
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
23 Q
17 M

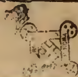
PETRI LONGOBARDI, Magistri Sententiarum, Parisiens. quondam Episcopi, in omnes D. Pauli Apost. Epistolas COLLECTANEA, ex DD. Augustino, Ambrosio, Hieronymo, aliisque nonnullis S. scripturæ primariis Interpretibus, summa arte diligentiaq; contexta. Opus eximium, & anno M C X L conscriptum, nunc primum in lucem editum.

Pro Hæredibus Iod. Badii Ascensii.
M D X X X V, Mense Decembri.

INDEX Sentẽtiarũ & vocum insignium in Collectaneis P. Lombardi in D. Pauli Epistolas.

A

FINIS

VITA P. LONGOBARDI, AVTHORE IOANNE TRITTENHEMIO.

PETRVS LONGOBARDVS EPISCOPVS PARIsienſis, ex Scholaſtico, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſiſſimus, & nobiliter doctus, ingenio ſubtilis, & clarus eloquio, nomen ſuum ſcribendo cum tanta gloria tranſmiſit ad poſteros, vt vſque in hodiernum diem ſuis opuſculis theologorum ſchola vbique exercitata, ſingulari veneratione Magiſtrum eum nominet & habeat.

Scripſit enim ſagaci ſtudio ex dictis ſanctorum patrum commendabile opus

Sententiarum	Lib. IIII.
In totum Pſalterium	Lib. I.
In omnes epiſtolas Pauli	Lib. XIIII.
Sermones varios	Lib. I.

Alia quoque non pauca compoſuit, quæ ad notitiam meam non venerunt.
Claruit ſub Conrado Imp. II. Anno domini M. C XL.

PETRI LOMBARDI, MAGISTRI SENTENTIARVM, EPISCOPI PARISIENS. IN EPISTOLAS D. PAVLI, PRAEFATIO.

RINCIPIA RERVM REQVIrenda ſunt prius, vt earũ notitia plenior haberi
poſſit. Tũc enim demũ facilius poterit cauſæ ratio declarari, ſi eius origo diſcatur. Si ergo Epiſtolarum ſcripturę poſt euãgelium editæ modũ
& rationem oſtenderimus, poterit videri verum
quod dicimus. Sciendum igitur, quòd ſicut in veteri teſtaméto poſt legis Moſaicæ eruditionem,
vbi culturæ diuinę mandata cõtinebantur, prophetica doctrina fuit neceſſaria, quæ rediuiua
populi peccata ſuppliciorũ denunciatione cõpeſceret, atq; eũdem populum bonorũ repromiſſionibus ad obediendũ ac ſeruiẽdũ domino viuẽti cõmoneret: ita in nouo teſtaméto poſt euangeliũ, in quo Chriſtianæ religionis ordo & perfectæ ſanctitatis
doctrina traditur, Epiſtolarũ Pauli & aliorũ perutilis ſecuta eſt doctrina: vt eccleſiam dei contra hæreticas cõmuniret prauitates, & ſuborientia vitia reſecaret, & poſt futuras quæſtiones excluderet. Hi ſunt panni, qui ad extrahendum
Hieremiam de lacu, funibus circumligati ſunt. Epiſtolarũ ſiquidem doctrina,
legis & prophetiæ atq; euangelii conſonis teſtimoniis, velut triplici fune circũligata, de lacu ignorantiæ & infidelitatis peccator ad lucem gratię & veritatis
educitur. Inter omnes vero Epiſtolarum ſcriptores, Paulus in tribus, & pluribus forte excellit: ſcilicet, in operis profunditate: in fidei aſſertione: & gratiæ commendatione, ſeu ſpei ſubleuatione. In operis profunditate, quia hoc
opus & cæteris prolixius eſt, & ad intelligendum difficilius. In fidei aſſertione, quia Paulus in lege & prophetis peritus ad fidei catholicæ aſſertionem
congrua authoritatum legis & prophetię induxit teſtimonia, vt eſſet baſis ſub
columna. In gratiæ commendatione, ſeu ſpei ſubleuatione, quia contra ſuperbos & arrogantes, & de ſuis operibus præſumentes pro commendanda dei gratia fortiter, prudenter, atq; acriter dimicauit. Quæ nimirũ in illo euidentior &
clarior apparuit, quia inter alia opera violenter eccleſiam dei perſecutus, pro
quo ſummo dignus fuit ſupplicio, pro maledictione conſecutus eſt gratiam, &
pro damnatione ſuſcepit miſericordiam. In quo ipſo ſpes noſtra plurimum ſubleuatur. Sicut enim cum audimus Dauid homicidã & adulterũ per pœnitentiã
prophetiæ ſpiritũ recuperaſſe, omnis veniæ diffidẽtia peccatori tollitur: Ita cũ
Paulum prius eccleſię perſecutorem, poſtea factum Apoſtolum & prædicatoré
aduertimus, non modicum ſpes noſtra attollitur. Inde eſt quod in eccleſia hæ
Epiſtolę Pauli plus cæteris frequẽtantur, vt pſalmi Dauid magis aliis prophetis. Sciẽdũ vero eſt quod, XIIII ſcripſit epiſtolas, X ad eccleſias, IIII ad
perſonas ſingulas, ſub huiuſmodi myſterii inſinuatione: vt ſcilicet in hoc opere
vtriuſq; teſtamenti ſumma contineri monſtraretur. Per denarium nãque vetus
teſtamẽtum ſignificatur. Quaternarius vero noui teſtamẽti nota eſt. Ideo itaq;
X & IIII ſcripſit, vt vtriq; legi ſe conſentire inſinuaret, atq; æmulorũ calũniã

diruerет, vt ipsum legis dei per Moysem datæ destructorē esse calūniātiū,eūq; in odiū Iudæorū trahētiū.quos placatos habere volens, X ad ecclesias scripsit. Vt sicut Moyses Israelitico populo a Pharaonis & AEgyptiorū seruitute educto,X mandatorum doctrinam tradidit:Ita & ipse Apostolus dei ecclesia a diabolí potestate,& idololatriç seruitute redēptas, X epistolarum doctrina informaret.Ideo & XIIII scripsit:vt duorum testamentorum concordiam atq; conuenientiā significaret,quam & Moyses in duab⁹ tabulis lapideis simul iunctis, quib⁹ legis decalog⁹ inscript⁹ erat,ostēdit.Moyses quoq; noster id est Christus idem in cœna cum discipulis pascha celebrans figurauit. Ibi enim lapis reprobatus,quem gessit angulus,mira prȩstans in oculis nostris,panem supercȩlestē cum typico agno coniunxit, finiens testamentum vetus,& inchoans nouū.Per agnum etenim qui in veteri lege solennis erat hostia,& panem qui nouæ legis sacramenti forma est,duo testamenta figurauit:atq; illa duo coniungens,prȩdictorum testamentorum consonantiam declarauit. Est enim rota in medio rotæ,sicut vidit Ezechiel. Ex prædictis itaq; patet mysterii euidentissima ratio,qua Epistolas XI III scripserit,& distincte X ad ecclesias, I I I I ad personas direxerit.Vnde quorundā insania repercutitur,dicentium Epistolā, quæ ad Hebræos scribitur,non fuisse Pauli,sed Barnabæ,vel Clementis,vel Tertulliani,vel Lucæ.quos in hunc errorem occasio deduxit huiusmodi,quia nec salutatio eius nomine intitulata præscribitur,& longe facundiore & splendidiore stylo quam cæteræ edita est. Quibus sufficienter respondetur hoc modo, Quia si ideo nō est dicēda Pauli,quia nomē eius in titulo nō habet: ergo nec Barnabæ, nec alicui⁹ prædictorum,cum nullius eorū nomine scripta sit.Nec ob id quoq; Pauli non esse putāda est,quia diligētius est scripta:Cum naturale sit vnicuiq; plus valere in sua lingua quàm in peregrina.Illam enim hebraice, cæteras vero græce scripsit. Nomen vero suum ideo præmittere noluit, quia Hebræis odiosus erat,eum legis destructorem arbitrātibus.Quocirca de legis atq; ceremoniarum abolitione tractaturus,recte nomen suum tacuit:ne præscripti nominis inuidia,vtilitatem sequentis excluderet lectionis. Est itaq; & illa Epistola Pauli,sicut & aliæ. DE ORDINE quoq; Epistolarum quæri solet, Quare non ordine sint dispositȩ,quo ab Apostolo editȩ, quod constat non esse,cum Epistola,quȩ Romanos scribitur,prima ponatur,quȩ tamen non est ante alias omnes scripta.Epistolam enim quȩ ad Corinthios scribitur,ante istam scripsisse videtur,quia hanc de Corintho scripsisse euidenter monstratur.ex eo quod dixit,Commēdo vobis Phœbē sororem nostram,ministram ecclesiȩ quȩ est Cenchris.Cenchris enim dicitur locus Corintho vicinus,imo portus ipsius Corinthi. Ex hoc ergo apparet de Corintho scripta,& ex eo quod dicit, Salutat vos Caius hospes: de quo scribens Corinthiis commemorat dicens, Gratias ago deo meo,quod neminem vestrum baptisaui nisi Crispum & Caium.

Hȩc ergo epistola ad intelligendum cæteris difficilior,in qua Apostolus videtur perfectior,primatum obtinuit in corpore Epistolarum:non quod ab Apostolo prima sit scripta,sed causa dignitatis Romanorum,qui tunc tēporis vniuersis gentibus imperabant. Interpretantur autem Romani sublimes siue tonantes:quia illo tempore,quo Apostolus hanc epistolam eis misit,cūctis gētibus dominabantur:ideoq; sublimiores erant omnibus populis,& intonabant præcepta publica & priuata:eorumq; fama omnium hominum resonabat in.

ore. Aimo autem ab Athenis Apostolum scripsisse Romanis dicit, his verbis, Ab Athenis ciuitate Græcorum scripsit Apostolus Romanis hanc epistolam, quos non ipse, non Petrus, non aliquis X I I Apostolorũ primum instruxit, sed quidam Iudæorum credẽtium: qui fide Christi ab Apostolis percepta, venientes Romam, vbi princeps orbis residebat, cui erant ipsi subiecti, quæ apud Hierosolymam didicerant, Romanis euangelisauerunt, Attende diligenter, quod Aimo dicit, Apostolũ ab Athenis scripsisse: Origenes vero de Corintho. Item inspice quod idem Aimo ait, Petrum Romanis primum prędicasse: cum ecclesiastica historia sic cõtineat, Claudii temporibus clementia diuinę prouidẽtiæ Petrum ad vrbem Romam misit. Ille adueniens primus in vrbe Roma Euangelii sui clauibus ianuam regni cælestis aperuit. Hieronymus quoq; super epistolam ad Romanos, vbi scriptum est, V t aliquid impartiar vobis gratię spiritualis: sic ait, Romanos Petri prędicatione fidem tenentes confirmare se velle Paulus dicit: nõ quod minus accepissent a Petro, sed vt duobus Apostolis attestantibus atq; doctoribus, eorum corroboraretur fides. Harum itaq; authotitatum conflictum qui videtur, dirimentes, dicimus, Petrum primum prædicasse Romanis, quantum ad alios Apostolos: sed non primum quantum ad omnes credentes. Item dicimus, Athenis Paulum Epistolę partem scripsisse, Corinthi vero perfecisse, atq; inde eam Romanis destinasse. Vel potius igitur prima ponitur, quia primum gradum erroris destruit, scilicet superbiam, omnium malorum radicem: sicut scriptum est, Initium omnis peccati superbia est, quę natione cęlestis sublimium mentes inhabitat, sub cinere & cilicio latitans. Quę Romanos adeo occupauerat, vt inter se altercantes, & se sibi inuicem pręferentes dissensiones & schismata facerent. Erant enim Romani de Iudęis & Gentibus ad Christum conuersi. Iudęi autem proper sanctos patres, a quibus origině ducebant: & propter legem quam soli inter cęteras gentes acceperant. Gentiles credentes dispiciebant: dicentes, Propter obseruantiam legis cui seruierant meruisse accipere gratiam Christi, & fidem Euangelii: & propter merita operum legis, sibi venisse Euangelium domini nostri Iesu Christi. atq; his inflati, gentibus se pręferebãt dicẽtes, Nos de lege Abrahę sumus, cui primũ facta est promissio: nos populus peculiaris dei sumus: nos de Aegypto forti manu, & mirabilibus signis dominus eduxit: nos sicco vestigio mare Rubrum trãsire fecit. in deserto manna pauit. aquam de petra produxit. & aliis sub silentio relictis, nos soli sumus digni legem dei accipere, & eius voluntatem cognoscere. Ad nos quoq; spiritualiter dei filius venit, vt ipse in euangelio ait, Non sum missus nisi ad oues quę perierunt domui Israel. Gentiles autem contrà dicebant, Quanto beneficia plura vobis exhibita memoratis, tanto vos deteriores esse ostenditis. Eisdem siquidem pedibus quibus mare trãsiuistis, ante idolum postea saltauistis, quod & propriis manib[9] fecistis. Et illo ore quo paulo ante de submersione in Pharaonis & AEgyptiorum laudě deo persolueratis, idola adorastis. Præterea manna cælitus datum in deserto fastidistis, cupientes redire in AEgyptum ad ollas carniũ. Sępe etiã dominũ in irã irritastis. Ad vltimũ Christum vobis in lege & prophetis promissum occidistis. Nonne itaq; vobis digniores sumus, qui vt de Christo audiuimus, in eum credidimus? Vnde per Prophetã dominus ait, Populus quě non cõgregaui, seruiet mihi, in aurě autě obediet mihi. Vnde cõstat nos non ex malitia, sed ex ignorãtia deliquisse. Si enim prophetas

aut Apoſtolos ante habuiſſemus, idola nõ coluiſſemus. Quòd autẽ de generis nobilitate vos iactatis, ſiqua talium gloria eſt, tũc Iſmael & Eſau poſſunt pariter gloriari, cum de eiſdẽ parentibus ſint nati. His itaq; altercationib⁹ Apoſtol⁹ ſe medium interpoſuit, omnes illorum cõtentiones hinc inde dirimens, & quaſi bonus concionator voce ſonora illos alloquens, ad vnam omnes concordiam adduxit, oſtẽdens nullos eorum ſuis meritis eſſe ſaluatos (quia omnes & Iudęi & gentiles ſub peccato tenebantur) ſed per gratiam dei. Pro altercatione itaq; prædicta ſcribit Romanis, confutans modo Iudæos, modo Gentiles, & docens eos humiliari, vt omnia attribuant gratiæ dei. Et oſtendens omnibus gratis veniſſe gratiam fidei & euãgelii Chriſti: quam propterea & gratiam vocari oſtẽdit, quia non quaſi debitum iuſtitiæ reddita eſt, ſed gratuito data. Quid enim eſt gratia? Gratis data: donata, non reddita. Si enim tibi debebatur, antequam gratiam haberes, merces tibi reddita eſt, nõ gratia donata. Merito itaq; hęc Epiſtola prima ponitur, quia omnium malorum, vt prædictum eſt, radicem perimit. Aſſignatis rationibus Operis, Numeri, & Ordinis Epiſtolarum: explicaro quoq;, vnde & quare Apoſtolus Romanis ſcripſit: ſupereſt de materia & intẽtione, & modo tractãdi exequi. Generalis omnium Epiſtolarum MATERIA, eſt doctrina Euangelii. INTENTIO, Monere ad obediẽdum Euãgelicæ doctrinæ. Præter hæc autem in ſingulis proprias intentiones & materias requirem⁹. Prima itaq; Epiſtola Materiam habet Romanorum vitia: atq; Gratiæ dei bona, ad quæ eos hortatur. Intentio, vitia eorundem increpare, & ad veram pacem & fraternam concordiam ſub manu Gratię humiliare. MODVS Tractãdi, talis eſt, More ſcribentium epiſtolas ſalutationẽ præmittit, in qua tria facit. Commẽdat enim perſonam ſuam, & negocium, & authorem negocii: in quibus congrue captat beneuolentiam. Poſt ſalutationẽ vero vtriuſq; partis vitia arguit, oſtendens Gentiles a naturali ratione, & Iudæos a lege exorbitaſſe: deinde pluribus modis oſtẽdit iuſtitiã & ſalutẽ æque vtriſq; eſſe, nõ per legem, ſed per fidem Chriſti Ieſu, vt a lege eos tollat, & in ſola fide Chriſti eos conſtituat. Circa finem vero moralis ſubditur inſtructio, atq; in actione gratiarum finem tenet Epiſtola. Pręmittit autem ſalutationem, dicens,

A

AVLVS seruus Iesu Christi, vocatus Apo-
stolus, segregatus in euangelium dei, quod ante
promiserat per prophetas suos in scripturis san
ctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid
secundum carnē, qui prædestinatus est filius dei
in virtute, secūdum spiritum sanctificationis ex
resurrectione mortuorū Iesu Christi domini no
stri: per quem accepimus gratiam & apostola-
tum ad obediendum fidei in omnibus gentibus
pro nomine eius, in quibus estis & vos vocati Ie
su Christi, omnibus qui sunt Romæ dilectis dei
vocatis sanctis. Gratia vobis & pax a deo pa-
tre & domino nostro Iesu Christo.

VCVSQVE pendet litera vt perficiatur sententia, & subintelligitur mā
dat vel scribit. In hac autem salutatione primum personam cōmendat qua
tuor modis, scilicet a nomine, a conditione, a dignitate, ab officio. A nomi
B ne, dicens, Paulus: a conditione, seruus: a dignitate, Apostolus: ab officio, se-
gregatus in euāgelium dei. Ex nomine autem laudem sortitur, si vis ipsius
nominis & ratio impositionis animaduertatur. Paulus enī Hebraice, quie-
tus, Græce, modicus Latine sonat: id est hoc nomē Paulus qd est Hebraicum origine & in-
uentione, non terminatione, impositum est Apostolo proprie. in notam geminę virtutis, sci
licet modicitatis & quietis: quarū alterā notat hoc nomen generali appellatione apud Grę
cos, i. quietem: alterā apud Latinos, id est modicitatē. Hoc enim nomen Paulus, cum sit ap
pellatiuū apud Gręcos Hebręos & Latinos, impositū Apostolo proprium fuit, qui vt ait Be- Beda.
da super Actus Apostolorum, anno passionis & resurrectionis Christi ad fidem venisse per
hibetur: tertio vero decimo anno post Christi passionem apostolatum gentiū cum Barna
ba, & Pauli vocabulum accepisse. Prius enim vocabatur Saulus a Saule persecutore, quia si-
cut ille Dauid, ita hic ecclesiam dei est persecutus. Quarto autē decimo anno, iuxta condi-
ctū apostolorū ad magisteriū gētiū est profectus. Huic autē sententiæ de noīe Pauli, conse-
tit Augustinus sic dicens, Non ob aliud hoc nomen quantum mihi videtur Paulus sibi ele Augustinus de spū & lra
git, nisi vt ostenderet se paruū tanq̄ minimum apostolorū: ipse primo Saulus, postea Paulus August. in
dictus est: nec quasi iactantia aliqua nomen sibi mutauit Aplus, sed ex Saulo factus est Pau Psal. lxxi.
lus. i. ex supbo modicus. i. humilis. Paulum enim modicū est. Immutatum ergo se esse signi- Ambrosius
ficans, ex Saulo quod interpretatur inquietudo vel tentatio, Paulum se dicit. i. quietū. Qui
C enim prius tētationes aliis inferebat, post eas passus est. Porro ex more sanctorū apostolo-
rum id fecisse perhibetur, qui in virtutibus proficientes mutato nomine sunt vocati, vt es- Victor eps Cap.
sent etiam ipso noīe noui, vt Cephas, & filii tonitrui, & huiusmodi. Vnde & sancta ecclesia
iam in cōsuetudinē duxit, vt quos in cathedra beati Petri Apli sublimat, noīa eis mutet.
Vel sicut Hieronymus ait, Paulus a primo spolio quod sanctę ecclesię cōtulit, scilicet a Pau Hieronym⁹
lo Sergio Procōsule, quē apud Cyprū cōuertit, hoc nomē sibi imposuit: vt sicut Parthicus q
Parthos superauit, & Germanicus qui Germaniam vicit, est dictus: sic ab eo principe quem
prius subiugauit, Paulus sit appellatus. Sed quia nulla talis in scripturis diuinis cōsuetudo Origenes.
deprehenditur magis placet quod in nostra consuetudine frequenter reperitur. Inuenimus
enim in scripturis, alios binis, alios ternis vsos esse nominib⁹, & hoc vtrūq; in vtroq;, vt Sa
lomon qui Ecclesiastes & Idida vocatus est, & Matthæus qui & Leui dictus est, & alia plura
in huiuc modum. Secundum ergo hanc consuetudinem videtur nobis & Paulus duplici vo
citatus vocabulo: sicut scriptum est in Actibus Apostolorum, Saulus qui & Paulus. vbi eui-
denter ostendit scriptura non ei tunc primum Pauli nomen impositum, sed veteris appella
tionis id fuisse adsignat. A Hieronymo autem in libro Hebraicorū nominum Paulus mi-
rabilis siue electus interpretari dicitur, quem & dominus ipse vas electionis vocauit, & tam
vita q̄ doctrina mirabilē fecit. Seruus Iesu Christi. Ecce cōditio. Sed quęrēdū est cur ser
uus dicatur, qui alibi scripsit, Nō enim accepistis spiritum seruitutis &c. Et iterum alibi, Origenes.

Itaq; iam nõ est seruus,sed liber.Et dñs apl'is ait,Iã nõ dicã vos seruos,sed amicos Ad qđ di D
Aimo. cendum est,q; duo sunt genera seruitutis.Est enim seruitus timoris,& pene seruilis:& est ser
uitus amoris,& filiationis,& humilitatis,qua instar filii qui seruit nõ vult offendere patrẽ.
Si ergo id fcđm humilitatis & amoris seruiturẽ dictũ putemus,non errabimus.nõ eñ per
Origenes. hoc lęditur veritas libertatis in Paulo,quia omi libertate nobilior est seruitus Christi.Di-
cendo ergo,Seruus,nomẽ humilitatis ponit,vt ad eã prouocet superbos qbus scribebat. Et
ne misera seruitus videatur,non simpliciter ait seruus,sed addit Iesu.i.saluatoris,cui meri-
to omnes seruire debent:ei etenim seruire regnare est.Iesus vero Hebraice ,sother Græce,
Aimo. Latine saluator dicitur.Quod nomẽ ab angelo fuit impositũ,dei filio,eoquod saluũ faciat
populũ suũ a peccatis eorũ.Addit Christi.i.regis & sacerdotis.Christus eñ Gręce,Messias
Hebraice,Latine dicit̃ vnctus,& in veteri test.reges & sacerdotes vngebant̃.Christus autẽ
vnctus est,non oleo visibili sed inuisibili.i.oleo gratię spũalis.Vnde in psal.Vnxit te deus
deus t.o.l.Hoc nomẽ aliis olim fuit adiectum,sed Iesu factũ est ꝓpriũ:& est hoc sacramẽti
Augustinus nomen.Seruum aũt Iesu Christi se profitens Apl'us,a lege factorũ se exutũ ostẽdit,& vtrũq;
Aimo. nomen ponẽdo.i.Iesu Christi,vnam dei & hoĩs cõtra hęreticos ꝑsonam esse restat̃,ne aliũ
quidẽ Iesum,alium vero Christũ suspicaremur fuisse,sed vnũ & eũdẽ sciremus esse. Voca-
tus Apl'us.Ecce dignitas ad quã ꝓmotus est,ecce de humili factus est altus:.ac si illis sups bis
Hyereneus mar. in lib. iiij cõtra hęreticos. quibus scribebat diceret,Ex seruo & humili fecit me deus Apl'm & sublimem,ita & vos hũ E
miles sitis vt exaltemini.qui eñ se humiliat exaltabitur.Gratiã vero cõmẽdãs, non simpli
citer ait Apl'us,sed & ponit,Vocat⁹,quasi nõ a se veniẽs tanq̃ sibimet honorẽ sumeret,sed
a deo vocatus est Apl'us.i.ad apostolatũ & ęterna electione,q̃ est fcđm propositũ,& tẽporali
Augustinus super Ioã. missione qua a Christo missus est,ex qua & Apl'i vocati sunt. Nã sicut gręce angeli,latine
nuncii vocant̃:ita gręce apl'i latine missi vel legati appellant̃. Vel vocatus Apl'us.i.dictus
Ambrosius ab hoĩbus excellẽtia & priuilegio noĩs , sicut excellenter cũ dicitur Vrbs,intelligit̃ Roma.

Segregatus in euang.dei.Ecce officiũ.q.d.Paulus dico.Segreg.i.a doctrina scribarum &
pharisæorũ,& ab vtero synagogę vbi locũ doctoris habebat,vtpote pharisęus separat⁹ in
euangelio dei,prædicandũ.Et dicit̃ hoc cõtra Iudęos a quorum lege dissimulauit,vt Chri-
Aimo. stũ prædicaret,qui quod lex nõ potuit credẽtes iustificaret.Vel segregatus.i.a grege separa
tus.s.ab aliis apl'is,nõ mente sed corpore.Vnde spũs sctũs in actibus Apl'orũ ait,Segregate
mihi Barnabã & Paulũ in opus ad quod assumpsi eos,vt scilicet prædicent nomen meum
Ambrosius in gentibus.Vnde & hic addidit,In euangelium,scilicet prædicandum in gentibus . De-
Aimo. stinatus est Apostolus gentibus totius orbis prædicator : at reliqui, singulis prouinciis fa-
cti sunt legati ac prædicatores. Est aũt euangelium,bona annũciatio.ευ eñ gręce,latine bo
nũ ἄγγελος nuncius,inde euãgeliũ,bonum nunciũ,vel bona annunciatio.ea vero est de his
q̃ ad fidẽ catholicã & bonos mores ꝑtinẽt.Euãgeliũ dico, Dei,quasi nõ ab hoĩe inuẽtũ,sed
diuina inspiratione reuelatum. Quod ante promiserat . Hic est commendatio negocii, F
id est euãgelii,quod commendat quatuor modis.A temporis antiquitate,ab auctore , a te-
stibus,a materia.A temporis vero antiquitate,& ab auctore simul cõmẽdat : sic dicẽs,quod
euangeliũ,ante,cõpletionẽ,promiserat gratis deus pater.non venit vt subitũ,sed lõge an-
Ambrosius te promissum & pronũciatũ.Vnde in euangelio Ioannis,In hoc verbũ verum est,qa ali⁹est
qui seminat,& ali⁹ q metit, Promiserat dico,Per prophetas suos.vnde Hieremias ait.Ecce
dies veniunt & cõsummabo test.nouũ super domũ Isral, & super domũ Iuda.Item,Feriam
(inquit)vobiscũ pactũ sempiternũ.Idem & alii,qui nõ ex se,sed ex deo magni sunt,vt non
ex se mẽdaciũ loq̃rent̃,sed ex deo veritatẽ.Ecce q̃ vera & magnifica ꝓmissio.Nemo eñ tẽ
vilẽ magnis ꝓcuratorib⁹nũciat.Et ad maiorẽ cõfirmationẽ addidit,In scripturis,q̃si nõ mõ
ꝓmiserat verbis,sed etiã in scripturis,ne daret̃ obliuiõi. Et ad cumulũ veræ protestatiõis,
addit,Sanctis,nõ ethnicis.Sanctæ sunt,qa vitia damnant,& sacramentũ vnius dei,& in-
carnationẽ filii dei continent.Scripturis dico sanctis,non de quibuscũq;,sed,De filio,quod
oẽs ad filiũ ducũt.De filio dico nõ adoptiuo,sed,suo.s.ꝓprio & sibi consubstãtiali,coæter
no,coęquali.Et est hęc,cõmẽdatio a materia. Qui factus est &c.Ecce cõmendatio aucto-
ris,quẽ cõmendat quatuor modis,ab origine,ibi,ex semine Dauid:a virtute,ibi,qui ꝑdesti-
natus est filius dei in virtute:a gratia,ibi,fcđm spũm sanctificatiõis &c.a liberalitate,ibi,
Augustinus per quem accepimus &c. q.d.scripturæ sanctę agũt de filio,qui filius factus est ei.s.deo patri
.i.ad honorẽ eius,factus dico tãtũ,fcđm carnẽ,nõ fcđm diuinitatẽ.hoc dicit ne putetur ho
mo tantũ,dicẽdo nãq; eũ factũ fcđm carnẽ,innuit alterã esse naturã,secũdũ quam est nõ fa

A ctus,s,diuinā.Eū nāq; qui erat dei fili⁹ scdm spūm sanctū.i.scdm deū,qa deus spūs est,& sine dubio sctūs est,factū dicit scdm carnē.iuxta illud,Et verbū caro factū est:vt iā vn⁹ sit dei & hominis filius Iesus Christ⁹.Qui fact⁹ est scdm carnē ope spūs sancti de virgine.i.nat⁹. Vbi occurrit impietati hęreticorū,qui obtuso corde hoc capitulū intelligentes,Christū tantum hoīem accipiūt:diuinitatē vero in eo nō intelligūt. Addēdo eñ scdm carnē, seruauit diuinitati suam dignitatē,qua Christus verbū dei est,p quod facta sunt oīa. Non eñ fact⁹ est scdm id quod verbū dei est:oīa eñ p ipsum facta sunt: nec fieri cū oībus posset p quē facta sunt oīa,neq; ante omnia factus est,vt p eū fierēt oīa,ideoq; Aplūs cum factū diceret Christū,addidit, Scdm car,vt scdm verbū quod est filius dei,nō factū a deo,sed natū esse monstraret. Fact⁹ est aūt sine dubio id quod prius nō erat scdm carnē:scdm vero deū,erat pri⁹: & nō erat qñ nō erat. Factus est aūt,vt ita dixerim, humanatus de⁹,qui etiā in assumptiōe carnis,deus esse nō destitit,incōuertibilis manēs assumpto conuertibili hoīe, naturam suā nō minuēs hoīs assūpta natura. Scdm carnē ergo ex semine Dauid fact⁹ est. Deus aūt ante secula ex deo natus est. Qui ergo erat, fact⁹ est. Sed qd erat?quid est factus?verbū erat,filius dei erat,filius hominis factus est:deus erat,homo factus est:suscepit humanitatē , nō amisit diuinitatē:factus est humilis,māsit sublimis. Dei ergo fili⁹,hoīs factus est filius:natus secūdū veritatē naturę ex deo dei fili⁹,& scdm veritatē naturę ex hoīe hoīs fili⁹,vt nō adoptione vel appellatione,sed vere in vtraq; natiuitate filii nomē haberet nascēdo, & esset verus

Ambrosius

Augustinus In epist. ad Rom.

Vt Arriani dicebant.

Origenes in epist. ad Rom.

Cassiod.in psal.iiij.lib.

Augustinus in lib.iiij.de trini.

August.cōtra hæreses.

B deus & verus homo vnus filius. Pater eñ deus de sua natura genuit filiū deū sibi æqualē,& eadē qua ipse naturaliter ęternus est,diuinitate coæternū. Sed idē deus filius cū sit de⁹ ęternus & verus,pro nobis est hō factus verus & plenus. In eo verus,quia veram habet deus ille humanā naturā:In eo plenus,qa carnē suscepit humanā,& rationalē animā. Vnde idē vnigenitus deus scdō natus dicit,semel ex patre,semel ex matre. Natus est eñ de patre,dei verbū:natus de matre,verbū caro factū. Vnus igitur atq; idē est dei filius,natus ante secula,& natus in seculo. Itē,Deus vnigenitus dū cōciperet,veritatē carnis accepit ex virgine:& cū nasceretur, integritatē virginitatis seruauit in matre. Istaq; causa est, qua deus factus est filius virginis,& virgo facta est mater vnigeniti dei: vt quē pater genuit ex ęternitate,ipsum virgo cōceptū proferret in tempore. Dei ergo filius:vt carnē hoīs aīamq; mundaret,susceptione carnis & aīę rationalis aīatus est,vel incarnatus. Vnde etiā seipso,Christus minor factus est,formā serui accipiens,non eñ sic accepit formā serui,vt abiceret formam dei,in qua æqualis patri,vt in forma serui,& in forma dei idem ipse sit vnigenit⁹ filius. Est ergo dei filius dęo patri natura æqualis,habitu minor. In forma eñ serui quam accepit minor est patre:In forma dei,in qua erat anteq̄ hanc accepisset,ęqualis est patri. In forma dei,verbū: in forma serui,fact⁹ est ex muliere. In forma dei,hoīem fecit:In forma serui,factus est homo.

Cur verus hō & natus.

Quod bis natus.

Augustinus in.i.de tri.

Quō Christo immortale ipso.

C Ergo quia forma dei accepit formā serui,vtrūq; deus,vtrūq; homo. Christus tamen est de⁹ ęternus & verus,veraciter scdm tēpus cōceptus & natus ex virgine. Illo.s.deo facto naturaliter hoīs filio,qui vnus est naturaliter filius dei patris,qui omniū naturarū creator & dñs creauit virginē creand⁹ ex virgine. Hic aūt deus humanā naturā in vnitate psonę suscepit,qui se humilians pet misericordiā incorruptę virginis vterū ex ea nasciturus impleuit. Formā ergo.i.naturā serui,in suā accepit de⁹ ille personā:nō eñ accepit psonā hoīs,sed naturā. Cūq; tota trinitas opata sit formationē suscepti hoīs,qm̄ inseparabilia sunt opa trinitatis,solus tñ filius accepit hoīem.i.formam serui,in singularitate siue in vnitate personæ, non in vnitate seu singularitate diuinæ naturæ. Si aūt adhuc q̄ris,ipsa incarnatio quō facta sit?Ipsum verbum dei dico carnē factū.i.hoīem factū:non tamen in hoc quod factū est cōuersum atq; mutatum,sed carne vt carnalibus cōgruentet appareret indutū. Ita sane factum vt ibi sit nō tantū verbū dei & hoīs caro,sed etiā rationalis hoīs anima,atq; hoc totum & deus dicatur propter deū,& hō propter hoīem. Agnoscamus igitur geminā substātiā Christi:diuinā.s.qua ęqualis est patri,& humanā qua maior est pater. Vtrūq; aūt simul, nō duo,sed vnus est Christus,ne sit quaternitas nō trinitas deus. Ac p hoc Christus est de⁹, aīa rōnalis,& caro. Tanta est eñ vnio vtriusq; naturę,vt totū dicat deus,totū homo,& vicissim deus homo,hō deus. Qd si difficile intelligitur,mēs fide purgetur magis magisq; a peccatis abstinēdo,& bona operādo,difficilia eñ sūt hęc. Vt tñ breuiter dicā,nō aliud fuit illa dei summi exinanitio,nisi formæ seruilis.i.naturæ humanę susceptio. Vtraq; est igitur in Christo forma,qa vtraq; vera & plena est i Christo subā. Incōuersē.n.& inalterabilr vnitæ

Augustinus de fide ad Petr.

In.iij.de tri. de modo incarn.

Super Ioā.

De fide ad Petrum.

Ioā. Damascenus.

Vtrum cibꝰ sunt adinuicem naturę,neq; diuina distante a propria simplicitate,neq; humana,aut con- D
in corpus uersa in diuinitatis naturã,aut in nõ existentiã diuisa,neq; ex duabus vna facta est compo-
vt gutta i ca sita natura.Christus ergo vna ꝑsona est,geminę substãtię,nec tñ deus,vel homo pars huiꝰ
mino ignis ꝑsonæ dici potest.Alioquin,filius dei anteꝗ formam serui susciperet,nõ erat totus,& creuit
Augustinus cum homo diuinitati eius accessit.Sciendũ tñ quod non semper factũ esse,ad creationẽ re-
cõtra Maxi fertur:sicut ibi,Dñe refu.factus es nobis.Et item,Factus es mihi in salutem. Non vtiq; crea
minum. tionis diffinitio,vel editio hic declaratur,sed nobis in refugiũ,vel salutẽ esse dicitur quod
Ambrosius ꝑtius nõ erat. Sed quęri potest cũ nos saluatorẽ nostrũ profiteamur,cur Aplus eũ factũ di
inlib.de tri. cat ex semine Dauid,cum aliud sit fieri,aliud nasci.Qui etiã alio loco dixit,Factũ ex mulie
Ambrosius te.Aliquid igiẽ significauit hoc dicto.Quia .n.non humano semine cõcreta est caro dñi in
in lib.q̃stio. vtero virginis & corpus effecta,sed effectu & virtute spũs san.ideo Aplus dicit,factum nõ
vet.& no.t. natum.Aliud enem est semine ammixto,& sanguinis coagulo generari:aliud non ꝑmixtio
qui ab igno ne,sed virtute procreari.Possunt homines generare filios homines,sed non facere. Itẽ etsi
rantibꝰ inti non intercessit semen hominis in cõceptione virginis,tñ quia ex ea carne Christus forma
tulatur Au tus est,quæ constat ex semine,recte dicitur factus ex semine. Quęrens aũt vtrũ debeat di-
gustini. ci creatura,vel res creata simpliciter:audiat Augustinum super hoc ita differentẽ,In prin-
Quare fa- cipio erat verbum:&,verbũ caro factũ est,propter natiuitatem incarnationis eius quæ fa-
ctũ nõ natũ cta est in tempore ex virgine:& omnia per ipsum facta sunt.neq; dicit oĩa nisi q̃ facta sunt,
dicat Apo- id est omnẽ creaturã.Vnde liquido apparet ipsum factum nõ esse per quem facta sunt oĩa. B
stolus. Et si factus non est,creatura nõ est:si aũt creatura nõ est,eiusdẽ cũ patre substantię est.Oĩs
Augustinus enim substãtia q̃ non est deus,creatura est:& quę creatura non est,deus est.Si filius nõ eiusdẽ
in lib.dę tri. substantię est cuius est pater,ergo facta substãtia est:& si facta substãtia est,non oĩa ꝑ ipsum
An Christꝰ facta sunt.At oĩa ꝑ ipsum facta sunt,facta igitur substãtia nõ est:qui tñ sicut ait Aplus, Fa
dicendus sit ctus est ei.s.ad honorẽ patris, Scdm carnẽ,infectꝰ vero scdm deitatẽ.Factꝰ dico & speciali
creatura
In li.de tri.
Intende.
Aimo. ter, Ex semine Dauid,qa Maria fuit de stirpe Dauid,ex cuiꝰ semine formata est caro dñi ea
opere spũs sancti,in vtero virginali.Sed attẽdẽdũ est,quare specialiter hic noĩat Dauid,cũ
cõstet ꝙ ꝓmissio facta est Abrahæ,sicut & Dauid:sed Aplus volẽs gratiã cõmẽdare,maluit
Dauid dicere,qui & criminosus fuit:non de semine Abrahæ,q iustus fuit,vt nõ pro merito
sed gratia natus de Dauid putet:& etiã ideo vt ex hoĩe rege secũdũ carnẽ rex natꝰ ostẽdat,
Ambrosius sicut de deo rege rex ante secula natus est. Deinde a virtute cõmẽdãs eũ,subdit, Qui prę
Intende. destinatus est filius dei in virtute,secũdũ spũm s.ex r.m.I.C.d.n. Hic primo videndũ est,
quid sit prędestinatio,& de quo sit prędestinatio,vtrũ de eo quod semper fuit,an de eo quod
ex tẽpore fuit:& vtrũ de persona,an de natura:& si de persona est,postea attendendũ est,se
Augustinus cundum quã naturã sit ꝓdestinata.Prędestinatio est gratię pręparatio,qua ab ęterno deꝰ ho
De ꝓdest. mini Christo & cũctis quos pręsciuit cõformes fieri imagini filii sui,bona sine meritis præ
Augustinus parauit.Præclarissimũ eñ lumen prędestinationis,& gratię est,ipse mediator dei,& hoĩm
Ibidem. homo Christus Iesus.Ille eñ homo vt a verbo patri coęterno in vnitatẽ ꝑsonæ assumptus F
filius dei vnigenitus esset,vnde hoc meruit?quod eius bonũ qualecunq; pręcessit,vt ad hãc
ineffabilem excellentiam perueniret?Faciente ac suscipiẽte deo verbo,ipse ex quo cœpit es
se homo,filius dei vnicus esse cœpit: filium dei vnicum fœmina illa gratia plena concepit
de spiritu sancto.Ex virgine Maria deus vnicus natus est ,non carnis cupiditate , sed solo
dei munere.Libera in illo voluntas erat,& tanto magis,quanto magis peccare non poterat.
Apparet itaq; nobis in nostro capite ipse fons gratiæ,a quo in cuncta membra eius gratia
diffunditur.Ita enim ab initio fidei suę homo quicũq; gratia fit christianꝰ,sicut gratia ho
mo ille ab initio factus est Christus:de ipso spũ hic renatus est,de spũ ille natꝰ est:spũ fit in
De bono ꝑ nobis remissio peccatorũ,spiritu factũ est in illo vt nullũ haberet peccatũ.Qui fecit illũ ho
seuerantiæ. minẽ sine vllis eius præcedẽtibus meritis,nullũ quod ei dimitteret,vel origine trahere, vel
volũtate perpetrare pctm̃,ipse nullis eorum ꝓcedentibus meritis facit credẽtes in eũ quibꝰ
dimittat omne pctm̃:qui fecit illũ talẽ vt nunꝗ habuerit nec habiturus sit voluntatẽ malã,
ipse facit in mẽbris eius ex mala volũtate bonam.Et illũ ergo & nos prædestinauit,quia &
in illo vt esset caput nostrũ,& in nobis vt eiꝰ corpus essemus,nõ pręcessura merita nostra,
sed opera futura sua ꝓsciuit.Hæc se deꝰ esse facturũ profecto ab ęterno ꝓsciuit.Ipsa est igiẽ
De ꝓdest. prædestinatio sanctorum,quæ in sancto sanctorum maxime claruit,quam negare quis non
valet,recte intelligentium eloquia veritatis.Humana igitur merita conticescant hic,quæ

A perierũt per Adã,& gratia regnet per Iesum Christũ. Quisquis in capite nostro pręcedẽtia
merita singularis illius generationis inuenerit,ipse in nobis membris eius pręcedẽtia meri
ta fidei & regenerationis requirat. Neq; enĩ Christo tributũ est,nec nobis pro aliquo merito, De tract. ps.cxviij.
sed gratis tributũ est. Ille quippe nos fecit credere in Christũ, qui nobis fecit in quẽ credi-
mus Christũ. Ille facit in nobis principiũ fidei,qui fecit hominẽ principẽ fidei,& perfecto-
rem Iesum. Nullum igiť est illustrius prędestinationis exẽplum,q̃ ipse mediator. Quisqs er-
go fidelis vult eã bene intelligere,attendat Christũ,atq; in illo inueniet, & seipsum qui in De bono perseuerantiæ.
eo veram humanam naturam credit suscipiente deo verbo ita sublimatã,vt qui suscepit,&
quod suscepit,vna esset in trinitate persona. Neq; enim in homine assumpto trinitas facta
est,sed trinitas mansit,assumptione illa ineffabili faciente personę vnius in deo & homine
veritatem. Hoc de ipsa prędestinatione sufficiat. Deinde videamꝰ,vtrũ de re quę semper
fuerit,vel de eo quod non semper fuerit sit ipsa prędestinatio,& vtrũ de persona an de natu 2.
ra. Eundem sane ipsum,qui secundũ carnem factus est ex semine Dauid,prędestinatũ dicit
filiũ dei in virtute. Item, Recte quippe dicitur filius dei nõ prędestinatus,scd̃m id quod est, In epist. ad Rom.
verbũ dei,deus apud deum. Vt quid enim prædestinaretur,cum iam esset qui iam erat sine Super Ioã.
initio,sine termino sempiternus? Illud aũt prædestinandũ erat,quod nondũ erat:vt sic suo
tpe fieret,quẽadmodũ prędestinatũ erat,ante tẽpora vt fieret. Quisqs ergo filiũ dei pręde-
stinatum negat,hunc eundem filium hoĩs negat. Prædestinatus est ergo Iesus,vt qui futu- In libro ad Prosperũ & Hylarem.
B rus erat secundũ carnem filius Dauid,esset in virtute filius dei. Itẽ, Inquantum homo factꝰ
est filius dei,prędestinatũ esse dicimus. Ecce ex his patet prędestinationẽ esse de persona,i.
de Christo Iesu,nõ scd̃m id quod semp fuit,sed scd̃m id qđ nõ semp fuit,i.nõ scd̃m diuini
tatẽ,sed secũdũ humanitatẽ. & est sensus, Christus factus est scd̃m carnẽ, Qui, Christꝰ scd̃m
quod est homo, Est p̃destinatus,i.sola gratia pręelectꝰ:ad hoc,vt ipse homo sit filius dei,nõ
vtiq; adoptiuus vt nos sumus,sed in virtute,i.in eadẽ potẽtia cũ patre:nõ per gratiã ado-
ptionis,sed per vnionẽ verbi,i.per gratiã qua humana eius natura vnita est verbo. Nõ er-
go per adoptionẽ filius,neq; adoptiuus filius. Dicit enĩ Ambro. Volui & reuolui diuinam Ambrosius
scripturã,& filiũ dei nusq̃ adoptiuũ inueni. Sed sicut Christus inquãtũ deus est,naturaliter
habet,vt sit naturalis dei filius,& sit deus:ita inquãtũ hõ p gratiã habet,vt sit idẽ filius dei,
naturalis. De filio vero,hoc est,de dño nr̃o Iesu Christo scriptũ est, Qꝫ semp cũ patre fuit, Hieron. sup epist. ad Ephe.
& nunq̃ eũ vt esset volũtas paterna p̃cessit:& ille quidẽ natura filius est,nos vero adoptiõe:
ille vero nunq̃ filius nõ fuit,nos anteq̃ essemus,p̃destinati sumus,& tũc spũm adoptionis ac
cepimus,qñ credidimus in filiũ dei. Cõtendũt hæretici adimere patri quod pater est,dũ vo
lunt filio auferre quod filius est. Adimunt aũt,cũ dicũt,quod non de natura sit filius. Nõ ex Hylarius in lib. ii. cõtra Arrium.
natura aũt est,qñ nõ eadẽ in se habet natus & generans. Neq; enĩ filius est,cui alia ac dissi-
C milis erit à patre substãtia. Pater aũt quõ erit si non quod in se est substãtię atq; naturę ge-
nuerit in filio? Dñs dicẽs, Clarifica filiũ tuũ,nõ solo noĩe cõtestatus est,se esse filiũ dei,sed &
proprietate. Nos filii dei sumus,sed nõ talis hic filius. Hic enĩ verus,& proprius est filiꝰ,ori
gine,non adoptione:veritate,non nũcupatione:natiuitate,non creatione. Idem natura fi- Idẽ in tertio.
lius est,qa eãdẽ naturã quã ille q genuit habet. Nos sumus filii gratia,nõ natura: Vnigeni- Augustinus in ser. xxix.
tus aũt natura nõ gratia. An hoc etiã in ipso filio ad hoĩem referẽdũ est? Ita sane,quod enĩ Super Ioã.
vnigenitus est,ęqualis patri,non est gratię,sed naturæ: Quod autem in vnitate psonę vni In ser. xx.
geniti assumptꝰ est homo,gratiæ est nõ naturæ. Quæri solet a quibusdã,an scd̃m quod ho
mo Christus sit deus,vel dei filius:quod ita esse,ita probare conantur, Christus scd̃m quod Quæstio.
hõ p̃destinatus est,vt sit dei filiꝰ:sed illud est,quod vt sit p̃destinatus est,ergo qa p̃destinatꝰ
est,scd̃m quod hõ vt sit filius dei,etiã scd̃m quod hõ est filiꝰ dei. Ad quod respõdemus dicẽ
tes, Christum esse id ad quod p̃destinatus est,vt sit:sed nõ est illud scd̃m id, scd̃m quod p̃-
destinatus est. Est enĩ p̃destinatus,vt sit dei filius. Et ipse itaq; est vere filiꝰ dei,sed p̃destina
tus est ad hoc,scd̃m quod hõ: quia per gratiam hoc accepit,secundum quod homo: ipse ta
men secundum quod homo non est illud: nisi forte,scd̃m vnitatis sit exp̃ssiuũ psonæ. scd̃m
enĩ aliqñ cõditionẽ humanę naturę vel diuinę exprimit,aliqñ vnitatẽ psonæ: conditionẽ
naturę,vt cũ diciť,scd̃m quod hõ,i.inquãtũ hõ,vel scd̃m qđ deus,i.inquãtũ deus: vnitatem
psonæ exprimit,vt cũ diciť, Christus scd̃m quod hõ dimittit pctã,i.ipse hõ qui est Christꝰ
vel psona ipsa quæ est hõ. Aliqñ etiã, scd̃m, notat causam,vt cũ diciť scd̃m diuinitatem iu-
dicabit,i.ex virtute diuinitatis. Hę distinctiones suis locis diligenter animaduertẽdę sunt

Quæstio. Quæri etiã solet, vtrum Christus secundũ quod homo, sit persona. Ad quod dicimus, Si se- D
cundũ, causam vel conditionẽ naturæ notat, scdm quod homo nõ est persona, quia ex eo ꝙ
homo vel inquantũ homo est, persona non est: quia si ex eo quod homo est, persona est, ergo
Responsio vel tertia in trinitate, vel alia: sed alia nõ est, ergo tertia in trinitate. ergo de⁹. Itẽ, Ideo in-
quantũ hõ nõ dicitur persona, quia nõ est inquãtũ homo personali proprietate discretus a
patre & spũ s. quia inquãtum homo nõ est genitus a patre, vel filius patris. Filiatio aũt pro-
prietas est, quia psona filii distinguitur ab aliis. Sed si inquantum homo, nõ est psona tertia
in trinitate, quomodo ergo supradixit Aug. Qui suscepit & quod suscepit vna est in trini-
tate psona. Hæc eñ auctoritas innuere videt̃ quod natura humana cũ verbo sit vna psona
in trinitate. Quod si est, ergo natura humana cũ verbo est de⁹. ergo aliqua natura cũ verbo
est deus, quæ non semper fuit deus. ergo nõ tantũ diuina natura est deus, sed & alia. Quod
Intende. quia absurdũ videt̃, & alia plurima q̃ sequunt̃ incõueniẽtia, pdicta Augustini verba, & illis
vbicũꝙ inuenta fuerint similia, hoc modo intelligẽda nobis vident̃. Qui suscepit & quod
suscepit, vna est in trinitate psona. i. ita deus suscepit hoĩem quod eadẽ psona q̃ prius erat,
immutata pmansit. vnio enim suscipientis & suscepti vnitatẽ psonę, nec diuisit nec varia-
Super Ioã. uit: & tũc factũ est, vt illa psona q̃ ante erat deus, eadem homo esset. Vnde super Ioãnẽ ait,
Quando verbum caro factum est vna persona facta est verbũ & homo. i. tunc factũ est, vt
eadẽ psona q̃ est deus esset hõ. Mouet nos quoꝙ quomodo supradixerit August. illũ hominẽ E
assumptũ a verbo, cum ille sit psona, & persona nõ sit assumpta. Alibi quoꝙ expressius idem
In sermone de fide ad Petr. dicit quo magis mouemur, Siqs dixerit atꝙ crediderit, hominẽ Iesũ Christũ a filio dei assũ
ptũ nõ fuisse, anathema sit: & ita videtur ꝙ psona a psona sit assũpta, quod nefas est dicere
aut sentire. Prędictarũ auctoritatũ verba sic intelligi sane possunt, vt homo Christ⁹ siue ho
mo ille, ideo dicatur assumptus a verbo, quia aĩa eius & caro in quibus subsistit hõ sunt as-
sumpta a verbo, vt ad ipsi⁹ hoĩs Christi naturã respicias, non ad psonã, cũ assumptũ dicis.
Quæstio. Item quæri solet, vtrũ homo ille cœpit esse, vel semper fuerit, sicut simpliciter enunciamus
Super Ioã. Christũ, vel dei filiũ semper fuisse nec cœpisse. De hoc Aug. ita ait, Habuit aliqñ dei fili⁹ qđ
nondum habuit idem ipse hoĩs filius, quia nondũ erat homo. Item, Sic nos electi, quomo
do ille clarificatus: quia priusꝗ mundus esset, nec nos eramus, nec ipse mediator dei & homi
num homo Christus Iesus. Item, Christus noster, & si forte homo recens est, tamen æternus
Super Psal. deus est. Alibi aũt legitur quod puer ille creauerit stellas: & ipse Christus ait, Ego principiũ
qui & loquor vobis. His itaꝙ auctoritatibus in nullo refragãtes dicimus, quod ille homo in-
quantũ homo est, esse cœpit: inquantũ est verbum, semper fuit. In huiusmodi enim locutio-
nibus sine adiectione determinationis, nihil responderi cõuenit. Vnde Augustinus, Pater
Super Ioã. per ipsum inquãtum verbum eius est, etiã quæ futura sũt fecit: sed profecto secũdũ id quod
homo est, ipsum pro nobis glorificauit. Ipse ergo scdm quod homo prædestinatus est. i. sine
De pdest. sanctorum. meritis sola gratia pelectus, nõ solũ vt esset caput nostrũ, & vt nec origine traheret, nec vo F
luntate perpetraret peccatũ, & vt e mortali natura clarificaret̃ in immortalẽ, sed etiã vt es
In lib. de bono perse. set filius dei in virtute. i. in eadem potẽtia cum patre. Et quod ipse sit fili⁹ dei, potest videri
ex hoc, ꝙ cõceptus est & nat⁹ secũdũ spũm sanctificationis. i. qa ex spũ sancto cõcept⁹ est.
Sup Ioã. Considera vero quia nõ fuit ei spũs sctũs pro semine, nec dicimus illũ patrẽ esse hoĩs Chri
In epist. ad Rom. sti ne dicant̃ duo esse patres: sed de spũ sancto cõceptus dicitur, ideo, quia operatione spũs,
Aimo. per quẽ omnia sanctificant̃, & dei munere facta est illa cõceptio. Probatur etiã esse fili⁹ dei,
Augustinus ex resurrectione mortuorum Iesu Christi dñi nostri. i. suorum. i. quia mortuos fecit secũ re-
surgere, qui fuerunt eius, quia ad se ptinebãt: scdm illud, Multa corpora sanctorũ q dormie
Aimo. rãt resurrexerunt cũ eo. Et nota quod propriũ nomen posuit pro pronomine, more Hebrai
co, quę locutio in scripturis est vsitatissima, & in veterib⁹ pręcipue libris celeberrima, vt, Fe
August. ex tract. cit Moses, sicut pręcepit dñs Mosi. Vel ita, scdm spũm. q. d. Christus probatur esse filius dei,
Psal. lxvij. scdm spũm. i. qa suis dedit spũm sanctificatiõis. sanctificatiõis dico inceptę ex resurrectio
Augustinus in epist. ad Rom. ne animę. i. a remissione peccatorũ per quam aĩa resurgit a vitiis. Est enim duplex resurre-
ctio vna animę, altera corporis. De resurrectione aĩę ait Apostolus in sequẽti: Surge q dor-
mis, & exurge a mortuis, & illuminabit tibi Christ⁹. Resurrectione dico, mortuorũ dñi no-
stri Iesu Christi. i. eorũ qui mortui erant in peccatis, qui dicũtur Christi, qa eos nullus alius
curare potuit: qualiter aliqs curãdus a medico, illius medici dicit̃ infirmus. Põt etiã de hu-
mana natura hoc accipi, ꝙ ait Aplus, Qui prædestinat⁹ est, vt etiã ipsa vere dicatur præ-

A destinata. Vnde ait Augustinus, Prędestinata est ista humanæ naturę tanta & tam excelsa & summa subuectio, vt quo attolleret altius non haberet: sicut pro nobis ipsa diuinitas quo usq; se deponeret humilius non habuit, q̄ suscepta natura hominis cū infirmitate carnis vsq; ad mortem crucis. De hoc eodē Aimo ait, Nō de verbo loquitur hic Apostolus, sed de homine qui non erat anteq̄ factus esset. humanitas enim quæ non erat antea, illa prædestinata est. Secūdum hoc sic lege literā, Qui, Christus secūdū quod homo, Prædestinat⁹ est, id est eius humanitas pdestinata est, & pręordinata sine suis meritis, Vt esset filius dei in virtute, id est esset assumpta a verbo existente in eadem virtute diuinitatis cū patre, & vnita illi in vnitate personę. Secundū spiritum sanctificationis. Hoc ad illud refertur, quod supradictū est, Factus est ex semine Dauid secūdum carnem. Iungatur ergo ita, qui fact⁹ est ex semine Dauid secūdū carnē: factus dico, scdm spūm sanctificatiōis, id est scdm opationē spiritus sancti, qui sanctos facit homines, qui etiā formauit & sanctificauit ipsum hominē in vtero virginali ex semine mulieris, sine semine viri. Ex resurrectiōe mortuorum. Hoc refert ad illud quod dixit, Filius dei. q. d. & quod ipse est filius dei, cui humana natura vnita est, patet ex resurrectione mortuorū Iesu Christi dñi nostri. i. suorū. i. ex hoc q̄ secū mortuos resurgere fecit. Et hunc ordinē verborū etiā Aug. ponit, sed dicit alterū ordinē certiorē & meliorē videri. Vel ita potest legi, vt prędestinatus sicut pscit⁹ accipiatur, & referat hoc, ad cognitionē hominū: sicut & illud, Ero illorum deus. i. cognoscar. & sit sensus, Qui dei filius Ambrosius

B qui latebat in carne quid esset, prędestinatus est. i. pręscitus ab ęterno, manifestari filius dei in virtute resurgendi. s. cum resurgit a mortuis. Omnis enim ambiguitas & diffidentia, resurrectione eius calcata est, & compressa. Nam in morte eius etiā discipuli eius dubitauere, sed in resurrectione virtus diuinitatis emicuit: sicut ait, Cum ego exaltatus fuero a terra, omnia trahā ad me ipsum. i. tunc cognoscar omniū esse dñs. Pręscitus est itaq; manifestari filius dei in virtute resurrectionis scdm spūm sctificationis. i. quia suis dedit spūm sanctū. Deinde quā virtutē dixerit, exponit, subdēs, Ex resurrectiōe mor. neq; dicit ex resurrectiōe Christi, sed mortuorū Iesu Christi dñi nostri, quia sua resurrectio nostrā facit generalē resurrectionem. Ac si diceret, manifestat⁹ dei filius ex resur. m. I. C. d. n. id est quia resurrexit: per quod etiā nos in aīa & corpore resurgere fecit. Vnde videtur mortē destruxisse vt nos redimeret: quare & dñm nostrū vocat, dicens, Iesu Christi dñi nostri. In hoc vereapparet dñs quod mortuus mortē vicit. Hæc em̄ maior virt⁹ & victoria videt in Christo quā potestate operatur mortuus qua operatus fuerat viuus. Per quē accepimus. Hic cōmendat eū a liberalitate. hic em̄ ostēditur, quid auctor ei contulit. q. d. talis est Christ⁹ per quē talem nos Apostoli cū aliis fidelibus accepimus. i. qui talis dedit gratiā. s. remissionē peccatorū, & patientiam omniū laborū, per quam remunerabimur in futuro, & alia dona quæ omnia nobis data sūt gratis, & accipimus nos soli apostoli apostolatum. i. auctoritatem & legationem prędicādi. Accepit enim Apostolus gratiā per Christū cū omnibus fidelibus: Apostolatum vero, non Auguſt. in epist. ad R. Ambrosius Augustinus Aimo.

C cū omnibus, sed cū Apostolis tantū: & ideo cōgrue non tantūmodo apostolatū dicit se accepisse, ne ingratus existeret gratię, qua illi peccata dimissa sunt, vt nemo audeat dicere vitę prioris meritis se ad euangeliū esse perductū, cū nec ipsi apostoli qui cęteris supereminēt apostolatū accipere potuissent, nisi prius cū cęteris gratiā q̄ peccatores sanat & iustificat, accepissent. Ideoq; opportune tenens ordinē causæ, ait, Accepimus gratiam & apostolatū .i. potestatem apostolatus Vbi? In omnib⁹ gentibus. ergo in Iudęis, quia Iudæi cohabitatione sunt. in gentibus. Vel accepimus apostolatum, non solū in vna gente Iudæorū, sed etiā in omnibus gentibus. Ad quid? Ad obediendū fidei. i. vt faciā ego cū apostolis aliis eos obedire fidei Christi, accepimus apostolatū: & hoc pro nomine eius. s. Christi. i. vice ei⁹, qa eius vicarii sumus. Vel pro nomine eius dilatādo. i. pro eius gloria nō nostra, sicut vos Romani facitis. Deinde vt familiarius admoneat, cōuertit se ad eos dicens, In qbus. i. inter quas gentes, & vos Romani. i. Iudęi & gentiles Romę habitātes estis vocati per gratiam & interiorem inspirationem Iesu Christi. i. a Iesu Christo. Genitiuus pro ablatiuo, more gręco. Vel vocati estis, vt sitis Iesu Christi, qui omnium gentium salus est. Cum audiunt Romani inter cæteros se vocatos, scire possunt quod non debent sub lege agere, quia sine lege susceperunt cæteræ gentes fidem Christi: cæteri populi vocati sunt sine lege Mosi, & hi eam seruare debent. Omnibus qui sunt Romæ dilectis dei vocatis sanctis. Hucusq; pendet litera, quasi dicat, Paulus talis & talis scribit, omnibus qui sunt Romæ, non aliis, sed Origenes. Origenes. Augustin⁹ in epist. ad Rom. Ambrosius Aimo. Augustinus Ambrosius

a iiii

Marginal notes: Ex tract. Psal. cxviij. Aimo.

dilectis dei,id est dilectis a deo.Quãuis enim Romanis scribat,illis tamen se scribere signi D
ficat,qui in charitate dei sunt.qui sunt hi,nisi qui de filio dei recte sentiũt?hi sunt sancti,&
Augustinus vocati dicuntur.Et aduerte,quia etiam hic significauit Apostolus benignitatem dei potius
q̃ meritũ illorũ.Non eñ ait,diligentibus deũ,sed dilectis dei.prior eñ dilexit nos ante o-
mnia merita,vt nos eum dilecti diligeremus.Vnde etiã addidit,vocatis sanctis,vt nemo
Ambrosius sibi tribuat ꝙ vocatus est.Non enim ita intelligẽdum est q̃d ait,vocatis sanctis,tanq̃ ideo
vocati sint ꝙ sancti erãt:sed ideo effecti sancti,qa vocati sunt:& ideo vocati,qa dilecti.vt
Aimo. sit sensus,scribit dilectis dei vocatis sanctis,id est illis quos dilexit,vt ad sãctitatẽ vocaret,
Augustinus qua sancti essent sanctificati per baptismũ.Restat aũt vt Apostolus dicat salutẽ,& complea
tur vsitatum epistolę principium:ideo subdit,Gratia vobis &c.pro eo q̃d alii solẽt dicere sa
lutem,ait,Gratia vobis &c.quasi dicat,Apostolus scribit Romanis,& in scribendo salutat,
sic optando dicens,Gratia sit vobis,id est remissio peccatorum.ea enim est gratia qua iusti-
ficatur impius,& fit iustus qui prius fuerat impius,& ideo percipiendę huius gratię merita
nulla præcedunt,quia meritis impii nõ gratia sed pœna debetur.nec ista esset gratia,si nõ
Ambrosius daretᷣ gratuita,sed debita redderetᷣ. Addit,Et pax,scilicet sit vobis,id est recõciliatio ad
August.in deum,& tranquillitas mentis.Sicut eñ gratia dei est,qua donantur nobis peccata:ita pax
lib retract. est,qua ex inimicis reconciliamur deo:tamen sciamus etiam vtrũq; scilicet gratiam & pa-
cem ad generalem dei gratiam pertinere,& si ita distincta sint.Et vt ostendat vniuersum E
bonum esse a deo,subdit,A deo,quasi dicat,hęc scilicet gratia & pax sint vobis,a deo patre
nostro.i.ab eo qui potest dare,quia deus est:& vult,qa pater.Et vt sine Christo nullã esse pa-
Ambrosius cem & gratiã doceret adiecit,Et domino Iesu Christo,sine quo nulla bona sunt n[illegible]bis.Q̃
Augustinus autem non adiungit spiritũ sanctum,non mihi alia ratio videtur,nisi quia ipsum donũ dei
in epist. spiritum sanctũ intelligimus.Gratia porro & pax quid aliud est,q̃ donum dei?vnde nullo
ad Rom. modo hominibus gratia dari potest,qua liberamur a peccatis,& pax qua recõciliamur deo,
nisi in spiritu sancto:& ideo ipsa trinitas pariterq; incõmutabilis vnitas in ista salutatio-
Aimo. ne cognoscitᷣ:vnitas apparet,ꝑ hoc ꝙ ait,a deo. De hoc eodẽ ita ait Aimo,Spiritus sancti
nomen non posuit,quoniam in donis suis comprehendit eum,id est in gratia & pace:quia
enim per eum diuinitus honorantur electi,ideo in donis suis intelligitur.

Primum quidẽ gratias ago deo meo per Iesum Christũ pro omnibus vobis:
quia fides vestra annũciatur in vniuerso mũdo.Testis enim est mihi deus,cui
seruio in spiritu meo in euangelio *filii eius* , ꝙ sine intermissione memoriã ve
stri facio semper in orationibus meis,obsecrans siquo modo tandem aliquãdo
prosperum iter habeam in voluntate dei veniendi ad vos.

Augustinus Pręmissa salutatione,ante alia de bonis eorũ gratias agit.Gratias vero agere deo est,sen
tire omnia bona a deo data esse,& pro eo laudare voce & opere & corde.Finita ergo pręfa F
tiõe,prius lenit eos q̃bus scribit,post grauiter eosdẽ increpatur⁹.Cõgaudet eñ hic de bono
incepto eorum,& præcipue in hoc gaudere se dicit,quia fides illorum in omni loco curre-
bat.q̃uis enim fidem non accepissent,secundum regulã ab auctoribus traditam veritatis,
tamen qa q̃d de vno deo audierãt,interposito nomine Christi cœperant venerari,gratu-
latur Apostolus,sciẽs illos posse proficere. Per q̃d etiã charitatẽ suã erga illos ostẽdit,& hor
Ambrosius tatur ad profectũ,ita dicẽs,Primum quidẽ,quasi dicat,q̃d incepistis perficite,quia adeo bo
nũ est,ꝙ de eo ante alia deo gratias refero:& hoc est,primũ quidem,id est ante omnia ago
gratias deo pro omnibus vobis,q̃d & vos ipsi faciatis. Hęc ante oĩa se agere dicit,qa fi-
des illorũ multis proficit.nã & illi qui crediderãt roborati sunt,videntes principes suos fra
tres sibi factos in fide:& qui non crediderãt,facile poterant credere eorũ exẽplo,prõpter eñ
Aimo. facit inferior,quod viderit fieri a potiore. Vel ita, Ago gratias deo meo pro omnibus.f.vo
bis & aliis:& cum pro aliis,primũ quidẽ,id est pręcipue pro vobis de quib⁹ magna vtilitas
venit:sicut ante dictũ est,Cui ago gratias. Deo meo,quẽ.f.meũ facio . q̃d nõ vos Romani
facitis. Nõ est ociose accipiẽdũ,ꝙ ait, Deo meo,non eñ vox ista potest esse,nisi sanctorum
quorum deus dicitur,sicut Deus Abraham,deus Isaac,& deus Iacob. Cũ ergo omniũ vnus
sit deus per naturã,eo ꝙ sit creator omniũ,illis tñ proprie per gratiã deus dicitur esse,q me
Ambrosius rito fidei & iustitię,eius cultores esse probant.Per q̃d ago gratias?nõ per legẽ neq; ꝓphetiã,
sed ꝑ Iesum Christũ mediatorẽ dei & hoĩm,ꝑ quẽ deus vobis dedit oĩa bona,qa ipse est mi

A nister oîm bñficiorũ dei.deīde qre p eis pcipue vel ãre oĩa gfas agat,ostẽdit sub dẽs, Quia fides vestra,q.d. cum multa sint talia in vobis ,pro quibus gratias agere debeo(erãt enim disciplina mirabiles, & boni operis cupidi, studiosiq̃ magis agendi bene quam loquendi) in hoc tamen præcipue gratias ago,quia fides vestra,& si non perfecta , annunciatur in vniuerso mũdo:quia Roma caput mũdi erat ,& ideo fidei illorum fama omnem locũ pera grabat: vnde proficierent multi.Et nota , q͂ non laudat apostolus fidem illorum , tanquã perfectam,sed facilitatem fidei,q̃a in auditu auris crediderunt , & votum erga Christum, id est affectum ppensum,quẽ erga Christũ habebãt. Testis est &c. Dixit se pro illis gfas agere,nunc dicit se pro eisdẽ orare:in quo etiã affectũ suum circa illos ostendit, vt suadeat illis charitatem. Ad hoc autem deũ testem dat cui seruit,dicens,Testis est eñi deus:vt me lius sibi credatur quod dicturus est.Præmissa est igit̃ auctoritas, id est iuramentum quo fit fides dicendis:Nisi forte quis dicat q͂ non iurauerit , quia non dixit per deum,sed dixit te stis est deus.ridiculum est putare hoc si dicas per deum, iuras : si dicas ,testis est deus,non iuras.Quid enim est ,per deum nisi testis est deus?aut quid est testis est deus, nisi per deum? Ecce dico charitati vestrę,& qui per lapidẽ iurat falsum, periurus est,quia creatorem deum adhibet testẽ.Nec facit apostolus qui hic & alibi sępe iurauit,cõtra domini mandatũ: qui volens iustitiam nostram abundare plusquam scribarum & pharisęorum , dicit in euange- lio,Ego vobis dico non iurare omnino.Et item,Sit sermo vester,est,est:nõ,nõ:quod ãplius

B est,a malo est.Ibi eñ phibuit dñs,quod est malũ: suasit bonũ,quod ẽ appetẽdũ:indulsit quod est necessarium : prohibuit enim falsum , vel sine necessitate iurare : suasit verum loqui: indulsit iuramentũ,quod est necessariũ,cũ ait quod amplius est. Iuramentũ enim faciendũ est in necessariis,cũ pigri sint hoĩes credere quod eis est vtile :non est iuratio bona, id est appetenda,non tamẽ mala, id est prohibita,cum est necessaria,licet sit a malo infirmitatis eorum quibus aliquid dicitur. Si eñ iurare cogeris , scias de necessitate venire infirmita- tis eorum quibus aliquid persuades,quæ infirmitas vtiq͂ malum est,vnde nos cotidie libe- rari precamur,dicẽtes, Libera nos a malo. Ideoq͂ non dixit domin⁹quod amplius est ma- lum est: Tu enim nõ facis malũ qui bene vteris iuratiõe,vt alteri suadeas quod vtile est,sed a malo est illius.Et notandum, quia multum interest,si exigit iurationem , q nouit illum iu raturũ falsum,an nõ.Qui autẽ nescit & ideo dicit iura mihi, vt ei fides sit, nõ audeo dice re non esse peccat um,tamẽ humana tẽtatio est: Si autem nouit fecisse,& cogit iurare, ho- micida est.Iurat ergo sine pc̃ò ap̃ls,cũ ait,Testis est mihi deus &c.quasi dicat ,quod habe- tis dño imputo : & recte,nã habenda ab eo oro:& vere , quia sine intermissione memoriã vestri facio semper in orõnibus.Vel ita,se dixit gfas agere,modo exponit q̃ñ gratias agit, scilicet in orationibus:& quomodo,scilicet sine intermissiõe, quasi dicat pro vobis gratias ago,& hoc modo,quia in orationib⁹ meis q̃ pro vobis, & pro aliis fiunt, semper habitis in

C horis constitutis ad orandum,Facio memoriam,id est deum memorẽ. Memor dicitur de⁹ esse cum dat:oblit⁹ cum cessat.Et hoc,sine intermissiõe.Vel facio memoriã vestri sine in- term. hoc ideo dixit apostolus,scilicet se esse memorem illorum in orationibus,vt seminet in illis charitatẽ, id est vt eum ament,& sic desiderent eum audire , Quis enim non amet eum quẽ audit memorem sui esse? Q; autem ita sit, iuramento affirmat,Testis &c.quasi di- cat,& credẽdũ est,ita esse vt dico. Enim id est quia. Testis est mihi de⁹,& ideo nõ est tu tum mentiri,cum nihil eũ lateat. Cui seruio in spiritu meo,nõ in carne, id est in volũtate quia enim deus spiritus est, animo illi debet seruiri. Vel seruio , non in carne, id est incar- nalibus obseruantiis: sed in spiritu meo , id est in spiritalibus , scilicet in fide spe & cha ritate: In quo seruio? In euangelio,prędicando:non in lege , non in circuncisione , nõ in eo quod Moses seru⁹ tradidit,sed in eo quod filius vnicus docuit.Quantum enim distat seruus a domino,tantum distat euangelium a lege. Euãgelio dico filii eius , quod scilicet fi lius eius tradidit,nõ scribendo,sed mentibus inspirando. Obsecrans,Si quomodo tandẽ aliquando prosperũ iter habeam in voluntate dei veniendi ad vos)quasi dicat,pro vobis gratias ago,& oro. ego dico obsecrans,id est per obsecrationes tentans. Obsecratio est per sacra adiuratio, vt per natiuitatem & passionẽ. Tentans inquã , si quomodo, id est aliquo modo,psp ero vel aduerso scilicet quacũq͂ ex causa,facili vel difficili,habeã tandẽ scilicet post longa desideria,aliq̃ñ scilicet hyeme,vel estate,iter veniẽdi ad vos:iter dico prosperũ, quod non reputat ap̃lus esse , nisi ita sit vt perueniat ad illos quibus desiderat donum dei

Aug. de ser mõe in mõ te.

Mat. 5.

Intende.

Aimo.

Ambros.

prędicare. Prosperum enim iter est,non incassum laborem itineris subire. Prosperum iter D
habeam:Prosperum dico,In voluntate dei,secūdū voluntatē dei:non sicut mali qui teputāt
prosperitatem sibi esse in suo malo perpetrato.Sunt enim quidam,qui per dei permissionē
non voluntatem prosperum iter videntur sibi accipere ad malum, si aliquod scelus per-
Orig. petrauerunt.Hoc ergo voluit intelligi Apostolus, addens,In voluntate dei: quia non sem-
per prosperitas itineris dei voluntate perficitur:quia multi in rebus seculi prosperis vtun
tur successibus,& exultant in prosperitatibus suis:sed non est talis prosperitas in volunta-
Ambros. te dei. Apostolus vero iter solummodo teputat prosperum,si fit in voluntate dei:quia tunc
vtilis erit aduentus Apostoli.

Desidero enim videre vos,vt aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos,id est simul consolari in vobis per eam quæ inuicem est fidem vestram atq; meam.

Quasi dicat,ideo obsecro venire ad vos,Enim.i.quia,desidero videre vos.His,quos scri
pto corrigebat,& a carnali sensu abstrahebat,ideo sui præsentiam necessariam dicit:quia
ea quæ scribit etiam peruerse possunt accipi,quia aliter dicta solent ad aliud referri ab hæ
reticis.Ideo ergo desiderat eos videre,vt præsens doctrinam euangelicam sensu quo scri-
bit eis tradat:ne sub auctoritate literarum eius non auferretur,sed confirmaretur error:&
etiam ideo,vt quæ verbis suadere nō poterat,præsens suaderet virtute miraculorum. Sed
deinde desiderii sui causam exponens,addit, Vt aliquid,q.d. ad hoc desidero vos videre, E
vt impertiat vobis aliquid gratiæ spiritualis.i. vos participes faciam gratuiti beneficii
dei.s.doctrinæ euangelicæ. Gratiæ autē dico,non carnalis sed spiritualis:quia modo car
naliter sapitis.Cum enim dicit,gratiæ spiritualis,carnalē illos sensum assecutos significat:
Augustin. quia sub nomine Christi,Iudæi eis contraria Christo tradiderant.Qui consulens infirmi
tati humanæ,fide sola addita legi naturali, humanum genus saluari decreuit. Impertiar
Ambrosius spiritualem gratiam, ad confirmandos vos:quia aliquid iam habetis. Id est consolari in
vobis simul:vel,id est vt consolemur vobiscū,alia litera. Per eā quæ inuicem est fidem ve
stram atq; meam.q.d.desidero vobis impertiri gratiam ad confirmationē: quæ confirma
tio adeo est mihi grata,quia id.s.vos cōfirmari,est me consolari in vobis. Hoc ideo dicit,
quia & si congaudeat facilitati fidei illorum, dolet tamen de non recta fide. Aliena enim
dolebat vitia,quasi sua. Addit,simul,q.d.hæc consolatio mea,fiet simul vobiscum,quia &
vos consolabimini.Modo enim ego sum desolatus,sicut & vos,& si non sentitis:sed sic con
solaremur simul.Vel secundum aliam literam sic potest legi,eodem sensu manente,q.d.de-
sidero venire,vt impertiar vobis gratiā ad confir.id est vt consolemur vobiscum. Deinde
per quid fiat consolatio,subdit,consolari dico per eam fidem non vtiq; nouam,sed vestrā
atq; meam,quæ est inuicem.i.cōmunis.i.per hoc potest esse consolatio,si vnius eiusdemq;
fidei sumus in Christo:vel,per eam fidem vestram atq; meam quæ est inuicem.i.quæ per di
lectionem operatur. F

Nolo autem vos ignorare fratres,quia sæpe proposui venire ad vos,& prohibitus sum vsq; adhuc:vt aliquem fructum habeam in vobis,sicut & in cæteris gentibus.

Propositum & votum suum ostendit Apostolus,q̄ quædam illos scite non ambigit per
eos fratres qui ab Hierusalem vel a confinibus ciuitatibus,causa aliqua siue religionis gra
tia Romam veniebant.Cumq; sæpe vellet venire,& prohiberetur,sic factum est,vt scribe-
ret epistolam,ne diu in malo detenti difficilius corrigerentur:quasi quis diceret,Desideras
venire,cur ergo non venis?Ait,Quia prohibitus sum,cū hoc proposuerim. Nolo ait,vel
Aimo. non arbitror,vos ignorare fratres:hoc.s.quia sæpe proposui, nō solū volui venire ad vos,
Ambrosius & prohibitus sum venire, aliquibus impedimentis deo id agente:sed puteris culpa vestra
fieri,vt modo dignos vos pareris.Nō ergo ociose se prohibitū dicit,sed & causas morarū
Orig. discernit,qui & hos vt se præparent adhortatus est:vt audientes gratiam sibi spiritalē mi
nistrandam fore,dignos se efficerent a vitiis carnalibus abstinentes ad excipiendam eam.
Prohibitus sum dico, Vsq; adhuc,i.vsq; in præsens.Per hoc ostēditur,id etiam esse curę
deo,quo vnusquisq; Apostolorum vel debeat ire,vel non debeat:& q̄ dispensatione quadā,
aliis quidem sinat prædicare verbum dei,aliis prohibeat. Fratres autē eos vocat,non so

A lum,quia renati erant:ſed etiam,quia erant inter eos qui recte ſentirent , licet pauci . vnde
ſupra dixit,vocatis ſanctis. Vt aliquem fructum habeam in vobis, ſicut & in cæteris gen
tibus. quaſi dicat, ideo deſidero venire,vt habeam in vobis fructum. id eſt, vt vos fructi-
ficetis per meam prædicationem:vel,vt habeam fructum aliquẽ in vobis,id eſt,vt ego ali-
quod præmiũ pro vobis acquiram.Pro vtilitate ergo communi,cupidum ſe veniẽdi ad hos
declarat,vt & hi ſalutem ſpiritualis gratiæ conſequantur, rectam habentes fidei profeſſio-
nem : & hic fructum habeat apud deum,miniſterii ſui. Fructum habeam in vobis , dico,
Sicut & in cæteris gentibus.Exemplo cæterarum gentium laceſcit illos ad fidem rectã,prõ-
ptior enim fit quis ad rem ſibi traditam,ſi illi multos videat aſſentiri.

Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum:ita quod in Aimo.
me promptum eſt,& vobis qui Romæ eſtis euangelizare.

Quaſi dicat,ideovolo fructum habere in omnibus,quia debitor ſum omnibus euangeli-
zare. Græcis ac Barbaris,id eſt,omnibus gentibus. Græcos præpoſuit,quia ab eis oĩs phi
loſophia mundana exordium ſumpſit: barbaros vero eos dicit,qui ſunt quaſi exleges, qui
nec Hebræi,nec Græci,nec Latini ſunt. Et debitor ſum euãgelizare,Sapientibus, & inſi-
pientibus , vt nemo de vtroque populo excludatur . Sapientes vero dicit illos qui mun- Ambroſi.
dialibus rationibus eruditi erant:Inſipientes qui illarum rerum imperiti ſunt.His autem o-
B mnibus ſe debitorem teſtatur,quia miſſus ad omnes.nulli enim gentium populo ſpecialius
debetur hæc prædicatio,quia ad hoc miſſus fuit,vt omnibus prædicaret,qui ad hoc acce-
pit doctrinam vt aliis traderet.De Iudęis autem tacet,quia magiſter gentium erat:& ſicut
aliis debeo,ita & vobis qui Romæ eſtis debeo euãgelizare,quia omnibus debitor ſum. Qđ
tale ſcilicet euangelizare vobis, in me promptum eſt.& ſi ego ad hoc paratus ſum,er-
go alterius culpa remanſit.Quamuis miſſum ſe dicat prædicare omnibus gentibus prom-
ptum tamen Romanis ſe aſſerit euangelizare,apud quos regni Romani caput eſt,& ſedes.
Ad membra enim pertinet,ſi caput inquietum non fuerit:ideo Romanorum pacem optat,
vt non multum ſe iactet Satanas:& vt meliores ſui operis fructus habeat.

Non enim erubeſco euangelium. Virtus enim dei eſt in ſalutem omni cre-
denti,Iudęo primum & Græco.

Q.d.In me promptum eſt,& vere , quia non erubeſco euangelium,ſicut illi qui falſa præ- Aimo.
dicant,& qui crucem Chriſti putant ignominiã.Hoc,n. dicto tangit eos qui non recta tra-
diderant:vel qui de cruce confundebantur,de quã potius gloriari deberent cum ipſo apo-
ſtolo.Ideo non erubeſco euangelium,quia ipſum euangelium eſt virtus dei,id eſt , virtutem
dei annunciat,non infirmitatem:ſapientiam,non inſipientiam.Quod enim infirmũ dei,
fortius eſt hominibus:& quod ſtultum dei eſt , ſapientius eſt hominibus . Vel euangelium
eſt virtus dei,nobis credentibus,non aliis:quia per doctrinam euangelicam peccatum di-
C mittitur credenti,& cum res exigit,fiunt miracula quibus commendatur doctrina . Quia
enim incredibile videbatur quod prædicabatur,ideo ſignis & prodigiis ab apoſtolis factis
firmabatur,ne diffiderent homines de his quæ dicebant qui tanta faciebant . Nulli enim Ambroſſ
dubium eſt virtuti verba cedere.Ideoꝗ non ſe dicit apoſtolus erubeſcere de euangelio dei:
illos autẽ erubeſcere ſignificat,quia quod tradiderant,in reprehenſionẽ veniebat,nec quoq̃
virtutis teſtimonio firmabatur,& diſcordabat , a doctrina euangelica & apoſtolica. Euan-
gelium igitur eſt virtus dei,quia inuitat ad fidem,& dat ſalutem omni credenti dum pec-
cata remittit:& iuſtificat,vt a ſecunda morte detineri non valeat, ſignatus myſterio cru-
cis. Vnde ſubdit,Euangelium dico,valens in ſalutem omni credenti . Quod vero dixit o-
mni,determinat:Iudæo primũ,credenti:Et gręco,id eſt gentili,quod in gręco manifeſtum
eſt.In græco enim gentilem ſignificat.Quamuis autem præponat iudæum cauſa patrũ, tñ
& ipſum ſimili modo indigere dicit dono euangelii Chriſti.Si itaꝗ & Iudæus non iuſtifi-
catur niſi ex fide Chriſti,quid ergo opus eſt, eſſe ſub lege? Vel ita,Iudæo primũ & Græco,
quaſi dicat,euangeliũ valet in ſalutẽ omni credenti:euangelium dico,neceſſarium Iudæo, Efichius.
& Græco, id eſt gentili:ſed primum,id eſt maxime Iudæo.Iudæi enim hãc euangelii ſalu-
tem & liberationem habebant neceſſariam valde,vtpote etiam alios ſeducentes.

Iuſtitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem : ſicut ſcriptum eſt,Iuſtus
autem ex fide viuit.

Quaſi dicat,vere euangelium eſt credenti in ſalutem,quia eſt ei in iuſtitiam,quæ eſt cauſa D
Aimo. ſalutis,qđ clare oſtenditur in ipſo euangelio. & hoc eſt,qđ ait, Iuſtitia enim dei reuelatur in
eo,ſcilicet euangelio.Iuſtitia dei eſt qua gratis iuſtificat impium per fidem ſine operibus le-
Ambroſi. ad Opert, gis:vt alibi dicit apoſtolus,Inueniar in eo non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt,ſed eã
Auguſt.de quæ ex fide eſt.Hæc eſt iuſtitia dei,quæ in teſtamento veteri velata, in nouo reuelatur .quæ
ſpũ & li ideo iuſtitia dei dicitur,quia impartiendo eam iuſtos facit.Hanc autẽ iuſtitiam, euangelium
Ambroſi. reuelat,ipſo effectu,ſcilicet,dum dat fidẽ homini per quam iuſtificatur,qui credit deum iuſtũ
Aimo. & veracem in promiſſis.Reuelat etiam hanc iuſtitiam verbo,dum in eo dicitur,Qui credide
Ambr.magnus. rit & baptizatus fuerit,ſaluus erit,id eſt iuſtus. Vel iuſtitia dei eſt,quia qđ promiſit dedit,quę
iuſtitia reuelatur, In eo,qui credit ſe cõſecutũ, qđ promiſerat deus per prophetas ſuos.Qui
enim hoc credit & cõfitetur,iuſtũ deũ probat,& teſtis eſt iuſtitiæ eius.Et loquitur apoſtolus
hic cõtra Iudæos,qui negant hunc eſſe Chriſtũ,quem promiſit deus.Secundum hoc, ita lege,
Bene dixi eſſe in ſalutẽ omni credenti,quia in eo qui credit,ſiue Iudæus ſit,ſiue Græcus, Re
uelatur iuſtitia dei,id eſt iuſtus apparet deus & verax. In eo vero qui non credit,iniuſtus vi-
deť,negat enim veracem eſſe deũ,qui non credit eũ dediſſe qđ promiſit.Vnde ſubdit, Ex fi
de in fidẽ,quaſi dicat,iuſtitia dei reuelatur,tendens ex fide dei promittentis in fidẽ hominis,
qui credit ei,quia in credente iuſtus apparet deus. Vel ſecũdũ alteram præmiſſam ſentẽtiam
ſic procede, iuſtitia dei eſt ex fide,hæc aũt iuſtitia fidei,eſt ei homini q tranſit ex fide in fidẽ. E
Aimo. Hoc dicit,propter omnes partes fidei,vt omnis qui vult per fidem iuſtificari,vniuerſos arti-
culos ſymboli habeat,vt tranſeat Iudæus & quicunq; alius ex fide veteris teſtamẽti,vbi vnus
deus colebatur,in fidem noui teſtamenti,vbi pater,& filius,& ſpiritus ſanctus colitur:ex fide
primi aduentus,in fidẽ ſecundi:vt vtrunq; credat ex fide primæ reſurrectionis quæ eſt in ani
ma,in fidẽ ſecundæ quæ erit in corporibus:ex fide promiſſionis,in fidem redditionis: vt cre
Primaſius in apoc. dat deum promiſiſſe,ac reddidiſſe,vel redditurum fore:ex fide prædicatorum in fidem popu
lorum,vt credat qđ credunt maiores & minores:ex fide ſeminantium , id eſt prophetarum,
in fidem metentium,id eſt apoſtolorum tranſeat iuſtificandus,vel tranſeundum fore intelli-
Aimo. gat,de fide verborum & ſpei in fidem rerum & ſpeciei.Eſt enim fides qua creduntur quæ non
Auguſt.in lib q̃ſtionũ euangel. videntur,quæ propriæ dicitur fides. Sed tñ etiã eſt fides rerum,qua nõ verbis, ſed rebus ipſis
præſentibus creditur: qđ erit,cum per ſpeciem manifeſtam ſe contemplandam ſanctis præ-
bebit ipſa dei ſapientia.Non ergo eſſet iuſtitia fidei, niſi eſſet abſconditum quod prædicatũ
In pſo cix. crederemus,& credendo ad videndum perueniremus.Dicit ergo iuſtitiã illi eſſe qui trãſit ex
fide verborum quibus credimus quæ non videmus,in fidem rerum qua credita obtinebimus,
ſcilicet ex fide in qua miniſtratur deo,in illam vbi fruatur deo,quæ tamen improprie dicitur
fides.Et quia de fide fit mentio hic, videndum eſt quid ſit fides,& quot modis accipiatur fi-
des,& de quibus ſit.Fides eſt virtus qua creduntur quæ non videntur , apparentia enim non
habẽt fidẽ,ſed agnitionẽ.Fides etiã eſt,qđ nõ vides credere.Accipiť aũt fides trib⁹ modis .ſ. F
Auguſtin in homili. quadam. p eo quo crediť,& eſt virtus: & pro eo quo crediť,& nõ eſt virtus:& p eo quod crediť.Fides
enim qua creditur,cum charitate virtus eſt,& hoc eſt fundamẽtum omnium bonorum,in qua
nemo perit.Hæc fideles facit,& vere Chriſtianos.Alia vero dæmonum eſt, & nominetenus
Chriſtianorũ,nam & dæmones credunt,& contremiſcunt . Hæc eſt, informis qualitas men-
tis:quæ dicitur informis,quia ſociam non habet charitatem,quę eſt forma omnium virtutũ.
Pro eo autẽ qđ creditur accipitur fides.ſicut ibi,hæc eſt fides catholica , quam niſi &c.& ita
hic accipitur cũ ait,ex fide in fidem.Fidei enim quę creditur,id eſt ſymboli fidei,multæ ſunt
partes,quarum aliquæ ſunt hic poſitæ.Eodem quoque modo accipitur fides, cum dicitur fi-
Quæſtio. des catholica,quaſi quod vniuerſaliter ab omnibus credendũ eſt.Solet autẽ a quibuſdam in-
quiri vtrum illa informis qualitas mentis quę in malo dicitur chriſtiano fides,qua vniuerſa
credit,quę verus chriſtianus credit,accedente charitate remaneat,& fiat virtus,an ipſa eli-
minetur,& alia ſuccedat qualitas quæ virtus ſit.Ad quod potius diuinum oraculum implo
randum videtur,q̃ aliquid a nobis diffiniendum. Vtrumlibet tamen ſine periculo dici po-
teſt . Eſt autem fides de bonis , & de malis,& de præteritis,& de præſentibus,& de futuris.
Amb. Spes aũt de futuris tantũ,& de bonis. Sicut ſcriptum eſt,Conuertit ſe apoſtolus ad exem-
Auguſt. plum prophetæ Abacuch,vt declaret olim oſtenſum non iuſtificari hominem per legem a-
pud deum,ſed per fidem.quaſi dicat,ex fide eſt iuſtitia,& ita ex fide eſt ſalus,non ex lege.Si-
cut ſcriptum eſt in Abacuch,Iuſtus autem ex fide viuit.Sic expone, Iuſtus eſt ex fide, omnis

A qui iuſtus eſt.& ita, Viuit.nō vita iſta quæ ꝑſens eſt,ſed futura,id eſt æterna,quæ eſt mer Auguſt.
ces fidei.Merces enim fidei , eſt videre quod credidimus antequam videremus . Sciendum
aūt aliter eſſe in Abacuch q̄ hic poſuit apoſtolus.In Abacuch enim ita eſt,Iuſtus aūt meus, Hiere.
ex ſua fide viuet.Sed & hoc,& alia plura teſtimonia quę ponit ab Hebraicæ veritatis trāſ
latione,qua nunc vtimur,videnť diſcordare.Quod ideo eſt,quia aliquando ſumit a.LXX.
interpretibus,aliquando ſicut loquens eodem ſpiritu,quo prophetæ,ſenſum ſumit tantum-
modo ſuis vtens verbis,ſuaq; diſpoſitione.

Reuelatur enim ira dei de cælo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam ho
minum eorum,qui veritatem dei in iniuſtitia detinent:quia quod notū eſt dei
manifeſtum eſt in illis.Deus enim illis reuelauit. i. manifeſtauit

Commendata pietate fidei,qua iuſtificati grati deo eſſe debemus, contrarium deteſtan Auguſt. de ſpū & li.
do,id eſt impietatem,ſubinfert,quod gentiles inflati,& leues in idolorum figmenta tanquā
deciderunt,vbi non requieſcerent,ſed confracti deſilirent in lapides. Hic enim ſpecialiter
aggreditur gentiles , ſecūdū priorem ſtatū,quia iactant bonam naturam , & excuſant tur-
pitudines per ignorantiā.Econtra aūt apoſtolus dicit eos,& prius habuiſſe notitiā,& per-
didiſſe per culpam , & bonam naturam ſibi ipſis a deo relictam in omnia mala præcipita-
tam,quaſi dicat, ex fide eſt iuſtitia , & inde , ſalus: quia ex impietate eſt iniuſtitia , & in-
de,ira,id eſt pœna,& hoc reuelatur in euangelio dei,& hoc eſt , Reuelatur.n.in euangelio, De ciuitate
B Ira dei,id eſt pœna.Quoties ira dei legitur,non perturbatio animi eius eſt intelligenda,
ſed iudiciū quo irrogatur pœna ꝑ peccato.Dei,dico,venturi de cælo ad iudiciū:ira,dico, Aimo.
proceſſura ſuper omnem impietatem & iniuſtitiā,non dicit ſuper omnes impios , ſed quod
plus eſt ſuper omnem impietatē & iniuſtitiā,id eſt ſuper omnes impietatis & iniuſtitiæ par
tes.Impietas eſt,in deū peccare,iniquitas in homines. Vel impius pro infideli hic ponit.i. Orig.
a pietate religionis alienus,ſicut idololatra.Iniquus vero dicitur qui prauitate operis ab æ-
quitate diſcordat.& eſt ſenſus, Vindicta dei de cælo venturi ad iudicium viuorum, & mor Aimo.
tuorum in euangelio manifeſtatur ventura,ſuper omnem impietatem,& iniuſtitiā. Vel ira Ambroſi.
lege,ira dei,ventura ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam,reuelatur de cælo.Quod ac-
cuſat eos quia indicauit eis creatorem vel ſaluatorem.Ex ipſa enim cęli fabrica,iratus illis
deus oſtenditur,qui ideo tam pulchra aſtra condidit,vt ex his quātæ & q̄ admirabilis crea
tor eorū eſt poſſit agnoſci,& ſolus adorari.Reū igitur facit apoſtolus gentilē per legem na-
turæ, per quā potuit deprehendere fabrica mundi teſtificante authorē deum ſolum diligen
dum:ſed iniuſtitia,& impietas in eis apparet,dum hæc videntes diſſimulant a veritate,nō
fatentes vnum deum:vnde ſubdit, Eorū qui veritatē dei in iniuſtitia detinent:quaſi quis Auguſt.in
diceret,Cur eſt eis ira dei de impietate,cū non cognouerunt deū?ad quod reſpondet,me- ſermone
rito eſt eis ira, quia poterant quidem cognoſcere deum,& aliqui etiā eorum partim cogno- quodam.
uerunt, ſed ſibi tollunt malentes morari iniuſte in ſua voluptate.Sic lege litteram, homi- Aimo.
C num dico,eorum qui veritatem dei,id eſt veram de deo cognitionem detinent, cum ſpon-
te ſe eis offerat:ipſi dico manentes in iniuſtitia,id eſt in opere malo.Bonū eſt quod tenēt, Auguſti.
ſed malum eſt vbi tenent. Veritatē enim tenent,ſed in iniquitate.Inueniſti enim deum ,o De verb.d.
tu gentilis,o philoſophe,& colis idolum: inueniſti veritatem, & ipſam detines in iniuſti-
tia:& quod per dei opera cognouiſti,per hominis opera perdidiſti. Totum conſideraſti re-
rum ordinem,& non vis attendere , quod mundus opus dei ſit,idolum,opus fabri . Si faber
idolo ſicut dedit figuram,daret & cor,ab ipſo idolo faber adoraretur . Quomodo ergo ho-
mo faber tuus deus non eſt,ſi homo idoli faber eſt? Quis eſt deus tuus?qui fecit te . Quis eſt
deus fabri?Qui fecit illum.Ergo ſi idolum cor haberet,nonne fabrum adoraret qui fecit il-
lud?Ecce quomodo detinent veritatem dei in iniuſtitia.Occurrebat autē apoſtolo,vt ei di-
ceretur,Vnde illi veritatem detinent,ad quos locutus non eſt deus?nec legem acceperūt, ſi
cut populus Iſrael?Reſpōdet,& oſtēdit vnde, Quia quod notū eſt dei,manifeſtū eſt in illis,
deus.n.reuelauit illis,quaſi dicat,vere detinēt veritatē dei,qa hoc dei qđ notū eſt.i.quod de
deo noſcibile eſt,manifeſtum eſt in illis,ductu rationis:quaſi dicat,in ſe habent,vnde noſce
re poſſint,quod cognoſcibile eſt de deo,ſcilicet naturalem rationē. Ideo dicit quod de deo
cognoſcibile eſt,quia multa ſunt quæ de deo per naturam ſciri non poſſunt,vt de myſterio
redemptionis & incarnationis,Notum dei eſt,hoc quod ex huius mundi diſpoſitiōe,& na- Orig.

turali ratione assequi possumus. Ignotum vero dei, est ratio substantiæ eius, vel naturæ, quæ omnem latet creaturam: similiter & mysterium humanæ liberationis. Et vere manifestum est in illis, quod est noscibile de deo, quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & deus illis reuelauit, vel manifestauit per opus suũ, per quod eos adiuuit. Hoc dicit, ne sola natura sufficere videretur. Vt enĩ deus qui natura inuisibilis est, etiam a visibilibus posset sciri, opus fecit, quod opificem visibilitate sui manifestauit, vt per certum incertum posset sciri: & ille esse deus omnium crederetur, qui hoc fecit, quod ab his impossibile est fieri. Hæc philosophi nobiles quæsierunt, quasi interrogantes creaturas de creatore, & omnium specie ac dispositione quasi voce respondente ex arte artificem cognouerunt. D

Ambrosi.

August. de verb. dñi.

Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciũtur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Ita, vt sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent deum non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiẽs cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt: & mutauerũt gloriã incorruptibilis dei, in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. E

Ostendit quid de deo, & quomodo scire potuerunt, & quasi quis quæreret, Quomodo posuit id quod notum est dei, manifestum esse in illis qui non acceperunt legẽ: subdit, Inuisibilia enim &c. Et notandum quia cum deus vna sit & simplex essentia, nec ex diuersitate aliqua constet, pluraliter tamẽ dicit, inuisibilia: quia pluribus modis, per ea quæ facta sunt cognoscitur, scilicet, quod æternus, ex perpetuitate creaturarum: omnipotens, ex magnitudine creaturarum, & huiusmodi: ex quorum etiam gubernatione, virtus eius cõspicitur: & ex eo quod omnia replet, eius diuinitas, id est bonitas, intelligitur, & hoc est quod ait, Vere qđ dei notum est manifestũ est in illis. Enim, id est quia, Inuisibilia ipsius, id est ipse natura inuisibilis intellecta, non corporea, vel imaginaria visione, sed tantũ intellecta ea vi mentis, quæ dicitur intellectus. Intellecta dico, Per ea quæ facta sunt, & si non per legem scriptã quã non habuerunt, Cõspiciuntur a creatura mundi, id est ab homine: non solũ ab angelis. Homo vero creatura mũdi dicitur per excellentiam, quia excellit inter alias creaturas: vel quia conuenientiam habet cum omni creatura. Est enim localiter in loco, vt quodlibet corpus: sentit cum animalibus, intelligit cum angelis. Vnde in euangelio dominus ait, Prędicate euangelium omni creaturæ, id est homini. Et attende quod ait, Ipsa inuisibilia intellecta per ea quæ facta sunt, quia per cælum & terram, & alias creaturas, quas immensas, & perpetuas esse intellexerunt, ipsum conditorem incomparabilẽ, immensum, æternum mente conspexerunt. Viderunt enim summi philosophi, quos cæteris non immerito fama atque gloria prælatos cernimus, nullum corpus esse deum: & ideo cuncta corpora transcenderunt quærentes deum. Viderunt etiam quicquid mutabile est, non esse summum deum: & ideo animam omnem mutabilesque spiritus transcenderunt. Deinde viderũt omnem speciem in re quacunque mutabili, quæ naturaliter est, omneque vniuersi mundi corpus non posse esse nisi ab illo qui incommutabiliter & simpliciter est: Quia nõ aliud est illi esse, aliud viuere, aliud intelligere, aliud beatum esse: sed quod est illi viuere, intelligere, beatum esse, hoc est illi esse. Propter hanc incommutabilitatem, & simplicitatem intellexerunt eum, omnia ista fecisse, & a nullo fieri potuisse. Considerauerunt enim quicquid est in substantiis, vel corpus esse, vel spiritum: meliusq; aliquid spiritum esse, q̃ corpus: speciemque corporis esse sensibilem, spiritus vero speciem intelligibilem: & intelligibilem speciem sensibili prætulerunt. Sensibilia dicimus, quæ visu, tactuque corporis sentiri queunt: Intelligibilia q̃ cõspectu mẽtis queũt intelligi. Cũ igiť in eorũ cõspectu corp⁹ & anim⁹ magis minusq; speciosa essent, si autem omni specie carere possent, nulla omnino essent, viderunt esse aliquid vbi esset prima & incommutabilis species, ideoq; incomparabilis: atq; ibi esse rerũ principium rectissime crediderunt, qđ factũ non esset, & ex quo cuncta facta essent: atq; sic, Inuisibilia .d. intel. p ea q̃ facta sunt cõ. Sed mirũ est qđ dixit esse inuisibilia: & rursus dixit, cõspiciunť: sed addẽdo intellecta, determinatur modus visionis. Tria enim genera visiõis ĩ scripturis inueniũť. Est .n. visio corporalis, spiritualis vel imaginaria, & ĩtellectualis. De tertio F

Aimo.

Augustin⁹ de ciui. dei.

Idẽ contra manichæos

A genere est ista visio, quam hic commemorat apostolus. Hac enim visione videtur deus, cū
per pietatem fidei, & agnitionem morum optimorum corda mundantur. Vel ita lege lite-
ram, Vere quod notum est dei, manifestum est in illis, Quia inuisibilia ipsius mundi conspi
ciuntur, id est intellectu mentis capiuntur, Per ea quæ facta sunt a creatura mundi, id est a
constitutione mundi. Et vt omnino impietas excusari non possit, adiecit. Virtus quæ om-
nia gubernat, cōspicitur per ea quæ facta sunt. Et diuinitas, id est bonitas dei quæ oīa re- Ambrosi.
plet, similiter per eadem conspicitur. Vel sicut quidam volunt potest hic intelligi trinitas, Aimo.
vt per inuisibilia, intelligatur pater: per virtutem, filius: per diuinitatem, spiritus sanctus: vt August.
sit sensus, inuisibilia ipsius, id est pater: sempiterna quoq; virtus eius, id est filius: & diuini- Aimo.
tas, id est spiritus sanctus: intellecta conspiciuntur per ea quæ facta sunt a creatura mundi.
Secundum hoc videtur, quod per ea quæ facta sunt illius summæ trinitatis notitiam ha-
buerint gentium philosophi. Alibi vero dicit Augustinus, philosophos non pertigisse vsq; August.
ad notitiam tertiæ personę, scilicet spiritus sancti, in illo videlicet loco super Exodum, vbi
magi Pharaonis defecerunt in tertio signo, non in primo vel secundo, Quia summi gentiū
philosophi, inquit, περὶ τῶ ἀγαθῶ. i. de summo bono. s. patre, & de νῶ. i. mente eius. s. filio, phi-
losophati sunt. Sed in tertio signo defecerunt magi, quia vsq; ad tertiam personam non va
luerunt peruenire philosophi. Quomodo ergo hic dicitur, quod tres personas per facta in-
tellexerunt, vel cognouerunt? Ad quod dicimus eos hanc distinctionem summæ trinitatis,
B quam fides catholica profitetur nullatenus habuisse, vel habere potuisse absq; doctrinæ, vel
internæ inspirationis reuelatione. Fit enim reuelatio tribus modis, per opera, per doctrinā,
per inspirationem. Reuelauit eis deus per opera veritatem, sed non per doctrinam, vel per
inspirationem. Viderūt ergo de longinquo veritatem, sed non appropinquauerunt per hu-
militatem. Non ergo illas tres personas ideo dicuntur intellexisse, quod eas distincte vera- August.
citer & proprie intellexerint: Sed quia illa esse cognouerunt in deo, quę illis tribus personis
in sacra scriptura frequenter solent distinctim ac specialiter attribui, scilicet potentia, sa-
pientia, bonitas. Potentia. n. patri: sapientia filio, bonitas spiritui sancto sæpe attribui-
tur: cū vna eadēq; sit potentia, & sapientia, & bonitas trium personarū, & tres illi eadē bo-
nitas, sapientia & potentia sunt. quod quare fiat, nō est otiosum inquirere. Sicut enim ex mo
tibus, & amministratiōe corpis animā, quā nō vides intelligis: sic ex amministratione totius
mundi, & regimine omniū creatorem intellexerunt. Ita vt sint inexcusabiles. Illos quippe Ad Valen
inexcusabiles scriptura dicit, quos nō latet veritas, & in eis perseuerat iniquitas: de hoc, sci- tinum mo-
licet, quia cum per naturalem rationem, & creaturæ reuelationem cognouissent deum, vsq; nachum.
adeo vt faterentur, vnum principium esse, a quo omnia initium sortita sunt, Non sicut deū Aimo.
glorificauerunt, bene viuēdo & colendo. Aut, id est &, Gratias non egerunt, de cognitione, Ambros.
sed sibi attribuerūt, in quo vani & falsi fuerunt. Vnde subdit, Sed euanuerunt in cogitatio- August.
C nibus, putantes se aliquid esse, cum nihil sint, quod vere vanitas erat. Cogitationibus di-
co, Suis, quæ scilicet a seipsis sunt non a deo. & ideo. s. quia deum non glorificauerunt, Cor,
id est ratio eorum, quia ab eis credita est esse, Obscuratum est, tumore superbiæ obdurante,
ita vt sit insipiens, id est paulatim vsq; ad insipientiam cor eorum deductum est. Nebula. n.
erroris contexit cor illorum, quia cum creatorem ex creaturis cognouissent, nec sicut deum
glorificassent, amplius obtusi sunt. Vnde obscuratum est cor eorū? Ecce ex hac superbia. Di-
centes, ore vel corde se esse sapientes, a se non a deo, stulti facti sunt in deum. Ecce illa duo
quæ dixerat, hic aperte signat, scilicet quomodo euanuerunt, quod ostendit, ibi, dicentes se
esse sapientes, vbi culpa monstratur: & quomodo obscuratum est cor eorum, ibi, Stulti facti
sunt, quod est vindicta. Sapientes enim in naturis rerum, stulti facti sunt in deo. Inuestiga-
bant enim rationem physicam, perscrutantes cursus siderum, & quantitates elementorum, Ambrosius
deum aūt eorū spernebant. Ideoq; stulti sunt. Si enim hæc laudanda sunt, quanto magis
creator illorum? Viderunt ergo quo veniendum esset, sed ingrati ei qui illis præstitit vt Au. sup. Io.
viderēt, sibi voluerūt attribuere quod videbant, & facti superbi, amiserunt etiā quod vide August. de
bant, elisi sunt, vel cæcati sunt, quia superbi erant. Superbia caput peccati est, de qua dictū spū. & litera
est: Initium omnis peccati, superbia est. Superbierunt autem dicentes se esse sapientes. Non
debebāt sibi arrogare quod deus donauerat, nec se iactare ex eo quod non a seipsis, sed ab il-
lo habebant. Quod vtiq; illis credendum fuit, vt ad hoc tenendum quod videre poterant,
ab illo sanarentur qui dederat vt viderent. Si enim hoc facerent, humilitatem seruarent, &

August. in sermone de monte. Augusti. de verb. d. possent purgari, atque illi beatissimæ cõtemplatiõi cohærere. Quia vero superbia erat in eis, D obumbrauit eos cæcitas. Quod enim curiositate inuenerunt, per superbiam perdiderunt. Quod enim deus dederat gratis, tulit ingratis. Et conuersi sunt a veritate, ad idola & simulacra, & ad culturas dæmoniorum: & adorauerunt creaturam contempto creatore. Vnde subdit, Et mutauerunt. Ecce quomodo obscuratũ est cor eorum, vt videlicet maiestatẽ inuisibilis dei, quem ex creaturis cognouerãt, nõ in homines, sed quod peius est & inexcusabile crimen, in similitudinem hominum immutarent: vt forma corruptibilis, deus ab eis vocetur, hoc est simulacrũ hominis: vt quos viuos hoc nomine donare non audeant, mortuorum imagines in gloriam dei reciperent. Quãta hebitudo! quanta est stultitia eorum, apud quos plus potest imago q̃ veritas! & potiores sunt mortui quam viui! A viuo enim deo recedentes, mortuis fauent. De quorum numero & ipsi sunt, sicut in libro Salomonis dicitur, Mortuus mortuum fingit, operibus iniquis. Lege literam, quasi dicat, non solum sensu & cogitatione peccauerunt, sed etiam opere. Et. i. quia. Gloriam incorruptibilis dei, idest culturam debitã deo, qui incorruptibilis est, Mutauerunt, quantũ ad se, prius, In similitudinem imaginis corruptibilis hominis, id est in imaginem eius cui erat assimilata.

Ambrosi.

Et, postea ĩ similitudinẽ imaginis volucrũ. Ecce maior hebitudo. Et, inde, Quadrupedũ, & deinde serpentium. Hęc dixit ad cumulum hebitudinis ostendendũ. Sic enim dei maiestatem & gloriam minuerunt, vt horum quæ minima & parua sunt similitudini, dei honorificentiam darẽt. Hic ergo damnat simulacra impiorum in quibus alii solem, alii terram, alii homines mortuos, & huiusmodi plura venerabantur. Ideo aũt dicit, in similitudinẽ hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium: quia horũ simulacra diuersis temporibus, a Romanis colebantur. Mos enim fuit ab antiquo Romanis adorare simulacra hominum, vt Romuli, Iouis, & aliorum, & maxime ab aduentu Aeneæ in Italiam. Volucrum autem & quadrupedum, & serpentium simulacra coluerunt, ex quo Alexandria ab Augusto victa est, & Romæ subiugata. E

August.

Propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiã, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis: quia commutauerunt veritatem dei in mendaciũ, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quam creatori: qui est benedictus in secula. Amen.

August. Ambrosius Hic item vindicta dei contra eos ostenditur. Quia enim ad iniuriã creatoris dei, figmẽta, & similitudines rerum deificauerunt, traditi sunt illudendi desideriis carnis, non vt illa gererent quæ nolebant, sed vt illa perficerent quæ desiderabant. Tradere autem est permittere, non incitare aut immittere. Præcedẽtibus quippe culparũ causis, iure & merito deseruntur a deo, hi qui veritatẽ dei in iniquitate detinent, & creatoris gloriã creaturæ attribuunt, & per hoc deseruntur, & traduntur desideriis. Ista vero peccata, quia de superbia sunt, non solum peccata, sed etiã supplicia sunt. Omne quippe peccatum quod tñ citius pœnitendo non tegitur, aut peccatum est, & causa peccati: aut peccatum, & pœna peccati. Peccatum nanque quod pœnitentia non diluitur, suo pondere mox ad aliud trahit. Vnde fit vt non solum peccatum sit, sed & causa peccati. Ex illo quippe culpa subsequens oritur. Peccatum vero quod ex peccato oritur, non solum peccatum, sed & pœna peccati est: quia iusto iudicio deus cor peccantis obnubilat, vt præcedentis peccati merito, etiam in alia cadat. Quẽ enim liberare noluit, deserendo percussit. & hoc est quod ait, Propter quod. s. propter idololatriam, & quia cultum & religionem dei imaginibus tradiderunt, Deus tradidit illos, id est subtrahendo gratiam tradi permisit. Nihil enim absque eius permissione fit, etiã in malis. Ista vtique obscuratio, vindicta, & pœna iam fuit, & tamen per hanc pœnam, id est per cordis cæcitatem quæ fit deserẽte luce sapientiæ, in plura & grauiora peccata collapsi sunt. Tradidit, dico, prius, In desideria cordis, cordis dico: qd erat eorũ, id est a deo sibi ipsis relictum, a quibus sic paratum fuit, non a deo, & post ea tradidit illos In immunditiam, id est in actum immunditiæ, vt ipso actu operarẽtur turpitudinem tantam, Vt afficiant corpora sua contumeliis, quantum ad naturam, id est vt corpora naturaliter repugnãtia, quadam vi applicarent, & vitio aptiora facerent. Et ostenditur hic item vindicta, qua traditi sunt, non modo in desideria praua, sed & in immundas actiones & contumeliosas, quibus afficiunt & inficiunt corpora sua. Ipsi dico habentes hæc, In semetipsis, id non ali-

Orig.

Orig. August. in ser. quodã. Gregorius. F

Aimo.

Augustin.

A unde,sed a semetipsis.Non.n. habet homo hæc a deo,sed dicitur his tradi, quia desertus a deo cedit his atq; consentit,vincitur,capitur,trahitur, possidetur.A quo.n.quis victus est, huic & seruus addictus est:& fit peccatũ cõsequẽs pœna præcedẽtis peccati. Vel ita, Afficiant eot,ipsi dico agentes, Contumeliis in semetipsis.i.in suo sexu, masculi cũ masculis, fœminę cũ fœminis.Diligenter animaduertendum est quod hic,& subsequẽter ait, Tradidit deus,qui hominũ malitiam nõ facit.Intentator.n.malorũ.Qui ergo dicit deum homines ad ista non cogere,sed dignos deseri tãtum desetere,verissime dicit. Deserit autem deus non apponendo gratiam,vel appositã subtrahendo.Manifestũ est.n.deum operari in cordibus hominum ad inclinandas voluntates eorum quocunq; voluerit,siue ad bona pro misericordia sua,siue ad mala pro meritis eorũ:iudicio vtriq; suo,aliquãdo aperto, aliquando occulto,semper autẽ iusto.Et nota quod dicitur deus operari in cordibus hominum ad inclinandã voluntatẽ eorũ ad malum:quod non ita intelligendũ est,quasi deus malitiã impertiat,sed quia sicut apponit gratiam,vnde inclinatur hominũ voluntas ad bonũ,ita subtrahit a quibusdam, qua subtracta incuruatur voluntas eorũ ad malũ. Quia cõmutauerunt veritatẽ dei in mendaciũ,& coluerunt, & seruierũt creaturæ potius q̃ creatori qui est benedictus in secula.Amen.Hic exequitur latius per partes culpã eorum,& pœnam, vt cõparet inuicem,& est hic repetitio prædictorum. Ostendit enim per partes eos mutasse gloriam dei.s.quod deum putauerunt qui non erat:& coluerunt,& seruierũt creaturæ potius q̃ creatori. Et exequitur subsequẽter partes immunditiæ.s. quod fœminæ in fœminas, masculi in masulos turpitudinem operabantur:in quibus cõparat pœnam culpæ,vt sicut contra naturã creantẽ peccauerũt,ita in natura propria puniren̄t.vnde concludit in subsequẽti sic, Et mercedẽ erroris quã oportuit &c.q.d.illi afficiũt.i.deturpãt corpora sua. Qui commutauerunt, veritatem dei in mendacium.i. id quod de deo verum est,dederunt idolo.s.quod sit de⁹.& dicit hic veritatẽ dei,quod supra vocauit gloriã dei. Veritas quippe dei est gloria dei.Veritatẽ dei tenere, est vnum deum colere:veritatẽ in mendaciũ conuertere,est creaturæ seruire pro creatore.Vera.n.religio in vnius constat veri dei seruitio.Ipsa namq; veritas verus deus est.Ipsa enim vna veritas est,vna vere diuinitas,& ita nõ possunt duo veri dii veraciter dici,sicut ipsa vna veritas naturaliter nõ potest diuidi. Verum itaq; deum colere,vero q; deo seruire,non est vtriq; veritatẽ dei in mendacium cõmutare. Ille aũt dei veritatẽ cõmutat in mendaciũ,qui deo non vero æstimat seruiendum. Commutauerunt ergo veritatẽ dei in mendaciũ,dum nomen dei qui verus est,dederunt his qui nõ sunt dii.Lapidibus.n.& lignis,atq; metallis auferentes quod sunt,dantes quod non sunt,vt dei veritas fit mendaciũ:vt quãdo lapidẽ dicunt deũ esse,non enim negant deum, sed seruiũt creaturæ potius q̃ creatori:hoc est mutare verum in falsum.Vt enim viderẽtur digne hæc colere,dei nomen,& honorẽ eis imposuerũt.Veritas quippe creaturæ a deo est, sed non est deus, quã illi in mendaciũ conuertunt,creaturas tanq̃ creatorẽ colentes.Sed ne quis dicat, non colo simulacra,sed res eorum,vt solem & lunã,& huiusmodi,addit, Et coluerunt creaturam,diligenter orando eam:sed, Et seruierũt,actibus, Creaturę.Hic damnat ea quę in simulacris intelligebant.Seruierunt,dico, Creaturę potius q̃ creatori,quasi illud esset melius. Qui,tñ licet ab illis priuetur honore suo, Est benedictus.i.super omnia exaltatus,& hoc, In sæcula.i.sine fine. Amen.q.d.hoc est verũ,quod deo vero est benedictio in secula. Diis autẽ gentium ad tempus impietas dat honorem,ideoq; quod illi dicunt,est falsitas.

Aug. cõtra Iulianum.
Augustin⁹.
August. de lib. arbi.
Ambrosius
Augustin⁹.
B
Ambrosi.
Fulgentius ad Donatũ.
Ambrosius
C
August. de vnico baptismo.
Ambrosi.

Propterea tradidit illos deus in passiones ignominiæ. Nam fœminæ eorũ immutauerunt naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali vsu fœminæ exarserũt in desideriis suis in inuicem:masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes.

Iterũ hic vindicta repetitur,q.d.& quia ita peccauerũt in naturã creantẽ, Propterea tradidit illos deus.i.tradi pmisit.hic itẽ vindicta repetit̄ sicut ante repetiit culpã, In pas.ig.i. voluptates carnis,quæ &si delectant,sunt passiones naturæ nõ nominandæ.Ignominia eñ dicit̄ quasi sine nomine dignitatis:inde ignominiosus,qui desinit habere dignitatis nomẽ, dum in aliquo crimine deprehenditur. Tradidit ergo illos deus,prius, In pass.ig.i.in ardore libidinis,quę est passio naturę,nec nolanda:postea tradidit in ipsum actũ libidinis,&

Aimo.

vere. Nam fœminæ eorū immutauerūt naturalē vsum, viri legitimi, In eum vsum qui D
Aimo. est contra naturā, inter se.s.agentes. Naturalis vsus est, vt vir & mulier in vno cōcubitu coeant: cōtra vero naturā, vt masculus masculū polluat, & mulier mulierē. Si quis vero relicta cōiuge aliam cognouerit, turpitudinē operatur, & peccat, sed nō est cōtra naturam: quiuero & cū ipsa cōiuge alio modo q̄ decet dormierit, cōtra naturā operatur. Similiter autem & masculi relicto naturali vsu fœminæ exarserūt in desideriis suis inuicē. Ecce peccata vo
Ambrosi. luntatis: desideriis dico Suis.quæ.s.a se sunt, nō a deo. Hęc itaq deo propter idololatriam humano generi prouenisse, testatur apostolus, vt fœmina fœminā, masculus masculum turpi desiderio ad vsum appeteret indebitū. Quod.n.est mutare naturalē vsum, in eum qui est cōtra naturam, nisi sublato vsu cōcessu aliter vti q̄ concessum est, cum illa pars corporis nō
Aug. cōtra Iulianū hęreticum. habeat huiusmodi vsum datū a natura. Quod.n. habet homo cōcessa & licita, in aliū ordinem conuersa, & aliter facta, q̄ sunt cōcessa, peccatū sunt. Si iam putas, o Iuliane apostolum ex hoc laudasse libidinē, quia vsum fœminæ dixit esse naturalē, omnē profecto vsum fœmi
August. in eodē. næ laudare cōpellis. At per hoc, & ea quæ cōmittūtur cū fœminis stupra laudabis, qa & illic vtiq vsus naturalis est, sed quāuis dānandus, qua legitimus nō est: vnde & filii nō legitimi, sed naturales vocant, qui inde nascūtur. Non ergo concupiscentiā carnis in illo verbo laudauit apostolus, sed naturalē vsum appellauit illū vsum, vnde natura humana potest nascēdo subsistere: nec dixit vsum coniugalē, sed naturalē, eū volens intelligi qui fit in mēbris ad E
hoc creatis, vt per ea possit ad generandū sexus vterq misceri. Ac per hoc cū eisdē mēbris
Idē i eodē. aliquis, etiā meretrici miscetur, naturalis vsus est, nec tñ laudabilis, sed culpabilis, ab ea veto parte corporis quæ nō ad generandū est constituta, si etiam quis cū vxore vtatur, cōtra naturā est. & flagitiosum. Masculi in masculos.q.d. non tantū exarserunt, sed etiam masculi, fuerunt. Turpitudinē operantes, actu In masculos, & ita fuerunt Recipiētes mercedē erroris sui.i. pro errore suo. Quā oportuit.s. quæ peccato cōgrua fuit.i. receperūt vin
Ambrosi. dictam dignā culpa. Quantū.n. idololatria per impiū & grauissimū delictū, tantū & com
August. pēsatio eius horrēda & persordida est passio quā receperūt, In semetipsis.s. in natura sua
Aug. cōtra Iulianū hæreticum. vindicātes deū.i. vindictā dei sustinentes in suo sexu.s. deformitatē operantes. & nota quod dicit eos oportuisse istā mercedē recipere. Hic vtiq vides causam propter quā traditi sunt sine vlla ambiguitate monstratā. Dixit.n. quid mali ante fecissent, & postea adiunxit, Pro
Aug. cōtra aduersariū legis & pro phetarum. pterea tradidit &c. proinde præcedentis hęc est pœna peccati, & tñ ipsa peccatū est. Iudicio enim iustissimo dei traditi sunt, siue deserēdo, siue alio modo explicabili, vel inexplicabili, In passiones ignominiæ, vt crimina criminibus vindicaretur. & supplicia peccantiū nō tm̄ sint tormenta, sed etiā vitiorū incrementa. Sed istas pauci vident pœnas, propterea eas maxime cōmemorat aplus. ænumerat multa q̄ peccata sunt, & pœnę peccati. Inter primū.n. peccatū apostasiæ, & vltimā pœnā ignis ęterni: media q̄ sunt & pctā sūt, & pœnę sūt.

Et sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, insipiētes, incompositos, sine affectione, absq fœdere, sine misericordia. F

Ambro. Et sicut, vel, quia, non probauerūt deū habere in notitia, tradidit illos deus in reprobum sensum. Ecce itē quia nondum resipiscūt in alia cadunt pro eadē culpa. Per hoc autem quod dicit sicut, pœnam peccato assimilat, vt sicut peccauerūt in sensu dei, arbitrantes deū nesci re mala sua, sic puniti sunt in proprio sensu: & hoc est, Et sicut probauerunt.i. putauerunt,

Deum, nō, Habere in notit. peccata hominū, ita, Tradidit illos in reprobū sensum &c. vel ita, vt legitur ibi, Quia, non Sicut, hoc modo, Et quia non probauerunt deum habere in notitia sua.i. quia non nouerūt deum, quod ratio probabat eis, vel, Quia proba.i. putauerunt. Deum non habere in notitia, mala, id est deū nescire vel negligere mala ho
Orige. minū, ideo tradidit illos de⁹ in reprobū sensum. scilicet vt nihil intelligāt, nisi quod a probitate remotum est, quos sua cæcitas a veritatis lumine funditus excludit: tradidit dico, Vt faciant, opere Ea. quæ non conueniunt, rationi. illos dico, Repletos omni iniquitate, quasi non parum habentes. Deinde enumerat iniquitatis partes, vt apertius accuset,

A illos dico. Repletos malitia. Malitia est quando damnum molitur quis alicui. Fornicatio ne. Fornicatio est omnis vsus carnalis commistionis pręter legitimũ cõcubitũ. Auaritia. Auaritia est multum adquærere, nec superflua pauperibus erogare. Nequitia. Nequitia est temeritas, quando quis audet, quod nequit: vel, nequitia est intẽperantia sui. Illos dico, Plenos inuidia, i. dolore alieni boni. Inuidus enim dicitur qui alterius felicitate torquetur, & sic scinditur in duplicem passionem, cũ aut quod ipse est alium esse non vult, aut alium videns meliorem, dolet se non esse consimilem. Homicidiis, pluraliter dicit, quia sunt homicidia actus & voluntatis. Contentione, contentio est impugnatio veritatis per confidentiam clamoris. Dolo, dolus est quando aliud simulatur, & aliud agitur. Malignitate, malignitas est mala voluntas cum vltra non potest, vel de beneficiis gratiam non referre. Susurrones, inter amicos discordias seminantes. Detractores, qui aliorum bona negant, vel inuertũt, & ne leuia putẽtur susurratio, & detractio, quia in verbis sunt, addit de eis, Deo odibiles, & contumeliosos, qui dictis vel factis contumelias & turpia inferunt. Superbos, in honoribus. Elatos. Elati sunt illi qui nolunt pati priorem vel parem. Inuentores malorum, qui nouũ genus mali cuiuscunq; inueniunt verbo vel opere. Parentibus, carnalib⁹ vel spiritualibus, Non obedientes. s. fetis indomitiores, Insipientes. i. non discernentes inter bonum & malum. Incompositos, Habitu, vel incessu. Incompositio corporis indicat qualitatem mentis. Sine affectione, id est sine dilectione proximi. Absq; fœdere, id est sine societate, sine misericordia, quia non compatiuntur miseris. Aimo.

B

Qui cum iustitiã dei cognouissent, non intellexerunt quoniã qui talia agũt digni sunt morte: non solũ qui ea faciunt, sed etiã qui consentiunt facientibus.

Qui cum iustitiam &c. Item hic ostendit eos vlterius cadere, dicens, Qui, tales. Cum cognouissent ptius ratiõe. Iustitiã dei. i. iustũ deũ. Non, tñ, Intellexerunt, hoc. s. quoniam qui talia agunt, digni sunt morte æterna. Ne putarentur his pœnis prædictis tãtum affligi, quibus delectantur, addit hic vltimam mortem æternam. Et non solum qui faciũt ea, digni sunt morte, Sed etiam qui consentiunt facientibus, vt nullus excusetur. Consentire est tacere cum possis arguere, vel errorem adulando fouere. Ambros.

CAP. II.

Propter quod inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim agis, quæ iudicas. Scimus enim quoniam iudicium dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt.

Supra contra gentiles locutus est, superbiam eorũ, & turpitudines, in quas propter eam traditi sunt detestans: Hic autem cõmuniter de gentibus & Iudæis agit, qui se inuicem iudicabant, nec tñ a malis cessabant. Q. d. Propter qđ. s. quia omnis faciens & cõsentiens, est dignus morte, Inexcusabilis es o homo. s. carnalis. Omnis. s. tam Iudæus q̃ gentilis. Qui iudicas alterũ. i. damnas, in quo ostendis te esse, quod non es. i. iustum. Iudeus iudicat gentilẽ, scđm priorẽ statũ: & gentilis Iudæũ: & vterq; homo, nõ spiritus. i. carnalis, non spiritualis, & vterq; inexcusabilis. Si. n. gentilẽ iudicat Iudæus de idololatria, & ipse idololatra: si gentilis Iudæũ de legis præuaricatione, & ipse præuaricator est legis naturalis ideoq; vterq; inexcusabilis est. vel specialiter propter Iudæos hæc dicit, & si nondũ eos nominatim exprimit, qui in lege gloriãtur, & agunt ea quæ dãnant in aliis, sicut in sequenti ostenditur. & quia nondũ nominatim eos exprimit, ideo in sequenti nominat: & q̃a non solũ qui in lege peccauerũt peribunt, sed etiã qui sine lege peccauerũt: iõ & de gentibus ibidẽ addidit dicens, Irã in omnem animã hominis operãtis malũ, Iudæi & Græci, & gloria omni operãti bonũ Iudæo & Græco. Q. d. Propter quod. s. quia gẽtiles prædicta faciẽtes sunt inexcusabiles, multo magis, O homo omnis qui iudicas. i. o Iudæe qui per legem instructus, alios damnas, Inexcusabilis es, quia teipsum nõ seruas ab his, in quibus alios reprehendis. Quod autem inexcusabiles sint probat, siue specialiter de Iudæis, siue communiter de Iudæis & gentibus. Q. d. Vere inexcusabilis, es tu qui iudicas. In quo enim alterum iudicas, teipsum condẽnas. i. tu ipse es testis dãnationis tuę, dum aliũ iudicas. Quare hoc? Enim. i. quia. Eadem agis quę iudicas. i. in aliis reprehẽdis. Scimus enim vel aiũt, q̃m iudiciũ dei est, scđm veritatẽ in eos qui talia agũt. Inanẽ excusationẽ Iudęorũ & gẽtiliũ sua authoritate destruit hic aplus. Posset. n. excusationẽ sui pcti dicere Iudę⁹, & si eadẽ ago Aimo. Aimo.

C

q̃ iudico,me tñ Iudæum defendit genus & lex:& cõtra gẽtilis,me defendit ignorãtia.cõtra D
qd̃ aplus ait, Scimus &c.Oſtendẽs Iudæos nõ poſſe excuſari per legẽ vel gen⁹, nec illos ꝑ
Auguſt. ignorantiã.Ignorãtia,n.in eis qui intelligere noluerũt,peccatũ eſt:& ĩ eis qui nõ potuerũt,
pœna peccati. Scimus &c. q.d.vos ita opinamini,ſed nos Scimus quia iu &c. vel ſi eſt
Aimo. ibi,enim,ita lege,Vere in excuſabilis es, Quia ſcimus,ga iudi,eſt ſ.ve,i.ęquitate tei,nõ ſe
Aimo. cũdũ acceptionẽ pſonarũ. In eos,i.cõtra eos, Qui talia agũt,ſiue Iudęi,ſiue gẽtiles ſint.i.
in eos qui illa faciũt,quæ in aliis reprehendũt.Homines in iudicio attẽdunt perſonas potẽ
tiũ diuitũ ꝓpinquorũ,ſed dei iudiciũ in hoc verũ eſt,quia qui verax eſt nõ attendit perſo-
Ioan.Da. nã,ſed vitæ meritũ. Humanũ quippe iudiciũ multis modis corrũpitur,amore,odio,timo-
Ambro. re:ſæpe iudiciũ integritate violat̃,& contra iuſtitiæ regulã interdũ miſericordia inclinat̃:
Orig. Iudiciũ vero dei eſt ſcd̃m veritatẽ,quia vnicuiq; reddet ſecũdũ menſurã boni vel mali.Ve-
ritas quippe iudicii hoc poſtulat,vt malus mala,bonus recipiat bõa.Sed illud ĩ hoc loco vi-
detur oſtendi,quod ſolius dei ſit ſecundũ veritatẽ iudiciũ,quia corda hominũ noſſe ſolius
dei eſt,& mentis ſecreta dignoſcere.Sunt.n.quædã quæ cõmittuntur,opere quidẽ malo,aĩo
autẽ nõ malo:vt ſiquis verbi cauſa hominẽ nõ volũtate occiderit. Alia vero ſunt opere q̃-
dem bono,ſed animo non bono:vt ſiquis miſericordiæ opus nõ pro mãdato dei, ſed vt lau
detur ab hominibus faciat.

Exiſtimas autem hoc o homo qui iudicas eos qui talia agunt,& facis ea, E
quia tu effugies iudicium dei?An diuitias bonitatis eius,& patientiæ,& lon
ganimitatis contemnis?Ignoras quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te
adducit?Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor, theſaurizas ti-
bi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicii dei:qui reddet vnicuique ſecun-
dum opera eius.

Q.d.Nos apoſtoli ita ſcimus,ſed tu O homo.ſ.carnalis,non ſpiritualis, Omnis q iu-
dicas eos qui talia agunt,qualia ſupra memorauim⁹. Et,tamen, Facis,ea. Exiſtimas,i.
opinaris,hoc.ſ. Quia tu effugies,quocũq; modo, Iudiciũ dei?& an hoc facis?q.d.mirũ eſt,
& eſt hic increpatio cũ ironia.Iraſcit̃.n.eis aplus,ga impunitatẽ ſibi promittũt.alios iudi-
Ambroſi. cãtes.Et cũ hoc capitulũ gñaliter agat cõtra Iudæos,& gẽtiles,põt etiã ſpecialiter accipi-
cõtra quẽlibet ſuperſtitioſum ꝓlatũ eccl'ię,qui per hypocriſim examẽ fallit intuentiũ:vt cũ
puniẽdus ſit,honore dignus appareat.ſimiliter & de Iudæo,qui ſimulat qd̃ nõ eſt. Et iõ cõ-
grue ait, Iudicas,quaſi alioꝝ doctor:nõ te accuſas,ſed alios:ĩpunitatẽ ſperãs,quia hæc po-
Ambro. teſtas data eſt tibi,& nõ eſt ĩ mũdo,q te iudicet:ſed &ſi deſit ad pſens qui te iudicet,effuge-
te tñ iudiciũ dei qd̃ in mũdo euaſiſti,in futuro nõ poteris.Et quaſi ille diceret,Cur ergo nõ
punit?Ait aplus,Quia bonus deus expectat te,quod tu ignoras,& ideo contẽnis.Et hoc eſt,
Orig.& Aimo. Tu cõtẽnis diuitias bonitatis eius,i.copioſam bonitatẽ eius.Copioſa eſt bonitas dei quæ F
multis peccatib⁹ multa bõa miniſtrat:blãdiẽs vt ad pœnitẽtiã attrahat Et,cõtẽnis diui
tias Patiẽtiæ,i.copioſam patiẽtiã dei,quæ tot & tãta peccãtes ſuſtinet,nec cito eos punit.
Auguſtin⁹. ſubdit, Et,cõtẽnis diuitias Lõganimitatis eius,i.copioſam longanimitatẽ dei, quæ nõ
Orige. ad horã eſt,ſed lõga,& ꝑ multa expectãs tẽpora.Hãc exhibet de⁹,quia modo tẽpus eſt mi-
ſericordiæ. Et, An hoc facis?Quaſi dicat,mirum. Videtur aũt lõganimitas quæ alibi ſuſ-
tẽtatio dicit̃ a patiẽtia differre,quia q infirmitate magis q̃ propoſito delinquũt, ſuſtentati
per lõganimitatẽ dicũtur:qui vero pertinaci mẽte exultãt in delictis ſuis,ferri patiẽter di-
Aimo. cendi ſunt.Patiẽtia ergo eſt qua per ſuperbiã,& pertinaci mẽte peccãtes nõ ſtatim punit.
Lõganimitas eſt qua per ĩfirmitatẽ,& nõ deliberati animi malitiã peccãtes diu portat,ex-
Auguſt. pectãs ad pœnitẽtiã.Hęc aũt cõtẽnit qui nõ ſic vtitur ad pœnitẽtiã,vt deus intẽdit,ſed ad
Auguſt. impunitatẽ vertit.quẽ vt ſollicitũ faciat atq; aperti⁹ redarguat,addit, Ignoras,quate cõ-
tẽnis bonitatẽ dei:& etiã, Ignoras quoniã benignitas dei adducit te,quãtũ in ſe eſt, Ad
pœnitentiã?Ecce deũ miſericordẽ neſcis. Et an hoc facis?Q.d. mirũ eſt.Seuere in his o-
Ambroſi. mnibus loquit̃,quia mala mẽs nõ reuocatur ad vitã niſi timore. Et attẽde in his tribus ver
ſibus tres peccatorũ gradus annotatos.Peccas,n.o homo,dũ tu impunitatẽ promittis:quod
ibi notat̃, Exiſtimas autẽ &c.Itẽ grauius peccas,quia cõtẽnis bõitatẽ dei.Vnde ibi, An
diuitias bonitatis &c.& grauiſſime peccas,quia ignoras te cõtẽnere. Vnde ibi, Ignoras
&c.An hoc facis?Increpatio eſt,q.d. mirũ eſt. Secundum autẽ duritiã tuã & ĩpœnitẽs cor,

A theſaurizas tibi irã,q.d.benignitas dei te adducit ad pœnitentiã,ſed non adduceris.imo,
Theſaurizas tibi iram.i.accumulas tibi vĩdictã:& hoc, Secundũ duritiã tuã,& cor im
pœnitens.i.quia durus es,& in malo tuo pertinax,de quo nec corde pœnites.Sunt.n.quidã
quibus mala quæ agũt diſplicẽt,& ducti pœnitẽtia cordis,quatenus eis daẽ,ex eis exire labo
rant,de quibus nõ loquiẽ hic.Sunt alii quibus placent mala,& de miſericordia dei nimis p̃
ſumẽtes,& patiẽtia abutẽtes,in eis pertinaciter perdurãt.In quo illius oſtẽdunt patientiã,& Auguſt.
ſuã accumulãt ſarcinã deterius peccando.Sunt alii quibus diſplicẽt quidẽ mala,ſed quoniã
ea grauia eſſe intelligũt,putãt ſibi iã non poſſe ignoſci,ſicut Caim qui dixit,Maior eſt ini
quitas mea q̃ vt veniam merear.Et hac deſperatione ſurrepit eis,vt quicquid libuerit tanq̃ Auguſt.
dãnationi deſtinati ſine pœnitẽtia faciãt.Illi ergo nimia ſpe deũ nõ iuſtum autumant,iſti Auguſtin. ſuper Ioan.
vero deſperatione deum non bonũ exiſtimant.Ex vtroq; igitur periclitabũtur,& ſperando
& deſperando.Cõtrariis rebus,& contrariis affectionibus laborãtes peribũt.Iſta.n.duo oc Auguſt.
cidunt animas.ſ. deſperatio, & peruerſa ſpes. His duobus fit blaſphemia in ſpiritum ſan de verb.d.
ctum.Vnde dicitur in euangelio,Qui peccauerit.ſ. blaſphemię verbũ dixerit in ſpiritum De peccato
ſanctum non remittetur ei hic neq; in futuro.De quo & Ioãnes in epiſtola canonica ait,Eſt in ſpiritũ. ſ.
peccatũ ad mortẽ,nõ pro eo dico vt oret quis.Peccatũ ad mortem , vel in ſpiritũ ſanctum
cõmittiẽ duobus modis.ſ.per obſtinationẽ,vel deſperationẽ.Obſtinatio eſt indurare in ma
litia mẽtis pertinacia,per quã fit homo impœnitẽs:& hæc impœnitẽtia eſt blaſphemia in
B ſpiritũ ſanctum.Deſperatio eſt qua quis pœnitus diffidit de dei bonitate.Et vtrũq; dicitur De peccato
peccatum in ſpiritũ ſanctũ,quia ſpiritus ſanctus amor eſt patris & filii,atq; benignitas quę deſperatio
tanta eſt cuius finis nõ eſt.Vere igitur in ſpiritum ſanctũ delinquũt,qui ſuam malitiã dei nis.
bonitatẽ excedere putãt,tollentes in hoc turbulentiſſimo iniquitatũ mari,portũ diuinæ in Auguſt. de
dulgentiæ,quo ſe recipiãt fluctuãtes.Atq; ipſa deſperatione addunt peccata peccatis:dicẽ verb.dñi.
tes,Miſericordia nulla eſt,& ſuper peccatores neceſſaria dãnatio debetur,qui etiã pertina
citer malo inhærẽt in ſpiritum ſanctũ.i.contra dei bonitatẽ peccant, quæ eos patiẽtiſſime
ſuſtinens,plurimis donat bonis,atq; ad correctionẽ & pœnitentiã vndiq; vocat. Vocat eñ
beneficiis creaturæ,vocat impartiẽdo tempus viuẽdi,vocat per flagellũ correctionis,vocat
per miſericordiam cõſolationis:ſed obſerua ne longitudine miſericordię dei,male vtendo
theſaurizes tibi iram.Non tibi videatur ſic deus miſericors,vt non videatur iuſtus: nõ ira
iuſtus,vt miſereri non velit.Ad hoc.n.parcitur homini,vt conuertatur, & non ſit, qui dã Aug.de ver
netur. Solet hic q̃ri quare peccatũ in ſpiritũ ſanctũ irremiſſibile dicatur. De quo diuerſi bis domini Quæſtio.
varie ſentiũt.Alii.n.ideo dicũt irremiſſibile,quia taliter peccãtes pœnitere nõ poſſunt,ha
bentes corda indurata,velut lapides.ſicut de diabolo dicitur,Induratũ eſt cor eius tãquam
lapis. Alii vero dicunt,ideo dici irremiſſibile,quia taliter peccantes nunq̃ pœnitent , cum Aug.de ver
tamen poſſint,& ideo nunquam eis remittitur. Vtriq; vero in aſſertiorẽ ſuæ opinionis au bis domini
C thoritates in medium cõferunt.Auguſt.nanq; ait,Iſta impœnitentia,vel cor impœnitens Attende.
quandiu quiſq; in hac carne viuit,non poteſt iudicari.De nullo enim deſperãdum eſt, quã
diu patientia dei ad pœnitentiam adducit.Paganus eſt hodie , Iudæus infidelis eſt hodie,
quid ſi cras amplectatur catholicã pacem,& ſequatur catholicam veritatẽ? Quid ſi iſti quos
in quocunq; genere erroris notas,& tanq̃ deſperatiſſimos damnas anteq̃ finiant iſtam vi
tam agant pœnitentiam,& inueniant veram vitam in futuro? Nolite ergo antequam tem
pus veniat quenquam iudicare.Item præbendo patientiam dominus dat locum pœniten Aug. cõtra
tiæ,nolens aliquẽ perire,id eſt digna morte facere, vel adhuc damnare. Super Matthæum Iulianũ hęreticum.
autem contra dicitur,Tanta eſt labes illius peccati,vt deprecandi humilitatem ſubire non
poſſit,etiam ſi peccatum ſuum mala conſcientia cognoſcere , & enuntiare cogatur . Super
Marcum quoque dicitur quod taliter peccans digne pœnitere non poteſt.Aduertentes igi
tur vtranque authoritatem atteſtationem ſine præiudicio alicuius illarum partium dici
mus,ideo irremiſſibile nobis videri dici , non q; nunquam pœniteant, vel pœnitere non
poſſint,ſed quia vix raroque atque difficulter pœniteant . Vnde Auguſtinus ait ſuper il
lum locum pſalmi , Conuertam in profundum maris , id eſt eos qui erant deſperatiſ
ſimi . Vnde Ioannes caute non ait , Dico vt non quis oret ; ſed non dico vt quis
oret . Et quod dicuntur tales non poſſe pœnitere , vel humilitatem deprecandi ſub
ire,intelligendum eſt,non poſſe niſi vix,& difficulter & raro. Vnde Auguſtinus ait , Quaſi

inuitus in reos vindicat dñs,qui invitam non mortem a principio constituit homines.Ipse D
Augu∫t. enim infert sibi interitũ,qui medentis cõtempsit consiliũ domini.Ergo dum tẽpus est,prauitatem suam vnusquisq; deserat,dei patientiã pertimescat:ne,quẽ nunc tranquillũ despicit,iratũ postmodũ euadere nequaq̃ possit.Tales apostolus deterrens ait, Thesaurizas tibi irã.i.accumulas tibi vindictã.Perspicuũ.n.est iram in deum non cadere,sed clementissimum vitiis nostris ad vindictã prouocari.Irã dico exercẽdam, In die irę,& reuelatione
Hiero. iusti iudicii dei.Tẽpus iudicii appellat diẽ irę,& reuelationis.Diem vocat,non pro tempore,sed quia omnia tunc erunt aperta quæ modo sunt occulta:Irę,quantũ ad peccatores qui tunc punietur: reuelationis,quia tunc reuelabitur quod a nobis modo nescitur,vt cõfiteantur etiã inuiti iustũ iudiciũ dei,qđ modo futurũ negatur.Bene dixit, Iusti iudicii. Quia
Ambrosius
Augu∫t. ad Valẽtinũ Gaudẽtius. ipse est qui reddet vnicuiq; iuxta opera sua.Reddet.n.deus tunc vnicuiq; secundum opera sua,qui modo illis quos liberat nõ reddit secundum opera sua: cuius etiam erga iniquos mo do est larga bonitas: in futuro autem reddet mala pro malis,quoniã iustus est: & bona pro
Augusti. malis,quoniam bonus est:& bona pro bonis,quoniã bonus & iustus est: tantũ mala pro bonis nõ reddet,quoniã iniustus nõ est.Reddet ergo mala pro malis.s.pœnã pro iniustitia,vt in reprobis:& bõa pro malis.s.gratiã pro iniustitia,vt in paruulis:& bona pro bonis.s.gratiam pro gratia,vt in adultis,qui bona operãdo vitã meruerũt.Sed forte aliquis q̃ret, Quo
Quæstio. modo secundum opera reddet,& iuste retribuet, cum pro temporali opere peccati perpe
Gregorius. tuo puniat? Ad quod respõdetur sic,Ad districti iudicis iustitiã pertinet, vt nunquam careant supplicio, quorũ mẽs in hac vita nunq̃ voluit carere peccato: & nullus detur iniquo E
terminus vltionis,qui q̃diu valuit,habere noluit terminum criminis.Postremo quęrit̃ vtrũ mala voluntas atq; conscientia reproborũ in gehẽna punitorũ sit peccatũ,vel tantũ pœna: & si peccatũ est,vtrũ per illud mereant̃ pœnã.Ad quod dicimus,post hanc vitã nõ esse tempus merẽdi,sed recipiẽdi.Nullus.n.meretur nisi dũ in corpore est.sicut in consequẽtibus epistolarum locis legitur.Ideo quidã concedunt malã illam voluntatẽ quæ est in reprobis,post hanc vitã peccatũ quidem esse.i.culpã simul & pœnã, sed per eam nihil mereri:sicut bona volũtas in electis quidem bonũ est,& gloriosa remuneratio,sed per eã nihil merentur. Alii
Oppositio. vero dicũt illã malam voluntatem tantum pœnam esse & nõ culpam.Si enim inquiũt culpa est,& puniri non meretur,impunita remanet,& ita nõnullũ peccatũ impunitũ relinquit
Responsio deus,cum authoritas dicat nullũ malum impunitum,& nullum bonum irremuneratũ. Ad quod alii respondent,illud accipiendum fore de commissis vitæ præsentis, nec tamen illud impunitum concedunt,quia mala illa voluntas,non tantũ culpa,verum etiã pœna est.Deinde exequitur apostolus quomodo reddat singulis secundum opera,sic dicens,

His quidem qui secundum patientiam boni operis ,gloriam & honorẽ & incorruptionem quærentibus vitam æternam:His autem qui sunt ex contentione,& qui non acquiescunt veritati,credunt autẽ iniquitati, ira & indignatio,tribulatio,& angustia in omnem animam hominis operantis malum: Iudæi primum & Græci. F

Ambrosi. His qđẽ &c.i.q bñ vsi patiẽtia dei opant̃ bõa,reddet gl'iam,q̃a fulgebũt vt sol ĩ regno pr̃is sui. Et honorẽ,q̃a ad dexterã dei sancti erũt. Et ĩcorruptionẽ,q̃a qđ habebũt p̃manebit
Ambrosius fine fine.Hoc iõ adiecit,vt alia gl'ia & alter honor ille intelligeret̃,q̃ in p̃senti habet̃:In p̃senti.n.honor & gloria frequẽter amittit̃,quia corruptibilis est, & qui dat,& qui accipit.In futuro aũt incorruptibilis dat̃ honor & gl'ia. His q sunt secũdũ patiẽtiã dei boni opis q̃rẽtib[9] vitã æternã.i.qui hac intentione bona operati sunt,vt habeãt vitã æternã:nõ vt videant̃ ab hoĩbus,sicut hypocritæ faciũt. His aũt q sunt ex cõtẽtiõe.i.qui cõtẽdũt inter se vt vos Romani facitis,vel q cõtẽdũt cũ deo nolẽtes pœnitere,cũ ipse multis modis ad pœnitẽtiã vocet. Et q nõ adq̃escũt veritati,cũ eis dicit̃. Credũt aũt iniquitati.i.impunitati
Ambros. diffidẽtes de dei iudicio futuro.His inq̃ talib[9] erit post iudiciũ, Ira.i.pœna materialis,vel spiritualis:& ĩ ip̃o die iudicii erit ei[9], Indignatio,q̃a sibipsis indignabunt̃:& interi añ iudiciũ post carnis absolutionẽ erit eis,Tribulatio & angustia,ĩ aĩa sola: post iudiciũ aũt erit ira & indignatio,vt dictũ est:vel ita vt duo sequẽtia sint expositio duorũ præcedẽtiũ.q.d. illis talibus erit, Ira dei.i.videbit̃ de[9] iratus,in quo oĩs trãquillitas, & nulla est p̃turbatio.
Ambrosi. Nam dei natura ab his passiõibus immunis est.Et ne videat̃ irasci,& nõ vindicare,subdit,

A indignatio,quia addēs ſupra iram,iniuriam ſuam deum vindicaturū ſignificat. Vnde pre- Ambroſi.
dicta exponēs ſubdit. Tribulatio & anguſtia.& appellatur tribulatio quod prius ira:& angu
ſtia,quod prius indignatio. In omnē animam hominis operātis malū, Iudæi primum,&
Græci. Quod ſupra indiffinite dixerat,dicēdo,His qui ſunt &c,hic vniuerſaliter dicit, vt in
cludat Iudæū,& gentilē. Quaſi dicat,hæc pœna veniet in omnē animā tā Iudæi q̄ gentilis, Aimo.
operantis malum. In hoc opere non ſolum facta ſignificat,ſed etiam perfidię profeſſionem. Ambroſi.
De incredulo enim agit,& ideo in animam dixit,vt ſpirituales pœnas intelligas, quia ani
ma increduli pro perfidia arrabitur ſpirituali pœna. In omnem dico animā,Iudæi primū,
id eſt maxime,qa etiā ſcriptā legē habuit. Et Græci.i.gētilis. Iudæū ſemper anteponit, Amb.
prætogatiua patrū,vt aut coroneť prius,aut dānetur grauius qui credens ꝑpter Abraham
honorificētior eſt: diffidens aūt peiꝰ tractādus eſt,quia donū promiſſū patribus refutauit.

Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. Non enim eſt acceptio perſonarum apud deum. Quicunque enim ſine lege peccauerunt,ſine lege peribunt:& quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iuſti ſunt apud deum:ſed factores legis iuſtificabuntur.

Pax,quod ſupra incorruptio,erit, Omni operāti bonū,Iudæo primū,tēpe operāti,vel pri
B mum.i.maxime operāti bonū,quia melius inſtructus,melius operatur. Et Gręco.i.gentili.
Non.n.eſt &c.q.d.coęquo Iudęū,& gētilē in pœna & gloria. Enī.i.qa, Nō eſt acceptio
perſonarū apud deū.i.quia deus iudicat nō ſecundū perſonas,ſed ſecūdū merita,qa vtroſq;
ſecundū modū peccati dānat. Non.n.prærogatiuā generis ſequiť, vt ſuſcipiat cauſa patrū Ambro.
diffidētē,aut abiiciat a ſe ꝑpter indignitatē,cauſa patrū credētē:ſed vnūquēq; proprio me-
rito,aut remunerat,aut cōdēnat. Et vere. Enī.i.quia,quicūq; peccauerūt ſine lege.ſ.ſcripta.i.
gētiles, Peribūt.i.dānabūtur,Sine lege.i.nō pro legis præuaricatiōe. Niſi de lege ſcripta Ambro.
diceret,quō diceret ſine lege peccare,cū oēs ſubditi ſint naturali legi? Sed de Moſi lege di-
cit,cui Iudæi obnoxii ſunt. Aiebat.n.apoſtolꝰ,hic de illa lege,quā dedit dn̄s p Moſen popu- Auguſt.
lo Iſrael. Iō ergo ſine lege dixit eos.i.gētiles peccare,qa nō accepāt legē quā ſe accepiſſe glo-
riabanť Iudæi:ideoq; ait,quicūq; ſine le.pec.ſ.ſcripta quæ p Moſen data eſt,ſine lege,pi.& q
cūq; in lege.i. legē ſcriptā habētes,peccauerūt,i.Iudæi,iudicabunť per legē.i.etiā p legis p Auguſtinꝰ
uaricatione.in quo aggrauat eos. Qui ergo nouerūt diuina mādata,auferť ab eis excuſatio ad Valentinum.
quā ſolēt habere homines de ignorātia.ſed nec ipſi ſine pœna erūt q legē dei neſciūt:& li-
cet grauius ſit hominē peccare ſcientē q̄ neſcientē,nō tn̄ ideo fugiēdū eſt,ad ignorātiæ te-
nebras,vt ī eis quiſq; excuſationē requirat. Aliud eſt.n.neſciſſe,aliud ſcire noluiſſe. Ignoran Idem libro
tia quippe q̄ nō eſt eorū qui ſcire nolūt,ſed qui tanq̄ ſimpliciter neſciūt,nemīnē ſic excuſat de ignorantia peccātiū
C vt ſempiterno igne nō ardeat,ſed fortaſſe vt mitius ardeat,ſi propterea nō credit qa nō au
diuit qđ crederet: ideoq; inexcuſabilis eſt oīs peccator,vel reatu originis,vel additamēto ī
ꝓprię volūtatis:ſiue q nouit,ſiue q nō nouit:ſiue q iudicat,ſiue q nō iudicat.quia & ipſa igno
rātia ī eis qui intelligere noluerūt,peccatū eſt:in eis vero q nō potuerūt,pœna peccati:ergo
vtriſq; iā nō eſt excuſatio,ſed iuſta debeť dānatio:iō ait de vtriſq;, Qui ſine le.pecca.ſine
le.pi.& q ī lege pec.p le.iu. Quod aūt ait,iudicabūť,nō ita ē ītelligēdū,vt quaſi p ignē ſalui Aug.in.pſ.
fiāt,vt qdā dicūt.ſed ꝓrſus pibūt. Nōnulli.n.catholici tractatores ī his verbis apl'i parūp cxviij.
intēdēdo aliter q̄ res ſe habet ſapuerūt:vt dicerēt illos pire q ſine lege peccauerūt. Hos aūt
q ī lege peccauerūt,iudicari tm̄,& nō pire:tāq̄ per pœnas purgatorias credāť eſſe purgādi:
ſicut ille de quo dictū eſt,Ille aūt ſaluꝰ erit,ſic tn̄ quaſi p ignē. Sed hoc merito fundamēti bn̄ Auguſt.
ītelligiť,de quo ibi agebat aplus,hic aūt de Iudęis ait aplus,q ſine fundamēto Chriſto ſunt.
Quis aūt Chriſtianꝰ dicat,nō pire Iudæū ſi nō credat ī Chriſtū,ſed tātūmodo iudicari cū
Chriſtꝰ ipſe dicat,Qđ tolerabiliꝰ erit Sodomę in iudicio q̄ Iudęis ī Chriſtū nō credētibꝰ q
tāta in eis fecit mirabilia. Et itē dicit qđ excuſationē nō habebūt de peccato infidelitatis,
qa venit & locutꝰ eſt eis, de quo habēt excuſationē illi,quibꝰ nec p ſe,nec p ſuos locutꝰ eſt: q
tn̄ nō effugiēt dānationē,qa q ſine lege pec.ſin.leg.peribūt,leuiora tn̄ paſſuri. Cui.n.plus cō
mittiť,plꝰ ab eo exigiť:& ſeruꝰ ſciēs voluntatē dn̄i ſui,& nō faciēs,multis vapulabit. Non
enim &c.& quaſi aliquis diceret,dicis eos qui in lege peccauerunt,per legē iudicari,ſed nō-
ne lex ſola ſaluat? ait enim,quia non facit iuſtos. Et hoc eſt, Vere etiam legem habentes iu-

dicabuntur .Non enim auditores legis iusti sunt apud deũ,& si apud homines,id est non D
pro auditu legis solo aliqui iusti sunt apud deũ. Sed factores legis,id est illi qui legem opere
Ambrosius implent,scilicet qui credunt in Christum,quẽ lex promisit,quicunque sint: quod quidem est
August. per gratiá, Iustificabuntur,id est iusti habebuntur , iusti deputabuntur apud deum & ho-
August. de mines. Vel ita lege,factores legis iustificabũtur,id est iusti fient a deo,vt sint factores.non
spũ.& litera enim ita est intelligendum,vt dicat eos qui ante erant factores legis, postea iustificari: sed
potius sic,vt sciamus aliter non esse factores legis,nisi iustificentur:vt non iustificatio facto
ribus accedat,sed vt factores iustificatio præcedat.vt si diceretur,homines creabuntur, nõ
possit intelligi eos creari,qui ante erant homines,sed ipsa creatione fieri vt sint homines.
Sic ergo intelligendũ est hic,factores legis iustificabuntur,id est gratia iustificat eos,vt ad-
August. impleant legem,quia non faciunt vt iustificentur,sed iustificãtur vt faciant.In aliis tñ qui-
busdam aliter inuenitur,vt cum dicitur,Facientes bonum honorabuntur,& homines libe-
rabuntur.Intelligitur equidem honor accedere iam bonis,& liberatio illis qui iá erant ho-
mines,sed non ita hic accipiendum est,sed potius sicut supradictum est.

Cum enim gentes quæ legem non habent,naturaliter ea quæ legis sunt fa-
ciunt,eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex:qui ostendũt opus legis
scriptum in cordibus suis:testimonium reddente illis conscientia ipsorum,& E
inter se inuicem cogitationum accusantium,aut etiam defendentium , in die
cum iudicabit deus occulta hominum secundum euangelium meũ per Iesum
Remigius. Christum.

Dixerat supra gentilem si male operaretur damnari,& saluari si bene operaretur:sed cum
legem non habeat,quasi nesciat,quid sit bonum, quid ve malum, videretur sibi neutrũ de-
Hilarius. bere imputari.Contra quod apostolus ait,Et si non habeat scriptá legem,habet tamẽ natu-
August. ralẽ, qua intelligit,& sibi conscius est,quid sit bonũ,quid ve malum. Lex enim naturalis est,
iniuriam nemini inferre,nihil alienum præripere,a fraude & periurio abstinere,alieno con
iugio nõ insidiari,& cætera talia:& vt breuiter dicatur, Nolle aliis facere quod tibi nõ vis
August. fieri.quod euangelicæ cõcordat doctrinæ.Proinde non videtur hic alios significasse sub no
de lit.& spũ mine gentium,q̃ eos qui ad euangelium pertinent . Ne moueat quod naturaliter dixit quæ
Au.i codẽ. legis sunt facere, non spiritu dei , non fide , non gratia.hoc enim agit spiritus gratiæ , vt
imaginem dei in qua naturaliter facti sumus instauret in nobis. Vitium quippe contra na
turam est,quod vtiq; sanat gratia.Non ergo vsque adeo in anima humana imago dei ter-
renorum affectuum labe detrita est,vt nulla in ea liniamenta remanserint non omnino de
letum est quod ibi per imaginem dei cum crearetur,impressum est. Proinde vitio sanato
per gratiam naturaliter fiunt ea quæ legis sunt.nõ quod per naturæ nomen,vt dictum est,
negata sit gratia:sed potius per gratiam reparata natura,qua gratia interiori homine in- F
nouato lex iustitiæ scribitur,quá deleuerat culpa.Hoc enim illic scribitur per renouationẽ,
quod deletum erat per vetustatem:& ideo talis,& si legem Mosi scriptam non habeat, cre-
dendum est bene vel male operari , & merito saluari siue damnari : bene operari dico, &
saluari,quod tamen non est nisi per gratiam & fidem quæ renouat naturalem imaginẽ dei
in homine sopitam,sine qua renouatione male operatur quis & damnatur, accusante eum
Orige. conscientia.Quasi dicat, Vere factores iustificabũtur,quia etiá gẽtes.Et hoc est, Cũ eñ gẽ
Ambros. tes quæ legem,scriptá Mosi, Non habent,naturaliter faciunt ea quæ legis sunt,id est natu
rali ratione illuminata per gratiam discernunt faciẽda & vitanda,quæ faceret lex. Vel,fa-
ciunt ea quæ legis sunt,id est credere in Christum,& deum,quanuis eiusmodi legem nõ ha
bentes,id est in scriptam, Ipsi sibi sunt lex,id est valent sibi legem, qui ostendunt, indiciis
operum,opus legis scriptum in cordibus suis,id est firmiter infixum rationi eorum,dum il-
la opera laudant quæ lex iubet,illa damnant,quæ lex prohibet. Vel,opus legis, est fides quá
Ambrosi. vltro habẽt in cordibus,id est in intimo affectu,vbi fides per dilectionem operatur,quá cũ
quis exhibet deo,naturali indicio ostendit semetipsum legẽ sibi esse,quia quod mandat lex,
facit,scilicet vt credat in Christum. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, &
inter se inuicem cogitationum accusantium aut etiam defendentium:quasi dicat , opus le-
gis habent scriptum in cordibus suis,vnde ipsi testes erunt sibi in futuro boni & mali. In-
de scientes merito damnari, vel saluari , & hoc est,Naturaliter faciunt ea quæ legis sunt.

A Conſcientia ipſorum,redd,re.ſalutis vel damnarionis,& ſi aliis non videatur:& non ſo Ambroſius
lum coſcientia operum,ſed etiã conſciẽtia, Cogitarionũ.i.malarũ,& bonarũ cogitationũ
Inuicẽ accuſãriũ eos.& dicĩ hoc de nõ credẽtib⁹. Aur eriã defendẽtiũ,hoc dicĩ de cre-
dentibus.Nõ credentes eñ accuſabunr cogitationes malę: Credẽtes vero,defendẽt bonæ.
& hoc, Inrer ſe,quia illæ illos accuſabunt , iſtę hos defendent. Vel ſunr hic genitiui pro Ambroſius
ablatiuis more Græcorum,qui ablatiuis carent.vnde in libris quorundã per ablatiuos ſcri
ptum reperirur,ſic, Et inter ſe cogirarionibus inuicem accuſantibus, aur etiam defenden
tibus.Reddet autem eis teſtimoniũ conſcientia, In die,Iudicii fururi. Cũ iudicabit deus
occulra hominũ,id eſt ea quæ modo hic occulra ſunr.iudicabit dico, Per Ieſum Chriſtũ,
quod totum eſt certum. Secundũ euangelium meum.Sciendum autem quod in illa die co Origenes.
girariones accuſabunr animas,vel defendent:non vtiq; illæ cogirariones quæ runc erunr, Attende.
ſed iſtæ quæ nunc ſunr in nobis,quarum notæ quædam,& ſignacula relinquentur in corde
noſtro velut in cęra:quæ in occulto nunc pectoris poſira,in illa die reuelari dicuntur. Per
Ieſum Chriſtum,quia parer neminem iudicar,ſed omne iudicium dedir filio. Er hoc ſecũ-
dum euangelium meum,Pauli,id eſt quod Paulus annunciar.

Si autem tu Iudæus cognominaris,& requieſcis in lege., & gloriaris in deo,
& noſti volũtatem eius,& probas vtiliora inſtructus per legẽ:confidis teipſum
B eſſe ducem cæcorum,lumen eorum qui in tenebris ſunt,eruditorem inſipientiũ,
magiſtrum infantium,habentem formam ſcientiæ & veritatis in lege.Qui ergo
alium doces,te ipſum non doces?Qui prædicas non furandum,furaris?qui di-
cis non mœchandum, mœcharis?Qui abominaris idola,ſacrilegium facis?Qui
in lege gloriaris:per prçuaricationem legis,deum inhonoras?Nomen enim dei,
per vos blaſphematur inter gentes:ſicut ſcriptum eſt,Circuncіſio quidem pro-
deſt ſi legem obſerues:ſi autem prçuaricator legis ſis,circuncіſio tua præputiũ
facta eſt.Si igitur prçputium illius in circuncіſionem reputabitur, & iudicabit
id quod ex natura eſt præputium,legem conſummans:te qui per literam & cir-
cunciſionem prçuaricator es legis?

Si autem tu Iudæus cognominaris &c.vel,tu autem Iudæus cog.alia lirera . Hic Iudæos
ſpecialiter aggreditur,grauius accuſans eos de peccaris, eo quod plura habenr auxilia.q.d.
genrilis tantum habet naturalem legem. Tu autem o Iudęe plura habes,quia Cognomi-
naris Iudæus,a Iuda parriarcha,quaſi ex cognarione hoc nomen ribi venit. Et requieſcis
in lege,id eſt non vagaris erroribus, certus quid debeas obſeruare,ſicut vaganrur illi q ſũt
ſine lege. Er gloriaris in deo,i.de cognirione dei. Er noſti voluntarem eius,de redẽptio Aimo.
C ne humani generis,quam tibi per prophetas nunciauit. Er probas vtiliora,id eſt de vri-
libus vtiliora ſcis eligere:quia es Inſtructus per legem,& confidis teipſum ducem eſſe cæco
rum,id eſt non intelligenrium,& cõfidis, Teipſum eſſe lumen eorũ qui in tenebris ſunr,id
eſt confidis quod eriam illuminare potes eos q in renebris ſunt. Cęcos & in tenebris exiſtẽ
tes dicir gẽtiles,qui & ratione priuati cęci ſunr,& ſi quid ſciunt tamen in renebris ſunt. Et
confidis re eſſe Eruditorem inſipienrium,id eſt Iudæorum nondum prouectorum. Er ma
giſter infantium,id eſt Iudæorũ qui de lege adhuc diſſerere neſciũr.Er cõfidis re eſſe Ha-
bentem formam,id eſt perfectionem, Sciẽtiæ in lege:& non tantum ſciẽtiæ, Sed etiam
veritatis,vt aliis exemplum ſcientiæ legis ſis,& veritaris. Nõ ſine cauſa vtrunq; poſuit,ſci
licet ſcientiæ & veritatis. Quidam enim ſcientiam & intellectum alicuius libri habent,
& ira ſenriunr ſicur auctor ipſe ſenſit,non ramen habent inde veritatẽ,quia neſciunt quo-
modo ſit verũ,nec etiam eſſe verum:ſed Iudæus iactat ſe habere ſenſum legis,& ſcire verũ
eſſe ipſum ſenſum legis,ita vt aliis ſcire volẽtibus ſir exemplar:& cum hæc omnia habeas
o Iudæe, Qui ergo alium doces,cur teipſum non doces?Vel ſi ſuperius in litera eſt,ſi,leges
ira,quaſi hęc & illa habes.& ſi ira eſt, Qui ergo alium doces,cur teipſum non doces? & q
prædicas non furandũ,ſicut lex dicit,cur furaris?ſcilicet ſenſum de Chriſto in lege. Et qui
dicis non eſſe mœchandum,mœcharis?id eſt veritatem Chriſti de lege tollis , & mẽdaciũ
ponis?& cur hoc facis? Et qui abominaris idola,ſacrilegium facis?Chriſtum negando vel
cultum dei dando idolis,quod ſæpe fecerunt Iudæi, & cur hoc facis? Et tu qui in lege glo-

riaris per prævaricationem legis, id est quia sensum legis qui est de incarnatione Christi, D
& diuinitate præteris. Deum inhonoras, i. causa es quare alii inhonorent. & vere. No
Augustinus men enim dei, hodie, Blasphematur per vos inter gentes. Dum testimonium quod pa
ter dedit de filio suo non recipitis in quo patri derrahitur, quia in Christo pater blasphe
matur: sicut ipse ait, Qui me recipit, nō me solum recipit, sed eum qui me misit. Et ideo in
ter gentes blasphematur nomen dei per Iudæos, quia credentibus gentibus Iudæi suadere
nitebantur Christum non esse dicendum deum. Et nota quia verbis Ezechielis prophetæ
vtitur Apostolus pro suis, qui Ezechiel ad Iudæos sui tēporis hoc dicebat, nomen dei blas
Augustinus phematur per vos inter gentes, quia olim gentes non animaduertebāt Iudæos sibi traditos
pro noxis suis, sed idolis suis dabant gloriam de victoria, quasi Iudæorum deum vicissent
Augustinus in Iudæis, & q̄ aliūde hæc verba sumpserit Apostolus ostendit dicens, Sicut scriptum est,
in Ezechiele de contēporaneis suis. Circūcisio quidē prodest tibi si legē obserues &c. Ostē
dit supra legem non iuuare eos ad obtinendam iustitiam & vitam. modo ostendit circūci
sionem non iuuare. q. d. & cum Iudæi sint tales, o Iudæe, Circūcisio quidē prodest tibi, qui
Aimo. es de genere Abraham: Si tamen legem obserues, id est spiritualiter custodias, vt Christo
Ambrosius credas, quem lex promisit, vt deponas omnia turpia, vt cor circuncidas. Prodest ergo ad vi
tam spiritualiter, & hoc & alia sacramenta legis intelligenti, quia obediēdo deo facit ei si
gnum veritatis vt pie gaudeat, & spirituali suauitate veritatem contemplans in Christum E
credat. Prodest etiam rudi populo literam legis sectanti, dum sub timore dei custoditur.
Quæstio. Quæritur autem quomodo hic dicat circuncisionem prodesse: cū in sequenti dicat, Si circū
Responsio cidimini, Christus vobis nihil proderit. Ad qđ respōdemus, hoc dici secūdum status diuer
sorum temporum. nam secundum statum veteris legis olim profuit circuncisio, sed nō pro
fuit ad salutem sine spūalis legis obseruantia. Vnde hic ait, Tēpore autē gratiæ postq̄ exhi
bita est veritas non modo non prodest, sed etiam obest. Vnde in sequentibus dicit, Si circū
cidimini &c. Si autem prævaricator legis es. q. d. Tunc prodest circuncisio si legem obser
ues: Si autem prævaricator legis sis, id est si non imples quod circuncisio exigit, scilicet vt
credas in Christum, Circuncisio tua, carnalis. Facta est præputium, id est non plus valet
q̄ præputium. Deinde a contrariis inferens subdit. Si igitur &c. q. d. Et quia circuncisio
tua o Iudęe fit præputium si legem præteris, Igitur si præputium, id est Gentilis quilibet cu
Ambrosius stodiat Iustitias legis, id est mandata per quę iustificatur homo, vel fidem Christi quē lex
ad iustificationē venturū cecinit, quā ipsa dare non potuit. Nonne præputiū illius reputa
bitur in circuncisionem? vt sit filius Abrahæ qui est pater fidei. q. d. Nemo potest hoc nega
re. Et præputium, id est Gentilis. Cōsummans, id est perficiens, Legem, quod est ei ex na
tura illuminata & adiuta per gratiam. dico perficiens legem, scilicet credendo in Christum
in lege promissum. Nonne iudicabit te o Iudęe, qui q̄uis doctus sis Per literam, id est per
scriptam legem: Et circuncisionem, quæ est signum depositionis vitiorum: Tamen præ F
Aimo. uaricator legis es? id est nōne comparatione sui te damnabilem ostendit, qui non per natu
ram, neq̄ per legem, neq̄ per circuncisionem nouisti, quod ille nouit per naturā, id est Chri
stum. q. d. damnabit vtiq̄, & ita paret quod lex non iuuat. Videtur ergo in pręsenti loco prę
Origenes. putium dicere gentes, quæ in præputio carnis ad fidem Christi venerunt, quas legem spi
ritualem seruantes comparat & præfert Iudæis, qui per literam, & circuncisionē carnis pręuaricatores sunt legis, quos & iudicandos ab aliis dicit.

Non enim qui in manifesto Iudæus est, neq̄ quæ in manifesto in carne est circuncisio: sed qui in absc̄ondito Iudæus est: & circuncisio cordis in spiritu nō litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est.

Quasi dicat, bene potest Iudæus fieri Gētilis, & Gentilis Iudęus, sicut dictū est. Non enī vere Iudæus est, Qui in manifesto, tantum Iudęus est, scilicet & nomine & natione, & qui labiis confitetur, corde est remotus. Iudæus enim interpretaē cōfitens. qui enim vere credit & vere confitetur, vere Iudæus est. Neque illa est vera circuncisio quæ in manifesto est, scilicet q̄ manu facta est. In carne, id est in ablatione cutis: sed ille est vere Iudæus Qui est Iudæus in absc̄ondito cordis, id est qui est ex corde confitens. Et illa est vera circuncisio, Quæ est circuncisio, id est mundatio cordis: ipsa dico facta In spiritu, id est per spiritum sanctum. Scilicet non litera, id est non lapideis cultris, vt litera legis in figura do

A cebat. Cuius,circuncifionis, Laus,id eſt quæ circuncifio vere laudabilis, Non ex homi
nibus,ſed ex deo eſt,i.ex gratia dei. Circuncifio enim cordis eſt quæ purificat animam,& Origenes.
vitiorum maculas abſcindit,ideoq; talis circūcifio Nō ex hominibus,eſt: Sed ex deo eſt, Auguſtinus
qua illicita concupiſcentia amputatur:quod non fit litera docēte & minante,ſed ſpiritu iu Auguſtinus de ſpū& lra
uante & ſubſequente. Vel ita, Cuius,hominis,Laus,illius ſcilicet qui in occulto eſt Iudæus Auguſt.in
& circuncifus, Non ex hominibus,Iudæis qui terrena ſapiunt,& in carne gloriantur: Sed prioribus.
ex deo eſt,laudat enim deus credentem non carne circuncifum,Iudæorum laus eſt ex homi In epiſt.ad
nibus, qui ſi faciunt quod lex iubet, ſine ſpiritu faciunt timore pœnę,non amore iuſtitiæ, Romanū.
qui ſunt in carne Iudæi,in corde Pagani.& ita non eſt coram deo,quod apparet coram ho Aimo.
mine.Qui vero in ſpiritu gloriatur,hui⁹ laus a deo eſt,Spiritu enim credit,per quod placet Auguſtinus Ambroſius
deo:& ille vere beatus eſt,qui coram deo iuſtus eſt.

Cap.III.

QVid ergo amplius eſt Iudæo,aut quæ vtilitas circūciſionis? Multum per omnem modum.Primum quidem:quia credita ſunt illis eloquia dei.Quid enim ſi quidam illorum non crediderunt?Nunquid incredulitas illorum fidem dei euacuauit? Abſit.

B Hucuſq; demonſtrauit Apoſtolus,quod non eſt apud deum acceptio perſo-
narum,& eouſq; peruenit vt diceret quod Iudæus carnalis ſit Gentilis,& Gentilis ſpiritua-
lis ſit vere Iudæus:ideoq; nūc obiicit quod videt ſibi nūc poſſe obiici,vt ſoluat,ſcilicet quæ
dignitas ſit Iudæo,ſecundum priorem ſtatum,maior ꝗ Gentili.q.d.quandoquidē Iudęus ſit
Gentilis,& econuerſo, Ergo quid ampl.eſt,ſecundū priorem ſtatū, Iudæo,de lege vel de
legalibus obſeruantiis,qui dicitur populus peculiaris dei,ꝗ Gentili qui dicitur canis immū
dus. Aut quæ eſt ei vtilitas circunciſionis,id eſt quid conſecutus eſt de circunciſione? Ad
hoc reſpondet. Valuit quidem olim,ſed non ideo digniores ſunt in fide.& hoc eſt quod ait,
Multum,amplius eſt Iudæo ſecundum priorem ſtatum,ꝗ Gētili.Et hoc Per omnē modū.
Omnis modus eſt vel in adminiſtratione temporalium vel in reſeratione ſpiritualium,in
quo vtroq; multa Iudæis deus fecit,quæ non Gentibus,& ita ſecundum priorem ſtatum di-
gniores fuerunt. Primum quidem,prætermittens Apoſtolus de minoribus,id eſt de tem-
poralibus,exēplū de præcipuis ponit.i.de ſpūalibus,ſcilicet de eloquiis dei.q.d. Vt alia mi-
nora de temporalibus prætermittam,hoc primum.i.præcipuum quidem pono,ſcilicet de
eloquiis,quod factum eſt Iudæis,ſcilicet Quia eloquia dei,id eſt lex & prophetę Sunt cre-
dita illis,vt amicis,per quæ intelligerent de futura redemptione,quę promiſſa erat fieri per
Chriſtum.Quanquam ergo multa ſignificet Apoſtolus quæ ad honorificentiam pertine-
ant ſeminis Abrahæ: hoc tamen ſolum aperte memorat, quia maxime laudis eorum eſt, Ambroſius
vt legē per quam addiſcerent rectum a peruerſo diſtinguere,digni iudicarentur accipere:
C & ideo plus eſt Iudæis ſecundum priorem ſtatum ꝗ Gentibus. Sed dices,non ideo plus fa-
ctum eſt eis quia non crediderunt eloquiis,vt Chriſtum promiſſum redemptorem reciperēt
quidam eorum.Ad quod reſpondet dicens, Quid enim &c.q.d.& ſi non crediderunt qui-
dam,non tamen ideo minus profuit credentibus. Quid eēm,obfuit credētib⁹, Si quidam
illorum non crediderunt! Nō ideo minus factum eſt credentibus.Nam etſi quidam eorum
nōcrediderūt,nō ideo fides euacuata eſt.Et hoc eſt, Nunquid incredulitas eorum euacua
uit,id eſt inexpletam fecit fidem dei! Abſit,quod euacuata ſit.Fdē dei dicit,vel quod quidā Origenes.
Iudæorum crediderunt deo:vel exhibitionē eius boni,quod deus homini promiſerat.Quo- Origenes.
rundam autem infidelitas non effecit vt quidam ad fidem Chriſti non accederent, vel vt
deus promiſſionem ſuam credentibus non impleret.i.non effecit quin aliqui Iudæorū ſint
fideles deo credendo in Chriſtum:vel vt deus non ſit fidelis in promiſſis illis qui credunt.
Non enim quia aliqui credere noluerunt idcirco præiudicabitur cæteris Iudęis,ne digni di
cantur accipere quod promiſit deus fidelibus:quippe cū ſic facta fuerit promiſſio,vt creden
tibus proficeret. Vt autē firmaret Apoſtolus quod ſupradixit,ſcilicet quia deus in promiſ- Ambroſi⁹.
ſione ſua fidelis eſt,ſubdit,

Eſt autem deus verax,omnis autem homo mendax,ſicut ſcriptum eſt, Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis,& vincas cum iudicaris.

Est aūt deus verax &c.q.d. Incredulitas illorū non euacuauit fidem dei, sed potius Deus D
verax est.i.implens promissa. Omnis autem homo mendax, ex se, etiam Iudæus, & ita indignus est promissione. hoc ideo dicit ne dignior Iudæus videatur in nouo statu, q̃ Gentilis. Hac prophetæ auctoritate, monstrat & deum esse veracem, quod pertinet ad superiorum confirmationem: & hominem esse mendacem, quod pertinet ad hominis indignitatē. Hoc aūt scilicet omnis homo mēdax, ideo addit Apostolus, vt appareat promissionem dei factā esse & completam, non propter aliquam hominis dignitatem, sed propter misericordiā dei, vt gratia dei det indignis, & cōmēdabilior sit gratia dei. Deus aūt dicitur verax, i. inuariabilis tam in essentia q̃ in promissione. homo mendax dicitur, i. nec habēs verum esse, nec in qua cōditus est, & per peccata diffluens. Hominis est eñ fallere & falli, quē tempora & naturę imbecillitas faciunt esse mutabilem. Natura eñ quæ fallitur non absurde dicitur mēdax. Deus aūt apud quē nil futurum est immutabilis perseuerat. Vel, Omnis homo est mēdax, scilicet qui nō credit quod promisit de⁹, qui negat deū implesse promissa. hoc facit maxime Iudęus, qui diffidēs de promissis dei, mendax est, & deū mendacē pronunciat, qm̄ promissis eius nō credit, quē vincit deus dū dat promissa. Et est sensus vtriusq; sentētię talis, Omnis hō, cōtradicēs promissionibus dei, Mēdax est. Vel, oīs homo in quantū a se ipso est, mendax est, i. labilis in essentia, & per peccata diffluēs. Quod aūt verax de⁹ sit ꝓphetico exēplo cōfirmat subdens, *Sicut scriptū est*. q.d. Deus est verax, *Sicut scriptū*, in Dauid. *Vt iustificeris in ser.r.&.v.c.iudic*. quasi d. Dauid, Ego peccaui & malū feci in adulterio & homicidio. Vt tu, o deus mittēdo filiū de stirpe mea sicut promisisti, *In sermonibus iustif*. qui sunt de promissionibus filii, i. iustus esse, & ex sola iustitia nō ex meis meritis cōplesse cōprobaris. *Et vincas*, implendo promissa, *Cum iudicaris*, a populis, non debere implere promissa propter mea pctā, i. nō mittere filiū de stirpe mea. Dauid eñ postq̃ factus est adulter, & homicida vxorē Vrię accipiēdo, & illū gladio filiorū Amō occidēdo, dicebāt multi, Vacua efficiet promissio dei, quę facta est Dauid. s. quod ex semine eius Christus nasciturus sit: quia non nascet Christus de homicida & adultero, sed falsum erit quod sibi pollicitū asserebat. Deus aūt verax est, qa misit Christū de semine Dauid, sicut promisit: & sic vincit cū iudicat, quia dat, quod daturus negat: cūq; dat quod iudicat nō daturus, vincit: ostēdēs se veracē, illū aūt mēdacē qui nō credit verbis eius. Et est hic, *Vt*, cōsecutiuū, nō affectiuū vel causatiuū. Vel ita vt sit, *Vt*, causatiuum, & respicit ad illud quod Dauid ꝓdixerat, A pctō meo munda me. q.d. Ideo mūda me, *Vt iustificeris*, i. vt iustus & verax cōproberis. *In sermonibus* t. qui sunt de venia ingemiscentis. Dixisti eñ, quacūq; hora peccator ingemuerit, omniū iniquitatū eius non recordabor amplius. *Et vincas*, indulgentiā pctī mihi dādo.

Cū iudicaris, ab hoībus mihi veniā non dare. Dicebāt eñ quidā Dauid adeo grauiter deliquisse, quod veniā pctōrū nō posset habere: quos de⁹ mēdaces ostēdit, & se veracē exhibuit, qn̄ ei indulsit. Vel ita, & respicit ad illud quod dixerat, *Tibi soli peccaui*. q.d. Tibi tantū dico me peccasse qui vides quod hoīes non vident, qui & adeo iustus es, vt dū ego & oēs peccamus, tu solus Iustificeris. i. iustus appareas, *In oībus ser.t*. id est in oībus promissis tuis. F

Et vin. i. superes oēs in iustitia, *Cū iud*. i. cū aliis in iudicio cōpararis. Tantę eñ misericordię est de⁹, vt velit cōparari hoīem secū. Vnde p Esaiā ait, Iudicate inter me & vineam meā. Supat eñ de⁹ in iudicio hoī cōparat⁹. Inuenit eñ dedisse hoī oēs affect⁹, oēsq; motus, quibus ad virtutes niti posset, & progredi. Insuper etiā vim rationis inseruit, qua agnosceret quid deberet agere vel cauere. His aūt acceptis homo neglexit iter virtutis incedere, cui ex deo nil defuit, ipse vero inuenitur defuisse his q̃ a deo data sunt sibi. Merito ergo dicitur talē in iudicio deus vincere, & iustificari in verbis suis. Vel ita, Tibi soli peccaui, qui a deo iustus es, vt iustificeris. i. verax cōproberis in omnibus Sermon. t. Solus eñ inter hoīes per oīa verū dicere potuit homo deus. *Et adeo iustus es Vt vincas*. i. vt superes oēs hoīes in iustitia, *Cū*. i. q̄uis iniuste, *Iud*. a Iudæis. Iustus enim iudex a peccatoribus est iudicatus iniuste, & in eo tamen. i. in iustitia vincit oēs hoīes. Huic itaq; nullum peccatū habenti, dicit Dauid, Tibi soli peccaui, q adeo iustus es, *Vt iustif. in ser.& v.c.iu*. Tu eñ q supas oēs iudices in iustitia, qui solus iuste iudicās, iniuste iudicaris. Vel aliis nō mutatis, illud potest ita dici, *Et v. cum iud*. q.d. tu talis es vt iustificeris in ser.t.& talis etiā, *Vt vin. cū iud*. id est quando iudicaris a Pilato & a Iudæis. Vicit enim homo deus quando iudicat⁹ est, qa ꝓpter illā humilitatē dedit ei deus pater nomē qđ est sup oē nomē. Hic tñ sensus nō ptinet

Ambrosius — Nota. — Ambrosius — Ambrosius — Aimo. — Ambrosius — Aimo. — Ambrosius — Aimo. — Origenes. — Ambrosius — Origenes. — Origenes. — Augustinus — Augustinus

A ad ſuperius argumentum.i.ad ſui propoſiti demonſtrationem,ſcilicet ad probandum quod
deus ſit verax,ſed eſt additum ex abundanti.

Si autem iniquitas noſtra iuſtitiam dei commendat,quid dicemus?Nũquid
iniquus eſt deus,qui infert iram?Secundum hominem dico. Abſit. Alioqui
quomodo iudicabit deus hunc mundum?Si enim veritas dei in meo mendacio
abundabit in gloriam ipſius,quid adhuc & ego tanq̃ peccator iudicor? & non
ſicut blaſphemamur?& ſicut aiunt quidam nos dicere,Faciamus mala,vt veni-
ant bona?quorum damnatio iuſta eſt.

Oſtenditur hic ſenſus qui ex verbis Dauid prophetæ,quibus ipſe dixit,Peccaui vt iuſtifi Ambroſius
ceris,iniuſte trahebatur a carnalibus,cauſam diuinæ iuſtificationis noſtra peccata fore in-
telligentibus.Erant enim quidam qui dicebant deum velle nos peccare:ideo,vt compara-
tione noſtri iuſtus appareret:& dum peccatum nobis dimitteret,quod miſericors ſit,pareſa-
refaceret.Dicebant etiam eum velle nos mentiri,vt ipe ſolus verax inueniretur:quod ſi ita
eſſet,iniuſte ab illo damnaremur.Cõtra illos tales loquit̃ hic Apoſtolus,Quia nõ eſt hic ſen Ambroſius
ſus in verbis prophetæ,ſed maliuolorum hominum praua interpretatione extorquetur, aſſe
rentium quod peccata hominum,& actus mali dei iuſtificarioni proficiant,& per mala no-
ſtra iuſtus appareat,& iniuſtitia noſtra iuſtum illum oſtendat.Dixit enim ſupra quod verax Ambroſius
B eſt deus,& omnis homo mẽdax,& quod indignis dat bona,in quo apparet commẽdabilior
eius gratia & iuſtitia.Vnde carnalis dicens deum vti malis quaſi inſtrumento ad gloriam
ſuam,eo rem deducit,vt dicat deum iniquum qui peccata punit,quæ ſibi proſunt. Si eñ in-
iuſtitia noſtra ei proficit,ſine dubio iniquus eſt ſi damnat peccantem. quod remouet Apo-
ſtolus hic dicens, Si autem.q.d.Deus eſt verax,& om̃is homo eſt mendax,cui indigno dat
bona,in quo apparet commendabilior gratia eius & iuſtitia. Si autem,hoc eſt,& ita Ini- Aimo.
quitas noſtra commẽdat iuſtitiam dei,id eſt laudabilem facit iuſtitiam & ſanctitatem dei. Fulgentius Aimo.
Quid dicemꝰ?id eſt ex hoc quid ſeq videtur?ꝙ Iniquus eſt deꝰ,qui propter peccata In-
fert iram,id eſt vindictam, & condemnationem.Iram nanq; hoc loco Apoſtolus pro con-
demnatione poſuit,qa deus illius rei vltor eſt,cuius auctor non eſt,id eſt iniquitatis,quã po
teſt deus punire non facere.Etiam eſt ſenſus,Si iniquitas noſtra deum laudabilem facit, &
quanto amplius peccamus tanto ei placet ſecundum quod ſtolidiſſimi dicunt,& eo amplius
iuſtitia eius,& ſanctitas creſcit,& apparet,iniquus eſt deus inferendo vindictam pro ma-
lis quæ vult vt faciamus.Si enim vult vt peccemus(vt quidam ſtultorum dicunt)ergo quã Auguſtinus
do damnat hominem peccatorem iniquus eſt. Sed nũquid deus iniquus eſt qui infert irã?
Videtur vtiq; hoc quibuſdã. Sed abſit,vt ſit iniquus,& quod noſtra iniquitas cõmẽdet il- Aimo.
lum.Si enim commendaret illum,ipſe nõ vindicaret,quia iuſtus eſt.Et quia hoc verum nõ
C eſt quod deus ſit iniquus,vel quod noſtra iniquitas deum commendet,addit Apoſtolus, Se
cundum hominem dico,id eſt ſecundum intelligentiã carnalis hominis.q.hæc quæſtio car
nalium eſt,quos conſtat & errare & falli,& fallere.Nam deus immutabilis perſeuerat,nõ po Ambroſius
teſt non amare quod fecit. Non enim vult nos peccare,& quia iuſtus eſt ideo infert irã pec
canti.Cum ergo peccatori iuſta pœna redditur,nõ eſt iniquitas,ſed iuſtitia apud deũ.Quo Auguſtinus de natura
modo enim ex hoc iuſtus videbitur deus,quia aduerſatur iniuſtitiæ?Inducit enim iram ho boni.
minibus pro eo quod in ſemetipſis locũ iniuſtitiæ dederunt.Non ergo iniuſtus videtur deꝰ Attende.
qui eſt ipſa iuſtitia,cum iraſcitur aduerſus iniuſtitiã:cui eñ nõ decet eſſe propitium,ſed per-
uenit ita eius etiam in homines,qui ſe miniſtros iniuſtitiæ,cui deus iraſcit̃,præbuerũt.Non
eſt ergo iniquus deus. Alioquin,id eſt niſi hoc eſt quod non iniquus eſt deus? Quomo- Ambroſius
do iudicabit deus hunc mundum?q.d.non poteſt eſſe iuſtus iudex.Quomodo enim iudica-
bit ſi iniquus eſt,q.d.male,bonis ſcilicet dãs mala,& malis bona. Si eñ veritas &c. Inter-
iecta remotione iniquitatis dei.i.interpoſita demonſtratione,qua oſtenditur quod deus nõ
eſt iniquus.Vnde apparet verba prophetæ non eo quo dictũ eſt ſenſu accipiẽda,redit Apo
ſtolus ad probationem, carnalis nitentis probare quod ſi deus punit malos iniquus eſt.q.d.
Vere ſi iniquitas noſtra iuſtitiam dei cõmendat,iniquus eſt deus quia punit. Enim,id eſt
quia, Si in meo mẽdacio,id eſt per meum peccatum: Veritas,id eſt iuſtitia dei, Abun-
dauit,id eſt creuit, In gloriã ipſius,id eſt ſi ex meo peccato glorioſior eſt,ergo Quid ad-
huc,id eſt cur etiam nunc non ſolum in futuro, Iudicor ego tanq̃ peccator,quod nõ ſum.

Ambrosius Manifeſtum eſt enim,quia ſi ad gloriam dei proficit mendacium hominum,vt ille ſolus ve D
rus appareat,non ſint dicendi peccatores qui peccant,quia non voluntate ſed impulſu eius
videbuntur peccare,quod abſit.Accipitur hic veritas,quod ſupra iuſtitia:& mendaciũ,quod
Aimo. ſupra iniquitas.Et eſt ſenſus,Si deus meo mendacio,id eſt peccato verax appareat,quare me
iudicat tanq̃ peccatorem etiam in pręſenti non modo in futuro? Vel, Quid iudicor tanq̃
peccator etiam adhuc,id eſt poſt conuerſionem,poſtquam dedit bona indigno,vnde glorio
ſus apparet.Ante conuerſionem enim cũ male mereret,ex meis nõ erat glorioſior.Et eſt ſen
ſus,Ac ſi diceret,quod ante remiſſionem videri poterat,poſt videri non debet,ſcilicet quod
ego peccator iudicandus ſum,quia nũc certum eſt quod dimittendi veritas,non abundaſſet
in gloriam,niſi peccaſſem. Et nõ ſicut,Item aliud infert falſum Apoſtolus ex eodem quod
dixerat,ſcilicet ſi veritas dei ex meo mendacio abundauit in gloria.q.d.Et ſi iſtud eſt ſcili-
cet quod veritas dei in peccato abũdet in gloriam:cur,ſcilicet, Non facimus nos mala vt
veniant bona.id eſt vt creſcat iuſtitia & gloria dei? *Sicut* blaſphemamur,nos Apoſtoli.
Et ſicut aiunt quidam nos dicere.i.ſicut imponitur nobis Apoſtolis blaſphemando a qui-
Aimo. buſdam hoc ſentire & dixiſſe,& etiam prædicaſſe qđ eſt blaſphemia.Quid imponit̃ nobis,
Ambroſius dixiſſe?hoc ſcilicet, Faciamus mala vt veniant bona.Quidam enim peruerſi homines nõ
Auguſtinus intelligentes & ad reprehendẽdũ procliues cum audiſſent a Paulo,& ab aliis Apoſtolis præ
dicari,Vbi abundauit delictũ ſuperabundauit & gratia:dixerũt Apoſtolos prędicaſſe,Fa-
Aimo. ciamus mala vt veniant bona.& dicebant,Quanro ergo amplius maiora mala commiſe- E
rimus,tanto amplius maiora bona percipiemus,& maiorem gratiam,quia deus vult vt pec
cemus,vt habeat quid dimittat,& ipſe miſericors appareat.Vel ita,poteſt continuari hęc li
tera,cum præcedenribus,ſcilicet, *Si enim*,vt propius coniungatur, cum præcedenti litera
q̃ ante.q.d.Quomodo iudicabit deus hunc mundum,ſi eſt iniquus? q.d.non recte,quod in
parte oſtendit,quia nec modo iuſte iudicaret me,quaſi peccatorem , quod ego non ſum, &
vere. *Si enim veritas &c.*Sententia verborum non mutatur a prima expoſitione. Quorũ
damnatio &c.q.d.Quidam imponunt nobis, Quorũ,talium, Damnatio iuſta eſt,& ideo
non eſt credendum eis.

Quid igitur?Præcellimus eos?nequaq̃.Cauſati enim ſum⁹ Iudæos & Gręcos
omnes ſub peccato eſſe: ſicut ſcriptum eſt,Quia non eſt iuſtus quiſq̃,nõ eſt in
telligens:non eſt req̃rens deũ.Omnes declinauerunt,ſimul inutiles facti ſunt:
non eſt qui faciat bonum:non eſt vſq; ad vnum . Sepulcrum patens eſt guttur
eorum:linguis ſuis doloſe agebant:venenum aſpidum ſub labiis eorum. Quo
rum os maledictione & amaritudine plenum eſt:veloces pedes eorũ ad effun-
dendum ſanguinem.Contritio & infelicitas in viis eorum:& viam pacis nõ co
gnouerunt,non eſt timor dei ante oculos eorum. F

Origenes. Quid igitur, Apoſtolus velut arbiter quidã medius inter eos qui ex circunciſione credide-
Ambroſius rant,& eos qui ex gentibus venerant , tam Iudæos q̃ Græcos reos eſſe ſupra oſtendit , vbi
etiam demonſtrauit perſonarum acceptionem apud deum nõ eſſe: vbi etiam quęſiuit quod
quærendum eſſe putauit,ſcilicet quid amplius ſit Iudæo ſecundum priorem ſtatum,& reſpõ
det multum,& in quo maxime demonſtrauit. Modo quætitur vtrũ in hoc ſtatu gratiæ plus
ſit Iudæo q̃ Gentili,& reſpõdet non.immo pares ſunt,in hac gratia euãgelii.q.d.quia plus
fecit deus Iudæo in priori ſtatu,& quod bona eis impleuit non eſt ex aliquo eorum merito.
Aimo. Quid igit̃?dicemus, Præcellimus eos?ſcilicet Gẽtiles in hac gratia. Nequaq̃,Quia nõ
eſt perſonarum acceptio apud deum,ſed in omni gente qui timet deum hic acceptus eſt il-
li.Vere non ſumus nos Iudæi digniores gẽtibus in hac gratia. Cauſati enim ſumus.Id ra
Aimo. tionibus oſtendimus ſuperius. Omnes,ſcilicet Iudæos & Græcos, *Sub* peccato eſſe,ante
hanc gratiam,quia Iudæi præuaricando naturalem legem & ſcriptam & Gentiles natura-
lem inuenti ſunt peccatores:ſicut ſupra oſtenſum eſt,& ideo nullum præcellit alterum & in
Auguſtinus ſtatu gratiæ.His verbis dirimit Apoſtolus contentionem,& litem componit quæ inter Iu-
dæos & Gentiles orta erat,cum illi tanq̃ ex meritis operum legis,ſibi redditũ euangelii prę
mium arbitrarentur:illi contra Iudæis ſe præferre geſtiebant tanq̃ interfectoribus dñi.De
inde propheticum teſtimonium ſubdit,quo oſtendit etiam Iudeos reos,de quibus minus vi-

A detur, quia sub lege dei viuere videbantur, dicens, Sicut scriptũ est, q.d. omnes sunt sub pec cato. Sicut scriptum est, de Iudæis de quibus minus videtetur. Quia non est iustus q̃sq̃, scilicet qui non venit ad Christum, ideo non est iustus, Quia non est intelligẽs, id est quia non intelligit Christum esse deum: & quod non intelligit, ex culpa sua est. Quia nõ est re- quirens deum, id est quia non requirit deum. Ex operibus enim poterant quærere & inueni- re, quod Christus erat deus: non requirit dico, sed potius declinat ab eo, & hoc est, Omnes declinauerunt. Nemini enim dubium est, quia oẽs non quærentes deũ declinãt ab eo, & in- clinantur ad malum. Simul, scilicet cũ ipsa declinatione, Inutiles facti sunt, quia & alios declinare fecerunt. Adeo declinauerunt, quia, Nõ est, aliquis de illis, Qui faciat bonum, non est vtiq; vsq; ad vnum, id est nec etiam vnus. Vel, Non est qui faciat bonũ nõ est vsq; ad vnum, scilicet præter vnum Christum, quia nullus nisi Christus bonũ facit. Christus em tantum bonum in se, & in suis facit. Sepulcrum, q.d. Ita declinauerunt, vt diximus, & ita aliis inutiles fuerunt, Quod guttur eorum est sepulcrum patens, id est fœtor verborum & operum eorum corrumpit alios, & hiat recipere illos mortuos. Nam malis mancipari bonos si posset fieri deuorare vellent: vt sicut sepulcrum patet ad recipienda cadauera, ita & aduer sus bonos guttura illorum, & si non audẽt apertis malis persequi, Linguis suis, id est malis, Dolose agebant. verbis bona dicentes, sed malum corde cogitantes: quia, Venenum aspi dum, id est odium insanabile erat, Sub labiis eorum, id est sub corde eorum, quia huiusmo B di hominum verba muscipula sunt. Ad hoc enim loquuntur vt decipiant. Vt sicut per labia serpentis peremptorium venenum infusum est, ita per labia eorum dolus & captio. Quo- rum etiam os plenum est, abundanter, Maledictione, id est, verbis maledicis: vt, Dæmoniũ habes, & huiusmodi, &, Amaritudine, id est amaris minis. Et, etiã, Pedes, id est affectus eorum, sunt, Veloces ad effundendum sanguinem, Christi & suorum. q.d. Homicidæ sunt ex deliberatione, ad bonum segnes, ad particidium sunt veloces, sed inde erit eis hæc pœna scilicet, quia, Contritio, id est temporalis pœna, Et infelicitas, id est æterna damnatio erit, In viis, id est in operibus, Eorum, id est pro actionibus suis malis veniet eis cõtritio, & infelicitas. Talia enim faciunt, vnde contererentur in hoc seculo, per Titum & Vespasia- num: & in futuro erunt infelices puniri anima & corpore. & hoc ideo, quia, Viam pacis. i. Christum, Non cognouerunt. dum enim vitiorum bellis semper vrgentur, viã pacis igno rant, id est Christum, per quem est pax multa diligẽtibus nomen domini: nec saltem timor dei eos reflexit a malo. Quia non est timor dei ante oculos eorum. Non enim habent Dei timorem, qui est initium sapientiæ. De his dicit Hieremias, Tunc omnes surrexerũt in pro pheram domini volentes occidere eum: & subiecit, Omnis autem populus, non permisit il- los. Sed contrarium videtur quod omnes insurrexisse dixit, & omnem populum non permi- sisse. Omnes ergo dixit insurrexisse, scilicet malos. & omnem populum non permisisse, scili- C cet bonos. & hic enim, non quia dicit, Omnes declinauerunt, totam penitus plebem signi ficat, sed alteram partem plebis. Semper enim duo populi sunt in vna plebe. Hic est enim populus quem increpat dominus, dicens sub nomine Hierusalem, Hierusalem Hierusalem, quę occidis prophetas. & item, Generatio mala & adultera. De qua Esaias ait, Vę genti pec catrici semini nequam &c.

Ambrosius

Augustinus

Ambrosius

Ambrosius

Aimo.

Aimo.

Aimo.

Origenes.

Ambrosius

Ambrosi⁹

Scimus autem: quoniam quęcũq; lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur, vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus deo: quia ex operibus le gis non iustificabitur omnis caro coram illo.

Scimus autem &c. Ostendit Iudæos ante gratiam fuisse sub peccato auctoritate scripturę Dauid, sed ne Iudæi auctoritatis Dauid verba inuerterẽt, & alio detorquerent, ait, Scimus &c. q.d. hoc Dauid dicit, Nos autem scimus quoniam quæcunq; loquitur lex, loquitur his qui in lege sunt, supple & de his qui in lege sunt. Lex enim aliquando appellatur generaliter vetus test. aliquãdo pro parte veteris test. accipitur: sicut ibi, Aperuit dominus discipulis sen sum, vt intelligerent de deo quæ scripta erant in lege & prophetis & psalmis. Nonnunq̃ ve- ro psalmi lex vocantur: sicut dominus ait, In lege vestra scriptum est, Ego dixi dii estis, & fi lii excelsi oẽs. Et alibi, Vt impleatur sermo qui in lege eorũ scriptus est, Quia odio habue runt me gratis. Ita & hic psalmi dicuntur lex, id est nomine legis intelliguntur, quia infor- mant. Vt ergo ostenderet Apostolus ea quæ superius dixit de psalmo, pertinere ad Iudæos,

Aimo.

quorum ſuperbia confringenda erat,dixit, Scimus,quoniam quæcunq; lex loquitur,in lo- D
co iſto,id eſt pſalmi. His loquitur qui in lege ſunt,id eſt Iudæis legem habētibus. Vt,ira,
Auguſtinus de ſpū & lra Omne os,etiam Iudæorum Obſtruatur,a ſua gloria. Et omnis mūdus,id eſt om̄is ho-
mo,ſcilicet non tantum Gentilis ſine lege reus de impietate,ſed etiam Iudæus reus de legis
Aimo. tranſgreſſione, Fiat ſubditus deo,totum ei tribuēs.Quia omnes peccatores ſunt inuenti,
& gratia ſunt ſaluati,non meritis. Quia ex operibus &c.Hic incipit agere plenius de le-
ge , vt oſtendat iuſtitiam non eſſe ex ea.quaſi d.dico vt omnis mūdus ſubditus ſit deo:quod
debet,quia certum eſt, Quod ex operibus legis,non iuſtificabitur coram illo,ſcilicet corā
Auguſtinus deo, etſi coram hominibus, Omnis caro,id eſt homo,vel carnaliter viuens.& ideo illi qui
Auguſtin⁹ de ſpū & litera. cum ſub lege eſſent Chriſto crediderunt,non quia iuſti erant,ſed vt iuſtificarentur,venerūt
ad gratiam fidei.Deſtruitur autem hic ſuperbia gloriantium de operibus legis,ne gratia fi
Auguſtinus dei videretur non neceſſaria,ſed etiam opera legis iuſtificare crederentur.Opera autem le-
gis dicuntur quę cum lege inſtituta,& terminata ſunt,vt erant cęrimonialia & figuratiua
quæ nunq̄ valuerunt conſcientiam mundare,etiamſi cum charitate & deuotione fierēt . Si
vero quęritur,Quare illa facta in charitate nō iuſtificarent,ſicut nunc opera bona quæ faci
mus in charitate iuſtificant?Reſpōdemus,quia illa non fuerunt inſtituta in iuſtificationē,
ſed in futurorum ſignificationem,& peccati & infirmitatis oſtenſionem.Ex illis ergo nemo
Auguſtin⁹ Aimo. iuſtificabitur, Coram illo,ſcilicet deo,qui intima videt,ſcilicet vtrum ex amore iuſtitię q̄d E
agatur,vel timore pœnę,quod non vident homines.Hic item quæritur,Nūquid Moſes,Da
uid,& alii boni ex lege non fuerunt iuſtificati?Ad quod dicitur,Fuerunt quidem iuſtificati,
Attende. ſed non ex operibus legis.Vnde Petrus ait,Quid tentatis nobis imponere iugum &c.Sicut
ergo nos ſaluamur modo per fidem Chriſti,ſic & illi ſaluabantur.& quare non ex operibus?
Aimo. Quia lex non venit tollere peccata,ſed oſtēdere & punire. Decreuit enim deus per ſacramē
Ambroſius tum myſterii fidei,quod in Chriſto eſt,hominem iuſtificari,non per legem:quia lex non iu-
ſtificat apud deum,ſed fides.De lege autem loquimur ſecundum cęrimonialia,vt dictū eſt,
non ſecundum moralia,quæ vtiq; iuſtificant,& in euangelio conſummantur.

Per legem enim cognitio peccati.Nunc autem ſine lege,iuſtitia dei manife
ſtata eſt,teſtificata a lege & prophetis.

Auguſtin⁹ de gratia & libero arb. Per legem enim.q.d.Vere ex lege non eſt iuſtitia,quia, Per legem,tantum, Eſt cogni-
tio peccati,non conſumptio.Si ergo cognoſcunt & non cauent,prçuaricatio eſt:& ita ira.i.
pœna debetur.Cauere autem non poteſt homo peccatum,ſi non adiuuet gratia,vt cognitū
caueatur:& ita ſine dubio lex iram operatur,ſicut in ſequenti dicetur.quod ideo dicitur,quia
Aimo. ira dei maior eſt in præuaricatore,qui per legem noſcit peccatum,& tamen facit.Quod au
tem dicit per legem peccatum cognoſci,non ideo hoc dicit quod peccata ante legem pror-
ſus neſcirentur,cum etiam Ioſeph accuſatus de crimine miſſus ſit in carcerem:& fratres ei⁹ F
Aimo. dixerūt,Merito hęc patimur quia pec.in.f.n.Sed ideo dicūtur peccata cognoſci per legem,
quia quædam cognita ſunt peccata,quæ ante ignorabantur eſſe peccata: & quædā grauio-
ra per legem cognita ſunt,q̄ ante putarētur:& cōmuniter omnia non impune futura apud
Auguſtin⁹ deum per legem cognita ſunt. Nunc autem &c.q.d.Ex operibus legis non fuit olim iuſti-
tia. Nunc autem,id eſt in hac gratia q̄ eſt nūc,id eſt in aduentu Chriſti in tēpore gratię,
Ambroſius Iuſtitia dei,non hominis data eſt, Sine lege,id eſt ſine legis auxilio:& nō ſolum data eſt,
ſed etiā, Manifeſtata eſt,non dubie,ſed miraculis,ſcilicet domino cooperante & ſermo-
Aimo. Auguſtin⁹ nem confirmante , ſequentibus ſignis . Iuſtitia autem dei dicitur hic , non qua ipſe iuſtus
eſt qui eſſentialiter iuſtitia eſt : ſed qua induit impium , quando miſericorditer de infi-
deli facit fidelem . Et vt homines certius credant,addit, Iuſtitia,dico , Teſtificata,vel,
Ambroſius Teſtimonium habens a lege & prophetis. Quia lex eam multis ſacramentis præfigu-
rauit , eo ipſo etiam lex perhibet teſtimonium iuſtitiæ dei ,quia in ea nemo iuſtificatur.
Auguſtin⁹ cōtra Pelagianos. Cum enim lex non iuſtificat impium de præuaricatione conuictum,mittit ad iuſtificātem
deum,atque ita perhibet teſtimonium iuſtitiæ dei,dum iubendo & minando,& neminem
Aimo. iuſtificando ſatis indicat dono dei hominem iuſtificari.Prophetæ vero perhibent teſtimo
nium id prænunciando quod Chriſti impleuit aduentus:prænunciauerunt enim Chriſtum
Auguſtin⁹ qui factus eſt nobis ſapientia & iuſtitia,& ſanctificatio,& redemptio.Idcirco autem dei iu-
Ambroſius ſtitia dicitur quæ magis proprie videretur dicenda miſericordia,quia de promiſſione origi

A nē habet,& cū promissum dei redditur iustitia dei dicit̃.Iustitia em̄ est,quia exsolutū est qđ promissum est:& cū suscipit cōfugientes ad se,iustitia dei dicit̃,qa nō suscipere iniquitas est.

Iustitia autem dei,per fidem IesuChristi,in omnes,& super omnes qui credūt in eum.Non enim est distinctio.Omnes enim peccauerunt: & egēt gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius,per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ,propter remissionem præcedentium delictorum in sustentatione dei ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore,vt sit ipse iustus, & iustificans eum,qui ex fide est Iesu Christi.

Iustitia aūt.q.d.Dixi iustitiam esse ex deo. Hæc autē iustitia,dei est.i.hæc iustificatio qua Aimo.
iustificamur a deo est. Per fidem Iesu Christi.i.per fidem qua creditur in Christum,iusti-
ficatorem impiorū,quia fides impetrat,quod lex imperat.Sicut aūt ista fides Christi est di- Augustinus
cta,nō qua credit Christus:sic illa iustitia dei,non qua iustus est deus. Vtrūq; em̄ nostrū est, de spū& lr̄a
sed ideo dei & Christi dicit̃,quia eius nobis largitate donat̃.Iustitia ergo dei sine lege est,
sed nō sine lege manifesta. Quomodo em̄ per legē testificata si sine lege manifesta? Sed iu
stitia dei sine lege est,quā deus per spūm gratię credenti cōfert sine adiutorio legis.i.nō ad-
iutis lege,sed non sine lege ostēdit,qa p legē ostēdit homini infirmitatem suā,vt ad eius mi
B sericordiā per fidē cōfugiens sanaretur.Ideoq; de sapientia eius dicitur,quod legē & miseri-
cordiā in lingua portet:legē,qua reos ostēdat sup̄bos:misericordiā vero,qua iustificet humi
liatos:ergo iustitia est p fidē Christi.Hæc aūt iustitia venit in oēs,& vt magis proprie dica
tur Super oēs,quia cælitus data est.s. Super oēs,Iudęos & Gētiles. Qui credūt in eum.Et Aimo.
vere in oēs, Nō em̄ est distinctio,Iudęi & Gentilis. Oēs em̄,tam Iudęi q̄ Gentiles, Pec- Aimo.
cauerūt,vel in semetipsis vel in Adā,quia sine peccato nō sunt,vel quod originaliter traxe-
rūt,vel quod malis moribus addiderūt.Peccatū em̄ primi hoīs nō solū ipsum,sed etiā om̄e Augustinꝰ
vitiauit genus humanū,qa ex eo oēs damnationē simul & culpā suscepimus. Peccauerunt er de natura
go oēs cū ex vno peccatore oēs nascunt̃ peccatores. Et egēt,adhuc quotidie, Gloria dei.i. & gratia.
iustitia dei,non sua:quę ideo dicitur gloria dei,quia p hoc deus gloriosus appatet.Om̄es igi Augustinꝰ ex lib.Hi-
tur peccatores inuenit gratia Christi,q solus sine pc̄tō venit. Et oēs egēt gl.dei.i.vt ipse li ponosticō.
beret,qui pōt:nō tu q liberatore indiges.Hæc igit̃ Christi gratia sine qua nec infantes,nec Augustinꝰ
grādes salui fieri possunt,nō meritis redditur,sed gratis dat̃,propter quod & gratia noīat̃. in psal.xxx.
Vniuersa em̄ massa poenas debet.& si oibus debitū damnationis suppliciū redderetur,nō Augustinꝰ
iniuste proculdubio redderet̃.Qui ergo inde per gratiā liberant̃,nō vasa meritorū suorum, de natura
sed vasa misericordię noīant̃ recte.Quisq; ergo agat gratias misericordię dei quos voluit li & gratia.
berāris,qa recte nullus posset iustitiā culpare vniuersos si vellet dānātis. Oēs em̄ pec.& eg.
C g.d.id est indulgētia & venia pc̄tōrū:vnde gloriosus apparet deꝰ.Et qa oēs peccauerūt, Er Aimo.
go iustificati sunt gratis.i.sine meritis p̄cedētibꝰ.& hoc, Per gratiā ipsius.i.p gratuita do Augustinus
na.Gratia quippe dei donū dei est.donū aūt maximū,ipse spūs sc̄tūs est. Nō igit̃ iustificati Augustinus
sunt p legē,nō per ꝑpriā volūtatē,sed p gratiā Christi:nō quod sine volūtate nostra fiat,sed de spū & li
voluntas nostra ostēdit̃ infirma p legē,vt sanet gratia volūtatē,& sana volūtas impleat le- tera.
gē,nō cōstituta sub lege,nec indigēs lege.Ipsa igit̃ est gratia qua iustificat̃ impiꝰ,& ideo pci Augustinꝰ
piēdę huiꝰ gratię merita nulla p̄cedūt,qa meritis impii nō gr̄a,sed poena debet̃,nec ista es de verbis
set gratia si nō dater̃ gratuita.Dat̃ aūt gratuita,qa nihil boni ante feceramus,vnde hęc me domini.
reremur,qa nihil p̄cesserat in meritis nostris,nisi vnde dānari deberemꝰ. Nō inuenit igitur Augustinꝰ in libro ad
merita bonorū,sed merita suppliciorū.Ergo iustificati sunt gratis,qa nīl operati erāt. Per Sixtum.
gratiā ipsius,quia fide iustificati sunt.& p̄cipue, Per redēptionē:q̄ est nobis, In Christo Ie Ambrosius
su,nusq̄ alibi.i.p preciū datū ꝑ nobis a Christo Iesu.de quo Petrus ait,Quia nō corruptibi-
libꝰ argēto,vel auro,redēpti estis,sed p̄cioso sanguine vnigeniti filii dei.Nēpe vt iustificarē Augustinus
tur hoīes diuina gratia,veritas de Maria nata est,vt posset ꝑ illis iustificādis offerre sacrifi I psal.xxxiij
ciū passionis & crucis.Nisi em̄ a nobis sumeret carnē mortalē,Christus mori nō posset. No Ioannes.
tādū vero quia recte dicitur redemisse nos nō emisse.Ipsius em̄ ante p naturā fueramus,sed
nostris delictis alienati fuimꝰ.Si ergo ad pc̄tā nō redeamꝰ,fructuosa erit nobis redemptio
Christi. Quē.Christū, Deꝰ pr̄, Proposuit.i.lōge an̄ disposuit,& p̄dixit.vel,Proposuit.i.pa
lā oibꝰ posuit, Propiciatorē.i.misericordē,& recōciliatorē:& hoc, Per fidē i sāguine ipsiꝰ.i. Aimo.

per fidem passionis,sine qua nihil placet deo,vel, Per fidē in san.ip.i.per fidem & passionē, D
hęc simul iūgit,quia neutrū sine altero valet.dico quod proposuit eū propitiatorem,ad hoc
Ambrosius vtrūq;.s. Ad ostensionem iustitię suę.i.vt ostenderet se veracē in promissis.s.vt nos a peccatis liberaret,sicut ante promiserat,quod cū impleuit iustū se esse ostendit,quæ ostensio necessaria fuit,non solū pro remissione præsentiū,sed etiam propter Remissionem pręcedentiū delictorū.s.eorum quę pręcesserunt Christi aduentū,delictorum dico existentiū In sustentatione dei,deo.s.patiente & non puniente tunc.Sustentatio em̄ dei est,vbi peccatot non statim punitur vt peccat,sed per patientiam dei adducitur ad pœnitētiam.Quiddā igit̄ subli
Origenes. me dicit Apostolus.s.quod deus Proposuit filiū suū. Propiciatorē humano generi. Per fidem in san.ipsius.i.per fidē & sanguinis sui effusionē,vt per hoc ostenderet iustitiam suam dum eis remitteret præcedentia delicta quæ pessimis tyrannis seruiendo contraxerant, eo
Aimo. tempore quo sustinebat,& patiebatur deus hoc fieri, quia diu sustinet & supportat peccata
Origenes. hominum,quod nisi esset,in primo homine finis hominis per iudicium fuisset.Ad quid autem tunc patetetur,& sustineret,ostendit subdēs,scilicet, Ad ostensionem iust.eius in hoc
Aimo. tempore.Iustitia hic accipitur,qua iustificeat deus credentes in Christum. Vel ipse Christus qui iustificat peccatores.Et est sensus,Ad hoc patiebatur delicta vt ostenderet in hoc tēpo-
Ambrosius re Christi suam iustitiam quæ iustos facit.s.quod ipse iustificat & saluat. Quod nullo alio tēpore fieri potuit,nisi quo deus dedit,quod olim promiserat dandū.Vel ita, Propter remissionem delictorum,non tantum præsentiū hominum,sed etiā hominū præcedentiū Christi aduentū. Delictorum dico existētiū, In sustentatione dei.Illi enim iusti qui præcesserūt E
Christi aduentū in inferno tenebantur,vsq; ad Christi passionem,vbi nec pœnis opprimebantur,nec tamen deum videbant,quod erat eis pœna.Hoc autem erat eis pro peccato primi hominis,siue pro peccato originali,propter quod occlusus erat aditus regni cęlorum,qui per Christi passionem est reseratus.Vnde Zacharias, Tu quoq; in sanguine testamenti tui
Hieronym⁹ emisisti vinctos tuos de lacu,in quo non est aqua.Super hunc locum dicit Hierony.In resurrectione Christi,iusti,qui pro peccato Adę vincti in inferno tenebantur,resurrexerunt.¶So
Quæstio. let autem quęri vtrum antiquis iustis qui in inferno tenebātur peccata essent remissa per fidem & pœnitentiā,quā eos vere habuisse cōstat:& si remissa erāt omnia,qua de causa apud
Responsio inferos detinebantur.Ad quod dicimus,quod omnia erant eis dimissa per fidem,& pœnitentiam,sed omnimodum remissionis effectum consecuti non fuerant. Est enim duplex remissionis effectus.s.carere pœna,& frui gloria. Alterum habuerunt ante Christi mortē,quia pœnam actualem non sentiebant;Alterum vero non,quia deum non videbant,sed p Christi mortem data est eis gloria diuinę visionis a qua differebantur deo sustentante eorū delicta. Ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore.i.vt ostenderet in tempore mortis Chri
Ambrosius sti iustitiam suā qua coronat sperantes in se. Vt sit ipse.q.d.ita iustitiā ostendit, Vt ipse sit.i.esse appareat, Iustus,in promissis,dans quod promisit,aliter non posset iuuare. Et sit, Iustificans.i.iustū faciens, Eū q est ex fide Iesu Christi:nō ex lege.i. q credit in Chistū. F

Vbi est ergo gloriatio tua?Exclusa est.Per quam legem?Factorum?Nō.Sed per legē fidei. Arbitramur em̄ iustificari hominē per fidē sine operibus legis.

Vbi est &c.Reddita ratione ad eos loquit̄ qui agūt sub lege,ostendens q; sine causa gloriā
Augustinus de spū & litera. tur,blandientes sibi de lege,& de genere Abrahæ,videntes nō iustificari hoīem apud deū nisi p fidē.q.d.Quia ex fide sine lege est iustitia, Ergo o Iudęe, Vbi est gloria tua?Nō potes gloriari,nā illa vitiosa gloriatio tua de supbia veniens Exclusa est.i.ablata est.Et, Per
Aimo. quam legē.s.exclusa est.Interrogat Iudęū,vt consideret per quam legem exclusa est superba
Aimo. Augustinus gloriatio.Nunquid per legē Factorū.i.per legē Mosi,q̄ carnalia mandabat. Nō,sed per legem fidei.q.d.Attēde per quid exclusa est,non per labotē operū,sed facilitatē fidei.Vel ita,
August.de spū & lra Et agit de gloriatione bona.q.d.quia ex fide est iustitia, Vbi est ergo,o Iudęe gloriatio tua .i.quid est in quo debes gloriari? Exclusa est gloriatio tua.Gloriationem laudabilem dicit quę in dño est.eāq; exclusam dicit.i.vt emineret expressam:nō vt abscederet,pulsam.Vnde & exclusores dicuntur quidam artifices argentarii,in qua significatione etiam accipitur illud in psal.Vt excludantur qui probati sunt argento.i.vt emineant hi,qui probati sunt eloquio domini:ita & hic dicitur exclusa est,id est manifestata est,& expressa. Gloriatio tua, id est manifestum est in quo debes gloriari, scilicet non in lege factorum, sed in lege

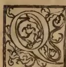
fidei,& hoc est quod subdit, Per quam legem?scilicet debes gloriari,per legem Factorum? Quæstio.
Non,sed per legem fidei.Quæritur autem quare lex Mosi dicitur lex factorum,& non lex
euangelii dicatur lex operũ sed fidei,sed iustitię,sed spiritus. Quod operępreciũest confide
rare, si tamen valemus aduertere atq; discernere.Magna enim res est,lex enim euangelii &
si non habet opera veterum sacramentorum,circuncisionis.s.atq; cæterorum, habet tamen
opera in sacramentis suis,huic tempori congruis,& habet opera misericordię in moralib⁹ Augustinus
præceptis.Quare ergo & ipsa non dicitur lex factorum?Ad quod breuiter dicam,quod lex q̃ Augustin⁹
dicitur operum,minando imperabat,sed gratiam facienti non præstabat.Lex aũt quę dici-
tur fidei,opera quidem mandat,sed credẽdo impetrat,vt fiant,& illa opera sequuntur iusti-
tiam. Non enim ex ipsis est iustitia,sed ipsa sunt ex iustitia.ideoq; non iustitiam operũ,sed
opera iustitiæ dicimus.Itaq; lex non operum,sed iustitię vel fidei vel gratiæ dicitur,qa gra-
tiam perficiendi opera præstat,& iustos facit per fidem. Lex autem operum,vbi iubebantur
opera,sed non dabatur gratia.Per legem operum dicit deus homini,fac quod iubeo:per le-
gem fidei dicit homo deo,da quod iubes. Ideo enĩ iubet lex vt admoneat quid faciat fides,
vt cui iubetur si non potest,sciat quid petat.Si aũt continuo potest & obedienter facit,de-
bet etiam scire quo donante possit. Arbitramur enim quod lex fidei iustificet,ab auctori-
tate sua ostendit.q.d.Vere per fidẽ iustitia est. Nos enĩ,apostoli sic, Arbitramur.s.hoĩem,
quẽcunq; etiam Gentilem, Iustificari per fidem sine operibus legis,carnalibus.i.sine circũ Ambrosius
B cisione,aut neomeniis,aut veneratione sabbati.vel Sine operibus legis quibuslibet etiam
moralibus.Sed hoc intelligendũ est de operibus præcedentibus fidem,non sequentib⁹,sine Augustin⁹
quibus inanis est fides,vt ait Iacobus, Fides sine operib⁹ mortua est.Et ipse Paulus ait,Si ha
buero omnem fidem,charitatem aũt non habuero,nihil sum.Bene igitur Apostolus fidem
prædicans gentibus,vt ostenderet non merito bonorum operũ perueniri ad fidẽ,sed fidem Augustinus de fide & operibus.
sequi bona opera,dicit, Hominem iustifi.per fi.sine operi.le.non quin credens post per di-
lectionem operari debeat,vt Abraham voluit filium immolare.Sequuntur enim opera iusti Augustin⁹ in li. xxxiij. quæst.
ficatum,non præcedunt iustificandum,sed sola fide sine operibus præcedentibus fit homo
iustus,vt non magis sint iusti qui opera legis timore fecerant:cum fides per dilectionẽ ope-
retur in corde,etiam si foris non exeat in opere.Nam fides quę per dilectionem operatur,& August. de fide & operibus.
si non sit in quo exterius operetur,in corde tamen seruiens feruensq; seruatur.Et nõ meritis
priorum operum,ad iustitiam fidei venitur,in quo Iudæi se præferebant: bona opera etiam Augustin⁹ in psal. xxxi
ante fidẽ inania sunt.Ita enim mihi videntur esse vt magnę vires & cursus celerrimus præ
ter viam.Nemo ergo computet vere bona opera ante fidem:vbi fides non erat,bonũ opus
non erat.Bonum enim opus intentio facit,intentionem fides dirigit. Non valde attendas
quid homo faciat,sed quid cum facit attendat,quo lacertos optime gubernationis dirigat.

C An Iudæorum deus tantum?Nonne & gentium?Immo & gentium. Quo-
niam quidem vnus est deus qui iustificat circuncisionem ex fide,& pręputium
per fidem.Legem ergo destruimus per fidem?Absit.Sed legem statuimus.

An Iudęorum deus tantum?q.d.Arbitramur quẽcunq; hominẽ iustificari per fidem,quod
credendum est,quia etiam gentium creator est.& hoc est quod ait, An Iudæorum deus tã-
tum,id est creator est,vt eorum tantum per hoc sit credendus iustificator. Nonne & gen-
tium?creator est vt Iudæorum. Immo & gentium,creator est vt Iudęorum,vt eorũdem cre
datur ita iustificator vt Iudæorum.Et vere vtrorumq; est ipse deus. Quoniã quidem vnus
est deus,id est creator est omnium.q.d.cum aliis modis possit probari,hoc vnum pono, &
cum vnus sit omnium deus,iustificat æqualiter omnes per eandem causam,id est per fidem.
& hoc est,Dico vnus est deus Qui iustificat circuncisionem.i.Iudæos ex fide. Et iustificat Augustinus
præputium,id est immundos Gentiles, Per fidem. Non ad aliquam differentiam dictum Augustinus
est hoc,tanq̃ aliud sit ex fide & aliud per fidem,sed ad varietatem locutionis. Idem est enĩ de spũ & lrã
quod dicit ex fide & per fidem,quia Apostolus sæpe mutat præpositiones in eodem sensu. Ambrosius
Et quia dicimus omnes iustificari per fidem. Ergo legem destruimus per fidem?Absit. Nõ
enim destruitur lex,cum impleta sc̃dm spiritum,cessat secũdum literam.vnde subdit, Sed
statuimus,id est confirmamus. Legẽ,quia hoc gratia fidei est per quã impletur lex,q̃ sine fi
de infirma esset.Firmatur enĩ status legis,quia mystica & cęrimonialia spiritualiter implẽ-
tur:& quod minus in moralibus continebat,in euangelio additur:& quod promittebat eis

venturum,fides aduenisse testatur.Mystica ergo & promittentia in euangelio impleta sunt, D
secundum spũalem intelligentiam. Litera vero occidẽs,tollitur.Moralia autẽ in quibus mi
nus continebatur etiam secundum literam in euangelio consummantur.

CAP.IIII.

Vid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundũ carnem? Si enim Abraham ex operibus iustificatus est,habet gloriam sed nõ apud deũ.Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham deo,& reputatum est illi ad iustitiam. Ei autẽ qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam,sed secundum debitũ. Ei vero qui non operatur,credenti autem in eum qui iustificat impium,reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ dei: sicut & Dauid dicit,beatitudinem hominis,cui deus accepto fert iustitiam sine operibus.Beati quorum remissæ sunt iniquitates,& quorum tecta sunt peccata.Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.

Quod superius dixerat hominem iustificari per fidem, ostendit per Abraham,in quo oẽs
confidũt,qui per fidẽ adeptus est iustitiam & promissionem,& paternitatem.q.d.Et qa ne- E
mo iustus est sine fide,ergo nec Abraham. Quid ergo dicemus Abraham patrem nostrũ,
quem.s.imitari debemus, Inuenisse secundum carnem.i.ex operibus legis. Dicemus quod
Ambrosius fuit iustus ex eis? non. Quia si Abrahã iustificatus est ex operibus legis.i.si ex carnali ob-
seruatione vere iustus est quod vtique impossibile est,sequitur hoc aliud impossibile,scilicet
quod ipse Habet gloriam æternam,quæ ex iustitia sequitur:sed a se habet eam, Nõ apud
Origenes. deum.i.non a deo.Vel ita, Videtur sępe Apostolus ostendere quod duę quædã sunt iustifica
tiones,quarũ vnam ex operibus nominat,aliam vero ex fide:& illam quidẽ q̃ ex operib⁹est,
dicit habere gloriã,sed apud hoĩem,nõ apud deũ: Illã vero q̃ est ex fide dicit habere gloriã
apud deũ,qui inspicit corda hoĩm,& scit qui credit in occulto,vel nõ.Et est sensus, Si ergo
Abraham ex operibus le.iusti.est,ipse habet gloriam, de hac iustificatione,sed apud hoĩes:
Augustin⁹ in psal.xxxi. Nõ secũdum deũ,Quia hęc iustificatio est in opinione hominũ,& nõ apud deũ, qa nõ ve
ra est.Auertat deus talem gloriam,& illud potius teneamus, Qui gloriatur,in dño glorietᷣ.
Aimo. Multi eñ gloriantur de operibus cũ sint mali,sicut ille pharisęus gloriabatur qui cũ publica
no in templum ascenderat,& opera sua iactabat dicens,Non sum sicut cæteri hominũ &c.
Augustin⁹ Si ergo ex operibus iustificatus est Abraham,non habet gloriam apud deum, quia qui fece
rit,inquit,legem viuet in ea.i.non morietur hic vt reus,nec tamẽ meritum ex hoc habebit
apud deum,sed fidei causa.Abraham aũt gloriã habet apud deũ,nõ ergo iustificatus est ex
operib⁹:& si hoc est,tũc ex fide iustus est,quod probat subdens. Quid eñ scriptura dicit? in F
Aimo. Genesi.q.d.attẽde,quid dicat,& vnde iustus sit.Ecce. Credidit Abrahã deo,dicenti, In se
mine tuo benedicentur oẽs gentes,& alia huiusmodi:& ipsum credere, Reputatum est illi
ad iustitiam.i.fuit ei sufficiens causa iustitię ad salutem,& est aliis:sed tñ ei qui operatur.i.
qui habet tempus operandi, Merces non imputatur.i.non dabitur secundum gratiã fidei
tantum,sed secundum debitum operationis suæ. Ei vero qui non operatur.i.qui nõ habet
tempus operandi sicut Abraham habuit, Credenti autem in eum qui iustificat impiũ.i.si
Ambrosius credit in Christum qui gratis peccata impio dimittit, Fides eius sola reputatur ad iusti-
tiam.i.sufficit ad iustitiã quã opera non meruerunt,& ita sufficit ad salutem.Attende ꝙ ait
Augustinus super Ioan. Credenti in eum,non ei.Non enim continuo qui credit ei credit in eum. Aliud enim est
Beda. credere in eum, aliud credere ei,aliud credere illum.Nam & dæmones credebant ei,sed nõ
De fide. credebant in eum:& nos credimus Paulo,credimus & Petro,sed non in Paulum vel Petrum.
Beda. Credere illi est credere esse vera ea quæ loquitur,quod & mali faciunt.Credere illum est,cre
Augustin⁹ dere quod ipse sit deus,quod & mali faciunt.Quid vero est credere in eum? credendo ama-
re,credendo diligere,credendo in eum ire,& eius membris incorporari.Hæc est fides quam
Augustin⁹ a nobis exigit deus, & non inuenit quid exigat, nisi donauerit quod inueniat. Per hanc
in psal.lxvi. fidem iustificatur impius,id est de impio fit pius,vt deinde ipsa fides incipiat per dilectio
nem operari. Ea quippe sola bona opera dicenda sunt, quæ fiunt per dilectionem Dei.
Hæc autem necesse est vt antecedat fides, vt inde ista non ab istis alia incipiat: quia

A nullus operatur bene, nisi prius credat in deum. Non ergo dicit Apostolus, mercedem reddi secundum meritū operis tanq̄ opera quę deus remunerat ex nobis sint, immo ex gratia Dei sunt. Nam deus per gratiā dedit peccatoribus fidē per quā iustificarenť, vt per fidē iuste vi uerent, i. bene operarentur. Quod ergo bene operamur iam accepta gratia, non nobis, sed il li tribuendū est, qui per gratiam nos iustificauit. Nā si debitam ante gratiā mercedē vellet reddere, pœnam redderet peccatoribus debitā. Nō ergo tibi blandiaris de meritis, cum tibi reddi mercedem secūdum debitū operis audis, tanq̄ non sit in opere gratia retribuēris, si cut in fide est gratia iustificantis. Vix em̄ mihi suadeo vllum opus dici ex debito remune rationem dei deposcere, cū etiam hoc ipsum quod agere aliquid possumus, vel cogitare, vel proloqui, ipsius dono & largitione faciamus. Secundum propositum, q. d. Sine operib⁹ præ cedentibus iustificatur impius, & hoc Secūdū propo. gratię dei, i. secundū gratiam dei pro positam hominibus credentibus: vel, secūdū quod deus longe ante proposuit. Vel ita ab illo loco, Ei autem, & agit contra illos qui merito pręcedentium operū legis vel quorūlibet di cebant sibi datam esse fidei gratiam. Quod si ita est, merces non imputatur secūdum gra tiam, sed scd̄m debitū: quod si ita est, iā nō est gr̄a. Si em̄ gratia est, gratis dať. Quid est gra tis datur? Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorū. Attendūtur opera tua, & inue niuntur omnia mala. Malis operibus quid debeť nisi damnatio? bonis quid debetur? merces scilicet regnū cælorū, q. d. Abrahā ex fide est iustus, sed, Ei q operať, illa carnalia legis ope

B ra, vel aliqua bona vt gratiā fidei & iustificationis mereatur, si merces est, ei Non impura tur scd̄m gratiā, sed secūdū debitum, i. non est ex gratia sed ex debito meriti sui. Ei vero qui non operatur, credenti aūt in eū qui iustifi. i. illi qui nō facit hęc carnalia legis opera, sed tantum credit in Christū, vt Gentilis facit: vel qui nō facit quęlibet bona opera ante fidem sed tantū credit, Fides eius rep. adiu. id est sufficit ad iustitiā, & ita attribuit aliis quod di xit de Abrahā, s. quod si est iustus ex operibus, habet gloriam, sed nō apud deū: sed habet glo riam Abrahā apud deum, & ideo ex fide iustus est. Dico quod ex fide est iustitia, & hoc est Scd̄m propo. gra. dei. Sic em̄ decreuit deus, vt cessante onere legis, fides iustificet. Hoc au tem innuit exemplo prophetę Dauid, subdēs, Sicut &c. q. d. dico quod ex gratia est iustitia & salus, sicut & Dauid, dicit, Beatitudinē, hic & in futuro esse Hoīs illius, Cui deus ac cepto, i. acceptabili tēpore, hoc est tēpore aduēt⁹ Christi. Vel aduerbialiter dixit, Accepto quasi acceptabiliter, i. gratis. Fert, i. quasi impotenti accedere infert iustitiam, i. remissio nem, & opera bona, & hoc sine præcedētibus operibus. Beati quorū &c. Exposito sensu ver borū pphetę breuiter ponit ipsa verba, q. Dauid dicit, his vtiq; verbis. Beati, sūt illi, Quo rum iniquitates, sine opere & labore pœnitētię Remissę sunt, a deo per baptismū, vt iā nō dominet p̄cm̄ in mortali corpore, & si sit. Et intelligit hic per iniq̄tates originale p̄cm̄, s. fomes peccati, qui dicit̄ cōcupiscētia, vel cōcupiscibilitas, siue lex mēbrorū, siue lāguor natu rę, & aliis noībus. Ista aūt cōcupiscētia, vel cōcupiscibilitas q̄ dicitur fomes peccati, ante ba

C ptismum culpa est & pœna, post baptismū aūt pœna est & nō culpa, quę paruulū habilē cō cupiscere, vel nō cōcupiscere facit. Adultū vero etiā cōcupiscere, q̄ licet in regeneratis iā nō deputetur in peccatum, quæcunq; tamen proles nascitur, obligata est originali peccato. Di mittitur ergo concupiscentia carnis, in baptismate, non vt non sit, sed vt non imputeť pec catum, hoc est enim non habere peccatum, non esse reum peccati. Quomodo enim alia pec cata prætereunt actu & remanent reatu, vt homicidia & similia: ita econtrario fieri potest, vt concupiscentia, i. vt concupiscibilitas prætereat reatu, & maneat actu. De hac ita ait Au gustinus, Manet quippe in corpore mortis huius carnalis concupiscentia, cuius vitiosis desi deriis nos non obedire præcipimur, quæ tamen concupiscentia quotidie minuitur in profi cientibus, & continentibus. Quia enim dum sibi inuicem vir mulierq; miscentur, sine libi dine non est parentum concubitus, ob hoc filiorum ex eadem carne nascentium, non potest sine peccato esse conceptus: vbi peccatum non transmittit propagatio, sed libido: nec fœ cunditas humanæ naturæ facit homines cum peccato nasci, sed fœditas libidinis quā ho mines habent ex illius primi iustissima cōdemnatione peccati. Ideo beatus Dauid propter originale peccatum quo naturaliter obstricti filii sunt irę, dicit, In iniquitatibus concept. s. & in peccatis concepit me mater mea. Ecce, Ex his liquet concupiscentiam esse originale peccatum. Originale autem dicitur, quia ex vitiosa originis nostræ conditione trahitur. Non enim quia ab Adam descendimus per carnis propaginem, ideo originali peccato

Augustinus prioribus In epist. ad Romanū.

Augustinus de fide ad Petrum.

Origenes.

Origenes.

Augustinus Attende.

Ambrosius

Ambrosi⁹

Ambrosius

Ambrosius

Aimo.

Ambrosius

Augustinus de nupt. & concupisc.

Augustinus

Augustinus

Augustinus de nupt. & concupisc.

tenemur,cũ & Christus ab eo descenderit qui omni peccato caruit:sed quia vitiosa lege cõ- D
cipiendi,ex peccato primi hominis accedenti,cõcepti sumus.i.carnis cõcupiscẽtia,ideo pec
cati rei sumus,quod originale dicitur.Ecce breuiter assignatum est quid sit originale pctm̃,
& quare dicatur originale,& quare imputetur posteris,& quomodo in baptismate remitta-
tur,vt scilicet non remaneat post baptismũ culpa,sed pœna:& illud quod remaneat nõ iam
dominetur,si perseueret homo in gratia baptismi.Ideo caute ait, Beati quorũ r.s.&c.miti
gatę & quantũ ad culpã deletę,sed non quantum ad pœnam.Et, Quorũ peccata,actualia,
tecta sunt in baptismo.Peccata dicit quæ sunt in actu,quę ita in baptismo tecta sunt,vt vi-
Augustin' de trinita. ttã nõ videantur a deo ad pœnã,quia hoc est deũ videre peccata.Omnes beati habẽt quod
volunt non tamen oẽs qui habẽt quod volũt cõtinuo sunt beati:continuo aũt miseri sunt,q
vel non habent quod volunt,vel id habent quod non recte volunt.Beatus igitur nõ est,nisi
qui habet omnia quæ vult,& nihil vult male.Et quia nullus est sine peccato originali, vel ve
niali,subdit, Beatus v.c.nõ im.d.ad pœnã, Peccatum,originale quod aliunde est,vel ve
Ambrosius niale.Vel aliter,Tres gradus delictorum fecit.Videtur enim tripertita ratio in his dictis
propter delictorũ varietatẽ.Primus gradus iniquitas,vel impietas est,scilicet cũ creator nõ
agnoscitur.i.infidelitas.Secũdus gradus est in operibus grauium peccatorum.Tertius vero
leuium.Remittere vero & tegere,& non imputare,vnius rationis & sensus sunt verba,quia
& cũ tegit remittit,& cũ remittit nõ imputat.Sed ad laudẽ gratię dei prolixius loquitur. E

Beatitudo hæc in circuncisione tantum manet,an etiam in præputio? Dicimus enim,quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam.Quomodo ergo reputata est?In circuncisione,an in prepurio?Nõ in circuncisione,sed in preputio. Et signum accepit circuncisionis signaculũ iustitię fidei quę est in preputio:vt sit pater omnium credentium per præputium,vt reputetur & illis ad iustitiã: & sit pater circuncisionis non his tantum qui sunt ex circuncisione,sed & his qui sectantur vestigia fidei quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.

Beatitudo hæc &c.Ex verbis prophetæ probauit beatitudinem esse ex gratia per fidem,
nunc quærit in quibus sit,an in Iudæis tantum an etiam in gentibus.q.d.cum constet quod
beatitudo ex gratia sit per fidem,modo quæratur in quibus sit, Beatitudo ergo hæc tantũ
manet in circuncisione,hoc est in Iudæis. An etiam in præputio,id est in gentibus.i.nũ-
quid beatitudo,Abrahæ filiis solis concessa est,an etiã his qui ex gentibus sunt?Deinde hu
ius quæstionis rationem aperit dicens, Dicimus enim &c.q.d.hoc ideo quęro,quia dicim9
ex sensu legis loquentes. Quia fides reputata est Abrahę ad iu.non circuncisio.i.vobis le-
gem intelligentibus cõstat de Abraham quod iustus est per fidem:& cũ hoc cõstet,Quomo
do ergo reputata est,id est in quo statu,cum esset, In circũcisione,an etiam in præputio.i.
postq̃ circuncisus est vel anteq̃ esset circuncisus:& sicut in eo videbitur sic in aliis credi po- F
terit.Deinde soluit vtrique simul quęstioni respondens. Non in circuncisione tantum.i.in
Iudæis,hæc est beatitudo. Sed etiam in præputio.i.in gentibus similiter:non, In circũ-
cisione,tantum.i.tempore circuncisionis reputata est fides Abrahę ad iustitiã,sed In præ
putio.i.tempore præputii. Et signum accepit &c.Respondet Apostolus his quæ obiici re-
cte poterant.s.cum ante circũcisionem per fidem iustus esset:quare fuerit circũcisus, & quasi
Augustin' quis diceret,Cũ ante circuncisionem iustus esset Abraham,cur ergo circuncisus? Respõdet
Ambrosius non sine causa,& non superflue. Sed accepit signum circuncisionis.i.accepit circuncisionẽ
in signum.s.non qua fieret,sed qua iustus ostenderetur.q.d.accepit circuncisionem,quæ cir-
cuncisio est iustitiæ signum iam habitę.Nõ ergo circuncisio aliquid magnæ dignitatis ha
bebat,sed signũ erat ei tantum.Circuncisio enim exterior dicitur signũ interioris circunci
sionis:tale.s.signum, Quod sit signaculum.i.habẽs similitudinem signatę rei.Vt sicut car
ne libidinis homo in circuncisione spoliatur:sic anima spolietur omnibus sordibus primæ
natiuitatis.Et quia nondũ dixerat cuius rei signũ sit,subdit, Iustitiæ fidei.q.d.accepit cir-
Origenes. cũcisionẽ in signũ huius rei.s. Iustitię fidei.i.iustitię q̃ ex fide.Vel alio modo,& alia ratio-
ne dr̃ Signaculũ.q.d. Accepit circũcisionẽ in signũ,qđ signũ est signaculũ.i.celans quoddã
mysterium quod celatur inimicis.i.infidelibus:& seruatur amicis.i.fidelibus ad similitudi-
nem sigilli quod imprimitur,vt quod occultum volumus esse,omnibus nõ pateat.Hoc est au
tem mysteriũ quod circũcisio quasi celatũ cõtinet.s.quod sicut in octaua die circũcidit hõ,

A sic in octaua ętate post finē septē dierū seculi, auferet oīs vetustas, culpæ.s. & pœnę. Hic vidē dū est in quo primo instituta fuerit circūcisio, & quare, & quid cōferret, & quare mutata fuerit tēpore gratię, succedente baptismo. Abrahæ primū circuncisio cōmēdata est, vt sub lege mandati esset, & sic probaret, an cōpleret vel non. Sicut Adā mandatū accepit, ne de ligno manducaret, ad probatiōnē obedientię, & sicut pcepta fuit circūcisio Abrahæ, ita & semini eius. i. Hebręis ex eo nascituris: & fiebat octaua die, lapideo cultro in carne pputii sicut pręceptum erat. Quinq autem de causis data fuit circūcisio. Primū, vt per obedientiā mandati Abraham placeret deo, cui per pręuaricationem Adam displicuerat. Secūdo, in signū magnę fidei Abrahæ. Credidit enim se habiturum filiū in quo benedicerentur oēs gentes per fidem, & per quē spūalis circuncisio impleretur, sicut iustificatus est & ipse. Tertio, vt hoc signo discerneretur a cæteris nationibus ille populus. Quarto, vt circuncisio facta, in virili membro per quod generatur creatura mortaliū, & in quo libido solet dominari, castitatem mētis & corporis seruandam, & impudicitiā recidendā indicet. Quinto, ideo præcepta fuit, quia non posset melius significari per Christum tolli originale peccatum: cū præputio quippe omnis homo nascitur, quemadmodū & cū originali peccato: & circūcisus præputiatū gignit, traiiciens in illū quo ipse iam caruit, sicut baptizatus in filium quē carne generat reatum traiicit originis, a quo ipse iam liber erat. In carne præputii ideo iussa est fieri, quia in remedium instituta est. s. contra originale peccatum, quod a parentibus contrahimus: concepti in concupiscentia, quę in parte illa magis dominat: & quia in illo mēbro signum inobedientiæ primus homo cognouit, decuit vt in hoc membro signum obediētiæ acciperet. Fiebat autem octaua die lapideo cultro, quia post septenarium vitę huius in octaua ætate quæ erit resurgentium, omnis ab electis per petram Christum abscidetur corruptio carnis & spiritus, quando liberabimur a seruitute corruptionis: & per Christi resurrectionem in octaua factam, circuncidetur a peccatis anima cuiusq credentis in eum. Duæ itaq sunt res illius sacramenti, scilicet circuncisio a peccatis in hoc præsenti, & circuncisio ab omni corruptione in futuro. Conferebat autem circuncisio suo tempore remissionem peccatorum, sicut & nunc baptismus. Idem enim salutiferę curationis auxilium circuncisio in lege contra originalis peccati vulnus præbebat, quod baptismus agere reuelatæ tempore gratiæ consueuit: excepto quod regni cælestis ianuam, necdum intrare poterant, tantum in sinu Abrahæ post mortem beata requie consolati supernæ pacis ingressum spe felici expectabant. Item, Quod apud nos valet aqua baptismi, hoc egit apud veteres vel pro paruulis sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificii, vel pro his qui prodierunt de Abrahæ stirpe, mysteriū circūcisionis. Ecce ex his auctoritatibus patet, per circūcisionē peccatorum fieri remissionē, sicut & per baptismum. Cur ergo mutata est circūcisio per baptismum? Quia sacramentum baptismatis perfectius est, quia & magis cōmune, & magis gratię plenū. In circuncisione nāq C tantum peccata remittebantur, sed non gratia ad bene operandū, per eam præstabatur, nec virtutes dabantur vel augebātur. In baptismo autem peccata dimittuntur, & gratia cooperandi confertur, & virtutes augentur. Ideo recte Apostolus ait, quod Abraham accepit circuncisionem tantum in signū, quod est, Signaculū. In signū, dico, Iustitiæ fidei, quæ iustitia fidei, vel fides. est ipsi Abrahę In præputio. i. in tempore pręputii. s. anteq circūcideretur, & ideo in tēpore pręputii habuit ex fide iustitiā. Vt ipse sit. i. vt ostēdatur esse pater. s. fidei auctor exēplo, Omnium credētiū. Si pater dico etiā, Per præputiū. i. tēpore pputii. vel, Per pręputiū. i. id quod est ei datū in tpe pputii. i. p fidē. Nota diligenter, per, insolentē præpositionē. i. prętet solitū hic positā, quæ nonnulla animaduersa explicat. potest eīn sic intelligi. Per præputium. i. in pręputio, vt dicitur per illud tempus. i. in illo tempore. vel per prępu. i. per id quod est datū ei in tpe pręputii. Si eīn post circūcisionē, diceret ex ea hoc accepisse, hic agit de paternitate, quā per fidē, Abrahā cōsecutus est. Nā per carnē Iudæorū tm pater est: fide vero omnium credētiū tam Iudæorū q gentiū, ita eorū pater est. Vt & illis, credentibus, Reputet, ipsum credere, Ad iustitiā. i. ad remissionē peccatorū & bona opa, & ita fit, Pater, spiritualis, Circuncisionis. i. auctor iustitiæ quæ ex fide fit per exēplum.

Non tantum his qui sunt ex circuncisione, carnali, i. Iudęis, est Abrahā pater: vel reputat fides ad iustitiā, Sed & his, quicūq sint, Qui sectantur vestigia fidei Abrahę, vt ita ample credāt, sicut ille credidit. Abrahę dico, Patris nostri. i. patris omniū credentiū, Quę fides data est ei, In præputio. i. in tempore præputii, sicut iam dictum est, Non enim &c.

Alcuinus. de circum. — Strabus. — Augustin. — Ambrosius — Augustin. — Strabus. — Augustinus — Beda. — Greg. in moralibus. — Nota. — Ambrosius — Aimo. — Aimo.

dixit quod Abraham non per legem, sed per fidem iustitiã consecutus est, & paternitatem: D
nũc de promissione agens addit, quod per eãdẽ fidẽ promissionẽ habuit, & hereditatẽ. q. d. ꝑ
Ambrosius fidẽ est paternitas, qa ꝑ eã est promissio, nõ per legẽ vel circũcisionẽ quę nõdũ erãt. & hoc est,

Nõ eñ ꝑ legẽ facta est ꝓmissio ipsi Abrahæ aut semini eius vt hæres esset mũdi, sed per iustitiã fidei. Si eñ qui ex lege hæredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio. Lex eñ irã operatur. Vbi eñ non est lex, nec ꝑuaricatio.

Ambrosius Non enim per legem facta est promissio, ipsi Abrahæ, aut semini eius, id est ad opus semi
Aimo. nis eius, scilicet credentium omnium qui sunt semẽ Abrahæ, nõ carne sed imitatione. Vel,
Ambrosius Semini eius. i. Christo, cui dicitur facta ꝓmissio, quia in eo implenda erat. Quę promissio?
Ambrosius hęc scilicet Vt esset hęres mundi. Nondũ eñ lex data erat, quãdo hęc promissio facta est.
Abraham dicitur hæres mundi. i. possessor aliquorum de toto mundo qui eum imitentur.
Aimo. Quia omnes credẽtes per fidem filii sunt Abrahę, & ipse in Christo qui ex eo natus est, pos
sidet omnia. Abraham ergo mundi hæres est, & in se & in semine suo. i. Christo: sed in se ꝑ
exemplum: Christus aũt hæres est. i. dñs mundi, secundum potestatem, per quẽ benedictio fi
liis Abrahę fit, cui dedit pater gẽtes, & terminos terrę: sicut ait Dauid, Dabo & gentes &c.
Aimo. Itaq; in illo est impleta promissio qua dictum est Abrahæ, Patrem multarum gentium posui
te. Et item, In semine tuo. b. o. g. & alia huiusmodi. Hæc promissio, vt dictum est, non est fa
cta per legem, Sed per iustitiam fidei, per quam benedicuntur homines, & fiunt filii Abra E
hæ. Si eñ &c. Dixit per iustitiam fidei promissionem hereditatis factam Abrahę, nõ per
legem: nunc dicit, per eandẽ iustitiam fidei fieri hæredes Abrahæ, non per legem. quasi di
cat, Vere Abraham non est hęres mundi per legem, quia filii eius non sunt per legem. qui fi
Ambrosius lii dicitur hic heredes? scilicet quos ille habet possidẽtes. Et vere Nõ, quia si hoc verum es
sẽt, scilicet, Si, illi, Qui sunt, heredes tãtũ Ex lege sunt. i. esse dicũtur hęredes, hęc incõ
uenientia sequitur, quod, Fides est exinanita, id est frustrata, qua constat iustũ fuisse Abra
Ambrosius ham. Et promissio est abolita. i. inexpleta vt nulli sint hęredes. Lex enim, non facit ali
Augustinus quos hęredes. nam potius, Operatur iram. i. pœnam. Ad hoc enim data est vt reos faceret
delinquentes, non efficienti causa, sed non adiuuante gratia. Vel vt reos faceret temporali
Ambrosi⁹ bus pœnis iram operatur, nam præuaricationem: ex ea eñ est pręuaricatio. Quod qualiter
dictũ sit, aperit dicens, Vbi enim non est lex. q. d. Ideo dico ex lege esse iram & præuarica
tionem, quia sine ea non est. Vbi eñ non est lex, nec pręuaricatio. hoc ideo dicit, quia subla
Augustinus tis de lege data est venia: iustificatis, nulla est pręuaricatio. Iustificari eñ sunt qui per ꝑuari
Augustinus cationem legis fuerant peccatores. Nota quod non ait vbi non est lex, non est iniquitas: sed
ait, nõ est pręuaricatio. Omnis enim legem præteriens iniqu⁹ est, sed non omnis iniquus est
legem præteriens. Qui enim legem nõ acceperunt, iniqui dici possunt, præuaricatores aũt
dici non possunt. In hoc ergo ostendit ꝙ præuaricatio omnino esse non possit, vbi lex non
fuerit: nec ita tanta, sine lege.

Ideo ex fide vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omniũ nostrũ: sicut scriptum est, Quia patrem multarum gentium posui te ante deũ cui credidisti: qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanq̃ ea quæ sunt: qui contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium, secũdũ quod dictum est ei, Sic erit semen tuum, sicut stellę cæli & arena maris. F

Ideo ex fide &c. Ex pędictis infert, ex fide fieri hęredes Abrahę. q. d. Et quia hęc inconue
Augustinus nientia seq̃rent, si ex lege essent hęredes, Ideo, ex toto patet qđ sunt hęredes, Ex fide, quę
Augustinus est donũ misericordię, & sic est firma promissio oĩ semini Abrahæ. Vñ subdit, Vt firma
Ambrosius sit promissio omni semini Abrahæ. i. Iudęo & Gentili imitatori. Solis enim imitantibus fir
ma est promissio, scilicet quod filii sunt dei. Firma sit, dico, Secũdum gratiam fidei. nõ se
cundum merita legalium operum, seu quorũlibet fidẽ pręcedentiũ. Firma eñ promissio esse
non potest omni semini nisi ex fide, quia origo promissionis ex fide est, per quam purgandi
Augustinus sunt vt digni sint dici filii dei. Non ei &c. q. d. Firma est promissio per gratiam fidei omni
de bap. par. semini, Non solũ ei qui ex lege est, id est non tantũ ei qui ex veteri lege venit ad nouã, id
est Iudæis, Sed & ei, q cunq; sit, Qui ex fide est Abrahæ. i. qui sequitur fidẽ Abrahæ quã

A Gẽtilis habuit, vt esset iust⁹. Vel ita, firma est ꝑmissio oĩ semini & nõ tãtũ ei, Qui solũ est Aimo.
ex lege, id est qui de operibus legis præsumit, quia hic talis a gratia dei excidit: Sed ei, so Ambro.
lum modo. Qui est ex fide Abrahæ, id est qui imitatur fidem Abrahę: & ideo causa fidei a
lege recedendum est, vt sit firma promissio. Lex enim sine gratia promissionis non solũ non
aufert, verum etiam auget peccatum: non quia sit efficiens causa peccati, cũ sit sancta & bo August. in ps. cxviii.
na: sed quia ea data, augmentum peccati accessit, quod sine ea non accessisset. Multa enim
sunt quæ dicuntur efficere aliqua, non quod ipsa efficiant, sed quia sine ipsis non fierent illa
quæ fiunt. Qui, Abraham, Est pater, id est institutor per exemplum fidei, Omnium no
strum, scilicet credentium pater est. Sicut scriptum est, in Genesi. Quasi dicat, Hoc est in Aimo.
quo consentit authoritas dicens, Quia posui te, o Abraham, id est constitui te, Patrem,
id est authorẽ, sc͂dm fidem non modo circuncisorum Iudæorum, sed & Multarum gentiũ. Aimo.
in quo percutitur Iudæorum superbia, qui gloriantur de progenie Abrahã descendere. Nõ August.
enim carnaliter circuncisæ genti tantum factus est pater, sed etiã incircuncisis gentibus fi-
dem Abrahæ imitantibus. Te, dico, qui es, Ante deũ, id est places deo. Cui credidisti,
quasi dicat, per fidem ei places, Qui viuificat. Hæc sunt verba apostoli, q. d. & ipse est cui
merito credendum est, quia ipse est Qui viuificat, per fidem & gratiam, Mortuos, id est Aimo.
Iudæos mortuos in peccatis. In hũc ergo secure creditur, qui mortuos iustificat. Et vocat,
per gratiam. Ea quæ non sunt, id est gentiles qui nil videbantur esse, Tanquam ea quæ
B sunt, id est Iudęos qui aliquid esse videbantur. Qui enim adhærent ei per fidem & dilectio
nem, esse dicuntur: qui vero in peccatis mortui sunt, sicut erant gentiles, quia non adhęre-
rent ei qui vere est, non esse dicunt. Vel ita, sc͂dm aliam literã, Qui vocat ea quę non sunt Augustin⁹.
tanquam quæ sint. Non ait vt sint, sed tanquam sint, quia prædestinata sunt, & disposita.
Sic enim ea quæ futura sunt, iam apud deum sunt: apud deum quippe iam factum est, quod
eius dispositione, vel prædestinatione futurum est, vnde alibi, Qui fecit quæ futura sunt, &
alibi, Qui elegit nos ante mundi constitutionem. Quis sufficit hoc explicare? Eligũtur qui August. de verb. d.
non sunt, nec errat qui eligit, nec vane eligit. Eligit tamen, & habet electos quos creaturus
est eligendos, quos habet apud semetipsum, non in natura sua, sed in præsentia sua: nondũ
erant, quibus promittebatur: sed quibus promissum est, & ipsi promissi sunt. Vocat ergo quę
non sunt, tanquam quæ sint. id est his qui non sunt, disponit & præparat ab æterno, gratiã
iustificationis & glorificationis, apponendam in tempore tanquam sint, id est tanquam il-
lis qui iam sunt apud deum per prædestinationem: in quo sola apparet gratia. Non enim Aug.
homo qui nõ erat, promeruit, vt esset, vel vt bonus esset, vel beatus. Si enim promeruit, iam
erat, sed nondum erat, ergo non promeruit: sed electionis gratiã habuit, vt totum corpus
Christi dicat, gratia dei sum, id quod sum. Cõmunis enim est natura omnibus, sed non gra Au. de ver. apostoli.
tia: nisi ipsa natura putetur esse gratia, quia gratis concessa est. Excepta ergo illa gratia, de
qua modo non agitur qua condita est humana natura, scilicet qua homines sumus, q̃ Chri
C stianis paganisq; communis est, hęc est maior gratia, & solis electis concessa, non quod per
verbum homines creati sumus, sed quod per verbum carnem factũ, fideles beatiq; facti su-
mus. Vel, Vocat, id est agnoscit, Ea quæ non sunt, in actu, tanquã ea quæ sunt. Qui
contra spem &c. Commendato illo cui credidit Abraham, incipit commendare fidem ip-
sius Abrahæ, vt alii eum imitentur. Q. d. merito Abraham est pater omniũ. Qui contra
spem, priorem, quæ erat de natura, id est secundum naturalem consuetudinem, Credidit, Au in. v lib. de trinitate.
deo promittenti, In spem, id est sperans & secure expectans quod promissum erat. Prior
spes, sc͂dm naturã fuit, scilicet dũ iuuenis ex iuuencula sc͂dm naturã sperauit, sobolẽ nec ta- Aimo.
men habuit: modo contrarium illi spei sperauit, scilicet vt vetulus ex vetula & sterili gene Aimo.
raret ex dei potentia, quæ spes est gratiæ. Credidit, dico, Vt, ita, Fieret, pater multarum
gentium. Per fidem ita impleri credidit, scilicet Secundum quod dictum est ei, id est pro- Aimo.
missum, in Genesi scilicet. Sic erit semen tuum, sicut stellæ cæli, & arena maris, id est innu
merabiles erunt, qui ex te nascentur, qui & boni per stellas significantur: & mali, qui per are-
nam intelliguntur. Ita Abraham credidit,

Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam fere centum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ. In repromissione etiam dei non hæsitauit diffidentia: sed confortatus est fide, dans gloriam

deo:pleniſſime ſciens,quia quæcunq; promiſit deus,potens eſt & facere. Ideo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. D

Aimo. Et non infirmatus eſt in fide.Infirmatur ille qui hæſitat: & ſi cauſam qua poſſet infirmari,haberet,ſcilicet ſuam ſenectutem,& Saræ ſterilitatem & ſenectutem.vnde ait, Nec cõ
Aimo. ſideraiuit corpus ſuum eſſe emortuum,ab opere generandi filios: Cum fere centũ eſſet annorum.Et ſimiliter non conſideraiuit, Vuluã,Saræ eſſe emortuam. Non ſine cauſa hæc &
Ambro. alia contra naturam fecit deus.Ideo enim talia fecit vt errorem auferret, & ſe omnipotentem deum omnium monſtraret.Aliqui enim inflati ratione mundi,deum neglexerũt. Ideo
Ambroſius quę mundo impoſſibilia ſunt,fecit deus,vt qui per hæc crederent ſaluarẽtur,dei dñio mancipati. Attendendum eſt etiam q; non præter magnæ rei figuram,Iſaac contra naturã generationis humanæ fuit promiſſus.Hoc enim fuit in ſignum,dei filium cõtra naturam humanam & rationem ex homine naſciturum , filioſq; hominum per ſpiritum regenerationis ex peccatoribus filios dei:ex mortalibus,immortales generandos. Et nõ ſolum in promiſſione non hæſitauit Abraham,ſed etiam In repromiſſione dei,id eſt quando iterũ angelus promiſit,Secundum tempus hoc veniam,& erit Saræ filius.Et ſi ipſa promiſſio differetur, Non,tamen, Hæſitauit diffidentia:ſed cõfortatus,id eſt confirmatus, Eſt fide,dãs gloriam deo,de conſtãtia fidei. Pleniſſime ſciens,multo intuitu virtutis dei, Quia quęcunq; promiſit deus,potẽs eſt facere,vt promittere,id eſt ita leuiter põt facere,vt promittere.Hoc gentes imitari debent,vt ſcilicet credant,ſicut Abraham credidit, ſcilicet deũ poſ E
Auguſtin⁹. de correctione & gratia. ſe quæcũq; promiſit.Et nota quod non ait,Quæcũq; prædixit,vel præſciuit,ſed, Quæcunque promiſit potens eſt facere,quia omne quod promiſit ipſe facit, & ſi enim faciunt homines bona quæ promiſit,ipſe tamen facit,quia facit vt illi faciant,non illi faciunt vt ipſe faciat quod promiſit.Alioquin vt dei promiſſa impleantur,non in dei,ſed in hominum eſt
Auguſt. ad Proſperũ, & Hila. poteſtate . Promiſit ergo quod ipſe facturus fuerat,non quod homines . Non enim de noſtræ voluntatis poteſtate,ſed de ſua prædeſtinatione promiſit.Congrue ergo non ait prædixit,vel præſciuit.Nam & aliena facta poteſt prædicere atq; præſcire:ſed promiſit,vt hoc intelligeretur promittere quod ipſe facit.Non enim ipſe promittit,& alius facit: quod iam non eſſet promittere,ſed tantum prædicere. Ideo &c.quaſi dicat.Quia Abraham confortatus eſt fide,ideo & ipſum credere, Reputatũ eſt ei ad iuſtitiam.Q.d.per hoc qd credidit, & accepit promiſſum,& iuſtus factus eſt.Et quaſi aliquis diceret , Quid hæc ad nos?ſubdit.

Non eſt autem ſcriptum,tantum propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam:ſed & propter nos,quibus reputabitur credentibus in eum,qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum dominum noſtrum a mortuis , qui traditus eſt propter delicta noſtra,& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. F

Non autem ſcriptum eſt,tantum,propter ipſum,id eſt propter laudem ipſius,hoc ſcilicet,
Aimo. Quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam:ſed & propter nos inſtruendos, quibus reputabitur fides ad iuſtitiam credentibus in eum,ſcilicet deum patrem Qui ſuſcitauit dominum no-
Aimo. ſtrum Ieſum Chriſtum.Quaſi dicat,qui hæc fecit,nobis proderit.Suſcitauit dico, A mortuis,id eſt a ſepulcro,qui proprie locus eſt mortuorum.Pater ſuſcitauit filiũ, & ipſe filius ſecũdũ qd deus ſuſcitauit ſemetipſum.Quod idẽ operatus eſt & ſpiritus ſanctus. Qui,Chri-
Aimo. ſtus a deo patre,a Iuda,a Pilato, Tradit⁹ eſt,in mortẽ, Propter delicta noſtra,tollẽda,iure diaboli deſtructo. Et reſurrexit propter iuſtificationem noſtram,id eſt vt iuſte viuam⁹, quod aliter non poteramus. Nota quod vtraq;,id eſt mors & reſurrectio Chriſti,delicta no-
Aug. ſtra tollunt,& vtraq; iuſtificant:tamen mors Chriſti ſola interitum vitæ veteris ſignificat, & in ſola reſurrectione,noua vita ſignatur:quæ a iuſtificatione incipit.& in immortalitate perficietur:ideoq; congrue quantum ad ſignificationis diuerſitatem verba diuiſit dicens, Traditus eſt propter delicta noſtra,& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.

CAP. V.

Vſtificati ergo ex fide pacem habeamus ad deum per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,per quem habemus acceſſum per fidẽ in gratiam iſtam , in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum dei.

A Ostendit iustitiam esse ex gratia fidei,sine lege.Hic ostendit ex eadem alia plura bona es-
se.Quasi dicat,quia ex fide est iustificatio,igitur pacem habere cum deo. Quasi dicat, hęc
dissensio quæ inter vos est,contra deum est.Iudæi namq; & gens inter se disceptabant,& Iu
dæi quidem de antiquæ legis operibus,Gentiles vero de noua Christi vocatione, præsum- Aimo.
ptiue gloriabantur,& merita iactabant,ideoq; vtrorumq; iactantiam reprimēs, ad pacem
monet,& ne iudignētur se eis annumerat.quasi dicat,Quia ex fide est iustitia,igitur & nos
Iustificati ex fide,non ex lege,non ex nobis , id est non propter aliquod meritum nostrum
quod præcesserit fidem. Pacem habeamus ad deum, quam non habetis vos Romani, dū August. ad
inuicē arrogatis. Attende quod hic ait, Iustificati ex fide. Qui supradixit iustificati gra- Bonifac.pa.
tis per gratiā,hoc ideo dixit ne ipsa fides superba sit:nec dicat sibi,si ex fide,quomodo gra-
tis? Quod enim fides meretur , cur non potius redditur,q̃ donatur? Non dicat ista homo
fidelis,quia cum dixerit,vt merear iustificationē,habeo fidem:Respondetur ei, Quid ha- Vide quid dicatur.
bes quod non accepisti?Cum ergo fides impetrat iustificationem,sicut vnicuiq; deus parti Idē I codē.
tus est mensuram fidei,non gratiā dei, aliquid meriti præcedit humani,sed ipsa gratia me
retur augeri,vt aucta,mereatur & perfici,voluntate comitante,non ducente:pedissequa,nō Ambrosius
præuia. Vere igitur ex fide iustificati sumus:& per eam, Pacem habeamus ad deum.Pacē
namq; cum deo habere fides facit,non lex:hæc enim nos reconciliat deo,sublatis peccatis,
quæ nos fecerant inimicos.Pacem autē ille habet cum deo,qui aduersum mandata eius cō Cassiodor⁹
B traria voluntate non litigat,qui sequitur iussa domini,& ad omne præceptū diuinum sui
flectit arbitrium.Pax enim vera est,concordare moribus probis,& litigare cum vitiis.Cō- Paulinus.
tra pax huius mundi,quæ peramica est vitiis,deo dissidet, quā Christus non venit mittere
sed tollere.Dico,habeamus pacem ad deum,quia ei reconciliati sumus per ministeriū gra Ambrosi.
tiæ,scilicet, Per dominum nostrum Iesum Christum,id est per auxilium & gratiam eius,
Per quē &c.Enumerat beneficia,quæ a Christo habentur,dicens, Per quem Christū,id est
cuius ope, Habemus accessum per fidem,id est introitum,vel aditum,nō modo ad deum Aimo.
sed, Etiam in gratiam istam,id est in bonam vitæ obseruantiam. In qua stamus,spe su- Ambrosius
pernę claritatis erecti,qui ante occidimus in Adam. Et gloriam in spe gloriæ filiorū dei,
id est angelorum vel sanctorū.id est gloriamur de eo quod speramus,gloriā quā filii dei ha-
bent,scilicet angeli vel sancti.

Non solum autem,sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tri-
bulatio patientiam operatur:patiētia autem probationem,probatio vero spē.
Spes autem non confundit:quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris p
spiritum sanctum,qui datus est nobis.

Non solum autem,gloriamur de spe gloriæ, Sed etiam gloriamur, per gratiā eius, In
C tribulationibus,quas pro Christo patimur,quibus itur ad gloriam. Per tribulationes enim
oportet nos intrare in regnum cælorum . Vel dei,ideoq; gloriādum in his dicit.spei enim Ioānes Da.
addita tribulatio augmentum facit præmii, indexque est fixæ spei tribulatio. Nō enim est
magnum gloriari in lætis:recti corde,etiam in tribulationibus gloriantur,magnitudinem
præmii cognoscentes,de tribulatione finienda:infinitum præmium acquisituri. Scientes
&c.Quasi dicat,cur gloriamur?quia sumus, Scientes quod tribulatio operatur patientiā, Aimo.
quia per exercitiū tribulationis docetur aliquis strenuus,dum fortiter tolerat tormenta:per Augustin⁹.
quod sancti martyres vicerunt sæuitiam tyrannorum.Operatur ergo patientiam vel eam
augendo,vel potius ostendendo.Quod autē tribulatio non tollit patientiā,sed auget, hoc
facit charitas.quæ est proprium donum spiritus sancti Patiētia operatur probationem.i.
purificationem.Quanto magis enim quis patitur,tanto purior redditur, dum anima fide- Augustin⁹.
lis non resistens ordinationi dei,non diligit eius voluntatem, cuius malitiæ potestas datur in lib quō- nū.lxxxij.
in bonos,sed eius voluntatē a quo hæc potestas datur.Cum ergo quis intelligens quod non
est potestas,vel dæmonum,vel persecutorum,nisi a deo,sustinet patiēter,probatur,id est bo
nus esse monstratur,& efficitur melior,tanquam aurum quod per ignem & purum ostendi-
tur,& purius redditur . Hæc vero probatio , operatur, Spem, id est certitudinem fu- Aimo.
turę gloriæ.Spes enim est certa expectatio futuræ gloriæ,quæ humanę rationi vana vide- Ambrosius
tur,sed testimonio virtutis,id est patientiæ vel miraculorum firmatur.Qui enim inter tri- Aimo.
bulationes, & aduersa probabilis existit per patientiam,ille securus præmium futuræ bea-

Ambroſi. titudinis expectat. Spes autem hæc, quanuis ſtulti & heberes a perfidis iudicemur, creden- D
tes ea quæ mundana carent ratione, Non, tamen, Confundit, id eſt non facit erubeſce-
re, quia impletur. Confunditur enim qui quod ſperabat non inuenit, ſicut contingit illi qui
ſperat in homine. hęc autem ſpes ideo non confundit, quia eſt in deo, qui non fallit, nec fal-
lere poteſt, non in homine mendace. Maledictus enim qui ſpem ſuam ponit in homine.
Quia charitas, Quaſi dicat, dico quod ſpes nõ confundit, id eſt impletur, & conſtat eã eſſe
implendam ex eo, quia charitas dei eſt, Diffuſa in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum.
Auguſtin⁹. Nõ enim a nobis eſt charitas nobis. Qui, ſpiritus. Datus eſt nobis, id eſt ex eo cõſtat eã
implendam, quia iam ſpiritum ſanctum in arram habemus, quo charitate diffuſa in cor-
Aimo. dibus noſtris, deum late diligimus. Verbum effuſionis largitatem muneris notat, ſicut & in
Ambroſius Iohel. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Fidele autem promiſſum dei eſſe pro
Auguſtin⁹. bat ſpiritus ſanctus datus nobis qui eſt pignus implendæ ſpei. Attende quod gradatim
apoſtolus perducit vſq; ad charitatem dei, quæ maior eſt aliis: quã cũ dicit nos habere per
Auguſtinus donum ſpiritus, monſtrat illa omnia deo eſſe tribuenda. Ergo vnde eſt tibi, o homo, cha-
Auguſt. ad ritas, niſi quia diffuſa eſt per ſpiritum ſanctum in cordibus? Ideoq; ne quis eã putaret ſe ha-
Iulianum. bere per propriũ arbitriũ, cũ dixiſſet, Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris: addidit,
Auguſt. de blaſphemia Per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. A quo, niſi ab illo qui aſcendit in altum, id eſt ad
ſpiritus ſcti patrem? Ipſe enim dedit dona hominibus. Inſinuatur nobis authoritas in patre, natiuitas
in filio, communitas patris filiiq; in ſpiritu ſancto: æqualitas in tribus. Quod ergo commu- E
ne eſt patri & filio, per hoc nos voluit habere communionem, & inter nos, & ſecum, quod
ambo habent vnum, id eſt per ſpiritum ſanctum deum, & donum dei. In hoc enim diuini-
tati reconciliamur, eaq; delectamur. Sicut enĩ veritate dicimus, ita charitate diligimus: vt
Auguſt. in & plenius cognoſcamus, & beati cognito pfruamur: & qa peccatis alienabamur a poſſeſſio
ſermone de ne verorũ bonorũ, ideo data eſt charitas q̃ opit multitudinẽ peccatorũ. Arbitror ergo ideo
aſcenſione. ſpiritum ſanctum bis datum, vt nobis cõmendarentur duo præcepta charitatis, ſcilicet di
liges deũ, & diliges pximũ. vna eſt charitas, & duo pcepta: vnus ſpirit⁹, & duo data: qa nõ
alia charitas proximũ diligit, niſi illa quæ diligit deum. Qua ergo charitate proximũ di-
ligimus, ipſa deũ diligimus. Sed quia aliud eſt deus, aliud proximus, & ſi vna charitate di-
Auguſtinus liguntur, non ſunt tamen vnum quæ deliguntur: & ideo forte dicuntur duo præcepta, & al-
de verbis terum maius, & alterum minus. Hæc autem charitas, vt ait apoſtolus, diffuſa eſt in cordi-
apoſtoli. bus noſtris per ſpiritũ ſanctum qui datus eſt nobis. A quo datur? Ab illo, vt diximus, qui de
dit dona hominibus. Quæ dona? ſpiritum ſanctum, qui tale dat donum qualis eſt ipſe. Ma-
Au in libro gna eſt miſericordia eius. Donum dat æquale ſibi, quia donũ eius ſpiritus ſanctus eſt, vnus
ſententiarũ deus, tota trinitas eſt. Diffundit ergo charitatem in cordibus noſtris ſpiritus patris & filii,
Proſperi. quẽ cum patre amamus, & filio. Ipſe vt diligeretur nobis dedit, qui non dilectus nos dilexit.
Au. ex ſer. Ipſe eſt fons de quo ſcriptura dicit, Fons aquæ viuæ ſit tibi proprius. Et nemo alienus com-
epiſtolæ municet tibi. Alieni enim ſunt omnes qui non diligunt deum, & ipſe fons eſt ſpiritus ſan- F
Ioannis. cti, quẽ non poſſunt accipere mali: & charitas eſt, quã habere, & malus eſſe nõ poteſt aliquis.
Intelligamus ergo in dilectione ſpiritum ſanctum eſſe, ſed nomen Chriſti, & baptiſmum ha
bere, & corpus domini ſumere, & cætera ſacramenta habere, & malus eſſe, poteſt. Charitas
ergo eſt, proprium donum ſpiritus, & ſingularis fons. Et attende quod dicendo charitatem
diffuſam per ſpiritum qui datus eſt nobis, oſtendit quod ſpiritus & deus eſt, & dei donũ eſt
vel ita, vt accipiatur charitas dei, non qua nos. i. ſecundum quam nos diligimus deum: ſed
qua ipſe diligit nos. quaſi ideo ſpes non confundit, Quia charitas dei diffuſa eſt erga nos,
Ambroſius id eſt quia deus late diligit nos. Et hoc habemus, In cordibus noſtris per ſpiritum ſanctũ,
Ambroſius qui datus eſt nobis, qui facit nos intelligere charitatẽ dei erga nos, qui diuerſis linguis prę-
ſtitit, vt etiam imperiti loquerentur cum interpretationibus: per quod & ſpes noſtra confir
matur, & charitas dei. in nobis cõmendatur, vt quia charos dei falli impoſſibile eſt, ſecuros
nos faceret de promiſſione: quia deus eſt qui promiſit, & his quos charos vult habere, pro-
miſit.

Vt quid enim Chriſtus, cum adhuc infirmi eſſemus ſecundum tempus pro impiis mortuus eſt? vix enim pro iuſto quis moritur. nã pro bono forſitã quis audeat mori?

A Vt quid enim. Ostendit supra quod spes implebitur per hoc quod Christus diligit nos,
vel nos eum per spiritum: nunc idē ostendit per hoc quod Christus mortuus est, quod & di-
uinæ dilectionis effectus est, & causa spei nostræ implendæ. quasi dicat, Cum nos deus di-
ligat, vel nos eum diligamus per spiritū sanctum, constat, quod spes implebitur: quia nisi ita
sit, frustra passus est Christus. & hoc est, Vere spes implebitur, Enim, id est quia nisi spes im
plenda sit, Vt quid Christus mortuus est, id est cur tam magnum fecit, scilicet vt morere-
tur? Et hoc, Pro impiis. i. pro dilectiōe impiorum, Vel, pro impiis. i. vice impiorum qui
deberent mori in æternum merito impietatis. Pro impiis dico, non qui olim fuissent, & nō
tunc, sed potius mortuus est pro nobis impiis. Cum essemus adhuc infirmi, in peccatis, &
ita medico indigentes, mortuus est. dico & hoc, Secundum tempus, id est per triduum tā-
tum, quia die tertia resurrexit. Ne ergo desperes de eius potentia, cuius apparet in mor- Ambrosius
te beneuolētia, & a quo tales arras accepimus, quod donauit impiis mortē suam, qui seruat August.
iustis vitam suam: mortuus est pro te, o homo mortalis, vt viuas cum illo: suscepit mortem
nostram, vt donaret nobis vitam suā. Incredibilius est, quod mortuus est æternus, q̄ vt inæ-
ternum viuat mortalis. Iam quod est incredibilius tenemus, scilicet quod propter homines
mortu⁹ est deus. Num est ergo victurus homo cum deo? unm mortalis victurus est in æter-
num propter quem mortuus est qui viuit inæternum? Sed quomodo mortuus est? & vnde?
B & pōt mori deus? Accepit ex te vnde moreretur pro te, īduit se vt moreretur pro te: induet
te vt cum illo viuas: induit se carne mortali in virginitate matris, induet te vita perenni
in æqualitate patris. Ecce quomodo amatus est non amandus. Amatus enim es turpis & fœ-
dus, antequā esset in te, quod amari dignum esset. Amatus es prius, vt dignus fieres qui ama-
reris: dilectus es prius, vt diligētem postea diligeres. Impius enim eras, damnari merueras,
& tamen pro te mortuus est Christus. Vel secundū seriem verborū potest legi litera sic, non
mutata sententia, q. d. vere spes implebitur. Vt quid enim, nisi spes implenda sit, Chri-
stus cum infirmi essemus, mortuus est pro nobis impiis, id est pro nobis qui adeo infirmi era
mus, quod etiam impii. Mortuus dico, Secundum tēpus: & est sensus, Pro nihilo tam magnū
fecit Christus, nisi spes nostra implenda esset. Et vere magnum est hoc quod fecit, Vix e-
nim moritur quis, id est raro moritur aliquis, etiam, Pro iusto, id est pro dilectione iusti, & Aimo.
boni, nedū pro impio. Ideo raro dico, Nam forsitan potest inueniri. Quis, i. aliquis. Qui
audeat mori pro bono. Quasi dicat, sed difficile est inuenire, qui hoc faciat, Christus autē Ambrosius
pro impietatibus populi adhuc non sui, mortuus est. Vel ita, vt fiat distinctio inter iustū &
bonum. Iustus enim pro exercitio virtutū hic dicitur, qui & bonus est: sed est bonus, qui non
est iustus, scilicet qui natus est in simplicitate, innocens, qui nondum laborauit, vt amplifi-
catet se bonis, vt sunt paruuli in baptismo mundati. Iustus autem bonum naturæ suæ exer Ambrosius
citio meliorauit, & licet iustus secūdum modum quo hic accipitur melior sit q̄ bonus, inno-
C centiæ tamen causa est miserabilior q̄ iustitiæ, quia non est huiusmodi iustitia sine seuerita
te. Et est sensus. Vere magnū fecit Christus moriendo pro impiis. Vix enim moritur quis
pro iusto, qui habet exercitium virtutū. Ideo dico pro iusto, Nam pro bono, id est simpli-
ci & innocēti, Forsitā quis audeat mori. Dicendo de iusto, Vix & quis. & de bono, For-
sitan, & quis audeat: vtrunque difficile ostendit, & rarum, sed alterum difficilius & rarius.

Commendat autem charitatē suam deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. Multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortē filii eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius.

Commendat &c. Quasi dicat, pro iusto, vel pro bono vix moritur aliquis, sed Christo pro nobis peccatoribus mortuus est. In hoc autem deus commendat suam charitatem, id est in hoc laudabilior eius charitas apparet quæ est effusa, In nobis, qui indigni ea fuimus. In hoc enim magnus effectus dilectionis mittentis patris, & venientis filii nobis est exhibitus. Quoniam cum adhuc essemus. Quasi dicat, dico quod deus commendat charitatem in nobis, ita vtique commendat, Quoniam Christus mortuus est pro nobis cum adhuc essem⁹ peccatores, id est in hoc commendat quod Christus mortuus est pro nobis peccatoribus. Et si hoc est, quod vtique est, igitur, Iustificati sumus nunc, remissione peccatorum facta, In

sanguine ipsius,id est per mortem eius.Et si hoc est,quod vtiq; est, Multo magis,nos iā iu- D
sti, Salui erimus per ipsum,viuentem.Grauius est enim pro peccato mori,& peccatum tol
lere,q̄ iam iustos, & iam cooperantes saluare.Salui erimus dico, Ab ira,id est a pœna æ-
Aimo. terna,cuius causa non est nisi peccatum quod abstulit.Licet enim plerisq; in locis iram dei
legamus , non est putandum tamen quod in illum cadat vlla perturbatio,qui semper idem
manet,& in tranquillitate iudicat:sed ira appellatur vindicta,& vltio ipsius.Aduertendum
est quod ad commendationem diuinæ dilectionis sæpe apostolus iterat de morte Christi,
& ad repressionem humani tumoris ,hominis repetit infirmitatem . Dixerat enim supra
Christus mortu⁹ est pro impiis:& iterum repetit hic,Christus pro nobis mortuus est,cū ad-
Augustin⁹. huc peccatores essemus.Ecce dum oderat nos secundum peccata , amabat secundum quod
Augus. su per Ioan. opus eius eramus,quod & fecit ante mundi cōstitutionem.Incomprehensibilis est enim di-
lectio qua nos diligit deus atq; immutabilis,Non enim ex quo ei recōciliati sumus,per san
Nota. guinem filii eius,nos cœpit diligere,sed ante mundum,prius q̄ omnino aliquid essemus di
lexit nos,vt cum eius vnigenito,etiam nos filii eius essemus.Quod ergo nos recōciliati su-
mus deo per mortē Christi,non sic est intelligendū.Quasi ideo nos reconciliauerit ei Chri-
Aug. stus,vt iam inciperet amare quos oderat,sicut recōciliatur inimicus inimico,vt deinde sint
amici,& se inuicem diligant qui ante se inuicem oderant,sed iam nos deo diligenti recon-
ciliati sumus,cum quo propter peccatum inimicitias habebamus.Habebat enim ille chari- E
tatem erga nos,etiam cum inimicitias exercebamus aduersus eum,operando iniquitatem.
Idē in eodē Sicut enim ei dictum est,Odisti omnes qui operātur iniquitatem:Ita & illud ei dictum est,
Nihil odisti eorum quæ fecisti.Proinde miro & diuino modo etiam quando nos oderat di
ligebat.Oderat enim nos quales ipse non fecerat,& quia iniquitas nostra non pœnitus con
sumpserat eius opus,nouerat simul in vnoquoq; nostrum,& odisse quod feceramus, & ama-
Attende. re quod fecerat.& hoc quidē intelligi in oībus potest. Quis ergo possit eloqui digne quan-
tum diligat membra vnigeniti filii sui,& quanto amplius vnigenitum suum? Ex his ergo
non meritum nostrum,sed dei misericordia commendatur.Qua nos tales & tantum dile-
xit,vt pro nobis impiis moreretur,quod est testimonium atq; pignus eius dilectionis,qui e-
nim proprio filio suo non pepercit,sed pro nobis omnibus illū tradidit,quomodo non etiā
cum illo nobis omnia donauit? Dicēdū vtiq; hoc erat,scilicet quantū nos dilexerit,& qua-
les.Quantum,ne desperaremus,& ipsa desperatione non auderemus erigi in eū:Quales,ne
superbiremus,& superbientes de meritis nostris magis ab illo resiliremus,& in nostra forti
tudine magis deficeremus.Illud quoq; attendendum est quod dicit nos iustificatos in san-
guine Christi,& reconciliatos deo,tanquam non alio modo posset nos reconciliare,& iusti
ficare nisi per mortem Christi,de quo dicimus quod fuit & alius modus possibilis deo , qui
August in lib. de trini. omnia potest , sed nullus alius nostræ miseriæ sanandæ fuit conuenientior . Quid enim
mentes nostras tantum erigit, & ab immortalitatis desperatione liberat, q̄ quod tanti nos F
fecit deus,vt dei filius immutabiliter bonus in se manens quod erat,& a nobis,& pro nobis
accipiens quod non erat,præter naturæ suæ detrimentum dignatus nostrum inire consor-
Idē in eodē tium,sine vllo merito suo malo,mala nostra moriendo perferret,& credentibus dona sua si
ne vllis meritis nostris indebita largitate conferret? Quia & ea quæ dicuntur merita no-
stra bona,dona sunt eius.Dona nanq; dei sunt merita nostra , quibus ad summum bonum
Idē I eodē peruenimus.Est præterea alia ratio quare poti⁹ isto modo q̄ alio liberare voluit,quia sic,sci
licet per mortē Christi iustitia superatur diabolus,non potentia.Quod quomodo factū sit,
Audi & vide. vt pateat explicabo,prout potero.Quadam iustitia dei in potestatem diaboli traditum est
genus humanum,peccato primi hominis in oēs vtriusq; sexus commixtione nascentes ori
ginaliter transeunte,& debito primorum parētum obligante,quocirca omnes homines ab
Augustin⁹. origine sunt sub principe diabolo.Vnde apostolus,Eramus natura filii iræ:natura scilicet,
Augustin⁹. vt est deprauata peccato,non vt est creata ab initio.Modus autem ille quo traditus est ho-
mo in potestatem diaboli,non ita debet intelligi,tāquam deus hoc fecerit,aut fieri iusserit,
sed quod tantum permisit,iuste tamen illo deserente,peccantem peccati author ilico inua-
sit:non tamen deus continuit in ira miserationes suas, nec hominem a lege suæ potesta-
tis amisit,quādo in potestate diaboli esse permisit,sed inter mala pœnalia,etiā malis mul-
ta præstitit bona, & tandem hominem quē commissio peccatorū diabolo subdidit, remis-
sione peccatorum donata,per sanguinem Christi eruit a diabolo , vt sic iustitia vinceretur

A diabolus,non potentia.Sed qua iustitia? Iesu Christi.Et quomodo victus est ea? quia cum in eo nihil morte dignum inueniret,occidit eum tamen.& vtiq; iustum est, vt debitores quos tenebat liberi dimittantur,in eum credentes, quē sine vllo debito occidit. Ideo autem potentia vincere noluit,quia diabolus vitio peruersitatis suæ amator est potentiæ,& desertor oppugnatorq; iustitiæ,in quo homines magis eum imitātur,qui neglecta vel etiam perosa iustitia,potentiæ magis student,eiusq; vel adeptione lætantur,vel cupiditate inflammantur.Ideoq; placuit deo,vt non potentia sed iustitia vincēs,hominem erueret, in quo homo eum imitari disceret:postea vero in resurrectione secuta est potentia.Iustitia ergo prius & potentia postea.diabolum vicit iustitia, quia nullum peccatum habuit, & ab illo iniustissimo occisus est:potentia,quia reuixit mortuus nunquam postea moriturus.Sed nonne iure æquissimo diabolum vinceret,si potentia tantum Christus cum illo agere voluisset? Vtiq;. Quæstio.
Sed postposuit Christus quod potuit,vt prius ageret quod oportuit. Ad hoc autem erat opus illum esse,& hominem,& deum.Nisi enim homo esset,non posset occidi:nisi deus esset, Augustinus
non crederetur voluisse quod potuit,sed non potuisse quod voluit.Iustitia ergo humilitatis hominem liberauit,quę sola potentia æquissime liberare potuit.Si enim tres illi in causam venirent,scilicet deus,homo,diabolus,diabolus & homo quid aduersus deum dicerent?omnino non haberent,atq; in actione causæ pœnitus deficerent. Diabolus enim iniuriam fecisse deo conuinceretur,quia seruū eius,id est hominem,& fraudulenter abduxit,& violen-

B ter tenuit.Homo etiā iniuriam fecisse deo cōuinceretur,quia præcepta eius contempsit, & se alieno domino mancipans suæ seruitutis damnum intulit.Homini quoq; iniuriam fecisse conuinceretur diabolus,quia illum & prius promittendo bona decepit, & post mala inferendo nocuit.Iniuste igitur diabolus quantum ad se tenebat hominem, sed homo iuste tenebatur,quia diabolus nunquam meruit potestatem habere super hominem,sed homo meruit per culpam pati diaboli tyrannidem. Si igitur deus qui vtiq; præerat,potentia hominem liberare vellet,sola suæ iussionis virtute hominem poterat iustissime liberare,sed propter causam prædictam iustitia humilitatis vti maluit:vnde & filium pro nobis in mortē tradidit,per quam iustificati sumus,& reconciliati deo. Hoc est pretium reconciliationis nostrę,quod Christus obtulit deo patri,vt placaretur:non quod ante non dilexit nos,ex qua August.
dilectione filium pro nobis tradidit,nec filius quasi non parcente patre sibi,nobis velut inuitus est traditus,& cum de ipso dictum sit,tradidit semetipsum. Hoc ergo sicut & omnia alia pater & filius,& amborum spiritus simul & concorditer operantur.Sed si ante nos diligebat deus,quomodo per mortem Christi ei sumus recōciliati,& ab ira liberati? Ad quod dicimus,Quod ira dei qui cum tranquillitate iudicat,nihil est aliud q̄ iusta vindicta.Si ergo iusta diuina vindicta tale nomen acceperit,reconciliatio dei recte intelligitur, cum talis ira finitur,scilicet cum a reatu pœnæ absoluimur. Non enim inimici eramus deo,nisi quemadmodum iustitiæ sunt inimica peccata:& ideo remissis peccatis tales inimicitiæ fi- August. de trinitate. Nota.

C niuntur,& reconciliantur iusto,quos ipse iustificat.Peccata enim nostra diabolus tenebat,& per illa nos merito agebat in mortem:sed tantum valuit ille sanguis vt homines ab ęterna morte debita liberauerit mors Christi indebita,quos tamen etiam inimicos vtiq; dilexit. Vnde recte sequitur. Si enim per mortē filii,quasi dicat,Vere iam viuens poterit amicos factos saluare. Enim,id est quia nos, Reconciliati sumus deo,qui prius iuste eramus sub potestate diaboli,natura deprauata peccato. Reconciliati dico, Per mortē filii eius,cum Augustinus
adhuc essemus inimici,non quocunque modo peccatores. Et si hoc est quod vtiq; est, ergo
Multo magis,nos, Reconciliati erimus,non modo ab ira liberati,sed, Etiam salui,& hoc, In vita ipsius,id est per vitam ipsius, scilicet quia resurrexit a mortuis. & est sensus, Ambrosius
Inde certum est quod viuens,poterit amicos saluare,quia mortuus potuit iustificare:quo facto inimici ex peccato sunt recōciliari. Nam amici dei.Et nota quod idem hic dicit, Per Augustin⁹.
mortem reconciliati,quo supra in sanguine iustificati.Dico salui erimus,'

Non solum autem,sed & gloriamur in deo per dominū nostrū Iesum Christum,per quem nunc reconciliationem accepimus.

Non solum autem,salui erimus: Sed & gloriamur,iam spe de hoc quod erimus, In deo, id est idem cum deo in futuro:non per naturam,sed per dilectionem,& voluntatem,quia nihil diligemus,vel volemus nisi quod deus. Vel gloriamur,in præsenti:non in nobis,sed

In deo,& hoc non per nos,sed, Per dominum nostrum Iesum Christum, per quem iam nunc in præsenti, Reconciliationem,ad deum, Accepimus,qui a deo peccanre Adã discessimus. D

Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit,& per peccatum mors:& ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Vsq; ad legem enim peccatum erat in mundo.

Ambrosius Propterea sicut. Dixit supra per Christum recõciliatorem esse iustitiam & vitam,& quod possit esse per eum, per similitudinem in minori, id est per simile & minus probare intendit. Sicut enim per Adam purum hominem peccatum est, & mors:ita per Christum hominem & deum,potest esse iustitia & vita:& quia per Adam peccatum est & mors,multo magis iustitia per Christum potest esse,& vita:vt quia etiã vnus Adam peccauit in omnibus, Auguſt. in lib. xiii. de trinitate. vnus Christus filius dei peccatũ vinceret in omnibus. Prolixius ergo apostolus hic de duobus hominibus disputat,scilicet de primo Adam,per cuius peccatum tanquam hæreditariis malis posteri eius obligati sumus:& de secundo Adam quo soluente pro nobis,quod nõ debebat,a debitis & paternis,& propriis liberati sumus,quia ergo per illum vnum diabolus tenebat,omnes per eius vitiatam carnem concupiscentialiter generatos, iustum est, vt per hũc vnum dimitat omnes per eius immaculatam gratiam spiritualiter regeneratos.& hoc est quod ait, Propterea sicut &c, Insiste literæ,ita vt a minori,& a simili ratiocinatiõis ordo ostendatur. Quasi dicat,dico quod per Christum est iustitia, & vita.&, Propterea per Christum iustitia & vita procedit in omnes per eius gratiã regeneratos,subaudi,quia, Per vnum hominem,scilicet per Adam,a quo propagati sumus, Peccatum,originale, Intra- E

Auguſt. in enchirid. uit in hunc mundum,pro eodem peccato miserum,id est in omnes homines. Mundum appellauit vniuersum genus humanum. Sicut enim ab vno illo homine sunt,sic ab eodem peccato immunes esse non possunt,nisi ab eius reatu per Christi baptismum absoluantur. Ecce Auguſtin° ad consult. Hilarii. a minori probauit:modo a simili idem ostẽdatur,& legatur, Sicut,quod dimissum fuerat. Q.d. ita per vnum Christum est iustitia,& vita,sicut, Per vnum hominem peccatum in- Ambro. trauit in hunc mundũ.& non mutatur sensus. Et per peccatum mors,id est dissolutio animæ & corporis intrauit in ipsum Adam. Et ita,per ipsum, Mors pertransiuit in omnes Orige. homines,per eius vitiatam carnem genitos. Quæritur quomodo per vnum hominem,& non magis per vnam mulierem,dicat apostolus peccatum introisse in mundum,cum a muliere initium peccati fuerit,& ante a serpente,siue a diabolo. Ad quod dicimus apostolum in his consuetudinis ordinem tenuisse,dum successionem posteritatis humanæ quæ peccato & morti ex eo venienti succubuit,nõ mulieri,sed viro attribuit. Non enim a muliere posteritas, sed ex viro nominari solet: & ob hoc,mortalis posteritas, & corporalis successio vi- Auguſtinus de baptiſmo paruulorum. ro potius,tanquam authori,& non mulieri deputatur. Vel quia mulier de viro, & vtriusque vna caro est.& ideo siue a muliere,siue ab Adam dicatur, vtrunq; ad primum hominẽ pertinet. Præterea sciendum est hæreticos quosdam qui nominati sunt Pelagiani,dixisse peccatum primę transgressionis,in alios homines non propagatione, sed imitatione transisse, Vnde etiam in paruulis nolunt credere, per baptismum solui originale peccatum quod in nascentibus nullum esse omnino contendunt. Sed si apostolus peccatum imitationis,nõ propagationis intelligi voluisset,eius principem,non Adam,sed diabolum daret:de quo in libro Sapientiæ dicitur, Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Et quia non vult Auguſtinus in eodem. intelligi hoc esse factum propagatione,sed imitatione continuo subiunxit scriptura, Imitãtur autem eum qui sunt ex parte ipsius, imitantur quidem Adam quotquot per inobedientiam transgrediuntur mandatum dei. Sed aliud est quod exemplum est voluntate peccantibus,aliud quod origo est cum peccato nascentibus. Nam & Christum imitãtur sancti ad sequendam iustitiam,sed pręter hanc imitationem,gratia eius illuminationem iustificationem q; nostram,etiam intrinsecus operatur,quæ etiam baptizatos paruulos suo inserit corpori,qui nondum valẽt aliquem imitari. Sicut ergo Christus præter imitationis exemplum Auguſtin° in eodem. dat etiam sui spiritus aliquam occultissimam fidelibus gratiam,quam latenter etiam infundit paruulis,sic & Adam præter imitationis exemplum, occulta etiam tabe carnalis concupiscentiæ suæ tabificauit in se omnes de sua stirpe venturos. Vnde recte subdit, In quo omnes peccauerũt. Quasi dicat merito per eum in omnes mors intrauit,quia causa mortis per F

A cum in omnes intrauit,id est peccatum. & hoc est, In quo,scilicet Adam,omnes, Peccauerunt, vt in materia, non solum eius exemplo, vt quidam dicunt. Omnes enim illi vnus homo fuerant, id est ab eo originale peccatum traximus,qui omnium nostrum origo & materia fuit, ex quo secundum propaginis successionem per carnis concupiscentiam descendimus. Vel, In quo,peccato, Oẽs peccauerunt,proprie & circunspecte, & sine ambiguitate,dixit ap'lus hoc, In quo peccauerũt,siue enim intelligat, In quo.s.hoïe:siue,In quo.s. peccato,manifestum est. Alia enim sunt propria peccata in quibus tantum peccant quorum peccata sunt. Aliud hoc vnum in quo omnes peccauerunt,quando omnes illi vnus homo fuerant. Manifestum est itaq; omnes in Adam peccasse ,quasi in massa. Ipse enim per peccatum corruptus , quos genuit omnes nati sunt sub peccato. Ex eo igitur cuncti sunt peccatores. Vsq; ad legem.& quasi dicat quis,In oẽs pertransiit peccatũ.Quid ergo egit lex? Nonne illa reconciliare potuit vt peccatum nõ transiret in omnes? Non,inquit, Vsque ad legem enim,scriptam, vel naturalem, id est sub lege,etiam, Peccatum,originale & actuale, Erat in mundo,id est in homine. Quia nec lex potuit auferre peccatum,sed auxit,siue naturalis in qua quisq; iam ratione vtens incipit peccato originali addere propria: siue scripta,quæ per Mosen data est populo,quæ subintrauit vt abundaret delictum. Non ergo ideo dicit apostolus vsque ad legem peccatum fuisse in mundo quod deinceps in nemine fuerit,sed quia non poterat per literam legis auferri quod solo spiritu gratiæ poterat fie-
B ri,ne quis fidens de viribus putaret libero arbitrio legem potuisse sufficere, & Christi gratiam desideret.

(Margin: Augustin'. — Augustinus de baptis. mo paruulorum. — Ambrosius — Aug. cõtra Iulianum. — Aimo. — Augustl. de baptismo paruulorũ. — August. ad Hylarium.)

Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset: sed regnauit mors ab Adam vsque ad Mosen etiam in eos qui non peccauerũt, in similitudinem præuaricationis Adæ,qui est forma futuri.

Peccatum autem,Quasi dicat,peccatum erat in mundo , sed homines non imputabant quia cæci erant.& hoc est, Peccatum autem non imputabatur,id est ignorabatur,& peccatum esse non putabatur ab hominibus,non dico a deo cuius iudicio qui sine lege peccauerunt , sine lege peribunt,non imputabatur: dico, Cum lex non esset,quæ peccatum prohibet. Non dicit peccatum,non erat,sed non imputabatur, quia non erat siue lex rationis in paruulo,siue lex literæ in populo,qua arguente demonstraretur peccatum. Sed regnauit &c.quasi peccatum non imputabatur ante legem, Sed,tamen, Mors,id est peccatum vel dãnatio, Regnauit ab Adã,vsq; ad Mosen,& vsq; ad legẽ quæ p Mosen diuinitus promulgata est,quia nec ipsa potuit regnũ mortis auferre. Regnum autem mortis vult intelligi quando ita damnatur in hominibus reatus peccati, vt eos ad vitam æternam, quæ vere vita est, venire non sinat: sed ad secundam quæ pœnaliter æterna est mortem trahit,
C id est ad gehennam,hoc regnũ mortis sola in quolibet homine gratia destruit saluatoris, quæ operata est etiam in antiquis sanctis: qui antequam Christus in carnem veniret, ad eius adiuuantem gratiam non ad legis literam, tantum iubentem non adiuuantem pertinebant. Hoc enim occultabatur in veteri testamento pro temporum dispensatione iustissima , quod nunc reuelatur in nouo. In omnes regnauit mors , præter illos qui Christi gratia adiuti sunt: regnauit, dico, Etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, id est qui non sua propria voluntate peccauerunt sicut Adam , sed originali vitio tenebantur obstricti , quod ab eo traxerunt, per quod traherentur ad condemnationem, nisi gratia Christi iuuarentur. Et nota quod dicendo vsque ad legem ,vel vsque ad Mosen includit , quia etiam tunc , scilicet sub lege peccatum erat , & mors , id est damnatio. Sciendum quidem est plerosque Latinos codices , sic habere, Regnauit mors ab Adam vsque ad Mosen in eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ,quod etiam ipsum illi qui legunt ad superiorem referunt intellectum, vt in similitudinem præuaricationis Adæ peccasse accipiant illos qui in illo peccauerunt, vt ei similes crearentur, scilicet sicut ex homine homines, ita ex peccatore peccatores, & ex morituro morituri, damnatoque damnandi. Græci autem codices vnde interpretatio facta est in latinum , aut omnes, aut

(Margin: Augustin'. — August. de baptismo paruulorũ. — August. ad Hylarium. — Aimo. — August. de baptismo paruulorũ. — Aug. cõtra Iulianum. — Augusti. de baptismo paruulorũ.)

pene omnes habent,id quod primum positum est, vel aliis non mutatis ab illo loco sic legi D potest. Sed regnauit,& accipitur de corporali morte,quasi peccatum non imputabatur,id est ignorabatur ante legem: sed effectus indicabat. Quia mors,corporalis. Regnauit,cotidie per aliquas passiones: & tandem dissoluendo, Ab Adam vsque Mosen, cum minus videretur. Regnauit dico non solum in his, qui per se præuaricando mortem meruisse viderentur: Sed etiã in eos qui peccauerunt in similitudinẽ præuaricationis Adę,id est in pueros qui nihil a se addiderunt præuaricando legem. Vel ita ab illo loco, Vsque ad legem &c.Quasi dicat,bene dixi peccatum pertransisse in omnes, Enim,id est quia.

Ambrosius Vsq; ad legem,id est etiam ante legem. Peccatum erat in mundo,cum nõ ita videretur, lege non docente:dico peccatum erat in mundo, Peccatum autem nõ imputabatur,apud deum, Cum lex non esset.Imputabatur quidem peccatum apud homines, sed non apud deum,apud quem putabatur impune futurum cum nesciretur vindicaturus.Asserebãt enim homines deum incuriosum esse,& ideo apud eum impune futura peccata,sed non apud homines.Non enim lex naturalis pœnitus obtorpuerat,quia non ignorabant quod non debebant facere,aliis quod pati nolebant.Nam vsq; adeo peccatum non erat ignotum inter homines quod Ioseph quanuis per calumniam,tum quasi reus clausus est in carcere,& pistor,&

Ambrosius pincerna Pharaonis.Peccatũ ergo non imputabatur,cum lex non esset,non dico apud homines,sed apud deum:sed vbi lex data est,nouerũt deum curare humana,& iudicare. Sed E regnauit,quasi dicat ante legem non imputabatur peccatum, Sed regnauit mors,animæ

Ambrosius secure possidente homines diabolo pro impunitate credita.Impune etenim peccare se putãtes,magis delinquebant,certa hæc peccata promptiores, quæ mundus quasi licita nutriebat.Quo facto gaudebat Satanas,securus,quod ex causa Adæ derelictum a deo hominem possidebat.Regnauit dico, Ab Adam vsq; ad Mosen, per quẽ rediit cognitio vnius dei, quia per eum data est lex in qua præcipiebatur de vno deo colendo. Regnauit ergo mors, vsque ad Mosen,id est vsque ad legem,quia iam tunc datum est hominibus remedium quo possent liberari, sub qua tamẽ si essent similes pręuaricationi Adę,in eos mors regnaret,sed lex data est in initio regressionis de Aegypto docẽs,de vno deo ne regnaret mors, scilicet diabolus,vel peccatum,& cœpit in Iudęa primũ destrui regnum mortis.Nunc vero vbique destruitur per Christi gratiam.Et nota hic, Vsque,accipi exclusiuum. In eos qui pecca-

Ambrosi⁹. uerunt in similitudinem præuaricationis Adæ.Alia litera in qua non legitur, Etiam & non. Quasi dicat, mors regnauit vsque ad Mosen, non tamen in omnes, Sed in eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ,id est in similes præuaricatori Adæ: qui,scilicet neglecto creatore seruierunt creaturæ, deos sibi constituentes, quos colerent ad iniuriam dei,sicut ille loco dei diabolo consensit.Peccatum enim Adæ non longe ab idololatria est,qui contempto creatoris præcepto diaboli suasioni consentiens, quasi in loco dei diabolum statuit,& sicut deus esse voluit.Fuerunt autem qui peccauerũt,non prȩterito deo, F qui enim intellexit siue ex traduce, siue indicio naturali, & veneratus est deum nulli honorificentiam nominis ac maiestatis impartiens. si peccauit,quia impossibile erat non peccare,sub deo peccauit,non in deum.Ideoq; in eos mors nõ regnauit,sed in hos qui in similitudinem Adæ peccauerunt,id est qui sub specie idolorum seruierunt diabolo, tales erant fere omnes vsque ad legem:perpauci,vt Abraham,vni deo seruierunt,& non in eos regnauit mors,quia post mortẽ istam quæ prima dicit ad secundam non peruenerunt,quæ æternaliter punit,imo sub spe seruati sunt in aduentu Christi liberandi, sicut de Abraham legitur,quia quamuis apud inferos fuerit discretus,tamen longo interuallo erat a peccatoribus,ita vt Chaos ingens esset inter iustos & peccatores.Et sciendum quod libros qui aliter

Ambro. habent,dicit Ambrosius esse corruptos,vbi scilicet scriptũ est.mortem regnasse, Etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ,quæ litera etiam in Græcis codicibus legitur: quod quidam ita intelligũt,quia dicũt mortem corporum regnasse in cultores vnius dei,etiam vsque ad Mosen,sed cur non vsque ad finẽ seculi?Sunt tamen quidam latini codices quos constat a veteribus Græcis translatos.quasi ita habent in eos qui peccauerunt &c.quos incorruptos simplicitas temporum seruauit. & probat. postq̃ vero a concordia animis dissidentibus, & hæreticis perturbantibus moueri quæstionem cœperunt, multa tam in Græcis,quam in Latinis codicibus ab hæreticis contentionis studio

A murata sunt, qui cum propria authoritate vti non possunt ad victoriam, verba legis adulterant, vt sensum suum quasi verbis legis asserant, & contradicentibus sibi, quasi authoritate resistant. Qui, Adam. Est forma, id est similitudo, Futuri, scilicet Christi quantum ad Adam tunc futuri. Adam autem dicitur forma futuri, id est Christi, quia iam tunc decreuit deus in mysterio, id est in occulto suo disposuit per vnũ Christum, emendare quod per vnum Adam peccatum erat. Vnde dicitur in Apocalypsi, Agnus occisus est ab origine mundi. Et forma futuri, id est Christi, dicitur a contrario: quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo viuificabuntur: sicut in illo illud, ita in isto fit istud: sed hæc forma, non ex omni parte conformis est, sicut subsequenter ostenditur. Vel forma Christi dicitur, quia sicut ille sine coitu a deo factus est, ita Christus ex virgine spiritu sancto cooperante processit. Vel Adam dicitur forma Christi, quia sicut ille pater est omnium secundũ carnem, sic Christus pater est omnium secundum fidem: Et sicut ex latere illius dormientis assumpta est costa, vnde formata est Eua, sic ex istius latere profluxerunt sacramenta, scilicet aqua ablutionis, & sanguis redemptionis, per quæ saluatur ecclesia. Ideoq; sicut ille communicare potuit filiis suis, peccatum & mortem, sic iste suis iustitiam suam & vitam: & etiam iste plus boni suis confert q̃ ille mali, & ideo potest magis saluare quam ille perdere: & hoc est quod subdit,

Aug. cõtra Iulianũ hereticum.
Ioan. Da.
Remigius.

B Sed non sicut delictum: ita & donum. Si enim vnius delicto, multi mortui sunt: multo magis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit: & non sicut per vnum peccatum, ita & donum.

Sed non sicut. Quasi dicat. Adam est forma Christi, id est similes sunt Christus & Adam: sed, Non sicut delictum Adæ est, Ita, est &, Donum Christi, id est maius est donũ Christi quam delictum Adæ, & ideo non sic est efficax peccatum Adæ ad damnationem, vt gratia Christi ad saluationem. quod est dicere, Non sunt pares causæ eorum, nec etiam pares sunt effectus causarum, quod ibi ostenditur, Et non sicut per vnum: sed præmittit quo probat causas Adæ, & Christi non esse pares, dicens, Si enim vnius. Quasi dicat, vere nõ ita est donum Christi, vt delictum Adæ: quia delictum Adæ vnum est, quo multi mortui sunt: Christi vero gratia multiplex est, qua multi viuificati. Si vero vnum delictum multos mortificare potuit, patet quod multiplex gratia viuificare multomagis possit. Causa enim Christi, est gratia abundans, ex qua omnia bona sunt homini, sine qua nil habet boni. Causa Adæ est peccatum illud originale, cuius rei sunt omnes carnaliter geniti, cætera peccata habent ex se multa, & si ex illo originali sint ad peccandum magis proni. Preterea etiam his qui per Christum redimuntur, temporaliter valet forma mortis ex Adam: in æternum autem valebit vitæ forma per Christum. Quanuis igitur Adam sit forma futuri, plus tamẽ præstat regeneratis Christus, quam eis generatis Adam nocuerat: & bene hæc causa Christi omnibus suis prodest, quia si causa Adæ omnibus suis nocuit, tũc & hæc, hoc potuit suis. & hoc est, Si enim &c. Quasi dicat, Vere non ita est donum, vt delictum, Enim, id est quia, Vnius, hominis Adæ, Delicto, vno quidẽ, & si ipse plura admiserit, in posteros tamen non nisi vnum originale transmisit. Multi, scilicet omnes filii sui ex eo carnaliter geniti, Mortui sunt, id est peccatores constituti, Etsi, hoc est tunc, Gratia dei & donum, id est gratuitum donum. Vel gratia, id est remissio peccatorum, Et donum, scilicet alia dona sancti spiritus. Multomagis abundauit, id est multomagis abundans transiit, In plures, id est in omnes filios eius. abundans autem & maior res omnibus suis magis prodest, quia non solum illud originale, sed etiam addita peccata soluit: hoc autem donum datur, In gratia vnius hominis Iesu Christi, id est per gratiam Christi. Gratiam dicit perfectionem virtutum quæ in Christo homine fuit, qui per suam bonitatem, de sua plenitudine nobis tribuit. Et nota, Plures, non ibi poni comparatiue, sed absolute, tanquam diceret multos. Non enim plures iustificantur per Christũ, q̃ cõdẽnant̃ p Adã: sed ita dicẽdũ est, multomagis abundauit, vt donũ Christi

C August. ad Hilarium.
Aimo.
Augusti. de baptismo paruulorũ.

delicto Adæ comparetur, & præferatur. Adam quippe ex vno delicto reos genuit multos, D
Christi autē gratia, etiam delicta propriæ voluntatis, quæ originali culpę, in qua nati sunt; addiderunt, soluit atq; donauit. Maior est ergo causa Christi q̃ causa Adæ. Et nunc sicut, hic ostendit dispares esse effectus causarum. Quasi dicat, Non solum causæ sunt dispares, sed etiam effectus, Et, id est quia, Non sicut per vnum peccatum, sit, Ita sit & per donū, sed plus sit per donum, & hoc probat. Nam iudicium dei, est procedens, Ex vno, tantum delicto originali, ab Adam traducto, In condemnationem, corporalis & æternæ mortis. Gratia autem Christi, non ex vno tantum, sed, Ex multis delictis, procedit, In iustificationem, quia non solum ignoscit, sed etiam iustificat. Et attēde quod dictum est iudicium ex vno in condemnationem: quod non ideo dictum est, quod illud solum quod originaliter trahitur in iudicio sit damnandum, sed quia etiam illud, si solum sit, damnationem facit. Christi autem gratia, non solum illud quod originaliter trahitur, sed etiam multa actualia dimittit, & insuper iustificat, id est de impio pium facit, ac deinde de bono in melius proficere. Ecce in his ostendit effectus causarum Christi & Adæ dispares esse. Effectus causæ Adæ, id est peccati quod intulit, est non omnis damnatio, sed quæ pro illo vno debetur, sunt enim, & ex nostris additis, aliæ damnationes. Effectus autem donorum Christi, cum remotis omnibus peccatis originalib[9], & actualibus, omnis iustificatio & vita æterna, de qua addit in sequenti versu subdens.

Aug. in enchirid. Aug. in eodem.

Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundātiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. E

Si enim. quasi dicat, Gratia Christi procedit in iustificationem, & bene hoc suis est, per vnum Christum: quia si illa, id est dānatio, per vnū Adam suis est, tunc & hoc potuit Christi gratia: & vere hoc potest, quia etiam in vitam æternā ducit. Et recte. Enim, id est quia, In Vnius delicto, etiam si propria non adderentur, Mors, id est dissolutio animæ & corporis, Regnauit, etiam ante mortem passiones inferens, Per vnum, Adam, quia quas vires habuit in illo, in omnes posteros exercuit, quorum materia ille fuit, sicut & culpa, eius solius fuit, quæ in omnes transfusa est, & si, hoc est tunc homines, Accipientes, a deo non a se habentes, Abundantiam gratiæ, id est remissionis peccatorum. Abundantiā dicit, quia etiam propria soluuntur: & abundātiam, Donationis, id est charismatum, Et iustitiæ, id est bonæ operationis. Multo magis regnabunt per vnum Iesum Christum in vita, æterna, id est æternaliter in incorruptione, Multo magis, dicit hos regnare, quia multo maior res est hic, q̃ sit in regno mortis. Vel multo magis regnabunt in vita. quā in eis regnauit mors, quia in vita regnabunt æternaliter, mors autem regnauit in eis temporaliter, & cum fine.

Augustin. Aimo. Augustinus

Igitur sicut per vnius delictum, in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam, in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiā vnius hominis peccatores cōstituti sunt multi: ita per vnius obeditionem, iusti constituentur multi. F

Igitur sicut per vnius delictum &c. Ex prędictis infert disputationem suam in eodē quod proposuerat cōcludens, Quandoquidē Adā est forma Christi futuri, & quia maius est donū Christi, & plus confert, Igitur sicut, id est q̃ digne. Per vnius delictū, transiens, non imitatione, sed propagatione. In omnes homines, itum est ab homine, vel processit sententia dei. In condemnationem, corporis & animæ, sic &, Per vnius iustitiam, valentem, In omnes homines, si ipsi velint itum est ab homine, vel processit sententia dei, In iustificationem, quę est causa, Vitæ. Attende quod apostolus videns non sola imitatione Adæ fieri peccatores, sed propagatione, nec sola imitatione Christi iustificari, sed regeneratiōe spirituali dixit oēs & omnes, non quod oēs geniti per Adā, regenerentur per Christū, sed quia sicut nulli[9] carnalis generatio est, nisi p Adā, sic spiritualis nulli[9] regeneratio est nisi p Christū si q essent pręter Adā generati, & si q p̃ter Christū regenerati nō diceret, Oēs & oēs,

Augustinus de baptis. mo paruulorum.

A ficut autem nullus eſt homo præter illam generationem, fic nullus eſt iuſtus præter iſtam. Nemo enim naſcitur niſi in concupiſcentia carnali, quæ tracta eſt ex primo homine: & nemo renaſcitur niſi gratia ſpirituali, quæ data eſt a ſecundo homine, eoſdem poſt dicit multos, ſed aliter, ab illo loco, Sed non ſicut delictũ &c. Dixerat quod Adã eſt forma futuri. Forma vtiq; in hoc eſt quod vnus emendat, quod vnus peccauit: ſed tamen cauſa Adæ, non eſt talis qualis cauſa Chriſti, quia vnum eſt delictum Adæ, quo multi, id eſt ſimiliter præuaricantes, mortui ſunt: gratia vero Chriſti in plures tranſit, quia & in hos, & in non ſimiliter præuaricantes. Et attende quod agit hic, de actuali peccato Adę in quo dicit mortuos illos qui actualiter peccauerunt ad ſimilitudinem eius. & legitur, Plures, cõparatiue. quaſi dicat, Vere non eſt ita donum vt delictum. Si enim in vnius delicto mortui ſunt, ſcilicet imitantes præuaricationem eius, Multomagis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis, Chriſti Ieſu abundat in plures. Plures enim gratiam conſequuntur per Chriſtum, ꝙ mortui ſunt delicto Adę: quo mortui ſunt qui in ſimilitudine præuaricationis Adæ peccauerunt: gratia autem Chriſti, & in eos qui ſimiliter peccauerunt, & in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, abũdauit. Nam & in multos qui neglecto deo ſeruierunt creaturæ, ne ab hac vita decedentes a ſecunda morte exciperentur, & in cultores vnius dei qui paterno peccato ex dei ſententia apud inferos tenebantur, gratia abundauit in deſcenſu ſaluatoris, omnibus dans indulgentiam cum triumpho, ſublatis eis in cęlũ.

B Et non ſicut per vnum pecc. ſit, Ita, ſit &, Per donum. Nam iudiciũ, dei procedit, Ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis, in iuſtificationẽ vitę. Manifeſte ergo diuerſum eſt, quia in vno peccato Adæ ſimiles ei, damnati ſunt: gratia vero non ex vno, ſed ex multis peccatis iuſtificauit homines, & etiam inuitã perduxit, quod bene potuit. Enim, id eſt quia, In vnius, hominis, Delicto, per vnum regnauit mors, ſcilicet diabolus vel peccatum. Et attende quod ait mors regnauit, non regnat, concordans ſuperiori ſenſui, vbi dixit mortem regnaſſe vſq; ad Moſen, quia qui per legem noto dei iudicio timorem eius habuerunt, ſublati ſunt de mortis imperio. Ante vero dum ſine lege timor dei in terris non erat, mors in ſimiles Adæ præualuit: & ſi ibi regnauit mors, Multo magis, homines Accipientes abundantiam gratiæ, & donationis, & iuſtitiæ in vita regnabunt per vnũ dominum Ieſum Chriſtum: id eſt multomagis gratia regnare debet, quæ in plures tranſiit quam mors, & vitam confert æternam. Quod autem poſt dicit omnes, ſimiliter peccantes accipit. Item omnes credentes dicit, & hoc eſt quod ſubdit, Igitur ſi per vnius delictũ tranſiens in omnes homines, ſimiliter peccatum eſt, In condemnationem, ſic, Et per vnius iuſtitiam, tranſeuntem in omnes homines credentes: itum eſt, In iuſtificationem vitę. Non enim eſt generalis damnatio, vel iuſtificatio in omnibus. Vnde poſtea ait, Multi. ſicut enim &c. Hic iam determinat delictum vnius, vt ſicut ille merito peccati perdidit, ita iſte merito iuſtitiæ nos liberaſſe videatur: & ordinem aſſignationis, vnde ſuperius loqui cœperat, ſcilicet qualiter Adã ſit forma futuri, explicat hic, dicens, Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, ſcilicet Adæ, Peccatores conſtituti ſunt multi. i. omnes ſui qui non ſunt Chriſti, Ita, & merito, Per obedientiam hominis vnius, id eſt Chriſti, Iuſti conſtituuntur multi, id eſt omnes ſui. Et nota quod non ait per vnius dei vel verbi: Sed per vnius hominis obedientiã iuſtificari: ne putes antiquos iuſtos ſolo verbo dei, id eſt ſolius verbi fide ſine fide incarnationis liberari, ſine qua, nec antiqui, nec moderni liberari potuerunt. Illa enim ſana fides eſt, qua credimus nullum hominem, ſiue maioris, ſiue paruulæ ætatis, liberari a contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati quod prima natiuitate contraxit: niſi per vnum mediatorem dei, & hominum, hominem Chriſtum Ieſum: cuius hominis, eiuſdemq; dei ſaluberrima fide, etiam illi iuſti ſalui facti ſunt, qui priuſquã veniret in carnem, crediderunt in carne venturum. Eadem fides nanq; eſt, & noſtra, & illorũ, proinde cum omnes iuſti, id eſt veraces dei cultores ſiue ante incarnationem, ſiue poſt, nec vixerint, nec viuant, niſi ex fide incarnationis Chriſti, profectoq; ſcriptum eſt nõ eſſe aliud nomen ſub cælo in quo oportet ſaluari nos, ex illo tempore valet ad ſaluandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum eſt. Ille vnus vnum peccatum miſit in mundum: Iſte vero vnus non ſolum illud vnum, ſed cuncta abſtulit quæ addita inuenit. Ecce oſtenſum eſt quomodo Chriſti gratia Adæ delictum ſuperat, quia nõ ſolum originale ab Adã propaga-

Ambroſius

C

Auguſtin. ad Optatũ.

tum,sed etiam actualia supradicta soluit,& iustitiam, ac vitam præstat, quæ gratia ante D
quam operetur in homine,ipsius est,atq; infidelis. Per fidem enim impius iustificatur. Sicut ergo per fidei virtutem adultus iustificatur, ita & per fidei sacramentum paruulus: id est de impio fit pius,de infideli fidelis.Sed quærit Iulianus per quid peccatum in paruulo inuenitur, inquiens, Non peccat iste qui nascitur,non peccat ille qui genuit, non peccat ille qui credidit.Per quas ergo rimas inter tot præsidia innocentiæ peccatum fingis ingressum?Ei respondet sancta pagina,per vnũ hominem,ait apostolus,peccatum in mundum intrauit:per vnius inobedientiã,ait apostolus:quid quærit amplius?Quid apertius,quid quærit inculcatius?Quid quærit latentem rimam cum habeat apertissimam ianuam?Item inquit,Si per hominem peccatum intrauit in mundum, peccatum, vel ex voluntate,vel ex natura est: si autem ex voluntate est, mala est voluntas quæ peccatum facit:si autem ex natura,mala est natura.Cui respondeo,Ex voluntate,peccatum est.Quæritur forte vtrum originale peccatum fit ex voluntate.Respondeo, prorsus & originale peccatum ex voluntate esse,quia hoc ex voluntate primi hominis seminatũ est,vt & in illo esset,& in omnes transiret.Quod autem dixit,si ex natura peccatum est,tunc mala est natura.Quæso vt,si potest, respondeat.Manifestum est ex voluntate mala,tanquam ex arbore mala fieri omnia opera mala tanquam fructus malos:sed ipsam malam voluntatem vnde dicet exortam,nisi ex bono?Si enim ex angelo,quid est angelus nisi bonũ opus dei?Si ex homine,quid erat ipse homo,nisi bonum opus dei?Immo quid erant hæc duo antequam in eis oriretur mala voluntas,nisi bonum opus dei,& bona,& laudanda natura?ergo ex bono oritur malum, nec fuit homini,vnde oriri posset,nisi ex bono. Dico ergo quia malam voluntatem nullum malum præcessit.Item dicit,Si natura opus dei est, per opus dei,opus diaboli transire non finitur. Sed nonne opus diaboli, quando primum fuit in angelo, qui diabolus factus est,ortum est in opere dei?Quapropter si malum quod omnino nusquã erat in dei opere oriri potuit,cur malum quod iam alicubi erat,per opus dei transire non potuit,homines autẽ sunt opus dei. Pertransiit ergo opus diaboli,per opus dei,& quia diabolus est factura,vel opus dei,pertrãsiit opus operis dei,per opus dei,& venit vsq; ad paruulos,qui in ramo nil commiserunt,sed in radice perierunt:nil habent mali,nisi quod de fonte traxerunt,nisi quod de origine traxerunt.Communis ergo fuit perditio,& communis est inuentio.Sicut enim per inobedientiam Adæ, Multi constituentur peccatores,reatu:& ita, Per Christi obedientiam iusti constituentur multi.

[Margin: Aug. cõtra Iulianũ hęreticum. — Quæstio. — Responsio — E — Augusti.de baptismo paruulorũ. — August. de spiritu & litera.]

Lex autem subintrauit vt abundaret delictum:vbi autem abundauit delictum,superabundauit gratia:vt sicut regnauit peccatum in mortẽ,ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum dominum nostrum.

F

Lex autem.Ostenderat Christum dimittere omnia peccata, tam originalia q̃ actualia, hic addit etiam quod a peccato legis liberat, & a præuaricatione, vt Iudæi Christo magis sint obnoxii.Quasi dicat,Per Christum est iustificatio. Lex autem,Mosi, Subintrauit,id est latenter intrauit post culpam originalem & actualem,vel post naturalem legẽ. Vt abundaret delictum, id est vt homo superbe fidens de suis viribus acciperet præcepta:in quibus deficiens,& factus est etiam præuaricator, liberatorem saluatoremq; requireret:atq; eum ita humilem factum,timor legis tanquam pædagogus ad fidem gratiamq; perduceret.Oportebat ergo vt superbis,& de libertate sui arbitrii præsumentibus lex daretur,qua præuaricata suam infirmitatem,& legis insufficientiam peccatum non consumentis intelligentes humiliarentur,& ad subuenientem currerent gratiam.Natis enim in peccatis,& viribus suis multum assignantibus,datur lex a deo, ad domandam superbiam,qua dicebant, Non deest qui impleat, sed deest qui iubeat. Eorum igitur superbiam domare volens deus, legem dedit: quasi dicens hominibus, Ecce do vobis præcepta,ne putetis deesse iubentem,non deesse qui iubeat:sed deest qui impleat,quia homo in peccatis natus non valet implere,ideoq; natus est Christus. i. gratia quæ sanaret. Hac ergo dispensatione lex data est vt crescente peccato humiliarentur superbi,& humiliati confiterentur, & confessi sanarẽtur.Nõ crudeliter hoc fecit deus,sed cõsilio medicinæ.Aliqñ.n.homo videt

[Margin: Augustinus ad Eutropiũ & Paulinum. — Augustin. super Ioan. — Augusti.in so.cij.]

A sibi sanus, & ægrotat, & quia non sentit morbum, medicum non quærit. Augetur morbus, crescit molestia, quæritur medicus, & totum sanatur corpus. Magnum ergo dei consilium fuit, vt per legem abundaret delictum, vt in austeritate legis suam intelligentes infirmitatem, infirmi ad medicum confugerent, & auxilium gratiæ quærerent. Per legem autem dicitur abūdasse delictum, non quia lex delictum iuberet: sed quia eo quod gratia ibi nō erat, auctum est ex prohibitione desiderium, & tūc ex propria quasi virtute factum est grādæ vitium. Sic ergo abundauit peccatum, quia & cōcupiscentia ex prohibitione ardentior facta est, & peccantibus contra legem, præuaricationis crimen accessit. Consilium autem dei quo legē dedit, Iudæos nescisse, satis significauit isto verbo. Lex subintrauit &c. Vel ita, Lex subintrauit vt abundaret delictum, id est in lege data abundauit delictum. Dicit enim hic apostolus, quid proueneerit data lege, nō quid fecerit lex. Data erat lex in adiutoriū naturæ, vt quia ipsi naturę quodāmodo sunt inserta iustitię semina, adderetur lex, cuius authoritate & magisterio ingenium naturale proficeret ad fructum iustitiæ faciendum. Sicut enim natiuitas nisi nutrimenta habeat, interit, quibus fota adolescat: ita & naturale ingenium iustitiæ nisi habeat quod respiciat, & veneretur, non facile proficit, sed ægrotat, & superuenientibus cedit peccatis. Consuetudine enim delinquendi premitur ne crescat in fructum, & per hoc extinguitur. Prouidēter ergo, & ad bonū data est lex, sed populus veterem vsum sequēs multiplicauit peccata. Ipso enim vsu plus cœpit peccare quam ante peccauerat: & sic factum est, vt data lege non minuerentur, sed abundarent peccata diabolo inuertente legē

B bonam in malum, contra quod omnia deus dimisit, sicut consequenter ostenditu. Vel ita, Lex subintrauit vt abundaret delictum, id est ad hoc data fuit, vt per eam abundantius cognosceretur delictum. Si enim lex non fuisset, peccatum lateret: sed per legē genera peccatorum, & præuaricationis crimen homo agnouit, vt qui in sordibus erat præuaricando, magis sordesceret. i. se sordidū cognosceret. Lex ergo author est boni. Demōstrāda. n. fuerat homini fœditas languoris sui, vt videret non modo doctorē sibi esse necessariū, verū etiā adiutorem. Præterea data fuit lex, vt mediocris pædagogum haberet, & perfectus signum, & durus sentiret flagellum. Et quia hic de lege magnus sermo occurrit, videndum est quibus modis lex accipiatur, & cui populo data sit, & quare illi, & non alii: & quibus, & pro quibus de illo populo data sit: postremo quibus de causis data sit, summatim dicendum est. Lex ergo aliquando dicitur tota scriptura veteris testamenti, aliquando scriptura quinq; librorum Mosi, Aliquando decalogus scriptus in tabulis, aliquando cerimonialia tantum, id est figuratura secundum literam, aliquando litera cum spirituali intelligentia, aliquando obseruantia alicuius mandati, sicut in eadem lege sæpe dicitur. Hæc est lex paschæ, hæc est lex lepræ, hęc est holocaustorum lex, & huiusmodi. Inde est quod sancti de lege variæ loquentes dissentire, atq; contraria dicere videntur. Ait enim dominus per Ezechielem, Dedi eis pręcepta non bona, & iustificationes non bonas, in quibus non viuent. Cui concordat apostolus dicens, Lex neminem ad perfectū duxit. Et item, Lex iram operatur. & hic, Lex subin-

C trauit vt abundaret &c. Et dominus in euangelio, Nisi abundauerit iustitia vestra plus q̄ scribarum, & pharisæorum &c. His autem videntur contraria hæc alia, Iustitia legis suo tēpore custodita, non solum bona temporalia, sed & vitam conferebat æternam. Et apostolus ait, Itaq; lex quidē sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Et dominus in euangelio, Non veni soluere legem, sed adimplere. Vt hæc ergo sicut videntur non esse contraria pareat, sciendum est hæc esse dicta secundum diuersas legis acceptiones. Cum enim dicitur, Dedi eis præcepta nō bona, & iust. non bo. in quibus non viuent, intelligendū est hoc de præceptis legaliū cerimoniarū, quę dicūtur nō bona: nō quia mala essent, sed quia bonos nō faciebāt obseruātes secūdum literā. Hoc modo, & alia accipiēda sunt quæ dicta sunt in hac parte: quæ aūt econtrario dicuntur, accipienda sunt de lege secundū spiritualē intellectū, & secundū moralia, quæ in euangelio non tolluntur, sed adimplentur, sicut in Matthæo ostenditur. Lex autem data est populo Iudæorum tantum, ideo quia ille populus solus vnum deū colens dignus erat, cui eloquia dei crederentur, cæteris idola colentibus. Ideo etiam quia de hoc populo nasciturus erat dei filius, & ideo data fuit ei lex, per quam illud intelligeret, & dei filium venturum expectaret. Cum lex data sit illi soli populo, data est etiam omnibus generibus hominum qui erant in illo populo, sed non pro omnibus. Erant enim in illo populo tria genera hominum, scilicet duri, insipientes, & perfecti: his omnibus

Augusti. ad Hylarium. August. ex proœ. epistolę ad Romanos.

Ambrosius

Aug. super Lucam. Ambrosius. Augusti. de spū. & litera

Nota.

lex quot modis d

Beda.

data est lex,sed nõ pro omnibus data est,duris in flagellum,incipientibus in pædagogum, D iustis in signum.Sed non pro iustis data est lex.Vt enim alibi ait apostolus,Iusto lex posita non est,quia per eam iustitiæ nil accreuit.Legẽ autẽ hic accipimus secundũ legalia.Legalia vero dicimus,quæ in lege instituta sunt,& cum lege terminata.Lex autẽ data est ad domã-dum superbum,ad flagellandum durum,ad instituendum incipientem,ad ostensionem delicti & humanæ infirmitatis,ad manifestationem & testimonium gratiæ,& futurorũ significationem. Vbi autem,hic agit de virtute gratiæ,& quanta efficit gratia ostendit. q.d. lege data abundauit delictum,sed non ideo despiciatur Iudæus,quia, Abundauit &c.vel ira continua,Delictum abundauit, per legem , sed etiam hoc sanat Christus ,qui Vbi abundauit delictum,superabundauit & gratia.Omnia condonans.Totũ enim quod de Adã traxisti,totum quod tuis prauis moribus addidisti,dimisit,totum deleuit , orationem docuit,certamen indixit,laboranti subuenit,victorem coronabit:vel, Superabundauit gratia,quia non solum a præteritis peccatis absoluit,verũ etiam a futuris cõmonuit.vel, Superabundauit,quia gratia Christi,etiam his proficit quos diabolus vincere non potuit: & quia peccatũ ad tempus regnauit,gratia autem in æternum. Vt sicut regnauit &c. Quasi dicat,dico quod gratia superabundauit,eo tamen tenore, ne quis confisus gratiæ securius peccet:sed vigeat gratia,& per iustitiam ducat ad vitam , sicut viguerat peccatum ducens in mortem.& hoc est quod ait, Vt sicut,quasi eo tenore,dico gratiã superabundare. Vt E sicut peccatum,quod etiam præter Adam est,quod lege data abundauit , quod non est originis,sed propriẽ voluntatis. Regnauit,ducens, In mortem,æternã. Ita & gratia,remissionis peccatorum, Regnet,in electis, Per iustitiam,bonorum operum perducẽs eos, In vitam æternam:& hoc, Per Iesum Christum dominum nostrum.sine quo nulla iustitia est, sicut aliqua peccata præter Adam sunt.Ideo cum dixisset sicut regnauit peccatum in mundum,non addidit per vnum, vel per Adam , quia de illo peccato hic agebat , quod non ex Adam traxerunt homines.sed sua voluntate addiderunt.Cum autẽ dicit, Gratia regnet, & cum addidit,Per Iesum Christum dominum nostrum, quia per eum non tantum originalis,sed etiam voluntariorum fuit remissio peccatorum. Ab Adam autem tantummodo illud trahitur,quod est originale.

Augustin. Aug de verbis apostoli. Orige. Ambrosius. Aimo. Augusti.de baptismo paruulorũ.

CAPVT VI.

Vid ergo dicemus?Permanebimus in peccato, vt gratia abũdet? Absit.Qui enim mortui sumus peccato , quomodo adhuc viuemus in illo?

Quid ergo dicemus?Obiicit apostolus quod videt a peruersis posse obiici. Quidam enĩ peruersi audientes prædicationem Pauli, & aliorum apostolorum,vbi debuerunt accipere vitam,acceperunt mortem,dicẽtes apostolos prædicare quod F quanto amplius homo peccaret,tantomagis deo placeret,& maiorem gratiam consequeretur.Hoc autem peruersi accipiunt ex illo loco vbi dictum est,Vbi abũdauit delictum,super abundauit & gratia: tanquam dixerit propter abundantiam gratiæ prodesse peccatum. Hoc dicere est esse ingratos gratiæ,& hoc est quod opponendo sibi ait, Quid ergo dicemus,quasi dicat,& quia gratia viget,vbi delictum abundauit. Quid ergo dicemus?Dicemus,scilicet hoc quod, Permanebimus in peccato,vt gratia abũdet?vt quidam nobis imponunt. Absit,vt nos hoc dicamus.Non est enim permanendum in peccato, vt quidam nos dicere existimant pro maiori gratia.Nõ enim peccãtis merito,sed subuenientis auxilio superabundauit gratia,vbi abundauit delictum. Non enim permanendum est in peccato vt regnet gratia,sed potius per ipsam gratiam debemus,& possumus , peccato esse quasi mortui & sepulti,& resurgere in iustitiam ipsius in vitã æternam,quod consequenter ostendit apostolus,& prius quod mortui sumus peccato,subdens. Qui enim,vel,si enim:quasi dicat,Vere non est permanendum, Enim,id est quia, Mortui sumus peccato,in baptismo, id est,liberati sumus a peccato,vt iam non dominetur in vobis per gratiam dei.Mori enim peccato, est liberari a peccato , Et si hoc est, Quomodo &c. vel si est ibi, Qui,ita leges, &, Qui,hoc iam habemus. Quomodo,id est qua ratione, Adhuc,post tantum beneficium, Viuemus in illo?& reddemus vires hosti ! Cũ enim hoc præstiterit gratia vt moreremur peccato, quid aliud facimus,si viuimus in eo, nisi vt gratiæ simus ingrati! Neque

Augusti.de spiritu. August. August. Augusti.de spũ.& litera

A enim qui laudat beneficium medicinæ, prodesse morbos dicit, & vulnera a quibus illa homi nem sanat: sed quanto laudibus maioribus medicina prædicatur, tanto magis vituperantur & horrentur vulnera & morbi a quibus liberat: quæ ita laudatur, sicut laus gratiæ & prędicatio, vituperatio est delictorum.

An ignoratis fratres, quia quicũq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriã patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim cõplantati facti sumus similitudini mortis eius: simul & resurrectionis erimus.

An ignoratis &c. Hic cõfirmat quod dixerat, scilicet quod mortui peccato quod fit in baptismo, non debemus ei iterum viuere, vt iterum mori sit ei necesse, quia cum baptizamur commorimur Christo. & hoc est quod ait, An ignoratis &c. & quasi quis diceret, An mortui sumus peccato? Respondet vtiq;, sumus, quia nos, Quicunq;. i. cuiuscunq; conditionis,
Baptizati sumus, id est a vitiis purificati, In Christo Iesu. i. in institutione Christi quę est in nomine trinitatis vel in operatione ipsius, qui baptizat vere. Baptizati sumus in morte ipsius, id est in similitudine mortis Christi: vt sicut Christus semel mortuus est carne, & sem- Aimo.
per viuit, ita nos semel mortui malo per baptismum, semper viuamus bono. Vel, In mor-
B te ipsius dicit nos baptizari, quia mors eius causa est huius purificatiõis. Et an ignoratis, vos hoc o fratres. q. d. hoc non debetis ignorare. Nota quia sæpe illos arguit de ignorantia.
Consepulti enim su. q. d. Vere in baptismate sumus similes mortis Christi, quia etiã Cõ- Augustin.
sepulti sumus fide in baptismo Cum illo, id est ad similitudinem eius, nos dico ducti, Per Aimo.
baptismum in mortem. i. in peccatorum abolitionem. Ad hoc enim sumus cõmortui & consepulti, Vt quomodo Christus resurrexit, longe A mortuis, remotus: & hoc Per gloriam patris, id est per verbum patris homini vnitũ, vel per gratiã dei: Ita &, tã firmiter Nos, a vitiis resurgentes ad bona opera, Ambulemus, de bono in melius, positi In nouitate vitę, per iustitiam fidei & spem gloriæ. Si enim. q. d. Dico ambulemus in nouitate quod possumus. Si enim nos explantati, ad similitudinẽ arboris, de mala terra, Facti sumus, a deo:
Cõplãtati, firmiter hærẽtes, Similitudini mortis, id est si a veteri ritu remoti firmiter hęremus bono deo faciente, & similes morti Christi sumus. Simul, id est mox, Er erimus, cõplantati similitudini Resurrectionis Christi: id est firmiter hærebimus similitudini resurrectionis Christi, vt sicut Christus deposita vetustate a morte nouus resurrexit, ita & nos in
nouitate vitæ ambulemus. Tũc dicit nos posse fieri similes resurrectioni, si similitudini mor- Ambrosius
tis eius facti fuerimus complantati, id est si in baptismo omnia vitia deponentes, postmodum non peccemus. Hæc enim similitudo mortis præstabit similitudinem resurrectionis, Augustinus
C vt in nouitate vitæ ambulem9. Nota quod mors qua peccato mortui in baptismo dicimur, & vita qua nũc in iustitia & post æternaliter cum Christo victuri sumus, in morte & resurrectione Christi demonstrata sunt. Mors eñ Christi & resurrectio, non tantum res, sed etiã
sacramenta sunt. Quicquid enim gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurrectione, Augustin.
in ascensione, & in sedere ad dexteram patris, ita gestum est, vt his rebus mystice non tantũ in Ench.
dictis, sed gestis, configuretur vita Christiana. Attende ergo singula quæ facta sunt in his prædictis, & qualiter ex eis christiana vita configuretur in Christo qui vixerat vet9 homo, id est vetustate a primo homine contracta, non secundum culpam, sed secundum pœnã, famem scilicet & sitim, & huiusmodi. Hoc modo ipsam vetustatem finiuit & deposuit, vt dolorem crucis sustinens sic haberet membra distenta in cruce & fixa, ne ad priores actus mouerentur, a quibus etiam sepultus quieuit, humanis subtractus aspectibus, per hæc exigens a nobis, vt nostram vetustatem peccatorum cum gemitu & dolore pœnitentiæ deponamus, & membra nostra continentiæ atq; iustitiæ clauis cõfixa habeamus, ne ad priora mala redeamus, a quib9 etiam ita perfecte quiescamus, vt nec eorum visio nec memoria habeatur, & sic ad bona resurgentes in nouitate vitæ ambulemus, de virtute in virtutem ascendentes, quo-
usq; in dextera dei locati deũ deorũ sicut est videam9. In cruce ergo est dolor cõfessorũ: in se- Augustinus
pultura, requies absolutorum: in resurrectione, vita iustorum: in ascensione, profectus perfectorum: in consessu ad dexteram, gloria beatorum. Hæc autem non solũ a nobis exigit Christus in sacramento passionis, sed etiã si volumus imitari efficit. vnde subditur,

Hoc ſcientes,quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt vt deſtruatur cor D
pus peccati,vt vltra non ſeruiamus peccato. Qui enim mortuus eſt,iuſtifica-
tus eſt a peccato. Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul
etiam viuemus cum illo, ſcientes ꝙ Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non
moritur:mors illi vltra non dominabitur.Quod eñ mortuus eſt peccato,mor
tuus eſt ſemel:quod autem viuit,viuit deo.Ita & vos exiſtimate,vos mortuos
quidem eſſe peccato,viuentes autem deo in Chriſto Ieſu.

Hoc ſciẽtes,quia vetus homo &c.Dixit nos per baptiſmum mortuos eſſe peccato,& ideo
non debere amplius viuere in illo,ſed in nouitate vitę ambulare,& per quid hoc liceat oſtẽ
Auguſtinus dit.ſ. Quia vetus homo cru.&c.q.d.Dico ambulemus in nouitate vitę.Nos dico, Scien-
tes,hoc, Quia vetus homo.i.fomes peccati & cõſuetudo Noſter.i.qui ex nobis eſt non ex
deo, Simul,cũ Chriſto, Crucifixus eſt.i.cũ crucifixione Chriſti ita debilitat⁹ eſt, Vt de-
ſtruatur &c.Vel, Vetus homo noſter,ſi.cum Chriſto crucifixus.i.veteres actus noſtri mor-
Auguſt. de te Chriſti crucifixi.i.mortui ſunt ita, Vt deſtruatur,dominante ratione, Corpus pecca-
bapt.par. ti,id eſt omnia crimina quæ ſimul ſunt quaſi corpus & congeries peccati.gratia autem dei
qui in ſimilitudine carnis peccati in cruce pependit,per baptiſmum id agitur, vt vetus ho
mo crucifigatur.& corpus peccati deſtruatur: non ita vt in ipſa viuente carne concupiſcen E
tia reſperſa & innata repente abſumatur & non ſit,ſed ne obſit mortuo quæ inerat nato.Nã
ſi poſt baptiſmum vixerit in carne habet concupiſcentiam cum qua pugnet,eamqꝫ adiuuã-
te deo ſuperet,ſi tamen non inuacuum gratiã dei ſuſcepit,ſi reprobus eſſe noluerit.Nõ itaqꝫ
hoc præſtatur in baptiſmo,niſi forte miraculo ineffabili creatoris,vt lex peccati, quæ eſt in
membris prorſus extinguatur,& non ſit:ſed vt quicquid mali ab homine factum,dictũ,co-
Ambroſius gitatum eſt,cum eidem concupiſcentiæ ſubiecta mente ſeruiret,totum aboleatur,ac velut
factum non fuerit habeatur.Ipſa vero concupiſcentia ſoluto reatus vinculo quo per illã dia
bolus animã retinebat,& a ſuo creatore ſeparabat,maneat in certamine,quo corpus noſtrũ
caſtigamus,& ſeruituti ſubiicimus. Vetuſtas itaqꝫ noſtra pœnę & culpę,quæ eſt ex maledi-
cto primi hominis in cruce Chriſti deſtructa eſt,qui noſtram mortalitatem ſuſcepit,& pec-
cata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum,in cuius peccati & mortis figura etiam Mo
ſes in heremo ſuper lignum exaltauit ſerpentem:perſuaſione quippe ſerpentis,homo in da-
mnationem mortis incidit.Itaqꝫ ſerpens,ad ſignificationem ipſius mortis conuenienter in
ligno exaltatus eſt.In illa enim figura ſerpens pendebat in ligno.Quid autem pependit in
ligno crucis niſi mors domini,vt mortem moriendo ſuperaret,& maledictum geminę vetu
ſtatis noſtræ factus maledictum pro nobis conſumeret? Qualiter autem vetuſtas noſtra in
Nota. cruce conſumpta ſit,videamus.Vetuſtas noſtra ſicut & maledictio in duobus conſiſtit,ſcili-
cet in culpa & in pœna.Alterum aſſumpſit Chriſtus.i.pœnam.Vnde & dicitur factus ma- F
ledictum.& vtrũqꝫ in nobis conſumpſit,quia noſtram duplam vetuſtatem ſua ſimpla cõſum
pſit.Vnde & vno die & duabus noctibus in ſepulcro quieuit.Per vnum diem ſimpla eius ve-
tuſtas ſignatur,per duas noctes gemina noſtra vetuſtas.Quieuit ergo in ſepulcro vna die &
duabus noctibus,quia ſua ſimpla vetuſtate noſtram geminã tulit:& qualiter,videamus. Cul
pam deleuit Chriſtus,& præſentem & præteritam & futuram.Præterita peccata tulit ea re-
mittendo:præſentia,homines ab eis retrahendo,& item remittendo: futura vero non ea
remittendo tulit,ſed gratiam qua vitarentur conferendo.ergo futura tulit,quia vt non fie
rent,fecit.Pœnam quoqꝫ ſimiliter conſumpſit.Eſt autem pœna duplex gehennalis & tẽpo-
ralis.Gehennalem prorſus deleuit,vt eam non ſentiant vere pœnitentes:Temporalem ve-
ro nondum penitus tulit.Manet enim fames,ſitis,mors & huiuſmodi,ſed regnum & domi-
nium eius deiecit,& tandem in nouiſſimo eandem penitus exterminabit: ſicut aliquis ca-
piens hoſtem atrociſſimum non ſtatim interficit eum,ſed patitur eum cum dedecore & do-
lore aliquãtulum viuere:ita & Chriſtus pœnam quaſi prius alligauit,in futuro autẽ perimet.
Victa ergo mors cum triumpho eſt,& cum ea diabolus,ſed nondum penitus interempta.
Inde eſt quod Petrus ante paſſionem ad vocem ancillæ negauit: poſtea vero ante reges &
præſides ductus non ceſſit.Ideoqꝫ congrue ait Apoſtolus, Vetus homo noſter crucifix⁹ eſt,
id eſt debilitatus ita, Vt deſtruatᷓ corpus peccati,carne ſubdita ſpiritui:ita, Vt vltra non

A seruiamus peccato: nō dico vt nō fit,sed vt nō cogamur seruire:& vere nō cogimur,quia iu stificati sumus,& vere, Qui enim est mortuus peccato,id est qui liberatus est a peccato,vt nos sumus Iustificatus est a peccato,id est iustus & liber est a peccato. Si autem mortui su mus cum Christo,id est si ita mortui sumus peccato, sicut Christus mortuus semel est pene.

Credimus,etiam quia simul viuemus cū Christo,id est non alibi,sed ibidē cum eo.Id est di cere, Si mortui sumus Christo.i.similes morti eius sicut supradictum est,præter prædicta hoc habebimus,quia viuemus cum eo in æterna vita. viuemus dico,& tali vita,quali ipse.

Scientes quod Christus resurgens,longe, Ex mortuis,remotus, Iā,id est posthac, Non moritur,id est dissoluitur,dissolutione animę & carnis. Et mors illi vltra non dominabitur,aliqua passione. Quod enim mortuus est &c.q.d.Vere Christus iam non moritur,qa Christus mortuus est semel. Semel ideo, Quia mortuus peccato,id est pro peccato tollēdo quod vna morte fecit,quę ad hoc sufficit. Vel mortu⁹ est peccato.i.peccati similitudini.i.car ni in qua non erat peccatum,sed similitudo peccati,cui mortuus est quando moriendo exutus est carne mortali simili peccatrici. In quo sacramētum baptismatis,quod in nobis cele bratur commendat Apostolus. Vt quomodo ille semel moriendo similitudini peccati mortuus prædicatur,ita quicunq; in illo fuerit baptizatus eidem rei cuius fuerit illa similitudo, moriatur.i.peccato,& viuat a lauacro renascendo,sicut ipse a sepulcro resurgendo quālibet ætatem gerat. A paruulo enim recenter nato vsq; ad decrepitum senem sicut nullus est prohibendus a baptismo,ita nullus est qui peccato non moriatur in baptismo,sed paruuli tātū originali,maiores vero etiam actualibus quæ originali addiderunt. Nota etiam quod Apostolus hoc dicendo voluit intelligere mortem deum non fecisse,quam vtriq; deus non fecit, sed homo manibus & verbis accersiuit. Attende quod hic & alibi Augustinus deum mortem dicit non fecisse. Idem tamen alibi ita dicit, Videndū est ne male intelligatur quod dixi,Deus mali auctor non est,qui & omnium quæ sunt auctor est,quia inquātum sunt, in tātum bona sunt:& ne tamen inde putetur non ab illo esse pœna malorum,quæ vtiq; malum est,his qui puniūtur. Sed hoc ita dixi,quemadmodum dictum est,deus mortem nō fecit:cū alibi scriptum sit,Mors & vita a domino deo est:malorum ergo pœna,quæ a deo est,malum est quidem malis,sed in bonis dei operibus est numeranda:quoniam iustum est,vt mali puniantur,& vtiq; bonum est omne quod iustum est. Sic ergo dicitur deus non fecisse mortem, quia non fecit illud pro quo mors infligitur,id est peccatum. Non enim deo auctore fit homo deterior,sed vitium voluntatis est quo homo est deterior,quod vitium,lōge est a dei voluntate. Deo autem auctore cū dicit,deo volente dicitur. Quod autem.q.d.Mors non dominabitur Christo,sed potius viuit. Et quod viuit,non qualitercūq; viuit. Sed viuit deo .i.ad similitudinem dei patris:quia sicut patris vita,ita & vita Christi,nullam inquietudinem recipit. Ita & nos. Quicquid supradixit esse hominibus per gratiam Christi,hic Ro
C manis attribuit.q.d.Sicut semel Christus mortu⁹ est,& postea semper viuit:ita & vos o Romani, Existimate quidem vos mortuos esse peccato,viuere autē virtutibus deo.i.in honorem dei. Et est sensus,Sicut Christus mortuus est semel,ita peccatum in vobis semel moriatur,vt non oporteat iterari:& sicut Christus semper viuit,ita & vos semper viuatis virtutibus,& hoc in Christo Iesu domino nostro.i.in opere Christi,alibi nulla spes est.

Augustinus cōtra Max. hæreticum

Augustin° cōtra Iulia. hæreticum.

Augustin° in Ench.

B

Augustin° ex lib. Hiponosticō.

Augustinus ne retracta tiōe librorū

Attende.

Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Sed neq; exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos deo,tanq̄ ex mortuis viuentes,& membra vestra, arma iustitiæ deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis,sed sub gratia.

Non ergo regnet,quia supradixit nos mortuos peccato esse,& non debere viuere in eo,cū nemo sine peccato sit,determinat a quibus maxime est cauendum,vt scilicet, Non obediamus concupiscentiis,quasi concludat illud quod supra quærebat,scilicet,permanebimus in peccato.q.d.quia ita mortui estis peccato,ergo peccatum.i.fomes peccati.& si sit, Non tamen regnet in corpore vestro,scilicet quod est vestri iuris per gratiam. Corpore dico nunc Mortali,per peccatum:sed fiet immortale in futuro,si non regnet modo peccatum. Vel non regnet peccatum in corpore hoc mortali,in æternum,id est quod per hoc moriturum est in æternum quod regnauerit peccatum. Lex carnis est quam hic Apostolus appellat pec

Ambrosius

August. de bapt. par.

catum,cum ait, Peccatum non regnet,quia lex vel peccatum non sic manet in mēbris eo- D
Attende. rum,qui ex aqua & spiritu renati sunt,tanq̄ non sit eis facta remissio peccatorum interfectis omnibus quibus separamur a deo,sed remanet in vetustate carnis tanq̄ superatum,& pẽrem ptum:nisi illicito consensu quodammodo reuiuiscat, & in regnum propriū dominationéq; reuocetur.Nō regnet dico,ita, Vt obediatis consentiēdo & operando, Concupiscentiis
Augustin' eius,& si cupitis ex infirmitate.Si enim cōsenseris,regnat peccatum.Et nō solum non obediatis, Sed,etiā, Neq; exhibeatis membra peccato,id est concupiscētię,q̄ tunc sunt, Arma iniquitatis,id est quibus impleatur iniquitas.Et est sensus,Non solū non obediatis concupiscentiæ,sed nec concupiscatis quod est exhibere,& habilia facere membra peccato,quę tunc sunt arma iniquitatis.Hic autem nota quod concupiscentia aliquando est nomen fomitis,scilicet vitii innati,aliquando actus interioris,qui est etiam in primo motu qui dicitur propassio:& in secundo,qui dicitur delectatio:& in tertio,qui dicitur consensus.Hic autem non prohibet concupiscentiam quæ est in primo motu,quia non est in potestate nostra quin surgat,sed gratia dei compescere possumus,ne vsq; ad delectationē & consensum per-
Augustinus ueniat,quod prohibet,scilicet vt mente non delecteris,vel consentias concupiscentiæ carnis,quæ ex languore veniens rebellat aduersum te.Languor autem iste tyrannus est qui mo-
Augustinus uet mala desideria.Est ergo in nobis mala concupiscentia quæ non est permittenda regnare.sunt etiam eius desideria quæ sunt actuales concupiscētiæ,quæ sunt arma diaboli.Per ea B
Ambrosius enim occasio datur illi vt deserente nos deo accepta potestate illudat & mortificet.Si vis ergo esse victor tyranni & inimicum inermem inuenire,& sic tibi subiicere,non obedias concupiscentiæ malæ operando,nec etiam concupiscatis delectando vel consentiēdo. Sed potius exhibete,id est habiles facite Vos deo,vos dico, Tanq̄ ex mortuis viuentes.q.d.exhibere vos deo debetis,& potestis,quia estis viuentes virtutibus:& debetis.quia prius mortui eratis in peccatis,& si implere non potestis opere quod bonum est. Vel,id est saltem velitis per quod habiles eritis & præparati.& hoc est quod dicit cum subdit, Et membra ve
Ambrosius stra exhibete deo,vt sint Arma iustitiæ,quibus scilicet impleatur iustitia . Sicut enim peccato arma præbemus membra nostra cum male agimus,vt verbi gratia.si surgenti damus irę,vel linguam ad maledicendum,vel manus ad percutiendum:ita & iustitiæ arma damus cum recte conuersamur,membra vestra custodientes ab omni turpitudine. Peccatū enim.
Ambrosius q.d.quod dixi facite,quod & leuiter potestis. Peccatum enim vobis iam nō dominabitur, vt olim solebat. Nō enim estis sub lege,quæ non iuuabat. Sed estis sub gratia,quæ refrigerat & iuuat,vt etiam legis quisq; sit factor,sine qua gratia,sub lege positus tātumodo erit legis auditor.

Quid ergo?Peccabimus,quoniam non sumus sub lege,sed sub gratia? Absit.An nescitis,quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum , serui estis F eius cui obedistis,siue peccati ad mortem,siue obeditionis ad iustitiā? Gratias autem deo,q; fuistis serui peccati,obedistis autem ex corde,in eam formam doctrinæ,in qua traditi estis.Liberati autem a peccato,serui facti estis iustitiæ.

Quid ergo?q.d.quia non sumus sub lege quæ terret,sed sub gratia quæ bonum promittit.
Aimo. Quid ergo?faciemus.an scilicet, Peccabimus,hac fiducia, Quoniā nō sumus sub lege, sed sub gratia. Hoc quidam dicebant,qui legem quasi cohęrētem gratiæ prædicabant tenēdam,quod Apostolus remouens ait, Absit.Vel ita,Dixi vos sub gratia esse non sub lege,& quoniam lex a deo est,ne per hoc ei forte opponeretur,ipse sibi opponit.q.d.quia lex a deo est.Quid ergo dicemus?dicemus hoc scilicet quod peccabimus. Quoniā non sub lege,sed
Aimo. sub gratia sumus,id est quod legem dimisimus pro gratia? Absit.An nescitis,ne aliud profitentes,aliud faciamus:& cum dei serui dicimur,gestis serui diaboli inueniamur,præmonet,& denūciat,nos esse seruos eius,cuius volūtatē explemus operib9.q.d.nō debetis peccare,sed bene operari. Quoniam cui exhibetis,id est affectatis Vos seruos , vt pronos ad
Ambrosius obediendum consentiendo & operando, Serui estis,id est cogemini quadam necessitate quam importat consuetudo ad voluntatem eius, Cui obedistis,id est postq̄ ei obedistis: & si non ante cum primum exhiberetis vos seruos. Et an nescitis hoc? Serui estis dico,id est Siue peccati,ducentis, Ad mortem,id est ad peccatum maius,vel ad æternam pœnā: Siue obeditionis,id est iustitiæ, ducentis, Ad iustitiam,maiorem,vel ad æternam vitam.

A Gratias &c.q.d.eius estis cui vos datis.ego autē Gratias,ago, Deo,de eo quod cū pri9 essetis serui peccati,non modo,& hoc est quod ait,sic lege literam.q.d.Ita est vt dixi,& hoc in vobis apparet,qui fuistis aliquando Serui peccati,nunc autem obedistis,& per hoc estis facti,serui iustitiæ,id est Christi.Obedistis dico nō specie tenus, Sed ex corde,id est animi iudicio,quia per naturam non per legem,ex voluntate non ex timore obedistis fidei.de hoc autem, Ago gratias deo.s.quod cum prius essetis tales,modo non estis,vos dico tendentes In eam formam doctrinæ,id est in doctrinam quæ est forma nostra. Doctrina euāgelii est forma quæ imaginē dei deformatā restituit. In eam formā,dico,in quam formam non per vos,sed gratia dei, Traditi estis,& per hoc, Liberati estis,per alium, A peccato,id est a fomite peccati ne regnet. Serui autem facti estis iustitiæ,consentiendo & operando.

Humanum dico,propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati,ad iniquitatem,ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ,in sanctificationem. Cum enim serui essetis peccati:liberi fuistis iustitię. Quem ergo fructū habuistis tūc in illis,in quibus nunc erubescitis?

Humanum dico &c.Hactenus ostendit Apostolus non esse peccandum.hic dicit quid deinceps sit agendū,scilicet vt seruiatur iustitiæ,de quo nullus est qui possit se excusare,qa nul
B lus est qui non possit bene operari,saltem volūtate,quod item est per gratiam. Et ne religio Christiana quasi importabilis & aspera videretur,& ideo fugeretur,quiddam humanum.i. leue præcipit:scilicet ea mensura seruire deo,qua prius famulabamur peccato,cū vtriq; propensius deberet seruiri deo q̄ peccato,quippe cum hic salus illic damnatio sit.q.d.& quia liberi estis a peccato,ideo dico.i.præcipio vobis. Quiddam humanum,id est leue & sine honere,quod quidem est adultę,sed non consummatę iustitiæ.& hoc dico, Propter infirmitatem carnis vestræ,id est quæ est ex carne vestra,pro qua humanum dico,quia maiora deberem dicere si possetis ferre, quia plus seruituris debetis iustitiæ q̄ peccato : sed parco infirmitati vestræ non exigens plus boni a vobis,quam fecistis mali. Sicut enī &c.Hic ostendit illud humanum,pudorem incutiens illis dum dicit, vt hoc saltem dependant iustitiæ, quod prius immunditiæ detulerant.Quid ergo tam humanum.i.tam leue tam sine honere quod prorsus nulla possit carnis infirmitas excusare.q.d.Vere humanum dico,quia hoc humanum. Sicut enī exhibuistis,id est volūtate duce præpatastis Mēbra vestra,quæ vestri iuris essent,si velletis, Seruire operando immunditiæ carnis,id est luxuriæ,quæ corpus inquinat. Et iniquitati mentis,quæ & si corpus non inquinet animam tamē corrumpit:iniquitati dico ducenti, Ad iniquitatem,id est ad mali consummationē: Ita.i.similiter nūc cū sitis liberati a peccato Exhibete,id est præparate Membra vestra,quæ vestri iuris sunt Seruire,operando, Iustitiæ,ducēti, In sanctificationem,id est ad boni cōsummationē.
C Et est sensus, Sicut tūc nullus timor coegit vos ad peccādum,sed libido voluptasq; peccati duxit:sic modo ad iuste viuendū,non vos supplicii metus vrgeat,sed delectatio charitasq; iustitiæ ducat:& hæc quidem quantum mihi videtur nondum est perfecta,sed quodammodo adulta iustitia. Vnde non frustra dicit, Humanum: humanum enim est quod ait, Sicut exhibuistis vos immūditiæ: Ita exhibete vos nunc iustitiæ,quia plus etiam debet amari iustitia quam tūc fuerit iniquitas,vt scilicet pro iustitia tolleret homo dolores,& cōtēnar omnia,etiam mortē. Suauior est enim iustitia & lucidior quam iniquitas,& ideo magis amāda. Appende enim iustitiam & iniquitatem,tantum ne amanda est iustitia, quomodo amata est illa?absit vt sic,& vtinam vel sic ametur,ergo plus amanda,plus omnino.In iniquitate consecutus es voluptatem,pro iustitia tolera dolorem.Ecce plus,sed non dicit Apostolus plus,sed sicut.Si ergo non plus seruitur iustitiæ, Vel,id est saltem tantum seruiatur,quātū tunc iniquitati seruiebatur,hoc dicit ne fides,quasi aspera & importabilis fugiatur.Inueniūtur tamen forsitan aliqui qui sicut iustitiæ peccati voluptatem præposuerunt:ita præponāt iustitiæ delectationem,voluptatibus carnis pro iustitia tamen pœnas mortemq; pati formidēt.Humanū est hoc.Parum est vt contemnas quicquid te delectabat;contemne etiā quicquid terrebat,carceres,tormenta,etiam mortem.In vtroq; gradu amatores iustitiæ vos præparate. Cūm enim &c.q.d.ideo seruiendum est iustitiæ. Enim,id est,quia cū Essetis serui peccati,id est cum peccatū dominaretur vobis, Liberi fuistis iustitiæ,id est caruistis do.

Ambrosius
Origenes.
Ambrosius
Origenes.
Origenes.
Augustin⁹ ad Anastasium.
Augustin⁹ in eodem.
Augustin⁹
Attende.
Augustin⁹
Augustin⁹ in eodem.

Augustinus in Ench. minio iustitiæ. Serui addicti, quęso, qualis potest esse libertas? libertas serui est, quãdo eũ peccate delectat, quod est ex libero arbitrio. liberaliter enim seruit, qui voluntatem domini libenter facit. Ac per hoc ad peccandũ liber est quia peccati seruus est, sic & iustitiæ libere seruit, qui amat, qui lętatur. Ipsa est vere libertas propter recte facti lętitiam, simul & pia seruitus propter præcepti obedientiam. Hæc est ergo bona seruitus & libertas, illa vero mala. D

Quem ergo. q.d. Cum serui essetis peccato caruistis iustitia, & etiam fuit vobis fructus talis vnde erubescatis, & finis mors æterna. & hoc dicit sub interrogatione. q.d. caruistis iustitia. Quem ergo fructum habuistis tunc? q.d. malum scilicet maiorem turpitudinem: habuistis dico, In illis, turpitudinibus peccatorum, In quibus, id est in quarum memoria erubescitis nunc, cum sanę mentis estis. Est enim temporalis confusio quædam scilicet vtilis perturbatio animi respicientis peccata sua, & respectione horrentis, & horrore erubescentis, & erubescendo corrigentis. (Augustinus in psal. xxx.) Et nota quod ideo mala priora memorat Apostolus, quia hæc rememoratio facit priora abhorrere, & magis obnoxios gratiæ.

Nam finis illorum, mors est. Nũc vero liberati a peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem: finem vero vitam æternam. Stipendia enim peccati, mors: gratia autem dei, vita æterna in Christo Iesu domino nostro. B

Nã finis. q.d. de fructu quęro. Nam de fine patet. s. Quod finis illorum. s. exitus vitæ, & Ambrosius actuum, Est mors æterna, quæ illis operibus & talia operantibus succedit. A morte enim peccati ad mortem æternam transitur. Ecce libertas illorum & maculis plena, & pœnarum Aimo. squaloribus est mancipata. De talibus dicit propheta, Computruerunt iumenta in stercore suo. Iumenta dicuntur homines irrationabiliter viuentes sine honestate morum & conuersationis. Iumenta ergo in stercore putrescere est in fœtore luxuriæ, & turpitudine vitiorum, vitam finire. Nunc autem. q.d. Ita fuit tunc, cum seruiteris peccato. Nunc vero cum con- Augustin⁹ ad Bonifa. uersi estis, Liberati estis a peccato, cuius tunc serui eratis. Nota quod supradixit eos liberos fuisse iustitiæ, non liberatos: nunc autẽ a peccato non liberos dicit, ne sibi hoc tribuant, sed dicit prouide ac vigilanter liberatos, referens hoc ad illam domini sententiam, Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis: sed hæc voluntas quæ in malis libera est, quia delectatur malis, ideo non est in bonis libera, quia liberata nõ est: nec potest homo aliquid boni velle, nisi adiuuetur ab eo, qui malum non potest velle: & ideo hic vigilantissime dixit liberatos a peccato, & supra, liberos iustitiæ. Liberum enim arbitrium vsqueadeo in peccatore non periit, vt per ipsum peccent, maxime omnes, qui cum delectatione peccant, & quibus placet, quod eis liber. Liberi ergo a iustitia non sunt nisi arbitrio libertatis: liberati aũt a peccato non sunt, nisi gratia saluatoris. Serui autem. q.d. liberati estis a peccato, serui aũt estis facti quasi per Augustinus in eodem. aliũ Deo, qui tũc liberi, Fuistis, iustitiæ. & vos liberati & serui facti Habetis, in pręsenti, F Fructum vestrũ, id est congruũ: vos dico ducti, In sanctificationẽ. i. in virtutũ cõsumma- Ambrosi⁹ tionem, Finem vero, habebitis Vitam ęternã. i. in exitu & fine vitę, habebitis vitã quæ est sine fine. Stipendia enim &c. q.d. vere finis illorũ Mors est, quia mors ęterna est. Stipendia peccati. i. digna retributio pro peccato. Vita autem ęterna, quæ est finis iustorum Aimo. sola dei gratia datur, & hoc In Christo Iesu dño nostro. i. per Iesum Christum. Attende loquens de remuneratione peccati, stipendium nominauit: & de remuneratione electorum dixit gratiam dei, quia qui militant diabolo propriã mercedẽ accipiũt. q.d. stipendiũ, id est Augustinus diabolicę malitię debitum. Stipendiũ eñ dicitur a stipe pẽdenda. i. substantia ponderãda. Aimo. Antiquitus enim potius ponderabatur pecunia quam numerabatur, quę militib⁹ pro patria militantibus ex publico ęrario tribuebatur. Ideo dixit stipendiũ peccati mors, vt mortẽ pec- Augustin⁹ in Ench. cato non immerito illatam, sed debitam demonstraret. Stipendia enim quasi emeritorum Augustin⁹ sunt, & stipendium pro opere diabolicę militiæ debitum redditur, non donatur. Gratia ve- August. in eodem. ro nisi gratis est, gratia non est. Intelligẽdum igitur est etiã bona ipsa hominis merita, esse August. ad Valentium dei munera, quib⁹ cũ vita æterna reddit, quid nisi gratia pro gratia datur? Et qa merita ex gratia sunt, & ita gratia pro gratia reddetur. Posset ergo recte dicere stipendium iustitiæ, Augustin⁹ ad Sixtum p̃sbyterum. vita æterna, sed maluit gratia dei dicere vita æterna, vt intelligeremus deum ad vitam æternam pro sua miseratione nos perducere, non meritis nostris. Quid enim est meritum hominis ante gratiam, cum omne bonum meritum nostrũ non in nobis faciat nisi gratia?

A Quippe cum deus coronat merita nostra,nihil aliud coronat quam merita sua. Vnde vita
æterna quæ in fine a deo meritis præcedentibus redditur,quia eadem merita quibus reddi
tur non a nobis sunt,sed in nobis facta sunt per gratiã:recte & ipsa,gratia nuncupatur,quia
gratis datur:nec ideo gratis,quia non meritis datur,sed quia data sunt & ipsa merita,quib⁹
datur. Confitendum est ergo ideo gratiam vitam æternam vocari,quia his meritis reddi- Augustinus
tur,quæ gratia contulit homini. Vnde in euãgelio legitur & gratiam pro gratia,id est pro de cor. &
eis meritis quæ contulit gratia. Certum enim est vitam æternam bonis operibus reddi,sed gratia.
ipsa opera quibus reddetur,ad gratiam dei pertinere. Vnde dominus ait,Sine me nihil po
testis facere. Accipimus ergo gratiam pro gratia,sed gratiam glorificationis pro gratia iu- Augustin⁹ Fulgentius
stificationis indebitę. Gratia enim iustificationis omne meritum malum deleuit, indebito
beneficio,& confirmat iugi auxilio cui gratia glorificationis iuste redditur in primo.

CAPVT VII.

N ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in
homine dominatur,quanto tempore viuit? Nam quæ sub viro est
mulier,viuente viro,alligata est legi:si autem mortuus fuerit vir
eius, soluta est a lege viri. Igitur viuente viro vocabitur adulte-
ra,si fuerit cum alio viro:si autem mortuus fuerit vir eius,libera
B ta est a lege viri,vt non sit adultera,si fuerit cum alio viro.

An ignoratis fratres &c. Hactenus egit de vi gratiæ,ostendens ex ea non ex lege esse sa-
lutẽ: nũc dicit quod lex vltra non est tenenda,& agit de fine legis,& priori inutilitate legis.
Non ergo mirẽtur Romani,quia Aplus ait,Nõ estis sub lege,sed sub gratia. Supra eñ dice-
batur lex non iustificare:hic dicitur debere cessare,quia data est vsq; ad Christum.q.d.aliqs
diceret,Cur dicis per Christum esse vitam,& non per legis obseruantiam? Respõ.quia iã fi-
nem habet ipsa lex,& non dat vitam,sed auget peccatum: & hoc est quod dicit sub interro
gatione,& est ordo verborum talis. An ignoratis o fratres hoc scilicet ignoratis quia lex
Mosi in homine dominatur,vt ei obediat homo? Quanto tempore viuit,id est quãdiu sta
tum habet ipsa lex,quod non debetis ignorare. Enim,id est quia vos scitis legem.s.Mosi.
Erant enim Romani de Iudæis & gentibus:& ego loquor scientibus legem,in qua quod di-
co manifestatur,si spiritualiter intelligatur. Deinde per simile illud ostendit subdens, Nã Augustin⁹
quæ iuro,per quam similitudinem explanat & probat quod dixerat. Sicut enim mulier viuẽ li lxxxiij.
te viro, Alligata est legi viri. Si autem mortuus fuerit soluta est:ita dum lex statum habet quæstion.
ei subiectus est homo,cum vero desinet habere statum,soluitur homo. Vel ita, An ignora
tis. Agit de lege naturali. Vt enim firmet animos eorum in doctrina euangelii, & retrahat Ambrosius
a lege Mosi,vtitur exemplo humanæ legis,vt per terrena suadeat cælestia. Sciunt vtiq; le-
C gem Romani,quia non sunt barbari,sed naturalem iustitiam comprehenderunt partim ex
se,partim ex Græcis,sicut & Gręci ex Hebræis.& hoc est.q.d. Ideo dico per Christum & nõ
per legem Mosi,quia lex finem habet,quod patet per exemplum humanæ legis. An igno- Ambrosius
ratis fratres,quia lex naturæ quæ generalis est,sed non per oẽs sui partes,ab oĩbus recipitur
vel obseruatur. In homine dominat᷑,quãto tẽp.vi.id est quãdiu statum habet? Mortua eñ
dicitur lex,cum cessat eius auctoritas non debetis hoc ignorare,quia vos scitis legem natu-
ralem. Et ego loquor sci.le.hoc de lege naturali literis inscripta,siue consuetudine homi-
num comprobata,ait,sub qua erant Iudæi,Græci,Latini. Hæc enim lex generalis est, post-
ea vero specialem legem proponit,per quam etiam vult probare apertius assertionem suã.
Gradatim enim vult eis tradere veritatem:vnde subdit, Nãq; sub viro est &c. Vere dum
statum habet lex dominatur,sicut per hoc exemplum ostendo. Nam mulier quæ sub viro
est,viro viuente alligata est legi viri,vt non possit discedere ab eo,sic & lex Mosi quãdiu sta
tum habet,debet seruari. Hoc ergo sequenti exemplo apertius docet Christianum a lege fa
ctorum exutum,non ab omni lege,sicut mulier liberatur a lege viri,mortuo viro,non a lege
naturæ,nec vltra debet Christianus esse sub lege. Si enim ei lex viuit,adulter est,nõ prodest Ambrosius
ei Christianum dici,& hoc ostendit positum exemplum exequendo. Si autem mortuus fue
rit vir eius,soluta est a lege viri:similiter si lex statum amittit,soluitur homo: & quia viuẽte
viro alligata est legi viri, Igitur viuente marito vocabitur adultera, si fuerit cum alio vi-
ro:sic qui præuaricatur lege stante peccat. Si autem mortuus fuerit vir eius,liberata est a

Ambroſius lege viti:ita ſublata lege data remiſſione peccatorum hi qui iũcti ſunt euãgelio per gratiã B
liberati ſunt. Vt non ſit.q.d.&c.ita libera eſt mulier,vt nõ ſit adultera ſi fuerit cũ alio vi-
Ambroſius ro:ſic,finita lege non præuaricatur qui ad Chriſtum tranſit,dimiſſis figuris. Mortua em̃ le
ge non ſunt adulteri qui cum Chriſto ſunt.immo ſi quis ſeruans legem mortuam,vult eſſe ſi
dei,adulter in vtroq;,nec prodeſt ei Chriſtus.

Itaq; fratres mei,& vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti,vt ſitis alterius,qui ex mortuis reſurrexit,vt fructificetis deo.Cũ enim eſſemus in carne,paſſiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris,vt fructificarent morti,nunc autem ſoluti ſumus a lege mortis,in qua detinebamur:ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus,& non in vetuſtate literæ.

Auguſtin⁹ lib.lxxxiij. quæſtion. Itaq; fratres mei.Hucuſq; ſimilitudo eſt,dehinc incipit rem loqui, pro qua ſimilitudinem
induxit,& infert a ſimili.q.d.quia ita eſt inter virum & mulierem:itaq; iuxta hanc ſimilitu
Ambroſius dinem, Fratres mei,& vos vt nos Apoſtoli, Mortificati eſtis legi,dimiſſis peccatis,id eſt
nihil debetis Legi,quæ data eſt vſq; ad Chriſtum.q.d.non modo dimiſiſtis legem,ſed etiã
facti eſtis,vt mortui legi,id eſt figuratiuis.Ita em̃ hic appellatur lex. mortificati dico, Per
corpus Chriſti,id eſt per myſterium incarnationis,vel per completionem veritatis,ad hoc
eſtis mortificati legi,vt vos ſitis alterius,id eſt Chriſti cuius nõ pudeat vos eſſe,quia ipſe eſt
Qui ex mortuis reſurrexit,cuius vtiq; ſumus vt modo Fructificemus deo,qui prius fructi E
ficabamus morti ſub lege.& vere mõ fructificamus deo,& nõ olim. Cũ em̃ eſſemus in car-
Ambroſius ne,id eſt quæ carnis ſunt operantes quod erat ſub lege, Paſſiones peccatorum,id eſt concu
piſcentiæ quæ ſunt cauſa peccatorum mortalium, id eſt conſenſus operis,ſub quibus tanq̃
Auguſti 1⁹ ſub viro dominante agebat aĩa,anteq̃ gratia veniret per fidẽ, Quę,paſſiones Per legem
erant,vel notę vel etiam auctę,vitio faciẽte, Operabãtur in membris noſtris,id eſt duce-
Ambroſius bãt mẽbra noſtra ad mala opera. Ita vt fructificarẽt morti.i.vt facerẽt digna ęterna mor
Auguſtin⁹ li lxxxiij. quæſtion. te. Nũc autem cum ſumus Chriſti,ſoluti ſumus,remiſſis peccatis,a lege,quæ eſt cauſa mor
tis,id eſt peccati.Aucta eſt em̃ concupiſcentia, cũ lex prohiberet vbi nõ erat fides:& ad cu-
mulum peccatorum præuaricationis crimen additum eſt,quia vbi non eſt lex,nec præuari-
Ambroſius catio.Vel lex mortis ideo dicta eſt,quia peccantes interficit.& reos punit. In qua lege,de-
tinebamur, Nec vnq̃ niſi gratia dei ſolueremur. ſoluti ſumus dico, Ita vt ſeruiamus in
nouitate ſpiritus & non in vetuſtate literæ,id eſt ſeruiamus operibus noui hominis Chriſti,
quæ non noſtris viribus vel lege attingimus,ſed gratia ſpiritus ſancti,in quib⁹ eſt ſic immo
randum,vt nihil addatur de operib⁹ legis quæ vetuſta ſunt.Vel, *Seruiamus in nouit.ſpiri*
Ambroſius tus,id eſt lege fidei,quæ eſt in animo innouato,quę etiam hominem facit ſpiritualẽ,& ideo
Ambroſius recte dicitur lex ſpiritus. Et non in vetuſtate literæ,id eſt non ſecundum literam quæ ſe-
Auguſtin⁹ nuit,quia ceſſauit. Attende quod in præcedenti ſimilitudine tria ſunt,ſcilicet vir,mulier,
lex viri:& rurſum in hac propter quam ſimilitudo inducta fuit,ſimiliter tria,aĩa,pctm̃ lex: F
hoc ſolum hic diuerſum eſt,quod in illa vir moritur,vt a lege viri ſoluta mulier nubat, cui
velit:hic autem non peccatum,ſed ipſa anima moritur peccato.Prædictis nanq; paſſioni-
Auguſtinus lib.lxxxiij. quæſtion. bus ipſa anima moritur quæ iam ſeruit mente legi dei,quanuis ipſæ paſſiones nondũ mor-
tuę ſunt,quamdiu carne ſeruit legi peccati.Reſtat ergo adhuc aliquid ei qui eſt ſub gratia,
quod eum tamen nõ vincat,nec captiuum ducat. Quid ergo? Hic quęritur vtrum ipſa lex
ſit mala,quia videbatur culpaſſe legem dicendo paſſiones peccatorũ eſſe per legem,& ean-
dem vocando legem mortis & vetuſtatẽ literæ:quæ verba male intellecta fomitem inſanię
Auguſtin⁹ de verb.dñi. furori Manichæorum ſubminiſtrarent.Manichæi enim legem Moſi dicunt non a deo da-
tam,& eam euangelio contrariam eſſe contendunt:& quando cum eis agitur,prædictis te-
ſtimoniis Apoſtoli quæ non intelligunt,conantur conuincere catholicos. Quod ergo ſenſit
Apoſtolus poſſe intelligi,opponit,vt & hoc ſe intellexiſſe neget,& legẽ legis ipſius laude de-
fendat,& quo ſenſu prædicta dixerit verba,aperiat,q.d.Quandoquidẽ lex mortis eſt,& au-
xit vires peccati detinens a bona operatione,

Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcentiam neſciebã,niſi lex diceret,Non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum,operatum eſt in me

A omnem concupiſcentiam.

Quid ergo dicemus? Dicemus, Quia lex peccatum, id eſt docens vel faciẽs peccare. Vel talis pro qua donata peccauit auctor eius, quaſi malę rei? Abſit. Non enim lex mala eſt, ſed potius bona. Quia peccatum nõ cognoui niſi per legem, id eſt quia peccatum fecit cognoſcere, quia prius neſciebantur quædam vel eſſe peccata, vel adeo eſſe grauia, vel eſſe punienda. Non ergo adeo prius cognoui peccatum niſi per legem per quam innotuit, vel eſſe peccatum quod ignorabatur, vel eſſe graue, vel eſſe puniendum. Per hoc oſtendit legem non eſſe peccatum, ſed indicem peccati. Quare intelligitur legem ad hoc datam eſſe, non vt peccatum infereretur, vel extirparetur, ſed tantum vt demonſtraretur quod animã faceret reã, vt quia peccatum ſine gratia dei vinci non poſſit, ipſa reatus ſollicitudine, ad percipiendã gratiam conuerteretur. Quod autem per legem notum ſit peccatum oſtendit in parte. Nã concupiſcentia. q. d. peccatum non cognoui niſi per legem, ſicut in hoc vno patet. Nam cõcupiſcẽtiam neſciebam, vel peccatum eſſe, vel tam graue: Niſi lex diceret, Nõ cõcupiſces. Ad probandum per legem cognoſci peccatum, hoc elegit Apoſtolus quod eſt generale peccatum. ſ. concu. vnde omnia mala veniunt. bona eſt ergo lex, quæ dum hoc prohibet, omnia mortalia prohibet. Non eſt lex peccatum ſed inſinuatrix peccati, per eam factus eſt homo doctus, ſed peius eſt victus dum ſine gratia Chriſti erat. Et nota quod ait, Neſciebam, non pro ſe hoc dicit, ſed in perſona ſua generalem agit cauſam. Sed quęritur quæ ſit iſta concupiſcentia. Dicunt quidam illam eſſe quæ prohibetur in decalogo cum dicitur, Non concupiſces rem proximi, vel vxorem proximi. Alii ergo generaliter quamlibet concupiſcentiam quorũlibet prohibitorum. Occaſione autem &c. Ecce oſtenſum eſt quod lex bona eſt q̃ peccatum prohibet, & oſtendit: ſed tamen ex ea malum acceſſit, quia, Peccatũ, id eſt fomes peccati, ſcilicet vitium concupiſcentiæ, quod & carnalitas appellatur. Vel, Peccatũ, id eſt diabolus qui eſt auctor peccati, Operatum eſt in me omnem concupiſcentiam, id eſt cõſenſus delectationis & operis. Aucta eſt enim concupiſcentia ex prohibitione legis, quando adhuc deerat gratia liberantis: vel, Omnem concupiſcentiam, id eſt omne peccatum: omnem em̃ dicens concupiſcentiam, cuncta peccata ſignificat. Erat em̃ ante, peccatum, ſed non omne, quando crimen prævaricationis adhuc deerat. Sed modo omne peccatum acceſſit, quia etiã prævaricatio. Operatum eſt dico, Occaſione accepta per mãdatum, id eſt per legẽ. Fomes occaſionem accipit per mãdatũ, quia talis eſt noſtra carnalitas, vt ardentius deſideret prohibita, quibus non memoratis faceret quaſi ſopita, & diabolus etiam ex mãdato accepit occaſionem, quia videns legem in auxilium hominibus datam, magis exarſit iracundia aduerſus hominem, & magis inſtitit vt verteret legem illis in perniciem, cũ prius quaſi ſecure poſſidens minus tentaret. Vel, Peccatum, id eſt diabolus vel fomes, Eſt operatũ in me omnẽ concupiſcentiam, non mutatur ſenſus horum verborum, & hoc, Per mandatum. operatũ dico, Occaſione accepta, in ipſis rebus, vt viſa muliere, vel auro, & huiuſmodi. Attende recte dici peccatum operatum omnem concupiſcentiam per mandatum. Vel occaſionẽ accepiſſe per mandatum. Minor enim erat concupiſcentia ante legem, quando ſecurus peccabat homo. Ibat enim poſt concupiſcentiam, & quo trahebat, currebat, eiuſq; illecebras blandas, & ex carnali ſuauitate iocundas magnam felicitatem putabat, ſed veniente lege quaſi oppoſito obiice, vidit homo malum ſuum, voluit refrenare concupiſcentiam, nõ ire poſt eam, ſtrinxit ſe, conatus eſt homo de ſe præſumens concupiſcentiæ fluuium ſiccare, ſed non valuit. Frenatus quidem eſt fluuius concupiſcentiæ, oppoſitis obiicibus legis ſed nõ ſiccatus, immo quia de ſe non de gratia homo præſumpſit. Aucta eſt concupiſcentia oppoſita lege, & quæ prius eum ducebat obiice nullo, obruit eum obiice rupto. Per legem em̃ doctus, ea prævaricata peius eſt victus, & factus eſt legis prævaricator qui fuit ante neſcius peccator: & ideo bene dicit omnem concupiſcentiam. Omnis enim eſt quando tranſcendit legem.

B

C

Marginalia: Ambroſius — Ambroſius — Auguſtinus ad Simplic. — Auguſtinus — Auguſtin. — Hieronym. — Quæſtio. — Ambroſius — Auguſtin. — Ambroſius — Auguſtinus ad Simplic. — Auguſtinus — Ambroſius — Auguſt. de verbis dñi. — Idem.

Sine lege enim, peccatum mortuum erat. Ego autem viuebam ſine lege aliquando. Sed cum veniſſet mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus ſum, & inuentum eſt mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Nam peccatum occaſione accepta per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit.

Sine lege enim &c. Bene dixi per mandatum, Sine lege enim, id eſt cum lex non erat,

Peccatum.i.diabolus seu fomes peccati mortuum erat,id est debile,quia non ita sęuiebat D
Ambrosi° ad illusionem hominum ante legem.Patet quod non ex sua persona,sed ex persona hoīs ge-
Augustin° neraliter,loquitur Apostolus,& notatur hic primus actus hominis ante legem.i.loquitur hic in persona hominis ante legem. Ego autem.q.d. Ante legem pec.erat mort. Ego autē, rationalis homo, Aliquando.i.in tempore ante legem, Viuebā, ad compatationē huius mortis cum essem, Sine lege.Nota duos homines in eodem.s.interiorem & exteriorē.i.rationem & fomitem:qui est in carne,interiorem dicit assentire legi,& eius testimonio,bonā esse legem approbat: exteriorem vero dicit contra interiorem,& cōtra legem repugnate & captiuare,& per legem maiorem potestatem peccandi habere. Sed cum venisset.Hic notatur scđs actus sub lege.i.hic loquitͬ Aplus in statu hominis positi sub lege.q.d.sine lege viuebam. Sed cum venisset mandatum legis,peccatum prius sopitum,id est exteriot homo,sci
Augustinus licet fomes peccati, Reuixit,id est cœpit apparere,& rebellare: Ego autem interior homo mortuus sum aucto peccato & addita pųaricatione:vel ita ab illo loco, Sine lege. Et agit de peccato concupiscentiæ,& de aliis quæ per legem nota fuerunt,& respicit ad illud quod prædixerat scilicet peccatum non cognoui nisi per legem.q.d.& vere non nisi per legem.

Augustin° Quia sine lege p.mor.est,id est ignotum latebat,non appatebat,omnino tanquam sepul-
de ver.apřl. tum ignorabatur. Ego autem viuebam sine lege aliquando.i.videbar mihi viuere,quia nō terrebar morte ex peccato,quia non apparebat.q.d.Nesciebam esse peccatum,& ideo secu- E
Augustin° re viuebam,quasi deus non esset iudicaturus actus humanos. Sed cum venisset mādatum
ad Bonifa. peccatū reuixit,id est apparuit & innotuit mihi:nec tñ ait vixit,sed reuixit, quia vixerat aliquando in paradiso quando contra preceptum datum satis apparebat admissum:sed cū homines nati peccatores sine mandato viuerent,tanq̄ mortuum latebat,sequebaturq; concupiscentias carnis sine cognitiōe quia sine cohibitione:sed data lege.peccatum in notitiam nati hominis reuixit quod in notitiam ptimam facti hominis.Aliquando iā vixerat. Ego
Augustinus autē mortuus sum,id est noui me mortuū:quia vidit se reum esse apud deū ex his quæ pecca
Ambrosius bat.Ante enim erat sibi ignotus peccator,sed modo factus est sibi manifestus præuaricator.
Augustin° Et ita inuentum est alicui bene attendenti, Mandatum legis,quod erat ad vitam obe-
de ver.dñi. dienti vel obseruanti,vel erat ad vitam intentione dantis,quia bonum erat,hoc idem non aliud esse, Ad mortem æternam,mihi non obseruanti, & peccanti. Ad mortem autē non est ex sui vitio,sed ratione prædictę occasionis. Nam peccatum,quia dixerat peccatū esse ad mortem quomodo hoc sit determinat.q.d.quomodo mihi est mandatum ad mottē?Ecce
Ambrosius quia pet illud seductus sum falsa dulcedine,diabolo vel fomitē.& hoc est, Nam peccatum, id est carnalitas vel diabolus, Fefellit me vel seduxit, id est a bono ad malum traxit me.
Augustin° Occasione accepta pet mādatum.Quia quod concupiscitur,dulcius sit dum vetatur,& sic
Augustin° peccatum fallit pet mandatum.Ex prohibitione nanq; vbi charitas deficit,desiderium ma-
ad Simplic. li cresc,quo aucto dulcius fit quod prohibetur,& ita peccatum fallit falsa dulcedine.Fallax F enim est dulcedo quā plures atq; maiores pœnarū amaritudines sequūtur,& non solum seduxit per mandatum,sed etiam, Per illud,mandatum, Occidit,quia etiam præuaricatio
August. de nis accessit reatus.Gladio ergo quē portabas te inimicus occidit, armis tuis te vicit,armis
verbis dñi. tuis te interemit.Mandato enim tanquam gladio armatus eras,vt inimicum occideres,qđ non vales si de te præsumis.Esto ergo humilis non de te præsumas,& poteris vincere.Vide ergo paruum Dauid contra magnum Goliam,sed in dei nomine præsumentem non in viribus suis:Tu venis,inquit,ad me cū clypeo & lancea,ego in nomine domini omnipotentis sic omnino & non aliter prosternitur inimicus.Vel ita lege,Dico quod peccatum me seduxit, Et per illud,id est per hoc quod seduxit: occidit me,id est ad æternam damnationem perduxit.

Itaq; lex quidem sancta,& mandatum sanctum,& iustum & bonum.Quod ergo bonum est,mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum,per bonum operatum est mihi mortem,vt fiat supra modum, peccans peccatum per mandatum.

Itaq; lex quidem sancta,& mandatum &c. Supra legem peccatum esse negauit, defen-
Augustinus dens eam a crimine,hic eandem sui laude defendit. Aliud est a crimine obiecto defendere, aliud debito præconio prædicare.Crimen obiectum fuit vbi dictū est,lex peccatum est.

A Defensio subsecuta est cum ait, Absit. Vno verbo defensa est veritas, quia magna est defen-
dentis auctoritas. hic autem vberrima laude legem commendat, nequid suspicionis aduer- Ambrosius
sæ rem aneret in lege. quasi dicat, quia lex est ad vitam, & bona iubet & mala prohibet, & fe
cit peccatum agnoscere. Itaq; lex quidem est sancta, id est sane docens, Et mãdatũ, id est
quod per eam præcipitur, Est sanctum, in se, Et iustum, id est iustificans peccatorem, Et
bonum, id est vtile vitam acquirens. Quid ergo? Hic quęritur vtrũ lex & si sit bona, sit ta-
men efficiendo damnosa, quod ex prædictis videbatur posse colligi. Dixerat enim manda-
tum esse ad mortem, & item dixerat esse bonum. Vnde minus intelligentibus videri potest
bonum effecisse mortem, quod sibi opponens remouet, & quo intellectu dixerat mandatum
esse ad mortem, exponit contra quosdam impios qui dicebant vetus testamentũ esse a prin
cipe tenebrarum, nouum autem a domino. quasi dicat, constat legem esse bonam, & cum cõ-
stet modo quod bona est lex, & tamen ex ea mihi est mors, vt supradictum est, Ergo quod
bonum est, mihi factum est mors, id est datur hoc bonum mihi a deo, ita vt sit efficiens cau
sa mortis? Absit. Non enim est ex ipsa lege mors, sed ex vitio hominis, quia non lex, sed fo-
mes, est efficiens causa mortis, qui bonam rem vertit in malum. Sicut enim medicina nõ est Hieronym⁹
causa mortis si ostendat venena mortifera, licet his mali homines abutantur ad mortẽ suã, ad Aleasiũ.
vel aliorum: sic lex quæ venena peccatorum demonstrat, & hominem libertate sua abutentẽ
quasi freno cohibet, & composito gressu incedere docet, non efficiẽs causa peccati est, sed po
B tius vitium hominis, id est fomes, & hoc est quod subdit, Sed peccatum, id est fomes pecca
ti, Operatum est mihi mortem, id est peccatum actuale, quod est causa mortis. operatũ est
dico, Per bonum, id est per legem: non quia & ipsa sit efficiens causa, sed quia ex ea accepit
occasionem, sicut prædictum est. operatũ est dico, ita, Vt appareat peccatum, id est efficiens
causa peccati, quod tunc apparet, quando rationem trahit ad consensum, & ad operandum.
Vel ita, Peccatum, id est fomes peccati, Operatũ est mortẽ. i. peccatũ. & hoc, Per bonũ
. i. per legem, non vtiq; efficientem peccatum, sed potius demonstrantẽ & prohibẽtem illud, August. de verbis dñi.
ita, Vt per eam appareat peccatum: non dico vt sit per eã, Sed appareat. quia etiam erat
quando non apparebat: sicut supradictũ est, Cõcupiscentiã nesciebã esse peccatũ, nisi lex di-
ceret, Non concupisces. Non dixit non habebam. Bonũ ergo est lex quę sanctitate sua & iu Augustin⁹
stitia, malum esse concupiscentiam quam nesciebam ostendit. Non igitur imputo legi Dei, cõtra Faust.
sed vitio meo pctm̃: bona est em̃ lex, sed sine gratia tantũ ostẽdit pctm̃, non intulit. ergo lex
semp bona est, siue obsit inanib⁹ gratia, siue prosit plenis gratia. Multa em̃ sunt bona quę tñ
quibusdam vitio ipsorum sunt noxia: sicut sol sanos quidem oculos mulcet, dolẽtibus auget
dolorẽ. Similiter ergo lex prodest habentibus gratiam, quę est mentiũ sanitas. Inanib⁹ obest
non suo, sed illorum vitio. Dico operatũ est mihi mortem, in tantum, Vt peccatum, id est,
fomes peccati, Fiat peccans, id est peccare faciens, Supra modum, id est plusq̃ ante, nõ me
diocriter, quia etiam prçuaricatio accessit. fiat peccans dico, & hoc, Per mandatũ, sine quo Ambrosius Augustinus
C non tantum ardebat fomes, & per quod accreuit præuaricatio. Concupiscẽtia enim carnis Augustinus
quæ radix est malorum per mandatum magis prçualuit non defecit. Lex enim concupiscen-
tiam non extinxit. Vbi enim non est gratia liberatoris, auget peccari desiderium, prohibi-
tio peccatorum. Ideo ergo dixit, Per mandatum, quia præuaricatio addita est cum peccã- Augustin⁹
di libidine. Et ideo dixit, Supramodum, quia per legem non defecit, sed magis solutis cu- li lxxxiij. quæstion.
piditatibus creuit. Vel per peccatum hic intelligitur diabolus, quia per bonum dei incen- Ambrosius
sus est iracundia contra hominem, & contraria atq; illicita illi suasit, quia ei vidit a domi-
no prouideri, in quo appatet, Peccatum, id est inimicus. & hoc est, Peccatum, id est diabo-
lus, Operatum est mihi mortem, incensus, Per bonum, id est per legem, ita vt appareat, Ambrosius
Peccatum, id est inimicus dum videns homini prouideri per legem illicita suasit, vt pro vi
ta ex lege ei mors proueniret. operatum est dico in tantum, Vt peccatũ fiat peccans, id est
peccare faciens, Supramodum, id est plus quam ante. & hoc, Per mandatũ, quo dato ma
gis institit, vt hominem grauioribus pœnis subiiceret. Per legem enim accepit occasionem Ambrosius
operari homini mortem.

Scimus enim, quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.

Scimus enim &c. q. d. Vere lex non est malum, sed est bonum, Enim, id est quia, Scimus
quod spũalis est. i. spũm hoĩs alens, dũ de spũalib⁹ instruit. Vel spũalis, id est a spiritu sancto

dara. Attende quod lex Mosi & iusta dicitur & spiritualis. Lex autem euangelii dicitur lex D spiritus. Malis enim, id est quantũ ad malos quos punit lex Mosi iusta esse dicitur: Bonis vero spiritualis est, quia peccatum prohibet, & visibilia coli. Lex ergo Mosi spiritualis dicitur, quia in ea sunt quæ dei sunt, & quia spiritualiter intelligenda est. Lex autem spiritus dicitur lex euangelii, quia ibi deus ipse est. Ibi ergo sunt verba, hic res est. Ego autem. Hucusq; legẽ excusauit, quod non debet refundi in eam culpa, hic dicit quod non refundi debet in principalem naturam, id est rationem, secundum illud quod a deo habet, & ita non in creatorem, sed in homines qui ex se viriati sunt, vt prauis morib⁹ resistere nequeãt, quasi dicat, Lex spiritualis est. Ego autem carnalis sum, id est impotens animę vitio resistere diabolo, quod vitium per concupiscentiam genitus ex carne cõtraxi. & vnde hoc sit, subdit, Ego dico, Venundatus in primo parente ita vt sim, Sub peccato. q. d. Ecce vnde infirmus sum, scilicet ex culpa primi hominis qui pro delectatione cibi vetiti, se & omnes alios vendidit. Adam eñ vendidit se prior, ac per hoc omne semen eius subiectum peccato, vt potestate sui vti nõ possit circa obedientiam legis. Adæ quippe præuaricatione atq; vt ita dicam damnosa negociatione fraudulentaq; commestione vendiri sumus. Omnem enim prolem suam serpentis persuasione seductus, illiciti cibi perceptione perpetuę seruituti addixit, solerq; hic mos inter vendentes ementesq; seruari, vt is qui se cupit alieno domino mancipari aliquid precii pro iactura proprię libertatis, & additione perpetuæ seruitutis, a suo consequatur emptore: quod etiam inter Adam & serpentem manifestum est intercessisse. Ille enim precium libertatis noxię, & mortiferi pomi a serpente accipiens, a naturali libertate discessit. Maluit enim se perpetuæ eius seruituti dedere, a quo vetiti pomi letale precium acceperat, quam deinceps conditione præcepti constringi, & ita non immerito omnem posteritatis progeniẽ eius subdidit famulatui, cuius effectus est seruus. Vendere nos potuit, sed redimere non valuit. Vendidit nos consensu peccati, redimimur iustitia fidei. Sanguis enim innocẽs datus est pro nobis vt redimeremur. In venditore ergo erubescat superbia, in redemptore glorietur gratia. Vendidit se homo per liberum arbitrium, sub dominante iniquitate, & accepit pro precio exiguam de arbore vitæ voluptatem. Creatus est ergo primus homo rectus sine culpa, sine vitio, sed ipse non rectum fecit se, quia deseruit imperatorem, & diuertit ad desertorem, cadensq; a manu figuli vas fractum est, quod deus permisit, vt miseria sua probaret, quia sine deo nihil potest. Se ergo & alios vendidit, voluntaria concupiscentia vt sub peccato, id est serui peccati sint. Quia enim continere cum posset noluit, inflictum est ei non posse cũ velit. Per malum velle perdidit bonum posse, & factus captiuus dicit, Venundatus sum sub peccato. Vel vnusquisq; vendidit se consuetudine proprię voluntaris.

Ambrosius
Ambrosi⁹
Ambrosius
Augustinus
Augustinus
Ambrosius
August. in lib. collat.
Augustin⁹ de ver. ap̃li.
Ambrosius

Quod enim operor, non intelligo. non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi quoniam bona est. Nunc autem, iam non ego operor illud, sed quod habitat F in me peccatum, scio enim quia non habitat in me (hoc est in carne mea) bonum.

Quod enim operor &c. Probat quod seruus est peccati, & loquitur in persona hominis sub lege, quasi dicat, Verę sub peccato sum, id est, vt seruus peccati sum, Quia quod operor, secundum exteriorem hominem dimittendo bona vel faciendo mala, Intelligo, secundum interiorem hominem non esse operandum, quia aliud videt se per legem scire, & aliud agere. Nota quia personam duorum hominum assumit hic Apostolus interioris, id est mentis, & exterioris, id est carnis, vel carnalitatis. Non enim &c. quasi dicat, Vere operor q̃d non intelligo, quia & dimitto bonum quod volo, & facio malum quod nolo, & est probatio a partibus & ab effectu. Dimittere enim bonum, & facere malum, sunt partes operari malum. Dicitur enim larga acceptione & consueta locutione, etiam ille operari malum qui dimittit bonum. Volo autem & nolo sunt effectus intelligo. Ex eo enim quod quisque intelligit aliquid esse bonum & aliud malum, vult illud & non illud. & hoc est, Non enim hoc ago, id est bonum secundum exteriorem hominem, quod bonum ego interior, Volo, id est approbo. Subiectus enim peccato facit quod non vult, qua naturaliter quidem vult bonum, sed voluntas hęc caret effectu, nisi gratia dei addiderit velle suum, ad amandum bonum quod ad effectum potest perduci. Est enim triplex velle, scilicet velle naturæ, velle gratiæ, velle vitii.

Ambrosius
Aimo.
Ambrosius

Ille 3ᵗ

A Velle naturæ per se impotẽs est,nec palmã meretur,& vincitur atq; trahitur a velle vitii,ni
si velle gratiæ subueniat,quod velle vitii fugat,& velle naturæ liberat.Ideo iste non redem-
ptus gratia carens ait, Non ago hoc quod volo,sed facio illud quod odio,id est malũ. Si
autem &c.Supra ostendit carnalem esse seruum peccati,ex quo est malum. Hic alterũ osten Ambrosius
dit,id est bonam naturam a deo creatam quæ consentit legi,& malum naturaliter nõ facit,
quod prohibet lex,& ita probat legem esse bonam,quia naturæ suæ dicit esse quod mandat
lex,dum inuitus facit quod vetat lex.quasi dicat, Non ago quod volo,& ago quod nolo.Si
autem hoc.i.si quod nolo dimittere,tamen dimitto lege illud præcipiente,& quod nolo fa-
cere, Illud,tamen, Facio,lege illud prohibente,tunc ego,secũdum interiorem hominem
Consentio legi.i.idem volo quod lex,quæ quod nolo prohibet,& quod volo præcipit. dico Ambrosius
consentio legi,& testis sum, Quoniam bona est. Nunc autem,quia consentit legi nolẽs Ambrosius
quod prohibet,declarat aliud esse cuius impulsu hoc agit,id est peccatum.q.d.dixi facio ma
lum,sed nõ ego interior facio.quod nũc paret,q̃a nolo illud,&cõsentio legi.& hoc est, Nũc
autem,ego interior, Iam.s.sub lege,ante tempus gratiæ,non operor illud,sed peccatum,id Augustinus
est lex carnis,ad quam diabolus vt ad suam legem accedit. Quod habitat,id est semper est
In me,id est in carne mea. Vel in me,id est contra salutem meam.Cauendum est nequis Augustin⁹
arbitretur his verbis auferri a nobis liberum arbitrium,quod non ita est.Nunc enim homo Augustin⁹
describitur sub lege positus ante gratiam.Tunc enim homo peccati conuincitur dum viri- in pp. ep̃lę
B bus suis iuste viuere conatur sine adiutorio liberantis gratiæ,quæ liberum arbitrium libe- ad Roma.
rat,vt liberatori credat,atq; ita non peccet contra legem. Scio enim.quasi dicat,Per hoc
patet quod peccatum habitat in carne, Enim,id est quia, Bonum non habitat in me,&
hoc est in carne mea,scilicet sensuali homine.& hoc scio, Quia non habitat &c.Quomo- Ambrosius
do habitat in carne peccatum cum non sit substantia,sed priuatio boni?Ecce primi homi- Quæstio.
nis corpus corruptum est per peccatum,ipsaq; corruptio per conditionem offensionis ma-
net in corpore,robur tenens deum sententiæ datæ in Adam,cuius consortio anima macu
latur peccato.Per id ergo quod facti causa manet,in hac habitare dicitur peccatum in car Augustinus
ne,hæc est lex carnis,ad quam diabolus accedit,vt hominem malis suggestionib⁹ decipiat, Ambrosius
ne faciat homo quod lex præcipit.

Nam velle adiacet mihi:perficere autem bonum,non inuenio.Non eñ quod volo bonum,hoc facio,sed quod nolo malum hoc ago.Si autem quod nolo illud facio,iam non ego operor illud,sed quod habitat in me peccatum.

Nam velle.quasi dicat,Vere non habitat in me bonum,quia nec bonum velle,nec bonum
perficere:bonum velle,non, Nam velle bonum adiacet mihi,id est,iuxta carnem iacet,&
quiescit,impotens per se surgere ad bene operãdum.Iuxta carnem ergo iacet velle,quia na-
C turale est:quodãmodo velle bonũ per rationem,sed tale est hoc velle quod semper vi carnis
superatur.Velle autem dei carnem superat.Attende quia bona sunt quæ iubet lex,adeo vt Ambrosius
naturaliter amet homo,& facere velit,sed deest virtus perficiendi.vnde subdit, Perficere
autem bonum prorsus non inuenio,quia sic pressus est dominatione peccati,vt non possit Ambrosius
ire quo vult,nec valeat vel audeat contradicere,quia potestatis eius alter est dominus.ergo
& si velit non tamen potest perficere bonum,quia ex deo tantum est,cuius gratia adhuc ca
ret. Non enim.q.d.dico quod bonum perficere non inuenio,quod in parte de qua minus
videretur ostendo,quia nec etiam illud bonum quod volo inuenio,sed ecõtrario malũ,quia
etiam illud quod nolo.& hoc est, Non enim ago hoc bonũ quod volo,sed econtrario, Fa
cio hoc malum quod nolo.Vel ita continua,Non inuenio bonum,nec mirum,quia non est
ibi,& vere nõ. Non eñ quod volo &c.Hoc ideo dicit q̃a multi stulti sunt qui nõ inueniũt
bonum in aliqua re,quod tamen ibi est. Si autem quod nolo &c.Concludit superiorẽ sen-
tentiam,quod scilicet non operatur malum.quasi dicat,ego non facio quod volo,& facio q̃d
nolo. Si aũt facio illud quod nolo.s.dimittere bonum,& facere malum, Ergo ego nõ ope
ror illud,id est malum ex quo prior quæstio cõcluditur,scilicet quod cõsentit legi dei, Ego
non operor,sed quod inhabitat in me peccatũ,id est fomes peccati.vel carnalis concupiscẽ
tia vnde oĩa oriunť pc̃tã : Oĩe eñ peccatũ mortale cõcupiscẽdo cõmittiť qua iste ad pc̃tũ
trahiť.pressus eñ pc̃tõ nõ suã,sed illi⁹ volũtatẽ pficit.Sed nũq̃d q̃a inuitũ hoĩs dicit pecca- Ambrosius
rẽ imunis debet videri a crimine?nõ vtiq;.Ipsi⁹.n.vitio & desiderio hęc cœpta sũt,q̃a eñ

Ambrosius mãcipauit se per assensum peccato, iure dominatur illius. Hoc ideo dicit, vt notet de quantis malis deus hominem eruit, & quæ exitia ex Adam traxit, cui nec lex subuenire potuit: per hæc ergo beneficia Christi demonstrat qui de tantis liberat. D

Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum: quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi dei, secũdum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuãtem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

Ambrosius Inuenio igitur. Dixerat legem esse bonam, & naturam esse bonam, quæ idem vult, & eidẽ consentit: hic adiungit legem bonæ naturę adiutricem, & tamen exterior homo, id est fomes peccati qui est ex carne, illa duo iuncta vincit, vt homo per neutrũ se posse euadere videns, obnoxius sit gratiæ, q.d. quia ego non operor malum, immo nolo: igitur inuenio legẽ esse bonam, id est vtilem & adiutricẽ, Mihi, id est rationi, dum docet quid bonũ vel quid malum sit. Mihi dico Volenti facere bonum. q.d, ex eo probo legem esse bonam, quia nolo facere quod ipsa iubet. Quoniam mihi &c. q.d. Bene dico volẽti tantũ, quia perficere bonum non possum. ideo, Quoniã. i. quia, Malum adiacet. i. prope est insidiãs, Mihi, ratio

Ambrosius ni. In carne eñ est quasi ad ianuam animæ, & ideo cogit aliud facere, quam vult homo & lex. Condelector eñ &c. q.d. Vere lex est bonũ rationi. Quia condelector legi dei, volẽs quod ipsa iubet, & gaudens iuuari ab ea. Cõdelector dico, Secundum interiorem hominẽ E Interior homo animus est, quem dicit oblectari his quæ a lege traduntur, quia in anima nõ habitat peccatum, sed in carne, id est causa peccati non est ex anima sed ex carne, quia caro est ex origine carnis peccatricis, & per traducẽ omñis caro fit peccati. Quia eñ caro ex Adã traducitur, peccatum in se habet, id est causam peccati: si anima traduceretur, & ipsa habe-

Ambrosius ret, quia anima Adę peccauit: si vero peccatum in se haberet homo, non se cognosceret: nũc autem cognoscit se, & cõdelectatur legi dei. Video autem. q.d. Dico condelector legi dei, Sed video aliam legem. s. fomitem peccati, qui regnat, In mẽbris meis, vt in oculo ad cõcupiscendum, in manu ad operandum, & huiusmodi, Repugnantem legi mentis meę. i. legi & rationi meę coniunctis in vnum. Fomes autem qui est ex carne, & repugnat mẽti, recte dicitur lex, quia legitime factum est, vt qui non obediuit suo superiori, ei nõ seruiat suũ inferius, id est caro. Supra te est dominus tuus, infra te caro tua. Serui meliori vt seruiat tibi inferior. Contempsisti superiorem, torqueris ab inferiori. Dico repugnantẽ, Et, etiã, Captiuantem me, vel captiuum ducentem me, per consensum & operationem, quia consuetudine peccandi dominatur. Captiuãtem dico, Vel ducẽrem in legem peccati. i. in peccatum qđ dicitur lex, quia dñatur: Quæ, lex, vt prædictũ est, Est in membris meis. i. ex carne, quanto

Augustin. in .pp. epĩę eiusdem. autem viciniot, tanto est periculosior. Hæc est lex mala, qua quisq; carnali consuetudine implicatus astringitur: hanc repugnare ait legi mentis suę, & se captiuare. Vnde intelligitur ille homo describi qui non est sub gratia. Et quia captiuat me, ergo, F

Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei, per Iesum Christum dominum nostrum. Igitur ego ipse mente seruio legi, carne autem legi peccati.

Ambrosius Infelix ego homo sum, quia natus est sub peccato, hostem secum habens peccatum, per qđ aditum ad illum habet Satanas. Gradus enim fabricauit Adam per quos ad filios eius expoliator ascendat, nisi clementissimus dominus protegat: propter quod subdit, Et quis me liberabit. quasi dicat, infelix sum, & cum per me non possum liberari, Quis me liberabit de

Ambrosius corpore mortis huius? id est de dominio carnis in qua mors est? nõ potest facere hoc nisi magnus aliquis. Sed ecce quis me liberabit? non lex Mosi, nõ propriæ vires liberi arbitrii. Sed

Ambrosius gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, quem vera misericordia dedit nobis, vt per eum peccatorũ remissione percepta, homo releuetur, vt de cætero possit resipiscere pressso peccato. Potest enim homo exoneratus malis, resistere aduersario, potestate recepta contra illum dum iuuatur a deo. Et attende quod hic inducit quartam legem fidei, potiorem lege Mosi, quam & gratiam vocat. Quatuor enim leges in hac serie memorantur, scilicet lex naturæ, lex membrorum, quæ pro vna cum lege peccati accipitur, lex Mosi, quarta lex fidei. Et notatur hic tertius actus, id est status hominis, in lege spiritus.

A Loquitur enim hic Apostolus in persona hominis,sub gratia degentis. Igitur ego ipse &c.
Quia dixit se gratia esse liberatum,ne quis torpeat securus quasi peccatũ non vltra noceat:
determinat quomodo facta sit liberatio.s.si in gratia manserit.Alioquin peccatum quidem
iterũ occupat.q.d.qa liberat gratia, Igitur ego,id est rationalis & interior homo,licet ha
bens fomitem peccati vt prius, Tamen seruio,id est potens sum seruire, Legi dei:& hoc Ambrosius
Mente,id est voluntate.Iam eñ liber animus & in consuetudinem bonam reuocatus gratia
adiuuante,malas suggestiones potest spernere,& contraria superare. Carne autem.q.d.mẽ
te seruio legi dei carne autem seruio legi peccati,& ideo non remissius agendum,sed cauẽ-
dum est ne regnet.Aliter etiam potest legi ab illo loco, Ego autem carnalis sum,loquit̃ eñ
Apostolus in persona sua,vel alicuius iusti sub gratia constituti. Dicit autem Augustinus, Augustin⁹
Aliquando sibi visum fuisse in hoc Apostoli sermone describi hominem sub lege,vt ante di cõtra Pela-
ctum est,sed vt ait non est nisi homo gratiæ qui hic loquitur qui condelectatur legi dei , & gianos ad
consentit:qui non operatur malum,nec vult,& qui ignorat,id est non approbat,& cui nihil Bonifaciũ.
damnationis nunc est sicut in sequenti ostenditur,& tñ adhuc se esse carnalẽ,dicit his ver-
bis, Ego autem carnalis sum.q.d.lex est spiritualis,ego aũt carnalis sum,hæc non indecen Augustin⁹
ter etiam de seipso dicit Apostolus,secundum carnem quãdiu hic viuit,propter carnis mo- de verb.apl̃i
tus quos sentit,& hoc etiam benedicit omnis sanctus.Idẽ ergo spiritualis est idẽq; carnalis,
spiritualis,quia secundũ spiritũ viuit:carnalis,quia carnis concupiscentias sentit : sed non
B totus carnalis,quia cõcupiscẽtiis non cõsentit.Ex parte igitur mortali carnalis est,ex par-
te spũali spũalis.Ex parte meliori,spũalis:ex parte inferiori carnalis est. & qa hoc ex pecca
to primi hoĩs accessit,subdit, Ego,dico,venũdatus sub peccato.i.precio malę voluptatis Augustin⁹
Adæ,subiectus peccato.i.concupiscentiæ.hoc enim peccati nomine appellat.vnde oriunt̃ li.lxxxiij.
omnia peccata.i.carnali concupiscẽtia. Quicquid enim peccatorum est in dictis,in factis, quæstion.
in cogitationibus,non oritur nisi ex mala concupiscentia,quæ a peccato facta est:& si cõsen Augustinus
tientem traxerit atq; illexerit,concipit paritq; peccatũ.A peccato ergo est.i.a fomite,& pec cõtra Iulia.
catum nisi refrenetur,generat. Quod eñ, Determinat qualiter se carnalem dixerat,quia
non operatur quod approbat,& hoc est,Vere sub peccato sum. Quod enim operor,nõ in-
telligo,vel ignoro. Alia litera,id est non approbo,non accepto,non mihi placet,non consen Augustin⁹
tio. Aliter enim videretur contrarium esse illi sententiæ qua dixit,peccatũ vt appareat pec- de ver.apl̃i.
catum per mandatum.Quomodo enim apparet si ignoratur? Sed ignoro,sic dictũ est, hoc
loco,vt intelligatur non approbo. Secũdũ hanc locutionem dicit dominus peccatoribus,
Non noui vos. Non enim eum aliquid latet .Sed quia peccata non inueniuntur in regulis Augustin⁹
pręceptorum quas habet veritas,ideo ipsa veritas dicit non noui:& Apostolus dicit,igno- lib.lxxxiij.
ro,& vere non approbo. Non enim ago hoc bonum quod volo.s.non concupiscere:sed po quæstion.
tius, Facio illud,malum quod odi.id est concupisco ex carne:& si non assensum præbeo ex
C ratione adhuc confligo,nondum vici.magnum est mihi certamen,quia & si concupiscentiæ
non cõsentio,tñ adhuc concupisco,& qđ nolo facio.Facio ergo qđ nolo,facio qđ odio,quid
odio?concupiscere. Non enim est intelligendũ quod Apl̃us vellet esse castus,& esset adulter, Augustinus
vel misericors & esset crudelis,& alia huiusmodi:sed audiens legem dicentem , Non concu
piscas,vitium agnouit,& odit:bellum habuit,quia volebat non concupiscere, & concupisce
bat,ideo dicit,quod nolo facio,id est concupisco.Non quod post concupiscentiam erat Apo
stolus,& eum ad mala trahat,luctabatur,non subiugabatur.De se hæc tibi proponit,ne de
hoc desperes vitæ.constituit tibi ante oculos pugnam suam,ne timeres tuam. Si enim hoc
non dixisset Apostolus cum videres concupiscentiam moueri in membris tuis,desperares,
& diceres,si ad deum pertinerem,non sic mouerer. Vide autem Apostolum pugnantem, &
noli te facere desperantem. Si aũt &c.quasi dicat odio quod facio , Si autẽ quod nolo,ex
mente, Illud facio,ex carne, id est nolo illud quod facio scilicet concupiscere,ergo Con- Augustinus
sentio legi , id est legem laudat voluntas mea , quæ non consentit concupiscentiæ carnis, de ver.apl̃i.
quod lex prohibet quæ dicit , Non concupisces,quia quod nolo cõsentio legi,non quia illud
ago.Quod enim lex odit,ago,id est non approbat dum consentire prohibet,cui in hoc con
sentio : & quia concupiscentiæ resisto,auerto mentem,nego arma,teneo membra,& tamen
fit in me quod nolo,quod non vult & lex.volo idem cum lege,quia quod non vult nolo,& ta
men facio , sed ei non consentio , immo legi & testis sum quia bona est , quoniam idem
volo quod lex . Dicit enim lex , non concupisces , & ego nolo concupiscere : si vellem

concupiſcere,legi non conſentirẽ. Nũc autem quod nõ vult nolo,& quod vult volo,& quod D
Auguſtinus iubet facio,quia concupiſcentię non conſentio.Feruet ergo pugna,non concupiſcere. Nãq; omnino perfecti eſt:poſt concupiſcentias vero non ire luctantis eſt,& laborantis. Attende quomodo dicat Auguſtinus hic legem nolle quod nolebat Apoſtolus.Illud enim quod Apoſtolus nolebat,& tamen faciebat,Concupiſcentia eſt,quæ eſt in primo motu quæ eſt venialę peccatum.Si ergo lex dicitur illam nolle,id eſt prohibere,tunc prohibet veniale peccatum, & iubet aliquid quod omnino fieri non poteſt.Preterea contrarium videtur ei, quod alibi legitur vbi dicitur prohiberi quod non poteſtatis noſtræ eſt.Illud vero permitti quod vitare non poſſumus ſuper illum locum.Iraſcimini,& nolite peccare. Ad quod dicimus,Legem omnem illicitã concupiſcentiam nolle.Sed aliter dicitur,nolle concupiſcentiam quæ eſt in
Auguſtin' primo motu.Aliter concupiſcentiam delectationis,& conſenſus.Illam quippe nõ vult.i.reprobat,deteſtatur,peccatum eſſe oſtendit.Hanc vero non modo oſtẽdit eſſe pctm̃,verũ etiã prohibet,vt intelligatur quod dictũ eſt, Non concupiſces.i.concupiſcentiam carnis,omi
Auguſtinus de ver.apſi. no peccatum eſſe ſcito,& quantum vales caueto. Nunc autem dico facio quod nolo,nunc autem,ego interior homo,iam redemptus iam accepta gratia Chriſti,qui fui ante ſub peccato venundatus, Non operor illud.Libera eſt enim mens,ſed caro captiua.vnde ſubdit,
Auguſtinus Sed peccatum,id eſt fomes peccati, Qui habitat in me,hoc eſt in carne mea:& ſi hoc habitet,viuit tamen iſte ſanctus ex fide non conſentiendo ei.Sunt enim deſideria mala,ſed ſi E
non regnant.ipſe non facit.Faceret autem ſi conſentiret.Motus enim malorum deſiderio
Auguſtin' cõtra Iulia. de nupt.& concupiſc. Obiectio primæ ſniĩ. rum non ipſe operabatur,quibus non conſentiebat ad perpetranda peccata. Multũ vero fallitur homo,qui conſentiens concupiſcentiæ carnis ſuę,& quod illa deſiderat decernẽs facere,& ſtatuens putat ſibi adhuc eſſe dicendũ,non ego Operor illud,etiã ſi oderit quia conſentit.ſimul enim eſt vtrũq;,& ipſe odit,quia malum eſſe nouit,& ipſe facit quia facere ſtatuit.Si vero etiam illud addat,vt quod facere ſtatuit in corde,opere cõpleat & dicat, Nõ ego operor illud,ſed quod habitat in me peccatum,ideo quia cum decernit & facit diſplicet ſibi,tantum errat,vt nec ſeipſum agnoſcat,quando cum ex toto ipſe ſit,& corde ſtatuẽte, & corpore implente adhuc ſeipſum eſſe non putat.Qui ergo dicit, Non ego operor illud,ſi tantummodo concupiſcit,verum dicit.non ſi cordis conſenſione decernit,aut etiam mini
Auguſtin' de ver apſi. ſterio corporis perficit.Motum porro illiciti deſiderii, cui non obediendo non cum operamur:ideo & nos agere dicimur,quoniam non eſt naturæ vigor alienæ,ſed languor noſtræ naturæ qui eum operatur a quo in futuro liberabimur,quia vero non ſumus hic ſine peccato,ideo habemus deſideria peccari,ſed iam nos ea non operamur,non eis obediendo,ſed quod in nobis habitat peccatum eadem commouendo.& magnum eſt hoc,quod cum ſit ex carne concupiſcentia,& ad carnem pertineant corporis membra, non tamen regnat peccatum,id eſt carnis concupiſcẽtia. Scio enim.q.d.bene dixi peccatum in me habitare. Scio
Attende. Auguſtin' in ſer.q̃dã. Auguſtinus cõtra Iulia. enim quod non habitet in me,hoc eſt in carne mea,bonum.hoc vtrũq; ait,quia vitium carnis in re bona non eſt bonum:quod cum eſſe deſtiterit,caro erit:ſed iam vitiata vel vitioſa F
non erit.Hic enim eſt concupiſcentiæ vitium,quod mens quoq; ſed ex carne contrahit.Natura quippe humana non opere dei cum vitio primitus eſt inſtituta,ſed ex voluntatis arbitrio primorum hominum venienti vitio,eſt ſauciata. Nam velle,vere bonum non habitat in carne. Nam velle bonum adiacet mihi, id eſt in me eſt. Perficere autem bonum
Auguſt. de verbis apſi. non inuenio,hoc eſt in me non eſt. Nõ ait facere,ſed perficere,quia non nihil facit,rebellat enim concupiſcentiæ,& non conſentit.Delectat enim vxor aliena,& non annuit:mentem auertit,in ſecretarium mentis intrat,videt foris ſtrepentem concupiſcentiam & intus mũ
Auguſt.in ſer. de ſpũali certamie dat conſcientiam mali.Agit ergo bonum,quia concupiſcentiæ non conſentit, ſed non perficit bonum ſcilicet vt omnino non concupiſcat,ſic & hoſtis eius ſcilicet cõcupiſcentia agit malum,quia mouet malum deſiderium,& non perficit malum, quia non pertrahit ad malum,& in iſto bello eſt tota vita ſanctorum. Non enim &c.quaſi dicat, Vere non perficio bonum. Non enĩ ago hoc bonũ quod volo.i.non cõcupiſcere: Sed facio hoc malum quod
Auguſtin' nolo,id eſt concupiſco. Si autem quod nolo illud facio, non ego interior operor illud ſed peccatum,id eſt fomes peccati, Quod habitat in me,quia non mente conſentio,ſed carne concupiſco:& quia ego non operor, Igitur inuenio legem eſſe bonam,quia oſtendit malum mihi,id eſt rationi, Volenti facere bonum:volenti dico tãtum, Quia.id eſt quia malum adiacet mihi, id eſt vitium concupiſcentiæ ineſt mihi. Et vere volo bonum Cõ

A delector enim legi dei, & hoc secundum interiorem hominem, id est intus in mente quæ sæpe vel interior, vel superior homo dicitur, ex eo quod intus & desuper a spiritu sancto fœcundata superioribus intendit. Ecce partim libertas reddita est, scilicet secundũ mẽtem. His atq; huiusmodi consideratis in ista scripturæ apostolicę circunstantia recte intelligitur apostolus, non se solum in sua persona, verum etiam alios sub gratia constitutos significasse. Vtrum enim ex propria persona apostoli, an ex vniuersalis hominis persona sub gratia positi, hoc melius accipiatur, non omnino perspicuum est. Video autem &c. Quasi dicat, Condelector legi. Video autem aliam legem, in membris meis. Ecce partim restat infirmitas. Lex quæ in membris est repugnans menti, vitium carnis est quod ex pœna peccati, & ex traduce mortis prouenit: sed lex ista quæ est in membris, remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali; remissa est, quia reatus solutus est sacramento quo renascuntur fideles: manet autem, quia operatur desideria, contra quæ dimicant fideles, Repugnantem legi mentis meę, id est legi & rationi coniunctis. Et captiuantem me, ex carne, non mente in legem peccati, id est in motũ concupiscentiæ. Ipsa enim concupiscentia est lex peccati. Lex autem membrorum, vel carnis est morbidus quidam affectus, vel languor qui commouet illicitum desiderium, id est carnalem concupiscentiam, quã legem peccati vocat, quę hoc carnale nostrum captiuum tenet. Lex ergo carnis me captiuat sub ipsa lege peccati, id est sub concupiscentia sua. Captiuum autem me ducit non ex mente, sed ex

Augusti. su per Ioan. *Augusti. su per Ioan.* *Aug. cõtra Iulianũ hæreticum.* *August. ad Valerium.* *Augusti. de verbis dñi.*

B carne: non ex toto, sed ex parte, quia mens repugnat, & condelectatur legi dei. sic de ipso apostolo conuenienter accipitur, qui dicit se captiuum duci ex carne. Mens enim non consentit peccato titillanti, suggerenti, blandiẽti, quia habet interius alias delectationes, delectationibus carnis nulla ex parte conferendas. Mors ergo contendit, sed mens non consentit: & est in me, quiddam mortuum, & quiddam viuum. Vel lex peccati accipitur consensus & operatio peccati. Lex vero carnis vel mẽbrorũ, primus motus concupiscentiæ & hoc est, Video legem aliam, scilicet concupiscentię motum, in membris meis, vt in oculo ad concupiscendum, sic & in aliis, Repugnantem legi mentis meæ, hoc non mutatur. Et captiuãtem, id est captiuare me conantem, in lege peccati, ad consentiendum mente, implendũque opere peccatum. Vel potius eadem est lex membrorũ, & lex peccati, scilicet carnalis cõcupiscentia. vt sit sensus, Captiuantem me in lege peccati, hoc est sub lege ipsa. Qui est in membris meis. Captiuat autem me, vt prædictum est, ex carne, non ex mente. Quid mihi sperandũ? Expectanda est liberatio in Christo. Nã ego, spiritualis homo, quia carnalis, Infelix sum, non in mente, sed in carne: &, Quis me liberabit de corpore mortis huius, id est de congregatione imminentium malorum, scilicet de motibus concupiscentię quibus nostrum corpus percutitur, in quo habitat peccatum? Vel de corpore mortis huius, id est de corpore isto, secundum quod mortale est. Non enim sic liberabitur, vt hoc corpus non habeat. Habebit enim hoc corpus, sed non iã mortis huius. Ipsum erit, & nõ ipsum

Augusti ad Valerium. *Au i eodẽ.* *Augusti. de verbis apostoli* *Aug. cõtra Adamãtẽ.* *August.* *August.*

C erit. Ipsum erit, quia ipsa creatio erit: non ipsum erit, quia mortale non erit. Liberabitur autem tunc, cum mortale hoc induet immortalitatem, vbi nulla concupiscentia remanebit. Sed a quo liberabitur, id per quem? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Sicut enim per vnũ hominẽ mors fuit, ita & per vnum hominem erit resurrectio mortuorũ. Sed modo interim quid erit? pugna, lucta. vnde subdit, Igiť ego ipse &c. Quasi dicat, mente condelector legi, & carne captiuus ducor. Igitur ego ipse, id est vnus & idem prorsus, Mente, & carne seruio, sed mente seruio, Legi dei, non consentiendo peccato, Carne autem seruio legi peccati, concupiscendo, ergo ego ipse seruio in carne: ego ipse, seruio in mente. Non enim duo sumus inter nos contrariis de diuersis principiis venientes, sed ego ipse mente seruio legi dei: Carne autem seruio legi peccati, q̃diu languor obluctatur saluti. Non enim alius in carne, & alius in mente, quia ego in mente, & ego in carne: & magis sum in mente q̃ in carne. Non enim sunt duæ naturæ contrariæ, vt Manichæi mentiuntur, sed ex vtroq; vnus homo, quia vnus est deus a quo factus est homo. Mente igitur non consentio, carne concupisco. Semper itaq; pugna est in corpore mortis huius, quia ipsa concupiscẽtia cum qua nati sumus, finiri non potest quandiu viuimus, cotidie minui potest, finiri non potest.

August su per Ioan. *Augusti de ver. apostol.* *Augusti. de ver. apost.*

CAPVT VIII.

D

Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu: qui non secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu: liberauit me a lege peccati & mortis.

Nihil ergo &c. Quasi dicat, quia mente seruio legi, Ergo nihil damnationis est, nunc, & si ante non tamen nunc, cum in Christo sunt: non est dico, His qui sunt in Christo Iesu, in quo omnia soluuntur, & ideo nihil damnationis est illis, quia & si maculæ ex carne sunt, non obsunt, & si enim habent desideria carnis, quibus non consentiunt, & si lex in membris eorum repugnat legi mentis, Tamen nil damnationis est, quia per gratiam baptismatis & lauacrum regenerationis solutus est, & ipse reatus cum quo erat natus, & quicquid antea consensisti male concupiscentiæ, siue cogitatione, siue locutione, siue actione. Deinde qui sint in Christo, determinat dicens, Qui nõ ambulant secundũ carnẽ. q. d. His nil damnationis qui non ambulant secundum carnẽ, id est qui nõ obediunt carni, & si aliquando cadũt. Lex enim. Hic ostẽdit, per quid gratia dei liberat, scilicet per spiritum sanctum. Dixit autem nil damnationis esse his qui non ambulant secundum carnem, & quasi quis diceret, potes ne secundum carnem non ambulare? Respõder, possum. Quia lex spiritus &c. Vel sic continua. Ideo nihil damnationis est, quia lex spiritus, id est spiritus sanctus, qui docet quid agendum sit, quid non, qui est dator vitæ liberauit me

Augustinus in sermone de concup. carnis.

E

A lege peccati & mortis, id est a lege Mosi quæ per peccatum, id est per præuaricationem est causa mortis. & hoc, In Christo Iesu, id est per Christũ qui dat ipsum spiritũ. Vel ita, lex spiritus accipitur, lex fidei quæ dicitur spiritus, quia deus cuius fides est, spiritus est. Discernendæ hic sunt tres leges, & satis necessaria est ista discretio. Lex, inquit, spiritus vitæ: ecce vna lex: A lege peccati & mortis, ecce altera lex: &, Quod impossibile erat legi, ecce tertia lex. hæc est lex per Mosen data in monte Sina. Duæ ergo leges hic bonæ sunt, scilicet lex fidei quæ peccatum tollit, & lex Mosi quæ peccatum ostẽdit & prohibet. lex vero peccati mala, quia reos facit. Videndum etiam quid intersit, cum dicitur lex spiritualis, quod prædictum est de lege Mosi: & cum dicitur lex spiritus quod hic dicitur de lege fidei. Hoc interest quod lex Mosi dicitur spiritualis, ideo quia prohibet peccare, sed non dicitur spiritus, vel vitæ, quia non viuificauit remissis peccatis. Hæc autem dicitur lex spiritus vitæ, quia & peccari non vult, & a morte reuocat: & quia spiritu, id est mente creditur, & spiritus est quod creditur, & spiritus est cuius fides est, quasi dicat, ideo nihil damnationis, Lex spiritus vitæ, id est lex fidei, per quam viuificamur, quam spiritus ponit in corde, Liberauit me: quæ liberatio facta est in Christo Iesu qui per fidẽ iustificat, & sine cuius fide non est iustificatio. Vnde liberauit? A lege peccati & mortis. i. a consensu & operatione peccati: quæ est causa mortis, quod non potuit tertia lex Mosi. Lex carnis vt prædictum est, non est dei, sed peccati & mortis, & hæc reos facit. Lex autem Mosi sancta & dei est, quæ ostendit malum, sed non tollit. Lex autem spiritus quæ est lex fidei & gratię, malum tollit.

Ambrosius Augustl. de verb. apost.

Augustin⁹. Ambrosius

Augustin⁹. Aimo.

Augusti. de verb. apost.

F

Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati: & de peccato dãnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnẽ sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui vero secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus sentiunt.

Nam quod impossibile. Quomodo in Christo facta sit liberatio, hic exponit, quasi dicat, Bene dico in Christo Iesu nos liberatos, nam deus est in Christo filio suo, & ita per eum potest fieri liberatio nostra quæ non poterat fieri per legem, & hoc est, Nam deus, pater, Mittens filium, id est visibilem fecit filium suum, id est sibi consubstantialem: non misit vbi non erat qui vbiq́ est: venit in virginẽ, q ante in virgine erat, q̃ creauit, elegit: quã elegerat, creauit: attulit virgini fœcunditatem, non abstulit integritatem veniens in vterum virginis. Sed si ante ibi erat, quomodo venit? quia ibi alio modo cœpit esse q̃ ante erat. Fuit enim ibi per vnionem naturæ, qualiter ante non erat, Ita etiam & in mundo erat, & in mundum

August.

A Venisse dicitur,quia visibilis mundo apparuit.Misit dico, In similitudinem carnis peccati, non in carnem peccatricem,sed in ei similem per passibilitatem,& mortalitatem,& alios de fectus.Cætera vero omnis hominum caro peccati est,sola illius non est caro peccati, quia non eum mater concupiscentia,sed gratia cõcepit. habet tamen similitudinem carnis pec cati,quia esuriuit,sitiuit,dormiuit,& huiusmodi. Licet ergo eadem caro Christi sit, quæ & nostra,non tamen ita facta est in vtero,sicut nostra:est enim in vtero sanctificata & nata si ne peccato, & nec ipse in illa vnquam peccauit.In pœna ergo similis est nostræ,nõ in quali tate peccati:venit enim ad corpus immaculatum,naturam quidem corporis habuit, pollutionem tamen peccati quæ ex concupiscentiæ motu concepta est, omnino non habuit: Ideo ergo non erat caro peccati,quia non ex carnali delectatione nata:sed tamen erat simi lis,quia mortalis.In hanc similitudinem misit deus filium,vt sic damnaret peccatum.vnde subdit:&, De peccato:quasi misit filium:&, Mittens,id est per hominem faciens cognoscibilem & visibilem, Damnauit peccatum,id est destruxit diabolum, De peccato,facto in carne Christi,id est pro peccato quod fecit in carne Christi. Per hoc enim amisit dominium retentatum animarum,sicut supra ostensum est:vel, Damnauit peccatum,id est debilitauit peccatum,id est fomitem peccati procedẽtem de peccato Adæ,damnauit.dico in carne Christi,cum qua vetus homo noster crucifixus est, sicut supra monstratum est. Vel, Dãnauit peccatum omne, id est deleuit,in carne Christi:& qualiter in carne ostẽdit, De

Augusti.de verbis apostoli · August. · Ambrosius · Orige. · Ambrosius · August.

B peccato,id est pro eo quod factus est hostia pro peccato.Portauit enim peccata nostra ĩ corpore suo super lignum,ibiq́ deleuit. Ita hoc dicit,sicut in veteri testamento peccata dicebãtur sacrificia pro peccatis,ita per eum damnatur peccatum. Vt iustificatio legis, id est iustitia quã lex Mosi promisit, Impleretur,id est consummaretur, In nobis.Lex enim Mosi tantum præcipit,sed lex spiritus implet.In nobis,dico,talibus, Qui non ambulamus,actibus, Secundum carnem.&si aliquando cadamus. Sed secũdum spiritum. Nõ ambulat secundum carnem qui non agit opera carnis:secundum spiritum ambulat qui iuuatur spiritu in mente ne post concupiscentias eat.Ecce duo dixit per Christum facta, scilicet peccatum damnatum,& iustitiam impletam,ad quæ duo perficienda legem dicit esse inualidã, addẽs, Quod impossibile &c.Quasi dicat,damnauit peccatum, Quod,scilicet damnare peccatum, Erat impossibile legi,naturali,vel scriptæ,impleuit iustitiam, In quo,id est in qua re,scilicet in iustificatione implenda, Infirmabatur lex per carnem,id est per carnales obseruantias quæ non poterant iustificare.vel per carnem, id est per fomitem peccati,scilicet per carnalitatem quæ rebellabat,& audita lege amplius est incitata,& sic infirma est lex literæ per carnem,& ideo ei erat impossibile liberare a lege peccati & mortis. Qui enim &c.Vere ambulans secundũ carnem non est iustus, quia nec etiam ille qui est secundum eam:& hoc est, Qui enim secundum carnem sunt,id est qui mente consentiunt carni,non sunt iusti:cur nõ? Quia sapiunt,ea, Quæ carnis sunt,id est intenti & curiosi sunt

August. · Augusti.de ver.aposto.

C in carnalibus,carnalia pro summis bonis concupiscentes ,quod repugnat iustitiæ. Qui vero, probat quod ambulans secundum spiritum, est iustus, quia etiam ille qui est secundum eum.& hoc est quod ait, Ille qui est secundum carnem carnalia sapit: Qui vero secundum spiritum , sanctum: vel, Rationem sunt,consensu,id est consentiunt his quæ spiritus sanctus docet,vel ratio insinuat, Sentiunt,ea, Quæ spiritus sunt,id est solliciti sunt ad ea implenda quæ spiritus approbat. Aimo.

Nam prudentia carnis,mors est:prudẽtia autem spiritus,vita & pax.Quoniam sapientia carnis,inimica est deo.Legi enim dei nõ est subiecta,nec enim potest.

Nã prudẽtia carnis.Quasi dicat,Vere ille qui sapit ea quę carnis sunt,non est iustus. Nã prudentia carnis est mors æterna,id est dignus est morte æterna, qui habet prudentiã carnis,quod est cum studiosius implet quæ carnis sunt,appetendo bona temporalia, & fugiendo mala:& cum naturas rerum tantum sequitur,quod est graue peccatum.Prudentia autem ideo dicitur,cum res stulta sit,quia ita videtur secularibus hominibus. Prudentia carnis est mors.Prudentia autem spiritus,quæ est cum studiose quis agit spiritualia, Est vita,id est causa vitæ in futuro,& hic pax mentis.vel, Est vita,& pax,id est vita cum pace quæ erit in futuro.Vere prudẽtia carnis est mors, Quia sapientia carnis,scilicet quæ adeo inten-

dit carnalibus, Inimica est deo, id est qui sapit secundum carnem, inimicus est deo, quem D
sibi finem non constituit, vel quia nil putat deum posse præter quod in naturis rerum vide-
Ambrosius tur. & vere inimica est deo, Legi enim dei non est subiecta, scilicet sapiens secundum car-
nem, bonis institutionibus dei non obedit. Nota quod hæc numerando deterret a carnis
Augusti. de ver. aposto. obedientia. & vere non est subiecta legi dei, Nec enim potest, esse subiecta. Quid est non
potest? Non homo potest? non anima potest? non ipsa caro, quæ dei creatura est? potest vtique:
sed prudentia carnis non potest, id est natura potest, vitium nō potest. Sed medicus ad hoc
venit vt pellat vitium. Venit enim saluator ad genus humanum, nullum sanum inuenit, id
est magnus medicus venit, ad sanādum vitium, quo sanato, reperata est natura, & dicitur
hoc contra Manichæos qui volebant aliam contra deum inducere naturam mali. Hoc ver
bo apostoli suum confirmantes errorem. Sed vnus homo eademque natura, a bono deo con-
dita bona, quæ heri sapiebat secundum carnem, hodie secundum spiritum sapit, quæ dum
vitium habet non potest subiici legi dei, sicut claudicatio non potest subiici rectę ambula-
tioni. Tolle vero claudicationem, & videbis rectam ambulationē: ita excluso vitio, sanata
est natura. Quid autem per singula immoror?

Qui autem in carne sunt, deo placere non possunt. Vos autem in carne nō
estis, sed in spiritu: si tamen spiritus dei habitat in vobis. Si quis autem spiri
tum Christi nō habet, hic non est eius. Si autem Christus in vobis est, corpus E
quidem mortuum est propter peccatum: spiritus vero viuit propter iustifica-
tionem. Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum a mortuis, habitat in vobis,
qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora ve-
stra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis.

Qui autem in carne sunt, id est qui post concupiscentias carnis eunt, & carnis voluptati-
bus delectantur, Deo placere non possunt. Vos autem. Verba ad ipsos Romanos cōuertit,
& quod esse in carne, non vita, sed vitio intellexerit, ostendit: quasi dicat, Qui in carne
sunt, non placent deo, Vos autem, o Romani, Non estis in carne, id est non facitis ope-
ra carnis. q. d. non pro vobis dictum illud est superius, Sed estis in spiritu, id est in his quę
Ambrosius suadet ratio, ita, Tamen, hoc dico, Si spiritus dei habitat in vobis. Ecce hic docet quo-
modo quis ambulet secundum spiritum, scilicet si habeat spiritum dei. Et nota, quod ambi-
gue dixit hoc, quia in legem inducti nōdū perfectę erant fidei, sed spes est proficiendi. Si
quis autem. Quasi dicat, si quis habet spiritum dei, non est in carne. Si quis autem nō ha
bet spiritum Christi, id est dei, quia etiam idem est spiritus dei, & spiritus Christi, Hic nō
est eius, id est Christi membrum. Ecce vnde est secundum carnem ambulare, ex eo, scilicet
Ambrosius quod quis non habet spiritum Christi: quod est dum viuit secundum sensum carnis, vel se-
cundum gesta carnis, id est dum mente consentit carni, vel eius opera actum explet. Secun F
dum quæ duo supra distinctum est, inter ambulare secundum carnem, & esse secundum car
nem. Si autem. Quasi dicat, qui non habet spiritū Christi, non est eius, sed, Si Christus
in vobis est, qui est idē cū spiritu sancto, qđ est dicere, si spiritus Christi in vobis est, Cor-
pus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero viuit propter iustificationem, id
est licet hoc sit quod corpus est mortuum, tamē spiritus viuit. Nota quod non ait mortale,
August. sed Mortuum: mortale quidem fuit ante peccatum, id est potens mori: sed post peccatum
fuit mortuum, id est habens in se necessitatem moriendi: & ideo cōgrue addidit, Propter
peccatum. s. originale, vnde est hæc mortalitas: vel, Mortuum est propter peccatum. s. vi-
tandum, propter hoc. n. hæc infirmitas reseruatur, vt per hanc pœnā quam sentit, magis ti
Ambrosius meat peccare. Vel nomine corporis totū hominē significat, sicut propheta Ezechiel, econ-
uerso totū hominē animę nomine significauit, dicens, Anima quæ peccauerit, ipsa morief:
qui aūt in peccatis mortuus prius erat, per gratiā spiritus postea viuit. & est sensus, Si spi
ritus Christi in vobis est, licet Corpus mortuū est. i. homo mortuus fuerit, Propter pecca
tū. i. in peccatis, Spiritus, tn̄. i. aīa q̄ fuerat impia, Viuit, q a deo, qui est vita, iungif. & hoc
Propter iustificationē. i. peccatorū remissionēq̄ est ex spū sancto. Qz si spūs &c. q. d. Hoc iā
est vobis q spūs. i. aīa viuit p iustitiā. Qz. i. sed, Si spūs ei9. i. dei patris, Qui susci. Chri-
stū a mor. hæc est causa, quare suscitabit alios, qa Christ9 suscitat9 est. Habi. in vo. dico q
q hoc potuit. s. Qui susci. Chri. Ie. a mor, sicut dictū est, Viuificabit, &. i. etiā, Corpora

A vestra,id est impassibilia & immortalia corpora vestra, Mortalia non ait mortua,quę modo sunt,cum & supra dixisset corpus mortuum:sed ait mortalia,quale fuit corpus hominis etiam ante peccatum. Tunc enim mortale erat,sed non mortuum,quia poterat mori si peccaret homo,sed non habebat in se necessitatem moriendi, sicut hoc corpus nostrum potest esse ægrotabile quanuis non sit ægrum,& ita illud corpus iam tūc erat mortale, sed propter peccatum factum est mortuum,id est necessario moriturum. Ante peccatum ergo corpus erat animale,scilicet quod non necesse esset mori,modo mortuum est, scilicet quod necesse est mori. Animale,idē est quod mortale. Bene ergo ait, Mortalia,& non ait mortua,quia in resurrectione cum mortale hoc induet immortalitatem,non solum necessitas moriendi quam modo habet,sed nec etiam mortalitas,quam corpus animale habuit ante peccatum, remanebit, & hoc fit non pro nostra dignitate, nec propter nostra merita: Sed propter spiritum eius inhabitantem,in nobis,id est propter suam misericordiam,per quam spiritus sancti gratia habitat in nobis. Euidentissime apparet, sed non tantum spiritus,sed & corporis mortem propter peccatum hominem meruisse, & per spiritum sanctum vtrunq; liberatum a Christo. Dono nanq; eius quod animæ datur,id est spiritu sancto, non solum anima cui datur,salua & pacata,& sancta fit,sed etiam ipsum corpus viuificabitur,eritq; in natura sua mundissimum. Et est hic euidentissimum testimonium de resurrectione,& tam preclara & aperta sentētia, vt non expositore sed lectore indigeat. Et notatur hic quartus act⁹

Augusti. de baptismo paruulorū.

August. de baptismo paruulorū.

Augustinus de vera religione.

B hominis. In hac nanq; apostoli serie quatuor hominis actiones designantur. Prima fuit ante legem, secunda sub lege,tertia sub gratia,quarta in vita æterna. In prima actione ante legem nulla pugna est cum voluptatibus huius seculi. In secunda sub lege pugnamus,sed vincimur. In tertia,pugnamus & vincimus. In quarta,non est pugna sed quies,& pax æterna, quia nobis subiugatur nostrum inferius,quod ideo non subdebatur,quia superiorem nobis deum deserueramus. Attende etiam quod spiritus sanctus,& spiritus patris est dictus,vbi legitur, Si autem spiritus eius qui suscitauit Christū. Et spiritus filii:vbi legitur, Qui autem spiritum Christi non habet.quia spiritus sanctus de vtroq; procedit. Non enim duo sunt spiritus sancti,vnus patris & alter filii,sed potius vnus patris & filii. Sicut ergo filius non est a seipso,sed ab illo de quo natus est:ita & spiritus sanctus non a seipso est,sed ab illo de quo procedit,id est a patre & filio. Distinguere autem inter illam generationem,& hanc processionē nescio,non valeo,non sufficio,quia & illa,& ista ineffabilis est. Ideoq; sicut propheta de filio loquēs ait, Generationem eius quis enarrabit? Ita de spiritu sancto verissime dicitur, Processionem eius quis enarrabit? Hæc ergo trinitas vnius eiusdēq; substantiæ est, quia filius non de aliqua materia est,sed nec de nihilo est,sed de quo genitus est: & spiritus sanctus non de aliqua materia,vel de nihilo,sed inde est vnde procedit. Ergo fratres &c. Quasi dicat,quia hæc bona a spiritu habemus,ex carne autem non est nisi mors.

Augustin° in ps. cxviii.

Aug. cōtra Maximianū

C Ergo fratres debitores sumus spiritui,non carni, vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis,moriemini:si autem spiritu facta carnis mortificaueritis,viuetis. Quicunque enim spiritu dei aguntur,hi sunt filii dei.

Ergo fratres debitores sumus spiritui,id est ex debito seruire debemus & obedire spiritui sancto,vel rationi: Non carni,ita,vt secundum carnem viuamus,id est secundum carnis voluptatem,& si necessaria ei ministrare debeamus,quia caro non est malum. Creatura enī dei est,& ab eo condita,a quo anima,nec illa est pars dei,nec illa. Tota enī trinitas est vnus deus,summe bonus. Anima vero magnum bonum est,non tamen summum. Item caro nec summum bonum,nec magnum est,sed paruum. Anima ergo viuens inter summum & paruum bonum,id est inter deum & carnem,inferior deo,& carne superior debitrix est deo,vt secundum eum viuat. Non carni,vt secundum carnis delectationes viuat, quod non est faciendum. Si enim secundum carnem vixeritis moriemini: hoc ideo dicit,quia ex sensibus corporis vitia nascuntur quæ carni deputantur. Si autem mortificaueritis facta carnis,id est si pœnitus abieceritis quæ caro voluptuose exigit: &, Hoc spiritu, sancto, quod mox determinat vbi ait, Spiritu dei:vel, Spiritu,nostro quod tamen non est nisi agente spiritu dei, Si,hoc inquam feceritis, Viuetis,hic in iustitia, in futuro in gloria. Hoc est enim opus nostrum in hac vita,scilicet actiones carnis spiritu mortificare, non concu-

Ambrosius

piſcentiis eius conſentiendo,& ipſas etiã cõcupiſcentias minuẽdo,& ne ſe extolleret humanus animus,vel ſpiritus,& ſe ad hoc ſufficientem iactaret,ſubdit, Quicunq; enim aguntur.quaſi dicat,quod facere poteſtis,quia filii eſtis,& vere, Qui enim aguntur,id eſt reguntur, Spiritu dei non ſuo,non lege minante,præcipiẽte,promittente,nõ adiuuãte: Hi ſunt filii dei,id eſt ex dilectione ſeruientes. Vel aguntur dicit,non reguntur,vt magnum gratiæ effectum oſtendat. Plus eſt enim agi quam regi. Agi enim dicimus aliquẽ quaſi vix aliquid agentem: Regi aliquẽ dicimus,quaſi aliquid agentẽ. qui enim agitur,agere vix aliquid intelligitur: qui autem regitur,aliquid agit,& ideo agitur vt recte agat. Vt ergo multum præſtitiſſe gratia ſaluatoris intelligatur,dixit aguntur, non vt nil agant,ſed quia impetu gratiæ aguntur,vix tamen vt agant. Nam tanto magis efficitur quis filius bonus quanto largius datur ei a patre ſpiritus vel ſanctus bonus,quo agitur & agit,& ſic bene agit, ſi a bono agitur. Quando ergo non agit,vel non omnino faciẽdo,vel nõ ex charitate faciendo, oret vt quod nondum habet accipiat. D

Auguſtin' in lib. ſentẽ. Proſperi.

Auguſt. de cor. & gra. Auguſtinus in ſ. cxviii.

Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum.

Non enim &c. Quaſi dicat,filii eſſe debetis & non ſerui. Non enim accepiſtis iterum, vt olim in lege, Spiritum ſeruitutis in timore,id eſt ſpiritum qui vos inuitos timore pœnæ ſeruire faciat. Sed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum dei,id eſt ſpiritum ſanctum datorem bonorum per quæ filii fiunt, quod eſt ex miſericordia dei. Caue ne ex eo quod ait ſeruitutis,& ſpiritum adoptionis,diuerſum intelligas ſpiritum,cum ſit vnus atq; idem ſpiritus,ille duntaxat,qui in immunitate trinitatis ſpiritus ſanctus accipitur,quod apoſtolus etiã oſtendit dicens, Iterum. Idem ergo ſpiritus eſt,ſed propter diuerſa opera diſsimiliter accipitur,vt Aegypteiis ſpiritus iræ dicitur,quibus aqua diuiſa ſpiritu nocuit: filiis Iſrael nõ dicitur iræ,quibus aqua diuiſa profuit. Similiter ſpiritus timoris dicitur eſſe Iudæis, quia eodem ſpiritu in quo tabulis lex ſcripta eſt, timor incuſſus eſt eis, qui gratiam nondum intelligebant de ſua infirmitate,& peccatis per legem conuicti. Spiritus autem libertatis dicitur eſſe his quibus impartitur eius opere gratia,& regeneratio in vitam valens æternam, id eſt fides quæ per dilectionem operatur,non per timorem, non formidando pœnam, ſed amando iuſtitiam. Vnde eſt ergo iſta dilectio,niſi & vnde ipſa fides,id eſt a ſpiritu ſancto? Non enim eſſet in nobis niſi diffunderetur in cordibus per ſpiritum. Charitas autem dei dicta eſt diffundi in cordibus noſtris, non qua nos ipſe diligit, ſed qua nos facit dilectores ſuos: ſicut iuſtitia dicitẽ dei,qua nos iuſti eius munere efficimur: & domini ſalus,qua nos ſaluat: & fides Chriſti,qua nos fideles facit. Vnus ergo ſpiritus eſt qui duos timores facit. Duo enim timores hic inſinuantur,vnus qui eſt in perfecta charitate,ſcilicet timor caſtus. Alter qui non eſt in charitate,ſcilicet ſeruilis,in quo quamuis deo credatur,non tamen in deũ: & ſi bonum fiat,tamen non bene. Nemo enim inuitus bene facit,etiam ſi bonũ eſt quod facit. Hi autem duo timores faciũt duo genera ſeruorum. Eſt enim ſeruus qui eſt & filius,qui timet dominum & honorat patrem. Vnde per Malachiam dominus ait, Si dominus ſum, vbi eſt timor meus? Si pater,vbi eſt amor meus? Et eſt ſeruus qui timet pœnam,ſed non diligit iuſtitiam. Et quia de timoribus fit mentio, ſciendum eſt præter naturalem timorẽ qui omnibus ineſt,quatuor eſſe timores,ſcilicet mundanum qui malus eſt,nec a deo eſt: & ſeruilem,qui bonus eſt & a deo,ſed non ſufficiẽs: & initialem,qui bonus eſt & ſufficiens: & caſtũ, qui bonus eſt & perficiens,de quo hic agitur. Ipſe enim generat nos filios. E F

Auguſti. in lib. q̃ſtionũ Exodi.

Auguſti. de ſpũ. & litera

Auguſtin' ſuper Ioan.

Aug in lib. ſententiarũ Proſperi.

In quo clamamus abba pater. Ipſe enim ſpiritus,teſtimonium reddit ſpiritui noſtro quod ſumus filii dei.

In quo, Quaſi dicat,dedit ſpiritũ adoptionis, In quo,id eſt per quem nos liberi,de vtroque populo in eccleſia collecti,clamamus intenſe,ſcilicet nõ ingrati. Clamor iſte cordis eſt non labiorum,intus ſonat auribus dei,qualiter Suſanna clauſo ore labiiſq; immotis clamabat. Iudæi quidem clamabãt, Abba. gentiles vero, Pater,quod tamen idem eſt. Abba enim hebraice,pater latine dicitur: ſed propter ſacramentum, vtrunq; poſuit apoſtolus, Sicut & Marcus vtrunq; dominum in paſſione dixiſſe cõmemorat. Et fortaſſe dominus propter ſacramentum eccleſiæ inſinuandum vtrunq; dixit,cui factus eſt angularis lapis,veniẽti partim ex Hebræis,ad quos pertinet, Abba: partim ex gẽtibus,ad quos pertinet, Pa-

A ter,quia ecclesia est de vtroq; populo in vno angulari lapide collecta qui fecit vtraq; vnum, vt vnus esset grex,& vnus pastor:cui ecclesiæ bonus magister compatiens in se ostendit filios eius,scilicet martyres,nõ debere desperare,si qua forte tempore passionis eorum,ex humana fragilitate tristitia irrepit cum eam vicerint, voluntati suæ præponendo voluntatem dei. Eleganter ergo,& non frustra duarum linguarum verba posuit,& idem significantia propter vniuersum populum, qui de Iudæis & gentibus, in vnitatem fidei vocatus est.

Ipse enim &c.quasi dicat,vere filii sum⁹,hoc enim recognoscere facit spiritus, scilicet nostrum spiritum.& hoc est, Ipse enim spiritus sanctus testimonium reddit spiritui nostro, id est recognoscere facit mente nostra,dum per eum facta remissione non agimus, de quo quod, Sumus filii dei,hoc facit cognoscere spiritus sanctus, dum scilicet in ecclesia fit remissio peccatorum in spiritu sancto,quam remissionem cum trinitas faciat, proprie tamẽ ad spiritum sanctum intelligitur pertinere,quia spiritus communis est patri & filio,amborumq; vnio,per quem fit societas & vnitas,qua efficimur vnum corpus vnici filii dei. Vnitas enim nos compaginat,quam facit charitas,& charitas non est nisi a spiritu sancto. Ergo spiritus est qui viuificat,quia viua facit mẽbra:nec viua facit, nisi quæ in corpore quod vegetat inuenerit,sicut spiritus hominis non viuificat mẽbrum,quod separatum inuenerit a corpore. Hæc dicuntur vt amemus vnitatem,& timeamus separationem. Nil enim sic debet Christianus formidare quam separari a corpore Christi,propter hanc societatem spiri-

B tus sanctus descendit super viros congregatos in vnum,qui & omnibus linguis locuti sunt, quia per linguas consonãtior est societas humani generis. Spiritus ergo testimonium filiorum dei reddidit,cum dono spiritus in eis signum paternum videtur.

Ambrosius Augustinus de blasphe. August. super Ioannẽ Ambrosius

Si autem filii,& hæredes,hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur vt & glorificemur. Existimo enim,quod non sint condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ,reuelationem filiorum dei expectat. August. de qst. lxxxiii.

Si aũt &c.Q.d.filii sumus,hoc aũt est qd nõ est paruũ,vel leue. Si.n.filii sumus & hæredes,id est eiusdem gloriæ participes, Hæredes quidem dei,quia eius fruemur beatitudine: Cohæredes autem Christi,in quo & cum quo beati erimus:vnde dicitur, quia similes ei erimus. Nota quod cum hæres dicatur,cum iam hæreditas morte decessoris firma teneatur,nec alio modo possit intelligi,hæres secundum quod dicitur humanis legibus, nos tamen hæredes dei dicimur,& si non decedat,quia hæreditatem æternam nos filii sponsi,& sponsæ speramus quam in futuro possidebimus,non patris morte,qui mori non potest, qui est hæreditas nostra. Vel potest dici,quod decedet secundum modum cognitionis,quo nũc cognoscitur a nobis. Nunc enim ex parte cognoscimus,& per speculum videmus. Decedet ergo vt nunc non videatur per speculum in ænigmate sicut nũc,sed facie ad faciem. Potest

C etiam dici quod Christus caput nostrum in passione decedens,nobis reliquit pacis ecclesiasticæ possessionem,sicut ipse ait,pacem meam relinquo vobis. Attende etiam quod Christus hæreditas suorum est,& ipsi hæreditas eius. Vnde dabo tibi gẽtes hæredit. Et econuerso,Domin⁹ pars hæreditatis meæ,& calicis mei. Sed quo merito sum⁹ hæredes? Ecce, Si tamen compatimur. Quasi dicat,dico quod sumus cohæredes Christi, Si tamen compatimur,id est ad eius similitudinem patimur,quod pertinet ad illud,quod supradixerat,si facta carnis mortificaueritis. Mortificare autem facta carnis, nemo potest, vnde erit vita sine molestia, cui necessaria est patientia. Patimur dico hac intentione, vt glorificemur.

August. super Ioannẽ

Existimo enim. Quasi dicat,dico si compatimur, & patiendum est pro gloria habenda, Existimo enim,id est scio:quod, Passiones huius temporis,id est temporales & momentaneæ simul omnes, Non sunt cõdignæ,id est sufficientes,si districte ageretur nobiscum, ad promerendam, Futuram gloriam. Tribulatio nanq; est cum fine, merces sine fine erit, & multo maior erit tibi gloria,q̃ hic labor. Quæ, gloria & si nũc occulta sit quam oculus non vidit,nec auris audiuit:tamen, Reuelabitur,omnibus bonis & malis,non quidem esse in malis,sed tantum esse, In nobis,bonis. Ecce hoc facit spiritus quod merita non possunt. Reuelabitur,& vere, quod probat authoritate expectantium. Nam expectatio creaturæ,&c. vsq; ibi, Spe enim salui. Hoc capitulum obscurum est, quia non satis hic apparet,quid nunc vocet creaturam. Dicitur autem secundum catholicam disciplinam crea- Augusti de qst. lxxxiii.

tura quicquid fecit & condidit deus pater per filium,qui non poteſt appellari creatura,quo- D
niam per Chriſtum facta ſunt omnia.Hic autem videtur oſtendere eſſe diuerſa, creaturam
& filios,cum dicit, Creatura expectat reuelationem filiotum,& creatura liberabitur a ſer-
uitute corruptionis,in libertatem gloriæ filiorum dei.Quaſi non ſimus nos creatura,ſed fi-
lii dei.Item dicit, Omnis creatura ingemiſcit,& parturit vſq; adhuc,non ſolum autem il
la,ſed & noſipſi,tanquam aliud ſimus nos,aliud omnis creatura. Sciendum ergo quod noſ-
ipſi dicimur creatura & filii:ſed quod ſumus creatura,apparet:quod autem filii dei,nõdum
apparet:ſicut Ioannes ait,Chatiſſimi filii dei ſumus,ſed nondum apparuit quid erimus: cũ
Auguſtin' autem apparuerit ei ſimiles erimus.Diſtincte ergo nunc ante gloriam illam qua apparebit
quod ſumus,Vocamur creatuta ſecundum quod modo anima & corpote dolemus,dum fa-
cta carnis per abſtinentiam mortificamus, dum aduerſorum aculeos per patientiam ſuſti-
nemus,quales nunc apparemus.Filii auuem dei dicimut ſecundum adoptionem,& ſcđm qđ
futuri ſumus,quando apparebit quid erimus,quod nunc adoptione meremur.Itaq; non na-
turæ alterius,ſed alterius qualitatis diuerſitate a creatura filios,quaſi diſtinguens,ait, Ex
pectatio cteaturæ,id eſt expectans creatura, Expectat.q.d.aſſidue in actu expectandi eſt:
geminatio nanq;,aſſiduitatem notat.Expectat dico, Reuelationẽ filiorum dei,id eſt quã-
do apparebit qualis futura eſt. Non enim creatura teuelationem naturæ alterius expectat,
ſed ipſa qualis nunc eſt,expectat quando ſit qualis futura eſt,vt ſi diceretur, operante picto- E
re ſubiectis ſibi colotibus,& ad opus eius paratis expectatio colotum manifeſtationẽ ima-
ginis expectat,nunc quia tunc alii erunt,aut non colotes erunt.Sed quia aliam dignitatem
habebunt.Vel ſimpliciter creatura dicuntur boni,eo quod manẽt in creatione dei: vel iidẽ
boni,pet excellentiam dicuntur creatura,quia ſunt cauſa omnium. Hæc ergo creatura ex-
pectat,quia nondum apparet quod eſt. Rtuelationem filiorum dei, & ideo omnia toleran-
da ſunt,vt illud obtineat quod expectat.

Vanitati enim creatuta ſubiecta eſt,non volens ſed propter eum qui ſub-
iecit eam in ſpe:quia & ipſa creatura liberabitur a ſeruitute corruptionis , in
libertatem glorię filiorum dei.Scimus enim,quod omnis creatura ingemiſcit
& parturit vſq; adhuc.Non ſolum autem illa,ſed & noſipſi primitias ſpiritus
habentes,& ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum dei,expectantes re
demptionem corporis noſtri.

Vanitati &c.Procede prius ſecundum illam ſententiam,vbi per creatutam accipiuntur
boni:quaſi dicat,Creatura expectat,& neceſſe eſt ei expectare, Quia vanitati ſubiecta eſt:
& poteſt expectare,quia non amat vana,quæ ſunt omnia mũdana:& hoc eſt quod ait, Va
nitati etenim creatura,id eſt boni, Subiecta eſt non volens,id eſt non amans iſta caduca
Auguſtin' quæ vana ſunt.Vnde Salomon,Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Omnia enim quæ F
naſcuntur infirma,& cottuptibilia ſunt,ac pet hoc vana,quia ſtatum ſuum tenere non poſ
ſunt.Cortuptio ergo ipſa eſt vanitas,cui Subiecta eſt creatura,dico ſubiecta eſt, Vani-
tati,ſed tamen patienter ferens, Propter eum qui ſubiecit eam in ſpe,id eſt patienter ſuſ-
tinet ſciens deum ſubieciſſe ad conuerſationem humilitatis,ſed non ſine ſolatio ſpei hui⁹,
ſcilicet quia & ipſa creatuta, Liberabitur in futuro,vt Chriſtus caput noſtrum iam libera-
tus eſt:vel, Vanitati enim &c.Sicut ſuptadictum eſt,creatura dicitur, quicquid modo in
nobis dolet,id eſt noſipſi ſecundum quod corpore & anima dolemus, quæ vtiq; creatura eſt
dum carnem mortificamus,per ieiunia & aduerſa , & hæc creatura vt prædictum eſt expe-
ctat modo quod erit in futuro.q.d.neceſſe eſt expectare, Quia creatuta, id eſt homo qui
Auguſtinus modo tantum creatura videtur, Vanitati ſubiecta eſt,& hoc nolens, id eſt non ſponte.
Homo quippe ſponte peccauit,ſed non ſponte damnatus eſt.Peccatum itaq; fuit ſpontane-
um:contra præceptum facere veritatis,ſed non ſponte fert pœnam peccati.Luit enim me-
ritas pœnas,peccati veto pœna eſt quod ſubiicitur fallaciæ.Dico quod non eſt ſubiecta ſpõ
te:ſed,Propter eum qui ſubiecit eam,id eſt propter iuſtitiam & clementiam eius,qui & pec-
catum punit:& peccantẽ ſanare intendit,qui eam ſubiecit. In ſpe,hac vtiq;:quia, Ipſa
creatura liberabitur,ſicut nos apoſtoli.Pet hoc enim qđ non ait ſimpliciter ipſa,ſed & ipſa
facit intelligi,quod nec de ipſis deſperandum eſt,qui nondum crediderunt,quia & ipſi credi
turi ſunt,& liberabuntur,qui nondum ſunt filii dei.Sed tãtum creatura modo dicũtur,cum

A nondũ gratiã adoptionis receperũt.Homo. n.sigillo imaginis propter peccatũ amisso re-
mansit tantũmodo creatura.& ipsa vtiq; Creatura, quæ modo ita vocatur cũ nondũ est
filiorum forma perfecta, Liberabiẽ,vt nos apostoli,qui iam filii sumus,& si nondũ apparet
quid erimus.Liberabiẽ dico, A seruitute corruptionis,vel interius.i.a cura q̃rẽdi victũ,& Ambrosius
vestitũ,& alia quibus seruitur nostræ mortalitati. veniens In libertatẽ gl'iæ filiorũ dei.i.
ĩ gloriosam libertatẽ quã habebũt filii dei.& hęc oĩa per spiritũ fiẽt. Scim⁹.n.q.d.vere cre
atura subiecta est vanitati,non volens. Scimus enim.q.d.experto credite, Q; oĩs creatu
ra ingemiscit.Omnis creatura diciẽ homo,quia oĩs creatura in hoĩe numeratur, nõ ꝙ in
eo sint oẽs angeli,& supereminẽtes virtutes,& cælũ,& terra,& mare,& oĩa q̃ in eis sunt:sed
quia oĩs creatura est,vel corporalis,vel aĩalis,vel spiritualis.Corporalis per loca tendiẽ,aĩa- Aug.ĩ eodẽ
lis viuificat corporalẽ,spiritualis regit animalem:& tũc bene regit,cũ seipsam deo regen-
dam subiicit.Hæc aũt oĩs creatura in homine est,quia homo intelligit spiritu,vt angeli:&
sentit aĩa:& corpore localiter est,& mouetur.Oĩs igiẽ creatura ĩ homine est,quia intelligit,
viuit,corpus habet:sed nõ tota in ipso est,quia sunt pręter eũ,& angeli,& alia quæ intelli-
gunt,viuũt,& sunt.Simile dictũ est,oĩs homo videt solẽ,sed nõ totus,quia oculus tãtũ. Oĩs Aimo.
ergo creatura,sed nõ tota.i.homo qui habet cõmunionẽ cũ omni creatura pro sua delectio
ne, Ingemiscit.q.d.semper in hoc noua est.qđ notat p inchoatiuũ verbũ,& p desiderio pa
triæ cælestis, Parturit.i.cũ dolore operatur,quasi dicat,pro irriguo inferiori & superiori,
B in labore est,& in sollicitudine.& hoc, Vsq; adhuc.i.vsq; ad mortẽ:vel, Vsq; adhuc, qa
ita oẽs præcedẽtes patres fecerũt,vsq; in præsens:vel, Vsq; adhuc,dicit,quia & si aliquis
in sinu Abrahæ iam cõstitutus dolere destitit,tamẽ in illis qui nondũ sunt liberati,oĩs crea
tura ingemiscit & dolet adhuc,sicut & quæ pręcessit:quia in his qui nõdũ sunt liberati, oĩs
dolor est propter spiritũ,& animã,& corpus.Cũ ergo omnis homo ingemiscit, & dolet:oĩs
creatura ingemiscit & dolet.Nõ.n.hac vniuersali locutiõe,colligit singula omniũ generũ,
sed genera oĩa singulorũ. Nõ solũ aũt,creatura, Illa,ĩgemiscit,& dolet: Sed & nos,ipsi
apostoli q maiores alii sumus,per hoc ꝙ primitias spiritus habemus:vnde subdit,nos dico,
Habẽtes primitias spiritus.i.spiritũ sanctũ.& tẽpore pri⁹& cæteris abũdanti⁹:nos inquã,
Et ipsi intra nos,vel, In nobis gemimus,& est sensus, Nõ solũ aũt,creatura illa dolet.i.
nõ solũ in hoĩe corpus,& aĩa,& spiritus dolẽt ex difficultatibus corporis, Sed & nosipsi.s. Augustinus
apostoli, Primi.spi.ha.quorũ iã spiritus,quasi in sacrificiũ oblati sunt deo,& diuino chari
tatis igne succẽsi. Gemimus in nobis ipsis,pręter corpus.i.exceptis corporis molestiis su-
spirãtes æternę Hierusalẽ.nos dico, Expectãtes,secure & fortiter,nec dilatione,nec aduer-
sis fracti, Adoptionẽ.perfectã, Fliorũ dei.i.vt corpus etiã beneficiũ adoptiõis accipiat,
& ex omni parte filii dei sint.Hæc.n.adoptio quæ iã facta est in his q crediderũt,spiritu nõ
corpore facta est.Nondũ.n.corpus reformatũ est in illã cælestẽ mutationẽ,vt spiritus iã mu
C tatus est,recõciliatione fidei ab erroribus cõuersus ad dñm:ergo etiã in his qui crididerunt
expectat adhuc adoptionẽ corporis.Deinde quid dixerit adoptionẽ exponit.s. Redẽptio
nem corporis nostri,scilicet vt ipsum corpus redimatur a mortalitate,quod prius emptum
fuit a peccato.Vel, Nosipsi,apostoli,miseriã habentes,vt alii, Gemi.in nos,vel in nobis Augustin⁹.
ip.carne & mente,quia in nobis est,vnde gemimus,non solũ pro aliis.Hoc capitulũ si ita vt
tractatum est aperiatur,non incidimus in illas molestias,quibus pleriq; homines contra ca
tholicam disciplinã quædã dicere cogantur.Scio enim vanos hæreticos de hoc capitulo
multa impia,& inepta iactasse:quia enim apostolus vniuersaliter ait,Omnis creatura inge
miscit &c.Dicunt quidam vt Origenes,quod etiam dignior creatura.i.summi angeli.sub-
limesq; virtutes doleant & gemant,antequam liberemur penitus.sed non est verum.Nam
& si nos adiuuant,sine dolore hoc facere credendi sunt,ne miseri existimentur : præsertim
quia dixit eandem creaturam quæ ingemiscit & dolet,vanitati subiectã esse,quod de sum-
mis & excellentibus angelis nefas est dicere,scilicet quod subiecti sint vanitati , & a corru-
ptione liberandi . Sed omnis in homine dolet , & omnis in homine liberabitur , & si
non in omnibus hominibus. Vel ita, Omnis creatura ingemiscit & parturit &c . Par- August.
turire dolere est . Omnis autem creatura per cotidianum laborem ingemiscit , & do- Ambrosius
let vsque adhuc , id est vsque modo , scilicet quandiu legitur, Omnis ergo creatura in-
gemiscit & parturit , id est omnia elementa cum labore sua explent officia , sicut
sol & luna , non sine labore statuta , sibi implent spatia , quod est causa nostri . Vnde

quiescent nobis assumptis,& ideo diligenter nos paremus,non solũ autẽ illa,scilicet elemen D
torum creatura ingemiscit, *Sed & nosipsi* &c.post creaturam mundanam adiicit,etiã nos
expectare,hoc & ingemiscere ad deum,vt hinc liberemur,quia Christianis mundus hic pe
lagus est.

Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur nõ est spes. nam quod
videt quis,quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patiẽtiam
expectamus. Similiter autem & spiritus adiuuat infirmitatem nostram. nam
quid oremus(sicut oportet)nescimus:sed ipse spiritus postulat pro nobis,ge
mitibus inenerrabilibus.

Spe enim.q.d.dixi quod expectamus,& non diffidenter,nam certi sumus,quasi iam sal-
ui simus.& hoc est, *Spe enim*,quasi quodã merito, *Salui*,non dico simpliciter sumus: sed,
Facti sumus,non enim a nobis est salus.Hæc ideo dicit spe nos esse saluos,quia nondũ res
est,& ita adhuc sub vanitate sumus. *Spes autem*.q.d.spes saluat,hæc autẽ non est de re vi-
sibili.& hoc est, *Spes autem quæ videtur*.i.res sperata quæ videtur, Non est spes.i.nõ est
subiecta spei virtuti,quæ non est nisi de nõ apparẽtibus:& vere non,quia qua ratione vide-
retur spes hæc?& hoc est, Nã qđ videt quis,quid spe.i. cur vel quomodo, *Sperat*. i.dici-
tur sperare?q.d. nullo modo.Hoc ideo dicit vt maius meritũ spei videat,& ideo debeat sal-
uare. *Si autẽ*.q.d.quod videtur non speratur,sed potius quod non videtur:si aũt hoc est.i. E
si speramus quod non videmus crescit hoc meritũ,dum Per patientiã,quæ est aduersorũ,
diu Expectamus,adhuc in vanis agentes quæ sub sole sunt:& ideo gemimus quia patien
tes aduersa expectamus quod non videmus,& hæc omnia nobis sunt ex spiritu. *Similiter
autem*.q.d.Non solum in prædictis adiuuat nos spiritus:sed, Similiter.i.per eandem gra
tiam suã spiritus dum expectamus,quod non videmus, Adiuuat,ad orandum, Infirmita
Ambrosius tẽ nostrã,docens & faciens nos orare sicut oportet.Quia.n.vt superius dictũ est ingemisci-
mus,& in dolore positi liberari petimus,& quæ longe futura sunt mox fieri volumus,aut ci
to tolli ea per q̃ ad interitũ perueniamus,ideo spiritus adiuuat infirmitatẽ nostrã,ne vel an
te tempus,vel cõtraria petamus.Infirma enim est oratio,quæ cõtra rationẽ postulat,ideoq̃
oportet infirmitatẽ hanc a spiritu sancto adiuuari.Adiuuat autem quia nõ sinit vel ante
August. ad Sixtum. peti quam debeat,vel contraria.Et nota quia nõ solum illud quod oratio impetrat,sed etiã
ipsa oratio inter gratiæ munera reperitur.Quicquid enim oratio impetrat,euidenter ostẽ-
ditur donũ dei esse,ne homo existimet a seipso esse:quod si in potestate haberet , non vtiq̃
posceret,sed ipsum orare ex gratia est . Nulla enim orationis præcedũt merita,quibus non
gratuita dentur,sed debita reddantur,iã enim gratia non esset.Et necesse est vt spiritus ad
Ambrosius iuuet, Nam nos nescimus.Ecce infirmitas, Quid oremus,sicut oportet,orari.Ecce infir-
mitatem orationis nostræ ignorantiã esse declarat. Fallimur enim putantes prodesse quod
poscimus,cũ non prosit:vt ipsi Paulo contigit,dũ oraret vt spiritus ab eo discederet,qui ex F
responso dei didicit,contra se esse quod petebat. Est etiam aliquãdo superba & stulta peti-
tio,sicut fuit duorũ apostolorum,quibus dictũ est,Nescitis quid petatis. *Sed ipse*.q.d.Ne-
scimus qđ oremus: *Sed ipse spiritus postulat*,nõ cõtra nos,sed, Pro nobis.i.ipse facit nos
August. ad probam de orando deũ postulare,& hoc, Gemitibus inenarrabilibus,qđ facit nos gemere plus q̃ dici potest,tũ pro
hoc exilio,tum pro desiderio patriæ:vel gemitibus inenarrabilibus.i.qui fiunt de re inenar
rabili.Quomodo.n.narretur quãdo desideratur quod ignoratur,nec tamẽ omnino ignora-
tur? Nam si penitus ignoraretur,nõ desideraretur:& rursus si videretur,gemitibus nõ quæ-
Augusti.de bono perse. retur.Et sciendum quod secundum eandem locutionis figurã,qua dicitur apostolis a do-
mino,*Spiritus loquitur in vobis*,ait hic apostolus,*Spiritus postulat gemitibus*.Non enĩ spi
Aug cõtra manichæos ritus sanctus gemit,quasi indigeat,aut angustias patiatur,sed quia ipse nos mouet ad oran
Augusti.ad Sixtum. dum cum gemimus:& quod ipso mouẽte nos facimus , ipse facere dictus est.Ita ergo dictũ
est, Spiritus postulat,nõ quod alicuius rei spiritus sanctus sit indigens,sed quia nos postu-
Aug.I eodẽ late facit,nobisq̃ interpellandi & gemendi inspirat affectũ.Adiutoriũ igitur spiritus san-
Augusti.ad Sixtum. cti hic expressum est.Charitas.n.quæ per spiritũ sanctũ facta est in nobis,ipsa gemit,ipsa
Augustinus super epist. Ioan. orat.Contra hanc aures claudere non nouit,qui illam dedit.Non ergo sic est intelligendũ
quod hic ait,vt æstimemus spiritum sanctũ qui in trinitate incõmutabilis deus est cũ pa-
tre & filio,ita interpellare pro sanctis tãq̃ aliquẽ qui nõ sit deus:sed dictũ est postulat p̃ san-

A ctis quia postulare facit sanctos.non.n.spiritus s.in semetipso in suæ æternitate substantię gemit,sed in nobis,quia gemere nos facit.Hic gemitus colūbæ est.Hoc modo locutionis dictum est, tentat vos deus, deus vester,vt sciat si diligitis eum. i. vt scire vos faciat.Hoc locutiōis tropo dicitur frigus pigrum,quia pigros facit:& dies lætus vel tristis,quia lætos vel tristes facit.Similiter de die illa dicitur filius non scire,quia non facit nos scire.Hoc etiam modo locutionis,dixit deus ad Abraham,Nūc cognoui quia times deum,i.cognoscere feci.Ita etiam quod alibi ait apostolus,nunc autem cognoscentes deū,imo cogniti a deo,ita dictum est vt intelligamus deum in nobis fecisse cognitionem suam. Quid enim est qd ait, cogniti estis a deo.i.cognitores suos vos facit.Facit enim deus nos cognoscere se,vnde dicimur cogniti ab eo:quæ omnia sic debere intelligi,docet apostol⁹ qui cum in loco quodam dicat,Misit spiritum clamantem abba pater,alibi,quasi hoc exponens ait,In quo clamamus abba pater. Sic itaq; & hic aperiens qualiter adiuuet infirmitatem nostram ait, Spiritus postulat pro nobis &c.Et sciendum quod aliter adiuuat nondum inhabitans,aliter inhabitans.Nondum inhabitans adiuuat,vt sint fideles:inhabitans adiuuat iam fideles.

Augustin⁹ cōtra Max.

Augustinus cōtra Max.

Augustin⁹ ad Sixtum.

Qui autem scrutatur corda,scit quid desideret spiritus:quia secundū deum postulat pro sanctis.Scimus autem quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum,his qui secundum propositum vocati sunt sancti.

B Qui autē.q.d.spiritus facit postulare,& etiā impetrat.i.facit impetrare.q.d.non solū postulat,sed etiam idem ipse spirit⁹ qui scrutatur corda vt sciat gemitus inenarrabiles, scit.i. approbat & implet,quid desideret.i.qd desiderare facit:qa, Postulat pro sanctis.i.loco sanctorū.i.sanctos facit postulare,qd est, Secundū deum.i.quod deus vult.Scrutari autem spiritus dicitur corda,non quasi quærens quod nesciat , sed quia nihil est occultum quod non sciat. Scimus autē &c.q.d.Non solum hoc facit spiritus quod prædictum est,sed etiā idem spiritus facit omnia venire in bonum,prospera,vel aduersa diligentibus deum. Hoc autē scimus,nos maiores & doctores,quorum authoritati credendum est, Hoc.s. Scimus quoniam per spiritum sanctum, Omnia cooperantur in bonum.vel procedunt, In,verum, Bonū.Vel,Spiritus sanctus, Cooperatur.Alia litera, Oīa in verum bonum.quibus? Diligentibus deum,seruando mandata,& perseuerando vsq; in finem.vnde subdit, His &c.q.d.non recedentibus omnia cooperantur in bonū,quod ita ait, His.s.Qui sunt vocati,per prædicatores,vel interius, Sancti,id est ad sanctitatem.& hoc non propter meritū suum:sed, Secundum propositum dei.i. secundum præscientiam & prædestinationē.q.d. quod vocati sunt,nō aliūde est quam a prædestinatione dei, & inde est quod omnia cooperantur in bonum,non ex meritis eorum,talibus omnia cooperantur in bonum.Tales enim

Augustin⁹.

C deus consolatur prosperis,& exercet aduersis. Nam propter ipsorum infirmitate exercetur humilitas, afflictione,patientia,paterna contradictione,sapientia,odio,beneuolētia.& vsq; adeo talibus deus omnia cooperatur in bonum,vt si qui eorum deuiant,& exorbitant,etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum,quia humiliores redeunt atq; doctiores. Discūt enim cum tremore se exultare debere,non sibi arrogando tanq̄ de sua virtute fiduciā permanendi.Vnde,Seruite domino in timore &c.& alibi,Non alta sapientes.Quanuis ergo ipsa mors carnis de peccato primi hominis originaliter venerit,tamen bonus eius vsus gloriosissimos martyres fecit:ideoq; non solum ipsa,sed etiam omnia huius sæculi mala, labores,doloresq; hominum quanq̄ de peccatorum,& maxime de originalis peccati meritis veniant,quo facta est & ipsa vita vinculo mortis obstricta,tamen etiam remissis peccatis remanere debuerunt,vt haberet homo cūquibus pro veritate certaret,& vnde exerceretur virtus fidelium,vt nouus homo inter hæc mala nouo seculo præparetur,miseriam quā meruit vita ista damnata sapienter tolerans,& quia finietur prudenter gratulans. Prosunt igitur ista mala,quæ fideles pie perferunt,vel ad demenda peccata,vel ad exercendam probandamq; iustitiam,vel ad demonstrandam huius vitæ miseriam . Deinde exponens qui sunt qui vocentur secundum propositum.subdit,

Augusti de cor. & gra.

Augusti.de trinitate.

Augustinus in eodem.

Nam quos præsciuit,& prædestinauit conformes fieri imaginis filii sui:vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.

Nā quos præsciuit.q.d.vere oīa cooperant̄ i bonū,qa p̄scite & prędestinare &c.& hoc est.

Remigius. Augustinus
Nam deus prędestinauit.i.per appositā gratiam preparauit,vt verbo pdicationis crederent illos, Quos præsciuit.i.longe ante prænouit.Hoc est propositū de quo dixit,secundū propositū vocati.præsciuit dico, Fieri conformes,In puritate vitæ modo,& postea in beatitudine.cuius conformes, Imaginis filii eius.i.filii quę est imago patris vsquequaq; eadē cum patre.vnde dicitur,Qui videt me,videt & patrē.Et nota quod improprie accipit hic prædestinatio secundū quod exposuimus.Accipitur enim de præsenti.s.pro gratiæ appositione, per quā præparantur ad recipiendū verbum.Proprie aūt prędestinatio est.prescientia & preparatio beneficiorū dei,quibus certissime liberantur,quicunq; liberantur.Prędestinatio igitur est gratiæ prępąratio,quę sine prescientia esse non potest,potest autē sine prędestinatione esse prescientia.Prędestinatione quippe deus ea psciuit,quę fuerat ipse factur⁹, sed prescíuit deus etiā quę non est ipse facturus.i.omnia mala ,quia & si sunt quędā quę ita peccata sunt,vt etiā pene sint peccati:secundū illud,Tradidit illos &c.non tamē peccatum dei est,sed iudiciū, quocirca prędestinatio dei, quę in bono est ,gratię est vt dixi preparatio:gratia vero est,vt dixi prędestinationis effectus:& secundū hoc ita expone literā. Nā deus prędestinauit.i.in prescientia apud se ab ęterno preparauit.i.ad pręmia promissa elegit quos prescíuit fieri conformes imaginis fil.ei⁹,vt.s.portemus imaginē cęlestis.i.Christi sicut portauimus imaginē terreni Adę.Sua igitur bona quibuscunq; deus donat proculdubio se donaturū esse prescíuit,& in sua prescietia prepárauit. Sciendum vero quia preparauit deus,& malis ignē æternū,illis vtiq; quos iuste preparauit ad luenda supplicia, nec tamē preparauit ad facienda peccata. preparuit.n.deus quod diuina ęquitas redderet,nō qd humana iniquitas amitteret.Non.n.sicut preparuit sanctos ad iustitiā percipiendā, sic preparauit iniquos ad iustitiā amittendā,quia prauitatis preparator nunq̄ fuit.Hęc igitur regula inconcusse tenenda est, peccatores in peccatis prescitos esse,non preparatos,pœnā autem esse preperatā secundū quod prescíri sunt. Vt sit ipse.q.d.dico conformes,ita tamē
Augusti de bono pseue.
Augusti.de prædest.sanctorum.
Attende.
Augusti.
Ambrosius
Fulgentius.
Augus. de bono perse.

D

E

Vt in multis fratribus.i.inter multos fratres ipse sit primogenitus.i.iure hęreditatē patris obtinens,& aliis dispertiens quod primogenitorum est.vel primogenitus dicit,quia ante omnē creaturā non factus,sed natus est:& quia primus sine peccato natus,& prim⁹ impassibilis resurgens,in quo habet fratres.Nam secūdū id quod vnigenitus est,non habet fratres,secundum id autem quod primogenitus est fratres vocare dignatus est, omnes qui per eius primatum in dei gratia tenascuntur.

Ambrosius
Augus. de symbolo.

Quos autem prædestinauit,hos & vocauit:& quos vocauit,hos & iustificauit:quos autem iustificauit,illos & magnificauit.Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis,quis contra nos?Qui etiam proprio filio suo non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum:quomodo non etiā cum illo omnia nobis donauit?

Augustinus

F

Quos aūt.q.d.Quos psciuit illos prędestinauit, Quos aūt prędestinauit, qd fuit anteq̄ essem⁹, Hos,quāuis ante auersos, Et vocauit,p pdicatores,qa preparati erāt ī prescíētia, vel vocauit.s.interiori vocatione.Est.n.exterior vocatio,& interior.Exterior est q̄ fit p predicatores,quę est cōmunis bonorū & malorū,interior vero tantū electorum est. Vocare.n.est cognitionē de fide adiuuare,vel cōpungere eū quē sciat audire, & hęc vocatio vt diximus est electorū tātū.Hac vocatiōe implet pdestinatio,Est & alia vocatio quę fit per predicatores,de qua dictū est,Multi vocati,pauci vero electi. Et quos vocauit.s.scdm propositū, qa sunt & non electi,vocati exterius, Hos & iustificauit,remissione peccatorū,& bona operatione Quos aūt iustificauit,dū peccatores essent, Illos & magnificauit,omni genere virtutū.vel ponit pteritū pro futuro,vt sit sensus, Magnificauit.i.magnificabit ęterna remuneratione,vt similes deo sint.Hoc aūt futurū est,sed dicit p pteritū, qa dicitur fecisse quę ab ęterno disposuit facere. Vnde Esaias q fecit quę futura sunt,talibusvt dictū est oīa cooperāt in bonū,etiā q̄ deuiāt,& hoc.s.vt inde cautiores sint,& in se nō fidētes,hoc ergo de prescitis intelligit,& nō de aliis,&tñ.n.ad tēpus qdā credāt, & boni videant,tñ quia non permanēt non magnificant.Nota q̄ cū hic sint quatuor memorata.s.prædestinatio, vocatio,iustificatio,& magnificatio,vnū est in deo,& tria in nobis.Prędestinatio.n.nostra nō ī nobis est,sed ī occulto apud deū in eius psciētia:tria vero reliqua ī nobis &c.hęc oīa pscitis sunt. Quid ergo dicem⁹ ad hęc.i.cōtra hęc? Vel qd dicem⁹ ad hęc,beneficia dei aspiciē

Ambrosius ad Opertū.
Idē ī eodē.
Augus.
Ambrosius
Augus.
Aug ī po.i.

A tes,hoc vtiq; quod nullus persecutorum potest nobis nocere. Si enim deus pro nobis est,vt
prædictum est prædestinando non existentes,vocando auersos,iustificando peccatores,glo
rificando mortales. Quis contra nos est? Nullus prorsus potest nocere,sed omnia coope-
rantur in bonum.Possunt enim mali vt plus perimere corpus & dilaniare,sed animam in- Augustin⁹
uictam educit,auxiliator deus. Qui etiá.q.d.dico quod deus pro nobis est,qui præter alia iñ eodem.
etiam filium suũ pro nobis dedit.& hoc est, Qui etiam filio suo,id est cõsubstantiali non
pepercit: Sed pro nobis omnibus,etiã peccatoribus quod maius est.i.pro reparatione om-
nium tradidit illum. & si filium dedit pro nobis, Quomodo non donauit nobis etiam
cum illo omnia.i.in præsenti iustitiam,& in futuro vitam æternã,quod minus est.q.d.non
potest hoc negari.Minus est enim nobis omnia donare quã nostri causa illum morti trade- Ambrosius
re:vel, Cũ illo omnia donauit nobis.i.superiora,æqualia inferiora,quippe nostra sunt su- Augustin⁹
periora ad videndum,vt deus trinitas nostra sunt æqualia ad cõuiuendũ vt angeli,quibus i lib. quæst.
æquabimur in futuro,modo vero inferiores sumus,nostra sunt inferiora ad dominandũ, & euangelii.
sunt quædã nunc superiora,vt sublimes angeli,& vniuersa cælestia dei ministeria,quæ mo
do nostra sunt non dominio,sed vsu:sicut res domini famulorũ sunt,non dominii potesta-
te,sed vtendi facultate,quia vtuntur eis ad victũ,vel ornamentũ,vel aliud huiusmodi.An
geli igitur nũc superiores sunt,& in futuro erunt pares:ita aliter modo nostri sunt,& aliter
erunt in futuro.Nota quod hic dicitur,quia pater tradidit filium. Verum calicis huius au- Augustinus
B thor est,etiam ipse qui bibit:vnde apostol⁹ ait,Christus dilexit nos,& tradidit semetipsum supra Ioã.
pro nobis.Si ergo pater filium tradidit,& filius seipsum,Iudas quid fecit? pater tradendo fi
lium bene fecit,filius tradendo seipsum bene fecit,Iudas tradendo magistrum pro auaritia
male fecit.Non enim quod nobis præstitum est de passione Christi,malitiæ Iudæ deputabi Idẽ i eodẽ.
tur.habebit ille mercedem malitiæ,Christus laudem gratiæ.Et cum hoc sit,

Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat.Quis est qui cõ-
demnet? Christus Iesus qui mortuus est,imo qui & resurrexit, qui est ad dex-
teram dei,qui etiam interpellat pro nobis. Quis ergo nos separabit a chari-
tate Christi? Tribulatio,an angustia, an fames,an nuditas , an periculum, an
persecutio,an gladius? Sicut scriptum est,Quia propter te mortificamur to-
ta die,æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his oĩbus superamus pro-
pter eum qui dilexit nos.Certus sum enim,quia neq; mors, neq; vita,neq; an-
geli,neq; principatus,neq; virtutes,neq; instantia,neq; futura, neq; fortitudo,
neq; altitudo,neq; profundum,neq; creatura alia poterit nos separare a chari
tate dei:quæ est in Christo Iesu domino nostro.

Quis accusabit,ita vt ei⁹ accusatio sit, Aduersus electos dei.i.vt noceat electis dei quos
C præsciuit ad vitã? vtiq; nullius accusatio illis nocet .Nisus autem diaboli accusatio dicitur.
Vere nullus nocet,quia nec deus,nec alius.Alius enim non potest,deus nõ vult,quia ipse est
qui iustificat.Nunquid ergo vult accusare suos? non.Et cum nullus accuset: Quis est q con
demnet.i.qui possit inferre mortẽ? nullus poterit inferre qui velit.Solus enim Christus pos-
set,sed non vult. Nunquid enim Christus Iesus qui mortuus est pro illis,vult damnare? di
co mortuus, Imo qui & resurrexit,quod maius est,vt & nos resurgamus. Qui etiã,quod est
maximum, Est ad dexterã dei.i.æqualis patri.s.in honore quo deus pater est:vel, Ad dex-
teram patris.i.in potioribus bonis dei,qui etiã medius inter deũ & homines, Interpellat Ambrosius
pro nobis,non voce,sed miseratione,& repręsentatione humanitatis,dũ cotidie hominem Aimo.
quẽ assumpsit,& graue genus mortis quod pro nobis sustinuit,vultui paterno offert, vt no-
stri misereatur,cuius postulatio cum tantus sit non potest contemni.Quis ergo.q.d.& cum
hæc prædicta sint nobis a deo.Quis ergo separabit nos a charitate dei? Nũquid separabũt
nos hæc aduersa.s. Separabit nos tribulatio.i.corpis afflictio? An angustia.i.mẽtis an-
xietas? An psecutio,q̃ est de loco ad locũ? An fames.i.penuria cibi? An nuditas.i.penu
ria vestitus? An piculũ.i.apparatus mortis? An gladius.i.ipsa mors? nil vtiq; eorũ sepa-
rabit. Sicut scriptũ est ĩ p̃o,his verbis, Quia mortificamur,variis tormẽtis.& hoc Pro-
pter te.i.qa ibi ĩseparabiliter hærem⁹,mortificamur dico tota die.i.tota vita. Vel alit, Si-
cut scriptũ est.Quasi.n.aliqs diceret,cur ita cõmemoras? fiũt ne vobis hęc mala? Rñsio,vtiq;

Augustinus in sermone i nàtali dñi. Augustin⁹. ista mala sunt nobis,sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die. Nota quod ait propter te,per hoc causam notat,sine qua corona martyrii nõ redditur. Martyrẽ enim non facit pœna,sed causa:nã & rei cũ Christo passi sunt,quibus similis erat Christus in pœna,sed dissimilis in causa:quia propter nos passus est,vt & nos propter ipsum patiamur: & in vtraq; causa sua.s.propter nos,& nostra,propter ipsum,consultum est nobis. Aestimati sumus,sine respectu misericordiæ, Vt oues occisionis,quæ.s.non prosunt nisi occisæ. Ecce D
Aimo. Ambrosius mala hæc sunt nobis. Sed in his omnibus.s.tribulationibus,tormentisq; positi, Superamus.i.superiores efficimur,& hoc non propter nos, Sed propter eum qui dilexit nos,cuius beneficium superat prædicta.Superamus dico & vere. Certus eñ sum,ex promissione dei dicentis,non te deserã neq; derelinquam. Quia neq; mors, quã minãtur: Neq; vita,promissa,separabit me a deo: Neq; angeli,minor ordo: Neq; principatus.s.mediocris ordo: Neq; virtutes,s.maior ordo,qui etiã miracula facit:hi autem ordines accipiuntur de ma-
Ambrosius lis angelis,vel de bonis,si fieri posset: Neq; instantia.s.præsentia bona vel mala: Neq; futura,bona vel mala: Neq; fortitudo.i.alicuius violẽtia: Neq; altitudo humanæ potestatis,vel eleuatio Satanæ.s.si diabolus in altitudinem se nobis ostendat subornatus fallaciis
Augustin⁹ patris sui,ad seducendum nos: Neq; profundũ.i.sapientia alicuius:vel, Neq; profundũ, id est si diabolus mõstret infernũ,vel minet præcipitium:vel, Neq; altitudo,neq; profundum.i.neq; prospera,neq; aduersa. Vnde Salomon ait,Diuitias & paupertates, ne dederis mihi,ne repletus mendax fiã,vel pauper rapiam,& periurẽ nomen dei. Multi enim peccant altitudine,multi necessitate.Contra hoc proponit Achas in Isaia qui nolebat petere a dño signũ,neq; in alto,neq; in profundo remediũ de Christo qui neq; elat⁹ fuit de potestate qua equalis erat patri,nec turbatus deiectione mortis:quod est signũ in alto,& in profundo,ne ille,vel regia potestate extolleretur,vel erumna turbaretur,sicut tunc erat pro bello assyriorum, Neq; creatura,quælibet, Alia,a prædictis,vel alia.i.noua.s.cõtra naturã facta , vt equus bipes,si fiat vt fecit Iãnes & Mambres,qui fuerant magi Pharaonis. nil inquã istorũ E
Augusti.de moralibus catholicæ ecclesiæ. Poterit nos separare a charitate dei,qua eũ diligimus,quia oĩbus melior est.Si ergo nulla res ab eius charitate nos separat,quid esse nõ solũ melius,sed etiã certius hoc bono potest? Id ipsum enim qđ diligimus deum mori non potest,nisi dũ quis non diligit deum,cui mors ipsa est non diligere deũ,quod nihil aliud est q̃ ei,quicq̃ in diligendo præponere. Charitas igitur dei hic dicta est virtus,quę animi nostri rectissima affectio est, quæ coiũgit nos deo, quæ charitas est nobis,non quidẽ a nobis, Sed in christo Iesu dño nostro.i.a Christo. Vel charitatem dei dicit,qua deus diligit nos,a qua non separatur,nisi qui a deo diuiditur,quę charitas nobis ostensa est, In Christo Iesu domino nostro.Deus enim charitatem suam in Christo nobis ostendit,quem pro nobis tradidit. CAPVT IX.

Eritatem dico in Christo Iesu,non mentior:testimoniũ mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto:quoniam tristitia mihi est magna & cõtinuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis qui sunt cognati mei secundum carnem:qui sunt Israelitę,quorum adoptio est filiorũ, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres,ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Amen. F

Ambrosius Veritatẽ dico.Quia contra Iudæos superius visus est loqui,qui ex lege iustificari se putãt, nunc votũ,& affectum suum circa eos ostendit,qđ iurãdo firmat,vt firmius credatur,ac per
Ambrosius hoc dolet genus suũ secdm carnem beneficio Christi priuari.q.d. Aspere locutus sum cõtra Iudæos,hoc aũt fuit ex dilectione,nõ ex inimicitia. Veritatẽ.n.dico & nõ mẽtior,in aliqua parte positus, In Christo Iesu conscientia mihi perhibente testimoniũ , & si vos non creditis.Cõsciẽtia,dico,fundata, In spiritu sancto.q.d.& ipse spũs testis est,de hoc.s. Qm̃ mihi est magna tristitia.i.stupor mentis, Et continuus dolor cordi meo,non specie tenus sed intimo corde.Vnde est dolor?pro fratribus meis.i.Iudæis a Christo errãtib⁹,& vere doleo,qa adeo:q., Optabã ego ipse esse anathema.i.separatus a Christo pro eisdẽ, Fratrib⁹
Aimo. meis.i.si fieri posset,vellẽ ad horã,vel i hac vita,vel post mortẽ separari a Christo,vt fratres

A mei crederent. Attende qđ optabā, ait non opto, quia scit tale. i. ita honestū membrū nullo præcedēte vitio, non posse separari a Christo. tñ affectū & dilectionē circa illos ostendit, de quibus multa præconia cōsequenter enumerat, vt omnibus pro eis dolorē incutiat, quia nō recipiēdo saluatorē, prærogatiuā patrum, & promissionis perdiderūt, peiores etiā gentibus facti, quas prius abominabanť. Propensius. n. malū est dignitatē perdidisse, q̄ non habuisse. Deinde merito dolere ostēdit se, subdens, Qui sunt cognati mei sc̄dm carnē, & iō ampli⁹ iuuandi. Qui sunt Israelitæ veri, secundū bonos, vel genere secundū omnes. & ipsi sunt, Ambrosius Ambrosius

Quorum est adoptio filiorū dei. i. ad quos pertinet adoptio, quia olim fuerunt adoptati filii, & gloria, quia dicebanť populus peculiaris dei. vel modo est eis gloria, per miracula quæ faciunt, Et testamentū nouū, & legislatio. s. quid vetus lex p̄ figurā ferret: &, Obsequiū. i. cultus vnius dei: &, Quorū promissa sunt. s. quibus factæ sunt promissiones, Quorū sunt patres. Ecce laus a prioribus, deinde sumitur laus a posterioribus cū ait, Ex quibus Christus est sc̄dm carnē, hoc est qđ in psalmo diciť, Homo nat⁹ est in ea. q Christus & si sc̄dm carnē sit natus de patribus, tñ est, Super oīa deus benedictus in secula. Vnde in eodē psalmo dicitur, Fundauit eā altissimus, Amen. q. d. verum est, quod ipse est deus. Ambrosius

Non autem quod exciderit verbum dei. Nō enim omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ: neq; qui semen sunt Abrahæ, omnes filii sunt Abrahæ: sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est nō qui filii carnis, hi filii dei: sed qui filii sunt
B promissionis æstimantur in semine.

Non aūt qđ exciderit, vel, Nō aūt excidit. Quia dolebat apl'us de Iudæis, consolať dolorem suū, inueniens scriptū nō oēs esse saluādos, sed rantū similes Isaac, vt illis solis cōdoleat qui nō crediderūt, possunt tñ credere: de quibus nō est valde dolendū, quia non sunt p̄destinati ad vitā. Quis. n. plāgat eū, qui olim mortuus habereť? Hos nanq; olim deus nō saluandos decreuit præscius, nō personarū acceptor. Nullū. n. dānat anteq̄ peccet, nullū coronat anteq̄ vincat, sed præscientia definitū habet, qualis vniuscuiusq; sit futura volūtas ex qua dānet, vel coroneť. q. d. Iudæi nō credūt in saluatorē, vnde mihi dolor est: sed hoc est, inquit, qđ deus dixit futurū, Vt non oēs filii carnis, sint semen Abrahæ, sed qui fidem habēt, per quā natus est Isaac: & hoc est, Iudæi nō credūt. Nō autem ideo verū est, Quod excidit verbū dei: vel, Non autē ideo exciderit verbū dei. i. nō irrita facta est promissio dei, & si nō oēs salui sint. Quāuis. n. quidā ex eis errauerint, tñ illi qui sunt veri Israelitę saluāť, vt promissum erat. & hoc est qđ ait, Nō. n. omnes. q. d. vere nō est inexpleta promissio, etsi non oēs sint salui, qa nō oēs, Qui ex Israel sunt, sc̄dm carnē, Hi sunt Israelitæ. i. ad Israel vere ptinētes. Neq; q sunt semē Abrahæ, sc̄dm carnē, hi sunt filii. i. hæredes Abrahæ. In his ostēdit q̄ sola gratia, nō genus facit filios dei. Aliter ab illo loco. Veritatē dico, qualiter Ambrosius Ambrosius Ambrosius Ambrosius Augusti.
C gratia cōfirmat⁹ sit apl'us supra ostēdit dicēs, Nil eū posse diuidere a Christo. Nūc vero quātum pri⁹ errauerit, dū Christi ecclīā p̄sequebať, cū dolore exponit. In quo dei gratia cōmēdatur. q. d. modo nil pōt me separare a Christo, sed olim fui ego separat⁹, vnde modo doleo. qđ iuramēto firmat dicēs, Veritatē dico, & nō mētior in aliquo positus, In Chri. Ie. test. mi, perhi. cō. mea, fundata in spiritu sancto, eidē cōtestāte de hoc. Quoniā mihi est tri. m. i. stupor mētis. & Cōtinuus dolor. i. compunctio, Cor. m. de malis quę prius feci, & sic ipsa mala iā in bonū cōuertūtur. & merito doleo, quia multū peccaui. Optabā. n. ego ipse, qui modo sum apl'us, Esse anat. i. separatio alior̄ a Christo. Anathema. n. diciť separatio, & separat⁹. & hoc, Pro fra. m. i. pro Iudęis qui sunt fratres ī lege, quorū legē volebā defendere. Vel, Pro fra. m. i. p̄ his retrahēdis a Christo, q modo sunt fratres ī fide, q etiā sūt, Cog. m. sc̄dm car. & ita graui⁹ peccabā, Qui sunt Isr. veri, quor̄ est adop. fi. d. i. ad quos ptinet, &c. sicut supi⁹ exposita sunt pcurre, vsq; ibi. Amē. q. d. q huic veritati olī cōtradicebā, modo cōfirmo. Nō aūt, &c. dixit qđ p̄missio æternę hæreditatis facta est Iudęis, sed qa ipsi ex magna p̄te nō crediderūt, videbať verbū dei nō esse impletū. Ad qđ respōdet, Qđ et si ī quibusdā nō est īpletū, ī aliis tñ īpletū est, & in gētibus credētibus q sunt veri filii Abrahę. q. d. errauerūt Iudęi, sed nō ideo excidit verbū dei. i. nō iō inexpleta fuit p̄missio. Nā verbū dei excidere, est promissa nō implere. Vere nō excidit, & si quidā nō saluenť. Nō. n. oēs qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ: neq; q sunt semē Abra. oēs filii Abra. sunt. Hęc nō mutanť, sed illi sunt filii Abrahę qui sunt similes Isaac: quia ita dicit̨ scriptura ī Genesi, In Isaac vocabiť Aimo.

Augustinus I Iulianum. Augusti de gestis Pelagij. tibi semen, id est in semine reputabuntur similes Isaac, qui sunt præfigurati ab eo. In Isaac quippe qui promissus est filius Abrahæ figurati sunt, non qui se ipsos iustos, sed quos deus fa cit. Vnde per prophetã dicit Eccle. Ego sum dominus qui facio. Isti sunt filii liberę quæ sur sum est, quæ est mater nostra. Filii vero carnis sunt terrena Ierusalem quæ seruit cum filiis suis: & sicut Isaac nõ meruit, vt nasciturus promitteret, sic & isti: sed sola gratia promis sa est eis, & data filiorum adoptio. Ideoq; congruenter, ait, Vocabitur, quia ex dei vocatio- Ambrosius ne, est aliquis semen Abrahæ. Ideo autem dicit in Isaac, & non in Iacob, vel Esau, quia alia causa est in Isaac, alia in Iacob, alia in Esau: quia Isaac in typo Christi natus est: Iacob vero & Esau typum habent duorum populorum, id est credentium, & nõ credentium. Fuerunt ta men boni & fideles de Esau quod probat Iob, qui fuit ex filiis Esau, quintus ab Abrahã, hoc Augusti. est nepos Esau. Deinde exponit ipse apostolus authoritatem subdens, id est, Non qui filii carnis sunt, hi sunt, Filii dei, idem est quod filii Abrahæ, id est non sunt humano opere filii dei. Sed qui sunt filii promissionis, id est qui sola dei promissione generantur, vt Isaac, Aestimantur in semine, quia ex dei vocatione sunt. Quod autem Isaac ex dei promissione sit, ostendit ex ipsis verbis promissionis subdens.

Promissionis enim verbum hoc est, Secũdum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Non solum autem illa, sed & Rebecca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali: vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus: sed ex vocante dictum est ei, Quia maior seruiet minori: sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. E

Promissionis &c. Et quasi quis quæreret an Isaac ex promissione est, respõdet vtiq;, Pro missionis enim verbum, hoc est, in Genesi. Secundum hoc tempus, scilicet eodem die re uoluto anno, Veniam ad te, o Abraham, & hoc efficiam: quod, Erit filius Saræ. i. quod Sara habebit filium. Non solũ autem illa, scilicet Sara habuit promissionem, Sed etiã Re becca, habuit promissionem. Habens, scilicet duos filios, Ex vno cõcubitu Isaac, hoc di- cit ne viderentur merita parentum esse differentia in generatis. Non enim potest dici tunc genitus Esau, quando parentes mali, & tũc genitus Iacob quando parẽtes erant boni. Isaac dico, Patris, id est institutoris, Nostri, quẽ scilicet imitari debemus, si volumus esse filii dei. Et nota quod promissio facta Saræ ostendit, quod propter genus nullus saluabitur, cum Ismael de Abraham natus reprobatus sit, de quo eodem Isaac natus, sola gratia est sal uatus. Ista vero promissio facta Rebeccæ, ostendit quod propter nullum meritum suum, vel Augus. ad Siplicianũ. parentum aliquis eligitur, sed sola gratia. Vigilantissime igitur ait, Ex vno cõcubitu, ne paternis meritis, vel maternis tribueretur, quod alter bonus, alter malus fuit. Cum enim &c. Quasi dicat, Rebecca habuit promissionem, & vere, quia hanc, Maior, id est Esau, Seruiet minori, id est Iacob. Et ne quis putet, hoc fieri ex pręcedẽte merito illorũ, Enim, F id est quia hoc, Dictum est ei, id est matri, Cum nondum nati fuissent, & quia possent in vtero, etiam luctando aliquid meruisse videri, subdit, Aut cum nondum egissent ali- quid boni, aut mali. Ideo dictum est, vt propositum dei, id est præscientia dei mane- ret, id est impleretur, id est impleri intelligeretur secundum electionem, id est secũdum gra tiam quæ elegit sicut præuidit: non secundum debitum meritorum, quia eligendos ipse fe- cit, non inuenit, non ex operibus, sicut ostendit non pro meritis præcedentibus illud fuisse dictũ, ita nec pro futuris meritis amborum dictum fuisse, hic ostendit. Quasi dicat, dico nõ pro præcedentibus meritis, illud dictum esse. Itẽ dico, quod, Nõ ex operibus, bonis futu- ris, vel malis, quæ bona vel mala non erant futura, nisi apposita gratia, vel subtracta, sed ex vocante, vel, Ex vocatione, id est ex gratia vocantis, dei, Dictum est ei, i d est Rebe- XXV cæ in Genesi: hoc, scilicet, Maior seruiet minori, quod ad literam de illis duobus fratrib[9] ita potest intelligi, id est, Esau proficiet fratri suo Iacob persequendo eum, boni enim ex af- flictionibus malorum proficiũt, dum eorum patientia exercetur. Vel ad literam, hoc etiam Augusti. de q̃st. lxxxiii. Augustinus aliter potest dici. Quia Idumæi qui de Esau descenderunt, qui etiam Edom dicitur, subditi fuerunt filiis Israel, & in tempore Dauid eis seruierunt: sed magis in hac prophetia inten- ditur, q̃ populus Iudęorũ maior. i. in cultu vnius dei prior, minori. i. posteriori populo Chri- stianorũ esset seruiturus. Iudæi nanq; capsarii nostri sunt, qui nobis codices portant. Sicut

A scriptū est.q.d.Ita hoc ex gratia dictum est in Genesi cum nondum nati essent,sed nascitu ri:sicut Malachias dicit de eisdem iam præteritis.s.quod Iacob gratia sit elect⁹,non merito, Esau vero subtracta gratia sit reprobatus.& hoc est quod ait,sicut scriptum est in Malachia. Iacob dilexi,Esau autem odio habui. Sciendū quod alterum elegit præscientia,alterum spreuit,& in illo quem elegit propositum dei manet,id est impletur, quia ita euenit vt præscit.& in illo quem spreuit similiter manet,quia ita fit vt præscit, hoc autem quod habe tur in Malachia scilicet Iacob dilexi, Esau autem odio habui.Iam de iudicio dicit deus. Illud vero scilicet Maior seruiet minori,de præscientia ait, Præsciendo enim quid quis que illorum futurus esset, dixit illud in Genesi deus: & dum illud prædiceret se futuro rum præscium ostendit,& nil absque sua præscientia venire posse monstrauit.Hoc aliud ve ro quod in Malachia est, de iam præteritis dicitur, ex quorum vita ante acta & operibus apparebat,alterū saluandum,alterum damnandum,& de actis iudicium fieri solet,& notis. Ideo ergo illud dixit deus ante futurū iudiciū,vt iudicatur⁹ crederet,& secūdū merita red ditur⁹.Ideo etiā illud dixit deus,vt intelligeretur hoc apertum esse,postea per prophetā, quod anteq̄ illi nascerentur erat in dei prædestinatione per gratiā.Nam in Iacob anteq̄ na tus fecisset aliquid boni,quid diligebat nisi gratuitum misericordiæ suæ donum?& in Esau quid oderat anteq̄ natus fecisset aliquid mali nisi originale peccatum?nam nec in illo dili geret iustitiam quam nullam ille fecerat,neq; in isto odisset naturam quam bonam ipse fece B rat:sed quoniam rem stupendam de nondū natis nec aliquid boni vel mali agentibus pro posuerat.s.quod vnū deus dilexerit,alterū oderit,quomodo hoc recte fuerit cū nil egissent, quia res vt dictum est stupenda est,sibi obiicit exprimēs, vnde moueri posset auditor,& ait, Ambrosius Ambrosi⁹ Augustin⁹ ad Sixtum p̄sbyterum.

Quid ergo dicemus?Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Mosi enim di cit,Miserebor cui misertus sum,& misericordiam præstabo cui miserebor.

Quid ergo dicemus?q.d.Quia sine omni merito elegit hunc,& illum reprobauit.Ergo qd dicemus? Nunquid dicemus quod iniquitas sit apud deum?id est dicetur iniquus deus.Ini quum enim videtur vt sine vllis bonorum,vel malorum meritis operum,vnum diligat,& al terum odit,qua in re si futura bona huius vel mala illius,quæ vtiq; deus præsciebat attende ret,non diceret, Non ex operibus,sed diceret ex operibus.Quia ergo sine meritis alterum elegit,alterum reprobauit, Nunquid ideo iniquus?Absit.Non enim iniquus est,quia vnum dilexit & alterum odit,quia hunc,id est Iacob per misericordiam elegit: illum scilicet Esau per iustitiam reprobauit.In quo neutro est iniquitas.Nemo autē dicat deū quia futura ope ra præuidebat alterum elegisse alterum reprobasse,sed potius ne quisquam de suorum ope rum meritis audeat gloriari,ad dei gratiam & gloriam commendandā valere quod dixit, demonstrat,subdens. Mosi enim.q.d.Vere homo per misericordiam elegit,quia ita dicit Moses. Deus enim dixit Mosi,id est deus inductus a Mose dixit, Miserebor,vocādo in C terius, Cuius misereor,prædestinando,ecce nulla merita præcedūt pro quibus eligatur,sed sola gratia prædestinantis est ex qua vocatur,& saluatur.vnde subdit, Et misericordiam præstabo,vitam æternam dando, Cuius misereor,vocando. Vel ita.q.d.non est iniquus deus,sed iustus.scit enim quid faciat,nec retractādum est eius iudicium. Mosi enim dicit, Miserebor cuius misertus ero,id est illius miserebor vocādo & gratiā apponendo,cui præ scius eram,quod misericordiam daturus essem,sciens illum conuertendum,& apud me per mansurum.Deinde repetit vt repetitione magis confirmet. Et misericordiam præstabo, ei cui misericordiam præstitero,id est illi misericordiam dabo,quem præscio post errorem toto corde reuersurum ad me,hoc est dare illi cui dandum est,& non dare illi cui dandum non est:vt eum vocet quem sciat obedire,illum vero non quem sciat non obedire, quia non in voluntate petentis,sed in arbitrio dantis debet esse quod datur. An enim dandū sit,dan tis debet iudicio pensari.Et quanuis periculosum sit iudicium dei discernere,tamen propter hesitantes ne putent iniustum iudicium dei,quod non iniuste iudicat, rebus potius probe mus q̄verbis.Duo enim fuerunt,Saul & Dauid.Inquiramus in historiis qualis vnusquisque eorum reperiatur,post iudicium præscientię dei.Videamus ergo si Saul in necessitate ita se gessit,vt Dauid,qui accepta misericordia domini minime contempsit,& post veniam pec catorum tam bene perstitit.Saul vero non auditus,non in prece perstitit,sed impatiēs & de dei iudicio indignatus,ad idola quę prius damnauerat cōuersus ab eis auxilium requisiuit. Augustinus in Enchi. Ambrosius Augustinus ad Sixtum. Ambrosius Ambrosius Ambrosius

Ambrosius — Vnde iuste reprobatus a præscio videtur. Ex hoc enim iustum esse iudicium præscientiæ dei etiam nolentibus manifestatur. D

Igitur non volentis neq; currentis, sed miserentis est dei. Dicit enim scriptura Pharaoni. Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostẽdam in te virtutem meã, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.

Igitur non est volẽtis.q.d. Quia ex misericordia gratuita præparat quos vult & vocat, igitur velle bonũ, Non est volentis, neq; currere, id est operari, Est currentis hominis, Sed miserentis est dei, id est non est ex libero arbitrio hominis bonũ volentis vel operantis, ipsa bona voluntas vel operatio est, sed ex misericordia dei qui per gratiam appositam facit nos velle & currere. (Augustin' ad Sixtum) Ecce non propter futura quæ præuideret elegit. Vbi ergo sunt merita? vbi opera vel preterita vel futura tanquam liberi arbitrii viribus impleta siue adimplẽda? Nõne apertam protulit Apostolus de gratuitę gratię, id est verę gratię cõmẽdatione sententiã cũ ait, Non est volentis neq; currentis. (Augustin' cõtra Iulia. hæreticum.) Hoc si attenderes o Iuliane non extenderes contra gratiã merita volũtatis, cũ audias. Non est volentis neq; cur. sed m.d. Non ergo ideo misertus est deus Iacob, quia Iacob voluit & cucurrit: sed ideo voluit & cucurrit, quia misertus est deus. Paratur enim voluntas a dño, & a dño gressus hominis diriguntur: ideoq; congrue ait, (August. de pfect. iust.) Non est vo. neq; cur. sed m. dei, non quia hoc sine voluntate nostra agatur, sed quia voluntas nostra nil boni agit, nisi diuinitus adiuuetur. Vnde alibi Apostolus, Nõ ego autẽ sed misericordia dei mecum. Nõ ideo hoc ait, quia nil boni agebar, sed quia nil ageret si illa nõ adiuuaret: ita & hoc dicit, (Augustinus in Ench.) Non est vo. sed m.d, non quia nulla est hominis voluntas, atque cursus, sed quia nil potest nisi ille misereatur, Deus enim est qui operatur in nobis velle & operati bonũ, sed cũ homo credere vel sperare non possit, nisi velit: nec peruenire ad palmã nisi voluntate currat, quomodo dicit, Non est vo. n. cur. nisi quia & ipsa voluntas præparatur a domino. Forte aliquis accipiet hoc sensu dictum esse. Non est volẽ. neq; cur. sed m.d. tanq̃ diceretur non sufficit sola voluntas hominis si non sit & misericordia dei. Cui dicitͬ econtrario, Non sufficit etiam misericordia dei si nõ sit voluntas hominis, ac per hoc si recte dictum est illud, quia id volũtas hoĩs sola non implet, cur nõ etiã a cõtrario recte dicitͬ nõ miserentis est dei sed volentis hoĩs, quia id misericordia dei sola nõ ĩplet. (Augustinus) Restat ergo vt ideo recte dictũ intelligatur, vt totũ deo detur qui hominis voluntatem bonã, & pręparat ad iuuandam, & adiuuat pręparatã: volentẽ pręuenit vt velit, volẽtẽ subsequitur ne frustra velit. Cũ aũt dei misericordiã cõmendasset verbis prædictis, vt etiam iudiciũ dei cõmẽdaret, & apud eũ iniquitatem non esse ostenderet, subiunxit. Dicit enim scriptura Pharaoni. q.d. sicut Iacob per misericordiã elegit, ita per iustitiam Esau reprobauit. Vere illũ per iustitiã reprobauit, Quia hoc dicit scriptura, inducens deum loquentem Pharaoni quẽ per iudiciũ sicut Esau reprobauit. Vel ita continua. q.d. misericordię est velle vel currere, ex iudicio aũt non ex iniquitate: cõtra sicut apparet in Pharaone. Dicit enim scriptura &c. ac si diceret, ex apposita gratia, quod quidem est per misericordiã, sunt bona, quia & ea subtracta qđ q̃dẽ est per iustitiã, fiũt mala, sicut apparet in Pharaone. (Augustin') Dicit enim &c. Vel ita cõtinua, ex misericordia est velle vel currere, quod apparet in aliis q̃ sunt ex eadẽ massa, cui debita est pdițio, vt in Pharaone apparet. Dicit em̃ scriptura. i. dñs in ea Phar. Quia in hoc ipsum, qđ non cõtinuatͬ hic, sed legitͬ ac si non esset, quasi excitaui te o Pharao, malus quidem eras, sed quasi sopitus. Ego aũt ostẽdẽs tibi signa q̃ feci p Mosen, Excitaui te in hoc ipsum. i. in hãc eãdem malitiam, vt deterior fias: & hoc iustũ est, vt q̃ in sordib⁹ est nec resipiscere vult, sordescat adhuc. i. meritũ hoĩs id exigit vt ipse qui nõ vult pc̃tm̃ deserere peccato amplius contaminetur. sicut Pharao, qui visis signis debuisset corrigi, sed deterior factus est vitio suo. Nec hoc inutile fuit, sed vt, In te, indurato, id est per te induratum, vel In te, id est contra te, Ostendam, bonis, Virtutem meam, vt in signis Aegyptiis fecit. Ecce hic patet, quod etiam malis bene vtitur deus. Ostẽdam dico, & per ostensam virtutem, Annuncietur nomen meum, in vniuersa terra. Nota quia exemplum de Pharaone qui iusto iudicio dei reprobatus est, pertinet ad Esau qui eodem iudicio ęquissimo licet occulto reprobatus est sicut Iacob per misericordiam electus. Vel ita, Quia in hoc ipso excitaui. Alii codices sic habent, in hoc ipso, Resuscitaui vel seruaui te, & est, seruaui te o Pharao, hoc dicit ei deus cum tantis malis esset reus, vt indignus esset viuere, quem tamen deus reseruauit in hoc ipso, id est F

A ad hoc vt in eo ostenderet virtutē suam.i.vt multa signa & plagę ostenderentur in eū. Vel
suscitaui te,suscitatus dictus est,quia cum apud deum mortuus esset, modicum tamen tēpus
accepit vitę,vt in eo dei virtutē oēs gentes addiscerent,& non esse alium deum præter illū
qui Iudæorum erat.

Ergo cuius vult miseretur,& quem vult indurat.

Ergo cuius vult.Hic concludit de vtroq; scilicet de misericordia & iudicio,& ex præmis Ambrosius
sis exemplis,vbi apparet gratuita misericordia & iustum iudicium infert.q.d.quia misere-
tur deus Iacob gratis,ergo patet quod cuius vult miseretur gratuito:& quia Esau & Pharao
nem reprobauit,ergo patet,quia quem vult indurat iusto iudicio. Si autem quærimus meri Augustinus
tum obdurationis & misericordiæ: obdurationis meritum inuenimus:misericordiæ vero ad Sixtum.
meritum non inuenimus,quia nullum est misericordiæ meritum ne gratia euacuetur,si nō
gratis donatur,sed meritis reddit. Meritum autem obdurationis est peccatum totius massę
damnatę,nec obdurat deus impartiendo malitiam,sed non impartiendo gratiam sicut nec
digni sunt:quibus enim non impartitur,nec digni sunt,nec merentur,potius vt non impar
tiatur,hoc digni sunt,hoc merentur. Quisquis igitur obduratus est,se obduratum debite,& Augustin.
quisquis adiutus se adiutū gratis agnoscat. Miseretur ergo magna bonitate & obdurat nul Augustinus
la iniquitate,vt nec liberatus de suis meritis glorietur,nec damnatus nisi de suis meritis cō in Ench.
queratur. Sola enim gratia redemptor discernit a perditis,quos in vna perditionis cōcrea-
B uerat massa ab origine ducta perditionis causa communis. Vniuersum quippe genus huma
num tam iusto iudicio dei in apostatica radice damnatum est,vt etiam si nullus inde libera
retur,nemo recte posset vituperare dei iustitiam. In illis vero qui liberantur ostenditur plu-
ribus non liberatis & in damnatione iusta derelictis quid commeruisset vniuersa cōspersio,
& quo etiā istos debitum iudiciū dei duceret,nisi ei⁹ indebita misericordia subuenisset. Nō
ergo intelligendum est quod deus ita induret,quasi quenq; peccare cogat,sed tantū quibus- Augustinus
dam peccatoribus misericordiam iustificationis suæ nō largitur,& ob hoc eos obdurare di ad Simplic.
citur,quia non eorum miseretur,non quia impellit vt peccent, eorum autem non miseretur
quibus gratiam non esse præbendam æquitate occultissima, & ab humanis sensibus remo-
tissima iudicat,quam nō aperit Aplus,sed miratur vbi ait, O altitudo diuitiarū scientiæ &
sapientiæ dei:vniuersa nanq; massa merito damnata,cōtumeliam debitam cui vult reddit
dei iustitia,honorem indebitū donat cui vult dei gratia,non meritorum prærogatiua,non
fatali necessitate,non temeritate fortunæ,sed clausa altitudine sapiētiæ & scientiæ suę. Mul Augustin.
ti de isto profundo quærentes reddere rationem atq; secundum coniecturas cordis inscru- de ver.apři.
tabilem altitudinem iudiciorum dei cogitare conantes in fabulas vanitatis abierunt dicē
tes,quia animæ sursum in cælo peccant,& secūdum sua peccata ad corpora pro meritis di-
riguntur,& dignis sibi quasi carceribus includuntur. Ierunt hi tales post cogitatiōes suas,&
C volentes disputare de dei profundo,mersi sunt in profundum dicentes, Animas in cælo an
te conuersatas, & ibi aliquid boni vel mali egisse,& pro meritis ad corpora terrena detru-
sas esse. Hoc autem respuit catholica fides propter euidētem Apostoli sententiam qua ait,
Cum nōdum nati essent,aut aliquid boni vel mali egissent. Melior ergo est fidelis ignoran
tia,quam temeraria scientia. Ergo cuius vult miseretur gratuita misericordia,& quem vult Augustin. ad Bonifa.
indurat veritate tectissima. Quis porro tam impie desipiat,vt dicat deum hominem quas Augustinus
& quando voluerit,in bonum non posse conuertere,cum volūtati eius nil resistat,sed cum in Ench.
facit per misericordiam facit,cum autem non facit per iudicium non facit. Miseretur vtiq; Augustin.
secundum gratiam quæ gratis datur,obdurat autem secundum iudicium quod meritis red cōtra Iulia.
ditur. Vnde datur intelligi,vt obduratio dei sit,nolle misereri,vt non ab illo irrogetur ali-
quid quo sit homo deterior,sed tantum quo sit melior non irrogetur. Ideoq; non quomodo
dictum est, Non est vo. neq; cur.sed m.dei:ita etiam dictum est,non est volentis neq; cur-
rentis sed obdurantis dei,quia non obdurat impartiendo aliquid mali, sed non largiendo Augustinus
bonum:quod facit æquitate sua,sicut ex misericordia sua gratiam præstat. Constat itaq; q;
nullus liberatur nisi gratuita misericordia,& nullus dānatur nisi equissima iustitia. Sed cur Augustin. ad Sixtum.
potius hunc quam illum liberet, vel non liberet, scrutetur qui potest tam magnum pro- Augustin.
fundum iudiciorum Dei, veruntamen caueat præcipitium. Cur ergo illum liberet & non il- de verb.apři
lum,nolo vt a me quæras,homo sum,profundū nimis esse aduerto,non penetro, expauesco,
non scrutor. Inscrutabilia enim sunt iudicia dei. Præterea notandum est vel obduratio dei

ſtantum temporalis eſt.Obdurat enim temporaliter non ab ęterno.Reprobatio vero alia ab D
æterno,alia temporaliter.Quæ autem temporaliter eſt,idem eſt quod obduratio ſcilicet de
ſertio.Quæ autem ab æterno eſt,hoc eſt quod deus præſcit aliquem damnandum. Simili-
ter diligenter diſtinguendum eſt de prædeſtinatione,electione,dilectione,& odio.

Dicis itaq; mihi.Quid adhuc quęritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit? O homo tu quis es qui reſpondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic?An non habet poteſtatem figulus luti,ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem,aliud vero in contumeliam?

Dicis itaq; mihi,Quia dixerat cui vult miſeretur,& quem vult indurat,videbatur carna-
li,quod ſicut non ex meritis eſt quod miſeretur,ita non eſſe ex meritis quod obdurat. Vide-
batur etiam ex voluntate dei eſſe cui reſiſti non poteſt,quod aliquis eſt malus.Hoc igitur ex
perſona contradicentis Apoſtolus ſibi obiicit.q.d.quia ex voluntate eſt quod miſeretur vel
obdurat. Dicis itaq; mihi hoc. Quid quęritur,id eſt quare inquiritur. Adhuc,id eſt poſt
q̃ conſtat ex voluntate dei eſſe obdurationem,cur inquã quęritur,vnde alius ſit bonus,alius
ſit malus?non eſt opus hoc inquiri,quia talis erit quiſq;,qualem vult eum deus eſſe. Volun
Auguſtinus tati enim eius qui nos obdurat, Quis reſiſtit?q.d.nullus,& ita ex voluntare eius eſt aliquis
bonus vel malus dicit carnalis,& ideo iniuſte alium ſaluat,alium damnat.vel, Quid quę-
ritur ab aliquo vt benefaciat,id eſt cur nititur aliquis benefacere? Adhuc,ſcilicet poſtq̃ cõ E
ſtat ex voluntate dei eſſe cum nil poſſit,niſi quod deus vult. Voluntati enim eius quis re-
ſiſtit?Vel ita cum ex voluntate ſit obduratio quid queritur.i.cur conqueritur deus ſi offendi
mus? Adhuc,id eſt cur conqueritur de peccatis hominũ cũ ipſi nequeant vitare quod deus
Auguſtinus vult?Conqueritur enim deus ſæpe de hominibus ſicut per innumera apparet ſacræ ſcriptu
ad Simplic. ræ loca,quod nolunt credere & recte viuere, contra quod carnales in voluptatibus ſuis viuẽ
Idem. tes ſic ſolent ſicut dictum eſt murmurare,& loqui aduerſus deum & voluntati eius non vitio
ſuo deputare quod mali ſunt,quos redarguit Apoſtolus reuocans ab huiuſmodi pręſumptio
Auguſtinus; ne,& huius impudẽtiam quæſtionis ita retudit. O homo &c.Hoc aũt non facit ex inopia
ad Simplic. reddendę rationis,ſed hominem ad ſuæ capacitatis conſiderationem reuocat dicens, O
Auguſtin⁹ homo,q.d.te & illum attẽde.Tu es homo,ille eſt deus. Tu,inquam, O homo,id eſt caro nõ
de ver.apl'i. ſpiritus,id eſt carnalis non ſpiritualis, tu miſer cui diſplicet quod deus conqueritur, & qui
murmuras contra deum,quod alium reprobat & alium eligit. Quis es,id eſt cuius valẽtiæ
es. Qui reſpondeas,id eſt intelligas quę facit,id eſt cur huius miſeretur,& te indurat.q.d.
ſi tibi diceretur neſcires reſpondere,id eſt intelligere pro tua carnalitate, nec te ad hoc iu-
uat ſapiẽtia tua,nec aliqua virtus tua.Vel, Quis es?qui reſpõdeas,id eſt cõtradicas, Deo,
Ambroſius id eſt rationibus contra deum agas quod iniuſte eligat vel reprobet? Magna indignitas eſt,
& præſumptio hoĩem contradicere deo,iniquũ iuſto,malũ bono,imperitum perfecto,infir-
Ambroſius mum firmiſſimo,mortalem,immortali,ſeruum domino,creaturam creatori. Mouetur autẽ F
iniquus eo quod de eadem maſſa,creatos alios iuſtificat deus,alios reprobat.Ad hoc autem
oſtendendum recte fieri,vtitur verbis Eſaiæ & figmenti ſimilitudine,quod aduerſus figulũ
non habet vocem conquerendi,dicens. Nunquid figmentum dicit ei qui ſe finxit,id eſt ei
a quo factũ eſt,& qui nil ei debet,hoc ſcilicet, Quid me feciſti ſic.q.d.non poteſt contra fa
ctorem ſuum opus conqueri,ſic & tu homo fingeris a deo,& ideo nequis aduerſum deum cau
ſari quare fecit te ſic vel non ſic.Si enim pecus loqui poſſet & diceret deo quare me pecudem
Auguſtin⁹ feciſti cum iſtum feceris hominem non iuſte ſuccẽſeres,& diceres o pecus,tu quis es q reſpõ-
de ver.apl'i. deas deo?quia vero quæſtionis huius ratio ex hoc illi firma videtur quod ex vna maſſa facti
ſunt,reprobandi & iuſtificandi,ſubdit, An non habet.q.d.Vere non poteſt dicere opus fa
ctori quare me feciſti ſic. Quia figulus luti,id eſt qui de luto operatur. An non habet iu-
ſtam poteſtatem facere ex eadem maſſa aliud quidem vas in honorem,aliud vero in contu-
Ambroſius meliam?habet vtiq;. Manifeſtum eſt aliqua vaſa fieri ad honorem,quę ad vſus honeſtos ſũt
neceſſaria. Alia vero ad contumeliam quæ vſibus ſunt culinarum neceſſaria, vnius tamen eſ
ſe ſubſtantiæ,ſed differre opificis voluntate:ita & deus,cum ex vna eademq; maſſa omnes
ſimus in ſubſtantia,& cuncti peccatores:alii miſeretur,& alterum deſpicit,non ſine iuſtitia.
Ambroſius In figulo enim ſola voluntas eſt.in deo autem,voluntas cum iuſtitia.Sicut igitur vas quod
non ſit in honorem ſed in contumeliam,ſi vile eſt,ex luto habet,non ex figulo:ſic tota maſ-

A sa humani generis, non ex deo, sed suo vitio iuste corrupta & lutosa est. Ideoq; si inde vas in honorem fit, misericordia est: si in contumeliam iustu est, quia hoc erat ex natura. Tota em natura in ipsa radice vitiata diuino iudicio debite damnationi est subiecta, & merito peccati vniuersa damnata. Cum ergo id supplicii recipiant vasa iræ quod omnibus debebatur, & ab illa liberentur vasa misericordiæ, in altero equitas, in altero misericordia perspicua est. Massa enim illa si media esset, vt sicut nil boni ita nil peccati haberet, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum vero per liberum arbitriū primi hominis in condemnationem vniuersa defluxerit, procul dubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, non est ipsius iustitię quæ gratiam in illa præcessit, sed dei misericordię. Quod vero in contumeliam non iniquitati dei quæ penitus nulla est, sed iudicio deputandum est. Bene autem dispensauit dominus, vt nec omnes damnaret nec omnes liberaret: si enim omnes liberarentur, lateret quid peccato per iustitiam deberetur: si nemo liberaretur, lateret qd gratia largiretur, quia proculdubio quantum pertinet ad originale peccatū omnes pares erāt, sed misericordia quos voluit discreuit. Ibi gratuita est indulgentia, vbi iusta posset esse vindicta. Ecce ex his iustitia dei apparet, in his qui non habent tempus operandi. s. in paruulis. De his autem qui habent tempus operandi, subdit,

Augustinus sup ioanē

Augustin.

Augustinus ad Bonifa.

Augustin. de ciui. dei.

August ad Bonifaciū.

Quòd si deus volens ostendere iram & notam facere potentiā, sustinuit in mul

B ta patientia, vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ præparauit in gloriam.

Quod si volens. vel, Quid si deus volens. q. d. iā ostensum est quod & si deus nil boni det homini, non tamen iniquus est. Sed quid dices si quibusdam etiam bona dedit scilicet cum essent apti irę in interitum sustinuit in multa patientia. & hoc est quod ait. quasi dicat, non esset iniquus deus, & si nihil daret boni, sed dat bonum quibusdam, per quod apparet bonus. Quia sustinuit vasa iræ apta in interitum in multa patientia. Patientia & longanimitas dei est quandiu sustinet malos, vt si velint corrigantur, vel in incepta malitia perdurantes ordinate disperdat. Diu enim expectati inexcusabiles sunt, & ideo expectauit eos deus cum sciret nō credituros, & vt vtatur illis quasi instrumento ad salutem bonorum. Nouit enim deus bene vti malis, in quibus humanam naturam non ad malitiam creat, sed perfert eos patienter quousq; scit oportere: non inaniter, sed vtens eis ad admonitionē vel exercitationem bonorum. Nullum enim deus vel angelorum vel hominum crearet, quē malum futurum esse præsciret, nisi pariter nosset quibus eos bonorum vsibus commēdaret. Dico quod sustinuit malos, & interim dum expectabat, ostēdit eis multis indiciis vel ipsos aliquando puniēdos, vel alios coram eis, itam suam futuram, id est pœnam æternā vt sibi caueent, & in hoc quod sustinuit eos, & itam eis ostendit. Notam, fecit, Potentiā, suam, scilicet quod per malos purgat bonos. Si autem hoc est, scilicet φ deus volens ostendere iram &

C notam facere potentiam suam. sustin. vas. irę ap. in interitum in mul. patientia, quid respondeas deo? vel, Quid dices. q. d. poteris dicere quod iuste gratiā subtrahit talibus, & damnat eos qui ita expectati de peccatis noluerunt resipiscere, sed hac prædicta gratia abusi sunt. Ecce hic ostenditur iustitia circa eos qui habent tempus operandi. Vt ostenderet. q. d. Ad hoc patitur deus malos, & præostendit eis iram & ad notitiam suam attrahit, Vt sic ostenderet in vasa misericordiæ, id est electis per misericordiam, Diuitias gloriæ suæ, id est q̄ diues & quam magna sit gloriosa misericordia sua. Ob hoc enim dat tot bona malis, & tam diu eos tolerat, vt conuincat eos iuste damnari: & vt fideles magis eum diligant, quib⁹ gratiam malis non communē ipse consetuauit. vel, Ostenderet hic va. m. id est in electis, Diuitias gloriæ suæ, id est copiosam & gloriosam misericordiā suā, per fornacē tribulationis, quam tolerant a malis: quia quāto magis tribulationib⁹ exerceren̄ tāto puriores & meliores gratia dei operante redduntur. Vel de futuro potest legi sic, Quod si volens. q. d. non esset iniquus deus etiam si nil boni daret, sed quid dices si etiam bona dedit, & dedit vtrīq; quia deus? Sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, id est malos quos cum posset iudicare statim, diu sustinuit vt conqueri non possint damnari. Ideo ergo expectati sunt vt inexcusabiles deperirent, quos præsciuit non credituros. Deus dico, Volens ostendere, in futuro, Iram suam, id est pœnam æternam, in perditis quos male vsos patiētia sua ęternaliter damnabit. Et volens facere no. pot. s. in saluandis quos tunc glorificabit, cum vin-

Augustin. ad Sixtum.

Ambrosius

Augustin. ad Simplic.

Augustinus super Exo.

Augustin. ex li. sniarū Prosperi.

Ambrosius

dictam sanguinis eorum super malos exercebit, qui cum ante putaretur, non iudicaturus qa diu dissimulauit, iudicando potens videbit. Vt ostēderet.q.d.ita modo sustinuit vasa irę, vt in futuro seculo Ostenderet.per cōparationem reproborum, In vasa misericordiæ, id est electis per misericordiam, Diuitias suas, id est copiosam & gloriosam misericordiam suam. Ostendit enim quantum fecit eis quos liberauit & glorificauit, cum illi quos deseruit pœnam habent, quæ pariter omnibus debebatur. Nota quia ex verbis Apostoli quibus visus est in hoc sermone dicens, Iacob gratis dilectum & electum a deo: Esau autem iudicio reprobatum sicut Pharaonem, & alios quos voluntate sua deus obdurat, ostenditur quod quidam sunt, quibus nec gratiam apponit deus, vt Esau & Pharaoni, cum aliis infert eam quasi coactis vt apostolo Paulo. In his autem causis præscientia dei flagitanda est quia nō aliter euenit quam futurum nouit. Præscientia enim dei est qua diffinitum habet, qualis vniuscuiusq; futura erit voluntas, per quam aut damnetur aut coronetur. præsciens itaq; deus aliquos malę voluntatis futuros, non habuit eos in numero bonorum: sicut & de præscientia Pharaonē damnandum esse censuit, sciens eum non se correcturum: Apostolum vero Paulū elegit præscius quod futurus esset fidelis. Sunt autem & alii quidam, quibus gratia data est in visum vt Sauli Iudę, & illis discipulis quibus in euangelio dominus dixit, Ecce nomina vestra scripta sunt in cælo, & post abierunt retro: sed hoc de eis dominus dixit, propter iustitiam cui deseruiebant, quia hoc est iustum vt vnicuiq; respōdeat pro merito. Ac si diceret, Digni estis nūc vita æterna, quia erant boni. Frequenter enim ante sunt mali, qui futuri sunt boni: & aliquoties prius sunt boni, qui futuri sunt, & permansuri mali. Tales erant illi, & ideo nomina eorum erant scripta in cælo propter iustitiam cui deseruiebant: secundum vero præscientiam in numero erant malorum. De iustitia enim iudicat Deus non de præscientia, quia iustitia non dei præscientia causa est, quare apud deum aliquis dignus sit vita. Vnde & Mosi dicit, Si quis peccauerit ante me, delebo eum de libro vitæ: vt secundum iustitiam iudicis videatur deleri cum peccat, iuxta præscientiam tamen in libro vitæ nunquam fuerat. Vnde Ioannes ait, Ex nobis exierunt, sed ex nobis non erant. Econtrario vero tunc aliquis videtur ascribi cum malus esse desinit, qui tamen secundū præscientiā nunq defuit. Cum igitur ex gratuita misericordia apponat gratiā quibus vult, & liberet quosvult, manifeste ostenditur diues & gloriosa bonitas eius in vasa misericordiæ, Quæ præparauit, similiter expectando, sicut expectat vasa irę. præparauit dico, In gloriam futurā. Oēs enim sustinet deus sciens exitus singulorum, & vtriq; bonis prodest quod malos expectat.

Ambrosi⁹

Ambrosius

E

Ambrosius

Ambrosius

Augustinus

Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiā ex gētibus. sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco vbi dictum est eis, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii dei viui. F

Quos & vocauit, Cum ostensum sit quod ex sola gratia sint filii, incipit probare per auctoritates prophetarum quod hi sunt ex vtroq; populo, q.d. illos qui sunt vasa misericordiæ pręparauit in gloriam. Quos & vocauit, per prædicatores & interius cum sint ex vna massa Adæ, de qua & mali qui sunt vasa iræ cui debita erat damnatio. Tota quippe ista massa iustę damnationis reciperet debitum, nisi ex ea faceret non solum iustus, sed etiam misericors figulus, alia vasa in honorem secundum gratiam non secundum debitū: dum & paruulis subuenit quorum nulla merita dici possunt: & maiores præuenit, vt habere aliqua bona merita possint, quia stirpe inobedientiæ ducitur propago peccati atq; supplicii, non conditione diuina sed voluntatis iniquitate vitiata natura quæ a deo est condita bona. Si ergo male viuunt homines de suo est, vel quod originaliter traxerunt, vel quod insuper addiderunt, ideo non se excusent homines qui nolunt recte viuere dicentes quid nos fecimus quod nos male viuimus, cum gratiam vnde bene viueremus non accepimus? Non veraciter possunt se excusare. Si enim vasa iræ sunt quibus debita perditio redditur, hoc sibi imputēt, quia ex massa sunt, quam merito peccati deus iuste damnauit. Si autem vasa misericordiæ sunt quibus ex eadem massa factis, supplicium reddere noluit, non se inflent, sed ipsum glorificent qui eis misericordiam indebitam præstitit. Vocauit dico, Non solum ex Iudæis sed etiam ex gētibus, & primum pro gentibus auctoritatem Osee ponit dicens, Sicut in Osee dicit, deus. q.d. non Osee ex se hoc dicit, sed deus in illo. Vocabo non plebem meam, id est gentes quę

Augustin⁹ ad Oprat.

Augustin⁹ ad Sixtum.

A prius nnon oderunt me, nec dicebantur plebs mea. Plebem meam, vt scilicet cognoscant me, & dicantur plebs mea. Et non dilectam meã.s.gentilem vocabo, Dilectam meam.s. vt dilectione seruiant. Et non misericordiam consecutam, vocabo misericordiam consecutam, vt scilicet ad æternam gloriam perueniant. Er erit istud, quod dicam.s.quod, In loco, id est in toto mundo, vbi dictum est, Non plebs mea vos, Ibi, in toto mũdo, Vocabuntur filii dei. Vel, In loco, id est in Iudæa & inter ipsos Iudæos, qui dicebant, Dei populus non estis. Ibi vocabuntur filii dei, ab eisdem Iudæis. Aimo. Ambrosius

Esaias autem clamat pro Israel, Si fuerit numerus filiorum Israel tanq̃ arena maris, reliquiæ saluæ fient. Verbum autem consummans & abbreuians in æquitate, quia verbum breuiatum faciet dominus super terram. Et sicut prædixit Esaias, Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus.

Esaias autem ait, Hic ponit auctoritatem Esaiæ pro Iudæis.q.d. Osee ita pro gentibus dicit. Esaias autem clamat aperte pro Israel, id est pro Iudæis dicens, Si fuerit numerus filiorum Israel tanq̃ arena maris, id est licet sint innumerabiles filii Israel. Tamen, solũmodo, Reliquię saluæ fient. Ecce sic dicitur salus Iudæorum, vt maior pars sit excæcata. Vel arenæ comparat propter sterilitatem. Et est, Si fuerit numerus filiorum Israel tanq̃ are- Augustinus
B na maris, id est licet sint steriles a gratia fidei, & fructu boni operis, non tamen ideo radix patriarcharũ periit. Vel, In nos reliquiæ saluę fient, id est illi quos mihi reliqui cũ alios repuli. Vel, qui ab aliis relinquuntur, vt viles. vel pauci. Deinde subdit propheta, per quid salui fiant, scilicet per verbum euangelii, vt gloria legalium operum excludatur.q.d. Vere salui fient. Dominus enim faciet verbum consummans & abbreuiãs, id est verbũ euangelii, quod dicitur consummans, quia ad perfectionem ducit: & abbreuians, quia omnia legalia in vno Christo abbreuiauit, vt compendio fidei per gratiam saluet non per innumeras obseruantias quibus ille populus seruiliter premebatur, & hoc licet verbis abbreuiet, tamen ęquũ est priori verbo legis: vnde subdit, Abbreuians dico, In ęquitate, vt nil desit ad iustitiã de omnib[9] figuratiuis. Vel ideo dicitur, Abbreuians in æquitate, quia quæ æqua sunt retinet, vt moralia quæ ius est tolli, vt figuras recidit. Et nequis dubitet de eo, propheta repetiõe cõfirmat dicẽs, Quia dominus qui prius fecit verbum legis prolixum, ens super terram, id est ens in terra homo factus, Faciet verbum breui. contra antiquum verbum quod deum fecisse constat. Vel, Verbum consummatum & abbreuiatum est Charitas, quæ dicitur verbum consummans vel consummatum, quia consummat: & abbreuians siue abbreuiatum, quia in eo pendet lex & prophetæ, in duobus enim mandatis charitas vniuersa abbreuiat. Et sicut prædixit, Adhuc ponit auctoritatem Esaiæ commendans illud verbum.q.d. Deus fecit verbum, & hoc verbum tam necessarium erat: quod sicut prędixit Esaias, Nisi dominus sabaoth, id est virtutum vel exercituum reliquisset nobis semen, id est verbum euangelii, vel Christum qui fructum vitę protulit, Facti essemus sicut Sodoma &c. Vel per semen accipiuntur reliquię saluandæ, de quibus supra egit, id est Apostoli & alii boni, quasi reliquiæ saluæ fient, quia nisi per illas prædicatum esset verbum dei, gẽtes periissent. & hoc est quod ait, Nisi dominus sabaoth, id est exercituum, quando alios excæcauit, Reliquisset nobis.i. ad nostram vtilitatem, Semen, id est apostolos de quibus seges Christi creuit, Facti essemus sicut Sodoma, quæ interpretatur muta, id est muti essemus ad confitendum. Et fuissemus similes sicut Gomorra, quæ interpretatur aspera, id est sine gratia asperi essemus spinis vitiorum operti. Et nota quod non sine causa posuit similes & sicut, cum alterum posset sufficere. Sed hoc ideo fecit vt per alterum notet similitudinem culpæ nostræ, & illorum: per alterum similitudinem pœnæ.q.d. pares essemus in pœna, quia similes essemus in culpa. Augustin[9] ad Simplic. Hieronym[9] C Ambrosius

Quid ergo dicemus? Quòd gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quæ ex fide est. Israel vero sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis: sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali, & omnis qui credit in eum nõ confundetur.

Quid ergo? Auditis Osee & Esaiæ auctoritatibus inquirit intellectum prophetarũ ne Iudæi aliter inuerterent.q.d.quia ita dicit Osee & Esaias, Quid ergo dicemus?id est,quo intellectu prædicta prophetarũ verba esse dicta intelligemus?hoc vtiq; quod gentes quę p opera legis, Non sectabantur iustitiam,id est non præsumebant iustificari,ex legalibus obseruantiis. Apprehenderũt quasi subito & firmiter, Iustitiam,non qualẽcunq;,sed eam, Iustitiã quæ est ex fide,quæ per gratiã est,quam impetrando ex deo,non ex seipsis præsumẽdo, iustitiam apprehenderunt. Israel vero sectando,& hoc itẽ ex prophetia Esaiæ.q.d.gentes consecutę iustitiam sunt: Israel vero sectando,per opera legalia, Legẽ iustitię.i.legẽ Mosi q̃ est iustitię si bene sit intellecta.vel, Sectando legem iust.id est iustitiam legis quæ est ex timore pœnę,non ex amore iust. Non peruenit in legem iust.id est innocentiam &c.quę lex vere docet,& ideo competenter dicit, Sectãdo.Secutus enim est Iudęus legem quasi retro, quia nunq̃ attingit spiritualem intelligentiã qua iustificaretur. Quare? non peruenit.q.d. attende diligenter,quare.s. Quia non ex fide,quęrebat iustificari, Sed ex operibus legis, quasi hæc possent iustificare.Ideo ergo Iudæus non peruenit in legem iustitiæ,quia nõ ex fide quęrebat iustitiam,quia non petiuit illam a deo,nõ credidit in eum qui iustificat impiũ, non credens deũ operari in homine quo iustificetur.iustificatio autem ex fide impetratur. Vnde ergo conrigerit,vt non crederẽt,supponit, Offenderunt enim.quasi quis quęreret cur fidem non habent Iudæi?respondet,quia, Offenderunt in lapidem offensionis.i.quia offensionem pro tumore superbię suæ.i.excæcationẽ in Christo passi sunt qui dicitur lapis offensionis quadam ratione similitudinis.Christus enim latens in humilitate habilis fuit offendere ad similitudinẽ parui lapidis a quo non cauetur.Sperabatur enim vēturus a populo Iudæorum,& quia humilis venit,non est agnitus:quia lapis paruus erat,in illum offenderũt,& fracti sunt:sed creuit lapis,vt Daniel ait,& factus est mons magnus qui repleuit totam terram.Sed quia primo humilis venit,offenderunt in illum Iudęi:cui rei attestatur Esaias.Vnde subditur.Sicut scriptum est in Esaia, Ecce.q.d.in euidenti,patẽter, Pono.i.nasci facio, In Sion.i.in Iudæis, Lapidem offensionis,id est Christum:a quo,quasi paruo lapillo non caueatur. Et petram scandali,id est eundem Christum ex toto conterentem malos in futuro & contristantem.Lapis ergo offensionis dicitur Christus secũdũ statum quo apparuit hic malis:petra scandali,secundum quod in futuro faciet malis.Scandalũ enim dicitur cum in via obex aliquis inuenitur qui gressus incedentis impediat.Quia igitur hi qui erant in Siõ viam non bonam incedentes,& iter perditionis concito pede currentes Christum in futuro sentient vindicem,ideo petra scandali dicitur. Vel sicut petra dicitur ante politionẽ,& lapis per politionem:ita Christus & petra dicitur ante politionem, & lapis per politionem.Politio autem Christi passio fuit,qua infirmitatis miseriam deposuit. Christus ergo ante passionem fuit petra scandali,quia illo tempore scandalizati sunt in eum Iudæi irascentes & indignantes,quod filium dei se faceret. Lapis vero offensionis fuit Christus in politione.i.in passione,quando maxime offenderũt,& excæcati sunt deũ non esse credentes quem mortuum videbant,a qua offensione quosdam liberat fides.Vnde subdit, Et omnis qui crediderit,quasi non modo nõ est ipse offensio malis,sed remuneratio erit bonis: quia oĩs siue sit Iudęus siue Gẽtilis, Qui crediderit in eũ nõ cõfundet cũ venerit in futuro.

Ambrosius

Augustinus de spũ & lra

Augustinus de spũ & lra

Augustin'

Origenes.

Aimo.

D

E

F

CAPVT X.

FRatres,voluntas quidem cordis mei,& obsecratio ad deũ,fit pro illis in salutem.Testimonium enim perhibeo illis, q̃ æmulationẽ quidem dei habent:sed non secundum scientiam. Ignorantes enim iustitiam dei,& suam quærentes statuere,iustitiæ dei non sunt subiecti.Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti.

Ne ex odio videatur Ap̃lus loqui cõtra Iudęos,vel ne gentes eos ex toto abiicerẽt,subdit, Fratres,cur offenderũt,& tñ, O fratres voluntas quidem mea est,vt saluẽtur,& hęc voluntas non vtiq; ficta, Sed est cordis mei.i.vera,& etiã, Obsecratio fit a me ad deũ pro illis offendẽtibus. Et hoc in salutẽ.i.vt deus det illis fidẽ per quã saluent. Attende quia per hoc quod Apostolus deprecat pro nõ credẽtibus,vt credãt pro aduersis,vt cõuertant innuit quod ex gratia detur,quia nec ipsa cõuersio sine dei adiutorio fit. Volũtas em̃ vt ad vera credẽda moueat,nõ sibi sufficit nisi p gratiã de⁹ opitulet.vnde ipse ait,Nemo venit ad me nisi

Augustinus de verb.ap̃li

Augustin' ad Paulum

A ei datū fuerit a patre meo. Testimoniū enī.q.d.obsecro pro illis & iustū est & necesse:iustū est,qa ęmulationē dei hñt:& necesse est,qa secūdū sciētiā.& hoc est quod ait, Testimoniū enī,ego q olim similis illis fui,phibeo illis,de hoc, Quia ęmulationē qdē dei hñt.i.zelū dei.& ideo iustū est orare pro eis, Sed non secūdū scientiā,diligendi.Stultū est enī legē venerari,& deū legis persequi:stultū est etiā patrē confiteri,& filiū negare.Et est sensus,Pro dilectione dei putant se facere,sed veram dei dilectionem non habent,& ideo necesse est pro eis orare.De his aūt hoc dicit,qui non inuidia & maliuolentia vt Scribę & Pharisęi,sed errore Christū tradiderūt:quibus Petrus ait,Scio fratres quia p ignorantiā hoc egistis.Illi ergo ęmulationem dei habētes,sed voluntatē & cōsiliū eius nescientes,contra deū agebāt quē se defendere testabanī.Quomodo aūt nō secūdū scientiā habeāt zelum,ostendit subdens, Aimo. Ambrosius Augustin⁹.

Ignorantes enim &c.q.d.Vere non secundū sciētiā habent zelū,quia, Ignorātes dei iustitiā,nō qua deus iustus est,sed quę homini est ex deo.i.quam dat homini,quę est per fidem Christi,quę est a deo qui iustificat impiū: Et quærentes vel volentes vt supbi statuere suā, quę est per carnales obseruantias,quæ dicitur sua illorum,non quia lex ab illis est constituta, sed in lege quæ ex deo est suā iustitiā cōstituebant,cū eandē legē suis viribus implere posse credebant vt merita pcederēt gratiā,nō gratia pcederet iustitiā. Hoc inquā faciētes, Nō sunt subiecti iustitię dei,qua iustificat credentes.i.nō credūt per fidē impios iustificari.Hęc B est enim iustitia dei,quæ nō in præcepto legis quo timor incutitur,sed in adiutorio gratiæ ipsi cōstituta est.vnde subdit, Finis enī.q.d.Vere ignorant iustitiā dei,quia ignorāt Christum,qui Christus, Finis est legis.i.qui adimplet in se & in nobis quod lex prædixit, Qui etiam valet ad iustitiā omni credenti.i.qui est dator iustitię omni credēti.Ex Christo ergo nō ex lege est iustitia,qa si plegē scriptā vel naturalē esset iustitia sine fide Christi,ergo Christus gratis moreret.Si aūt nō gratis mortuus est,ergo in illo solo iustificaī impius,cui credēti in eū deputaī fides ad iustitiā.Omīs ergo humana natura & iustificari & redimi ab ira.i. a vindicta nullo modo potest,nisi p fidē,& sacramētū sanguinis Christi.Finis enī Christus, in quo lex iustitiæ non cōsumitur,sed impleī.Omnis enī pfectio in ipso est,vltra quē nō est quo spes se extendat. Finis etiā fideliū Christus est. Ad quā cū puenerit currentis intentio, non habet amplius quod possit inuenire,sed habet in quo debeat permanere. Finis ergo dicitur non quia cōsumit,sed quia pficit.Perficit ergo iustitiā per fidē sine operib⁹ legis,& sūt opera quę videnī bona sine fide Christi,& nō sunt tū vera bona,quia nō referunī ad eū finē ex quo sunt bona.i.ad Christū qui est finis legis ad iustitiā nō vtiq; humanā sed diuinā. Est enim humana iustitia,& est diuina. De humana ait ibi, Moses enim. De diuina vero ait ibi, Quæ aūt &c.De humana vtiq; prius agens subdit, Ambrosius Augustinus de gfa & libero arb. Ambrosius Augustinus de gfa & li bero arb Augustinus Augustinus de natura & gratia. Ibidem. Idem. August. In lib.f.Prosp. Augustin⁹ sup Ioannē

Moses enim scripsit,Quoniam iustitiam quę ex lege est,qui fecerit homo viuet in ea. quæ autem ex fide est iustitia,sic dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascen
C det in cælum?id est Christum deducere.aut,Quis descendet in abyssum? hoc est Christum amortuis reuocare.

Moses enī.q.d. Vere Christus tantū est iustitia ad salutē,qa iustitia legis tantum ad psentē vitā valet,& hoc ostēdit Moses.Moses enī scripsit in Numeris & in Leuitico, Qm̄ homo qui fecerit,quasi sine gratia adiuuante,iustitiā q̄ ex lege est, q̄ est ex timore non ex amore,viuet in ea.i.nō punietur legali pœna,quia lex Mosi reos illos nō faciebat si seruaretur.i.viuebant faciēdo legē.Et vocat hic iustitiā legis opa illa legalia.vñ & in Mose ita habetur,Qui fecerit ea viuet in illis.Timebāt vtiq; ne si nō ea fecissent,paterenī lapidationē,vel aliqd huiusmodi. Viuet ergo in ea.i.habebit hoc pmiū ne ista morte puniaī.Non est ergo magna iustitia timere,nec habet meritū apud deū.Aliud est ergo non iustificari apud deū, aliud nō omnino iustificari:q oīno non iustificatur,nec illa seruat q̄ tēporale habēt pmiū,nec illa q̄ ęternū:qui vero in opib⁹ legis iustificaī tēporale īnde expectat mercedē,nec iustificatur apd deū,sed tū & ista qdā est,vt sic dicā,terrena carnalisq; iustitia . Deīde de iustitia fidei subdit, Quę aūt.q.d.de illa iustitia legis ita dixit Moses: sed de iustitia q̄ est ex fide.i.de iustitia fidei,sic Moses dicit ī Deuter. Ne dixeris &c.Vel ipsa iustitia q̄ est ex fide sic dicit ī corde hominis scilicet,quod obseruata ducit ad cęlum,non obseruata ducit ad abyssum.& hoc est quod ait, Ne dixeris. Hæc autem iustitia fidei est,ne dubitetur de spe dei quæ est in Christo,ne diffidat homo Christum spoliasse infernum,& cum animabus cælum ascendisse,ex quibus efficitur iustus.De hac ergo dicit Moses, vel ipsa in corde hominis hoc dicit, Ambrosius Ambrosius Augustin⁹ Ambrosius Ambrosius

O homo ne dixeris in corde tuo.i.ne saltē cogites, Quis ascendet in cælum.i.nullus ho D
mo ascendet in cęlum.ideo ne hoc cogites,quia qui hoc cogitat negat Christum ascendisse:
& hoc est quod subdit,quia id cogitare est deducere Christū.i.negare Christū ascendisse.Et
sunt hęc verba apłi,hoc est Christū &c.de qbus aperit sensum p̄missorū verborū Mosi. Aut
ne cogites.Quis descendet in abyssum.s.in infernū.i.nullus descēdet,quod est pro nō obser
uata lege:ideo ne cogites, quia hoc cogitare est Christum reuocare. A mortuis.i.credere
quod Christus non descēdit in infernū,quia si illi qui iustitiā non obseruant,non descendēt,
tunc Abrahā & antiqui patres multo minus descenderūt.Si aūt illi nō descenderūt,tūc nec
Christus qui non nisi pro illis liberandis descēdit.Et sunt item hæc verba apostoli vbi ait,
Hoc est Christum.vel ita, Ne dixeris.q.d.Cū audieris post resurrectionē prędicari Chri
stū ascendisse in cælū, Ne dixeris.i.noli dicere in corde tuo,mēdaciū est. Quis eñ ascen.
in cæ.ideo ne hoc dicas,quia hoc dicere est Christum de cælo deducere,quantū ad te perti
net quia hæc infelicitas quātū in te est,Christum de cælo,ad terram deducit: & similiter cū
audis p̄dicari quod Christ⁹ ad infernū descēdit,noli dicere mēdaciū est. Quis eñ descē.in
in abys.ideo ne hoc dicas,quia hoc dicere, Est Christū reuocare ex mortuis,quātū in te est.

Sed quid dicit scriptura?Prope est verbum in ore tuo,& in corde tuo.Hoc est verbum fidei quod prædicamus,quia si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris,q̄ deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Corde E enim creditur ad iustitiam,ore autem confessio fit ad salutē. Dicit enim scriptura,Omnis qui credit in illum,non confundetur.Non enim est distinctio Iudęi & Græci.Nam idem dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum. omnis enim quicunq; inuocauerit nomen domini saluus erit.

Sed quid.q.d.ne hoc dixeris sed potius hoc crede de verbo quod scriptura dicit de eo in
Aimo. Deuteronomio. Quid inde dicit?Ecce, Verbū.i.Christ⁹ qui est verbū in principio apud
Ambrosius patrem. Vel verbum.i.Christi prędicatio & doctrina, Prope est.i.vtile,quia iustificat & sal
uat.verba veteris legis longe abstitebant a iustificatione & salute.Vel, Prope est,quia non
est aliquid inconueniens vel dicere vel credere,quia non lōge a natura animorū & loquendi
ratione quod nobis dicitur vt credamus.& hoc verbū debet esse, In ore tuo,ad cōfitendū,
& in corde ad credendū.Deinde Apostolus scripturam Mosi exponit dicens,Hoc est verbū
fidei quod prædicamus,quo & baptisma consecratur.De hoc verbo dñs ait,Iam vos mundi
estis propter verbū quod locutus sum vobis,non ait propter baptismum. Quare?nisi quia &
in aqua verbū mundat.Detrahe verbū,& quid est aqua nisi aqua? Accedit verbū ad elemen
tū.Vnde est ista tanta virtus aquæ,vt corpus tangat & cor abluat,nisi faciente verbo,nō qa
dicitur,sed quia creditur?Nā & in ipso verbo aliud est sonus trāsiens,aliud est virtus imma-
Augustin°. nens. Quia si con.q.d.& prope debet esse verbū. Quia si confiteris in ore tuo,non opera
legis, Sed dominum Iesum resurrexisse,cū aliquis impugnat.Vel, Quod Christus est dñs F
Augustinus Iesus.i.saluator & in corde tuo credideris, Quod illū excitauit vel suscitauit a mortuis sal-
uus eris.Ecce laus fidei & merces fidei,laus fidei est si credideris,qa dñs est Iesus,& quia re-
surrexit,merces vero salus ęterna. Corde enim.q.d.Vere credere dat salutem,quia dat iu-
stitiam quę est causa salutis. Corde enim creditur ad iustitiā.i.per fidē cordis iustificat̄ ali
quis.i.de impio fit pius. Ore aūt,post cordis fidē,aliter eñ non valet, Cōfessio fit,nō mo
do ad iustitiā,sed etiā ad salutē, quę cōfessio superadditur fidei, vt in martyribus qui inter
Augustinus tormenta imminentia fidem quam corde tenebant,ore confessi sunt.Non ergo in cassū ad-
Augustinus in lib. cōtra mendacium ditum est,ore confessio fit ad salutē.Nā pene omnes qui Christū coram persecutoribus ne-
gauerunt,quod de illo credebant,corde tenuerunt:& tamen ore non confitēdo perierunt,ni-
si illi qui pœnitētia reuixerūt,vt Petrus qui in illa negatione intus veritatē tenebat,& foris
mendaciū proferebat.Cur enim lachrymis diluit,quod ore negauerat,saluti faciebat,quod
August. in lib. s. Prosp. corde tenebat.Quęres ergo a deo pacē nō aliud habeat in professione oris,aliud in arcano
cordis.Nil eñ prodest hoc esse in corde quod verum est,sed hoc dicit̄ voce quod falsum est,
Augustin° sup Ioannē qa veritas & credēda & loquēda est.Et nota quod non ait simpliciter creditur,sed corde cre
Augustin° dit̄,quia cętera potest hō nolens,credere non nisi volens;intrare ecclesiā,& accedere ad alta
Augustinus in psal.xxx. re potest nolēs,sed nō credere:ideoq; congrue ait, Corde creditur. De hac aūt radice cor-
dis surgat confessio. Confiteri eñ est dicere quid sit in corde,Si eñ aliud est in corde aliud

A in ore loqui est nō cōfiteri. Quod ergo est in corde debet esse in ore, quia nō sine causa signū Augustinus
crucis fit in fronte. i. in sede pudoris, ne Christi opprobrio Christianus erubescar. Peccatū de ver. apl'i.
fuit Petrū ore negare cū corde crederet. Discedat ergo mala verecūdia, accedat salubris cō
fessio. nō erubescam⁹ de Christi noīe. Insultet nobis, quia credimus in Christū crucifixū, pla
ne dico, quia in occisum, sed hoc in illo occisum est quod sumpsit de me, nō quo fecit me. Di
cit enim scriptura. q. d. Vere corde credit ad iustitiā. dicit scriptura per Esaiā, Omnis nō tā
tum Iudæus, sed etiam gētilis, Qui credit in illū nō cōfundet. i. nō erubescet in futuro, &
si hic videatur cōfundi. Et bene dixi oīs, Non eñ est distinctio Iudęi & Gręci, sed in omni
gēte qui timet deū hic acceptus est illi. Et vere non est distinctio. Nā idē est dñs. i. creator
Omniū diues in oēs. i. sufficiēs ditare oēs, Qui inuocāt illū, fide & opere: aliis nō est ipse Ambrosius
diues, quia participes non sunt bonorū eius: qui aūt inuocāt recipiēt ęternā remunerationē.
Deinde ab auctoritate Esaię probat quod dixerat, Oīs eñ, Iudęus vel Gręcus, Quicunq;
nomen dñi. i. filiū patris, Inuocauerit, bene se ei subiiciēdo, Saluus erit, in ęterna beatitu Ambrosi⁹
dine. Oratio ergo necessaria est. Orans eñ inuocat, sed hoc vere nō potest nisi prius credat.
Qui ergo vere inuocant, nō modo credūt, sed etiā orāt, vt postq̄ crediderit alicuius animus
nō desinat id postulare quod promisit deus toto corde vigilantibus, quia credere dat remis- Ambrosius
sionem peccatorū. Inuocare aūt impetrat promissa dei. Vt aūt ostēdat quod nō est vera in-
uocatio sine fide, subdit, Quomodo ergo vel aūt. Probato quod de vtroq; populo assumun- Augustinus
B tur, ostendit per quid. s. per promissionem vtrisq; factam, quam qui non receperit inexcusabi
lis est. q. d. Inuocatio saluat, ergo oportet credere.

Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient, sine prædicante? Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur? Sicut scriptum est, Q̄ speciosi pedes euāgelizantium pacem? euangelizantium bona?

Quomodo inuocabit &c. vel ita cōtinua si est ibi aūt. q. d. q inuocat saluus erit. Hoc aūt
non potest aliquis aduersus: quia, Quō inuocabūt in quē nō crediderūt? nō inuocabūt ni
si credant, Aut quō credēt ei quē nō audierūt. q. d. non credēt nisi audiāt, nec olim aliquis
credidit qui non aliquo modo audiuit, vel interi⁹, vel exterius. Vel, Quō cre. ei quē nō au. Ambrosius
. i. cui nō obedierūt. Apertū est, qa nō credit illi cui obedientia negat. Quō aūt audiēt sine
prædicante? id est nisi p̄dicet eis. q. d. nō audiēt nisi p̄dicet. Vel, Quō aūt sine pręd. id est si
p̄dicāti resistant? Nec hoc obscurū est, qa qui p̄dicāri resistit, auctorē eius nō recipit. Quō Ambrosius
vero p̄dicabūt nisi mittant, neq; istud recipit q̄stionē, qa nō sunt veri apl'i nisi missi, nec p̄di
cabūt nisi mittant. Nulla eñ signa virtutū his p̄hibēt testimoniū. Ecce paret q; & ad gētes
missi sunt p̄dicatores. Et sic refellit eos Apl'us q putabāt Iudęis tantū p̄dicādū esse euāgeliū.
C Hęc aūt ad ipsam gratiā cōmēdādā valēt: vt p hoc totū bonū nostrū a gratia p̄uenire ostē-
dat. Dicit eñ quod credere ex auditu est, audire ex p̄dicatiōe, prædicare ex missione dei, vt
ita totū descēdat ex fonte gratię. Prædicatio aūt vere est ex missione, qa etiā pseudo bñ nū
ciātes misit deus, q in bono malis nouit vti. Aliqñ etiā & malos malis mittit in ira. i. p̄dica-
re p̄mittit malos malis, ad eorūdē pœnā, vt vicissim p se pereāt, sicut iustū est meritis eorū
exigētib⁹. Sicut scriptū est, q. d. nō p̄dicabūt nisi mittant, sed missi sunt sicut scriptū est in
Esaia, vel in Naū propheta, Quam speciosi sunt pedes. i. aduētus apl'orū qui illumināt mū Aimo.
dū, in quo apparet illos a deo missos. Alioqn hoc nō poterāt facere. Euāgelizantiū. i. annū Ambrosius
ciantiū, Pacē. i. recōciliarionē inter populū & populū diruta macerie legalis rit⁹ in Iudęis, Ambrosius
& idololatrię in gētib⁹, & inter deū impios p fidē iustificātē, & hoīes in eū credētes. Euāge
lizātiū, etiā bona futura. i. pacē sup pacē, qa regnū dei pax est. q. d. valde speciosi sunt, qa illu Ambrosius
mināt mūdū & qa euāgelizāt. i. bene nūciāt. Bñ eñ nūciāt, q qđ ore p̄dicāt, opere complent.

Sed non omnes obediunt euangelio. Esaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum Christi.

Sed non. q. d. oēs audierunt per Apostolos: Sed non omnes obedierunt euangelio. Cum
enim ex gratia sit auditus, necessaria est eñ alia gratia quæ cor moueat. Quod vero omnes Augustin⁹
non obedierunt, prophetico firmat testimonio, aliquos non oēs obedire his verbis. Esaias
eñ dicit, Dñe quis credidit auditui nostro. i. his quę a nobis audierūt? vel quæ nos audiui-
mus a te. q. d. aliquis credidit nō oīs. Quidā inter se mussitāt & vbi possunt p̄clamāt, & tur- Augustinus
bulenta disceptatione contendūt, dicentes, Quid fecerunt Iudæi, vel quæ culpa eorum fuit sup Ioāne

si necesse erat, vt sermo impleret Esaię, quē dixit. Quā quęstionē vrgent, & profundiorē faciunt, per ea quę leguntur in euangelio Ioānis. Ait eñ, Propterea non poterāt credere quod dixit Esaias, Excęcauit oculos eorū & indurauit cor eorū. Quibus respōdemus quod de⁹ prę scius futurorū per prophetā prędixit infidelitatē Iudęorū, sed non fecit: neq̧ pręsciisset mala eorum nisi ea haberēt. Nō eñ ideo quenq̄ deus cogit ad peccādū quia futura hominū pecca ta p̄nouit. illorū eñ p̄sciuit pctā nō sua. Ideoq̧ si ea q̄ ille p̄sciuit, ipsorū nō sunt, ipsorū nō ve ra ille p̄sciuit: sed quia illius p̄sciētia falli nō potest, sine dubio nō alius sed ipsi peccanr, quos de⁹ peccaturos esse p̄sciuit: & ideo si nō malū, sed bonū facere voluissent, nō malū facturi p̄uiderētur ab eo qui nouit qd sit quisq̧ facturus, & qd p̄ eius opere sit eis redditurus. Sed ex verbis euangelii p̄dictis magis nos vrgēt q̄ ex illis Esaię. Dicūt eñ nobis, si nō poterāt credere, quod pctm̄ est hoīs nō facientis quod nō potest facere. Si aūt nō credendo peccauerunt, potuerūt ergo credere & nō fecerūt. Si autē potuerūt, quomodo dicit euāgeliū, non poterāt credere? quia dixit Esaias, Excęcauit oculos eorū, & indurauit cor eorū. Etiā tātū procedunt, quod grauius est, vt ad deū referant causam, qui vel quare nō crediderunt, quoniā ipse excęcauit eos, & indurauit. Audistis propositā quęstionē & quam profunda sit cernitis: Sed respōdemus vt possumus. Si a me quęrat quare credere non poterant, respondeo, q̄a nolebant. Malam quippe eorū voluntatē p̄uidit deus, & per prophetā p̄nūciauit. Sed aliam causam, inquies, dixit propheta, non voluntatis eorū. hanc. s. excęcauit oculos eorū & indurauit cor eorum. Sed hic respōdeo, eorū volūtatē hoc meruisse. Sicut eñ excęcat deus, sic obdurat, quod est deserendo non faciendo, & hoc meruit voluntas. Hoc enim meritū cęcitatis & duritię superbientis audacia & volūtatis, inflixit. Si ergo dicit, Nō possunt Iudęi credere, q̄a Esaias prędixit: Respōdeo, immo non possunt q̄a nolūt, q̄d deus p̄sciuit & p̄dixit, non fecit. Non igit mirū est quod nō poterāt credere, quorū volūtas sic superba erat, vt tantum suis virib⁹ attribuerēt, vt negarēt necessariū sibi esse diuinū auxiliū ad bene viuendū. Quotquot eñ tā superbe sapiūt non possunt credere in Christū: non quia mutari hoīes in melius nō possūt, sed quādiu talia sapiūt nō possunt credere. Sicut ergo quod deus seipsum negare non potest, laus est voluntatis diuinę: ita quod illi nō poterāt credere culpa est volūtatis humanę. Siquis istā quęstionē melius nouit exponere, absit, vt non sim paratior discere q̄ docere. Ergo. q. d. quia aliq̄s credit auditui, & si nō oēs. Ergo fides, aliq̄ñ & si nō vbiq̧ est, Ex auditu, etsi eū deus int⁹ doceat tñ p̄co exteri⁹ nūciat. Auditus aūt est nō p̄ nostra merita, sed Per verbū Christi. i. per gratiam Christi doctores verbi euangelici nobis mittentis. Nisi enim dicatur aliquid nec audiri potest nec credi.

Augustinus — Augustin⁹ in eodem. — Augustinus — Quęstio. — Responsio. — Augustin⁹ in eodem. — Augustinus — Attende. — Augustin⁹. — Augustinus — Augustinus

Sed dico, Nunquid nō audierūt? Et quidē in omnem terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorū. Sed dico. Nunquid Israel nō cognouit? Primus Moses dicit. Ego ad ęmulationē vos adducā in non gentem, in gentem insipien tē, in irā vos mittā. Esaias autē audet & dicit. Inuentus sum a nō quęrētibus me, palam apparui his qui me nō interrogabant. Ad Israel autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi.

Sed dico. q. d. ex auditu crediderūt, sed q̧ se volūt excusare quod nō crediderūt. q. d. nō audierūt dico, Nunqd nō audierunt? Audierūt vtiq̧, sicut in psal. ostendit Dauid dicēs, Sonus. i. fama. Apostolorum vel eorū exiuit, quidē, Et. i. etiā, In oēm terrā. i. nō modo proximi, sed etiā vltimi audierūt. vel, Equidē, alia litera. i. certe. In oēm ter. ex. so. e. & ita inexcusabiles sunt. Et in fines orbis ter. id est ex oī parte audita sunt. Tēpore aūt apostoli nec hoc impletū est, sed spiritu sancto reuelāte videt implendū in posteris. Quāuis ergo locut⁹ sit p̄teriti tpis verbis, tñ quod fuerat futurū p̄dixit. nō quod iā factū arq̧ cōpletū esset, sicut & ipse propheta quo vsus est teste, nō ait exiturus est. Sed exiit son⁹ eorū, quod vtiq̧ nōdū erat factū. Dicēdo ergo, Eorū, nō solū de apostolis, sed de eorum p̄teritis intelligi voluit, sicut & illud nō solū apl̄is dicit. Testes mihi eritis vsq̧ ad vltimū terrę. Et illud, Vobiscū sum vsq̧ ad consummationē seculi. Et illud, Cū videritis hęc oīa, scitote q̄a prope est in ianuis.

Aimo. — August. ad Isichium. — Idē in eodē

Sed dico, Probauit oēs audisse, & ita Iudęos audisse cōstat. Sed q̄a possent & audisse & non cognouisse, affirmat etiā eos cognouisse. q. d. oēs quidē audierunt, Sed, de Iudęis specialiter, Dico, Nūquid Israel non cognouit? cognouit vtiq̧. Quia Moses qui primus. i. maximus fuit inter alios dicit, Eos cognouisse. vel, Primus, id est antequam alii dicerent dicit

A eos cognouisse quod & alii post eum dixerũt. Israel autem dicitur cognouisse doctrinã euangelii, & Christi aduentum, quia contradicere non potuit ratione, vel auctoritate: sed nõ vere cognouit, vt menti eorum bene sederet. Deinde verba Mosi ex persona dei patris loquẽtis in Deuteronomio ponit dicens, Ego adducam vos. i. permittam vos adduci ad æmulationem habitam in non gentẽ. i. contra gentiles. i. ad inuidiam de conuersione gentilium, qui prius dicebantur non gens, quia sine lege erant. Vel modo sunt non gens, quia nõ gentiliter viuunt. Inuidia eñ Iudæis est dum gentes eorum deum suum dicunt, & promissiones & legẽ eorũ & prophetas ad se pertinere. In gentem. i. contra gentem, Insipientem. i. contra gẽtiles, qui deum verum non nouerant. Mittã vos in iram, id est permittã vos irasci & perse qui, & cum hoc factum videant, attendãt quod venerit. Et non tantum Moses hoc dicit, sed & Esaias, & si præuideret sibi pœnam imminere, tamen audet, & dicit ex persona Christi. Ambrosius

Inuentus autẽ sum ani quærentibus me. s. gentilibus. i. sponte obtuli me illis qui per se non quærebant me, & inde est inuidia Iudæorũ. Et palam. i. in manifesto apparui his, Qui de me non interrogabant, ab aliis. Ad Israel autem &c. q. d. ita hoc pertinens ad gentes dicit Esaias, ad Israel autem pertinens, hoc aliud dicit ex persona Christi. Tota die expãdi manus meas. hoc non dicit de manibus extensis in cruce, vbi tota die non fuit: sed de operibus quæ illi populo exhibuit. Et est, Tota die. i. toto tempore quo cum eis commoratus sum, & mundũ illuminaui. Manus meas. i. opera, & affectus, expandi ad populum Iudæõ. i. amplio Aimo. Aimo.

B ra ostendi Iudæis, quia nullum beneficium eis negauit. Nã mortuos illorum suscitauit, diuersas infirmitates curauit. Ille dicitur manus expandere, qui poscentibus beneficia largiter tribuit. Vel de manibus extensis in cruce potest accipi, vt positum sit totũ pro parte. Tota ergo die. i. diei parte totius. Expandi in cru. m. m. ad populum non credentẽ, sed contradicẽtem quod peius est, Mihi. Ambrosius Aimo. Aimo. Ambrosi⁹

CAPVT XI.

Dico ergo. Nunquid deus repulit populum suum? Absit. Nã & ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin. Non repulit dominus plebem suam quam præsciuit. An nescitis in Elia quid dicit scriptura, quemadmodum interpellat deũ aduersum Israel? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærũt animã meam. Sed quid dicit illi diuinum respõsum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal.

Dico ergo, quia tot auctoribus cõfutauit Iudæos, insultare possent gentes dicentes ex toto repulsos esse, cõtra quos incipit sic, Dico ergo &c. Quia eñ populũ Israel incredulũ ostendit, ne oẽm Israel diffidentẽ dixisse putaret, ostẽdit deũ nõ repulisse hæreditatẽ suã. q. d. quia dixi Israel esse populũ nõ credentẽ, Ergo dico. i. dicere videor quod deus, Ex toto repulit populũ suum, vel hæreditatẽ suam. i. Iudæos quibus bona fecit. Sed nunquid, hoc dico. vel, Aimo.

C

Nunquid repulit deus? Absit. Si eñ dico Iudæos esse infideles: non tamen omnes, & si deus repulit eos ex parte, non tamen ex toto, quia me & alios prædestinatos non repulit. Nam & ego Israelita sum. i. Iudæus nõ proselitus, Q; semine Abrahæ & ex tribu Bẽiamin. q. d. ab Abraham descendit per lineam Beniamin, hoc ideo dicit ne putaretur esse de Ismael. Ambrosius

Nõ repulit. q. d. sicut me nõ repulit, similiter nõ repulit deus, Plebẽ suã, quam præsciuit saluandam. præsciuit enim, posuit pro prædestinauit. Sic enim debere hoc accipi ex sequentibus patet. Ideo autem dixit, Quem præsciuit, ne iterum superbiant Iudæi ex eo quod dixit eos non repulsos & plebem dei. An nescitis. quasi dicat, ita reliquias in hoc tempore non repulit dominus, sed saluauit sicut tempore Eliæ multos sibi reseruauit, cum solus sibi Elias videretur, qui si ignorauit non mirum si isti ignorant. Tempore nanque Eliæ quãdo Achab Rex Samariæ dedit filiam suam Iotam Regi Iuda, tunc omnes Iudæi videbantur Idololatræ, ita vt Elias putaret se relictum solum in cultu dei. Quando Achab Rex Samariæ & Iezabel vxor eius pseudoprophetis credentes, prophetas dei persequebantur, qui in speluncis se occultabant, & ipsi item Achab & Iezabel populum ad idololatriam hortabantur, sed ostendit Deus Eliæ quod non remanserat solus, & hoc est quod ait, An nescitis quid dicit scriptura, id est liber Regum, In Elia, id est vbi de Elia Ambrosius Ambrosius

loquitur.s. Quẽadmodũ interpellat.i.inter se & illos deũ iudicẽ vocat. Aduersum Israel, D dicens, Dñe prophetas tuos occiderunt, hoc sub Iezabel factũ est, Et altaria tua suffode-runt.i.a fundamẽto subuerterũt, Et ego relictus sum solus,in cultu diuino, Et quærũt ani mam meam.i.vitam tollere. Sed quid?q.d.putauit se solum, Sed quid dicit scriptura illi

Ambrosius dixisse, Responsum diuinũ?Ecce. Reliqui.i.per gratiã reseruaui, Mihi septẽ milia virorũ .i.omnes bonos,per septenarium enim vniuersitas,per millenariũ perfectio designat. Qui non curuauerũt genua sua ante Baal,qui erat deus Achab & Iezabel.

Sic ergo & in hoc tẽpore, reliquiæ secundum electionem gratiæ dei saluæ fa-ctæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam nõ est gra-tia. Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est cõsecutus, electio aũt consecu ta est, cæteri vero excæcati sunt: sicut scriptum est, Dedit illis deus spiritum cõ-punctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiãt vsq; in hodiernum diẽ. Et Dauid dicit, Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem & in scandalum & in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dor sum eorum semper incurua.

Sic ergo & in hoc tẽpore vsq;.q.d.Quia tũc erãt multi boni.& si nesciret Elias. Sic ergo .i.ita latenter.vel, Sic.i.per eãdẽ gratiam,& in hoc tẽpore gratię vbi facilius est. Reliqæ

Ambrosius saluę fiẽt,vel factę sunt,& hoc nõ secdm merita,sed, Secũdũ electionẽ gratię.i.p gratiã qua E electi sunt. Vnde dñs ait, Nõ vos me elegistis,sed ego elegi vos. Neq; em̃ ante credideram[9] in eũ,vt eligeret nos. Nã si credẽtes iã elegit,electos elegit. Si aũt.q.d. Dixit per gratiã sal

Augustinus sup Ioãnẽ uari. Si aũt gratia.i.per gratiã salui sunt, Iam non ex operibus legis, alioquin.i.si p opera legis sunt salui sunt, Gratia iã non est gratia,sed debitũ.constat aũt gratiam esse gratiam. Quid ergo? Audito q̃ reliquię saluę factę sunt gratia nõ ex opibus. Quid ergo dicendũ est? hoc.s.quod, Israel non est consecutus hoc quod quærebat.i.ex operibus iustitiã legis. Ele ctio aũt consecuta est.i.p gratiã electi iustitiã per fidẽ receperũt. Cæteri vero,non solũ nõ consecuti sunt iustitiã, Sed etiã excæcati sunt vel fuerũt p iudiciũ. Electio igit̃ gratię est nõ

August. de pdest.sctõr meritorũ. Excæcatio vero meritorũ est. Excæcati em̃ sunt quia credere noluerunt,sicut & illi quia voluerunt crediderũt. Misericordia igitur & iudiciũ in ipsis volũtatib[9] facta sunt deo

Ambrosius illis per misericordiam gratiam apponẽtẽ, istos vero per iudiciũ deserente. Quicũq; em̃ cũ

Ambrosius in eodem. intellexisset noluit credere,id debet cõsequi quod vult.i.ne de cętero possit credere. In volũ-tate ergo sua adiuti sunt nõ immissa malitia,sed deserente gratia, vt qa scientes verũ dice-rent esse falsum, de cętero nõ intelligerẽt quod verũ est,& hoc meruit inuidia malæ volunta tis. Nõ ita aũt est de illis q; errore hoc agũt. Deinde auctoritate Esaię probat Iudęos ex par-

Aimo. te fuisse excęcatos dicẽs, Sicut scriptũ est in Esaia, licet & aliis verbis, Dedit em̃ illis deus spũm cõpunctionis.i.malũ.i.pmisit eos habere malã cõpunctionẽ. Malã em̃ cõpũctionem hic significat,qua sępe fit vt etiã bonũ fit homini molestũ,sicut pharisęis displicebat doctri F

Aimo. na Christi. Spũm ergo cõpunctionis appellat mẽtẽ inuidentẽ qua inuiderũt doctrinæ Chri sti & saluti gentiũ, Dedit etiam, Oculos.i.rationem quę per se videre potest,sed ipsi ita ha bent, Vt non videãt,per se. Et aures.i.rationẽ quæ alio docente intelligit,sed ipsi ita ha bẽt, Vt non audiãt. Et est sensus rationẽ eis dedit,qua tñ nec per se intelligũt quæ p se pos sent intelligere si vellent,nec alio docẽte intelligũt,quæ p aliũ possent scire. Hæc aũt eorum cęcitas durat. Vsq; in hodiernũ diem.i.q̃diu poterit dici hodiernus dies.i.vsq; in p̃sentẽ diẽ omniũ ad quos hoc scriptũ pueniet. Deinde auctoritate prophetę idẽ cõfirmat subdens, Et Dauid dicit, Mẽsa eorũ.i.malitia quam mihi obtulerũt,q̃ dicit̃ fuisse, Corã ipsis,quia iniquitatẽ nouerũt,& tñ in ea p̃stiterũt, Fiat ipsis in laqueũ.q.d.sicut seipsos acerũ mihi ob tulerũt, Sic fiat illis,ipsa iniquitas laqueus,vt eos impediat: Et in captionẽ,vt eos teneat, Et in scãdalũ & in retributionẽ.i.fit causa scãdali,& pœnę ęternę. Vel mẽsam vocat scri-pturã sanctã,vbi fideliũ aĩæ sp̃uali cibo reficiunt̃ & saginant̃. Iudęi vero de litera legis p̃su mẽtes & sp̃ualẽ intelligẽtiã cõtemnẽtes ad mẽsam sedẽt esuriẽtes. Hęc ergo mẽsa.i.scriptura sacra, Eorũ.i.eis añ alios oblata, Corã ipsis.posita dicit̃,qa in ei[9] carnalib[9] obseruãtiis dele ctantur. Vel coram eis ideo posita dicitur,quia si ratiõi vellẽt intendere possent intelligere. Hæc inquã mensa, Fiat illis in laqueũ. Scriptura enim quæ intelligẽtibus est panis refectio nis illaqueat dũ male intelligitur,& propterea prædicatio Christi respuitur. Et,fiat eis, In

A captionem & scan.& retri.& ita facta est Iudæis. Fuit enim eis scriptura legis causa captiui tatis, dum zelo eius Christum occiderunt, & illa captiuitate fuit eis causa scandali, & opprobrii, & post erit causa ęternę damnationis, quę specialiter retributio dicitur. Obscurentur oculi eorum, id est ratio quæ videt, Ne videant se peccare, q.d. quia sine causa nõ viderũt. Fiat eis nõ videre, Et dorsum, i. liberum arbitrium quod debet erigi sursum. Semper incurua. i. peccatis aggraua. Nota q̃ hęc verba nõ optantis voto, sed prędicẽtis officio dicũt. Aimo.

Dico ergo, Nunquid sic offenderunt vt caderent? Absit. Sed illorũ delicto salus gentibus, vt illos æmulentur. Quòd si delictum eorum diuitiæ sunt mundi, diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum?

Dico ergo, q.d. auctoritate prophetarum dico Iudæos esse excæcatos: hoc ergo dicendo dico, i. dicere videor & reputor quod sic offenderunt, Vt, non tantum, Caderẽt sine reparatione & vtilitate. Aimo. Sed nunquid putatis quod irrecuperabiliter, sine vtilitate ceciderint, quia dico excęcatos auctoritate prophetarũ? Immo & casus eorum prodest & possunt restitui, ne quis adeo despiciat eos. Nunquid enim sic offenderũt, vt inutiliter vel irrecuperabiliter caderent? Absit, vt inutilis sit casus eorum, sed potius vtilis: quia Illorum delicto, quo cæci deum occiderũt, vel verbũ repulerunt: Augustin⁹ Augustinus Salus, facta est, Gentibus, ad quas relictis Iudęis apostoli conuersi sunt, ex quorũ voce in Actibus apostolorũ dicitur ad Iudęos, quia repulistis

B verbũ dei, ecce conuertimur ad gentes, & ita ex eorum delicto quo repulerunt verbũ fuit salus gentibus. Augustinus Fuit etiam ex delicto quo ipsum occiderunt salus gentibus, dum Iudæi pro peccato mortis Christi vastati infelicius a Romanis, & diuisi per mundum, funditusq̧ a suo regno eradicati in testimoniũ sunt, non fictas de Christo esse prophetias quas apostoli gentibus de Christo exposuerunt. Augustin⁹ de iudi.dei. Vt illos, q.d. salus facta est gentibus, ita vt Iudæi zelo legis & patrum, Aemulẽtur illos. i. gentiles. i. inuideant eis, eosq̧ odio habeãt. Vel in bono potest accipi sic. q.d. salus facta est gẽtib⁹, ita vt Iudęi, Aemulenť. i. imitẽť illos. i. gẽtiles. Hoc sępe factũ est, & plenius fiet in fine seculi, qñ Iudęi Christianos sequenť in fide Christi. Tunc em̃ manus Mosi reuocabiť in sinũ, tunc Moses noster reuerteť ad matrẽ & ad fratres. Pôt etiã sic intelligi, q.d. Salus erit gẽtib⁹, ita vt gentes, Aemulẽ. ill. id est imite[redacted]. i. Iudęos, vt credãt sicut & ipsi credebãt. Vel, Vt gentes æmu. id est dei ęmulatione circa opa Iudęorũ mala moueantur. Quod si delictũ. Dixi delictũ Iudęorũ prodesse, quod si, est, magis eorũ conuersio proderit. & hoc est quod ait. q.d. delicto eorũ salus est gẽtib⁹. Quod. i. sed, Si delictũ eorũ quo Christũ occiderũt vel verbũ repulerũt, Augustin⁹ Diuitiæ sunt mũdi. i. si eorũ delicto ditatus est mũdus: Ambrosius Et si diminutio, id est abiectio eorũ, Diuitię sunt gẽtiũ. i. si pauci de eis cõuersi, vt Apl'i ditauerũt gẽtes: Aimo. Quãto magis plenitudo eorũ, q̃ in fine mũdi cõuerteť, erit diuitię gẽtiũ. i. si malũ eorũ vertit de⁹ in bonũ. i. in diuitias mũdi, multo magis bonũ eorũ. s. cũ in fine mũdi plenitudo eorũ cõuersa ditabit gẽtes doctrina & exẽplo. In quo ostẽdit nec inutilẽ nec irrecupabilẽ casũ Iudęorũ, & q̃si aliqs q̃reret, an poterũt cõuerti? Ait, poterũt vtiq̧.

C Vobis enim dico gentibus: q̃diu quidem ego sum gentium apostolus ministerium meum honorificabo, siquo modo ad æmulandum prouocem carnem meã, & saluos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi: quæ assumptio nisi vita ex mortuis? Q̃ si delibatio sancta est, & massa: & si radix sancta, & rami. Q̃ si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduersus ramos: q̃ si gloriaris, nõ tu radicem portas, sed radix te. Dicis ergo, Fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas? Noli altum sapere, sed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit: ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem, bonitatem dei, si permanseris in bonitate: alioquin & tu excideris. Sed & illi si non permanserint, in incredulitate, inserentur: potẽs est enim deus iterum inserere illos. Nam si & tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis hi qui secundum naturam inserentur suæ oliuæ?

Vobis em̃ dico gentibus, id est gentilibus qui mihi proprii estis, hoc scilicet, Quod q̃diu D
ego sum apostolus quidem gentium, quod semper est & non Iudæorum, quia ad gentes missus sum, Honorificabo ministeriũ meum, etsi Apostolus gentium sum, tamẽ honorifico ministerium meũ vltra hoc quod debeo superaddendo, vt etiam de Iudæis laborem, tentans,

Si quomodo, scilicet vel cum prosperitate, vel cum aduersitate, Prouocem, id est prouocare valeam; Carnem meam, id est Iudæos de quibus natus sum, Ad æmulandum, i. imitãdum me, & cum pluribus modis experiar conuertere Iudæos vt si hac non succedit via, aggrediar aliam viam, quod non facerem si de salute eorum desperarem, prouocẽ dico ad æmulandum, vt, Sic saluos faciam, gratia dei adiuuante, saltem, Aliquos ex illis. Si enim, q.d. & ideo de illis laboro, quia vtilis erit assumptio eorum ad informationem gentium. Et vere,

Augustin' de ciui.dei. Si enim amissio eorum, id est infidelitas reconciliatio est mundi, Quæ, erit, Assumptio, reliquorum, nisi, Vita, gentium, Ex mortuis, id est ex eo quod mortuæ sunt. Quod autem Iudæi possunt assumi ad reprimendam superbiam quorũdam gentilium forte dicentium totũ genus esse damnatum, probat per naturæ similitudinem subdẽs, Quod si delibatio, q.d. Dixi quod assumptio eorum erit multum vtilis, quam ne dicatis o Gentiles non posse fieri, quasi totum genus sit repudiatum. Quod, id est quia, Si delibatio facta est, id est si pauci de illis assumpti ad fidem, vbi apostoli & alii discipuli sunt facti sancti, Tunc & massa est sancta, id est gens potest sanctificari. Est autem delibatio parua ex aliqua re assumptio ad experimentum totius massæ vt ex cibo vel potu. Cum enim delibatio vnius substantiæ sit cum E
massa, non potest esse delibatio sancta & massa immunda. Delibatio enim de massa est. Et si radix est sancta, id est si patriarchæ a quibus contrahũt humorẽ fidei sancti fuerunt: Tũc

Aimo. rami, id est illi q de gñe eorũ excreuerũt, in eorũ fide fundati, sancti sunt. Sicut em̃ radix bona bonum succum diffundit in ramos vbi fiũt fructus boni saporis: ita apostoli & alii q originem duxerunt a sanctis patribus & eorũ fidem imitati sunt, boni & sancti fuerũt. Quod si aliqui. Probat adhuc Iudæos posse assumi vt reprimat gentes, q.d. rami possunt sanctificari, Quod, i. sed, Si aliqui ex ramis naturalibus fracti sunt, id est a promissione excisi, s. ipsi

Augustinus sup Ioãnẽ blasphemi & impii de populo Iudæorum, Tu autem, o Gentilis esses oleaster, id est sterilis naturaliter & amarus, Insertus es, id est aliena operatione coniunctus, In illis, id est in loco fractorum. Et factus es socius, id est particeps, Radicis, s. patriarcharum & prophetarum, Et pinguedinis, id est apostolorum, qui præ omnibus habent spiritũ. radicis dico, Et pinguedinis oliuæ, id est populi Iudaici fructiferi ante aduentum Christi, si inquam, hoc est,

Noli gloriari aduersus ramos fractos, id est noli insultare malis alterius. Et si enim puta-

August. in psal cxxxiii. Ambrosius ta est oliua non tamen amputata. Illi enim superbi & blasphemi per fragmentũ iam ibi nõ sunt. Oleaster non ibi erat. ibi est. Illi per superbiam frangi meruerunt, iste per humilitatem inseri meruit. Illi amiserunt radicem, & iste tenuit eam, & factus est socius radicis, & pinguedinis oliuæ in spe promissionis, quia non credentibus multis Iudæorum, & gentes insitæ sunt per fidem in spe promissionis, vt dolor esset Iudæis. Hoc autem dicitur contra morem & legem insertionis. Bona etem̃ arbor in nõ bonam inseri solet. Hic autem non bona in bonã. F
Dicit enim oleastrum insertum, vt surculus fructũ radicis afferat. Noli ergo gaudere in incredulitate illorum. Vt enim ait Salomon, Displicet deo qui insultat malis alterius. nec em̃ causa gentium abiecti sunt, sed quia non crediderunt, precandi gentibus occasionem dederũt. Vel, Noli gloria. ad. ra. stãtes, Q̃ si gloriaris aduersus illos, dicitur tibi o gẽtilis quod non tu radicem portas, sed radix te, id est gens illa nil a te habet, sed ab ea fidem habes. Dicis ergo o gentilis fracti sunt rami, vt ego inserar. q.d. si non contra stantes, vel contra eos licet gloriari dicit gentilis, qui causa insertionis meæ repulsi sunt. quod remouet Apostolus, ita

Ambrosius dicens, Bene dicis, id est verum est quod dicis. s. quod fracti sunt, sed quod addis vt ego inserar, illud non est causa efficiens: sed fracti sunt, Propter incredulitatem suã, id est suo vitio. Vnde tibi, Opportunitas salutis, fuit non propter te. Non enim Iudæi sunt reprobati a deo vt gentes intrarent, sed ipsi seipsos reprobos fecerunt spernentes dei donum. Vnde & occasionem dederunt gentibus ad salutem, quam extollentiam reprimi vult, vt magis saluti congaudeatur, non infirmitati insultetur. Facile em̃ decipitur qui gaudet alienis malis.

Augustinus de quæstio. nat.t. Tu aũt fide. stas. q.d. Vide gratiã noui test. q̃ stas dei beneficiũ est, nõ tuũ meritũ: & ideo, Noli altũ sape. i. supbe sape, ne & tu frãgaris p̃ supbiã vt ille p̃ incredulitatem. Sed time, caste time. s. offendere, non. s. incidas in supplicium, sed ne amittas tantæ gratiæ beneficium.

A timor enim castus est, cum cauet anima, ne deus illam desertus deserat. Et timere debes. Si enim non pepercit deus naturalibus ramis. i. Iudæis qui quodammodo naturales rami sunt, prærogatiua patrum quibus facta est promissio: vide c. f. Ne, hoc, Forte, contingat, q. d. vti que contingere potest: vt, Nec tibi, alieno, Parcat. Si enim deus Iudæis non pepercit, qui a sanctis patribus originem ducebant, & ex quorum gente ipse carnem assumpsit, multo magis nec vobis parcet, si a fide recesseritis, vel in superbiam intumueritis. Deinde duobus præmissis, duo alia reddens subdit, Vide ergo, quasi dicat, quia fide stas. Vide ergo bonitatem, & quia illi per incredulitatem fracti sunt, Vide seueritatem, id est districtam iustitiam, Dei. bonitatem & seueritatem dei memorat, quia bonitate suadet, & seueritate terret. Vtrunque ergo o gentilis aduerte, & per vtrunque disce humiliari. In eos, quidem, Qui ceciderunt, vide seueritatem: in te autem, vide bonitatem dei, qua tibi beneficium confert. dico in te esse bonitatem dei, tamen hac conditione: si, Permanseris in bonitate, vt, scilicet totum deo tribuas. Alioquin, id est nisi tu permanseris, Et tu, sicut & illi, Excideris, a sancta radice, & senties dei seueritatem. Sed & illi, quasi dicat, non solum tu excideris si nõ permanseris in bono: sed, Et illi, id est Iudæi, si nõ permanserint, In incredulitate inserentur, & ideo non sunt despiciendi. Dico si non permãserint, quod vtique potest fieri. Potens est enim deus inserere illud iterum. Nam si. q. d. potens est inserere, & vere. Nam inserentur, & hoc a minori probat loquẽs ad gẽtilem, quasi vere inserentur. Nam

B tu, o gentilis, Excisus es ex oleastro, id est ritibus gentilium sterilium, Naturali, tibi quia inde etiam natus es. Idololatria enim, & huiusmodi gentibus ex vsu sunt quasi naturalia, Et insertus es in bonam oliuam, id est vnitus es per fidẽ patriarchis, & apostolis, qui pinguedinem sancti spiritus habuerũt. Oliua enim hic intelligitur fides patriarcharum: Insertus es, dico, & hic contra naturã, quia naturale est vt surculum bonæ arboris inseram⁹ in truncum malæ, non surculum malæ, in truncum bonæ. & hoc infititio dicitur. Dicitur autem humano more contra naturam esse, quod est contra naturæ vsum, mortalibus notũ: sicut est illud, vt surculus fructum radici ferat. Id enim contra naturã, dicit apostolus quod est contra consuetudinem naturæ, quam notitia humana comprehendit. Deus autem creator & conditor omnium naturarum, nil contra naturam facit, quia id est naturæ, vel naturale cuique rei quod facit, a quo est omnis modus, numerus, ordo naturæ, sed tamen non incõgrue dicitur aliquid facere contra naturam, quando facit contra id quod nouimus in natura. Hanc enim etiam cognitum nobis cursum appellamus, solitumque naturæ, contra quem cum deus aliquid facit, magnalia, vel mirabilia dicuntur, vel nominantur. Contra vero illam summam naturæ legem a notitia remotam, siue impiorum, siue infirmorum, tam deus nullo modo facit, quam contra seipsum non facit. Quantomagis, quasi dicat, & si hoc est quod vtique est, Quantomagis hi qui sunt secundum naturam, id est Iudæi qui sunt edo-

C cti in lege cultum dei, inserentur suæ oliuæ. i. vnientur suo populo.

Augustinus in ser. de timore dñi.

Ambrosius Aimo.

Ambrosius

Augustinus cõtra Faust.

Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobisipsis sapientes: quia cæcitas ex parte contigit in Israel: donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret: sicut scriptum est, Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob. Et hoc illis a me testamentum cum abstulero peccata eorum. Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem charissimi propter patres. Sine pœnitẽtia enim sunt dona, & vocatio dei. Sicut enim aliquãdo & vos non credidistis deo: nũc autem misericordiam cõsecuti estis propter incredulitatem illorum: ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.

Nolo enim, quasi dicat inserentur Iudæi. Et vere quia & interim quidam & tandem in fine plenitudo, & hoc volo vos scire. & hoc est quod ait, Nolo enim vos o fratres ignorare, id est nolo quod vos ignoretis, Mysterium hoc, id est hoc occultum dei iudicium: mysterium dico, Vt non sitis ipsis vobis sapientes, id est ideo voco mysterium, ne putetis vos hoc vestro ingenio posse discutere. & quod sit illud mysterium quod non vult eos ignorare

ostendit, scilicet, Quia cæcitas, non ex natura, sed ex culpa eorum, Contigit in Israel. D
& hoc, Ex parte. Non enim omnes excæcati sunt, contigit dico, Donec plenitudo gentium intraret, id est vt intraret, & donec intraret vt causa notetur & terminus, Et sicut, scilicet postquam intrauerit, Omnis Israel, prædicāte Elia & Enoch, Saluus fieret, æmulando gentes, Sicut &c. quasi dicat, Israel saluus fiet. Sicut scriptum est, in Esaia. Veniet, secundum carnem. Ex Sion, id est de Iudæis, Qui eripiat, quasi vi, quod & interim est quando aliquis Iudæorum vix conuertitur, Et auertat, voluntarie, qđ erit in fine quando facile conuertentur. Ab Iacob, id est a Iudæis, Impietatem, id est infidelitatem, vel legalis obseruantiæ cultum. Cultus enim Iudæorum ab aduentu Christi impietas est. Et hoc testamentum erit illis a me, id est hæc promissio complebitur illis a me, quia ego ipse faciam quod promisi: quando, Cum abstulero, id est remisero, Peccata eorum, hoc erit in
Augustinus de ciui. dei. fine, quando in prædicatione Eliæ, & Enoch conuertentur Iudæi. Vnde per Malachiam dicitur. Mittam vobis Eliam Thesbiten qui conuertet corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patres, vt etiā intelligant filii, sicut patres, id est prophetæ intellexerūt. Sic enim cor pa-
Aimo. trum conuertetur ad filios, cum intelligentia eorum perducetur ad filios, & cor filiorum ad patres, dum id quod filii senserunt illi sentient, & isti, Secundum euangelium, quasi dicat, tunc conuertentur Iudæi, Sed modo inimici sunt deo, & nobis, & hoc, Secundum euangelium, id est propter euangelium, quod contra legem eorum est, non propter genus. & hoc
Ambrosius torum fit, Propter vos, id est ad vtilitatem vestram o gentes, vt scilicet vobis esset loc⁹ intrandi ad fidem. Error enim Iudæorum gentibus aperuit viam antetempus intrandi ad fidem. Prius enim vbiq; omnibus Iudæis prædicandum erat, & tunc demum gentibus. Sed quoniam non crediderunt Iudæi, ablatum est eis regnum, & datum est gētibus. Ipsorum igitur occasione gratiam dei gentes citius perceperunt. Vel ita, Tunc conuertentur, sed modo inimici quidem sunt dei: & nostri interim ex se, id est ex suo vitio, sed hoc est secundum E
Augustinus euangelium: & propter vos, id est ad profectum euangelii, & vestrum. Inimicitia enim eorū
Augusti. de prædest. sanctorum. qua Christum occiderunt, euangelio sine dubitatione profecit. & hoc ostēdit ex dei dispositione venisse, qui bene vti nouit, etiam malis non quod eis prosint, sed ipso illis bene vtente, prosunt electis. Est ergo in malorum potestate peccare, vt autem peccando hoc, vel hoc, illa malitia faciant, non est in eorū potestate, sed dei permittentis. Ex se ergo possent inimicari, quod proficit euangelio deo vtente malis ad bonum, vt cum faciant contra voluntatem, id est præceptum dei, impleatur tamen de illis, & finit ab illis voluntas dei sapienter omnia disponentis. Secundum electionem autem. quasi dicat, Quidam Iudæorum sunt inimici secundum euangelium, & propter vos. Quidam autem eorum sunt charissi-
Ambrosius mi & electi, & hoc non est propter eorum merita, sed secundum electionem, id est quia
August. per gratiam sunt electi: &, Propter patres, id est promissiones patribus factas, quia dilectio dei in his exuscitatur memoria bonorum patrum, quorum prærogatiua plurima a deo beneficia perceperūt. Electi ergo sunt dilecti propter patres, quibus hæc promissa sunt. F
Ecce ostensum est in his verbis prædictis, quare pars Iudæorū excæcata est, scilicet suo vitio, & propter gentes, & pars illuminata, scilicet gratia electionis, & propter patres. Et si enim quasi de eisdem loquatur, dicendo, inimici & dilecti, quia vna gens erat omnium illo
Au. de pđe. sanctorum. rum: alii tamen sunt inimici dei, alii charissimi & dilecti. Sine pœnitentia enim, quasi dicat, dico quod secundum electionem, & propter patres sunt saluandi, quia non sunt vocati ea vocatione qua multi non præsciti vocantur, qui tamen pereunt: de qua dictum est, Multi vocati &c. sed illa qua vocantur electi, ad quam qui pertinent omnes sunt docibiles dei, nec potest eorum quisquam dicere, credidi, vt sic vocater, quia præuenit eū misericordia dei qua vocatus est vt crederet, quæ vocatio est, Sine pœnitentia, id est sine mutatione: quia qui audit a patre venit ad filium, qui non perdit quicquam de omni dato quisquis vero perit, non inde fuit: qui inde est, omnino non perit. Propter quod Ioannes ait, A no-
August. bis exierunt, sed ex nobis non fuerunt. Fuerunt enim de multitudine vocatorum, sed nō de paucitate electorum. Si enim fuissent de nobis, māsissent vtiq; nobiscū. Et hoc est quod ait, quasi dicat, vere sunt saluandi secundum electionem, & propter patres: quia, Dona, id est promissiones, Et vocatio dei, id est electio dei ab æterno, Sunt sine pœnitentia, id est sine immutatione consilii dei. vel ita, ideo dico secundum electionem, cui a quibus deus fidem inspirat, Sine præcedente eorū, Pœnitentia, inspirat. & hoc est, Sine pœnitētia enim

A præcedente, Sunt dona & vocatio dei, id eſt gratuita & interior vocatio, qua deus vocat
ad fidem quod nullius meritum præuenit. Vel ita. Dixerat, Veniet qui auertat impietatẽ a Ambroſius
Iacob, & hoc erit cum abſtulero peccata eorum. Sed ne quis putet eos non poſſe accipere mi
ſericordiam, quia non videt eos exteriori pœnitentia affligi, ait, Sine pœnitentia, quaſi
dicat, nemo diffidat de eis, & ſi non exterius plangant, quia vocatio dei qua vocat ad fidẽ,
& dona, id eſt remiſſio peccatorum quã præſtat in baptiſmo, Sunt ſine pœnitentia, exte-
riori. Verum eſt, quia gratia dei in baptiſmo nõ requirit gemitum, vel planctum, vel opus Ambroſius
aliquod, niſi ſolam fidem, & cordis contritionem: & omnia gratis condonat. Hæc ideo di- Ambroſius
cit, ne putent illos non poſſe accipere miſericordiam, quia eos dolere non vident. Sicut
enĩ. Hic oſtendit poſſe fieri, vt impietas auertatur ab Iacob, quia & a gẽtibus ablata eſt, quę
aliquando non crediderunt. quaſi dicat, ita opus erat vt alii Iudæorũ eſſent inimici, & alii
electi. Sicut enim & vos, o gentiles, Aliquando, id eſt longo tempore plus q̃ iſti, Non
credidiſtis deo, quod valuit ad hoc, vt humiles modo credatis, id eſt qua ratione permiſit
vos olim deus nõ credere, ſcilicet ne cauſam ſuperbiæ haberetis poſtea conuerſi. Nunc au-
tem, id eſt nuper, Conſecuti eſtis miſericordiam, probato quod deficit natura, id eſt quod
per liberum arbitrium iuuari non poteſtis. Conſecuti eſtis dico, & hoc, Propter increduli-
tatem illorum, quæ eſt aliqua cauſa veſtræ miſericordiæ, ita & iſti, id eſt Iudæi, Nunc nõ
crediderunt, ne poſtea conuerſi materiam in lege gloriandi habeant. Non crediderunt di
B co venientes, In veſtram miſericordiam, id eſt non habuerunt fidei gratiam, per dei mi-
ſericordiam ſicut & nos. Non crediderunt, dico, Vt & ipſi, humiliati, Conſequãtur, vo-
biſcum, Miſericordiam. i. fidei gratiam. Ideo itaq; de vtriſq;, id eſt de Iudæis & gentibus
ita factum eſt, quia Deus, concluſit. i. permiſit concludi omnia, id eſt Iudæos & gentes, Aimo.
In incredulitate, quia aliter ex ſuperbia tuerent. Hic videtur aliquo modo myſterium ex- Ambroſius
ponere. Concluſit enim deus omnia in incredulitate, vt de amaritudine infidelitatis ſuæ Auguſtin' de ci. dei.
pœnitendo confuſi, & ad dulcedinem miſericordiæ dei credendo conuerſi, humiliores per-
manerent, & vt gratia muneris eſſet gratiſſima: & clamarent, Quam magna mult. d. t. do-
mine. Concluſit dico, tamen ita, Vt miſereatur omnium, id eſt Iudæorum & gentilium Ambroſius
quod nullum damnaturus ſit: quod quidam falſo opinati ſunt.

O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientię dei, quam incõprehenſibilia ſunt
iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius? Quis enim cognouit ſenſum domi-
ni? aut quis conſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?
Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi gloria in ſecula ſe-
culorum. Amen.

O altitudo &c. Præmiſerat ſententiam miræ profunditatis, ſcilicet quod deus concluſit
C omnia ĩ incredulitate, vt omniũ miſereatur, cuius profunditate, velut horrore percuſſus, &
velut abyſſi altitudinẽ expaueſcens apoſtolus exclamat. O altitudo &c. Valde enim par- Auguſtinus de cor. & gratia.
uum ſenſum habemus ad diſcutiendam iuſtitiam iudiciorum dei, ad diſcutiendam gratui
tam gratiam nullis meritis præcedentibus redditam: nec tam mouet nos quod gratia præ
ſtatur indignis, quam quod indignis æque aliis denegatur. Scio enim quod ſicut impoſſibi- Auguſti. de ſpũ & li.
litas, ita & iniquitas non eſt apud deum: & ſcio quod reſiſtit ſuperbis, & humilibus dat gra-
tiam. Illud vero obſcurũ eſt, quare quibuſdam indignis dat, quibuſdam negat. Aliquid eſt
in abdito & profundo iudiciorum dei. Similiter nec illud perſpicuum eſt, quare hoc modo
ſaluauerit Iudæos & gentes, vt prius permitteret eos concludi in infidelitate. Si quis ergo
quærat, quare ſic ſaluantur, cum multi alii modi ſaluationũ ſint, hoc ſe neſcire per animi ra
tionẽ innuit apoſtolus: quaſi dicat, Excæcauit deus gentes & Iudæos ad tempus, vt omniũ Ambroſius
miſereatur. Quare ſic factum ſit, non putes poſſe comprehendi. Hæc eſt enim altitudo di-
uitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quæ gentiles & Iudæos multifaria prouidentia adquiſi-
uit ad vitam. Hanc igitur ammiratur apoſtolus dicens, O altitudo diuitiarum, hoc dicit
quia multa ſcit, & profunda ſapientiæ, quæ eſt de rebus ſpiritualibus, & ſcientiæ dei, quę eſt Aimo.
de mundanis. Omnium enim diuinarum humanarumq; rerum ſublimis & profunda cogni
tio eſt apud deum, qui ſolus ſicut ſunt omnia intuetur, ad cuius notitiam omnis ſenſus no-
ſter retunditur. Quam incomprehenſibilia &c. quaſi dicat, ſicut ſapientia & ſcientia eius
ſunt incomprehenſibiles, ſic & iudicia pro quibus cepit de ſapientia & ſcientia. & hoc eſt,

Q̃ incomprehensibilia sunt iudicia eius, id est dispositiones de omnibus rebus? Et q̃ D
inuestigabiles viæ eius, id est impletiones dispositionis, quia nec in exhibitione potest cognosci quod disposuit. Deinde vtens verbis Esaiæ, altam esse sapientiam dei probat subdens, Quis enim, quasi dicat, Vere est alta sapientia & scientia. Quis enim cognouit, hoc Esaias dicit, Sensum domini? in sapientia & scientia. Aut quis cõsiliarius eius fuit? In dispositione, vel exhibitione rerum, id est quis fuit, cuius consilio ageret, vel qui eius consiliũ sciret? Patris consiliarius est vnigenitus filius eius, qui & angelus magni consilii appellatur: sed ex hominibus, & angelis nullus ei fuit consiliarius. Aut quis prior, quasi dicat, & si iudicia dei non possumus scire, saltem hoc constat quod sola gratia dat bona, non ex precedẽti merito, & hoc est quod ait, Aut quis prior dedit illi? fidem & bona opera, priusq̃ ab eius gratia præueniretur? Et retribuetur ei, merces a deo ex hoc quod fidem suã prior dedit illi? Nullus. Quoniam, potius, Omnia sunt ex ipso, patre, ex quo filius est: Et per ipsum, filiũ, per quem omnia facta sunt: Et in ipso, spiritu sancto, quia sola dilectione creauit, & conseruat omnia. Ecce trinitas personarum hic ostenditur, & essentiæ vnitas. Tres enim diuersæ præpositiones, scilicet, ex, per, in, distinctionem personarum indicãt. Ipse vero id est pronomen repetitum identitatem substãtię insinuat: sicut & illud quod subdit, Ipsi gloria, non dicit ipsis. Non enim duos, aut tres deos fides catholica prædicat, sed ipsam trinitatem, vnum deum: non vt eadem trinitas simul possit dici aliquando pater, aliquando filius, aliquando spiritus sanctus, sicut Sabellius credit: sed vt pater nõ sit, nisi pater: & filius non sit, nisi filius: & spiritus sanctus, non nisi spiritus sanctus: & hæc trinitas, non nisi vnus deus. Hanc trinitatẽ apostolus creditur insinuasse, cum dicit, Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Cum audimus omnia esse ex deo, omnes vtiq; naturas intelligere debemus, & omnia quæ naturaliter sunt. Neq; enim ex ipso sunt peccata quæ naturam non seruant, sed vitiant, quæ peccata ex voluntate peccantium nascuntur, & cum in deo sint omnia quæ condidit, nõ tamen inquinant eum qui peccant. De cuius sapientia dicitur, Attingit omnia propter suam munditiam, & nil inquinatum in eam incurrit. Attendendum etiam est q̃ non ait de ipso, sed ex ipso sunt omnia. Ex ipso enim non hoc significat pœnitus quod de ipso. Quod enim de ipso est, potest dici ex ipso, sed non omne quod ex ipso est, potest dici esse ex ipso, quia nõ est de substantia sua. Ex ipso enim sunt cœlum & terra, quia ipse fecit ea: non autem de ipso, quia non de substantia sua. Sicut aliquis homo si gignat filium & faciat domum, ex ipso est domus, ex ipso est filius: sed filius de ipso, domus vero de ligno, & de terra est. Oportet igitur vt creatorem, per ea quæ facta sunt, intellectu conspicientes trinitatẽ intelligamus, cuius trinitatis vestigium in creaturis apparet. In illa enim trinitate summa, est origo omnium rerum, & perfectissima pulchritudo, & beatissima dilectio. Itaq; illa tria a se inuicem determinari videntur, & in se infinita sunt. Ita & singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & vnum omnia. Non ergo confuse accipiendũ est F
quod ait apostolus ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso dicit propter patrẽ, & per ipsum propter filium, in ipso propter spiritum sanctum. Non ait ex ipsis, per ipsos, & in ipsis: nec ait ipsis gloria, sed ipsi. Insinuare volens hanc trinitatem vnum deum esse. Illud vero vigilanter intende, ne quia patrẽ volens intelligi, dicit ex ipso, sic intelligas omnia esse ex patre, vt neges omnia esse ex filio, vel ex spiritu sancto: cum ex patre, & per patrem, & in patre omnia esse sane dici possit, similiter de filio & spiritu sancto dici potest. Ac per hoc dum dicitur ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, sine dubio patris, & filii, & spiritus sancti demonstrabitur æqualitas. Et quia non ante nominauerat patrem, vel filium, vel spiritum sanctum, sed deum & dominum, quod ipsa trinitas dici potest, singula horum triũ referri ad singulos voluit, subdens ex ipso. Religet ergo vos vera religio vni omnipotẽti deo, quia inter mentem nostram qua illum intelligimus, patrem & veritatem, id est lucem interiorem, per quam illum intelligimus nulla interposita est creatura. Quare ipsam quoq; veritatem nulla ex parte dissimilem: in ipso, & cum ipso patre veneremur: quæ forma est omnium, quæ ab vno facta sunt, & ad vnum referuntur, quæ tamen omnia neq; fierent a patre per filium, neq; suis finibus salua essent, nisi deus summe bonus esset, qui & nulli naturæ quæ ab ipso bona esset, inuidit: & in ipso bono, alia quantum vellent, alia quantũ possent, vt manerent, dedit. quare ipsum donum dei cum patre & filio æque incõmutabile colere, & tenere nos conuenit, vnius substantiæ trinitatem deum a quo sumus, per quem sumus, in quo su

Ambrosius

August.
Aimo.
August.
Aimo.
Aimo.
Augustinus

Augusti. de natura boni

Aug. i eodẽ
Attende.
Augustinus

Augusti. de trinitate.
Caue

August.

Au. in eodẽ

Au. de vera religione.

August.

A mus, a quo discessimus, cui dissimiles facti sumus, a quo perire non permissi sumus, principiū ad quod recurrimus, & formam quam sequimur, & gratiam per quam reconciliamur, vnum quo authore conditi sumus: & similitudinem eius, per quam ad vnitatē reformamur: & pacem, qua vnitati adhæremus, scilicet deum, qui dixit, fiat: & verbum, per quod factum est omne quod substantialiter & naturaliter factum est: & donum benignitatis eius qua placuit, & conciliatum est authori suo, vt non interiret, quod ab eo per verbum factum est. Et hæ sunt res quibus fruēdum est, scilicet pater & filius & spiritus sanctus, eademq; trinitas, vna quædam summa res est, communisq; omnibus fruentibus ea, si tamen res dici debeat, & nō rerum omniū causa, si tamen & causa. Non enim facile nomen, quod tantæ excellentiæ conueniat inueniri potest, nisi quod melius dicit, ita trinitas hæc vnus deus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. ita pater, & filius, & spiritus sanct⁹, singulus quisq; eorum deus est, & simul omnes, vnus deus: & singulus quisq; horum plena est substantia, & simul omnes vna substantia. Pater nec est filius, nec spiritus sanctus: filius nec est pater, nec spiritus sanctus: spiritus sanctus, nec pater, nec filius, sed pater tantum pater, & filius tantum filius, & spiritus sanctus tantum spiritus sanctus. Eadem tribus æternitas, eadem incommutabilitas, eadem maiestas, eadem potestas. In patre vnitas, in filio æqualitas, in spiritu sancto vnitatis, æqualitatisq; concordia. Et tria hęc, dicimus vnū oīa ꝑpter patrē, æqualia oīa ꝑpter filiū, cōnexa oīa propter spiritū sanctū: tñ vnū, scilicet dñm esse solū, cui seruitus illa debe-

B tur, quæ latria græco vocabulo nūcupat. Patri.n. & filio & spiritui sancto latria debet. Pater nō habet patrem, de quo sit: filius aūt de patre est, vt sit, atq; vt illi coęternus sit. Imago enim si perfecte implet illud cuius imago est, ipsa coæquatur ei, non illud imagini suæ, vbi iam est summa congruentia, & prima æqualitas, & prima similitudo, nulla in re dissidens, & nullo modo inæqualis, & nulla ex parte dissimilis: sed ad identidem respondit ei, cuius imago est, vbi est summa & prima vita, cui non est aliud viuere, & aliud intelligere: sed id quod est ei intelligere, hoc est viuere, & hoc esse est. Vnum est hoc tāquam verbum perfectum, cui non desit aliquid: & ars quædam omnipotentis atq; sapientis dei, plena omnium rationum viuentium incommutabilium: & omnes vnum in ea, sicut ipsa vnum denuo, cum quo vnum: vbi omnia nouit deus, quæ fecit per ipsam, & ideo cum discedant & succedant tempora, non discedit vel succedit aliquid scientiæ dei. Non enim quæ creata sunt, ideo sciuntur a deo, quia facta sunt. An non potius ideo facta sunt, quia immutabiliter a deo sciuntur? Ille igitur ineffabilis quidam complexus patris & imaginis, non est sine perfruitione, sine charitate, sine gaudio. Illa igitur dilectio, delectatio, felicitas, vel beatitudo, si tamē humana lingua vel voce digne dicitur, est in trinitate spiritus sanctus non genitus, sed genitoris genitiq; suauitas, ingenti largitate atq; vbertate perfundens omnes creaturas pro captu earum vt ordinem suum teneant. Hæc igitur omnia quæ arte diuina facta sunt, & vnitatem quādam in se ostendunt, & speciem, & ordinē. Nam quodq; horum creatorum & vnum aliquid

C est, & aliqua specie formatur, & ordinem aliquem petit, aut tenet, & ita in creaturis vt prædiximus, vestigium prælucet trinitatis. Nam propter hoc naturam summi boni simplicem esse dicimus, quia est in ea pater solus, aut filius in ea solus, aut spiritus sanct⁹: id est quia sola est ista, nō inde trinitas, sine substātia personarū, sicut Sabelliani putauerūt: sed ideo simplex dicitur, quia est hoc quod habet, excepto q; relatiue quoq; persona ad alteram dicitur, nec est ipsa. Nam vtiq; pater habet filium, ad quem relatiue dicitur, nec tamen est filius: & filius habet patrē, non tamen ipse est pater. propter hoc itaq; & natura hæc dicitur simplex quod non sit aliud habēs, & aliud id quod habet, sicut & in cæteris rebus est. Nō enim habens liquorem, liquor est, nec corpus color, nec aer lux. Non ergo pater solus, nec solus filius, nec solus spiritus sanctus deus est: sed ipsa trinitas, vnus de⁹ est solus. Ipsi gloria, quasi dicat, & cum talis sit, ipsi secundum substantiam singulariter vni sit gloria non ipsis, & hoc in secula seculorum. Amen.

Augusti. de doctrina Christiana.

Augustin⁹ l lib. vi. de tri.

Augustin⁹ l lib. vi. de tri.

Augusti. ad Maximia.

CAPVT XII.

Bsecro itaq; vos fratres per misericordiam dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Et nolite cōformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri: vt probetis quę sit voluntas

dei bona,& beneplacens,& perfecta. D

Ambrosius Obsecro vos itaq;. Post tractatum legis & fidei, & naturam Iudaici populi & gentilis ad bonam vitam agendam hortatur. Hucusq; enim ne alter aduersus alterum superbiret monuit. Hinc moralis ammonitio qua monet vt alter de alterius vtilitate laboret. quasi dicat, quia in ipso sunt omnia. Itaq; obsecro vos fratres, quasi dicat, quod rogo fraternitas exigit, obsecro dico, & hoc, Per misericordiã dei, id est per apostolatum misericorditer mihi a deo commissum, vel per misericordiam a deo vobis factam & exhibitam. Quod rogo,
Vt exhibearis, id est offeratis, Corpora vestra, non tamen mentes, sed etiam corpora. licet caro repugnet. Offeratis dico, Hostiam, in mortificatione carnaliũ desideriorum,
Viuentem, per bona opera, Sanctam, in deo, scilicet firmam. Deo placentem, vt bo-
Augusti. de ciuitate dei. na intentione faciatis. Verum enim sacrificium est omne quod agitur, vt inhæreamus deo: relatum scilicet ad illum finem boni, quo beati veraciter esse possimus. Vnde & ipse homo dei nomine consecratus, & deo votus inquantum mundo moritur, vt uiuat deo, sacrificiũ
Ambrosius est verum. Tunc ergo corpora nostra sunt hostia deo acceptabilis, si ipsa incõtaminata seruemus, dissimiles illis qui voluptatibus carnis seruiunt. Et nota quod ait hostiam viuentem olim quod apud veteres, oblata hostia occidebatur, vt homines causa peccati, æternę morti subiecti ostenderentur. Hunc autem quia per donum dei purificati sunt homines, & a secũda morte liberati, viuam hostiã debent offerre vt sit signum vitæ æternæ. Non enim sicut E tunc, corpora pro corporibus immolantur, sed corporum vitia perimuntur. Rationabile, quasi dicat, Exhibete corpora vestra hostiam: tamen, Obsequium vestrum, totum in præ-
Augusti. de ciui. dei, dictis sit, Rationabile, id est cum discretione ne quid nimis sit, sed cum temperantia vestra corpora castigetis, vt non naturæ defectu cogantur dissolui, sed vitiis mori. Et nolite. Hic anima iubetur in sacrificium deo offerri, sicut ante iusserat deo corpora offerri. Si enim corpus quo inferiore tanquam famulo, vel instrumento vtitur anima, cum eius bonus vsus & rectus ad deum refertur, sacrificium est, multomagis anima ipsa fit sacrificium, cum igne diuini amoris accensa, formam concupiscentiæ secularis amittit, & deo se referens ei tanquam incommutabili formę subdita reformatur. & hoc est quod ait, quasi dicat, offerte corpora vestra, Et, etiam animas, hoc modo, Nolite, in vestra enim manu est, Conforma-
August. ri huic seculo, id est formam concupiscentiæ secularis accipere. Sed reformamini, qui in Adam fuistis deformati. quia in eo partim est amissa imago dei. Nam si non amisisset ho-
Augusti. de trinitate. mo imaginem dei, & rursum si totum amisisset, non diceretur, Reformamini in nouitate sensus vestri, vel mentis vestræ: vt incipiat illa imago ab illo reformari, a quo formata est. Non enim reformare se ipsã potest, sicut potuit deformare, Vel reformamini, quasi dicat, item itemq; de die in diem quæ reformatio fit in his qui semper proficiunt, & in ea quę ante sunt, se extendunt, nouum hominem Christum, imitantes. Vnde subdit, Reformami- F
Augusti. de perfectione iustitiæ ho. ni, dico, In nouitate sensus vestri, vel mentis vestræ, id est mentem cui non damnantur peccata reformamini ad modum noui hominis. Et nota quod hic est generalis prohibitio, & generalis iussio, prohibitio enim est, Nolite conformari huic seculo. Iussio autem est, Sed reformamini in nouitate sensus vestri. Illud pertinet ad non cõcupiscere, hoc ad diligere: illud ad continentiam, hoc ad iustitiam: illud ad declinandum a malo, hoc ad faciẽdum bonum. Non concupiscendo enim vetustate expoliamur, & diligendo nouitate induimur. Ad hoc vtiq; reformamini, Vt, in vobis ipsis experimento, Probetis quæ sit voluntas dei, id est quid deus velit, quæ voluntas est bona, quia quicquid deus vult bonũ est. Et beneplacens illis, qui intelligunt & experti sunt. Et perfecta in omni bonitate, vt nihil sit melius. Et nota quia voluntas dei dicitur, siue ipsa, qua vult quæ in deo deus est, siue illud qđ vult: hic autem accipitur dei voluntas qua vult, quæ semper impletur, quæ beneplacitũ dei vel dispositio interdum appellatur. De qua propheta ait, Omnia quæcunq; voluit fecit. Et apostolus, Volũtati eius quis resistit? Omnia ergo bona quæ fiunt, deus fieri vult, quorũ ipse author est, mala vero non vult fieri, nec tamen vult non fieri. Si enim vellet non fieri, & fierent, voluntati eius aliquid resisteret, sed tamen fieri ea præscit. Præterea voluntas dei dici-
Augustin' i enchirid. tur eius operatio, vel permissio. Vnde Augustinus, Non fit aliquid quod omnipotens fieri non velit, vel sinendo vt fiat, vel ipse faciendo. Itẽ voluntas fieri dicitur interdum eius cõsilium, vel approbatio, præceptio, vel prohibitio.

A Dico enim (per gratiam quæ data est mihi) omnibus qui sunt inter vos, nõ plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & vnicuiq; sicut deus diuisit mensuram fidei.

Dico enim per gratiam, quasi dicat, Illud obsecro vt non conformemini seculo, sed reformemini In nouitate sensus vestri. Hoc autẽ prohibeo, Dico enim per gratiam, apostolatus, id est authoritate apostolica, Quæ data est mihi non plus sapere, id est inuestigare de misteriis diuinis, Quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem; vel, Ad temperãtiam, id est sine præsumptione, & temperanter, quod præceptum, omnes hæretici trãsgressi sunt. & hoc dico non omnibus vobis, Sed omnibus qui sunt inter vos, tales, quia nec omnes hoc agebant, sed quidam inter illos. Et sciendum quia hoc est sacrificium Christianorum, vt multi vnum corpus sint in Christo. Hoc enim in sacramento altaris fidelibus notum demonstratur ecclesiæ, quæ in ea re quam offert significatur. Sicut enim panis ex multis conficitur granis, ita ex multis fidelium membris sancta constat ecclesia, qui creatoris sui participatione congauderet, cuius munere sancti sunt & vnum, quod in sequenti ostenditur, vbi ait, Multi vnum corpus sumus in Christo, quod non potest fieri nisi sapiant ad sobrietatem quod hic præcipit. Et vnicuiq;. Sicut monuit ne de priori statu superbiant, ita ne de donis quæ in fide recipiuntur. quasi dicat. præcipio non plus sapere quam oportet, & Augustinus de ciui. dei.

B præcipio, scilicet maiori vel minori sapere, Sicut diuisit deus mensuram fidei, id est ea ratione qua deus dedit vnicuiq; diuisim dona mensurata, quæ fides meretur, quod ideo fecit, vt nec indigeat, & sit subseruiendi materia, vt ita sit mutua dilectio. Aperte ostendit apostolus in his verbis hoc debere, nos sapere quod iustitiæ terminos non egrediatur, vt non nobis solis vtile sit, sed & nulli obsit: vel ita, Et vnicuiq; præcipio non plus sapere, Sicut diuisit mensuram fidei, id est secundum fidem quam deus mẽsurate diuidit. Nam & fidem mensurate partitur deus vnicuiq;, & hæc est operans per dilectionem sine qua nulla cuiusq; bona opera existimanda sunt, ex qua omnis iustitia sumit initium, quæ non est tribuenda libero arbitrio. nec illis præcedentibus meritis, quia inde incipiunt omnia bona quæcunq; merita. Opera quippe bona fiunt ab homine, fides autem fit in homine, sine qua illa a nullo fiunt homine. Fides ergo donum dei est quam partitus deus, Vnicuiq;, sicut & alia dona sancti spiritus, sine quo spiritu sancto constat Christum nos diligere, & eius mandata seruare non posse: & id nos posse, atq; agere tanto minus, quanto illum percipimus minus, tanto amplius quanto illum percipimus amplius. Ideoq; non solum non habenti, verũ etiã habenti non incassum promittitur: non habenti quidem vt habeatur, habenti autẽ vt amplius habeatur. Nam si ab alio, minus ab alio non plus haberetur, sanctus Elisæus sancto Eliæ non diceret, Spiritus qui est in te duplo fit in me. Christo autem qui est dei filius, nõ ad mensuram datus est spiritus, quia in illo habitat omnis plenitudo diuinitatis. Neq; enim Ambrosius Augusti. Augusti ad Iulianum.

C sine gratia spiritus sancti, est mediator dei & hominum homo Christus. Quod enim vnigenitus est filius, æqualis patri, non est gratiæ sed naturæ. Quod autẽ in vnitate personæ vnigeniti assumptus est homo, gratiæ est non naturæ. Cæteris autẽ omnibus ad mensurã datur, & datus additur, donec vnicuiq; pro modo suæ perfectionis propria mensura compleatur. Vnde Ioannes de Christo loquens ait. Non enim ad mensuram deus dat spiritum. Cæteris vero diuiditur, non quidem ipse spiritus, sed dona eius. Et sciendum quod obtemperãdum est apostolo præcipienti vnicuiq; sapere secundum mensuram fidei. Si enim pro viribus suis alitur infans, crescit vt plus capiat: si autẽ vires suæ capacitatis excedit, deficit antequam crescat. Augusti. de ciuitate dei.

Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra, habentes donationes secundum gratiã quę data est nobis, differentes: siue prophetiam, secundum rationem fidei: siue ministerium, in ministrando: siue qui docet, in doctrina: qui exhortatur, in exhortando: qui tribuit, in simplicitate: qui præest, in sollicitudine: qui miseretur, in hilaritate: dilectio, sine simulatione, odientes malum: adhærentes bono: charitatem fraternitatis inuicem diligentes: honore inuicem præuenientes: sollici-

tudine non pigri:spiritu feruentes , domino seruientes, spe gaudentes,in tri= D
bulatione patientes, orationi instantes , necessitatibus sanctorum communi=
cantes,hospitalitatem sectantes.Benedicite persequētibus vos. Benedicite, &
nolite maledicere.Gaudete cum gaudentibus,flete cum flentibus.

Sicut enim,quasi dicat,ideo mensurate diuisit dona,quia multi vnum corpus sumus , & ideo omnia necessaria danda,sed non in vno.& hoc est quod ait, Sicut enim in vno corpore multa membra habemus omnia autem membra non habent eundem actum, ita nos, Multi,per diuersa dona, Vnum corpus sumus in Christo,inuicē subseruiendo. Ecce corporis exemplo docet,non posse nos singulos habere omnia,ac per hoc curam nostri inuicem nos agere debere,quia inuicem officiis nostris indigemus. Singuli autem,quasi dicat,omnes vnum corpus sumus in Christo, Singuli autē,sumus membra: Alter quidē,est Membrum alterius , & ita sumus aliis seruientes , & aliis indigentes . Ideo dicitur Singuli, quia nullus excluditur,maior vel minor. Habentes autem,vel, Igitur,quasi dicat,singuli sumus membra:ad hoc, Autem,sumus, Habentes donationes differentes, id est dona differentia.Habentes dico secundum gratiam, Quæ data est nobis. Vel ita lege,quasi dicat,Singuli sumus membra , Igitur ,in differentibus donis hoc agatur , & hoc est quod ait, quia sumus membra. Igitur habentes donationes secundum gratiam quæ data est nobis, scilicet simus membra alter alterius,Quæ autem illæ sint gratiæ,ex quarum diuersitate dicuntur mēbra,& qualiter in illis nobis inuicē subseruire debeamus aperit dicens, Siue habentes prophetiam,id est reuelationem futurorum,vel quorumlibet occulrorū,simus membra aliorum,vt illis prophetemus:habentes dico, Scdm rationē fidei,quia vt exigit fides E eorum,vel auditorum datur prophetia. Et nota quod in enumeratione gratiarum a prophetia incipit,quæ est prima probatio,quod fides nostra sit rationabilis,quia credentes accepto spiritu prophetabant. Siue ministerium, ecclesiasticū habentes,vt presbyteri simus membra aliorum, In ministrando,assidue. Siue qui docet,id est qui habet gratiam docē di sit membrum alterius, In doctrina,id est in exhibitione doctrinæ. Qui exhortatur,id est qui habet gratiā exhortandi sit membrū alterius in exhortando. Qui tribuit,eleemosynas tribuat,non in duplicitate præsentis & future gloriæ,sed, In simplicitate , futuræ gloriæ,& ita sit membrum alterius.&, Qui præest,vt princeps,præsit In sollicitudine, id est vt sollicite agat,& ita sit membrum alterius:&, Qui miseretur,id est qui habet gratiam compatiendi oppresso,hoc faciat, In hilaritate,id est læto animo subueniat,& ita sit membrum alterius,quoniā in multis offendimus omnes, suggerit apostolus dominicam, & cotidianam medicinam. Hæc enim miseratio est cotidiana medicina cotidianis & si leuioribus tamen vulneribus & multis.Iudicium enim sine misericordia fiet illi qui non fecit misericordiam.Vnde dominus ait,Dimittite & dimittetur vobis. Date & dabitur vobis. Et hoc vtrīq; iustum est vt dimittatur dimittenti,& detur danti. Inest quippe deo & misericordia iudicanti,& iudicium miserenti.Quisquis vero quasi nimis iustus & securus iudicium expectat sine misericordia,iram prouocat.Misericordia hæc est multiplex,scilicet dare alii.peccanti ignoscere,oppresso subuenire &c.Et ideo non superflue hoc subdit de misericordia,ponendum vnum misericordiæ membrum,cum præmissum sit aliud membrum misericordiæ,vbi ait , qui tribuit in simplicitare,hoc dicit in hilaritate.Simplicitas excludit hypocrisim.Hilaritas gaudium ostendit fretum spe futuri.Omnis ergo misericordia,& simpliciter,& cum gaudio debet fieri. Dilectio,qua diuersa dona vniuntur sit, Sine simulatione,& sic erit alter alterius membrum:& sitis, Odientes malum,& adhærentes bono, vt nec dilectio amici faciat malum amare,nec malum faciat bonum dimittere.& sitis Diligentes inuicem charitatem fraternitatis,id est quod fratres charitatē habent inter se:vel sitis volentes a fratribus rediligi:& sitis, Inuicē præuenientes,vos, Honore,idest in qua libet reuerentia . Aliter non est fraternus amor,nisi mutuis se præueniant obsequiis . & sitis, In sollicitudine non pigri,id est si solliciti estis corde non sitis pigri opere. Maledictus enim est sicut Ieremias ait,qui opus dei fecerit negligenter,quia pigri in conuersatione diuina sine spe sunt:& ideo vt pigritiæ frigus pellatur,sitis Feruentes spiritu,id est igne charitatis,& si actu non potestis implere quod vultis.Ideo autem dicit, Feruentes,quia spiritus sanctus ignis est quo feruet charitas quæ diffunditur in cordibus nostris per spiritum F

Ambrosius

August.
Hiere.

Ambrosius
Augustinus

Ambrosius
Ambrosius

Aimo.
Augusti.de blasphemia spiritus s.

A sanctum: cui feruori contrarium est, quod dicit dominus, Refrigescet charitas multorũ. De hoc igne dominus ait, Ignem veni mittere in terrã. Dño. vel, Tempori. q. d. Quanuis dixerim, vt spiritu feruentes sitis, tñ non passim, & importune verba dei ingeratis, sed, Tempori. i. opportunitati sitis Seruientes, vt modeste cum honestate, & aptis locis, & personis, & apto tempore fidei verba loquamini. Vel dando proximo sitis Domino seruientes. q. d. quod proximo impenditis credite vos impendere deo & in his sitis, Gaudentes spe, vt nõ nisi æterna speretis, & inde gaudeatis. Certi enim de futuris gaudent, quia sperant certissime se accepturos, & ideo patientes sunt in tribulationibus. Vnde subdit, In tribulatione. August. in q. d. hoc agite quæ dixi, & si in his bonis mala occurrũt, sitis Patientes in tribulationib⁹: ps. lxxxiij. & vt possitis mala pati, sitis Instantes orationi, quia adhuc differtur res, & ideo necessaria est oratio. Necessitatibus. q. d. patiamini, Et necessitatibus sanctorum, sitis Cõmunicantes, vestra, id est sanctis passis vestra communia facire, & recipite sanctos in hospitio, quod ita ait, sitis Sectantes hospitalitatem, exemplo Abrahæ, & Loth. Et etiam, Benedicite, id est bona orate, Persequentibus vos. Per hoc remouet eos a communi consuetudine, ne irato animo incitati, vt prius facile maledicant, sed magis victa iracundia benedicant, vt laudetur dominica disciplina: ideoq; repetit, vt hoc semper faciendum doceat dicens, Benedicite. q. d. item itemq;. Et nolite maledicere. q. d. benedictio vestra sit sine ammixtione amaritudinis. Et etiam debetis Cum gaudentibus gaudere, de profectu. & debetis Cum flentibus flere, de eo vnde flendum sit, vt de lapsu alicuius, vel de gloriæ dilatione. Et sitis Ambrosius

B

Idipsum inuicem sentientes, non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos, nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona non tantum coram deo, sed etiã coram omnibus hominibus. Si fieri potest (quod ex vobis est) cum omnibus hominibus pacem habentes. Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim, Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus. Sed si esurierit inimicus tuus ciba illum, si sitit, potum da illi, hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.

Idipsum inuicem sentienres, cum illis in gaudio, vel in fletu. & pro his omnibus prædictis & aliis, Non, sitis, Sapientes alta, in corde saltẽ: Sed, sitis, Consentientes humilibus, id est humilium imitatores. Et nota q; non ait, colloquentes humilibus, sed consentientes, quod non fit ore rantum, quia tunc vera est humilitas, si non est lingua sola, sicut hypocrita, qui dicit se peccatum non habere foris, fingit humilitatem, intus amplectitur vanitatem. ergo in corde & in ore non habet veritatem. Ideo ergo dixit, non alta sapientes, ne sit elatio in animo, & ne præsumentes de se condoleant aliis, sed exprobrent, quasi peccatoribus. Hæc est superbia quæ cum se præponit offendit, deinde adiunxit, Sed humilibus consentienres, vt aliena causa sit eorum, vt ita gratiam habeant apud deum qui superbis resistit, & humilibus dat gratiam. Et nolite esse prudentes apud vosmetipsos. i. ne prudentiã vestram apud vos tantum, sed magis apud proximos exerceatis, etiam si quis eorum offendit. Vnde subdit, Nulli, sitis, Reddentes malum pro malo, etiam si qui offendant vos. Deinde monet ne etiam licita cum scandalo fiant, dicens, & sitis Prouidentes bona, non tantum coram deo, id est in secreto cordis, Sed etiam coram omnibus hominibus, vt nõ fiat scandalum, sed bonum exẽplum, quia illud fieri debet, quod & deo non displiceat, & fratri scandalum non fit. Et etiam sitis, Habentes pacem cũ omnibus hominibus si fieri potest, vt assentiant. si vero non potest fieri, malorum iniquitate merente, saltẽ, Quod ex vobis est, facite. s. quod ad vos pertinet. i. pacem cum eis habete quantum in vobis est, vt etiam cum his qui oderunt pacem sitis pacifici. Vel, Sitis habentes pacẽ cum omnibus hominibus, si fieri potest. ideo dicit si fieri potest, quia difficile est. Quod tamen licet sit difficile, Est ex vobis. i. in potestate vestra. s. habere pacem cum omnibus. Et nõ sitis, Defendẽtes vosmetipsos charissimi. i. non sitis resistentes aduersarios. Sed date locum iræ, id est iudicio dei. Attende quod non præcipit vt nolint sancti vindicari a deo quod clamant sancti, sed vt non seipsos vindicantes dent locum iræ dei, qui dixit, Mihi vindictam, ad Ambrosius Augusti. in ps. cxxx. Ambrosius Ambrosius Aug. in ps. lxxxviij.

C

A ta.i.quicunq; habet potestatẽ dei,ordinatione habet.Itaq; qui resistit potestati,dei ordina-
tioni resistit,& hoc est quod dicit.q.d.Ideo debes subiici potestati,quia, Non est potestas,
alicui homini,vel bono,vel malo. Nisi a deo,data. Vnde Pilato dñs ait,Non haberes in
me potestatem,nisi datum esset tibi desuper. Malitia hominum, cupiditatẽ nocendi per se
habet:potestatem si ille non dat,non habet.Ideoq; diabolus anteq̃ aliquid tolleret Iob,dice
bat domino,Mitte manũ tuam.i.da potestatem,quia etiam nocẽtium potestas, non est nisi
a deo.Sicut scriptum est loquente sapientia,Per me reges regnant, & tyranni per me tenẽt
terram. Vnde Iob de dño ait,Qui facit regnare hypocritã propter peruersitatem populi.Et
de populo Israel dicit deus,Dedi eis regem in ira mea. Nocendi voluntas potest esse ab ho
minis animo.potestas autem non est nisi a deo,& hæc est abdita aptaq; iustitia.Iniustũ eñ Augusti.de natura bõi.
non est vt improbis accipientibus nocendi potestatem bonorum patientia probetur,& ma
lorum iniquitas puniatur.Nam per potestatem diabolo datam,& Iob probatus est vt iustus
appareret, & tentatus est Petrus, ne de se præsumeret, & Paulus colaphizatus ne se extol-
leret,& Iudas damnatus vt se suspenderet.Cum ergo deus iustos faciat suos per potestatem
diabolo datam,tñ pro iniqua nocendi voluntate,quæ diaboli ipsius fuit, ei reddetur in fine
supplicium. Quæ autem sunt a deo ordinata, id est rationabiliter ab eo disposita sunt. Iob
ait,Deus potentes non abiicit,cum & ipse sit potens. Gregorius deum imitari desiderat,qui
fastigium potentiæ alienis intentus vtilitatibus,& non suis laudibus administrat.Qui prę
B latus cæteris prodesse appetit non præesse. Timoris nanq; elatio non ordo potestatis in cri
mine est,potentiã tribuit,elationem vero potentiæ malitia nostræ mentis inuenit. Tolla-
mus ergo q; de nostro intulimus,& bona sunt quæ dño largiente possidemus, quia nequaq̃
iusta potentia,sed actio praua damnatur. Itaq; qui resistit,vel dolo,vel vi, Potestati.i.ho
mini habenti potestatem,in his.s. quæ ad potestatem pertinent,vt in tributo,& huiusmo-
di. Dei ordinationi resistit.i.habenti potestatem dei ordinatione.Non ergo secundũ dei
ordinationem agit.de potestate bona patet q; deus præfecit eam rationabiliter : de mala
etiam videri potest dum boni per eam purgantur,& mali damnantur,& ipsa deterius præ-
cipitatur.Et nota q; nomine potestatis interdum accipitur potestas ipsa quæ datur alicui
a deo,aliquando ipse homo habens potestatem,quod diligens lector distinguat. Qui aũt.
q.d.qui resistit potestati,dei ordinationi resistit.Hoc autem tam graue est.q; Qui,ei, Re
sistit,ipsi sibi acquirit damnationem,& ideo non deberet quis resistere,sed subiici.Si tamen
illud iubeat qđ non debes facere:hic sane contemne potestatem timendo maiorem potesta
tem.Ipsos humanarum rerum gradus aduerte,si quid iusserit curator, nunquid faciendum
est si contra proconsulem iubeat? Rursum,si quid ipse proconsul iubeat,& aliud iubeat im-
perator,nunquid dubitatur illo contempto illi esse seruiendũ?ergo si aliud imperator,aliud
deus iubeat contẽpto illo obtẽperandũ est deo. Nã principes.q.d.merito acquirũt dãna-
C tionẽ qui potestati resistũt.Nã principes boni vel mali non sunt, Timori boni operis,sed
mali.i.non sunt ad timorẽ his qui bene operãtur,sed his qui male.Si eñ bonus est princeps
bene operantẽ nõ punit,sed diligit.Si vero malus est nõ nocet bono,sed purgat eũ.Mal⁹ ve
ro debet timere,qui instituti sunt principes vt mala puniãt.Principes dicit illos quia ꝓpter
corrigẽdã vitã,& ꝓhibẽdo aduersa creãt,dei habẽtes imaginẽ,vt sub vno cæteri sint. Vis
aũt.q.d.male operãtibus sunt timori, Tu aũt vis nõ timere potestatẽ,quæcũq; sit siue bõa,
siue mala. Fac bonũ,& nõ est vnde timeas,imo, Habebis laudẽ ex illa,& si mala est, dum
tibi causa est maioris coronæ.Si aũt iusta est potestas,habebis laudẽ ex illa,etiã ipsa laudã-
te.Si iniqua est,habebis laudem ex illa,nõ ipsa laudante,sed ipsa tibi laudis occasionẽ prę- Aug.in ser. sctĩ Laurentij.
bẽte. Vere ex illa laudẽ habebis. Dei.n.minister est tibi in bonũ.i.tibi est faciẽs bonũ siue
bonus,siue malus sit,quia exercet,vel datus est a deo in bonũ tuũ,vt tueat̃ te & tua.Manife-
stũ est.n.q: ideo dati sunt rectores a deo ne malũ fiat bonis. Si aũt male feceris.q.d.bono
nõ est timẽdũ. Si aũt male feceris time. Et timẽdũ est, Enim.i.quia. Portat gladiũ.i.
habet iudiciariã potestatẽ. Nõ sine causa,sed vt malos puniat,& hoc ostẽdit subdẽs. Dei
eñ minister est.i.loco dei vindicat.ipse dico existẽs Vindex in irã dei. i.propter offen-
sam dei vindicandã. Vel vindex in irã dei futurã ostendendam.i.propter vindictã dei fu
turam ostendendã,quia hæc punitio vindicat persistentes in malo, grauius esse puniẽdos.
Dico quod vindex est,& hoc, Ei.i.ad damnum eius, Qui malum agit,& quia minister
dei est, Ideo subditi estote ei ,quasi ex necessitate. vel necessitati, alia litera.i.necessariæ

ordinationi, Subditi estote,& hoc non solum propter iram principis,vel dei vitandam, D
Sed propter conscientiam.s.vt munda sit vestra mens,prælatum a deo diligēdo,licet.n. omnes fideles inquantum fideles sunt,vnum sint in Christo, in cuius fide non est distantia Iudæi & Græci,dñi & serui,& huiusmodi,differentia tamen est in conuersatione mortali, & eius ordinem in huius vitæ itinere seruandum esse apostoli præcipiunt. Alia sunt.n.quæ seruamus in vnitate fidei sine vlla distantia. Alia in ordine huius vitæ tanq̃ in via,ne nomen domini,& doctrina blasphemetur. Ideo enim,Hæc est probatio subiectiōis.q.d.subditi esse debetis,quia etiam Ideo.i.ad ostendendam subiectionem, Præstatis tributa,qd est signum subiectionis,non ait soluitis,sed præstatis,quasi reddituris,quia reddunt seruiēdo in defensionem,dum pugnāt pro patria, & dum agūt iudicia præstatis tributa,vos dico seruiētes deo. In hoc ipsum.i.propter hoc ipsum seruitis deo,quod illis tributa datis. Vere per hoc seruitis deo, Minister enim dei sunt. Ad hoc enim instituti sunt, vt boni laudentur,mali puniātur. Vel ita, Ministri enim.q.d.debetis præstare tributa.quia, Ministri dei sunt. Ipsi dico, Seruientes vobis,dum patriam defendunt. In hoc ipsum,id est propter hoc,scilicet propter tributum seruiunt vobis in defensione patriæ, & quia ministri dei sunt.

Reddite ergo omnibus debita,cui tributum tributum, cui vectigal vectigal,cui timorem timorem,cui honorem honorem. Nemini quicquam debeatis,nisi vt inuicem diligatis. Qui enim diligit proximum,legē impleuit. Nā non adulterabis,non occides,non furaberis,non falsum testimoniū dices, non concupisces,& si quod est aliud mandatum,in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio. E

Aimo. Reddite omnibus debita,vt sic laudetur disciplina euāgelica,hoc modo, Cui,debetis, Tributum,reddite Tributum. Tributum dicit quod regiones soluūt. Cui debetis, Vectigal,reddite Vectigal. Vectigal dicitur stipēdium,quod datur dominis quando per patrias vehuntur,vel tributum dicitur,quod domi soluitur, vectigal quod ad domum domini vehitur. Cui,debetis Timorem,reddite Timorem,vt dominum timeamus, & personas vereamur. Cui honorem,debetis,reddite honorē,vt assurgere,& huiusmodi. Quis per singula? Nemini quicq̃ debeatis nisi vt inuicem diligatis,i.cætera ita soluite vt non debeatis aliquid. Charitatē vero ita soluite vt semper debeatis. Sola enim charitas est quę etiam reddita semper detinet debitorem. Redditur enim cū impenditur. Debetur autē si reddita fuerit,quia nullum est tempus quo ipsa danda non sit,nec cum redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur. Habendo enim redditur non carendo,vt pecunia quæ reddi non potest,nisi habeatur,nec haberi nisi reddatur. Imo cum redditur ab homine, crescit in homine,& tanto maior acquiritur,quanto pluribus redditur. Hic autem fit mentio F de charitate,quia valet ad humilitatem prędictam. Et nota quod pacem nos supra monuit habere ad omnes. Hic autem dilectionem dicit esse habendam inter fratres quod notat dicendo, Inuicē. Aliter enim vere fratres non sunt,& vere dilectio est habenda,quia, Qui diligit proximum,legem impleuit.& hoc per partes ostendit,dicens, Nam non.q.d. Vere impleuit,nam hoc præceptum, Non adulterabis:& hoc, Non occides:& hoc, Non furaberis:& hoc, Non falsum testimonium dices:& hoc, Non concupisces,tē proximi tui. Et si quod est aliud mandatum,per Moysen datū, Instauratur.i.continetur,& impletur. In hoc verbo,i.in hoc mādato,quod Moyses fecit in Leuitico. s.diliges proximum tuum sicut teipsum. In bono diligendus est proximus,non in malo,quoniam qui diligit iniquitatem,odit animam suam:& ita non seipsum diligit,quia nec proximū sicut seipsum. Et nota quia cum duo sint præcepta charitatis,in quibus tota lex pendet & prophetæ:pro vtroque sæpe vnum ponitur,non immerito,quia deus,nec sine proximo,nec proximus sine deo diligi potest. Hic autem dilectio proximi ideo commemoratur, quia dilectio proximi in factis apparet. Dilectio vero dei amplius latet,& ideo hanc spiritualius ponit,de qua dominus ait,Mandatum nouū do vobis vt diligatis inuicē vbi illud mādatū maius dilectionis dei videtur esse prætermissum. Sed bene intelligentibus vtrunq; inuenitur in singulis,quia

Augusti ad Cælestinū.

Ambrosius

Ambrosius

Aug.de tri.

Au. sup.Io.

A qui diligit deum, non poteſt eum contemnere quem deus præcipit diligi. Et qui ſancte ac
ſpiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit niſi deum? Ipſa eſt dilectio ab omni mun-
dana dilectione diſcreta, quam diſtinguẽdo dominus ait, Sicut dilexi vos. Quid enim niſi
deum dilexit in nobis, non quem habebamus, ſed vt haberemus. ſicut medicus diligere dici
tur ægros? & quid in eis diligit niſi ſalutem quam cupit vtiq; reuocare, non morbũ quem ve
nit expellere? Sic ergo & nos inuicem diligamus, ait, quantum poſſumus inuicem ad haben
dum deũ in nobis curam dilectionis attrahamus. Tunc eſt quippe optimus homo, cũ tota Auguſti. de doctrina Chriſtiana.
vita ſua pergit, in incõmutabilẽ vitã, & toto affectu inhæret illi. Si autem ſe propter ſe di-
ligit, non ſe refert ad deum, ſed ad ſeipſum conuerſus, non ad incommutabile aliquid cõuer
titur, & ideo iam cũ defectu aliquo ſe fruitur. Si ergo teipſum, non propter te debes dilige-
re, ſed propter illũ vbi dilectionis tuæ rectiſſimus finis eſt, non ſuccenſeat alius homo, ſi etiã
ipſum propter deum diligis. Hæc enim eſt regula dilectionis diuinitus conſtituta, vt dili-
gas proximum propter deũ. Deum vero ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, vt, ſ. o-
mnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectũ in illum conferas, a quo ha-
bes ea ipſa quæ confers. Nemo ergo diligit proximum, niſi diligat deum. Quantum ergo Auguſt. ad Hiere.
poteſt, proximo impendat quem diligit, ſicut ſeipſum, vt & ille diligat deum, quem ſi ipſe Auguſtinus
non diligit, nec ſe, nec proximũ diligit. Amator enim dei, amator eſt ſui: & non diligẽs deũ Auguſt. ſu-
B non diligit proximum, quia non diligit ſeipſum. Qui aũt ſe propter habendum deum dili- per Ioannẽ
gũt, ipſi ſe diligunt: ergo vt ſe diligant, deũ diligunt. Non eſt hęc dilectio in omnibus ho-
minibus. Pauci enim ſe diligunt, vt ſit deus omnia in omnibus. Dilectio. q. d. vere qui di-
ligit proximum, bene facit, quia, Dilectio proximi non operatur malũ. i. diligẽs proximũ, Au. in pſ. xl
nullum malum mortale operatur. Proximum omnẽ hominẽ oportet intelligi, quia nemo eſt,
cum quo ſit operandũ malum. Qui ergo amat homines, aut quia iuſti ſunt, aut vt iuſti ſint,
amare debet. Sic enim & ſeipſum amare debet. ſ. vel quia iuſtus eſt, vel vt iuſtus ſit. Qui enim
aliter ſe diligit, iniuſte ſe diligit: quia ad hoc ſe diligit, vt ſit iniuſtus. Ad hęc ergo vt ſit ma
lus, ergo iam non ſe diligit. Qui enim diligit iniquitatem, odit animã ſuã. Et quia dilectio
non agit malum, Ergo dilectio eſt plenitudo legis. i. qui diligit plene implet legẽ. Vbi enĩ Aug. ſuper
charitas eſt quid eſt quod poſſit deeſſe? Vbi aũt nõ eſt, quid eſt quod poſſit prodeſſe? Cur er- Ioannem.
go non dicimus qui hanc virtutẽ habet, habere omnes, cũ plenitudo legis ſit charitas, quæ Auguſti ad
quanto magis eſt in homine, tanto magis virtute eſt præditus. Quanto autẽ minus, tanto Hieronym.
minus ineſt virtus. Quanto minus ineſt virtus, tãto magis ineſt vitiũ. In hac decalogus le- Aug. in ſer. de x. cordis
gis impletur. Decalogus enim legis decem præcepta habet, quæ ſic ſunt diſtributa vt tria
pertineant ad deũ, ſeptẽ pertineant ad hominẽ. Eſt enim bellum quod ſecũ agit homo, di-
micans contra concupiſcentias malas, & fręnans auaritiam, elidens ſuperbiã, ſuffocãs am-
bitionem, trucidans libidinẽ. Has pugnas fac in occulto, & non vinceris in aperto. Ad hoc
C docẽtur manus noſtrę ad prælium. Non eſt hoc in ſpectaculis veſtris venator? quod citha-
riſta. Aliud agit venator, aliud cithariſta. In ſpectaculo dei vnum eſt, tãgis eaſdem decem
cordas, & feras occidis, vtrunq; ſimul facis? tangis primam cordam qua vnus colitur deus,
cecidit beſtia ſuperſtitionis. Tangis ſecundam cordam, quia non accipis nomen dei tui in
vanum, cecidit beſtia erroris, & nefandarum hæreſum. Tangis tertiam cordam, vbi pro
ſpe futurę quietis facis quicquid facis, interficiẽ crudelior cęteris beſtiis amor ſeculi huius.
Propter amorem huius ſeculi laborant homines in omnibus negociis, tu autẽ in oĩbus ope-
ribus tuis labora, non propter amorem ſeculi, ſed pro ſempiterna requie quam promittit
deus. Honora patrem tuum & matrem tuam, tangis quartam cordam, vt honorem paren-
tibus deferas, & cecidit beſtia impietatis. Non mœchaberis, tangis quintam cordam, ceci-
dit beſtia libidinis. Non occides, tangis ſextam cordam, cecidit beſtia crudelitatis. Non
furtum facies, tangis ſeptimam cordam, & cecidit beſtia rapacitatis. Non falſum teſtimo-
nium dices, tangis octauam cordam, & cecidit beſtia falſitatis. Non concupiſces vxorem
proximi tui, tangis nonam cordã, & cecidit beſtia adulterinę cogitationis. Aliud eſt enim
non facere aliquid tale propter vxorem propriam, aliud nõ appetere alienam vxorem. Ideo
duo præcepta ſunt, non mœchaberis, & non concupiſces vxorem proximi tui. Non concu-
piſces rem proximi tui, tangis decimam cordam, & cecidit beſtia cupiditatis. Ita cadenti-
bus omnibus beſtiis, ſecurus, & innocens in dei dilectione, & humana ſocietate ver-
ſaris.

Et hoc ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere, nūc enim D
propior eſt noſtra ſalus, q̄ cum credidim⁹. Nox praeceſſit, dies autē appropin-
quauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ſicut in
die honeſte ambulemus, non in cōmeſſationibus & ebrietatibus, non in cubi-
libus & impudicitiis, non in contentione & aemulatione, ſed induimini domi
num Ieſum Chriſtum, & carnis curam ne feceritis in deſideriis.

Et hoc ſcientes. Alia commēdatio charitatis eſt hic. Supra dixit quod malum non facit: hic dicit quod etiam opportunitatē parat bene operandi: quaſi dicat, Scimus quia dilectio malum nō operatur, & hoc etiam ſcimus, Quia hora eſt iā nos de ſomno ſurgere. Et nos, Hoc ſcientes, abiiciamus &c. Vel ita ſicut quidam libri habent, Hoc tēpus, quaſi dicat, dilectio eſt plenitudo legis, & nos, Scientes hoc tempus, ſcilicet gratiae, Abiiciamus &c. quod debemus, Quia iam, ſcilicet ex quo dilectionē habuimus, Eſt, nobis, Hora, id eſt oportunitas, ſed breuis, Surgere de ſomno, id eſt de torpore bene operandi & negligentia vel ignorantia quae per ſomnum ſignificaē hic, & debemus ſurgere nunc. Nunc enim noſtra ſalus, id eſt aeterna quae nobis promittitur, Eſt, propior, id eſt magis debita per bona opera, Q̄, tunc, Cum, tantummodo, Credidimus. Manifeſtum enim eſt, quia poſt lauacrum aliquis bene operans & ſtudens charitati vicinus eſt aeternae vitae. Bona enim vita ſignum eſt & cauſa ſalutis futurę, baptiſmus vero eſt ad veniam, vita bona etiam ad coronam: quia ergo credidimus & operati ſumus, turpius eſt niſi ſurgamus. Vel, Nunc eſt, ſcilicet hoc tēpore, Propior noſtra ſalus, q̄ cum credidimus, quia plus morti proximi ſumus. E

Ambroſius

Ambroſius

Aimo.

Nox praeceſſit &c. Item hic oſtenditur cur ſurgere debent, q. d. ideo etiā debetis ſurgere, quia, Nox, infidelitatis & ignorantiae, Praeceſſit, id eſt fuit, ſed modo non eſt, cuius memoria monet, vt caueatis. Dies autem, id eſt aeterna beatitudo, Appropinquauit, dū peccata ſunt remiſſa, dum iuſti eſtis per gratiā. Vel ita, debetis ſurgere, quia, Nox praeceſſit, id eſt vetus homo, qui in baptiſmo praeteriit, ſcilicet fomes peccati. Dies autē appropinquauit, ſcilicet ſol iuſtitiae Chriſt⁹, cuius luce veritatem didicerunt, vt ſciant quid agēdum ſit. Prius enim ignorantes Chriſtum in tenebris erant. At vbi lux orta eſt, tranſierūt a falſo ad verum. Ergo. ſ. propter interſertas cauſas, Abiiciamus opera tenebrarum. i. opera mala quae ex tenebris ignorantiae venerunt. vel quae tenebras amāt, & ad tenebras ducūt.

Et induamur tanq̄ ornamentum, Arma lucis, id eſt virtutes quae ſunt arma, quę exigit lux, id eſt fides. Et acceptis virtutibus, Ambulemus honeſte, id eſt in actu earū exerceamur Sicut, decet, In die, fidei. Quae autem ſunt opera tenebrarū oſtendit, ſubdens, Non in commeſſationibus. q. d. Ambulemus honeſte, ſed non in his. ſ. non commeſſationibus. i. luxurioſis conuiuiis, quae aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus ſolent a contubernalibus exhiberi. Et ebrietatibus. i. immoderatis potationibus. Brian enim genere maſculino dicimus calicē aptū potatiōi, a quo dicit̄ ebrietas, quae eſt nimia potatio vini. Nō in cubilibus. i. in pigritia dormientiū. Et impudicitiis. i. in luxuria quae in cibo & potu nimio venit. & ideo poſt cōmeſſationē & ebrietatē poſuit, Non in contentione & ęmulatione, ambulemus, ſicut ſolebant facere ſe inuicē praeferēdo, in quo minor inuidebat maiori, & ita erat cōtentio. i. aemulatio. Et nota Romanos in his tangi, & ideo non eſt eis ius glādi. Horū aūt morborū ſuperbia eſt mater, & humanae laudis auiditas, quae etiā hypocriſim ſaepe generat. Huic non reſiſtit̄ niſi crebris diuinorū librorū teſtimoniis incutiat̄ timor & charitas dei. Sed induite. q. d. ne faciatis praedicta: Sed induite, vel, Induimini dn̄m noſtrū Ieſum Chriſtū. i. formā Chriſti ī oībus, quē induti nō cogemini ſeruire carni. Vn̄ ſubdit, Et carnis curā ne feceritis, nō dico in neceſſariis ad ſuſtentationē, ſed, In deſideriis, illicitis. Sic. n. ſumēda ſunt alimenta queadmodū medicamenta. Fames. n. & ſitis vt quidā dolores vrunt, & ſicut febres necāt, niſi alimentorū medicina ſuccurrat, quę pręſto eſt ex cōſolatiōe munerū dei, qui regnū dei quaerētibus oīa adiiciēda promiſit. Sic ergo ſumēda eſt alimōia vt medicina, ſed dū ad quietem ſatietatis ab indigētia tranſitur in ipſo tranſitu inſidiatur laqueus concupiſcentię. & cum ſalus debeat eſſe cauſa edendi adiungit ſe tanquam pediſſequa periculoſa iocunditas, & ſaepe conatur praeire, vt eius cauſa fiat quod ſalutis cauſa faciendū erat, & ſaepe incertum fit, vtrum neceſſaria corporis cura ſubſidium petat, an voluptaria cupiditas fallaciae miniſterium ſuppetat. Ad hoc incertum hilareſcit infelix F

Aimo.

Auguſti. ad Aurelianū epiſcopum.

Auguſtinus in. lib cōfeſ.
Auguſti de ſer in mōte
Auguſt. i li. confeſſ.

A animá gaudens non apparere quid satis est moderationi valetudinis, vt obtentu salutis obumbret negotium voluptatis, nec idem vtriusque modus est. Nam quod saluti sat est delectationi paret est.

CAPVT XIIII.

Nfirmum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum. Alius enim credit manducare se omnia: qui autem infirmus est, olus manducet. Is qui manducat non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantẽ non iudicet: deus enim illum assumpsit.

Infirmum autem in fide, quia ex Iudæis erant, qui Romanos ad fidem Christi assumpserant admixta lege, ideo quibusdam videbatur cibos debere discerni, sicut lex mandabat, & hi non erant perfectæ fidei. Aliis vero qui Christum sine lege sequebantur videbatur econtrario, scilicet licere edere omnes cibos. perfectæ enim fidei est nullũ cibũ discernere, & immundum putare, quia omnia munda sunt mundis: sed quidam infirmi vt dictum est censebant, vel dicebant a quibusdam abstinendum, & ita inter Romanos erat contentio. Vnde præcipit hic apostolus tales assumere, non abiicere: sed patiendo ad fidem erigere exemplo & verbo, & si incognitũ est quo quis animo faciat, non inde disceptare. Tales igitur apo- Ambrosius

B stolus tanquam ægros medicis offerens ait, Infirmum autem &c. quasi dicat in nobis honesti sitis vt dictum est. Infirmum autem in fide, id est illum qui nondum perfecte credit, scilicet qui non credit vt credendum est, assumite ad sanandum. Sicut Christus ægros assumpsit vt eos sanaret, assumite dico, Non in disceptationibus cogitationum, id est nõ ita vt de occultis iudicetis eum reum. Non est enim damnandus cuius cogitatio non est aperta, vel de quo nescimus qualis post futurus sit. Non igitur nobis vsurpemus diiudicare cogitationes aliorum, sed deo præbeamus cogitationes nostras, & faciem boni videntes gaudeamus, cor vero deo committamus, pro quo oremus. Dico assumite infirmum, & sunt inter vos quidam qui hoc possunt. Alius enim vestrũ, in fide perfectus, Credit, se posse, Manducare omnia, humanis vsibus data: & hic talis potest assumere alios. Qui autem infirmus est. i. qui cibos discernit reputãs alios mundos, alios immundos, Manducet olus. Hic indiget assumi qui permittitur edere olus, in quo nulla quæstio est, in cuius esu omnis secta consentit. Infirmus ergo est qui cibos discernit eo quod Iudæi prohibiti sunt edere, hũc suo iudicio dicit relinquẽdum apostolus, ne cum scrupulo edat. Vel infirmus dicitur pronus ad casum, qui facile impetu libidinis sternitur. quasi dicat, licet perfecta fides sit quæ omnia licere credit, tamen qui infirmus est, id est qui timet casus vitiorum, manducet olus, id est tenues & aridos cibos qui non fomentum vitiorum, & abstineat ab illis quibus libido excita- Aimo. August. Ambrosius Hiero.

C tur. Crassitudo enim carnium, & deliriose epulæ prouocant corpus ad libidinẽ. Is qui manducat. Supra præcepit non disceptare de cogitationibus aliorum. Hic præcipit non sperne re illos. Quasi dicat, & cum hæc ita sint, Is qui manducat, omnia indifferenter, Nõ spernat non manducantem, id est abstinentem, quia voluntatis est edere, vel non edere, & ideo quæstio huic fieri non debet. Omnia enim voluntati humanæ subiaceãt, sicut dominio humano subiecta sunt. Et qui non manducat, omnia, Non iudicet manducantem, tanquam reum, id est non credat, & asserat eum peccare, cum nesciat quo animo faciat. De manifestis enim non de occultis iudicandum est. Manifesta vero sunt quæ non possunt animo bono fieri, vt sunt stupra, blasphemiæ, furta, & huiusmodi, de quibus iudicare permittitur nobis. De quibus etiam dicitur, Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Sed ea quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretamur, vt de cibis, quia possunt bono animo & simplici corde sine vitio concupiscentiæ, quicunque humani cibi indifferenter sumi. De talibus enim rebus quæ possunt bono animo fieri, & non bono, volebant illi cum homines essent, ferre sententiam in occulta cordis, de quibus solus deus iudicat. Vnde dicitur, Nolite ante tempus iudicare. Sunt ergo quædam media facta, quæ ignoramus quo animo fiant, quia & bono & malo fieri possunt. De quibus temerarium est iudicare, maxime ut nõ condemnemus. Deus enim, quasi dicat, neuter alterum iudicet, vterque enim seruus dei est, & hoc est, Deus enim, illum, scilicet manducantem assumpsit ad fidem &c. hoc est, ergo, Ambrosius Augusti de ser. in mõte.

Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit: stabit D
autem, potens est enim deus statuere illum. Nam alius iudicat diem inter diē, alius autem indicat omnem diem. Vnusquisq; in suo sensu abundet. Qui sapit diem, domino sapit: & qui manducat, domino mãducat: gratias enim agit deo. Et qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit deo.

Tu quis es, id est cuius valentiæ es, Qui iudicas alienum seruum? id est damnandum affirmas? quod non debes cum sit alterius seruus. Manifestum est enim seruum non debere conserui voluntatem iudicare, Suo &c. quasi dicat, de incognito corde alieni serui, tu non habes iudicare. Quia suo domino, id est ad honorem domini sui, Stat, qui stat, Aut cadit, suo domino, quia ad eum pertinet etiam casus cadentis, qui erigere potest, vel iudicare. Stat, aut cadit, ideo dicit, quia ambiguum est, quia forsitan stat qui putatur cadere: vel, Suo domino stat aut cadit, quia qua conscientia edat vel non edat, deus iudex est cuius seruus est. Stabit autem, id est stare poterit, Domino suo, quia neq; si edit reus est: neq; si non edit, culpabilis est, si tamen deuotione hoc agit. Vel ita, Stabit autem, quanuis de omnibus regeneratis, & pie viuentibus loqueretur apostolus dicens seruum alienum, continuo tamen respexit ad prædestinatos cum ait, Stabit autem, hoc de prædestinatis dicit: & ne sibi stare arrogent subdit, Potens est enim deus statuere illum, de quo nulli est ambiguū. E
Per hoc autem quod ait, stat aut cadit, ostendit se nescire quo animo ille se agat in dubiis. Cum vero addit, stabit autem: Hic innuit quod ambigua debemus in meliorem partē vertere, & plus salutem quam mortem reorum optare, & in futuro spem boni habere, & si aliter sit in pręsenti. Nam alius iudicat. Supradixit quod alii omnia mãducant, alii non omnia, de generibus ciborum agens: hic dicit quod alii omni, alii aliquo certo tempore abstinent: & vtrūq; recte posse fieri dicit, quasi dicat, dico stabit, & potest credi staturus esse, quia quod agit ex iudicio dei agit. & hoc est quod ait, Nam alius iudicat, dicit esse eligēdū in
Aimo. abstinentia interpositum, Inter diem, & diem. Alius aūt oēm diem iudicat, esse eligendum in abstinentia, id est quidam certis diebus, quidam omni tempore putant esse abstinēdum. Vnusquisq;, autem eorū In suo sensu, in sua conscientia, Abūdet, in melius, vt qui edit cum gratiarum actione edat, & qui abstinet pro deo faciat. vel, In suo sensu, id est in suo consilio dimittatur ne scandalum passus, a charitate quæ est mater omnium virtutum recedat. Dico quod in suo sensu sit abundans: & ita faciet, Qui sapit diem omnem: vel,
Ambrosius Inter diem & diem, deo domino sapit, id est ad honorē domini facit, quia deo placere in hoc se putat. Et similiter, Qui manducat, omnia, Mãducat domino, id est ad laudem domini & honorem, cuius omnia creata credit munda: & quia ei seruiturus illis sustentatur: & quod domino manducet, effectus indicat, Gratias enim agit deo, pro omnibus creaturis quibus sustentatur & pascitur. & similiter, Qui non manducat, id est qui abstinet, Do- F
mino, id est ad honorem domini est, Quod non manducat, effectus indicat. Et, id est quia, Gratias agit deo, pro collatis sibi abstinentia, & debemus edere vel non edere domino. Enim, id est quia.

Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino viuimus: siue morimur, domino morimur. Siue ergo viuimus, siue morimur, domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit: vt & viuorum & mortuorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim, Viuo ego dicit dominus, quoniā mihi flectetur omne genu, & omnis lingua cōfitebitur deo. Itaq; vnusquisq; nostrum pro se rationem reddet deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus: sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum.

Aimo. Nemo nostrum, fidelium: Viuit, spiritualiter. i. in virtutibus. Sibi. i. suæ volūtati. Qui enim lege frenatur & regitur, nō sibi viuit, sed deo qui legē dedit. Si lex non esset, sibi quisq; viueret. aut, Nemo, nostrum, Moritur, vitiis, sicut fit in baptismo. Sibi. i. vt sibi placeat: sed domino, quo iudice damnatur, vel coronatur. Vel, Nemo viuit, virtutibus aut moritur

A uitiis, Sibi,ſed dño.Et vere nemo ſibi. Siue enim viuimus,vita virtutum, Domino vi.
id eſt a domino iudicandi,vel vt ei placeamus. Siue morimur,vitiis & peccatis, Dño mo
rimur,id eſt ad ſimilitudinem Chriſti,in cuius morte baptizati ſumus:vt ſicut Chriſtus ſe- Aimo.
mel mortuus eſt,& ſemper viuit:ita & nos ſemel mortui peccato,in baptiſmo,ſemper viua-
mus deo. Vel ita, Nemo enim viuit,tempotaliter, ſcilicet coniunctione animæ & corpo-
poris. Aut moritur,diſſolutione animæ & corporis, Sibi,id eſt ad laudem ſuam ſed dei.
Sicut enim magnitudinis eius non eſt finis,ſic noſtræ laudis non erit finis. Non enim cum
mortui fuerimus in hac carne deſinemus laudare deum,& ſecundum hoc de fidelibus tan-
tum agit. Vel, Sibi,id eſt a ſe iudicandus,ſed a domino:ſecundum hoc de bonis ac malis
accipitur.Et vere nemo ſibi,ſed domino.& hoc eſt, Siue em̄ viuimus,corporali vita: Do-
mino viuimus,id eſt ad laudem domini,vel ſub iudicio domini. Siue morimur,tempora-
liter, Domino morimur,id eſt ad laudem dñi,vel a domino iudicandi.& quia vtrunq; eſt a
domino: ergo Siue viuimus ſiue morimur dñi ſumus ſerui.vel, Domini,id eſt a dño ſum⁹ Ambroſius
iudicandi.Cur ergo iudicat homo? In hoc enim.q.d.Vere domini ſumus,quia precio ſan- Auguſtinus in Ench.
guinis eruit nos,nec tenebit mors illum pro quo mortuus eſt liber in mortuis.& hoc eſt q̄d
ait, In hoc enim Chriſtus mortuus eſt & reſurrexit vt dominetur,id eſt intelligatur domi
nari, Et viuorum & mortuorũ,& vtroſq; iudicare,& accipit ad literam viuos & mortuos.
Hoc iam ideo dicit,vt non putetur Chriſtus tãtum iudicare de mortuis,quaſi dũ viuũt ho-
B minibus ſit commiſſum iudicium,ſed poſt mortem deo.Hoc enim inſipientium dogma per
uerſum tradidit.Sed melius eſt vt vtrorũq; dicatur Chriſtus dominari,& vtroſq; iudicare,
quia quibus dedit filios dei fieri,illi & nunc & poſt mortem regnant cum Chriſto.Sed aliter Auguſtin⁹ de ciui.dei.
nunc regnant cũ illo ſancti eius.Aliter tunc regnabunt,nunc regnant:quia quæ ſurſum ſunt
ſapiunt & quęrunt,poſtremo regnabunt cum illo ita vt ſint in regno eius,& ſint etiam illi re
gnum eius:quia & animæ piorum mortuorum non ſeparantur ab eccleſia,quæ etiam nũc eſt
regnum Chriſti,quia regnat nunc cũ Chriſto eccleſia in viuis & mortuis.Alioquin nec ad
altare dei fieret memoria eorum in communicatione corporis Chriſti.Ergo fideles etiã de-
functi,membra ſunt eius. Ideo ergo mortuus eſt,& reſurrexit,vt oſtẽderetur dominus atq;
iudex, Viuorum & mortuorum. Vel ita,vt mortuos & viuos myſtice accipiamus.q.d. Ve-
re domini ſumus. In hoc enim Chriſtus mortuus eſt & reſur.vt dominetur viuorũ & mor
tuorum,id eſt vt ad dominium ſuum traheret viuentes in virtutibus,& mortuos in pecca- Ambroſius
tis.Per Chriſtum enim creatura quæ pro peccato alienata erat ab auctore,& facta captiua,
eſt liberata,quem pater de cęlo miſit ad terras ne opus eius periret,pro quibus liberandis,&
adiuuandis,Chriſtus venit,mortuus eſt,& reſurrexit.Mortuus enim eſt vt mortuos in pecca
tis liberet a peccatis:dum vixit,viuus ſalutis viam oſtendit:reſurrexit,vt iuſtificatos ſecum
viuere faciat.Ex perditis ergo reformauit ſibi ſeruos. Tu autẽ.q.d.Ex his apparet q; Chri
C ſtus debet dominari. Tu autem,manducans omnia, Quid iudicas fratrem tuum?nõ man
ducantem? Aut tu,non manducans, Quare ſpernis fratrem tuum manducantem?nõ ita
debes facere. Omnes enim ſtabimus,vt iudicandi, Ante tribunal Chriſti,id eſt ante iu-
dicem deum ſedentem.Et dicitur hoc a ſimili.Tribunal enim ſedes iudicum eſt,quæ in ex-
celſo locatur,vt iudex ab omnibus videatur,& ipſe ex eminenti loco omnes valeat intueri:
ita & Chriſtus quaſi in tribunali ſedebit,quia & ab omnibus videbitur,& ipſe omnium con
ſcientias videbit,& cauſas diiudicabit.Et vere, Scriptum eſt enim in Eſaia, Viuo ego di
cit dominus.q.d.qui olim fui mortuus iam viuo in potentia,quæ in hoc patet. Quoniam
flectetur,mihi in iudicio, Omne genu,etiam inimicorum, Et omnis lingua,id conſcien
tia cognoſcens me eſſe deum, Confitebitur,quid egerit, Mihi,deo.Et quia ſcriptura ita di
cit, Itaq; vnuſquiſq; noſtrum,iudicandus a domino, Reddet deo pro ſe rationẽ,nõ eludet
ibi p ambages. Et q̄a pro ſe q̄ſq; reddet rationẽ, Nõ ergo ampli⁹,Sicut hactenus facimus,
Inuicem iudicemus nos,ex opinione,quaſi non vſurpemus nobis,quod ad nos non perti- Auguſtinus de ciui.dei.
net.Non reprehendamus ea quæ neſcimus quo animo fiant:vel etiam ſi aperta ſint, nõ ita
reprehendamus vt de ſanitate deſperemus. In his enim duobus temerarium eſt iudiciũ.ſ.
cum incertum eſt quo animo quidq; factum eſt.Vel cum incertũ eſt qualis futurus ſit qui nũc
bonus vel malus manifeſte apparet,& vel ſuperbia eſt vel inuidentia,de his iudicare q; ma
xime faciunt,qui magis amant clamare,vituperare,q̄ emendare & corrigere. Vnde dicit,
Nolite iudicare & non iudicabimini, Sed magis iudicate: id eſt obſeruando diſcernite

quod profit,vt hoc.f.ne, Ponatis fratribus offendiculum,id est aliquid vnde pereat frater D
vestro exemplo idem faciens,vel scandalum,id est contristationem quod minus est.

Scio & confido in domino Iesu,quia nihil commune per ipsum nisi ei qui exi-
stimat quid commune esse,illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus
contristatur,iam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum per-
dere,pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.
Non est enim regnum dei esca & potus,sed iustitia & pax & gaudium in spiritu
sancto.Qui enim in hoc seruit Christo, placet deo, & probatus est hominibus.
Itaq; quæ pacis sunt sectemur,& quæ ædificationis sunt inuicem custodiamus.
Noli propter escam destruere opus Dei.

Scio &c.q.d.Dico ne ponatis fratri offendiculũ,non autẽ dico,offendiculum vel scanda-
lum,eo quod cibus sit immundus,quia, Scio,per hoc, Et.i.quia, Confido in domino Ie-
su,id est per hoc quod confidentia est mihi in Iesu,q postq̃ venit absoluit a lege, Quia ni
hil est commune,id est immundum per ipsum,id est per aduentum eius,vel per eius creatio
nem.Nota quia commune ponit pro immundo,& est tractum a vasis quæ ante erant omni
bus vsibus communia,quorum quædam postea sacrificiis dedicata iam non communia,sed E
sancta dicebantur.Vel tractum est a Iudæis,quia ipsi Iudæi dicebantur prius proprius po-
Aimo. pulus dei.Alii vero omnes dicebantur communes & immũdi,& ita Iudæi cibos ex lege cõ
cessos tantum,dicebant mundos.quibus autem gentes communiter vtebantur illos commu
nes,id est immundos appellabant,nihil est commune dico, Nisi ei qui existimat quid cõ-
mune esse,sed illi pro conscientia qua hoc æstimat, Commune est.Vnde dominus in euã-
gelio ait,Non quod intrat in os coninquinat hominem, sed quod procedit ex corde coin-
Ambrosius qui.h.Qui hoc existimat est infirmus,de quo supradixit, Olus manducet. Dubitando em̃
infirmus est,apud istum immundum est quod putat non edendum. Si enim.q.d.ideo ne po
nas offendiculum vel scandalum fratri,quia si propter cibum frater tuus non dico scandali
zatur,sed quod minus est saltem contristatur,iam ex hoc solo patet,quod, Non ambulas se
cundum charitatem:in quo peccas.f.quod non ambulas secũdum charitatem. Caue ergo ne
contristes cibo tuo fratrem tuum.plus autem caue ne perdas.vnde subdit, Noli cibo tuo
illum perdere pro quo Christus tantum quidẽ fecit, Quod mortuus est, ex cuius morte co
gnoscitur quantum valeat salus fratris.Debes ergo illum confirmare in bonum non scãda-
lizare ,nec pro re friuola facere illi scrupulum:& quãdo quidem frater contristatur vel perdi
tur cibo tuo, Non ergo blasphemetur bonum nostrum,id est per hoc minimum cętera bo
na non obfuscentur,quia qui habet opera bona si reprehendatur in re minima bonum suũ
obfuscat,& incipit bonum eius blasphemari per malũ.Vnde Ezechiel,Iustitia iusti nõ pro- F
fecerit ei,si errauerit.Vel, Nõ blasphemetur bonũ vestrũ.i.comestio in se bona nõ sit blas
phemabilis,quod est dum alii nocet,& quia nocet,abstine,quia non est causa regni dei:quod
si esset,pro nullius scandalo omitteres. & quod non sit causa regni dei,dicit sic, Non em̃
&c.q.d.ideo abstine,quia esca & potus non est regnum dei,id est horum vsu non adquiritur
regnum dei sicut nec amittitur.Non enim vsus ciborum sed concupiscentia est refrenãda.
Non enim interest omnino quid alimentorum vel quantum quis accipiat dum modo id fa-
ciat,pro congruentia hominum cum qb⁹ viuit,& personæ suæ,& valetudinis suæ necessi-
tate,sed quanta facilitate & serenitate animi careat his,cum vel oportet vel etiam necesse
est his carere vt dicere possit, Scio abũdare & penuriam pati,sic iustificatur sapientia a fi-
liis suis,qui intelligunt nec in abstinẽdo nec in manducando esse iustitiam,sed in æquani-
mitate tolerãdi inopiã & intẽperãtia non se corrũpendi,per abũdantiã atq; opportune su
mẽdi vel nõ sumẽdi.Iustificatur igitur sapientia a filiis suis qui intelligunt vtendis terrenis
opportuna tempora debere esse.Facilitatem vero carendi talibus & amorem fruendi æter-
nis,non variari oportere per tempora,sed perpetuo retinere.Vnde subdit, Sed iustitia.q.d.
esca & potus non est causa regni,sed iustitia,vt fratri facias quod tibi vis, Et pax,id est cõ
cordia quæ est effectus iustitiæ, Et gaudium,non vtiq; in epistolis vt multi solent, Sed in
spiritu sancto,id est de bonis spiritus sancti non superbire,sed humiliter & grate accipere.
Hoc gaudium oritur de fraterna pace,sicut de disceptatione nascitur ira,vbi non est spiri

A ritus sanctus qui in solis pacificis est,cuius gratia hæc tria sunt in aliquo,quæ nō in vobis
sunt,o Romani. Qui e:im.q.d. Vere iustitia & pax causa regni est. Qui enim in hoc.s.
in iustitia pace & gaudio, Seruit Christo,placet deo,qui hoc præcipit,qui nulli scādalum
fecit. Et probatus est hominibus.Distingue.Placet vtiq; deo,secundum quod gaudiū est Ambrosius
in spiritu sancto.Probatus vero habetur hominibus,secundum iustitiam & pacem.Et quia
disceptatio discordiam patit:itaq; dimissis temerariis iudiciis, Sectemur quę pacis sunt,
non discordiæ. Et custodiamus inuicem.s.Iudęus erga Gentilem,& Gētilis erga Iudęū.
Quæ ædificationis sunt,cum pace docendo alios,vt cæteri ædificentur,vel iam ædifica
ti conseruentur. Noli &c.q.d.hæc sectemur,sed non destruamus opus dei.Vel ita iunge,
Ideo iterum non debes cū offendiculo fratris edere,quia destrueres opus dei.Et noli, Pro
pter escam,sumptam vel non sumptam, Destruere opus dei,id est fidem & alias virtutes,
& bona quæ in eis deus operatus est,non dico propter escam quin munda sit,quia,

Omnia quidem sunt munda,sed malum est homini qui per offendiculum mā
ducat.Bonum est non manducare carnem,& non bibere vinum,neq; in quo fra
ter tuus offenditur aut scandalizatur aut infirmatur.Tu fidem habes?penes te
metipsum habe coram deo.Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.
Qui autem discernit si manducauerit,damnatus est,quia non ex fide. Omne au
B tem quod est ex fide,peccatum est.

Omnia,creata quidem, Munda sunt,quia vt in Genesi legitur,omnia fecit deus valde Ambrosius
bona. Sed malum est homini,qui manducat per offendiculum,aliorū,quanto magis dei.
Vt Adam pomum,Esau lentem,Iudæi carnes in deserto.Dei enim non parua in Israelitis Augustinus
erat offensio,repudiare quod dabat sapientia,& murmurare,quia id deerat in quod inhia- super Ioan.
bat concupiscentia . fastidiebant quippe quod habebant, & quod non habebant impu-
denter petebant . Petierunt culpabili concupiscentia quod malo suo impetrauerunt,con-
cupierunt carnibus vesci quibus pluebatur manna de cælo,vt sciremus non dei creaturam
esse culpabilem,quia creatura dei omnis bona est:Sed inobedientiam contumacem,& in- Augustinus
ordinatam cupiditatem:non propter porcum,sed propter pomum mortem primus homo in psal lxxij
inuenit:& Esau primatum suum perdidit,non propter gallinam,sed propter lenticulam. Idē in eodē
Non ergo immunditiam obsonii timeo,sed immunditiam cupiditatis. Scio enim Noe o- Augustinus
mne genus carnis quod cibo esset vsui manducare concessum,Eliam cibo carnis refectum, sup Ioānē.
Ioannem mirabili abstinentia præditum animalibus , id est locustis in escam cedentibus
non fuisse pollutum:& scio Esau lenticulę concupiscentia deceptū, & Dauid propter aquæ
desiderium a seipso reprehensum,& regem nostrum non de carne, sed de pane tentatum.
Bonum est.q.d.Ab his pro offendiculo debes abstinere,quia etiam ab omni carne & vi-
no. Bonum est tibi,o homo, Non manducare carnem,& nō bibere vinum,neq;,aliquid
facere, In quo frater tuus offendit.ꝑturbatus, nesciēs quid teneat,id est in quo esset ei cau
sa damnationis. Offendit enim,quia a fide recta discedit. Aut scandalizatur.i.contri-
C statur. Aut infirmatur,vt dubitet,& si non offendit.Infirmatur enim qui non recedit,sed
dubitare incipit. Tu fidem.q.d.hoc bene potes facere,quia de tuo bono nihil perdis , &
hoc est, Tu habes fidem , qua credis omnia esse munda & edenda. & hoc, Penes temet
ipsum,id est in corde,quam.s.nullus auferat. Habe,tātū, Coram deo, non coram absti-
nente ne ei noceas,vt ita pacem serues cum fratre,quod est vtile apud deum.Ideo istud fac,
quia , Beatus,est ille, Qui non iudicat semetipsum,id est qui non facit se culpabilē,in eo Ambrosius
quod probat ,id est in eo quod bonum esse iudicat,nocendo aliis de suo bono , Vel;. Bea-
tus est qui non iudicat se in eo quod probat ,id est qui non aliud facit q̄ quod bonum æsti-
mat.Beatum ergo dicit qui non aliud facit q̄ quod vtile probat,sed proprio iudicio illum Ambrosius
censet fore damnandum,qui quod dicit se non debere facere facit. Qui autē.q.d.Ille est
beatus,sed, Qui discernit,cibos,reputando alios mundos,alios immundos, Si manduca Aimo.
uerit,cum illa consciētia, Damnatus est. Verū est quia qui iudicat non edendum & edit, Ambrosius
damnatus est.Ipse enim reum se facit,quando id quod inutile sibi asserit facit .Ideo dāna-
tus est, Quia non,manducat, Ex fide,id est secundū conscientiam. Contra fidem vtique
edit,qui edendum non credit. Omne autem,etiam si bonum sit in se, Quod non est ex fi
de,id est quod fit contra fidem vt credamus malum esse, Peccatum est,non tamen omne

quod fit cum fide, bonum est, quia ignorantia quę est ex culpa nocet. Omne igitur quod ad D conscientiam pertinet si aliter fiat dicit esse peccatum, quis etiam fiat quod bonum est, si ta
Aimo. men non faciendum credatur, vel sic non faciendum vt fit, peccatum est. Vel ita, conuersus ad fidem Christi qui discernit cibos, postea iudicans alios mundos, alios immūdos, Damnatus est, id est, damnationem sibi acquirit, & præcipue, si manducauerit. Qui nō man
Aimo. ducauit ex fide, id est, quia infideliter egit nō credens omnia munda esse dubitans in fide, & ea comedens quæ immunda putat, & ita non secundum fidem agit. Fides enim nostra vult vt homo agat hoc quod bene intelligit esse agendum, & peccatum est quod aliter fit, q̄ probatum est. Peccat ergo ille qui ad fidem conuersus est in hoc quia cibos discernit, &
Augustinus in libro sen. Prosperi. in hoc maxime si manducat, quia non ex fide agit, sed tanq̄ infidelis. Omne autem quod non ex fide, est peccatum, id est omnis infidelium vita peccatum est, quia omnis infideliter viuens vel agens, vehementer peccat, & nil bonum est sine summo bono, vbi deest agnitio æternæ & incommutabilis veritatis, falsa virtus etiam in optimis motibus.

CAPVT XV.

Debemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere. Vnusquisq; vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptū est. Improperia improperantiū tibi ceciderūt sup me. E Quæcunq; enī scripta sunt, ad nostrā doctrinā scripta sunt, vt per patiētiā & cōsolationē scripturarū, spem habeamus. Deus aūt patientię & solatii, det vobis idipsū sapere in alterutrū, secūdū Iesum Christū, vt vnanimes vno ore honorificetis deū & patrem domini nostri Iesu Christi. Propter quod suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit vos in honorem dei.

Debemus autem. q. d. infirmus si edit damnatur, sed Nos firmiores debemus, non prouocare. non contemnere, sed Sustinere, id est pati & erigere, Imbecillitates infirmorum, cum illi non possint se ad nos erigere. Et, debemus, non nobis placere, id est nō nostrę vo
Ambrosius lūtati obedire, id est non quod nobis tantum placeat vendicare, sed quod fratri, quia inuicem curam agere debemus. Ille dicitur sibi placere qui ita facit quod sibi bonum videtur, vt non curet, siue placeat, siue non placeat proximo, quod non conuenit. sed potius vnusquisq; nostrum charitati studens, Placeat, id est placere curet, Proximo suo, id est omni homini non in malum, sed In bonum, id est ad id quod vtile est. Ad ædificationem. Et
Aimo. vere non debemus nobis placere, Et enim Christus non sibi placuit, id est quod non placeret carni fecit, sicut ipse dicit in euangelio, Non veni facere voluntatem meam, sed eius qui misit me. Nō sibi placuit dico sed deo patri, Sicut scriptum est, in psal. Improperia, F psalmographus ex persona Saluatoris verba facit deo patri dicens, Improperia, vel detractiones Iudæorum improperantiū tibi in me o pater, Ceciderunt super me, id est causa fuerunt oppressionis meę. i. cum facerem voluntatem tuam o deus, in hoc quia eieci malos de templo quod fecerunt speluncam latronum, & in omnibus aliis Iudæi mihi improperia ingesserunt, quia dixerunt me peccare in te, qui potius me non recipiendo quem misisti exprobrauerunt te, & peccauerunt in te, non recipiendo me, & ideo me occiderunt, quasi peccantem in deum, & sic peccata peccantium in deum, ceciderunt super Christum, quia innocens a peccatoribus occidit̄ quasi blasphemus. Quęcūq; enī scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt. quasi quis quæreret, quid hęc ad nos pertinent, quę de Chri
Augustinus sto dicis? Respondet, multum ad nos pertinent. Quęcūq; enim scripta sunt, de Christo in diuinis libris. vnde dicit supra, scriptum est, Ad nostram doctrinam scripta sunt, Christi enim vita, & vitæ nostræ, & morum est disciplina: deinde subiungit vtilitatem diuinæ lectionis dicens, Vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus, id est per ea scripta doceamur pati pro proximis, & cōsolemur in ea per exemplum Christi, & ita speremus quod Christus accepit. Deus autem. q. d. scriptura sacra est ad doctrinam per quam patientia & solatiū habet̄, sed de⁹ qui est dator Patientię & solatii, det vobis sapere idipsum, id est indifferenter. Et hoc In alterutrum. s. vt quod vnus sentit alter sentiat & hoc non præter Christum, sed Secundum Iesum Christum, vt secundum doctri

A ñam Christi sapiatis, Vt vnanimes,id est eadem voluntate, Et vno ore, id est eadem Augustinus
vocis confessione, Honorificetis deum & patrem domini nostri Iesu Christi, id est hono
rificetis eũ qui est deus essentia,qui & creator est,& qui pater Christi natura,& nostri gra-
tia,qui beneuolus apparet Christum mittẽdo. Quia ergo creator est,& quia beneuolus,ho
norificare eum idem sapiendo.q.d. nisi idem sapiatis,deum honorare non poteritis. Pro
pter quod.s.vt deum honoretis, Suscipite inuicem,infirmos. Sicut & Christus suscepit
vos,id est infirmos, In honorem dei,id est vt faceret vos immortales.

Dico enim Christum Iesum,ministrum fuisse circuncisionis propter veritatẽ
dei ad confirmandas promissiones patrum,gẽtes autem super misericordia ho-
norare deum:sicut scriptum est, Propterea confitebor tibi in gentibus domine,
& nomini tuo cantabo.Et iterum dicit,Lętamini gentes cum plebe eius.Et ite
rum,Laudate omnes gentes dominum , & magnificate eum omnes populi . Et
rursus Esaias ait,Erit radix Iesse,& qui exurget regere gentes,in eũ gentes spe-
rabunt.Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo,vt abũ-
detis in spe & virtute spiritus sancti.Certus sum autem fratres mei & ego ipse
de vobis,quoniam & ipsi pleni estis dilectione,repleti omni scientia, ita vt pos-
B sitis alterutrum monere.

Dico enim. Vere Christus suscepit infirmos,quia Iudęos & gentes.Iudæos vtiq; ita susce
pit,vt esset minister eorum,id est apostolus & prædicator eorum,& hoc est quod ait, Di-
co enim Christum fuisse ministrum,id est apostolum & prædicatorem. Circuncisionis,id
est Iudæorum ad quos corporaliter venit:sicut ipse dixit,Non sum missus nisi ad oues quę
per.d.Is.id est Christus minister fuit Iudæorum,& hoc propter veritatẽ dei,scilicet, Ad Ambrosius
confirmandas promissiones patrum,id est,vt verus esset,id est vt se esse veracem ostende-
ret in promissis,& compleret promissa patribus Iudæorum. promiserat enim Abrahæ,In
semine tuo benedicent omnes gentes.Et Dauid,De fructu ventris tui,ponam super sedem
tuam.Et item dixit,Orietur stella ex Iacob.Ecce ex his patet quia nõ reppulit deus Iudęos, Ambrosius
quibus proprie veritas exhibita est,gentibus vero misericordia pstita est,quibus nulla pro-
missio facta erat. Impleta ergo est veritas dei in Israelitis qui crediderunt. Venit vnus pa
ries ex circuncisione applicans se ad lapidem angularem,sed ille lapis angulum non face-
ret,nisi in se parietem alium susciperet.Ille itaq; paries,tanq̃ pertinet ad veritatẽ: ille ve-
ro alius ad misericordiam. vnde subdit, Gentes autem.q.d.non modo Iudæos Christus
assumpsit propter veritatem,sed & gentes sumpsit propter misericordiam.& ideo dico gẽ
tes, Debere honorare deũ super,id est de Misericordia,qua eas non pro eis missus, nec
ad eas missus suscepit,& velut oues adduxit. Hoc autẽ testimonio prophetico probat sub-
dens,Sicut scriptũ est in psal.cuius authoritate cõfirmat de gentibus quod assumptę sunt
de quibus minus videretur. Propter hoc,vel, Propterea confitebor tibi in gẽtibus,id est
C faciam tibi confitentes de gentibus.Confessio autem non tantum peccatorũ est,sed & lau Ambrosius
dis dei. Et nomini tuo cantabo,id est faciam cantantes tibi canticum nouum,& cum lę
titia te laudantes.Et iterum,Esaias dicit, Lętamini o gentes,qa assumptę estis,vt sitis vnũ
ouile. Cum plebe eius,id est cum Iudæis.Quia cum eis vnum estis.Et iterum Dauid di-
cit, Laudate omnes gentes dominum.& laudantibus omnib9 gentibus deũ. Omnes po Ambrosius
puli.s.duodecim tribus, Magnificate eum,qui auxit numerũ plebis suę gentibus adiectis.
Et rursus,Esaias,quiddam ad idem pertinẽs,ait, Iesse,qui fuit pater Dauid,qui & Esai di Ambrosius
ctus est, Erit radix.Dauid arbor fuit,quæ per ramum,id est Mariam fecit fructum Chri-
stum,quia Maria genuit Christũ,dico quod Iesse erit radix,& ex hac radice erit ille, Qui
exurget,a morte, Regere gentes,per fidem & opera bona. Et ideo Gentes sperabunt in
eũ. Deus autẽ spei.q.d.moneo vos inuicem suscipere, Deus autem,dator, Spei,id est q Aimo.
dat spem,vel Deus spei,id est in quo speramus, Repleat vos omni gaudio, spirituali , vt
nec vnus vestrum doleat,sicut solebatis dolere in lite. Et,vt possitis gaudere,repleat vos,
Pace,habita, In credendo,id est det vobis pacem,id est concordiam adinuicem.& hoc
vtiq; erit si sit sana fides, Vt abũdetis.q.d.hæc prædicta det vobis deus,vt per ista habi-
ta abundetis, In spe,id est certiores sitis de æterna beatitudine. Et abundetis in virtu-

te spũs sancti,id est in fortitudine bonæ operationis quæ datur per spiritum sanctũ. Certus sum autem,vel, Enim,Ne videretur intelligere Apostolus omnes esse discordes,& ad corrigendũ insipientes,remouet hoc quod ideo incipit,vt ammoneat perfectiores de correctione minorum,& inde proponit se exemplum qui laborat de aliis,& opus est vt isti hęc faciant cum ipse aliis impeditus ad eos venire non possit.q.d.& si ita moneo vos suscipere inuicem,nõ tamen omnes indigetis hac ammonitione. Certus sum enim &c.vel si est in litera, Autem,sic iunge,Moneo vos suscipe,sed tñ, Et ego ipse,q̃ ita loquor, Cert⁹ sum, de vobis o fratres mei,de hoc, Quoniam,& vos, Ipsi,non solum ego, Pleni estis dilectione,qua velitis bonum.& repleti, Scientia,qua possitis cognoscere, Omni,scilicet veteris & nouæ legis. Ita, repleti estis his duobus, Vt possitis,nisi culpa vestra remaneat, D

Ambrosius Monere vos,vt non dicam,docere, Alterutrum,id est vicissim altet alterum. Nota, quia per hanc laudem prouocat eos ad meliora more exhortantis. Qui enim videt se laudari,laborat vt vera sint quæ dicuntur. Vnde nec dicit eos se docere sed monere,id est nõ dicit vt se doceant,sed moneant,quasi quod sciatur,sed subterfugit animo,hoc enim solet moneri,quod cum sciatur aliquando,subterfugit animo aut negligenter habetur.

Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte, tanq̃ in memoriam vos reducens propter gratiam quæ est data mihi a deo,vt sim minister Christi Iesu in gẽtibus sanctificans euangelium dei, vt fiat oblatio gentium accepta & sanctificata in spũ sancto.Habeo igitur gloriã in Christo Iesu ad deũ.Nõ enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium in verbo & factis,in virtute signorum & prodigiorũ, in virtute spiritus sancti: ita vt ab Hierusalem per circuitum vsq; ad Illyricum repleuerim euangelium Christi.Sic autem prædicaui euangelium hoc,non vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem. sed sicut scriptum est, Quoniam quibus non est annunciatũ de eo videbunt, & qui non audierunt de eo intelligent.Propter quod & impediebar plurimum venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc. E

Audacius autem.q.d.Pleni estis dilectione & scientia,sed tamen & si pleni sitis, Audacius,id est aliquantulum audacter. Scripsi vobis o fratres,dico ex parte, Perfectorũ,id est perfectis omnibus.nam quantum ad alios non esset audacia. Vel scripsi, Ex parte.s.ecclesiæ dei,vel, Ex parte.s.epistolę.Scripsi dico, nõ quasi putans vos insipiẽtes,sed, Tanq̃ reducens vos in memoriam,id est quasi faciens vos memores,quid agere debeatis.In quo eos quasi oblitos latenter arguit.Dico quod scripsi vobis audacter,sed non temere,qa hoc ad me pertinet,propter gratiam, Quæ data est mihi,id est proprer apostolarum mihi datum A deo.q.d. pro officio meo omittere non potui, data est mihi dico gratia ad hoc, F

Aimo.

Ambrosius Vt sim minister Christi Iesu,quę.s.ipse non alius instruit.Minister dico, In gẽtib⁹.Nõ ergo temere scribit eis,sed Apostolus gentium audet omnibus gentibus scribere,authoritate sibi data per gratiam dei.ego dico, Sanctificans,id est sanctum esse ostendens, & cõfirmans, Euangelium dei,bona operatione & miraculis. Vt oblatio gentium fiat accepta,deo. Et sanctificata,id est vt gẽtes quas offero sint acceptæ deo,fidei perfectione: & sanctificarę bona operatione,& hoc In spiritu sancto,cui⁹ gratia est fides,& bonũ opus, & quia ita ago, Habeo igitur gloriam,id est meritum dignum gloria,sic & vos si de fratribus laboratis.gloriam dico referendam, Ad deum in Christo Iesu,id per Christũ Iesum, cuius gratia hoc ago.habeo dico gloriã,& recte, Nõ enim audeo,vt pseudo, Loqui aliquid eorum quæ per me non efficit Christus,id est ea loquor tantum quæ per me,id est ministerio meo Christus efficit. In obedientiam gentium,id est vt gẽtes obediãt euãgelio,

Ambrosius Hoc ideo dicit Apostolus vt nil minus se posse probet q̃ Apostoli qui cum Christo fuerũt, nec aliquid minus inter gentes virtutum operatum esse.Efficit dico, Verbo & factis etiã virtute signorum,minorum, Et prodigiorum,maiorum,id est per prædicationem meã,& bonam operationem,& per potentiam maiorum & minorum miraculorum, Factorũ in virtute spiritus sancti,qui in me talia operatur, quo in me operante, Ita laboraui vt repleuerim,id est plene prædicauerim, Euangelium Christi per circuitũ,id est circũquaq;

A Ab Hierusalem vsq; ad Illyricum, mare, in quo magna spiritus sancti virtus apparet, q; tot gentes per me euangelium receperunt. Hoc autem euangelium prædicaui sic, id est, in tali loco vbi non est nominatus Christus a pseudoapostolis. quare? Ne ædificarē super alienum fundamentum. Si enim aliud facerem, hoc inde contingeret, Quod ædificarem super alienum fundamentum, id est super doctrinam a pseudoapostolis traditam. Non sine causa Apostolus hoc fecit, quia sciebat pseudoapostolos aliter q̄ oportebat Christum tradere, & sub nomine Christi falsa docere, quod postea corrigere maximi laboris erat: ideo sollicitus erat præuenire pseudo, & veritatem integre tradere vbi nondum noīatus erat Christus, vt integra linea, & superficies ordinata, incolume fundamenti robur exhiberet. quod testimonio prophetæ probat subdēs, Sicut scriptū est. Vel pro bonis Apostolis hoc dicit. Ambrosius

Sicut autem prædicaui, & hoc non vbi nominatus est Christus, ab aliis Apostolis. Quare? Ne ædificarem super alienum fundamentum, id est, ne prædicarem iam per alios conuersis: non quod hoc non facerem si contigisset, sed malebam iacere fundamentū fidei vbi non erat, q̄ super aliorum prædicationem. Hoc autem prophetico testimonio cōfirmat dicens, Sicut scriptum est. q. d. ita hoc feci, Sicut scriptum est, in Esaia. quoniam, Quib⁹ non est prius annunciatum de eo, id est de Christo, ipsi Videbunt, id est credent: Et q non audierunt prius alicuius prædicationem, Intelligent, meā prædicationem esse verā.

B Vt enim verus esset & inuiolabilis de verbo dei intellectus, festinauit Apostolus gentes veritate imbuere. Propter quod. s. quia tot prædicaui: Impediebar plurimū venire ad vos, sicut & in initio epistolę dixit, Quia sępe (inquit) proposui venire ad vos, & prohibit⁹ sum vsq; adhuc: quod nunc absoluit, ostendens qua causa sit impeditus, vt. s. excluderet pseudoapostolorum praua commenta. Deniq; postq̄ omnibus in circuitu prædicauit, vacare sibi dicit venire Romam quod olim optauerat, venturum tamen se pro tempore promittit, quo in Hispaniam erat iturus, ita subdens, Ambrosius

Nunc vero vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero q; præteriens videam vos, & a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero. Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Hierusalem. Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, debētin carnalib⁹ ministrare eis. Hoc igitur cū cōsummauero & assignauero eis fructū hūc, per vos proficiscar in Hispaniā. Scio autem quoniā veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniā. Obsecro ergo vos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus, vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad deum, vt liberer ab infidelib⁹ qui sunt in Iudæa, & obsequii mei oblatio accepta fiat in Hierusalem sanctis, vt veniam ad vos in gaudio per voluntatem dei, vt refrigerer vobiscum. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

C

Nunc vero vlterius non habens locum, id est causam morandi, in his regionibus. Cupiditatem autem veniendi ad vos habens ex multis iam præcedentibus annis, cum cœpi proficisci in Hispaniam, hoc ideo dicit, quia & hos prǽoccupare festinat, & quia ad illos difficile iter fuerit pseudoapostolis, iam tardare licuit, cum inquam illuc proficisci cœpero. Ambrosius

Spero. q. d. ex me nil possum, sed in misericordia, Spero, quod videam vos, sed, Præteriens, quia non indigetis longa mora, sed interim vos præparetis ne me a cæteris retardetis. Videam vos dico, Et a vobis deducar illuc, scilicet in Hispaniam. Si, tamen, Vobis primum fruitus fuero, id est de fructu vestro lętatus, Ex parte, illa quæ modo discors est. Vel, Ex parte, temporis, id est aliquandiu, & quia hic non habeo locum, & vos videre desidero. Igitur nunc, id est indilate, Proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis, qui omnium rerum venditarum precia posuerunt ante pedes Apostolorum, & passi sunt a contribulibus suis. De his communis cura erat omnibus apostolis. Proficiscar ministrare, Augustinus Augustinus Ambrosius

Probauerunt enim,non eos coegi, Macedones, & Achaici vel Achęi,vel Macedonia D
& Achaia collationē facere aliquā in pauperes sanctorū,q sunt in Hierusalē.Hi totos dede runt se diuinis obsequiis, nil mundanum curantes, exemplum bonæ conuersationis præ-
Ambrosius bebant credentibus. Istis interdum fecerant Achaici & Macedones collectam:per quam rem ad huiusmodi opera Romanos Apostolus inuitat, quia per misericordiam Dei viuit,& iustificatus est,pius debet esse causa fratris. Placuit.q.d.bene dico probauerūt. Pla
Ambrosius cuit enim illis: Et,etiā, Debitores esse eorū,adeo vult Aplus eos esse misericordes, vt & hoc deberi dicat ab eo qui misericordiam expectat,& vere sunt debitores. Nam si Gentiles facti sunt participes spiritualium,id est pdicationis & sacramentorum eorum,id est Iudæorum qui miserunt eis prædicatores ab Hierosolymis, Debēt,vtiq;, Et ipsi ministrare eis in carnalibus,id est Iudæis. Hoc igitur.q.d.Quia illis hoc placuit,s.facere communionem sanctis,qui sunt in Hierusalem, Igitur cum consummauero hoc,id est cum perfecero opus ministrationis, Et assignauero eis,id est sub signo cuiusq; ecclesiæ,ostendero eis
Aimo. Fructum hunc,proficiscar,in Hispaniam. & hoc, Per vos, & ideo interim corrigite vos. Scio autem.q.d.per vos transibo,sed tamen scio certus de gratia dei. Quoniam iā diu veniens,voto, Ad vos,tādem, Veniam,re ipsa.& hoc, In abundantia benedictionis Christi,id est,ita quod vobis multum prodero per benedictionem Christi.Hęc autem benedictio est virtus signorum qua confirmati sunt. Et quia venturus sum, Obsecro igitur vos fratres per dominum nostrum Iesum Christum,id est si eum diligitis, Et per charitatem spiritus sancti,id est si in vobis est charitas quam facit spiritus sanctus habe- E
Ambrosius re, Vt adiuuetis me in orationibus vestris,directis, Ad deum,id est per orationes vestras ad deū factas.Non ideo hoc dicit Apostolus,quia ipse minus mereatur quam illi minores,sed ordinē sequitur,vt ab ecclesia pro rectore suo fiat oratio.Et bene vtiq; rogat apostolus minores pro se orare.Multi enim minimi dum congregantur vnanimes,fiunt magni,& multorum preces impossibile est vt non impetrent.Si ergo cupiunt eum videre, orēt vt liberatum eum recipiant cum gaudio charitatis.Vnde subdit. Vt liberer.q.d.obsecro
Ambrosius vt iuuetis me in orationibus.in hoc scilicet oretis pro me, Vt liberer,ab infidelibus,q sūt in Iudæa,ne quod defero auferant. Et ita oblatio obsequii mei,id est mihi iniuncti, Fiat accepta.q.d.sufficiens,non diminuta, Sanctis qui sunt in Hierusalē.Vel, Fiat illis oblatio accepta,vt illi intellecta charitate apostoli erga seipsos,cum illo vnanimes deo gratias agant.Magnus enim profectus est ei,cuius ministerio multi facti læti deum laudāt.Orate ita fieri, Vt,hoc facto, Veniā ad vos in gaudio per voluntatem dei.hoc dicit vt ostēdat omnia cum dei voluntate se agere. Et refrigerer vobiscum,quod erit illis pacatis.

Deus autem pacis,q.d.venturum me spero ad vos:sed siue veniam siue non, Deus pacis sit cum omnibus vobis.Deus pacis Christus est qui ait,Pacem meam do vobis,pacē re F
linquo vobis:qui cum suis est vsq; ad consummationem seculi,sicut ipse ait,Vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi,ita cum istis cupit eum Apostolus esse.

Amen,quod est confirmatio sui desiderii.

CAPVT XVI.

Ommendo autem vobis Pheben sororem nostram, quæ est in ministerio ecclesię,quæ est Cenchris, vt eam suscipiatis in domino digne sanctis,& assistatis ei in quocunq; negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa quoq; astitit multis,& mihiipsi. Salutate Priscam & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu(qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt,quibus non solum ego gratias ago,sed & cunctæ ecclesiæ gentium) & domesticam ecclesiam eorum . Salutate Ephenetum dilectum mihi,qui est primitiuus Asiæ in Christo Iesu. Salutate Mariā,quæ multum laborauit in vobis.Salutate Andronicum & Iuliam cognatos & cōcaptiuos meos,qui sunt nobiles in Apostolis , qui & ante me fuerunt in Christo. Salutate Ampliatum dilectum mihi in domino.Salutate Vrbanum adiutorem nostrum in Christo Iesu,& Stachyn dilectum meum.Salutate Apellen probū in Chri-

A sto. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo, Salutate Herodionem cognatũ
meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo: qui sunt in domino. Salutate
Tryphænam & Tryphosam, quæ laborant in domino. Salutate Persidam cha
rissimam: quæ multum laborauit in domino. Salutate Rufum electum in do-
mino: & matrem eius & meam. Salutate Asyneretum, Phlegontam, Hermen,
Patrobam, Hermam, & qui cum eis sunt fratres. Salutate Philologum & Iuliã,
Nereum & sororem eius, & Olympiadem, & omnes qui cum eis sunt sanctos.
Salutate inuicem in osculo sancto. Salutant vos omnes ecclesiæ Christi.

Commendo vobis.i.commendabilẽ vobis ostendo Phebẽ sororem nostrã vel meam,
in fide, Quæ est in ministerio ecclesiæ, q̃est Chẽcris, Phebe ditissima mulier fuit, & no- Aimo.
bilissima, quæ ecclesiã in loco quæ dicitur Chẽcris sustentabat sua substantia, ea vero tunc
temporis pro aliquo negocio Romam profecta est per quam forsan hanc epistolam misit.
Cõmendo, dico, Vt suscipiatis eam in domino, vel pro domino, Digne sanctis, vt di
gnũ est sanctos suscipere. vel sicut quidam codices habent, Suscipiatis digne satis.i.val-
de honeste, & honorifice. Et assistatis ei.i.auxiliemini ei, In quocũq; negotio indiguerit
vestri. Et iustum est, Et enim ipsa quoq; astitit multis, & mihi ipsi. Salutate Priscam vel
B Priscellam, Prisca enim ipsa est quæ & Priscella vocabatur in Actibus Apostolorum.
Priscillam & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu.i.in p̃dicatione Christi Iesu. Aq- Ambrosius
la vir Prisc-illę fuit q coadiutores Apostoli fuerũt, & Romã nõ ociose, sed ad cõfirmationẽ
Romanorũ venerant: sic & oẽs alii quos salutat hic, Romæ fuisse intelliguntur. Hos aũt ite-
rum laudat, vt pericula pro eo pari non abnuisse dicat, subdens, Qui pro aĩa mea.i.vita
liberanda, Supposuerunt suas ceruices gladio, in ministrando mihi, Quibus non ego
solus gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ gentium, quia hi laborant ad profectũ gentiũ, ex-
hortantes fidẽ Christi qui pericula pro Ap̃lo pati nõ recusauerũt. vnde & Romani eis obe-
dire debent. Et salutate domesticã ecclesiã.i.familiã eorũ. Salutate Ephenerũ dilectum
meum, qui primitiuus est Asię in Christo.i.qui primus in Asia credidit in Christũ. Salu
tate Mariam, quæ multũ laborauit in vobis, quæ impẽsius laborauit ad exhortationẽ eo- Ambrosius
rũ q̃ discordiã ptulit ad Apostolum. Salutate Andronicum & Iuliã cognatos meos, quia
Iudęi sunt. Et concaptiuos, q̃a causa fidei passi sunt captiuitatẽ. Sp̃ualiter quoq; cognati Aimo.
sunt, q̃a spiritu Ap̃lo erãt cõiuncti, & sp̃ualiter concaptiui: secũdũ illud, Quãdiu sumus in Augustinus
corpore peregrinamur a dño. Qui sunt nobiles in Apostolis.i.in predicatoribus.i.famo-
si inter p̃dicatores, Qui & añ me fuerũt in Christo.i.in fide Christi. Salutate Amplia
tum dilectissimum mihi in dño. Iste amicus erat Ap̃lo in dño, sed nõ concaptiuus. Salu-
tate Vrbanũ adiutorẽ nostrũ in Christo.i.qui operis particeps, & socius mihi est, & aliis in
C exhortatione fidei. Stachyn dilectũ meũ, qui amicus meus proprius est, & si nõ adiutor & Ambrosius
particeps operis. Salutate Apellen probum.i.probatum, In Christo, per tentationes eñ
iste inuẽtus est fidelis in Christo quẽ salutat, & si nõ amicus esset vel particeps operis. Sa- Ambrosius
lutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Aristobolus ille solebat cõgregare fratres in Chri-
sto, quos salutat Ap̃lus adeo probãs factũ illius. Salutate Herodionẽ cognatũ meũ. Salu- Ambrosius
tate eos q sunt ex Narcissi domo. Narcissus iste dicit̃ fuisse presbyter, sicut legit̃ in aliis co Ambrosius
dicibus, q peregrinando cõfirmabat sanctos fratres, quia q tũc p̃sens non aderat suos salu
tat Ap̃lus, & q̃a nõ omniũ illorũ merita nouerat, discernit subdẽs, Qui sunt in dño.i.eos
quos dignos videritis. q̃a nõ oẽs digni erãt. Salutate Tryphęnã & Tryphosam, quæ labo
rant in dño.s.in ministerio sanctorũ, & in angustiis. Salutate Persidã charissimã meã, q̃ Ambrosius
multũ.s.plusq̃ prędictę, Laborauerũt in dño. Labor est hic & in exhortatiõe & in ministe
rio sanctorũ, & in p̃ssura, & in egestate p̃pter Christũ. Salutate Rufum electũ in dño, q̃a
promotus erat ad res dñi agẽdas.s.ad sacerdotiũ. Et matrẽ eius, carne. Et meã, b̃nficiis, Aimo.
Pro sanctitate eius vocat eã Ap̃lus matrẽ suã, cui filiũ p̃ponit pro ecclesiastico officio. Sa Aimo.
lutate Asyneterũ, Phlegõtã, Hermen, Patrobã, Herman, & q cũ eis sunt fratres. Hos oẽs si-
mul salutat, q̃a sciebat eos esse iũctos ĩ christiana amicitia. Salutate Philologũ, Iuliã, Ne Ambrosius
reũ, & sororẽ eius, & Olympiadẽ, & oẽs q cũ eis sunt sanctos. Hi oẽs simul vnanimes erãt, & Ambrosius
ideo simul salutat eos. Salutate oẽs vos inuicẽ, in osculo sancto. Omnes quibus scribit, &
quos noĩat iubet salutare se ĩuicẽ ĩ osculo sancto.i.ĩ pace Christi, vt religiosa sint oscula nõ
carnalia. Salutãt vos.o.ec, horũ locorũ. ecclesię, dico, Chr̃i.i.q̃ ĩ Chr̃o cõfidũt nõ ĩ alia re.

Rogo autẽ vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſſenſiones & offendicula prę‐ D
ter doctrinam quam vos didiciſtis faciunt, & declinate ab illis. Huiuſmodi eñ Chriſto domino noſtro non ſeruiunt, ſed ſuo ventri, & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium. Veſtra enim obedientia in omni loco diuulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis, ſed volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo. Deus autem pacis conterat Satanam ſub pedibus veſtris velociter. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcũ. Salutat vos Timotheus adiutor meus, & Lucius, & Iaſon, & Soſipater, cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui ſcripſi epiſtolam in domino. Salutat vos Caius hoſpes meus, & vniuerſa eccleſia. Salutat vos Eraſtus arcarius ciuitatis, & Quartus frater. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.

Ambroſius — Rogo autẽ. q. d. Hos ꝑdictos ſalutate, & imitamini. Hos aũt alios vitate. & hoc, Rogo vos, o Fratres, vt obſetuetis, i. diſcernatis, Eos qui faciunt diſſenſiones & offendicula, id eſt qui faciunt vos diſſentire & offendere inuicẽ. Illos dico docentes, Præter doctrinã
Ambroſius — quam vos didiciſtis, a veris Apoſtolis: quia illi de lege agebant, quia cogebant credẽtes iudaizare. In hoc, pſeudoapoſtolos tangit, quos in tota epiſtola cauendos eſſe monet. Obſeruetis dico, Et declinate ab illis, etiã debetis. Huiuſmodi enim, homines, non ſeruiũt Chriſto domino noſtro, ſed ſuo ventri. Aliis enim adulantur, & aliis detrahunt vt poſſint ſuum ventrem implere. Et per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium. g
Aimo. — Compoſitis enim verbis ſuam traditionẽ commendabant, quibus ſimplicium corda decipiebant. Veſtra eñ. q. d. Ideo moneo vos vitare illos, quia fides veſtra & obedientia vbiq; laudatur. & hoc eſt, Veſtra enim obedientia diuulgara eſt in omni loco, quia eſtis in capite mundi, & ſic exemplo veſtro iam poſſunt alii corrumpi. Vel, Rogo vos vitare, & ſecure, quia Obedientia veſtra. i. faciliras obedientię veſtrę, Diuulgata eſt in omni loco, vbiq; enim norum eſt, quia leuiter obediſti, quod bonum eſt, & inde gaudeo. vnde ſubdit,

Gaudeo igitur in vobis, ſed volo vos eſſe. i. vt vos ſitis, Sapiẽtes in bono, diſcernẽdo, Et ſitis Simplices in malo. i. ſine aliqua parte mali. Deus aũt. q. d. Volo vt ſitis ſapientes.

Deus autem, dator, Pacis. ſ. Chriſtus, Conterat Satan. i. falſos prędicatores, vel quẽlibet vobis aduerſantẽ hominẽ vel diabolũ. Sub pedibus veſtris, vt. ſ. vos lędere nõ valeat: ſed potius ſi diabolus eſt, conteratis caput eius, ſicut Euę dictum eſt, in figura eccleſię vel ſen‐
Ambroſius — ſualitatis. i. primos mot⁹ ſuggeſtionũ eius cõtemnatis. Et hoc faciet Velociter. ſ. in aduẽ‐
Auguſtinus — tu meo. quod vt fiat, Gratia dñi noſtri Ieſu Chriſti ſit vobiſcũ. Vel, interim aũt, Gratia
Ambroſius — dñi &c. Gratiam quam promiſit in aduentu ſuo iã optat eis. Salurat vos Timotheus adiutor meus, qui eſt quaſi coepiſcopus: Et Lucius, & Iaſon, & Soſipater. q. d. his eſtis curę: qui Cognati mei, ſunt genere vel fide. Ecce tot & tanti congaudent cœpro veſtro, & ideo perſeuerare vos decet. Saluto vos ego Tertius, nomine non numero. Qui ſcripſi epiſtolam in dño. Iſte Tertius erat notarius Apl'i, cui cõceſſit ſub noĩe ſuo ſalurare. Salutat vos Caius hoſpes meus. Hic eſt ille cui Ioannes ſcripſit in epiſtola canonica gaudens, quia fratribus his ſumptus miniſtrabat. Et vniuerſa eccleſia. Supradixerat omnes eccleſias ſalutare illos, & hic dicit vniuerſam eccleſiam ſalutare illos, quod puto non ocioſe dictum, vel ſuperflue, nil enim tantus vir ſuperfluũ poſuit: ſed hic dicit eccleſiã alterius prouinciæ vn‐ g
Aimo. — de Caius erat. Salutat vos Eraſtus arcarius ciuitatis, Athenienſiũ. Arcarius dicitur ab arce, q. d. princeps. vel potius dicitur ab arca, quia prętat arcæ, vbi ponebantur cenſus tributorũ & vectigaliũ. vel diſpenſator ciuitatis. Er Quartus frater. Quartus propriũ nomen eſt ſicut & Tertius. Gratia, q. d. Iſti hoc modo ſalutant vos, Gratia dñi &c. Vel, hi prædicti ſalutant vos, & ego ipſe ſubſcribo propria manu, Gratia dñi ſit oĩbus vobis. Amẽ.

Ei autem qui potens eſt vos confirmare iuxta euangelium meum & prædicationem Ieſu Chriſti, ſecundum reuelationem myſterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum ſecundum præceptum æterni dei ad obeditionem fidei in cunctis gentibus cogniti, ſoli ſapienti deo per Ieſum Chriſtum, cui honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

A Ei autē.q.d.Ego sic moneo vos. Ei autem.s.deo trinitati, Qui potēs est vos cōfirmare
in side perfecta,sit Honor & gloria,a quo solo omnia bona sunt.In quo epistolę notat̄ sum
ma,quia hoc principaliter intendit Apostolus,illos monere,vt oĩa gratiæ dei attribuāt.
Dico qui potens est cōfirmare vos.& hoc, Iuxta euangelium meum,a quo non discordat
prædicatio Christi.vnde subdit, Et secundū prædicationē Iesu Christi.quod euangeliū,
quæ etiam prædicatio est, Secundū reuelationem mysterii taciti æternis temporibus, id
est secundū quod reuelatū est mihi de occulto dei consilio,& ab ęterno tacito. Aeterna em̄ Aimo.
tempora dicit quæ præcesserunt mundi exordium. Vel,quod Euangelium est secūdū reue
lationem mysterii taciti ęternis tēporibus,i.reuelat ipsum mysteriū tacitū a mundi exor-
dio.Mysteriū dicit incarnationem Christi & cętera talia,q̄ æternis tēporibus erāt abscōdi
ta.quia licet ex aliqua parte antiquis patribus cognita fuissent,plene tamen a nullo fuerūt
præscita,quousq; suo tempore per Iesum Christum sunt reuelata scripturis prophetarū ab
eo reseratis,testimoniū dantib⁹ huic prædicationi.& hoc est quod dicit, Quod,mysteriū
Patefactum est,a Christo, Per scripturas prophetarum,reseratas ab eo. Patefactum est
dico,& hoc, Secundū p̄ceptū.i.dispensationem, Aeterni dei,qui ab ęterno hoc ordina-
uit.q.d.non est fictum.Solus deus proprie æternus dicitur. Dicitur autem & ignis ęternus, Augustinus
& pœna æterna,sed non sicut deus dicitur æternus.Ignis enim dicitur æternus, eo quod de natura
sine fine sit:non est tamen sine initio,Deus autem etiam sine initio.Illa est ergo vera æter- boni.
B nitas,q̄ est vera immortalitas.Hæc est illa summa incōmutabilitas,quā solus deus habet q̄
immutari oĩno nō potest.Aliud est em̄ aliqd nō mutari cū possit mutari:aliud aūt nō pos
se prorsus mutari.Sicut ergo dicit̄ homo bonus nō tñ sicut deus,de quo dictū est, Nemo bo
nus nisi solus deus:& sicut dicit̄ aĩa immortalis,non tñ sicut deus,de quo dictū est,Solus ha
bet immortalitatē.Et sicut homo dicitur sapiēs,non tñ sicut deus,de quo dictū est,Soli sa-
pienti deo:sic dicitur ignis ęternus,nō tamen sicut deus,cuius solius immortalitas ipsa est
vera æternitas. Ad obeditionem.q.d.Patefactū est illud mysteriū.& hoc, In cunctis gē
tibus,ad obeditionem.Vel, Ad obediendū.i.vt obediant fidei bene operādo.Dico my
sterii taciti,vtiq; aliis:sed Cogniti soli sapienti deo,quia & si modo sit hominibus reuela-
tū cū soli deo cognitū est qui solus perfecte nouit,cur ita factū est!In quo reprimit inquisito
res qui quęrūt cur tantum distulit deus venire,cur tot gentes perire permisit.In hoc aūt q̄
ait, Soli sapienti deo,error quibusdā surrepit,arbitrantibus hic solū patrē significari, & Augustinus cōtra Maximinum.
solū vere sapientem esse:cum tamen non sit dictum soli sapienti patri,sed soli sapiēti deo,
& deus vnus ipsa est trinitas:vt sic intelligamus solum deum sapientem, sicut intelligimus
solum potentem.s.patrem,& filium & spūm sanct.qui est vnus & solus deus,cui soli seruire
iubemur.Si tamen dixisset Apostolus,soli sapienti patri,nec sic tamen separaret filium vel
spiritum sanctum,sicut in Apocalypsi de filio legitur,qui habet nomen scriptum quod ne-
C mo scit nisi ipse,nec ideo tamen dicitur pater nescire hoc nomen,a quo est filius insepara
bilis.Sicut ergo scit pater quod nemo scire dictus est,nisi filius,qa inseparabiles sunt pater
& filius:sic etiā si dictū esset soli sapienti patri,simul intelligi deberet etiā filius & spūs san
ctus,quia inseparabiles sunt.Dico quod mysteriū patefactū est,& hoc per Iesum Christum
Cui.s.soli deo.vel, Cui.s.Christo est Honor,a nobis, Et gloria,in se, quia ipse est vera
gloria,& beatitudo,& summū bonū.& hoc, In secula seculorū.i.sine fine.Ecce ostēsū q̄ō
Ei,& cui,legi possint.Quidā aūt legūt sine Cui,si aūt auferas cui,absoluta est lectio.Sed
beat⁹ August.dicit apponi,& tradit q̄ō debet accipi vt nō superfluat,& legit alio modo
quam prius dictū est,sic, Ei aūt.q.d. Potēs est vos confir.vt.s.deo patri,vel deo trinitati.
Potēs est dico, Iuxta euāgeliū meū,& p̄dicationē Iesu Christi,secūdū reuel.m.tē.ęt.taciti.
Hęc nō mutant̄. Quod,mysteriū, Nūc patefactū est,p spūm s.vel p Christū.& hoc, Per Augustinus
scrip.proph.sec.p̄ce.dei,ad ob.fi.in cū.g.c.so.sa.deo.Hęc nō mutant̄. Cui,inquā.i.deo tri cōtra Maxi
nitati,vel deo patri, Sit honor & gl.p Ie.Cht.cui cū honor,a nobis, Gloria,in se.Qꝫ addi minum.
tur cui gloria,cū sufficeret ei gloria,inusitatę nostrę linguę est locutio,nō sensus ambiguus.
Idē est em̄ dicere,ordine īusitato verborū,ei gloria,p Iesū Christū cui est gloria,qđ vsitato
ordine dicere ei gloria,cui p Iesum Christū est gloria.Quid em̄ sensui depit siue hoc siue il
lo mō dicat̄!p Christū vero est patri gloria.i.clara cū laude notitia,qa p eū innotuit hoīb⁹
deus trinitas,qđ est mysteriū tacitū ab ęternis tp̄ibus,qđ p Christū reuelatū est. Qđ ergo
interpositū est per Iesum Christū,nō debet accipi tanq̄ dicat̄ soli sapiēti deo p Iesum Chri
stum,vt.s.deus solus sapiens per Iesum Christū sapiens esse intelligatur,non participando

sed gignendo sapientiam,quę est Christus Iesus,sed potius ita debet accipi vt intelligatur D per Iesum Christum gloria esse soli sapienti deo.Quis enim audeat dicere per Iesum Christũ fieri vt sit sapiens deus pater,cum secundum substantiam suã non dubitandũ sit eũ sapientem esse?potiusq; sit substantia filii per gignentẽ patrem,q̃ substantia patris per genitum filiũ?Restat ergo vt soli sapienti deo, Gloria sit,per Iesum Christũ,i.clara cum laude notitia,qua innotuit gentibus deus trinitas,ideo per Christũ,quia vt alia taceam ipse pręcepit gentes baptizari in noĩe patris,& filii,& spiritus sancti, vbi praecipue cõmendata est huius indiuiduę gloria trinitatis.Deus itaq; q est ipsa trinitas,propterea solus sapiẽs recte dicitur,quia solus secundũ suam substantiã sapiens est,non secundum accedentem participationẽ sapientiae,qualiter sapiens est rationalis creatura.Ideo ergo dixit soli sapienti deo quia deus est pater,& filius,& spũs sanctus,& ista trinitas est solus sapiens deus,qui nec vnq̃ potuit esse incipiẽs,nec vnq̃ poterit per gratiam particeps esse sapientię,sed sapiens immobilitate,atq; immutabilitate naturę. Ei,ergo, Sit gloria per Christũ,cui est honor & gloria in secula seculorũ.Amen.

¶ Argumentum in Epistolam ad Corinthios.

Orinthii sunt Achaici,& hi similiter ab Apostolo audierunt verbũ veritatis, & subuersi sunt multifarie a falsis Apostolis, quidam a philosophiae verbosa eloquentia,alii secta legis Iudaicae inducti sunt. Hos reuocat Apostolus ad veram fidem & euangelicam sapientiam, scribẽs eis E ab Epheso per Timotheum.

PETRVS LOMBARDVS IN EPIST. I. AD CORINTH. CAPVT I.

AVLVS vocatus Apostolus Iesu Christi per voluntatem dei,& Sosthenes frater ecclesiae Dei quae est Corinthi,sanctificatis in Christo Iesu,vocatis sanctis,cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi,in omni loco ipsorum & nostro.Gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo.

Hanc epistolam scribit ApostolusCorinthiis.Corinthii aũt sũt Achaici,hi ab ipso apostolo sunt conuersi,
Ambrosius qui praecepto dñi admonitus resedit apud Corinthios annum vnum & menses sex,docens inter eos verbũ dei: sed post per pseudoapostolos multifarie subuersi sunt, vt F scilicet de baptistis se iactarent,vnitatem ecclesię scindentes,& sacramentorum virtutẽ,& vsum ex ministrorum meritis iudicantes.Putabant enim sacramenta maioris esse vsus, si per bonos tractarẽtur,maioris autem vel minoris esse vsus si per magis vel minus bonos darentur.Ita quoq; subuersi erant vt contẽpto Aplo de sapiẽtibus seculi se iactarẽt,quorũ eloquẽtia & terrena philosophia delectabanẽ,vt sub noĩe Christi his imbuerenẽ q̃ contraria sunt fidei.Inflati quoq; erãt eo q; nõ iret ad eos Aplus. Fornicatorẽ quoq; qui vxorẽ patris tenebat inter se patiebanẽ.Sũt & alia capitula in suis locis notãda.De his & huius
Ambrosius modi magna cũ fiducia & charitatis affectu scribit eis Aplus, aliqñ cõmonẽs,aliqñ blandiẽs,aliqñ arguẽs.Nã multae sunt causę propter quas scribit eis Aplus,ab errorib⁹ ad rectã fidẽ & a schismatibus eos reuocãs ad vnitatẽ.Est igit intẽtio Apli in hac epla Corinthios ab errorib⁹ & schismatib⁹ ad fidẽ rectã,& a vitiis & aliis peccatis ad bonos mores reuocare,& in eis confirmare.Modus talis,Huic epistolae sicut & aliis salutationem praescribit,& nomen suum quod celebre erat omnibus gentibus,praeponit:vt magistri noĩe audito aeque starent correctioni,& qa eis vilis erat apponit dignitatis nomina non humilitatis,vt seru⁹, post salutationem pro donis eorum qui boni erant inter eos gratias agit. Deinde increpat illos qui de baptistis se iactabant, post retrahit eos ab amore terrenae sapientiae.Deinde redarguit eos de fornicatore quem inter se esse ferebant. Deinde increpat eos quia

A sibi inuicem iniurias,& fraudes faciebant,& infideliũ examina requirebãt. Postea instruit eos de matrimoniis,& de perceptione eucharistiæ,vbi plurimũ errabant,& de aliis plurimis.Circa finem vero subditur moralis ammonitio.Præmittit autem salutationem dicẽs,

Paulus vocatus,id est electus a deo, Apostolus Christi Iesu,id est dei voluntate missus ad prædicãdum Christum.Vel, Vocatus,id est ab hominibus priuilegio nominis dict⁹, Ambrosius

Apostolus Christi Iesu.Hic aliter incipit quam ad Romanos,quia alia causa est hic quam ibi.Hic enim non vocat se seruum sicut ibi,quia opus erat hic potius authoritate,& commendatione contra superbiam Corinthiorum apud quos viluerat. Apostolus dico,& hoc non per itam,sed Per voluntatem dei,quod non illi vestri pseudo qui nec missi sunt a deo nec verum est quod dicunt. Et Sosthenes frater.Hic dicitur Apostolo de eis nunciasse,& ideo eum sibi in hac salutatione adiungit,per hoc indicans quod pro illis valde sollicitus erat.Ecce per eum qui inter eos conuersabatur,culpas eorum se scire innuit.Ideo autẽ fratrem dicit,quia per hoc remouet suspicionem sinistram ab illo,ostendens quod nõ malo animo de eis nunciauit,sed ex charitate,& desiderio correctionis. Paulus,inquam, Et Sosthenes,scribit hanc epistolam, Ecclesiæ dei,non hominũ vt vos facitis eam,arbitrantes ministeriorum dispensatores,esse gratiarum authores.Ita enim esset ecclesia hominũ,non dei.Quos autem ecclesiam dei dicat,aperit subdens.s. Sanctificatis,in baptismo:& hoc Ambrosius Ambrosius

In Christo Iesu.i.per Christum Iesum,non per homines,immo a pseudo euersi sunt. Ipsis

B dico, Vocatis sanctis.i.vocatis p pdicatores,& deinde sancti sunt. Vel vocatis sanctis, id est prælectis a deo ad hoc vt sancti sint. Hoc ideo dicit vt ostendat nil boni esse ab homine,sed totũ a deo.His inquã Aplus scribit, Cum omnibus,id est & oĩbus scribit suffraganeis Corinthi,qui in eisdẽ vitiis laborãt.Vnde subdit, Qui in omni loco,Corinthiorum, Ipsorũ & nostro.i.primitus mihi cõmisso. Inuocant nomen dñi,non aliud a deo, q vere inuocãt dũ serui eius sunt.De quibus dicitur,Prope est omnibus inuocantibus eum in veritate.Hoc enim inuocat aliquid quod vult ad se venire.Quid est inuocare,nisi in se vocare?Qui ergo deum inuocat vt diues fiat,deum non inuocat.Nam cũ dicis.deus da mihi diuitias,non vis vt ad te veniat ipse deus,sed vt diuitię veniant ad te.Deus aũt gratis se vult coli & diligi,hoc est enim caste amare,non quia dat aliquid præter se, sed quia dat se,talibus dicit Apostolus, Qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi,id est saluatoris & regis,quem vere inuocant dum ab eo credũt se saluari & regi. Gratia vobis &c. Ecce salutatio.q.d.Paulus & Sosthenes scribũt vobis hanc epistolam,& ante alia salutant vos,optantes vt gratia sit vobis stantibus vt maneant,lapsis vt redeant. Et pax,id est mẽtis tranquillitas. &hoc A patre & domino nostro Iesu Christo,qui ab eo quidem persona li proprietate distinctus est,sed vnus cum ipso vnitate substantiæ deus. Ideo ergo patrẽ nominauit & Christum,ne vnio personæ inter eos esse putetur. Ambrosius Ambrosius Augustinus in psal xxxv

C Gratias ago deo meo semper pro vobis, in gratia dei quæ data est vobis in Christo Iesu,quia in omnibus diuites facti estis,in illo,in omĩ verbo & in omni scientia sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia expectantibus reuelationem domini nostri Iesu Christi, qui & confirmabit vos vsq; in finem sine crimine,in die aduentus domini nostri Iesu Christi.Fidelis deus per quem vocati estis in societatem filii eius Iesu Christi domini nostri.Obsecro autem vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi,vt idipsum dicatis omnes,& non sint in vobis schismata. Sitis autem perfecti in eodem sensu,& in eadem scientia.Significatũ est enim mihi de vobis fratres mei,ab his qui sunt Chloes,quia contentiones sunt inter vos. Hoc autẽ dico quod vnusquisq; vestrum dicit. Ego quidem sum Pauli:ego autem Apollo: ego vero Cephæ:ego autem Christi.

Gratias ago &c.Hic gratias agit de donis illorum qui boni erant inter eos.In illa enim plebe alii erant boni qui digni erant laude,alii digni increpatione.Post salutationem ergo primum proponit de bonis vt his aliis conformentur dicens, Gratias ago &c. corde,lingua,& opere, Deo,a quo omnia esse credo,non ab hominibus, Meo,Omnium quidem Deus potestate qua creat: sed eorum proprie dicitur Deus,qui eum diligunt, Ambrosius

Ambrosius q eum tenent,qui illū possident,qui illū colunt,quibus subuenit,qui ab illo alieni non sunt. D

Ambrosius Semper pro vobis.& hoc, In gratia dei,quę data est vobis.i.dum considero gratiā.i.dona dei. Quæ data sunt vobis.& hoc, In Christo Iesu.i.a Christo nō aliūde.& hæc gratia a deo est multiplex,qa In oībus,donis, Facti estis diuites in illo.i.in Christo,non in hoīe.Et qa dixit in oībus illos esse ditatos,supponit partes aliquas.s.diuites facti estis, In omni verbo.i.in omni genere linguarū.vel, In omni verbo.i.in omni modo prædicandi .s.mediocribus & perfectis & minoribus.Et In omni sciētia.i.scripturarū intellectu.Et in his ditati ita estis,quod ita tenetis, Sicut testimoniū Christi confirmatū est in vobis.i. ita verba & scientiā tenetis de eo quod de Christo p̄dicaui,sicut testimonio prophetarū cōfirmaui. Vel, Ditati estis.i.donis repleti, Sicut testimoniū Christi cōfirmatū est in vobis.i.quia firmiter tenetis fidem quā p̄dicaui vobis.Dico quod diuites estis, Ita, vt nihil desit vobis in vlla gratia sancti spūs. Vobis,dico, Expectantib⁹,cū desiderio,quia certi inde & parati, Reuelationē dñi nostri Iesu Christi.i.visionē Christi,& cognitionē q̄ post mortē pręstat̄ cuiq; fideli.Vel reuelationē dicit,quę erit in die iudicii quam impii timēt.

Qui & cōfirmabit vos.q.d.Expectatis reuelationē Christi,a qua expectatione nō deficietis.Ipse est em̄, Qui & cōfirmabit vos vsq; ī finē,cuiusq;,ita vt sitis, Sine crimine,& si nō sine peccato. Cōfirmabit,dico, Vsq; in finē.i.vsq; in diē Aduēt⁹ Dñi nostri Iesu Christi. Cuius aduentus intelligitur,cum cuiq; post mortē manifestatur.Vel ita,confirmabit vos, dico,semper mente euntes in illum diem.s. In diem aduētus Christi &c. Fidelis deus.q. d.confirmabit & vere,quia deus est fidelis.i.verus in promissis. Per quem vocati estis,cū essetis auersi.qui ergo auersos vocauit,facilius cōfirmabit. Vocauit,dico, In societatē,nō modo angelorū vel apostolorū,sed Filii eius dñi nostri Iesu Christi. Obsecro aūt vos fratres,Hucusq; bonos laudauit:his laudatis inuitat alios,ad horum simile.q.d.pro bonis gratias ago, Vos autē,alios,o Fratres obsecro per nomen domini nostri Iesu Christi,id est si vultis esse eius a quo nominamini christiani,vt dicatis oēs oris confessione, & interius habeatis in corde, Idipsum,quod dicunt prædicti, Et nō sint in vobis schismata,id est diuisiones:sed Sitis in eodem sensu,id est in eadem voluntate qua prædicti. Et in eadē scientia,id est in eadem intelligētia.Ita quod perfecti sitis, hoc ideo dico,qa Significatū mihi,literis est,de vobis tamen o fratres mei,ab his qui sunt Chloes. Chloes locus est vbi illi erant qui apostolo significauerunt.Vel, Qui sunt Chloes,id est,illi⁹ matronæ,Chloes enim potest esse nomen vel loci vel personæ.Aliquibus enim videtur locus esse,vt si diceretur,ab his qui sunt Antiochię:Aliquibus videtur fœmina fuisse deo deuota,cum qua multi essent colentes deum.Quid enim significatum est de vobis?hoc.s. Quia contentiones sint inter vos,de disciplina dominica. Hoc autem dico,Hic contra baptistas agere incipit,de quibus illi gloriabantur.q.d.non solū scio cōtentiones quæ sunt inter vos,sed & verba quę dicitis.& hoc est, Hoc autem dico quod vnusquisq; vestrum dicit.Nam alius dicit hoc.s. Ego quidem sum Pauli:alius illud dicit, Ego sum Apollo: alius vero, Ego sum Cephę.q.d.Alius dicit ego sum baptizatus,baptismo illius:Alius dicit ego illius,sed hoc dicere est quasi idololatria.Et sciendū,quia sub nomine suo,& Apostolorū bonorum,notat pseudo.Nam illi quos nominat sine dubio boni erant,sed sub horum specie falsos Apostolos tangit,ne si diceret in nomine illius vel illius,videretur eis inuidere,& sibi velle attribuere.Vel ideo apposuit nomina bonorū apostolorum,vt ostendat,quia si in nomine maiorum non est gloriandum,nec in nomine illorum quorum doctrina praua est.Inter eos autē hos laude dignos designat,qui dicebant se esse Christi.Vnde subdit,Alius aūt dicit, Ego sum Christi,baptismo baptizatus. Hic bene dicit quales supra laudauit,qui tales sunt,ostium habent per quod intrādum est,quod est Christus,per quem cognoscitur pater. Nemo enim nouit filium nisi pater,neq; patrem nisi filius,& cui vult fili⁹ reuelare.Sicut ergo ipse per se nouit patrem, nos autem per illū:sic intrat in ouile per se,& nos per ipsum ostium. Christus enim se prædicat,& nos Christum prędicamus:& ideo ipse per seipsum,& nos per ipsum intramus.Christus ergo ostium est & pastor intrando per se,& quod pastor est dedit etiā suis.qa & Petrus pastor,& Paulus pastor,& alii sunt pastores. Ostiū vero nemo nostrū se dicit.hoc em̄ sibi proprie tenuit.Nullus ergo ostiū est nisi Christus.& si pastores sint alii. Sed quia oues indisciplinatę cœperūt facere schismata,& alia ostia sibi ponere qbus intrarēt,non vt congregarent̄,sed vt errarēt & diuiderent̄,dicētes,Ego sum Pauli &c.subdit,

[Margin notes: Ambrosius (beside "Significatū mihi"); Ambrosius (beside "Chloes enim"); Ambrosius (beside "verba quę dicitis"); Ambrosius (beside "dicere est quasi idololatria"); Ambrosius, Augustinus super Ioan. (beside "hos laude dignos"); marginal letters B, E]

A **Diuisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis?**

Diuisus est Christus.q.d.Discite quantum erretis, & quantū de deo pręsumatis,& quantum hominibus rribuaris,qui inrer eos gloriam partimini. Diuisus est ergo Christus,secundum vos.q.d.multos facitis Christos,id est datores gloriarū. Adeo enim errabant isti vt putarent grariam dari ab homine,non modo quasi ministro sed aurhore. Vel purabant Christū in baptismo magis operari per meliorē baptistã,& minus ꝑ minꝰ bonū.& ideo air, Ambrosius

Diuisus est Christus?q.d.Qui operarur idem in omnibus diuisus est,quantum ad vos dū creditur in isto plus operari,in illo minus. Vel ita,quia hæc dicitis, ideo Christus modo a vobis diuisus est,id est separatus. Vehemenrer isti errabant, quia ostia sibi prærer Christū constiruebanr,& fundamenta diuersa ponere præsumebanr,cum vnū sir fundamenrum ecclesię quod nemo murare potest.s.Christus Iesus.Ipse enim solus est perra supra quam fundara est ecclesia. A qua nominarus est Perrus,domino ad illum dicenre,Tu es Petrus &c.Si mon enim anrea vocabatur:hoc aurem nomen.s Perrus a domino ei impositum est,& dicitur Petrus in figura Christiani populi,a petra Christo.quia enim petra Christus dicitur, & Petrus dicirur populus Christianus: Ita ergo Petrus a petra,non petra a Petro dicirur, quomodo nō a christiano Christus,sed a Christo christianus vocarur.Tu es ergo(ingr)Pe- Augustinus ex tract. euangelij.

B rrus dictus a petra,quã cōfessus es,quã cognouisti,dicēs,Tu es Christꝰ filiꝰ dei,& supra hãc perram.i.super meipsum filium dei,non super re ædificabo ecclesiam meam:super me ædificabo re & alios,non me super re.Non enim dicunrur esse Perri, sed Christi:non a Petro petrini,sed a Christo christiani,ne esset spes in homine.Maledictus enim qui spem suã ponit in homine.Er ne essent tot baprismi quot serui,mysterium quidē baprizãdi dedir Christus seruis suis:potestarem vero sibi retinuit,quam si vellet poterat dare,vr seruus darer baprismum suum tanq̃ vice sua:& potestarem suam poterar constiruere in aliquo seruo,vr tãta vis esset in baptismo serui,quantam vim habet baptismus a domino datus.sed hoc noluit,ideo,vr in homine non esset spes baprizarorum.Noluir enim seruum ponere spem in seruo.Baptizar enim seruus vr minister:baptizat aurem dominus ranq̃ porestarem habēs. & potuir hanc potestarem seruo dare,vr dictum est,sed noluir.Si enim daret hanc potestatem seruis, id est vr ipsorum esset quod dñi erat,tot essent baprismi quor essent serui: vt quomodo dictus est baptismus Ioannis, sic diceretur Petri baptismus, baprismus Pauli,& huiusmodi.Ille enim baptismus,Ioãnis dictus est.Sed forte aliquis dicet,proba nobis quod ille baprismus Ioãnis dictus est:probabo,ipsa verirare dicenre,quãdo interrogauit Iudęos, Baprismus Ioannis vnde est? Ergo ne tot baptismi dicerentur quor essenr serui qui baptizarent,sibi tenuit dominus potestarem baprizandi,seruis ministerium dedir. Si ergo seruus dicit se baprizare, recte dicir,sed ranq̃ minister baprizat, & ideo non differt siue bo- Augustinus sup Ioãnē.

C nus siue malus cui baptizandi contigit ministerium.Inde etiã nemo dicir baprismus meꝰ, cum tamen dicat euangelium meum,prudentia mea,gloria mea:licet hęc sinr a deo. In quibus differentia est:in his enim alius alio doctior est,& alius alio melius operatur, in euangelizando,nec sunt oēs ęquali sapiētia prædiri: alius aūr alio magis minusve baprizatus, siue ab inferiore siue a maiore baptizetur,dici non potest. Ad hoc aūr quod dicit August. Christū porestarē baptismi seruis posse dedisse,opponitur sic a quibusdã,Potestas siue potētia dei essenria diuina est,quia non est aliud deo esse aliud posse.Si ergo nō potuir eis dare, vt essenr quod ipse,nec potuir dare posse suū,vel potētiã suã.s.quę ipse est:Alioquin si porētiã suã potuit eis dare q̃ ipse est,potuir eis dare vr ipsi essēt quod ipse est.Ad quod dicimꝰ q non potuir eis Christus dare,vr essenr quod ipse est,& tamen potuit eis dare porestarē quã habet.i.porestarē qua possent remirtere peccata,quod ipse solus potest.Hæc est em̄ quã dicit potestatē baptismi.s.potestas remitrēdi peccara.Potuit ergo eis dare aurhorirarem baprismi qbus cōtulir ministeriū,ira tm̄ vt ipse principalis aurhor existeret. Porestatē vero q̃ ipse est,siue posse suū quod est suū esse,eis potuisse dare nō dicimus,qualirer dicimus eū dedisse nobis scire quod ipse scir,& dedisse prophetis scienriam futurorum quam haber:non quod nobis dederir esse quod haber,vel prophetis sciētiam quæ est essenria diuina,sed qa nobis dedit per gratiam scire futura,quæ ab æterno ipse nouir natura. Alii dicūr potestarē baptismi,vt in nomine eorum daretur baptismus,in quo fieret remissio peccatorum, sicut fuit in nomine Christi, & hoc potuit dare,sed noluit. Nunquid Paulus.Quasi dicat, Augustinus super Ioan. Oppositio.

Vos dicitis ego ſum Pauli,ego Apollo &c. Sed nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, D
id eſt vt ſit vobis author ſalutis? Aut in nomine Pauli baptizati eſtis.ſ.quod peccata di-
Auguſtinus in pſal.lxxij mitterem vobis?q.d.non.Reuocat illos ad vnum nomen qui multa nomina ſibi facere vo
lebant,repellit eos ab amore hominis,vt Chriſtus ametur.q.d.Nolo vt mei ſitis,ſed mecũ
ſitis,mecum eſtote,omnes illius ſumus qui pro nobis crucifixus eſt. Dimittuntur enim no-
Auguſtinus de vnico baptiſmo. bis peccata per nomen eius,non per nomen alicuius hominis.Vnde Ioãnes ait,Scribo vo-
bis filioli,quia remittuntur vobis peccata per nomen eius.Et nota quod per hoc verũ quod
tenebant illi Corinthii,facit illos erubeſcere de falſis quæ tenebant. Hoc enim erat pro-
priũ & deteſtabile eorũ vitiũ,quod dicebãt ego ſum Pauli,nec illos quos in ſchiſmata diffi-
luiſſe redarguit,arbitror veram fidem habuiſſe,in hoc quod dicebant ego ſum Pauli &c.
Hoc enim falſum erat.Quod vero ſciebant Chriſtum pro ſe eſſe crucifixũ,& ſe in eius no-
mine non Pauli baptizatos,non erroris eorum,ſed diuini muneris erat,hanc dei verita-
tem in iniquitate ſuorum ſchiſmatum detinebant.Per hanc ergo veritatem quam tene-
bant,ipſorum falſitatem cõuincit.Verum quippe baptiſmum habebãt,& ex eius veritate,
vt corrigerent falſitatem ab ipſo audiunt. Nunquid Paulus &c.Prorſus fieri poteſt vt ali
qui verum habeant baptiſmum,& non veram habeant fidem,ſicut iſti. Per veritatem er-
Auguſtinus in eodem. go quam habebant corrigit falſitatem quam tenebant, ſicut per Chriſti reſurrectionem
quam credebant probat reſurrectionem mortuorum quam negabant.Erãt enim inter eos
qui mortuos reſurgere non credebant,credebant tamen Chriſtum reſurrexiſſe. E

Gratias ago deo meo,ꝙ neminem veſtrum baptizaui,niſi Criſpum & Caiũ,
ne quis dicat ꝙ in nomine meo baptizati eſtis. Baptizaui autem & Stephanæ
domum,cæterum neſcio ſi quem alium veſtrum baptizauerim.Non enim miſit
me Chriſtus baptizare ſed euangelizare,non in ſapientia verbi, vt non euacue-
tur crux Chriſti.Verbum enim crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt: his au-
tem qui ſalui fiunt,id eſt nobis,dei virtus eſt.

Gratias ago &c.Quaſi dicat,Et qa de baptiſmis gloriamini. Ago gratias deo meo &c.
de hoc, Quod neminem veſtrum,contendentium, Baptizaui.Nullum enim veſtrũ ba-
ptizaui, Niſi Criſpum & Caium,qui non ſunt de contentione veſtra.& non ideo hoc di
co quin bonum ſit baptizare:ſed Ne qs dicat quod baptizati eſtis in nomine meo,de quo
Auguſtinus contra baptiſtas de bap. magis gloriaremini.Poterat quidem,vt dictum eſt,dominus Ieſus ſi voluiſſet baptiſmi ſui
poteſtatem dare alicui,vel aliquibus præcipuis ſeruis ſuis,vt quemadmodum per virgam
florentem demonſtratus eſt Aaron ſacerdos, ita per aliquod ſignum demonſtrarentur ex
cellentioris dignitatis miniſtri,& diſpenſatores myſteriorum qui ſoli baptizare deberẽt.
Sed ſi hoc fieret ipſorum iam baptiſmus diceretur quanuis eis a domino attributus, ſicut
baptiſmus Ioannis fuit,ideo Apoſtolus agit deo gratias quod neminem eorum baptiza-
uit,qui tanquam obliti in cuius nomine baptizati eſſent,per hominum nomina ſe diuide- F
bant.Cum enim tantum valet baptiſmus per hominem contemptibilem quantũ per apo-
ſtolum datus,ita nec illius nec illius,ſed Chriſti eſſe cognoſcit,quod Ioãnes per ſpeciẽ colũ-
bę ſe didiciſſe teſtatur.Nam ſecundum quid aliud dixerit,& ego neſciebam eum,non pla-
ne video,niſi quia ſecundum aliquid eum ſciebat,& ſecundum aliquid eum neſciebat:ſcie-
bat quidem ſponſum eſſe & filium dei,ſed neſciebat vtrum eſſet daturus aliis poteſtatem
baptiſmi,an proprium baptiſmum eſſet habiturus,& baptiſmi poteſtatem recepturꝰ. Sed
hoc per ſpiritum didicit,velut per columbã deſcẽdentẽ & manẽtẽ ſuper Chriſtũ.Vnde ad
ipſum dicitur,Super quem videris ſpiritum quaſi columbam manentem & deſcendentem,
hic eſt q baptizat. Baptizaui aũt.q.d.Nõ ſolũ illos ꝑdictos baptizaueri,ſed etiã, Bapti-
zaui Stephanę domũ.i.illius matronę familiã q non eſt de hac cõtẽtione. Cęterum.q.d.
de his certus ſum qđ baptizauerim eos. Cęterũ neſcio ſiquẽ aliũ veſtrũ,q ſit de cõtẽtioſis
baptizaueri. Nõ eñ.Ratio hic oſtẽdiť cur tã paucos baptizaui.q.d.ideo tã paucos bapti
Auguſtinus contra Pelagium. zaui, Quia nõ miſit me deus baptizare,quod a minoribꝰ fieri poteſt,ne retardareť a præ
dicatione:de qua ſubdit, Sed euangelizare.Perfecte enim baptizare etiã minus docti poſ
ſunt,perfecte autem euangelizare multo difficilioris,& rarioris eſt operis.ideo doctor gen
Ambroſius tiũ pluribus excellentior euãgelizare ſe miſſum dicit,non baptizare.Hoc tamen neceſſi-

A tate instante interdum egit. Non in sapientia.q.d.dico quod misit me euangelizare,non vtiq;, In sapientia verbi,id est in sapientia philosophorum,quæ dicitur sapientia verbi, quia dicitur sapientia & si non sit.vel ideo dicitur sapientia verbi,quia verbosos facit,ideo non misit me in sapientia verbi, Vt non euacuetur crux Christi.Per illam enim sapientiã Crux Christi,id est mors Christi Euacuatur,& impossibile secundũ naturam iudicatur, vt deus immortalis moreretur.Vel, Euacuatur crux Christi,si quomodo,vel bona natura,vel alio aliquo modo præter eam credatur esse iustitia & vita æterna.Acute quippe videntur hæc dici, sed in sapientia verbi, qua euacuatur cux Christi. Non est ista sapientia desursum descendens.Si ergo secundum scripturas sapiamus non cogimur contra Christi gratiam disputare,& ea dicere quibus demonstrare conemur naturam humanam,neque in paruulis medico indigere,quia sana est,& in maioribus sibi ad iustitiã si velint posse sufficere. Quocirca non præsumit apostolus in sapientia verbi prædicare, sed scripturarum authoritate contentus simplicitati studet,potius quam tumori. Vel nõ misit me prædicare in sapientia verbi,id est in lepore & ornatu verborum,quia prædicatio Christiana non indiget pompa,& cultu sermonis ne videatur esse ex versutia,& calliditate humanæ sapientiæ non ex veritate.Ibi enim compositio verborum quæritur,vbi teste veritate ipsa se non cõmendat veritas sicut in sapientia mundana.Qui ergo fidem Christi verbis exornare vult, obscurat illam splendore verborum,vt non illa,sed ipse laudetur. Ideo causam ostendens,

Ambrosius de natura & gratia.

August.cõtra Felicianum.

Ambrosius

B quare non in sapientia verbi,addit, Vt non euacuetur crux Christi, sicut pseudo apostoli ne stulti viderentur prudentibus mundi, in sapientia humana Christum prædicabant dupliciter,scilicet eloquentiæ studentes,& quæ mundus stulta iudicat. Euitantes verbum enim.q.d.quis quæreret an euacuaretur crux Christi?Respõdet,vtiq;. Verbum enim,id est prædicatio, Crucis stultitia quidem est,id est esse videtur, Pereuntibus, id est sapientibus huius mundi, quorum sapientia perit,& falsa ostenditur, & inde ipsi damnandi sunt. Ideoq; pro eo quod debebat dicere sapientibus,dixit pereuntibus. His autem.q.d.pereuntibus verbum crucis stultitia est. Sed his qui salui fiunt, id est nobis, scilicet credentibus, Virtus dei est,quia credentes in cruce Christi virtutem dei intelligunt,dum sciunt quod occisus diabolum vicit,& hominem liberauit.vel, Virtus dei est,id est virtutem dat credentibus,per quam cum res exigit,fiunt miracula.

Ambrosius

Scriptum est enim,Perdam sapientiam sapientium,& prudentiam prudentium reprobabo.Vbi sapiens,vbi scriba,vbi inquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi?Nam quia in dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam deum,placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes.Quoniam Iudæi signa petunt,& Græci sapientiã quærunt.

Scriptum est enim.q.d.ideo non misit me prædicare in sapientia,quia prædixerat quod

C eam non reciperet in prædicatione euangelica:sed perderet,& reprobaret de collegio prædicatorum suorum,& hoc est quod ait, Scriptum est enim,in Abdia, Perdam sapiẽtiam sapientium seculi,& prudentiam prudentium reprobabo,id est sapientiam mũdanã, & prudentiam eliminabo. A prædicatoribus euangelii, vt tales sapientes inter prædicatores nõ recipiam.& sic est factum. Vbi,est enim Sapiens,inter prædicatores? inter quos si esse voluerit,sapientiam illam abiicere oportuit.Et nota quod primũ ponit genus, deinde subdit species dicens, Vbi scriba,vbi inquisitor huius seculi?Sapiens genus est vtriusq;,scilicet scribę & inquisitoris.Scriba est qui etiam de moribus & artibus præcepta dat.Conquisitor est qui secreta naturæ rimatur.Tales enim recipit deus inter prædicatores,sed stultos fecit.Vnde subdit, Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Vel ita, Scriptũ est enim.q.d.Bene dico pereũtibus,sic enim scriptum est,scilicet quod proderet, & reprobã falsamq; faceret sapientiam huius mundi:& hoc est perdam,id est irritam faciam sapientiam sapientium.Non vtiq; meam in eis perdam,sed illam quæ est eorum quam sibi arrogant.Non enim vera sapientia, & vera prudẽtia perditur a domino,sed falsi nominis sciẽtia quam sibi thesaurizant lingua mendacii,& deficiunt scrutantes scrutinia. Et prudentiam prudentium reprobabo,quam,scilicet excogitauit ad aliquid probandum. Non ideo hoc dicit vt veritatis intelligentia possit a deo reprobari,sed quia eorum prudentia repro

Augusti.

Hiero.

Hiero.

Ambrosius Aimo. batur,qui in sua eruditione confidunt. Vbi sapiens?Probatę falsę.s.scientiæ insultat apo D stolus dicens, Vbi sapiens,tam de Iudæis quam de Gentibus,quasi nil valet.Et est hæc in uectio in Iudæos & Gētiles,vnde distincte de vtroq; subdit, Vbi scriba?de Iudæis. Vbi inquisitor huius seculi?id est Gentilis naturas rerum tantum inquirens?q.d. Victa est sapientia,& stultitia facta.Nam scriba Iudæorum,& legis doctores,& si nil impossibile eo credunt,tamen quia in lege non adeo aperte habent,diffidunt dei filium esse mortuum,& huiusmodi:Gentilibus vero pro humana ratione stultitia est. Sed nonne stultam fecit sapientiam huius mundi?Sapientia est huius mundi vbi infirmum & stultum dei contemnitur, quæ est secundum rationes mundi,quæ impossibile iudicat quæ in naturis rerum non videt.Hanc autem deus stultam fecit,possibile fore declarando atq; faciēdo quod ipsa impossibile iudicat. Nam quia.q.d,Vere sapientiam mundi stultam fecit deus,quia per stultitiam saluat credentes:& hoc placuit ei facere.& hoc est quod ait, Nam placuit deo. Ex beneplacito enim eius est, Saluos facere credentes:& hoc, Per stultitiam prædicationis, id est per prædicatores imperitos,in mūdana sapientia qui stulti videbātur.Vel, Per stultitiam prædicationis,id est per rem prædicatam quæ stulta videtur,sicut est passio Christi, & mors,vbi est humilitas. & cur hoc fecerit ostendit per id quod in serie præmisit,scilicet,

Ambrosius Quia mundus non cognouit deum,per,id est propter, Sapientiam suam,id est sapientes mundi non cognouerunt deum propter sapientiam suam,vbi est superbia.Non cognouerunt,dico, Iudæi per sapientiam,id est per filium incarnatum,qui cum in carne manifestatus est filius dei,in hunc mundū missus est. Non igitur per locorum spatia veniendo,sed in carne mortali mortalibus apparēdo,venisse a deo dicitur.Illuc ergo venit vbi erat,quia erat in hoc mundo,quia mundus per eum factus est,& mundus eum non cognouit.Hæc est lux quæ in tenebris lucet,& tenebræ eam non comprehenderunt.Vt autem comprehenderetur,ideo verbum caro factum est.Sicut enim curatio via est ad sanitatem,sic medicina sapientię dei per hominis susceptionem nostris est accommodata vulneribus,de quibusdam contrariis curans,& de quibusdam similibus.Serpentis enim sapientia,id est astutia decepti sumus,dei sapientia liberamur:& sicut illa sapientia vocabatur,erat autem stultitia,sic ista.quæ vocatur stultitia sapientia est.Ecce contraria.Similia vero sunt,quod per fœminā deceptos,per fœminam liberauit:homo homines,mortalis mortales.Vel ita,dico,quod nō E

Augusti.de trinitate. Aug.super ps.xxxiij. Augustinus de trinitate. Augusti su per Ioannē

Ambrosius cognouit mundus per sapientiam suam:& hoc factū est, In dei sapientia,& hoc fecit deus alio consilio, scilicet ne superbirent,& vt fides & salus cognoscatur esse ex deo, non ex sapientia humana. Quoniam & Iudæi.q.d.non cognouit mundus per sapientiam deum, ideo, Quoniam Iudæi,consueti ab antiquo, Petunt signa,potentiæ,nescientes humilitatem dei, Et Græci.i.Gentiles, Quærunt sapientiam,non veram,sed quæ ingenio hominis sapientia videatur.s.vtrum quod prædicatur,natura patiatur.

Nos autem prædicamus Christum crucifixum:Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam,ipsis autem vocatis Iudæis atq; Græcis Christum F dei virtutem & dei sapientiam.Quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus.Et quod infirmum est dei,fortius est hominibus . Videte enim vocationem vestram fratres,quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes,non multi nobiles , sed quæ stulta sunt mundi elegit deus vt confundat sapientes.Et infirma mundi elegit deus vt confundat fortia,& ignobilia mundi & contemptibilia elegit deus & ea quæ non sunt,vt ea quæ sunt destrueret,vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.Ex ipso auté,vos estis in Christo Iesu,qui factus est nobis sapientia & iustitia,& sanctificatio & redemptio, vt (quemadmodum scriptum est) qui gloriatur, in domino glorietur .

Nos autem,contra, Prædicamus.s. Christum crucifixū , Iudæis quidem scandalū.q.d. quod non est Iudæis signum potentiæ,sed scandalum , quia irascuntur contra prædicatores rubore sceleris sui. Gentibus autem stultitiā.q.d.hoc quod prædicamus videtur gentibus stultitia,ita & vobis si de sapiētibus estis. Vel ita continet,Ideo videt stultitia quod prę dicamus,quoniam, Iudæi petunt signa,& Græci sapientiā quærunt, Nos autem,cōtra sa

A cimus, scilicet, Prędicamus Christum Iudęis quod scandalum est, Gentibus autē stultitia, & tamen per istam stultitiam saluat deus credentes, vt dictum est. Ipsis autem, sic iunge, Dico quoniam petunt signa Iudæi, & Græci sapientiam. In crucifixione quam prædicam⁹ est magna virtus dei, & magna sapientia dei. quod videtur vel apparet, Iudæis atq; Græcis, non vtiq; omnibus, *Sed ipsis vocatis*, id est ipsis qui vocati sunt ad vitam: non communi vocatione, sed illa qua præsciti vocantur. Illis enim apparet Christi passio virtus, & sapientia, vt scilicet salus sit ex deo, non ex arbitrio Iudęi, vel Græci, & si reprobis aliter videtur. Ipsis, ergo, Vocatis prædicamus Christum, id est crucifixum, scilicet, Dei virtutem, & dei sapientiam. i. Christi crucifixionem in qua apparet virtus dei, quod mortuus vicit mortem, id est diabolum & Iudæum. Et dei sapientiam, qua callide diabolum decepit. Vel, Ipsis vocatis prędicamus Christum, id est Christi fidem, vel passionem, scilicet dei virtutem, quod per fidem eorum, & peccata remittuntur, & dæmones pelluntur: & cum res exigit, miracula fiunt. Et dei sapientiam, quia credentes in Christum crucifixum, intelligunt Christū esse dei sapientiam. Christus enim sapientia patris est, sicut virtus patris: ipse est verbum patris, & manus patris, per quem tanq̄ manu & verbo pater omnia fecit. Vnde, Opera manuum tuarum sunt cæli. Et item, Verbo domini cæli firmati sunt. Quod ergo verbo, hoc manu: & quod manu, hoc verbo fecit. Potest ergo sic accipi, prædicamus Christū esse dei sapientiam, & dei virtutem. Caue ne intelligas filium dici sapientiam dei tāquam

Augusti.

Ambrosius

Ambrosius in ps. xviij.

B ipse solus sit intelligens, vel sapiens sibi, & patri, & spiritui sancto. Si enim ibi solus filius intelligitur sapiens, & sibi, & patri, & spiritui sancto, ad illam reditur absurditatem, vt pater, nec sit sapiens de seipso, sed de filio: nec sapientia sapientiam genuerit, sed ea sapientia dicatur pater sapiens esse, quā genuit. Vbi enim non est intelligentia, nec sapientia esse potest. Et ideo si pater non intelligit ipse sibi, sed filius intelligit patri, profecto filius patrē sapientem facit: & si hoc deo esse quod sapere, & ea illi essentia quæ sapientia, non filius a patre quod verum est, sed a filio potius pater habet essentiam quod falsissimum est. Est ergo deus pater sapiens, ea quæ ipse est sua sapientia: & filius sapientia patris est sapiens, de sapientia quæ est pater de quo est genitus filius. Sic & pater est intelligens ea quæ ipse est sua intelligentia, filius autem intelligentia patris, est intelligens de intelligentia quæ est patri, de qua genitus est. Quia quod &c. q. d. vere in crucifixione Christi est dei virtus, & dei sapiētia. Quia quod stultum est dei, id est quod sapientibus mundi videtur stultum de deo, vt passio & mors, *Sapiētius est hominibus*, id est quam homines possunt videre vel esse. Et quod infirmum est dei, fortius est hominibus. Sine dubio cælestia vincunt terrestria, & ideo infirmum dei non vere est infirmum, sed videtur, quia infirmitas Christi magna victoria est: cum enim victus est, vicit mortem quam nemo gigas euasit. Videte enim. q. d. Vere stultum & infirmum dei, sapientius & fortius est hominibus, quod in vobis potestis experiri. Videte enim vocationem vestram, o fratres, id est per quos vocati estis. Insipientes enī & infirmi vos vocauerūt, inter stulta & infirma mūdi annumerati sunt. Tales sunt vocatores vestri, qui tamen confundunt sapientes & fortes. Et vere sunt tales, Quia non multi, de

Aug de tri.

Ambrosius

C vocatoribus sunt, *Secundum carnem sapientes*, id est secundum sapientiam humanam.

Non multi potentes, lata dominatione. Non multi nobiles, generis claritudine. Primo nulli tales fuerunt inter doctores Christianæ fidei, quando duodecim apostoli sunt electi. Vel non multi dicit, non ait nulli, forsan pro se qui solus inter apostolos secularium literarū peritus, & terrenarum opum diues, Romanæ dignitatis parentela conspicuus fuit, qui tamē hæc nihili pendit, nec vsus est eis. *Sed quæ stulta* &c. q. d. non sapientes elegit, sed potius,

Elegit deus quæ stulta sunt mundi, id est ignaros mundanæ sapientiæ. Vt confundat, id est vt faciat erubescere, & ad insipientiam redigat Sapientes. & infirma mundi elegit deus, id est impotentes, Vt confundat fortia, vt Neronē. Et ignobilia mundi, & quod plus est, Contemptibilia elegit deus, & ea quæ non sunt, id est ignobiles & contemptibiles, qui nil esse videbantur elegit deus, Vt destrueret, id est vincendo humiliaret, Ea quæ sunt, id est quæ cum ex se nihil sint, tū aliquid esse sibi videntur. Ecce contra ordinationem dei faciunt aperte qui sapientiam seculi iactant, cum deus humilitatem proponat. Venit enim humilis deus quærere humiles non altos, qui & si primū elegerit pauperes, indoctos, infirmos, non tamen reliquit sapientes, diuites, & nobiles: sed si eos primos eligeret, merito talium rerum viderentur sibi eligi, atq; inflati de his rebus salutem humilitatis nō

Ambrosius

reciperent,& ita esset in eis superbia qua homo cecidit.Ideoq; non elegit reges,vel senato- D
res,vel philosophos,vel oratores,imo elegit plebeios,pauperes,indoctos piscatores.Nisi fi-
deliter præcederet piscator,non humiliter sequeretur orator.Vnde Nathanael doctus non
est in apostolum electus. Vt autem humilitatis causa,hæc esse facta intelligantur, subdit.
Vt non glorietur &c.q.d.ideo infirmos elegit & non sapientes. Vt non glorietur om-
nis caro,id est vt nullus homo iustus,vel iniustus glorietur ex se,sed de deo, quod ostēditur
ibi,Qui gloriatur,in domino glorietur.non glorietur de se,dico, In conspectu eius,scilicet
Augusti. dei,vel sui ipsius,id est si deum conspicit,vel se attendat.Ex ipso ait.q.d.Tales elegit deus,
Sed tamē vos estis in Christo Iesu,id est in fide Christi,& hoc, Ex ipso,id est per ipsum
Christum,non per nos.Vel ita iunge,dico vt non glorietur aliquis ex se,sed tamen est alia
bona gloria,scilicet q;, Ex ipso vos estis in Christo Iesu,qui Christus, Factus est nobis
Augusti. in lib. de trini. sapientia a deo,id est illuminans vos ad veritatem.Ideo autē dicitur factus est nobis sapiē-
tia,quia temporaliter,id est ex aliquo tempore nos ad illum conuertimur, vt cum illo ma-
neamus in æternum,& ipsa sapientia caro facta est,& habitauit in nobis, Et,hoc facit,id
est nos illuminat, Quia factus est nobis iustitia,id est quia prius iustificat nos bona opera
tione.Iustitia enim quę viuit in seipsa,proculdubio deus est,atq; incommutabiliter viuit.Si
cut autem cum sit in se vita,etiam nobis fit vita, cum eius efficimur participes:ita cum in
se sit iustitia,etiam nobis fit iustitia,cum ei cohærendo iuste viuamus,& per hoc est ipse no
bis iustitia,quia prius, Est sanctificatio,id est quia prius in baptismo mūdat nos, Et,hoc
ideo,quia prius est factus nobis, Redemptio,id est quia prius redemit nos patiendo,& hoc E
totum ideo sic factum est, Vt,nullus glorietur nisi de bonis dei, Quemadmodum scri-
ptum est,in Hieremia. Qui gloriatur,in domino glorietur.In Hieremia tamen sic habe-
tur.In hoc glorietur qui gloriatur scire,& nosse me,quia ego dominus.

CAPVT II.

T ego cum venissem ad vos fratres, veni non in sublimitate ser-
monis aut sapientiæ,annuncians vobis testimonium Christi.Nō
enim iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum,&
hunc crucifixum.Et ego in infirmitate,& timore,& tremore mul
to fui apud vos, & sermo meus , & prædicatio mea , non in per-
suasibilibus humanæ sapientiæ verbis , sed in ostensione spiritus & virtu-
tis,vt fides vestra non sit in sapientia hominum,sed in virtute dei.Sapientiam
autem loquimur inter perfectos,sapientiam vero non huius seculi, neq; prin-
cipum huius seculi , qui destruuntur , sed loquimur dei sapientiam in myste- F
rio,quæ abscondita est , quam prædestinauit deus ante secula in gloriam no-
stram,quam nemo principum huius seculi cognouit. Si enim cognouissent,
nunquam dominum gloriæ crucifixissent.

Et ego cum venissem ad vos.q.d.Sicut & alii non sapientes electi sunt ad apostolatum,
ita Et,id est etiam, Ego,qui eram sapiens,fui quasi non essem sapiens. Cum venissem
ad vos,o fratres,quia, Veni,ad vos, Nō in sublimitate sermonis,secundum logicam.s.
vt logicis rationibus vterer, Aut in sublimitate sapientiæ,secundum physicam,vt phy-
sicis rationibus illud confirmarem , quæ duo in pseudo laudatis contra deum. sed Ve-
ni,annuncians vobis testimonium Christi ,id est ea quæ de Christo testati sunt prophe-
tæ. Non enim iudicaui.q.d.Vere non per illam sublimitatem veni,quia nec etiam per eā
quæ de deo est,& hoc ex iudicio mentis feci. Iudicaui enim me nō scire aliquid inter vos,
Augusti de fide & ope. minus capaces, Nisi Iesum Christum , & hunc crucifixum , id est nisi hoc quod Christus
est rector & saluator noster.Et hoc per crucifixionem.Et sciendum quod Christum prędicat
nō solum qui fidem astruit,sed etiam qui mores quibus in eo viuitur instruit. Hoc intelligi
potest,etiam in eo quod cōmemorat apostolus.cū ait, Nil iudicaui me scire inter vos nisi
Iesum Christū,& hūc crucifixū.In crucifixo enim dicitur,quia vetus homo crucifixus est,vt
vltra non seruiamus peccato.Non ergo ita accipiendum est,quod hic dicit Apostolus tan-
quam ea tantum dixerit quæ sunt credenda de Christo,sed etiam quæ obseruāda in vita, &

A moribus ei accedit qui accedit ad cōpaginē corporis. Et ego &c.q.d.Humilis fuit prædi Augustinus
catio mea apud vos,humilis etiā & persona.qđ ita ait, Et ego fui apud vos in infirmita-
te,i.in tribulatione: Et timore,animi.i. anxio animo: Et tremore multo,corporis: Et
sermo meus,qui priuatim fiebat: Et prædicatio mea,quæ fiebat in communi: Non,fuit,
In persuasibilibus verbis humanæ sapientiæ. Quia & si persuasibilia fuerint verba mea,
non tamen per humanam sapientiam,vt verba pseudo apostolorum. Sed,fuit,in ostensio
ne spiritus & virtutis,id est in sermone & prædicatione mea ostendi me habere spiritum
sanctum,& virtutem in miraculis faciendis.Ideo ita feci, Vt fides vestra non sit,id est nō
esse intelligatur: In sapientia hominum,sed in virtute dei:id est vt fides vestra non attri
buatur homini,sed deo. Sapientiā autem.q.d.inter vos incapaces simpliciter locuti sumus,
Sapientiam autem,quæ est de secretis dei, Loquimur inter perfectos.Hic dicit non per
fectos cognitores & doctores,quibus opus non est doceri,sed auditores iā capaces. Quam
sapientiam?non vero, Sapientiā huius seculi,quæ humanis rationibus nititur. Neq;,sa-
pientiam,principum huius seculi,id est malignorum spirituum,vel philosophorū,qui prin
cipes mundi videbantur. Qui destruuntur,id est quorū sapientia destruitur. Sed loqui-
mur dei sapientiam,id est Christum,in quo ostensa dei est sapientia de redemptione homi
num.Loquimur dico, In mysterio,id est exponendo mysteria veteris testamenti,in quibus
B Christus significat,vt in hostia Abel,vel Abrahæ .Quæ,sapiētia dei, Abscondita est,vt Ambrosius
nesciant pseudo.quia non in verbis,sed in virtute est:non humana ratione comprehensibi
lis,sed spiritus efficacia credibilis. Quam,sapientiam, Deus prædestinauit,i. præpara-
uit, Ante secula,id est ante quam mundus esset, In gloriam nostram, scilicet apostolorū,
qui eam prædicamus. Vel In gloriam nostram,scilicet omnium credentium. vt scilicet Ambrosius
omnes per eam,æternam gloriam consequamur. Quam nemo.q.d.bene dico abscondita
est,quia ipsa est sapientia, Quam nemo principum huius seculi,id est dęmonum,vel phi
losophorum,vel doctorum in lege, Cognouit.quod inde apparet, Enim,id est quia, Si
cognouissent,dæmones sapientiam dei,de redemptione humani generis per Christi mor-
tem implendam, Nunquam crucifixissent dominum gloriæ,id est non suggessissent cru-
cifigi,quia non suggereret eum diabolus crucifigi, per quem ius suum se perdere sciret.Vel
de Iudæis potest accipi, quorum quidam cognouerunt Christum: alii vero non cognoue-
runt.De ignorantibus dicit Petrus,Scio fratres,quia per ignorantiam id gessistis.Isti non
cognoscebant illum esse,qui in lege promissus erat eis:Maiores vero vt principes sacerdotū
scribæ & pharisæi cognouerunt ipsum esse qui in lege promissus erat,sed deum esse, vel fi- Ambrosius
lium dei nescierunt,& ideo de vtrisq; sic potest accipi, Si cognouissent,vel minores illum
esse Messiam in lege promissum , vel maiores illum deum esse , vel dei filium, Nunquam
dominum gloriæ crucifixissent.Non enim hoc facerent si deum esse scirent.Si enim dæmo Augu.in.li. quęst.no & vete.testa.
C nes deum factum hominem non intellexerunt,quanto magis homines? Non igitur illū ali
ter scierunt dęmones,quam scierūt principes.Sciebant enim ipsum esse qui promissus erat
in lege,non tamen mysterium eius quod filius dei erat,& ab æterno: neque sciebant sacra-
mentum incarnationis,passionis,& redemptionis. Quod ergo in euangelio clamant dæ-
mones,quid nobis & tibi Iesu fili dei,magis ex suspicione, quam ex cognitione dixisse cre-
dendi sunt.Vel, Si cognouissent,ita quod menti eorū bene sederet, Nunq̄ dn̄m gloriæ
crucifixissent.Nota quod ait, dominū gloriæ crucifixū.Ex forma enim serui crucifixus est, Aug in lib.
& tamen dominus gloriæ crucifixus est.Talis enim erat illa susceptio quæ deum hominem de trinitate,
faceret , & hominem deum . Quid tamen propter quid , & secundum quid dicatur pru-
dens,& diligens,& pius lector intelligat.Nam ecce dicimus ,quia secundum id quod deus
est,glorificat suos:secundum hoc,scilicet,quod dominus gloriæ est, & tamen dominus glo-
riæ crucifixus est,quia recte dicitur deus crucifixus,non ex virtute diuinitatis,sed ex infir-
mitate carnis.Vna enim persona est Christus deus,& homo.Ideo dicitur,Nemo ascendit
in cælum nisi qui de cælo descendit.Si ergo attendas distinctionem substantiarū,filius dei Idē contra
descendit,& filius hominis crucifixus est:si autem vnitatem personæ, & filius hominis de- Maximinū.
scendit,& filius dei crucifixus est.Propter hanc autem vnitatem personæ,non solum filium
hominis descendisse de cælo,sed etiam dixit esse in cælo cum loqueretur in terra. Absit vt
sic Christus senserit mortem,vt quantum in se est vita,vitam perdiderit . Si enim hoc ita Augusti. cō
esset,vitæ fons aruisset.Sensit igitur mortem participatione humani affectus,quem sponte tra Felicia num.

D susceperat. non naturę suæ perdidit potentiã, per quam cuncta viuificat. Sic in sepulcro carnem suam commoriendo non deseruit, sicut in vtero virginis cũ nascendo formauit. Mortuus est ergo non discedente vita, sicut passus est non pereunte potentia. Nemo aufert animam eius ab eo, quia potestatem habet ponendi, & potestatem sumendi. Ecce habes authorem operis, ponet animam suam: ecce habes opus authoritatis, & vt generaliter concludã quoties in carne Christus aliquid patitur opus authoris est, quia enim potestate sua nõ alio cogente perpetitur. Ipse author est operis. Non ergo ad Mariam locali motu verbi diuinitatis venit, sed ineffabili potentiæ suæ plenitudine non priuata, nec dimisit patrem Christus cum venit in virginem, vbiq; totus, vbiq; perfectus. Vno igitur eodemq; tempore tot⁹ erat in inferno, totus in cælo, vere mortuus, vere viuus, in quo & mortem susceptio mortalitatis excepit, & vitam diuinitas non perdidit. Mortem igitur dei filius, & in anima non pertulit, & in maiestate non sensit, sed tantum participatione infirmitatis rex gloriæ crucifixus est.

Sicut scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus his qui diligunt illum. Nobis autem reuelauit deus per spiritũ suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda dei. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita & quæ dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus dei. Nos autem nõ spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ E a deo donata sunt nobis, quæ & loquimur nõ in doctis humanæ sapiẽtiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes.

Sicut &c. q. d. dico quod si cognouissent non crucifixissent, sed non cognouerunt, Sicut Augusti. scriptum est, In Esaia, vbi hoc est scriptum, Quod oculus, corporis, Non vidit, quia non est color: Nec auris audiuit, quia non est sonus: Nec in cor hominis ascendit, quia nõ est homo. i. carnalis, sed spiritus. i. spiritualis qui nouit. & est sensus, Oculus nõ vidit &c. i. visu corporeo, vel auditu non potest cognosci, nec eius hominis ratione qui nõ est spiritus. Nõ enim cognoscitur hoc ratione eius qui carnalis est non spiritualis. Vel, Non ascen. in cor Ambrosius ho. quia non est aliquid terrenũ. Quod enim in cor hominis ascẽdit, infra cor hominis est. Ambrosius Ideo in cor hominis ascendit, quia supra illud est cor quo ascendit. Quod enim ascendit in cor hominis de imo est ad hominẽ: quo aũt ascendit cor hominis, sursum est ab homine. Infra ergo cor hominis est, quod in cor ascendit: Supra cor est æternum, ad quod cor ascẽdit, & hoc est quod deus reseruat bonis. Vnde subdit, Quæ præparauit deus. Vel, Nõ ascẽdit in cor ho. i. alicuius carnalis. Tunc res dicitur ascendere in cor, cum bene intellecta placet. F Quę pręparauit. q. d. nõ vidit oculus, nec audiuit auris. s. ea, Quæ deus præparauit, in præmium his, Qui diligunt illũ. Hæc est sapientia dei. i. Christus qui diligentibus deũ in præmium præparatus est quem nemo principũ cognouit. Nobis aũt. q. d. illi non nouerunt, sed nobis spiritibus, non hominibus. i. spiritualibus, non carnalibus, quod pseudo non sunt, Reuelauit deus, quæ præparauit diligentibus se. Intelligimus enim deum præparatum bonis in præmiũ. Reuelauit dico, & hoc, Per spiritum sanctum. Nota quod in Esaia ita habetur, Oculus non vidit deus absq; te, quæ præparasti diligẽtibus te: quod pene idem est in sensu cũ eo quod apostolus posuit. & sicut ibi dicitur absq; te, ita & hic bene addit apo Ambrosius stolus nobis, Reuelauit deus per spi. suũ. Et bene per eũ, Spiritus enim scrutatur oĩa, &. i. etiam. Profunda dei, vt de essentia dei. Scrutari aũt dicitur spiritus dei omnia, non vtiq; Augustinus vt quod nescit inueniat, sed quia nihil relinquit omnino quod nesciat. Vel ideo dicit, quod spiritus dei scru. oĩa, quia scrutari te facit. Quod enim dono ipsius tu facis, ille facere dicitur, quia sine illo tu non faceres. Quis enim, quasi dicat, vere spiritus dei, & non alius scit omnia quæ dei sunt, quod a minori ostenditur. Quis enim hominum scit, ea, Quæ Augusti. sunt hominis, alicuius, id est voluntates & secreta, Nisi spiritus, id est animus, Homi- Ambrosius nis, ipsius, & non alterius, Qui in ipso est? Manifestum est enim cogitationes nostras a nullo sciri, nisi ab animo nostro, quem spiritum dicit apostolus. Ita & quæ dei sunt, scilicet occulta & secreta dei, Nemo cognouit, qui adhuc sit homo, id est carnalis, Nisi spiritus dei, id est spiritus sanctus, & illi quos cognoscere facit. Vnde subdit, Nos

A autem.q.d.ſpiritus dei nouit. *Nos autem accepimus*,eum, Non,vtiq; accepimus, *Spiri*
tũ huius mundi,id eſt ſpiritum phytonicum,qui ſolet coniecturis quę mundi ſunt diuinare, Auguſt.
qui per ſibyllã locutus eſt,qui per veriſimilia ſæpe fallitur,& fallit. Vel, Non, accepimus, Auguſti.
ſpiritũ huius mundi,id eſt ſpiritum elationis quo doceamur ſapientiam mundi. *Sed ac*- Auguſtinus
cepimus ſpiritum qui ex deo eſt.Spiritus ergo dei,ſpiritus charitatis eſt:ſpiritus huius mun Aug. cõtra
di,elationis eſt.Non vos moueat quod tantũ ſpiritus ſanctus hic nominatur,& ſolus ſcire di Maximinũ.
citur quæ dei ſunt.Ab hac enim ſcientia nõ excluditur pater,vel filius:ſicut ab eo quod pa
ter & Chriſtus dicitur ſolus & verus deus,non excluditur ſpiritus ſanctus,cum dicitur.Hęc
eſt autem vita æterna vt cognoſcant te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chri-
ſtum.Attende etiam quod ait,Accepimus ſpiritum dei.Spiritus vtiq;,ſcilicet patris & filii Aug de tri.
eſt,nec nõ & noſter.Quod enim datum eſt,& ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus de
dit.Itaq; ſpiritus ſanctus,non tantum patris & filii qui dederunt: ſed etiam noſter dicitur
qui accepimus:& non eſt ille ſpiritus noſter quo ſumus,quia ipſe ſpiritus eſt hominis qui in
ipſo eſt,& ipſum tamen ſpiritum qui hominis dicitur,accepimus: ſed aliud eſt quod accepi
mus vt eſſemus: aliud quod accepimus vt ſancti eſſemus. Spiritus autem hominis in ſcri-
pturis accipitur ipſa anima,vel ipſius animæ potentia rationalis.Dedit enim nobis natu-
ram vt eſſemus,animam vt viueremus,mentẽ vt intelligeremus. *Vt ſciamus*.q.d.Ad hoc
accepimus ſpiritum, Vt,per eum, *Sciamus quę a deo donata ſunt nobis*.Inde ergo pro-
B batur quod ſpiritum dei accepimus,quia hoc ſcimus,quod vtiq; ſcire expedit,quia ſine hac Au.de ſctã
ſcientia nemo beatus eſt.Multi quippe habent dona dei,& neſcientes a quo habeant , im- Viduitate.
pia vanitate iactantur.Nemo autem de donis dei beatus eſt,qui danti eſt ingratus. Vnde
in euãgelio,Qui habet dabitur ei.Plene enim habere,eſt ſcire vnde habeas,non habere au
tem,neſcire vnde habeas.Qui ergo non habet,id eſt neſcit vnde habeat id quod habet au Auguſtinus
feretur ab eo. *Quæ & loquimur*.q.d.Scimus quæ a deo donata ſunt nobis. Quæ & lo-
quimur:illi,ſcilicet pſeudo,alia loquũtur.Loquimur dico, *Non in verbis humanæ ſapien-*
tiæ doctis,ratione vel ornatu.Malebat enim illa oſtendere ſola puritate veritatis,quam elo Hieronym⁹
quii tinctiõe fucare. *Sed in doctrina ſpiritus ſancti*,quia ſpiritus ſanctus interi⁹ docet au
ditores.Loquimur,dico,ita moderãter omnia,ſcilicet, *Comparantes*,id eſt tradẽtes, *Spi*
ritualia ſpiritualibus,quod vos Corinthii non eſtis,& ideo culpa veſtra, & non noſtra,quod
maiora non diximus vobis.

Animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei (ſtultitia em̃ eſt illi) & nõ poteſt intelligere,quia ſpiritualiter examinatur.Spiritualis autem iudicat omnia,& ipſe a nemine iudicatur:ſicut ſcriptũ eſt,Quis enim cognouit ſenſum domini,aut quis inſtruxit eum? Nos autem ſenſum Chriſti habemus.

Animalis autem homo.q.d.nos ſcimus quæ donata ſunt nobis:ſed, Animalis homo,vt
C pſeudo ſunt, *Non percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei*,vt partum virginis & reſurrectionem. Auguſtinus
nil enim ęſtimat poſſe fieri,niſi quod nouit quomodo fiat.Homo autem dicitur animal,vel Auguſtinus
vita,vel animi ſenſu.Vita animalis dicitur quæ fertur diſſoluta laſciuia animæ ſuæ quam Aug.in lib.
intra naturalis ordinis metas ſpiritus rector non continet,eo quod ipſe deo ſe regendũ nõ lxxx.quæſt.
ſubiicit.Animi vero ſenſu dicitur animalis,qui de deo iuxta corporum phantaſiam,vel le
gis literam,vel rationem philoſophicam iudicat . Quare autem animalis ea quæ dei ſunt
non percipit,ſubdit, *Stultitia enim eſt illi*,ſecundum humanum ſenſum, & ideo non po-
teſt intelligere ſpiritualia.Et vere animalis non poteſt intelligere ſpiritualia, *Quia exami-*
natur,id eſt examinatio,& comprobatio fit illorum ſpiritualium tãtum, *Spiritualiter*,id
eſt a ſpirituali.Et impersonaliter legitur *Examinatur*. Vel ita,Vere animalis nõ intelli-
git ſpiritualia, *Quia ſpiritualiter*,id eſt per ſpiritualia tantum, *Examinatur*,animalis,
id eſt probatur quod animalis eſt,quia audita improbat,& non ob aliud ei proponitur ni-
ſi vt examinetur. *Spiritualis autem*.q.d.animalis nõ poteſt intelligere, *Spiritualis autẽ*
iudicat,id eſt intelligit & diſcernit, *Omnia*,non quidem quæ continet diuina ſciẽtia,ſed
quæ ad iuſtitiam & vitam ſufficiunt,ſcilicet omnia iudicanda.Spiritualis autem eſt homo Auguſtinus
vita vel ſcientia:ſpiritualis eſt vita,qui ſpiritum domini habens rectorem,animam regit:
ſcientia vero ſpiritualis eſt, qui & ſi ex parte & per ſpeculum videt,tamen de deo ſecũdum

imagines corporum,vel legis literam, vel humanam philosophiam non sapit, sed spiritui D
dei deus subiectus,certissime ac fideliter, Iudicat omnia,certa fide occultorum non paten-
ti cognitione. Et ipse a nemine,scilicet a nullo homine animali, Iudicatur,id est intelli
gitur,vtrū bene an male intelligat.Vel, A nemine iudicatur,id est reprehenditur,& hoc
probat dicens, Quis enim,animalis, Nouit,id est cognouit, Sensum domini, qui hæc
fecit,per quē sapientia mundi stulta est,& eius sensum nos habemus,& ideo non possunt nō
illi vestri iudicare vt solent. Aut quis instruxit eum,vt dicat quid hoc fecisti sic?q.d.nul-
lus.Si autem non possunt cognoscere sensum domini ergo nec nostrum ,quia nos qui iam
vltra homines sumus,vnus spiritus cum deo, Habemus sensum Christi, fide certa tenen-
tes ea quæ Christi sunt.

CAPVT III.

T ego fratres nō potui vobis loqui quasi spiritualibus,sed quasi carnalibus.Tanquam paruulis in Christo , lac vobis potum dedi,non escam,nondum enim poteratis , sed nec nunc quidem potestis.Adhuc enim carnales estis.Cum enim sit inter vos zelus & contentio,nonne carnales estis,& secūdum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat,ego quidem sum Pauli,alius autem ego Apollo,nonne B homines estis?Quid igitur est Apollo ? Quid vero Paulus? Ministri eius cui credidistis.Et vnicuiq; sicut dominus dedit.Ego plātaui, Apollo rigauit,sed deus nunc incrementum dedit.Itaque neq; qui plantat est aliquid,neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus . Qui plantat autem & qui rigat , vnum sunt.

Et ego fratres.q.d.dico quod sensum Christi habemus,& tamen o fratres, Ego,qui possem, Non potui,id est non debui, Loqui vobis quasi spiritualibus,id est sicut soleo spiritualibus loqui,sed, Quasi carnalibus.& hoc tam diligēter feci, Quia dedi vobis potum lac,id est facilem doctrinam & dulcem & nutrientem, Tanquam paruulus in Christo,id est in cognitione Christi, Non escā dedi vobis,id est non altiora prædicaui vobis.Quare Quia nondum poteratis capere. Ecce secundum hoc ostenditur quod apostolus illis tanquam incapacibus minora nō altiora prædicauit.Vel ita, Non potui vobis loqui quasi spi

Augustinus ritualibus &c.Est quæstio vtrum spirituales homines habeant aliquid in doctrina quod carnalibus taceant,& spiritualibus dicant.Quod vtiq; videtur ex his verbis apostoli . Dominus etiam ait,Multa habeo vobis dicere,sed non pote.porta.modo:secundum quam intelligentiam hæc verba apostoli supra exposuimus,sed est alius intellectus in his non negligē

Augustinus super Ioan. dus.Scire enim debet charitas vestra quod nulla videtur necessitas,vt aliqua secreta doctrinæ taceantur fidelibus paruulis,seorsum dicenda maioribus,id est intelligentioribus, cum C eadem prædicaret apostolus spiritualibus & carnalibus,quiq; pro modo suo capiebant. illi, vt paruuli,isti vt maiores:illi vt lactis alimentum, isti vt cibi solidamentum,quia & si non audiuit amplius,tamen intelligitur amplius.Non enim æqualiter mente percipitur, etiam quod in fide pariter ab vtrisq; recipitur:ideo apostolus ait, Non potui vobis loqui quasi spiritualibus,sed quasi carnalibus,id est non potestis accipere quod dicebam,quasi spiritua-

Augusti. su per Ioannē les,sed quasi carnales. Et tanquam paruulis in Christo lac dedi vobis potum,non escam, id est quod prædicaui vobis,fuit vobis quasi lactis potus,nō solidus cibus. Sicut enim crux Christi,aliis stultitia,aliis scandalum,vocatis autem sanctis est virtus dei,& sapientia: ita idem aliis est lac,aliis est cibus,secundū quod capacitas eorum,plus, vel minus capit, vt hi qui dicūt,ego sum illius,vel illius aliter acceperunt de crucifixo,quam ille qui dixit, Mihi absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi.Eadem simul audiunt spirituales,& carnales,& quiq; pro suo modo capiunt,nec necesse est vt aliqua secreta taceantur paruulis,dicenda perfectis.Ideoq; dicit apostolus,Nō potui vobis loqui,quasi spiritualibus &c.quod est dicere,non potuistis quod dicebam intelligere,vt spirituales,sed vt carnales.Si enim spirituales essent non dicerent ego sum Pauli. Nondum enim.q.d.bene dixi tanquam paruulis, Quia nondum,quandiu vobiscum eram,poteratis capere escam vt spirituales, Sed

A nondum quidem poteſtis,eſcam recipere,& ſi ab illis edocti ſitis.ſ.a pſeudo. Adhuc enim
eſtis carnales.Arguit eos hic valde qui querebantur ſe dudum nõ audiſſe ſpiritualia , cum Ambroſius
adhuc indigni eſſent audire.Carnales autem iidem ſunt,qui & animales:carnales a carne, Ambroſius
animales ab anima dicuntur. Cum enim ſit.q.d.Vere eſtis carnales. Cum enim ſit inter
vos zelus,id eſt inuidia de baptiſtis, Et contentio,in verbis, Nonne carnales eſtis,eo ꝙ
ab homine aliquid putatis eſſe? Et nonne ſecundum hominem ambulatis? id eſt in peius
proficitis?vtiq;. Cum enim quis.Ecce expoſitio zeli,& contentionis.q.d.nonne ſecundũ
hominem ambulatis, Cum enim quis dicat,ego quidem ſum Pauli , alius autẽ ego Apollo?
non eſt hoc peccatum minus a gentilitate. Nonne homines eſtis?id eſt carnales vt sperã
tes in deo ſunt dii? Et quandoqdẽ in his gloriamini, Quid igit̃ eſt Apollo,quid vero etiã
Paulus,qui maior eſt?Sunt ne ipſi gratiæ quæ in ſacramentis datur authores?non vtiq;,ſed
tantummodo, Miniſtri dei cui crediditis.q.d.nõ ſunt deus qui det,ſed ſunt miniſtri per
quos det:nec magis per meliores dat in baptiſmo,quam per min⁹ bonos.& ideo in deo glo
riandum eſt,non in eis.Miniſtri ſunt,dico,& hoc non faciunt vno eodemq; modo ſed Si-
cut dominus dedit vnicuiq;.i.ſicut diuiſit officia ſingulis.Nam ego Paulus, Plãtaui,id eſt
prædicatione ad fidẽ conuerti. Apollo rigauit,baptiſmo, Sed deus,non nos Incremẽ
tum dedit,muneris.Et quia deus tantum dat incrementum ex ſe, Itaque neq; qui plantat
eſt aliquid,dando ex ſe: Neq; qui rigat,ſed, Deus,ſolus, Qui dat,intrinſecus, Incre-
B mentum.Qui autem.q.d.plantat Paulus,Apollo rigat, Qui autem plantat,& qui rigat,
vnum ſunt.i.indifferentes.Extrinſecus enim tantum operãtur.Niſi ergo reuelet ille qui in-
tus eſt,quid prodeſt quod faciunt?Fruſtra quidẽ operatius omnia moliretur extrinſecus, niſi
creator intrinſecus latenter operaretur.Ideo ait vnum ſunt,ſicut genere naturæ , ita mini-
ſterii ratione.Hoc ideo dicit,quia poſſet videri quod & ſi nihil dant ex ſe , tamen deus ma- Auguſtinus
gis per hunc,quam per illum dari.

Vnuſquiſq; autem propriam mercedem accipiet ſecundum ſuũ laborẽ. Dei
enim ſumus adiutores.Dei agricultura eſtis,dei ædificatio eſtis . Secundum
gratiam dei quæ data eſt mihi,vt ſapiens architectus fundamentum poſui:a-
lius autem ſuperædificat . Vnuſquiſq; autem videat quomodo ſuperædificet.
Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere,pręter id quod poſitũ eſt,quod
eſt Chriſtus Ieſus. Si quis autem ſuperædificat ſupra fundamentum hoc, au-
rum,argentum,lapides precioſos,ligna,fœnum,ſtipulam, vniuſcuiuſq; opus
manifeſtum erit.

Vnuſquiſq; aũt.q.d.in dando non differunt,ſed in labore & mercede,& hoc eſt quod ait,
C Vnuſquiſq; aũt propriam mercedem accipiet ſcd̃m ſuum laborem,Forinſecus miniſtran
di.Bene dixi mercedem. Sumus enim adiutores dei,in colendo agro dominico:nõ depra
uatores,vt quidam aiunt,& ſi ergo non damus incrementum, impendimus tamen aliquod
adiumentum,quod inde patet, Quod vos eſtis dei agricultura,dum extirpãtur vitia. Et
eſtis dei ædificatio,impoſitione virtutum. Apertiſſime oſtenditur ex his verbis quod deus Aug. in libr.
eſt agricola,nos aũt dei agricultura ſumus,quia colit nos ad fructũ,& dei ędificiũ:quia qui ſen. Proſp.
colit nos habitat in nobis,& ita idem eſt ager,& ædificiũ,quod nõ eſt in rebus viſibilibus.
Apoſtoli etiã poſſunt diei agricolæ.Agricola enim eſt qui plantat & qui rigat,ſed quoniam
nec hoc de ſuo habent,ſed ſicut deus diuiſit vnicuiq;,rectius ipſe dicitur agricola.Apoſtoli
vero operarii ipſius agricolæ,& hoc ipſum ab ipſo impertitis viribus,& donata gratia.Ho
mo enim agricola vineam colit,& cætera adhibet quę pertinent ad agricolarũ diligentiã,
incrementũ vero dare ſacramentis non poteſt,formare fructus nõ poteſt.Deus aũt qui oĩa
poteſt, proprie agricola eſt.Nota quod nos colimus deũ,& deus colit nos:ſed nõ ſic colimus
deũ vt inde melior fiat.Colimus enim adorãdo eũ,non orando:ille aũt ſic colit nos, quod
meliores nos reddit. Scd̃m gratiã.q.d.dei agricultura & ædificatio vos eſtis,quibus ego,
Poſui,prædicatione, Fundamentũ.i.fidẽ Chriſti,nõ aliã,ſed quæ per dilectionẽ operat̃.
Poſui,dico, Vt Architectus.i.princeps ædificii, Sapiẽs.i.diſcretiõe vtẽs.& hoc, Scd̃m
gratiã quæ data eſt mihi.i.p apl'atũ mihi gratis datũ.q.d.nõ a me hoc habui.Ego poſui fun
damẽtũ. Alius aũt,ſup hoc fundamẽtũ, Aedificat,bona opera.qd vtiq; nõ vno modo fit,

Sed vnusquisq; videat quomodo.i.cuiusmodi opera, Superædificet,de superædificatione videndum est tantum. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere,ad quod videntur niti pseudo, Præter id quod positum est,a me, Qui est Christ⁹ Iesus.i.Christi fides.s. quæ per dilectionē operatur,per quam Christus habitat in cordibus:alia non est fundamentum.Hæc autem neminem sinit perire.Fides enim Christianæ gratiæ.i.quæ per dilectionē operatur,posita in fundamento neminē perire permittit. Si quis autem.q.d. Fundamentum nemo potest mutare,sed de superædificatione videndum est,quia manifestū erit cuiusque opus,& hoc est quod ait, Si quis autem supra fundamentum hoc superædificat aurum & ar.la.p̄.lig.fœ.sti.vniuscuiusq; opus manifestum erit.Quod ita intelligendum quidā putant,vt illi videantur superædificare super hoc fundamentū, Au.ar.la.p̄.qui fidei quæ est in Christo Iesu bona opera adiiciunt.Illi autem, Ligna fœ.sti.qui cum eandem fidem habeant,male operantur.Vnde arbitrantur per quasdam pœnas ignis posse purgari ad salutē percipiendam merito fundamenti.Hoc si ita est,falsa ergo erunt illa quæ obscuritatem,ambiguitatemq; non habent.s.si omnem habeam fidem,charitatem autem nō habeam nihil sum.falsum erit & illud,Neq; fornicatores,neq; auari,&c.regnum dei possidebunt.Illud deniq; quomodo verum est,fides sine operibus mortua est? Aliter ergo intelligēdum quod hic dicit apostolus.Hoc autem si subtilius differere coner,vereor ne ad intelligendum difficilior sit ipsa expositio.Enitar tñ quantum dominus adiuuat breuiter,& dilucide quantum potero expedire quæ sentio.Supra fundamentum Christianæ fidei, Alius superædifi.au. ar.la.p̄.is videlicet qui cogitat quæ dei sunt,quomodo placeat deo.Alius ædificat super hoc fundamentum, Li.fœ.sti.Is videlicet qui cogitat quæ mundi sunt,quomodo placeat mundo.Non enim hæc tria de malis operibus accipienda sunt,quasi fides sine operibus saluet,quod non est,sed, Ligna,fœ.sti.non absurde possunt accipi secularium rerum,quamuis licite concessarum tales cupiditates,vt amitti sine animi dolore non possint. Qui ergo adhuc amant secularia,& negociis terrenis implicati sunt,& dediti sunt vinculis quibusdā & affectionibus carnis domibus suis,coniugibus,possessionibus,& tamen Christiani sunt, ita vt cor eorum nō recedat a Christo,& nil præponant Christo,ædificant Lig.fœ.sti.& vt apertius dicam,qui circa diuitias suas quodam carnali affectu tenetur,& tamen ex eis multas eleemosynas facit,nec tamen ad eas augēdas fraudem vel aliquid rapinæ molitur,nec earum minuendarum vel amittendarum metu in aliquod crimen labitur, Lig.fœ.sti.ædificat.Qui autem bene viuunt,& deum honorant,& laudant,& patientes sunt in tribulationibus,& desiderant patriam Au.ar.la.p̄.ædificant.Hæc enim tria ædificant contemptores seculi,qui omnia sua pauperibus dant,vel qui tanq̄ non habētes habent.Nec frustra tria & tria expressit.Aurū enim ædificant,in contemplatione dei. Argentū in dilectione proximi. La.p̄.in operibus bonis,quæ non consumuntur ab igne,sed nihil vel parum sentiūt. Lig.fœ.sti.ædificant,qui & si aliena non rapiunt,rebus tamen infirmitati cōcessis aliqua delectatione inhærent,qui secundum suos amandi hęc modos,diutius vt lignum, vel minus vt fœnum,vel minimum vt stipula ignem sustinebūt.Et quia hæc deo non præponūt, salui erunt per fundamentum.Qui vero hæc deo pręponūt,vel crimina committunt',non superædificant sed destruunt fundamentum.Et est sensus, Si quis ædificat super fundamē tum hoc.i.supra fidem Christi, Aurum,contemplando deū: Argentum, diligendo proximū: La.p̄.bona opera faciendo.i.qui tales sunt,vt tantum cogitent quæ dei sunt. Et si quis ædi.li.fe.sti.i.qui his temporalibus infirmitati humanæ concessis vtuntur cum aliquo amore,s.dū diuisi cogitant quæ mundi sunt,quibus sine dolore carere nō possunt, Vniuscuiusq; opus manifestum erit tandem,& si non modo.Et vere,

Augusti. de fide & ope. | Idē in eodē | Augusti.de fide & ope. | Augustinus | Augustinus | Augustinus | Augustinus | Augustinus | Augustinus | Augustinus | Augustinus

D | B | F

Dies enim domini declarabit,quia in igne reuelabitur,& vniuscuiusq; opus quale sit ignis probabit.Si cuius opus manserit quod superædificauit,mercedem accipiet.Si cuius opus arserit,detrimentum patietur: ipse autem saluus erit,sic tamen quasi per ignem.

Dies enim dñi.i.dies iudicii,in quo secreta patebunt, Declarabit,cuiusq; opus.Hic est dies hoīs pro nutu suo agētis:sed in iudicio,vel in morte,cuiusq; est dies dñi, scdm merita iudicātis.Ergo ēte declarabit, Quia in igne,i.i pœna purgatoria hoīs, Reuelabit,quicq;

A modo neger, Et vniuscuiusq; opus quale fuerit.i.firmum vel solubile, Ignis,futuri iudi-
cii, Probabit,duos enim ignes legimus futuros,vnum æternum quo æternaliter puniẽt
reprobi,qui sequitur iudicium,alterum qui præcedet quo exuretur facies mundi huius ,quĩ
emundabit eos quisuper ædificauerunt Lig. fœ. stipu.Qui autem superædificauerunt,Au- Augustinus
rum,ar.la.p̃.de vtroq; igne securi sunt,non solum de illo æterno quo in æternum cruciatu- Augustinus in ps̃ cxxiij.
rus est impios,sed etiam de illo emendatorio quo purgabuntur quidam saluandi.Ignis enim
extremi iudicii tãdiu durabit,quousq; purgati sint,qui saluãdi erant. Et si cuius opus man
serit,inconsumptum in illo igne, Quod superædificauit accipiet mercedẽ,quia nihil per- Augustinus
det,& quod amauit inueniet.sed, Si cuius opus arserit.i.cremabile erit, Ille patietur de-
trimentum,minoris gloriæ.Vel, Patietur,aliquid pœnę, Ipse autem saluus erit,Propter Augustinus
fundamentum Christum cui nihil præposuit. Sic tamen,saluus erit, Quasi,rem crema-
bilem ferens, Per ignẽ,transitoriæ tribulationis,qua cremata euadit ipse,& post istius sa- Au.de ciui. dei.
ne corporis mortem donec veniatur ad diem damnationis,& remunerationis,si hoc tem-
poris interuallo spiritus defunctorum qui ædificarunt, Lig.fœ.sti. huiusmodi ignem dicũ
tur perpeti,quem alii non sentiunt,qui huiusmodi ædificia secum non portauerunt,vt inue
niant ignem transitoriæ tribulationis venialia cremantem,non redarguo,quia forsitan ve
rum est,sed quia dicitur, Salus erit,contemnitur ille ignis.Grauior tamen ille erit ignis,q̃ Augu in ps̃.cxxij.
B quicquid potest homo pati in hac vita.Vel ita potest dici, Dies domini,vt de die præsen
ti,& igne præsenti accipiatur.Nam etiam hic dies dñi est , dum iudicium incipit a domo
dei.i.a saluandis,incipit pœna quæ consummabitur in reprobis.Ideo enim hic puniuntur
electi,vt ibi non puniantur,in quo die est,etiam ignis tribulationis quo vritur amor tẽpo-
ralium rerum,dum homines contristantur amissis.vnde dicitur,Tribulationem carnis ha-
bebunt huiusmodi.Quod enim sine illiciente amore non habent,sine vrente dolore nõ per Augustinus
dunt.q.d.manifestum erit. Dies enim domini.s.dies præsentis tribulationis, Declara-
bit,& vere, Quia igne,tribulationis, Declarabitur.Eandem quippe tribulationem ignẽ Augustinus
vocat, Et vniuscuiusque opus quale sit.s.firmum,vel solubile, Ignis,præsentis iudicii,
Probabit,hoc igne illius opus non exuritur,qui non ea dilexit,quorum amissione crucie-
tur:cui non est natum quicquid temporaliter fluit.Exuritur aũt illius opus qui hæc tempo-
ralia dilexit,quoniam sine dolore non pereunt,quæ cum amore possessa sunt. Si cuius op⁹
manserit,in igne,vt opus illorum quos amissio tẽporaliũ non cruciat, Qui superędi.mer.
acci.non solum post finẽ quando hoc sumet, vnde cogitauit:sed etiã in hac vita vbi habet
requiem suam anima contemnentis omnia. Si cuius opus arserit.i.cremabile erit, Patie Augustinus
tur detrimẽtum, quia qđ dilexit perdet,& pro eo qđ dilexit,hic vel in futuro punietur.Sed Augusti.de fide & ope.
quoniã alterutra conditione proposita eis potius mallet carere q̃ Christo,nec timore amit-
tendi talia deserit Christum,quanuis doleat cũ amittit,saluus quidem erit ipse:qđ sic tamẽ
C erit,quasi per ignem,quia & si vritur dolore amissorum,non tamẽ ea præfert deo, & si ergo
vrit eum dolor amissorum,non subuertit,neq; consumit eum fundamenti stabilitate,& in-
corruptione munitum.Et ideo, Saluus erit,sed, Quasi per ignem.Iste ignis est tentatio Augustinus
tribulatiõis,de qua scriptũ est,Vasa figuli ꝓbat fornax,& hoĩes iustos tẽtatio tribulatiõis.
Hic quæri solet quomodo opus illius exuri dicatur,Qui ædi. lig.fœ.sti.cũ nõ de malis acci- Quæstio.
piantur operibus,vt dictũ est.Non.n.opus ardet,vel detrimẽtũ patitur,nisi malũ fuerit.Aut
igitur nõ ardẽt opera per illa tria signata,aut mala sunt.Ad qđ dicũt quidã per illa tria ma Responsio.
la opera non intelligi,sed bona quæ ad sustentationẽ sui,& suorũ aliqui faciunt, vel ad sustẽ
tationem indigentiũ ex misericordia.sed quia hęc opera faciũt cũ aliquo amore tẽporaliũ,
ideo hæc opera dicũtur arsura,nõ ꝙ eo puniant,quia hæc faciũt,sed quia terrenũ affectum
aliquẽ habẽt cũ hæc faciunt:nec ille terrenus affectus est adeo malus vt destruat fundamẽ
tũ.i.fidẽ q̃ per charitatẽ operatur.Simul ergo & charitatẽ,& talẽ affectũ aliqui habẽt.Talis
enim affectus venialis est.Vel potius lig.fœ.sti.accipiuntur non opera bona,nec mala quæ
sint damnabilia,sed peccata venialia. Vnde Gregorius, Quanuis hoc de igne tribulatio- Greg. in.ll. dialog.
nis præsentis possit intelligi , tamen si quis de igne futuræ purgationis accipiat , pen-
sandum sollicite est , quia illum dixit , per ignem posse saluari , non qui super hoc fun-
damentum ferrum , vel æs , vel plumbum ædificat , id est peccata maiora , & ideo du-
riora , atque tunc insolubilia : Sed qui ædificat ligna, fœnum , stipulam , id est peccata
minima atque leuissima , quæ ignis facile consumat : de quibus tamen licet minimis ,

Augustinus in ps lxx. illic nihil purgationis quis obtinebit,nisi in hac vita positus hoc promereatur. De hoc aũt ait August. Non sibi quisq̃ polliceatur habẽs nefaria opera regnum dei:& dicat,quoniam habeo signum Christi,& sacramenta,non delebor in æternũ,sed per ignem saluus ero. Ait enim apostolus,Fundamentum positum est &c. Quid est etiam inquiunt quod sequit, alius superedificat.au.ar.la.pre.alius lig.fœ.sti. Hoc est qui supra fundamentum iusta opera ædificat,au.ar.la.p̃.edificat. Si aũt peccata,lig.fœ.sti. D

Grillius in Leuiticum. Grilli[9] quoq; ait, Natura peccati similis est materiæ quæ cito consumitur igni,quam ædificari apostolus a peccatoribus dicit, Qui supra fundamentũ Christi ædificant lig.fœ.sti.in quo manifeste ostenditur esse quędã peccata ita leuia,vt stipulę comparentur fœno & lignis. Sciendum quoq; q̃ sicut fundamentũ corporalis fabricę est imo,ita fundamẽtum spiritualis fabricę est in summo:ideoq; sicut partetum pondus tendit ad ima,vbi est suum fundamentum,ita spiritualis ædificatio tendit ad summa,vbi suum est fundamentum. Nam & ponderũ gemina sunt genera, quorũ alia ima petunt,vt lapis super aquã positus,& aqua super oleum. Alia vero summa petunt,vt ignis & oleum. Semper enim superiora ignis petit. Et oleum etiam subtet aquã fusum non se patit: Sic ecclesia nunc in imo posita tendit ad cælum,vbi fundamentum eius est Christus, sedẽs ad dexteram patris. Vel aliter potest accipi ab illo loco, Vt sapiẽs archi.funda.po. Sapiẽs architectus est qui secundũ disciplinã authoris collocat fundamentum.i.qui secundum traditionem saluatoris euangelizat. Alius autem superędificat.f.illi qui venientes post apo-

Augustinus stolos docent.siue boni,siue mali sint. Sed videant vt ædificatio congruat fundamẽto. Vnde subdit, Vnusquisq̃ autem videat quomodo superædifi.vtrum secundum nos qui sum[9] veri Christi apostoli,an secundum alios,ne si obliqua fuerint,& friuola quæ super ædificãt, ruinam faciant,manente tamen incolumi fundamento.quia & si male aliquis docuerit,tamen Christi nomen permanet. Ideo de superædificatione videndum est. Fundamentum B

Ambrosius enim nemo potest ponere,præter id quod positum est Iesus. Quia nemo pręter Christum,loquens sua cõmẽta cõmendaret,ideo quanuis aliqui hæretici sint, nõ tamen docent nisi sub nomine Christi,vt res cõtrarias & absurdas nominis dignitas acceptabiles faciat. Si qs autem superædificet supra fundamentũ hoc,au.ar.la.pre.lig.fœ.sti. vniuscuiusq; opus ma-

Ambrosius nifestũ erit. In auro,ar.la.pre. præclaram doctrinã significat. In tribus aliis friuola,& vana

Ambrosius doctrina significatur,quæ & si modo fallit,in igne tamen apparebit,quia ardebit bona permanente. Et vere manifestũ erit, Dies enim dñi decla.quia in igne reuela.i.mala doctrina in igne omnibus apparebit,nunc enim quosdam fallit. Et vniuscuiusq; opus quale fue-

Ambrosius rit ign.proba.quia si in aliquo non inuenerit,quod exurat,manifestat illum fuisse bonum do-

Ambrosius ctorem,mala vero doctrina ignis esca est. Si cuius opus man.quod superædi.mer.acci. Cũ enim nihil in eo sordis inuentũ fuerit prauę doctrinæ,sicut ignis nõ cõsumit au.ar.la.p̃.ita & bonus magister incorruptibilis permanebit,& erit ei merces vita æterna. Si cuius opus arse.detri.pa. Opus quod ardere dicitur mala doctrina est,quę interibit:detrimẽtũ pati est,

Ambrosius pœnã perpeti. Quis.n.in pœna positus iacturã non sentit? Ipse aũt saluus erit,quia nõ in-

Ambrosius teribit substãtia qua cõstat.i.bõa doctrina in qua fundatus est, sicut doctrina mala peribit,

Ambrosius quæ accidens est. Saluus erit,dico, Sic tñ,quasi per ignẽ,quia nõ sine pœna erit saluus. Per hoc.n.ostẽdit saluũ illũ futurũ,sed pœnas ignis passurũ,vt per ignẽ purgatus fiat saluus, & cum perfidi inæternum pereant,prodest illis ex parte credidisse Christum. F

Nescitis quia templũ dei estis,& spiritus dei habitat in vobis? Si quis aũt templum dei violauerit disperdet illum deus. Templum enim dei sanctũ est, quod estis vos. Nemo se seducat. Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo,stultus fiat vt sit sapiens. Sapientia enim huius mũdi stultitia est apud deum. Scriptum est enim, Comprehendam sapientes in astutia eorum. Et iterum, Dominus nouit cogitationes sapientium,quoniam vanæ sunt.

Nescitis quia tẽplũ dei estis &c. sic continet, Iste saluus erit per ignẽ qui a fundamẽto nõ discedit,sed si quis,vel pseudo aplus male docẽdo,vel homo ei assentiẽdo, Tẽplũ dei,quod vos estis, Violauerit,in se,vel in aliis volẽs subuertere fundamentũ,& catholicam societatẽ disiũgere, Disperdet illũ deus,corpore,& aĩa,quasi sacrilegũ. Et merito, Tẽplũ.n.dei

Augustinus sanctũ est,a tẽpore baptismi,quia in nemine habitat deus,quẽ nõ ante spiritus sanctus sanctificet & purget,quasi tẽplũ dei. Quod estis vos,secundũ animã,& secũdũ corpus. Cauete

A ergo vobis, Quia vos estis tēplum.i.tales in quibus.s.deus,sedet & habitat.Templū dico, Augusti.
Dei.i.spiritus sancti.vnde subdit, Et spiritus dei.i.spiritus sanctus, Habitat in vobis,
qui vos consummat in bonis,& nescitis hoc!Nota q spiritus sanctus dicitur hic deus. Cū Augustinus
enim præmiserit,estis tēplum dei,non subdit,& deus habitat, Sed spi.dei in vo.ha.in quo Ambrosius
aperte ostendit spiritum dei esse deū.Vbicp adest spiritus sanctus,ad homines in ęternā vi Aug. cōtra
tam regenerādos,& nō est eis deus,imo vero est deus verus,quia vera dei mēbra remplum Maximinū.
eius sunt,& vtiq subiectū est rēplū illi cuius est remplū.Quomodo ergo rex nō est cuius rē
plū est,quę mēbra sunt regis!Quomodo etiā nō confidet patri & filio qui repleuit filiū, qui
etiā mēbra filii suā possidet domū!Deinde cū de patre procedat, quomodo cū patre nō se
det!Cū ipsa sessio nō fit vtiq cogitāda carnaliter,& cū etiā de mēbris eius dicat apostol9,
suscitauit & cōsidere fecit in cælestibus. Quomodo ergo spiritui sancto subtrahit a nobis, Augustinus
quisquis ille est cōsessus tanq sedere cū patre & filio sit indignus,qui nos eadē sede efficit di
gnos!Spiritus ergo sanctus,& in cælestibus sedet cū patre & filio,& in tēplo suo habitat.s.i
sanctis qui sunt tēplū dei,modo sedm fidē ambulātes,& tēplū dei erūt aliqñ,etiā sedm spe
ciem,qualiter etiā nūc tēplū sunt angeli dei.Sed dicit aliqs anteq̄ facerent deus cælū & ter Augustinus
rā anteq̄ faceret sanctos,vbi habitabat.In se habitat de9 apud te,& apud se est.Nō ergo sic
sunt sancti domus dei vt ipsa subtracta cadat deus.Imo sic habitat deus ī sanctis,vt si ipse
discesserit,cadāt.Pręterea sciendū quod nō dici nisi stultissime pōt spiritū sanctū nō habe Augusti ad
B re locū in nostro corpore,q totū nostra anima impleuerit:stultius etiam dicit angustiis ali Dardanum
cubi impediri trinitatē,vt pater,& filius,& spiritus sanctus,alicubi simul esse nō possint.Ve
rū illud est multo mirabilius,q cū deus vbiq sit totus,nō tū in omnibus habitat.Quis por Augustinus
ro audeat opinari,nisi inseparabilitatē trinitatis pœnitus ignoret,q in aliquo potuit habi
tare pater,aut filius in quo nō habitat spiritus sanctus!Aut ī aliquo spūs sanctus,in quo nō
est pater,aut filius!Attēdēdū igit est vbiq esse deū per diuinitatis præsentiā,sed nō vbiq p
inhabitationis gratiā.Propter hanc.n.habitationē vbi gratia dilectionis eius agnoscit,nō
dicimus pater noster q es vbiq,cū & hoc verū sit,sed qui es ī cælis.Illud quoq mirabile est Augusti.
q deus est inhabitator quorūdā,nōdū cognoscentiū deū.Et nō quorundā cognoscētiū deū.
Illi.n.ad tēplū dei nō pertinēt,qui cognoscētes deū,nō sicut deū glorificāt:& ad tēplū dei p
tinent.paruuli sanctificati sacramēto Christi,& regenerati spū sancto,q nōdū possunt co
gnoscere deū.Igit quē potuerūt illi nosse,nec habere,isti potuerūt habere anteq̄ nosse.Bea
tissimi aūt sunt illi quibus hoc est deū habere qd nosse. Christianis ergo & fidelibus loquēs
ait, Tēplū dei estis &c.Hoc præmisit,ideo vt cōpīgat illos q turpiter viuētes corpora sua Ambrosius
violāt,maximæ illi qui vxorē patris habet,& quia tēplū dei violās,disperdet. Ideo nemo
sedu.se.vel nos,quasi deus hoc negligat.sed potius, Siqs inter vos videt sapiēs esse in hoc
seculo,i.sedm sapientiā huius seculi, Stultus fiat apud se,& deū cōtra naturā credat posse.
C Vt,ita, Sit,vere, Sapiēs,quia stultus seculo prudēs est deo. Et merito apud se stultus est,
quia ita est apud deū. Sa.n.hu.m.stul.est apud.d.i.sapiētiā illā stultitiā deus probat, qui Ambrosius
facit qd mūdus posse fieri negat.Et nota q aliquādo ī scripturis sapiētia ponit,pro astutia Ambrosius
abusione verbi non proprietate.Quod autem mundi sapientia sit stultitia cōfirmat autho
ritate. Scriptum est enim,in Iob. Comprehendam,id est falsos ostendam, Sapientes, Ambrosius
mundi, In astutia eorum,faciendo aliter quam ipsi dicunt. Et iterum, in psalmo scriptū
est, Dominus nouit cogitationes sapientium,mundi. Vel hominum,scilicet carnalium,
Quoniam vanę sunt,id est falsę,& quia stultitia est apud deum sapientia mundi.

Nemo itaq glorietur in hominibus. Omnia enim vestra sunt:siue Paulus, siue Apollo,siue Cephas,siue mundus,siue vita,siue mors,siue præsentia,siue futura.Omnia enim vestra sunt,vos autem Christi,Christus autem dei.

Nemo itaq glorietur in hominib9,baptistis,vel doctoribus,quasi melius ab vno q̄ ab alio recipiat,cum non sint datores gratiarum,siue boni,siue mali sint,sed tm ministri. Omnia enim vestra sunt.q.d.non debetis in hominibus gloriari,quia vestri sunt.& vere, Quia omnia vestra sunt,id est ad seruiendum vobis data,& non est gloriandum,nisi de rebus ex cellentioribus.Et de quibus dixerit omnia vestra sunt,aperit subdens, Siue Paulus siue A pollo, qui sunt de maioribus, Siue Cephas,qui omnibus maior, quasi non solum mi

notes vestri sunt, sed etiam maiores. Et hoc ideo dicit ut non singulos doctores sibi defendant cum omnibus utantur. Deinde exequitur de aliis quæ sunt eorum, Siue mundus, nostet est, Siue vita, præsens, Siue mors. Mundus itaq; noster est, si de illo secundum dei voluntatem sentimus, & cursus eius in dei voluntate ponimus. Vita præsens nostra est, si modeste, & cum gloria dei agitur. Mors nostra est, si spe futuri libenter pro Christo morimur. Siue præsentia, nostra sunt, quibus sustentati deo seruiunt. Siue futura, spe quorum seruiunt. præsentia enim nostra sunt, si sic vtimur eis ad sustentationem, vt non offendamus. Futura nostra sunt, si ea credētes, magis optamus. Vel ita, Siue mūdus, noster est. hoc ideo dicit, quia etiam elementa mundi nobis seruiunt. Siue vita, doctorum, Siue mors, eorundem nostra est. Nam & vita, & mors doctorum ad ędificationem subditis esse debent. Vel per vitam sanctos homines, & doctores, & angelos accipe, qui student profectui fidelium: per mortem diabolum, & membra eius accipe, qui dum persecuntur, vtilitati seruorum dei seruiunt. Alia non mutantur. Omnia enim, vel autem. q. d. hæc nostra sunt. quia Omnia, quotquot sunt in mundo, Vestra sunt. Vos autem, estis, Christi, nō hominis, & ideo nō in homine gloriandum, sed in Christo cuius sumus creatione & recreatione. Hoc ideo dicit apostolus, vt sicut hæc nostro iudicio concessa sunt, & subiecta, ita nos Christo subiiciamus. Christus autem, est, Dei, patris proprius filius, eius faciens voluntatem, vt & nos ipsius faciamus. & si famuli Christi sumus, cur ergo ad iniuriam Christi de hominibus aliquid speratis? Cauendū est ne sic intelligatur, Christus est dei: qualiter illud, Omnia vestra sunt. & illud, Vos, estis, Christi. nam omnia illis, & illi Christo subduntur, vt res dissimiles, & in natura diuersæ. Christus autem subditur deo patri, non tanquam dissimilis aut alterius naturæ, sed tanq̃ patris filius. Sciendum etiam quod in hac enumeratione rerum sibi cōnexarum, qua dicitur, Omnia vestra, vos Christi, Christus dei, nulla fit commemoratio spiritus sancti: sicut nec ibi, Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput Christi deus. Ideo vtique quia fere nunquā in his quę sibi cōnexa sunt, numerari solet ipsa cōnexio. Cōnexio autē patris, & filii est spiritus sanct⁹, qui est deitas patris & filii: & ipsa deitas dilectio est secūdū illud, Deus charitas est. tacito ergo nomine spirit⁹ sancti, dicit, Vos estis Christi, Christus dei, & ita median te Christo vos estis dei.

Ambrosius | Ambrosius | Ambrosius | Ambrosius | Ambrosius | Ambrosius | Ambrosius | Augusti. | Augustinus in li. lxxxiij. quæstionū. | Au. de symbolo

D | B

CAPVT IIII.

Sic nos existimet homo vt ministros Christi & dispensatores ministeriorum dei. Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Mihi autem pro minimo est vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Sed neq; meipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me, dominus est. Itaq; nolite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat dominus qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuiq; a deo.

Sic nos existimet homo. Hactenus egit de gloria pseudo, hinc agit de suo cōtemptu. q. d. & cum hoc fit. s. quod deus est author, nos autē adiutores sumus, nec nimis, nec minus de nobis arbitremini, sed potius, Homo, quilibet, Sic existimet nos, nō vt dn̄os, sed Vt ministros Christi, quod non pseudo sunt. Hoc ideo ait apostolus, quia de eo minus sentiebant, sed sic homo sentiat vt deus, q eū elegit, & sic existimet nos, Vt dispēsatores ministeriorū dei, vel mysteriorū dei, q secūdū modū cuiusq; mysteria diuidimus, vel ministeria. Et sciēdū quia nō solū boni, sed etiam mali dispensatores sunt. Si. n. per bonos non dispensaretur, non recte apostolus diceret, Imitatores mei estote. Rursus si per malos non dispensaretur, nō diceret dominus de quibusdam, Quę dicūt, facite: quæ autem faciunt, nolite facere: dispensatores sunt per quorum ministerium peruenitur ad æternam salutem. Non enim esse salutis illius dispensatorem per verbum & sacramentum, est illius esse participem. Hic iā quæritur &c. quasi dicat, Ita de nobis existimandum est vt dixi, sed Hic, id est inter nos quod non alibi, Iam, scilicet in præsenti cum expectandum esset donec deus iudicet. Quæritur quis inter dispensatores inueniatur vt fidelis, scilicet cui possit credi vt bene dispenset. Mihi autem, quasi dicat, hoc inter vos quæritur quod non esset quærendum,

Ambrosius | Augustinus ad Audacē.

A sed quicquid, Alii faciant. Mihi pro minimo est vt a vobis iudicer, quasi infidelis dispensator. Aut ab humano die, id est humano intellectu, qui non videt occulta, & potest falli, vel, Ab humano die, id est ab hominibus dum sunt in suo die, & non est dies dñi. Humano, dicit, quia est dies domini quo iudicabit. Quando vnusquisq; pro se rationẽ reddet, tunc secreta cordium patebunt. Sed neq; q.d. minimum mihi est, si a vobis, vel ab aliis iudicer. Sed neq; ego, qui melius me noui q̃ vos, Iudico meipsum, & ita periculum est vobis de ignotis cordis mei, vel aliorũ iudicare. Tanta enim profunditas credenda est esse in homine quæ lateat ipsum hominem, in quo est, vt in Petro, Profunditas infirmitatis latebat, cũ se cũ dño moriturum temere promittebat. Cũ ergo quisq; de se, aut non omnino, aut vix possit veram ferre sententiã, quomodo potest de alio iudicare cũ nemo scit, quid agatur in homine nisi spiritus hoĩs? Ideo apostolus non præsumens de se definitam dare sentẽtiam, ait, Neq; meip. iu. qui melius me noui q̃ illi, sed melius me nouit deus, q̃ ego, & ideo illi re linquendum est iudiciũ. Nihil enim mihi conscius sum, i. in nullo me remordet cõsciẽtia mea, Sed non in hoc iustificatus sum, i. non ideo me iustũ puto, quia potest esse φ nescio. Delicta enim quis intelligit? Et quis gloriatur mundum se habere cor? Humiliat se apostolus hoc dicens, vt homo loquitur, qui potest habere culpam nescius. Qui aũt. q.d. neq; ego debeo me iudicare neq; vos, sed, Qui iudicat me dñs est, i. qui põt & debet me iudicare. Dominus, solus, Est, qui nouit oĩa, & quia dñs est qui potest iudicare. Itaq; nolite iudicare

Augustinus

Aug. in lib. q̃st lxxxiij.

Augustinus

Augusti.

Ambrosius

B ante tempus, iudicii. s. Quo vsq; veniat dñs iudicare. Aliter enim iniuria iudici fit, quia iudicis iniuria est, si ante iudiciũ eius a seruo procedat sententia. Ecce iudiciũ φhibet apostolus, quia occulta sunt nobis corda hominũ. In his plerũq; nostra credulitas fallit. Sed cauendum est ne perniciosa opinatione fallamur, vt quia non possumus hominũ indagare cõ scientiam, de ipsis rebus habeamus verã certamq; sententiam, hoc modo, vt si nescimus an ille, vel ille homo sit impudicus, pudicusve vel iustus, siue iniustus. Oderimus tñ impudiciciã & iniustitiam, & pudiciciam, & iustitiam diligamus, & hæc appetenda, illaq; vitãda in dei veritate conspiciamus: vt cum de ipsis rebus quod appetendũ est, appetimus, & quod deuitandũ est vitamus, ignoscatur nobis φ de hominibus aliquando imo assidue non vera sentimus. Hæc enim ad humanam tentationem pertinent, sine qua ista vita non ducitur. Vnde apostolus, Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Et si ergo suspiciones vitare nõ possumus, quia homines sumus, iudicia tñ. i. definitas firmasq; sententias continere debemus. Si ergo suspicamur φ est humana tentatio, saltem non iudicemus. Quando ergo non erratur in rebus vt recta sit improbatio vitiorum virtutumq; approbatio, profecto si errat in hominibus venialis est humana tentatio. Quod aũt perniciosum est, prohibet apostol[9] dicens, Nolite ante tempus iudicare quo adusq; ve. do. qui & illu. i. aperta faciet, Absconditа tene. i. peccatorum, Et manife. co. cor. i. bonas cogitationes. Quia gesta & cogitata

Ambrosius

August. su per Iob.

Augustinus in eodem.

C bona, vel mala tunc erunt aperta. Et quia tunc erunt omnia nota omnibus, poterũt de se iudicare, & de aliis. Et tũc vnicuiq; bene agenti, vel cogitãti, Erit, pro modo suo, Laus. i. remuneratio, A deo, hic aũt nescitur, quis sit laude dignus. Hęc aũt, quia superius dixerit illos dixisse, ego sum Pauli, ego Apollo, cũ tamẽ hoc forsan nullus dixerit, aperit hic. q.d. dixi non esse gloriandum in nobis.

Ambrosius

Ambrosius

Hæc autem fratres transfiguraui in me & Apollo propter vos, vt in vobis discatis, ne supra quam scriptum est, vnus aduersus alterum infletur pro alio. Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Iam saturati estis, iam diuites facti estis. Sine nobis regnatis, & vtinam regnetis vt & nos vobiscum regnemus. Puto enim quod deus nos apostolos nouissimos ostendit tanq̃ morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus.

Hæc autem, o, fratres, In me & Apollo transfiguraui, cum in nobis non gloriaremini, id est me & Apollo proposui figuram pro omnibus, vt ab omnibus abhorreatur, hoc sicut a nobis. Hæc ergo in se, & Apollo transfigurauit dum pseudo & apostolorum gloriam, & traditiones peruersas sub sua persona & Apollo euacuat: summatim illos designans, non sigillatim, ne maior nasceretur discordia. Nemo enim audiens

Ambrosius

nomen suum taxari, vel eius cui fauet contentus est tacere, tacito vero nomine, audiens de se aliquid dictum dissimulat. Et hoc feci, Propter vos, id est propter vtilitatem vestram, Hâc, scilicet, Vt in nobis, qui maiores sumus, Discatis, ne vnus infletur aduersus aliû, Pro se, Alio, ab illo, id est meliori quam ille, id est quasi sit alius ab illo, id est melior qui nullus est quantum ad se, vel quantum ad ministerium. Vel, Infletur, pro doctore, Alio, a ministris aliis, id est meliore quam alii sint. Infletur dico, agendo, Supra, id est vltra, & aliter, Quam scriptum est, in Hieremia, scilicet, Qui gloriatur, in domino glorietur: in quo debes gloriari, non in homine. Quis enim te discernit? a massa perditorû. nullus, nisi deus solus ipse separat te a perditis. Sed quia homo inflatus posset respondere, vel voce, vel cogitatiôe, & dicere, discernit me fides mea, & oratio mea, & iustitia mea, occurrit apostolus subdens, Quid autê. q. d. dico quis te discernit, sed dicis fides tua, vel oratio tua, vel iustitia. D

Au de cor. & gratia.

Augusti. Item interrogo, Quid habes, boni, Quod non accepisti? a deo. Sciendum est neminem posse discerni ab illa perditionis massa, nisi qui hoc bonum habet, vt credat quod quicquid boni habet gratia saluatoris accepit. Sciendum etiam quod sicut supra temerarium iudicium prohibuit, ita hic aliud genus arrogâtiæ ammonere conatur, scilicet ne homo superbiat propter aliquam gratiam a deo sibi datam, putans se eam habere, a se, vel a ministro, quod apostolus redarguens ait, Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti a deo quid gloriaris, in te, vel in illis. Quasi non acceperis, a deo: sed a te, vel ab illis. Vel ita,

Ne vnus infletur aduersus alium, pro baptista, Alio, id est meliore quam sit alius, & non debes. Quis enim baptista quantumcunque bonus sit, Discernit te, ab eo qui baptizatus est a minus bono? q. d. si baptizatus es a Petro, quomodo discernis ab eo qui baptizatus est a Paulo? nihil vtique ille habet a baptista, nihil tu. Quid autê, hic redarguit illos eosdem qui gloriabantur de magisterio pseudo, contemnentes doctrinam apostoli. q. d. Gloriaris pro illis. Sed quid habes, ab illis, Quod non accepisti? a me. Ad vnû videtur loqui, sed ad partem plebis loquitur. Si autem accepisti, a me, Quid gloriaris, côtta me, Quasi non idê acceperis a me. Hoc dicit contra illos, qui eadem quæ ab apostolo acceperant, audientes de magisterio pseudo apostolorum gloriabantur. qui per eloquentiam se commendantes, gloriam in se verrebant, cum apostolus se contemptibilem videri fecerat, vt gloriam deo faceret. Ideo apostolus ironice eis loquitur, quasi concedens quod eis de seipsis videbatur. cû subdit, Iam saturati. q. d. increpo vos. Quid dicens gloriaris &c. sed non recte videor hoc facere, quia vos, Iam, id est tam cito, Saturati estis, id est pleni spiritu sancto. Et iam diuites facti estis. q. d. & alios saturare potestis. Ironia est: ac si diceret, nô est ita. Itascentis enim verba sunt, non confirmantis, Et regnatis, id est regitis vos, Sine nobis. sic putabant illi gloriantes de pseudo apostolis. Et vtinâ, vere, Regnetis. vere regnare, est de spe & promissis dei securum esse, & in aduersis gaudere. Nota quia vt pius pater etiam his ingratis filiis bene optat. Regnetis, dico, ita, Vt & nos regnemus vobiscum, nô dico vos nobiscum cum nos sequi dedignemini: sed dico nos vobiscum, vt nos sequamur vos, si non vultis sequi nos: quos quidem sequi deberetis, quia nos te vera regnamus, sed timeo ne sine vobis. E

Ambrosius

Ambrosius

Ambrosius

Ambrosius F

Puto enim, quasi dicat, vos sine nobis putatis regnare. & hoc ideo, Quia puto. q. d. quod nullatenus putandum est. Ironice enim loquitur, quod per mala quæ patimur, Deus ostendit nos apostolos nouissimos, id est vilissimos de quibus non curet, Tanquam morti destinatos, id est quasi ad nullam vtilitatê, sed morti reseruatos, quod per hoc videtur, Quia facti sumus mundo spectaculum. Ad spectaculum enim nostri, quasi ad monstrum conueniunt homines, per quod magis probamur amici dei. Vel ita, Puto enim, quasi dicat. Ideo deberetis regnare, quia, Ego puto, & certus sum, Quod deus ostendit nos apostolos nouissimos, id est similes nouissimis sanctis, scilicet Heliç & Enoch, in tribulatiôibus. Nos dico, Tanquam morti destinatos, quia ita fit nobis, vt illis qui a victoribus morti seruabantur, ad quod spectaculum conueniebat populus. sicut ad derisionem Heliæ & Enoch tunc conuenient, & modo ad derisionem apostolorum conueniût mali. Vnde subdit, Quia spectaculum facti sumus mundo. Quid nomine mundi intellexerit, subdit, Et angelis, & hominibus. i. vtrisque, bonis vel malis: sed bonis, vt confortent & laudent: malis, vt insultent & vituperent. Boni enim angeli, & boni homines laudant, & mali irrident. Hæc sunt dextra, & sinistra. His vtimur, quasi armis ad feriendum hostem. i. diabolum. s. laudantibus, & vituperantibus. Sed nec ista eleuant, nec illa frangunt,

Ambrosius

Augustinus in ps. xl.

A Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo. Nos infirmi, vos autem fortes. Vos nobiles, nos autem ignobiles. Vsque in hanc horam, & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cędimur, & instabiles sumus, & laboramus, operantes manibus nostris. Maledicimur, & benedicimus, persecutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium peripsima vsq; adhuc. Non vt confundam vos, hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo.

Et Nos stulti, sumus, Propter Christum, cuius crucem prædicamus: quod vos tacentes, videmini in Christo prudentes. Vnde subdit, Vos autem prudentes in Christo, & est hic increpatio cum ironia. q.d. quod totum contra est. Item, Nos infirmi, sumus. i. afflicti. Vos autem fortes, potestate, & securi. Vos nobiles, id est reuerendi, Nos autem ignobiles, id est despecti. Et Vsque in hanc horam, id est continue, id est vsque ad hoc tempus Ambrosius Et esurimus & sitimus, & nudi sumus, libere enim & sine adulatione veritatem prædicantes, & gesta prauæ vitæ arguentes, gratiam apud homines non habent. Et colaphis cędimur, & instabiles sumus, quia pro persecutione mutamus loca. Fugamur enim a perfidis, ne plures doceamus. Et laboramus manibus nostris, scilicet nobis necessariis, Operantes, quia nemo dat nobis. Et maledicimur, & benedicimus, hortando alios ad bonū. Et per Ambrosius B secutiones, id est tormenta, Patimur, & patiēter Sustinem⁹. Et, Blasphemamur, q̄si magi & malefici, Et obsecramus, deum, pro illis: vel, eos, ne blasphement nos. Et facti sumus, id est reputati, Tanq̄ purgamenta huius mundi, de quibus manentibus mundus inquinetur, vel abiectis purgetur. Quia facti sumus peripsima omnium, Peripsima purgamentū est ferri, vel pomi, & quicq̄d de qualibet materia vt purgatior reddatur, abiicitur: vt limatura ęris, & huiusmodi, & quęlibet domorum quisquilia. Per hæc omnia vero probamur in Christo prudentes & fortes, & si illis aliter videatur. q.d. abiectiores omnibus facti sumus. & hoc, Vsq; adhuc, id est continue, vsq; ad hoc tempus. Non vt confundam vos, aspera blandis mitigat vt saluraris medicus. q.d. & si dixerim vos inflatos &c. tamen. Non hæc scribo vt confundam vos, id est vt erubescentiā faciam vobis: Sed moneo, vos, Vt filios meos charissimos, pro quibus tot mala passus sum. Et bene dixi, quod vos estis filii. Nam ego pater sum. & hoc est quod ait, Ambrosius Ambrosius Ambrosius

Nam si decem milia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Rogo ergo vos, imitatores mei estote: sicut & ego Christi. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, & fidelis in domino, qui vos commonefaciat vias meas, quæ sunt in Christo Iesu, sicut vbiq; in omni ecclesia doceo. Tanquam non venturus sim ad vos: sic inflati sunt quidam: veniam autem ad vos cito, si dominus volue C rit, & cognoscam non sermonē eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum dei, sed in virtute. Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu mansuetudinis?

Nam si habeatis decem milia pedagogorum, Finitum pro infinito posuit, id est quantālibet multitudinem eruditorum, In Christo, qui non genuerunt vos: Sed, tamen, Nō, habetis, Multos patres, qui genuissent vos in fide Christi. Nam ego, tātū, Genui vos, nō in me, sed In Christo Iesu, id est in fide Christi. & hoc, Per euangelium, id est per prædicationem meam. Cū prædixisset, Ego genui vos in Christo, addidit, Per euangelium, ne ipsius putaretur esse quod dei est. Ait enim dominus in euangelio, Ne vobis dicatis patrem in terra, vnus est enim pater vester deus. Quod nō ideo dixit, vt hoc nomen cæteris tollatur, sed ne gratia dei qua in æternam vitam generamur naturæ vel potestati, vel etiā sanctitati cuiusquam hominis tribuatur. Appellantur quidem & alii patres, sed non sicut deus pater vnus est, qui regenerat spiritu sancto, quos facit filios ad hæreditatem æternā: homines vero dicuntur patres propter honoris gratiam, propter ætatem curamq; pietatis. Notandum etiam quod dum loquens Corinthiis pędagogos nominat pueros illos esse significat. Rogo ergo vos. q.d. q̄a genui vos, Ergo, o, Fratres, Estote imitatores mei, nō Augustinus i psal. lxxvij.

pseudoapostolorum, Sicut & ego Christi, imitator sum. & hoc, Rogo vos, quia ex debi- D
to mihi obedire debetis. Ideo etiam. s. vt imitemini me, Misi ad vos Timotheum, per
hunc creditur missa eis epistola. Qui est filius meus, in fide. Et charissimus, bene agen-
do. Et fidelis, in domino, id est in prædicatione dñi, Qui vos cômonefaciat vias meas,
id est instructiones meas. Quæ sunt in Christo Iesu, & ideo tenendæ. Cômonefaciat di-
co. ita, Sicut ego doceo, eas, Vbiq; terrarum. In omni ecclesia, & ideo authentice. Di
co misi Timothæum, & opus erat mitti. Quia quidam, vestrum, Sic inflati sunt, de phi
losophis, quorum terrena sapientia gloriantur, Tanq̃ non sim venturus ad vos. Veniam
Ambrosius autem cito ad vos. Ecce post commonitionem promittit se ire ad illos, sed si dñs permitte-
ret. vñ subdit, Si dñs voluerit. q. d. Veniã ad vos nisi culpa vestra impedierit. Ideo dicit,
Ambrosius Si dominus voluerit, vt ostenderet, si non iret, deum voluisse, causa vtriq; indignitaris illo
rum. Veniam dico, Et cognoscam, id est probabo, & quæram, Non sermonem, humanæ
sapientiæ, Sed virtutem, in fide & bona operatione, Eorũ qui inflati sunt, superbia al-
ta sapiendi & cæteros iudicandi. Non enim. q. d. Ideo non quæram sermoné. Quia re-
gnum dei, id est causa regni dei. Non est in sermone sed in virtute, id est non sermo hu-
manæ sapientiæ, sed virtus est causa regni. Quid vultis &c. q. d. ego vere veniam. Sed
quid, horum, Vultis. s. an Veniam ad vos in virga, correctionis, vbi & si sit charitas nõ
tamen esse videtur. An in charitate, id est in manifesta dilectione, vt bona supplea, Et
Ambrosius spiritu mansuetudinis, vt peccatis parcam? Terroris verba infert, vt inflati humiliarentur,
Ambrosius & se præpararent ad recipiẽdum eum. Absit vt pii filii diceret, si in virga correctionis vẽ- E
turus es noli venire. Melius est enim erudiri in virga patris quam in blandimento perire
prædonis.

CAPVT V.

Mnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes: ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu: iam iudicaui vt præsens eum qui sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute domini Iesu tradere huiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi.

Omnino inter vos &c. Hic redarguit illum fornicatorem qui vxorem patris tenebat, &
illos qui illum tolerabant. Erãt enim ipsi participes, dum paterentur tesi tam ingentis pec- F
cati secum incorreptum côuenire. Nõ ergo solum illum aperte reum mortis, sed etiam ad-
hærentes illi nõ immunes a crimine demonstrabat. q. d. quæro an ad vos veniam in vir-
ga, & opus est virga, nisi vos corrigitis. Quia auditur omnino, id est ab omnibus. Inter
vos, qui inflati estis, nec corrigitis. Quid audit? Fornicatio, res vtriq; infamis, & talis est,
Illa fornicatio qualis nec etiam inter gentes, vt graue istud peccatum ostenderet nec ab
his etiam dicit admitti qui deum nesciunt. Deinde criminis prodit genus, dicens, Ita vt
vxorem patris aliquis habeat, & hoc publice vbi testibus opus non est. Publice enim no-
uercam suam loco vxoris habebat, nec tergiuersatione aliqua poterat tegi crimen. Scien-
dum quod causa huius fornicationis. s. de vxore patris, incipit de fornicatione, postea mo-
nebit de omni carnali videlicet & spirituali. Et vos tamen. q. d. & cum tantum scelus sit
inter vos, tamen Vos inflati estis, vento superbiæ, quę pellit misericordiam, quam si vnũ
membrum patitur, compatiuntur cætera. Et nõ habuistis luctum, id est dolorem pro pec-
catis illius, quod Magis, faciẽdum esset ita vtriq; dolere deberetis, vt Qui hoc opus, quod
nullo modo tegi fecit poterat, Tollatur de medio vestrum, quia omnes estis participes.
Ego quidem. q. d. vos non tulistis eum qui præsentes eratis: sed ego Absens quidem cor
pore præsens autem spiritu, id est sollicitudine mentis & prouidens vobis, iam sine mora,
Iudicaui eum qui sic operatus est, vt præsens, ac si præsens essem. Iudicaui dico, In no-
mine domini nostri Iesu Christi, id est in vice eius. Et hoc modo iudicaui. s. Tradere hu-
iusmodi, reum, Satanæ, vobis congregatis & in eo spiritu cũ virtute dñi Iesu, id est hoc

A modo iudicaui,vt vos congregati in vnum ſine aliqua diſſenſione quibus mea authoritas,
& virtus Chriſti cooperabitur,tradatis huiuſmodi *Satanæ*. Vel ita poteſt ordinari litera
hoc modo,Iudicaui.ſ. Vobis congregatis & meo ſpiritu cum virtute domini Ieſu trade-
re huiuſmodi *Satanæ* in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti.i.vt vos congregati,trada-
tis huiuſmodi *Satanæ* in nomine domini.i.ad honorem domini,& gloriã,cuius gloria eſt
in huiuſmodi iudicio,non pro odio veſtro iudicaui tradere *Satanæ*.& hoc, In interitum
carnis,id eſt vt *Satanas* eum corporaliter vexet,& ſic ille reſipiſcat.Hanc enim poteſtatem
dicitur habuiſſe Apoſtolus,vt cum aliquem a ſtultitia ſua non poſſet dimouere,diabolo eũ
vexandum traderet,quouſq; pœnitentiã profitens a malo deſiſteret.Vnde ſubdit, Vt ſpi
ritus eius ſaluus ſit in die domini noſtri Ieſu Chriſti, id eſt vt anima eius ſalua ſit,hic.ſ.ſi-
quando illius cor viſitat dñs,ſi quando luceat illi dominus in corde. & appellat diem domi
ni,ortum lucis.ſ.appoſitionẽ gratiæ. Vel anima ſalua ſit, In die domini noſtri Ieſu Chri
ſti,id eſt in die iudicii.Ex his verbis manifeſtat Apoſtolus non ſe odio ſed amore illud fe- Auguſtinus de ſermone in monte.
ciſſe.Sic enim Apoſtolus nõ crudeliter ſed amabiliter,& zelo charitatis *Satanæ* tradidit,
ſicut Moſes in cultores idoli paucos quidem vindicauit in præſens terrens, in poſterũ di-
ſciplinam ſanciens. Nam eum nulla crudelitate,ſed magna dilectione feciſſe quod fecit,
apertiſſime cognoſcitur in verbis eius pro peccatis Iudæorum orantis & dicentis ad domi
B num,Aut dimitte illis,aut dele me de libro tuo.Sic & Elias & alii viri boni nonnulla pecca Auguſtinus de ſermone in monte.
ta morte punierunt,quia ſic & viuentibus vtilis metus incutiebatur,& illis qui morte pu-
niebantur non ipſa mors nocebat,ſed peccatum quod augeri poſſet ſi viuerent, minueba-
tur:non temere iudicabant,quibus tale iudicium donauerat deus.Inde eſt quod Elias mul
tos morte affecit,& propria manu & igne diuinitus impetrato.Vnde & hoc exemplũ Elię
non reprehendit Chriſtus in diſcipulis memorantibus quod ab eo factum ſit,& petentib9
etiam ſibiipſis dari poteſtatem dandi ignem de ſublimi ad conſumendũ eos qui ſibi hoſpi
tium non pręberẽt.Sed ignorantiam vindicandi in Apoſtolis reprehendit,quia odio non
amore correctionis deſiderabant vindictam.Tales vindictæ etiam in nouo teſtamẽto nõ
defuerunt.Nam & Petrus ſic & in Ananiam & vxorem eius vindicaſſe legitur,quãdo exa
nimes ceciderunt nec reſuſcitati ſunt.Vel ita, Tradidit &c.vt non de illa corporali ve-
xatione accipiatur,ſed de priuatione eccleſiaſticæ communionionis,quæ fit per excõmu-
nicationem.q.d.Iudicaui eum, Qui huiuſmodi eſt tradere *Satanæ*.ſ.ab eccleſia expellere,
admonitionem eccleſiaſticam ab illo ſuſpendere,& liberum illi facere,ire In interitũ car
nis.ſ.facere ſecundum quod expetit caro eius in interitum illum ducens.Omnis eñ carna- Ambroſius
lis voluptas a diabolo eſt,& ideo cum huic voluptati relinquitur traditur *Satanæ*,& cum
carnis deſiderio ſe iũgit anima, interitum patitur.Non autem hæc amaritudine odii fa-
cit,ſed ea intentione,vt expulſio hæc ad reuocandum illũ valeat. Vnde ſubdit, Vt ſpi Ambroſius
C ritus eius ſaluus ſit in die aduẽt9 domini noſtri Ieſu Chriſti,id eſt vt anima eius ſalua ſit in
die iudicii.Vel ideo tradidit eum Apoſtolus *Satanæ*,abiiciendo ab eccleſia vt ſpiritus ſan
ctus quo contaminati nudantur,ſaluus ſit eis non amiſſus, In die domini,ſcilicet in die
iudicii.Niſi enim eiectus fuiſſet,nõ fieret ſaluus ſpiritus eccleſiæ in die iudicii.Deſerebat
enim omnes cõtaminationis cauſa,vt in die domini nudi a ſpiritu ſancto inuenirentur.

Non eſt bona gloriatio veſtra.Neſcitis quia modicum fermẽtum totam maſ
ſam corrumpit?Expurgate vetus fermentum,vt ſitis noua conſperſio:ſicut eſtis
azymi.Etenim paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus.Itaq; epulemur,nõ in fer
mento veteri,neq; in fermento malitiæ & nequitiæ,ſed in azymis ſynceritatis
& veritatis.

Non bona eſt.q d.Et quia talis fornicator inter vos eſt, Igitur non bona eſt gloriatio
veſtra,qua iuſtos vos eſſe iactatis qui talem inter vos patimini:& ſi ergo in aliis boni ſitis
hæc tamen gloriatio mala eſt,quia hęc omnia bona impedit, Quia modicum fermentũ,
id eſt conſenſus huius peccati quod cognitum non arguitur, Totam maſſam corrumpit, Ambroſius
id eſt omnes contaminat,qui cum poſſint arguere diſſimulant.Participes enim erant dum
paterentur reum.Sed ſiquis poteſtatem non habet quem ſcit reum abiicere vel probare nõ
valet,immunis eſt,& iudicis non eſt ſine accuſatore damnare,vt nec Chriſtus Iudam abie
cit,quia non eſt accuſatus.Vel, Modicum fermentũ,id eſt vnus fornicator alios ſuo exẽ

Ambrosius plo ad peccatum trahendo, Totam massam corrumpit?id est, omnes qui norunt & nõ deuitant. Et an Nescitis?hoc, Expurgate.q.d. Et quia modicum fermentum vos corrũpit, ergo, Expurgate vos, eiiciendo a vobis, Vetus fermentum, id est eum qui corrumpit vos, qui est membrum veteris hominis, & acidus. Eiecto igitur illo fornicatore vetus fermẽtum eiicitur. Expurgate, dico, Vt sitis, id est perseueretis, Noua conspersio, id est innouati virtutibus & sine corruptione peccati, Sicut estis, facti in baptismo, Azymi.i.a corruptione peccati puri. Conspersio enim est farina per aquam glutinata, sine fermento: idẽ est & azyma. Vult ergo Apostolus vt isti sint noua cõspersio.i.vnum quid per dilectionem, & a corruptione peccati puri sicut in baptismo, sunt facti, Azymi, id est mundi, sine corruptione. Zyma enim grece latine dicitur fermentũ. Et enim.q.d. ideo puri esse debemus, D

Augustinus super Ioan. Etenim.i.quia, Christus immolatus. quem scilicet edere debemus, Est pascha nostrũ, scilicet per quem transire debemus de mundo ad patrem. Pascha enim non sicut quidã existimant grecum nomen est, sed Hebræum. Oportunissime tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia vtriusq; linguarũ. Quia eñ pati, grece πάσχειν dicitur, ideo pascha passio putatur esse, vel hoc nomine a passione sic appellatũ. In sua vero lingua, id est in Hebræa pascha transitus dicitur: ideo quia tũc primũ pascha celebrauit populus dei, quando ex Aegypto fugientes mare rubrũ transierunt. Nunc figura illa prophetica in veritate cõpleta est, cum sicut ouis ad immolandũ ducitur Christus, cuius sanguine illitis postibus nostris.i.cuius signo crucis signatis frontibus nostris, a perditione huius seculi tanq̃ a captiuitate Aegyptiaca liberamur, & saluberrimũ transitũ agimus cum a diabolo trãsimus ad Christum. Ab isto instabili seculo ad eius fundatissimũ regnum. Ideo enim ad permanentẽ deũ transimus, ne cum hoc mundo transeunte transeamus. Pascha immolatio est nõ trãsitꝰ sicut E

Ambrosius cut quibusdã videtur. prius eñ pascha est, & sic trãsitus, qa ante exẽplũ est saluatoris, & sic salus. Itaq;.q.d. & quia Christus immolatus est pascha nostrum, Itaq; epulemur non in fermento veteri, id est in corruptione veteri, quia aliter non transiremus. Deinde fermentum corruptionis per partes distinguit, id est Neq; in fermento maliriæ, q̃ in alium exerceatur: Et nequitiæ, quã in se quis habet. Malitia eñ est iniqtas q̃ fit in aliũ, neqtia est iniquitas quam in se quis cõmittit. Sed in azymis synceritatis & veritatis.i.in synceritate a vitiis & veritate bonorũ operũ q̃ per azymos significant. Vel, In azymis sync.i.nouæ vitæ, Et veritatis, vt sine omni fraude simus, id est vt synceritas mundam vitam faciat, & veritas omnem fraudem excludat.

Scripsi vobis in epistola: ne commisceamini fornicariis. Non vtiq; fornicariis huius mundi, aut auaris aut rapacibus, aut idolis seruientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vobis non commisceri. Si is qui frater nominatur inter vos est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare? Nonne de his qui intus sunt vos iudicatis? Nam eos qui foris sunt deus iudicabit. Auferte malum ex vobisipsis. F

Scripsi vobis.q.d. moueo vos ab hoc purgare, & sine hac admonitione debueratis facere, Ambrosius qa iã in alia ep̃la, Scripsi vobis, hoc.s. Nõ commisceamini fornicariis. Significat se priꝰ scripsisse eis aliã ep̃lam vbi monuit illos ne iũgerẽt se malę vitę hoĩbꝰ: & qa non intellexerãt q̃ scripserat q̃liter accipiẽda sint, determinat. Nõ, vtiq; fornicariis huiꝰ mũdi.i.gẽtilibus, q post varias cõcupiscẽtias suas esites fornicãt a deo, qbꝰ misceri nõ phibuit, sicut isti priꝰ intellexerãt. Aut ne cõmisceamini auaris, aut rapacibꝰ, aut idolis seruiẽtibꝰ. Hæc et Ambrosius in illa ep̃la phibuerat, q̃ & mõ debẽt obseruare. A fratribꝰ talibꝰ scripsit esse recedẽdũ, qui sũt fornicarii, vel auari, vel rapaces, vel idololatrę, sed nõ a gẽtilibꝰ. Aliogn.i.si pcepissẽ gẽtilibꝰ nõ cõmisceri. Debueratis exisse de hoc mũdo.i.necesse esset de mũdana cõuersatiõe exire, cũ vbiq; tales sint. Nõ eñ possũt hoĩes in hoc mũdo viuẽtes nisi cũ talibꝰ viuere, nec etiã possẽt tales Christo lucrari, si colloquiũ eorũ vitarẽt, & cõuiuiũ. vñ & dñs cũ pctõribꝰ & publicanis cõedit. Vel ita, Dico ne cõmisceamini, Aliogn.i.si cõmisceamini, Debueratis de hoc mũdo exisse.i.melius esset vobis mori. Compendium enim est male agentibus si citius moriantur, quam diutius in peccatis versentur. Nunc autẽ scripsi, vel ergo q.d. quia non de illis scripsi. Ergo nunc apparet quod scripsi vobis, non commisceri &c.

A Vel ita iunge, tunc Scripsi, & non bene accepistis; Nunc autem, determinate, Scripsi vobis non commisceri, hoc modo. s. Si is qui nominatur frater, & si non sit, Est fornicator, nominabilis & manifestus, & falce euangelica praecisus vel notatus. Vel secundū aliam literam, Si quis frater nominatur fornicator, idem sensus, Aut auarus, aut idolis seruiēs, aut maledicus, id est detractor, Aut rapax, aut iracundus, aut ebriosus, vsu. In his omnibus notat eos. Cum huiusmodi, id est cum his & aliis similibus scripsi, & scribo, iussi & iubeo. Nec cibum sumere, nedum orare, vt sic erubescens corrigatur. Attende quod non simpliciter iubet, non cibum sumere cum fornicatorib⁹ vel auaris & caeteris: sed pręmittit, Si quis frater & nominatur. Per hoc enim quod ait frater, ostendit, quod cum infideli & gentili non prohibuit cibum sumere. Qui etiam alibi ait, Si quis vocat vos ex infidelibus ad coenam, & vultis ire, omne quod appositum fuerit manducate. Dicēdo autem, Nominatur, ostendit non temere & quomodo libet, sed per iudicium auferendos malos esse ab ecclesię communione, & si per iudicium auferre non possunt, tolerentur potius. Nos enim a communione quenq̄ prohibere non possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo iudicio vel ecclesiastico, vel seculari nominatum atq; conuictum. Hoc igitur dicēdo noluit hominem ab homine iudicari, ex arbitrio suspitionis vel etiam extra ordinarium vsurpato iudicio, sed potius ex lege dei secundum ordinem ecclesiae, siue vltro confessum, siue accusatum & conuictum. Eam igitur nominationem hic intelligi voluit Apostolus, q̄ fit in quenq̄ cum sententia ordine iudiciario, atque integritate profertur. Nam si nominatio quęlibet sufficit, multi damnandi sunt innocentes, quia saepe falso in quoquam crimina nominantur. Quid enim? Quod non de Gentilibus agat, sed de fratribus pdictis criminibus notatis, hic ostendit, q. d. De his dico tantum qui fratres sunt. Quid enim mihi est, id est mihi attinet, Iudicare de his qui foris sunt? id est extra ecclesiam. His enim potius blandiendum est, ac si dicat, nil attinet ad me de his iudicare. Sed his q intus sunt, in ecclesia professione & nomine. Nonne vos vidi? vtiq; in his enim putredo secanda est. Nam eos q foris sunt deus, tantum, Iudicabit, non nobis commisit vt eos nūc iudicemus. Et quia iubeo non commisceri talibus, Ergo auferte malum hominem ex vobis ipsis, qui inde inquinamini.

Ambrosius

Augustinus in lib. de poenitentia.

Ambrosius

B

CAPVT VI.

Vdet aliquis vestrum habens negocium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? An nescitis quoniam sancti, de hoc mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus: indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniam angelos iudicabimus, quanto magis secularia? Secularia igitur iudicia si habueritis: contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum, sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles?

C

Audet aliquis. Occasione huius iudicii de quo supra tractauit, incipit agere de iudiciis in quibus multis modis peccabant. s. quod contemptis fidelibus infideles iudices adibant, vel stultos iudices instituebant. & litigabant, fraudabāt, & alia huiusmodi, q. d. Dixi quod debetis iudicare de his qui intus sunt, & cum hoc debeatis, Aliquis vestrum habens negocium aduersus alterum, fidelem, Audet iudicari apud iniquos, id est infideles, qui iniqui sunt fidelibus quocunq; modo possunt, & leges diuinas aut omnino spernūt, aut propter opprimendos bonos falsa expositione interpretātur. Et non, potius, Apud sanctos, qui domini timentes iustitiam, & legū veritati salua charitate, & charitati salua veritate iudicando deseruitent? q. d. re vera audacia est, & stultitia hoc facere. & quasi aliquis diceret, debent ne sancti de huiusmodi iudicare? Et ait, An nescitis quoniam sancti de hoc mūdo iudicabunt? qui in errore est. Quod non ociose dixit Apostolus, ideo enim dixit de hoc mundo, vt & alterum ostendat, quia est & alter superior. De hoc autem iudicabunt sancti, meliores facti comparatione. Quia exemplo fidei illorum, perfidia huius mundi damnabitur. Iudicabunt etiam authoritate & potestate. Et si in vobis iudicabitur mundus, id est

Ambrosius

Ambrosius

per vos,quia aliquos sanctos habetis qui iudicabũt, Indigni estis qui iudicetis de istis mi D nimis?q.d.Non.& vere de hispotestis iudicare, Quoniam iudicabimus,etiam, Angelos,apostatas,qui cum essent creati digni,id est in dignitate,tamen lapsi sunt,cum isti fragiles stent,& ideo etiam angeli iudicabunrut,quia impugnantes sanctos,victi sunt ab eis.Et

Nescitis vos,hoc.s.quod Angelos iudicabimus?&, Quanto magis possumus, iudicare, Secularia,id est de rebus seculi? Secularia igitur &c.Sicut iam reprehendit eos q cau sas agebant apud infideles contẽptis fidelibus:ita nunc reprehendit eos quod contẽptibiles iudices,licet fideles constituebant.q.d.& quia debetis iudicare,igitur, Si habueritis se cularia iudicia,ideo dicit si habueritis,quia nec habenda sunt,sed potius est condonãdũ, vel contemnendum.Si, inquam, habueritis, Constituite adiudicandũ illos contemptibiles.i.indiscretos & viles, Qui sunt in ecclesia.q.d.hoc est quod vos fecistis.vnde coacti fratres recurrũt ad illos,id est ad infideles,hoc redatguit in eis Apostolus, ironice eis loquens,& quia sic fieri non debet,adiecit. Ad verecundiã,vel,reuerentiam vestram dico. q.d.non impero sed memoro vt verecundemini,& debetis erubescere,quia, Non est inter vos quisq̃,sic,id est adeo, Sapiens,qui possit iudicare inter fratrem & fratrem suum,vt ita necesse sit vt stultos statuatis iudices:& hi tamen potius statuendi sunt,q̃ ad infideles iudices eatur.si desunt sapientes,sic inquam non est sapiens. Sed frater cum fratre,in iudicio contendit,quod malum est.& hoc, Apud infideles,quod peius. Vel ita, Secularia igit. Quia dixerat Apostolus eos posse de his minimis iudicare,determinat qui ad huiusmodi E negocia definienda sint constituendi, scilicet contemptibiles qui sunt in ecclesia.maiores enim spiritualibus intendere debent.q.d.& quia iudicare debetis:igitur hoc modo facite.

Augustinus de ope monachorum. Si secularia negocia habueritis,constituite ad iudicandum qui sunt in ecclesia cõtepti.i. aliquos sapientes,qui tamen sunt minoris meriti.Apostoli enim prędicando circumeuntes talibus non vacabant.Sapientes ergo qui in locis consistebant fideles & sancti, non q hac atq; hac propter euangelium discurrebant,talium negociorum examinatores esse voluit.

Augustinus A quibus nos excusare non possumus,& si velimus.Christum enim testem inuoco,quoniam Augustinus mallem per singulos dies certis horis aliquid manibus operari,& cæteras horas habere liberas ad legendum,orandum,vel ad agendum aliquid de diuinis literis,quam tumultuosissimas perplexitates causarum pati de negocijs secularibus,vel iudicando diriméndis, vel interueniendo præcidendis.Dico constituite contẽptibiles. Hoc autem ad reuerentiã vestram dico:vt videlicet ii terrenas causas examinent, qui exteriorum rerum sapientiã perceperunt.Qui autem spiritualibus donis ditati sunt,terrenis non debent negociis implicari,vt dum non coguntur inferiora bona disponere,valeant bonis superioribus deseruire.Sed curandum magnopere est,vt hi qui donis spiritualibus emicant nequaq̃ proximorum infirmantium negocia funditus deserant,sed hæc aliis quibus dignum est tractanda committant vel per se getãt. Sic non est, Redit ad illud quod supra redarguit.s.quod ad infideles iudices ibant.q.d.non debetis iudicari apud infideles. Quia sic nõ est inter vos F quisq̃ sapiens &c.vsq;, Apud infideles.q.d.est vtriq; inter vos sapiens qui potest iudicare.

Gregorius. Eosdem enim quos contemptibiles nominauerat,sapientes postea vocat cum ait,Sic non est inter vos.

Iam quidem omnino delictum est in vobis,q; iudicia habetis inter vos . Quare non magis iniuriam accipitis?Quare non magis fraudem patimini?Sed vos iniuriam facitis & fraudatis,& hoc fratrib9.An nescitis quia iniqui regnum dei non possidebunt?Nolite errare,neq; fornicarii,neq; idolis seruientes, neq; adulteri,neq; molles, neq; masculorũ cõcubitores,neq; fures,neq; auari,neq; ebriosi,neque maledici,neq; rapaces,regnum dei possidebunt.Et hæc aliquando quidem fuistis , sed abluti estis,sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi,& in spiritu dei nostri.Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.

Iam quidem,q.d. Quia contentiose & apud infideles vestra repetitis non simpliciter. Iam quidẽ omnino delictum est in vobis.id est ex hoc solo delictum est in vobis, scilicet Quia iudicia,huiusmodi, Habetis,inter vos inter quos non decet.Peccatũ enim est li-

A tigare cum pax esse debeat. Ex hoc appatet, quia peccatum est iudicium habere contra aliquem, sed ne excuses quod iuste hoc agis, quia pateris iniuriam quam iudicii sententia vis a te remoueri, occurrit & ait, Quare non magis iniuriam, id est apertam violentiam, Accipitis? Quare non magis, occultam, Fraudem, patimini. q. d. mirum est, quod non potius hoc facitis. Vnde & dominus ait, Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte ei & palliũ. Et alibi, Qui abstulerit tua, noli repetere. Sed tamẽ hoc secundum veniam infirmis Apostolus concedit, cum finit in ecclesia talia iudicia finiri inter fratres fratribus iudicantibus, extra ecclesiam vero hæc fieri terribiliter vetat. Vt autem prædicta verba Augustini, quibus ait, peccatum est iudicium habere contra fratrem, sane intelligantur, dicendũ est hic quid in huiusmodi liceat, vel conueniat perfectis & qd non, & quid liceat infirmis vel non. Perfectis igitur licet sua repetere simpliciter, scilicet sine causa, sine lite, sine iudicio: sed non conuenit eis inde mouere causam ante iudicem. Infirmis vero licet repetere sua mouendo causam ante iudicem, & iudicium habendo cõtra fratrem: sed non contentiose vel fraudulenter, nec apud infideles iudices. Sed vos. q. d. Deberis iniuriam pati & fraudem, quod nõ facitis. Sed, potius, Vos facitis iniuriam, id est apertam violentiam, dum contenditis, Et fraudatis, dum iudices corrumpitis donis. Et hoc, facitis Fratribus, quos iuuare debeteris. Hoc facitis, & sic regnum perditis. & pei⁹ est quia scientes. Nam, An nescitis quia iniqui, quilibet, Non possidebunt regnum dei? Ergo nec salutem, quia non est salus præter regnum. Nolite errare, quasi de misericordia cõfisi, quia, Neq; fornicarii, neq; idolis seruientes, singula horum sufficiunt ad regnum tollendum. Neq; adulteri, neq; molles, id est patici, neq; masculorum concubitores, neque auari. In his omnibus nota eos argui. Neque fures, neque ebriosi. Neq; maledici, neque rapaces, regnum dei possidebũt. Et hæc quidem, id est tales, Fuistis, sed, Abluti estis, in baptismo, & ideo turpius est si reditis. Et non solum abluti, Sed sanctificati estis. i. confirmati ad bene operandum, spiritu sancto dato. Et non modo sanctificati, Sed iustificati estis. s. bene operando. Nota sed repetitam coniunctionem non paruum pondus dare sententiæ. In nomine. q. d. Abluti estis. & hoc, In nomine domini nostri Iesu Christi, & spiritu dei nostri, id est operatiõe spiritus sancti. Omnia mihi licẽt &c. Quia dixi id potius esse ferendum, quam causas male agere, nequis putet sua vllo modo repetenda supponit, Omnia &c. q. d. Non est contendẽdum cum fratre, tamen, Omnia, mea, licẽt, id est licita sunt repeti, id est omnia mea licet repetere Mihi, sed, tamen, Non, repetam, quia, Non omnia expediunt, ad cursum meum, sed impediunt. Item per aliam causam idẽ ostẽdit dicens,

Augustinus in Ench.

Augustinus

B

Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, & vẽter escis: Deus autem & hunc & has destruet.

C Omnia mihi licent, id est licita sunt. Sed, tamen, Ego, non repetã, quia cum sim liber, Sub potestate nullius redigar, hominis, vel rei, id est nolo redigi sub potestate iudicis, vel nolo esse sub dominio alicuius rei, vt causa eius fratrem offendam. Tũc enim res super nos dominium habet, cum amorem eius amori proximi præponimus. Esca &c. q. d. Propter hoc quod dixi non sunt repetenda, tamen propter hoc licet repetere, quia Esca, debetur, Ventri, pro quo creata est. Reficimus enim cotidianas ruinas corporis edendo & bibendo. Per escã, nota necessaria naturæ. Et venter, debetur, Escis, quia aliter nõ potest sustẽtari, & ideo licet nostra repetere. Deus autem q. d. Esca debetur ventri, & vẽter escis, sed non multum pro his laborandum est, quia destruentur. & hoc est quod subdit. Deus autẽ, & hoc & illud, vel, Hunc & has, id est ventrem & escas, Destruet, secundum hunc statum: quod erit cum corruptibile hoc, induet incorruptionẽ. Vel ita, Omnia mihi licent. De his dicit quæ ad escam pertinent. Erant enim inter eos qui cibos discernebant, iudicãtes alios mundos, alios immundos. Alii omnibus cibis vescendum esse putabant. q. d. Non solũ in iudiciis & in aliis pdictis offenditis, sed etiã in cibis. Oĩa quidẽ mihi licent, id est oĩbus cibis vesci licet, non legali doctrina, sed libera potestate. Sed nõ omnia exp. Nota quod potest aliquid licere & non expedire: expedire autem quod non licet non potest, ac p hoc non omnia quæ licita sunt. i. quę nullo pręcepto dñi prohibentur, expediũt. Omnia vero illicita non expediunt. Sicut enim omnis qui Christi sanguine redemptus est homo est,

Augustinus

Augustinus ad Polentiũ.

Idẽ in eodẽ

non tamen omnis qui homo est, etiam Christi sanguine redemptus est. Ita omne qđ non D
licet non expedit, nec tamen omne quod non expedit etiam non licet. Vt igitur inter id
quod licet & expedit, & quod non licet atq; ideo nõ expedit, aliquo certo fine nitamur dis-
Augustinus tinguere: fateor quod ea mihi videntur licere & non expedire, quæ per iustitiam, quæ corã
deo est, permittuntur: sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediantur ad salu-
tem, vitanda sunt. ea vero non licere, & ideo non expedire, quæ sic ipsa iustitia vetãtur, vt
facienda non sint: etiam si ab eis laudentur quibus in notitia fuerint prolata. Quod si ita
est, ideo non nisi illicita prohibentur a domino, vt ea quæ licita sunt, & non expediunt, nõ
legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia, & consilio charitatis caueantur. Hęc sunt
quę amplius erogantur saucio, qui curandus ad stabulum Samaritani illius miseratione per
Augustinus in eodem. ductus est. Hæc non præcipiuntur a domino, q̃uis domino moneantur offerri, vt tanto in-
telligantur esse grauiora, quanto magis ostenduntur indebita. Illicita ergo prohibentur, li
cita vero quæ non expediunt libere caueantur. Omnia mihi licent. Hic repetit quod di-
xerat vt addat quod nõ dixerat. s. *Sed & ego* &c. q. d. Oĩa mihi licita sunt, *Sed ego sub*
nullius rei, Potestate redigar, quod facerem si cum offendiculo fratris manducarem: ita
enim amore escæ fratrem offenderem. Esca &c. q. d. Vere omnia mihi licent, quia Esca,
Augustinus debetur, Ventri, & venter escis, non mutãtur ista. Vnde & post Apostolus ait, Omne quod
in macello venit manducare, sed non cum scandalo manducandum est. Vnde alibi dicit,
Non manducabo carnem inæternum, ne fratrem meum scandalizem. Itemq; alibi, Oĩa
quidem munda sunt, sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Deus autẽ. E
q. d. Esca debetur ventri, & venter escis, sed tamen non edam cum scandalo, quia Deus &
hoc & illud, vel, hunc & has destruet. Vel ita, Oĩa licent. Præmittit hic Apostolus quod
Ambrosius postea plenius acturus est. Dicit eñ quod sibi licet ab aliis sumptus accipere, sicut alii apo-
Ambrosius stoli accipiebant a subditis suis. Sed quoniam sciebat pseudo occasionem quęrere accipiẽ-
di, noluit ab his accipere, ne causa ventris vigor ecclesiasticæ veritatis torpesceret. Quod
ergo dicit Apostolus omnia licent, non de malis, sed de bonis intelligi oportet. Quibusdã
enim videtur propter libertatem concessi arbitrii hoc Apostolum dixisse, quasi omnia li-
Ambrosius ceant, sed non expediant, sed nunq̃ dicitur licere quod prohibetur. Vnde & Ioãnes ad He
rodem ait, Non licet tibi habere vxorem fratris tui. Quod si illud esset quod illi aiũt, de-
buit dicere licet tibi, sed non expedit. Et dominus similiter mulieri Chananęę ait, Non li-
cet panem filiorum mittere canibus: & ideo quod ait Apostolus, Omnia mihi licẽt, non
agitur de malis sed de bonis. q. d. Vos me contemnitis, & aliis inferiorem, quia sumptꝰ nõ
accipio, ęstimatis: sed non ideo dimitto quin mihi liceat accipere. Nam omnia mihi licẽt
Ambrosius quæ & coapostolis, q̃ lex naturalis habet, non Mosi qui multa pro duritia illius populi pro-
hibuit. Hoc dicit quia licebat ei sumptꝰ accipere, vnde post acturus est: sed noluit q̃a non F
expedit. vnde subdit, Sed non omnia expe. sicut non expedit accipere sumptus. Si enim
Ambrosius ab his acciperet quos in tantis vitiis arguebat; authoritatem magisterii inclinaret. Non
enim potest instanter argui a quo accipitur, maxime cum ille promptus sit ad dandum vt
sibi humiliet præpositum. Vnde & dicit, *Sed ego sub nullius re. po.* minuendo libertatem
meam, reprehendendo quod facerem, si sumptus ab eis susciperem. Pseudo autem apostoli
qui non causa religionis, sed quæstus prædicant, nolunt amari esse peccantibus. Esca &c.
Vere licet mihi accipere necessarios sũptꝰ, quia, Esca, debet, Vẽtri, & vẽter escis: sed nõ
tamen accipiam, quia Deus & hoc & illud destruet. Nõ mutatur horum verborum sen-
sus. Vel ita, Omnia licẽt. q. d. Illi qui prædicta vitia habent, non possidebunt regnum, &
ideo vitanda sunt, quia etiam si licerent fugienda essent. Ponatur enim quod Omnia li-
cent, id est ponat aliquis licere omnia, non quia illi liceant, sed quia licere quibusdam videñ
tur ideo quia non impendent legalia tormenta, sed non omnia expediunt, quia propter se
vitanda sunt. Item repetit, Omnia licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Cũ enim
mens concepta desideria sequitur, & amor cuiuslibet rei vbi dominatur. seruire rebus con-
uincitur, quarum amore superatur. Esca &c. q. d. sub nullius redigar po. Et vere, quia nec
etiam pro esca, & si esca debeatur ventri, & venter escę. Deus aũt & hoc & illud destruet.

Corpus autem non fornicationi, sed domino, & dominus corpori. Deus vero
& dominum suscitauit, & nos suscitabit per virtutem suam. Nescitis quoniam

A corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi faciā membra meretricis? Absit. An nescitis, quoniam qui adhęret meretrici, vnū corpus efficitur? Erūt em̄ (inq̄t) duo in carne vna. Qui aūt adhæret dño, vnus spūs est.

Corpus autem, hic redit Apostolus ad superiorē sensum quasi esca debetur ventri, & vēt. Ambrosius
est. sed corpus non debetur, Fornicationi, & ideo de hoc iudicium non potest prętermitti, vt vos o Corinthii soletis, Sed, debetur, Domino. i. seruitio dñi, & Dñs, debetur, Corpori, vt glorificet illud & suscitet. & suscitabit, quia Et dñm suscitauit deus, si vero suscitauit dominum, Et nos suscitabit per virtutem suam, cui nihil est impossibile. Ne scitis quoniam. q. d. Corpus non debetur fornicationi, sed domino, Quoniā corpora nostra, non solum animæ, Sunt membra Christi, vt eū imitemur. Et nescitis, vos hoc. Attende ꝙ corpora nostra dicit esse membra Christi, quoniam Christus caput nostrū est, eo Augusti. de
quod homo factus est propter nos, corpus autem eius ecclesia est. Si ergo Christus tantum verb. apost.
modo animam humanā susciperet, membra eius non essent nisi animę nostrę, quia vero corpus suscepit, per quod etiā caput est nobis, qui ex anima & corpore constamus, profecto illius membra sunt corpora nostra, q̄a em̄ corpus accepit & corporū caput est. Si ergo aliquis cupiens fornicari vilescat sibi, & in seipso contemnat seipsum, non in se contemnat Christū: non dicat, faciam hoc, nihil sum: quia corpus eius, mēbrū Christi est. Et cū Christi mēbra sint corpora nostra, Tollens, ergo a seruitio Christi, Membra Christi, cui in te parcē
B dum est. Faciam meretricis? Vt eius seruiam voluntati? ita ne viluit dignitas ista quæ tā benigne præstita est? Absit, vt hoc fiat. Notandum quia corpora nostra quæ hic dicit Apo
stolus esse membra Christi, alibi dicit esse tēplum spūs sancti. propter corpus Christi, quod Augustinus
ex genere corporis nostri suscepit, corpora nostra mēbra sunt Christi propter inhabitantē Augustinus verb apl̄i.
spūm Christi, eadē corpora sunt tēplū spūs sancti, & nō potest nō esse sanctum corpus, quo
sanctificato vtitur spūs, vt alia taceā nō possunt simul esse membrū Christi, & mēbra me Augustinus
retricis: nec isti dicēdi sunt mādūcare corpus Christi qui sunt mēbra meretricis. Hoc est em̄ de ciui. dei.
non sacramento tenus, sed reuera corpus Christi mādūcare in Christo manere, vt ī illo maneat & Christus. Non itaq; manēt in Christo qui non sunt mēbra Christi, nec sunt mēbra eius. qui sunt mēbra meretricis. An nescitis. q. d. Ideo non decet vt tollā mēbra Christi, &, Faciam membra meretricis, q̄m qui adhęret meret. vnū corpus eff. cum ea. Fornicatio
enim ambos & vnum corpus facit: vt quō in natura sic & in macula vnū sunt. & An ne Ambrosius
scitis hoc? & quasi quis quæreret, an vnū sunt? respondet, vtiq;. Quia inquit, liber Genesis etiā de legitime cōiūctis, Erūt duo in carne vna. i. carnali opere, quod inter cōiuges pōt fieri sine peccato, & etiā in carne sunt scd̄m naturā: quia in natura sunt vnū vir & mulier.
Manifestū est em̄, nō quia mulier de viro ambo in carne vna sunt. Qui aūt. q. d. quia adhę Ambrosius
C ret meretrici vnū est cū ea. Qui aūt adhęret dño, semper dei faciēs volūtatē, nō vna caro, sed Vnus spūs est, cū spū dñi, cū quo est vnus spūs, nō substātię idētitate. Diuersę enim
substātię sunt spūs hoīs & spūs dñi, sed quia accedit iste spūs ad participationē naturę ve Augustinus.
ritatis & beatitudinis illius. Vnus ergo spūs est cū spū dei, cū ei sic adhęret vt sit particeps beatitudinis: quod plene erit cū satiabit desideriū eius in bonis immutabilib9. s. in ipsa trinitate dño suo cuius imago est. Nō ergo spūs hoīs ita est vnum vel vnus cū spū dei, sicut filius cū patre vnū est, & vnus deus. Sic em̄ dicimus de patre, & filio vnū sunt, quia vni9 substātiæ duo sunt, & dicimus vnus est, sed addimus quid vnus. s. vnus deus. Diligēter attēde,
ꝙ q̄n de reb9 duab9 vel pluribus dicit vnus est, & addit q̄d vnus vel q̄d vna, & de his q̄ di Augustinus
uersę, & de his q̄ sunt vnius substātię dici pōt. Diuersę em̄ substātiæ sunt spūs hoīs, & spūs cōtra Maxi
dei, & tn̄ dicit, qui adhęret dño, vnus spūs est. Vbi aūt dicit de duobus aut plurib9 minister minum.
nec addit q̄d vnū nō diuersę intelligunt, sed vnius esse substātię. sicut dictū est, q plantat & qui rigat vnū sunt. Itē, Ego & pater vnū sumus. Si ergo de his q̄ diuersę substātię sunt, recte dicit ꝙ sint vnus spūs, quāto magis q̄ vnius substātię sunt recte dicit nr̄ vnus deus esse.

Fugite fornicationem. Omne enim peccatum quodcūq; fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis quoniam membra vestra templum sunt spiritus sancti qui in vobis est, quē habetis a deo, & non estis vestri? Empti enim estis precio magno, glorificate & portate deum in corpore vestro.

A vt secundum legem eius ambuletis. Per legem enim eius ipse videtur esse in nobis. Portare ergo deum est imaginem dei in rebus bene gestis ostendere. Et est sensus, Portate deum in corpore vestro, id est si non parcis tibi propter te, vel parce tibi propter deum qui sibi fecit te domum: quam si euertis, peccas in deum, quod graue est genus peccati. Aliud vero genus est peccare in hominem. Hęc enim duo genera sunt peccatorũ, peccare. s. in deũ, & peccare in hominẽ. Peccatur autem in deum, etiam corrumpendo templum eius. Ambrosius Ambrosius Ambrosius I ser. de duobus generibus pctõrum

CAPVT VII.

DE quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini mulierem nõ tangere. Propter fornicationem autem vnusquisq; suam vxorẽ habeat, & vnaquæq; suum virum habeat.

De quibus autẽ scripsistis mihi. Occasiõe fornicationis quam prohibet, de nuptiis continuat, de quibus illi quęsierant. Cũ ẽm pseudo per hypocrisim vt cæteris puriores esse viderentur nuptias improbarent, & spernendas dicerent, quia hoc non placuit Corinthiis, qui non delectabant hac sentẽtia: hoc solum ab apostolo quęsierũt per epistolam prætermissis cæteris, quibus hic respondet, tractans de cõiugio fideliũ & infidelium: & agit tripliciter de ipso. s. secundum consilium, secundum indulgentiam, secũdũ præceptum, quorũ singula suis locis diligens lector distinguat. Hic dicendũ est breuiter qd B sit coniugium, & quæ sit efficiens causa coniugii, & causam propter quam cõtrahi debeat, & quæ legitimę sint personæ ad contrahendũ matrimonium, & quæ sint bona cõiugii quibus excusatur carnalis coitus. Coniugium vtiq; siue matrimonium est maritalis coniũctio maris & fœminę inter legitimas personas, indiuidualem vitę cõsuetudinem retinẽs. Hac autem descriptione matrimoniũ fidelium ac legitimorum tantum includitur, & est bona res coniugium. Est enim vnũ de sacramẽtis ecclesiæ, tenens imaginem coniũctionis Christi & ecclesię: sicut Apostolus ait, Hoc autem dico magnum sacramẽtum esse in Christo, & in ecclesia. Constat itaq; rem bonam esse coniugium, quod quidam hæretici negãt, nuptias detestantes quas Christus approbans nuptiis interfuit, & eas miraculo cõmendauit. Hoc etiam propter hoc apparet, quia primũ coniugium inter primos parentes instituit. Apostolus etiam ait, Virgo non peccat si nubat. Matrimonii aũt efficiens causa est consensus maritalis de præsenti per verba expressus: secundum illud Nicolai papę, Sufficiat solus secundum legem eorum consensus, de quorum coniunctionibus agitur, qui si solus in nuptiis defuerit, cætera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur. Vnde est etiam illud, Matrimonium non facit coitus sed voluntas. Hinc etiam illud, Non defloratio virginitatis, sed pactio coniugalis, matrimonium facit. Causa vero propter quam contrahi debet, est procreatio prolis, vitatio fornicationis. Sunt & aliæ causæ honestæ, vt inimicorum reconciliatio, C & pacis rei integratio, & huiusmodi. Personæ aũt legitimę ad matrimoniũ sunt, iuxta institutionem ecclesiæ. Aliæ nanq; fuere legitimę in exordio nostræ originis, & ante legem Mosi. Aliæ sub lege, aliæ in tempore gratiæ. Item in primitiua ecclesia quædam erant legitimę, quæ modo nõ sunt: & earum quæ modo legitimę sunt vel illegitimę, quędam sunt plene legitimę, quædam omnino illegitimę, quædam neutræ. Plene legitimę sunt quas nõ impedit votum continentiæ, vel ordo, vel cognatio, vel dispar cultus, vel conditio, vel naturæ frigiditas. Omnino autem illegitimę per votum, per ordinem, per cognationem, per disparem cultum. Neutrę vero, id est nec omnino illegitimę, nec plene legitimæ sunt, p cõditionem vel frigiditatem. Si enim tales nescientes coniuncti fuerint, possunt permanere quibusdam causis accidentibus, & eisdem deficientibus diuidi. Bona vero cõiugii sunt tria, scilicet fides, proles, sacramentum. Fides, ne cum alio vel alia coeatur. Proles, vt religiose educetur. Sacramentum, ne coniugium separetur. Separatio autem gemina est, corporalis scilicet & sacramentalis. Corporaliter vero non debent separari, nisi ex communi consensu, quod interdum fit causa religionis. Sacramentaliter vero separari nequeũt dũ viuunt si plene legitimæ sint personæ. Et attende quod tertium bonum coniugii dicitur sacramentum, ideo non quia sit ipsum coniugium, sed quia eiusdem rei signum est, id est spiritualis & inseparabilis coniunctionis Christi & ecclesiæ. His tribus bonis excusaẽ coitus carnalis, qui est inter coniuges, ita vt vel non sit peccatum vel sit veniale. Quando ẽm causa prolis conueniunt tantum, sic excusatur vt non sit peccatum, quando vero causa Ambrosius Ambrosius Nico Papa Ambrosius Ambrosius

Auguſtinus de bono cõiugali. concupiſcentiæ ſatiandæ,& refrenandæ,veniale eſt. Vnde Auguſtinus, Coniugalis concubitus gen:trandi gratia non habet culpam: concupiſcentiæ vero ſatiandę,ſed tamen cum coniuge habet culpã,propter thori fidem,venialem. Item,quod coniugati victi concupiſcẽtia vtuntur inuicem vltra neceſſitatem liberos procreandi,ponam in his pro quibus cotidie dicimus,Dimitte nobis debita noſtra ſicut &c. Vbi autem hæc bona non ſunt,nullam habet coitus excuſationẽ. Vnde dicit̃,Oĩs vehemẽs amator ꝓpriæ vxoris,adulter eſt. Cõtingit aũt ſæpe contrahi coniugium,in quo hæc bona non reperiuntur:quia nec fides ſeruatur,nec proles religioſe educatur. Hæc de his ſufficiant.q.d. Fornicatio fugienda eſt,ſed nubere licet. Et hoc eſt quod ait, De quibus autem ſcripſiſtis mihi,id eſt,de his quæ ſcripſiſtis mihi. Hoc dico, Bonum eſt homini nõ tangere mulierem: propter fornicationẽ. q.d. bonum eſt non tangere,ſed tamen Propter fornicationem, vitandam, Vnuſquiſque habeat ſuam,non alienam, Vxorem,non concubinam. Hoc ideo dicitur, vt excludantur illi qui diuinis auctoritatibus vxores habere non poſſunt. Et,ſimiliter, Vnaqueq; mulier, Habeat ſuum virum,ſcilicet legitimum. Hoc dicit Apoſtolus ſecundum indulgentiam

Fulgentius. Gregorius. non ſecundum præceptum. Peritus enim medicinæ cæleſtis Apoſtolus, nõ tam ſanos inſtituit,q̃ infirmis medicamenta monſtrauit. Magnum itaq; bonum eſt mulierem non tangere:q; debet omnis fidelis principaliter obſeruare. Tamen ſi quis adhuc plus eſt de ſua infirmitate ſollicitus q̃ de domini virtute ſecurus,ſi continentiam non nouit vxore vtatur. Sed

Auguſtinus de nup. & coniug. quia nuptiæ tales eſſe non poſſunt quales primorum hominum eſſe potuerunt,ſint tales quales ſanctorũ patrũ fuerunt:vt carnis cõcupiſcẽtiæ quæ neceſſario eſt in corpore mortis huius,non ſeruiatur:ſed ipſa potius non niſi ad propagandam prolem ſeruire cogatur: & ſic infirmitas incontinentię,ne cadat in ruinam flagitiorum,excipitur honeſtate nuptiarum. E

Vxori vir debitum reddat,ſimiliter autem & vxor viro. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet,ſed vir:ſimiliter autem & vir ſui corporis poteſtatem nõ habet,ſed mulier. Nolite fraudare inuicem niſi forte ex conſenſu ad tempus,vt vacetis orationi:& iterum reuertimini in idipſum,ne tẽtet vos Satanás propter incontinentiam veſtram. Hoc autem dico ſecundum indulgentiam non ſecundum imperium.

Vxori vir debitum reddat. q.d. Concedo viro habere vxorem, & mulieri virum: & poſt

Ambroſius q̃ coniuncti fuerint, Vir reddat debitũ vxori,ſimiliter & vxor viro. Inuicẽ ſibi ſubiici in hac cauſa dicit,vt vna ſit illorũ voluptas in lege naturę. Ideo alter alteri reddat,qa Mu-

Ambroſius lier non habet poteſtatem ſui corporis, ad alium, Sed vir. ſimiliter autem vir non habet

Ambroſius poteſtatem ſui corporis,ad aliam, Sed mulier. In hoc pares ſunt vir & mulier,quia neque viro neq; mulieri corpus ſuum licet alii tradere. Inuicem enim ſibi debitores ſunt in hac

Auguſtinus cauſa,ne peccandi daretur occaſio:in aliis vero præeſt vir. Ergo hic non dominium tollitur viro,ſed vitium. Debent ergo ſibi coniugati ad illicitos concubitus euitandos mutuã quodammodo ſeruitutem:vt etſi alteri eorum perpetua continentia placeat,niſi ex alterius conſenſu,non poſſit. Sed ad hoc,vxor non habet poteſtatem ſui corporis,ſed viri. Similiter vir non habet poteſtatem ſui corporis,ſed mulier. Vt etiam quod non filiorum procreandorum,ſed infirmitatis & incontinentię cauſa expetit,vel ille de matrimonio,vel illa non ſibi alterutrum negent,ne per hoc incidant in damnabiles corruptelas. Reddere enim debitum coniugale nullius eſt criminis:Exigere autem vltra generandi neceſſitatem,culpæ eſt venialis:Fornicari autem vel mœchari puniendi eſt criminis. Nolite &c.q.d.& quia nec vir nec mulier poteſtatem ſui corporis habet, ergo, Nolite fraudare inuicem,id eſt F

Auguſtinus de bono cõiugali. Hic aliter Augu dicit q̃ ſupra.

Auguſtinus ſubtrahere debitũ,quod poſſet eſſe cauſa adulterii. Hoc ideo dicit Apoſtolus vt conueniãt in re vxoria,ne diſſenſio generet fornicationẽ. Nolite dico, Niſi forte ex conſenſu ad tẽ

Auguſtinus pus,ſcilicet vt ex condicto abſtineatis propter gratiarum actiones. vnde ſubdit, Vt vacetis,expeditius, Orationi. Vt eñ miſereatur deus, mundius exorandus eſt.& ſi munda ſint coniugia,tamen etiam a licitis abſtinendum eſt,vt facilius ad effectũ deducatur oratio.

Auguſtinus Et iterum reuertimini in idipſum.i.naturalẽ vſum. Vbi & ſi culpa eſt,tamẽ venialis eſt.

Ambroſius quod non eſt in fornicatione. Reuertimini dico, Ne tẽtet vos Satanas propter intempe-

Auguſtinus rantiam,vel incontinentiam veſtram,ne occaſio detur diabolo trahendi in laqueum for-

A nicationis vel adulterii. Hoc enim ideo dicit Apostolus, vt fornicationē excludat, nō vt ad meliorem vitam tēdētibus iter claudat. Et quia Apostolus dixerat, vnusquisque habeat suam, & quæque suum, & item reuertimini, ne videretur hoc præcipiendo dixisse, subdit, Hoc autem, totū, Dico secundum indulgentiam, non secundū imperium, & ideo nō peccat qui aliter agit, id est q continet, immo peccat qui sic agit. Quia aliqua culpa est ibi sed leuis. propter huiusmodi peccata, oportet coridie crebroque orare dominum & dicere, Dimitte nobis debita no. &c. Non ergo illud præcepit Apostolus sed permisit. Aliud est enī quod permittitur infirmitati, aliud quod pcipitur fidei. quod ostēdit ex eo qd ait. hoc dico, Secundum indulgentiam non secūdū imperiū. q. d. non hoc iubeo castitati, sed permitto infirmitati: non est laudabile, sed veniale. Sed forte aliquis dicet, si hoc secūdū veniam concessit Apostolus, ergo peccatū sunt nuptiæ. Cui enim venia nisi peccato cōceditur, vbi est incontinentiæ malum? Plane quod infirmitati concessit Apostolus secundū veniam, audeo dicere peccatum esse. Veniam nāque concedens Apostolus, concubitū attendit coniugatorum, vbi est incontinentiæ malum. Incontinentiæ malum est quod vir cognoscit vxorē etiam vltra necessitatem procreandi liberos, sed & ibi est nuptiarum bonum. Non enī quia incontinentia malum est, ideo connubiū quod est præter intentionem generationis nō est bonū, immo vero non propter illud malum culpabile est hoc bonum: sed illud malū fit veniale, propter bonum nuptiale, quod est tripartitum. s. fides, proles, sacramentum. Fides, ne

Ambrosius

Augustinus in sermone de ver. apl.

Quæstio.

Responsio

Augustinus super Gen.

B cum alio vel alia coeatur: proles, vt religiose educetur: sacramentū, ne cōiugiū separetur. Hoc bonum nuptiarum non reprehendit Apostolus, sed malum incontinentiæ. Cōcubitus enim necessarius causa generandi inculpabilis, & solus ipse nuptialis est. Ille vero qui vltra necessitatem progreditur, non rationi sed libidini obsequitur. Cum igitur culpabilis nō sit generandi intentione concubitus, qui proprie nuptiis imputandus est: quid secundum veniam concedit Apostolus, nisi quod coniuges debitum carnis exposcunt, non voluntate propaginis, sed voluptate libidinis? quæ tamen voluptas nō propter nuptias cadit in culpam, sed propter nuptias accipit veniā. Quocirca etiam hinc sunt laudabiles nuptiæ, quia etiā illud quod non pertinet ad se, ignosci faciunt propter se. Neque enim iste concubitus, quo seruitur concupiscentiæ, agitur, vt impleatur fœtus quem postulant nuptiæ. Omnino igitur in genere suo nuptiæ bonæ sunt, quia fidem thori seruāt, & prolis suscipiēdæ causa vtrumque sexum commiscent, & impietatem separationis horrent.

Augustinus de bono cōiugio.

Idem.

Augustinus contra Iulianū hæreticum.

Volo autem omnes homines esse sicut meipsum. Sed vnusquisque proprium donum habet ex deo, alius quidem sic, alius vero sic. Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis si sic permanserint sicut & ego. Quod si non se continent, nubant: melius est enim nubere q̄ vri. His autem qui matrimonio iuncti sunt, præ
C cipio nō ego sed dominus, vxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat.

Volo autem. q. d. hoc indulgeo. Sed, tamen, Volo omnes homines, esse castos, Sicut meipsum. Quantum ad beneuolum & sollicitū magistrum pertinet, omnes tales, si fieri posset, volebat esse sicut seipsum, id est continentes. Sed & si non sint omnes casti, habent tamen alia quibus saluari possunt. quod ita ait, Sed vnusquisque habet donum ex deo, quia & coniugium est ex deo sicut continētia. Donū dico, Proprium, id est sibi competēs, quia in hoc quisque adiuuatur, quod appetit auidius. Alius quidem sic, scilicet in coniugio potest saluari. Alius vero sic, scilicet in viduali vel virginali continentia. Et ideo non debet quis constringi, ne prohibitus a licitis, admittat illicita: sed ipse quid sequatur sibi eligat. sed tamen in hoc propensiorem esse melius est. Satis hic ostendit etiam pudicitiam coniugalem esse donum dei; non tantum enim continentium, sed etiam coniugatorum castitas, donū dei est. Dico autem. q. d. Coniuncti debitum reddant, sed Non nuptis, id est virginibus Et viduis dico, quod bonum est illis si sic, id est caste, Permanserint. vel, Erat sicut ego Quod si nō cōtinent, nubāt, legitime. Et quare hoc dicat, adiūgit, Melius est enī nubere q̄ vri. i. ardere libidine. Vri enī est desideriis angi vel vinci. Non igitur ideo dicit melius, quod bonum sit vri, & nubere melius, sed consuetudinem locutionis est secutus. His aūt. q. d. hoc cōsulo nō cōiūctis. Sed his q matrimonio iūcti sūt pcipio nō ego, quasi hoc pceptū inueneri,

Ambrosius

Augustinus de nupt. & coniug.

Ambrosius

Sed dominus,in ppria psona ptæcipit, Vxorem a viro non discedere.hoc supple, D
Augustinus nisi causa fornicationis.Hæc est enim causa quam Christus excepit,quæ hic tacetur,qa no
Augustinus de sermone in monte. tissima est.s.causa fornicationis.Hanc enim solam causam excepit dñs:cæteras vero vniuersas molestias, siquæ forte extiterint,iubet pro fide cõiugii,& pro castitate fortiter sustineri.Et nota quod aliud est discedere,aliud ex cõmuni consensu continere.Illud enim malum est,hoc bonum:& dicitur hoc de cõiugio,vbi vterq; fidelis est. Quod si.q.d.nõ discedat,
Augustinus Quod si discesserit.s.causa fornicationis,præcipio, Manere innuptam,viro viuente.
Augustinus Aut reconciliari viro suo,si ipsa non continet.Si eñi se non continet,mulier viro debet potius reconciliari,q̃ alteri nubere. Et,similiter, Vir non dimittat vxorẽ,suã, Nisi causa fornicationis.Præter quam non debet vir dimittere vxorem,quia faceret eam mœchari.quod si illa est adultera,ipse non facit,sed adulterã dimittit.Supplendũ est hic quod
Augustinus de vxore præmisit.s.quod si dimiserit,ne ducat aliam,vel reconcilietur vxori. Similis eñi forma seruatur in viro,& in muliere.Ambrosius tamen dicit,Ideo non subdit hoc de viro sicut de muliere,quia licet viro aliam ducere,quia inferior non omnino hac lege vtit qua
Augustinus potior.quod a falsariis dicitur esse appositum. Nam cæteris. Postq̃ egit de coniugio fidelium,transit ad imparia coniugia.q.d.Vbi vterq; fidelis est, hoc pręceptũ dñi dedi.

Nam cęteris ego dico,non dominus,Si quis frater vxorem habet infidelem, & hęc cõsentit habitare cum illo,non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem,& hic consentit habitare cum illa,non dimittat virum.Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem,& sanctificata mulier infidelis per virum fidelem.alioquin filii vestri immundi essent, nunc aũt sancti sunt. E

Nam cæteris.s.vbi non est vterq; fidelis,quod in initio ecclesię contigit,cum euangeliũ gentibus prædicari cœpit. Ego dico,ex deo quidem, Nõ dñs,proprio ore, Quod si qs frater.i.si quis fidelis conuersus ad fidem in coniugio, Habet vxorem infidelem,& hæc cõ
Augustinus sensetit habitare cum illo,non dimittat illam.Non hoc præcipit Apostolus,sed cõsulit:vt si quis aliter agat non sit transgressor,sicut & post de virginibus consulit.Monet ergo quod est luctandi occasio,cũ posset licite relinquere,sed non expedit.Tunc enim non expedit id quod licitum est,quando permittitur quidẽ,sed vsus ipsius potestatis aliis affert impedimẽtum salutis,sicut est illud vnde iam diu loquimur.s.discessio fidelis ab infideli,quam nõ prohibet dñs,quia coram illo non est iniusta.Sed Apostolus ne fiat,consilio charitatis suadet, vt nemo in ea remissionis necessitate teneatur,sed consilii voluntate libere faciat.Hoc ergo mihi visum est Apostolum monendo dixisse.Coniunx enim fidelis licite potest relinq̃
Augustinus de sermone in monte. re infidelem.Idololatria enim & quęlibet noxia superstitio fornicatio est,& dñs causa fornicationis permisit quidem vxorem dimitti,sed non iussit:& sic dedit Apostolo locũ monendi,vt qui voluerit,non dimittat infidelẽ quæ forsan fiet fidelis:& qui voluerit,licite di F
Idẽ ad Polẽ mittere possit.Quia enim fidelis infidelem relinquere licite potest:ideo dñs non prohibet. quod eñ dñs prohibet,fieri omnino non licet:hoc aũt fieri licet.Nã si fornicatio carnis detestanda est in coniuge,quanto magis fornicatio mentis.i.infidelitas.Sed quia ita licitum est,vt non expediat,ne propter coniugum separationes ipsam doctrinam salutis homines offensi exhorreãt,intendit Apostolus & monet non fieri.Si ergo ab infidelibus nec iubentur a domino,nec prohibentur fideles recedere.Nam si dimittere tales iuberentur a domino,nullus esset locus consilii admonentis Apostoli,ne hoc fieret.Legitur tamẽ quod Esdras propheta,immo dominus per eum non modo permisit,sed etiam iussit Israelitis vxores dimittere alienigenas,per quas ibant ad deos alienos, non illę per maritos adquirebantur deo.Recte itaq; hoc præcepit,quia nondum tanta gratia Saluatoris illuxerat. Et per Moysen dominus iusserat,ne quis vxorem alienigenam duceret.Merito ergo quas duxerat do
Augustinus mino prohibente,domino iubente dimiserunt.Non enim imputandum matrimonium qđ
Idẽ in eodẽ extra decretum dei factum est,sed cum cognoscitur emendandum est.Cum vero cœpisset gentibus euangelium prædicari,iam coniunctos Gentiles Gentilibus comperit coniuges, ex quibus si non ambo crederent,sed vnus vel vna,& infidelis cum fideli consentit habitare,nec prohiberi a domino debuit fidelis infidelem dimittere,nec iuberi.Ideo nec prohiberi,quia iustitia permittit a fornicante discedere:& infidelis hominis fornicatio est ma-

A iot in eorde.ideo autem nee iuberi,quia non contra iussionem domini Gétiles fuerût ami-
bo coniuncti.Licitum ergo erat per iustitiam,sed licitum non erat faciendum propter libe
ram beneuolentiam,quod dixerat de viro subdit de muliere.Et, *Si qua mulier habet virû*
infidelem,& hic consentit habitare cum illa,non dimittat illam:deinde consilii causam,
& finem supponit dicens, *Sanctificatus,est,enim vir infidelis per mulierem fidelem,vel,*
in muliere fideli:& sanctificata est mulier infidelis per virû fidelem,vel,in viro fideli. Cre- Augustinus
do iam prouenerat,vt nonnullæ fœminæ per viros fideles,& viri per vxores fideles in fi- de sermone
dem venirent,quia sæpe hoc contigit quod alter per alterum ad fidem conuertitur. Vel
ita, *Sanctificatus est vir infidelis per mulierê fidelem*,id est mundus est vir infidelis quâ-
tum ad fidelem mulierem,quia nullam ex eius coniunctione immûditiam muliet fidelis pa
titur:&, *Sanctificata est mulier &c.*i.munda est mulier infidelis quantum ad virum fide
lem,quia vir fidelis ex eius coniunctione non contaminatur. Verâ enim fidelis habet pu- Ambrosius
dicitiam etiam cum infideli coniuge. *Alioquin &c.*q.d.Dico vt non dimittat fidelis in-
fidelê,consentiêtem habitare. *Alioquin*,id est si discediti s si dimittitis inuicem volêtes Aimo.
cohabitare,& aliis vos copulatis,& ita non est legale matrimonium,adulteri estis, *Et fi-* Ambrosius
lii vestri,qui de hac copula nascûtur, *Immundi essent*,id est spurii sunt. *Nunc autem*,si Ambrosius
permanetis,*filii vestri, Sancti sunt*,id est mundi,quia de licitis coniugiis nati sunt,& sub
creatoris veneratione nati sunt ex pare.Vel ita,vt agat de filiis iam natis quæ in infide-
B litate remanent si vicissim se dimittunt.q.d.Dico vt fidelis non dimittat infidelê. *Alio-*
quin,id est si vos inuicem dimittitis, *Filii vestri*,qui maiorem partem sequûtur, *Immû*
di essent,id est in infidelitate remanebunt.maior enim tunc erat numerus infidelium q̃ fi
delium. *Nunc autem,filii vestri, Sancti sunt*,id est Christiani,siue vno ex parentib⁹ au Augustinus
thore siue vtroq:quod non fieret si vno credente dissociaretur coniugium, & non tolere- de ser.I mo.
tur infidelitas coniugis vsq ad opportunitatem credendi.

Qꝫ si infidelis discedit discedat:non enim seruituti subiectus est frater aut so
rot in eiusmodi.In pace autem vocauit vos deus. Vnde enim scis mulier , si vi-
rum saluum facies ? aut vnde scis vir,si mulierem saluam facies? Nisi vnicuiq
sicut diuisit dominus. Vnûquenq sicut vocauit deus,ita ambulet,& sicut in o-
mnibus ecclesiis doceo.Circûcisus aliquis vocatus est,nô adducat præputium.
In præputio aliquis vocatus est,non circuncidatur. Circuncisio nihil est,& præ
putium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei.

*Qꝫ si infidelis &c.*Quasi dicat,Fidelis non dimittat infidelem consentientem habita-
C re. *Qꝫ si infidelis*,vir vel mulier,discedit,odio fidei,*discedat*,nô pro eo fidem fidelis de- Augustinus
serat.Eo enim modo mulier infidelis rectissime dimittitur,si viro suo dicat,non ero vxor de fide.
tua,nisi mihi de latrocinio diuitias congetas,nisi solita lenocinia exerceas, & huiusmo-
di.Tunc ille cui vxor hæc dicit,si veraciter Christianus est,plus tenebitur amore diuinæ Ambrosius
gratiæ,quam carnis vxoriæ,& membrum quod eum scandalizat fortiter amputat. *Non*
est enim.quasi dicat,Ideo dico discedat, *Non est enim seruituti,subiectus frater* fidelis,
aut soror in huiusmodi,scilicet in cohabitatione,& in aliis talibus,id est non cogitur fi-
delis sequi infidelem odio fidei discedentem.Sed quandiu in pace simul esse possunt non
separentur,si in eo poterant vocari,in eo manendum est.& ideo ait, *Non est subiectus*.
Quia non debetur reuerentia coniugii ei qui horret coniugii authorem.Non est enim ra Ambrosius
tum matrimonium quod sine dei deuotione est,& ideo non est peccatum ei qui dimittitur
propter deum,si alii se copulauerit.Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonii cir Ambrosius
ca eum qui relinquitur ne accusetur alii copulatus. Infidelis autem discedens & in deum
& in matrimonium peccat.Itaque non est ei fides seruanda côiugii,quia deo recessit ne au
diret nomen Christi.Si vero ambo crediderint per cognitionem dei, confirmatur coniu-
gium.Nota quod Ambrosius sibi côtradicere videtur.Supra enî dixit,q si fidelis dimittês
infidelê alii copulauerit se,adulter est:Hic vero dicit q ei dimisso non est pctm̃ si alii se co
pulauerit,qđ a qbusdã sic determinat̃.Aliud est si dimittat infidelê volentê cohabitare vel Augustinus
cômanere,& aliud si dimittit̃ ppter deû ab illo q abhorret nomê Christi.Ibi beneuolentię

A propter deum despectior est in hoc seculo, tanto magis,exaltabitur in futuro. Qui enim in domino vocatus.q.d.ideo non debet esse curę,si quis vocatus est seruus,quia æque vt do minus suus seruus est Christi.Quod ita ait, Qui enim,existens, Seruus vocatus est in do mino,id est in fide domini,vel in operatione domini, Libertus est domini.Ac si diceret, seruus domini est,sed honestius nomen posuit dicendo libertus,quod esse recte dicitur,quia ereptus est a peccatis,quæ seruos faciunt. Similiter qui vocatus,dñi, Liber,esset,vel a deo per elationem quod crimen est:vel ab homine per conditionem, Seruus est Christi, quod profectus est. Ergo nec seruus conditione despiciat,nec liber elatus,seruo se p̄ponat. Pre cio &c.q.d.vterq; seruus Christi est,quod vtriq; iustum est, Quia empti estis precio ,id est sanguine Christi.Et quia empti estis, Nolite fieri serui hominũ,ita,scilicet vt postponatis seruitium dei.q.d.quia empti estis,reddite vicem emptori vt serui sitis Christi non hominum.Hi sunt serui hominum qui humanis se subiiciunt superstitionibus, quod contingit vobis si dicatis ego sum Pauli,ego Apollo,& huiusmodi. Vnusquisq; &c.Quod supra dixerat,hic iterat,vt plene cõmendet dicẽs, Vnusquisq; frater in hoc statu maneat apud deum,id est in obseruatione mandatorum dei, In quo vocatus est, non a quo vocatus est, quia nullus status nocet,in quo aliquis vocatur. ¶De virginibus autem. Superius vbi ait, Dico autem non nuptis,& viduis:non tantum virginibus,sed etiam viduis continendi cõ

Ambrosius

Ambrosius

Ambrosius

Ambrosius

B silium dedit.Nunc iterum dat de virginibus idem consilium.q.d.de coniunctis pręceptum domini dedi,vbi vterq; est fidelis:vel meum consilium,vbi alter est infidelis. De virginibus autem non habeo pręceptũ domini,aliqua lege præcipientis,vt contineant,vel nubãt. Consilium autem,a spiritu sancto mihi inspiratum, Do,idem quod supra dedi,scilicet non nubendi,sed continendi,nisi tamen aliud licet. Cõsilium do, Tanquam consecutus a domino misericordiã,id est apostolatũ,ita, Vt sim fidelis,in dispensatione mihi credita, ac per hoc constat quod sum idoneus in dandis consiliis salutaribus. Existimo ergo. q.d. quia apostolus sum & fidelis,ergo hoc consilium do,scilicet non nubendi,quia, Existimo hoc,id est in virginitate manere, Bonum esse propter instantem necessitatem,coniugii vitandam. Necessitatem dicit pœnuriam seculi,quam sæpe patiuntur coniugati. Infirmis infirmam rationem prætendit.Posset enim digniorem reddidisse rationẽ virginitatis mu nus amplius commendando.Supergreditur enim virginitas conditionem humanæ naturę,per quam homines angelis assimilantur.Maior tñ victoria virginum,quam angelorum. Angeli enim sine carne viuunt,virgines vero in carne triumphant. Inde est quod in taber naculo domini supremum operimentũ erat de pellibus iacintinis,per quod intelligitur cælibum vita.Habet enim iacintus speciem similẽ throno,ita qui in carne virgineam puritatem seruant, supercælestibus similantur . Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati,& sequuntur agnũ quocunq; ierit. Quoniam &c.q.d.Ita existimo vt dixi,& bene,quo

Augustinus
Augustinus

Ambrosius

Ambrosius
de institutiõe viduarum.

C niam vere ita est, Bonum est homini sic esse,id est in virginitate:& licet sit hoc, Bonũ tamen si alligatus es vxori,noli quærere solutionem,& si instat necessitas. Sed si solutus es ab vxore noli quærere vxorem,si potes continere.Hæc consilia sunt quæ nullo domini con stringentis imperio,in potestate dimissa sunt.In his audiendus est apostolus,in spiritu scili cet monens & consulens. Si autem,q.d.noli quærere,sed tamen, Si acceperis vxorẽ non peccasti,& similiter, Si nupserit virgo non peccabit. Tribulationem &c.q.d.non peccãt si nubunt vel ducunt,tamen leuius est esse sine coniugio,quia huiusmodi, scilicet cõiugati, Habebũt tribulationẽ carnis, pro rebus necessariis prouidendis sibi & filiis.Ego aũt.q.d. Consulo euitare coniugium,quod & tñ concedo.Sed in his Ego parco vobis,dum consulo hæc euitare quæ tribulationes carnis,& sollicitudines memoratas habent,vel dum conce do vobis quod vultis, Parco vobis,& si graue sit.

Aimo.
Ambrosius

Aimo.

Hoc itaq; dico fratres,Tempus breue est : reliquum est, vt & qui habent vxores tanquam non habẽtes sint,& qui flent tanquam non flẽtes, & qui gau dent tanquam non gaudentes,& qui emunt tanquam non possidentes, & qui vtuntur hoc mundo tanquam non vtantur.Præterit enim figura huius mundi.Volo autem vos sine sollicitudine esse.Qui sine vxore est,sollicitus est quæ domini sunt,quomodo placeat deo.Qui autem cũ vxore est, sollicitus est quæ

ſunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt. Et mulier innupta & D
virgo cogitat quæ domini ſunt, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu: quæ au-
tem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro. Porro
hoc ad vtilitatem veſtram dico, non vt laqueum vobis iniciam, ſed ad id
quod honeſtum eſt, & quod facultatem præbeat ſine impedimento domi-
num obſecrandi.

Hoc itaq;,hic ad temperantiam monet.q.d.quia coniungemini,dum ſine peccato poteſt
Auguſtinus fieri. Itaq;,hoc conſilium do vobis, Dico vobis,o fratres,quoniam tempus, Breue eſt,
quo non generatione carnali propagandus eſt populus dei,ſed regeneratione ſpirituali col
ligendus.Et quia tempus breue, Reliquum eſt,id eſt hoc ſolum reſtat agendũ, Vt qui ha
Auguſtinus in ps.cxlvij. bent vxores ſint tanq̃ non habentes,ſtudendo dei ſeruitio non opereri carnis: quod vtiq;
facit,qui habet vxorem:reddit,non exigit debitum: & qui propter infirmitatem propriam
ducit vxorem plangens potius,quia ſine vxore eſſe non potuit,quam gaudens,quia duxit,&
Auguſtinus de ſermõe I monte. maxime qui pari conſenſu continentiam ſeruant. Beatiora ſane coniugia iudicanda ſunt,
quæ ſiue filiis procreatis,ſiue in prole contempta continentiam pari conſenſu ſeruare pote
runt. Et qui flent,pro caſibus cõiugii,vel pro aliqua triſtitia ſeculi,ſint Tanquam nõ fle
Auguſtinus tes,& ſpe futuri boni non cedant,vel frangantur. Et qui gaudent,pro aliqua proſperitate
Auguſtinus ſeculi,ſint Tanquam non gaudentes,vt intus timeant ſpiritualiter corrũpi.Et qui emunt, E
vt faciunt coniugati,qui prouident filiis, ſint Tanquam non poſſidentes, ſcilicet non
apponant cor perituris rebus:ſed ſic habeant,vt amore illis non hæreant.Et vt vniuerſali-
Auguſtinus in epiſto.ad iuſtificandũ comitem ter colligã, Qui vtuntur hoc mundo, ſint Tanq̃ non vtantur.vt ſcilicet ex bonis eius
faciant bona,non mali fiant:quæ bona ne putentur mala,bonis dantur.Itemq; tollentur vt
probentur,ne vero putentur magna,vel ſumma,dantur & malis.Itemq; eis tollũtur vt cru
cientur. Præterit enim.q.d.Ideo hæc mundi alia,quaſi non ſint,ſunt æſtimãda.quia Fi
Aimo. gura,id eſt pulchritudo,non ſubſtãtia, Huius mundi præterit.i.quotidie ſeneſcit, & tan-
Auguſtinus dem in iudicio mundanorũ ignium cum flagratione peribit. Nõ ſubſtantia,ſed figura atq;
ipſa libera ſubſtantia eas qualitates habebit,quæ corporibus immortalibus mirabili muta-
tione conueniant.Et ideo non dixit mundus perit,ſed, Figura.quia ſubſtantia non perit,
ſed qualitas. Volo autem.q.d.ſi nubitis,hoc facere conſulo. Sed magis volo vos eſſe ſine
ſollicitudine.rei vxoriç:qua diminuta in dei rebus propenſius vigilatur.Et recte hoc volo,
Qui ſine vxore eſt,ſollicitus eſt,vt compleat, Ea quæ domini ſunt,& quomodo placeat,
interiori pulchritudine, Deo,non quomodo ei ſeruiat. Qui autem cum vxore eſt,ſolli-
citus eſt de his, Quæ ſunt mũdi.ſ.de domo regenda,& huiuſmodi, Quomodo & pla- F
Aimo. ceat vxori.Magna enim amaritudo eſt in domo vxor triſtis. Et diuiſus eſt,nõ natura,ſed
actu,quia partim deo,partim ſeruit mundo. Et,ſimiliter, Mulier innupta,id eſt vidua,
Auguſtinus Et virgo cogitat quæ ſunt domini.Iam non cogitat ne damnetur a deo,quod facit timor
cuſtos malorum.Hæc autem de damnatione non timens,& de ſalute ſecura,cogitat tantũ,
Fulgentius. Quæ ſunt domini,ſcilicet, Vt ſit ſancta corpore,id eſt actionibus quæ geruntur mini-
Auguſtinus de ſancta viduitate. ſterio corporis, Et ſpiritu,id eſt voluntate.Hoc etiam & nupta fidelis, & caſta facit: quæ
non modo ſpiritu,ſed etiam corpore ſancta eſt.non enim poteſt fieri,vt non ſit ſanctũ cor-
pus, quo ſanctificatus vtitur ſpiritus. Sed amplius innupta hoc facit, quæ libera a ne-
ceſſitatibus mundanis, quibus conſtricta eſt nupta, intenſius vacat cæleſtibus præce-
ptis. Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ mundi ſunt.&, Quomodo viro placeat.
Non ideo hoc dicit,vt & ipſa ſancta non ſit corpore & ſpiritu, ſed minus quam innupta.
Ibidem. Hæc itaque loquens apoſtolus de innuptis & nuptis, ampliorem innuptarum & in cor-
pore & in ſpiritu ſanctificationem intelligi voluit, non corpus nuptarum omni ſan-
ctificatione priuauit. Porro hoc, quaſi dicat,conſulo non nubere, ſed, Hoc diço ad
veſtram vtilitatem, maiorem, ſcilicet vt expeditius deo ſeruiatis. Non vt, ſi incon-
tinentes eſtis, Iniiciam vobis laqueum, fornicationis. Non hoc dico vt laqueum vo-
bis iniiciam, ſed hoc dico, Ad id,tendens Quod honeſtum eſt,ſcilicet vt homo ſit ca-
Auguſtinus ſtus animo & corpore. Non hoc ideo dicit quod turpe ſit coniugium, ſed quod hoc hone-
ſtius eſt.Et ad id tendo Quod præbeat facultatem, vel facilitatem alicui obſeruandi

A ſe domino ſine impedimento,quod eſt in coniugio.Cum igitur ait ad id quod honeſtũ eſt, Auguſti.de ſancta viduitate.
non matrimonium turpe eſſe monſtrauit,ſed quod honeſto erat honeſtius,generalis hone
ſti nomine commendauit:quia honeſtius quid eſt,niſi quod magis honeſtum?Sicut ergo bo
no melius,& beato beatius eſt:ſicut honeſto honeſtius eſt, quod honeſtum voluit appellare.

Si quis autem turpem ſe videri exiſtimat ſuper virgine ſua quod ſit ſuperadulta,& ita oportet fieri,quod vult faciat,non peccat ſi nubat.Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus,non habens neceſſitatem , poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis,& hoc iudicauit in corde ſuo ſeruare virginem ſuam, bene facit.Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam,bene facit,& qui nõ iungit melius facit.Mulier alligata eſt legi,quanto tempore vir eius viuit:quod ſi dormierit vir eius,liberata eſt a lege,cui autem vult nubat,tantum in domino.Beatior autem erit,ſi ſic permanſerit ſecundum meum conſilium.Puto autem quod & ego ſpiritum dei habeam.

Si quis autem. Sicut de virginibus determinauit,quid ſit melius & honeſtius: ſic & de cu
ſtodibus virginum determinat,quid illis ſit faciendum ſi virgines continere voluerint,vel
noluerint.q.d.hoc eſt honeſtius & expeditius,ſcilicet eſſe ſine coniugio.ſed tamẽ *Si quis*
B exiſtimat ſe videri,quãdoq;, Turpẽ ſuper,id eſt de Virgine ſua,eo, Quod,vel, Quæ ſit
ſuperadulta,ſ.vltra pubertatem, Et ita oportet fieri, ſcilicet vt nubat.quia virgo nõ vult Ambroſius
cõtinere. Quod vult,virgo, Faciat,cuſtos:qa, Nõ peccat,cuſtos, Si nubat virgo.Hoc
ideo dicit,ne & ſi virgo non peccat,cuſtos eius videatur peccare . Ideo dico,ſi oportet,non
peccat. Nã,de iſto alio patet,quia Bene facit,non tantũ non peccat ille,ſcilicet, Qui
ſtatuit in corde ſuo ſeruare virginem ſuam,non ingerens ei fomitẽ nuptiarum.Statuit di- Auguſtinus
co, Firmus in propoſito ſuo,non curans,vel ſobolem,vel aliud huiuſmodi. Et non habẽs
neceſſitatem,cum virgo velit continere.ſed, Habens poteſtatem,ſecundum alumnæ con-
tinentiam. Voluntatis ſuæ,perficiendæ.ille qui hoc ſtatuit,bene facit, Et ille,vtiq; qui
hoc non ex leuitate ſtatuit, Sed in corde iudicauit,id eſt ex iudicio mentis bonum eſſe diſ
cernit,& quia oportet fieri vt diximus, Igitur qui matrimonio iungit virginem ſuam be-
ne facit,quia licet quod facit. Et qui non iungit,cum habeat poteſtatem ſuæ voluntatis, Ambroſius
melius facit,quia apud deum meritum illi collocat,& a ſeculi ſollicitudine liberat illam, &
ideo recte ait. Melius facit.Melius eſt enim quod licet & expedit , quam quod licet & non Auguſtinus
expedit.Hic enim bene vtitur homo malo,ibi vero bene vtitur bono.Duo enim hæc, ſcili- Auguſti. de baptiſmo paruulorũ.
cet bonum & malum,& alia duo,ſcilicet vſus bonus & vſus malus,ſibimet adiuncta,quatuor
differentias faciunt.Bene vtitur aliquis bono continentiam dedicans deo:Male vtitur qs
bono continentiam dedicans idolo.Male vtitur quis malo concupiſcentiam relaxans adul
terio.Bene vtitur malo concupiſcentiã reſtringens cõnubio.Sicut ergo melius eſt bene bo-
no,quam bene vti malo,cum vtrũq; ſit bonum : ita qui dat virginem ſuam nuptui bene fa-
C cit:& qui non dat,melius facit.Bonũ eſt enim pudicitia coniugalis,ſed melius continentia Auguſti. de ſancta viduitate.
virginalis,vel vidualis. Mulier alligata eſt &c.q.d.virgo poteſt nubere,ſimiliter & vidua
poteſt nubere,ſed beatius eſt cõtinere.Et hoc eſt quod ait, Mulier alligata eſt legi viri quã
to tempore vir eius viuit,vt nõ liceat alii nubere. Quod ſi dormierit vir eius,liberata eſt
a lege,viri:& permittitur ei, Vt cui vult nubat.Ideo dicit cui vult,quia inuitę nuptiæ ſo- Auguſtinus
lent prouentus malos habere.Cũ vero dicit, Nubat,lege loquitur naturali,quanquam pri-
mæ nuptiæ tantum a domino ſint inſtitutæ,ſecundæ vero permiſſæ ſunt . Deniq; primæ
nuptiæ ſub benedictione dei celebrantur ſublimiter , ſecundæ vero etiam in præſenti ca-
rent gloria.Nubat dico,& hoc, Tantum in domino,faciat ſcilicet,ſine turpitudinis ſuſpi-
cione,& viro ſuæ religionis nubat.Vel ita continua, Mulier &c.q.d.Virgo quocunq; tẽ-
pore poteſt nubere,ſed coniugata,etiam ſi cauſa fornicationis dimiſſa eſt,non poteſt: dũ vi
uit vir eius. Quia mulier alligata eſt legi,viri, Quanto tempore vir eius viuit , quod ſi
dormierit vir eius,liberata eſt,cui vult nubat:tantum in domino. Beatior autẽ erit,ſi ſic,
id eſt innupta, Permanſerit ſecundum meum conſilium.Satis oſtendit beatam eſſe,& poſt Auguſti.de ſancta viduitate.
mortem viri,iterum in domino nubentem fidelem:ſed beatiorem,non nubẽtem. vnde ma
ximæ Cataphrygarum & Nouatianorum hæreſes concidunt,quas buccis ſonantibus non

ſapientibus Tertullianus inflauit, dum ſecundas nuptias tanquam illicitas maledico dente D concidit, quas omnino licitas apoſtolus ſobria mẽte concedit. De tertiis autem & quartis, & de vltra pluribus nuptiis ſolent homines mouere quæſtionem, ſed quis audeat definire quod nec apoſtolum video definiuiſſe? Ait enim, Si dormierit vir eius &c. Nõ dicit primus, vel ſecundus, vel tertius, vel quotuſlibet. Nec nobis definiendum eſt, quod non definit apoſtolus. Vnde, vt breuiter reſpondeam, nec vllas debeo damnare, nec eis verecundiam numeroſitatis auferre. Ipſe etiam Chriſtus apoſtoli, ac noſter magiſter, & dominus, ſeptemuiram mulierem in euangelio non damnat; nec dicit in reſurrectione non poſſe eſſe: ſed tantum ait, neq; nubent neq; nubentur. Vnde nec contra humanæ verecundiæ ſenſum audeo dicere, vt quoties voluerint, nubant, nec ex meo corde præter ſcripturæ ſanctæ authoritatẽ quotaſlibet nuptias audeo condemnare. Quod autem dicitur vniuiræ viduæ, hoc omni dicitur viduæ, ſcilicet, Beatior erit, ſi ſic permanſerit ſecundum meum conſilium. Et ne quis hoc conſilium tanquam humanum, & non diuinum putaret contemnendum, adiecit, Puto autem quod ego, ſicut & alii apoſtoli, Spiritum dei habeo, quo inſpirãte, hęc & alia ſuadeo, quod vos non putatis. Nota quod dicens puto, non dubitat apoſtolus, ſed contemptores increpat: vt & dominus non dubitat, ſed increpat dicens, Si me ſcitetis, forſitan & patrem meum ſciretis. Et alibi, Cum venerit filius hominis, putas inueniat fidẽ in terra? Verbo dubitationis arguitur infidelitas, non opinatur diuinitas.

Auguſtin. ad Polentium.

Auguſtinus ſuper Ioan.

CAPVT VIII. E

De his autem quæ idolis immolãtur, ſcimus quia omnes ſcientiam habemus. Scientia inflat, charitas vero ædificat. Si quis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognouit quẽadmodum oporteat eum ſcire: ſi quis autem diligit deum, hic cognitus eſt ab eo. De eſcis aũt quæ idolis immolantur, ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo, & quod nullus deus niſi vnus.

De his autem quæ idolis &c. Supra egit de nuptiis, de quibus ipſi quęſierãt. Hic agit de idolothytis, i. immolatitiis idolorum, in quibus adeo indiſcretum vſum quidam habebant, vt ex eo aut ſcandalizarentur, aut ſaltem confunderentur infirmi: & ipſi qui licitis inordinate vtebantur, eccleſiaſticam in ſe formam confunderent, & vnitatem ſcinderent. Scientes enĩ omnia ex creatione munda, immolata idolis coram infirmis in idolio manducabant, quod infirmi videntes, putabant eos edere ſub veneratione idoli, & exemplo eorum ſub veneratione idoli edebant. Illos igitur increpat apoſtolus hic. q. d. de his prædictis quæſiſtis, & docui, ſed de iſtis aliis non fuit opus quærere, quia de iſtis ſcitis vt ego. & hoc eſt quod ait, De his autem quæ idolis immolãtur, an liceat edere vel non? Scimus. q. d. Ego ſcio, & vos ſcitis ęque mecum, quod licet ea comedere. Vere ſcimus ego & vos, Quoniam omnes ſcientiã habemus, de creatore & creaturis. Hoc dicit de his inter eos maioribus, qui habentes ſcientiam cum offendiculo minorum edebant: quos primum arguit, nec ſufficienter ſcire dicit, quia offendiculum proximi non vitabant. Alii autem ignati ſub veneratione idoli edebant. Scientia. q. d. habetis ſcientiam, ſed non valet hæc ſcientia, quia facit vos ſuperbire contra ignatos. Scientia enim, ſi ſola eſt, Inflat, id eſt in ſuperbiam extollit, Charitas vero, quæ non inflatur, Aedificat, infirmos: quæ quod eis obeſſe poteſt dimittit, & ideo eam habete, non inflantem ſcientiã. Addite ſcientiæ charitatem, & vtilis erit ſcientia. Per ſe enim inutilis eſt ſcientia, cum charitate vtilis eſt. Per ſe inflat in ſuperbiam, vt dæmones qui græco nomine a ſcientia ſic ſunt nominati, in qubus ſcientia eſt ſine charitate. Propter hoc autem virium, id eſt elationem ſcientię reprimendam, datus eſt Paulo ſtimulus Sathanæ, a quo tunditur ne irrigatur. Præponenda eſt etiam ſcientia ſcientiæ. Melius eſt enĩ ſcire infirmitatem noſtram, quam naturam rerum. Laudabilior enim eſt anim9 cui nota eſt infirmitas ſua, quam qui ea non reſpecta, ſyderum viam ſcrutatur, & terrarum fundamẽta, & cælorum faſtigia: ſed meliores ſunt qui apponunt, noſſe ſeipſos, quia ſcientiam talem ſcilicet qui apponit, apponit dolorem peregrinationis ex deſiderio patriæ, & conditoris. Si quis autem. q. d. habetis ſcientiam de idolothytis, ſed nec perfecta ſcientia eſt illa, quia & Si quis exiſtimat ſe ſcire aliquid, ſcilicet quod licet eis vti, Nondum, tamen, Cognouit F

Auguſtinus

Au. de ciui. dei.

Auguſtinus

Auguſtinus

A quemadmodum oporteat eum scire, id est nondum nouit quod sic ea scientia debeat vti, ne noceat alii. Ipsos ergo qui de scientia gloriantur, ostendit non ita cognouisse, sicut cogno- Ambrosius scendum est. Dum enim charitatem quæ omnium bonorum mater est, non sectantur, nō sci unt sicut oportet. Si quis autem.q.d. Hic non perfecte scit, sed qui diligit fratrem, vere scit deo approbante, & hoc est quod ait, Si quis autē diligit deum, hic cognitus est, id est appro- batus ab eo. Hic diligit deū, qui charitatis causa scientiam mitigat, vt profit fratri, pro quo Aimo. Christus mortuus est. De escis autem. Vituperata scientia eorum, tandem aperit quæ est ea. Supra enim non dixerat quæ esset eorum scientia, sed hic ostēdit.q.d. His prædictis mo- Aimo. dis non valet scientia, sed tamen in hoc vera est, quod de escis, Quæ idolis immolantur, scimus ego & vos, quod licet comedi, & quod ab idolo non contaminatę sunt. Et scimus quia nihil est idolum in mundo, id est inter creaturas mundi. Materiā enim deus formauit, August.su- sed stultitia hominum formam dedit. Habet quidem formam quādam humanam, sed ipse per Ioannē homo per verbum factus est. Quæcunque enim facta sunt naturaliter, quæcunque sunt in crea- turis, facta sunt per verbum, sed forma hominis in idolo, non est facta per verbū, sicut pec- catum non est factū per verbum, sed est nihil, & nihil sunt homines dū peccant. Vel, Ido- lum nihil est in mundo, id est illud quod putabant idolum esse, nihil est. Existimabāt enim Orig. idolum esse personam subsistentem, ex simulacro & spiritu præsidente. Vel, Idolum nihil est in mundo, id est nullius rei quæ sit in mundo similitudinem habens. Idolum enim hic B appellat speciem quam non videt oculus, sed animus sibi fingit. Vt si quis humanis mem- bris caput canis, vel arietis formet, vel in vno habitu hominis duas facies, & huiusmodi, qui hoc facit, non similitudinem, sed idolum facit. Facit enim quod non habet aliud simile sui, sed quod mens ociosa & curiosa reperit. Ideo distincte dictum est in lege, Non facies idolū neque omnem similitudinem rei. Similitudo vero est cum aliquid ex his quæ sunt, vel in cæ lo, vel in terra, vel in aquis formatur. Et scimus quia null[9] deus est nisi vnus. Hoc dicit ne putetur esse deus in idolo. Vnus.n. tantū deus est pater, & filius, & spiritus sanctus, id est ipsa Aug cōtra trinitas vnus deus est, nullaque fit partium in deitatis vnitate diuisio. Non enim deus pater Maximinū. pars est dei. Tres enim personę sunt, pater, & filius, & spiritus sanctus. Et hi tres quia vnius hæreticum. substātiæ sunt, vnum sunt, & summe vnum sunt, quia ibi nulla naturarum, nulla est diuersi- tas voluntatum. Si enim natura vnum essent, & consensione non essent, non summe vnum essent. Si vero in natura dispares essent, vnum non essent. Porro Christus vna persona est Augustinus geminæ substantiæ, quia deus & homo est: nec tamen deus, vel homo pars huius personæ dici potest. Alioquin dei filius ante quam sumeret formam serui non erat totus, & creuit, cū homo diuinitati eius accessit. Quod si in vna persona pars non potest esse deus, quanto ma Augustinus gis pars trinitatis esse non potest, quicunque vnus in tribus? Huius ergo trinitatis, nec tertia pars est vnus, nec maius aliquid omnes, quam singuli. Tu nempe dixisti vnum deum ex pat tibus non esse compositum, & hoc de patre vis intelligi. Ille, inquis, virtus est ingenita sim- ple x. Huius autem virtutis quam simplicem esse dixisti, nunquid partes sunt bonitas, sapien tia, clementia, & potentia? Si dixeris partes sunt, simplex ergo virtus ex partibus cōstat, quę C te diffiniente vnus est deus, ergo deum ex partibus compositum esse dicis. Nō dico inquis, Augustinus non sunt ergo partes. Si ergo in vna patris persona, & illa inuenis, & partes non inuenis: quanto magis pater, & filius, & spiritus sanctus, & propter indiuiduam deitatem vnus est deus, & propter vniuscuiusque proprietatem tres personæ sunt, & propter singulorum perfe- ctionem partes nullius dei non sunt? Virtus est pater, virtus est filius, virtus est spiritus san ctus. Hoc verum dicis, sed quod virtutem de virtute genitam, & virtutem de virtute proce dentem, non vis eandem naturam habere? Hoc falsum dicis. Hoc contra fidem catholicam dicis.

Nam & si sunt qui dicantur dii siue in cælo siue in terra (siquidem sunt dii multi & domini multi) nobis tamen vnus deus pater ex quo omnia, & nos in illo, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia vsque nunc ido- li quasi idolothytum manducant, & conscientia ipsorum, cum sit infirma pol- luitur.

Nam & si &c.q.d. vnus tantum est deus, & vere, Nam & si sunt qui dicantur dii, partici- Augustinus

patione deitatis,vt sancti, Siue in cælo,iam recepti,vt qui de corpore exierunt, Siue in D
terra,morantes,vt qui adhuc in mortali corpore peregrinantur,& non falso putatos , dico
deos,sed in veritate dei sunt, Siquidem multi sunt dii,participatione deitatis vt sancti,

Et sunt domini multi,qui aliis præsunt:apostoli in terra,archangeli in cælo.Et si inquam
hoc sit nobis, Tamen est,tantum, Vnus deus,pater,qui naturaliter,& substãtiue est de⁹
vnus cum filio & spiritu sancto.Dicitur enim tribus modis deus,substantiue,adoptiue,nun
cupatiue.Substantiue dicitur deus trinitas.Adoptiue,sancti qui per adoptionis gratiã dii
sunt.Nuncupatiue,dæmones,& idola,quia nomine tantum dii sunt,non natura vel partici
Augustinus in libro quæstionũ. patione.De diis adoptiuis dictum est,& si sint qui dicantur dii, Siue in cælo,siue in terra:
fiquidem dii sunt multi,& domini multi.Eos enim intelligi voluit qui digne etiam dicun-
tur dii:ita sane vt latria,quæ interpretatur latine seruitus,eis non debeatur. Qui prohibi-
ti sunt in lege maledici,vbi legitur.Diis non maledices vel detrahes. Sed nõ sunt iussi sa-
crificiis,vel vllis latriç obsequiis honorari . Vel potest etiã de nuncupatiuis diis dici illud,
Ambrosius Nam & si sunt qui dicuntur dii,a gentibus, Siue in cælo,vt sol & luna, Siue in terra,vt
Aimo. Apollo,vel Esculapius,Hercules,& huiusmodi.Ideo dixi dicantur, Siquidem dii sunt mul
ti,opinione Paganorum, Et domini multi, nobis tamen est,tantũ Vnus deus,pater,cui
Augustinus credimus,& nos in se credentes facit deos:secundum illud , Dedit eis potestatem filios dei
fieri his qui credunt in eum.Nobis ergo vnus est deus,Gentibus vero plures,quos noster ter E
ret,id est dæmones:qui volentes videri dii sibi exigunt illa,quæ deo vero debentur, scilicet
aras,sacrificia,& alias huiusmodi.Noster vero deus homines deos facit,qui non est factus,
& ideo est verus deus.Deos autem homines esse appellatos inuenimus in illo psalmo,Deus
Quæstio. stetit in synagoga deorum.Et itẽ,Ego dixi,dii estis.Sed quæritur,si hoĩes dii vocantur,vtrũ
angeli vocandi sint dii cum hominibus sanctis , quibus maximum præmium promittitur
Augustinus equalitas angelorum.Et in scripturis quidem nescio,vtrum vel possit,vel facile possit repe
riri aperte angelos dictos deos.Si ergo nusquam in diuinis eloquiis repetitur ea mihi cau-
sa potissimum occurrit,quare angeli non dicuntur dii,ne ab hominibus putarẽtur colendi:
ne homines ad hoc inclinarentur , vt seruitium religionis quæ liturgia vel latria dicitur,
angelis exhiberent:sed nomine officii multo vtilius vocantur angeli, qui latine dicuntur
nuncii,vt ille colatur,cuius sunt nuncii.Quod ergo dicitur deus deorum,rex magnus super
omnes deos,non nisi de sanctis accipitur,quibus est vnus deus pater. Deinde ostendit quod
recte dicitur,& deus,& pater,q.d.vere est deus. Quia ipse est ex quo credimus esse omnia.
Et vere pater est,quia credimus, Nos,foueri, In illo.i.in illius gratia.Quærit si debeat di
Quæstio. ci ꝙ Christus sit nobis pater, vel spiritus sanctus.Sane dicimus ꝙ debet , quia gratia qua
regeneramur:ita est filii,& spirit⁹ sancti,vt patris:& quicquid est nobis a patre,est nobis a fi-
lio & a spiritu sancto: & ideo dicimus quod deus trinitas vnus nobis est pater, vna maie-
stas,vel vnus magister qui regnat,qui illuminat,sicut vnus creator. Sed item quærit,si deus
trinitas vnus nobis est pater,an sit ille pater, qui æternaliter pater est filium gignendo,an F
non,& si non,an sit alius pater. Ad quod dicimus quod non simpliciter debeat dici, de⁹ tri
nitas est pater,ne intelligatur persona patris.Sed est nobis pater,nec ille pater, qui est ter-
tia persona,nec alius,sed est deus vnus qui est nobis pater ex tempore,& qui est ille pater:si-
cut filius est vnus deus cũ patre,nec tamen est deus qui genuit. Et,nobis est, Iesus Chri
Ambrosius stus vnus deus,& dominus,cum patre in substãtia,id est nobis vnus deus est,& dominus pa
Augustinus de trinitate. ter & Christus, Per quem,Christum, Omnia,creata sunt.Omnia enim a patre,sed per
filium creata sunt.Næc alia per filium,alia per patrem,sed eadem. Alioquin iam non om-
nia per patrem,nec omnia per filium.Si autem omnia per patrem,& omnia per filium,ergo
eadem per patrem quæ per filium facta sunt.Aequalis ergo est patri filius , & inseparabilis
operatio vtriusꝗ. Et nos per ipsum,Christum,sumus in deo,quia per ipsum reformati su-
mus in cognitione dei per quem fueramus creati, Sed &c.q.d.nos hoc scimus quod vnus
est deus. Sed non in omnibus est,hæc, Scientia.i.non omnes mysterium vnius dei co-
gnoscimus. Quidam aũt,vel, Enim.q.d.Vere nõ in oĩbus est hæc scientia,quia, Qui-
dam &c.vel nos scimus,quia idolum nihil est.Sed, Quidã manducant,de sacrificiis, Cũ
conscientia Idoli,quia putant idolum aliquid diuinum esse. Et hoc, Vsꝗ nunc,id est etiã
nunc post conuersionem , sicut ante conuersionẽ. Manducant,dico, cum conscientia , &
Ambrosius Quasi idolothytum,id est cum reuerentia idoli,quasi aliqua illic esset diuinitas, Et con

A scientia ipsorum cum sit infirma, polluitur per illos qui habent scientiam vnius dei, sed non cum charitate, per quos in hunc errorem infirmi inducebãtur, quorum non cibus polluitur, sed conscientia.

Esca autem non commendat nos deo. neq; enim si manducauerimus abundabimus, neq; si non manducauerimus deficiemus. Videte autem ne forte hęc licentia vestra, offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam in idolio recumbentem, nonne conscientia eius cum sit infirma ædificabitur ad manducandum idolothyta, & peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccãtes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum non manducabo carnem in æternũ, ne fratrem meum scandalizem.

Esca autem. q. d. illis nocet vestra comestio, nobis autem nõ prodest: quia esca sumpta, vel non sumpta Non commendat nos deo. sed fides escæ, qua creduntur omnia creata a deo munda. Et vere. Neq; si non mãducauerimus deficiemus, id est minus habebimus bonum, Neq; si manducauerimus abundabimus, in bono virtutum, vel beatitudinis, sed ex fide

B eius tantum. Videte autem. q. d. quantum ad vos nihil est esca ipsa. Sed Videte ne forte hæc licentia vestra fiat offendiculum infirmis, in fide: qui nesciunt adhuc idolum nihil esse, & potest esse offendiculum. Si quis enim, infirmus, Viderit eum qui habet scientiã recumbentem in idolio, id est in præsentia idoli, Nonne conscientia eius cũ sit infirma per se ædificabitur ad manducandum idolothyta, id est ad manducandum carnes sacrificiorũ sicut idolothyta. Videns enim quis fratrem peritũ in idolio sacrificata edere incipit & ipse edere, non illa conscientia qua ille peritię causa sciens nihil esse idolum, sed esse putat illic vnum cum videt fratrem peritum illic edere, nec horrere, Et ita peribit infirmus frater in tua conscientia, id est quia te sapientem videt comedere, putans sub idoli veneratione, Propter quem, saluandum, Christus mortuus est, & ita grauiter peccas. Sic autem. q. d. ita in fratres peccatis. Sed Sic peccantes in fratres, & percutientes conscientiam ipsorum infirmam in Christo peccatis, cuius membra sunt. Cum enim charitatis nõ ęmuli sunt, qua Christus nos liberauit, peccant in Christo, non in Christum, quia in Christum peccare, est negare Christum: In Christo autẽ peccare, est in his quæ Christi sunt peccare. Sicut hic qui sub lege est, in lege dicitur peccare: ita hi qui in Christo sunt, in Christo peccare dicuntur. In Christo ergo peccatis, cuius regnũ diminuitis. & quia in Christo peccatis. Quapropter, abstinete sicut & ego etiam ab omni carne. quia, Si esca scandalizat fratrem meum non

C manducabo, non solum immolata, sed etiam omnem Carnem in æternum, id est nec hic nec in futuro. Sicut enim constat quod non post mortẽ, sic certus sum quod nec in vita mãducabo, non quod mala sit esca, sed, Ne scandalizem fratrem meum.

Aimo. Aimo. Ambrosius Ambrosius

CAPVT IX.

Non sum liber? Non sum apostolus? Nonne Christum Iesum dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in domino? Et si aliis non sum apostolus, sed tamen vobis sum. Nam signaculum apostolatus mei vos estis in domino. Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc est. Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circũducendi, sicut & cæteri apostoli & fratres domini & Cephas? Aut ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantauit vineã, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat?

Non sum liber? Incipit se proponere in exemplũ, vt sicut ipse abstinet a licitis pro scandalo fratrum vitando, ita & illi abstineãt. Ipse enim apostolica dignitate potestatẽ habens

non operari manibus, ſed de euangelio viuere, ne quẽ tñ accipiendo ſcandalizaret,abſti= D
nuit,q.d.abſtinete ab hoc licito, quia & ego habeo libertatem accipiendi ſtipendia, & ta=
men non accipio.Et vere habeo libertatem. Nunquid enim non ſum liber,accipere? Vti=
que liber ſum accipere, quia licet mihi quod & aliis apoſtolis, ſcilicet de euangelio viuere.
Hoc & ſi ſic inductum ſit,intendit tamen comprobare ſe apoſtolum,quia occaſione pſeudo
apoſtolorum minus de eo ſenſerunt Corinthii. vnde ſubdit, Non ſum apoſtolus?q.d.Ve
Aimo. re ſum liber,quia ſum apoſtolus,& vere ſum apoſtolus,quia Chriſtum vidi:pro quo,id eſt ſi
non viderem,minus viderer apoſtolus,& hoc eſt quod dicit, ſub interrogatione loquens vt
iratus, Nonne dominum noſtrum Ieſum Chriſtum vidi?in via,vel in templo Hieroſoly=
mis,dum orarẽ. Nonne,q.d.Vere ſum ego apoſtolus, quia vos eſtis opus,apoſtolatus mei.
& hoc dicit ſub interrogatione, Nonne opus meum vos eſtis,o,Corinthii?tamen, In do
mino,id eſt domino cooperante.Vel, In domino,id eſt in gloriam domini. Et quia eſtis
opus meum,ideo, Et ſi non ſum apoſtolus aliis,id eſt Iudæis quorum legẽ euacuabat, Sed
tamen vobis,qui per me conuerſi eſtis, Sum,apoſtolus,quia vos eſtis opus meum perfectũ.
Et vere vobis ſum apoſtolus. Nam ſignaculum,id eſt forma, Apoſtolatus mei vos eſtis
in domino,id eſt domino authore,a ſimili ſigilli,quia in vobis apparet quod ego ſum apo=
ſtolus,dum ea habetis per me,quæ & alii. Per alios,apoſtolos,& ideo per vos apud alios
qui dubitãt,apoſtolus defendor.Et hoc eſt quod ait, Mea defenſio,hoc eſt vos,ſcilicet, A=
pud alios qui de me interrogãt,vtrum ſim apoſtolus.Et quia ſum apoſtolus, Nunquid,ego E
& mei, Non habemus poteſtatem manducandi & bibendi veſtra?id eſt viuẽdi de ſtipen=
Auguſtinus diis veſtris?q.d.vtiq; habemus.Permiſit enim dominus,ſed non iuſſit apoſtolis accipere ne=
ceſſaria a ſubditis,vt quiſquis vellet eo vteretur, quod ſibi liceret ex domini conſtitutione.
Si quis vero vti nollet,non contra iuſſum faceret,ſed de ſuo iure cederet. Poteſtas vero eſt,
non iuſſio domini,accipere ſumptus. Et nunquid non habemus poteſtatem circunducen=
di,nobiſcum, Sororẽ mulierẽ,vt nobis miniſtret, Sicut & cæteri apoſtoli, Et,etiã, Fra
tres domini,qui maiores ſunt ſicut Iacobus,& Iudas,& reliqui, Et Cephas,id eſt Petrus,qui
Aimo. eſt princeps apoſtolorum?Non hoc reprehendit,ſed eorum more ſibi probat licere.Mulie=
res enim deſiderio doctrinæ dominicæ,& cupide virtutum ſequebantur apoſtolos mini=
ſtrantes,& ſumptus,& ſeruitia,ſicut & ſaluatorem ſecutę ſunt miniſtrantes ei de facultati=
Auguſtinus de opere monachorum bus ſuis.Dominus enim noſter cui angeli miniſtrabant infirmis compatiẽs loculos habuit,
in quibus mitteretur pecunia a fidelibus data victui neceſſaria,quos commendauit Iudę,vt
etiam fures,ſi non poſſemus vitare, diſceremus in eccleſia tolerare. Et mulieres miniſtra=
turas ſequi ſe voluit,oſtendens quid a plebibus deberetur euangeliſtis.Ideo etiam dominus
Auguſtinus in comitatu ſuo mulieres habuit, ne viderentur alienæ a ſalute,quæ & miniſtrabant ei ſi=
cut & apoſtolis. Aut ego.q.d. Cæteri apoſtoli hanc poteſtatem domino conſtituente ha=
buerunt. Aut,id eſt an, Ego ſolus & Barnabas non habemus,ſecundum vos vtiq;, Po=
teſtatem hoc operandi?q.d. Habemus poteſtatem hoc operandi,id eſt accipiendi.Operã=
Auguſtinus di enim ait pro accipiendi,vt honeſtius loqueretur. Vel ſecundum aliam literam, quæ ha= F
bet, Non habemus poteſtatem non operandi?q.d.habemus vtiq; poteſtatem non operan
Auguſtinus di manibus noſtris,id eſt ceſſandi a labore manuum.Et ne quia abſtinet coapoſtolos reprę=
hendiſſe videretur,addit, Quis militat &c.Probat hic per ſimilitudines humanas id lice
te ſibi & aliis,& ſupponit authoritatem legis,& ipſius domini tandem.q. d.recte vtiq; ſiue
nos,ſiue illi,hãc poteſtatem habemus. Quis enim militat ſuis ſtipendiis vnquam?Et quis
plantauit vineam,& de fructu eius non edit?Et quis paſcit gregem,& de lacte non mandu
Auguſtinus cat? Vtiq; nullus.Lac gregis dicitur quicquid a plebe præpoſitis datur. His verbis ſatis apo=
ſtolus indicat,non ſibi aliquid vſurpaſſe vltra debitum coapoſtolos ſuos,ſed ſicut dominus
conſtituit,ex euangelio viuentes panem gratuitum manducabant,ab eis ſumptum quibus
gratuitam gratiam prædicabant.Hæc quidem ſecundum humanæ conſuetudinis licentiã
dicta ſunt.

Nunquid ſecundum hominem hæc dico? An & hæc lex non dicit? ſcriptum
eſt enim in lege Moyſi,Non alligabis os boui trituranti.Nunquid de bobus
cura eſt deo? An propter nos vtique hoc dicit? Nam propter nos ſcripta ſunt,
quoniam debet in ſpe qui arat arare, & qui triturat,in ſpe fructus percipiẽdi.

A Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Si alii potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? Sed nō vsi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi. Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? & qui altario deseruiunt, cum altario participant? Ita & dominus ordinauit iis qui euangelium annunciant, de euangelio viuere. Ego autē nullo horum vsus sum.

Sed nunquid secundum hominem, tantum, Hæc dico, id est humana similitudine tantum hoc probo? An non & lex dicit hæc, i. nonne lex Moysi idem probat? vtiq;. Scriptum est enim, in lege Moysi, Nō alligabis os boui triturāti, id est non prohibebis prædicatorem viuere de euangelio, id est de prædicatione, sed ne hoc videatur ad literam esse dictum, subdit, Nunquid de bobus cura est deo? id est vt de eis in lege præcipiat? Non pro bobus, hoc dicit, quia propter nos tantum dicit, quod ita ait, An propter nos, vtiq;, Hoc dicit? q. d. dicit vtiq;. Nam &c. q. d. Vere hoc propter nos dicit, quia hæc & alia eodē spectantia, Propter nos scripta sunt, vt hoc ipsum verum est. Quoniam qui arat. i. prædicator qui corda aperit ad fidem, Debet arare in spe, stipendiorum temporaliū, non propter Ambrosius
B hanc spem, non enim hæc debet esse intentio sua, & finis in ministerio suo. Et qui triturat, id est bonos a malis, quasi grana a paleis discernit, morum qualitate, debet hoc similiter facere. In spe percipiendi fructus, stipendiorum. Si nos vobis. Postquam probauit per similitudines, nunc probat per rationes quod licet eis accipere. q. d. Vere potestatem accipiēdi habemus: quia Si nos seminauimus vobis spiritualia, scilicet ea quæ spiritum vestrum viuificant, vel quæ a spiritu sancto data sunt, scilicet verbum dei, & mysterium regni cælorum, Est magnum si nos metamus, ad sustentationem, Vestra carnalia, id est hæc temporalia quæ vitæ & indigentiæ carnis indulta sunt. Si alii. Item a minori probat sibi licere sumptus ab eis accipere dicens, Si alii, scilicet pseudo, Sunt participes vestræ potestatis, id est tam potenter vtuntur vestris, vt vos ipsi, Quare non potius nos, apostoli qui causa salutis vestræ laboramus. Sed tamen &c. q. d. Ecce manifestū est, quia licet nobis accipere, Sed tamen non sumus vsi hac potestate, & quia forsan eum non egere dicerent, cōtra hoc subdit apostolus. Sed omnia sustinemus ne qd offendiculū demus euāgelio Christi, quia si acciperet apostolus, iam pseudo libere acciperēt, & sic in prædicatione durarent, & ita impedimentum fieret euangelio. Vt ergo regulæ Christianæ ius maneret, licita quasi illicita fecit. Vel ideo hoc dicit, quia forsan & hi auari erant, & ideo apostolum odirent, si quicquam ab eis acciperet. Vel hoc ideo dicit, quia si acciperet ab eis, putarent se emisse Augustinus Ambrosius
C licentiam peccandi, & ita libertatē arguendi apostolus minueret. Nescitis &c. Redit rursus ad illud quod inceperat, etiā atq; etiam commendans, id est pluribus modis ostendens, quod sibi liceat accipere, & tamen non faciet. Naturalis ratio etiam hoc habet, vt quis viuat inde, vbi laborat. Hic ergo item probat se potestatem habere accipiendi per similitudinem sacerdotum Gentilium vel Iudæorum, cui rei naturalis ratio consentit, vt nec leue faciat, nec ociosum quod tantis testimoniis cōmendat. q. d. Vere licet mihi accipere, ꝙ per hoc patet, Quoniam qui in sacrario, id est templo, Operantur, vt artifices, Quæ de sacrario sunt edunt, & qui altario deseruiunt, vt sacerdotes, Cum altario participant, quia partem habent de his quæ offeruntur altari. Et nescitis, hoc, vel illud: de Gentilibus sacerdotibus dicit, scilicet, Qui in sacrario operātur: & hoc de Iudæis, scilicet, Qui altario deseruiunt. Per sacrarium enim intelligit templum Gentilium, per altare Iudæorum, quorum vtrorumq; ministri eorum quæ offeruntur, partem sumunt. Et sicut hic sit, Ita & dominus Christus ordinauit, id est rationabiliter disposuit de prędicatoribus, Ordinauit enim his qui annunciant euangelium, id est prædicatoribus quid disposuit? scilicet, Viuere de euangelio. Hoc rationabiliter fecit vt expeditiores sint ad prædicandum verbum dei, quam licentiā dñs dedit eis quando misit eos ad pdicandū dicens, Ecce ego mitto vos &c. Et post paulo. In eadē domo manete edentes, & bibentes quę apud illos sunt. Dignus est. n. operari⁹ mercede sua. Ego autē. q. d. tot modis licere cōstat. Ego aūt nullo horū. i. authoritate. vel exēplo, Vsus sum, in accipiendo. Et ne forte quisq̄ arbitraretur, ideo eum non accepisse, Ambrosius Ambrosius Augustinus

quía illi non dederant,& de sua potestate hæc toties hac de causa dixisse,vt deinceps da- D
rent,subdit,

Non autem scripsi hęc,vt ita fiant in me:bonum est enim mihi magis mori, quam vt gloriam meam quis euacuet.Nam & si euangelizauero,non est mihi gloria : necessitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est,si non euangelizauero.Si enim volens hoc ago,mercedem habeo: si autem inuitus, dispensatio mihi credita est.

Non scripsi.Quasi dicat,non sum vsus,sed nec vti volo,quod ita ait, Non scripsi autem
hæc,scilicet quod liceat accipere, Vt ita hæc in me fiant,id est vt ego accipiam. Bonũ
est enim.Quasi dicat,vere nõ ideo scripsi vt accipiam,quia si sumerem perderem gloriam.
Et bonum est mihi magis mori,id est malo ego mori, Vel volo magis mori,id est af-
fligi, Quam vt quis euacuet gloriam meam:quod esset si acciperem , id est si euangelizarẽ
Augustinus de ope monachorum. vt acciperem.Gloriam suam dicit,quam habet apud deum infirmis compatiens. Quisquis
enim eo quod sibi debetur vti non vult,amplius impendit ecclesiæ.Maximam igitur gloriã
habet apostolus apud deum,non exigendo stipendii debitum ab infirmis, sed de suis labo-
ribus transigendo cotidianum victum.Hoc est quod stabulario ad quem vulneratus ille qui
incidit in latrones perductus est,dominus ait,Siquid amplius erogaueris in redeundo red-
Ambrosius dam tibi.Amplius erogabat apostolus qui suis stipendiis militabat. Vel gloriam suam di- E
cit,quam apud deum habet,de hoc quod pseudo repellebat a prædicatione non accipiẽdo,
qui non nisi pro temporalibus prædicabant. Ideo enim apostolus abstinet a sumptibus, ne
sit forma accipiendi pseudo apostolis rapacibus. Nam si.Quasi quæreret aliquis.An eua-
cuaretur gloria si euangelizares,vt ita hæc in te fierent?Respondet,vtiqꝫ,quia non ex dile-
ctione prædicarem,& ita non esset gloria. Nam si euangelizauero, tantum,ita quod non
pro dilectione dei & proximi illud faciam,& ex libera voluntate,non est mihi gloria apud
Ambrosius deum.Et vere de hoc solo non est gloria,quia necesse est hoc pro iniunctione. quod ita ait,
Necessitas enim,præcepti, Mihi incumbit:nec audeo omittere,quia vę erit mihi.vnde
subdit. Vę enim mihi est si non euangelizauero,sicut iniunctum est mihi. Si aũt.Quasi
dicat,si necessitate facio, Non est mihi gloria,sed si volens hoc ago,id est si voluntas ad-
iungatur necessitati,vt ex dilectione prædicem, Habeo mercedem,æternam. Si autem
inuitus ago,dispensatio,tantum, Mihi credita est.quia & si mercedem nõ habeo,aliis ta
Ambrosius men dispenso & proficio.Manifestum est enim , quia nemo accipit remunerationem apud
deum,eius rei quam inuitus facit.Si autem voluntarius facit,dignus est mercede,quia con-
sentit deo,& quod voluntate fit,melius fit.Qui autem indeuotus aliquid facit non volunta
te,sed necessitate facit,quia facit inuitus quod sibi pręceptum est.Vel ita ab illo loco. Nã
si,vbi dicit,gloriam euacuari suam si pro sumptibus quibus sustentetur prædicet,quod vti-
Ambrosius que videretur si nõ abstineret vbi expediret.quasi dicat,vere euacuaretur gloria mea. Nã F
Augustinus de sermone in monte. si euangelizauero,vt ita hęc fiant in me,id est si ideo euangelizauero vt ad illa perueniam,
& finem euangelii in cibo & potu,& vestitu collocauero, Non est mihi gloria,apud deum.
Quare non est gloria si ita euangelizauero? Quia tunc esset pro necessitate. Et hoc est,
Augustinus de ope monachorum. Quia necessitas sustentandę huius vitæ, Mihi incumbit.Et vere. Væ enim.i.pe-
nuria mihi est sicut pseudo. Si non euangelizauero, id est malo meo non euangelizabo,
quia fame cruciabor,& vnde viuam non habebo. Hęc est ergo necessitas quæ mihi incũ-
bit vt euangelizem ,quia vnde viuam non habeo. Vel vt adquiram temporalem fructum
de prædicatione æternorum.Sic enim necessitas est in euangelizando,non voluntas. Si
autem volens,id est sine vlla necessitate huius vitæ, Hoc ago,mercedem habeo, sempi-
ternam. Si autem inuitus,hoc ago,vt qui necessitate huius vitæ cogar, Dispensatio est
Augustinus de sermone in monte. mihi credita,id est aliis prouideo,non mihi.& est sensus,Si coactus inopia earum rerũ quę
temporali vitę sunt necessarię,prędico euangelium,alii per me habebunt mercedẽ: ego au-
tem non,quia ipsum euangelium non diligo , sed eius precium in illis temporalibus con-
stitutum , quod nefas est fieri , vt non tanquam filius ministret quisque euangelium , sed
Augustinus tanquam seruus cui dispensatio credita est,vt tanquam alienum erogans, nihil inde ipse
capiat præter cibaria.Alibi tamẽ & se dispensatorem dicit apostolus.Potest enim & seruus

A in filiorum numero adoptatus eandem rem, in qua cohæredi sortem meruit, fideliter dispensare participibus suis. Hic autem dispensator talis intelligitur, vt quasi seruus alienum dispēset, vnde ipse nil capiet præter cibaria. Alibi vero, vt dictum est, dispensator dicitur, qui vt filius ministrat euangelium cohæredibus suis. Ergo simplici corde debemus operari bonum. Non ergo debemus ideo euangelizare vt manducemus, sed ideo manducare, vt euangelizemus: vt cibus non sit bonum quod appetitur, sed necessarium quod adiicitur: vt illud impleatur, Quærite primum regnum eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Non dixit primum quærite regnum dei, & deinde quærite ista, quamuis sint necessaria: sed ait, Hæc omnia adiicientur vobis, id est hæc consequentur, si illa quæratis: ne cum illa quæritis, illinc auertamini. Aut ne duos fines cōstituatis, vt & regnū propter se appetatur, & ista necessaria propter illud. Ergo propter regnum dei tantum debemus operari omnia, non solum vel cum regno dei mercedem temporalem meditari. — Augustinus

Quæ est ergo merces mea? Vt euangelium prædicans, sine sumptu ponam euangelium, vt non abutar potestate mea in euangelio. Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerē. Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer. His qui sub lege sunt quasi sub le-
B ge essem (cum ipse non essem sub lege) vt eos qui sub lege erant lucrifacerē, His qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cum sine lege dei non essem, sed in lege essem Christi) vt lucrifacerem eos qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem, Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.

Quæ est ergo. q. d. Quia ex volūtate est merces, ergo videamus quomodo. Quod dicit sub interrogatione ita, Quæ est ergo merces mea? id est quid faciendo, & quomodo, mercedem æternam habebo? Respondet, ita, scilicet, habebo mercedem, si tantū regni habeo charitatem, Vt prædicans euangelium Christi, etiam sine sumptu, Ponam, id est stabiliam, Illud euangelium, & non abutar potestate mea in euangelio, prædicando: quod esset si acciperet, quia tunc non libere argueret, nec infirmis cōpareretur. Et est sensus, Mercedem habeo si ex dilectione ita facio, vt potius patiar penuriam, quam abutar potestate: quod vtique facerem, si sumptuosum credentibus euangelium esse importune exigendo, vel indiscrete accipiendo monstrarem. Vnde forte hoc contingeret, quod putarent ad hoc sibi euangelizari, vt euangelium venderetur, per quod etiam vigor euangelicæ authoritatis, & argu- — Augustinus
C endi libertas torpesceret. Humanæ etiam infirmitati non compareretur, propter quod etiā multa alia feci. Vnde sequitur, Nam cum liber essem, quasi dicat, Hoc vtique quod dixi faciam, nam & maius feci, scilicet, Cum liber essem ex omnibus, id est nullius meritis obnoxius, Feci me seruum omnium, vt commodis omnium deseruirem. Seruum omnium se factum dicit, dum se per humilitatem similem omnium imbecillium exhibuit, vt eos per patientiam firmaret ad salutem futuram confouens animos illorū. Et hoc feci, Vt plures lucrifacerem, id est lucrum prædicationis meę facerē. Et etiam me modificaui omnibus, quod ita ait, Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, in cibis accipiendis, vel non accipiendis, & in huiusmodi. Et Timotheum etiam circumcidit, quę non quasi simulasse videtur; quod solent adulatores facere. Vir enim diuinus & medicus spiritualis, sciens omniū causas & vulnera, magna industria cōfouet illos, & compatitur. Factus est ergo Iudęis tanquam Iudęus, quia propter scandalum illorum circumcidit Timothęum: & purificatus ascendit in templum, ne occasionem per eum acciperent blasphemādi. Et hoc ideo, Vt lucrifacerem, vel, Lucrarer, Christo. Et, His qui sub lege sunt, scilicet Samaritanis, qui quinque libros tantum Moysi recipiunt, quibus non coutuntur Iudæi, Factus sum quasi essem sub lege, dum non negat legem esse a deo, sed ex ea docet Christum: sicut mulier Samaritana, per legem docta dixit, Scio quia Messias venit. Cum, tn̄ ego, Ipse non essem sub lege, seruiliter. Et quare, eis ita factus sum? vt lucrifa. eos q sub le. e. Qui sub lege erant Samaritani intelligūtur. Sunt autem ex origine Persarū & Assyriorum, quos rex Assyriorū, sublatis filiis Israel, — Ambrosius — Ambrosius — Aimo. — Augustinus — Aimo. — Aimo.

ad incolenda loca Samariæ posuit. Et factus sum his qui sine lege erant, id est Gentibus, D
Aimo. Tanquam sine lege essem, dum eis assentit secundum philosophicas rationes mundum esse factum a deo, & quæ in eo facta sunt, & animam esse immortalem, & ab ipso nos originem habere, & huiusmodi. Cum, tamen, Non essem sine lege dei, sed in lege Christi, non in Iudaica. Et ideo ita factus sum, Vt lucrifacerem eos qui sine lege erant, id est Gentiles. Et factus sum infirmis, in fide, Infirmus, abstinendo a licitis. Quare? Vt lucrifacerē infirmos. Quid per singula? Omnibus omnia factus sum, quasi omnium sectarum essem. Pru
Aimo. dens enim & spiritualis apostolus omnibus cessit, propositum tamen veræ religionis nō excessit: quia vbi si cessit, ad hoc cessit vt proficeret. Vnde subdit, Vt omnes facerē saluos. Attende quod in his verbis, Factus sum Iudæis tanq̄ Iudæus &c. dissentire videntur Hieronymus, & August. Vult enim Hiero. quod non Iudæus vere fuerit, & legalia non verę seruauerit, sed dispensatorie simulauerit. Volebat enim legalia illa post Christum sine peccato non posse seruari. August. vero ait, quod nullo modo se Iudæum, vel illa legalia seruare simulauit: sed vere Iudæus fuerit, & vere non spem ponens illa legalia seruauerit, quę dicebat
Hiero. post Christum sine peccato posse seruari. Inquit enim Hiero. Factus sum Iu. tanq̄ Iu. Ideo dicit, tanq̄, quia non vere Iudæus erat, sicut nec vere Gētilis, quibus in cibis, & in huiusmodi assensit, nec tamen in cultu idolorum, quia in Christo Iesu, nec circuncisio est aliquid, nec
Augustinus præputium: dispensatorie itaq; simulabat se Iudæum. Sed August. dicit hoc fieri compassione misericordiæ, non simulatione: vt qui ministrat ægroto, sit quasi eger: non cum se febres habere mentitur, sed cū animo condolentis, cogitat quomodo seruiri sibi velit si ęgrotaret. Ait enim August. ita, Factus sum Iu. tanq̄ Iu. quod non simulandi versutia dixit, sed compatiendi misericordia, id est non ita hoc dixit, vt se fingeret Iudæum, sicut quidam putant. Libere enim illa fecit: sicut ait, Circumcisus quis vocatus est, non adducat præputiū. i. non sic viuat quasi præputium adduxerit. Et alibi ait, Circuncisio tua præputium facta est. Secundum igitur hanc sententiam suam, fecit illa quæ non intelligentibus, & parum atten- E
Augustinus idē dicit in epl'a. ad Hierony. dentibus finxisse putatus est. Iudæus enim erat, & circuncisus vocatus, noluit adducere præputium, id est noluit ita viuere, ac si circuncisus non esset. Hoc enim iam in potestate habebat, & sub lege quidem seruiliter non erat. Vere ergo non ficte vt Iudæus quod erat, vixit, sicut nec fallaciter gentilem se finxit: sed licite omnibus cibis, quos etiam dānant Iudęi permisit vti, cui omnis creatura dei non simulate, sed vere bona erat. Sicut ergo hos ritus Gētilium vere, sic & Iudæorum sacramenta non fallaciter suscepit, vt illis simplex, istis esset duplex. Aliud habens in corde, aliud in ostensione. Cum enim a te quæsissem in epistola, quomodo ideo putetur factus Iudæis tanquam Iudæus, quia fallaciter suscepit sacramenta Iudæorum, cum & Gentibus factus sit tanquam Gentilis, nec tamen fallaciter susceperit ritus Gentilium: Tu respondisti, Et eo factum Gentibus tanquam gentilē, quod indifferēter permiserit vesci cibis omnibus, etiam quos damnant Iudæi. Quæro ergo vtrum & hoc simulate fecerit, quod si absurdissimum atq; falsissimum est, ergo & illa in quibus Iudæorum consuetudini congruebat, libertate prudenti, non necessitate seruili, vel dispensatione fallaci agebat. Cur enim oleastro inserto veritatem seruauit, & naturalibus ramis nescio quod dispēsatorium simulationis velamen obtendit? Ita etiam cum dicit, Quis infirmat, & ego non infirmor? non infirmitatem alterius simulauit, sed doluit: ita etiam quod factus est infirmis infirmus, nō erat mēdaciū, sed vere hoc dixit, sicut & cętera superius vbi dixit, & sibi sumptus deberi, & tamen abstinuit ne videretur euangelii venditor, & ne verbi dei cursum F
Augustinus apud imperitos in malam suspicionem decidēs impediret. Noluit accipere quod ei iure dominico debebatur: nec ideo quia noluit, vtriq; mentitus est. Non enim dixit non sibi deberi, sed deberi ostendit: & debito se vsum non esse, nec omnino vti velle professus est: eo ipso factus infirmis infirmus. Non est ergo fallax & versipellis simulatio, sed omnibus cōgruit eius misericors compassio, portatq; infirmitatem eorum in compassionis similitudine, non fal-
Augustinus lens mendacii fictione: ita eis, scilicet Iudæo vel Pagano subueniendo, sicut ipse sibi si similis esset, subueniri voluisset, quasi infirmitates eorum ipse haberet. Fit enim quasi ægrotus qui ministrat ægroto, non cum febres se habere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat, quomodo sibi vellet seruiri, si ægrotaret. Se ergo Iudæis dixit tanquam Iudæum, & Gentibus tanquam gentilem, non ideo quod misericorditer illa simulauerit, sed quia eā sic non simulauit, quæ fecit similia Iudæis, sicut nec ea quæ fecit similia Gen-

A tibus, Et sic omnibus omnia factus est, non mentientis astu, sed cõpatientis affectu, id est Augustinus
non omnia mala eorum fallaciter agendo, sed omnium malis tanq̃ sua essent misericordi
ter medicando, aliis agens quæ sibi fieri vellet, si opus esset. Cogitat enim vt homo se esse po
tuisse in eis vitiis in quibus sunt alii. Vnde alibi dicit, Cõsiderãs teipsum ne & tu tenteris.

Omnia autem facio propter euangelium, vt particeps eius efficiar. Nescitis quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? Sic currite, vt comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur sic curro nõ quasi in incertum, sic pugno non quasi aerem verberãs: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.

Omnia. Ecce quare omnibus se contemperat. q.d. omnibus omnia factus sum &c. Hæc
autem omnia facio propter euangelium, vt currat sine impedimento, Et vt efficiat parti
ceps, promissionum, Eius, id est iustitiæ & beatitudinis æternę. Nescitis quod hi qui in
stadio &c. Agonistarum similitudine ostendit faciendum quod dixit. i. abstinendũ ab his
quę contraria sunt. q.d. propter euangelium omnia prædicta facio, recte vtiq;, quia nisi oĩa
fecero, & ab omnibus quæ contra sunt abstinuero, non habebo præmiũ, sicut per similitudi
B nem apparet. Nescitis enim quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt. In la-
bore quidem pares sunt, *Sed* vnus accipit brauium. Brauium est præmiũ cursus. *Similiter*
& vos, *Sic* currite, per opera charitatis perseuerantes vsq; in finem, Vt comprehenda- Augustinus
tis, brauium æternæ vocationis. Vel ita, Nescitis &c. Ostendit hoc exẽplo quanta est vti- Ambrosius
litas legis nostræ, in qua non vni, sed omnibus promissa est palma, quod non in illo stadio,
in illo spectaculo. Ibi enim vnus tantum accipit brauium, cæteri victi discedunt, qui simili- Augustinus in ps. xxviij
ter laborauerunt: Hic autẽ non est sic. Quotquot enim currunt, si perseueranter currunt, ac-
cipiunt: & qui prior venerit, expectat vt coronetur cum posteriori. Agonem quippe istũ nõ
cupiditas, sed charitas facit. Omnes currentes amant se, & ipse amor cursus est. q. d. ideo sic
omnibus insto, quia omnes possunt habere coronam, quod non in agone mundiali. Nesci
tis enim quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed, tantũ, Vnus, hic vero
omnis, Accipit brauium, vos autem omnes, *Sic* currite, vt comprehen. Vel ita, Nesci-
tis. q.d. ideo sic omnibus insto, quia & si multi vocati, tamẽ pauci sunt electi. Ideoq; insto, vt
vel sic ex multis pauci saluentur, sicut apparet in hoc simili. Nesci. q; hi qui in sta. cur. o. q.
cur. sed vnus. q.d. rarus non omnis, Acci. bra. & quia non oĩs currens accipit, ideo, *Sic*. i.
tam perfecte, Curri. vt com. Et nota quod conuenit hæc sententia cum prima in parte.
C Oĩs asit, vel, Enim. q.d. Vere sic est nitendũ, quia etiam in minori hoc apparet, vbi vn⁹
accipit, Enim. i. quia, Oĩs qui cõtendit &c. Vel ita iunge. Ita facite vt dixi, hæc asit de-
bere fieri, in minori apparet. Quia, Oĩs qui cõtendit in agone, ab omnibus se abstinet, q̃
præmium agonis impediunt: Ita & vos ab offendiculis debetis abstinere. Attende q; de re- Augusti. in
bus non laudandis trahuntur multæ similitudines, vt in euangelio de iniquo iudice, qui vi ps lvij.
duam nolebat audire: & de illo pigro qui non propter amicitiam, sed tædio victus panes cõ Augustinus
modat petenti: & in psalmo datur similitudo de Marso, qui incantat vt educat aspidem de
tenebrosa cauerna. Et ita hinc non commendatur agonistica, & ludicra, & tamen inde si-
militudo trahitur. Et illi. q.d. Vere debemus abstinere ab offendiculis, cum illi abstineant
a contrariis, quia res maior est hic, Et, id est quia, Illi quidem, abstinent, Vt accipiant
corruptibilem coronam, nos autem, abstinere debemus vt accipiamus coronam, Incorru
ptam. Nobis enim non terrenis & marcescẽtibus floribus, sed æternis conserta gemmis in Ambrosius
modum regalis diadematis, spiritualis corona seruatur, Et quia talis corona seruatur, Igi-
tur ego sic, id est tam legitime operando, Curro non quasi in incertum, id est vt sim incer
tus de præmio. In incertum currit, qui talia facit, vt ex quibusdam sperare, ex aliis possit de
sperare. Hoc autem se nõ fecisse dicit apostolus, in quo ponit se aliis in exẽplũ. Sic pugno,
contra hostes, Non quasi aerem verberans. i. non verbis, sed rebus contendo, vel non ina- Ambrosius
niter pugno, vt qui pro hoste ferit aerem. Sed castigo corpus meum. i. reprimo illicitos mo
tus corporis, Et in seruitutem, rationis, Redigo, illud, cum alio tenderet. Seruituti enim

subiicitur dum non suam, sed spiritus perficit voluntatem. Ideo ita facio, Ne forte cum D
Augustinus alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar, id est a deo reprobatus. Suo timore nos terruit apostolus. Quid enim faciet agnus vbi tremit aries? Nos ergo terret suo exemplo, dicens se timere quod cito contingere posset, tunc aliis magis cauendum est ne offendendo fiant reprobi.

CAPVT .X.

Nolo enim vos ignorare fratres, quoniã patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus.

Nolo enim &c. In præcedentibus abstinere a licitis inductione similium, & exemplo sui docuit. Hic exemplo Iudæorum qui negligentia sua offenderunt, nos sollicitos facit, ostendens antiquos per sacramentorum veterum communicationem, pœnam non euasisse, q.d. volenti comprehendere sic est agendum, vt dixi, Non enim baptismus, & cætera sacramenta sufficiunt, vt quidam putant, sicut nec Iudæis beneficia dei valuerunt, cũ post peccarent. E

Nolo enim vos ignorare, o, Fratres, quoniam patres nostri, id est institutores nostræ fidei. Omnes, scilicet tam boni quam mali, Fuerunt sub nube, protegente eos ab æstu, & contra Aegyptios ne viderentur ab eis. Vel, Sub nube fuerunt, quia in figura nostri contingebant illis omnia. Et omnes transierunt, mersis hostibus, Mare, rubrum, Et omnes in Moyse, id est in ducatu Moysi, Baptizati sunt in nube & in mari, id est purgati per vi-
Ambrosius sa signa illa, quia per ea, & a morte imminente liberati sunt, & ab ignorantia dei quæ premebat tunc omnes gentes mundati, præparati sunt ad accipiendã legem. Et omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, scilicet manna. Et eundem potum spiritalem biberunt, scilicet aquam de petra, manna, & aquam quæ fluxit de petra dicit spiritualia, quia non natura, non mundi lege, sed dei virtute parata sunt, sine elementorum commixtione. Habentia etiam in se figurã futuri mysterii, quod nos sumimus in memoriã Christi. Ideoq; panis angelorũ dictus est, quia virtute qua angeli subsistunt creatus est. Hoc significans, quia de cælis venturus erat, qui spiritualiter pasceret. Vnde & manna prius dominico die venit de cælo ad saturitatem populi. Ideoq; secundum hoc recte escam, & potum illorũ dicit spiritualem, id est spirituale aliquid significantem. Bibebant autem de spiritali petra, quia dei virtute ex ea fluebat aqua. Consequẽte eos. i. satisfaciente voluntati eorum, quia quoquo irent aquæ inundantes secutæ sunt eos, sic Christus in deserto huius mundi suos comitatur. Vel, De petra consequente, id est secuturam veritatem significante, de qua subdit, F
Augustinus Petra autem erat Christus, in signo. Solet enim res quæ significat, nomine rei quam significat nominari. Erat ergo Christus petra, non per substantiam, sed per significationem. Vnde & recte petra sequẽs, dicta est petra quę intelligitur Christus. Vbi enim deficiebat eis humanum suffragium, aderat Christus. Non enim petra aquam dedit illis, sed Christus. Vel,

Patres nostri, non illorum, quia eis nos similes sumus, non illi superbi. & agit tantũ de bonis patribus. Omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt. Hæc non non mutantur. Et omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Baptizati dicuntur in Moyse,
Augustinus sup Ioãnẽ. in nube & in mari, quia illa omnia gerebant figurã nostri sacramenti, id est baptismi. Moyses enim Christum, nubes spiritum sanctum: mare rubrum baptismum significat, sanguine Christi consecratum: populus transiens significat fideles, mors Aegyptiorũ significat ablutionem peccatorum. Illa ergo omnia nostri fuerunt figuræ. Illa tunc figurate gesta, nunc in nostra salute complentur, quia tunc futura pronunciabantur, nũc præterita leguntur, & præsentia cognoscuntur. Et est, Omnes in Moyse, id est illo duce, Baptizati sunt in nube, &
Augustinus super Ioan. in mari. i. signum baptismi acceperunt, quod & credentibus idem valuit. Ecce quid est quod dixerat mare transierunt. Hic exponit cum ait, Oẽs ba. sunt in Mo. in nu. & in ma. Si ergo figura maris tantum valuit, species baptismi quantum valebit? Si quod gestum est in figura traiectũ populũ ad mãna pduxit, qd exhibebit Christ⁹ i veritate baptismi sui traiecto

A per eum populo? per baptismum enim traiecit, credentes occisis omnibus peccatis tanquam
hostibus. Quo traiecit? ad manna. Quid est manna? Panis viuus qui de cęlo descendit. Et
omnes manducantes escam eandem spiritalem, quam & nos. Cum dicit spiritualem, osten- Augusti cō
dit illud spiritualiter intelligi in Christo, & hoc de omnibus innuit, scilicet quod spiritua- tra Faustū.
liter debent intelligi, cum vnum exponit, scilicet petra erat Christus, quo aperto cuncta ful
serunt. Exponendo enim hoc vnum, in cætera introduxit intellectū. Et est sensus, Mandu-
cauerunt escam, vtiq; corporalem & spiritualem, sed, Spiritualem eandem, quam & nos.
Corporalem vero alteram, id est manna, quod significat Christum, & idem credentibus ef-
fecit. Alii vero, scilicet qui non crediderunt, manducauerūt & mortui sunt æternaliter, qd Augustinus
non Moyses, & alii boni. Quare? Quia cibum visibilem spiritualiter intellexerunt, spiritua super Ioan.
liter esurierunt, spiritualiter gustauerunt, vt spiritualiter satiarent, & nos hodie accipimus
visibilem cibum. sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Sacramenta illa fue-
runt, sacramenta sunt & nostra, & vtique eiusdem rei. Manna enim Christum significauit:
Hunc panem significat altare dei, id est in altari est quod significat. Christus enim est pa-
nis qui de cælo descendit. Si quis manducauerit ex hoc pane, non morietur in ęternum: sed
quod pertinet ad veritatem sacramenti, non ad visibile sacramentum: qui manducat intus
non foris: qui manducat corde, non qui premit speciem, scilicet dente: ideo apostolus vigi-
lanter, non simpliciter ait, Manducauerunt eandem escam, sed addit spiritalem, quia spi August. su-
B ritualem eandem manducauerunt quam & nos. Nam corporalem alteram, quia illi mānā, per Ioannē
nos aliud: ita & vigilanter ait, Patres nostri, non illorum, per hoc tantum bonos significās,
quibus nos similes sumus, non illi fuerunt qui eandem spiritualem escam manducauerunt,
quam & nos. Et tamen aliud illi, aliud nos, sed specie visibili, aliud tamen quod idem signi-
ficaret, virtute spirituali. Et omnes biberunt potum, vtiq; corporalem & spiritualē. Sed
spiritualem eundem, quem & nos: corporalem vero alteram, id est aquam quæ fuit signum
sanguinis Christi, & idem credentibus effecit. Spiritualem ergo dicit potum, quem bibe- Augusti. in
runt ipsi, & nos bibimus, quia idem illorum potus & noster significat. Ideoq; idem spiritua- ps. lxxiiij.
lis potus & cibus noster & illorum, quia idem in mysterio est cibus & potus illorum qui no-
ster, sed significatione idem, non specie: quia idem Christus illis in petra est figuratus, nobis Augustinus
in carne manifestatus, & in altari sub specie panis significatus. Insignis vtiq; diuersis eadē super Ioan.
est fides, sed illi venturū, nos venisse credimus. Ideo non ait simpliciter, Eundem potum bi
berunt, sed addit, Spiritualem, spiritualem enim eundem biberunt, quem nos, corporalem
non eundem. Quid enim biberunt? Bibebant autē de spiritali consequente eos petra, spi-
rituali, scilicet quæ Christum significabat, & fide idem fuit. Manete ergo in fide. videte si-
gna variata. Ibi enim petra erat Christus, nobis quod in altari dei ponitur, est Christus. Si
speciem visibilem attendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spi-
C ritualem biberunt. Erant enim in illo populo, etiam qui spiritualiter intelligerent, haben- Augustinus
tes fidem quæ postea reuelata est, non ad legis literam, sed ad gratiam spiritus pertinētem: in ps. lxxvij
& secundum hoc, eundem potum biberunt de spirituali petra. De qua? Petra autem erat
Christus. In signo autem percussa est petra de virga bis. Gemina percussio, duo ligna crucis Augustinus
significat. De petra educta est aqua accedente virga, quia ligno accedente ad petrā Chri- super Ioā.
stum, gratia spiritualis manauit. Multum hæc locutio notanda est, vbi aliqua significan- Augustinus
tia, earum rerum quas significant nomine appellantur. Augustinus in lib. locu- tionum.

Sed non in pluribus eorum, beneplacitum est deo, nam prostrati sunt in de
serto. Hæc autem in figura facta sunt nostri, vt non scimus concupiscētes ma
lorum, sicut & illi concupierunt. Neq; idololatrę efficiamini, sicut quidam ex
ipsis: quemadmodum scriptum est, Sedit populus manducare & bibere, & sur
rexerunt ludere. Neq; fornicemur sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceci-
derunt vna die viginti tria millia. Neq; tentemus Christum sicut quidam eo-
rum tentauerunt, & a serpentibus perierunt. Neq; murmuraueritis sicut qui
dam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem om-
nia in figura contingebāt illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram,
in quos fines seculorum deuenerunt.

Sed non.Oſtendit temporalia beneficia Iudæis collata, tam bonis quam malis, & tamen D
mali perierunr.q.d.his omnibus beneficiis ad literam vſi ſunr Iudæi, Sed non eſt benepla
cirum deo in pluribus eorum,Iudæorum, ſcilicet in illis qui offenderunt deum. Cum dicit,
Non in pluribus,oſtendit quod aliqui erant ibi,in quibus beneplacirum eſt deo.Et cũ eſ-
ſenr omnibus communia ſacramenta,non ramen omnibus communis erar gratia , quæ eſt
virtus ſacramentorum.Ita etiam nũc,baprìſmus communis eſt omnibus baptizatis,ſed nõ
virtus bapeiſmi,id eſt ipſa gratia. Nam &c.q.d. inde apparet quod in quibuſdam eorum
non eſt beneplacitum deo. Nam,id eſt quia, Proſtrari ſunr in deſerto. Ne autem puteris
Auguſtiuus homines finxiſſe hæc,ſubdit, Hæc autem ſunr,non dico dicta vel ſcripta, Sed facta in
figura noſtri.Non enim propter ipſos tantum,hæc facta ſunr,ſed propter nos,ſcilicet pro-
Auguſti. in ps.lxvij. pter correptionem noſtram.Iſte enim pœnæ figuræ fuerunt noſtrarum pœnarum.Quanræ
ergo pœnæ ſunt,quarum illę figuræ fuerunt.Sicur enim in bonis multo melius eſt , id quod
per figuram ſignatur quam ipſa figura,vt regnum cælorum melius eſt, quam terra promiſ-
ſionis,ira in malis longe peius eſt quod ſignificatur,quam figura ſignificans,vr gehenna pe
ior eſt,quantumlibet arroci pœna remporali.Omnes enim pœnæ minores gehẽna, & ideo
vigilanria maiore cauendæ. Vr non &c.q.d.in figura noſtri facta ſunr.ita vr conſideran
tes illorum ſupplicia, Non ſimus concupiſcentes malorum,ſicut & illi concupierũt, id eſt
non ita peccemus ſicut illi,ne ſimilirer pereamus. Neq; efficiamini idololatræ, per idolo-
Ambroſius thyta.Illos enim tangit qui in idolio epulabantur putantes ſe immunes a crimine. Nõ ef- B
ficiamini dico, Sicur quidam ex ipſis fuerunr.quemadmodum ſcriptum eſt , in Exodo de
Auguſtinus illis, Sedit populus,id eſt quidam de populo torum pro parre ponit.ſedir inquam, Man-
ducare & bibere,corãm vitulo.ita & vos in idolio . Per commemorarionem illorum norat
ea quæ in Corinrhiis ſunt.Oſtendens quam grauirer punita ſinr in Iudæis, Et ſurrexerũt
ludere,id eſt ludos facere in veneratiõe vituli.Vel, Ludere,id eſt adorare,quod eſt ludo pue
Auguſtinus rorum ſimile.Facilis vtriq; ad luſum eſt pueriria.Quid aurem luſui puerili tã ſimile eſt quam
idola adorare? Neq; fornicemur,vr aliqui in vobis faciunt, Sicut quidam ex ipſis forni-
Ambroſius cati ſunt cũ Madianiris mulieribus,& ideo ceciderũt vna die viginritria millia. Neq;
tentemus Chriſtum,vt faciunr illi qui deſperanr de reſurrectione Sicut quidam eorũ ten-
Auguſtinus tauerunt,dicẽtes, Nunquid poterir parare menſam in deſerto? Nota Chriſtum eſſe deum
quem renrauerunt Iudęi. Er,ideo, A ſerpẽtibus perierũr,donec ſerpens æneus erectus eſt,
quem qui inruebantur a morſibus ſerpentium ſanabantur. Neq; murmurauériris,vr con
tra me facitis,vel qui minora dona ſpiritus habent contra deum, Sicut quidam eorum
murmurauerunt,contra Moyſen, Er,ideo, Periergũt ab exterminatore, angelo qui extra
terminos promiſſæ rerræ eos percuſſit. Hæc aurem omnia.q.d.propter ſua peccara hæc
eis contigerunr,& non modo propter hoc,ſed etiam vt figuraretur,quod pro ſimilibus peri
remus,& hoc eſt quod ait, Hæc autem omnia conringebanr illis in figura,noſtri. Scri-
Ambroſius pta ſunt autem ad.Per hæc enim exempla ad correctiorem viram prouocamur,vt aut prę- E
mium ſi obedientes fuerimus,aut propenſiorem pœnam inobedientes mereamur.Ad hoc
Auguſtinus enim relatæ ſunt peccantium pœnæ vt corrigamur:alirer erir maior pœna . Ecce hic ape-
ruir,cur illæ literæ veteris reſtamenti accipiuntur a nobis,& cur illa rerum ſigna iam non
ſit neceſſe obſeruari a nobis.Dum enim dicit, Scripta ſunr ad correctionem noſtram,de-
monſtrat quanta nobis cura legenda & inrelligenda ſint.Cum vero dixir, In figura.Oſtẽ
dit iam non eſſe opus vt figurarum prænuncianrium celebrationi ſeruiamus, cum res ipſa
Auguſtinus manifeſta ſit.Ad corr.no. dico, In quos,ſcilicet nos, Deuenerunt fines ſeculorum,id eſt
ſexta ætas,qui in vltima ætate ſeculi ſumus,& tot exemplis priorũ,magis corrigi debemus.
Vel,fines ſeculorum deuenerunt in nos,id eſt ſeculariras & carnalitas, ſcilicet amor rerum
temporalium in nobis ſinitur per Chriſtum,& ideo turpius eſt ſi peccamus.

Itaque qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat . Tentatio vos non appre-
hendat, niſi humana. Fidelis autem deus eſt,qui non patietur vos tentari ſu-
pra id quod poteſtis,ſed faciet cum tentatione etiam prouentũ vt poſſitis ſuſ-
tinere. Propter quod chariſſimi mihi,fugite ab idolorum cultura,vt pruden-
tibus loquor,voſipſi iudicate quod dico.

A Itaq; &c.q.d.Et quia illi & si beneficiis vsi perierunt, Itaq;,eorũ consideratione, Qui se existimat stare.per bona opera, Videat ne cadat a se.A deo eñ stat qui stat,a se cadit q cadit.ideo ait, Videat ne ca. peccando,vel peccare alios faciendo. Vt illi qui præsumen tes de scientia,cum scandalo fratrum edebãt idolothyta,& de doctrina pseudoapostolorũ gloriantes,iudicabãt Apostolum,cum ipsi essent rei.Superbiam ergo amputat ne per eam tententur,sicut Iudæi tentati sunt,& perierunt,quia sicut illi Mosi detrahentes deum ten tauerunt:ita hi detrahentes Apostolo deum tentant.Dico ne cadat,non quod penitus ali quis sine casu sit,sed Tentatio,id est peccati delectatio, Non apprehēdat vos,id est nõ ducat rationem in consensum,& omnino nulla sit in vobis tentatio, Nisi humana,id est nisi de his sine quibus ista vita nõ agit. Vel, Non,apprehēdat vos tẽt.nisi humana.Hor tatur,vt humana tentatio illos apprehendat non alia.Humana enim tentatio est,vt in ne cessitate,vel pressura non diffidat homo de deo,auxilium humanum requirendo. Propter Christum ergo pati,humana tentatio est,per quam proficitur apud deum. Vel humana tẽ tatio est aliter sapere quam res se habeat cum bono animo.nimis autem amando senten- tiam suam,vel inuidendo melioribus vsq; ad præcidendę cõmunionis,& cõdẽdi schisma- tis,vel hæresis sacrilegium peruenire,diabolica præsumptio est:in nullo aũt aliter sapere q̃ res se habet,angelica perfectio est.Humana igitur tẽtatio est,credo,cũ bono quis animo se cundum humanam tamen fragilitatem in aliquo labitur consilio, vel cum irritatur in fra Augustinus Ambrosius Augustinus de sermone in monte. Augustinus bapt. paruu lorum.

B trem studio corrigendi,plus tamen quam Christiana tranquillitas postulat.Et quia homi- nes sumus,sed spe angeli sumus,quibus in resurrectione æquabimur,si non est in vobis per- fectio angeli,non sit præsumptio diaboli.ideo ait, Tentatio vestra non appre. & si fiat, quam permittit deus per Satanam fieri ad probandos vel exercendos bonos,& puniendos malos:non apprehendat dico, Nisi humana.Fidelis autem deus.q.d.Ego vos ad hoc hor tor,sed Deus est fidelis,id est verus in promissionibus,qui se protectorem suorum electorũ fore promisit. Qui nõ patietur vos,pro se tribularos, Tentari supra id quod potestis,fer re,quia vel cadere non sinit,vel a casu erigit. Sed faciet cum tentatione etiam prouentũ, id est virtutis augmentum.Qui enim dat tentanti diabolo licentiã,ipse dat tentatis mi- sericordiam.Ita facit prouentum, Vt possitis,perseueranter, Sustinere,ne deficiatis in lucta,sed vincatis,quod sit per humilitatem.Humilitas enim custodit in omni tentatiõe, vt illi non crepent in fornace,qui non habent ventum superbię. Propter quod.q.d.Quia sola sacramenta non saluant.& quia qui cadit punitur,& quia auxilium dei non deest:pro- pter quod o Charissimi mihi,fugite ab idolorum cultura,id est abstinete ab omni satieta te idololatriæ,ne per hoc nascatur in deum tentatio. Nemo ergo sit assiduus in idolio,nil speret de eo.De eo eñ sperare est,de deo dubitare,vt Saul relicto deo qui ei fuerat pro deli cto iratus,ad idololatriam rediit sperans aliquid de ea,cui & in præsenti obsuit, & in futu ro gehennam vltricem generauit.Ideo Apostolus istos hortatur fugere ab idololatrię sup- stitione,scilicet ne comedant sapientes idolothyta cũ offendiculo infirmorum,quibus ido

C lolatriæ videntur. Vel ne ipsi infirmi idololatrę sint,edendo sub idoli veneratione,& pu- tando idolũ aliquid esse.Et vt fugiatis, Loquor,vobis, Vt prudentibus,id est loquor vo bis altum quid,quasi prudentibus.Et ideo Vos ipsi iudicate,id est diligenter diiudicate.

Quæ dico.s.hoc. Calix &c.Vel ita,vt, Prudentibus loquor.q.d.moneo vos fugere ab idololatria,& hoc monendo,loquor infirmis qui sunt inter vos vt supra locutus sum. Pru dentibus,& vos ipsi iudi.quæ dico,an vera & bona sint,quod per similitudinem & exem- plum noui sacramenti ostendit,vt facilius suadeat,quia cui verba non satisfaciunt solent exempla suadere. Ait itaq;. Augustinus

Calix benedictionis cui benedicimus nonne communicatio sanguinis est? Et panis quem frangimus,nõne participatio corporis domini est?Quoniam vnus panis & vnum corpus multi sumus:omẽs qui de vno pane & de vno calice par ticipamus. Videte Israel secundum carnem. Nonne qui edunt hostias: partici- pes sunt altaris?

Calix benedictionis &c.q.d.Ideo fugiendum est a cultura idolorum.quia comedens ido lothytum,vt idolothytum, vnum est cum dæmone,sicut per corpus Christi digne & spiri tualiter sumptũ,vnũ est cum ipso Christo:quia, Calix,id est potus sanguinis Christi, Be

nedictionis,id est per quem benedicitur participans. Cui & nos benedicimus,id est quē D
nos fideles exaltamus credēdo & gratias agēdo. Vel, Calix bñdictionis cui bñdicimus.i.
potus calicis,qui non solū a Christo in cœna est benedictus,sed cui etiā nos sacerdotes co-
tidie benedicimus. Nōne communicatio sanguinis Christi est?i.nonne facit nos habere
quandam communionem cum vita Christi?q.d.vtiq; facit. Et panis quem frangimus,in
sacramento,id est participatio fracti panis in altari, Nonne participatio corporis domi
Augustinus de eucharistia. ni est,id est nonne facit nos vnum esse cum ipso?facit vtiq;.Nam quando Christus man-
ducatur,vita manducatur.Sed quis audeat mādūcare dominum suum?Et tamen inuitans
nos ad manducandum ait,Qui manducat me,viuit propter me.Nec occiditur Christus vt
manducetur,sed mortuos viuificat quando manducatur.Reficit,non deficit.Et viuit man
ducatus,quia surrexit occisus.Nec quando manducamus,partes de illo facimus.Et quidem
Augustinus in sacramento sic fit.Et norunt fideles quemadmodum manducent carnem Christi.Vnus
quisq; accipit partem suam.vnde & ipsa gratia partes vocantur.Per partes manducatur in
sacramento,& manet integer totus in cœlo,manet integer totus in corde tuo.Totus enim
erat apud patrem quando venit in virginem:impleuit illam,nec recessit ab illo.Venit in
carnem,vt eum homines manducarent,& manebat apud patrem integer,vt angelos pa-
sceret. Quoniam vnus panis.Exponit quomodo calix benedictionis & panis fiant acci-
pienti caro & sanguis Christi.q.d.per hoc sumus vnum cum Christo, Quoniam omnes
qui participam⁹,spiritualiter & digne, De vno pane,scilicet corpore Christi,&, De vno E
Ambrosius calice,scilicet sanguine Christi,licet multi simus,tamen Sumus vnus panis,vnione fidei
& spei & charitatis, Et vnum corpus,illius capitis quod est Christus sumus per submini-
strationem operū charitatis.id est vnum sum⁹,vna ecclesia,id est vniti vinculo fidei,spei,
Augustinus & charitatis,& mutua operum dei exhibitiōe.Per vnitatem enim panis,& vnitatem cor
Aimo. poris,fidem & charitatem oportet intelligi:quæ si desint, iudicium sibi sumit. Et qa vnū
Augustinus de sacramētis fidelium sumus,vnum sentire debere dicit,vt fides vna vnū habet sensum & opus.Typice aūt vnus
panis & vnū corpus ecclesia Christi dicit̃,pro eo quod sicut vnus panis ex multis granis &
vnum corpus ex multis membris componitur:sic ecclesia Christi ex multis membris com-
ponitur,sic ecclesia Christi ex multis fidelibus charitate copulante cōnectitur. Hoc myste
rium pacis & vnitatis nostrę,Christus in sua mensa consecrauit,qui accipit mysteriū vni-
tatis,& qui non tenet vinculum pacis,non mysterium accipit pro se sed contra se. Nulliq;
ambigendum est tunc quēq; corporis & sanguinis dominici participem fieri,quādo mem-
brum corporis Christi efficitur:Nec alienari ab illius panis calicisq; consortio,etiam si an
teq̃ illum panem edat & calicem bibat,de hoc seculo in vnitate corporis Christi constitu
tus abscedat,quia illius sacramenti beneficio non priuatur,quando ille hoc quod illud sa-
cramentum significat inuenit.In illo enim sacramento corpus & sanguinem suum cōmen
dauit nobis, qui etiam fecit nos ipsos. Nam & nos corpus ipsius facti sumus. Videte Is-
rael.Similitudo inducitur hic ad intelligendum quod supra dictum est. q.d. Qui de vno F
pane & calice participant,sunt participes corporis Christi,quod per hanc similitudinem
apparet. Videte enim Israel secundum carnem,id est Israel carnalem, & carnalia legis
præcepta seruantem,& in vmbris sacrificiorum seruientem,ideo ait secundum carnē,quia
etiam est Israel secundum spiritum.Videte,dico, Nonne,enim,qui edunt hostias illas le-
Augustinus gis.s.carnalis Israel, Participes sunt altaris?Sunt vtiq;. Sic qui edunt carnem Christi &
sanguinem eius bibunt,participes eius sunt.Vel ita potest legi,vt Israel sit vocatiui casus,
q.d.Ita est de nobis sumentibus panem & calicē,& o vos qui estis Israel,id est homines vi-
denres deum, Videte,id est discite qualiter se habent ea quæ sunt, Secundum carnem,
id est carnalia,scilicet idololatria.Sicut enim nos de vno pane & vno calice percipientes
sumus conformes corporis Christi,sic Qui edunt hostias,idolis oblatas: Sunt partici-
pes altaris erroris,id est dæmonis.& nonne?vtiq; ita est.

Quid ergo?Dico q; idolis immolatum sit aliquid? aut q; idolū sit aliquid?
Sed quæ immolant gentes,dæmoniis immolant,& non deo. Nolo autem vos
socios fieri dæmoniorum,quia non potestis calicem domini bibere, & calicem
dæmoniorum,non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmonio-
rum.An æmulamur dominum?Nunquid fortiores illo sumus? Omnia mihi li-

A cent,ſed non omnia expediunt.Omnia mihi licent,ſed non omnia ędificant.

Quid ergo?q.d.Quod dico fugite a cultura idolorum. Quid ergo? Dico,id eſt dicere
videor, Q; idolis immolatum ſit aliquid?magnum. non hoc dico, ſed potius dico quod
ea, Quæ gentes immolant,dæmoniis immolanr,non deo,quia in idolo diabolus colitur, Aimo.
qui eſt peior idolo.Et quia ab idololatria prohibebat,vnde locus iſte ſumpſit exordium,ne Auguſtinus
putarent ideo non nocere ſi de ſacrificiis ederent idolorum,quia idolum nihil eſt,cõfirma- cõtra inimi
uit & idolum nihil eſſe,& ſe non prohibere iſta,ideo quod idolum aliquid ſit,ſed quia dæ- cum legis.
moniis & non deo immolantur.Non ergo ſe excuſent quia idolis inſenſatis dediti nõ ſũt,
dæmoniis magis dediti ſunt,quod eſt periculoſius.Nam ſi tantũ idola colerẽt,ſicut eos nõ Auguſtinus
adiuuarent,ita illis nihil nocerent,quia nec idola,nec eis immolata aliquid ſunt,id eſt ni- I pſal xxvi.
hil per ſe poſſunt,ſiue ad iuuandum ſiue ad nocendum,ſed malis ſpiritibus eſt inſita mali-
tia quædam,& maliuolentia nocendi nobis. Nolo autem vos,dico quod immolant dæ-
moniis. Ego autem nolo vos,qui fideles eſtis, Fieri ſocios dæmoniorum,quod nõ eſt ex
natura rei immolatitię,ſed conſcientia idoli,vel conſcientia fratris qui percutitur exem-
plo veſtro.Ad hoc genus etiam pertinent conſultationes & pacta quædam ſignificationũ Auguſtinus
cum dæmonibus placita atq; fœderata,qualia ſunt molimina magicarum artium,aruſpi Chriſtiana.
cum,& augurum,atq; ligaturæ & remedia quæ fiunt in præcantationibus,& quibuſdã vo- doctrina
tis,vel in quibuſdã rebus ſuſpẽdendis,& illigãdis, nec illi ab hoc gñe perniciosę ſuperſtitio
B nis ſegregandi ſunt qui genethliaci ob natalium dierum conſiderationes,nunc autem vul
go mathematici vocantur,qui conantur actionum euenta prædicere.Ideo nolo, Quia nõ
poteſtis bibere calicem domini,ſimul, Et calicem dæmoniorum,id eſt non poteſtis ſimul
vniri deo & dæmonio.& prorſus, Non poteſtis eſſe participes menſæ dei, & menſæ dæ-
moniorum,id eſt non poteſtis eſſe vnum cum deo,& cum dæmoniis. Deinde ſe illis annu-
merans,ait, An æmulamur dñm,id eſt ad iram prouocamus eum vel inuidemus ei,ido-
lothyta comedentes?q.d.non debemus hoc facere.Videntur illi æmulati, & inuidere do-
mino,regnum cuius diminuunt,qui cum ſcandalo fratrum comedunt idolothyta,imitato
res diaboli.Zelo enim inuidię Satanas idololatriam inuenit, vt homines negãdo deũ ido Ambroſius
lis ſeruiant,& creator ſibi debitum cultum perdat.Sic & iſti videntur zelare dominũ,vn- Ambroſius
de male cedet eis,cum non fortiores eo ſint.vnde ſubdit, Nunquid fortiores ſumus illo,
vt valeamus ei reſiſtere? Non omnia mihi licent,& ſi illos peccare dicã qui comedũt ido-
lothyta,non tamen dico illicitos eſſe hos cibos,quia omnia mihi licent. De his dicit quæ Auguſtinus
ad eſcam pertinent,ſed non omnia, Expediunt,id eſt adiuuãt me in curſu, ſed magis im
pediunt.Deinde idem aliter infringit dicens, Omnia mihi licent.Poteſtate liberi arbi-
trii & doctrina legis naturalis.Omnia enim ſecundum legem naturalem licent, quia oĩa Ambroſius
munda ſunt,de cibis enim & carne idolis immolata hic agitur.ideo recte ait, Licent,id
eſt præcepto domini nullo prohibentur. Vel, Omnia licent,non quia omnia liceant,etiã Ambroſius
illicita.Sed ecce ponamus omnia licere. Sed non omnia ędificant, proximos, vt quis fa-
cit dum comedens idolothytum.Et ſcandalum facit proximo.& ideo,

C Nemo quod ſuum eſt quærat,ſed quod alterius.Omne quod in macello ve
nit,manducate: nihil interrogantes propter conſcientiam. Domini eſt terra,&
plenitudo eius.Si quis vocat vos infidelium ad cœnã,& vultis ire,omne quod
vobis apponitur,manducate:nihil interrogantes propter conſcientiam. Si quis
autem dixerit, hoc immolatum eſt idolis, nolite manducare propter illum qui
indicauit,& propter conſcientiam. Conſcientiam autem dico non tuam ſed al-
terius.Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conſcientia? Si ego cum
gratia participo,quid blaſphemor pro eo q; gratias ago? Siue ergo manduca-
tis,ſiue bibitis,vel aliud quid facitis:omnia in gloriam dei facite.Sine offenſio
ne eſtote Iudæis & gẽtibus eccleſię dei,ſicut & ego per omnia omnibus placeo,
non quærens quod mihi vtile eſt,ſed quod multis,vt ſalui fiant.

Nemo quærat,tantum,quod ſuum eſt,id eſt quod ſibi tantum aliquo modo vtile eſt, Sed
quod alterius,ideoq; a licitis aliquando temperandum eſt,vt proſit alii.Et quia omnia lici
ta ſunt,& tamen non eſt vtendũ ſemper eis,determinat quomodo liceat edere vel nõ ede Ambroſius

re,dicẽs, Omne quod in macello venit,id est,est vel vẽdit, Manducate si vultis,nihil in D
terrogantes.s.an immolatitium sit vel non,vel huiusmodi.& hoc, Propter conscientiam,
Ambrosius astantis infirmi. Dico mãducate omnia,quod quidem secure potestis facere, quia authori
tate teste,Domini est terra & plenitudo eius,id est omnia quibus impletur terra,& non po
test esse immundum quod domini est.Item, Si quis autem infidelium vocat vos ad cœnã,
& vultis ire,omne quod vobis apponitur manducate,nihil interrogantes propter consciẽ
tiam.Si quis aũt dixerit hoc immolatum est idolis,nolite manducate.Quare? Non qa im
mundus sit cibus,sed Propter illum qui indicauit,ne credat te manducare sub veneratio-
Ambrosius ne idoli,& gloriẽt in superstitione sua:& qui idolis seruit,gloriabitur quasi venereris ido-
la,& confirmabitur in errore suo,quia videt te libenter appetere idolothytum,& fratribus
Ambrosius datur malum exemplum.Hoc ergo sapientibus loquor,qui contemnentes idolum quia ni
hil est,manducabant de sacrificio cum scandalo infirmorum.Dico propter illum, Et pro
pter conscientiam aliorum.s.vt mox determinat dicens, Conscientiam autem dico non
tuam,quæ firma est, Sed alterius.s.infirmi. Vt quid enim &c.q.d.pro alio dimittendũ
est,quia si aliter facerem,de licito damnabilis essem:& de actione gratiarum, vituperarer
ab imperitis qui putarent me sentire idolum aliquid magnum esse:quod ne contingat,ma
gnopere cauendum est. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conscieutia?id est
cur ita ago vt de eo quod libere licet damnet propter alium,qui inde aliquod suspicaẽ im-
Ambrosius properium? q.d.Cũ ab idoli deuotione cõscientia mea sit libera,quid opus est vt putet cau E
sa venerationis idoli edere? Iudicor enim non distare ab idololatria. Si ergo ego cum
gratia,id est agendo gratias deo, Participo,id est edo, Quid blasphemor,id est cur ca-
do in blasphemiam imperitorum, Pro eo quod gratias ago,& quia hęc mala cõtingũt in-
de, Siue ergo manducatis siue bibitis,vel aliud quodcũq; facitis, omnia facite in gloriam
dei,id est in laudem dei.s.cum inuocatione creatoris, vt in actibus conuersatione vestra
laudetur deus.Si enim hęc recte fiunt,laudes dei sunt.Non solum igitur vox tua sonet lau
Augustinus in psal.clx. des dei,sed etiam opera tua concordent cum voce tua.Cũ enim voce cãtaueris,silebit ali-
quando vita:sed sic,cantas vt nunq̃ sileas.Si enim ore clamas,& fraudem cogitas,siluisti a
laude dei,& quod grauius est in blasphemiam perrexisti.Cum enim laudatur deus de bono
opere tuo,laudas deum:& cũ blasphematur deus de malo opere tuo,blasphemas deum. Si
ergo quod manducas & bibis ad refectionem corporis sumis,& reparationem membrorũ
gratias agens ei qui tibi præbuit mortali & fragili ista supplementorum solatia,cibus tu⁹,
& potus laudat deum.Si vero modum naturæ debitum immoderatione voracitatis exce-
Aimo. das,& vinolentia te ingurgites,quãtaslibet laudes dei sonet lingua tua,vita blasphemat.
Aimo. Et sine offensione estote Iudæis,qui abhorrent idola: Et gentibus,quæ sic non arguun-
Aimo. tur,sed in suo errore firmantur. Et ecclesię dei,quantum ad infirmos qui sunt in ecclesia,
Aimo. q̃bus fiunt offendicula,dum eorum exemplo adhærent his quæ inimica sunt deo. Estote di
co vt placeatis omnibus, Sicut & ego,qui per omnia omnibus placeo,sine scandalo cuius
Augustinus de cor.& gra. q̃ agẽs. hoc est enim per omnia omnibus placere,sine scandalo cuiusq̃ agere ad profectum F
aliorũ, vt & illis & huic sit vtile.Attende quod hic ait,Omnibus placeo:Alibi vero ait,Si
hominibus placerem, Christi seruus non essem.Placerem autem dixit,quantum in seipso
est,id est quantum ad eius voluntatem pertinet . Ac si diceret, Si placere vellem,si placere
quærerem,seruus dei non essem.Qui autem hominibus placet propter veritatem,iam nõ
ipse illis,sed ipsa veritas placet.Si autem homo propter seipsum placet,id est propter pri-
uatam & propriam gloriam placere quęrit,superbia est,& ideo non placet.Cum autẽ pro-
pter veritatem hominibus placet,iam non homo sed deus placet. Vtrũq; ergo recte dici
potest,& ego placeo,& ego non placeo.Si enim adsit bonus intellector piusq; pulsator,pa-
tebit vtrũq;,& nulla inter se repugnantia repellet intrantem.Illud etiam nõ moueat quod
dico, Placeo omnibus.Nunquid placebat persecutoribus suis? Sed placebat omni generi
hominum quod Christi congregabat ecclesiam,siue iam intus positis siue introducẽdis in
eam. Et vt ostẽdat quod propter veritatem placebat,addit, Non quærens quod mihi,tã-
tum, Vtile est,sed quod multis,& non aliquid terrenum vtile quęro, Sed vt salui fiant.

A

CAPVT XI.

IMitatores mei estote sicut & ego Christi. Laudo autem vos fratres, ꝙ per omnia mei memores estis: & sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis. Volo autem vos scire: ꝙ omnis viri caput Christus est: caput autem mulieris, vir: caput vero Christi, deus.

Imitatores mei. q.d. Dico vt sitis sine offensione. In hoc, vt nullum offendatis, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi, & ita per me eritis imitatores Christi, qui nullum offendit, sed omnes saluare venit. In ecclesia nāq; gradus sunt ordinati maiorum & minorum, vt illi exemplo pcedant, hi vero imitatione sequantur. Sed & illi qui exemplo præcedunt, nunquid neminem sequuntur? Si neminē sequuntur, errabūt. Sequuntur ergo & illi aliquem, id est Christum. Laudo autem. Hic agere incipit de velationibus in quibus arguit illos suas traditiones non seruantes, quia illorum aliqui viri velato capite, & aliquæ mulieres non velato orabāt aut prophetabāt. Vnde succenset eis Apostolus, quia cum esset eis Apostolus, immemores erant traditionum eius. q.d. de aliis culpo vos, sed de hoc, Laudo vos, o, fratres, & si de aliis culpo, tamen de hoc laudo quod Per omnia estis memores mei, id est meç authoritatis. Et mea præcepta tenetis, tam perfecte

Augustinus i psal. xxxiij

Ambrosius

B Sicut tradidi vobis, ironia est quod sic loquitur eis Apostolus, quia non eius traditionem seruabant, nec eius authoritatem sequebantur. Ac per hoc, quasi nouiter tradidit illis dicēs,

Volo aūt. q.d. Non tenetis præcepta mea. Volo aūt vos scire, o, fratres, quiddam vtile ad sequētia, quod vos non attenditis. s. Quod Christus est caput omnis viri, id est dominus, quia cum non esset, per eum creatus est. Caput autem mulieris est vir, quia ex eius costa, sed dei virtute formata est: & ideo debet subiici viro, de quo per Christū facta est. Caput vero Christi est deus, pater, quia ab ipso genitus est. Dignū ergo est vt filii caput pater dicatur quasi genitor eius. Vna ergo dictio diuersam habet intelligentiam. Aliter eñ dicitur Christus caput viri, aliter vir caput mulieris, aliter de⁹ caput Christi. Vel nomine viri intelligitur hic spūs non ille spiritus sanctus, qui cum patre & filio incommutabilis manet, & dignis animis incommutabiliter datur: sed spiritus hominis, qui quasi animæ maritus animalem affectionem tanq̄ coniugem regit: de quo dicit Apostolus, Nemo scit quę sunt hominis, nisi spiritus hominis. De quo etiam dominus ait mulieri Samaritanæ, Vade voca virum tuum. Hic ergo spiritus cum præsens est, id est intentus est, & se pietate subiicit deo, intelligit spiritualiter quæ dicuntur luce sapientiæ illustratus. Huius viri Christus, caput est, quia spiritus hominis regitur a sapientia dei quæ Christus est. Et sicut in capite sunt omnes sensus corporales, ita & in Christo sunt omnes spirituales, id est plenitudo gratiarum, de qua accipit vir iste. Per hoc autem est, Vir caput mulieris, id est rector animalitatis quę regitur a spiritu tanq̄ mulier a viro. Caput vero Christi est deus, pater, quia filius a patre est, & de patre, non pater a filio vel de filio. Ille huius principium, vnde & caput eius dicitur, & Christus principium, sed non patris. Hic vero illius imago nulla ex parte dissimilis, & om̄ino ęqualis filius. patri debet quod est, etiam hoc quod patri æqualis est, & quod principium est. Pater vero nulli debet quicquid est. Vel dei nomine hic intelligitur trinitas. Sed si deus omnia simul tria hic intelligitur, quomodo caput Christi est deus, id est caput Christi est trinitas, cum in trinitate sit Christus, vt sit trinitas? An quod pater est cum filio & spiritu sancto, caput est ei, quod est solus filius? Cum filio enim & spiritu sancto, pater deus est, filius autem solus homo factus est, secundū quam humilitatem eius, etiā eo maior est pater: & secundum hoc vere dicitur, quia quod illi cum patre & spiritu sancto vnum est, caput sit hominis mediatoris quod ipse solus est. Si enim mentem recte dicimus principale hominis, id est quasi caput humanæ substantiæ, cum ipse homo cum mente sit homo, cur non multo congruentius verbum cum patre simul deus: deus dicitur esse caput Christi, q̄uis Christus homo, nisi cum verbo quod caro factum est intelligi non possit. Est ergo deus, id est diuina essentia vel trinitas. Caput Christi secundum quod homo, qa diuinitas vt pote creatrix caput est creaturæ assumptæ. Hac interpretatione non potestas filii minuitur, sed misericordia prædicatur.

Ambrosius

Ambrosius

Augustinus in libr. q̄st. lxxxiij.

Augustinus cōtra Manichæos.

C

Idē in eodē

Augustinus in symbolo.

Augustinus de trinitate.

Augustinus de trinitate.

Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum. Omnis

autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum. D
Vnum enim est, ac si decaluetur. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi aut decaluari, velet caput suum. Vir quidem non debet velare caput suum, quoniam imago & gloria dei est: mulier autem gloria viri est.

Omnis vir. q.d. Et quia viri caput Christus est, sine alio mediante, & per Christum deus, ideo insignum libertatis, vir non debet habere velum quod est subiectionis signū, ga Vir omnis, etiam potens vel sapiens, Orans, aliquid a deo, Aut prophetans, id est scripturas referans, Velato capite, quasi non sit liberę mentis, Deturpat caput suum, id est turpe est ei illud agere velato capite. In aliis enim vbi opus est potest velare, sed nondum suo iudici se offert, & colloquitur, vbi conditionem suam necesse est profiteri, Omnis aūt mulier orans, quæ inferior est, & subiecta viro, quia vir caput est mulieris. Orans aut prophetans non velato capite, s. sine signo subiectionis quam debet viro, quasi nihil sit mediū ad deum, Deturpat caput suū. Et vere. Vnum est enim, id est tantūdem est ad turpitudinē, Ac si decaluetur. Nam si non velatur, q.d. nō velata idē, ac si decaluetur, quod & fiet vtique quia aut decaluabitur aut tondebitur, quod constat eam nolle. Et hoc ita ait, Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si vero, q.d. mulier non velata decaluetur, vel etiam tondeatur, sed Si turpe est mulieri tonderi aut decaluari velet caput suum. Vir quidem, qui maior E est, Non debet velare caput suum, id est subiectionis habere signū, quasi non sit liber ad deum. Velamen hic intelligendū est non omne sed quoddam, quo vtebātur antiqui & adhuc etiam vtuntur pletiq; alicubi, quo totum caput obuoluebatur, & est pene simile velamini mulierum. Quoniam &c. q.d. Vir non debet velare, & honor obstat ne velet. Quoniam vir est imago & gloria dei, quæ non debet abscondi. Incongruum est enim vt imago & gloria dei celetur quę videtur in viro. Vir enim ad imaginem dei factus est nō mulier. Sed quæ est imago dei in viro? hæc scilicet quod vnus deus, vnum fecit hominem: vt sicut ex eo omnia sunt, sic ex isto omnes homines essent, vt vnius dei inuisibilis vnus homo visibilis imaginem gerat in terris, vt vnus deus in vno homine authoritatem vnius principii videretur conseruare ad confusionem diaboli, qui neglecto vno deo sibi dominiū vsurpare voluit. Inde igitur vir est imago dei, quia sicut ex deo sunt omnia, sic ex Adam omes homines: & sic conseruat authoritatem principii, quod ab vno deo sunt omnia, contra illum qui de⁹ esse voluit. Vel in hoc habet similitudinem dei, quia sicut de latere Christi in morte dormientis origo ecclesiæ fluxit. s. sanguis & aqua quibus significantur sacramenta per quæ saluatur ecclesia: sic de latere Adæ nata est sibi sponsa, quia inde sumpta costa de qua formata est Eua. Et sicut Christus præeest, & regit ecclesiam, & ecclesia subseruit ei: ita vir præest & regit mulierem, & ideo non habeat vir signum subiectionis sed libertatis & prælationis. Et gloria dei est vir, quia ex eo est, & quia deū principaliter glorificat. Mulier autem gloria est viri. Ex quo ipsa est, & cui subseruit. Vel vir dicitur esse imago dei, ga F principaliter creatus est ad imaginem dei, in quo naturaliter amplius quam in muliere viget ratio, quasi ipse sit ratio. Et attende diligenter quōd hic dicitur homo imago dei, & in Genesi legitur, Factus ad imaginem dei: vbi dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrā. Et nota etiam quod pluraliter dictum est, Faciam⁹ & nostram, quod nisi ex relatiuis accipi non oportet. Non enim intelligendum est, vt facerent dii, vel vt ad imaginem deorum sit factus, sed vt facerent pater & filius & spiritus sanctus. Ad imaginem ergo patris & filii & spiritus sancti, vt subsisteret homo imago dei factus est, & quia non omnino æqualis fiebat illa imago dei, tanquam non ab illo nata, sed ab illo creata, huius rei significandæ causa ita esse imago dei dicitur, vt ad imaginem factus esse non sileatur, quia non est ei æqualis, sed quadam similitudine accedit. Non enim locorum interuallo, sed similitudine acceditur ad deum, & dissimilitudine recedit ab eo. Homo ergo cū sit imago, propter imparem similitudinem dictus est etiam ad imaginem dei factus. Filius autem imago patris, & non ad imaginem in quantum deus est, quia æqualis est patri, cuius solius imago est. Homo autem imago trinitatis est, & ad imaginem. Vnde, Fecit deus hominem ad imaginem suam, vt sicut deus præest omnibus creaturis per omnipotentiā: sic homo vniuersis animalibus terrenis per intelligentiam præesset. Et ipse est gloria dei, cū

Ambrosius

Ambrosius

Aimo.

Augustinus de trinitate.

Augustinus de catechizādis rudib.

A dei sapientiam sequitur. Mulier autem gloria viri est, quia facta est in adiutorium viri non ad carnalem concupiscentiam, quia nec corruptibilia corpora tunc habebant, anteq̃ eos mortalitas inuaderet, sed vt haberet vir gloriam de ea, cum eam præiret ad deum, & se ei daret imitandum sanctitate, sicut ipse gloria dei esset, cum eius sapiẽtiam sequeretur. Vnde subdit.

Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Ideo debet mulier velamen habere supra caput suum, & propter angelos.

Nõ em̃ &c.q.d. Mulier est gloria viri, non vir, eius: quod ostendit ordo creationis. Quia non est vir.s. Adam, Ex muliere.s. Eua: Sed mulier.s. Eua, est, Ex viro, scilicet Adã. Et alia ratio est cur mulier est gloria viri. Etenim, id est quia, Non est creatus vir, scilicet Adam, Propter mulierem, id est in auxiliũ Euę: Sed mulier, id est Eua, Propter virum, id est in adiutoriũ viri, & ideo.s. vt ostendat muliet subiecta viro. Et, quia per eã præuaricatio cœpit, Debet mulier habere velamen super caput, vt nõ habeat caput liberũ in ecclesia, sine velamine. Et hoc propter angelos, id est propter reuerẽtiam sacerdotũ, quia nuncii dei sunt, vt sicut ante iudicem dñi, ita ante vicarium eius sacerdotẽ sit subiecta vi- Ambrosius

B ro. Vel, Propter angelos.s. ne sacerdotes in eius faciem inspicientes irritentur ad libidinem. Aliter ab illo loco, Quoniam imago &c. Apostolus dicit quod vir est imago dei, & ideo velamẽ capitis ei demir, quod mulieri adhibendũ monet, q̃a ipsa nõ est imago dei. Sed quid dicemus ad hæc: cur & mulier non est imago dei: videtur vtiq; hoc contrarium esse illi, quod in Genesi dicitur, Fecit deus hominem ad imaginem dei, masculum & fœminam fecit eos. Quô ergo vir est imago dei, vt non velet caput, & non mulier vt velet? Sed credo hoc esse in natura humanæ mentis, quod dicit Apostolus. Et mystice loquitur de velatione: aliter enim nisi aliquod secretum referatur, inane est quod dicitur. Sicut em̃ nõ solũ veracissima ratio, sed etiam ipsius Apostoli declarat authoritas, homo factus est ad imaginem dei, non secundum formam corporis, sed secundum rationalem mentem in qua dicitur renouari in agnitione dei ab eodem Apostolo, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite n.h. qui s.d.c.est. Et alibi, Induite nouum hominem qui renouatur in agnitiõe dei, secundum imaginem eius qui creauit eũ. Si ergo spiritu mentis nostræ renouamur & ipse est nouus homo qui renouatur in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eũ, nulli dubium est hominem esse factum ad imaginem dei, non secundum corpus neq; secũdum quãlibet animi partem, sed secundum rationalem mentẽ, vbi potest esse cognitio dei, vbi & nullus sexus est.s. in spiritu mentis, sed idem est ibi fœmina cum viro, & mulier cum viro, id est tota illa substantia vna est imago dei, quia natura ipsa humana & ad imaginẽ Augustinus de trinitate. Augustinus Augustinus de trinitate.

C dei facta est & imago dei, & ipsa tota est imago dei, quia in vtroq; sexu humana imago dei completur, a qua imagine fœmina non separatur, sicut nec a gratia renouationis & reformatione imaginis dei excluditur. Habet vtiq; mulier mentem suam rationalem secundum quam & ipsa facta est ad imaginem dei. Nihil ergo fœminam alienat a consortio imaginis, quę & in ipsa prima conditione hominis habebat mentem rationalem secundum quam ipsa etiam facta est ad imaginem dei. Fecit ergo deus hominem totum ad imaginem suã, hoc vtiq; secundum spiritum: sed propter vnitatem coniunctionis inquit, Fecit deus hominẽ ad imaginem dei. Et ne quisquam putaret solum spiritum hominis factum in quo imago dei est, subiũxit, Masculum & fœminam fecit eos, hoc secũdum corpus, vbi duo esse discernuntur secundum sexum, cum prius singularem numerum posuerit, propter coniunctionis vnitatem. Est ergo in mentibus eorum communis natura, sed in sexu corporis significatur distributio mentis. Est enim pars animæ vel mentis eminens, quæ se extendit in id quod æternum est contemplando veritatem, & hæc est imago dei quæ æternis rationibus cõspiciendis vel consulendis adhęret, & ideo nõ est cohibẽda velo vt se inde contineat, & ideo vir non debet velare caput. Est & altera pars animæ inferior quæ deriuatur ad actionem temporalium quadam intentione, & sic ipsa anima ex qua parte consulit veritatem & conspicit, imago dei est. Ex qua vero intendit ad agenda ista inferiora, nõ est imago dei: quia vero in his rebus corporalib⁹ temporalibusq; periculosa est nimis in inferiora progressio, ideo habet potestatem super caput qua cohibeatur, quod indicat velamẽ capitis mulieris. Augustinus sup Gen. Augustinus de trinitate.

Quod ergo ad totum virū pertinet,imago dei est:Quod vero ad eam solam pertinet quæ D
Augustinus sup Geñ. ei in adiutorium tribuitur,non est imago dei:quia nō est imago dei,nisi quod inhæret incommutabili veritati.In cuius rei figura Apostolus dicit virum tantum esse imaginem & gloriam dei,mulierem autem gloriam viri.Hoc igitur & si in duobus hominib⁹ diuersi exterius sexus figuratum sit,tamē in eodem vno interiori homine intelligitur,cuius superior vis,id est ratio vir dicitur,vel principale mentis quia debet regere inferius sensualitatem. & iste vir est Imago dei,quia inhęret contemplandæ incōmutabili veritati. Et gloria dei,dum ratio subiugat sibi sensualitatem:quod tunc ordinatissime fit,cū caput viri Christus est. Mulier autem gloria est viri.Mulier est ipsa sensualitas,quę bene significatur per mulierē,quia in fœmina naturaliter prævalet, quę subseruiendo gloria est rationis. Ideoq dicitur,Non est bonum solum esse hominem.Ad hoc enim bonum erat vt fieret vt nō solum anima dominaretur corpori quod seruilem locum obtinet,sed etiam virilis ratio subiugaret sibi animalē partē, vt appetitū animalē per quē voluptates corporis operamur,habear mens interior tanq̄ virilis ratio subiugatum,sic debet vir fœminam regere,nec eam permittere dominari in virum.

Augustinus cōtra Manichæos. Augustinus de trinitate. Quod si animalis pars immoderato progressu nimis in exteriora prolabitur consentiente capite suo,scilicet ratione,id est non eam cohibēte atq refrenante , illa quæ in specula consilii præsidet virili portione, peruersa est ,& misera domus vbi mulier dominatur in virum. Inueteratutque interior homo inter inimicos suos inuidos virtutis scilicet dæmones, æternorumq visio ab ipso etiam viro cum cōiuge ad instar primorum parentum vetitum manducante subtrahitur,vt lumen oculorum eius nō E sit cum illo,& sic ab illa illustratione veritatis mox ambo nudati apertis oculis conscientiæ ad videndum quam indecori,& inhonesti sunt,tanq̄ folia dulcium fructuum sine ipsis fructibus,id est sine bonis operibus bona verba contexunt,vt male viuentes bene loquēdo turpitudinem suam contegant.

Augustinus de trinitate. Da memoriæ quia secūdum quosdam sensualis motus animę est pro serpente,inferior portio rationis pro muliere,superior portio rationis est pro viro. Illecebrę consentire est cibū vetitum edere.Si sola cogitationis delectatio est, fœmina sola comedit:si vero mala cogitatio in actum mittitur,vel volūtas perficiendi assit,tūc etiā vir cum fœmina cibum vetitum gustat.Alii vero non improbabiliter ponunt sensum corporis pro serpente:sensualitatem,pro fœmina:rationem,pro viro. Hæc autem disputatio qua in mente vniuscuiusq hominis quęsiuimus quoddam rationale coniugium contēplationis,& actionis officiis per quædam singula distributis,tamen in vtroq mentis vnitate seruata ad hoc tantūmodo audienda est vt intelligatur Apostolus imaginem dei tantū viro tribuendo non etiam fœminæ,quanuis in diuerso sexu duorum hominum aliquid ta men significare voluisse quod in vno homine quæreretur. Non enim.q.d.mulier.i.sensualitas est, Gloria viri,id est rationis de qua non est vir. Non est enim vir,id est ratio.

Ex muliere,id est sensualitate,vt a sensuali portione regatur rationalis. Sed mulier,id est sensualitas est ex viro,scilicet vt ab eo regaf.Ac si diceret,distributio vtriusq indicat, vt quod spirituale est regat illud quod animale est,& non ediuerso.Et sic decet, Etenim, F id est quia, Non est creatus vir,id est rationalis, Propter mulierem.s.vt seruiat sensualitati,sed econtrario. Mulier propter virum,id est sensualitas vt subseruiat rationi,& ideo mulier debet habere velamen super caput.s.ad significandum quod sensualitas debet subiici rationi,

Augustinus de trinitate. Propter angelos.Grata est enim sanctis angelis & sacrata & pia significatio. Nam deus non ad tempus videt nec aliquid noui est in eius visione & scientia,cum aliqd temporaliter & transitorie geritur,sicut inde afficiuntur sensus vel carnales hominum,vel etiam cælestes angelorum.

Beda in homelia quadā dicenda in pascha. Angelici enim spiritus nobis adesse credendi sunt,maxime cū diuinis mancipamur obsequiis,id est cum ecclesiam ingressi vel lectionibus sacris aurē accommodamus,vel psalmodiæ operam damus,vel orationi incumbimus,vel missarum solennia celebramus.Ideo Apostolus monet mulieres habere velamen propter angelos. Nec dubitari licet vbi corporis dominici,& sanguinis mysteria geruntur supernorum ciuium adesse conuentus qui monumentum quo venerabile corpus fuerat positum,& vnde resurgendo abscesserat tam sedulis excubiis seruarunt.

Verūtamen neq vir sine muliere,neq mulier sine viro,in domino.Nam sicut mulier de viro:ita & vir per mulierem.Omnia autem ex deo. Vosipsi iudicate.

A Decet mulierem non velatam orare deum? Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat ignominia est illi, mulier vero si comam nutriat gloria est illi? quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia dei. Hoc autem praecipio, non laudans quod non in melius, sed in deterius conuenitis.

Verumtamen. Quamuis in primis, id est in prima conditione non sit vir de foemina, sed ediuerso. Verumtamen, in subsequenti generatione non est hoc, quia neque vir sine muliere est, Neque mulier sine viro in domino .i. secundum dominum .i. secundum operationem domini, in quo alter sine altero non creatur, qui etiam primitus creauit ex vno ambos, id est ex vna materia, quia mulierem de viro formauit, & ambos in natura fecit vnum, & quod vnum in natura sint, confirmat Apostolus. Nam sicut mulier, prius, de viro facta est, ita & vir postea nascitur per mulierem. Omnia autem, postquam gradatim singula dixit vt omnia deo vni principio subiiceret, addit, Omnia autem .s. & corpus & anima vtriusque, Ex deo, auctore, Sunt, hoc ideo dicit vt neque mulier de subiectione doleat, nec vir de exaltatione superbiat. Vel ita, Verumtamen .q.d. licet per mulierem praeuaricatio coeperit, & viro subiecta sit, Verumtamen nec vir sine muliere, nec mulier sine viro est in domino, id est fide Christi, quia non ita se habet vterque, id est alter eorum in Christo domino, vt admisso viro mulier excludatur a salute, neque admissa muliere vir excludatur. Reddit autem causam quod altero admisso, alter non sit excludendus, subdens, Nam sicut mulier de viro ita vir per mulierem, hoc non mutatur. Vos autem. Quia Corinthii eius traditionem non seruauerant, propter quod superius eis succenset, vbi dicit, Laudo vos &c. Ideo non ex authoritate traditionis quam neglexerant suadet veritatem, sed ex natura quae docet vt velatae sint mulieres in ecclesia, vbi eas reuelatas esse illi patiebantur agentes contra sacramentum velationis & ordinem creationis, q.d. & cum haec praedicta ita sint, vos Ipsi iudicate, istud, An decet mulierem non velatam, orare deum? nec ipsa natura docet vos. Natura nos docet, Quod, id est quia, Vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi. hic secundum legem locutus est, quae prohibet virum esse comatum. Quod si quis opponat de Samuele, & prophetis veteris testamenti qui capita sua non rodebant, cogitet quod interfit inter illud velamentum mysticum & hanc tonsuram. De Nazareis aliud est, quibus specialiter praeceptum est in Deuterono. vt comam nutriant. Illud enim velamentum, id est coma sanctorum idem significabat quod velamen positum super faciem Mosi, id est velamen lectionis veteris testamenti. haec autem tonsura reuelationem euangelicae gratiae significat. Coma ergo Samuelis & prophetarum pro velamine veteris testamenti olim habita, nunc in reuelatione euangelii deponitur. De qua dicit Apostolus, Cum transieris ad Christum auferetur velamen. Mulier, si comam nutriat gloria est illi. Ideo gloria est mulieri, quia naturaliter hoc habet pro velamine. vnde subdit, Quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. Coma enim indicium velaminis est, ideo naturaliter hoc honestum est vt velata sit mulier, & obediat, vt naturae voluntas addatur, quae ad hoc habet velamen vt ream se cognoscat, & subditam, & ideo gloria est illi, si comam habet, quia naturaliter habet. Ad hoc enim naturalis ratio consentit, & ideo vir non naturaliter comatus est, quia non est reuelandus, & lex etiam prohibet virum esse comatum. Si quis autem. Post rationem redditam, vt vincat contentiosos ponit authoritatem, quia dissertione non vult vti, sed authoritate, q.d. natura etiam docet quod trado. Si quis autem videtur contentiosus esse, scilicet qui non vult adquiescere nobis: dicimus quod Nos, Iudaei, id est nos Apostoli qui de Iudaeis sumus, Non habemus talem consuetudinem, neque ecclesia dei, de aliis gentibus ad fidem Christi vocata, id est nec Moses nec Christus sic docuit, scilicet vt vir velet caput & non mulier. Hoc autem, quod dictum est de velandis capitibus, Ego praecipio obseruari. Authoritate praecepti vtitur Apostolus, vt obtemperetur. Valde enim iniquum est velle sibi obtemperari a minoribus, & nolle obtemperare maioribus. Et hic ostendit quaedam esse de quibus non est disputandum, sed authori praecipienti adquiescendum. Vnde ait, Hoc autem praecipio, scilicet vt non differentis solertia requiratur, sed praecipientis authoritas attendatur. Non laudans quod non in melius, &c. Postquam egit de velamine capitis vbi plurimum a veritate deuiabant,

Ambrosius
Ambrosius
Ambrosius
B
Ambrosius
Ambrosius
Augustinus de ope monachorum.
C
Augustinus
Ambrosius
Ambrosius
Augustinus
Hieronym.
Ambrosius
Augustinus de ope monachorum.

incipit de dominica cœna agere,in qua ipsi iidem multum peccabant.q.d.Quod dictū est de velando vel non velando capite,præcipio vtiq;, Nō laudans,sed improbans,q; Cōuenitis ad dominicam cœnam, Non in melius.s.vt diceret, Sed in deterius,id est non ad vsum perfectionis,sed ad detrimentum damnationis,quod ex pluribus potest ostendi. D

Primum quidem conuenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse inter vos,& ex parte credo.Nam oportet & hæreses esse,vt qui probati sunt,manifesti fiant in vobis.Conuenientibus ergo vobis in vnum,iam non est dominicam cœnam manducare.

Primum quidem,ex hoc,quod vobis conuenientibus in ecclesiam dei,quod exigit vnitatē charitatis,vt sicut ibi corporaliter conueniunt homines,ita & spiritualiter.s.affectu charitatis vniātur,audio Scissuras,id est discordias esse, Inter vos.Nota quod dicēdo, Primum,ostendit quod primum malum dissensio est, vnde cætera oriuntur.Vbi enim dissensio est, nihil rectum est,audio scissuras esse inter vos.Et.i.etiam, Credo,esse,ex parte,id est in quibusdam vestrum,quod non est inutile bonis. Nam oportet.i.vtile est etiam Hæreses esse,sicut erant in his qui dubitabant de resurrectione, scissuræ autem erant pro donis spiritualibus.Videns enim diabolus templa dæmonum deseri,& in nomen liberantis mediatoris currere genus humanum,mouit hæreticos qui sub vocabulo Christiano doctrinæ resisterēt christianę.Qui enim in ecclesia Christi morbidum aliquid prauumq; sapiūt, si correcti vt sanum rectumq; sapiant resistunt contumaciter,suaq; pestifera dogmata emēdare nolunt sed defensare persistunt.hæretici fiunt,& habētur in exercitibus inimicis. Et hi etiam sic malo suo prosunt veris catholicis,dum deus vtitur etiam malis bene,& diligētibus deum omnia cooperantur in bonum.Omnes enim inimici ecclesiæ vel errore cęcati,vel malitia deprauati prosunt.quia si accipiunt potestatem corporaliter affligendi,exercent eius patientiam:si vero male sentiendo aduersantur,exercent eius sapiētiam.Ab aduersario enim mota quęstio,discendi existit occasio.Multa quidē ad fidem catholicā pertinentia dum hæreticorum callida inquietudine exagitantur,vt aduersus eos defendi possint,& considerantur diligentius,& intelliguntur clarius,& prædicantur instantius. Extiterunt plures qui cælestium verborum simplicitatem pro voluntatis suę sensu non veritatis ipsius absolutione susciperent,aliter interpretantes quam dictorum virtus postulet.De intelligentia enim hæresis non de scriptura est,& sensus non sermo crimen est. Hæreticorum enim genus callidum non spiritu sapientię sed impatientiæ,dum pacem catholicam perturbant,in vsum cedit proficientium:secundum illud,filius eruditus sapiens erit,imprudente autem ministro vtetur.Vtamur ergo etiam hæreticis nō vt eorum approbemus errores,sed vt catholicam doctrinam aduersus eorū insidias asserentes,vigilantiores,& cautiores simus. Prosunt ergo nobis hæretici non verum docendo quod nesciūt,sed ad verum quærendū & aperiendū catholicos excitando.Ideoq; diuina prouidētia hæreticos esse multos permittit,vt cum insultant nobis & interrogant nos quæ nescimus,& sic excutiamus pigritiam,& diuinas scripturas nosse cupiamus.vnde ait, Oportet hæreses esse.Nō vult Apostolus nec optat vt hæreses fint:sed quia sic futurum est,dicit,Et quia hoc vtile est.Ad quid autē est vtile,subdit,vt non tantū reprobi,qui dicunt ego sum Pauli,sed etiam Qui probati sunt in vobis,id est inter vos.Sicut illi qui dicunt ego sum Christi,manifesti fiāt hominibus.Hi enim deo probati sunt,qui bene possunt docere,sed manifesti hominib⁹ esse non possunt,nisi cum docent.Docere autem nolunt,nisi eos qui doceri quærunt,sed multi ad quęrēdum pigri sunt,nisi per molestias & insultationes hæreticorum quasi de somno excitentur.Hæreticus vero est qui alicuius temporalis commodi,& maxime gloriæ principatusq; sui gratia falsas ac nouas opiniones vel gignit vel sequitur, qui autem huiusmodi credit,imaginatione veritatis ac pietatis illusus est. Conuenientibus &c.Hic redarguit eos de hoc quod corpus dominicū non eo ordine sumebant quo sumi oportebat. Inter prādia enī vel post prandia eucharistiam sumebant quod ieiuni potius facere deberent. Huius autem rei faciendæ occasionem sumpserunt ex eo quod dominus manducantibus discipulis accepit panem & benedixit,& eis tradidit iam celebrato veteri pascha.q.d.Et quia in vobis scissuræ sunt,ergo Conuenientibus vobis in vnū,quod fieri quidem debet nō tā corporum consortio quam cordium conglutino, Iam,id est ex hoc solo quod scissurę sunt

Margin notes: Ambrosius — Augustinus de ciui.dei. E — Augustinus — Idē in eodē — Augustinus de vera religione. — Augustinus cōtra Manichæos. F — Augustinus cōtra Manichæos. — Quid sit hæreticus. — August.in de vtilitate credendi

A in vobis, Non eſt,id eſt non licet, Mãducare dominicam cœnam. Vel, Iam,id eſt in
præſenti hoc damnum habetis,ſcilicet quod Non eſt,id eſt non licet vobis, Manduca-
re dominicam cœnam,in futuro peius erit vobis. Dominicam cœnam dicit acceptionem Auguſtinus ad Ianuariũ
euchariſtiæ,quam non debent pranſi ſumere,vel menſis ſuis miſcere,vt faciebant illi quos
arguit Apoſtolus,ſed ieiuni,in honorem tanti ſacramenti,licet enim Chriſtus poſt cœnã
dederit diſcipulis ſuis corpus & ſanguinem ſuum,non ideo tamen calumniandum eſt vni-
uerſæ eccleſiæ,quod a ieiunis ſemper ſumitur. Nam ſaluator quo vehementius commenda
ret myſterii illius altitudinem,vltimum hoc voluit infigere cordibus,& memoriæ diſcipu
lorum,a quibus ad paſſionem digreſſurus erat. Quo autẽ ordine deinceps ſumeretur, Apo Auguſtinus
ſtolis per quos eccleſias diſpoſiturus erat,ſeruauit docendum. in eodem.

Vnuſquiſq; enim ſuam cœnam præſumit ad manducandum. Et alius quidẽ
eſurit,alius autem ebrius eſt. Nunquid domos non habetis ad manducandum
& bibendum? Aut eccleſiam dei contemnitis,& confunditis eos qui nõ habẽt?
Quid dicam vobis? Laudo vos,in hoc non laudo.

Vnuſquiſq; enim.q. Ideo non licet vobis manducare,quia, Vnuſquiſq; veſtrum,conten
dentium ante dominicam cœnam, Præſumit,non ad erogandũ pauperibus,ſed, Ad mã
ducandum cœnam ſuam. Et alius quidem eſurit,cui nihil datis. Alius autem ebrius eſt,
B cum ſobrii eſſe deberetis. Multipliciter tangit eos,qui autem pranſi ſumebant corpus domi
ni,& de prandio ſuo luxurioſo nihil tribuebant eſurientibus,& hoc faciebant in eccleſia.
Nunquid non.q.d. Cœnam veſtram mãducatis ante dñicã,nec pauperibus tribuitis,ſed
Nunquid habetis domos ad manducandum & bibendum?q.d. in domibus potius hoc eſ
ſet faciendum. Aut eccleſiam dei, id eſt domum orationis, Contemnitis? Quaſi dicat,
Quod vere facitis,& ſi non putatis. Et confunditis,id eſt erubeſcere facitis, Eos qui nõ
habent,vtiq; facitis. Nota quod in eccleſiam homines ſunt de quibus dicitur,vt exhiberet Auguſtinus in libro q̃ſt.
ſibi glorioſam eccleſiam,hoc tamen nomine vocari ipſam domũ orationis,Apoſtolus te- Leuitici.
ſtatur dicens, An eccleſiam dei contemnitis,& hoc cotidianus vſus loquendi obtinuit,
vt in eccleſiam prodire vel confugere non dicatur,niſi qui ad locum ipſum parieteſq; pro
dierit,vel confugerit,quibus eccleſiæ congregatio cõtinetur. Vel aliter poteſt legi. Vnuſ
quiſq; enim &c. Notat illos qui munera quæ offerebant altaribus ſibi reſumebãt,nec aliis
non habentibus communicari ſinebant. Offerebant enim diuites panem & vinum abũdã-
ter,vt benedictione & conſecratione ſacerdotali conſecraretur,& dominici corporis & ſan
guinis ſacramentum conficeretur. Poſt celebrationem vero ſacri myſterii, & conſecratio-
nem panis & vini ſuas oblationes vendicabant,& aliis non communicantes ſoli ſumebãt,
vt inde etiã inebriarentur aliis eſurientibus.q.d. ideo non licet nobis manducare domini
cam cœnam,quia, Vnuſquiſq; enim ad manducandum ſuam cœnã, reſumens totũ quod
C obtulit. Et alius quidem eſurit,alius autem ebrius eſt. Et ita agitis contra ſignificationẽ,
& ordinem ſacramenti. Munus enim oblatum totius populi fit,id eſt vniuerſis communica Ambroſius
ri debet. Quia in vno pane omnes figurãtur. Per id enim quod omnes vnum ſunt,de vno Ambroſius
ſumere oportet. Hos ergo notat qui in eccleſia vbi cauſa vnitatis & myſterii conuenitur,
ſuas oblationes cauſa diſſenſionis quam pſeudo ſeminauerunt ſibi vendicabant. Tantas
enim diſſenſiones inter eos pſeudo ſeminauerant,vt ſuas zelarent oblationes,& vendica- Ambroſius
rent,cum vna eademq; prece omnium oblationes benedicerentur,& hoc ita faciebant,vt
cæteri vnde offerrent non habentes,pudore confunderentur,non ſumentes partem,& hoc
tam cito agebant,vt ſupernæ mentes nihil inuenirent quod ederent. Et dum ſic agerent
domi potius hæc agenda dicit quam in eccleſia,ſubdens, Nunquid domos &c. quæ patẽt
vſq; ibi. Quid dicam?q.d. Et cum hæc facitis,quid dicam vobis? Non inuenio quid di-
gnum ſit vobis. Laudo vos,in aliis,ſed, In hoc non laudo, id eſt in hoc nihil laudabile
inuenio in vobis. Vel ita diſtingue literam. Laudo vos in hoc? vtique non laudo. Sed vt Ambroſius
corrigantur de errore ſuo,formam quæ a Chriſto in huiuſmodi re data eſt,iterat ſubdẽs,

Ego enim accepi a domino quod & tradidi vobis,quoniã dominus Ieſus in
qua nocte tradebat̃ accepit panẽ,& gratias agẽs fregit & dixit,Accipite & mã

ducate. Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, hoc facite in meã com D
memorationem. Similiter & calicem, postq̃ cœnauit dicens, Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiensc unq; bibetis in meã cõmemorationem.

Ego enim. q. d. Ideo non laudo vos de hoc, quia corpus domini est quod sumere debetis, & in eius commemoratione. Quod & ego & a domino accepi, id est didici, & vobis tradidi. s. Quoniam dominus noster Iesus Christus in qua nocte tradebatur. s. iam imminẽte passione, in nocte enim passus, id est ad patiendum captus & detentus ad lucem resurrectionis venit. Tunc inquam accepit panem & gratias agens, de reparatione hominũ sic futura, Fregit, vnum oĩbus dedit, vt in vnitate maneant: & dum fregit, spontaneam suã passionem ostendit. Fregit autem in sacramento. s. secundum quod videbatur, & integrum esse a fidelibus credebat. Et dixit, Accipite & manducate. s. vt conformes mihi sitis. Ipsa enim sacramentalis assumptio capitis & membrorum vnionem designat, & facit digne celebrata. Dixit etiã, Hoc, quod aliud videtur, Est corpus meum. Illud idem substantialiter. Quod pro nobis tradet. Non ergo ga aliquis non salutẽ accipit: ideo minus est corpus & sanguis quod accipit. Hoc, quod dixi, Facite, id est corpus meum accipite & manducate. In meam commemorationem, id est in memoriam passionis & mortis meæ, vt sicut præcessi sequamini. Similiter. s. pro nostra salute & exhortatione. Et calicẽ accepit postq̃ cœnauit. s. iam finito veteri pascha dicens, Hic calix est nouũ test. in meo sanguine. q. d. id quod continet hic calix, est meus sanguis, in quo effuso confirmatur no. testa. id est doctrina euangelica, quia testamentũ in mortuis confirmatur. Vel, Est nouum test. id est noua promissio non temporalis sed ęterni boni. In veteri eñ lege carnalia offerebãtur, & carnalia iuxta literã promittebantur. In nouo aũt vbi sacerdos est victima, cœleste est quod offertur, & cœleste est quod promittitur. Testamentum enim nouum vel vetus, etiã in sacra pagina accipitur, siue doctrina in qua continetur promissio, vetus vel nouum, siue ipsa promissio. Et dicit, Quotiẽscunq; sumitis, facite in meam commemorationẽ, id est, in memoriam passionis meæ & mortis. Ostendit Apostolus ex his verbis, mysteriũ eucharistiæ inter cœnandum celebratum non cœnam esse. Medicina enim spiritalis est quę cum reuerentia degustata purificat sibi deuorum, & memoria est nostræ redemptionis, vt redẽptoris nostri memores, maiora ab eo consequi mereamur. Et quia in morte Christi liberati sumus, huius in edendo & bibendo carnem & sanguinem memores esse debemus, in hoc consecuti nouum testamentum, quod est noua lex, quæ obedientem sibi, tradit cœlestib[9] regnis. Testamẽtum ergo sanguine constitutũ est, quia beneficii diuini sanguis testis est. Vnde ad tuitionem corporis & animæ percipimus, quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra sumitur. Et effusus est sicut præfigurauit Moses dicens, Caro, inquit, pro corpore nostro offertur, sanguis vero pro anima. Ideoq; non manducandũ esse sanguinem lex præcipit. Et quia de corpore dñi plenior hic tractatus occurrit, breuiter quę de sacramẽto corporis & sanguinis sçienda sunt videamus. Itaq; dominus noster Iesus Christus de hoc mundo ad inuisibilia æternæ maiestatis transiturus celebrato sacramento veteris paschæ post typicum agnum in vltimo corpus suum & sanguinem in specie panis vini tradidit discipulis. Vbi diligenter animaduertendum est quare post typici agni sacramentum sui corporis & sanguinis sacramentum dedit Apostolis, & quare sub alia specie: & cum sub alia, quare potius sub ista: & cum sub ista, quare sub duplici: deinde quare aqua admisceatur: post quid a bonis & quid a malis sumatur: deinde quæ ibi videntur esse vel fieri, vtrum vere sint vel non. Sciendum igitur ideo post celebratum vetus pascha, dominum corpus & sanguinem suum dedisse discipulis, vt ostenderet veteris legis sacramenta cessatura, inter quæ præcipuum erat agni paschalis sacramentum, & nouæ legis sacramenta instituenda inter quæ excellit dominici corporis sacramentũ. Ideoq; etiam post alia dedit, vt memorię discipulorum tenacius insigeretur, & ab ecclesia deinceps frequentaretur. Sub alia vero specie ideo tradidit & a fidelibus deinceps sumendũ instituit, vt fides haberet meritũ q̃ nõ est de his q̃ videnẽ. Quia fides nõ habet meritũ cui. h. r. p̃. ex. Et ne abhorteret oculus q; teneret man[9], & ne ab incredulis nobis insultaret: In hac eñ specie tradidit

(Margin notes: Augustinus; Augustinus; Augustinus; Ambrosius; Ambrosius; Nota. Section letters: E, F)

A quia res huius speciei expressam habet similitudinem cum vtraq; re huius sacramẽti,contenta.s.& significata,& significata & nõ cõtenta. Res contẽta & significata est caro Christi quã de virgine traxit,& sanguis quẽ pro nobis fudit.Res autẽ significata,& non contẽta est vnitas ecclesiæ in prædestinatis vocatis,iustificatis,& glorificatis.Hæc est duplex caro Christi.Vnde Hiero.ait,Dupliciter intelligitur caro Christi,vel illa quæ crucifixa est & sepulta,vel illa spiritualis atq; diuina de qua ipse dicit,Caro mea vere cibus est,& sanguis meus vere est potus.Et item,Qui manducat meam carnem in me manet & ego in eo &c. Hieronym'
Sunt itaq; tria in hoc sacramento consideranda,vnum quod tantum est sacramentum,alterum quod est sacramentum & res,tertium quod res & non sacramentũ.Sacramentum & non res est species visibilis panis vel vini.Sacramentum & res,caro Christi propria & sanguis.Res & non sacramentũ est mystica Christi caro. Porro species illa visibilis sacramentum est geminę rei,contentę.s.& significatę.Sacramentũ vero est sacræ rei signũ,& species illa vtraq; rem significat,& vtriusq; rei gerit expressam similitudinem.Nã sicut panis præ cæteris cibis corpus reficit,& sustentat,& vinũ hominẽ lętificat atq; inebriat,sic caro Christi interiorẽ hominem magis cæteris gratiis spiritualiter reficit & saginat,quẽ & sanguis spiritualiter lætificat,& sic inebriat,vt sobriũ reddat. Vñ,Calix tuus inebrians,q̃ pręclar' est. Habet etiam similitudinem cum re significata tãtum,quę est vnitas fideliũ. Quia sicut ex multis granis conficitur vnus panis,& ex pluribus acinis vinũ in vnũ cõfluit,sic ex multis fidelium personis vnitas ecclesiæ constat,cuius etiã sacramentũ est corpus Christi pro- B
prium quod de virgine sumpsit. Quia sicut corpus Christi ex multis membris puris & ab omni macula peccati immunibus cõstat:ita & vnitas ecclesiastica ex multis personis mũdis & immaculatis consistit.In cuius rei typo facta est arca domini de lignis sethim,q̃ sũt imputribilia,& albę spinę similia.Ecce quare in hac specie dedit.Cũ aũt totus Christ' sub specie panis totus sub specie vini sumatur,cur non in vna sed in duab' dedit?Ideo vt ostẽderetur Christus totam humanam naturam.i.animam & corpus assumpsisse,vt vtrũq; redimeret.Panis enim ad corpus refertur,vinum ad animam,quia vinũ operatur sanguinẽ,in quo sedes animę a physicis esse dicitur.Ideo ergo in duabus speciebus celebratur hoc sacramentum,vt animę & carnis susceptio in Christo,& vtriusq; liberatio in nobis significetur.Ideo vero apponitur aqua,vt ostendatur nostra redẽptio facta per Christi passionẽ,& eius passio procurata pro nostra dilectione.Aqua enim.genus humanũ significat. Vnde in Apocalypsi,Aquæ quas vidisti populi sunt & gentes,quorũ salus non posset esse sine passione dñi,nec domini passio sine populi dilectiõe.Nisi eñ nos diligeret,pro nobis se mortem non traderet.Post hæc videndum verum a bonis & malis corpus Christi & sanguis sumatur. Verũtñ ante hoc ostẽdi oportet verum corpus Christi esse in altari,quod a quibusdam incredulis esse negatur,quos & ipsa veritas confutat,dicens, Accipite,hoc est corpus meum:& sanctorum authoritates in medium deductę.Ait enim Ambrosius,Anteq̃ consecretur panis est & vinum,vbi autem verba Christi operata fuerint,corpus & sanguis Christi efficitur.Item,Sermo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat,non potest ea q̃ sunt mutare in id quod non erant?Item Eusebius,Inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbi sui secreta potestate commutat.Item,Est quidem etiam in peccatoribus & indigne sumentibus vera Christi caro & verus sanguis,sed essentia,non salubri efficientia.Item,Multi accipiũt corpus domini indigni:de qbus Apostolus,Qui manducat corpus domini,& sanguinem bibit indigne,iudicium sibi mãducat & bibit.Per quod docemur quam sit cauendum male accipere bonum. Ecce enim factum est malum,dum male accipitur bonum,sicut contra Apostolo factum est bonum cum bene accipitur malum,id est dũ stimulus Satanę ei datur,& patienter portatur.Ecce ex his sanctorum testimoniis liquet verũ Christi corpus esse in altari,& non modo a bonis,verũ etiã a malis sumi. ¶His autem quædam videntur repugnare quæ silentio prætereunda non sunt.Ait enim Augustinus,Bonus accipit sacramentum & rem sacramenti,malus vero sacramentum & non rem.Ad quod dicemus,sacramentum hic appellari corpus domini de virgine sumptum,rem autem spiritualem carnem Christi quæ est vnitas fidelium. Bonus ergo accipit sacramentum.i.carnem Christi propriam & sanguinem,& rẽ.i.vnitatẽ fideliũ,& gratię augmentum.Malus vero accipit sacramentũ.i.corpus Christi sub sacramẽto,& nõ rẽ.i.vnitatẽ ecclesię.Et est,Bon' mãducat spũaliter & sacramẽtalr̃,malus vero sacra

Augustinus de sacramẽtis.

C

Eusebius Emisenus.

Gregorius in lib. dialogi. iiij.

Augusti. de verbis euangelij.

Obiectio.

mentaliter tantum. Item, Non manducans manducat, & manducans non mãducat, id est D
non manducans sacramentaliter, manducat spiritualiter: & manducans sacramentaliter,
non manducat spiritualiter. Ad quod videtur illa collecta pertinere, Perficiãt in nobis do
mine quęsumus tua sacramenta quod continent, vt quæ nunc specie gerimus, rerum veri-
tate capiamus, per dominum. i. vt sicut sub specie sacramentali carnem Christi sumimus,
ita rei veritate, id est spiritualiter carnẽ Christi sumam⁹. Vel aliter, Perficiãt in nobis &c.
id est per hæc sacramenta præsta nobis, vt qui Christum sub sacramento videmus & su-
mimus, in futuro eundem facie ad faciem, sicut est, videamus. Illud quoq; huic veritati con
traire videtur quod veritas dixit. Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, & bibi
turi illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent, sed sacramentum aliquod com-
mendaui vobis. Ex his verbis calumniatores veritatis audaciam sumunt oblatrandi no-
bis, quibus ne amodo errare liceat, illud inuolutum euoluimus. Nõ hoc corpus &c. id est nõ
in hac specie manducaturi estis, sed in sacramento non morsibus discerptũ, & laceratũ vt
putaris, sed integrum & illesum. Cum autem panis vel vinum a sanctis dicatur, & a cun-
ctis fidelibus credatur transire in substantiam corporis & sanguinis, quæ sit illa conuersio
an formalis an substantialis quęri solet. Quod autem formalis non sit manifestum est, quia
forma panis & vini remanet. Vtrum vero sit substantialis perspicuum non est. Quidã em
dicunt sic substantiam in substantiã transire vel cõuerti, vt hæc fiat illa, nec illa augetur,
nec concedunt quod hæc esse illa vere dici possit. Alii autem sic dicunt, hanc in illam trãs
ire vel conuerti, quia sub illis accidentibus sub quibus prius erat substantia panis & vini, E
post consecrationem est substantia corporis & sanguinis, quibus tamen ipsum corpus non
afficitur. Nos autem incerta relinquentes, quod ex authoritatibus certum est profite-
mur, scilicet substantiam panis & vini in substantiam corporis & sanguinis dominici con
uerti, modum vero conuersionis ignorare non erubescimus fateri. De priori autem substã-
tia quædam remanent, scilicet color, sapor, forma, pondus, quæ prioris substantiæ acciden
tia fuerunt, quæ nec ipsum Christi corpus afficiunt, nec in eo fundantur. Si vero quæritur
vbi fundentur, dicimus nobis potius videri quod sint sine subiecto, quam in subiecto. ¶De
fractione etiam illa quęri solet, quæ ibi fieri videtur cuius rei vel in qua re fit: cũq; ibi non
sit alia substantia quam corpus Christi, si in aliqua substantia est, in ipso corpore esse vide
tur, sed contra, cum ipsum corpus incorruptibile sit, quia immortale est & impassibile, in
ipso non posse esse videtur. Vnde & Christus redarguit carnalem sensum discipulorũ, qui
putabant Christi carnem sicut aliam in partes esse diuidendam, & morsibus lacerãdã. Ideo
Obiectio. plures dicunt quod non est ibi fractio, sed videtur tantũ. Quibus obiicitur, quod Ambro-
sius ait, Nihil falsum putandum est in sacrificio veritatis, vel sicut fit in magorum præsti
giis, vbi delusione quadam falluntur oculi, vt videant esse quod nõ est. Ad quod illi dicũt,
Nõ fallit nos visus nec fallitur, quod esset, si crederetur sic frangi, vt videtur: nec illusio est,
quia ad vtilitatem fidei, non ad deceptionem sic fit. Alii dicunt quod ibi sit fractio, non F
quidẽ in corpore, sed in ipsa forma panis sacramẽtali, quod videtur Apostolus velle dicẽ,
Panis quem frangimus. Item Augustinus, Quando Christus manducatur vita manduca-
tur, nec partes de illo facimus, & quidem in sacramento sic fit. Item, Vnusquisq; partẽ suam
accipit, per partes manducatur & manet integer. Ecce ex his patet quod integrum & in-
corruptum corpus Christi manducatur, & si fractio vel partitio ibi est, non in ipso est, sed
in sacramento esse videtur. Alii dicunt quod ibi fit fractio & nullius rei, qa ibi nihil fran
gitur. Sicut enim sunt ibi accidentia sine subiecto, sic mirabiliter potest ibi esse fractio in
accidenti, & sine omni re quæ frangatur. Magnum est enim & inscrutabile istud mysteriũ.
Ambrosius Vnde Ambrosius, Quid quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturã sit
ipse domini partus ex virgine, credere iubemur, discutere non permittimur. Sciẽdum etiã
quod licet diuersę sint ibi species panis & vini, non tamen duo sacramenta dici debent.
sed vnum, quia sub vtraq; specie idem sumitur. Sciendum etiam quod in prolatione illorũ
verborum, hoc est corpus meum, & hic est calix: mysterium consumatur, & panis in corpus
Christi conuertitur. ¶Solet etiam quæri quale dederit Apostolis, dicemus quale tunc erat,
id est passibile & mortale. ¶Præterea quæri solet si non est ibi substantialis conuersio vt
quibusdam placet, sed quodam locutionis tropo dicatur transire vel conuerti hoc in illud:
eo scilicet quod sub illis accidentibus sumatur, sub quibus erat substantia panis & vini, qd

A de ipsa substantia panis vel vini factum sit. Ad quod illi respondent, vel in præiacentem materiã resolutam, vel in nihilum redactam, quod potest ille facere qui de nihilo cũcta creauit. ¶Solet etiam quæri si aqua non apponatur obliuione, vel negligentia, an irritũ sit. Q: cum de authoritate nobis certũ non sit, sine assertione quod nobis videtur, dicemus. Quod si non animo introducendi hæresim, sed obliuione prætermittitur, non ideo minus conficitur. Verũtamen grauiter puniendum est, nec Greci aquam addunt. Illud etiam sciẽdum quod a brutis animalibus corpus Christi non sumitur, & si videatur. Quid ergo sumit materia? quid manducat? Forte vel nihil, vel substantiam panis sub speciem suam reductam. Post hęc partes illæ quæ ibi videntur fieri quid significent videamus. Triforme est corpus Christi pars oblatæ in calicẽ missa, corpus Christi quod iã resurrexit monstrat, pars comesta, ambulantem adhuc super terram, pars in altari vsq; ad finem remanens missæ, corpora sanctorum vsq; in finem seculi in sepulcris iacentia. Sergi⁹ papa

Quotiescunq; enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortẽ domini annunciabitis, donec veniat. Itaque quicunq; mãducauerit panem & biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicãs corpus domini.

B

Quotienscunq; &c. Hic exponit in quam Christi commemorationem sumatur, mortis. s. q.d. ideo debetis sumere in memoriam passionis. Quotienscunq; enim manducabitis panem hunc & calicem bibetis mortem domini, pro vobis factam. Annunciabitis, id est re præsentabitis quod vtiq; faciendum est, Donec, dominus, Veniat, ad iudiciũ, quia hoc non mutabitur vsq; tunc, sicut sacramenta Iudæorum, & quia in commemoratione mortis debet sumi. Itaq; quicunq; manducauerit hunc panem, vel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Ecce ex his patet quod sancta obsunt malis, in bonis sunt ad salutẽ, in malis ad iudiciũ: vtiq; sanctum est quod accipim⁹, nec ideo reus est qui accipit, quia illa res mala est quam accipit, sed quia ille malus male accipit, quod accipit. Quam cauendum est igitur male accipere bonum, quia male acceptum obest malis, sicut ediuerso, mala patiẽter portata prosunt bonis vt Paulo angelus Satanæ. Attẽde quod ait, Qui manducat & bibit indigne. Indignus est qui aliter celebrat mysterium eucharistiæ quam a Christo traditum est, & qui non deuota mente accedit ad eucharistiam vel in voluntate peccandi manens, & ille talis, Reus est corporis & sanguinis domini, quia beneficium eius intuitũ ducit. Vel, Reus est &c. id est mortis Christi pœnas dabit, ac si Christum occiderit punietur. Vel, Reus est &c. id est de bono male sumpto maculam trahet. Ideoq; recte Apostolus cõsulit subdens. Probet autem homo, id est examinet & purget se ipsum, vt si peccata sunt cotidiana, vel non sint mortifera, & dimittat confratri accessurus ad altare: & dicat, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitorib⁹ nostris. & sic securus accedens, De pane illo edat, & de calice bibat. Panis est salutaris, non venenum mortiferum quod edis. Sed vide si dimittis debitorib⁹, nam si non dimittis mẽtiris, & ei mentiris quem non fallis, mentiri deo potes, sed ipsum fallere non potes. Intus em̃ te inspicit, & examinat. Dico probet se quisq;, nam qui aliter agit, mortem sumit, & hoc est quod subdit. Qui enim manducat & bibit indigne, vt qui in crimine est, vel qui irreuerenter tractat. Iudicium, id est damnationem, Manducat & bibit, & hoc sibi non tibi. Secure ergo tolera malum bonus, vt venias ad præmia bonorum: non potest te inquinare malus. Nam & Iudas cum Petro conuersari potuit, sed eum inquinare non valuit, & ad ipsam dominicam cœnam pariter accessit, sed Petrus accepit ad vitam, Iudas ad mortem. Augustinus super Ioan. Ambrosius Ambrosius. Ambrosius Augustinus super Ioã. Augustinus sup Ioannẽ

C

Non &c. q.d. Propter hoc iudicium manducat qui indigne manducat, quia non est, Diiudicans, id est discernens, Corpus domini, Ab aliis cibis, sed indiscrete & negligenter sumit, venerationẽ singulariter debitã, nõ exhibẽs. Per hoc docet deuote & cũ timore accedẽdũ esse ad cõmunionẽ, qa dñs est cuius caro sumit̃ vt gratiã videamur reddere redẽptori. Quærit̃ an cotidie sit sumẽda eucharistia an eligẽdi sint dies qbus hõ purius continẽtiusq; viuens ad tãtũ sacramẽtũ dignus accedat. Huic q̃stioni recte respõdet, q monet vt Augustinus Augustinus Quæstio. Augustinus ad Adrianũ

præcipue in Christi pace permaneatur,& vt quisq; faciat quod secundum fidem pie credit D
esse faciendum.Nam & Zachęus & Centurio cum alter Christum in domũ suã gaudẽs recepit:alter vero dixerit,non sum dignus vt intres sub tectũ meũ,saluatorem honorificauerunt,licet diuerso,& quasi contrario modo.Ad hanc etiam similitudinem valet quod in antiquo populo vnicuiq; piorum manna secundum propriam voluntatem in ore sapiebat, sic in ore cuiusq; Christiani,Christi corpus vel cotidie,vel certis horis sumptum.Nam aliquis honorando non audet cotidie sumere,& alius honorando non audet vllo die prætermittere.Cõtemptum solum non vult iste cibus,sicut nec manna fastidium.ideo Apostolus contra eos qui a cæteris cibis singulari veneratione hunc non discernebant,ait. Qui mãducat,& bibit indigne,iudicium sibi manducat & bibit.& addit, Non diiudicãs corpus domini.Item quęritur quomodo hic aliquis manducans,dicatur iudicium mãducare cum dominus dicat,qui manducat me,ipse viuet propter me. Ad quod dicimus duos esse modos manducandi,vnum sacramentalem quo manducant tam mali q̃ boni.Alterum spiritualem quo soli boni manducant:secundum illud,Quid est Christum manducare? Non est hoc solum in sacramento corpus eius accipere,sed in ipso manere,& habere Christum in se manentem.Spiritualiter enim manducat,qui in vnitate Christi & ecclesiæ quam ipsum sacramentum significat manet.Nam qui discordat a Christo,nec carnem Christi manducat nec sanguinem bibit,& si sacramentum tantæ rei ad iudicium cotidie accipiat. De hac spirituali manducatione ait Augustinus,Vt quid paras dentem & ventrẽ?crede & mãducasti. Ideo inter vos &c.Hic imaginem iudicii futuri ostendit in eos,qui inconsiderate corpus domini accipiunt,vt hinc cæteri discerent non inultum esse corpus domini irreuerenter accipere,& exemplo illorum territi emendentur,q.d.qa indigne sumunt, E

(Augustinus in sermone de blasphe. spũs sancti. Augustinus verb s euangelij. August.de in libro ser. prouerb. Intellige. Ambrosius)

Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles,& dormiunt multi. Q; si nosmet ipsos diiudicaremus,non vtiq; iudicaremur. Dum iudicamur autem a domino, corripimur,vt non cum hoc mundo damnemur. Itaq; fratres mei cum conuenitis ad manducandum,inuicem expectate . Si quis esurit,domi manducet, vt non in iudicium,conueniatis.Cætera autem cum venero disponam.

Ideo inter vos multi infirmi,febribus & aliis infirmitatibus. Et imbecilles,lõga inualetudine. Et multi dormiunt,id est moriuntur morte corporali,hoc autem fit ad correctionem aliorum. Q; si vos,q.d.Ita hæc mala ex indigna assumptione veniunt. Sed si mentis nostræ tribunal ascenderentes accusante cogitatione,& teste conscientia, Nosmet ipsos diiudicaremus,pœnitendo & timore tanq̃ carnifice nos torquente,quasi quidã animæ confitentis sanguis per lachrymas profluetet. Non iudicaremur,id est non puniremur a deo.Nam quicunq; se iudicauerit non damnabitur.Versetur ergo ante oculos imago iudicii futuri,& ascendat homo aduersum se tribunal mentis suæ,constituat se ante faciem suam,atq; constituto in corde iudicio assit accusatrix cogitatio,& testis cõscientia, F
& carnifex timor,inde quidam sanguis non confitentis per lachrymas profluat. Postremo ab ipsa mente sententia talis proferatur,vt se indignum homo iudicet participatione corporis & sanguinis domini, vt qui separari a regno timet per vltimam sententiam,ad tempus per ecclesiasticam disciplinam a sacramento cælestis panis separetur. Indigne enĩ accipit,si tunc accipit cum debet agere pœnitentiam. Ergo prius se iudicet, & seueritate pœnitentiæ se exerceat,vt a seipso iudicatus non iudicetur a dño. Peccata enĩ siue parua, siue magna sint,impunita esse nõ possunt, quia vel hoĩe pœnitente,vel deo iudicante plectuntur.Cessat autem vindicta diuina,si confessio præcurrat humana. Vnde ait, Si nos metipsos diiudicaremus,non vtiq; iudicaremur,id est non puniremur vel prædictis infirmitatibus,vel pœna æterna. Dum iudicamur autem,quasi dicat,Dico non iudicaremur, sed nec iudicium temporalis pœnæ aliis est inutile,quia Dum iudicamur.His temporalibus pœnis, A domino corripimur,secundum alios,quia timore pœnæ nostræ alii emẽdantur. In paucis enim est omnium emendatio. Vel nos ipsi corripimur pœna nostra qua iudicamur, id est, punimur. Quia eisdem etiam qui patiuntur pœna propria est aliquando purgatio, vt propheta Abdo qui prohibitus ab altero propheta comedit, sicut legitur in libro Regum, Hæc dicit dominus , quia inobediens fuisti,& non cu-

(Ambrosius. Augustinus. Augustinus. Augustinus de pœnitẽ. Augustinus. Augustinus ad Ianuariũ. Augustinus de li.c.pro. Ambrosius. Ambrosius. Augustinus ad Paulinũ episcopum.)

A ſtodiſti mandatum quod præcepit tibi dominus, & reuerſus es, & comediſti panem, & bibiſti aquam, vbi præcepit tibi ne comederes vel biberes, non inferetur cadauer tuum in ſepulcro patrum tuorum. Dictũ enim fuerat illi, vt in Samaria prædicaret, & non ibi comederet. Ipſe tamen comedit ibi. Vnde illud minatur ei dominus per alterum propheta̅, quia & ſi poſt mortem non eſt pœna, nihil ſenſuro cadaueri, tamen ſecundum humanum affectũ quem habebat ad carnẽ ſuam, potuit inde terreri vel contriſtari viuus, de eo quod non erat ſenſurus mortuus. Et per hoc inobedientia potuit puniri, ne ad ſupplicium tartareum eius anima raperetur. Vnde ſubdit, Vt non &c. q. d. Ideo iudicamur vel corripimur a domino, Vt non damnemur cum hoc mundo, id eſt cum infidelibus. Nam quaſi infidelis eſt qui inconſiderate ad menſam domini accedit. Itaq; fratres mei, ne ſimilis pœna vobis contingat. O fratres mei cum conuenitis, ad ſimilitudinem dominicę cœnæ. Ad manducandum corpus domini, inuicem expectate, & ieiuni, dum omnes conueniant vt multorum oblatio in ſimul celebretur, & omnibus miniſtretur. Sed ſi quis eſurierit, & impatiẽs non vult expectare, Manducet domi, ſuos cibos, id eſt pane terreno paſcatur, nec poſt eucharistiam ſumat. Ideo ita ordinate & ſine ſchiſmate faciendum eſt vobis, vt non cõueniatis in iudicium damnationis. Cætera autem q. d. Hoc tenete quod dixi, cætera autem de eodem, id eſt quæ ad eiuſdem ſacramenti ordinem pertinent. Cum venero diſponam, ſed his carere non poteſtis. Ecce caput veſtræ ſalutis ordine agendum oſtendit, vbi ſi erratur, non leue eſt peccatum. Cætera vero quæ ad ædificationem eccleſiæ pertinent in aduentu
B ſuo ordinare permittit.

Aliter in hiſtoria. Id ē I eodē Ambroſius Ambroſius Ambroſius Ambroſius

CAPVT XII.

E ſpiritualibus autem, nolo vos ignorare fratres. Scitis autem quoniam cum gentes eſſetis, ad ſimulacra muta prout ducebamini euntes. Ideo notum vobis facio, quod nemo in ſpiritu dei loquens, dicit anathema Ieſu. Et nemo poteſt dicere dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto.

De ſpiritualibus &c. Poſtquam docuit qualiter myſteriũ euchariſtiæ celebrari oporteat, agit de donis ſpiritus ſancti, pro quorum maioribus alii ſuperbiebant, & minores inuidebant, & deſperabant, quaſi nunquam habituri. de quibus etiam indiſtincte ſentiebant, quia maioribus minora præponebant, vt linguas. Aliqui etiam ſpiritui ſancto non attribuebãt dona quæ habebant, ſed hominibus vel idolis. q. d. de illis poſt diſponam, ſcilicet cum venero. Sed, De ſpiritualibus, id eſt de donis ſpiritus ſancti, Nolo vos, o, fratres ignorare, qđ veritas habet, vt non ſit ſchiſma, ſed pax inter vos. Scitis, antequam dona ſpiritus ſancti
C diſtinguat, de fonte ſingulari omnium illorum, id eſt de ſpiritu ſancto prius agit. Et dictutus, quia omnia bona ſunt a ſpiritu ſancto, præmittit ſimile in contrario dicens, Scitis, vt experti, Quoniam cum eſſetis gentes, id eſt gentiliter viuentes, vos eratis, Euntes, nomen eſt, quaſi aſſidui, in hoc verbo aſſiduitatem notat. Ad ſimulacra muta, cui impietati ratio repugnat, Prout ducebamini, a maligno ſpiritu. Nota quod ſpiritualia illis traditurus apoſtolus priorem conuerſationem eorum memorat, vt ſicut fuerunt, tunc imago idolorum, ita nunc ſint imago dei. Ideo notum &c. Quia rationem ſpiritualiũ ignorantes per ſingula chariſmata, hominibus magis quam deo gloriam dabãt, neſcientes hæc dona a ſpiritu ſancto miniſtrari, ideo in omnibus oſtendit laudem dei eſſe & gratiã, vt ſicut cũ imago idoli fuerunt totum malum, fuit ex homine non bonum, vt tunc putabant, ita nunc ex ſpiritu dei omnia bona eſſe credantur. Dicit ergo, Ideo notũ &c. q. d. quia ſcitis quod malus ſpiritus vos retractos a bono duxit, ad tam irrationabile malum, id eſt idololatriam. Ambroſius

Ideo. id eſt per hoc facile, Notũ vobis facio, quod per ſpiritũ dei abſtinetur a malo, & ſit bonum. & hoc eſt quod ait, Hoc inquam notũ facio, Quod nemo loquẽs in ſpiritu dei, cogitando, loquendo, operando. Dicit, ſimiliter tribus modis, ſcilicet corde, ore, & opere. Auguſtinus ſuper Ioã.

Anathema. Ieſu, id eſt aliquam ſeparationem a Ieſu, id eſt quodlibet peccatũ mortale per quod ſeparetur a Ieſu, operatur, quod eſt dicere per ſpiritum ſanctum. Abſtinetur a malo, tunc qui ſe abrũpit a Chriſti corpore, non habet hoc a ſpiritu ſancto. Vel ita, nemo loquẽs in ſpiritu dicit animo verbo facto. Anathema, id eſt ſeparationem, vel blaſphemiam, cui, Auguſtinus

Iesu,vt dicat eum,vel non esse a deo,vel minorem deo. Et nemo,quantuscunq; sit, Po- D
test dicere,vere,id est cogitatione,verbo & opere, Iesus,est, Dominus,& ego seruus eius
Augustinus de sermone in monte. sum. Nisi in spiritu sancto,id est nisi per spiritum sanctum.Proprie enim dicit ille qui vo luntatem & mentem suam sono vocis enunciat.Proprie ergo apostolus posuit hoc verbum quod est, Dicit,significans voluntatem & intellectum dicentis.Dominus vero idem verbum secundum generalem modum dicendi,posuit dicens,non omnis qui dicit mihi, Domine domine intrabit regnum cælorum,secundum quem modum etiam dicitur dare,qui nec vult,nec intelligit quod dicit,sed ille proprie dicit qui vult,& intelligit quod nemo potest.

Nisi in spiritu sancto,quod est dicere, bene operari,& omne bonum est per spiritum sanctum:tunc maior non despiciet minorem,quia nihil habet nisi a spiritu sancto.Per hęc apo
Ambrosius stolus illos vehementer redarguit qui hominibus diuina beneficia tribuebant,ostēdēs nul-
Ambrosius lum beneficium esse humanum,sed donum dei,dum dicit nemo, In spiritu loquens, dicit anathema Iesu,quæ vox ex humano errore est,vt omne falsum,& nemo dicit Iesus est domi
Ambrosius nus,nisi a spiritu sancto,a quo est omne verum.Omne enim verum a quocunq; dicatur, a spiritu sancto est.Non enim adulatione hominū Iesus dicitur dominus,vt est in idolis,quæ ex hominibus dii vocantur,cum non sint.Homo enim inuenit,vel diabolus,vt deus dicatur qui non est,sed quod Iesus dicitur dominus,spiritus sanctus veritate professum est.Non est ergo fauor hominum & beneficium quod Iesus dominus dicitur,sed donum dei,qui mysterium suum hominibus declarauit:nec qui hoc dicit præstat beneficium religioni,sed ac- E
Ambrosius cipit,vt gratia hominum,cum quod idola dii dicuntur cum non sint. Vnde & antistites eorum hominibus subiecti sunt.In regula vero Christiana aliter est,quia non præstant religioni beneficium dicentes deum esse Iesum,sed accipiunt vnde humiliati debent,vt patiātur se argui,non quærant adulationibus deliniri.

Diuisiones vero gratiarum sunt,idem autem spiritus. Et diuisiones ministrationum sunt,idem autem dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem vero deus qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus,ad vtilitatem. Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum. Alteri fides in eodem spiritu,alii gratia sanitatum in vno spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia,alii discretio spirituū,alii genera linguarū,alii interpretatio sermonū.

Diuisiones &c.Præmisso fonte gratiarum ipsas gratias diuisas ostendit,q.d.Hoc est commune omnibus q nemo potest vitare malum & facere bonum nisi per spiritum, Sed diuisiones gratiarū,i.gratię diuisę sunt.Nō ergo minor despetet,nec maior superbiat dū audit gratias.Gratias aūt hic appellat diuersos gradus,& ordines qui sunt in officiis ecclesię.Sic
Ambrosius enim qui dicit Iesus & dñs, ex gratia habet:ita in officiis ecclesiæ,gratia est quæ non est diuisa per tres psonas,sed indiscrete triū personarū.i.patris & filii & spiritus sancti, vnū est F
Augustinus opus,quas personas subsequētet significat per tria noīa quæ ponit.f.spūs dñs deus. Vel gratias hic dicit ipsas virtutes gratis a deo datas,sicut fidē,spem,& huiusmodi.& est, Diuisiones gratiarū.i.donorum spiritus sancti,scilicet virtutes quę gratis dantur. Idem autē spiritus,est dator omniū,quę quantū ad se benignus oībus, Et diuisiones ministrationū sunt,quibus alii aliis subseruiant. Idem aūt dñs.f.filius dans singulis pro arbitrio suo. Et diui.ope.sunt,quia & sunt opera maiora,& opera minora. Idē vero,dator.f. Deus,pater. Nota q prius virtutes significauit,dicendo gratiarū,quarū effectus significat dicēdo, Ni mis,&, Operationū.Earum enim effectus sunt,quantum ad proximos ministratio,quantum ad se,operatio.Quod vero dicit singulariter, Spūs dñs deus,eadem prorsus substātia deitatis intelligitur, sed trinitas in personis. Ne vero pater & filius & spiritus sanctus, alia & alia separatim operati viderentur, ex eo quod spiritui gratias,& domino ministrationes, & deo operationes supposuerat, omnia referens ad vnum deum, subdit, Quod deus operatur omnia, necessaria, In omnibus, non vni omnia tribuit, sed in omnibus omnia operatur, vt quod non habet,quis in se, habeat in alio, & sic maneat charitas
Augustinus sup. Ioānē. & humilitas. Si enim humilis es & amas vnitatem, tibi habet quisquis in illa aliquid habet, tolle inuidiam & tuum est quod habeo:liuor separat, charitas iungit. Sicut in huma-

A no corpore oculus solus videt,sed non sibi soli,sic spiritum sanctum habes,si ecclesiam amas.
Amas autem si in eius compage consistis,& charitate.Hæc charitas est donũ spiritus san-
cti,quod superat omnia vt post dicet. Vnicuiq; autem.q.d.Diuersa sunt dona,& non ad Ambrosius
meritum alicuius hominis singulariter dantur,sed ad vtilitatem ecclesiæ ædificandę.quod
ita ait, Vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus,id est gratia,per quam patet quod in
eo est spiritus sanctus. Ad vtilitatem ecclesiæ,quia etiam minor qui est in ea prodest. No Augusti.ad Dardanũ.
ta quod deus cum sit natura incorporea & incõmutabiliter viua,ęterna stabilitate in se ipso de præsen-
manens totus adest rebus omnibus,& singulis totus ,sed in quibus habitat, habēt eum pro tia dei.
suæ capacitatis diuersitate,alii plus,alii minus , quos ipse sibi dilectissimum templum gra- Intellige.
tia suæ bonitatis ędificat,de quibus exequitur apostolus per partes determinans quod dixe-
rat. Alii quidē per spiritum,non per meritũ, Datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ
secundum eundem spiritum.Distingue inter sapientiam & scientiam.Sapientia est in con Augustinus
templatione æternorum.Et quid est in æternis nisi deus?cuius solius immutabilis est natu- de trinitate.
ra.Scientia vero est in actione temporalium.Vnde Iob,Ecce pietas est sapientia. Abstine-
re a malis scientia est.Pietatem hoc loco posuit dei cultum quæ græce dicitur theosebia.Et
quis cultus est nisi amor & cognitio eius.Scientia vero quam dixit esse abstinere a malis?te-
rum proculdubio temporalium est,quia in temporalibus mala sunt,in quibus caute & prudē
B ter conuersandum est.Cui autem datur sapientia,quasi sol est:cui scientia, luna in nocte se-
culi:illi quibus cætera dantur,stellę sunt,quia & hæc in nocte necessaria sunt.Vnde in psal-
mo,Solem in potestatē diei:lunā & stellas in potestatē noctis . Et nota quod non simpliciter Augustinus
ait ,Alii datur sapientia,alii scientia,sed ait sermo sapientiæ & sermo scientiæ. Per hoc si-
gnificans,quia non solum datur sapientia, id est de diuinis intelligentia,& scientia de hu-
manis,sed etiam earum sermo,vt aliis possint eloqui. Alteri,datur, Fides,id est constā-
tia fidei vel sermo, In eodem spiritu,Vide quod & fides inter dei munera est,non ergo so Augustinus in lib.retra-
la charitas,sed charitas cum fide a deo nobis est. Alii,datur, Gratia sanitatũ,id est cu- cta.
randi infirmos,& hoc in vno, Et eodem,omnibus, Spiritu.Alii operatio virtutum,id est
miraculorum quæ sunt contra naturam. Alii prophetia,scilicet prædicere futura. Alii Augustinus
discretio spirituum,vt discernat quod audit,quo spiritu,bono an malo dicatur,quia etiam
diabolus bona seductorie dicit. Alii genera linguarum,id est loqui diuersis linguis. Alii,
datur, Interpretatio sermonum,id est linguarũ vel visionum,vt Ioseph,vel sermones sunt
allegoricæ pronuntiationes quæ sunt in prophetis & in euangeliis.

Hæc autem omnia operatur vnus atq; idem spiritus,diuidēs singulis pro-
ut vult.Sicut enim corpus vnum est,& membra habet multa,omnia aũt mem
C bra corporis cum sint multa,vnum tamē corpus sunt,ita & Christus.Etenim
in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus siue Iudęi,siue gē-
tiles,siue serui,siue liberi,& omnes in vno spiritu potati sumus.Nam & cor-
pus non est vnum membrum,sed multa.Si dixerit pes,quoniam non sum ma-
nus,non sum de corpore,num ideo non est de corpore?Et si dixerit auris,quo-
niam non sum oculus,non sum de corpore,num ideo non est de corpore? Si to
tum corpus oculus,vbi auditus?Si totum auditus,vbi odoratus?

Hæc agit oĩa,& si diuersa sint. Operať spiritus sanctus vnus,in substantia cũ patre & fi
lio. Atq; idē.i.inuariabilis.Ecce qd supradixit tres operari,hic spiritũ sanctũ agere profi- Ambrosius
teť,qa vniꝰ naturæ sunt,qd vnꝰ operať,tres operanť.Itaq; spũs sanctus cooperator est patris
& filii.Ideo autem dixit,vnus atq; idem spiritus,ne tot putentur quot opera sunt,non quod Augustinus in ps.cxviii.
sine patre & filio spiritus operetur.Inseparabilis enim est operatio trinitatis,ita vt cũ ope- Augustinus
ratio patris dicitur,non eam sine filio & spiritu sancto intelligatur operari:& cum operatio de blasphe
filii,non sine patre & spiritu sancto:& cum operatio spiritus sancti , non sine patre & filio. mia spiritus
Vide quod apostolus dicit hic,spiritũ sanctum dare dona.Alibi vero dicit ,quia datus est, sancti
Christus etiam ait,Accipite spiritum sanctum &c.Ideoq; ammonendi sunt legentes, quo- Augustinus
niam donum dei iam vident dictum spiritum sanctum,domino dicente,Accipite spiritum de trinitate.

sanctum. Vt cum audiunt, dici donum spiritus sancti, illud genus locutionis agnoscant, quo D
dicit apostolus, in expoliatione corporis carnis. Sicut eni corpus carnis nihil aliud est quam ipsa caro, ita donum spiritus sancti, nihil aliud est quam spiritus sanctus. Augustinus de fide ad Petrum. De spiritu sancto nondum tam copiose ac diligenter disputatum est a doctis & magnis diuinę scripturæ tractatoribus, vt intelligi facile possit eius proprium, quo proprio sit, vt eum nec filium, nec patrem dicere possimus, sed tantum spiritum sanctum, nisi quod
Intellige. donum dei esse prædicant, vt deum credamus, non seipso inferius donum dare. In tantum ergo donum dei est, in quantum datur eis quibus datur. Apud se autem deus est, & si nemini datur, quia deus erat patri & filio coæternus, ante quam alicui daretur, nec quia illi dant, & ipse datur. Ideo minor est illis. Ita enim datur sicut dei donum, vt etiam seipsum det sicut deus. Non enim dici potest, non esse suæ potestatis, de quo dictum est, Spiritus vbi vult spi-
Augustinus tat. Cum enim datur a patre & filio, sua volutate datur. Et ipse idem omnia operatur, Di-
Attende. uidens singulis, non ipse diuisus, Prout vult, sicut qui deus est, qui solus nouit, quid conueniat, & gratis dat, non ad meritum. Vnde nec minori est dolendum de maiori dono alterius, nec maiori superbiendum contra minorem. Augustinus de fide ad Petrum. De spiritu sancto nondum tam copiose ac diligenter disputatum est a doctis, & magnis diuinæ scripturæ tractatoribus, vt intelligi facile possit, eius proprium quo proprio sit, vt eum nec filium, nec patrem dicere possimus, sed tantum spiritum sanctum, nisi quod donu dei esse prędicanr, vt deum credamus non seipso inferius donum dare. Sicut enim, q. d. ideo diuersis E
dona diuersa dat. Quia, Sicut corpus, humanum vnu est coniunctione membrorum, Et habet multa, diuisa, Membra, omnia autem membra, corporis, Cum, id est quanuis sint multa, Vnum, tamen, Corpus sunt, subministrando, ita & omnes fideles, Sunt Chri-
Augustinus stus, vt non dicam corpus Christi, quia ipse Christus sunt, tam minores quam maiores. Caput enim & corpus dicitur Christus propter ineffabilem vnitatem capitis & membrorum.

Etenim vos omnes. Ostendit quomodo corpus Christi vnum fit, id est quomodo omnes fideles vnum sint. q. d. per hoc vnum sumus. Etenim, id est quia. Nos omnes siue Iudęi siue Gentiles, qui sunt natione diuersi. Siue serui siue liberi, qui sunt cōditione diuersi, Baptizati, id est abluti. In vno spiritu sancto sumus, ducti, In vnum corpus, id est in hoc vt
Augustinus possimus vnum corpus vnanimes, per illum vnum spiritum, vt totum corpus hominis vna anima vegetarur: Ita enim vnus spiritus sanctus, facit omnia in membris corporis Christi, sicut vna anima videt in oculo, audit in aure, & in cæteris omnibus omnia facit, & etiam
Ambrosius per hoc sumus vnum corpus, Et, id est quia, Omnes sumus potati, in acceptione diuersorum donorum spiritus. Et hoc, In spiritu sancto, cooperante qui omnia dona ad vnum efficiendum dirigit. Et ideo nullius persona vel contemnenda, vel præferenda est, quasi ex se perfecta sit, nec hominibus gloria dei danda, quia vnus & idem deus in omnibus operatur. Nam &c. Ostendit per similitudinem humani corporis, vnitatem corporis Christi, id est ecclesiæ habere varietatem officiorum, & diuersitatem hanc non tollere vnitatem, sicut humani corporis vnitas, non in singularitate consistit, sed in multis membris vt inui- F
Ambrosius cem sibi præstent quod debent. q. d. bene omnes fideles sunt vnum corpus, Nam & corpus humanum cui ecclesia similis est, non est, Vnum membrum, sed multa, ita in ecclesia non omnes vnius officii, & doni sunt. Et quia vnus spiritus dat omnia. Si dixerit pes, id est aliquis cui donum inferius datum est, Quoniam non sum manus. id est tam dignus vt ille
Ambrosius cui operatio virtutum datur. Non sum de corpore, num. Vel, Non ideo non est de corpore, quia enim de primis nō est? Non ideo nō est necessarius, &, similiter, Si dixerit auris, id est ille qui habet scientiam, Quia, Non sum oculus, id est tam dignus vt ille qui habet sermonem sapientiæ, Num, vel, Non, sum, De corpore, ideo? non est de corpore? est vtique, quia si non est illud potest esse aliud. Item, Si totum corpus esset oculus, vbi esset au-
Augustinus ditus? id est auris. Et, Si totum esset auditus, id est auris, Vbi esset odoratus? id est nares per quod intelligitur ille cui datur discretio spirituum. q. d. si in ecclesia omnes essent vnius officii, quomodo impleretur necessitas corporis, cuius gubernationi diuersis opus est.

Nunc autem posuit deus membra, vnumquodq; eorū in corpore sicut voluit. Quod si essent omnia vnum membrum, vbi corpus? Nunc autem multa quidem membra, vnum autem corpus. Non potest autem dicere oculus ma-

A nui,opera tua non indigeo:aut iterum caput pedibus, non estis mihi necessa-
rii.Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse,necessa
riora sunt. Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis,his honorem
abundantiorem circundamus. Et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorem
honestatem habent. Honesta autem nostra nullius egent. Sed deus tempera-
uit corpus, ei cui deerat abundantiorem tribuendo honorem, vt non sit schi-
sma in corpore,sed in idipsum proinuicem sollicita sint membra.Et si quid pa
titur vnum membrum,compatiuntur omnia membra,siue gloriatur vnū mē-
brum,congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi,& mem-
bra de membro.Et quosdam quidem posuit deus in ecclesia,primū apostolos,
secundo prophetas,tertio doctores,deinde virtutes,exinde gratias curationū,
opitulationes,gubernationes,genera linguarum, interpretationes sermonū.
Nunquid omnes apostoli?nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes docto-
res?nunquid omnes virtutes?nunquid omnes gratiam habent curationū?nun
quid omnes linguis loquuntur?nunquid omnes interpretantur?

B Nunc autem.q.d.sed propter inconuenientia hæc viranda, Nunc posuit deus,id est pro
uidentia & rationabili voluntate aptauit membra diuersa;in corpore,vt nihil desit illi,ita
& in ecclesia diuersas personas quibus tribuit munera diuersa, Et vnumquodq; eorū mem
brorum,scilicet maius vel minus posuit, In corpore,id est in constitutione corporis, Si-
cut voluit,id est sicut sibi visum est,modo multa membra sunt in corpore. Quod si essent
omnia vnum membrum,vbi,esset, Corpus,quod non nisi diuersis subsistere potest?q.d.nō
modo periret multitudo sensuum,sed etiam corpus.Ita si in ecclesia omnes essent vnius of-
ficii, & indignitatis non dicerentur membra, neq; corpus.Nunc autem ne corpus pereat,
Multa quidem membra sunt,vnum autem corpus est,de omnibus. Non potest autem.
q.d.Diuersa sunt membra, sed maiora non possunt dicere minoribus quod eis non egeant.
Et hoc est quod ait, Non potest autem dicere oculus manui,opera tua non indigeo.Quia Ambrosius
si oculus præuidet,manus operatur. Aut iterum caput pedibus,non potest dicere, Non Ambrosius
estis mihi necessarii,ita in ecclesia,potior non potest dicere inferiori, non es mihi necessa-
rius.Potest enim aliquid humilis,quod non sublimis.Potest ferrum quod non potest aurum,
ipsa etiam dignitas non subiectis contemptibilis est. Officium est enim per quod dignitas
constat.Magnus imperator necessarium habet exercitum,ideoq; subdit, Sed multo ma-
gis membra corporis quæ videntur infirmiora esse,id est iustiora, Necessaria sunt,aliquā-
C do,& ideo ipsa inferiora a superioribus non debent sperni,sed amplius honorari:vnde sub
dit, Et quæ putamus ignobiliora esse membra corporis,his circundamus abundantiorem Ambrosius
vestimentorum ho. Ita & minus dignis in ecclesia exhortatio necessaria est, quia illis ali- Ambrosius
quis honor detur vt fiant vtiles. Et quæ inhonesta vestra sunt,vt pudenda, Habent abū
dantiorem honestatem,a vobis celantibus ea.Attende quod ait inhonesta.Absit vt in mē- August.cō
bris sanctorum sit aliqua turpitudo:sed dicuntur inhonesta, quia non habent eam speciem tra Faustū.
decoris,quam habent ea quæ in promptu sunt:vel propter legem membrorum quæ de pec
cato venit,non de prima institutione nostræ naturæ,vsus membrorū illicitus turpis est,non
membra ipsa.Ita & in ecclesia illi qui per aliquod peccatum inhonesti sunt,abundantius ad
iuuantur consolationibus & orationibus vt honesti fiant. Vel per inhonesta membra signi
ficantur quidam fratrum,qui cum sint inhonesti egestate & habitu, habent tamen abundā
ter honorē, quia sunt aliquando vitæ mundioris. Honesta autem vestra,membra,quę per
se satis honoris habent, Nullius egent,eorum quæ illis inhonestis fiunt, sed per ea sunt
alia honoranda,ita & fratribus in quibus studium peritę conuersationis ornauit honestas, Ambrosius
nihil est quod a nobis addatur. Sed deus,q.d.honesta nullius egent,& inhonesta egent.
Sed hæc,fecit, Deus q tēperauit corpus,qualiter? Tribuendo,per digna mēbra, Abū
dantiorem,id est ampliorem, Honorem,ei,mēbro cui in se deerat honor, Vt,ita Non
sit schisma, id est discordia, In corpore, humano,vel in ecclesia vbi debet esse vnitas,
Sed omnia membra,potius, Sollicita sint,in rebus agendis. Pro, se, Inuicem sollici-

ta sint dico,ita vt tendant, In idipsum,id est in id sollicitudinis,quod sit ipsum,id est in- D
differens vt non minus pro alio quam pro se sollicita sint,vnde subdit, Et si quid patiatur
in aduersis,vnum membrum, Compatiuntur,id est compati debent, Omnia membra,
Ambrosius quasi suum sit malum.Hoc de membris corporis ambiguũ non est,quia si oculus vel pes ca-
pitur aliqua ægritudine,totum corpus condolet,ita & nos decet cõdolere fratribus,si quid
aduersitatis emerserit,& lętari si bene cesserit.Vnde subdit, Siue gloriať,de bonis, Vnũ
membrum,omnia membra congaudent,& quasi quis diceret,Quid ad nos ista? Respondet
subdens, Vos autem estis corpus,fidei vnitate, Christi,id est capitis, Et membra,pen
dentia, De membro,id est de Christo capite,& commembro nostro.Vel pendentia a me,
Ambrosius Membro cuius prædicatione instituta estis.Ecce ostendit aperte nostram se causam per
Ambrosius membrorum carnalium rationem tractasse. Et quosdam,hic determinat de donis dei quę
sint altiora & quæ sint inferiora, quia de his putabant Corinthii quod minus esset maius,
& quod maius esset minus. Et exponit infidelibus diuersitatem quam dixit esse in mẽbris,
dum subdit, Et quosdam quidem,id est diuersos, Posuit deus in ecclesia,primum,digni-
tate & tempore, Apostolos,vice Christi prædicantes,& omnium ordinatores,& iudices.
Augustinus Secundo prophetas,scilicet mysteria scripturarũ, vel futura reuelantes, & ait de illis qui
post aduentum Christi fuerunt,non qui eum pronuntiauerũt,quos qui vult nosse,actus apo
Ambrosius stolorum legat. Tertio doctores,id est præcepta viuendi dantes,vel qui pueros literis im-
buunt. Deinde virtutes,id est eos qui miracula faciunt, Exinde gratias curationum,id E
est eos qui infirmos curant.Et. Opitulationes,id est eos qui maioribus ferunt opes,vt Ti
tus apostolo,vel archidiaconi episcopis, Gubernationes,scilicet minorum personarũ præ
Ambrosius lationes vt presbyteri sunt,qui plebi documento sunt. Genera linguarum.Ecce donũ dei
est multas scire linguas. Et nota quod vltimum ponit illud quod illi primum ponebant.
Nunquid enim,q.d. Diuersis hæc dantur,& recte,quia non omnibus omnia danda sunt,
quia sic nõ essent,quibus hæc officia seruirẽt,quod ita ait, Nunquid omnes sunt apostoli?
nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid om
nes gratiam curationum habent? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes inter
pretantur? scripturas vel linguas? non vtiq;,sed qui hæc in se non habet, amet in aliis,& in
his iam hæc habet quæ in se non habet.

CAPVT XIII.

AEmulamini autem charismata meliora.Et adhuc excellentiorem
viam vobis demonstro.Si linguis hominum loquar & angelorũ,
charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut
cymbalum tinniens.Et si habuero prophetiam, & nouerim my-
steria omnia,& omnem scientiam,& si habuero omnem fidem ita F
vt montes transferam,charitatem autem non habuero,nihil sum.

Ambrosius Aemulamini autem.Explanauit reddita ratione quare diuersas habeant gratias,nec to-
tum alicui concedatur.Et exemplo humani corporis spirituale corpus insinuatũ,ac per hoc
in omnibus deum benedicendum ostendit.q.d.diuersa sunt dona,sed de his, Aemulami-
ni,id est desiderate, Charismata meliora,id est vtiliora,nõ linguas vt soletis. Et adhuc,
gradatim illos ad vtiliora prouehit.Ostendens prædictas gratias,non semper ad meritum
pertinere,sed ad honorificentiam dei.Ideoq; nunc meliorem viam eis ostendit,id est cha-
ritatem,quasi dicat,prædictę gratiæ in corpore Christi sunt. Et adhuc.s. prętet prædi-
Ambrosius cta, Demonstro vobis viam,eundi ad deum,id est charitatem, Excellentiorem,prædi-
ctis,quia maius omnibus donum est.Quia prædicta non semper ad meritum pertinent,sed
ad honorem dei ostendendum gentibus. Vnde in fine his qui dicent,Domine in nomine
tuo prophetauimus, & dæmonia eiecimus , & virtutes fecimus: dicet dñs, Recedite a me
non noui vos operarii iniquitatis. Si linguis ho.lo. Probat quod charitas est excellentior
aliis,qa hęc alia sine ea nõ valent,& ea sine istis valet,qđ ita ait incipiẽs a lingua. Si ling.
ho.quod aliquãdo datur alicui ad gloriam dei,non ad meritũ. Et angelorum,distingue,

A Linguis hominum,minus scientium, Et angelorum,id est perfectorum hominum. Vel,
Linguis hominum,omnium,scilicet, Et angelorum,quibus angeli præpositi significant
minoribus,quod de dei voluntate primum sentiunt, quod fit aliquibus nutibus aut signis.
Vel, Linguis angelorum,quibus scilicet ad homines missi vtuntur.Si inquam hęc faciam,
Charitatem autem non habeam,qua potest carere omnibus linguis loquēs, Factus sum
velut æs sonans,quod inutiliter sibi contunditur. Aliis vero significat. Aut cymbalum tin
niens,quod sibi non prodest.Alios vero delectat,nescientes.Et est apta comparationis simi
litudo.Quia sicut ęramentum & cymbalum impulsu aliquo non per se resonant,sic loquens Ambrosius
linguis,non per se qui nescit quid loquatur,sed virtute spiritus,profert ea quibus audientes
mulceat.Respice ad munera ecclesiæ,vniuersis excellētius charitatis munus cognosces.Cha Augustinus in ps.ciij.
ritas enim fons est propriùs & singularis bonorum cui alienus non communicat,quæ cha-
ritas,vt oleum non potest premi in imo,sed superexcellit.Attende quanta est charitas quæ Augustinus
si desit frustra habentur cætera,si autē assit alicui habentur omnia,vel in se,vel in aliis: quā super Ioan.
cum habere cœperit,spiritum sanctum habebit:quam si non habuerit, sine spiritu sancto
erit.Et sicut corpus sine anima mortuum est,sic anima sine charitate mortua deputabitur.
Hæc est enim vestis nuptialis qua induti conuiuę,securi discumbunt. Hac veste pellitur fri Augustinus
gus,quo frigebat Petrus calefaciens se ad prunas Caiphę.Hæc sola est quæ diuidit inter fi- de miracu-
lios regni & filios perditionis.Dantur quidē & alia per spiritum munera,sed sine charitate lis.v.panū.
B nihil prosunt.Nisi ergo tantum impertiatur cuiqꝫ spiritus sanctus,vt eum dei & proximi fa Augustinus de trinitate.
ciat amatorem,a sinistra non transfertur ad dexteram,nec spiritus sanctus proprie dicitur
donum,nisi per dilectionem qua cætera tenentur. Vnde dominus ait,Qui habet dabitᷣ ei,
& qui nō habet etiam id quod habet auferetur ab eo:quia qui habet charitatem,addetur ei:
qui vero non habet,& si ad tempus habet,hæc dona auferentur.Habet quod gratiam possi
dendi nomen Christianum,sed non habet charitatem vtendi re nominis:& ideo quod ha
bet auferetur. Et si habuero prophetiam,futurorum,quam & mali habuerunt,vt Balaam Augustinus
& Saul,& Caiphas. Et si nouerim mysteria omnia,id est occulta noui & veteris testamen Ambrosius
ti,quæ etiam mali noscunt,vt Iudas cum apostolis,& diabolus qui vt Iezechiel dicit myste-
ria diuina nouit,cum in paradiso dei illum fuisse,& preciosos lapides habuisse testatur, sed
nihil illi profuit,quia sine charitate in superbiam prosiluit. Et si nouerim omnem scien-
tiam,diuinam & humanam,vt scribæ & pharisæi: vnde dominus ait,Vos habetis clauem Ambrosius
scientię,sed nec intratis,nec alios intrare sinitis. Et si habuero omnem fidem,de omni re
vnde est habenda.Fidem,dico ita perfectam, Vt montes transferam,ad literam, vel dæ-
mones a patientibus, Charitatem autem nō habuero,nihil sum,id est nihil mihi prodest
ad vitam.Et si illa magna sint,habent illa vtiqꝫ etiam mali,quę & confitebuntur in iudicio Augustinus
C vbi non audebunt etiam mentiri:quibus non dicetur,non habuistis,sed non noui vos,quia Ambrosius
sine charitate habuerunt.

Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.Charitas patiens est,benigna est.Charitas non æmulatur, non agit perperam,non inflatur,non est ambitiosa,non quęrit quæ sua sunt,non irritatur, non cogitat malum,non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert,omnia credit,omnia sperat,omnia sustinet.Charitas nūquam excidit,siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur.Ex parte enim cognoscimus,& ex parte prophetamus.

Et si distribuero omnes facultates meas,id est quicquid mihi licet habere, In cibos,id est
in necessaria, Pauperum,non diuitum qui reddunt. Et nota quod ait distribuero.Per hoc
enim cautela eleemosynæ docetur,vt non vni sed multis detur,vt pluribus prosit. Et si tra
didero corpus meum,vt Laurentius fecit, Ita vt ardeam.Vel, At quod & iactāter fi: ali
quando. Charitatem autem non habuero,nihil mihi prodest. Sine charitate quippe hoc Augustinus de trinitate.
potest esse,sed non prodesse:sicut & opera bona,non ex quantitate sui,sed ex charitate plus Augustinus
vel minus prosunt.Impar quidē facultas est multum vel parum danti,sed non impar chari- in ps.cxx.

tas,& ideo tantum est date calicem aquæ, quantum fuit Zacheo dare dimidium patrimo- D
Augustinus nii.In charitate dinoscuntur discipuli Christi,non in prophetia,fide,& aliis.Dilectio enim
Attende. quæ est ex deo,& deus est propriè spiritus sanctus est,per quē in nobis diffunditur deus cha
ritas,per quem nos tota inhabitat trinitas,quo circa,rectissime spiritus sanctus cū sit deus,
vocatur etiam donum dei. Charitas patiens est &c.q.d.Item charitas ideo dignior est,
quia hæc bona affert. Charitas enim patiens est,habitu patientiæ in anima, Benigna
Augustinus est,larga egenis. Charitas non æmulatur,id est non inuidet.Quia non eam aliena contri
stat felicitas,sed alterius bonū diligit vt suum, Non agit perperam,id est peruerse, Nō
inflatur,si prospere cedit, Non est ambitiosa,id est non vult aliis præponi, Non quærit
quæ sua sunt tantum,sed quæ aliorum.Vel, Non quærit quæ sua sunt, id est ablata sibi nō
Augustinus reperit,quia non est amatrix pecuniæ. Non irritatur,id est non prouocatur ad iram,& nō
solummodo non nocet alicui,sed non cogitat malum.Non gaudet super iniquitate,sed do
let videns aliquem ruere in iniquitatem. Congaudet autem veritati,id est operibus iusti
Augustinus tiæ,vel verbis veritatis. Omnia suffert,in actu pro veritate,sicut in Noe apparet,qui mul
de quatuor ta sustinuit. Omnia credit,quæ veritas suadet,sicut in Abraham apparuit,qui credidit
virtutibus. deo vocanti & promittenti.Et nota quod ait, Omnia credit,non dicit omnibus,quia non
Idem omnibus,sed deo tantum credit. Omnia sperat,quæ veritas promittit,vt apparet in anti
quis patribus,id est in populo Israel,qui sperauerunt habere quod promittebat deus. Om-
nia sustinet,id est promissa omnia patienter expectat,sicut apparet in ipso capite, id est in E
Christo,qui patienter expectauit gloriā resurrectionis & ascensionis. Hæc sunt arma qui-
bus miles Christi armatur,cuius armaturæ, quasi præcipua arma præmisit patriam & be-
Augustinus nignitatē. Quarum altera illata a proximis mala æquanimiter portat,altera sua bona pro
super Eze. ximis desiderabiliter impendit.Mens quippe sanctorum in hoc tentationis prælio,& muni
Gregorius I ta patientiæ clypeo & gladio amoris accincta ad mala ferenda sumit fortitudinē,& ad re-
moralibus. pendenda bona erigit vnitatem, quatinus & odiorum tela potenter excipiat,& amoris ia-
cula valenter reddat.Non enim ad bella armatus pergit,qui aut clypeum sumēs gladiis nō
vtitur,aut vtens gladiis clypeo non communitur.Vnde & miles dei aduersitatis bello de-
prehensus,& scutum patientiæ debet anteferre,& ad prædicandum promptus amoris iacu
la inferre vt vincat. Charitas &c.q.d.per hoc charitas est dignior.Quia charitas nūq̄ ex
cidit,id est nec in hoc seculo,nec in futuro finietur.& si opera eius cessent. Si enim creden-
do & sperando diligimus quod nondum videtur,quanto magis cum videbitur. Nō excidet
dico, Siue prophetiæ,futurorum, Cessabunt,vel euacuabuntur in futuro,quando omnia
præsentia erunt. Siue linguæ cessabunt,in futuro.Quid enim alicui diceretur, vbi omnes
eadem intelligent, Siue scientia,quæ modo per speculum est,destruetur,cum per ipsam rē
erit. Ex parte enim.q.d.ideo prophetia & scientia destruētur,quia ex parte sunt. Ex par
te enim,id est imperfecte deum, Cognoscimus,& ex parte,id est imperfecte prophetam⁹.

Cum autem venerit quod perfectum est,euacuabitur quod ex parte est.Cum essem paruulus,loquebar vt paruulus,sapiebam vt paruulus,cogitabā vt paruulus.Quando autem factus sum vir,euacuaui quæ erant paruuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate,tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte,tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Nunc autem manēt, fides,spes,charitas,tria hæc,maior autem horum est charitas. F

Cum autem.q.d.scientia est ex parte & prophetia. Sed omne quod ex parte est,euacua
Ambrosius bitur,id est destruetur,cum venerit, Quod perfectum est,id est destruetur imperfectio no
Oppositio. stra,non id quod verum est euacuabitur.Destructio imperfectionis est,quando id quod im
perfectum est,implebitur in verum.Hic opponitur a quibusdam,quod eadem ratione chari
tas debeat dici euacuari,quia modo ex parte est,id est imperfecta,comparatione futuri sta-
tus.Ad quod quidam dicunt non ipsam scientiam, id est ipsum donum scientiæ euacuari,
sed modum,quia nunc cognoscimus ænigmatice,& per speculum,id est vmbratiliter & ob-
scure,tunc autem per speciem,id est clarissime.Sed adhoc inquiunt illi,sic & modo imperfe
cte diligimus,tunc autem perfectissime.Ergo modus diligendi euacuabitur.Sic ergo chari

A tas poteſt dici euacuanda vt ſcientia. Ad quod illi. Verum quidem eſt quod de charitate ſi-
cut de ſcientia omnis imperfectio tolletur. Sed ſicut duo ſunt diligenda, id eſt deus & pro-
ximus, ita & duo ſunt principales modi diligendi, ſcilicet vt deus propter ſe, & proximus
propter deum diligatur. Hiq; modi in futuro non euacuabuntur, ſed modus imperfectio-
nis tolletur. Sciendi autem modus ęnigmaticus, & ſpecularis penitus tolletur. Alii dicunt
non ſolum modum ſcientiæ, ſed etiam actum, ſiue ipſam ſcientiam quæ nunc eſt, in futuro
euacuari. De actu quidem & vſu ipſius ſcientiæ, probabile eſt quod euacuetur. De ipſa vero
ſcientia non adeo, ſcientia enim eſt ipſa mentis qualitas, cuius actus eſt viſio ipſa, qua vide
mus nunc, a qua ad aliam perducemus. Vnde Auguſtinus, Scimus quia cum apparuerit, ſi- Auguſtinus
cut ait Ioannes, ſimiles ei erimus, quia videbimus eum ſicut eſt. Hæc viſio nobis promitti- i ſer. quodā
tur, ad hanc viſionem erudimur. Ad hanc cor mūdamus. Vel ex parte eſſe dicitur cui aliud
ſuccedit. At vt ait Auguſtinus in libro de doctrina Chriſtiana fidei ſuccedit ſpecies quam
videbimus, & ſpei ſuccedit beatitudo ipſa ad quam peruenturi ſumus. Charitas vero auge- Auguſti. in
bitur potius, nec ei aliquid ſuccedet. Deſtruetur ēnī inquantum ex parte eſt, quia deſinet eſſe ps. cxlviii.
ex parte, ſed nec ipſa, nec eius actus deſtruetur. Omne ergo quod ex parte eſt, deſtruetur, vel
ex toto, vt fides & ſpes: vel ex parte, vt ſcientia, cuius actus & modus deſtruetur. Et charitas,
cuius quidam modus tolletur, ſed non ipſa, nec eius actus, nec quidam modus. Hoc autem
quod dixit per ſimilitudinem oſtendit, ſubdens, Cum eſſem paruulus, loquebar vt paruu-
lus, id eſt more paruuli, Sapiebam, humanas res. Vt paruulus, cogitabam vt paruulus.
B Quando autem factus ſum vir, id eſt perfectę ætatis, Euacuaui, id eſt poſtpoſui omnia,
Quæ erant paruuli. Similiter & nos. Videmus nunc, de deo, Per ſpeculum, id eſt per Auguſtinus de trinitate.
imaginem obſcuram. Videmus enim aliquas creaturas, in quibus aliqua ſimilitudo dei relu
cet, & hoc ſatis obſcure. Et, In ænigmate, id eſt per obſcurā allegoriam. Attende quod ad-
didit in ænigmate, quod vtiq; multis incognitum eſt, quia eas literas neſciunt, in quibus eſt Ibidem.
doctrina de locutionum modis, quos græci tropos vocant, quo vocabulo etiam nos vtimur
pro latino. Vt enim ſchemata vſitatius dicim⁹ quam figuras: ita vſitatius tropos quam mo
dos. Eſt autem allegoria, tropus quidam huius tropi, id eſt allegoriæ ſunt plures ſpecies, qua
rum vna eſt quæ dicitur ænigma. Aenigma vero eſt vt breuiter explicem, non omnis, ſed
obſcura allegoria. Proinde quantum mihi videtur ſicut nomine ſpeciali imaginem ſignifi-
cauit, ita nomine ænigmatis ſimilitudinem quāuis obſcuram, & ad perſpiciendum diffici-
lem. Vtroq; igitur nomine ſimilitudines ſignificatæ ſunt, quæ valent ad intelligēdum deū.
Licet obſcure. Nunc enim imagines veritatis per fidem videntur, tunc res ipſæ. Vel ſpecu-
lum eſt anima, in cuius aliquo modo deum cognoſcimus. Sed in ænigmate, id eſt obſcure.
Tunc autem videbimus, Facie ad faciem, id eſt manifeſte a ſimili recto vultu ſe intuen-
tium. Eſt enim quædam viſio huius temporis, erit altera viſio futuri. Iſta eſt per fidem, illa e-
C rit per ſpeciem. Et, Nunc, non ſolum alii, ſed etiam ego ipſe, Cognoſco ex parte, id eſt
obſcure, imperfecte. Tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum, id eſt videbo promiſ- Ambroſius
ſa, ſicut videor a promittēte, id eſt cognoſcam deum, ſicut & ipſe me cognouit, ſcilicet ſicut Ambroſius
ipſe eſt. Hoc eſt præſentem eſſe ad deum, vbi Chriſtus eſt. Vel, Cognoſcam ſicut & cogni-
tus ſum, id eſt ſicut præſcitus ſum cognoſcere, quod modo eſt ſecretum. Nunc autem. q. d.
Tunc cognoſcam, ſed nunc vt ad id perueniam, Manent hæc tria. q. d. quæ pauca ſunt, ſed
multum vtilia, ſcilicet, Fides, ſpes, charitas, quibus ſcientia & prophetia militant, ſine qui Auguſt. de
bus nullius iuſti eſt vita perfecta, quæ tamen in his, etiam cōparatione futuri imperfecta doctrina
eſt. Maior autem his. Vel, Horum eſt charitas, quæ his diſcedentibus permanebit au- Chriſtiana.
cta, cui fides & ſpes hic non poſſunt deeſſe, ſed fides & ſpes ſine charitate poſſunt eſſe, quan- Auguſtinus
uis non ſit pia fides, vel ſpes ſine charitate. Et quia maior aliis eſt charitas. Ergo,

CAPVT XIIII. D

SEctamini charitatem, æmulamini spiritualia, magis autem vt prophetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem & exhortationem, & consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat, qui autem prophetat, ecclesiam dei ædificat. Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat quam qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur, vt ecclesia ædificationem accipiat.

Sectamini toto, desiderio, Charitatem, quę est dulce & salubre vinculum mētiū, sine qua diues pauper est, & in qua pauper diues. Et, Aemulamini etiam, id est desiderate alia, Spiritualia, id est alia dona spiritus sancti. Sed post charitatem magis autem desiderate, Vt prophetis, quā loquamini linguis, id est magis prophetetias quam linguas. Et ita vere faciendum est. Qui enim loquitur lingua, incognita & peregrina, Non hominibus loquitur, id est intelligentiæ hominum. Et ita ex hac re nullus est eis profectus, sed deo cuius laudes dicit, qui & intelligit, ideo non hominibus loquitur. Enim, id est quia. Nemo, qui sit, Homo, id est carnalis. Audit, id est intelligit quæ dicit, Spiritus autē q.d. Et quia nemo intelligit, certum est quod non ipse homo, Sed spiritus sanctus loquitur, per eū, Mysteria, scilicet de deo secreta. Vel ita, Qui enim, vt aliter accipiatur lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem, quia enim in lingua, id est in membro illo corporis quod mouemus, in ore cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsæ proferuntur. Ideo translato verbo linguam hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut imagines rerum, quæ vt intelligantur indigent mente, id est intellectu mentis. Dum vero non intelliguntur, dicūtur in spiritu, non in mente. Mens autē hic accipitur superior vis animæ, spiritus vis eiusdem, animæ inferior mente, cui rerum imagines imprimuntur. Lingua ergo est qualibet signorum prolatio, quo cum intellectus accedit, quæ est mentis, vel reuelatio fit, vel agnitio, vel prophetia, vel doctrina: de quibus subsequenter aget. Et sciendum quia loquens lingua, aliquando non intelligebat, aliquando intelligebat, sed aliis exponere non valebat, sed aliquis forte interpretabatur aliquādo, & videbat, & intelligebat, & interpretabatur. Vt verbi gratia, Pharao in spiritu vidit septem spicas, & septem boues, illorūq; prolatio, quasi lingua fuit, sed non intellexit quid significarent. Ideoq; propheta non erat. Proinde cui signa per aliquas rerum corporalium similitudines demonstrabantur in spiritu, si non intelligerētur, nondum erat propheta. Magisq; propheta dicendus est, qui interpretatur quod alius videt, quam is qui videt, vt Ioseph magis quam Pharao. Pharao vidit spiritu, Ioseph mente: illius spiritus informatus est vt videret imagines: huius mens illuminata, vt intelligeret veritatem. Et ideo in illo erat lingua, in isto prophetia: quia in illo rerum imaginario, in isto imaginatiōis interpretatio. Minus est ergo propheta qui rerū significatarū solo spiritu pręuidet imagines, & magis est propheta, qui solo earum intellectu præditus est. Sed maxime propheta, qui vtroq; præcellit, vt qui videt in spiritu significatiōes, & eas mente intelligat, vt Daniel, qui & somnum regis quod viderat dixit, & quid significaret aperuit. Nam & ipsę etiam imagines in spiritu eius expressę sunt, & earum intellectus reuelatus in mente est. Secundum hoc prosequere literam. q. d. Ideo magis desideranda est prophetia quam lingua, Quia, Qui loquitur lingua, id est qui profert aliqua signa sine intellectu, Non hominibus loquitur, sed deo. Hoc non mutatur. Et vere non hominibus. Nemo enim audit, nec hoc mutatur. Spiritus autem hominis non mens, Loquitur mysteria. Vel, Spiritu, alia litera, non mente, Loquitur, ille, Mysteria. Spiritus hic potest intelligi animæ vis inferior, cui imagines rerum & veborum insigniuntur. Nam &c. q. d. bene de isto dico quod non loquitur hominibus. Nam qui prophetat, mente intelligendo, & interpretationes aperiendo, id est qui exponit scripturas quæ multis occultę sunt. Hominibus loquitur. i. intelligentię hominum. quod valet Ad ædificationem, insipientium, Et exhortationē, prouectorum, Et cōsolationē, desolatorū. Ideo item melius est prophetare q̄ loqui linguis, Quia

[Margin notes: Ambrosius (beside "ritualia"); Ambrosius (beside "endum est"); E; Augustinus sup Genesim (beside "steria"); Augustinus super Genesim (beside "bi gratia"); F; Augustinus, Augustinus (beside "hoc mutatur", "litera")]

A Qui loquitur lingua,quod est loqui spiritu, Semetipsum ædificat,si tamen intelligit. Qui autem prophetat,quod est loqui mente, Ecclesiam ædificat,quantum adse. Quanuis autem sic prophetiam linguæ præponam, tamen Volo vos omnes loqui linguis, quod est donum dei. Et ideo magis volo,non prohibeo, Magis,autem volo vos, Prophetare.quam linguis loqui,quia plus prodest. Quare magis volo hoc? Nã,id est quia, Maior est,id est dignior qui prophetat, Quam qui loquitur linguis.nisi forte interpretetur,id est exponere valeat,quod dicit,quod raro est. Interpretetur dico, Vt ecclesia accipiat ædificationem. Ambrosius Ambrosius

Nunc autem fratres,si venero ad vos linguis loquens,quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione,aut in scientia,aut in prophetia,aut in doctrina? Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, siue tibia, siue cithara,nisi distinctionem sonituum dederint,quomodo scietur id quod canitur,aut quod citharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba,quis parabit se ad bellũ? Ita & vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aera loquentes. Tam multa vtputa genera linguarum sunt in hoc mundo,& nihil sine voce est. Si ergo nesciero virtutẽ vocis,ero ei cui loquar barbarus,& qui loquitur mihi barbarus. Sic & vos quoniam æmulatores estis spirituum ad ædificationem ecclesiæ,quærite vt abundetis. Et ideo qui loquitur lingua,oret vt interpretetur. Nam si orem lingua, spiritus meus orat,mens autem mea sine fructu est.

B

Nũc ait,dixi quod maior est qui prophetat quam qui loquitur lingua. Hoc ait in meipso autem videre potestis,quod lingua non prodest vbi prophetia prodest. Quia,o, Fratres si venero nunc,quãdo fideles estis ad vos, Linguis loquens,quid vobis prodero? nihil. Quid ergo tunc lingua proderat,quando infideles eratis? Quid inquam prodest, Vbi loquar vobis aut in reuelatione,scilicet vt exponam vobis reuelationem. Reuelatio est vbi per figuras ostenduntur quædã mysteria,vt in Apocalypsi. Quid ergo prodest nisi signis,id est linguę accesserit intellectus,vt non spiritu tantum,sed & mente agatur? Nihil. Aut in scientia, scilicet vt exponam ea quæ ad sciendũ pertinẽt,ea sunt quæ fidem illuminant,vt de natura deitatis. Aut in prophetia,scilicet vt exponam scripturam quæ de futuris agit. Aut in doctrina,scilicet vt exponam scripturas quæ mores informant. Vel reuelatio est, subita aliquarum rerum ostensio per spiritum facta: vnde post ait, Si cui sedenti reuelatum fuerit &c. Prophetia est vt Esaiæ vel cæterorum,quam sine humana industria spiritus sanctus reuelat. Scientia est eorum quæ proprio studio didicit, doctrina eorum quæ alio docente affectus est. Tamen &c. Per similitudinem quorundam inanimatorum ostendit linguas siue prophetias inutiles esse.q.d. Per me ostendi linguã non valere sine interprete. Per me dico qui sum rationalis,tamen per inanimata idem possum ostendere. Quia quæ sine anima &c. Vel ita continua.q.d. Quanuis linguas appetatis,tamẽ illa, Quæ sine anima sunt vocem dantia,scilicet, Siue tibia,siue cithara, nisi dederint distinctiones sonituum, distinctos & intelligibiles sonos. Quomodo scietur quod canitur,tibia, Aut quod citharizat, id est quis indicare poterit modos,vel consonantias cantilenæ. Et enim. Item per aliam similitudinem idem ostendit.q.d. vere de istis nescietur,quia nec de tuba. Etenim si tuba det incertam vocem. Iudæis erat vsus tubę in festis & bellis diuersis sonis. Si ergo det incertam vocem,scilicet quæ bellum non significet, Quis parabit se ad bellum? q.d. Vox illa nescitur,id est non intelligitur,quod effectus indicat,quia nemo se parat ad bellum. Ita & vos,loquentes, Per linguam,quorumlibet signorum,vel incognitam, Nisi sermonem manifestum,per interpretationem, Dederitis,qui debetis ad bellum contra dæmones homines hortari, Quomodo scient,id est intelligent, Id quod dicitur a vobis, nullo modo. Et vere nescietur, Eritis enim loquentes in aera,id est ad aures hominum inanis aeris ictu,non ad corda hominum intellectu. Ideo eritis loquentes in aera, quia tam multa eritis loquentes, Vt puta, multa, sunt Genera linguarum, in hoc mundo. Multæ Ambrosius Ambrosius

C

quidē sunt linguæ in mundo,sed habent proprias significationes vocum vt intelligantur. D
vnde subdit, Et nihil est sine voce.Quod totum est dicere,tantum valet hæc locutio,ac si
omnibus linguis loqueremini,quas nullus vnquam intelligeret,& de omnibus rebus in vna
quaq; lingua,quia nulla res est sine sua voce, in vnaquaq; lingua. Vel ita distingue literam.
Ideo nescitur.Quia, Eritis in aera loquentes.Nam multa vt puta, multa sunt. Genera
linguarum,in hoc mundo. Et in singulis linguis nihil est sine voce,id est quia loquimini
omnibus linguis,& de omnibus rebus. Si ergo.q.d.quia alii sine interprete non intellige-
rent.Ergo si, Nesciero virtutem vocis,id est interpretationem significationis vocis quam
profero, Ero barbarus,id est non intellectus ei, Cui loquar,id est quem instruere debeo.
Et ille qui loquitur,id est qui instruit,mihi est barbarus,id est non intellectus.Vel, Qui au
dit,Alia litera,cui sensui potest aptari etiam illud, Qui loquitur,vt passiue accipiatur:vt
sit sensus, Qui loquitur.i.qui instruitur.Vel qui audit,quod est idem, Erit mihi barba-
rus,id est nec ipse me,nec ego ipsum intelligo. Sic & vos &c.q. d.Sicut dico de me quod
ero barbarus sine interpretatione, Sic & vos,eritis barbari sine interpretatione: & ideo
quærite, Vt abundetis,donis,ad ædificationem ecclesiæ,quod est per interpretationem.
Hoc ideo dico, Quoniam estis æmulatores spirituum ,id est desideratis dona sancti spi-
ritus.Vel sub vna distinctione potest legi,hoc modo. Sic,id est propter hoc ne sitis bar-
bari. Et vos,vt ego,quærite, Vt abundetis ad ædificationem ecclesiæ,quoniam æmula E
tores estis spirituum.Et ideo.q.d.& quia ædificare debetis, Ideo & qui loquitur ling.oret
deum, Vt interpretetur,id est interpretandi gratia sibi detur.Vel, Sic oret,id est sic lo
quatur,vt etiam, Interpretetur,id est exponat.Nam si alter fecerit,non valet,& hoc est qđ
subdit, Nam si orem,id est loquar, Lingua.sine interpretatione, Spiritus meus,scilicet
Ambrosius spiritus sanctus a deo mihi datus, Orat,id est facit me loqui.Vel, Spiritus,id est ratio,
Augustinus Orat,id est facit me loqui,id quod bonum esse putat.Vel spiritus hic vocatur,vis animę,
super Genesim. inferior mente,vbi corporalium rerum similitudines imprimuntur,vt verbi gratia.Spiritus
Pharaonis informatus est vt videret imagines.Mens vero Ioseph illuminata est vt intelli-
Ambrosius geret.Et est, Spiritus meus orat,id est vis illa animæ inferior cui impressę sunt imagines
rerum, Facit me loqui,mens autem mea,id est altera superior vis animæ, Est sine fructu,
id est sine intelligentia earum rerum quæ dico,& ideo inde non instruitur.Ita enim fit,si lin
Ambrosius gua incognita quis loquatur:vel signa aliquarum rerum sine intellectu proferat , sicut solēt
Latini homines grece cantare,oblectari sono verborū,nescientes tamen quid dicant.

Quid ergo est?Orabo spiritu,orabo & mente. Psallam spiritu,psallam in
mente.Cæterum si benedixeris spiritu,quis supplet locum idiotæ?Quomodo
dicet amen super tuam benedictionem? Quoniam quid dicas nescit. Nam tu
quidē bene gratias agis,sed alter non ædificatur.Gratias ago deo meo quod
omnium vestrum lingua loquor . Sed in ecclesia volo quinq; verba sensu meo F
loqui,vt & alios instruam , quam decem millia verborum in lingua : Fratres
nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfe-
cti estote.In lege enim scriptum est , Quoniā in aliis linguis & in labiis aliis
loquar populo huic,& nec sic exaudient me,dicit dominus.Itaq; linguæ in si-
gnum sunt non fidelibus,sed infidelibus,prophetiæ autem nō infidelibus, sed
fidelibus.

Quid ergo est?vtile.Quid ergo est faciendum?Ecce, Orabo,id est loquar, Spiritu, id
est voluntate.Vel, Lingua,a spiritu sancto data, Orabo & mente,id est intelligētia mē
Augustinus tis.Vel, Orabo spiritu,orabo & mente ,id est ita loqui approbabo vt & signa rerum for-
sup Genesim, mentur in spiritu,& eorum intellectus refulgeat in mente.sicut, Psallam spiritu,id est me-
lodia cantus quod minus est.Et, Psallam mente,id est spiritali intelligentia,mentis quod
plus est,id est sic psallam vt & consonantiam vocis intelligam , & similiter concordiam in
membris ecclesiæ esse debere. Cæterum.q.d.Ita est orandū vel psallendum vt dixi. Sed
si aliter feceris,scilicet, Si benedixeris,id est aliqua bōa dixeris, Spiritu,id est lingua per
spiritum data, Quis supplet locum idiotæ,id est illiterati & rudis.q.d.nullus.Nec etiā sa-
piens,quia non intelligit. Deinde aperiens quis sit locus idiotæ,subdit, Quomodo dicet,

A aliquis, Amen. Hic est locus idiotę etiã multum intentus, Super tuam benedictionem, vt intelligat eam, nullo modo. Quoniam quid dicas nescit. Nota quod hoc verbũ amen, nec græcum est, nec latinum, sed hebręum, & interpretatur verum: cumq; posset dici, verum, vbi dicitur amen, nec græcus tamen nec latinus interpres ausus est, vel transferre ne vilesceret nudatum, sed honorem haberet velamento secreti. Nam & tu, q. d. Ideo dico super tuam benedictionem. Nam tu &c. Vel ita continua. q. d. Hoc noto quod idiota habet locum. Nam hoc non noto, vel arguo, quod agis. Quia, Tu quidem bene gratias agis, in lingua. Hoc dicit nẽ donum spiritus videatur reprehendere. Agis gratias dico, Sed alter non ędificatur. Et ne forte quasi ęmulis videretur dicere per inuidiam deprimẽs in aliis quod in se non haberet, ostendit omnium horum se loqui linguis, subdens, Gratias ago. Hic proponit se exemplum quod non deberent loqui linguis, nisi ad ędificationem, sicut ipse facit, qui omnes linguas nouit. q. d. non in vobis vitupero quod ipse non habeo Quod, id est quia, Ego loquor linguas omnium vestrum, id est qua loquitur aliquis vestrum. Et inde. Gratias ago deo meo. Dico quod omnium linguis loquor, Sed in ecclesia, cui esse debeo vtilis, Volo magis loqui quinq;, id est pauca, Verba meo sensu, scilicet vt intelligam, Vt alios, de fide & moribus, Instruam, quam decẽ millia verborum, id est infinita verba, In lingua, sic & vos, o, Fratres in ecclesia, agite, scilicet, Nolite effici, per imperitiam, Pueri sensibus, qui verba exprimunt quæ non intelligunt. Nolite, ergo esse, Pueri sensibus, vt non intelligatis quæ dicitis sicut pueri, sed iuxta exemplum quod proponit dominus dicẽs, Ambrosius
B Efficiamini sicut paruuli. Estote paruuli malitia. Vt, scilicet per innocentiam sitis remoti Ambrosius a malitia, vt sunt paruuli, Sensibus autem perfecti estote, vt intelligatis plene quod dicitis. Et studeatis his quæ prosunt fratribus, quod est perfectio sensus, dicente Salomone. Scire legem sensus est optimus. In lege enim. Vel, Quidem. Ratio hic ostenditur quare non deberent quærere linguas, quia linguę in signum sunt infidelibus quod ipsi iam non sunt. Et non sunt ad ædificationem quæ in ecclesia est necessaria iam fidelibus. q. d. ideo ne quæratis linguas. Quia, Est in lege, id est in prophetia Esaiæ, quæ hic dicitur lex. Scriptũ est hoc. Quoniam &c. Vel, In lege, scilicet in Esaia, Quidem scriptum est. Hoc. s. Quoniam in aliis linguis, & in aliis labiis, id est diuersis generibus linguarũ, Loquar, per apostolos, Populo huic, scilicet Iudaico, & hoc faciam, vt vel sic exaudiãt me, Et nec sic, id est signo miraculi, Exaudient me dicit dominus, in quo notat linguas esse datas in signũ infidelibus. vnde subdit, Itaq; &c. q. d. quia linguis loquutus est, vt hoc signo crederẽt. Itaq; linguę sunt in signum, non infidelibus, qui crederent omnia posse deum, Sed infidelibus, ad fidem nouitate miraculis mouendis. Vel, Ita in lege &c. Dicit linguas quibus velatur veritas non esse appetendas, quia etiam omnia velamina legis veteris dominus per prophetam esse mutanda dixit, vt fidelibus perspicua fieret veritas in nouo testamento, remoto le- Ambrosius
C galium figurarũ velamine. Et hac similitudine ostendit linguas, quibus obtegitur veritas, non esse appetendas: nec dari propter fideles, sed infideles: sicut in veteri lege velamen erat, vt indignis & infidelibus velaretur veritas. q. d. Ideo ne quæratis linguas, quia, Scriptum est in lege, hoc, Quoniam loquar po. huic, in aliis linguis. s. non de sabbato, & neomeniis, & circuncisione, & huiusmodi, sed nouum test. Et aliis labiis. i. aliis verbis. s. de spiritualibus non de terrenis. Et nec sic exau. me, di. dñs. Hoc de his dixit, quos præsciuit non credituros, quibus propter peccata non patet, vel non placet veritas. Ex hoc. Itaq;, patet, quod linguæ aliquando, Insi. sunt non fi. sed insi. quia dum dat deus loqui linguis sine interpretatione significat propter infideles hoc fieri, ne eis reueletur veritas. Vel ita, Aliis linguis loqui, & aliis labiis dicit parabolice & obscure loqui, qualiter incredulis loquitur dñs: fidelibus autẽ in reuelatione veritatis. vnde dñs apostolis ait, Vobis datũ est nosse mysteriũ re. d. c. a. in para. Et velamine incognitę linguę obscurãtur sermones dei, ne videantur a perfidis, & ideo lingua non est appetenda. & conuenit in parte cum præcedente lectione, vtraq; enim est Ambrosii. q. d. ideo ne quæratis linguas, quia, Scri. est in le. hoc, Qm̃. l. po. huic, maliuolo, In aliis lin. & aliis labiis q̃ fidelibus & beniuolis, qui autẽ in reuelatione qua indigni sunt, sed in parabolis dicitur eis euãgeliũ. Et sic non exau. me, di. dñs, sicut nec digni sunt. Itaq;, a simili infert. q. d. quia parabolice & obscure loquitur deus perfidis & maliuolis propter ipsorũ malitiam. Itaq;, per hoc patet, Quod ling. in sig. sunt, non fi. sed in fide. i. sermones dei incognita lingua obscuri sunt, ne videantur a perfidis, vt cũ audiũtur

Marginal notes: Augustinus super Ioan. (beside line 3); Ambrosius (beside line 9); Ambrosius (beside line 33); Augustinus (beside line 41).

signum sit,quia propter perfidiam factum est,vt audientes non intelligant.Hoc vtiꝙ fit in D
fidelibus quibus teguntur sensus.Fidelibus vero conuenit prophetia, non lingua incognita.Vnde subdit, Propheriæ autem,vt sensibus perfecti sint fideles,daræ sunr, Non infidelibus,ne sanctum detur canibus:sed fidelibus,vt ædificentur.

Si ergo conueniat vniuersa ecclesia in vnum,& omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ aut infideles,nonne dicent quid insanitis? Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, conuincitur ab omnibus,diiudicatur ab omnibus.Occulta enim cordis eius manifesta fiunt, & ita cadens in faciem adorabit deũ,pronuncians quod vere deus in vobis sit.Quid ergo est fratres? Cum conuenitis,vnusquisꝙ vestrum psalmum habet, doctrinam habet,apocalypsim habet,linguam habet, interpretationẽ habet, omnia ad ædificationem fiant.Siue lingua quis loquitur secundum duos,aut vt multum tres & per partes, & vnus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesia,sibi autem loquatur & deo.Prophetæ autem duo aut tres dicant,& cæteri diiudicent. Quod si alii reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare,vt omnes discant,& omnes exhortentur.Et spiritus prophetarum prophetis subiectus est.Nõ enim dissensionis est deus sed pacis,sicut & in omnibus ecclesiis sanctorum doceo. E

Si ergo,Alia ratio hic ostenditur,cur non deberent loqui linguis tantum.q.d.quia linguę sunt in signũ,& non sunt ad ædificationem, Ergo si vniuersa ecclesia conueniat in vnũ, & omnes loquantur linguis,sine interprete, Intret autem quis idiota vel infidelis,nonne dicet quid insanitis? q.d. Arreptitii nanꝙ videbũtur cum alter alterum non intelligat.Fit enim tumultus quidam inconditus multitudinis,quasi phrenesim pariẽtis.Aut forte quã dã seductionem qui audiunt putabunt esse & vanitatem, quæ ideo linguis canatur,quia pudoris sit si reueletur.Sicut fit apud Paganos,quibus aliquo modo illa quæ ab eis vocantur,sacra velantur,ne se vanitatibus cernãt illudi.Omnis enim impostura tenebras quærit,& falsa pro veris ostendit,sicut Pagani,tectis vanitatibus illuduntur.Apud vos autẽ nihil asture fucatum est,sed simpliciter & aperte vnus laudatur deus, quia si nullus intelligeret, posset videri seductio,quę linguis caneretur,cum pudor esset reuelari. Si autem.q.d.Si omnes loquantur linguis,illud inconueniens sequitur. Si autem omnes,viritim, Prophetent,id est exponant. Intret autem quis infidelis aut idiota,ipse, Conuincitur, suo errore, Ab omnibus diiudicaꝛ,id est dãnabilis ostenditur ab omnibus.Et hoc ideo Enim,id est quia, F
Occulta cordis eius,id est peccata sua quæ nesciebat esse peccata, Manifesta sibi fiunt, expositionibus illorum.Et ita cadens in faciem,id est humiliãs se, Adorabit deum,qui se sibi per vos notificauit, Pronuncians,ore quod habet in corde.s. Quod deus vere sit in vobis. Quid ergo.Iã incipit determinare quomodo sit linguis vtẽdũ.q.d.Quandoquidẽ hæc eueniunt de locutione linguarum, Ergo quid de eis,o fratres,agendũ est? scilicet hoc. Cum conuenitis in vnum,vtimini linguis ad ædificationem, sicut cætera facienda sunt. Nam vnusquisꝙ vestrum habet aliquod donum,quo potest vti ad ædificationẽ,ideo nullus se excuset.Verbi gratia, Alius habet psalmum,id est laudem dei per canticum. Vel, Habet psalmum,id est gratia dei psalmos intelligit. Alius habet linguam, alius doctrinam,de moribus.Vel, Doctrinam,id est spiritualem sensum per prudentiam. Alius habet apocalypsim,id est reuelationem, Alius habet interpretationem linguarum, vel scripturarum. Omnia autem,hæc & alia, Ad ædificationem fiant,id est fieri debent. Siue &c.q.d.Cætera suis modis ad ædificationem agenda sunt,lingua vero sic est vtendum. Siue quis, id est si aliquis, Lingua loquitur secundum duos,fiat locutio, Aut secundum tres,vt multum sit,id est duo vel tres loquantur, & non plures quam tres, vt occupent diem loquentes linguis, & non sit locus prophetis scripturas differentibus, qui totius ecclesiæ sunt illuminatores. Dico vt locutio linguæ fiat secundum duos aut tres, & hoc idem fiat

Ambrosius
Ambrosius
Ambrosius
Ambrosius
Ambrosius

A Per partes ecclesiæ. Vel vt vnus post alterum loquatur, vel intercise, & vbicunque vel quandocunque quis loquatur, Vnus sit qui interpretetur, id est aliquis sit qui expôat populo. Si autem non fuerit interpres, taceat linguis, loquens. In ecclesia, vbi nihil debet esse, vbi ędificatio. Sibi autem loquatur, linguis, id est tacite oret deum. Sibi loquitur, qui compungitur ex his quæ dicit. Et hic deo loquatur, id est ad honorem dei quem laudat vel honorat. Ambrosius

Prophetæ etiam duo, tantum, Aut tres, dicant sigillatim, nô plures, ergo debent esse qui linguis loquuntur. Ideo dicit duo vel tres, quia sufficit sermo tot hominum. Et in ore duorũ vel trium stat omne verbum. Cæteri autem, tacite, Diiudicent, quid dicant, an accipiẽdum sit an non. Quod si aliquid, melius, Reuelatum fuerit, per spiritum sanctum, Sedẽti, id est illi qui audiebat, Prior, prophetans, Taceat, & det illi locum vt dicat. Quia datur aliquando inferiori quod non superiori. Ideo dico vt det locum, Potestis enim omnes, etiam sedens, accepta prophetandi gratia, Prophetare, non tamen simul, ne perturbatio fiat. Sed, Per singulos, vt ita ordinato vsu prophetiæ, Omnes, etiam maiores, Discât, & omnes, etiam minores, Exhortentur, alios, Et spiritus. q. d. loquens debet cedere sedenti, Et, id est quia, Spiritus prophetarum subiecti sunt prophetis, id est spirit⁹ sanctus, qui vnus est: sed pluraliter dicit, propter multos ꝓphetas quos replet, vel propter plura dona ei⁹: subiectus est prophetis, vt quando volunt tacere, & quando volunt loqui possint, & non cogit eos, vt Phitonicus clamare aliqua vel subticere. Vnde si prior non cedit, videtur nô esse spiritus dei. Subiectus etiam dicitur spiritus dum suggerit, & iuuât bonos conatus. Nô enim. q. d. Vere subiectus est. Quia. Nô est dissensionis deus, id est discordiæ authot. Sed pacis, & ideo alter cedat alteri. Dissensionis autem deus esset, si quos replet simul loqui compelleret, quod non facit: potius facit, vt alter alteri cedat: aliter dissensionis esset, & non pacis. Hæc autem de ordinabili vsu linguarum & prophetiæ, sicut in nostra ecclesia doceo. Et ita vobis dico, Sicut in omnibus ecclesiis, etiam Sanctorum doceo. q. d. non est nouum, vel singulare quod vobis dico. Ideo firmiter tenete. Ambrosius Ambrosius B

Mulieres in ecclesiis taceant, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An a vobis verbum dei processit, aut in vos solos peruenit? Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia domini sunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur. Itaque fratres æmulamini prophetare, & loqui linguis noli te prohibere. Omnia autem honeste & secundum ordinem fiant in vobis.

C Mulieres, Quasi dicat, & si dixi quod potestis omnes prophetare, tamen Mulieres taceant in ecclesiis, vt nec loquantur linguis nec prophetent. Non enim permittitur eis, ab aliqua authoritate, Loqui, in ecclesia, Sed, potius præcipit, Esse subditas viris, quod velũ innuit. Sicut & lex dicit, in Genesi, sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Si quid autem volunt discere, interrogent viros suos, & hoc domi, tantum. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia, quia côtra disciplinam ecclesiasticam est. Et quia pro peccato quod induxit mulier, semper debet verecũdari. An a vobis. Quia forte de linguis & prophetia quibusdam apostolus non recte locutus fuisse videretur, ne aliter ordinare præsumerent, quia & in aliis suas institutiones mutauerant, subditur increpatio qua arguit eos. Quasi suis institutionibus dimissis aliquas nouas vellent inducere quod non possent. Quia ab eis non processit verbum dei, nec soli acceperunt, quod ait sub interrogatione, ita, An a vobis? Quasi dicat, non debetis mutare quod tradidi. Quia, An processit verbum dei a vobis, ad nos, imo a nobis ad vos. Ideo ita arguit eos, quia sic se iactabant Corinthii, quasi beneficium darent accedentes ad fidem, non acciperent, & exemplo eorum cæteræ gentes vocarentur ad fidem. Ideo illos iterum arguit subdens, Aut in vos solos peruenit verbũ dei. Quasi dicat, non, imo in alios plures. Et ideo quod alii tenent, tenete. Ideo sic arguit eos, quia tales se præbebant elatione vanitatis. Quasi si ipsi non obedirent verbis fidei, nemo crederet. Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis &c. Quasi dicat, Item ideo meh' Augustinus Ambrosius Ambrosius Ambrosius Ambrosius

præcepta tenere debetis,quia quæ scribo vobis, Mandata,domini sunt, & oportet vt ita, D
Cognoscat ea esse si quis vere est propheta,aut spiritualis vt videtur esse. Alioquin si con
Ambrosius tra vadit,nec propheta est nec spiritualis.Hæc dicens tangit pseudo apostolos,qui pro desideriis hominum nō diuina,sed terrena docebant.Ideo dicit propheta vel spiritualis,quia sunt spirituales qui non sunt prophetę,qui non habent notitiam de futuris. Si quis autem. q.d.mandata sunt dei quæ scribo. Sed si quis ignorat,hæc esse mandata dei, & non vult
Aimo. credere esse mandata dei, Ignorabitur,a deo in futuro,id est reprobabitur,& non cognoscetur esse inter prędestinatos,vt in euangelio legitur,dominus dicturus malis,nescio vos,
Augustinus Augustinus sup Ioānē. id est non noui vos esse meos,vel inter prædestinatos.Et recte qui nescit domini esse qui dicit apostolus,& ipse a domino ignorabitur in die iudicii.Vel ita, Si quis &c. solidam vult esse apostolus scientiam spiritualium quæ docet,& spiritualiter debere intelligi sciens, ait,
Si quis,q.d.Tenete quod dixi,& spiritualiter,& vere hæc intelligite.Et hoc est quod ait,
Si quis videtur propheta esse,aut spiritualis,id est si quis est quod videtur,cognoscat,id est vere & spiritualiter intelligat, Quæ scribo vobis,qa vere spiritualia sunt.Per hoc innuit
Augustinus ad Encodiū difficilia esse verba epistolarū,cum a propheta vel spirituali iubet cognosci. Et nota quod ait,Si quis videtur propheta aut spiritualis,quod vtique non est si non ita esse cognoscit.Qui enim vere est,ita esse cognoscit,& ideo cognoscat, Quia domini sunt mādata.Si quis autem,hæc, Ignorat,ignorabitur,non de omnibus quę scripsit,dicit hęc apostolus,tanquam E
ista pœna sint illi plectendi,qui non valent discernere ineffabilem trinitatis vnitatem.Pusilli enim in Christi cruce gloriantes,& si ignorant quæ subtilissime disseruntur,tamen ad gloriam perueniunt,quia non perit vnus de pusillis,pro quibus mortuus est Christus. Non igitur hoc dicit de his quæ vix ad paucorum intelligentiam,eamque exiguam quantulacunque in hac vita de re tanta esse potest,perueniunt,sed de prædictis quæ fidem & mores ędificant,scilicet vt linguis prophetia præponatur,vt illa non perturbate agantur. Quasi prophetiæ spiritus etiam inuitos loqui cogeret,vt mulieres taceant in ecclesia,vt omnia honeste & secundum ordinem fiant. Coercet ergo & ad pacificum ordinem reuocat inquietos, tanto ad seditionem faciliores,quanto sibi videbantur spiritu excellentię, cum superbiēdo cuncta turbarent.Et est, Si quis ignorat.hæc prædicta,siue magnus,siue paruus sit. Igno
Augustinus rabitur,id est improbabitur.Non enim si ad scientiam referas ignorat deus aliquos,vel aliqua,qui tamen in iudicio dicet, Nō noui vos:sed eorū improbatio hoc verbo insinuata est.
Itaque.q.d. quia interpretatio ędificat.Itaque,o,fratres, ęmulamini,id est desiderate, Pro
Ambrosius phetare.& tamen loqui linguis, Nolite prohibere,ne fiat dissensio. Omnia autem.q.d. Dico nolite prohibere, Sed omnia tam hæc quam alia facite in vobis,non pueriliter sed honeste, scilicet cum pace. Et secundum ordinem prædictum, vt vtilius minus vtili præponatur.

CAPVT XV.

F

Otum autem vobis facio fratres euangelium, quod prædicaui vobis,quod & accepistis,in quo & statis, per quod & saluamini,qua ratione prædicauerim vobis si tenetis,nisi frustra credidistis . Tradidi enim vobis in primis quod & accepi , quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas,& quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & quia visus est Cephæ,& post hoc vndecim . Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul,ex quibus multi manent vsque adhuc,quidam autē dormierunt . Deinde visus est Iacobo,deinde apostolis omnibus. Nouissime autem omnium tāquam abortiuo visus est & mihi.Ego enim sum minimus apostolorum,qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei.

Ambrosius Notum autem. Finito tractatu de donis spiritus sancti agit de resurrectione mortuorū. Hac vtique causa , quia cum ipso docente recte credidissent de ea , postea tamen quorun-

A dam prauiloquiis corrupti ab hac fide recesserant. Ipsam ergo futuram probat primo per resurrectionem Christi, deinde per alia multa. q.d. de spiritualib9 hucusque docui. *Sed mo* do o fratres facio vobis notum euangelium, de resurrectione mortuorum, quod iam *Prae*dicaui vobis. q.d. non est nouum, *Quod & accepistis*, id est dignum acceptione iudicastis *In quo & statis*, id est stare datur vobis qui sine eo caditis. *Per quod & saluamini*, iã ex certitudine spei, & saluabimini in futuro in veritate rei & speciei. *Si tñ retinetis qua ra*tione prædicauerim vobis. i. si tenetis illud euãgelium de resurrectione mortuorum ea ratione qua confirmaui vobis, id est per resurrectionem Christi tenetis dico, nisi frustra credidistis, id est aut tenetis resurrectionem mortuorum, aut in cassum est fides, quæ non accipitur nisi spe resurrectionis. Vel ita, *Nisi*. q.d. saluabimini dico, *Nisi frustra credidistis*. Illud idem quod prædicaui vobis ad confirmationem resurrectionis mortuorum. *Tradi*di enim, istud, vobis in primis, id est inter maxima, & adhuc trado, quod & accepi a spiritu sancto non finxi. s. *Quoniam Christus mortuus est*, non pro sua necessitate, sed *Pro peccatis nostris*. Et hoc dico, *Secundum scripturas*, veteris test. quę mortem Christi futuram cecinerunt. Vnde Esaias, Vt ouis ad occisionem ductus est. Et item, Tolletur a terra vita eius ab iniquitatibus populi mei. Ductus est ad mortem, *Et*, etiam, *tradidi quia sepultus est*, & hoc similiter secundum scripturas. Ait enim Esaias, Dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua. Et item, Erit (inquit) sepulcrum eius gloriosum. *Et etiam tradi*- Ambrosius / Aimo.

B di quia resurrexit, probata vera morte, & hoc tam cito. s. *Tertia die*, vt ea potestate credatur nos posse suscitare. Et hoc dixi, *Secũdum scripturas*. Inquit enim Osee, Post biduum viuificabit nos, & in die tertio resurgemus, & viuemus in conspectu eius. *Si autem mortuus & sepultus resurrexit*, ne dubitetis mortuos & sepultos resurgere. *Et*, etiã tradidi, *Quia visus est*, post resurrectionem, *Cephę*, id est Petro priusq̃ aliis viris, quibus apparuisse legitur in euangelio. Aliter contrariũ esset quod primo mulieribus apparuisse legitur. *Et post hęc, visus est, Vndecim*, Apostolis in cõclaui. Alia litera, habet *Duodecim*, quod p synecdochen accipit. Vbi enim pars maior est aut potior, solet eius nomine etiam illud cõprehendere quod ad ipsum nomen non pertinet: qualiter illud dictum est, Nõne ego vos duodecim elegi, cum tamen Iudas de electis non esset: ita & hic dicitur. Hunc enim numerum verum cum articulo Græci codices habent, vt non quicunque. xii. sed illi in eo numero intelliguntur: sed vndecim nonnulli codices habent, quod credo perturbatos homines emẽdasse, neutrum tamen veritati repugnat. *Deinde visus est plusq̃ quingentis fratribus, simul*, hoc non in euangelio legitur. *Ex quibus multi manent vsque adhuc*, qui testes sunt si quęritis ab eis. *Quidam autem*, illorum, *dormierũt*, id est mortui sunt, in hoc testimonio permanentes. *Deinde visus est Iacobo*, singulariter, nec hoc in euangelio est. *Deinde Apo*- Ambrosius / Augustinus de cõsensu euãgelistarũ / Augustinus in libro qõ. sup Gen. / Augustinus de cõsensu euãgelistarũ / Ambrosius

C stolis omnibus, apparuit in ascensione. *Nouissime autem omniũ*. s. post ascensionẽ, *Visus est & mihi*, primum de cælo, post oranti in templo. Mihi dico, *Tanq̃ abortiuo*. i. simili abortiuo, quia coactus est ad deum conuerti, vt abortiuus cogitur nasci. Vel abortiuus dicitur, quia extra tempus natus, in Christo apostolatum accepit iam Christo in cælum assumpto. Abortiuus enim dicitur qui extra tempus legitimum & congruum nascitur, id est, anteq̃ debeat, vel post. Sic & Paulus hic dictus est abortiuus, quia tardi9 natus est in Christo q̃ debuisset. Vel similis abortiuo dicitur, quia minor aliis Apostolis erat consideratione præteriti status, vel tempore. Vnde subdit, *Ego enim &c.* q.d. recte post omnes apparuit mihi, quia *Ego sum minimus Apostolorum*, consideratione præteritorum. & dicit hoc causa humilitatis. Vel minor erat aliis tempore vocarione, quia vltimus vocatus est, non dignitate, labore, prædicatione. *Qui*, etiam, *nõ sum dignus vocari Apostolus, si mea* præcedentia attendantur merita. Vnde subdit. *Quoniam persecutus sum ecclesiã dei*, firmius testimonium est ab inimico, quod ante fuerat Apostolus. Ambrosius / Ambrosius / Aimo. / Aimo. / Ambrosius / Aimo. / Ambrosius / Aimo.

Gratia autem dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Non ego autem, sed gratia dei mecum. Siue enim ego siue illi, sic prædicauimus, & sic credidistis. Si autem Christus prędicatur q resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorũ non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra,

inanis est & fides vestra. Inuenimur autem & falsi testes dei, quoniam testimonium diximus aduersus deum ꝙ suscitauerit Christum quem non suscitauit : si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neq; Christus resurrexit. Q; si Christus non resurrexit, vana est fides vestra. Adhuc enim estis in peccatis vestris. Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. D

Et quasi quis quçreret, Si nõ est dignus vocari Apostolus, cur ergo Apostolus ? Respõdet, *Gratia dei sum id quod sum*, id est Apostolus. Deo dat gloriam qui eum elegit, non sibi,
& recte gratiam nominat. Primum enim sola gratia dat deus, cum non præcedãt nisi ma
Augustinus la merita, sed post, per gratiam incipiunt bona merita. Meritum enim fuit in Paulo cũ per
Augustinus sequebatur ecclesiam dei, sed malum. Cum ergo haberet hoc meritum malum, redditum
de grã & li est ei bonum pro malo, quod ostendit cum ait, *Gratia dei sum id quod sum*. Et vt osten-
bero arb. deret etiam liberum arbitrium, addit, *Et gratia eius*, id est apostolatus, *In me non fuit*
Augustinus *vacua*, id est ociosa, quia propter hoc quod persecutor fuit non minor gratia fuit ei in Apo
Ambrosius stolatu. Nõ fuit vacua dico, *Sed abundantius omnibus illis*, sigillatim laboraui, quia in
Augustinus tot populis in quot illi non laborauerunt, hoc tamen magis impletum est, quia & de opere
sup Ioannẽ manuum vixit, nec euangelio minus fecit. Et ne ipsa voluntas sine gratia dei putetur ali-
quid posse, subdit. *Nõ ego autem, solus sine gratia operor. Sed gratia dei mecum*, id est E
Augustinus cum libero arbitrio. Plane cum data fuerit gratia incipiunt esse merita nostra bona. Per il
lam tamen, quia si illa se subtraxerit, cadit homo. *Siue enim*. q.d. mortuus surrexit, & vere,
quia *Sic prædicamus*. s. Christum surrexisse, *Siue ego siue illi*, alii apostoli. Vel ita conti-
net. q.d. laborauimus ego & alii apostoli, & vere, quia in hac pdicatione, quod ita ait, *Si-
ue enim ego siue illi sic prædicauimus*, vbiq; scilicet Christum surrexisse, & vos sic credidi
stis. arguit eos, quia cum hæc fides manifesta sit, apud omnes ecclesias, illi inde desciuerãt.
Vel ita continet. q.d. Vere per gratiam hoc habeo, quia *Siue ego siue illi*, id est ego & il-
li. *Sic*, id est per gratiã, *Prædicauimus. Et, vos, Sic*, id est per gratiã, *Credidistis. Si
autem*. Hucusq; ostendit Christum resurrexisse, nunc per resurrectionem eius probat resur-
rectionem mortuorum. q.d. Ita cõstat Christum resurrexisse a morte. *Si autem*, hoc est. s.
si *Christus Resurrexit a mortuis*, qui est efficiens causa resurrectionis mortuorũ, *Quod
prædicatur*, ab omnibus veris apostolis, *Quomodo dicunt quidam, in vobis, Quoniã
resurrectio mortuorum non est futura. Si autem*. q.d. Dicunt quidam non esse futuram, sed
si hoc est. i. *Si resurrectio mortuorum non est futura*, dicendum est quod *Neq; Christus
Ambrosius resurrexit*, qui totum propter suos fecit. hæc pseudoapostoli tradiderant, qui negabant ve-
ritatem dicentes Christum nec venisse in carnem, nec passum, nec resurrexisse. *Si autem*.
Ambrosius Nequis neget resurrectionem Christi, subdit incõuenientia dicẽs. *Si autem Christus nõ
surrexit, prædicatio nostra est inanis*. i. inutilis. *Et fides vestra*, similiter est *Inanis*, id est F
inutilis, cum nulla remuneratio sit futura, quod vos non vultis. *Inuenimur autem*. & non
solum hoc inconueniens sequitur, sed etiam hoc aliud, quia nos apostoli quibus omnes cre
dunt, *Inuenimur falsi testes dei*, qui de falsa laude sua irascitur. *Quoniam diximus testi
monium aduersus deum*, s. qui & suscitauit Iesum Christum, *quem non suscitauit, si mortui
Augustinus non resurgunt*. Perhorrendum est aliquid falsi de deo dicere, & si ad laudem ei videatũ per
ad Hieron. tinere, quia non minori sed maiori fortassis scelere in deo laudatur falsitas, ꝙ vituperatur
veritas. *Nam si*. q.d. Deus non suscitauit Iesum si mortui non resurgunt. nam non resur-
rexit si illud est. quod ita dicit, *Nam si mortui non resurgũt, neq; Christus resurrexit. Q;*
id est sed *Si Christus non resurrexit*, tũc, *fides vestra vana est*, id est falsa, non tantũ inuti
lis. *Adhuc enim*. q.d. Vere falsa est fides, si Christus non resurrexit. *Quia adhuc*. s. post
baptismum estis, *In peccatis vestris*, quæ remissa fore credebatis. Sunt hæ verę cõnexio-
August de nes ratiocinationis, falsas tamen habentes sententias. Hæc autem & alia ideo inferũtur, vt
doctrina hic erubescat, cuius errorem hæc sequuntur, quæ etiam ipse damnat. Ne ergo in hoc errore
Christiana. remaneant, *Ergo*. Adhuc subdit aliud incõueniẽs. q.d. & quia vos estis in peccatis, *Er-
go & qui dormierunt in Christo*, id est qui mortui sunt in fide Christi, fuerunt in peccatis.
Et ideo perierunt, per hoc, verecundiã illis incutit & terrorem. *Si in hac &c.* Aliud in-
conueniens hic ostendit, q.d. & si Christus non resurrexit, *Nos sumus sperantes in Chri-*

A sto,id est in fide Christi. Tantum in hac vita,vt resurrectionem futuram non speremus, & si hoc est, Tunc miserabiliores sumus omnibus hominibus,qui vel hoc seculo fruuntur.

Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium, quoniã quidem per hominẽ mors,& per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur,ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine,primitiæ Christus,deinde hi qui sunt Christi,qui in aduentum eius crediderunt. Deinde finis cum tradiderit regnum deo & patri,cũ euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem.

Nunc autem.q.d.si Christus non resurrexit,hæc inconuenientia sequuntur, sed pro his inconuenientibus vitandis,nunc apparet, Quod Christus resurrexit a mortuis,qui est, primitiæ dormientium,id est mortuorum,qui ideo dicuntur dormientes,quia facile & integri de morte tanq̃ de somni dormitione resurgent,quorum primitię dicitur Christus,qa prius aliis tempore & dignitate surrexit. Quoniam quidem.q.d.per Christum hominem poterunt resurgere, Quoniam per hominem quidem multo,minorẽ venit mors,& si hoc est,ergo, Et per hominem,potest fieri,resurrectio mortuorum. Ecce primitiæ,homo,& hoc homo ad vitam,homo ad mortem:& ille non nisi homo,iste deus & homo. Quis autẽ ille,qs iste,supponit. Et sicut.q.d.per quẽ venit mors,per quẽ resurrectio? Ecce. Et sicut omnes moriũtur,corporali morte, In Adam,quia eius filii sunt a quo mortem & mortis meritum traxerunt: Ita & omnes viuificabuntur in Christo,quia eius filii sunt spiritali regeneratione. Arrẽde quomodo ait omnes mori in Adam,& omnes viuificari in Christo, quia nemo ad mortem nascitur nisi per illum,nemo ad vitam nisi per istum. Quia sicut p Adam omnes mortales in pœna facti sunt filii seculi,ita & per Christum,omnes immortales in gratia fiunt filii dei. Nemo quippe ambigit hoc de morte corporis dictum,quoniam de resurrectione corporis agebatur. Vnusquisq; autem.q.d.hoc omnes communiter habebunt.s.quod resurgent,sed tamen different. Quia vnusquisq; resurget in suo ordine,id est in sua dignitate,martyr vt martyr,Apostolus vt Apostolus,sic & ceteri. Primitię &c. Ordines hic exponit,vt de re certa,& tempora quando factum sit,& quãdo futurum sit vt resurgant mortui. Primitiæ,id est primus tẽpore,& maximus dignitate Christus est,qui prior resurrexit vt fidem faceret,& formam daret credentibus. Deinde omnes. Hi qui sunt Christi.s.qui in Christum credunt,qui minus eo digni sunt resurgent posteriores tempore,& dignitate minores,& qui sunt Christi exponit dicens, Qui crediderunt in aduentum eius,id est ipsum ad remunerandos bonos venturum. Vel in libro talis litera habetur. Deinde, Qui sunt Christi in aduentu eius.s.resurgent,id est cum venerit ad iudicium.

Augustinus super Ioã.

B

Augustinus ad Dardanũ

Augustinus ad Optatũ.

Ambrosius

Aimo.

Deinde,erit.finis,id est consummatio,hoc ponit ad cõmendationem resurrectionis, qua C impleta & finis erit mundi,& consummatio omnium.& hoc erit, Cum Christus tradiderit,id est repręsentauerit, Regnum,id est illos quos in bonis operibus rexit, Deo,creatori suo inquantum est homo,& patri suo,inquantum est deus. Ideo autem dicitur tradere patri,vt ostendatur,quia alia persona est filius q̃ pater. Non ergo sic arbitremur Christũ traditurum regnum deo & patri,vt adimat sibi,quod quidam vaniloqui crediderunt. Cũ enĩ dicitur tradiderit regnum deo,non separatur ipse vel spiritus sanctus,quia simul cũ patre vnus est deus filius & spiritus sanctus. Quid ergo est, Cum tradiderit regnum deo & patri,quasi modo nõ habeat regnũ deus pater? Sed hoc ita dictũ est, Cum tradiderit regnũ deo & patri,id est cum perduxerit credentes ad contemplationem dei patris, vbi est finis omnium,& requies sempiterna,& gaudium,ergo tũc erit finis,cum regnum,id est quos redemit sanguine filii tradiderit contemplando deo & patri,non quod ipse adimat sibi,quia vnus deus est cum patre. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eius. Regnum fulgebit in regno,cũ regno venerit regnũ,quod nũc oramus,cũ dicimus, Adueniat regnũ tuũ. Tradet ergo regnũ patri,qñ regnũ quod seminauit cũ venit minor patre,pducet ad specię in qua ęqualis nõ recessit a patre. Fideles qppe ei⁹ quos redemit sanguine suo dicti sunt hic regnũ eius,cuius regnũ etiã est omis creatura. Sed aliter dicit regnũ Christi ois creatura, aliter ecclesia. Regnũ Christi dicit ois creatura secũdũ potestatẽ deitatis,ecclesia vero secũdum proprietatem fidei,quæ de illo est. Et est sensus, Cum tradiderit regnum deo patri, id est cum perduxerit illos ad conspectum deitatis in quibus nunc regnat deus per fidem,

Augustinus de trinitate.

Augustinus super Ioan.

Augustinus de trinitate.

Augustinus in ps.xxi.

Augustinus de trinitate.

Augustinus in libro qõ. lxxxiij.

quia tunc reuelabitur a filio pater. Vnde, Nemo nouit patrē, nisi filius, & cui fi. vo. re. vbi D
& essentia filii cum patre & spiritu sancto videbitur, quod solis mundis cordibus dabitur,
Augustinus in lib. quęst. lxxxiij. quæ est summa beatitudo. Vel ita, Cum tradiderit regnum deo patri, id est cum patrem
regnare monstrauerit quod modo creditur. Tunc vero per speciem manifestationemq; cla-
rescet, & tunc erit finis, Cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutē.
Dum durat mundus, angeli angelis præsunt, dæmones dæmonibus, homines hominibus,
ad vtilitatem viuentium vel deceptionem: sed omnibus collectis, iam omnis prælatio cessa
bit, quia necessaria non erit. Hanc autem prælationem dicitur Christus euacuare, qa suos
omnes in regno exaltabit, qui hic humiles fuerunt, sicut ipse ex humilitate regnat, quā ha-
buit. Distingue. Principatum, dicit maiores. Et potestatem, dicit minores, Virtutē, il
Aimo. los qui miracula faciunt, vel fortes homines. Sed tunc cessabit omnis creaturæ prælatio in
angelis & hominibus, cessabit timor, regnabit charitas, non erit inter præsidentes & sub-
ditos vlla dissensio. Vel ita, Cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & vir-
Augustinus tutem, quia tunc notū erit omnibus, nihil horum aliquos terrenos vel cælestes habuisse ex
se, sed ab illo ex quo sunt omnia.

Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eiꝰ.
Nouissime autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus
eius. Cum autem dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subie
cit ei omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tūc & ipse filius subiectus E
erit illi qui subiecit sibi omnia, vt sit deus omnia in omnibus.

Oportet autem illum. q. d. Tūc aperte regnabit. sed interim, Oportet illum, regnare oc
culte, qa aliter scripturæ falsæ essent: & qui modo regnat, poterit suos suscitare. Oportet re
Augustinus in lib. quęst. lxxxiij. gnare dico, Donec ponat, in futuro. Omnes inimicos sub pedibus. Vel ita, q. d. tradet
regnum, euacuabit potestatem: sed Oportet illum regnare, id est regnum eius interim ma
Aimo. nifestari, Donec ponat omnes inimicos, voluntarios vel coactos, Sub pedibus, id est sub
Augustinus in lib. quęst. plena subiectione, vel Sub humanitate sua, vt ipsam reuereātur & honorent, & Christum
hominem deum & regem omnium agnoscant. Et est sensus, Interim oportet regnū eius ma
nifestari, donec eum regnare fateantur omnes inimici eius, scilicet & illi qui ex iniustis iu-
stificantur, & ei fide subduntur. & illi qui ad iustorum beatitudinem non pertinent, quia &
Augustinus ipsi eum regnare ipsa regni eius manifestatione confusi fatebuntur. Attēde quod ait, Do
nec ponat &c. Non enim ita dictum est, quasi cum posuerit inimicos sub pedibus non sit
postea regnaturus, sed ad tantam euidentiam regnum perducet, vt inimici nō audeant ne
gare quod regnet, quo amplius nō erit manifestius, & si amplius duret. Aliud est non am-
plius manifestari, aliud non amplius permanere. Non amplius manifestari est, nō fieri ma-
nifestius: non amplius permanere, non esse perseuerantius. Quando aūt manifestius erit re
gnū Christi q̄ cū omnibus claruerit inimicis? Dicendo ergo, Donec, maiorē excludit ma F
nifestationē regni nō ampliorē pmanētiā, ita etiā dictū est, Oculi nostri ad deū, donec mi-
sereatur nostri. Non vt tunc auertantur cū misertus fuerit, sed vt nihil amplius inquirant.
Inter alia vero constat quod & potestatē suscitandi habet. vnde subdit, Nouissima autē.
Iterum aūt commendatio resurrectionis est hic. q. d. Modo regnat Christus, & tunc regna-
bit. Tunc aperte regnabit, sed interim oportet eū regnare. Sed mors inimica, cui inimica
mur, vel ipsa nobis, Destruetur nouissima, quia nō erit quod destruatur, postq̄ mortale hoc
induerit immortalitatē, quia amplius non dissoluent homines sicut hæretici arbitrantur.

Omnia enim. q. d. Oīa ponet sub pedibus quod vtiq; poterit, quia scriptura dicit, quod
Augustinus in lib. quęst. lxxxiij deus pater, Subiecit omnia sub pedibus eius. i. Christi, vt etiam mortem destruat. Cū ve-
ro qui subiecit oīa sine dubio patrē vult intelligi, sicut in euāgelio multis locis Christus ad
patrē refert q̄ habet, non solū propter formā serui, sed etiā propter principiū de quo est, &
de quo ęqualis est ei, de quo est. Hęc aūt scriptura quomodo intelligi debeat, ostēdit, subdēs,
Cū aūt scriptura dicat, illud cōstat ex eiꝰ authoritate quod oīa sine dubio, Subiecta sūt
ei. s. Christo, Præter eum. i. deitatem eius qui subiecit ei omnia. Qui sicut ex nullo est ita
nulla rōne pōt alicui esse subiectꝰ. Ipse em̄ principiū est omniū. Cū aūt. q. d. deus nō est ei
subiectꝰ, sed potiꝰ ipse deo scd̄m quod est hō. qd̄ ita ait, Cū aūt subiecta fuerint illi. i. filio.
Augustinus Oīa, tūc etiā in ipa platiōe, Ipse filiꝰ, scd̄m ꝗ hō, subiectꝰ erit, cū corpe suo qd̄ est ecclīa,

A Illi q subiecit,sibi oĩa.Intẽde quod ait cũ fuerint subiecta,nõ ideo dicit hoc qn & mõ sub iecta sint.Er quod ait,& ipse subiect⁹erit,non hoc ita dicit quin & modo subiectus sit , sed quodam genere locutionis vtitur , quod plerunque loquitur scriptura, vt quod semper est tunc in aliquo fieri dicatur,cum cognosci incipit ab eo,vt cum nomen dei semper semẽ sit, dicitur tamen in oratione dominica,Sanctificeẽ nomen tuũ,id est sanctũ esse innotescat. Ita etiam supradictum est cũ tradiderit.s.deo & patri,id est cum patrem regnare mõstra= uerit.similiter & illud,Euacuabit omnem potestatem &c.quia tunc omnibus erit notum ni hil per se habuisse potestatis terrenos vel cælestes nisi a deo,ex quo sunt omnia. Tunc eñ nulli spes aliqua remanebit in aliquo principe nisi in deo.Et est sensus, Cum omnia subie cta illi fuerint,id est subiecta esse innotuerit. Tunc & ipse subiectus erit illi,qui sibi subie= cit.i.innotescet illi subiectus esse secũdum formam serui, cui est æqualis secũdum formam dei. Vt sit.q.d.tunc erit subiectus.ita tamen,vt secundum alteram naturam.s.diuinam, Augustinus in lib. quęst. lxxxiij.

Sit deus,vnus cum patre,& spiritu sancto ens omnia quæ desiderari possunt. In omni= bus,membris suis.Quia præmium virtutis erit ipse qui dedit virtutem,quia deus erit vn= de satientur. Omnia ergo erit,quæ honeste desiderãtur,quia deus erit vita,& salus,& vir tus,& copia,& gloria,& honor,& pax,& finis desideriorum,& omnia bona. Et hæc erit in omnibus.In quibusdam ęternis potest aliqua esse distantia,ipsa autem æternitas absq; di= uersitate mensurę est.Et multæ mansiones in vna vita erunt.s.varię meritorum dignita= Augustinus de ciui.dei.

B tes,sed vbi deus erit omnia in omnibus,erit etiam indispari claritate par gaudiũ,vt quod habebunt singuli,commune sit omnibus,quia etiam gloria capitis,omnium erit per vincu lum charitatis.Vel ita vt agat de Christo secũdum diuinitatem, Cum subiecta fuerint il li omnia,id est cum omnes adorauerint Christum vt deum, Tunc & ipse subiectus filius Ambrosius erit illi qui subiecit sibi omnia,id est tunc Christus se deum ostendet , sed de deo,vt vnius Ambrosius principii summa & ineffabilis authoritas maneat.Ita ostendet se deum de deo,vt tamẽ sit vnus deus in omnibus,id est in confessione omnium ex quo omnia sunt. Cũm enim discet Ambrosius omnis creatura Christum esse suum caput,Christi autem caput esse deum,non tantum erit vnus deus, In omnibus,id est in confessione omnium: sed etiam omnis creatura fatebitur ipsum esse ex quo sunt omnia,quia omnia ex ipso sunt.Si vero dixisset vt sit deus in omni= Ambrosius bus,intelligereẽ in omnibus quidem esse vel per affectum vel per communem sensum:non tamen omnia ex ipso esse.sed cum dixit, Omnia in omnibus,significauit quia ex ipso sũt omnia,& in omnibus ex ipso quia ab ipso creata sunt.In ipsis autem qui in omnium cõfes sione vnus erit deus.Vel ita, Vt sit.q.d.filio erunt subiecta omnia,ita, Vt ipse filius sit deus omnia in omnibus,id est vt nemo eorum qui ei cohęrent amet aduersus eum suã pro= priam voluntatem.Ipse est finis quem supra commemorauit totum breuiter concludẽs,id August.in

C est per Christum est consummatio,quam consummationem breuiter vocauit ibi. Deinde lj.q̃st.lxxxiij finis,post membratim explicans quomodo sit consummatio cum ait,Cum tradiderit re= gnũ & euacuauit omnem principatum &c.& est vt sit deus omnia in omnibus,id est vt ne mo cohęrentium ei,amet aduersus eum aliquid,& tunc manifestum= sit quod dicitur.Quid habes quod non accepisti?Tunc enim manifestum erit nihil boni aliquem habere vel ha= buisse nisi a Christo.Illud etiam nemo ęstimet quod pater sic subiecerit oĩa filio,vt ipsum filium sibi omnia subiecisse non putet.Inseparabilis enim est operatio patris & filii. Augustinus de trinitate.

Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si omnino mortui non resurgunt,vt quid & baptizantur pro illis? Vt quid & nos periclitamur omni hora?Quotidie morior propter vestram gloriam fratres , quam habeo in Chri= sto Iesu domino nostro.Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi,quid mihi prodest si mortui non resurgunt?Mãducemus & bibamus,cras enim mo= riemur.Nolite seduci.Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Euigilate iu= sti,& nolite peccare.Ignorantiam enim dei quidam habent. Ad reuerentiam vo bis loquor.

Alioquin &c.Adhuc aliud inconueniens ostendit,si resurrectio mortuorum non est futu ra,quia si mortui non resurgent,tunc nec Christus resurrexit:& si ipse non resurrexit, tunc in baptismo non fit remissio peccatorum,q.d.resurgent mortui, Alioquin.s.si non est re=

surrectio mortuorum futura, Illi qui baptizantur pro mortuis,id est pro peccatis delédis, D
vel, Pro se mortuis,faciendis,ad similitudinem mortis Christi, Quid facient,cum non sint vitam habituri? Iterat idem aliis verbis dicens, Si mortui omnino non resurgunt,vt nec etiam Christus resurrexerit,vt quid etiam Baptizátur pro illis,id est pro peccatis cũ

Aimo. ipsa non dimittantur si Christus non resurrexit? Vel ita, Alioquin. Fuerunt quidam imperiti qui baptizabantur pro his qui de hac vita sine baptismo discesserát, putantes illis p

Ambrosius deesse. Timebant enim ne aut illi non resurgerent,aut male resurgerent. Ideo siquis istorum

Aimo. propinquus sine baptismo migrasset de mũdo,viuus aliquis in nomine illius baptizabatur,

Ambrosius putans mortuo prodesse. Quod nõ sine causa cõmemorat Apostolus: nõ enim factum illorũ probat,sed fixã fidem in resurrectione ostẽdit. Et est sensus, Alioquin.f.si resurrectio mor

Aimo. tuorum non est futura, Illi Qui baptizantur pro mortuis,id est vice eorũ qui mortui sunt, Quid facient,id est,quid proderunt ipsis mortuis.i.quid proderit illis qui resurrecturi nõ sunt quod viui baptizantur pro eis? nihil vtiq;.& Si omnino mortui nõ resurgunt,vt qd & baptizantur pro illis? q.d. illi.i.mortui,cum peccata non remittantur nisi causa futuræ resurrectionis? q.d. Si stulti adeo certi sunt de futura resurrectione, vos non debetis dubitare. Vt quid,q.d.si mortui nõ resurgũt, Vt quid & nos,qui nõ stulti sicut prædicti sed sapientes videmur? Hos enim discernit a prædictis dum ait,& nos vt quid inquam & nos. Periclitamur,id est pericula patimur, Omni hora? & nõ solum pericula patior,sed etiã

Aimo. Morior quotidie,id est pericula mortis subeo,o Fratres propter gloriã vestram,scilicet, E

Augustinus vt vos æternam gloriam consequamini.vel, Per gloriam vestram,iuro. Ecce Apostolus iu

i ser. de epla Iacobi. rauit,vt sciamus quia verum iurare,non est peccatum. Sed non ideo in dubiis iurandũ est. & tutius est non iurare q̃ consuetudine iurandi peierare. Falsum vero iurare grauissimũ est peccatum. Non est contra præceptũ iuratio,quæ non est a malo iurantis,sed increduli vel infirmi,qui non aliter credit. Quam &c.q.d.per gloriam vel propter gloriam dico,nõ quidem humanã,sed æternam, Quam,iam, Habeo,spe. In Christo Iesu domino nostro, id est dum considero quod ipse per passionem est glorificatus. Iterum, Si mortui nõ resurgunt quid mihi prodest si ego pugnaui,id est disputaui, Ad bestias Ephesi,id est cõtra be

Aimo. stialiter viuentes in Epheso. Pugnaui dico agens, Secundum hominem,id est rationabi

Ambrosius liter,quia hominis est credere,non mori hominem vt bestiam. Iterum,si mortui non resurgunt,hoc solum restat, Mãducemus & bibam[9],cras enim,id est in proximo, Moriemur,

Aimo. hoc de Esaia sumit Apostolus, & est ibi vox Iudæorum desperantium in captiuitate,quod

Ambrosius Apostolus refert ad illos,qui de resurrectione dubitabant. hoc enim dicit propter eos q qua

Augustinus de sermone in monte. si nihil futurum sit post mortem,ventri tantum student vt pecora,qui fidem afferentiũ resurrectionem irridentes dicentes,Quis inde venit,non audiui vocem cuiusq̃ inde venientis ex quo positus est ibi auus meus,ex quo atauus meus,ex quo pater meus,nulli[9] vocẽ audiui: qbus respõdeẽ,stulte si pater tuus resurgeret crederes? de[9] omniũ surrexit & non credis,qui voluit mori & surgere vt oẽs vni crederemus,ne a multis decipemur: crederes patri iterũ F
morituro,& nõ credis ei immortali? Qui etiã se cõtrectãdũ discipulis pbuit,quib[9] vidẽti b[9] in cælũ ascendit,cuius fidem de cælo misso spiritu orbis recepit,q deniq; testimoniũ habet in cælo,testimoniũ in terra,testimoniũ ab angelis,testimoniũ ab inferis. Quid ergo remãsit quod nõ clamet? Definãt ergo murmura male loquẽtiũ,& corrumpẽtiũ bonos mores

Augustinus colloquiis malis. Nolite,q.d.propter hæc oĩa, Nolite seduci,per pseudo q de medicina qrũt vulnus,& de scripturis conantur torquere vinculum,vnde laqueum mortis iniiciant. Corrumpũt enim,q.d,non seducamini,nec etiam placeat vobis colloqui illis,quia, Colloquia,eorum, Mala corrumpũt bonos mores,id est virtutes etiam necãt, dum faciũt nõ

Ambrosius sperari resurrectionem. Assiduitas enim prauiloquii viriat mentem, & ideo ab his cauendum est. Euigilate,q.d.hoc nolite,sed potius contra illos, Euigilate,a torpore,& sic estis, Iusti,& post,nolite peccare,quod exigit iustitia dei,f.ne peccetis, illis consentiendo q

Augustinus ignorant deum. Vnde subdit, Ignorantiam enim dei quidam habent,illi.f.qui mortuos resurrecturos stultum esse dicebant credere.& hoc, Loquor vobis ad verecundiam,vel,reuerentiam,id est vt eis adquiescere vereamini,vel verecundemini,id est vt pudeat vos cre

Ambrosius dere ignaris. Vel, Ad verecundiam vobis loquor,id est ad vtilitatem vestram.

Sed dicit aliquis,Quomodo resurgunt mortui? Quali autem corpore ve

A nient?Insipiens tu,quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Et quod
seminas,non corpus quod futurum est seminas,sed nudum granum, vtputa tri-
tici,aut alicuius cæterorum.Deus autem dat illi corpus sicut vult, & vnicuiq;
seminum proprium corpus.Non omnis caro eadem caro, sed alia hominũ,alia
pecorum,alia volucrum,alia autem piscium.Et corpora cęlestia,& corpora ter
restria.Sed alia quidem cælestium gloria,alia autem terrestrium.Alia claritas
solis,alia claritas lunæ,& alia claritas stellarum.Stella enim a stella differt in
claritate,sic & resurrectio mortuorum.Seminatur in corruptione,surget in in-
corruptione.Seminatur in ignobilitate,surget in gloria. Seminatur in infirmi-
tate,surget in virtute.Seminatur corpus animale,surget corpus spiritale.Si est
corpus animale,est & corpus spiritale,sicut scriptum est,Factus est primus ho-
mo Adam in animam viuentem,nouissimus Adam in spiritum viuificantẽ.Sed
non prius quod spiritale est sed quod animale,deinde quod spiritale.

Sed dicit.Hactenus per rationes probauit mortuorum resurrectionem futurã,modo per
ipsam rerum naturam idem posse fieri ostendit,& illorum damnatæ sententiæ,quos igno- Ambrosius
B rantiam dei habere dixit,verba profert.q.d.per hæc prædicta probatur resurrectio mor-
tuorum. Sed,tamen,dicit aliquis,ignorantium deũ, Quomodo resurgent mortui?id est
quomodo potest esse vt mortui qui iam cinis sunt resurgant?Ita hoc dicit,quasi per naturã
hoc fieri non possit. Si autem,resurgent,quali corpore venient.q.d.non poterit aliud es-
se q̃ modo,id est passibile & mortale.Et quia in naturalium cognitione per quam nostram
de resurrectione improbat fidem,sibi sapiens iste videtur cum non sit,congrue respõdet ei
Apostolus subdens, Insipiens tu,qui non attendis quod cotidie vides,granum, Quod se
minas non viuificatur,id est vegetatur, Non prius moriatur,id est putrescat,cum anima
li homine non legis authoritate agit,sed documenta adhibet, quibus mortuorum in me-
lius reformatio futura credat,manente naturę genere. Et corpus quod seminas,nõ semi
nas tale,quod,i.quale,futurum est.Non hoc ideo dicit quin triticum ex tritico futurum sit, Augu.unus
sed quia nemo seminat herbam vel stipulam,vel quæ in palea multiplicia sunt tegumenta
granorum,cum quibus tamen semina exurgunt:ideo addit, Sed nudum granum vt puta
granum tritici aut alicuius cęterorum,seminum. Deus autem dat illi,grano,corpus,cum
palea & arista, Sicut vult.Sicut ergo nudum granum seminatur,& dei nutu quodam mo- Augustinus
do vestitum surgit,multa secum habens integumenta,ita mortuus dei virtute poterit vi-
C uere & meliori corpore resurgere. Et vnicuiq; seminum,dat,proprium corpus,quod na-
turaliter debet habere,non omnibus granis idem corpus dat, sed cuiq; proprium secũdum
genus suum,vt tritico tritici.Vel, Vnicuiq; seminum proprium corpus dat,quia non de
alio pullulat granum quod de terra oritur,nisi de eo quod seminatum est:ita nobis reforma
buntur in futuro nostra antiqua corpora,sicut Iob ait,Quem visurus sum ego,& non alius.
Non omnis,hoc pertinet ad differentiam resurgentium,propter diuersas glorias fideliũ
q.d.Eadem corpora resurgent,sed erit differentia in gloria & dignitate,q̃uis de eadẽ ma-
teria sint,sicut, Non omnis caro est eadem caro,id est eiusdem dignitatis,licet sit de eis-
dem elementis.Et hoc est quod ait, Non omnis caro est eadem caro,id est eiusdẽ dignita
tis, Sed alia hominum est,alia pecorum,alia volucrum,alia autem piscium.In his iste sen Augustinus
sus est,Si genera carnis cum sint cuncta mortalia,differunt tamen inter se,pro diuersitate ad Cõsenti
animantium,non mirum est si in resurrectione mortuorum gloria distabit. Et sunt corpo num.
ra cælestia,vt volatilium,velut sol,& luna,& stellæ. Et sunt corpora terrestria,vtpote ar
borum & aliorum quæ terra gignit.ideo cum dixisset de carne,subdit de corporibus,quia
omnis quidem caro est corpus,sed nõ ediuerso vt lignum. Vel, Cælestia corpora sunt,re-
surgentia. Terrestria vero,anteq̃ moriantur:vt quia Christus cælestis est,ex eo corpora
cælestia dicantur,& non iam caro dicãtur.Ex Adam vero quia terrestris est,terrestria cor-
pora. Sed alia.q.d.non solum terrestria differunt inter se,sed & a cælestibus.quod ita di-
cit, Sed alia quidem cælestium gloria est,alia autem terrestrium, & etiã ipsa cælestia in-
ter se differunt.Quia alia est claritas solis,alia claritas lunæ,alia claritas stellarum.Et si-

Ambrosius cut ista & si vnius naturæ sint sunt tamen diuersæ claritatis,sic & homines cum sint eius- D
dem generis,dissimilis tamen gloriæ erunt in resurrectione, vt claritati solis illorum di-
gnitas exequetur,qui centesimum numerum habent.Lunari vero claritati comparetur il-
lorum dignitas,qui sexagesimum numerum habent.stellis vero qui tricesimũ numerũ quę-
sierunt.Tetris autem stellis & omnium nouissimis,perfidorum resurrectio similis.Infideli-
tas enim non potest claram resurrectionem habere,quia sicut carbo cinere suo coopertꝰ ob
cęcat,ita & hi perfidia & erroris tenebris circũdati luce carebũt. Stella eñ.q.d.ab illis.s.
a sole & luna differũt stellę,qa etiã inter se differũt. Stella eñ differt a stella in claritate,
Ioã.Dam. sic & differẽs erit, Resurrectio mortuorũ.i.ita differẽti corpe resurgẽt mortui.Nõ solũ eñ
in gehenna suppliciorum,sed & in regno cælesti præmiorũ multę differẽtię sunt. Vnde do
minus ait,In domo patris mei multæ mansiones sunt.Hæ sunt diuersę meritorum in vna
vita dignitates,& si idem denarius,id est vita æterna sit omnibus.Eundem enim denariũ
Augustinus paterfamilias dedit omnibus qui operati sunt in vinea,quo denario vtiq; aliquid significa
de virgini- tur quod omnes communiter habebunt,sicuti est ipsa vita æterna,ipsum regnum cælorũ,
tate. ipsa claritas resurrectiõis,& tamen alius alio magis,alius alio minus fulgebit.Ergo & mul-
Augustinus tę erunt mansiones & vnus denarius,quia & vna est beatitudo,quam illi percipiũt, & dis-
Fulgentius. par retributionis qualitas,& cum sint imparis claritatis,tamen deus est omnia in omnibꝰ.
Et quia deus charitas est,per charitatem fiet,vt quod habent singuli cõmune sit omnibꝰ.
Seminatur.q.d.in differenti gloria resurgent,sed hoc omnes communiter habebũt,quod E
Ambrosius incorrupti erunt.& hoc est quod ait, Corpus seminatur,id est sepelitur, vel mortificatur.
In corruptione,id est vt corrumpatur. Vel, *Seminatur* in corruptione,id est concipitur
corruptibile. Et resurget in incorruptione,id est immortale & impassibile,id est quamuis
homo ex quo concipitur vsq; ad dissolutionem sit in corruptione,& post vermibus scateat,
tamen resurget in incorruptione.Item, *Seminatur*,id est moritur,& sepelitur corpus. In
ignobilitate,id est sine omni honore. Et surget in gloria,id est gloriosum. Item,*Semina*
tur,id est concipitur, In infirmitate,id est tale cui quælibet noceant. *Surget* in virtute,
Ambrosius id est in potentia cui nihil noceat. Vel, *Seminatur*.i.sepelitur, In infirmitate,quia im
Ambrosius mobile est & inregibile, quia non valet se mouere vel regere. *Surget* in virtute, id est vere
Aimo.
Ambrosius viuum & vegetatum. Quid per singula? *Seminatur* corpus animale,id est tale quod cibis
Ambrosius sustenteť vt viuat,& ꝙ nihil habet ab anima,nisi quod sensificatur per eam sicut animalia.
Surget corpus spirituale,id est tale quod iam cibis non egeat,transiens in naturam spiri
tus,id est habẽs quædam spiritualia,& spiritui naturalia,quia agile erit,leue,cibis nõ egẽs.
Augustinus Et nota quod ait, *Surget* corpus spiritale,non dicit spiritus quasi corpus in spiritum ver-
ad Cõsen. tatur,vt quidam putant.*Sicut* enim animale corpus non est anima sed corpus,ita spiritua
le corpus non spiritum debemus putare sed corpus. Vnde & dominus, Talem opinionẽ di
scipulorum de suo corpore refellens dixit,Palpate & videte,quoniam spiritus carnẽ & os.
non habet,sicut me.vi.h.Iam igitur spirituale erat corpus Christi, nec tamẽ spiritus erat. F
vnde & hic non dicit spiritus,sed spirituale,qa tũc spiritui plene subdeť corpus,non iam re
pugnabit.Et quia spiritui simile erit,quia nec aliquam corruptionem patietur,nec alimen-
tis egebit,vt homo ante peccatum non eguit.Nota quod cum dicit corpus transiturũ ad
incorruptionem,corruptionis facit mentionem,vt ostendatur maior dignitas resurrectio-
nis. *Si est corpus*,q.d. Vere surget corpus spirituale,quia si modo, Corpꝰ est,animale est,
id constat quandoq; esse, Et spirituale,sicut enim animales sumus quia pater noster Adã
factus est carnalis in animam viuentem,sic erimus in resurrectione spirituales,quia pater
noster.s.Christus factus est spiritualis in sua resurrectione in spiritum viuificantem.quod
sic exponit. *Sicut*,vel,sic enim scriptum est,in Genesi.s.nos esse animales ab animali patre
Augustinus procreatos.scriptum est ibi,ꝙ Primus homo Adam factus est in animam viuentem. Hic
exponit quid sit animale corpus,cum ait, Factus est in animam viuentem.potentem viue
re,id est vitam dare corpori,tamen per sustentamenta ciborum viuificantem,sed Nouis-
simus Adam,id est Christus,hoc non de Genesi sumitur,sed addit Apostolus, Factus est
in spiritum viuificantem,id est qui ita corpus viuificaret,vt vltra non egeret aliqua susten
tatione,nec esset solubile.Hic exponit quid sit spirituale.Hoc enim inter animam viuen-
Augustinus tem & spiritum viuificantem interesse voluit, vt illic sit corpus animale,hic spirituale.Ani
ad Cõsen. ma enim in corpore animali viuit quidem,sed non viuificat vsq; ad sentendam corruptio-

A nem. In corpore vero ſpirituali, quia perfecte adheret domino, ſic viuificat, vt ſpũale corpꝰ efficiat. Attende etiam quare Chriſtus dicitur Adam, & nouiſſimus. Adam dicitur, quia de eadem materia eſt: Nouiſſimus, quia poſt eum nõ ſuccedit alius, qui ſit caput vel author humani generis, ſicut illi duo fuerunt. Totum enim humanum genus quodãmodo ſunt illi Auguſt.
duo homines. ſ. primus Adã & ſecundus: quia ex illo ſunt nati, ex hoc renati, & ideo vterq; dicitur pater humani generis. Vel, aliis non mutatis, ita poteſt legi iſtud, *Si eſt corpus*, vt probet quaſi a relatiuis, corpus eſſe ſpirituale. Et dixi bene ſpirituale, qa *Si eſt corpus animi*, ergo eſt *Et ſpũale*. Cũ enim dicit corpus, fruſtra addit aĩale, niſi ſit aliud ſpirituale, ad cuius diſcrepantiam dicatur aĩale. Q; aũt ſit aĩale probat per authoritatẽ Geneſis, *Quia factus eſt &c.* quæ non mutãtur. Vel ita, *Si eſt corpus*. q.d. bene dixi corpus animale & corpus ſpirituale. *Siquidem eſt corpus animale: & eſt corpus Spirituale*. & quod animale ſit, probat per Geneſim, ibi, *Factus eſt primus homo &c.* & quod ſit ſpirituale, oſtendit, ibi, *Quia nouiſſ. Adam*. Horum verborum ſenſus nõ mutatur, *Sed nõ*. Dixit corpora noſtra futura ſpiritualia: ſed nequis dubitet an animale poſſit fieri ſpirituale, probat per ſimilitudinem Chriſti. q.d. Chriſtus factus eſt in ſpiritum viuificantem. *Sed non prius fuit, in eo, Quod ſpirituale eſt*, ſed quod animale prius fuit in Chriſto. Auguſt.

Deinde quod ſpirituale. Primus homo de terra, terrenus: ſecũdus homo de cælo, cæleſtis. Qualis terrenus: tales & terreni. & qualis cæleſtis tales & cæleſtes.
B Igitur ſicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis. Hoc autem dico fratres, quia caro & ſanguis regnum dei poſſidere non poſſunt: neq; corruptio, incorruptelam poſſidebit. Ecce myſterium vobis dico. Omnes quidẽ reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba (canet enim tuba) & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur.

Deinde quod ſpirituale eſt, ſic & de nobis fieri poterit. In Chriſto ergo hoc expertus vnuſquiſq;, hoc ſibi expectet. ſ. vt de animali ſiat ſpiritualis. Deinde vnde ſimus animales & vnde futuri ſimus ſpirituales, oſtendit ſubdens, *Primus homo*. q.d. Vere primus homo factus eſt in aĩam viuẽtẽ, *Quia primus homo eſt de terra*, q; de puluere terrę formatus eſt, & ideo *Etiã terrenꝰ*. i. aĩalis & paſſibilis ex natura. *Scd̃s* eſt hõ factꝰ in ſpũm viuificantẽ. qa, *Scd̃s homo eſt de cęlo*, qa natura diuina fuit humanę vnita, & ideo cęleſtis. i. ſpũalis ĩ reſurrectione. Vel cæleſtis dicitur, qui nõ humano ritu ſed diuino nutu conceptꝰ eſt & natꝰ. *Qualis aũt terrenus*, pater fuit. i. aĩalis & mortalis, *Tales & terreni*. ſ. aĩales ex aĩali, mortales ex mortali. *Et qualis eſt cæleſtis* pater. i. ſpũalis & ĩmortalis, *Tales*. i. ſpũales & immortales erũt. *Et cæleſtes*, qa tales erũt cæleſtes. *Igit*, vt poſſimꝰ eſſe cæleſtes *Sicut portauimus imaginem terreni*. i. ſicut exemplo Adę terrena dileximus: ita & poſt baptiſmum, Ambroſius
C *Portemus imaginem cæleſtis*, ſectando iuſtitiã & veritatẽ, & obedientiã. *Hoc autem dico &c.* q.d. dico vt portemꝰ imaginẽ cęleſtis: ſed ſi nõ portauerimus, nõ erimus cæleſtes, & hoc eſt quod dicit. *Hoc aũt dico vobis*, o, fratres qm̃ *caro & ſan*. i. hoĩes dediti vitiis q̃ de carne & ſang. oriunt, *Nõ poſſidebũt regnũ dei*. & vere, quia *Corruptio*, peccati q̃ eſt effectus carnis & ſanguinis. i. aliquis ſeruiens corruptiõi peccati, *Neq; poſſidebit incorruptelam*. i. ſe ĩmortalẽ. Vel noĩe carnis & ſang. hic accipit opera carnis. Per carnẽ eñ & ſanguinem ventrem & libidinem, id eſt opera carnis quæ ibi non erunt, ſignificat: nolẽs eos arbitrari ſe talia facturos in regno cælorum, qualia ſiunt in hac vita, ſicut Iudæi putabãt. Iudæi Aug in ſer.
enim credebant futuram reſurrectionẽ, ſed more huius vitæ vt ibi nuberent & generarẽt. de requie
Vnde Saduceis reſpondere non poterant quæſtionem proponentibus de ſeptemuira muliere, quia carnaliter de reſurrectione cogitabant: quod Apoſtolus remouet dicens, *Hoc autem*. q.d. ex prædictis conſtat quod reſurgemus. *Hoc aũt dico fratres*, quia *caro & ſang*. i. opa carnis & ſan. *Nõ poſ. reg. d*. i. nõ erũt in regno dei. Et vere nõ, qa *Corruptio*, carnis mortis.
cuius opa ſunt illa, *Nõ poſſidebit incorp*. i. nõ erit in regno incorruptibili. Vel carnis & Aug in lib.
ſang. noĩe, ipſa corruptio carnis & ſang. intelligit: q̃ vtiq; in regno illo nõ erit, vbi caro incorruptibilis erit. Nõ ergo ſic accipiẽdũ eſt q̃d ait Apoſtolus, quaſi carnis ſubſtãtia in regno retracta.
dei nõ ſit futura. & hoc eſt, *Hoc aũt*. q.d. cõſtat q; reſurgemꝰ. *Hoc aũt dico fratres*, q. c. & ſan. i. corruptio carnis & ſang. *Nõ poſ. r. d*. Et ne putares ſcd̃m ſubſtãtiã hoc dici, apit ſub-

dês, Neq; cot,q.d.ideo dixi quod caro & sanguis non possidebit regnum dei,quia corru- D ptio mortalitatis,quæ nomine carnis hic ostêditur, Non possidebit in corruptelam,id est incorruptibile regnum. Et quia dixit electos resurrecturos in gloria, & post dixit carnê & sanguinem non possidere regnum dei,quomodo hoc distinguendû sit,aperit. & quasi quis dicar,quomodo caro erit,& caro nô erit,exponit dicens, Ecce dico.i.aperio Vobis mysterium.i.quiddam quod vobis est occultum.Nominâdo enim mysteriû obscuritatê significat.Nam mysterium græcum est,quod latine dicitur secretum,vel occultû:quod est illud, hoc.s.quod omnes homines tam boni q̄ mali Resurgemus. Hoc generaliter intelligitur, si dixerimus,quia etiam sancti viui reperti Christo veniente morienrur.sic enim resurgere poterunt.Non enim resurrectio fieri poterit,nisi mors præcesserit. Si ergo sanctos qui reperientur Christo veniente viuentes,eiq; obuiam rapientur,crediderimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros,& ad eadem mox immortalia redituros,generaliter di ctum esse hoc accipere possumus.s. Omnes res.sed non omnes immutabimur,in gloriam immortalitatis.Vel ita, Omnes res.omnes.s.qui in aduentu Christi mortui inueniemur.

Ambrosius — Aimo. — Augustinus de ciui.dei. — Ambrosius

Sed nô omnes,viui reperti Immutabimur,in gloriâ,sed soli sancti dei.Resurgemus di co,& hoc, In momento,id est in breuissimo & minimo & âgustissimo temporis spatio.Et quia in momento est mora,licet breuis,addit, In ictu oculi.i.q̄ cito oculus icit.i.percutit visa,vel icitur a palpebra.i.in summa celeritate. Per ictum enim oculi nimiam breuitatê significat,vt per hoc mirabilior ostendatur esse resurrectio,& dei potentia ex eius celeritate cômendetur.Fiet ergo resurrectio. In ictu oculi,id est q̄ cito oculi radius transit ad re- E mota,& transuolat media:& si fit ibi prius & post,tamen quasi simul totum fit,sic & resurre ctio mortuorum fiet.& hoc fiet, In tuba nouissima.i.per tubam & per você magnam,vel manifestâ,postq̄ non erit alia.Et est sensus,Resurrectio fiet In tuba.i. nouissimo signo,qđ dabitur,vt ista compleantur.Hæc tuba est clamor de quo dicitur in euangelio, Media no cte clamor factus est,ecce sp.v.e.obuiâ ei.Nô enim tunc veniet cû speratur,sed media no cte,id est cum valde obscurum erit.i.occultum,veniet.Et quasi quis quæreret, An erit son⁹? Respon.vtiq;. Canet enim tuba.Tubæ nomine aliquid euidens & præclarum significare intelligitur,quod vox archangeli,& tuba dei alibi dicitur,& vox Christi in euangelio dicitur.Quâ audient mortui,qui in monumentis sunt,& procedent.Vnde etiam hic subdit, Et mortui.i.peccatores,vel generaliter omnes mortui Resurgent,incorrupti.i.sine diminutione membrorum, & nos boni tantummodo immutabimur,in gloria immortalitaris, & impassibilitatis.Quomodo autem hoc fiat,vel qualis sit immutatio ista,exponit subdês,

Aimo. — Ambrosius — Augustinus de gratia n.t. — Idem in eo. — Ambrosius — Ambrosius — Aug.

Oportet enim corruptibile hoc,induere incorruptionê: & mortale hoc,induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem:tunc fiet sermo qui scriptus est,Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus? Stimulus autê mortis,peccatum est:virtus vero pec F cati,lex.Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum.Itaq; fratres mei dilecti,stabiles estote & immobiles: abundantes in opere domini semper,scientes q̄ labor vester non est inanis in domino.

Oportet enim.Vere immutabimur,quia oportet pro eo quod bene seruiuimus,vel quia nobis promissum est. Hoc corruptibile corpus induere,vt ornamentum, Incorruptionê, vt vltra nô esuriat,vel aliquatenus lędat. Et oportet mortale hoc,id est corpus hoc mortale quod ostenditur,induere immortalitatem vt vltra non dissoluatur.Hæc ergo visibilis caro sine dubitatione resurgere credendum est.Videtur enim Apostolus eam tanq̄ digito ostendere cum dicit, Oportet corruptibile hoc,dicendo hoc,in eam quasi digitum intêdit,vt eadem caro quæ videtur resurrectura monstretur,sed non talis.Secundum hoc dicitur supra,Caro non possidebit,& est:quia non erit ibi corruptio & mortalitas, id est nô secundum has qualitates erit ibi caro,sed eadem carnis substantia erit. Cû autem,vel,enî. q.d.Vere induet immortalitatem,quia tunc Fiet.i.implebitur, Sermo,& nunq̄ aliter impleretur.Vel ita continet.Induet immor. Cû asit mortale hoc induerit immortalitatê,tûc fiet.i.implebit Sermo,& nûq̄ aliter impleret, Qui script⁹ est,in Esaia vel i Osee, vbi ita legit,Ero mors tua o mors.Sed iuxta.LXX.sic, Absorpta est.i.destructa mors cor-

Ambrosius — Aug.de symbolo. — Aug.de ser. in monte. — Aimo. — Aimo.

A poris In victoria Christi.i.in resurrectione Christi. Quod aũt de morte corporis hoc accipiendum sit, non de morte animæ: ex eo ostenditur quod dixit, tunc fiet, significans esse futurum: non ait, factus est, tanq̃ de præterito, ne quis putaret esse dictum de morte interiori, quod iam factum est. Vbi est, hęc sũt verba prophetæ vel apostoli lętantis & morti insultantis in persona resurgentium, vt certior sit resurrectio. Ait ergo ex persona resurgẽtium. Vbi est, o mors, corporis.s. Victoria tua.i.potentia, qua oẽs dissoluebas, qua oẽs sic viceras, vt etiã dei filius tecũ confligeret, teq; non vitando sed suscipiendo superaret: vicisti in morientibus, victa es in resurgentibus: victoria tua qua absorbueras corpora moriẽtium, temporalis fuit, victoria qua in corporibus absorpta es resurgẽtium, ęterna cõstabit. Ambros. Augus. ad Marcellum

Vbi est mors.s.dissolutio *Stimulus tuus.* Stimulus mortis intelligitur peccatũ originale, quo in vno peccauimus oẽs, vt moreremur in vno omnes, quo puncti & venenati sumus, de quo mors exiit, vt ipse exponit subdens. *Stimulus autem mor. pec. est.* Sicut enim peccatum stimulus mortis dicitur, quo.s.mors facta est, non quẽ mors fecit: peccato enim morimur, nõ morte peccamus: sic dictum est lignũ vitę, non qđ hominis vita faceret, sed quo vita hominis fieret: sic & lignũ scientię boni & mali, per quod scientia fieret hominis, nõ qđ per suã scientiam homo fecerit. Vel nomine mortis significat⁹ est diabolus. & est. Absor. est m. in vi. id est diabolus iam ex parte absorpt⁹: in futuro penitus absorbebit, propter hoc quod modũ vincendi excessit Christum inuadẽdo, in quo nihil habebat. Deinde ex persona iustorum q nũc sunt, & in resurrectione erũt, insultat eis dicens, Vbi est o mors.s.diabole Victoria tua, qua genus humanum velut gregem post te trahebas, Vbi est mors.s. diabole *Stimulus tuus?* Stimulus autẽ mortis peccatũ est. Peccatũ vero dicit stimul⁹ diaboli, quem.s.mors.i.diabolus fecit, nõ a quo factus est. Vel ita, per mortẽ arbitror hic significari delectationem peccandi, & carnalem consuetudinem quę animam mortificat, quę ex actu peccati fit, quo in Adam peccauimus. hanc enim mortẽ peccato meruimus, quod peccatum omnino erat in libero arbitrio, cũ in paradiso nullus dolor denegatę delectationis voluntati bonę hominis resistebat. vt verbi gratia, Si quis existat quem nunq̃ venatio delectauit, omnino liber est vtrum venari velit vel nolit, nec eum cruciat qui hoc phibet. At si ista libertate male vsus, venatus fuerit contra prohibentis imperium, paulatim subrepẽs delectatio mortificat animam, vt si se abstinere velit, sine molestia & agone non possit. Caro enim concupiscit aduersus spiritũ, & spũs aduersus carnẽ. Nec cessabit contentio donec perfecta sanctitas totũ hominem reparauerit. tunc ergo Fiet sermo qui scriptus est. Non modo fit sed tũc fiet. Quid tunc fiet? Absorpta est mors, id est delectatio peccandi In victoria.i.in hoc quod serui dei vincent concupiscentiam carnis, tunc vincet pax & finietur bellum, nulla erit a morte contentio vt modo est. Primo concupiscentia carnis sequẽtes duxit nos, postea renitentes extraxit nos: Deinde accepta gratia cœpit nos nec ducere, nec trahere, sed contendere adhuc nobiscum. Post contentionem erit victoria, quando oppugnare cessabit. Ideo ex persona victorum subdit, Vbi est mors victoria tua, vel contentio tua? Vbi est mors stimulus vel aculeus tuus? Stimulus autem mors peccatum est, quia peccato facta est delectatio. Peccatum enim quasi scorpius est, cuius pũctione facta est mors: sed absorbebitur in futuro, cum dabitur sanctis vt peccare non velint, nec possint. Virt⁹ vero.i.augmẽtum Peccati est lex, Hoc ideo addidit, ne quis dicat quenq̃ a lege iuuari: sed a deo tãtum. Data enim lege & carnalis concupiscentia inualuit, & præuaricatio accessit. Lex enim prohibendo auget peccati cupiditatem, nisi diffundat spiritus charitatẽ. Pro his autem omnibus Apostolus agit gratias deo dicens, Deo autem gratias, ago, qui dedit nobis victoriam, peccati & mortis, Per dominum nostrum Iesum Christum, non per legem. Christus enim ait, Confidite, ego vici mundum. Et quia per Christum vicimus, Itaq; fratres mei dilectissimi stabiles estote, in fide resurrectiõis Et immobiles, vt a pseudo moueri non possitis. Semper in opere domini abundantes, spe resurrectionis. Scientes.i.spem habentes, Quod labor vester, quem habetis, In dño.i.in seruitio dñi, Nõ est inanis.i. sine remuneratione. De collectis aũt, post alia, de collectis faciendis in sanctos qui erant Hierosolymis breuiter monet. quod non est contra illud, Nolite cogitare de crastino. Non est enim cogitare de crastino, si quis humano more ista procuret, sed si quis propter ista deo militat, vt in operibus suis non regnum dei, sed istorum acquisitionem intueatur.

Marginal notes: Ibidem. — Augus. in lib. quæstio. lxxxiii. — Aug. de verbis Apost. — Aug. in psalmo. lxxxiii. — Aug. in lib. quæstion. lxxxiii. — Aug. de perfectione iustitiæ. — Aug. super Ioannem. — Aug. in ser. de mon.

CAPVT XVI. D

E collectis autem quæ fiunt in sanctos: sicut ordinaui in ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite per vnam sabbati. Vnusquisq; vestrum apud se reponat recōdens qđ ei bene placuerit: vt nō cũ venero tũc collectæ fiant. Cum autem præsens fuero, quos probaueritis per epistolas hos mittam perferre gratiam vestram in Hierusalē. Quod si dignum fuerit vt ego eam, mecum ibunt. Veniam autē ad vos, cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autē forsitan manebo, vel etiam hyemabo, vt vos me deducatis quocũq; iero. Nolo enim vos modo in transitu videre. Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos: si dominus permiserit. Permanebo autem Ephesi vsq; ad Pētecosten. Ostiũ enim mihi apertum est magnum & euidens, & aduersarii multi. Si autem venerit Timothæus, videte vt sine timore sit apud vos. Opus enim domini operatur sicut & ego. Ne quis ergo illum spernat. Deducite autem illũ in pace, vt veniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus. De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogaui eum vt veniret ad vos cum fratribus, & vtiq; non fuit voluntas eius vt nunc veniret. Veniet autem cum ei vacuum fuerit. Vigilate, state E in fide, viriliter agite & confortamini, omnia enim vestra in charitate fiant.

De collectis autem quæ fiunt, non in quolibet, Sed in sanctos, id est, ad vsus sanctorum. & ideo tenendum est, Sicut ordinaui in ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite, id est colligite Per vnam diem sabbati. i. septimanę. Vel, Per vnā sabbati. i. dominica die. Quia vna
Aimo. sabbati vel vna sabbatorum, vel prima sabbati vocabatur apud Iudæos dies quem domi-
Ambros. nicum appellamus. Colligite dico, Vnusquisq; autem vestrum reponat apud se, ne dica-
Aimo. tis non esse fidelē ministrũ cui credatis: reponat dico, Quod ei beneplacuerit, non qđ grauet eum retēdens illud in vsum sanctorum, & cauens ne iterum illud sumat. Hic est sensus
Aimo. horum verborum. Præcipit apostolus omnem plebem dominico die conuenire ad ecclesiam, & illuc deferre quod volebat vnusquisq; dare ad opus sanctorum, & ne a malis ministris deperiret si apud ecclesiam dimitterent, præcepit vt secum referrent, & tuto loco reponerent, quoadusq; ipse veniret. & hoc per singulos dies dominicos faciebant, quia quod paulatim colligitur, nec graue est, & inuenitur multum. Ideo autem hoc præparate, Vt non cum venero, tunc collectę fiant, quia grauaret eos si subito totum simul darent. Cum autem præsens fuero, tunc, Mittam, illos, vel hos Quos probaueritis, id est
Aimo. idoneos iudicaueritis per epistolas, id est cum epistolis meis & vestris laudatoriis & com- F
Aimo. mendatoriis deferentium & mittentium. Perferre gratiam vestram, id est donum, In
Aimo. Hierusalem, quod si dignum fuerit vt ego eam, scilicet si magnæ res fuerint, Mecum ibunt. Veniam autem ad vos cum pertransiero Macedoniam, id est per omnia loca trāsiero vsq; Macedoniam. Nam Macedoniam pertransibo, vbi non est opus morari. Apud
Ambros. vos autē forsitan manebo, vel etiam Hyemabo, quia multa corrigenda sunt ibi: sicut medicus ibi moram habet, vbi plures ęgrotant. Veniam ad vos dico, Vt & vos me deducatis quocunq; iero. Dico manebo apud vos. Nolo eñ vos in trāsitu videre. Spero eñ aliquantulum temporis manere apud vos si dominus permiserit. Permanebo autem Ephesi, inde misit epistolam. Vsq; ad ad Pentecosten, ideo permanebo ibi, Enim. i. quia, Ostium magnum apertum est mihi, i. multa corda hominum ad audiendum parata sunt. Et euidens, quia non contradicunt prędicationi. Et quasi quis diceret, Quid ergo opus est ibi morari? Respon. Et, id est quia, Aduersarii multi sunt, ibi, qui conantur impedire. Si autē venerit Timothæus, ad vos, Videte vt sine timore sit apud vos, forsitan iam ibi timuerat propter commotionem pseudoapostolorũ. Opus enim domini operatur sicut ego, nequis ergo illum spernat. Deducite autem illum in pace, vt veniat ad me. Expecto enim illũ cum fratribus, qui secum sunt. De Apollo autem fratre notum vobis facio, quoniam multum rogaui eum vt veniret ad vos cum fratribus. Hoc ideo dicit, quia Corinthii hũc reg-

A fierãt quia ab Apostolo ordinatus fuerat episcopus illorum:qui cum non posset eos sedare,
venerat ad Apostolũ Ephesum:quibus respondet hic Apostolus dicens, Rogaui &c. Et
vtiq; non fuit voluntas eius,vt nũc veniret ad vos,quia timet incorrectos. Veniet autẽ
cum ei vacuum fuerit,id est oportunum.s.cum vos correcti fueritis. Vos autẽ vigilate mẽ- Ambrosius
tis oculis contra astutias diaboli. Et state in fide,quia stanti non obrepit somnus. Vi-
riliter agite.Mulierum enim est inconstantia, Et confortamini in dño, vt in vestra vir- Ambrosius
tute sit profectus. Et omnia vestra.i.correctio Fiant in charitate, non causa inanis glo- Ambrosius
riæ. Obsecro autem.Ordo literæ huius respicit,& pendet vsq; illuc, Vt & vos subditi si-
tis.q.d.prædicta facite vt dixi.hos autem imitamini.& hoc est,

Obsecro autem vos fratres,nostis domum Stephanæ & Fortunati & Achaici
quoniam sunt primitiæ Achaiæ, & in ministerium sanctorum ordinauerunt se-
ipsos,vt & vos subditi sitis eiusmodi & omni cooperanti & laborãti.Gaudeo au
tem in præsentia Stephanæ & Fortunati & Achaici,quoniam id quod vobis de-
erat ipsi suppleuerunt. Refecerunt enim & meum spiritum & vestrum. Cogno-
scite ergo qui eiusmodi sunt.Salutant vos omnes ecclesiæ Asiæ.Salutant vos in
domino multum Aquila & Priscilla cum domestica sua ecclesia, apud quos &
hospitor.Salutant vos omnes fratres.Salutate inuicem in osculo sancto.Saluta-
B tio mea,manu Pauli.Si quis non amat dominum nostrum Iesum Christũ,sit ana
thema maranatha.Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscũ. Charitas mea cũ
omnibus vobis in Christo Iesu.Amen.

Obsecro autem vos o fratres qui nostis Stephanæ domum & Fortunati & Achaici. Hi
cum apostolo fuerunt in prędicatione Corinthiorum,vt & vos subditi sitis his & huiusmo
di. Et omni cooperanti & laboranti in vobis.Ideo subditi sitis, Quoniam,ipsi, Sunt pri
mitiæ Achaiæ,id est primi crediderunt in Achaia. Et ordinauerunt seipsos in ministe-
rium sanctorum,id est vt ministrarent sanctis. Gaudeo autem in præsenria Stephanę & Ambrosius
Fortunati & Achaici,id est quia præsentes apud vos sunt, ex quibus vobis est profectus.
Vnde subdit, Quoniam ipsi suppleuerunt,docẽdo Id quod vobis deerat. Et merito gau
deo, Refecerunt enim & meum spiritum & vestrum. meum vtiq; lætitia, vestrum chari-
tate. Vel ita, Gaudeo aũt in præsentia Stephanæ & Fortunati & Achaici,id est quasi mi
hi venerunt pro vobis ministrare, Quoniã ipsi sup.id quod vobis deerat:quia ministra-
uerunt mihi,quod vos non fecistis. & merito gaudeo, Refecerunt enim & spiritũ meum,
quoniam scilicet me pauerunt. Et vestrum, quibus Apostolum seruauerunt. Cognosci-
te ergo,id est honorate illos Qui sunt huiusmodi. Salutant vos ecclesiæ Asiæ. q.d,quod
ego scribo omnes desiderant. Salutant vos in domino,multum Aquila, & Priscilla, apud
C quos hospitor. Cum domestica sua ecclesia,id est fratrum congregatione. Apud quos &
hosp.Salutant vos omnes fratres.Salutate vos inuicem, in signum pacis,& hoc In osculo
sancto.s.vero corde. Et vt sciant eius esse hãc epistolam,subdit, Salutatio mea scripta est
manu Pauli.Hæc salutatio est ibi, Gratia domini,sed præmittit similiter manu sua scri-
ptum hoc. Si quis & cæt. q.d. fideles saluto, Sed si quis non amat dñm nostrum Iesum
Christum,sit anathema,id est separatus a deo vel condemnatus Maranatha,id est donec Augustinus
veniat dominus,vel in aduentu domini.Maranatha enim interpretatur dominus venit, Ambrosius
& est compositum,ex Syro & Gręco,magisq; Syrum est q̃ Hebræum. Anathema vero Grę Augustinus
cum,& interpretatur condemnatus vel separatus. Similis ergo Gręco & Syro vtitur ver-
bo.Deinde sequitur salutatio, Gratia domini nostri Iesu nostri sit vobiscũ, & charitas
mea sit cum omnibus vobis,id est ea charitate vos inuicem vel deum diligite,qua vos ego
vel deum diligo. & hoc facite In Christo, id est non secundum amorem seculi. Amen. Ambrosius
Hic sermo confirmatio est benedictionis. Ambrosius

Argumentum in Secundam epistolam ad Corinthios. D

POst actā a Corinthiis pœnitētiā, cōsolatoriā scribit eis epistolam apostolus a Troade per Titum. Et collaudans eos hortatur ad meliora: contristatos quidem eos sed emendatos ostendens.

Epistola Secunda ad Corinthios. Cap. I.

AVlus apostolus Christi Iesu per volūtatem dei, & Timothæus frater ecclesiæ dei quæ est Corinthi cū omnibus sanctis q sunt in vniuersa Achaia: gratia vobis & pax a deo patre nostro & domino Iesu Christo. Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & deus totius consolationis: qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, vt possimus & ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem qua exhortamur & ipsi a deo. quoniam sicut abundāt passiones Christi in nobis, ita & per Christū abun E dat consolatio nostra.

AVlus &c. Hanc item epistolā scribit Apostolus Corinthiis, quorū quidam per præcedentē epistolam & si primo contristati, postea tñ emendari fuerāt, & multa pro noīe Christi passi. Aliqui vero adhuc eorū ptinaciter apostolū despiciebant, & ei pseudoapostolos pferebant. Quibusdā ergo Corinthiorū per primā epistolā correctis, causa reliquorū scribit hāc epistolā secūdā, repellens pseudoapostolos ostendēdo deceptionē prędicationis eorū, & se multis modis commendans. Notat etiam illos in eleemosynis parcos. pręcipit quoq; correctū fornicatorem recipi, quē Satanæ tradiderat. Et quia etiā boni ibi tribulabant, se eis in exem Ambrosius plū patientię proponit, docens eos non debere ęgre ferre, cum ipse pro aliorū salute, periculis cotidie & morti subiaceat. Est ergo intētio eius in hac epistola incorrectos corrigere, & correctos ad vlteriora prouocare, & pseudo sui cōmendatione deprimere. Modus tractandi talis est. More solito salutationē pmittit. deinde de bonis per gratiā collatis gratias deo agit; loquens perfectis: post ad tolerantiā passionis suę exemplo, inuitat: postea pseudoapostolos deprimendo redarguit, detegens versutias eorum, & se multis modis cōmēdat. Tandē subdit moralis ammonitio cū iteratione benedictionis. Pręmittens aūt salutationem, contra pseudo superbiā, Paulum: & cōtra eorūdem psumptionē, apostolū se noīat dicens, Paulus apostolus Iesu Christi. non vsurpatiue, sed Per voluntatē dei. non hominum, quia non F ab hominib⁹ fuit electus vel missus. Et Timotheus frater, q iuit cū prima epistola ad Corinthios, & renūciauit apostolo omnia quę fiebāt apud illos. & ideo hic ponitur, vt sciāt ea q faciūt, apostolū nō latere. Paulus inquā & Timothæus scribunt vel mandāt hāc epistolā Ambrosius ecclesię dei. Quę est Corinthi, cū oībus sanctis. i. & sanctis oībus. s. presbyteris. vel, Sctīs oībus. i. oībus spūs sancti gratia renatis. Qui sunt in vniuersa Achaia, cuius metropolis Ambrosius est Corinthus. & ante alia salutant in hūc modū, Gratia sit vobis & pax. i. remissio peccatorū & tranquillitas mētis A deo patre nostro, & domino Iesu Christo, sine quo pater nihil dat. Benedictus, post salutationem primū perfectis loquit de tribulatione proponens se exēplū patientię & consolationis a deo acceptæ, ducēs laudi, qđ alii ignominiæ. Ait ergo Deus. s. creator omniū Et pater dñi nostri Iesu Christi, sit Benedictus, & si in se gloria eius nec potest augeri, nec minui, tamen sit Benedictus, id est exaltatus in suis, in quibus per cognitionem & ipsorum prouectū dicit exaltari. Dico pater Christi, per qđ & ipse est etiam nobis, qui Christi filii sumus. Pater misericordiarū. s. paterne dans nobis veniā peccatorum, & bona opera, & in tribulatione cōstātiā. & ipse est deus, dator totius. i. integræ & perfectæ Consolationis, quantam decet deum dare his qui pro Christo patiuntur. Ambrosius Bene ergo ait Deus totius consolationis. i. perfectæ, quia non est minus tribulatione solatium. & quod ipse sit deus consolationis, ex hoc patet, quia ipse est Qui consolatur nos,

A ministros, In tribulatione nostra omni.i.animę & corporis. Adeo consolatur, Vt,& nos ipsi desolati.id est destituti humano auxilio possimus per exemplum consolationis nostrę Consolari eos qui sunt in omni.i.in qualibet Pressura.cõsolari dico Per exhortationẽ.i. per talem cõsolationem,quæ hortatᷓ nos ad grauiora tolerãda. Vnde subdit, Qua &.nos, ipsi exhortamur a deo.i.quam deus dedit,non solum vt consolaretur nos,sed etiã exhortaretur ad maiora,& ita nostra consolatio valet etiam alios exhortari. Et vere possum⁹ cõsolari. Quoniam sicut passiones Christi.i.quę pro nomine Christi inferunť. Vel, Passiones Christi.i.quas ad similitudinẽ Christi patimur, Abundant in nobis,qui sumus quasi earum locus, Ita,non minus Per Iesum Christum abundat consolatio nostra,cum vel hic liberamur,vel pietatẽ paternã in flagellis intelligimus,quia flagellat omnem filium quem recipit. Sed hoc totũ pro vobis est. Vnde subdit, Ambrosius

Siue autem tribulamur pro vestra exhortatione & salute,siue consolamur pro vestra cõsolatione,siue exhortamur pro vestra exhortatione & salute,que operatur tolerantiam earundem passionum,quas & nos patimur, vt spes nostra firma sit pro vobis,scientes quoniam sicut socii passionum estis,sic eritis & consolationis. Non enim volumus ignorare vos fratres de tribulatione nostra quę facta est in Asia,quoniam supra modum grauati sumus supra virtutem,ita vt tæderet nos

B etiam viuere. Sed ipsi in nobisipsis responsum mortis habuimus, vt non simus fidẽtes in nobis sed in deo,qui suscitat mortuos,qui de tantis periculis nos eripuit et eruit,in quem speramus,quoniã et adhuc eripiet adiuuãtibus et vobis in oratione pro nobis, vt ex multarum personis facierũ eius quæ in nobis est donationis per multos gratiæ agantur pro nobis.

Siue autem tribulamur pro nostra exhortatione est,& salute,quia nostro exemplo monet nos deus pati,vnde salus æterna erit nobis,siue consolamur spe premii,quia pietatẽ paternam intelligimus in flagellis,hoc quoq; Pro nostra consolatione est, vt vos similẽ speretis: Siue exhortamur,ad grauiora.qđ fit vel finitis malis, vel virtute patiẽtię data nobis, & hoc Pro nostra exhortatione est,& salute.f.vt vos ad maiora animemini, & salutẽ speretis. Pro salute dico,Quę operatᷓ.i.incẽdit operari in vobis.i.nos intendimus ꝙ operetᷓ in vobis. Tolerãtiã earũdẽ passionũ quas & nos patimur,qa debetis exẽplo nostro pati eadẽ quę & nos patimur. Adeo operatᷓ,vt spes nostra qua speram⁹ vos passuros Sit firma. Patimur dico, Et hoc pro vobis.i.ad vestrã vtilitatẽ.& vere,quia nos sumus Scientes qm̃ sicut,modo estis,socii passionũ:sic,& in futuro eritis socii cõsolatiõis æternę,quia ęqua gloria labori nostro retribuetur. Non enim, Hic exponit tribulationes suas, vt eũ se ad magistri sui cõparationẽ parua pati cognouerint,accepta consolatiõe dolere desistãt.q.d.fri di-

C co ꝙ patimur, Nõ eñ volumus vos ignorare fratres,qa vobis proficit scire de tribulatiõe nostra. Pseudo de sua gloria gloriantur , nos vero de tribulatione quæ Facta est , nobis, In Asia.quid de ea volo vos scire?qm̃ grauati sum⁹ põdere passionũ,& hoc Supra modũ, pcedẽtiũ tribulationũ, Et supra virtutẽ.hũanã. Ita.i.adeo Vt tędeter nos,qui de malis solemus gaudere, Etiam viuere,non solũ loqui,& cætera facere.& non solũ tędebat viuere,sed etiã nos ipsi,nõ solũ alii de nobis,Habuimus,vel, Accepimus responsum.i.certitudinẽ Mortis,& hoc In nobis ipsis,quia nostra natura nil nisi mortẽ promittebat, vel defectum. Tantam insolentiã iniquitatis significat insurrexisse contra fidei pdicatores,vt mortem ante oculos haberent.sic eñ afflicti fuerant vt desperarent de præsenti vita. Ideo aũt deus pmisit tm̃ nos affligi, Vt non simus fidentes in nob. Maledictus.n.qui cõfidit in homine, Sed in deo tantum,in quo secure confidere possum⁹,quia ipse est Qui suscitat mortuos,cui miraculo simile est,quod me de illis pdictis liberauit. Vnde subdit, Qui de tãtis periculis nos eripuit.i.ad salutem reduxit,& cotidie nos eruit,quia deus psidia sua nõ negat suis,in necessitate positis, In quem,deũ tendentes mẽtis desiderio, Speramus quoniam & adhuc,in posterũ Eripiet nos,adiuuantib⁹ non solũ nobis & aliis,sed etiã Vobis in oratione facta pro nobis,vt ex multarum,Quasi dicat,Dico ꝙ adhuc eripiet,ad hoc vtiq;, Vt ex personis multarum facierum.id est a personis diuersarum ætatum ad deum per prædicationem nostram conuersis , gratiæ agantur Deo pro nobis , id est pro nostra Ambrosius Ambrosius

prædicatione qua conuersæ sunt. Quod vero dixerat a personis multarum facierũ, exponit D subdens. s. Per multos, fideles, Participes eiusdem donationis, quę in nobis est. i. habentes eandẽ donationẽ fidei q̃ in nobis est. Personas vero multarũ facierũ dicit infantes, pueros, & cæteras ętates vtriusq; sexus. Vel ita, Orationes nostræ iuuabũt nos, vt Per multos, fideles gratię, Agantur pro nobis deo. Cuius rei gratię? Ecce, Eius donationis q̃ in nobis est, id est liberationis, & cęterorũ bonorũ. Donationis dico, procedentis Ex personis id est honestis viris, vt vobis & aliis, p̃sonis dico, Multarũ facierũ. i. discretionũ. i. discretorũ meritorũ & diuersarũ virtutũ, vt facies Iob fuit patientia, facies Dauid humilitas, facies Mosi mansuetudo. Vel secũdũ aliã literã. Alia eñ trãslatio ita habet. Vt in multorũ facie eius q̃ in nobis est &c. quę litera sic legitur. q. d. Ita ofones nostrę iuuabũt nos, vt Per multos gratię agant deo pro nobis. Gratię dico, Eius donatiõis, quę est in nobis. Hęc nõ mutant. Agantur dico, In multorũ facie. i. inter multos, & corã multis. Hoc ideo dicit, qa gratia dei consolat apostolos causa multorũ. i. omniũ credentiũ, quorũ causa etiã pressuræ eius ingerebant, & ideo illi. i. oẽs credẽtes gratias deo referant pro liberatione apostoli.

Ambrosius

Ambrosius

Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, q; in simplicitate cordis & synceritate dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia dei conuersati sumus in hoc mundo, abundantius autem ad vos. Non enim alia scribimus vobis q̃ quæ legistis & cognouistis. Spero autem q; vsq; in finem cognoscetis, E sicut & cognouistis nos ex parte, quia gloria vestra sumus sicut & vos nostra, in die domini nostri Iesu Christi. Et hac confidentia volui prius venire ad vos, vt secũdam gratiam haberetis, & per vos transirem in Macedoniam, & iterum a Macedonia venirem ad vos, & a vobis deduci in Iudæam. Cum ergo hoc voluissem, nunquid leuitate vsus sum? Aut quæ cogito, secundum carnem cogito, vt sit apud me, est & non? Fidelis aũt deus, quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo, est & non, sed est in illo, est. Dei enim filius Iesus Christus qui in vobis per nos prædicatus est, per me & Syluanum & Timothæum non fuit in illo est & non, sed est in illo fuit. Quotquot enim promissiones dei sunt, in illo est. Ideo & per ipsum amen deo ad gloriam vestram.

Nam gloria. q. d. Ideo & vos & alii debetis orare pro nobis, quia Gloria &c. Vel ita insige. Ideo orationes vestrę poterũt nos iuuare, qa Gloria vestra hęc est. i. illud vnde gloriamur, r̃ũ honestũ est. s. Testimoniũ &c. Vel ita insige. Ideo nõ diffido de auxilio dei, qa pura est cõsciẽtia, & inde glorior. quod ita ait, Nã gloria nr̃a hęc est. i. illud, vñ gloriamur. hoc est. s. Testimoniũ cõsciẽtię nostrę. i. cõsciẽtia pura, ab omi simulatiõe nõ remordẽs nos sed testificãs, q; Cõuersati sum⁹ in hoc mũdo, vbi tot mala sũt, ĩ simplicitate. s. nõ aliud ĩ corde, & aliud ĩ ore hñtes. & in synceritate. s. synцerã veritatẽ de deo, nõ etiã legis obseruãtiã p̃dicãtes, quæ synceritas & simplicitas est Dei, quia a deo est. Hęc est gloria cõsciẽtiæ quã dixit. s. simplicitas & synceritas. Sicut enim impiis est magna pœna cõscientia, ita piis est gaudium, non quasi inde superbe gloriantibus, sed totam deo dantibus. ideo recte non ait, Gloria nostra est testimoniũ, alienę malitię, vel minoris gratiæ, Sed consciẽtiæ nostræ, quę quia occulta est, non est subiecta alieno iudicio, & ideo nullus præsumat cõtra eam, vel proferre, vel cogitare sentẽtiã. Sic inquã conuersati sumus, & hoc fecimus, Nõ in sapientia carnali, quæ est voluptates diligere, labores vitare, vel secundum naturas rerum, & nõ cõtra p̃dicare, vt pseudo prædicabãt, quorũ fucatã prędicationẽ redarguit, iuxta humanũ sensum aptatã. non ita inquã cõuersati sumus, Sed in gratia dei. i. sc̃dm quod sp̃us sanct⁹ gratis mihi iudicauit. Abundantius autem. q. d. conuersati sumus in hoc mundo simpliciter, Abundãtius aũt simpliciter cõuersati sumus. Ad vos. i. erga vos, vel, Apud vos, quibus cessimus de iure nostro, quia cũ ab aliis acceperit, ab eis noluit accipere. Nõ enim. q. d. Vere ad vos abũdãtius seruaui simplicitatẽ, qa nec in prima ep̃la exegi aliq̃d nec in hac. & hoc est q̃d ait, Nõ eñ alia scribim⁹ vobis, mõ, q̃ q̃ legistis, ĩ prima ep̃la. Et cognouistis, in expiẽtia operũ. Spo aũt. q. d. Et sicut hucusq; de me cognouistis, ita & deinceps co F

Ambrosius

A gnoscetis,& hoc est qd ait, Spero aūt ꝙ cognoscetis me,in eodē, Vsq; in finē vitę.Cogno
scetis dico sicut & cognouistis nos ex parte,nō ex toto:quia & si scitis ꝙ abstinui,nō tñ scitis
quāta dilectione hoc feci . Nota ꝙ proficere illos sperat apl'us,ex eo qd iā cœperāt meliores Ambrosius
effici cognito apl'i affectu circa sese,& gloriabāt ī eo velut filii ī patre charissimo. Quia
gloria,q.d.Vere cognoscetis. Quia sumus gloria vestra sicut & vos nostra,i. per nos cōse-
qui gloriam æternam debetis:& nos,per vos bene instructos,quod non esset,si cum offendi-
culo a vobis acciperetē. Quæ gloria apparebit, In die domini nostri Iesu Christi, id est tē-
pore iudicii quando omnia erunt aperta.Et ideo dicitur dies. Et confidentia,q. d. abun-
dantius seruaui simplicitatem ad vos, Et hac confidentia,id est in hoc confisus, Volui
&c.Vel ita iunge,q.d.Vos estis gloria nostra,& nos vestra, Et hac cōfidētia,id est in hoc
confisi,quod per alterutrum glorificari speramus. Volui &c.Vel ita iunge,q. d.Iam quidā
vestrum correcti sunt. Et hac confidentia,scilicet quia munda est quorundam vita, Vo-
lui prius venire ad vos,quam irem Macedoniam , quia enim emendata quorundam vita
erat,voluit videre,quos indignum erat ante videre: si ergo non iuit cum voluerit,non fuit
ociosum.Intelligi enim volebat aliquos inter eos esse, propter quos voluntatem suā non im
pleuerit,qui operam adhibere debent,vt modo se purgent.Non enim culpa eius est,sed illo-
rum quod non iuit,& quia in priore epistola promiserat se venturum,& non venerat, men-
dax & leuis videbatur,quod modo excusat.Non enim hoc fecit nisi pro eorum culpa.Volui
B venire,dico, Vt,qui per primam epistolam habueratis gratiam rectę fidei, haberetis per
meam pręsentiam, Secundam gratiam, id est confirmationem qui prius fidem habuera-
tis.Volui venire ad vos,dico, Et per vos,id est vestro ductu, Transire Macedoniā,& ite
rum a Macedonia venire ad vos,vt vos multipliciter confirmarem, Et a vobis deduci
in Iudæam,vt eleemosynam ferrem sanctis qui ibi erant. Cū ergo,q.d.ad hoc volui veni-
re ad vos,non tamen veni. Cum ergo hoc voluissem,& non feci, Nunquid vsus sum le-
uitate,vt quod proposuerim,nō ratione,sed impetu animi eadem leuitate dimiserim? Aut
quæ cogito,facienda vel dimittenda, Secundum carnem cogito , vt pro carnali commo-
do proposuerim,& quia non erat,dimiserim? Vt,per has causas sit, Apud me,id est in in
tentione mea, Est & non,id est affirmatio & negatio,de eodem,id est mendacium.Est enī Augustinus
mendacium falsa significatio vocis,cum intentione fallendi. Duo imponebantur apostolo,
quod & leuis erat, & gratia maioris commodi hoc iter dimiserat:vnde & mendax diceba-
tur,quod modo purgat,ostendens se non leuiter , sed ex consilio fecisse , nec mentitum es- Ambrosius
se,quia non erat in intentione sua cum illud dixit aliter facere . Non est enim iudicandus
mendax qui dixit falsum,quod putat verum,quantum in se est,non fallit, sed fallitur , con- Augustinus
tra,mentitur ille qui dicit verum quod putat falsum:nec ille est liber a mendacio,qui ore ne in enchirid.
sciens loquitur verum,sciens autem non esse verum,voluntate mentitur . Vel ita, Vt sit
C q.d.nunquid leuitate vsus sum?aut secundum carnem cogito? Vt sit apud me,est & nō,id
est vt præponam voluntatem vtilitati,q.d.non est apud me, Est & non,id est nō aliud egi Ambrosius
quam sciui esse agēdum, quia vtilitas præponenda est voluntati. Fidelis autem vel enim.
q.d.In hoc non sum mentiri credendus,quia in nullo alio sum vobis mentitus.Et hoc cre-
di potest. Quia deus est fidelis,id est verax qui promisit doctores veritatis . Si ergo men-
dax essem qui sum doctor eius,non esset ipse fidelis . Et quia fidelis est, per hoc paret, quia,
In illo &c.Vel ita,q.d.videtur apud me esse,est & non. Sed deus qui fidelis est,id est ve
rax in promissione , In hoc mihi testis est , quia in illo toto nostro sermone,qui noster ser-
mo fuit apud vos,non est,est & non,id est mendacium,vt in sermone pseudo prædicatorū.
Vel, Non est in illo,est & non,id est non aliud egi quam sciui esse agendum, quia vtilitas Ambrosius
præponenda est voluntati.Dei enim filius,q.d.Vere in nostro sermone non fuit,est,& non,
quia, In illo,dei filio,id est in eius prædicatione. Qui dei filius Iesus Christus est prædi-
catus in vobis per nos,scilicet, Per me & Syluanum & Timotheum non fuit,est & non,id
est mendacium. Sed est,id est affirmatio veritatis tantum, Fuit in illo,quod si mēdaces
essemus,tunc & ipse,quia quod docuit tantum prædicamus.Vel, In illo,dei filio, Nō fuit, Ambrosius
est & non,id est nunquam aliud voluit quam quod vtile est. Sed est,fuit in illo,quia volū- Ambrosius
tas eius semper fuit cum vtilitate. Quotquot enim,q.d.verax est dei filius,& vere.Quia Ambrosius
Promissiones dei quotquot sunt,sunt in illo,est,vel etiam,alia litera,id est veritas & com- Augustinus
pletio,quia in illo exhibitę,& adimpletę sunt.Ideoq; non sunt audiendi,qui non verū ho- Augustinus ad Faustū.

Augustinus de agone christiano rum minem filium dei suscepisse dicunt, neque natum de foemina, sed falsam carnem & imaginē corporis simulatam ostendisse videntibus in quē errorem prorumpunt, quia timent q̃ fieri non potest. s. ne humana carne veritas & substantia dei inquinetur, & ideo veritatē dicunt esse mentitā. & tamen istum visibilē solē radios suos prædicant per omnes feces & sordes spargere, & eos mundos & synceros seruare. Si ergo visibilia munda visibilibus immundis contingi possunt & non coinquinari, quanto magis inuisibilis & incōmutabilis veritas per spiritum animā, & per animā corpus suscipiens totum hominē assumptum ab omnibus infirmitatibus sine sui contaminatione liberauit? Mentiuntur ergo illi, non mentitur veritas Christus, Quia omnes promissiones dei in illo sunt. s. est vel etiā. i. impletę & firmatę. Est & non credendum vt mendax sit ille per quē patet verax apparuit. Et quia promissiones dei per Christū implerę sunt, Et ideo nos per ipsum dicimus deo amen, quod est verbum veritatis. i. dicimus deum esse veracē, & q̃ deus pater, & Christus sunt veraces, Est Ad gloriā nostrā, per quos hic manifestatur, quia per hoc probamur vera prædicare. D

Ambrosius

Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos Deus, & qui signauit nos & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Ego autem testem Deū inuoco in animam meam, quod parcēs vobis non veni vltra Corinthum: nō quia dominamur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudii vestri. Nā fide statis.

Qui autem confirmat nos, quasi gloriā nostrā dico, non tamen nobis tribuo, Sed Deus est qui confirmat nos, Iudęos, Vobiscum, quia & gentes cum Iudęis confirmatę sunt. confirmatę dico, In Christo. i. in vera prędicatione Christi. Tūc si vos estis firmi in Christo, magis constat de nobis per quos firmi estis. & deus est, Qui vnxit nos, in reges & sacerdotes per spiritū in baptismo datum. Vnde Petrus ait, Nos sumus genus electum. regale sacerdotiū, Et deus, est, Qui signauit nos. i. in libro vitæ scripsit. Vel signauit nos. i. discreuit ab aliis signo crucis, Et dedit pignus spiritus in cordibus nostris. i. spiritū sanctū arrā futuræ gloriæ. Si enim adhuc mortalibus spiritū suum credidit, non est dubium quin iam immortalibus addat gloriā. Vel, Dedit pignus spiritus sanctus. i. dona quæ sunt pignus q̃ spiritus sanctus est in nobis. Ego autē, Hic aperit quare ad eos non iuit sicut dixerat, ne putent se contēptos ad quos ire distulit, vt tunc iret cum iam prope omnes emēdatos inueniret. His enim loquitur nunc qui videbātur velle se corrigere, sed operam non dabant vt implerent: id quod pro leuitate vel terreno cōmodo nō dimisi. sed Parcēs vobis, & de hoc, Ego inuoco deum testē, non solū contra corpus: sed & In. i. contra, Animā meā, si mentior. de quo. s? Quod non veni Corinthum, vltra primam vicē. Vel, Vltra. i. postquam a vobis discessi. & hoc feci parcēs vobis. s. ne contristarē multos aspere corripiēdo: in quo periret eis, ne eo asperiore verterentur in seditionem. Vult ergo prius mitigati eos & emendari, & ideo non ex leuitate vel ex carnali cogitatione non impleuit quæ disposuit. Spiritualis enim tunc dispositū non implet, quādo prouidentius aliquid ad salutē meditatur. Et ne indignentur quasi de domino, eo q̃ dixerat, parcens vobis non veni, subdit, Non, ideo dico parcens, Quia dominemur fidei vestræ. i. quia dominiū & coactionē patiatur fides vestra, quia volūtatis est non necessitatis: sed ideo dico, Quia adiutores sumus, si vultis cooperari, Gaudii vestri, æterni. Vel, Gaudii. i. emendationis vestræ, quia gaudebunt emēdati. Bene dixi fidei vestræ. Nam fide, quæ per dilectionē operatur, Statis nō dominio. E

Ambrosius

Ambrosius

Ambrosius

Ambrosius

Ambrosius

Ambrosius

Ambrosius

CAPVT II.

Tatui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem apud vos. Si enim ego cōtristo vos, & quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? Et hoc ipsum scripsi vobis, vt non cum venero tristitiam super tristitiam habeā: de quibus oportuerat me gaudere, confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lachrymas: non vt contristemini, sed vt sciatis quam charitatem habeam abundātius in vobis. Si quis autem contristauit me, non me contristauit, sed ex parte vt non onerē omnes vos. Sufficit illi qui eiusmodi est obiurgatio hæc quæ fit a plu

A ribus:ita vt econtrario magis donetis & consolemini,ne forte abundantiori tri-
stitia absorbeatur qui eiusmodi est.Propter quod obsecro vos vt confirmetis in il
lum charitatem.Ideo enim & scripsi vobis vt cognoscam experimẽtum vestrum,
an in omnibus obedientes sitis.Cui autem aliquid donastis,& ego.Nam & ego,
quod donaui, si quid donaui,propter vos in persona Christi,vt non circunuenia-
mur a Satana.Non enim ignoramus cogitationes eius.

Statui autẽ.q.d.parcens non veni ad vos,sed *Statui hoc ipsum*.i.hoc idẽ, *Apud me*,
quod proposui cum primã misi epistolam.s. *Ne iterum venirẽ ad vos,in tristitia venirẽ*.i.
vos cõtristans.Vel, *Ne iterum venirẽ ad vos in tribulatione mea*,quæ iterũ esset mihi.s. Ambrosius
ita vt iterũ esset mihi tristitia,sicut fuit ei auditis eorũ peccatis.Et vere de peccatis vestris
mihi est tristitia,quia de pœnitẽtia mihi est lętitia.Et vere. *Si enim ego cõtristo vos*,cor-
rigendo,increpando quocunq; modo,vel per epistolã,vel per præsentiã.Et hic aliquid ad-
dendum est.q.d.& si vos me contristatis, *Quis est qui lætificat me,nisi qui contristatur ex
me*?q.d.nullus me lætificat,nisi qui contristatur ex me,i.secundũ meam voluntatẽ.s.vt pœ-
niteat,quod melius fit per epistolã quã per præsentiã. *Et hoc ipsum*.s.φ nemo me lętificat,
nisi qui contristatur ex me, *Scripsi vobis*,modo,nunc, *Non cum venero habeam*,de vo-
bis *Tristitiã*,quæ fit de incorrectione vestra, *Super tristitiam*,quam habeo de peccatis,
B *De quibus*.s.vobis, *Oportuerat me gaudere*,non solum nunc,sed & olim cum contrista
uistis,& sic grauiter peccauistis.Gaudium autẽ Apostoli purificatio est populi.Scripsi dico, Ambrosius
Confidens in omnibus vobis,φ vltra non habebo tristitiã de vobis,quia emẽdabimini.
Videte ergo ne frustra confidam,quod non meũ gaudium erit,& vos debetis facere quod
ad gaudium meũ spectat: *Quia meũ gaudium est omniũ vestrũ*.i.quando gaudeo,vos gau
deris. *Nam*,&c.q.d.dico φ tristitiã habui.& vere, *Nam ex multa tribulatione*.i.ex mul
tis laboribus.s.vigilando pro vobis orãdo,& interiori, *Angustia cordis*.s.cura & dolore,
Scripsi vobis,primã epistolã.& hoc *Per multas lachrymas*,quæ indicio sunt quid intra
esset.Hoc tamen non ideo refero, *Vt contristemini*,per memoriam eorum,sed vt *sciatis
quam charitatem*.i.quod desiderium emendationis vestræ *Habeo*.Vel, *Habeam*.cha-
ritatẽ dico ostensam *In vobis abundantius*,quam putaueritis: quia omnes vt seipsum dili Ambrosius
gebat Apostolus,& quos corripiebat. Ad hoc enim corripiebat vt ostẽderet quo amore eos Ambrosius
diligeret,quorum peccatis plus illis dolebat.Qui autẽ non hoc affectu corripit fratrẽ,con-
tristat:insultat enim qui non condolet fratri.Vel, *Habeam*,quã in aliis ostensam *In vo-
bis*,quibus de iure meo cessi. *Si quis autẽ*. Hic præcipit fornicatorem illum quẽ Satanæ
tradendum iudicauerat,recipi,quia correctus erat.q.d.per lachrymas scripsi vobis,sed ta-
men condonate illi.quod ita ait, *Si quis autẽ contristauit me*,sicut vtiq; fecit ille fornica-
C tor, *Non me,tantum*, *Contristauit*,sed etiã vos, *Ex parte*.i.non omnes. Hoc autẽ dico
Vt non onerẽ vos omnes.i.vt hoc onus omnibus non imponam,quod reprehẽsorie dici- Ambrosius
tur.Omnes enim tristes esse deberẽt.Vel ideo dico, *Ex parte vt non omnes onerẽ vos*,il-
los tantum onerat qui non doluerunt de peccato,non illos qui doluerunt:quos significat
dicendo, *Ex parte*,& quãuis me & vos contristauerit. *Sufficit*,tamen *Illi qui eiusmodi
est*.i.qui tam grauiter deliquit, *Obiurgatio hæc*,quia talis facile desperaret.si nimis aspe-
re in eum animaduerteretur quã obiurgatio,& si tẽtationis quantitate,vel alio modo non
satis digna pœna videtur:in hoc tamẽ non est parua existimanda *Quę fit a pluribus*,qui- Augustinus
bus congregatis Satanę traditus est.Magnum itaq; dolorẽ patiatur,si delictũ suum plures
videt horrere:ita sufficit quod obiurgatus est a pluribus, *Vt econtrario magis donetis*,
quia quanto a pluribus obiurgatur,tanto magis donandum est ei, *Et consolemini eum*, Ambrosius
vt per exemplum Dauid qui multum peccauit,& aliorum quibus indulta est venia,& per Ambrosius
verba domini per prophetam dicentis,Nolo mortẽ peccatoris,sed vt magis conuertatur
& viuat.Et itẽ,Quacunq; hora ingemuerit peccator,omniũ iniquitatũ eius non recorda- Ambrosius
bor.Et recte,homini pro peccato afflicto ignoscere & subuenire præcipit,quia pœniten- Ambrosius
tia si de vero animo est,i.si correctus statim in animo dolet,mox habet fructũ.Hęc enim
vera pœnitẽtia est,cessare a peccato.Ideo condonetis & consolemini, *Ne forte qui eius-
modi est abundantiore tristitia*.i.per nimis asperam pœnitentiã desperans, *Absorbea-
tur*,a diabolo:vt velit vti seculo,hoc est enim absorberi.s.desperantẽ conuerti ad admit-

tēda peccata. Propter quod.s.ne absorbeat, Obsecro vos, ego qui possem iubere, Vt D
charitatē quā habuistis,eiiciendo eum, Confirmetis in illum,condonādo ei,quod & debetis facere. Ideo enim & scripsi vobis.s. Vt cognoscā experimētū vestrū.i.vt per experientiā cognoscā quo animo feceritis vt expertus sum in parte obedientiā vestrā. Et cognoscā an in omnibus sitis obedientes mihi.q.d.cum propter eum recipiendū scripserim. & propter hoc etiā scripsi,vt vos quos expertus sum mihi obedientes in eiectione,cognoscam an in omnibꝰ obediētes sitis. Cui autē.q.d.obsecro vt ei donetis,& donare debetis,
Autē.i.quia, Cui aliquid donastis & ego,quod vere dico, Nā & ego quod donaui,propter vos feci:si quid,tamen Donaui.hoc ideo dixi,quia non temere hoc factum est & passim.
Ambros. Si ergo magister petitione discipulorū donauit cui voluerūt peccatū,multo magis di-
Ambrosius scipuli prece magistri idē facere debēt.Et vt ratū ei cui donauit ostenderet apud Deū,subdit.& hoc feci In persona Christi.i.ac si ipse Christus condonaret,quia nihil sine dei spiritu agebat Apostolus.hoc autē dicit ne irrita videatur huiusmodi cōdonatio,quę fit propter amicos, Vt nō.q.d.Ideo debemus cōdonare, Vt nō circūueniamur.i. decipiamur
A Satana,vt eum faciat desperare per nimiā asperitatem.Sæpe enim propter asperiores animaduersiones in desperationē infirmos præcipitat.Et merito ab illo hoc fieri metuo.
Nō enim ignoramus cogitationes.i.astutias eius,qui quos cōsentiēdo nequit decipere,facit minis asperos.

Cum autē venissem Troadem propter euangeliū Christi,& ostium mihi aper- E
tum esset in domino,non habui requiem spiritui meo,eo ꝙ non inuenerim Titū fratrem meū:sed valefaciēs eis profectus sum in Macedoniā.Deo autem gratias qui semper triumphat nos in Christo Iesu,& odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco:quia Christi bonus odor sumus Deo,in his qui salui fiūt, & in his qui pereunt. Aliis quidem odor mortis in mortem,aliis autem odor vitæ in vitam.Et ad hæc quis tam idoneus? Non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbū Dei,sed ex syncerirate sicut ex Deo corā Deo in Christo loquimur.

Cum autem venissem,&c.post interpositionem de recipiendo fornicatore redit ad ipsos, ostēdens ꝙ sicut culpa eorū fuit quod nō venit Corinthū,sic quod nō pfecit in Troade,dū apud eos impeditus moratur Titus,sine quo nō poterāt ibi pficere,quia forsan lingua eorū Titus expressius vti poterat.q.d.parcēs vobis nō veni Corinthū. Cū autē venissem Troadem propter euangeliū Christi,prędicandū, Et ostiū mihi esset apertum.i.corda parata ad recipiēdum euāgeliū,& hoc, In domino.i.cooperāte deo, Nō habui requiem spiritui meo.i,nō potui satisfacere volūtati meę, Eo ꝙ nō inuenerim Titū fratrē meū,qui ibi necessarius erat:sed impeditus apud vos nō venit illuc,sicut & ipse & ego cōdixeramꝰ.& ideo
Ambrosius apl's nō potuit satisfacere suo desiderio,vt eis.s.euāgeliū plene traderet pper perstrepētes i F
Ambrosius eū & insurgētes,qa solꝰ nō poterat hæc duo iplere.s.& fideles instruere, & perstrepētibꝰ in-
Aug.de predestinatione scientię. credulis repugnare.Nō habui requiē dico, Sed valefaciēs eis,qui erāt cōuersi,& in quibus ostiū apertū erat, Profectꝰ sum Macedoniā,Deo autē gratias.Hactenꝰ de tribulationibus egit ad earū tolerātiā illos inuitās,& cuiꝰ culpa Corinthū nō venerat,dixit: Hic incipit se cōmēdare & pseudo deprimere.q.d.pfectꝰ sum Macedoniā,sed nō inutiliter,quia ibi quasi triūphator extiti. Gratias autē ago Deo qui semper triūphat nos.i.triūphare facit In
Ambrosius Christo Iesu.i.in prædicatione Christi qui corda præparat ad credēdum,vt calcata perfidia tropheū habeat fides,dū ex perfidis fiūt fideles. Et manifestat per nos,veros apostolos
Ambrosius nō per pseudo Odorē notitię suæ.i.Christū qui velut odor pcedēs a patre,notificat eū in-
Ambrosius uisibilē.sicut aliqua res quę nō videt:per odorē cognoscit,& in quo loco sit intelligitur.Vel,
Odorē notitię suę.i.miracula vel doctrinę verba qbꝰ ad notitiā eiꝰ venit. Manifestat p nos,miracula operātes,& verba pdicātes.& hoc In oī loco.s.vbicūq; pdicamꝰ.i.i toto mūdo.Et bene dixi p nos, Quia,nos Sumꝰ bonꝰ odor Christi,& suauissimꝰ deo, Et si nō ita vobis.Odor Christi dicunt apl'i,qa i eorū vita pdicatione Christꝰ ostēdit,nō blasphemat:
Ambrosius sicut de malis dicit,Nomē dei blasphemat per nos inter gētes.Et nota quia fuæ locutionis modū sumit Apostolus a veteri lege cum dicit bonus odor Deo,quia vt olim hostia legalis dicebatur suauissimus odor Deo,ita modo prædicatio vera & syncera fama Apostolorum,

A Iste bonus odor significatur nominatis quibusdam aromatibus & vnguentis. Dicit enim dominica sponsa, Post odorem vnguentorum tuorum curremus. Propter hunc odorem dicitur in Euangelio, quod fracto alabastro vnguenti domus impleta est odore, i. mundus impletus est bona fama & doctrina Christi & Apostolorum. Odor iste vegetat diligentes, necat inuidentes. Vnde subdit, In his qui salui fiunt, gratia eius. Et in his qui pereunt, iudicio eius: & horum respectu qui inde saluantur: & horum qui contemnentes pereunt, quia bona intentione facimus, & veritatem prædicamus. Miro modo hoc fit, vt bono odore, & boni viuant, & mali moriantur. Quomodo tamen fiat, quantum dominus inspirare dignabitur, vobis reuelare non denegabo. Apostolus bene agens, bene viuens, iustitiam verbo prædicabat, & opere demonstrabat, ac bonam famam quaqueusque disseminabat, imitans doctorem veritatis Christum. quidam autem diligebant, quidam inuidebant. Illi qui inuidebant famæ Christi vel Pauli, bono odore peribant: qui eam diligebant, bono odore viuebant. Noli ergo inuidere, & non te occidit bonus odor. Bonus vtique odor erat quo illi viuebant, & illi peribant. Si enim non esset claritudo sanctorum, inuidia non resurgeret impiorum. Cœpit persecutionem pati odor sanctorum: sed si persequendo frangunt ampullam, odor vnguenti amplius diffunditur.

Marg.: August. in psal. xlii. — Aug. in ser. in natali mart. — Aug. super Ioan. — Aug. de prædestinat. — Aug. super Ioannem. — Aug. de natali mart.

Aliis, q. d. deo sumus bonus odor, sed hominibus Aliis quidem sumus odor mortis, i. inuidiæ & malæ opinionis ducentis eos in mortem æternam: Aliis autem, sumus Odor vitæ,

B id est dilectionis & bonæ opinionis ducentis eos In vitam æternam, quia de nostra prædicatione veritatis aliis procedit mors, cum per incredulitatem auditur, & inde ruerib9 in æternam damnationem: aliis vita, cum per fidem suscipitur, inde in salutem æternam proficientibus. Et ad hæc, q. d. Nos sumus odor Christi, & per nos Deus hæc operatur. Et ad hæc, agenda, Quis, s. illorum pseudoapostolorum est Tam idoneus, sicut nos veri Apostoli, q. d. nullus. Et vere. Non enim sumus adulterantes verbum dei, i. falsa admiscentes, & pro voluntate non pro prole prædicantes, sicut Plurimi faciunt. Hic pseudoapostolos tangit: qui corrupta doctrina veritatem violabant. De quibus Isaias ait, Caupones tui vino aquam miscent: sed Loquimur, verbum Dei, Ex synceritate, i. ex syncera intentione, non pro quæstu, & sine ammixtione corruptionis, Sicut, didicimus, Ex Deo, qui nos docuit. & hoc facim9 Coram Deo, i. causa eius solum, vt ei placeamus, & In Christo, nunquam eum excedentes, vt faciunt qui de lege agunt legalia prædicantes.

Marg.: Augustinus — August. — Ambros.

CAPVT III.

INcipimus iterum nosmetipsos commendare? Aut nunquid egemus sicut quidam commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis scripta in cordibus nostris quæ scitur & legitur ab omnibus hominibus manifestari, quoniam epistola estis

C Christi ministrata a nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.

Incipimus. Et sciebat Apostolus eos accipere sinistre suam commendationem, sicut etiam in prima epistola fecerant, quasi suam gloriam quæreret: incipit contra opinionem eorum ostendere se, non suam gloriam, sed dei quærere, dicens. Incipimus, quasi semper in hoc noui simus. Iterum, sicut in prima epistola, Commendare, istis laudibus, Nosmetipsos, non Deum, q. d. est aliquis qui hoc imponat nobis. Absit vt hoc faciamus, non vtique vane nos commendantes, hoc dicimus: sed ne ab aliis decipiamini id cogimur memorare. Quod autem non nos commendare intendimus, ex hoc patet, quia nullius vnquam commendatitias epistolas quærimus, nec eis egemus. & hoc est quod sub interrogatione subdit, Aut, i. Nunquid egemus, i. putatis nos egere commendatitiis epistolis missis ab aliis? Ad vos aut ex vobis, ad alios, Sicut quidam, i. pseudoapostoli, quos nulla virtus commendat. Vtique non egemus, Quia epistola nostra, i. institutio nostra, Vos estis, in quibus scientia & vita mea repræsentatur aliis, & ideo commendatitia epistola non egemus. Et hæc epistola Scripta in cordibus nostris, quia semper habemus curam de vobis. Quæ, epistola Scitur ab omnibus hominibus. Sciunt enim quia per nos instituti estis. Et legitur, ab eisdem, quia in vobis nos imitari discunt. Epistola nostra estis, & vos idem estis. Manifestari omnibus, quoniam estis epistola Christi, quia dum mihi similes in Christo, Vel, Epistola Christi estis, quia

Christus vos principaliter scripsit.i.instituit,non ego: quia eo auctore in vobis est fides. D
Et hæc epistola Est ministrata a nobis,quia nostro ministerio Deus operatur in vobis,
& est scripta, Non attamēto,sed spiritu Dei viui.i.æterni. Quod autē viuus scribit,viuit.i.quod vos estis repręsentatio Christi,& mea:hoc firmiter scriptū in cordibus vestris non delebitur,vt quod atramento scribitur,facile deletur. Vel, Scripta est,non atramento.i.non tetris notis hęreticę prauitatis,vt pseudo faciunt,qui hæreses interserunt, Sed
Augus. de bap. par. spiritu dei viui.i.spiritu sancto docēte instructi estis,per quē diffundit charitas in cordib⁹: qui in euangelio digitus dei dicitur.Hoc digito scripta est lex vetus,sed distat,quia lex illa scripta est in tabulis lapideis:noua autem lex diffusa est in cordibus.Hæc lex est chari-
Augustinus tas dei.Illa est lex operum,litera occidens præuaricatorem:Ista est lex fidei viuificās dilectorem.Ibi ergo lex extrinsecus posita est qua iniusti terrerētur: hic intrinsecus posita,qua iustificarentur.Ibi in tabulis lapideis digitus Dei operatus est,vt significaretur duritia cordium illius:Hic idē digitus in cordibus hominum operatus est,vt volūtas prompta & intelligētia capax significaretur.Vnde subdit,& hæc epistola scripta est, Non in tabulis la-
August. de gratia & libero Ar. pideis.i.non in duris cordibus habentibus notas,nec sentiētibus vt vetus lex.Lapis enim non significat nisi durissimam voluntatem,& aduersus deum inflexibilem.sed In tabulis cordis.i.in cordibus latis ex charitate, Et carnalibus.i.mollibus,quia habēt effectum implendi, Et sensum habentibus,quia intelligūt,non lapideis tanquā fint sine sensu.

Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum : non ꝙ sufficientes E
simus cogitare aliquid a nobis,quasi ex nobis:sed sufficientia nostra ex Deo est,
qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti,non litera,sed spiritu. Litera
enim occidit,spiritus autem viuificat.

Fiduciam.Dixit se non egere epistolis,modo dicit ꝙ non commēdat se,sed Christū.q.d.
epistola Christi & nostra estis,sed Fiduciam talē.i.dicendi talia, Habemus.i.referimus,
Ambrosius non ad nos,sed Ad Deum.Hoc ideo dicit,vt ostendat veteres non hanc habuisse fiduciā ad Deum,quia minor fuit amministratio.& hanc fiduciam habemus per Christū per quem nobis hæc potestas data est.Fiduciam habemus dico,& non ita dico nos habere fiduciam, quod simus Sufficiētes cogitare,saltē, Aliquid,boni:quod sit, Ex nobis.i.ex nostra par-
Aug. de prędestinatione sanct. te.s.nos defendens.q.d. Ex nobis,procedat,sed Sufficientia nostra,ex Deo est. Attēdant hoc,& verba ista perpendant qui putāt ex nobis esse fidei cœptum,& ex Deo esse fidei supplementum.Commendans enim istam gratiam quæ non datur secundum aliqua merita, sed efficit omnia bona merita,inquit, Nunquam sufficientes simus cogitare aliquid,&c. Quis enim non videat prius esse cogitare,quam credere?Nullus quippe credit aliquid nisi prius cogitauerit esse credendum,quanquam & ipsum credere nihil est aliud q̄ cum assensione cogitare.Si ergo cogitare bonum nō est ex nobis,nec credere.sed Sufficiētia,qua cre
Ambrosius dere incipimus,ex Deo est.Ecce pręfert Deum apostolicę dignitati. Qui & idoneos,hic F
itē commendatio est.Commēdat enim se per dignitatē officii.s.euangelii,pręferens se non solum pseudoapostolis qui carnales obseruantias prædicabant,sed & ipsi Moysi ministro legis.q.d. Sufficiētia nostra,ex Deo est. Qui & fecit nos ministros noui testamēti,pseudo sunt ministri veteris.ministros dico perfectos scientia & vita,quales non sunt pseudo.Noui testamenti dico non existentis In litera,tantū docente:sed in spiritu adiuuante qui per nos.i.ministerio nostro datur. Litera enim.q.d.ideo fecit nos Deus ministros noui testamēti per spiritum,non per literam,quia Litera,sine spiritu Occidit,dum facit scientes peccare,& addit præuaricationem,& magis incitat,præsertim post aduētum Christi Spirit⁹
Augus. de bap. par. autē viuificat,qa facit intelligere spiritualiter,& implere quod litera pręcipit. Aduerte quā dicat literā quę occidit,cui velut econtrario spiritum viuificantē ingerit.Ea certe est deca-
August. de bap. par. logus in illis duabus tabulis scriptus:quia lex subintrauit,vt abūdaret delictum.Porro autē pręcepta ista tam sunt vtilia facienti & salubria,vt nisi quis ea fecerit,vitam habere nō possit.Non ergo dicitur litera occidens,eo ꝙ lex mala sit:sed quia prohibens peccatum non viuificat hominē,sed auget concupiscētiam & peccatum:præuaricationem cumulat,nisi gratia liberet per legem fidei.Apparet igitur literę vetustatem,si desit nouitas spiritus, potius reos facere homines cognitione peccati,quam liberare a peccato. Vnde subdit, Qui apponit sciētiam,apponit dolorem:non quia ipsa lex malum est,sed quia mandatum bonum ha

A bet tantum in litera demonstrante non in spiritu adiuuante:quod mandatum si fit timo-
re pene non amore iustitiæ,seruiliter fit non liberaliter,& ideo nec fit. Non enim fructus
est bonus qui de charitatis radice non surgit.Si vero assit fides operans per dilectionem, Augustinus
fit delectatio boni:quod non literæ,sed spiritus donũ est. Litera enim sine adiuuante spi-
ritu, Occidit,Cum vero adest spiritus viuificans,hoc ipsum intus conscriptum facit dili
gi,quod foris scriptum lex faciebat timeri.Vera sponsa Christi intelligit quid distaret in- Augus. con
ter literam & spiritũ,quæ duo alio modo dicuntur lex & gratia:nec reprehẽditur lex cum tra Faust.
dicitur, Litera enim occidit,&c.sicut non reprehenditur scientia, cum dicitur, Scientia
inflat,charitas vero ædificat.Lex ergo bona est,sed cum gratia:vt cum charitate scientia
prodest,siue ea occidit.Ita lex sine gratia occidit,cum sit virtus peccati, nõ tamẽ etiam sic,
mala est.Multa enim sunt quibusdam noxia,quãuis non sint mala:sicut & lex licet sine gra
tia nõ viuificet,non tamẽ mala est. Quæ cum iubet quod sine gratia impleri nõ potest,in- Augus. ad
dicat homini quod infirmus est,vt demonstrata infirmitate quęrat gratiam.Lex ergo du- anastasium.
cit ad fidem,fides impetrat spiritum largiorem,qui diffundit charitatem quæ implet legẽ.
sine spiritu non est volũtas hominis libera cum cupiditatibus vincatur.Liberum enim ar-
bitrium,& ad bonum & ad malum faciendum,confitendum est nos habere:sed in malo fa- Augus. de
ciendo,libera quidẽ est voluntas : ad bonum autem non est libera,nisi liberata fuerit ab il- cor.& gra
lo qui dixit,Si filius vos liberauerit,vere liberi eritis. tia.

B Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria,ita vt non possent intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur:quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis in gloria est:multo magis abundat ministerium iustitiæ in gloria.Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte,propter excellentẽ gloriam.Si enim quod euacuatur per gloriam est,multo magis quod manet in gloria est.

Quod si.q.d.fecit nos Deus ministros euangelii,& hæc ministratio erit nobis in gloria
æterna.quod probat per minus.i.per vetus testamentũ.q.d.vere erit in gloria, Quod.i.
quia, Ministratio mortis.i.veteris legis,quę morte corporali puniebat peccãtem,vel quæ Augustinus
præuaricatoribus intulit mortẽ,quos Dei gratia non adiuuit ad iustitiã implẽdam. De- Aug.
formata.i.turpiter formata, quia inhonesta secundum literam præcipiebat. Vel, Defor-
mata.i.plene scripta,si quis spiritualiter caperet. In lapidibus.i.in tabulis lapideis. Ad li
teram,vel in cordibus duris,ad capiendum,vel amãdum, Fuit in gloria,Moysi ministro
illius, Ita vt filii Israel non possent intendere,aciem visus sui, In faciem Moysi,quia in-
digni erant.Tunc enim maculati peccato vultum Moysi descẽdentis de monte cum lege
accepta in tabulis intueri non poterant,quia gloriosa facta erat facies eius.Vnde subdit,
C Propter gloriã vultus eius.i.fulgorẽ vultus eius,qui significabat eum clare videre,ad qđ
illi accedere non poterãt.Quę gloria Euacuatur,quia in Moyse statim transiuit,& nõ mo
do in ministris legis veteris est.Vel mystice potest dici,vt per faciẽ Moysi intelligatur spi-
ritualis intellectus legis:per gloriã faciei intelligantur legales obseruantię,quæ erant figu-
ræ veritatis.q.d.ita fuit lex Moysi in gloria, Vt filii Israel.i.Iudęi, Non possent intende
re in faciẽ eius.i.capere spiritualẽ intelligentiam legis,quia Christum in lege non intellige Ambros.
bant.& hoc Propter gloriã vultus eius.i.legales cerimonias,quæ propter Christum signi-
ficandum fiebant:sed illi adhuc carnales in eis Christũ non intelligebant quod significa-
bat velamẽtum positum super faciem Moysi. Quę gloria Moysi Euacuat,quia sinẽ figurę Augustinus
habent reuelata per Christum veritate.Et sic gloria Moysi euacuatur per legẽ spiritus,cum Aug.
homines accepta remissione peccatorũ facti iusti aspicere possunt gloriã dei:sicut Petrus &
alii viderunt in monte.Gloria ergo Moysi euacuatur,quia figura est,non veritas.Gloria Ambrosius
Moysi est quasi stellę in vespere,quæ tunc gloriosæ sunt,Gloria Christi quasi sol qui oriens Ambrosius
stellas obscurat.Gloria vultus Moysi figura erat veritatis quæ euacuatur,quia veniẽte im- August.de
peratore imagines tolluntur de medio.ibi imago spectatur,vbi imperator præsens non est: uerb.dom.
Vbi autem est,imago remouetur,fulget præsentia imperatoris. Quomodo non ma. &c. Augustinus
q.d.ministratio veteris legis fuit Moysi in gloria, Et si,hoc est, Quomodo ministratio spi
ritus.i.noui testamẽti in quo datur spiritus, Non magis erit no.in gloria æterna.q.d.nõ

potest hoc negari. Nam si.q.d.vere in gloria æterna erit,quia dat iustitiam spiritus qui D
in ea datur,quod a minori probat, Nam si ministratio damnationis.i.veteris testamenti
est in gloria Moysi. Vetus testamentũ dicitur ministratio damnationis, quia omnes preua
ricatores constituit,non viuificans eos per gratiá:vel quia mortẽ temporalẽ inferebat pec-
cantibus.Et Si,hoc est, Multo magis,ministerium iustitię.i.nouum testamentũ per quod
datur spirit⁹ per quẽ est iustitia & cõsummatio virtutũ, Abundat in gloria.i.dat abundá
Ambrosius tem gloriá ministris & obseruatoribus eius. Vel,Deo magis est, In gloria.i.in laude,quá ve
tus testamentum, quia magis gloria Dei in salute est q̃ in morte.Quáuis enim iuste dánet
quod agebatur sub lege,tamẽ ad laudem magis proficit si indulget,vt possit reus se corrige
re,quod in nouo testamẽto per gratiá præstat. Nam nec.q.d.vere abundat in gloria,quia
adeo quod ad eius comparationẽ illa vetus ,nec est dicẽda gloria.& hoc est quod ait, Ná
quod claruit.i.Moyses, In hac parte,prædicta.i.in facie, Non est clarificatũ. Vel, Glo
Ambrosius ria propter excellentem gloriam,quæ est de nouo testamento vbi puri vident gloriá Dei.i.
Ambrosius comparatione huius excellentis gloriæ,quia nulli profuit gloria vultus Moysi,sed obfuit, &
Ambrosius si culpa illorum non sua.Hæc autẽ gloria multo maior est quæ abũdat in gratia,vt per eam
purificati gratia homines,absterſa caligine possint videre gloriá dei.Vel ita lege, Quod
claruit non est gloria.i.non est gloria, In hac parte.i.respectu huius nostræ partis.Quare?
Ambrosius Propter excellentem gloriam,quæ est hic.Illa enim tanta erat gloria,quanta debuit credi
seruo.hæc vero tanta quanta est genitoris Christi,quia Christus in gloria est patris:vt tan E
tum intersit inter gloriá Moysi & Christi,quantũ inter imaginẽ & veritatẽ. Si eñ quod
euacuatur.i.vetus testamentum , Per gloriam est .i. fuit ministratũ & receptũ per glo-
riam Moysi,sine qua non commendaretur. Multo magis quod manet.i. nouum testamẽ-
tum quod dicitur manẽs,quia nouo testamẽto non succedet aliud,est In gloria,æterna no
bis,& quia nos ministri noui testamẽti sumus,certi de tanta gloria.

Habentes igitur talem spem,multa fiducia vtimur. Et non sicut Moyses po-
nebat velamẽ super faciem suam,vt non intenderent filii Israel faciem eius,quod
euacuatur,sed obtusi sunt sensus eorum. Vsq; in hodiernum enim diem idipsum
velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum,quoniam in Chri-
sto euacuatur. Sed vsq; in hodiernum diem cum legitur Moyses velamen posi-
tum est super cor eorum.Cum autem conuersus fuerit ad Deum,auferetur vela-
men.Dominus autem spiritus est.Vbi autem spiritus domini,ibi libertas. Nos
vero omnes reuelata facie gloriam domini speculantes in eandem imaginẽ trás
formamur a claritate in claritatem tanquam a domini spiritu.

Habentes igitur talem spem.s.videndi gloriam dei,vtimur multa fiducia.i.vsu exerce-
mus nos in bonis operibus,vnde crescit nobis fiducia. Tantum enim videbimus quantum F
credimus:& quia aperta est gloria,non celamus sensum nostrum: Sicut Moyses qui pone-
bat velamen per figuras legales super faciẽ suam.i. clarũ & spiritualẽ intellectum: sed nos
aperte dicimus.Ideo ponebat, Vt filii Israel non intenderent in faciẽ eius.i.spiritualem
Ambrosius intelligentiam legis,quia non poterant pati causa peccati.quod velamẽ per gratiam modo
Euacuatur.i.remouetur nostris expositionibus,sed sensus eorũ obtusi sunt.i.ratio eorum
Ambrosius hebes est:nec potest penetrare,quãdiu nõ credũt.Obtusio enim hæc causa infidelitatis ob-
uenit, ideo conuersis ad fidem acuitur acies mentis,vt videãt diuini luminis splendorem.
Vsq; in hodiernum.q.d.sensus Iudæorum sunt obtusi.Et vere,quia non solũ tunc,sed etiá
vsq; in hodiernum diem.i.etiam hodie quando veritas claret. Manet idipsum velamen,
quia non aliter modo intelligũt quam ante aduentũ Christi.Manet dico, In lectione ve-
teris testamẽti.i.dum legitur eis vetus testamentum . & intantum manet quod non est eis
etiam Reuelatũ,esse velamẽ.i.nec hoc sciunt quod sit velamẽ.Quod Euacuatur in Chri-
Augustinus sto.i.in fide Christi tantum. Vnde in Christi passione velum templi conscissum est,vt signi
Augustinus ficaret per Christi passionem reuelari sacramenta legis & prophetiæ. Velamen enim dicit
ad operationẽ prophetiæ,vt non intelligeretur. Sed vsq;.q.d.his qui sunt in Christo eua-
cuatur velamen, Sed super cor eorum,qui negant Christum, Velamẽ est positũ.q.d.pon
dus.i.in cordibus eorum est cęcitas,deprimens rationem eorum. Cum.i.quãuis, Legit.i.

A exponitur eis Moyses.i.vetus testamētum:& ita duo obsunt eis cū non intelligant.f.quia & velamē.i.obscuritas est in lectione,& cæcitas super corda.Et hoc Vsq; ī hodiernū diē.i. vsq; hodie. Cū autē.q.d.velamē est in lectione veteris testamēti & in corde eorū,sed cum aliquis eorū Cōuersus fuerit,credēdo Ad Deū.f.ad Christū, Velamē auferet,dato spiritu sancto,vt in aqua vinū latere intelligatur.Omnis eñ ꝓphetia non intellecto Christo insipidum & fatuū quiddā est, Dominus autē spiritus est. Ordo verborum talis.q.d. Bene dixi per spiritū.f.auferri velamē, Autē.i.quia, Spiritus sanctus est dominus.i.potest operari quod vult:& per hoc quos vult illuminat,& quos vult in tenebris deserit.Nota ꝙ spiritus sanctus hic est dictus dominus:& ne quisquam arbitretur filiū significari nomine domini,& spiritum dici propter incorpoream substantiam,adiungit, Vbi autem.q.d.spiritus est dominus, Vbicunq; autem est,per gratiam inhabitantem, Spiritus domini.i.filii per quem datur, Vbi est libertas,intelligendi & faciendi.Et ideo Iudæi qui non habēt spiritum,non possunt libere intelligere vt nos.Vel ita,Ideo conuerso ad dominum auferetur velamen,quia Dominus.f.Christus ad quem cōuertentur, Est spiritus.i.spiritalis essentia.Et ideo dat legem spiritus per fidem in mente,& ita facit spiritaliter intelligere. Vnde subdit, Vbi autem spiritus domini.i.lex spiritus quā dominus dat,non literis scriptam,sed per fidem animis intimatam, Ibi est libertas.Nos vero,&c.q.d.illi habent velamen super cor, Nos vero,credentes, Omnes,etiam minores, Reuelata facie.i.expedita ratione,in qua Iudæis est velamen,sumus Speculantes.i.per speculum rationis videntes Gloriam domini.i.gloriosum dominum.Si quæritur qualis est hæc speculatio,& vnde Augustinus de trin. Ambrosius Ambrosius August.de tri.in li.xV

B dicatur, illud occurrit ꝙ in speculo non nisi imago cernitur. Vbi quippe speculum est,apparent imagines rerum.Specula vero est,de cuius altitudine longius aliquid intuemur, Speculantes ergo dicit a speculo,non a specula,quod in Græco non est ambiguum,vnde in Latinum hęc scriptura translata est.Satisq; apparet dixisse, Speculantes.i.per speculum rationis quæ est imago Dei videntes,non de specula prospicientes. Hoc ergo conamur, vt per hanc imaginem.i.rationem quæ nos sumus.i.in qua creati sumus,videamus vtcunq; illum a quo facti sumus,tanquam per speculum.Quod vero subdit, In eandem imaginem transformamur,vtiq; imaginem Dei vult intelligi.Eandem vero dicens,illam ipsam vult intelligi quam speculamur,quia eadem est imago Dei & gloria Dei,id est imaginem & gloriam Dei idem accipit,id est Deum gloriosum:sicut supra de imagine creata loquens,pro eodem accepit imaginem & gloriam,dicens,Vir quidem imago Dei & gloria est. Transformamur autem,dixit,id est de forma in formam mutamur,& transimus de obscura forma in lucidam formam,quia & ipsa obscura imago Dei est.Hæc est imago in qua homines creati sunt,qua cæteris animalibus præsunt,quæ creatura in rebus creatis excellentissima cum a suo creatore ab impietate iustificatur,a deformi forma in formosam mutatur formam. Augustinus August.in eodem.

C Erat enim etiam inter vitia natura bona.Et ob hoc addit, De gloria in gloriam,scilicet de gloria creationis in gloria iustificationis.Vel de gloria fidei,vbi filii Dei sumus:in gloriam speciei,vbi ei similes erimus,cū videbimus eum sicuti est.Et addit, Tanquam a domini spiritu,per hoc ostendens a gratia Dei nobis conferri,tam optabilis transformationis bonum.Verum huius imaginis quandoque futura est perfectio,ad quam consequendam nos erudit magister bonus, dicens, Nos omnes reuelata facie speculantes, id est, per speculum rationis intuentes, Gloriam domini,id est gloriosum dominum, Transformamur, id est de forma in formam transimus, scilicet de obscura in lucidam tendentes In imaginem eandem,quæ est gloria quam speculamur,quam speramus:vt dei imago,id est dii sumus,id est vt similes gloriæ Christi simus in æternum: sicut Ioannes ait,Scimus quia cum apparuerit,similes ei erimus.Nos dico euntes, De gloria.Vel Claritate creationis, In gloriā.vel, Claritatem, iustificationis.Vel De gloria fidei,in gloriā speciei.Transformamur dico,tanquam A spiritu domini,ducti,quia hoc beneficium habemus a gratia Dei.Cum autem hac transformatione ad perfectum fuerit hæc imago renouata,similes deo erimus,Vel ita, Trāsformamur dico translati A gloria. Vel a claritate,Moysi, Inclaritatē.Vel, Gloriā Christi,tanquā a spiritu domini,quasi quę gloria est talis qualē decet dare spiritū dei.Tātū eñ dabit gloriæ,quātū dignū est dari ꝑ spiritum sanctū.Ideo eñ dixit, Tanq̃ a domini spiritu,vt ostēderet eādē gloriā dari quæ sublimi- Augustinus Ambrosius Augustinus Augustinus August. de trini. Ambrosius Ambrosius Ambrosius Ambrosius

tari congruat dantis. Vel ita, vt per dominũ accipiatᷣ pater,& per imaginẽ intelligatᷣ filiꝰ. D
Nos ſpeculãtes gloriã Dei.i.filiũ q eſt gloria patris. Transformamur, hoc nõ mutatᷣ:ten
dentes In imaginẽ eius.ſ.patris. Eandẽ,cũ ipſo.i.in Chriſtũ,qui dicitᷣ imago patris:ea-
dem eſt cũ illo in quẽ tẽdimus.ſ.vt eũ in eſſentia videamꝰ. Nos dico, euntes A claritate in
claritatem.i.ab vna clara cognitione in aliam claram cognitionem. Tanquam a ſpiritu
domini.i.vt illi quos ſpiritus Dei ducit.

CAPVT IIII.

Deo habentes hanc miniſtrationem iuxta quod miſericordiã con
ſecuti ſumus non deficimus:ſed abdicamus occulta dedecoris, nõ
ambulantes in aſtutia, neq; adulterantes verbum Dei, ſed in mani
feſtatione veritatis:commendantes noſmetipſos ad omnem cõſciẽ
tiam hominũ coram Deo. Quod ſi etiã opertũ eſt euangeliũ no-
ſtrum, in his qui pereunt eſt opertum, in quibus deus huius ſeculi
excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio euangelii gloriæ Chri-
ſti, qui eſt imago Dei.

Ideo,&c.q.d.& quia tantã claritatẽ habemus a ſpiritu. Ideo, nos Habẽtes, hanc admi
niſtrationẽ.i.hanc dignitatẽ vt ſpiritum aliis miniſtremus. Habẽtes dico, non meritis, ſed E
Iuxta quod miſericordiã conſecuti ſumus.i.per miſericordiam Dei, Non deficimꝰ, pro
aliquibus aduerſis, Sed abdicamus, non ſolum aperta mala, ſed Occulta dedecoris.i.im-
mundas cogitationes.i.omnia turpia & polluta, quæ fieri & cogitari poſſunt amouemus.
Nos dico Non ambulantes in aſtutia.i.in hypocriſi, vt pſeudo faciũt, qui videntur humi
les. Neq; adulterãtes verbũ dei, per ammixtionẽ falſitatis, vel pro quæſtu prædicãtes: ſed
ambulamus In manifeſtatione veritatis, quia manifeſte in nobis videtᷣ veritas. Nos dico,
Commendantes.i.commendabiles facientes. Noſmetipſos, ſine comparatione aduer-
ſatiorum adeo nos cõmendabiles facimus, vt veritatis noſtræ laus tranſeat: nõ ſolum vſq;
ad oculum, ſed etiã vſq; ad Omnem conſciẽtiã hominũ, intẽtione mea manẽte Coram
Ambroſius Deo.i.in beneplacito Dei. Vel hoc dico, Corã Deo.i.teſte Deo, cui nihil occultũ eſt. Te-
Aug. de uerbis euange. ſtimonium Dei implorat, vt vel ipſi credatur quo auctore prædicat. Attende Apoſtolum
implete quod dominus ait, Sic luceat lux veſtra coram hominibus,&c. Et item, Attendite
ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Voluit itaq; nos bo-
Auguſtinus na facere in conſpectu hominũ, ſed ad laudem Dei tantum, non noſtram. Audi Apoſtolum
vtrunq; facientem & docentẽ. Ait enim, Commendantes noſmetipſos, vt oſtẽdat ſe im-
plete etiam illud, Luceat lux veſtra coram hominibus. Et addit, Coram Deo, vt oſtendat
ſe implere etiã illud, nõ vt videamini ab hominibus. Non enĩ hæc facit vt videatur ab ho-
minibus. Q; ſi.q.d. dixi nos pdicare in manifeſtatione veritatis. Q;.i.ſed, Si etiã oper F
Ambroſius tũ eſt euãgeliũ noſtrũ.i.qđ a nobis pdicatᷣ. Opertũ eſt etiã in his q pereũt.i. culpa eorũ eſt
q perire meruerũt. Verũ eſt enĩ quia increduli nõ vidẽt ſplẽdorẽ veritatis, merito pfidię ob
cęcati. In his q pereũt dico, In qbꝰ, pereũtibꝰ vel verbis euãgelii, Deꝰ huiꝰ ſeculi.i. Deꝰ q
nõ ſolũ bonos regit, ſed etiã malos p merito pcipitat. Excęcauit, a naturali ratiõe. Mẽtes
Auguſtinus Auguſt. ad Fauſt. ĩfideliũ.ſ.q Chriſto nõ credũt, quos excęcauit dãs eis qđ volũt.i. ſinẽs eos facere qđ volũt.i.
vt nõ credãt:qđ nõ facit malitia, ſed iuſtitia. Vel talis poteſt eſſe ordo verborũ, In qbꝰ pereũ
Auguſ. contra inimicũ legis. tibꝰ Deꝰ verꝰ & iuſtꝰ Excęcauit mẽtes infideliũ huiꝰ ſeculi. Vel ita. In qbꝰ deꝰ huiꝰ ſecu-
li.i. diabolꝰ q eſt princeps mũdi q ſecularibꝰ principatᷣ. Vel, Deꝰ ſeculi.i. ſuperbia, vel in-
gluuies vẽtris, Excęcauit mẽtes ĩfideliũ.i. cauſa eſt quare excęcentᷣ. Adeo excęcauit, vt Il
luminatio euãgelii.i. doctrina euãgelii illuminãs Nõ fulgeat.i. nõ appareat eis. quæ tamẽ
lux eſt euãgelii, dico, Gloriæ Chriſti.i. in quo prædicatᷣ gloria deitatis Chriſti: nõ ſolũ in-
Aug. in lib. lxxxiii.q. firmitas humanitatis, quod Chriſtus imago eſt Dei patris, quia de illo eſt, cui etiã æqualis
eſt: ſecũdũ illud, Qui videt me, videt & patrẽ. Sciẽdũ eſt q; imago & æqualitas & ſimilitudo
diſtĩguẽda eſt: qa vbi imago, cõtinuo ſimilitudo eſt, nõ cõtinuo æqualitas: vbi æqualitas, cõ
tinuo & ſilitudo, nõ cõtinuo imago: vbi ſilitudo, nõ cõtinuo imago, nec ęqlitas. Verbi gr̃a,
In ſpeculo eſt imago & ſilitudo, nõ tñ ęqualitas: qa multa deſunt imagini q̃ inſunt illi rei, de
qua expreſſa eſt. poreſt etiã aliqñ eſſe imago ĩ qua ſit ęqualitas, vt ĩ parẽtibꝰ & filiis inuenitᷣ

A imago & similitudo & æqualitas, excepto tẽpore quo præcedũt parẽtes, qa de parẽte exprimit similitudo filii, vt recte imago dicat, & potest esse tãta vt recte dicat æqualitas. Potest etiã aliquãdo esse similitudo & æqualitas quãuis nõ sit imago, vt in duobus ouis parib⁹. Christ⁹ autẽ ita dicit imago patris, vt nihil horũ desit, vt nõ solũ eius imago sit, quia de illo est: & similitudo, quia imago est: sed etiam æqualitas tanta, vt nec temporis interuallum impedimento sit, quia non generauit Deus filium in tempore.

Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum dominum nostrum. Nos autem seruos vestros per Iesum, quoniam deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Iesu Christi. Habemus autem thesaurũ istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei, & nõ ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. aporiamur, sed non destituimur. persecutionem patimur, sed non derelinquimur. humiliamur, sed non confundimur. deiicimur, sed non perimus. Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circunferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui viuimus in mortem tradimur propter Iesum, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis.

Non enim, &c. q. d. Bene dico gloriæ Christi, Nõ enĩ, &c. Vel ita cõtinet. Cõmẽdamus B nos in manifestatione veritatis, & cætera talia facimus: & hoc propter Christũ. Non enĩ prædicamus nosmetipsos, sed Iesum Christũ dominum nostrũ. i. prædicatio nostra nõ tendit ad gloriam nostrã, vel ad lucra nostra: sed ad gloriã Christi, quẽ prædicamus saluatorẽ & dominũ nostrũ esse, illum prædicamus esse dominũ. Nos autẽ, dominis esse, Seruos. i. ministros vestros. & hoc, Per Iesum, qui nobis hoc iniũxit. hoc aũt facimus, Quoniã deus ipse illuxit in cordibus nostris. i. se qui est lumen, nobis infudit. Qui dixit. i. præcepto solo hoc fecit. Lucẽ splẽdescere de tenebris, qd fuit ĩ separatione elemẽtorũ. Cœperũt enĩ ex quo confusa moles cæli & terræ cœpit esse, antequã lux facta esset qua illuminaretur, qd sine luce fuerat tenebrosum: postea vero accedente luce, qd factũ est, meli⁹ redditur: in quo proficientis hominis affectio significatur. Vnde Apostolus loquẽs ad fideles ait, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in domino. Ille hoc fecit, qui cũ tenebræ essent super abyssum, dixit, Fiat lux: Et facta est lux. Hæc lux significat lucem, quæ modo nobis & per nos aliis dat. Ex quo nõ potest intelligi ꝙ tenebræ sempiternæ fuerint, sicut quidã legis calũniatores imponũt eiusdẽ legis scriptori sensisse: qui potius ostedit eã cœpisse, cũ dixit, In principio fecit Deus cælum, &c. Terra autẽ inuisibilis erat & incõposita, & tenebræ erant super faciẽ abyssi. Illuxit dico, Ad illuminationẽ sciẽtiæ & claritatis. Vel, Gloriæ Dei. i. vt illuminaret nos scientia, qua sciremus Deum esse lumẽ, quo tenebræ nostræ illuminantur. Sciẽtia enim gloriæ dei est, qua scimus ipsum lumẽ esse, quo tenebræ nostræ illuminantur. Vel ita, Ad illuminationem scientiæ claritatis Dei. i. vt illuminemus alios per sciẽtiam de claritate. i. de essentia Dei. Et hoc dedit nobis In faciẽ Iesu Christi. i. per Iesum Christum, qui est facies patris, sine quo nõ cognoscitur. Habemus autem, Hactenus egit de altitudine sciẽtiæ suæ, hic agit de fragilitate carnis quã refert ad gloriã suam: etsi contra videatur, q. d. deus illuxit nobis ad illuminationem scientiæ: sed istum thesaurum. i. scientiam istam qua alios ditemus, Habemus in vasis fictilibus. i. in corporibus fragilibus. Thesaurum dicit sacramentum Dei, quod fidelibus erogatur, perfidis absconditur. Et hoc ita, Vt sublimitas sit virtutis Dei, & non ex vobis, id est, vt tota altitudo Dei esse videatur, & non nostra. In omnibus, &c. quasi dicat, vasa sunt fictilia. Et vere, Quia patimur tribulationẽ in omnibus, quia nullus modus tribulandi abest: sed de thesauro bene conscii non angustiamur in animo. Deinde aperte quasdam tribulationes enumerat, dicens, Aporiamur, id est pauperes sumus adeo vt necessaria desint. Aporos enim Græce, Latine pauper dicitur. Sed non destituimur, a thesauro nostro. Vel nõ destituimur oĩno a Deo, quia De⁹ pascit nos. Et Patimur psecutionẽ, de loco ad locũ. Sed nõ derelinquimur, a deo, qn thesaurũ custodiat. Humiliamur, i. affligimur. Sed nõ cõfũdimur, i. nõ erubescim⁹. Deiicimur ĩ mortis pi-

Augus. con tra inimicos legis & prophetarũ.

Augustinus

C Augu. de bap. par.

Ambrosius

Ambrosius

culũ. Sed nõ perimus.i.a bono nõ cessamus.Qui per singula Sẽper sumus circũferẽtes.i. D
aliis ꝑpinãtes,& ostẽdẽtes In corpore nostro,non solũ in animo Mortificationem Iesu,
id est quã sustinemus ꝑ Iesu:vel quã prius Iesus sustinuit.Et hoc ideo facimus,vt sicut mors
Christi ĩ nobis apparet, Et vita Iesu.i.gloria, Manifestet,etiã inimicis:nõ tantũ ĩ aĩa-
bus,sed etiam in corporibus nr̃is. Sẽper eñ.q.d.mortificationẽ Iesu circũferim⁹.Et vere,
quia nos Qui viuimus,virtutibus,vel qbus licet viuere naturali vita. Sẽper tradimur ĩ
mortẽ.i.ĩ pericula mortis.& hoc sustinemus Propter Iesum.i.ꝑ amore Iesu, vt Et vita Ie
su,ĩmortalis & ĩpassibilis Manifestet ĩ carne nr̃a.licet nũc Mortalĩ,& ideo videt ĩpossi-
Ambrosius bile qđ speram⁹.Et est sensus, Nõ timem⁹ mori ꝑ Christo ꝑpter ꝑmissã resurrectionẽ. Er
go mors,q.d.Et qa hęc patimur, Ergo mors opat ĩ nobis,vita autẽ ĩ vobis.i.mors domi-
niũ exercet ĩ nobis,sed vos ad voluptates vitæ tenditis. Vel ita,qa ꝑ mortẽ vitã Iesu cõse
quemur, Ergo mors,nõ est inutilis.Sed Operat,magnũ qđ In nobis.sed Vita,qua de-
lectamini ĩ terrenis, Opat ĩ vobis,mortẽ ęternã.Vel ita,vt legat passiuę. Operat ergo.i.
ꝑpter spem vitæ Iesu,mors Operat.i.a ꝑdictis passionibus efficit, In nobis.i.ꝑmittim⁹
effici in nobis.sed ꝑ hoc Vita,efficit In vobis.i.fides plãtat ĩ vobis,per quã viuitis.

Habẽtes autem eundem spiritũ fidei:sicut scriptum est,Credidi propter quod
locutus sum,& nos credimus propter quod & loquimur,scientes quoniam qui
suscitauit Iesum,& nos cum Iesu suscitabit,& constituet vobiscum. Omnia enim
propter vos,vt gratia abundans per multos in gratiarum actione abũdet in glo E
riam Dei.Propter quod non deficimus,sed licet is qui foris est noster homo cor-
rumpatur:tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Id enim quod in præ-
senti est momentaneum,& leue tribulationis nostrę:supra modum in sublimitate
æternum gloriæ pondus operatur in nobis,non contemplantibus nobis quæ vi-
dentur,sed quæ non videntur.Quæ enim videntur temporalia sunt,quæ autẽ non
videntur æterna sunt.

Habẽtes autẽ.q.d.semper mors operat ĩ nobis.& per hoc patet ꝙ nos Habemus eundẽ
Auguſt. de spiritũ sanctũ quẽ ꝑphetę habuerũt.qui spũs est causa Fidei,quia spũs gr̃ę facit vt habea
gratia & li. mus fidẽ,vt ꝑ fidẽ ĩpetramus orãdo,vt possimus facere q̃ iubemur.Cũ autẽ dicit, Eũdem
Arb. spiritũ fidei,ostẽdit ꝙ ĩ iustis diuersorũ tẽporũ,eadẽ est fides.Ea eñ fides,iustos saluauit an
Augustinus tiquos:q̃ saluat & nos.i.mediatoris Dei & hoĩm.Tẽpora ergo variata sunt,sed nõ fides:qa
Aug.de na. illi venturũ Christũ,passurũ,resurrecturũ,& ascẽsurũ crediderũt: nos autẽ credim⁹ Christũ
& gratia. venisse,passum esse,resurrexisse,in cælũ ascẽdisse. Et ꝙ antiquos iustos fides saluauerit,ostẽ
Aug.super dit,dicẽs, Sicut scriptũ est.q.d.habemus eũdẽ spiritũ quẽ illi. Habẽtes autẽ eũdẽ spiri-
Ioannem. tũ fidei,quẽ illi habuerũt.Bene dico ꝙ habuerũt, Sicut scriptũ est,de illis patrib⁹,in quo-
Augustinus rum persona dicit Dauid, Credidi,perfecte, Propter quod locutus sum:aliter nõ perfe- F
Augustinus cte crederet . Nõ eñ pfecte credũt,qui quod credũt,loqui nolũt.Ideo ait, Credidi propter
qđ locutus sum:sed ꝑpter hoc dicit se locutũ esse,quia credidit:& ita duo fecit,quorũ alte-
rum alteri⁹ causa extitit.Credidit.s.& locut⁹ est,ne fides sine cõfessione esset inutilis. Habẽ
tes inquã Et nos,vt illi credimus futurã vitã. Propter qđ loquimur.i.cõfitemur nõ timẽ-
Ambrosius tes mala:quia sumus Sciẽtes quoniã qui suscitauit dominũ Iesum,a morte, Et nos suscita
bit,vt simus in eadem gloria, Cum Iesu,hoc dicit propter quosdam qui negabant resur-
rectionem,quos & in prima epistola arguit.Et in eadem gloria Constituet nos.i.cõfirma-
bit,vt vltra.s.non moriamur,nec mors nobis dominetur.Cõstituet dico, Vobiscum,quia
omnes vnius fidei participes in vna domo pacis erunt.In qua Constituet,nõ dico nos no
biscum,sed Nos vobiscum,vt non inferiores,sed pares nobis sitis si volueritis. Et bene de
vobis hoc assero. Enim.i.quia. Omnia,ista facimus Propter vos,instituendos nostro
exemplo,ita omnia ad vos spectant,vt Gratia Dei abundans,in nobis,abũdet & per vos
Ambrosius in aliis,& per vos multos abundet In actione gratiarum,vt.s.vos & alii gratias Deo aga
tis.Et hoc In gloria Dei.i.ad ostendendum Deum gloriosum,qui a munere suo nullũ vult
esse alienum.Ideo Apostolus omnia sustinet,& omnibus fideliter prædicat,vt non paucos
ad cœnam perducat Dei: cuius contumelia est,si veniant pauci.Magna enim contumelia
eius est qui cœnam fecit opulentam,ac multos inuitauit,si paucos habet. Propter qđ.q.d.

A omnia facimus ad instructionẽ vestrã. Propter qđ.s.vt nos imitemini; non dico pro vita Iesu tantũ non deficimus in tribulationibus, Sed licet homo noster.i.caro, Is qui foris est.s.expositus malis corrũpat̃: tamẽ is q intꝰ est.i.aĩa munita spe futuri, cui non accedit humanꝰ furor.i.imago Dei, Renouat̃, in agnitione Dei, De die in diẽ.i.assidue. Vel Renouatur de die in diem.i.assidue purior a vitiis efficitur per ignem tribulationis. Nota ꝙ licet dicat is qui foris est, & is qui intus: non tamen duo sunt homines, sed vnus quẽ totum Deus facit.i.& id quod interius est, & id quod exterius est. Interiorẽ porro hominẽ pro spiritu mentis, exteriorem vero in corpore, atq; ista mortali vita vult intelligi: sed ad imaginem suam non fecit, nisi id quod interius est. Non ergo fecit hominem ad imaginem suam secundum hoc quod habet corpus, corporaleq; vitã: sed secundũ hoc quod habet rationalẽ mentẽ, qua cognoscat Deũ, & oibꝰ rationalibꝰ præponat̃. Nõ ergo corpus tantũ, sed quicquid etiã est cõmune pecori, exterior homo est. Totusq; ille homo.i.secundũ interiorẽ & exteriorẽ sui partẽ, inueterauit ꝑ peccatũ, & pœnę addictꝰ est. Renouat̃ autẽ nũc secundũ interiorẽ hominẽ: in resurrectione vero etiã exterior ꝑcipiet cælestis habitudinis dignitatẽ, vt totũ qđ factũ est recreet̃, & qđ factũ est reficiat̃. Nũc vero homo exterior.s.corpꝰ, quãto est hæc vita diuturnior magis magisq; corrũpit̃, vel ætate, vel morbo, vel aliis modis. Id enĩ, q.d.merito nõ deficimus, quia Id tribulationis nostræ.i.minimũ, Quod in præsenti est, vbi nõ est nisi desolatio, Et momẽtaneũ.i.parũ durans, Et leue, ad ferendũ, Operatur

Ambrosius
Ambrosius
Augustinus contra Faustum.
August. de trinitate.

B in nobis pondus gloriæ.i.immẽsam gloriã. Nota ꝙ singula singulis opponit. Ponit enĩ põdus contra leue, & gloriæ contra tribulationis. Pondus dico, AEternũ, cõtra hoc qđ dixit momẽtaneũ. Et supra modũ tribulationũ, cõtra hoc qđ dixit, Id t. Et In sublimitate.i.in cęlo, cõtra hoc qđ dixit, in præsenti. Paruis enĩ laboribꝰ magna reddet̃ merces: & pleni tribulatione supra modũ sublimitas gloriæ pensabit̃ perpetuę. In nobis dico, Non contẽplantibus.i.nõ appetẽtibus ea Quæ vident̃, sed q nõ vident̃, ac si diceret, Ideo operat̃ ĩ nobis põdus gl'iæ, qa nõ appetimus terrena, sed cælestia. Ideo q non vident̃ appetimus, Enĩ.i.quia, Quæ videntur, temporalia sunt.i.transitoria, Quę autem non vident̃, æterna sunt.

CAPVT V.

SCimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ꝙ ædificationem ex Deo habeamus, domũ nõ manu factam, æternam in cælis. Nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cælo est superindui cupientes: si tamen vestiti & non nudi inueniamur. Nam & qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati, eo ꝙ nolumus expoliari: sed superuestiri vt absorbeatur quod mortale est a vita.

C Scimꝰ enĩ.q.d.vere operat̃ põdus gl'iæ, qa etiã in corporibꝰ nõ tantum in aĩabꝰ. & hoc est qđ ait, Et est talis ordo literę. Scimꝰ enĩ ꝙ habemꝰ, ne dicã habebimꝰ: adeo certi sumꝰ, qa iam habemꝰ spe qđ habituri sumꝰ re. AEdificationẽ.i.corpꝰ ĩmortale, firmatũ plene. Ex Deo, tantũ, qa nõ ministerio hoĩm fiet. Habebimꝰ dico, Si domꝰ nostra.i.mortalis caro ĩ qua habitat aĩa, Huiꝰ habitationis, vbi semper ingemat̃ aĩa. Domꝰ dico Terrestris.i.de terra, & ꝓcliuis ad terrena. Dissoluat̃.i.destruat̃ ꝓ Christo. Et est sensus, Scimus ꝙ habebimꝰ corpꝰ ĩmortale, & si hoc corpus mortale ꝑ tribulationes dissoluat̃. Et ideo, Quoniã, sic dissoluit̃, vt cõditio, & causa sit pręmissa. Deinde qđ dixerit ad ædificationẽ, exponit, dicẽs.s. Domũ, aĩæ.i.corpus ĩmortale ĩ quo resurgẽtes semꝑ erimus. Domũ dico, Nõ manufactã.i.nõ cõplexione hoĩm factã.s.nõ humanę gñationis opere ꝓductã, nec humanis fomẽtis auctã, sed adeo ineffabilr̃ cõpactã. Et æternã, qa ab ęterno factã ĩ Dei dispositiõe.i. ab ęterno nobis ꝓparatã. Et illã habebimꝰ In cęlis.i.inter cælestes.s.inter angelos. Vel potius dicit̃ ęterna, qa ĩ ea sine fine manebit̃. Per hoc dat fiduciã, vt nõ timeamꝰ dissolui de corpore violẽtia ĩfideliũ, qa ꝓparata est habitatio ĩ cęlis ęterna, vt de tẽporali & terrena expulsi in perpetua domo recipiamur. Nam & in hoc.q.d.dico ꝙ habebimus domum non manufactam. & inde potest videri quod habebimus. Nã non solũ ꝓ præsenti habitatione, sed etiã In hoc.i.in cõsideratione huius tãtę gloriæ, Ingemiscimꝰ, ex dilatione desiderii, qđ nõ faceremus nisi certi, In cuius rei figura, Axa filia Caleph petiit a patre irriguũ superius,

Ambrosius
Ambrosius
Ambrosius

& irriguum inferius vt nos lachrymas effundamus,non solum pro præsentis incolatus mi- D
seria,sed etiã pro dilatione supernę gloriæ.Vnde hic ait, Et in hoc ingemiscimus:in quo:
in hoc.s. Cupiẽtes,super virtutes animæ, Indui habitationem nostrã.i.ædificationẽ no
strã,quæ de cælo est.i.immortalis & impassibilis.Er est sensus,Ideo ingemiscimus,quia cu-
pimus super innouationẽ animæ,quã iam accepimus,indui nos Habitationẽ nostrã.i.da-
ri animæ vestimẽtum,non de terra corruptibile:sed de cælo.i.immortale & impassibile,ad
similitudinẽ cælestium. Si tamẽ.q.d.cupimus indui.quod vtiq; fiet,tamẽ hac conditio-
Ambrosius ne.Dico si nos Inueniamur vestiti.s.virtutib[9],fide,& cæteris. Posito.i.deposito corpore.
Ambrosius Et non,inueniamur Nudi,virtutibus.i.si Christum vestiti fuerimus corpore deposito,&
non nudi eo.Hoc dico,ne idẽ de nudis putaretur.Vel ita,Cupimus indui corpore in resur
Ambrosius rectionẽ,ita Tamẽ si inueniamur vestiti,gloria promissa: Non nudi,Hoc enim desiderãt
Ambrosius sancti ne resurgẽtes recepto corpore nudi.i.alieni a promissa gloria inueniantur. hoc enĩ
opus est,vt induti corpore superinduantur gloria,quæ immutatio in claritatẽ erit.s. Nam
& qui.q.d.Nos perfectiores pro dilatione gemimus,quia etiã minus perfecti qui carnẽ fo-
uent,inter quos Apostolus se cõnumerat,ne illi min[9] de se sentiant.Et hoc est qd ait, Nã
&.i.etiã nos minores qui sumus In tabernaculo isto.i.qui habitationẽ huius corporis dili
gimus,de quo non esset curandũ cũ non sit nisi tabernaculũ ad tẽpus, Ingemiscimus,desi
Augus. de deriocælestis.& nos dico, Grauati.i.depressi, Eo.s.corruptibili corpore: quia aggrauat
ciui.dei. nunc animã corpus corruptibile, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitan-
tem.Et quia grauationis causa est non natura & substãtia corporis,sed eius corruptio, no- E
lum[9] corpore expoliari si fieri potest,sed etiã immortalitate vestiri.Et hoc est qd ait, Quod
nolumus.q.d.grauamur sarcina corporis,qd corpus tamẽ Nolumus expoliari.i.nollemus
Remigius. nobis per mortẽ tolli,si fieri posset. Sed super.i.adeo, Vestiri stola,immortalitatis, Ita
vt qd mortale est absorbeatur vita.i. vt vita immortalitatis destruat mortalitatem,nõ vt
Aug.in psal super eã veniat,&c.Sens[9] est,Sic vellem[9] fieri immortales si fieri posset,vt iam veniret ipsa i-
lxxxviii mortalitas,& modo sicut sumus mutaret nos:quia & si a malis ad bona transeamus, tamẽ
August. de ipse transitus amarus,& habet fel & acetum,id est acre quid tolerandum.& si corpus grauat
ciui.dei. animam,& habet incitamenta vitiorum,& desideria vitiosa:non tamen omnia mala sunt
ex eo,nec omnia vitæ iniquę vitia tribuenda sunt carni:ne ab his omnibus purgemus dia
bolum,qui non habet carnem, nec fuit corruptio corporis,qua aggrauat animam peccati
primi causa,sed pœna:nec caro corruptibilis animã peccatricẽ fecit,sed peccatrix anima
Aug.in ser. carnem corruptibilem fecit.Qui ergo omnia mala animæ ex corpore putant accidisse,in
de nat. apo errore sunt.Attende quod ingemiscere se dicit,& grauari sub sarcina corruptibilis carnis:
stolorum. & tamen ait,Nolum[9] expoliari.Ecce vox nec cõfessio pœnæ.graue est corpus & onerosum
Aug. in eo atq; corruptibile,gemitur sub illo,& tamen non libenter deseritur. Prius enim mentis ra-
dem. tione cupit dissolui,& esse cum Christo:sensu autem carnis refugit & recusat. hoc habet
August. de humanus affectus , hoc ipsa anima nescio quomodo habet in voluntate, quoniam dili- F
gratia n. t. gẽdo vitam,odit mortem:& quoniam carnem suam non odit,nec ipsi vult accidere quod
odit:& si fieri possit non vult expoliari,sed superuestiri.sicut ait Apostolus, Nolumus ex-
Aug.de na. poliati,sed superuestiri.q.d.sub terrena tunica gemo,ad cęlestem festino:illam volo accipe-
apost. re,istam volo ponere.Quid apostole dicis?fiet iniuria tanto illi cęlesti vestimento vt ve-
niat tibi immortalitas super hos pannos mortalitatis & corruptionis,vt hoc sit inferius
illud superius,hoc interius illud exterius?Non sic,inquit,dico,nõ sic. Nolo itaq; expoliari,
sed superuestiri:non tamen ita,vt sub incorruptione maneat corruptio,sed Vt absorbea-
tur quod mortale est a vita in nobis,vt nusquam sit mortalitas, non infra,non supra:non
intra,non extra.Absorpta est enim mors in victoria.Vel ita, Nam & qui.q.d.de illo ge-
mimus,scilicet quia a beatitudine remoti sumus.& non mirum si de eo gemimus:Nam de
hoc etiam gemimus,quod minus est,scilicet ,quod hoc corpore exuimur. & hoc est quod
ait,Nam qui sumus In tabernaculo isto,id est in hac habitatione,quamuis grauati simus,
Eo,id est sarcina carnis,cum Ingemiscimus eo,id est ideo, Quod nolumus expoliari,
corpore, Sed superuestiri immortalitate,si hoc posset fieri,ita Vt quod mortale est ab-
Ambrosius sorbeatur a vita,ne vltra possit mori.

Qui autẽ efficit nos in hoc ipsum Deus,qui dedit nobis pignus spiritus. Au-

A dentes igitur semper & scientes, quoniam dum sumus in corpore peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præsentes esse ad dominum: & ideo contendimus siue absentes siue præsentes placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum.

Qui autē.q.d.ingemim9 desiderio cælestis. Deus autē est qui efficit nos in hoc ipsum.i.
Deus hoc efficit in nobis. Vel ita continet. Nolumus expoliari corpore, sed tamē Deus ef-
ficit hoc, vt immortalitatē cupiamus, quod ita ait, Qui autē efficit nos in hoc ipsum.s.vt
velimus immortalitatē: Deus est. Vel ita ab illo loco, Nam & qui.q.d.dico nos superin-
dui, si inueniamur vestiri virtutibus: quod vtiq; oramus, vt perseuerantes in fide, vestiri in-
ueniamur spiritu sancto. Nam & qui sumus in rabernaculo isto, grauati passionibus, In- Ambrosius
gemiscim9, orādo, Eo φ, ideo, quia Nolum9 expoliari spiritu sancto.i.gemēdo hoc ora-
mus, ne spoliemur spiritu sancto, & sic gloria induemur. Vnde subdit, Sed nolum9 super-
uestiri gloria immortalitatis, Ita vt qđ mortale est absorbeatur a vita. Tunc enim super-
indui promissa gloria poterimus īmortalitatis, si exuti corpore non dispoliati a spiritu san
cto fuerimus. Qui autē.q.d.nolumus expoliati, sed superuestiri. Qui autē efficit nos in
B hoc ipsum.i.qui hanc voluntatē in nobis perficit, Deus est, qui dedit nobis pignus spiri- Ambrosius
tus.i.dedit nobis spiritū sanctum pignus huius rei implēdę, quo pignore de immortalitate
certi sumus: quā tunc habebimus, quādo sine hoste vllo, ineffabili ac sempiterna pace frue- August. de
mur. Audentes igitur.q.d.Deus facit nos velle immortalitatem, facit etiā nos de ea cer- bap. par.
tos per spiritum sanctum. Igitur.i.ideo semper sumus Audētes.i.consueta audacia ver
tentes, Et scientes hoc, quod vtiq; confirmat nostram audaciam. Quid scimus? Quoniā
dum sumus in hoc corpore mortali peregrinamur a domino.i.remoti sumus a domino spe
cie, tamē in mente ipsum habentes per fidem. Quæritur cum alibi scriptum sit, In ipso viui Ambrosius
mus & mouemur, & sumus: quare hic dicat nos peregrinari a domino? Si em̄ vbiq; est, quo-
modo ergo peregrinamur a domino? Sine dubio vbiq; est, & in eo sunt omnia, & tamen di
cimur hic peregrinati ab eo: quia & si vbiq; Deus est, non tamen hic videtur sicut in cælis.
Peregrinamur ergo nō fide, sed specie. Vnde subdit, Per fidem enim, inuisibilium, Am-
bulamus.i.ad Deum tendimus. Et Non per speciem.i.non per præsentiā eorū. Qui pere-
grinatur & per fidem ambulat, non est in patria, sed iam est in via: Qui autē nō credit, nec Aug. in psal
in patria est, nec in via. Sic ergo ambulemus tanquam in via simus, quia ipse rex patriæ fa- mo. clxiiii.
ctus est via. Rex patrię Christus est, & ibi veritas. Hic autē via est. Quo imus? Ad Christū.
Qua imus? Per Christū. Ipse enim ait, Ego sum via, & veritas, & vita. Est illuminatio per fi Augustinus
C dem, est & illuminatio per speciē, modo per fidem tantum illuminamur, non per speciē. Ho- August. de
mini em̄ vitā mortalē adhuc agēti nō potest cōtingere, vt dimoto atq; discusso omni nubi consensu
lo fantasiarū corporaliū, serenissima incōmutabilis veritatis luce potiaε, & mēte penitus a euangelist.
cōsuetudine vitæ huius alienata, cōstanter & indeclinabiliter illi hęreat. Audemus autē,
q.d.sumus audentes & sciētes hoc, audētes autē mēte. Audem9, opere.i.ab actu nō quiesci
mus, & si durū sit. Et bonā voluntatē habemus, quia nō tristamur, nō murmuramus in ad-
uersis. Nos dico cupiētes magis Peregrinari.i.remoueri, A corpore, & Præsentes ad do
minū, quā hic morari. Et quia volumus illi hęrere, Ideo, omnib9 modis, Contēdim9 pla-
cere illi, siue absentes, vt nunc est, Siue præsentes, vt quādo astabim9 ei.i.elaboram9 vt
hic, & illic placeamus illi. Omnes em̄.q.d.contēdimus placere, & sic expedit. Oēs enim,
&c. Vel ita cōtinet, præsentes illi erim9. Et vere, quia Oportet nos omnes, bonos & malos,
Manifestari ante tribunal Christi.i.ante iudicē Christū. Ad qđ? Vt vnusqsq;.s.bon9 &
mal9, Referat, a simili messorū, Propria corpis,put gessit.s.plus vel min9, Siue bonū si-
ue malū.i.referat ea q̄ gessit p corpus.i.p tēpus corporis: qa nullus meteε, nisi dū in corpore
est. Quē sensum cōfirmat alia trāslatio q̄ ita habet, Vt referat vnusqsq; secūdū ea q̄ p cor-
pus gessit. Per corp9 qppe dixit, nō φ oīa geranε motu corpis, sed p corpus.i.p tēpus quo qs August. de
vixit in corpore. Hic em̄ omne meritū cōparaε quo possit post hāc vitā quispiā releuari vel ciui. dei.
Augustinus in enchirid.

grauari.Nam etiam ista quæ pro defunctis commendandis frequentat ecclesia,non omni D
August. in eodem. bus prosunt.& quare?Nonne pro differentia vitæ quam quisq; gessit in corpore,quia etiam
hoc meritum sibi quisq; dum in corpore viueret comparauit,vt ei possint ista prodesse.
Cum ergo sacrificia,vel altaris,vel quarumcunque eleemosynarum pro baptizatis defun-
ctis omnibus offeruntur,pro valde bonis gratiarum actiones, pro non valde malis propi-
tiationes sunt, pro valde malis etiam si nulla sunt adiumenta mortuorum qualescunq; vi-
uorum consolationes sunt.Quibus autem prosunt,vel ad hoc prosunt,vt sit plena remis-
sio,vel certe vt tolerabilior fiat ipsa damnatio. Omnes ergo adstabimus ante tribunal
Christi,vt referat.A simili messorum ea quę gessit per corpus, Vnusquisq;,etiam pueri,qui
si non per se,tamẽ per alios gesserunt,dum per eos vel crediderunt vel non crediderũt,quã-
do baptizati vel non baptizati sunt:secundum quod iudicantur,non secundum quod gestu
ri erant,si diu viuerẽt.Dicit enim prout gesserit in corpore,non vt gesturus erat si diu viue-
Aug. in senten. prospe. ret.Frustra ergo sibi homo post hoc corpus promittit,quod in hoc corpore comparare ne-
glexit.Et quia ante tribunal stabimus,

Scientes ergo timorem domini hominibus suademus,deo autem manifesti su
mus.Spero autem & in conscientiis vestris manifestos nos esse.Non iterum cõ-
mendamus nos vobis:sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis,vt habea
tis ad eos qui in facie gloriantur & non in corde. Siue enim mente excedimus E
Deo,siue sobrii sumus vobis. Charitas enim Christi vrget nos,æstimantes hoc,
quoniam si vnus pro omnibus mortuus est,ergo omnes mortui sunt,& pro omni
bus mortuus est Christus:vt & qui viuunt iam non sibi viuãt,sed ei qui pro ipsis
mortuus est & resurrexit.

Sciẽtes ergo timorem domini.i.q̃ caste timẽdꝰ est Deus, *Hominibꝰ suademꝰ*,vt timeãt,
Ambrosius & vt credãt & prouideant sibi:quia quotidiã prauiloquio,dies domini in dubiũ venit. *In*
Ambrosius *hoc autẽ sumus Deo manifesti*.i.approbati,qđ non sunt pseudo.hoc eñ prædicabat Apl's
qđ Deus iusserat, *Spero autẽ*.q.d.Deo sumus approbati.spero autẽ quãtũ in me est,in quo
nõ remanet *Nos esse manifestos*.i.approbatos, *Etiã in cõsciẽtiis vestris*,& si nõ ore cõfi
teamini.In his autẽ *Nõ iterũ cõmẽdamus nos vobis*.i.nõ arrogãter,hoc dicimꝰ:sicut nec
prius cũ diceremꝰ,Nõ sumꝰ sicut plurimi.&c. *Sed*,talia dicẽdo, *Damꝰ vobis occasionẽ*.i.
Ambrosius materiã gloriãdi cõtra pseudo,q per elationẽ gloriant̃ in se,dicẽtes se ab illis doctos q cum
Ambrosius domino fuerũt.Gloriãdi dico p nobis,qa ego Paulꝰ Apl's sum,sicut ii a qbꝰ se didicisse ia-
ctãt,qđ vobis necesse est ad hoc.s.vt *Habeatis,quid possitis dicere*, *Ad eos*,reprimẽdos
q gloriant̃, *In facie*.i.in exterioribꝰ,vt in circũcisione & aliis legalibꝰ: nõ *In corde*.i.spi
ritualibꝰ.Vel, *Gloriant̃ in facie*.i.in cõspectu hominũ,vt hypocritæ faciũt:nõ in cordi-
bus suis,vt superbiã reprimãt per cordis humilitatẽ. *Siue eñ*.q.d. de nobis vtiq; potestis F
gloriari,qa qcqd agimꝰ vel honor est Dei vel vtilitatis pximi.& hoc est q dicit, *Siue eñ*
mẽte excedimꝰ.i.si nos commẽdamꝰ,in quo putamur insensati, *Deo est*.i.ad honorẽ Dei
est,q nos sic exaltauit.Vel, *Deo est*,dimittẽdũ,nõ ab hoĩe iudicãdũ. *Si eñ* superbe putat̃
Ambrosius locutꝰ qđ est quasi insania dum se laudat verũ dicẽs,dimittẽdũ est Deo. Oĩs eñ supbia ve-
lut insania habet̃. *Siue sobrii sumus*,vt non alta dicamus de nobis, *Vobis est*.i.ad vti
Ambrosius litatem vestram:quia si non iactanter,sed ad gloriam audiẽtium intelligit̃ locutꝰ,Corin-
Aug.in psalmo.xxx. thiis proficit.Vel ita, *Siue eñ*.Excessum mentis dicit q mente leuatur ad intelligẽda cę-
lestia.Extasis verbum est Græcum,Latine autem vno verbo exponi potest,si dicatur exces-
sus.In excessu vero mentis duo intelliguntur,vel pauor,vel intentio ad superna,ita vt quo-
dammodo a memoria labantur inferiora.In hoc mentis excessu fuerũt omnes sancti,qui-
bus arcana Dei mundũ istũ excedẽtia reuelata sunt.De hoc mẽtis excessu loquitur hic Pau-
Augustinus lus,seipsum insinuãs.q.d.potestis de nobis gloriari. *Siue enim*.i.cõtẽplatione rationis,
Augustinus *Excedi*,omnia tẽporalia, *Deo est*,qui solꝰ cognoscit excessum nostrũ.Ille eñ videt qđ vi
Aug.in psalmo.cxviii. demus in excessu mentis:non vobis est qui non potestis capere.ideo soli Deo se dicit exces
sisse.Excedẽs enim mẽte Apostolus omnẽ humanã fragilitatẽ,omnẽ seculi tẽporalitatẽ,oĩa
quæcunq; nascendo & occidendo vanescunt transeuntia,habitauit corde in quadam inef-
fabili contemplatione, vbi audiuit ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui: vbi si

A semper permanere vellet,te non leuaret qui sublimia videre non potes. Quid autem fecit? Descendit,& non ingratus ei a quo accepit altiora,propter infirmos non contempsit inferiora,sed eis se contemperauit.vnde subdit, Siue sobrii sumus, condescendendo, Vobis est,quia sic loquimur vt capere possitis.Isti sunt angeli de quibus dominus ait in euangelio, Videbitis cælum apertum,& angelos ascendentes & descendẽtes super filiũ hominis.Hos eosdem angelos vidit Iacob in scalis ascendentes & descendentes. Charitas enim.q.d.ꝑ vobis est totum. Charitas enim Christi.i.amor quem erga nos Christus exhibuit condescendens nobis, Vrget nos,vt omnia pro vobis faciam⁹.Nos dico, Existimãtes hoc,qm̃ si vnus tantum intus sine peccato.i.Christus mortuus est pro Omnibus:ergo oẽs alii sunt in peccato. Ergo omnes mortui sunt.Et est sensus,Hoc certissime ęstimamus,quia si Christus charitate pro omnibus mortuus est, tunc constat omnes mortuos fuisse in Adam pro quibus mortuus est Christus,vt eos a morte liberaret.quæ gratia ne inutilis sit hominibus, vt apostoli eos alliciant,necessario se laudant.Per gloriam enim & meritum apostolorum agnoscitur gratia & beneficium Christi.Vel ita, Si vnus.s.si solus sufficiens sine omnib⁹ legalibus Mortuus pro omnibus est: ergo omnes mortui sunt vetustati per eum, nec alio egent.Cesset ergo lex.Vel ita, Si vnus pro omnibus,id est si Christus quantum ad se Pro omnibus mortuus est,& si non omnibus profuit,ergo, Et omnes homines mortui sunt, id est mori debent pro honore illius. Et etiam pro omnibus,mortuus est Christus, Vt & illi qui viuunt,virtutibus per remissionem peccatorum, Iam non viuant sibi.i.non sibi vitam virtutum attribuant:sed Ei qui pro ipsis mortuus est,vt morerentur peccato. Et resurrexit,vt in nouitate vitę ambulemus.Vel ita,vt de vita corporis agat.q.d.ideo mortu⁹ est,vt & Qui viuunt,in corpore iam, Non viuant sibi.i.non suę priuatæ volũtati. Sed Ei,id est voluntati eius.s.Christi. Qui pro ipsis mortuus est & resurrexit, id est non in spe terrenorum,sed in spe resurrectionis viuant.

Augustinus

Augustinus

Augustinus

Ambrosius

Ambrosius

Augustinus

B

Itaq; nos ex hoc neminem nouimus secundum carnẽ.Et si cognouimus secundum carnem Christum,sed nunc iam non nouimus.Siqua ergo in Christo noua creatura,vetera transierunt.

Itaq; &c.q.d.Et quia hoc est. **Itaq; nos ex hoc**.i.amodo a deo certi sumus de gloria ęterna, Q; neminem nouimus.i.laudamus viuentem Secundum carnem ,id est sua quærentem,non quę Christi sunt:temporalia,non æterna.nec hoc debet facere aliquis,quia, Et si cognouimus Christum esse secundum carnem.i.mortalem,per quod putauimus eum tantũ esse hominem, Sed nunc iam non nouimus,eum mortalem.i.& si Christus fuit mortalis, per quod ego eum putaui esse tantum hominẽ,dum eram infidelis,tamen iam est immortalis,& ita securi sumus de præmio.Et est sensus,Ideo debent viuere Christo non sibi, secundum carnem,quia & si Christus vsq; ad crucẽ fuit infirmus.i.iniuriatus,qui pro nobis non C dedignatus est homo passibilis fieri & mori,tamen post resurrectionem iam non est infirmus & mortalis,sed apparet quod non esse putabatur. Vnde ipse ait,Cum exaltaueritis filium hominis,tunc cognoscetis quia ego sum.hoc memorat ideo,vt ostendat qua deuotione obsequendum est Christo:vt intelligentes quantum pro nobis fecerit, propensius illi seruiant.Vicem ergo illi reddant,quasi deo non homini solum,pro eis passo, & quia Christus iam non est secundum carnem, Ergo si qua creatura in Christo est noua.i.si quis in Christo renatus est nouus, Vetera transierunt ei,& ecce facta sunt ei omnia noua.i.illi iam spe transiit mortalitas,& transibit re sur.& dabitur noua immortalitas. Vel ita, Itaq;.q.d.qa Christus resurrexit, Itaq; nos ex hoc.i.amodo,adeo certi sum⁹ de eadem resurrectione, ꝙ Neminem,fidelium nouimus esse viuentem,non dico in re sed in spe, Secundum carnẽ, id est secundum carnis corruptionem. Carnẽ quippe hoc loco non ipsam corporis substantiam quam & Christus post resurrectionem habuit,& nos post resurrectionem nostram habituri sumus,sed corruptionem mortalitatemq; carnis vult intelligi.Suo quippe more vitam nostram futurã ita certa spe meditatur,tanq̃ iam adsit,præsensq; teneatur,q̃ in Christo resurgente iam impleta est:quæ vtiq; vita non erit secundum carnem, non quin in eadem carnis substantia resurgamus,sed non in eadem qualitate corruptionis,quæ hic nomine carnis signatur.Quia ergo vitam resurgentium quasi pręsentem meditatur,amodo inquir, Neminem nouimus secundum carnem.i.tam certam spem tenemus futuræ nostræ

Ambrosius

Ambrosius

Ambrosius

Ambrosius

Augu.contra Faust.

incorruptionis & immortalitatis, vt iam in ipsa notitia gaudeamus spe, quasi in te habe- D
remus vitam, quæ erit sine corruptione, sicut & Christi vita iam non est secundũ carnem.
Vnde subdit, Et si cognouim⁹ Christũ secundũ carnẽ.i.scdm carnis mortalitatẽ ante re-
surrectionẽ: Sed,tñ,nũc iã.s.postq̃ resurrexit, Nõ noui ipsum scdm carnẽ.i.scdm carna-
lẽ corruptionis qualitatẽ. Quia Christus resurgẽs a mortuis, iã non morit̃ &c. Ideoq; ĩ euã-
Aug. super Ioannem. gelio ipse ait, Ad patrẽ vado, & iã nõ videbitis me.i.nũq̃ vlteri⁹ videbitis scdm quod mo-
do sum: non videbitis me humilẽ, sed excelsum: nõ mortalẽ, sed sempiternũ: non iudicãdũ,
sed iudicaturũ. Et itẽ ait, Nisi ego abiero paracletus non veniet a.v.id est non potestis ca-
Augus. contra Faust. pere spiritũ sanctũ.s.quãdiu scdm carnẽ me nosse persistitis. Et quia sumus ĩ Christo spe, &
Augus. si nõ re, Si qua ergo in Christo noua creatura est, sicut vere est.i.si quis populus ĩnouat⁹ est
Augustinus per fidẽ Christi, Vetera trãs.ei, & ecce facta sunt omnia noua: quia innouatis fide, trãsit
mortalitas spe, & adest nouitas resurrectionis. Vel ita, Itaq;.q.d.quia solus Christus suf-
Ambrosius ficit ad iustitiam & vitã sine omnib⁹ legalibus, Itaq; nos ex hoc, tẽpore gratiæ, Nemi-
nem nouim⁹.i.approbam⁹ viuentẽ Secũdũ carnẽ.i.qui scdm carnales obseruãtias viuat.

Quia & si cog.Christũ secũdũ car.i.q̃uis dũ infidelis erã intellexerim Christũ in lege p-
missum esse scdm carnẽ.s.vt legalia obseruaret, & seruari pciperet, Sed tñ nũc iam.s.post
cõuersionem postq̃ veritas venit, Non,ita esse Nouimus, sed vt vmbra cesset, & veritas
manifestet̃. Et qa vmbra cessare debet, Si qua ergo creatura in Christo no.s.est.ve.trã.ei.
Augustinus scilicet carnales obseruantiæ, & voluptas carnis.i.vetus test.& omnia ad veterem hominẽ E
Augustinus pertinentia, in gentibus idololatria, in Iudæis seruitus legis.

Et ecce facta sunt omnia noua. Omnia autem ex deo qui nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis ministerium recõciliationis. Quoniam quidẽ deus erat in Christo mundũ reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & po suit in nobis verbũ reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur tanq̃ deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo reconciliamini deo. Eum q nõ nouerat peccatum pro nobis peccatũ fecit, vt nos efficeremur iustitia dei in ipso.

Et ecce facta sunt omnia noua, id est noua venerunt.s.nouum test.& omnia noui homi
nis, & veritas vnius dei successit. Omnia autem.q.d. dixi in Christo, i.per Christum no-
uã creaturam fieri, & vetera transire: sed tñ omnia sunt ex deo patre, qui pater Recõcilia-
uit nos sibi p Christũ.i.per incarnatũ verbũ: Et dedit ministeriũ reconci.no.apostolis vi
cariis Christi, quod nõ pseudo. Deus p Christũ recõciliauit, quod vtriq; p Christũ fieri po-
Ambrosius tuit. Quoniã quidẽ deus, pater qui nihil nõ põt, Erat in Christo, ergo potuit Christ⁹ re-
Ambrosius conciliare, qa pater erat in eo. Sicut ipse ait, Pater in me est, & ego in patre. Per hoc autem
Ambrosius intelligitur pater esse in filio, & fili⁹ in patre, qa vna est eor̃ substãtia. Ibi est enĩ vnitas, vbi
nulla diuersitas est, & ideo alter in altero est, qa & imago & similitudo eorũ vna est. Erat in F
Christo dico, mundũ.i.electos de mundo sibi recõcilians. Qualiter? hoc modo recõcilians,
Non reputans illis.i.non puniens æternaliter in illis Delicta ipsorum, tam originalia q̃
actualia. Et posuit.q.d.hoc modo dedit nobis ministeriũ reconciliationis, Quia posuit
Augustinus in nobis verbum recon.i.pdicationẽ fidei, per quã reconciliant̃ homines deo. Et quia po-
Augustinus suit in nobis verbũ: ergo fungimur legatione dei, pro Christo.i.vice Christi q̃ fuit legatus
Augustinus dei. Vel, Pro Christo.i.p honore Christi. Et ideo obsecram⁹ vos, tãq̃ deo vere exhortãte
vos per nos, qa vere in nobis loquit̃. Quid obsecramus? Ecce reconciliamini deo, & hoc p
Augustinus Christo.i.p amore Christi. Vel, Ego obsecro vos p Christo.i.vice Christi, & debetis vel
Augustinus potestis hoc facere, qa Deus pater fecit p nobis, eũ q nõ nouerat pctm̃, p experiẽtiã, & si p
Ambrosius
Augustinus sciẽtiã: eũ inquã.i.Christũ, Fecit pctm̃.i.eũ q nõ peccauerat Fecit pctm̃.i.hostiã p pctõ.
Augu. contra Max. & trahit̃ hęc locutio a veteri lege. Vsus est enĩ veteris test.peccata dici sacrificia p pecca-
tis. Vel peccatũ dicit̃ similitudo carnis peccati. Vñ dicitur alibi, De peccato dãnauit pec-
catũ.i.de similitudine carnis peccati. Quia misit de⁹ filiũ suũ in simili.car.pec. Et iterũ dr̃,
Mortuus est pctõ.i.similitudini car.pec.qa moriendo carnis mortalitatẽ exur⁹ est. Et est sen
sus, Fecit eũ pec.i.mortalẽ, ita etiã maledictum accipit̃ p morte quę de maledicto venit:
vt vere dictum in lege intelligatur, Maledict⁹ oĩs qui pendet in ligno. Quid est maledictus
es? i.terra es, & in terrã ibis. Quid est qđ dicit oĩs? qa etiã ipse Christ⁹ q cum esset vita, mor-

A tuus est vera morte, non ficta. Vel, Fecit eum peccatum, i. peccatorem putari in pœna, & hoc vtique fecit, vt nos efficeremur non modo iusti, sed Etiam iustitia, per quos alii essent iusti. Iustitia dico Dei, non nostra. & hoc in ipso scilicet deo Christo, non per aliud. Vel, Efficeremur iustitia dei, id est iustificaremur a deo: quia ex Deo tantum est omnis consummatio. Et hoc, In ipso, id est per ipsum Christum. Attende, quia sicut cum legitur, Domini est salus, non ea intelligitur qua dominus saluus est, sed qua salui sunt, quos ipse saluat: sic cum dicitur dei iustitia, non est illa intelligēda qua deus iustus est, sed qua iusti sunt homines, quos gratia sua iustificat.

CAPVT VI.

Adiuuantes autem exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim, Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemini dātes vllam offensionem, vt non vituperetur ministerium nostrū. Sed in omnib⁹ exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros in multa patientia: in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in sciētia, in longa
B nimitate, in suauitate, in spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute dei. Per arma iustitiæ, a dextris & a sinistris.

Adiuuantes autem. q. d. Christus redemit vos, & reconciliauit. Nos autem. s. missi ab eo, Adiuuantes vos, vel Christum. Exhortamur, vos, Ne in vacuū gratiam dei recipiatis. i. ne in vacuum cedat vobis gratia quam iam suscepistis. Gratia dei est remissio peccatorum: quam in vacuum recipit ille, qui nō post exercet se in bonis, vel qui in legalib⁹ cōfidit. Et quasi quis quęreret, Est ne gratia? Respon. Est vtique. Ait enim dominus in Esaia, O homo, Exaudiui te, orantem pro peccatis, Tempore, gratiæ, Accepto, mihi vel hominibus. Et in die salutis, scilicet quādo lux nata est mūdo. s. Christus, auxiliatus sum tui vel adiuui te de assecutione virtutum, & perseuerātia bonorum operum. Deinde exponit prophetiam dicēs, Ecce. q. d. Ita dixit dominus in prophetia de tēpore gratiæ. Et ecce nūc est tempus accept. quo morbis mortalibus salubris medicina infunditur. Et aliis verbis idē dicit, Ecce nunc dies salutis, qui non in lege veteri fuit. Vel ideo dicit, Nunc, quia statim in obitu fidelis, salus datur non cras, non post annum differtur. Exhortamur vos, vos dico Nemini dantes. Adeo solliciti sumus circa salutem ęgrorum, Vllam offensionem, verbo vel exemplo. & hoc facimus Vt non vituperetur ministerium nostrū. s. ministeriū apostolatus: quod vtique vituperaretur, si nos hoc faceremus. i. si quod verbo docemus, operis exemplo non exhiberemus. Vel ita, Nemini. q. d. dico vt caueatis, ne in vacuum recipiatis gratiam: vos dico Nemini dantes vllam offensionem, verbo vel exemplo. Vt nō vituperetur, per vos Ministerium nostrū. Sed in omnibus. q. d. neminem offendamus, sed potius vos vt ego, Exhibeamus. i. offeramus deo, Nosmetipsos, in omnibus, Sicut dei ministros, & si non oēs sumus ministri. Ideo dicit, Sicut dei ministros, quia dei ministri non adulantur hominibus, vt placeant deo, sicut pseudo faciunt studentes lucro. In multa. q. d. Exhibeamus nos ministros in omnibus. s. In multa patientia, vt nec parū moueamur. Patientia dico habita In tribulationibus. i. afflictionibus. Deinde tribulationes per partes exequitur. s. In necessitatibus, victus vel vestitus. In angustiis. i. animi cura & timore: In plagis. i. in verberib⁹, In carcerib⁹ in seditionib⁹, id est cōmotionib⁹ populi cōtra se. In laboribus, operum, quia manibus suis operabatur, ne cui grauis esset: In vigiliis. s. nocte laborando etiam officio sibi delegato. In ieiuniis, coactis vel spontaneis. Sed cū his omnibus difficultatibus agitentur sancti, mirum videtur quibusdā quod dominus ait, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum, & inuenietis requiem. Iugūm enim meum suaue est. Considerant enim eos qui iugū ipsum intrepida ceruice subierunt, & qui sarcinam illam mansuetis humeris acceperunt, tam difficilia pericula pati, vt non a laboribus ad quietem, sed a quiete ad laborem vocari videantur. Ait ergo aliquis, Quomodo iugū suaue est, & sarcina leuis? Et quomodo dicitur, venite ad me qui laboratis, & ego reficiam vos: & non potius, Venite qui vacatis vt laboretis? Sed

C

Ambrosius
Ambros.
Ambrosius
Ambrosius
Augustinus

ſciendum quod cum grauia & aſpera ſuſtineant ſancti, adeſt profecto ſpiritus ſanctus, qui D
in exterioris hominis corruptione, interiorem renouat de die in diem, & guſtata requie
Auguſtinus ſpiritali, ſpe futuræ beatitudinis omnia aſpera releuat, & ſic etiam in tot duris leue eſt etiã
onus Chriſti, & requies eſt intus ſpiritu ſancto viuificante, & ſpe futuri omnia mitigante.
Auguſt. Omnia enim ſęua & immania, facilia & prope nulla facit amor. Item, Exhibeamus nos vt
Ambroſius dei miniſtros In caſtitate, mentis & corporis. In ſcientia, ſcripturarum. Vel, vt ſciamus
quomodo inter iniquos conſeruandũ ſit. Vel ita, In caſtitate, habita In ſcientia, vt.ſ.ca
ſte ſciant, nihil adulterinæ opinionis admiſceant. In longanimitate, expectationis. In
ſuauitate, vt blãdi & affabiles ſimus. Suauitate dico habita, In ſpiritu ſancto, quia omnia
ſyncere facere debemus, vt ſecundum deum ſuaues & affabiles ſimus: non vt illi, qui p dul-
ces ſermones ſeducunt corda innocentium, In charitate non ficta, ſicut pſeudo ſimulant
Ambroſius charitatem vt decipiant. Ficta vero charitas eſt in his, qui in aduerſitate deſerunt fratres.
Item, exhibeamus nos miniſtros In verbo veritatis, prædicando vel loquendo. Item, In
virtute dei.ſ.vt nõ ſperemus in homine, vel in nobis ſi quid boni eſt, ſed deo attribuamus.
Vel, In virtute dei, id eſt in miraculis: vt ea faciamus ad vtilitatem, non ad iactantiã: qa
qui prædicta habet, miracula facit ad conuerſionem hominum, vt miniſter dei. Item, Exhi
beamus nos miniſtros dei, munitos Per arma iuſtitiæ, id eſt per iuſtitiam, quæ loco armo-
rũ munit nos. A dextris.i.a proſperis, ne eleuemur. Et a ſiniſtris.i.aduerſis, ne frangamur.

Per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam: vt ſeductores, E
& veraces: ſicut qui ignoti, & cogniti. Quaſi morientes & ecce viuimus: vt caſti-
gati, & non mortificati. Quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes: ſicut egentes, mul
tos autem locupletantes: tanq̃ nihil habentes, & omnia poſſidentes. Os noſtrum
patet ad vos o Corinthii, cor noſtrum dilatatum eſt. Nõ anguſtiamini in nobis,
anguſtiamini autem in viſceribus veſtris. Eandem autem habentes remuneratio-
nem, tanq̃ filiis dico, dilatamini & vos.

Item, Exhibeamus nos miniſtros dei. Per gloriam & ignobilitatem.i.glorioſi ſimus a-
pud homines vel ignobiles & contẽpti: vt nec inde inflemur, nec inde ſuccũbamus, vel do-
leamus. Nota ꝙ gloria & ignobilitas, partes ſunt proſperorum vel aduerſorum. Vel, Exhi-
beamus nos miniſtros per gloriã euangelii, vt prædicemus ea quæ videntur eſſe glorioſa,
& ſunt. Et ignobilitatem, vt non pudeat prædicare etiam ea verba euãgelii quæ quidam
horrent. Eodem modo exhibeamus nos miniſtros, Per infamiam, fidei vel alicuius alteri⁹
rei. Et per bonam famam.i.ſi infamamur de aliquo ſcelere. Vel, Bonam famam, habem⁹
de aliquo bono opere. Item, Exhibeam⁹ nos, habiti Vt ſeductores apud quoſdã, quod vtiq
falſum eſt. Et ideo nõ ſimpliciter dico, Seductores, ſed addo, vt. & inde eſt ĩfamia, & apud
alios habiti, non dico vt Veraces, ſed ſimpliciter veraces ſine vt.q.d.quod verũ eſt. Et in- F
de eſt bona fama. In his autem, ita exhibeamus nos, dico, vt nec bona æſtimatione ſuper-
biamus, nec mala doleamus. Item, Nos ſumus habiti, Sicut qui ignoti ſunt deo.i.a deo re-
bati ſunt. Et vere ſumus Cogniti.i.a deo probati. Itẽ, habiti ſumus apud alios, Quaſi mo
rientes.i.de vitio in vitium ruentes. Et ecce viuimus, bonis operibus apud opinionẽ alio-
rum, & in rei veritate. Vel de vita & morte corporali loquitur, habiti ſumus a quibuſdam
Ambroſius Quaſi morientes & ecce viuimus. Inimici enim cotidie putabant eos non euadere minas
iniquorum. Ipſi autem ope dei tuti ſunt a morte præſenti & futura. Item, Apud alios habiti
ſumus vt Caſtigati, id eſt per verba a pdicatione coerciti. ita vt.ſ.putaremur cedere, apud
alios non caſtigati habiti ſumus, quod eſſet mortificatos eſſe. Ideoq; & p eo ponit. Et nõ,
Ambroſ. ſumus, Mortificati, quia non vincebantur, nec cedebãt. Mortificatur enim qui in fidei cõ-
feſſione nõ pmanet. Vel de morte corporali põt intelligi, Facti ſum⁹ vt caſtigati pſſuris, qa
pmiſit eos deus pſſuris exerceri, vt merito creſcerẽt. Et nõ mortificati ſumus, qa nõ pmit-
tebat deus corporaliter occidi. Et ſi em̃ multi martyres occidunt, non tñ morit ecclesia, ſed
aduerſis emendatur. Item, Habiti ſumus apud quoſdam Quaſi triſtes, de tribulatione. ideo
Aug. addit quaſi, quia non vere triſtes. Semper autem, vere, gaudentes eramus, quia hæc triſti-
tia gaudium operatur. Et tales habiti ſumus apud alios. Item, Habiti ſicut Egentes, veris
bonis, & ſpiritualibus: vel eramus egeſtatem patientes in terrenis. Eramus autem Locuple

A tantes multos,spiritualibus diuitiis,& ita sumus habiti apud alios. Item,Habiti sumus nō
solū Egentes,sed etiam Tanq̄ nihil,penitus boni spiritualis vel terreni Habentes,quia
sibi insufficientes putabantur,& sumus Possidentes omnia,s.non solū spiritualia,sed eti-
am temporalia:quia timentibus deum nihil deest. Hæc fuit gloria apostolorum,nihil oīno
possidere,sine solicitudine esse,& non tam res q̄ dominos earum possidere,quia omnia ad
pedes apostolorum mittebantur,sicut in Actibus apostolorum legitur. Nota quibusdā ad-
di,vel vt,vel quasi,vel sicut,vel tanq̄:quia hæc sicut in somniis transeunt,sed contraria po
nunt sine quasi,quia certa sunt. Tristitia vestra habet quasi,gaudiū non habet quasi. Qua- Aug. in psal
re hæc? Quia gaudium certa res est:Tristitia vero sicut in somniis trāsit. Si quis enim so- xxxviii.
mnum indicat,addit quasi,dicēs,quasi sedebam,quasi loquebar,quasi equitabam,& huius-
modi. Vbiq; dicit quasi,quia quod videbat dormiens,cum euigilauit non inuenit. Os no-
strum,de sui ministerii dignitate,& euangelii veritate,& personæ suę commendatione,&
multa,& vera,& ex charitate dixit.ideo addit, Os nostrum.q.d.multa de nobis dixi,sed
in omnibus prædictis, Os nostrum, o Corinthii Patet, apertione & multitudine & ve-
ritate dictorum, Ad vos,instruendos.i.ad vtilitatem vestrā: quia illa omnia ample & dif
fuse dicta sunt ad vos corrigendos o Corinthii,& non ad meam superbiam.q.d.stulti estis
qui me dimisistis. Nota q̄ hæc libere loquitur Apostolus,& ex pura conscientia. Male enim Ambrosius
conscia mēs loqui trepidat,sensum perdit,in verbis errat. Cor nostrum.q.d. hoc ideo fe- Nota.
B ci,quia Cor nostrum dilatatum est.i.mens nostra plena est diuitiis,nec erubescit dicere q̄
in se habet. Et ideo Non angustiamini in nobis autem.i.sed, Angustiamini in visceri-
bus vestris.i.si quas angustias & inopiam scientiæ vel boni operis habetis, nō est hoc a no
bis,vt vos putatis qui nobis pseudo præfertis:sed a vobis,qui pura corda habetis ad intel-
ligendum & complendum. Eandē autem.q.d. Angustias a vobis patimini.sed Dico,vo-
bis, Tanq̄ filiis,& vos,vt nos Dilatamini,abundantia sciētiæ & virtutum,& spe futuri.
Vos dico, Habentes eandem remunerationem,quam & nos. Et vt dilatemini,

Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo dei cum idolis? Vos enim estis templum dei viui, sicut dicit deus, Quoniam inhabitabo in illis & inambulabo inter eos:& ero illorum deus,& ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum,& separamini, dicit dominus, & immundum ne tetigeritis,& ego recipiā vos:& ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias,dicit dominus omnipotēs.

Nolite ducere iugum cum infidelibus,id est nolite socii esse malorū in malis.i.nolite ser
C ui fieri libertate amissa,cum his infidelibus qui prædicant carnales obseruantias,si iā susce
pistis iugum legis,nolite vltra ducere. Quæ enim.q.d.ideo nolite, quia vos estis iusti,illi
iniqui,& ideo in nullo debetis communicare illis. Quæ enim participatio est iustitiæ cū
iniquitate.q.d.nulla. Aut quæ.q.d.Et ideo etiam nolite,quia vos estis lux per scientiā,&
illi sunt tenebræ per ignorantiam. Et Quę societas est luci ad tenebras? nulla. Quę au-
tem.q.d.Ideo item nolite,quia vos estis membra Christi,illi membra diaboli.& Christ9 &
diabolus non conueniunt,quod ita dicit, Quæ autem est conuentio Christi ad Belial? i.
ad diabolum,qui se deum esse mentitur. Belial interpretatur apostata,cum quo Christ9 nō
conuenit,quia ille omnia male,Christus omnia bene agit. Aut quæ.q.d.& ideo nolite,q͞a
vos estis fideles,illi quasi infideles. Et Quę pars est fideli cum infideli? nulla. Vt eñ Christ9
& Belial non cōueniunt: sic fidelis & quilibet infidelis. Qui aūt. Itē,Ideo nolite, quia vos
templum dei,in quo est spiritus sanctus,& ipsi sunt in quibus diabolus habitat:& nil habet
templum dei cum idolis.quod ita dicit, Quis autem consensus est templo dei cum idolis?
nullus. Et, Vos estis templū dei,& ideo non debetis communicare his qui tēplum sunt dia Ambrosius
boli. In his verbis idola prohibet coli,quæ templo dei sunt inimica,quia ab vno deo sepa-
rant. His omnibus modis ostendit communitatem pseudo esse vitādam. Vos enim.q.d.
Ideo non debetis consentire,quia Vos estis templum dei viui,qui vos viuere faciet. Si-
cut dominus dicit,in Ezechiele, Quoniam,ego qui vbiq; sum per substantiam,inhabita-

bo per gratiam In illis.i.excolam eos & puros faciam. Et inter eos inambulabo.i.in cor- D
Ambrosius de eorum deambulabo,quasi in lato per charitatem. Deambular enim in nobis præsentia diuinæ maiestatis,si latitudinē inuenerit charitatis,quā nō in nobis non nisi deus facit.Et est sensus, Inter eos inambulabo,id est promouebo eos,& perseueranter proficere faciam.
Et ero deus illorum.i.ita benefaciam illis vt videar deus. Et ipsi erūt mihi populus.i.ita obedient mihi,vt videantur mei,& non mundi. Vel de corporali conuersatione Christi
Ambrosius inter homines agit:& dicit Christ⁹, Inhabitabo in illis,& inter eos inambulabo.i.corporaliter inter eos conuersabor dicit Christus.Vnde Hieremias ait,In terris visus est,& cum hominibus conuersatus est.Et Ioannes ait,Verbum caro factum est,& habitauit in nobis. Et hic Christus dominus noster est,& ecclesia est populus eius.Vnde subdit, Et ero illorū dominus,& ipsi erunt mihi populus.& ideo vult eos separari ab omni contaminatione, vt suscipiat eos in filios.Vnde subdit, Propter quod &c.Vtit hic verbis Esaię,quasi suis:hoc ad literam dictum est Iudæis habitantibus in Babylone, ne communicarent Babyloniis
Ambrosius inter quos habitabant,quod Apostolus spiritualiter ad nos refert.q.d.propter quod,quia tēplum dei estis: Exite de medio eorum,quia estis in medio eorum nequitię. Exite autem,
August. de verb.euan. non corporaliter sed spiritualiter:vt non taceatis,sed increpetis eorum scelera. Tolerandi enim sunt mali pro pace,nec corporaliter ab eis recedendum sed spiritualiter. Exire vero est,facere quod pertinet ad correctionem malorum quantum licet, pro gradu cuiusq; salua pace.Et exieritis, Separamini,ab eis,vt nec cōsensum cū eis habeatis.Vel, Separam.i.se E orsum sitis,parati contra eos sicut prius pro eis eratis. & hoc Dicit dominus vobis.q.d. non est hoc a me. Et immundum.i.carnales obseruantias,& quælibet alia illicita, Netetigeritis.q.d.nec etiam tactus sit.i.delectatio,quæ est primus mot⁹ mortalis peccati. Spi
Aug. in eodem. ritualis recessio hic intelligenda est,similiter & de tactu cordis non corporis intelligēdum est.Displicere enim malum non tangere est.Non enim prophetę qui hæc dicebant populū suum dimiserunt,sed inter eos habitabant,quos increpabant,vnum templū cum eis intrabant,eadem sacramenta celebrabant.Hoc est ergo exire,ore non parcere, sed redarguere, corripere,monere:hoc est separari,contra eos ire:hoc est immundum non tangere,voluntate non consentire.Hæc omnia prophetæ fecerunt. Spiritualiter ergo non corporaliter recedere debemus,quia maius malum in separatione bonorum committimus.i.dum corporaliter separamur nos a bonis propter malos,q̄ fugimus in coniunctione malorū nō rema-
Augustinus nentes.i.quam sit illud quod fugimus fugiendo communionem malorum. Spiritualiter ergo quisq; recedat a malis,tali non imputat deus peccata sua,quia non fecit: aliena nō,quia non approbauit:non negligentiam,quia non tacuit:non superbiam,quia in vnitate permāsit.Si aūt corporaliter recedit,superbus est,& schismaticus. Et ego.q.d. Ita facite vt dixi, Et ego recipiam vos,ante eiectos. Et ero vobis,receptis In partem, meipsum dans vobis. Et vos eritis mihi.i.ad gloriam & ad honorem meum, In filios.i. mihi similes, Et filias,hoc ponit,vt etiā debiliores includat.Et hoc, Dicit dominus omnipotēs.i.Christ⁹ F qui potest omnia,quæ pater.

CAPVT VII.

HAs ergo habentes promissiōes charissimi,mūdemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus,perficientes sanctificationem in timore dei.Capite nos.Neminem læsimus,neminem corrupimus,neminem circumuenimus.Non ad condemnationem vestrā dico. Prædiximus enim,q̄ in cordibus nostris estis ad commoriendum,& ad conuiuendum.Multa mihi fiducia est apud vos,multa mihi gloriatio pro vobis. Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Nam & cum venissemus in Macedoniam:nullam requiē habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus.Foris pugnæ,intus timores.Sed qui consolatur humiles,consolatus est nos Deus in aduentu Titi. Non solum autem in aduentu eius,sed etiam in consolatione qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrū desideriū,vestrū fletū,vestrā ęmulationē pro me,ita vt magis gauderem.

A Has igitur.q.d.Et quia dominus hoc præcipit,& bene promittit, Igitur nos habentes
has promissiones o charissimi.s.quod deus habitabit in nobis,& recipiet nos, Mundemꝰ
nos ab omni inquinamento carnis,vt est luxuria: Et spiritus,vt est ira. Inquinamentũ car
nis multifarie intelligitur.Ideoq; dixit, Ab omni,quia multa sunt vitia carnalia,vt omĩa
fugiamꝰ. Nos dico Perficientes,bona operatione Sanctificationẽ,in baptismo cœptam.
& hoc, In timore dei,vt deum vereamur qui solus facit. Vel ita lege,secundum aliam lite
ram,quę non habet,&, Mundemus nos ab omni inquinamento carnis. Hic distingue,nos Ambrosius
dico Perficientes sanctificationem sp.i.mentis,quæ tunc fit,si sumus in timore dei,i.si ti
morem dei sequimur.Quia qui sine deo hoc agit,sanctus mundi est & non dei. & ad hæc si
forma exempli necessaria est, Capite nos.i.habete nos exemplum,non illos pseudo. Vel
ita lege, Mũdemus nos ab omni inqnamẽto carnis.i.carnaliũ obseruationũ, Et pficiẽtes
sanctificationẽ,q̃ est Spũs sancti,tm̃. Et hoc, In timore dei. Capite nos,in exẽplũ,qa nos
Neminẽ vestri lęsimꝰ in pperãdo,vt pseudo faciũt. Neminẽ corrupimꝰ,admixtiõe falsi Ambrosius
tatis tanq̃ fermẽti. Neminẽ circũuenimꝰ,fraudulẽta vestrorũ ablatione vt pseudo faciũt,
q vestra blãde auferũt.Pseudo eñ & nocebãt illis corrũpẽtes sensum illoꝝ,& grauabãt sac
culos eorum circunuentione serpentinę astutiæ. Hæc autem Non dico ad condemnatio- Ambrosius
nem vestram.i.vt abiiciam vos qui in his peccauistis,sed vt corrigatis vos moneo. Diligo
enim vos sicut prædixi,& hoc est quod subdit, Prædixi enim quod vos estis in cordibus
B nostris,secundum curam & dilectionem: Estis,dico, Ad commoriẽdũ & ad cõuiuendũ.i.
ita diligo vos quod vestra mors in peccatis videtur mea,& similiter vita in virtutibꝰ. Vel
ita diligo vos, Ad commoriendum & ad conuiuendũ.i.vt mecum patiamini & mecũ co Ambrosius
ronemini. Et ideo moneo vos,quia Multa fiducia est mihi apud vos.i.dum considero quę
in vobis sunt,qui & per primam epistolam correcti erãt,ideo pro eis gloriatur. Vnde sub- Ambrosius
dit, Multa est mihi pro vobis gloriatio,ad alios,videte ne sit vana:est etiam mihi conso-
latio. Vnde subdit, Repletus sum consolatione,audita correctione vestra. Per iam corre-
ctos inuitat alios ad correctionẽ.& Superabundo gaudio in omni tribulatione.i. gaudiũ
meum superat omnem tribulationem,quę partim erat in animo pro peccatis vestris. Dum
enim videt proficere eos pro quibus patitur,gaudet. Nã & cum venissem. Memorat hic q̃ Ambrosius
patitur causa credentium vt eos prouocet ad charitatem.q.d.bene dixi in tribulatione,quę
vere magna est. Nam cum venissemus Macedoniam,nullã habuit requiem caro nostra.
Ideo dicit carnem nõ habuisse requiem & non animam,quia etiam in aduersis anima quæ
in corpore patitur,spe futuri quiescit. Non habuit requiem dico, Sed omnem tribulatio-
nem.s.secundum corpus & secũdum animam, Passi sumus,& hoc ideo,quia ibi Phitonem
fugauit de ancilla.& vere omnem: quia Foris.i.in corpore sunt, Pugnæ.i.tribulationes. Ambrosius
&, Intus.i.in animo sunt, Timores,ne ecclesiæ deficerent. Vel, Foris,id est a perfidis q Ambrosius
C sunt extra ecclesiam.s.apertis inimicis sunt, Pugnę,id est tribulationes. De his autem sci- Ambrosius
licet de fidelibus qui sunt, Intus.i.in ecclesia sunt, Timores,ne moueãtur. Vel de his qui Augustinus
sunt, Intus.i.in ecclesia corpore non mente,nomine non numine.i.de falsis fratribus,sunt
Timores,quia difficilius tolerantur q̃ aperte mali. Nulla enim pestis efficacior q̃ familia-
ris inimicus,& inimici hominis domestici eius. Sed qui.q.d.Ita grauiter passi sumus, sed
deus, Qui consolatur humiles,spiritu. Vel, Humiles,id est afflictos, Consolatꝰ est nos
in aduentu Titi,quia coadiutorem recepi. Non solum autem in aduentu eius,quia.s.desi-
deratus aduenit,consolatus est nos deus. Sed etiam in consolatione qua Titus consolatꝰ
est in vobis.i.in vestra emendatione.i.quia vidi Titum consolatum in vobis,& ego conso-
latus sum.consolatus est Titus in vobis. Ipse dico,Referens nobis vestrum desiderium, de
emendatione,& Vestrum fletum,de commissis.& Vestram æmulationem.i.indignatio-
nem contra pseudo habitam, Pro me,id est pro mea defensione,Referẽs,dico,ita Vt ma
gis gauderem,de his quæ retulit,quam dolerem de tribulatione mea.

Quoniam etsi contristaui vos in epistola,non me pœnitet. Et si pœniteret,vi-
dens q epistola illa etsi ad horam vos contristauit,nunc gaudeo:non quia cõtri-
stati estis,sed quia contristati estis ad pœnitentiã. Contristati enim estis secundũ
deum,vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quę enim secundum deũ tri-
stitia est,pœnitentiam in salutem stabilem operatur: seculi autem tristitia, mor-

tem operatur. Ecce enim hoc ipſum ſecundum Deum contriſtari vos, quãtam in D
vobis operatur ſollicitudinem, ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem,
ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed vindictã. In omnibus exhibuiſtis vos incon
taminatos eſſe negocio. Igitur & ſi ſcripſi vobis non propter eum qui fecit iniu-
riam, nec propter eum qui paſſus eſt, ſed ad manifeſtãdam ſollicitudinem noſtrã
quam habemus pro vobis coram deo. Ideo conſolati ſumus.

Quoniã & ſi contriſtaui vos, q.d. inde probari poteſt quod gaudeo, quia iam non pœni-
tet me dure vos in prima epiſtola corripuiſſe. Et hoc eſt quod ait, Quoniã & ſi contriſta-
ui vos in prima epiſtola, nõ modo me pœnitet, quia correcti eſtis; & ſi prius Pœniteret, dũ
indignati eratis, hoc dicit, ne videatur inhumanus, qui de triſtitia aliorum gaudet. Vi-
dens quod epiſtola &c. Quaſi dicat, Nõ me pœnitet, ſed potius nũc Gaudeo videns quod
epiſtola illa contriſtauit vos, id eſt quanuis videam quod epiſtola illa contriſtauit vos vn-
de primũ dolui, & me pœnituit. Cõtriſtauit dico, Et ſi. i. q̃uis Ad horam. i. paruo tempore:
vnde bona ſpes eſt correctionis eorꝫ, & ideo iam non pœnitet, ſed gaudet: & vnde gaudeat
determinat ſubdens, Non quia, q.d. dico quod gaudeo, Non, tamen ideo, Quia cõtri
ſtati eſtis, contra me: ſed Quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam, q̃a ſic aĩaduertentes cul
Ambroſius pam, pœnituiſtis. Et ideo ſe gaudere dicit, quia contriſtati ſunt, non cũ ira quæ peiores effi
cit, ſed cũ pudore qui corripit. Cõtriſtati eñ. q.d. de hac triſtitia gaudeo, quia hæc triſti- E
tia eſt ſecũdũ deũ. Et hoc eſt quod ait, Cõtriſtati eñ eſtis ſecũdũ deũ. i. ſecũdũ voluntatẽ
dei, & inſpirationẽ; ita vt In nullo, nec etiã in aſperis, Patiamini detrimentũ ex nobis,
quia oĩa noſtra proſunt vobis, etiã quod corripimus, & cõtriſtamus vos. Quæ eñ. q.d. Ve
re non damnũ patimur, nã potius commodũ; quia triſtitia, Quæ eſt ſecũdũ deũ. ſ. dũ pec
cator triſtis eſt quia peccauit, dũ dolet quia fecit quod deus odit, operatur Pœnitẽtiam,
id eſt ſatiſfactionem: quę valet etiã In ſalutẽ ſtabilẽ. i. ęternã. Seculi aũt triſtitia, quæ non
Ambroſius eſt ad correctionẽ. ſ. dũ peccator dolet, ſe detectũ, Operatur mortem, & ideo ab ea cauete.

Ecce eñ. q.d. Vere triſtitia ſcd̃m deũ facit pœnitere ad ſalutẽ, q̃a ea q̃ ducũt ad ſalutẽ. i.
ſollicitudinẽ &c. operatur. & hoc eſt quod ait, Ecce eñ. q.d. in vobis experti eſtis quod di-
co, Quia hoc ipſum. i. tã paruũ quid. ſ. Vos cõtriſtari ſecũdũ deũ, de peccato, Quãtam
Ambroſius in vobis operatur ſollicitudinem, emendandi quod deliquiſtis, verũ eſt: q̃a q pœnitet ſolli-
Ambroſius citus eſt ne denuo peccet: nec hoc ſolũ operatꝛ, ſed etiã defenſionẽ, vt etiã cõtra pſeudo de-
fendatis me. Vel opatꝛ defenſionẽ, quia q pœnitet nõ excuſat ſe, ſed cõfiteꝛ pctm̃: qđ eſt de-
fendere ſe a gehenna. & nõ ſolũ hoc operatꝛ, Sed etiã indignationẽ, contra nos pro malis
Ambroſius quæ geſſiſtis: & non tantum hoc, ſed timorem, ne in futuro tale quid contingat; & nõ tãtũ
hoc, ſed deſideriũ in melius prouehi. Deſiderat eñ reformari qui ſe ſcit factũ per peccatum
Ambroſius deformẽ: & non tantum hoc, ſed Aemulationem, vt me vel alios bonos imitemini. Habet
Ambroſius enim zelũ bonorũ operũ pficiendorꝫ qui pœnitet: Sed vindictam, quia peccantem puni- F
Ambroſius tis, & etiã voſipſos. Qui enim pœnitet vindicat in ſe quod deliquit. & vt vniuerſaliter dicã
Ambroſius vos cõtriſtari ſecũdũ deum In omnibus exhibuiſtis vos, duce fide, Incõtaminatos eſſe. i.
Ambroſius vt ſitis incontaminati, In negocio chriſtiano agendo. i. in omnibus officiis chriſtianę con
uerſationis agẽdis. Vel, Exhibuiſtis. i. oſtẽdiſtis puniendo illũ q inceſtũ admiſerat, Vos
eſſe incontaminatos, a negocio. i. a graui peccato illius q vxorẽ patris habuit, cui cõſentiẽ
do contaminati eratis. Igitꝛ &c. q.d. & quia incõtaminati eſtis, Igitur, apparet quod non
ꝑpter illos principaliter, Scripſi vobis, ſed propter illũ q fecerat, & illũ qui ſuſtinuerat iiu-
riã, quod ita dicit, Igitur & ſi ſcripſi vobis, pro illis, tamẽ Nõ, tm̃, propter eũ qui fecit in-
iuriã, vt eſt ille q inceſtũ fecit, qui vxorẽ patris rapuit. Nec propter eũ. ſ. patrẽ, Qui paſ-
ſus eſt iniuriã. i. cui rapta eſt vxor, Sed ad manifeſtãdã ſolicitudinẽ noſtram quã habemus
pro vobis, oĩbus emendãdis. i. nõ pro illis tantũ hoc feci, ſed pro emẽdatiõe omniũ veſtrũ.
Vel illos tangit, quos ſuperi9 in prima epiſtola iniurias & fraudes fratribus feciſſe dicit. Et
oſtendit nõ magis cauſa eorꝫ qui peccauerũt ſcripſiſſe remitti eis, q̃ cauſa eccleſiæ, quæ vno
contumeliã & fraudẽ faciente compatiꝛ & indignatꝛ. Et hoc eſt quod ait, Igitꝛ & ſi ſcripſi
vobis, nõ tm̃ propter eũ qui fecit iniuriã. i. fraudẽ proximo ſuo: nec ꝑpter eum Qui paſſus
eſt, fraudẽ: ſed ad manifeſtãdã ſollicitudinẽ, quã hab. pro vo. Toti9 populi ſollicitudinem ſe
habere oſtendit, vt ſcilicet iniuſti emendentur, & polluti ſanctificentur. & eccleſiæ reconci-

A lientur.& hoc dico Coram deo.i.teste deo.& ideo.q.d.& quia hoc intendi,& euenit:ideo Consolati sumus.i.consolationē accepimus dum correcti estis.

In cōsolatione autem vestra abundantius magis gauisi sumus super gaudio Titi:quia refectus est spiritus eius ab omnibus vobis.Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum,non sum confusus: sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus:ita & gloriatio nostra quæ fuit ad Titū veritas facta est,& viscera eius abūdantius in vobis sunt,reminiscentis omnium vestrum obedientiam, quomodo cū timore & tremore excepistis illū.Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

In cōsolatione autem vestra,quæ est de correctione vestra,& gaudio Titi. Abundātius gauisi sumus,q̄ doleremus de tribulatione:sed Magis super gaudio Titi.q.d.de vtroq;.i.de correctione vestra,& gaudio Titi abūdantius sumus gauisi,q̄ tristaremur de tribulatione: sed magis abundantius de gaudio Titi,quia gaudebat nō solum de correctis,sed etiam de aliis quos sperat corrigendos. Quia refectus spiritus eius est,Titi.Iam enim sperat bonū de vobis.Refectus est dico Ab omnibus vobis,nō quia omnes essent correcti,sperat de reliquis. Et si quid apud illum de vobis gloriatus s.cōmendando vos, Non sum confusus, ideo non erubesco me falsum inueniri:sed Sicut locuti sumus vobis omnia in veritate.i.

B in corripiendo veritas apparet arguentis,dū qui arguuntur se emēdant: dum enim correcti immurantur,testimonium perhibent arguenti. Veram ergo ostendens Apostolus prædicationem suam per efficaciam illorū ait, Sicut in veritate locuti sumus vobis omnia, ita & gloriatio nostra,quę,de vobis Fuit,facta Ad Titum,facta est.i.apparuit ei Veritas.i.vera:ideo Viscera.i.intima charitas Eius,sunt In vobis,quia viri sancti affectus in omni bono est.Sunt dico Abundantius,q̄ ante:quia videt profectum illorum.Vel, Ambrosius Abundātius,q̄ in aliis.Eius Titi dico, Reminiscentis obedientiam omnium vestrum. Ambrosius Ostendit Titum laudasse eos,quia soliciti erant obedire ei.In Tito autem apostolum receriti sunt. Dico autē reminiscētis obediētiam.s. Quo modo,q̄ accurate Recepistis eum Ambrosius cum timore,cordis, Et tremore,corporis.Et quia sic in illo egistis. Gaudeo,quod Confido de vobis.& hoc, In omnibus,rebus:non solū in bona voluntate,sed etiam in operibus bonis. Notam autē,hic vbi eos laudat,incidenter de eleemosynis faciendis in sanctos qui erant in Hierosolymis antemonet per exemplum Macedonum.Et congrue hic vbi de correctis agitur,mentio fit de collectis:quia ab aliis non quęrit,quibus dare sua vel suadere nō prodest. q.d. Non habui requiem in Macedonia,cum in ea mihi magna data est gratia,qd notum facio vobis: & hoc est quod ait,

CAPVT VIII.

C NOtam autē facimus vobis fratres gratiā dei quæ data est in ecclesiis Macedoniæ,& quod in multo experimēto tribulationis abundantia gaudii ipsorū fuit:& altissima paupertas eorū abūdauit in diuitias simplicitatis eorū.Quia secundum virtutem testimonium illis reddo,& supra virtutē voluntarii fuerunt, cū multa exhortatione obsecrātes nos gratiā & cōmunicationem ministerii quod fit in sanctos.Et non sicut sperauimus,sed semetipsos dederūt primū dn̄o:deinde nobis p̄ volūtatē dei,ita vt rogaremus Titū:vt quēadmodū cœpit,ita & perficiat in vobis etiā gratiā istā.Sed sicut in oībus abūdatis fide,& sermone,& sciētia,& omni solicitudine,insup & charitate vestra in nos:vt & in hac gratia abūdetis.Non quasi imperās dico,sed p̄ aliorū solicitudinē,etiā vestrę charitatis ingeniū bonū cōprobās.

Notam autem facio vobis fratres gratiā dei.i.gratuitum donum dei. Donum autem dei vocat eleemosynam dare.Quæ gratia Data est mihi in ecclesiis Macedonię. quæ est illa? hoc.s.quod Abundantia gaudii ipsorū,fuit In multo experimento tribulationis,quia nō solum voluerūt pati, sed experti sunt, & inde gauisi sunt: & cū pauperes essent,abūdanter dederūt.Vnde subdit: Et amplissima paupertas,&c.Vel. Abūdātia gaudii ipsoꝶ fuit in multo experimēto tribulationis, quia p̄ tribulatione Pauli & Sylę ibi facta,nō sunt scāda-

Ambrosius lizati,ſed deuote & cũ gaudio acceperũt verbum, vt probatos ſe horũ paſſionibus demon- D
ſtrarent, Et paupertas eorũ ampliſſima.i.magna,vel Nobiliſſima,benignitate mẽtis, A-
Ambrosius bundauit in diuitias ſimplicitatis eorum.i.maior facta eſt dum tendit diuitias dare:& hoc
ſimplici animo,non vt homini placeant. Tenues qui erãt in ſubſtãtia facultatũ,ſed diuites
fuerũt in dãdo,quia priua conſciẽtia operati ſunt. Et inde Reddo illis teſtimoniũ,quia ne
mine cogente Voluntarii fuerunt,ad dandũ, Secũdũ virtutẽ,rerũ ſuarũ:& Supra vir-
tutem,vt etiã poſt egerent.ipſi dico Cũ exhortatione multa obſecrantes nos,cum timens
eis non aſſentirem,vt eos permitteremus Habere gratiam,& Communicationẽ mini-
ſterii.i.miniſtrationis.qđ miniſteriũ fit In ſanctos.i.obſecrabãt nos vt liceret eis ſua da-
re,non quaſi propria,ſed quaſi cõmunia de qb⁹ miniſtrarẽt aliis. Et non,dederũt ſua, Si-
Ambrosius cut.i.ea intẽtione qua Sperauimus.i.putauimus,ſed pro culpis redimẽdis.ſed Primũ de-
derunt ſemetipſos dño,vt ei obedirẽt,quia emẽdantes errores priſtinos, ac morũ vitia deo
Ambrosius ſe vouerunt:deinde fratribus ſua dederunt,vel obtulerũt. Aliter non erat accipiendum ab
eis,quia munera excęcant oculos,& vim auctoritatis inclinãt. Qui vero dãt vt nõ arguã-
tur,fructũ dandi non habẽt. Iſti vero nõ eo animo dederunt,vt redimẽtes vitia non argue-
rentur:ſed Prius dederunt ſemetipſos domino, emendatione vitæ. Deinde, dederunt
ſe Nobis, obediẽtia.ſ.vt nobis obedirẽt.& hoc Per volũtatẽ dei,qui vult homines ſubdi
vicariis ſuis.& ita inſtiterũt nobis,vt exẽplo eorum prouocati, Rogaremus Titũ vt quẽ-
admodũ cœpit,in vobis benefacere,poſtq̃ correctos vos vidit, ita & perficiat in vobis nõ
modo alia,ſed Etiã gratiã iſtam,eleemoſynarũ in ſanctos,vt.ſ. gratia iſta vobis non de- E
ſit. Hoc dicit vt incitet eos ad dandũ. Perficiat in vobis gratiã iſtã dico, & non quoquo-
modo,ſed vt abundetis etiam in hac gratia largitionis eleemoſynarũ, Sicut abundatis
in oĩbus,aliis.ſ. In fide,& Sermone.i.gratia loquẽdi. Et ſcientia,ſcripturarũ,& Omni
ſolicitudine,quia in oĩbus ſoliciti eſtis:inſuper Et charitate veſtra, ſpirituali,habita In
nos. Non quaſi.q.d.Rogaui Titũ vt perficeret hanc gratiã,ſed non hoc dico Quaſi im-
perans,ne ſitis tranſgreſſores. Vel ita legi poteſt.q.d.non ſolũ rogaui Titũ vt perficeret in
vobis gratiã iſtã,ſed etiã Dico,ego ipſe, Non quaſi imperans vt abũdetis in hac gratia
ſicut abundatis in omnibus,aliis.ſ. in fide, &c.quæ non mutantur,ſed Per aliorũ.q.d.nõ
imperans dico,ſed potius hoc dico, Cõprobans.i.cõprobare volens bBonũ ingenium ve
ſtræ charitatis.i.ſuadere volẽs vt largi ſitis,& ex diſcretione animi, nõ pro terreno cõmo-
do faciatis:& hoc volo cõprobare,& ſuadere vobis nõ modo per alia,ſed etiã Per ſolicitu-
dinem aliorũ.ſ.Macedonũ, qb⁹ ſimiles ſitis. Vel pauperũ,de qb⁹ ſoliciti eſſe debetis. Scitis
enim.q.d.pauperibus dare debetis:& vere,quia Chriſtus ſolicitus fuit de illis.

Scitis enim gratiam dñi noſtri Ieſu Chriſti:quoniã propter vos egenus factus
eſt,cũ eſſet diues:vt illius inopia vos diuites eſſetis. Et cõſilium in hoc do. Hoc
enim vobis vtile eſt,qui nõ ſolũ facere,ſed & velle cœpiſtis ab anno priore. Nũc F
vero & facto perficite,vt quẽadmodum promptus eſt animus volũtatis, ita ſit &
perficiendi ex eo quod habetis. Si enim volũtas prompta eſt,ſecundũ id quod ha
bet accepta eſt,nõ ſecundũ id quod nõ habet. Nõ enim vt aliis ſit remiſſio,vobis
autẽ tribulatio,ſed ex æqualitate in pręſenti tẽpore, veſtra abũdantia illorũ ino-
piã ſuppleat,vt & illorũ abundãtia veſtrę inopię ſit ſupplementũ, vt fiat æquali-
tas. ſicut ſcriptũ eſt. Qui multũ habuit nõ abũdauit: & q modicũ,nõ minorauit.

Scitis enim gratiã.i.charitatẽ Domini noſtri Ieſu Chriſti, cuius exẽplo hortatur illos:
hanc inquã gratia Chriſti ſcitis, Quoniam cũ eſſet diues deus,in ſua maieſtate,per quẽ &
Aug. in ſermo. de falo. uerb. omnia facta ſunt. Factus eſt propter nos egenus,in mundo. Nota ꝙ non ait pauper factus
eſt cũ diues fuiſſet, ſed cum diues eſſet. Paupertatem enim aſſumpſit,& diuitias non amiſit:
intus diues,foris pauper:latẽs deus in diuitiis,apparẽs homo in paupertate, Vt inopia il-
lius vos eſſetis diuites,in ſpiritualibus. Per illius enim paupertatem abiecimus pannos ini-
quitatis,vt indueremur ſtolã immortalitatis. Omnes ergo diuites facti ſunt, in pauperem
Chriſtum credentes. Nemo ergo ſe contẽnat. Pauper in cella,diues in conſcientia, ſecurior
dormit in terra,q̃ auro diues in purpura. Nunc ergo expaueſcas cũ tua mendicitate ad illũ
accedere,qui indutus eſt noſtra paupertate. Qui ſe pauperauit,nos ditauit. Et in hoc.i.in

A cõsideratione huius tãti beneficii dei. Do, vobis Consiliũ, vt pauperib⁹ eleemosynas de- tis. Hoc enim est vtile vobis. Plus est enim vtile facienti q̃ illi cui fit. vobis dico, Qui cœ- pistis a primo anno, i. a præterito anno: Nõ solũ facere, sed etiã velle, qđ plus est q̃ facere. Augustinus

Nunc vero & facto perficite, vt non solum velitis, sed etiam opere perficiatis. Vel ita, vt secundũ alios dicat eos cœpisse facere, & secundũ alios velle. q.d. vobis dico, Qui cœpi- stis a primo ãno non solũ velle, secũdũ quosdã: sed etiã facere secũdũ alios. Quidam enim voluerant, quidã cœperãt, nũc vero vterq; perficiũt opere: & hoc est qđ subdit, Nũc vero & facto perficite, vt queadmodũ prõptus est animus volũtat. i. sicut prõpta est discretio vo luntatis eorũ, quia ex discretione volunt, ita sit promptus animus perficiẽdi. Hoc dicit vt volũtas eorũ in opere appareat, si vera est. perficiendi dico, Ex eo. i. secundũ id Qđ ha- beris, siue plus, siue minus. Si enim volũtas est prõpta, dãdo, Secundũ id quod habet, vt necessaria retineat, tantũ accepta est, non tantũ accepta est dando, Secundũ id qđ nõ ha bet. i. vltra vires: ideo ex eo qđ habetis vos date moneo. Nõ em̃ Volo, vt Aliis fit remis- sio, vel refrigeriũ. i. vt alii de vestris ociose viuant, Vobis autẽ. fit tribulatio. i. paupertas. non hoc ideo dixit, quin melius esset. Infirmis timet, quos sic date monet vt egestatẽ non pa tiantur, sed potius volo vt Vestra abundãtia, terrenorũ, Suppleat inopiam illorum, qui omnia mũdi deserãt. Suppleat dico In præsenti tẽpore, qđ tã breue est, Et hoc ex ea qua- litate. Hoc ideo dicit, vt quantũ quis habet, diuidat cũ sanctis: quia nõ plus exigitur, q̃ sibi retinere debet. sicut & Zachęus dimidiũ dedit bonorũ suorum pauperibus. Vel, Ex ęquali tate, suppleat vestra abundãtia illorũ inopiam. non vtiq; hęc dico secundũ paritatẽ, sed vt sustententur de vestris rebus, sicut & vos. Hæc est æqualitas, vt qui accipiũt spiritualia, tri- buant carnalia. Ipsa est pax Hierusalẽ, vt opera misericordiæ corporalia iungãtur operib⁹ prædicationis spiritualib⁹: & fiat pax dando, & accipiendo. Vnde Apostolus, Si spiritualia vobis seminauimus, magnũ est si carnalia vestra metamus? Vt & illorum. q.d. vestra abun dantia terrenorũ suppleat inopiam illorũ: vt & ecõuerso Abundantia, meritorum Illo- rum, spiritualium qui diuinis vacant, fit Supplementũ, vestræ Inopiæ. Qui enim viuunt in hoc seculo non habẽt merita ad vitam æternam sufficientia. nisi iuuentur per alios. sed quia pauperes Christi quorũ est regnũ cœlorũ, amicos sibi & debitores fecerunt, per meri- ta eorũ consequentur, quod per se nõ potuerunt mereri: vt tunc fiat æqualitas, nõ quin dif- ferant in claritate, sed quia id oẽs habebũt, & oĩb⁹ erit sufficientia: sicut scriptũ est, de mãna in signo hui⁹ rei, Qui multũ. s. collegit de manna. i. amplius habuit q̃ Gomor, Non abun dauit, quia qui plus habuit, dedit indigẽti: & Qui modicũ. s. collegit. i. minus q̃ Gomor, Nõ minorauit. i. nõ minus habuit q̃ Gomor, quia recepit ab eo qui abũdauit. In Exodo au- tem ita scriptũ est, Nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus parauerat, reppe- rit minus. In quo figurabatur q; qui maiora habent merita, & qui minora, in æterno conui- uio eandẽ habituri sunt refectionẽ. Vel ita, Vt fiat. q.d. dico, vt abundãtia vestra suppleat illorum inopiã, vt illorum abundantia vestræ inopiæ fit supplemẽtum: vt ita fiat Aequa- litas. s. vt sicut ii ministrãt sanctis, ita eis reddãt vicem in futuro sancti. sicut scriptum est de mãna in figura huius rei, qui multũ. s. collegit, Non abũdauit: & Qui modicũ nõ mi- norauit. Plus habent sancti in spe futuri, minus vero hi q in tẽpore hoc sunt diuites: & cum ibi æquabũtur vtriq;. vt sicut hic diuites inopiam sanctorum sustẽrãt, ita ibi beneficio san ctorũ sustẽtentur, & diuites fiant in ęterno bono. Vel ita, Vt fiat. q.d. vestra abũdãtia sup pleat illorũ inopiã: ita vt in volũtate Fiat æqualitas, & si nõ in ope: & sic pariter recipie- tis: sicut scriptum est, de mãna in figura huius rei, Qui multũ enim habuerit, & Qui mo dicum, nõ minorauit: sic qui multum dat vt diues, & qui parum vt pauper, si æqualis volun tas est, æqualem mercedem habebunt.

Augustinus / Ambrosius / Ambrosius / Augustinus / Ambrosius

B / C

Gratias autem ago deo, qui dedit eandem solicitudinẽ pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationem quidem suscepit: sed cum solicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus etiam cum illo fratrem nostrũ, cuius laus est in eu- angelio per omnes ecclesias. Non solum autem, sed & ordinatus est ab ecclesiis comes peregrinationis nostrę in hãc gratiam, quæ ministratur a nobis, ad dñi glo riam, & destinatã voluntatẽ nostram: deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine q̃ ministrat᷑ in dñi gloriã. Prouidemus enim bona, non solũ corã deo

**ſed etiam coram hominibus. Miſimus aũt cũ illis & fratrẽ noſtrũ quem probaui D
mus in multis ſæpe ſollicitũ eſſe, nũc aũt multo ſollicitiorem: confidentia mul-
ta in vobis ſiue pro Tito qui eſt ſocius meus, & in vobis adiutor, ſiue fratres no-
ſtri apoſtoli eccleſiarum gloriæ Chriſti. Oſtenſionem ergo quæ eſt charitatis ve
ſtræ & noſtræ gloriæ pro vobis, in illos oſtendite in faciem eccleſiarum.**

Gratias aũt. q.d. Rogaui Titum vt perficeret gratiã iſtam, vel ego ipſe hoc cõſulo vobis.
Deo aũt ago gratias, qui dedit, in corde Titi, Eandẽ, quã ego habeo, Sollicitudinẽ, p
vobis, exhortandis, vt abunderis in hac ſimplicitate eleemoſynarũ. & vere habuit ſollici-
tudinẽ, Quoniã quidẽ ſuſcepit exhortationẽ veſtram, ſed cum eſſet ſollicitior ſua volun
tate, q̃ in mea exhortatione, profectus eſt ad vos: qui primum rogatus excuſabat ſe propter
veſtra vitia. Miſimus etiam cum illo fratrem noſtrum. ſ. Lucam vel Barnabam, Cuius Lu
cę laus eſt in euangelio ſcripto. vel, cuius Barnabę Laus eſt ĩ euangelio, p̃dicato. Laus eius
dico p omnes eccleſias. Non ſolũ aũt, laus eius in euangelio, Sed etiã ordinatꝰ eſt ab ec-
cleſiis Iudęę, comes noſtrę peregrinationis. i. prædicationis, qua mundũ circuimus, & factꝰ
eſt comes, In hanc gratiam. i. in hanc largitionẽ eleemoſynarũ, Quæ miniſtratur a no
bis. i. cuius nos apoſtoli ſumꝰ miniſtri. & hoc, Ad domini gloriã. i. vt deus inde glorificet,
Et ad voluntatẽ noſtrã, quã volumus vt bene detis, cõplendã. voluntatẽ dico, Deſtinatã,
quę deſtinata eſt & præordinata a deo nobis, adeo eſt neceſſaria. Vel ita, Ordinatꝰ eſt co E
mes peregrinationis noſtrę, id eſt prædicationis. ſ. In hanc gratiã. i. in prædicationẽ gẽ-
tium. quæ Miniſtratur a nobis. i. cuius miniſter ſum. & hoc, Ad domini gloriã, vt. ſ. inde
glorificetur dominus. Et ordinatus eſt comes ad cõplendam Noſtram voluntatem deſti-
natã. i. ad complendam prædicationẽ gentiũ cui deſtinatus ſum. Deuitãtes. q.d. hos præ-
dictos miſimꝰ, deuitãtes Hoc, ne qs in hac plenitudine, largitionis eleemoſynarũ, Vitu-
Ambroſius peret nos, dicens nos fraudare, Vel, Nequis in hac plenitudine. ſ. doctrinæ & miraculorũ,
Vituperet nos, tanq̃ negligẽtes circa curã ſanctorũ: vt dicatur, bene prędicat, ſed non eſt
Ambroſius memor ſanctorũ ſicut, alii apoſtoli, & ſicut ſibi præceptũ eſt. Vituperaretur ergo apoſtolus,
ſi negligẽter ageret circa ſanctos. Et ideo hoc pręmonet vt ſolicitudo eius & ꝓuidẽtia ap-
pareat. quæ plenitudo largitionis vel doctrinæ, Miniſtratur a nobis. i. noſtro miniſterio
Ambroſius fit. & hoc, Ad dñi gloriã. i. vt deus glorificetur. Prouidemus enim. q.d. bene dico deuitã
tes, Prouidemꝰ eñ, vt opa noſtra bona ſint: nõ ſolũ corã deo. ſ. vt deo placeãt, ſed Et corã
hominibus, vt etiam hominibus bona videantur. Coram deo prouidet apoſtolus bona, dũ
facit circa miniſterium ſanctorũ quod deus iubet: corã hominibus prouidet bona, dum bo
nos mittit ad hoc opus exhortandum, qui probitate ſua eos prouocent ad dãdum, nõ ſcan
dalum faciant, ne bona doctrina apoſtoli per improuidos miniſtros in vituperationem ca
Aug. in ſer. de uita & morte. deret. Nota ꝙ recte apoſtolus ait ſe prouidere bona coram deo & hominibus. propter nos F
enim conſcientia noſtra ſufficit nobis, ꝓpter vos aũt fama noſtra non polluí, ſed pollere de
bet in vobis. Duæ res ſunt, conſciẽtia & fama: cõſcientia tibi, fama proximo prodeſt. Qui
conſciẽtię fidens famã negligit, crudelis eſt. Miſimus autẽ cũ illis & fratrẽ noſtrũ, Apollo:
quẽ Probauimus in multis, ſæpe Solicitũ eſſe, de ſalute noſtra. Nũc autẽ, cũ audiuit vos
correctos, Multo ſolicitiorẽ, pro Cõfidentia multa, habita in vos, vel in vobis, ſiue p Ti
to qui de vobis ei multa retulit, & ideo Apollo q ptius rogatus ab apoſtolo & aliis fratribꝰ
ire ad eos noluit, modo iuit, quia audiuit eos correctos. Qui, ſcilicet Titus eſt ſocius meus,
& in vobis. i. in veſtra cõuerſatione adiutor. Siue. q.d. pro cõfidẽtia veſtri iuit, & p Tito
& Luca: cũ qbꝰ libẽter ibat, ſiue etiã pro illis aliis hęc fecit, q ſunt fratres noſtri, & apl'i eccle
ſiarũ, a qbꝰ fuerat rogatus. Vel ſecũdũ aliã literã, eodẽ ſenſu manẽte. ſ. ſiue p fratres noſtros
apl'os eccleſiarũ, & ꝙ ipſi ſunt apl'i eccleſiarũ. Hoc eſt glorię dei, Chriſti. i. ad gloriã Chri-
ſti: quia in eis nõ hominũ, ſed Chriſti gloria eſt. Oſtẽſionẽ ergo. &c. q.d. quia tales miſimꝰ
ad vos. ergo oſtenſionẽ quæ eſt charitatis veſtræ & noſtrę glorię, habitę Pro vobis. i. cha
ritatẽ veſtrã quã oſtẽdiſtis aliis: & gloriã noſtrã ſimiliter de vobis habitã, quã oſtendiſtis eſſe
Ambroſius verã: nũc oſtendite in illos, quos miſimus ad vos: bene eos recipiendo, vt bona quę de vo-
bis audierunt, probent. Oſtẽdite dico & hæc in facie eccleſiarũ, vt. ſ. cæteræ eccleſię agno
ſcant vera eſſe bona quæ de vobis audierunt. Vel, In facie eccleſiarũ. ſ. vt alii a vobis ac-
cipiant exemplum. Nam &. q.d. de receptione eorum moneo.

A

CAPVT IX.

Am de ministerio quod fit in sanctos ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniã & Achaia parata est ab anno præterito, & vestra ęmulatio prouocauit plurimos. Misimus autem fratres, vt ne quod gloriamur de vobis euacuetur in hac parte, vt quemadmodũ dixi parati sitis, ne cum venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos, erubescamus nos, vt nõ dicamus vos in hac substãtia. Necessariũ ergo existimaui rogare fratres vt præueniant ad vos, & præparent repromissam benedictionem hãc paratam esse: sic quasi benedictionem, non quasi auaritiam. Hoc autem dico, Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Vnusquisq; preut destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate, Hilarem enim datorem diligit deus.

Nam de ministerio quod fit in sanctos ex abundanti. i. superfluũ, Est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones, dicens, Quoniã & Achaia, cuius metropolis est Corinthus æmulatione Macedonum ducta, Parata est ab anno præterito, & vestra ęmulatio. i. amor & studium, Prouocat plurimos, Ambrosius
B ad eleemosynas dandas, quia æmulatione Corinthiorum aliæ ecclesiæ dum audiunt illos prius erroribus implicatos, postea bonæ voluntatis fuisse effectos, incitatę sunt ad bonum. Quasi vero quis diceret, Cur ergo præmittis illos? ait, Misimus autẽ fratres, vt vos ad hoc horrentur, Sed vt parati sitis, quemadmodum dixi illis, vos esse paratos. Parati sitis dico, ne hoc. s. Quod gloriamur de vobis, totum, Euacuetur ĩ hac parte. s. si imparati fueritis. Ideo parati esse debetis, Ne cũ venerit mecum Macedones, & inuenerint vos imparatos, erubescamus nos, qui de vobis gloriamur. Vt nõ dicam⁹ vos erubescere, quod magis est. i. esse debet. Si enim non fuerit hoc inuentũ qđ testificatus est de iis, & ipse erubescet, & ipsi amplius confundentur. In hac substãtia. i. in hac datione eleemosynarum, quæ pauperes sustentant. Ne ergo hoc sit, Necessarium existimaui rogare fratres. s. Lucam, Titũ, Apollo. Vt me pueniant ad vos, Et præparent paratã esse, quando veniemus, Hanc repromissam. i. sæpe pmissã. Bñdictionẽ. i. eleemosynã. q̃ recte dicit̃ bñdictio: qa causa est ęternæ bñdictiõis. Paratam dico, Sic vtiq;, Quasi bñdictionẽ. s. vt sit opus charitatis & magnum, Nõ quasi auaritiã, vt doleant pro dato, & parum sit quod dant. Hoc autem. q. d. illi præparent, ego autem cur large detis, Hoc dico. i. præscribo: quia Qui parce seminat,
C id est dat, Parce & metet, retributionem. Non parce seminat ille qui parum habens parũ largitur si animus promptus sit dare plus si plus haberet. Nota quod non ait dat, sed seminat: quia dare eleemosynam non est amittere, sed seminare, scilicet ad tempus carere, vt plus habeatur in futuro. Et qui seminat in benedictionibus, vbi plus pensatur animus q̃ census, De benedictionibus, dei: Et metet, largam scilicet retributionem. Et ideo vnusquisq;, scilicet det, Prout destinauit, id est præordinauit, In corde suo, id est in consilio rationis: quia si inuiti darent non prodesset eis. Quia qui inuitus dat propter præsentem pudorem, non habet mercedem. & ideo quisq; det, Sicut proposuit in corde suo, se velle dare. non det Ex tristitia, aut ex necessitate, id est tristis vel coactus, sed sponte. Hilarem enim datorem, id est qui ex voluntate bona dat, Diligit deus, id est approbat & remunerat, non tristem & murmurantem. Qui enim dat vt careat tędio interpellantis, non vt reficiat viscera indigentis, & rem & meritum perdit. Quicquid ergo boni facis cum hilaritate fac, & tunc benefacis: si autem cum tristitia facis, fit de te, non tu facis. Aug. in psal xxxviii.

Potens est autem deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum: sicut scriptum est, Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius in seculum seculi. Qui autem administrat semen seminanti, & panem ad manducandum præsta-

bit.Et multiplicabit semẽ vestrum,& augebit incremẽta frugum iustitię vestrę: D
vt in omnibus locupletati,abundetis in omnem simplicitatem,quæ operatur per
nos gratiarum actionẽ deo.Quoniã ministerium huius officii nõ solum supplet
ea quæ desunt sanctis,sed etiam abundat per multas gratiarũ actiones in domi-
no,per probationem ministerii huius,glorificantes deum in obedientia confessio
nis vestræ in euangelio Christi,& simplicitate cõmuuicationis vestræ in illos &
in omnes,& in ipsorum obsecratione pro vobis:desiderantium vos propter emi-
nentem gratiam dei in vobis.Gratias ago deo super inenarrabili dono eius.

Potens est autẽ.q.d.Ego ita moneo vos,sed Deus potens est.Vel ita continet.Ego mo
neo vos ita,& nolite diffidere,quia Deus potens est facere abundare in vobis,vel in cordi
bus vestris,omnem gratiam.s.non solum hanc,sed hanc cum aliis,id est omnia dona spiri
tus sancti.Ita vt vos Semper habentes,id est habere reputantes, Omnem sufficientiã in
omnibus.i.in omni statu vestro, Abundetis in omne opus bonum.i.in datione eleemosy-
Ambrosius narum,sicut in cæteris.Qui enim solam sufficiẽtiam eligit,poterit in dei opere abundare:
Ambrosius licet enim exiguum sit quod parum habens tribuit, abundat tamen quia recto iudicio fit:
quia quęritur de quanto,& quo animo detur.Et quasi aliquis quęreret,Est ne hoc bonũ,sci-
licet largitio eleemosynarum?Respon.Est vtiq;. Sicut scriptum est, in Psal.Iustus Disp-
sit,non vni omnia conferens,sed pluribus diuidens:& Dedit,gratis, Pauperibus,non di- E
uitibus qui possent reddere.& hæc Iustitia eius.i.merces iustitiæ eius, Manet in seculũ
seculi,vel in æternum.i.sine fine.Iustus est qui bona mundi sine æterni præmii communia
Ambrosius reputat.Et nota quod exemplo hoc,ad largiendum sanctis inuitat.Si enim huius qui pau-
peribus largitur merces magna est,quãto magis eius qui ministrat sanctis? Pauperes enim
sunt & possunt dici etiam qui mali sunt. Qui autem.q.d.Non solũ inde vita datur, Sed
etiam qui administrat seminanti.s.deus, Semen,vnde eleemosyna fiat, Et panem.i.ne-
cessaria vitæ, Præstabit ad manducandum,non ad superfluitatem.& in tantum pręstabit
quod etiam Multiplicabit semẽ vestrum,vnde plures eleemosynas faciatis,& ideo hoc ti-
more nemo timeat dare, Et augebit incrementa.i.facultatem & voluntatem dandi elee-
mosynas.Incrementa dico, Frugum iustitiæ vestrę.i.ex quibus procedit iustitia & vita.Iu-
stitia est sanctitas & bona vita,vñ proueniũt fruges.i.ęterna remuneratio.Incremẽta sunt
eleemosynæ & voluntas dãdi,pro quibus & hic virtutes & in futuro gloria augebit. Vt
in omnibus,q.d.Intantum augebit,& res & voluntatem dandi,vt Vos locupletati,secũ-
dum vestram reputationem In omnibus.i.in omni statu vestro, Abundetis in simplici-
tatem,id est largitionem simplici animo factã.Simplicitatẽ dico, Omnem.i.perfectam,
Quæ,largitio, Operatur per nos gratiarum actionem deo,& ideo facienda est.i.ipsa lar
gitio est causa quare aguntur gratię deo,cuius largitionis nos sumus ministri. Quoniam, F
&c.q.d.Ideo agẽtur gratię deo de dono largitionis,quia multa in hoc bona sunt.Et hoc est
quod ait, Quoniam ministerium nostrum,huius officii vestri, Non solũ supplet ea quæ
desunt sanctis,sed etiam abundat in actione gratiarum,quæ fit,per multos,quia multi agũt
inde gratias deo.& hoc In domino.i.operatione domini,qui eos mouit ad agẽdas grãs.
dico quod per multos agentur gratiæ deo:& hoc, Per probationem ministerii huius.i.qa
laudant hanc ministrationem nostram.Per multos dico Glorificantes deum,non solum
de vestra largitate,sed etiam inde accepta occasione. In,id est pro,vel de Obediẽtia cõ
fessionis vestræ.i.de fide & confessione,& omni bono vestro.Obedientia dico habita In
Ambrosius euangelio Christi,quia obedistis euangelio Christi in subiectione mentis, & glorificantes
deum Pro simplicitate communicationis,id est vestra cõmunia reputatis,& hoc simplici
animo facitis.Vel pro simpli.cõi.i.quia alii exemplo vestro sua aliis communicant.Cõmu
nicationis dico factę In illos,id est sanctos prædictos & in alios, Oẽs,egentes, Et ipso-
rũ &c.q.d.per multos dico etiam glorificãtes deum, De obsecratione ipsorũ,sanctorũ fa-
cta Pro vobis.i.illi multi glorificant etiã deũ de hoc,quia & ipsi sancti obsecrãt p vobis.
Augustinus de ope.monachorum. Ipsorum dico Desiderãtiũ vos videre in ęterna beatitudine,vel etiã hic.& hoc Propter gra
tiã dei.i.charitatẽ eminẽtẽ in vobis.Gratias deo.De alterna ĩdigẽtia & de alterno supple-
mẽto indigentię prouincialiũ Christi,& militũ Christi,egit: hinc de rebus carnalibus in

A illos:inde autem de rebus spiritualibus in istos.Ideoq; tanq̃ sanctorum gaudiorum sagina
plenus eructans clamat, Gratias deo.q.d.Et quia hinc tot bona sunt, Gratias ago deo
super dono eius inenarrabili.i.de charitate quam suis donat,quæ non potest enarrari quã-
tum vtilis sit.Vel, Enarrabili.i.quod debet enarrari.

CAPVT X.

Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem & mode-
stiam Christi,qui in facie quidẽ humilis sum inter vos:absens au-
tem confido in vobis.Rogo autẽ vos,ne præsens audeam per eam
confidentiam qua existimor audere in quosdam,qui arbitrant̃ nos
tanq̃ secundũ carnem ambulemus.In carne enim ambulantes, nõ
secũdum carnem militamus.Nam arma militiæ nostræ non carna
lia sunt,sed potentia deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes,&
omnem altitudinem extollentẽ se aduersus scientiã dei,& in captiuitatem redi-
gẽtes omnem intellectum in obsequiũ Christi,& in promptu habentes vlcisci o-
mnem inobedientiam,cum impleta fuerit vestra obedientia. Quæ secundum fa-
B ciem sunt videte.Si quis cõfidit sibi Christi se esse,hoc cogitet iterũ apud se,quia
sicut ipse Christi est,ita & nos.

Ipse autẽ.Postq̃ admonuit bonos de eleemosynis in sanctos faciẽdis, agit de incorrectis
qui pseudo sequebãtur,& cũ ferocẽ putabãt.q.d.correctos ad eleemosynas inuito. Vos au-
tem,alios qui pseudo mihi prefertis, Obsecro ego Paulus.q.d.Vere humilis non superbus
ipse qui alios ad eleemosynas moneo,idẽ vobis qui illis.obsecro dico, Per mãsuetudinem
& modestiam Christi.i.si vultis vt sim vobis lenis,& cũ modo puniã vos,sicut Christ[9] etiã
prouocatus lenẽ animũ ostendit,& in correctionibus modũ nõ excessit.Obsecro ego Pau-
lus qui in facie quidem.i.exterius vt dicitis, Humilis sum inter vos.s.dum præsens sum.
Absens autem.q.d.dum nõ timeo aliquid mali mihi fieri a vobis. Confido in vobis.i.
confidẽter ago in vos,aspere vos redarguẽs. Rogo autem.Hic dicit vnde obsecret eos.q.
d.nõ solũ obsecro vos,sed etiã Rogo ne p̃sens.s.cũ venero Audeã in quosdã incorrectos,
id est ne presens audacter puniam eos, Per eam cõfidẽtiã qua existimor audere absens,q̃a
quãtũ putor absens cõfidere,tantũ p̃sens faciã in re,nisi se emẽdauerint.Hoc ergo rogat vt
tales illos inueniat ne cogat̃ irasci,& audere in eos,sed p̃ssa seueritate lętetur cũ eis.Quosdã
dico, Qui arbitrantur nos tanq̃ secũdum carnẽ.i.more carnalium, Ambulemus.In car-
ne enim.q.d.Putant nos secundum carnẽ ambulare,quod non facimus, quia licet simus am
C bulantes in carne,id est licet simus degentes in carne,quæ fragilis est, Non tamen secun-
dum carnem,id est pro carnali commodo militamus.Non enĩ militiã a deo nobis datã ex-
ercemus secũdũ carnẽ.i.pro terreno cõmodo.Et vere non secũdũ carnẽ militam[9]. Nã ar-
ma militiæ nostrę.i.virtutes & miracula per quæ in p̃dicatione militamus, Nõ sunt car-
nalia,debilitate, Sed sũt potẽtia deo.i.p deũ, Ad destructionẽ munitionũ.i.vt destruãt
consilia hominũ seu dæmonũ diuersis calliditatibus munita, Cõsilia destruentes.q.d.Ve
re possim destruere.nam destruimus.Et hoc est quod ait.q.d.militamus non secundum car
nem,nos dico, Destruentes consilia,hominum & dęmonum, Et omnem altitudinem.i.
profunditatẽ intellectus tam legis peritorũ q̃ philosophorũ.Altitudinẽ dico, Extollentem
se aduersus scientiam dei.i.quæ de deo est.Vt dum impugnant partum virginis & huius-
modi. Et etiam in captiuitatem redigentes omnem intellectum.i.captiuos ducimus oẽs
superbe agentes,vel intelligentes,dum Christo contradicẽtes vincimus.ducentes eos vsq; Ambrosius
In obsequiũ Christi.i.vt fidei Christi cui ante repugnauerãt,humiliter obediãt.nos dico Ambrosius
etiam in promptu habentes,quia nihil nos remordet,quo minus audeamus Vlcisci oẽm
inobedientiam:quod faciemus, Cum impleta fuerit vestra obedientia.i.postq̃ recognoue
ro omnes ex dilectione obedientes.Tunc enĩ vindicat inobediẽtiam cum illam cõdemnat Ambrosius
per obedientiam:tunc illam destruens qñ eos qui resistũt perducit ad fidem. Et hoc est di-
gna vltio,vt perfidia ab his quibus defendebatur,damnetur, Quę secundum faciem &c.
quasi.d.Multa dixi quibus ostendi vobis potius debere nos sequi quam pseudo, & si vobis

non sufficit quod dixi,quare me potius q̃ pseudo sequamini. Videte,hæc alia, Quę sunt D
Ambrosius secundū faciem,i.ita euidētia sicut ea quæ sunt subiecta oculis.Aperta eñ sunt q̃ dicet:hęc scilicet, Si quis,illorū pseudo.hoc eñ de præsumentibus dicit, Confidit,per aliquid.i.p fidem vel aliquid aliud,se esse Christi.i.quod ipse sit Christi. Hoc iterū cogiter.i.bñ deliberet Apud se,vt vim rationis non excedat,vel propter odium nostrum,vel propter honorem suū.Hoc inquā cogiter,quia Sicut ipse Christi est,ita & nos.i.p q̃cũq; ipse est Christi per eadem & nos.Vel ita, Quę secundū.q.d.vere nos apostoli tales sumus quales supra ostendi. Quę aũt sūt scdm fa.videte.i.diligēter opa eo℞ considerate,q in vestro cõspectu tantū bona agūt,ne forte vos seducāt,vt velitis eos pferre nobis,quod non debetis,qa Si quis illorū,pręsumētiū, Confidit,per aliqua se esse Christi, Hoc iterū cogitet apud se,qa sicut ipse est Christi,ita & nos.i.per quęcũq; ipse est Christi,per eadem & nos.Cõtra supbos pseudo hoc dicit,qui de se præsumentes inflatione animi apostolo se preponebant.

Nā & si amplius aliqd gloriatus fuero de potestate nostra quā dedit nobis dñs in ædificationē & nō in destructionē vestrā,nō erubescā.Vt aũt nō existimer tāq̃ terrere vos p epistolas:(qm̃ quidā epistolę inquiũt graues sunt & fortes,p̃sentia aũt corporis infirma,& sermo contemptibilis)hoc cogitet qui eiusmodi est,quia quales sumus verbo per epistolas absentes:tales & præsentes in facto.Non enim audemus inserere,aut comparare nos quibusdam qui seipsos commēdant,sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes,& comparantes nosmetipsos nobis. Nos autem E
non in immensum gloriabimur,sed secundum mensuram regulæ qua mensus est nobis deus mensuram pertingendi vsq; ad vos.

Nā & si.q.d.Vere ita sumus Christi sicut illi.Nā etiā excellēti⁹ nos sumus Christi per potestatē,quā illi nō habēt.& hoc est quod ait, Nā & si amplius aliqd fuero gloriatus de nostra potestate.s.apostolat⁹, Quam dñs dedit nobis,nō illis in ędificationē, Et nō in destructionē vestrā.i.vt nos in virtutib⁹ ędificemus,nō vt praua doctrina vel exēplo corrumpamus,vt pseudo faciũt. Nō erubescā,qa verū est,& nō ad gloriā meā,sed ad vtilitatē vestrā dicit. Vt aũt &c.Hic dicit se cū p̃sens fuerit implere opere,quod absens verbo minat.Hoc aũt dicit occasiōe illius sententię quā ibi dixerat,parati vlcisci oēm inobediētiā,ne putarēt eū absentē tantū minari,& p̃sentē nihil facere.q.d.hanc potestatē dedit mihi dñs in ædificationē & non in destructionē,sed tñ vlciscar.Videret eñ illis ideo debere blādiri,quia potestatē accepit in ædificationē nō in destructionē:sed vlcisci cõtra opinionē quorūdā se dicit. Vt aũt.q.d.prōptus sum vlcisci,tñ hoc dicens existimor, Tanq̃ terrere vos per epistolas.& vere existimor, Quoniā,re vera Quidā inquiũt,eplę qdē graues sunt.i. ponderosę ad intelligēdū,& fortes ad terrēdū. Præsentia aũt corporis est infirma,nō audens exercere seueritatē. Et sermo est contēptibilis,quia vt idiota sine argumētis loquor, F
vt aiunt.Attende quod Infirma,dicit contra fortes:& contemptibilis,cõtra graues. Vt aũt non existimer,a vobis tanq̃ terrere vos,& opere,quod minor non implere, Hoc cogitet qui eiusmodi est.s.qui ita de meopinatur.& hoc idem sciatis vos,quia qđ minor verbis, impleturus sum factis.quod ita ait, Quia quales.i.q̃ asperi, Sumus in verbo,per epistolas,dū sumus Absentes,tales erim⁹ & p̃sentes in facto.s.vlciscentes omnē inobediētiam. quia si vitia vestra palpatemus,tũc nō ędificarem⁹,sed destrueremus. Non enim.q.d.Tales erimus facto quales sum⁹ verbo,qa nō sum⁹ pseudo similes,qui vsurpāt sibi potestatē in
Ambrosius diem,& vitia palpāt.& hoc est quod ait, Non inserimus nos quibusdam.i.pseudo,qui non missi a deo,cõmēdant Seipsos,aliquibus artibus,nō deus eos.i.vsurpāt sibi potestatē indi-
Ambrosius gni.quod est dicere,non ponimus nos in numero illorū vt potestatē vsurpem⁹,sed a deo electi accepim⁹,nihil vltra cõcessum p̃sumētes.Illi aũt nō accepta potestate,sed vsurpata dñari volũt,nomini suo vēdicātes authoritatē.Aut nō cõpatam⁹ nos illis,vt nos sicut illi adulemur vobis & vitia vestra palpem⁹,quod posset facere aliqsetiā habēs recte potestatē.hoc nō faeim⁹,ideo Quia nō audem⁹ nos iserere aut cõparare eis, ne sicut illi ita & nos peream⁹.Nō hęc faeim⁹, Sed potius ipsi,sum⁹, Metiētes.i.metimur Nosmetipsos ĩ nobis.i. in cõsciētiis nr̃is,an a deo missi sim⁹ artēdim⁹,& nō aliud q̃ q iniūctū est vsurpam⁹.Tāta
Ambrosius eñ ptāte vtimur,quāta cõcessa est ab authore:nec mēsurā nec modū egredimur.& Sum⁹cõ

A parātes.i.cōpatam⁹, Etiā nosmetipsos nobis,qa secūdū quod officiū nostrū exigit, facimus qđ illi nō faciūt. Hęc autē nos, agētes. Nō gloriabimur.i.nō exercebimus. Potestatem in immensum.i.vltra mēsurā nostram.quod illi faciunt qui vltra mensuram vsurpando gloriantur.sed gloriabimur, Secundum mensuram regulæ.i.secundum mēsuratum mihi a Deo populum,cuius ego sum regula ad dirigēdum:sub qua mensura vos estis. Vnde subdit.Mēsuram dico, Pertingendi,monitu Dei vsq; ad vos.Dei enim nutu Corinthiis euāgelizare monitus est.Paratum enim erat vnicuiq; ad quos in prædicatione dirigeretur,vt singuli aliquos populos haberēt proprios,de quorum fide gloriarentur.Ad regulam autem apostoli,illi omnes pertinebant,quos in fide fundauerat,qui ad omnes missus erat a Deo. Vnde addit,quā mensurā Mēsus est nobis De⁹.Qui ergo ei resistit,Deo mittēti resistit. Ambrosius

Non enim quasi non pertingentes ad vos superextendimus nos.Vsq; ad vos enim peruenimus in euangelio Christi: non in immensum gloriantes in alienis laboribus,spem autem habentes crescentis fidei vestræ:in vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantia:etiam in illa quæ vltra vos sunt euangelizare,non in aliena regula in his quæ præparata sunt gloriari.Qui autem gloriatur,in domino glorietur.Non enim qui seipsum commēdat,ille probatus est: B sed quem Deus commendat.

Non enim.q.d.Vere deus est mensus. Non enim,est superextensio. Et hoc est quod ait, Non enim superextendimus nos,quasi non pertingentes ad vos. Superextendi,est vltra extendi,q̄ conceditur.Nos autem destinati sumus Deo mittente ad vos. Et vere non extēdimus nos,quasi non pertingētes:pertingimus enim,quia Peruenimus vsq; ad vos in euāgelio Christi.i.in prædicatione euāgelii Christi.Nos dico,non gloriantes In immēsum.i. in alienis laboribus.s.vbi alius fundamētum fidei posuisset,quod esset vltra mēsuram gloriari. Sed sumus habētes spem crescētis fidei,vestrę.i.speramus per fidem vestram crescētem de virtute in virtutē.Qui In vobis.i.per vos, Magnificari,apud alios,quia per vos tales Apostoli veri probamur.Et Habemus spem euāgelizare secundum regulam nostrā.i. regnum nostrum.i.secundum quod a Deo nobis iniunctum est.Euangelizare dico, In abūdantia.s.non in paucis locis:immo & In alia loca quæ sunt vltra vos:non tamē sumus habētes spem.i.non speramus Gloriari in aliqua aliena regula.Nec illi qui vltra eos sunt,de alieno regimine sunt.Deinde exponit quid dixerit in aliena regula.s.in his Quæ præparata sunt,ab aliis prædicatoribus,quia his prędicabat,quibus non erat annunciatū,vt gloriam suo labore quæreret. Qui autem.q.d.Ego gloriabor in prædictis & in aliis,sed hoc totum vnde gloriandum est, a deo est.Et ideo, Qui gloriatur,iuxta admonitionē Hieremię, Glorietur in domino.i.domino attribuat gloriam & confidētiam suam:cui⁹ gratia est quod non potest ille qui non habet a deo potestatem,quia suam gloriam quærit. Non enim.q.d.ideo in domino gloriandum,quia Ille non est probatus,a Deo,vel ab hominibus, Qui commēdat seipsum.i.qui extra Deū gloriatur sibi tribuendo quod Dei est. Vel, Qui autē.q.d.ego non gloriabor in aliena regula.similiter autē,qui Gloriatur.i.potestatem vult exercere, Glorietur in domino.i.potestatē exerceat in mensura sibi a deo data,quod debet.Non enim ille probatus est a deo vel ab hominibus, Qui seipsum cōmendat,qui prædicat non missus,qui non est idoneus,sed presūmptor & reprobus: Sed quem Deus commēdat.i.idoneum & dignum ostendit miraculis & virtutibus. Ambrosius Ambrosius Ambrosius Ambrosius C Ambrosius

CAPVT XI.

Tinam sustineretis modicū quid insipientiæ meæ,sed & supportate me. AEmulor enim vos Dei æmulatione,despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem sicut serpens Euam seduxit astutia sua,ita corrumpantur sensus vestri,& excidant a simplicitate quæ est in Christo.

Vtinam,&c.q.d.Ego glorior de regimine quod videt insipientia,sed Vtinā sine indignatione, Sustineretis modicū quid,quia plus possem gloriari Insipiētiæ meæ.i.gloriationis de regimine quæ videtur vobis,& dicitur insipientia. Vel insipientiam hic dicit,glo

tiationẽ ſecundũ carnẽ,quã facit,ne in eo videatur inferior illis:quã ipſe nõ curat,ſed pro- D
Ambroſius deſt Corinthiis,q.d.glorior de regimine,Sed Vtinã ſuſtineretis modicũ quid inſipientię
meæ.i. gloriationis ſecũdũ carnẽ,quæ videt̃ inſipiẽtia.Quia dictũ eſt,Non te laudent la-
bia tua ſed proximi tui.Hæc autẽ gloriatio ad laudẽ ei⁹ videtur pertinere. Sed &,&c.q.d.
opto vt ſuſtineatis. Sed&,pręcipio, Supportate me,vt ſubiecti prælatũ,q.d.& ſi grauet vos
Auguſtinus tamẽ patienter ferte. AEmulor enim.i.diligo, Vos dei ęmulatione.i.ad honorẽ Dei,nõ
meũ:non zelo ſponſam Dei mei,ſed Deo.Amicus eñ ſponſi ſum.Sponſus igitur zelat ſpon
ſam,amicus vero ſponſi non ſibi,ſed ſponſo.Et nota quod Aemulatio dupliciter accipitur.
Aemulatio enim eſt propter alienũ ſtatũ motus mentis,vel in malum,vel in bonũ: hic au-
tem amoris eſt non liuoris, quia diligit eos Dei æmulatione.i.quæ ad honorẽ Dei eſt, &
quã Deus ſpiritu ſuo inſpirat.Per hoc oſtendit ea quæ dicet amore eorũ ſe dicturũ,vt non
ad laudem eius proficiant,ſed ad horũ profectum. Deſpondi eñ.q.d.Et vere diligo vos,
quia ego qui ſum amicus ſponſi,deſpondi vos anulo fidei:non multis,ſed Vni:non adul-
Auguſtinus tero,ſed Viro,legitimo.ſ.Chriſto vero ſponſo.Vos dico exiſtentes Virginẽ caſtã.Attẽ
Aug. in lib. quęſ.lxxxiii. de quod a plurali ad ſingularem deſcendit,volens intelligi totam eccleſiã virginẽ eſſe,& in
Aug.in ſer. omnibus veris mẽbris virginitatẽ mentis,& ſi non integritatẽ corporis ſeruare. Virgini-
quodam. tas carnis corpus eſt intactũ,quæ virginitas paucorum eſt. Virginitas cordis fides eſt in-
corrupta,quæ virginitas omnium eſt fideliũ. Vnde in Apocalypſi,Hi ſunt qui cũ mulieri-
bus non ſunt coinquinati,virgines eñ ſunt.In mulieribus errorẽ ſignificauit,quia error per E
Ambroſ. mulierem cœpit.Ideo ergo ſingulariter dixit virginẽ,quia omnes ſunt vna virgo propter
vnitatem integrę fidei,ſolidę ſpei,ſyncerę charitatis: Virgo ſunt,quia a prauitate erroris
& ab opere malo incontaminati:Caſta,quia non habent æſtum malæ voluntatis. Deſpon-
di dico, Exhibere.i.vt exhibeã vos Deo ĩ die iudicii. Timeo autẽ,q.d. Tales vos deſpõ
ſaui,vt exhibeam vos Deo, Sed timeo ne ſicut ſerpẽs.i.diabolus,per ſerpentem Seduxit
Euã,a paradiſo eã eiiciens.Seduxit dico, Aſtutia ſua.ſ.promittẽdo falſa: Ita,per ſimiles
deceptiones Corrũpant̃ ſenſus veſtri.i.intellect⁹ veſtri p ſimiles deceptiões, Et excidãt,
a ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto.i. a paradiſo ſimplicis fidei Chriſti, quæ nil alienũ reci
pit.Iſti enim Corinthii ſimiles ſunt Euę,pſeudo ſimiles ſerpenti.i.diabolo,qui per eos inſi-
Aug. ſuper Ioannem. diatur.Lux fidei ſimilis eſt paradiſo.Quorũ ergo fides corrumpitur,a paradiſo eiiciuntur,
quia præponunt mẽdacium veritati.Qui ergo mẽdacium ædificant in hominibus, ab eis
pellunt veritatẽ,& etiam immittunt diabolũ,& ita excludunt Chriſtũ.Si quid enim dixe-
ris contra fidem,intrat putredo de veneno ſerpentis,& naſcuntur vermes mẽdaciorum,&
Aug.in pſal mo.xxxiii. nihil integrũ remanet.Ideoq́ ſicut patrib⁹ noſtris aduerſus leonẽ opus erat patiẽtia, ſic no
bis aduerſus draconẽ vigilantia. Tunc enim cogebat,nunc docet. Tunc ingerebat violen-
tias,nunc inſidias. Videbatur tunc fremens,nunc lubricus & oberrãs difficile videtur.Ideo
timet Apoſtolus ne ſicut per ſerpentem ſeducta eſt Eua,ita per hæreticos corrumpatur ec- F
cleſia a virginitate fidei quã geſtat in corde.Modo ergo anima virginitatẽ tuã ſerua,poſt-
ea fœcundanda in amplexu ſponſi tui.Sepite ergo vt ſcriptum eſt aures veſtras ſpinis.Ad-
huc enim muſſitat ſerpẽs & non tacet. quod geſtum eſt in illo paradiſo,hoc geritur in eccle-
ſia.Nemo igitur vos ſeducat ab iſto paradiſo eccleſiæ.ſufficiat quod illic lapſi ſumus,vel ex-
perti corrigamur.

Nam ſi is qui venit alium Chriſtum prædicat quem non prædicauimus, vt alium ſpiritum accipitis quem non accepiſtis: aut aliud euangelium,quod non recepiſtis,recte pateremini.Exiſtimo enim nihil me minus feciſſe a magnis apoſtolis.Et ſi imperitus ſermone,ſed non ſciẽtia.In omnibus autem manifeſtus ſum vobis.Aut nunquid peccatum feci meipſum humilians,vt vos exaltemini?Quoniam gratis euangelium dei euangelizaui vobis,alias eccleſias expoliaui accipiens ſtipendium ad miniſterium veſtrum:& cum eſſem apud vos & egerem,nulli oneroſus fui.Nam quod mihi deerat ſuppleuerunt fratres qui venerunt a Macedonia,& in omnibus ſine onere me vobis ſeruaui & ſeruabo.

Nam ſi is.q.d.timeo ne per illos pſeudo corrumpantur ſenſus veſtri,ſed non debetis eos pati,quia non aliud prædicant quam ego,& deterius quam ego. Cur ergo exiſtimatis nos

A inferiores illis? Et hoc est quod ait, Nam si is qui venit.s.non missus. Vel, Qui ve-
nit.i.venditur,quia pro quæstu tẽporali facit. Prædicat alium Christũ quẽ non prædica-
uimus.i.& si prædicat alium Christũ excellentiorẽ q̃ ego,quod esse non potest. Aut si,per
eos Accipistis alium.i.meliorem Spiritum q̃ non accepistis,per nos:quod vtiq; non est,
sed potius per nos,nõ per illos accepistis spiritũ:aut si prędicat vobis Aliud euangeliũ.i.
aliam de redẽptione prædicationẽ,quę esse non potest: Quod,euãgeliũ Non recepistis,
per nos, Recte pateremini.q.d.Si aliud maius sit vobis per eos quã per nos,tunc recte pa Ambrosius
teremini.Galatis autem anathema dicit,si aliud reciperent.Corinthiis autẽ rectum esse di
cit recipere,si aliud prædicatum fuerit: sed aliud hic dicit,quod sit potius & maius eo qđ
ab Apostolis traditum fuerit.Galatis autẽ dicit vt non reciperent aliud.s.quod vtiq; non
maius esset,sed contrarium. Existimo enim.Supra egit de pseudoapostolis,nunc de veris Ambrosius
prædicatoribus loquitur: quibus Paulus inferior videbatur,quia non fuerat cum Iesu.q.d.
Si aliud prædicarent,recte pateremini:sed quia hoc non est,non recte eos patimini.Et vere
hoc non est. Existimo enim me nihil minus fecisse,in his, A magnis apostolis.i. quam
magni apostoli.Et ita constat quod non minus illis pseudo feci,cum nec minus fecerim, q̃
magni Apostoli.Magni apostoli videntur apud istos Petrus & alii,quia cum domino fue-
runt.Vel pro pseudoapostolis hoc dicit,quibus se non minus eis fecisse ostẽdit.Ecclesia eñ Ambrosius
Corinthiorum variis erroribus fluctuabat.Aliqui enim fauebãt Apostolis qui cum domi-
B no fuerunt in carne Paulum deformãtes,quia cum domino non fuerit,de quo egimus. Alii
fauebant pseudoapostolis,a quibus compositis verbis eadem audiebant,quæ ab apostolo cõ
tra quos loquitur.q.d.non alia prædicant vobis quam ego.Et quia posset dici,quod & si ea-
dem,melius tamen Paulo prædicarent,remouet.q.d.Nec aliud prædicãt,nec melius. Exi-
stimo enim me nihil minus fecisse.i.vobis me dico tunc remotum, A magnis Apostolis.
Et vere non minus pseudo feci,vel veris Apostolis. Nam & si,sum, Imperitus sermone,
quia non orno verba.Vel quia impeditę linguę sum, Sed,tamẽ Non,sum imperitꝰ Sciẽ
tia,quia scio quicquid magni.Hoc autẽ quod ait,imperitus sermone non ad apostolos per Ambrosius
tinet,quia non erant eloquentes:sed ad pseudo qui componebant verba quos præferebant
Corinthii causa accurati sermonis,cum in religione vis sermonis necessaria sit,non sonus
vocis.Imperitus enim sermone non est reus apud Deum,sed qui non habet scientiã Dei Ambrosius
maxime quæ pertinet ad salutem. In omnibus autẽ,prædictis, Manifestus sum vobis,
quia experti estis quæ per me fiunt.Ideo horũ oĩm prædicatorũ vos mihi testes esse potestis
& debetis.Et ideo peius est qđ hoc sciẽtes me p̃ponitis illis. Aut nunqd,q.d.non minꝰ illis
feci:aut si minꝰ feci,nunqd peccarũ feci.i.nunqd peccaui ĩ hoc? Quoniã gratis.i.sine sum
ptu, Euãgelizaui vel p̃dicaui vobis euãgeliũ dei.q.d.nõ. Et est sensus,Minꝰ illis nõ feci vo
bis,sed plus,qa feci gratis.vnde mihi irascimini,& alios mihi præponitis,cũ hoc nõ sit pec Ambrosius
cati sed gloriæ,gratis prædicaui vobis. Ego,dico,meipsum humilians,operando manibꝰ
C meis, Vt,ita vos Exaltemini,a morte ad vitam remotis a prędicatione pseudoaposto- Ambrosius
lis,& quia non putaratis vos emisse licẽtiam peccandi.His enim duabus ex causis sumptꝰ Ambrosius
debitos non accepit.Et quasi aliquis quęreret,vnde ergo viuebas? Respon. Alias ecclesias Ambrosius
expoliaui,non parua in eis se expendisse significat.Cum enim dicit Expoliaui,multa acce- Ambrosius
pta & data significat.Expoliaui dico, Accipiẽs stipendium,ab aliis, Ad ministerium ve
strum.i.vt possem vobis prædicare,& non accepi etiã ab aliquo vestrũ,nec etiam cum ege-
rem.Et hoc est quod subdit, Et cum essem apud vos & egerẽ,nulli fui onerosus,aliquid ac-
cipiẽdo.Non fui onerosus,& si egerẽ & potui abstinere. Nam quod mihi deerat,post spo-
lia ecclesiarum, Suppleuerunt fratres qui venerunt a Macedonia,ab his bene correctis fuit Ambrosius
accipiẽdum,ne bene seminantes amitterent fructum,quia si non acciperet,illis forte in scã- Ambrosius
dalum proficeret.Et vniuersaliter dicam In omnibus.s.verbis & factis,non solum in sti-
pendiis Seruaui me vobis sine onere,quia non iactaui me de genere contra vos,nec aliqd
huiusmodi feci.& decętero Seruabo maxime abstinendo a stipendio debito.

Est veritas Christi in me,quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in re-
gionibus Achaiæ.Quare? Quia non diligo vos? Deus scit.Quod autem facio &
faciam,vt amputem occasionem eorum qui volunt occasionem,vt in quo glorian
tur,inueniantur sicut & nos.Nam eiusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdo-

li,transfigurantes se in apostolos Christi.Et non mirum.Ipse enim Satanas trāſ a
figurat se in angelum lucis.Non est ergo magnum,si ministri eius transfiguren-
tur velut ministri iustitiæ,quorum finis erit secundum opera ipsorum.Iterum di
co,ne quis me putet insipientem esse.Alioquin velut insipientem accipite me,vt
& ego modicum quid glorier.Quod loquor.nō loquor secundū Deum,sed quasi
in insipientia,in hac substantia gloriæ.Quoniam multi gloriantur secundum car
nem,& ego gloriabor.

Est veritas Christi in me.q.d.Et vere seruabo,quia verax Christus in me loquitur.hoc.s.
quoniam Hæc gloria Christi.s.quod gratis prædico,quod a licitis abstineo propter salutē
vestrā, Nō infringet̄ i me in oīb⁹ regionib⁹ Achaiæ,& Quare?putatis hoc fieri, Quia
non diligo vos?s.putatis me facere odio,quod dicunt pseudo. Deus scit,quod ego diligo
Ambrosius vos:& quod pro odio non facio.Vt si bi credatur iuramēto firmat,dans testem Deum suæ
Ambrosius dilectionis quam habebat erga eos: quia non ideo nolebat accipere, quia non illos dili-
gebat,sed ideo magis,quia eos amabat.Vnde subdit, Quod autē,&c.q.d. Non pro odio
vestri illud facio,sed ideo facio vt amputē occasionem pseudo.i.quia diligo vos. Et hoc est
quod ait, Quod autē facio,nunc, Et faciam,semper, Vt,meo exēplo, Amputē occa-
Ambros. sionem eorum qui per me Volunt,habere Occasionem,sumendi vestra.Intentio enim E
& studium pseudoapostolorum erat in pecuniis accipiendis.Ideoq; Apostolus accipere re-
nuit,ne illis esset forma & occasio accipiendi.Sciebat enim quod si non acciperent,non diu
prædicarent.Vnde subdit, Vt in quo.q.d.ideo non accepi vt amputē occasionē,vt tales
inueniantur sicut & nos.i.similes nobis. In quo.i.in esse similes nobis; Gloriantur,erunt
Ambros. ne sicut & nos?vtiq;. Nam eiusmodi,&c.Vel ita, Vt in quo gloriantur.i.in accipiendo,
inueniantur sicut & nos.i.similes nobis.Gloria eīm eorū est in extorquenda pecunia,sed me
non accipiēte nō accipiēt.Et vere nō. Nam huiusmodi,&c.Vel ita.Ideo nō accipio Vt
in quo gloria.i.non accipiendo, Inueniātur sicut & nos.i.non meliores nobis,& cur nō
accipiunt?vt videantur boni. Nam eiusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdoli.s. calli
de sub specie religionis decipiētes, Transfigurantes se in apostolos Christi.i.exteri⁹ ostē-
dentes se esse apostolos Christi, Et non,est hoc, Mirū.Ipse eīm Satanas,qui est caput eo-
rum, Transfigurat se in angelum lucis.i.ostendit se quasi angelum Dei.s.Christum,vel
aliquē cælestem angelum,vt decipiat:quod & ad erumnas huius vitæ pertinet.Transfigu-
rat enim se ad tētandum eos quos ita erudiri opus est,vel ad decipiēdum aliquos prout iu-
stum est.Ad quod magna Dei misericordia necessaria est,ne quisquam cum bonos angelos
amicos habere se putat,habeat malos dęmones fictos amicos:eosq; tanto nocētiores quā-
to astutiores ac fallaciores patitur inimicos.neq; sancti & fideles vnius veri Dei cultores ab
eorum fallaciis & multiformi tentatione securi sunt,in his diebus malignis,vbi ista solli- F
Augustinus in enchirid. tudo non inutilis,ne cum Satanas se transfigurat,fallendo ad aliqua perniciosa seducat.
Nā quando sensus corporis fallit,mentē vero non mouet a vera rectaq; sentētia,qua quisq;
vitam fidelem gerit,nullum est in religione periculum.Vel cum se bonum fingens ea vel fa
cit,vel dicit quæ bonis angelis congruunt,etiam si credatur,bonus non est error,periculo-
sus aut morbidus.Cum vero per hęc aliena ad sua incipit ducere,ne quis post eum eat,opus
est magna vigilantia:quod nemo sine Deo potest.& ipsa huius difficultas ad hoc vtilis est,
ne sit spes sibi quisq;,aut homo alter alteri,sed Deus tantum:quod nobis expedire prorsus
piorum ambigit nemo.Et quia Satanas transfigurat se in angelum, Non est ergo magnū
si ministri eius transfigurētur velut sint ministri iustitiæ.finis quorum.s.ministrorū Chri-
sti & Satanę, Erit secundum opera ipsorum. Iterum dico,quasi dicat,Dixi supportate me
insipientem, Nunc iterum dico aperte,ne quis putet me insipientē,in gloria spiritualium,
quia pro bono facio. Alioquin.s.si in gloria illa spiritualiū insipiēs sum,tunc magis Ac
cipite.i.accipietis, Me insipientē,in gloria carnis.Nec simpliciter dicit insipientē,sed ait
velut insipiētē,quia nec in hoc vere insipiens est,quia pro bono facit,nec ipse habet in glo
ria.Accipite me,dico,quasi insipientē in hoc Vt ego glorier modicum quid.i.secundum
carnem,quæ gloriatio modica est. Quod loquor.q.d.Ideo velut insipiens sum,quia quod
loquor In hac substantia gloriæ.i.in gloria carnis,quam quidam putant substantiam,i.ita

A amant,ac si per ea credant se subsistere. Non loquor quantum ad verborum speciem secundum Deum,apud quem non surgit de carne gloria:quia apud Deũ humilitas gloriosa,hęc autem ad carnis tumorẽ pertinere videntur,vbi insipiẽtia est. Vnde addit, Sed quasi insipientia. Insipiẽtia est aliquẽ laudare se:sed quia hoc apostolus non propter se facit,sed propter Deum,ideo ait,quasi insipientia. Quoniã multi,&c.quasi quis quæreret,Cur ergo facis? Respon. Quia multi gloriantur,& quia suffertis eos.quod ita ait, Quoniam multi gloriãtur secundum carnẽ.i.secundũ illa quæ pertinẽt ad carnẽ,vt est nobilitas & huiusmodi. Ideo & ego gloriabor etiam secundum carnẽ.Et non mirum si illi gloriantur: Ambrosius

Libenter enim suffertis insipientes,cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si quis vos in seruitutem redigit,si quis deuorat,si quis accipit,si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. Secundum ignobilitatem dico,quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audet,in insipientia dico,audeo & ego. Hebræi sunt,& ego. Israelitæ sunt,& ego. Semen Abrahæ sunt,& ego. Ministri Christi sunt,& ego. Vt minus sapiens dico,plus ego. In laboribus plurimis,in carceribus abundantius,in plagis supra modum,in mortibus frequẽter. A Iudęis quinquies quadragenas vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum,semel lapidatus sum,ter
B naufragium feci. Nocte & die in profundum maris fui. In itineribus sæpe,periculis fluminum,periculis latronum,periculis ex genere,periculis ex gentibus,periculis in ciuitate,periculis in solitudine,periculis in mari,periculis in falsis fratris,in labore & ærumna,in vigiliis multis,in fame & siti,in ieiuniis multis,in frigore & nuditate.

Libenter enim.i.voluntarie, Suffertis insipientes,in hac gloria quod non debetis, Cũ ipsi sitis.i.esse debeatis, Sapientes,sed non estis:quod inde hic probatur,quod tales suffertis. Sustinetis enim,hanc iniuriam. Si quis redigit vos,ex libertate Christi quæ est in charitate In seruitutem,legis,quæ ex timore seruire facit. Et si quis,de potestate præsumens, Deuorat.i.consumit vestra. Et si quis accipit.i.decipit laude vt deuoret, Et si qs extollitur.i.de nobilitate se iactat, Et si quis vos cędit.i.despicit improperando vobis genus. Et hoc In faciẽ.i.in pręsentia. In faciem enim cęditur,in cui[9] os iniuria irrogatur.hoc autẽ dico Secundum ignobilitatẽ,quam nobis obiiciunt. Hoc faciebãt quidam Iudæi,qui eo quod essent de genere Abrahæ detrahebant illis eo quod essent incircuncisi,& se præferebant nobilitatẽ carnis sibi vendicantes:quos Corinthii tolerabant,& apostolo præferebant. Quasi nos.q.d. Ita vos hos sustinetis,& nobis pręfertis, Quasi nos infirmi fuerimus in hac parte,gloriæ. In hac vtiq; non sumus infirmi, Quia in quo quis,illorum glo- Ambrosius Augustinus Ambros.
C riari Audet.i.temere se iactare,quia temeritas est quod faciunt: Et ego audeo.i.audere possum,sine temeritate gloriari. In quo audet,dixi, In insipientia autẽ dico illos audere,qa insipiẽtia in quo gloriantur,quia vt magni videantur de carne se iactant. Apostolus autẽ si quid de se dicit,non pro sua iactantia facit,sed vt eos humiliet. Hebræi,&c. Dico quod in quo quis audet & ego,ita vt in his apparet. Hebræi sunt,lingua & natione, Et ego. Israelitę sunt.secundũ ritus,& ego. Semẽ Abrahæ sunt,qa nõ est de proselitis,sed de genere Abrahæ, Et ego. Ministri Christi sunt,per hoc decipiebant, Et ego,minister Christi sum. Et plus,ego minister Christi. Hoc autẽ vt minus sapiens,q̃ debetẽ,quia non est hominis se laudare. Per hoc ostẽdit se coactum in laudem suam prorupisse. Nam qui spõte ea refert quæ ad laudem eius proficiant,imprudentẽ se nõ dicit. Deinde ostẽdit quomodo sit minister Christi plusq̃ illi,subdens, In laboribus.q.d. Ego dico ostensus minister Christi Augustinus Augustinus
In laborib[9] plurimis,quibus plusq̃ illi,immo & plusq̃ veri apostoli laboraui. Hoc ideo dicit,quia & illi pseudo aliquos habuerunt labores,vt viderẽtur apostoli:sed iste magis laborauit. Occasione autẽ inuẽta etiam veros apostolos tangit,quibus plus laborauit,ne in se videatur minor gratia. Deinde labores per partes ostẽdit,subdẽs, In carceribus,ostẽsus sum minister Christi abundantius q̃ illi, Et in plagis.i.in verberibus,quæ fuerunt Supra modum,hmanæ virtutis vel aliorum, In mortibus.i.in periculis mortis, Frequenter,fui.frequẽtius enim pericula sustinuit quã cæteri. Dein de exponit plagas,subdẽs, A Iudęis quin- Augustinus Ambrosius Ambrosius

quies.i.quinq; vicibus Accepi quadragenas,percussiones, Vnã minus,ne ĩmisericordes D
videretur.Quinquies eñ flagellatus a Iudęis secũdum legẽ Moysi, accipiẽs plagas.xxxix.
sicut scriptũ est in Deuteronomio. Quod ergo per quinq; vices factum est,hic summatim
refert. Ter virgis cæsus sum,hæc agentibus passus est.Itẽ Semel lapidatus sum,in ciuita
te Lycaonia. Ter naufragiũ feci.i.pertuli. Nocte & die,fui In profundo maris.i.in al-
to mari fui detẽtus tẽpestate.Vel ad literam. In itineribus sępe,ostensus minister Christi
Ambrosius In periculis fluminum,in periculis lattonũ,quos diabolus cũ in ciuitate eum occidere nõ
posset,ei excitabat in via,cũ tamen nihil ferret quod latrones cuperẽt. In periculis ex ge-
Ambrosius nere,meo.i.a Iudæis procuratis;ideo quia lege eorũ deserta ad euangeliũ me conuerti. In
Ambrosius periculis ex gẽtibus,propter vnius Dei prædicationẽ.Itẽ ꝓbatus sum minister Christi In
periculis in ciuitate,i.in cõmotionib⁹ ciuiũ contra me.Itẽ, In periculis in solitudine,quæ
erãt vel a serpẽtib⁹ vel a penuria ciborũ.Itẽ In periculis ĩ mari,quæ nõ erãt ex mari,sed in
mari,vt hoc diuersum sit a superiori.Superius enim vocauit pericula quæ ex mari fuerunt.
Itẽ ꝓbatus sum minister Periculis in falsis fratribus.i.quæ ab hæreticis sunt,qui sunt falsi
fratres:vt illi qui dicunt Paulum legalia tenere,sed non facile aliis aperire. Vnde alibi apo
stolus ait,Ego adhuc si circuncisionẽ prædico,&c.Itẽ probatus sum minister Christi In la-
bore,manuũ:& Erumna,morborũ & huiusmodi, In vigiliis,quæ sunt pro opere vel pro
aliis.Itẽ probatus sum minister Christi, In fame & siti,in ieiuniis multis,in frigore & nu-
Ambrosius ditate.Cum apostolus se cõmemorat laborasse in fame & siti,vbi ergo est promissio Dei di E
August. de centis,Primũ quærite regnũ Dei,& hæc oĩa adiicientur vobis? Videtur enim promissio do
ser.in mon. mini titubasse,cũ apostol⁹ dicat se laborasse in fame & siti,in frigore & nuditate. Sed nouit
August. in ille medicus cui semel nos totos commisimus,& a quo promissionem vitæ præsentis & futu
eodem. ræ habemus,hæc adiutoria quãdo apponat & quando detrahat,sicut nobis expedire iudi-
cat ad nos consolandos & exercendos in hac vita.

Præter illa quæ extrinsecus sunt,instantia mea quotidiana,sollicitudo omniũ ecclesiarum.Quis infirmatur,& ego non infirmor? Quis scandalizatur,& ego nõ vror? Si gloriari oportet,quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor.Deus & pater domini nostri Iesu Christi scit qui est benedictus in secula,quod non mẽtior. Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat ciuitatem Damascenorum vt me comprehenderet,& per fenestram in sporta demissus sum per murum,& sic effugi manus eius.

Augustinus Præter illa,vero, Quæ extrinsec⁹,i.in corpore,q̃ a persecutorib⁹ patior & aliis modis,an
git me in animo, Instãtia mea quotidiana,q̃ nec vna hora remittit. Quę est illa? s. Solli
Aug.in psal citudo oĩm ecclesiarũ,q̃ ex charitate ꝓuenit.Quãto ergo maior charitas est,tãto sunt ma
mo.xxviii. iores plagę de peccatis alienis.Vnde q apponit sciẽtiã,apponit dolorẽ.Si ergo abũdat vitę F
charitas,magis dolebis peccãtẽ.Et vide qualis est sollicitudo apostoli,q̃ paterna,q̃ materna:
quę tãta est vt dicat, Quis,de oĩb⁹ fidelib⁹ Infirmatur,vel ĩ fide,vel ĩ aliqua virtute: Et ego
nõ ĩfirmor? q a ita de illo sicut de me doleo.Et, Quis scãdalizatur,aliqua molestia tribulatio
Aug.in psal nũ, Et ego nõ vror? igne charitatis qua ei cõpatior.Omnes eñ q scãdalũ patiuntur frixoriũ
mo.C. sunt habẽtiũ charitatẽ,i.officiũ q̃ ferũt carnes,i.pfectorũ q portãt & regũt carnales. Vnde,
Aug. in lib. Et ossa mea sicut in frixorio cõfrixa sunt.Et nota q; ait vror. Vrũt qdẽ hoĩes tribulationes
contra Ma sed bonos,nõ ad cõsumptionẽ imo ad purgationẽ.Tribulatio enim tanquã emplastrũ mor
niche. dax vrit te,sed sanat te:maxime autẽ iste affect⁹ q hoc verbo vror exprimitur purgat,quia de
Augustinus charitate venit.Et cũ hæc sint, Si oportet gloriari,sicut vtiq; oportet ꝓ vobis,ego Gloria
bor,non de potẽtia vel genere,vt pseudo faciunt:sed de his Quæ sunt infirmitatis meæ,
& si in his videatur esse abiectio.& vt vera esse ostendat quæ dixit vel dicturus est, iuramẽ
to confirmat subdens, Deus,qui nouit oĩa, Et pater Iesu Christi dñi nři,cui⁹.s.seru⁹ sum,
& vos eidem seruire debetis, Qui est benedictus.i.laudatus per nos fideles In secula,scit
q; non mentior,in supradictis, vel in hoc quod dicturus sum.s.quod mihi contigit. Da-
masci. Quid est illud? Ecce, Præpositus,&c.Ecce iterum infirmitas commemoratur.quasi
dicat,hoc accidit mihi, Damasci.s. Præpositus gentis Aretæ regis,qui sub Areta rege
illi genti præerat, Custodiebat,ammonitione Iudæorum, Ciuitatem Damascenorum

A vt me comprehenderet,ne amplius prædicarem. Et per fenestrã in sporta demissus sum,a fratribus Per murum.Hoc quidam indigne factum esse dicunt,quia non Dei auxilio liberatus est.Sed ante non est necessariũ suffragium Dei,q̃ deficit humanum:nec debet aliquis expectare diuinum auxiliũ,dum habet quid faciat,ne videatur tentare Deum.Ideo & Apostolus a discipulis per fenestram in sporta demissus est vnde effugeret.Vnde subdit,& Sic effugi manus eius,præpositi.Videtur non fecisse sicut bonus pastor,sed vt mercenarius cui non est cura de ouibus,quas lupo veniẽte deserit.Sed nunquid non fuit ei cura de ouib⁹,qa fugit?Fuit plane.Eas enim pastori in cælo sedẽti orationibus cõmendabat,& vtilitati earum se fugiẽdo seruabat.quod ab ipso summo pastore dictũ audierat,Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate,fugite in aliã.Quis autẽ credat hoc dominũ ita fieri voluisse,vt necessario ministro sine quo viuere nequeunt desererentur greges quos suo sanguine comparauit.nec ipse Christus hoc fecit,quando portantibus parẽtibus in Aegyptũ paruulus fugit,quia necdum ecclesias congregauerat,quas ab eo desertas fuisse dicamus.Faciant ergo serui Christi ministri verbi quod præcepit vel permisit,sicut ipse Christus in Aegyptum fugit.Fugiant omnino de ciuitate in ciuitatẽ,quando eorũ quisq̃ specialiter a persecutoribus quæritur,vt ab aliis qui non ita requiruntur nõ deseratur ecclesia,sed præbeant cibaria cõseruis,quos aliter viuere non posse nouerunt.Cum autẽ omnium.i.episcoporũ & clericorũ & laicorũ est commune periculũ,hi qui aliis indigẽt non deserantur ab his quibus indigẽt. Ambrosius Aug. super Ioannem. August. ad ordinat. episcopum.

B Aut igitur ad loca munita omnes transeant,aut qui habet necessitatẽ remanẽdi,non relinquetur ab eis,per quos illorũ est ecclesiastica supplẽda necessitas:vt vel pariter viuant,vel pariter sufferant,quod eos paterfamilias volet pati.

CAPVT XII.

I gloriari oportet,non expedit quidem. Veniam autem ad visiones & reuelationes domini.Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim siue in corpore siue extra corpus nescio,Deus scit,raptũ huiusmodi vsq; ad tertium cælum.Et scio huiusmodi hominem siue in corpore,siue extra corpus nescio,Deus scit:quoniam raptus est in paradisum,& audiuit arcana verba quæ non licet homini loqui.

Item si præter prædicta Gloriari oportet,propter pseudo veniam narrando,non ad ea quæ infirmitatis sunt,sed Ad visiones,dico Si oportet gloriari,quod Quidem non expedit,respectu ipsius gloriationis,sed propter vestrã vtilitatẽ & pseudo depressionẽ:& ideo cum multa dixerim de laboribus & infirmitatibus meis,nunc Veniã,narrando Ad visiones & reuelationes.i.secreta quæ vidi & plene intellexi:non vt Pharao qui vidit & non intellexit.Quę visiones sunt Domini.i.de domino,vel quas dominus aperuit,& quæ fiint

C illæ visiones aperit de se,quasi de alio loquẽs. Scio hominẽ.Consuetudo erat eorũ qui sacras literas nobis ministrarũt,vt quando ab aliquo eorum narrabatur historia,cum ad seipsum veniret tanquam de illo loqueretur.Hoc enim Matthęus fecit,& Ioãnes,& Moyses: ita enim de seipsis locuti sunt tanquam de aliis.Inusitatius autẽ hoc fecit apostolus,non in historia vbi rerum gestarum suscipitur explicanda narratio:sed in epistola sic inserẽs se ordini narrationis suæ tanquam rerum gestarũ scriptor,non tanquam suiipsius prædicator. Nihil enim deperit veritati quando & res ipsa dicitur,& dicẽdi iactãtia quodammodo vitatur.hoc quippe narrabat quod ad laudẽ dei pertinebat.De se ergo quasi de alio ait, Scio hominẽ,manentẽ In Christo.i.conformẽ Christo,quia aliter non videret Raptũ huiusmodi vsq; ad tertium cælum.Hoc autem accidit illi homini, Ante annos quatuordecim. Quatuordecim enim anni iam erant transacti a tẽpore quo vidit visionẽ vsq; ad illud quo narrauit.Modo ergo pro meritis maior erat,& ex eo quod tãdiu tacuit,constat non superbe,sed ex necessitate dici. Scio,inquã,huiusmodi hominẽ raptum,sed Nescio,qualiter sit raptus.s.siue anima remanẽte In corpore,siue extra corpus,eadẽ assumpta:sed Deus scit, qui hoc facere potuit.Hoc ignorauit Apostolus,vtrum quando raptus est in corpore fuerit anima,an omnino de corpore exierit vt corpus mortuũ iaceret,donec peracta illa demonstratione mẽbris mortuis anima redderetur,& mortuus omnino reuiuisceret. Et quia ipsa a corpore alienario,vtrum omnino mortuum corpus reliquerit,an secundum modum quẽ Aug. super Ioannem. Aug. super Genesim ad literam.

dam viuentis corporis vbi anima fuerit,ſed mens eius ad videnda vel audienda ineffabi- D
lia illius viſionis arrepta ſit,hoc incertum erat.Et ideo forſitan dixit, Siue in corpore ſiue
extra neſcio,deus ſcit:hoc neſcio,ſed certiſſime ſcio, Huiuſmodi hominem raptum.i.con
tra naturam eleuatum Vſq; ad tertium cælum.ſ.empireum,quod ſtatim factum angelis
Ambroſius ſanctis fuit repletum.& diciturEmpireum.i.igneum a ſplendore,non a calore.Intelligit̃ ve
ro vltra omnia ſydera mundi fuiſſe raptus,& ideo magnificum,& mirabile eſt quod narrat.
Primum cælum aereũ eſt,vnde dicunt̃ aues cæli.Secundũ firmamentũ:vnde in Geneſi,Fiat
firmamentum,& vocauit firmamẽtum cælum. Tertium cęlum ſpirituale,vbi angeli & ſan-
ctę animę fruuntur Dei cõtemplatione.Ad quod cum dicit ſe raptum,ſignificat quod deus
Auguſtinus oſtẽdit ei vitã in qua videndus eſt in æternum.Vel tres cæli intelliguntur tria genera vi-
ſionum.Et eſt ſenſus,Scio hominẽ huiuſmodi raptũ.i.contra naturam eleuatum, Vſq; ad
tertium cælum.i.ad cognitionẽ deitatis.Nam primum cęlũ eſt corporalis viſio,cum quędã
corporaliter videntur dei munere quæ alii videre nequeunt,vt Heliſeus vidit ignotos cho-
ros quando raptus eſt Helias.Et Balthaſar vidit manum ſcribentẽ in pariete Rechel,Pha-
res.Secundũ cęlũ eſt imaginaria vel ſpiritualis viſio,quando aliquis in extaſi vel in ſomno
videt,non corpora ſed imagines rerũ dei reuelatione,vt Petrus vidit diſcum.Tertium cæ-
lum eſt intellectualis viſio,quando nec corpora nec imagines eorum videntur,ſed incorpo-
reis ſubſtantiis intuitus mentis mira dei potentia figitur.Ad hanc raptus eſt apoſtolus,vt
ipſum deum in ſe non in aliqua figura videret.Et hęc viſio duabus aliis multo excellentior E
Aug.in lib. eſt.Quod ergo non per corpus videtur nec imaginabiliter,ſed proprie,hoc ea viſione vide
ſuper Gene. tur quę omnes alias ſuperat.Occurrunt enim tria genera viſionum,vnum per oculos quibus
ipſę literę vidẽtur.Alterum per ſpiritum hominis,quo proxima & abſentia cogitant̃.Ter-
tium per contuitum mẽtis,quo ipſa dilectio intellecta conſpicitur. In his tribus generibus
illud primum manifeſtum eſt omnibus quo videtur cęlũ & terra,& omnia oculis conſpicua.
Nec illud alterum,quo abſentia corporalia cogitantur inſinuare difficile.Cęlũ enim & ter-
ram & quę in eis videre poſſumus,etiam in eis conſtituti cogitamus,& aliquando nihil vi-
dentes oculis corporis,animo tamẽ corporales imagines intuemur:vel veras ſicut ipſa cor-
pora vidimus & memoria retinemus,vel fictas ſicut cogitatio formare potuerit. Aliter enĩ
cogitamus quod nouimus,aliter quod non nouimus.Tertium vero illud quo dilectio intel-
Aug. ſuper lecta conſpicitur,eas res continet,quæ non habent imagines ſui ſimiles,quæ non ſint quod
Geneſim ipſę.Dilectio enim videtur præſens in ſpecie qua eſt.& aliter abſens in aliqua imagine ſui
ſimili,ſed quantũ mẽte cerni poteſt:ab alio magis,ab alio minus ipſa cernitur.Homo ve-
ro vel arbor & alia corporalia & præſentia videntur in ſuis formis,& abſentia cogitantur
imaginibus animo impreſſis.Hæc ſunt tria genera viſionum,Primũ appellatur corporale,
quia corporeis ſenſibus exhibetur.Secundum ſpirituale,quia quicquid corpus non eſt,& ta-
men ſubſtãtia eſt,iam recte ſpiritus dicitur.Tertium vero,intellectuale ab intellectu. Tria
igitur iſta genera viſionũ.ſ.corporale,ſpirituale,intellectuale,ſingillatim conſiderata ſunt. F
Secundum primam viſionẽ vidit Balthaſar manũ,continuoq; per corporis ſenſum imago
rei corporaliter factę ſpiritui eius impreſſa eſt:atq; in ipſo viſo facto & pręterito illa in co-
gitatione permanſit.videbatur illud in ſpiritu & non intelligebatur,nec tunc intellectum
erat,cũ corporaliter fieret & appareret:iam tamẽ ſignũ eſſe intelligebat̃,& id ex mẽtis offi-
cio erat:ſicut & ipſam inqſitionẽ qua requirebat̃ qd illud ſignificaret,vtiq; mens agebat:quo
non comperto,Daniel acceſſit:& ſpiritu prophetico mente illuſtrata quid illo ſigno porten
deretur aperuit. Melius dicẽdus propheta per hoc genus viſionum,quod mẽtis eſt propriũ,
q̃ ille qui & ſignum factum corporaliter viderat,& tranſacti eius imaginem in ſpiritu cogi
tando cernebat.Secundum viſionẽ ſecundam vidit Petrus in extaſi,diſcũ plenũ variis ani
malibus,& audiuit vocẽ,Macta & manduca.Redditus autẽ corporeis ſenſibus id ipſum qđ
viſum in ſpiritu memoria tenuerat,in eodẽ ſpiritu cogitando cernebat:quę omnia non cor
poralia,ſed corporalium imagines erant,ſiue cum primũ in extaſi viſæ ſunt,ſiue cum poſtea
cogitatę.Cum vero diſceptabatur & requirebatur quid illa ſignificarent,mentis erat actio
conantis,ſed deerat effectus donec mens diuinitus adiuta intellexit,quid illud ſignificaret
hac viſione. Quę dicitur intellectualis ea cernũtur,quæ nec cernunt̃ corporea,nec vllas ge-
runt formas ſimiles corporũ,velut ipſa mens , & omnis animæ affectio bona.Quo enĩ alio
modo ipſe intellectus niſi intelligẽdo conſpicitur?nullo.Ita & charitas,gaudium,pax,fides,

A & huiusmodi,quibus propinquatur Deo,& ipse Deus,ex quo omnia,per quē omnia,in quo omnia. Et habēt hæ tres visiones ordinē suum. Præstãtior enim est visio secunda q̃ prima, & tertia q̃ secunda. Hac enim mens subuecta rapitur in illam quasi regionem intelligibilium,vbi sine omni imagine corporis videt perspicuam veritatē,nullis opinionū falsarum nebulis fucatam. Ibi virtutes animæ non sunt operosę ac laboriosę. Non enim opere temperantię libido frenatur,nec opere fortitudinis aduersa tolerantur,nec opere iustitiæ iniqua puniuntur,nec opere prudentię mala vitantur. Vna ibi & tota virtus est amare quod videas,& summa fœlicitas habere quod amas. Ibi beata vita in fonte suo bibitur:inde aliquid aspergitur humanæ vitæ, vt in tentationibus huius seculi, temperanter, fortiter, iuste,prudenterq; viuatur. Propter illam veritatis visionem vt in Syna,vel per spiritualem vt vidit Isaias,& Ioannes in Apocalypsi,sed per speciem non in ęnigmate omnis labor suscipitur. Hoc modo visionis petiuit Moyses videre Deum.i.in substantia qua Deus est, quem multis figuris viderat,& facie ad faciem ei locutus erat:quia ibi.i.in illa specie qua deus est longe ineffabilius & præsentius.i.secretius videtur,& arcana dicit.i.reuelat: vbi.i.in qua claritate speciei nemo viuens in istis sensibus deum videt. Hoc est tertium cælum, scilicet visio qua Deus videtur facie ad faciem:& iste est paradisus,si dici potest,paradisorū. Nam & præsens ecclesia paradisus dicitur,& paradisus dictus est ille in quo Adam corporaliter vixit. Ad illud tertium cælum raptum se dicit Paulus,sed an in corpore an anima separata,se nescire dicit:quasi dicat,Non humano sensu vidi,vt & si in corpore anima existente viderit, non sit contra illud quod dominus dicit Moysi, non videbit me homo & viuet. Tunc enim Apostolus non vixit homo,id est secundum vsum sensuum corporis,sed ablatus est ei omnis sensus hominis. Quia necesse est abstrahi ab hac vita mentem ipsam, quando in illius ineffabilem visionis lucem assumitur,& non sit incredibile quibusdam sanctis nondum ita defunctis, vt sepelienda corpora remanerent etiam istam excellentiam reuelationis fuisse concessam. Cur ergo non credamus ꝙ tanto Apostolo doctori gentium rapto vsque ad istam excellentissimam visionem,voluit Deus demonstrare vitam,in qua post hanc videndus est in æternum? Et cur non dicatur iste paradisus quasi regio vbi animæ bene est,nisi scilicet ipsam Dei substantiam,verbumque Dei ac spiritum sanctum ineffabiliter videt? Vnde subdit, Et scio, &c. Vel ita, Vt per tres cælos intelligantur tres ordines angelorum secundum Dionysium,qui tres ordines angelorum constituit,ternos in singulis ordinibus ponens. In primo ponit angelos, archangelos, virtutes. In secundo,principatus,potestates, dominationes. In tertio, thronos, cherubin, & seraphin. Quorum tertius ordo vicinius deum contemplatur. Ad quorum similitudinem deum vidisse dicitur Apostolus. Et hoc est tertium cælum,ad quod raptum se dicit Apostolus, vt scilicet sicut illi deum videret. Vel,primum cælum est cognitio cælestium corporum: Secūdum,cognitio cælestium spirituum: Tertium,cognitio deitatis,ad quam raptus est apostolus. Et nota quod similiter tertium cælū exposuimus in secunda sententia:sed primū & secūdum aliter q̃ hic,& ideo distinguitur hæc sententia ab illa. Deinde quasi aperiens quid tertium cælum dixerit:subdit, Et scio huiusmodi hominē raptum. Nota quod se bis raptum dicit, Siue in corpore,siue extra corpus,ita scilicet ꝙ de corpore exierit anima, Nescio deus scit,sed hoc scio Quoniam raptus est in paradisum,id est in eam tranquillitatem qua fruuntur illi qui sunt in cęlesti Hierusalem:& sic potuit videre qđ nunquam corporeis sensibus impeditus videre posset. Tunc enim facta est ab huius vitæ sensibus quædam vehementissima intentionis auersio. Et tunc audiuit arcana Verba.i.percepit intimationem de secreta dei essentia,quasi per verba, Quæ non licet homini loqui.i.verbis explicare. Dixit equidē qđ posset hominibus dici,& tenuit apud se quod non posset dici:ergo & audiatur ad quod possumus attingere,& credatur ad quod non possumus. Si diceremus illi,rogamus te explica magnitudinem ipsius: nonne forte hoc responderet nobis,Non est valde magnus quem video si a me potest explicari. Deinde ne dsse gloriose effari videretur, non sui, Sed rei magnitudinem in se commendans ait,

August. in eodem.

August. ad paulinam de uidendo deo.

Aug. super Genesim

Augustinus

Aug. in psalmo. cxxxiiii.

Ambrosius

Pro huiusmodi gloriabor,pro me autē nihil nisi in infirmitatibus meis. Nam & si voluero gloriari,non ero insipiens. Veritatem enim dicam. Parco autem,ne quis me existimet supra id quod videt in me,aut audit aliquid ex me. Et ne magni-

tudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Sa- D
tanæ, vt me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui vt discederet a me: &
dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea.

Pro huiusmodi visione vel homine, Gloriabor.i.commendabo me, Pro me autem, si li Abrahę, & huiusmodi, Nihil gloriabor, nisi forte, In infirmitatibus meis.i.de tribulationibus quas patior. Nam, q.d. dico glotiabor, & recte. Nã etsi voluero, de reuelatione vel infirmitate, non ero Insipiens, & si videar. Er vete non. Veritatem enim dicam, pro vestra vtilitate: quod in sequenti ostendit, vbi ait, Omnia autẽ propter vestram ædificationem. Parco autem, q.d. possem & de pluribus aliis gloriari, Sed parco, i. parce refero vix pauca, dicens, Ne quis, infirmus Existimet me, esse Supra id quod videt me, esse, Aut audit, ab aliis. Ex me, i. de me, cum non nisi infirmitas videatur in me: vel ab aliis qui vident, audiatur. Si ante magna referrem & plura, putarent forte infirmi me nõ esse infirmũ, sed hominẽ immortalẽ vel angelũ, & huiusmodi. Ideo ergo parce de se loquit, ne quis existimet eum esse supra id qd videt vel audit, vt. s. pro magnis illis nõ esse homo mortalis, & fragilis videatur. Vel pro obtrectatoribus hoc dicit, pro quibus nõ magnifice gloriatur, ne dicant eum ex elatione non ex veritate id facere. Et est, Parco autẽ. i. parce glorior, ne quis
Ambrosius detractor Existimet me, tendere elationis tumore', Supra id, aliquid Quod videt in me, aut audit ex me. i. vltra id quod limes meritorum meorum tendit, vel admittit. Et ne, E
&c. q.d. parco multum gloriari. Ne autẽ aliter putet Etiam stimulus carnis, i. stimulus pungens carnem, a deo Datus est mihi. i. ad meam vtilitatem. s. ne magnitudo reuelationum
Augu[st]. de nat. & gra. extollat me in superbiam. Cætera enim vitia tantum in malefacto valent: superbia vero sola in recte factis cauenda est. Cum enim quisq; bene profecerit, superbia tentatur vt perdat
Aug. in psal vııı. totum profectum. Non itaq; mirum, si contra capitale vitium, appositum sibi apostolus dicit mordax epithima quo tumor curaretur. Quis ergo de se securus est? Quomodo securus
Augu[st]. de uerb. apost. agnus egredietur, vbi aries sic periclitari metuit? Ecquis est ille stimulus qui dat[9] est? Angelus Satanę. i. angelus malignus missus a deo: & propter aliud, a Satana missus venit. Do-
Augustinus minus enim ad conseruationem humilitatis immisit. Diabolus autem venit vt ad effectum
Augu[st]. contra Faust. traheret. Deus autem ad hoc iuste non parcebat, vt eius virtutem in infirmitate perficeret, dans colaphizantem angelum. Diabolus enim non hoc agebat, ne magnitudine reuelationum Paulus extolleretur, & vt virtus ei[9] perficeretur. Sed a deo traditus erat iustus colaphi
Ambrosius zandus angelo Satanę, qui per eum tradebat iniustos ipsi Satanę. Hoc ergo remedium datum est apostolo a deo, vt tẽtationibus pressus non extollatur. Vnde subdit, Vt me colaphizet, q.d. datus est mihi angelus Satanę, vt, vel Qui me colaphizet, vt reprimat omnem
Aug. in psal mo. cxxx. motum superbię incutiendo tribulationes & dolores. Nam & dolore quodam corporis trahitur vehementer agitatus. dolores autem corporum plerumq; immittuntur ab angelis Satanæ, sed hoc non possunt nisi permissi. Sic & Iob probatus est, permissus est ad eum proban F
dum Satanas, & percussit eum vulnere. Immundus enim permittebatur, sed sanctus probabatur. Sic ergo angelus ille Satanę permissus est, & quasi libenter venit colaphizare apostolum, sed apostolus curabatur. Vel ita, Datus est angelus Satanæ qui me colaphizet, tẽtando per libidinem vt quidam aiunt. Tentatio autem cui non consentitur, non est peccatum, sed materia exercendę virtutis. Hoc intellige dictũ de tẽtatione quæ fit ab hoste, nõ a carne: quæ peccatum est veniale, si ei non consentiatur. Propter quod, scilicet quia grauiter colaphizabar, ego humane timens, Ter. q.d. multotiens rogaui dominum, qui solus potest
Aug. in psal mo. cxxx. facere, vt stimulus Discederet a me, Quia grauis erat medicina infirmo, & ideo rogauit medicum, vt auferret quod apposuerat, quia molestum erat: vt cum medicus apponit vulneribus aliquod forte epithima molestum & ardens quo curandus est ille cuius viscera tumebant: rogat ille medicum, cum illo medicamento cruciari ceperit, vt auferat: medicus autẽ consolatur, & monet patientiam, quia nouit esse vtile quod apposuit. Sic & Apostolus ait,

Rogaui dominum vt discederet stimulus, id est rogaui medicum vt auferret molestum epithima quod mihi apposuerat, sed audiui vocem medici. Et dominus melius mihi prouidens, Dixit mihi, per inspirationem vel per angelum, O Paule Sufficit tibi gratia mea, scilicet quod dedi tibi in omnibus, scilicet quod feci te de infideli fidelẽ, de persecutore apostolum, & plus omnibus laborantem & arcana videntem: vires quoq; stimulos tolerandi ti-

A bi addidi. Et noli hoc orare vt discedat stimulus.

Nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum. Factus sum insipiens, vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari. Nihil enim minus feci ab his, qui sunt supra modum apostoli. Tametsi nihil sum, signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, signis, & prodigiis, & virtutibus. Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris ecclesiis, nisi q̄ ego ipse nō grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriam.

Nam, id est quia, Virtus perficitur in infirmitate, id est perfectio virtutum est quæ habet infirmitatem contrariam, cum qua legitime certet, quia certando acquiritur victoria, & sic fit virtutis consummatio. Nota quod exauditur diabolus petens Iob tentandum, & non exauditur Apostolus, petens stimulum remouendum. Exaudiuit eum quem disposuerat damnare, & non audiuit eum quem volebat sanare. Nam & æger petit multa a medico quæ medicus non dat: non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad sanitatem. Ita B & dominus non exaudiuit Paulum ad voluntatem. Non est magnum a deo exaudiri ad voluntatem, sed ad vtilitatem. Aliquando Deus iratus dat quod petitis. Cum vero ea quæ Deus laudat & promittit ab illo petitis, securi petite. Illa enim propitio Deo conceduntur. Quando autem petitis temporalia, cum modo petite, & cum timore illi committite: vt si prosint det, si scit obesse non det. Quid enim obsit vel prosit medicus nouit, non ęgrotus. Libenter igitur, quasi dicat, Et quia virtus in infirmitate perficitur, igitur non inuitus, Sed libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ad hoc datis, vt Virtus Christi inhabitet in me, id est vt gratia Christi confirmetur in me. Propter quod, scilicet quia ad hoc datæ sunt infirmitates, non solum in his gloriabor ad alios, sed etiam Placeo mihi, id est multum delector. In infirmitatibus, & in quibus delectetur exponit. In contumeliis, verborum. In necessitatibus, id est in penuriis necessariorum. In persecutionibus, quæ fiunt de loco ad locum. In angustiis, id est in anxietatibus animi illatis, Pro Christo. Et recte in his placeo. Cum enim infirmor, exterius, Tunc sum potens, id est victor efficior. Verum est enim, quia tunc vincit Christianus cum perdere putatur: & tunc perdit perfidia, cum se vicisse gratulatur. Plaudit ergo Christianus cum illi insultatur, & surgit cum premitur. In his autem omnibus commendationibus Factus sum insipiens, id est videor factus insipiens sed vestra culpa, Quia vos me coegistis, qui debuistis contra pseudo commendare me. Vnde subdit, Ego enim debui a vobis com- C mendari, quod vos non fecistis, & ideo coactus in laudem meam prorupi. Et vere debui. Nihil enim minus feci, vobis, Ab his, scilicet Petro, & Iacobo, & aliis, id est ad comparationem horum, vel ab his tunc remotus Qui sunt apostoli supra modum, meum, id est digniores quam ego, sicut quibusdam videtur: sed non est minor illis, nec in prædicatione, nec in signis faciendis: non dignitate minor est, sed tempore. Si autem de tempore ei perscribendum putatur, ergo & Christo: quia ante cœpit Ioannes prædicare, quam Christus: & non Christus Ioannem, sed Ioannes Christum baptizauit. Non ergo sic iudicat Deus. Tametsi, quasi dicat, Vere nihil minus vobis, quia Tametsi nihil sum, id est nihil esse videor quibusdam, Tamen signa apostoli, Vel, Apostolatus mei facta sunt in vobis, i. a Deo qui est super vos. Vel, Facta sunt super vos, id est plusquam digni fitis: ac si diceret, Licet quibusdam nihil videar, tamen ea feci auctore Deo, quæ me Apostolum designant. Hæc autem sunt signa apostolatus mei, scilicet quod ego fui in omni Patientia, aduersorum. Patientiam primā memorat quę ad minores pertinet, quia diu illos portauit, quasi impatiētes ęgros, vt habita potestate signorū quasi medicina curaret vulnera erroris eorū. Vnde subdit, Et signis. q. d. & ostēdi signa apostoli. In signis & ꝓdigiis. i. minoribꝰ & maioribꝰ miraculis & virtutibꝰ mētis. s. i castitate, & aliis. Vel hęc tria ita distingue, vt intelligas q̄ virtꝰ est genꝰ signorū & ꝓdigiorū, i. noīe virtutis omne miraculū accipias.

Augustinus

Ambrosius

Ambrosius

Signū vero quod in quocunq̄ tēpore aliquid significat,& est prodigii gen⁹,prodigium est D
quod in futuro significat.Vel signum & prodigium sunt in his quæ contra naturam fiunt:
Virtus vero in his quæ nō cōtra naturā fiunt,vt per impositionē man⁹ & orationes a mor
bo hoīes liberare. Quid em̄.q.d.Vere nō minus feci vobis,quia vos nō habetis min⁹ per
me q̄ aliæ ecclesiæ per illos:sed amplius,qa gratis prædicaui vobis.qd ita dicit, Quid em̄
est quod minus habuistis præ cæteris ecclesiis.i.quid minus habuistis per me,q̄ cæteræ ec-
clesiæ per illos, Nisi q̄ ego ipse nō grauaui vos,accipiendo vestra.Q̄ si putatis iniuriā vt
Ambrosius impetiri, Donate mihi hanc iniuriam.q.d.non est hæc iniuria, sed bonum opus.Vnde
Ambrosius laude dignus sum.Si ergo pro bono opere vos offendi, ignoscite mihi.Et quia stultus bo-
Ambrosius ni accusator est,vt illos imperitos ostenderet,veniam ab eis postulat eius facti,de quo lau-
de dignus est.

Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos,& non ero grauis vobis.Non enim quæro quæ vestra sunt,sed vos. Nec enim debent filii parētibus thesaurizare,sed parentes filiis.Ego autem libentissime impendam & superimpendar ipse pro animabus vestris,licet plus vos diligens,minus diligar.Sed esto. Ego vos non grauaui,sed cum essem astutus dolo vos cepi.Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos,circunueni vos?Rogaui Titum,& misi cum illo fratrem. Nunquid Titus vos circunuenit? Nonne eodem spiritu ambulauimus? Nonne eisdem vestigiis? Olim putatis quod excusemus nos apud vos. Coram deo in Christo loquimur. E

Ecce,q.d.Non grauaui vos, neque grauabo. Nam qui primo veni & secundo,me venire
promisi & paraui. Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos.Non tertio venit,sed tertio
venire paratus fuit.Paratus sum dico,& veniam quidem, Et tunc non ero grauis,accipiē-
do vestra. Hoc dicit,ne videatur callide tūc non accepisse,vt nunc abundantius acciperet.
Ambrosius Ideo contra obtrectatores ostendit se in ea voluntate manere. Non enim.q.d. Vere non
ero grauis. Non enim quæro quæ vestra sunt.s.diuitias in auro & argento,&c. Sed quæ-
ro saluare Vos,quod aliter non fieret nisi a sumptibus abstinerem. Ostendit ideo acci-
pere nolle ab eis,vt eos lucraretur:vt intelligentes,quia pecuniæ præponit eos,tandem co-
Aug.in ser. gnoscerent affectum illius erga eos.Nō quęrebat apostolus datum,sed fructum,ne quasi vē
de muliere ditor euangelii putaretur:est tamē vere mercator domini sui,nam prorsus vendit.Dat em̄
forti. spiritualia,& quęrit nō quidē carnalia,sed mai⁹ precium.i.ipsos homines.Sicut Ioseph fru
menta vendens in Aegypto,non argētum quęrebat,sed ipsos ementes seruos regios facie-
bat,& sic frumenta quæ non vendidit,vendidit.Venditionem ergo istam intelligire gra-
tuitam,& aliquis emit gratis.Vnde dictum est, Sitientes venite ad aquam,& emite vobis
sine argento. Quādo emis,non argentū das,teipsum das,& ita emis. Nec enim.q.d.ideo F
non quęro vestra,quia sicut carnales filii non thesaurizant parētibus carnalibus,ita Nec
debēt filii,spirituales Thesaurizare.i.diuitias congregare, & si necessaria præbere, Parē
tibus,spiritualibus.Vos autem thesaurizatis pseudoapostolis. Sed,potius Parentes,spi-
rituales,debent Filiis spiritualibus thesaurizare diuitias vitæ æternæ,& etiam tempora
Ambrosius lia impendere,sicut carnales patres carnalibus filiis faciunt.Carnales vtique patres filiis
congregant.nam & spirituales dignum est vt a filiis sumptus accipiant ad sustentandam
vitam.Hic autem probat se nolle accipere, vt transferat causam carnalis patris ad spiri-
tualem.& dicit,non solum se pro salute eorum velle impendere sua, sed etiam mori para-
tum.Vnde subdit, Ego autem,vel enim, Libentissime,non inuitus Impendam,vobis
Ambrosius spiritualia,& etiam temporalia ad vsus vestros impendam,sicut supradixit.Alias ecclesias
expoliaui accipiens ad ministerium vestrum,& post omnia meipsum impendam,si opus est.
Aug. super Vnde subdit, Et ego ipse superimpendar pro animabus vestris.Perfecta charitas hęc est,
epistolam. vt qs parat⁹ sit ꝓ fratrib⁹ mori.Sed nunqd mox vt nascit̃ iam prorsus perfecta est,imo vt
perficiatur nascit̃,cum fuerit nata nutritur,cum fuerit nutrita robora t̃,cum fuerit roborata
perficit̃,cū ad pfectionē venerit,dicit,Cupio dissolui,&c. Licet.q.d.dico q̄ libenter super-
impendar. Licet plus diligam vos,diligens minus diligar , a vobis q̄ pseudo, Sed esto,
q.d.forte concediris quod ego grauaui vos.per meipsum dixi non grauaui,sed obiicitis,q̄

A Cum essem astutus dolo cœpi vos.i.decepi.i.per alios extraxi multa:quoniam per me nil vel parum emungere poteram. Sed nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos decepi?Vel, Circunueni vos?hoc dicit,quia forte suspicarentur ideo eum contempsisse,quia parua offerebantur vt maiora consequeretur,& ideo illos misisse vt intimarent eis maiora dare:sed nunquid per aliquem illorum circunuenit illos,vt factũ esset si dicerent,si vultis paratum habere Apostolum,qui parua respuit, digna date:quod compositum Apostoli astutia intelligerent.Ideo Apostolus nõ tacens quę ex aduerso ꝓponi possunt,se per omnia purgat:quia nihil per circũuentionem egit apud eos,sed in simplicitate. Rogaui Titum, quasi dicat,non feci hoc dolose,sed simpliciter. Rogaui Titum,venire ad vos, Et misi cũ illo fratrem Barnabam vel Lucam,Et nunquid, Titus Circunuenit vos?nonne Eodem spiritu,vel eadem voluntate,Ego & ipse Titus Ambulauimus?Nõnne eisdem vestigiis.i. eisdem operationibus quæ dicuntur vestigia,quia per eas apparet voluntas,an bona sit,an mala.Vnde,A fructibus eorum cognoscetis eos. Olim,quasi dicat iamdudum forsan Putatis quod excusamus nos apud vos.i.quod causa excusationis quasi reus dicam,quod non grauaui vos.Sed Loquimur hoc coram Deo,id est teste Deo.hoc dico,qui scit quod nõ circunueni vos:& non superbe hoc dico,sed in Christo amplificando in vobis. Ambrosius

Omnia enim charissimi propter ædificationem vestram. Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo inueniam vos,& ego inueniar a vobis qualem non vultis,ne forte contentiones,æmulationes,animositates, dissensiones,detractiones,susurrationes,inflationes,seditiones sint inter vos.Ne iterum cum venero humiliet me deus apud vos,& lugeam multos ex his qui ante peccauerunt,& non egerunt pœnitentiam super immunditia & fornicatione,& impudicitia quã gesserunt.

B

Omnia autem,quasi dicat,vera sunt quæ dico. Omnia autem,quæ dixi,& de reuelatione,& de tribulatione, Propter vestram ædificationem,dixi:vt pseudo repellatis, omnia propter vos feci. Timeo enim ne forte cum venero ad vos, Inueniam vos,tales Quales non volo.i.incorrectos.Ideo præparate vos vt tales inueniamini quales volo.Et timeo ne Ego inueniar,a vobis Qualem me non vultis,id est contristans & puniens:sed timeo Ne forte sint inter vos contentiones,de meritis prælatorum,vt de baptistis. Aemulationes.i.inuidiæ,in his qui minus habent. Animositates,in repetitione rerum & vltione. Dissensiones.i. odia inde orta. Susurrones,cum latenter seminant discordias. Detractiones,detrahit quis ei quem odit. Inflationes,vt inflabantur illi qui maiora dona habebant. Seditiones,tumultus ad pugnam. Ne iterum,quasi dicat,ideo timeo ne tales vos inueniam. Ne iterum humiliet me Deus,id est affligat me, Apud vos,cum venero ad
C vos:ita quod Et lugeam multos ex his,qui post baptismum Ante,epistolam primã Peccauerunt, & non egerunt pœnitentiã, non solũ de prædictis,sed etiã Super immũditia.i.luxuria contra naturã. Et fornicatione,quæ fit cũ meretricibus vel coniugatis, Et impudicitia,quæ fit cũ liberis a viro Quã gesserunt.q.d.assidue fecerunt.Nota qd ait, Non egerunt pœnitẽtiam,Ad pœnitẽtiam agendam non sufficit mores in melius cõmutare,& a factis malis recedere,nisi etiã de his quę facta sunt satisfaciat domino per pœnitẽtiæ dolorẽ, per humilitatis gemitũ,per contriti cordis sacrificiũ,cooperantibus eleemosynis.Intuere etiam quod agunt homines pœnitentiam ante baptismum de peccatis suis prioribus,ita tamen vt etiam baptizarentur:sicut Petrus ait in Actibus Apostolorum, Agite pœnitentiam,& baptizetur vnusquisq; vestrũ in nomine domini,&c.Agunt etiã hoies pœnitẽtiam si post baptismũ ita peccauerint,vt excõmunicari,& post reconciliari mereanť,sicut agũt in oĩbus ecclesiis illi qui proprie pœnitẽtes appellanť.Est etiã pœnitẽtia bonorũ & humilium fidelium pœne quotidiana,in qua pectora tundũt,dicentes,Dimitte nobis debita,&c.Non enim nobis ea dimitti petimus,quæ dimissa non dubitamus in baptismo,sed illa quæ humanæ fragilitati quãuis parua tamen crebra subrepunt:quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt & opprimenť, sicut vnum aliquod grande peccatum.Quid enim interest ad naufragium, an grandi fluctu nauis operiatur & obruatur,an paulatim subrepens aqua in sentinam impleat nauem atque submergat?Ideo ieiunia, & eleemosynæ, August. de trinit. Augustinus

& orationes inuigilant,& quotidianā agere pœnitentiam non cessamus,humiliamus ani D
mas nostras dicentes,Dimittere,&c.

CAPVT XIII.

Cce tertio hoc venio ad vos,& in ore duorum vel trium testium sta
bit omne verbum. Prædixi ergo & prædico vt præsens vobis &
E nunc absens his qui ante peccauerunt & cæteris omnibus, quoniam
si venero iterum non parcam. An experimētum quęritis eius qui in
me loquitur Christus? Qui in vobis non infirmatur,sed potens est
in vobis. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate,sed viuit ex virtute Dei. Nam &
nos infirmi sumus in illo,sed viuimus cum eo ex virtute Dei in vobis. Vosmet
ipsos tētate,si estis in fide,ipsi vos probate. An nō cognoscitis vosmetipsos,quia
Christus Iesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis. Spero autem ꝙ cognoscitis,
quia nos non sumus reprobi. Oramus autem Deum,vt nihil mali faciatis,non vt
nos probati appareamus:sed vt vos quod bonum est faciatis. Nos autem vt re
probi simus. E

Ecce tertio,&c.q.d.Timeo ne tales vos inueniā.Et cauete,quia Ecce,certū vobis quod hoc Tertio,apparatu Venio ad vos.Non ideo dicit tertio,ꝙ iam bis venisset,sed qa bis paratus fuerat.Veniā dico,& tunc In ore duorū vel trium testium stabit omne verbum,accusatorū.i.duobus vel tribus testibus approbaris.Si quid quęreretur ad iudicandū aliquem,& si assertione testium culpā inueneto,non parcā sicut prædixi bis,cū præsens fui,& modo prædico vt tunc bis prædixi.Et hoc est qđ subdit, Prædixi eīm & prædico,quoniā si iterū inuenero,nō parcā his qui ante epistolā Peccauerūt, & cęteris oībus,qui prius peccauerunt. Quidam codices nō habēt qui,sed subintelligit.Ideo dicit se non parcere,quia post correctiones si nō se emēdant,nō debet parci eis.Hoc autē, Vt præsens,bis prædixi,ita Et nūc etiam absens,prædico.Et quasi quis quæreret,poterisne? Subdit, An quæritis experimētū eius Christi,qui Christus loquit In me,& minas & oīa.i. vultis experiri sicut Christus potest,vt nō dicam ego possum,sed Christus in me qui in me loquit.Moris est diuinæ scripturæ personę dei tribuere qđ in nobis facit:sicut apostol⁹ ipsam locutionē illi tribuit,cui⁹ munere loquebat in Christo,de quo subdit, Qui in vobis.i.inter vos, Non infirmat sed potens est in vobis.i.non infirm⁹:sed potēs apparuit ex his quę inter eos fecit,cum dona dedit,qđ experti nō dubitēt se ab eo posse puniri.Quia viderūt in nomine eius mortuos suscitatos,dęmones fugatos,surdis auditum,mutis affatū,claudis gressum,cęcis visum esse redditum.Et vere potēs est, Nam & si crucifixus est ex infirmitate nostra,i.humanæ naturæ, F Sed.i.tamē Viuit,ex virtute dei.i.ex ea virtute qua de⁹ est.Illa est virtus diuinitatis.Talis enim erat illa susceptio,quæ deum hominē faceret,& hominē deū. Nā & nos.q.d.Bene dico ꝙ viuit, & prius infirm⁹ fuerit. Nam & nos,multo minores illo Infirmi sum⁹ in illo.i.ad imitationē eius multa patimur. Sed,tamē licet infirmi sumus, Viuemus in illo:vel, Cum illo ex virtute dei,i.per eū habebim⁹ potestatē a Deo In vobis,iudicandis.& hic & in futuro.Vel ita, Infirmi sumus in illo,hoc nō mutat, Sed viuit cum eo.i.in simili beatitudiue cū eo.Et hoc Ex virtute dei,qđ tale est In vobis.i.ī cōsciētiis vestris.Huic sensui concordat alia litera quæ est Erga vos,vbi habetur In vobis.q.d.infirmi sumus in illo.i.multa patimur pro illo,vel ad imitationē eius a perfidis: sed per hoc Viuemus cum ipso ex virtute dei,& ita infirmitas Erga vos,credētes.i.penes vos.Quia si a perfidis infirmabantur apud credentes,non erat hæc infirmitas,sed profectus,quia hinc potentiores fiunt fideles.Mors ergo illata a perfidis,vita est erga credentes:quia virtute dei resurgēt,vt viuant cum Christo. Vosmetipsos.q.d.& quia ego non parcam,& puniēdi potestatem habeo.Ideo Tētate.i.considerate per actus, Vosmetipsos,vt quisꝙ seipsum consideret.considerate,inquam, Si estis in fide:& si estis in fide,ipsi probate vos,an sitis in opetib⁹ bonis in quibus esse debēt fideles.Deinde quasi se considerantibus ait, An non,&c.q.d.Ideo ꝓbate dico,quia An non cognoscetis vosmetipsos.s.quia Christus Iesus,ex priori institu

Aug.in psal mo.iiii.

Ambrosius

August. de trinu.

Ambrosius

Ambrosius

A tione est In vobis,per fidem,& bona opera.Est vtique, Nisi forte reprobi estis, ab eo
quod prius habuistis. Spero autem,quasi dicat. Cognoscetis Christum esse in vobis,nisi
reprobi estis:sed quicquid de vobis sit,spero,quia ex vita quam inter vos egi, Cognosce-
tis quia nos non sumus reprobi, nec a fide, nec a potestate: sed tamen Oramus Deum,
sine quo nihil boni habetur, Vt nihil mali faciatis,econtrario pseudo volunt & orant de
vobis. Et non,oramus,vt nos pareamus probati,id est potentes in vobis exercendo po-
testatem in vltionibus: sed potius oramus, Vt vos faciatis quod bonum est.Nos autem
simus,id est pareamus, Vt reprobi. q.d. sine potestate, non habentes quid vindicemus.
Hoc orat Apostolus,vt his bene agentibus in eis corripienda non inueniat,& sic repro- Ambrosius
bi appareant: probati enim videntur dum iudicant peccatores. Si ergo non sint quos
iudicent cessante auctoritate,quasi reprobi videntur. Attende quod ait,oramus, Vt ni-
hil mali faciatis, sed boni.Intelligenda enim est hæc gratia Dei, qua sola homines li- August. de
berantur a malo,& sine qua nullum prorsus siue cogitando, siue volendo & amando,siue cor. & gra.
agendo faciunt bonum,non solum vt monstrante ipsa quid faciendum sit sciant,verum-
etiam vt præstante ipsa faciant cum dilectione quod sciunt.Hanc quippe inspirationem
bonæ voluntatis & operis poscebat Apostolus Corinthiis, cum dicebat,Oramus ne quid
mali faciatis,&c.Quis hoc audiat & non fateatur a domino Deo nobis esse vt decli-
nemus a malo, & faciamus bonum? Non enim, ait Apostolus, monemus, docemus,sed
B oramus:quia sciebat hæc omnia non valere,quæ plantando & rigando faciebat in aper-
to,nisi pro illis exaudiret orantem qui dat incrementum in occulto. Quidam vero di- August. con
cunt nos non debere petere a sempiterna maiestate, vt det nobis ambulare in via re- tra pelag.
cta,& perseuerare in mandatis,& placere illi in omni opere bono,& huiusmodi: Quia,in-
quiunt, hoc totum in nostra potestate est constitutum, & ita benedictiones nostras quas
super nos facimus fratres mei euacuant,exinaniunt,elidunt,& subscriptionem nostram
quæ est amen.Quid dicis o noue hæretice?dicis quia non peccare in potestate sic habere-
mus,vt hoc sine adiutorio diuinæ gratiæ implere possimus? Plane,inquit,liberum arbi-
trium ad hoc nobis sufficit.Quare ergo dixit Apostolus,Oramus?poterat dicere,Mone-
mus,docemus,vel iubemus.quod si diceret,certum diceret,quia & voluntas nostra agit ali-
quid. Non enim voluntas nostra nihil agit, sed sola non sufficit. Maluit tamen dicere
oramus, vt ipsam gratiam commendaret,vt intelligerent illi quando non faciunt ali-
quid mali, non solum sua voluntate se vitare malum, sed adiutorio Dei implere quod
iussum est.Ergo quando præcipitur agnoscite voluntatis arbitrium quando oratur quod
præcipitur,agnoscite gratiæ beneficium. Vtrunque enim in scripturis habetur. Ambrosius

Non enim possumus aliquid aduersus veritatem,sed pro veritate. Gaudemus
C enim quoniam nos infirmi sumus,vos autem potentes estis. Hoc & oramus, ve-
stram consummationem.Ideo hæc absens scribo,vt non præsens durius agam se-
cundum potestatem quam dominus dedit mihi in ædificationem, & non in de-
structionem.De cætero fratres gaudete,perfecti estote,exhortamini,idipsum sa-
pite.Pacem habete,& deus pacis & dilectionis erit vobiscum. Salutate inuicem
in osculo sancto,Salutant vos omnes sancti.Gratia domini nostri Iesu Christi
& charitas dei & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis,Amen.

r. Non enim,quasi dicat habemus potestatem,sed ne putetur etiam iniuste damnari posse.
Subdit, Non enim,quasi dicat non valemus iniuste vti illa potestate. Non enim pos-
sumus aliquid aduersus veritatem,hoc dicit quia non data est potestas contra iustitiam, Ambrosius
scilicet vt arguat bene viuentem, Sed pro veritate, tuenda,scilicet vt vindicent le- Ambrosius
gis inimicum. Gaudemus enim,quasi dicat non possumus contra veritatem,& hoc ef-
fectus indicat. Gaudemus enim,quasi dicat nos sumus infirmi,id est non exercentes po- Ambrosius
testatē cū nihil puniendū, Vos autē potentes estis.s.non timētes iudiciū,quia bene agē- Ambrosius
tes & vitia vincētes a vobis repellitis vīdictā.& nō solū gaudem⁹,sed Etiā oram⁹,hoc.s.
Vestram consummationē.i.vt in oīb⁹ perfecti sitis.& quia hoc volo & oro, Ideo absens Ambrosius

ſcribo vobis vt pręſens nõ agã, in vobis Durius, q̃ volo: quod vtiq̃ poſſem, ſi mala faceretis, D
ſecũdũ poteſtatẽ ligãdi & ſoluẽdi, Quã dñs dedit mihi in ædificationẽ & nõ in deſtru-
ctionẽ veſtrã. i. vt vos ędificemini nõ deſtruamini. Nec apoſtol⁹ deſtruit ſi quãdoq̃ arguit.
Nõ em̃ deſtruunt q arguunt vt corrigant, ſed correcti ędificant. De cætero. q. d. de male-
factis hucuſq̃ correxi vos, De cætero autẽ fratres gaudete. i. hoc agite vnde gaudiũ ſit, &
vt gaudeatis. Eſtote perfecti, in fide, & vos maiores Exhortamini, ad idẽ minores: & vos
minores Idẽ ſapite, cum maiorib⁹: & vniuerſi. ſ. maior & minor ſimul Pacẽ habete, ne ſit
prior diſcordia inter vos. & ſi hæc feceritis, Deus dilectionis & pacis. i. Chriſt⁹ q ait, Pacẽ
meã do vobis, pacẽ relinquo vobis. Et itẽ, Mãdatũ nouũ do vobis, vt diligatis inuicẽ, Erit
vobiſcũ. i. adiuuãs vos. Et vt pax ſit inter vos, Salutate voſipſos inuicẽ ĩ oſculo ſancto, nõ
doloſo. & ſic debetis facere, quia ita ſancti omnes optãt, & ego impero. Et hoc eſt quod ſub-
dit, Salutant vos omnes ſancti deſiderantes, & quaſi mecũ dicẽtes hoc. ſ. Gr̃a dñi noſtri
Ieſu Chriſti. i. Chriſt⁹ gratis cõdonãs peccata, per qđ iuſtificamur & ſaluamur. Et charitas
Ambroſius dei. i. de⁹ pater charitatẽ dãs vobis: cui⁹ dilectio miſit Chriſtũ, cui⁹ gr̃a ſaluat. Et cõmuni
catio ſcti ſpũs. i. ſpũs ſanct⁹ q eſt cõmunis patri & filio, amborũq̃ vnio, Sit cũ oĩb⁹ vobis,
tã correctis vt perſeuerẽt, q̃ incorrectis vt corrigant. Vel, Cõmunicatio ſancti ſpũs cũ oĩ-
bus vobis. i. ſpũs ſanct⁹ ita ſit vobiſcũ, vt cõmunicet & conferat vobis, & gratiã Chriſti, &
Ambroſius charitatẽ dei. Vt em̃ poſſideam⁹ gratiã ſalutis quã Chriſtus donat cõmunicatio facit ſpũs
Ambroſius ſancti. Hic em̃ dilectos a Deo & ſaluatos gratia Chriſti tuetur. Trinitatis hic cõplexio eſt
Ambroſius & vnitas poteſtatis. Et eſt dicere, Tota trinitas ſit vobiſcũ, dans gratiã de cõmiſſis & chari E
Ambroſius tatem, vt trium perfectio conſummatio ſit hominis in ſalutem. Amen.

Argumentum in epiſtolam ad Galatas.

G Alatæ ſunt Græci. Hi verbum veritatis primum ab Apoſtolo acce-
perunt, ſed poſt diſceſſum eius tentati ſunt a falſis Apoſtolis, vt in
legem & circunciſionem verterentur. Hos Apoſtolus reuocat ad fi-
dem veritatis, ſcribens eis ab Epheſo.

CAPVT I.

PAVLVS Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum & Deum patrem qui ſuſcitauit eum a mortuis, & qui me-cum ſunt omnes fratres, eccleſiis Galatiæ: gratia vobis & pax a Deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto, qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris F
vt eriperet nos de præſenti ſeculo nequam ſecun-dum voluntatem Dei & patris noſtri, cui eſt glo-ria in ſecula ſeculorum, Amen. Miror q̃ ſic tam ci-to transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Chriſti in aliud euangelium quod non eſt aliud, niſi ſunt aliqui qui vos conturbant, & volunt con-uertere euangelium Chriſti. Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizet vo-bis præterq̃ quod euangelizauimus vobis, anathema ſit. Sicut prædixi & nunc iterum dico, ſi quis vobis euangelizauerit præter id qđ accepiſtis, anathema ſit.

PAulus apoſtolus, &c. Hanc epiſtolã ſcribit Apoſtolus Galatis. Galatę autem ſunt Græci. Galli enim in quãdam Gręcię prouinciã olim veniẽtes Græ-cis ſe miſcuerũt. Vnde illa prouincia prius gallogræcia, deinde Galatia ap-pellata eſt. Vnde cũ Græci acuti ingenii ſint, illi tamẽ Galatę ſtulti, & ad in-telligentum tardiores erant, ſicut & indociles Galli. Hi veritatẽ fidei & do-ctrinæ ab apoſtolo acceperant, ſed poſt vt iudaizarẽt, a pſeudoapoſtolis tẽ-

A tati sunt,multis modis eis persuadentibus vt legem euangelio adderent. Affetebāt enim Ambrosius
Christi fidem sine carnalibus obseruantiis non sufficere ad salutem,& Petrum & Iacobum Hierony.
& alios qui cum domino fuerant legis obseruantias cum euangelio miscuisse: ipsum quoq;
Paulū aliud in Iudęa facere,aliud in gentibus prædicare.His atq; huiusmodi Galatas sub-
uerterunt, adeo vt eis assenrientes in legis obseruantias transirent. Ideo hos Apostolus re-
uocat ad veritatem fidei Christianæ,& doctrinæ euangelicę,scribens eis ab Epheso de gra
tia de qua & Romanis scripsit,legē similiter venerantibus:sed Romanis tanq̄ sapientibus, Hierony.
altiori sensu & profundioribus vsus est argumentis: Istis vero velut minus sapientib⁹ vsus
est moderato sermone:quibus etiam dicit,O insensati Galatæ:vt sic eos reuocaret. Est er-
go intētio apostoli in hac epistola Galatas versutiis pseudoapostolorū circunuentos, ad fi-
dei religionem & euangelii veritatem reducere.Modus talis.Salutationem præmittit,vbi
contra detractores & de operibus legis gloriātes,de sua dignitate & Christi gratia breui-
ter tangit,cōmmendans personā suam quam pseudo deprimebāt: post salutationem,de le-
uitate eos redarguit:post personā suam larius commendat: deinde legem multis modis im
probat,dicens eam non esse tenendam post Christum,quia non solū non proficit ad iusti-
tiam & salutem, sed etiam officit : tandem commendat euangelium & fidem Christi,
quod sufficit ad salurem.Præmittens autē salutationem prius commendat personā suā, di
cens, Paulus apostolus,non electus vel missus Ab hominibus,.s.ab Anania,vt quidam di Ambrosius
B cebant:vel ab aliis,vt quidam ab apostolis electi & missi fuerunt,& a Iudæis pseudoaposto
li, Neq;,cōstitutus Per hominem,purum: Sed per Iesum Christum & dominū patrem,.i.
a deo parre constitutus est per filium,qui est saluator & rex . Non ergo contrarius est deo a
quo per filium electus est & missus,vt dicitur in destructionem legis.Imponebatur enim illi
quod contraria deo prędicaret,eo quod legē a deo datam desereret. Vel ita, Neq;,consti- August. in lib.retract.
tutus Per hominem Christum,.i.per Christum ex parte hominē,.i.mortalē:sed Per eum Augustinus
iam Iesum,.i.ex omni parte immortalem iam suscitatum,qui non vt homo paulatim homi
nes,sed totum simul eum per spiritum docuit:vt per hoc sit maior,per quod videbatur esse
minor.Cæteri autem apostoli videbantur esse maiores,quia priores:iste minimus,quia no- Aug. in lib. retract.
uissimus.Sed inde apparet dignior,quia priores constituti sunt per Christū adhuc ex parte
hominem,.i.mortalem:nouissimus vero Paulus per Christum iam totum dominum,.i.ex o-
mni parte immortalem. Et dominum patrem,qui hoc fecit per filiū. Atq; vt aperiret cū Augustinus
dixerit,neq; per hominem:subdit, Qui suscitauit eum a mortuis.Et ita dignius cōstituit
me per immortalem Christum,q̄ alios per mortalē:propter immortalitatem iam nō homo
dicitur Christus deus:propter substantiā vero naturæ humanæ in qua ascendit in celū,etiā
mediator dei & hominum homo Christus Iesus dicitur.Paulus inquā, Et fratres qui me-
cum sunt,dolentes de vestra seductione.Testes veritatis meæ,quib⁹ oportet vos credere. &
nō pauci,sed Omnes.Hoc ideo dicit,quia facile intelligit se errasse,qui a multis reprehē
C ditur.Hi ergo omnes mecum mandant, Ecclesię Galatię,hoc.s. Gratia,sit Vobis,.i.re-
missio peccatorum, Et pax,mentis,& reconciliatio ad deum:& non aliūde,nisi A deo pa
tre & domino nostro Iesu Christo,qui non est minor patre: quē iniuriose ęquatis legi,dum
ipsum sine lege ad salutem nō sufficere asseritis, sicut nec legem sine eo. Sed ab ipso sine le-
ge gratia est & pax,a quo secure quærēda est:quia ipse est Qui dedit,.i.sponte obtulit,quia
non est alius qui posset aperire librum nisi leo de tribu Iuda, Semetipsum,quia nō erat di
gna hostia offerri Pro peccatis nostris,delendis:qui est initium saluationis. Quē ergo lo
cum habet lex?nullum penitus.Dedit etiam ad hoc, Vt eriperet,quasi vi quadam Nos,
peccatis irretitos,qui rei eramus sub lege: De seculo,.i.de cōformitate mūdi huius qui nos
allicit,.i.malorum,quæ in mundo committuntur:cuiusmodi sunt insipiētia,spurcitia,& in- Hierony.
firmitas:a quibus nos eripit ille qui est sapiētia,sanctiras,& fortitudo.Seculo dico Præsen-
ti,tanto plus capit nos dilectio,cum æterna non videātur,& Nequā,quod,.s.ad nequitiam
trahit.Attende quod pręsens seculum dicitur nequā, non ideo quod mundus iste creatus a
deo,malus sit: sed quia in eo fiūt mala.ex hoc sensu dicitur,Dies mali sunt,Dies Iacob pes- Hierony.
simi,Mūdus in maligno positus,Tempora periculosa.saltus quoq; qui sunt pleni latronib⁹,
& gladius quo cruor effunditur,& calix quo venenum temperatur,mala dicuntur:quia nō
solum tempora,sed etiam loca & instrumenta malorū traxerunt infamiam,quæ in eis fiūt.
Ita & seculū dicitur nequā, a quo Christ⁹ nos eripit. Et vt sit firmus quod de Christo dicit,

subdit, Secundũ uoluntatẽ.q.d. ꝙ Christus dedit se & eripit nos: nõ est ꝑ meritis nostris D
factũ:sed, Secundũ uolũtatẽ dei patris nostri.i.secundũ beneuolentiã dei qui creauit nos:
& beniuol⁹ est. Cui.s.Christo & deo patri vni in essentia Est gloria:de hac redẽptione,
In secula seculorum.i.semper.q.d.hoc testãtur præsentes,& futuri testabũtur. Amẽ. hoc
cõfirmationis nota est.Attẽde qd in hac salutatione prælibauit apſs,& cõmendationẽ sui,
& quid possit gratia dei,& quod lex nil cõfert. Miror.&c. Hic de leuitate eos reprehẽdit,
quia ab euangelio indiscrete trãsierunt ad legẽ.Et quia Galatia translatio dicitur,congrue
ex ipso nomine,huius reprehẽsionis occasionẽ sumit.q.d.Cũ hæc prædicta bona ex Christo
sint, Miror,quia prius bene instructi fuistis, Quod sic.i.tam vehemẽter,& Tam cito.i.
tã breui tẽpore,quasi insensati a pseudo Trãsferimini.i.vltra Christum in legẽ ferimini.

Ambrosius Vnde miror?quia mirũ est de lætitia confugere ad exitia,cum paulatim proficiendũ sit. A
quo autẽ & in quid trãsferũtur,ostendit subdẽs, Ab eo.s.deo.i.a fide eius, Qui vos,auer
sos Vocauit,ꝑ prędicationẽ In gratiã Christi.i.I bona gratuita quę Christ⁹ dat. Trãsfe
remini in aliud euãgeliũ,in legẽ quæ putat̃ euangeliũ:& est cõtra meã prædicationem,se-
cũdũ quod pseudo eã seruari docent:tũ secũdũ veritatẽ spiritualis intelligẽtię nõ est alia.
Vnde subdit, Quod tamẽ,euãgeliũ.i.lex, Nõ est aliud secũdũ spiritualẽ intelligẽtiã,nec
vobis aliud videret̃ Nisi sint.i.essent aliq q vos cõturbent.i.cõturbẽt purũ fontẽ vestri sen
sus.Hi erãt pseudo apl̃i q dicebãt aliud euãgeliũ esse legẽ Moysi q̃ Christi euãgeliũ: & hoc

Augustinus ad inuidiã apl̃i. Et,illi tales Volũt cõuertere.i.ad hoc rẽdũt vt cõuertãt Euãgeliũ Chri E
sti.penit⁹ in legẽ.i.spiritualia cõuertere volũt in carnalia. Sed licet.q.d.ipsi ad hoc tẽdũt.
Sed licet nos,apl̃i,nõ dico de illis tm̃, Aut angelus,malus,vel bonus, veniẽs De cælo,
vt credibilior sit, Euangelizet vobis.i.annũciet vobis aliqd quod puret̃ bonũ: quod sic nõ
dico plus,sed Præter q̃ illud est quod Euãgelizaui vobis,fide verũ,vsu honestũ,fide com
modũ, Anathema sit.Nota quod nõ ideo ait,nos,vel angelus,q bonus potest intelligi,qđ

Augustinus hoc contigerit vnq̃,sed adeo certus est de veritate euangelii sui, quod etiã angelus si aliud
nũciaret,nõ crederet,sed anathematizaret.Attẽde etiã quod non ait plusq̃ accepistis: sed,
præter q̃ accepistis.Nam si illud diceret,sibi ipse pręiudicaret,q cupiebat venire ad quosdã
quib⁹ scribebat:sicut ad Thessalonicenses,vt suppleret quę illorũ fidei deerant. Sed qui sup
plet,quod minus erat addit,nõ quod inerat tollit.Qui autẽ prætergreditur fidei regulã,nõ
accedit in via,sed recedit a via. Sicut,&c.A maiori infert.q.d. Quãdoquidẽ vos vel an-
gelũ excõmunicarẽ,magis pseudo excõmunicãdi sunt: & hoc est, Sicut,modo Prædixi,
de vobis vel angelo. Et nũc iterũ dico,de istis.s.pseudo apostolis.s. quod siquis illorũ. &c.
Vel ita.Et sicut olim præsens vobis Prædixi,& nunc absens Iterũ dico,quod si quis ge-
neraliter quicũq sit Euãgelizauerit vobis pręter id quod accepistis,a me, Anathema sit.

August. in psal. ciii. Quare hoc?quia aliud euangelizãs de priuato vult pluere non de medio:& hoc forte homo
carnali nebula præpeditus,etiã a fonte cõmuni ad ꝓpriã suã falsitatẽ reductus, possit face-
re,nunq̃ & angelus.Vere si angelus de proprio fluens in paradiso nõ esset auditus,nõ præ- F
cipitaremur in mortẽ,media aqua posita erat oĩbus præceptũ dei, aqua quodãmodo publi-
ca erat,& sine fraude,sine labe,sine cœno fluebat.Sed venit angel⁹ de cælo lapsus,species fa
ctus,quia insidiose iam venenũ spargere cupiebat,& emisit venenũ de proprio: locutus de
suo,Gustate,& eritis sicut dii:& illi appetentes quod non erant,amiserunt quod acceperãt.

Aug. in lib. quæstio. Hic videndum est quomodo dicatur anathema.Hoc verbũ pro maledicto ponitur,& vul-
go dicitur deuotatio.Nam deuotare se q̃q̃ nemo fere dicit nisi maledicens. Vnde illud est,
& anathematizauit eum,& ciuitates eius:& vocatũ est nomẽ loci illius anathema. Hinc di
ctum est,vt anathema detestabile aliquid & abominabile videatur. Vt enim nil inde vi-
ctor in vsus suos auferret,sed totum in pœnam luendam vocaret,hoc erat anathematiza-
re,quod vulgo dicitur deuotare. Origo autem huius verbi,est in græca lingua ab his rebus
quę votę & persolutæ.i.promissæ & redditę sursum ponebantur in templis: & est dictum a
poc tou anathene.i.sursum ponere.

Modo enim hoĩbus suadeo an deo?An quęro hoĩbus placere?Si adhuc hoĩbus
placerẽ,Christi seruus nõ essem.Notũ enim vobis facio fratres euangeliũ quod
euãgelizatũ est a me:quia nõ est secundũ hominẽ.Neq enim ego ab hoĩe accepi
illud neq didici:sed per reuelationẽ Iesu Christi. Audistis eni cõuersationẽ meã

A aliquando in iudaiſmo:quoniam ſupra modum perſequebar eccleſiam dei, & ex-
pugnabã illã, & proficiebã in iudaiſmo ſupra multos coætaneos meos in genere
meo:abũdantius æmulator exiſtens paternarum mearum traditionum.

Modo enim.q.d.ideo dico vt ſit anathema aliud euangelizans,quia Suadeo ego modo
Hominibus an deo.i.ad honorem hominum ante dei,non hominum, ſed dei quæro ho-
norem:ideo dicit, Modo:quia olim dum dixit hominem ex lege iuſtificari, hominis gloriã
& inutilem dei gratiam prædicauit.Hic etiam innuit hoc facere illos ſeductores.ſ.pſeudo, Ambroſius
vt laudarentur a Iudæis,quos non timet offendere Paulus pro gloria dei: quo veniẽte,ceſ-
ſat lex.Vnde ſubdit, Aut quæro hominibus placere,ſicut quando literas a principibus ſa-
cerdotum ad occidẽdum Chriſtianos accepi? nonquia Si adhuc hominibus placerem.i.
placere vellẽ vt tunc volebam, Non eſſem ſeruus Chriſti:quod modo ſum:& ideo eos ex-
communico.Attende quod ait,ſi hominibus placerem &c.Ex his enim verbis quidã putant Aug. in lib.
ſibi in bene viuẽdo ſufficere conſcientiam, & quid de his exiſtimet alius,non valde curãt: de ouibus.
ſed conſcientia coram deo eſt neceſſaria,conuerſatio autem coram proximo:quæ ſi negli-
gentius agitur,lædit exemplo:vt verbi gratia,Si quis bonæ conſcientię coram infirmo in
idolio comedat, quamuis recte credens hoc faciat, tamẽ perturbatur infirmi conſcientia.
Quid autem prodeſt ſi venter conſcientiæ tuę hauſit aquam puram, & ille de tua negligẽ-
ti conuerſatione bibit turbatam? Alii aquam turbas,paſcua conculcas: ſed attende ne tibi
aquam turbes negligentia conuerſationis tuæ. Vnde alibi ait Apoſtolus, Placete omnibus
per omnia,ſicut & ego omnibus per omnia placeo.Item:Sine offenſione eſtote Iudæis & gẽ
B tibus & eccleſiæ dei.Item,Prouidemus bona,non ſolum corã deo,ſed etiam corã hominibꝰ.
Dicet ergo mihi aliquis, Expone mihi quomodo intelligam iſta quæ diuerſa atq; contra-
ria videntur,videlicet quod hic ait Apoſtolus,Si hominibus placerem,&c. &,Placete ho-
minibus &c.Si tranquillius audias,ſi tibi ipſi aquam tuæ mentis non perturbes,quantũ po
tero fortaſſis exponam.Sunt ergo homines temerarii iudices detractores,ſuſurrones,mur-
muratores,quęrentes ſuſpicari qđ non vident,quęrentes etiam iactare quod non ſuſpican-
tur:contra tales ſufficit teſtimonium conſcientiæ noſtræ,neq; etiam in aliis quibus place-
re volumus,gloriam noſtram quærimus vel quęrere debemus:ſed illorum ſalutẽ, vt nos be-
ne ambulantes imitando non errent:etenim non nos ſed dominum laudent, qui nos tales
fecit.Nunc ergo vtilitatem vel gloriam noſtrã quęrimus,cum placere hominibus volumus:
ſed gaudemus eis placere quod bonũ eſt,propter illorum vtilitatem,non propter noſtrã di-
gnitatem.Itaq; Apoſtolus:Et nõ ſe hominibus recte placere dicebat,quia in eo ipſo vt deo Aug. in lib.
placeret intuebatur,& placendum eſſe hominibus recte præcipiebat,non vt hoc appetere- de ſer. in
tur tanq̃ merces recte factorum:ſed quia deo placere non poſſet, qui non ſe his quos ſaluos monte.
fieri vellet,imitandum præbet.Et ſicut in apoſtolo iſta contraria videbantur,ſic & in euã- Aug. in lib.
C gelio illa contraria videntur.Dixit enim,Luceant opera veſtra corã hominibus.&c.Et itẽ, de ouibus.
Nolite facere iuſtitiam veſtram coram hominibus.&c. Vbi illos arguit qui ita vẽtilant o-
pera ſua,vt finem bonorum operum ſuorum in laude hominum ponãt:eandẽq; laudẽ, quaſi
pro mercede computant operum ſuorum.Ideo ait,vt videamini ab eis.q.d.nolite ſic facere
coram hominibus quicquid boni facit.s, vt videamini ab eis.i. vt ipſe ſit finis boni veſtri
videri ab eis;nolite hic facere finem,vltra porrigite intentionem. Notũ enim.q.d.ideo,
non ſuaſero.i.non placeo hominibus, ſed huiuſmodi excommunico,quia euangeliũ quod
prædico non eſt ſecundum hominẽ:quod ita ait, Notũ vobis facio fratres euãgeliũ quod
euangelizatũ eſt a me,non eſt ſecundũ hominẽ,docentẽ me, vel mittẽtẽ.hoc dicit,ne forte Ambroſius
dubitẽt. Et reſpicit hoc ad id quod ſupra dixit,ſuã perſonã cõmendãs.ſ.nõ ab hoĩbus, neq;
per hominẽ.Et vere non eſt ab homine, Neq; ego accepi illud ab hoĩe,vt nemo me elige-
ret ad euangelizandum, vel mihi iniungeret. Neq; didici,ab homine docẽte me:ſed Per
reuelationem Chriſti Ieſu.i.per Chriſtum Ieſum,omnia clara eſſe oſtendentem. Audiſtis
enim.q.d. Vere non didici ab homine,quia neq; ante conuerſionẽ,neq; poſt:quod nõ ante,
vosipſi ſcitis ex factis illius temporis. Audiſtis enim conuerſationem meam aliquando.ſ.
dum infidelis eram;quam habui In Iudaiſmo.ſ.dum iudaice viuebam.ſ. Quoniam ſupra
modum,aliorũ Proſequebar,fugando Eccleſiam dei.i.Chriſtianos:& Expugnaui illã.i.
fideles affligebam pœnis in corpore, Et proficiebam in iudaiſmo, implendo legem & de-

fendendo eam. Proficiebã dico Supra multos, non dico senes, sed Coętaneos meos, q plus D
Laborabãt q̃ senes: & nõ dico supra multos proselitos, sed qui sunt In genere meo.s. Iudæorum: & qui prius in illis legalibus tm̃ valui, iam illa reliqui: ideoq; vos meo exemplo ab eisdem recedite. Abundantius. q.d. proficiebam in iudaismo super alios: ego dico Etiam abundãtius, aliis. Existens, in exemplum aliis, Aemulator. i. imitator paternarum traditionum, quas. s. boni patres addiderunt, Vt mearum, quia eas quasi proprias mihi feci, eis
Ambrosius studiose seruiens, in quo arbitrabatur obsequi deo. Habebat enim apostolus zelũ dei, sed nõ
Ambrosius secundũ scientiam: & præuidit deus eius voluntatẽ, vel æmulationem, sed deesse sciẽtiam: & præuidit eum idoneũ, quia qui tam fidus erat in re minima, constantior esset in re maxima: & ideo. s. vt constantior esset in re maxima, pręuenit eũ vocãdo per gratiam.

Cum autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in gẽtibus, continuo non acquieui carni & sanguini. Neq; veni Hierosolymam ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam: & iterum reuersus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Hierosolymã videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim. Aliũ autẽ apostolorũ vidi neminẽ, nisi Iacobum fratrem domini.

Cum autem placuit. q.d. ante cõuersionẽ apparet me non didicisse, sed nec post didici ab homine euangeliũ, sed a deo tm̃: & hoc est quod ait, Cum autem placuit ei. s. deo, qui p placito suo fecit, non pro meo merito, Qui me segregauit, ad literã, De vtero matris meæ, E
vt in me. i. in mea conuersione Reuelaret filiũ suum. i. ostenderet quãtæ potentiæ & bonitatis esset filius suus. Vel, Reuelaret filium suum in me. i. in mea intelligentia, vocauit me de mala via in bonam: non per meũ meritũ, sed per gratiam suam, & ad hoc vtiq; vocauit, Vt euangelizarẽ illum. i. filium In gentibus: & ipse vtiq; qui me nasci fecit: ad hoc ducere me potuit. Ante enim q̃ aliquis nascatur, scit deus qs futur[9] sit & qualis. Vnde de Hieremia legitur, Priusq̃ te formarem in vtero, vocaui te. Qui ergo præscit futuros anteq̃ sint, cum vult nasci facit vt sint: & iam natos quos vult per gratiam vocat, vt iusti sint, sicut Paulum vocauit per gratiam vt annunciaret Christum. Vt ergo totum ostenderet esse a deo. s. quod est, & quod iustus est, ait: Segregauit & vocauit. Cõtinuo. &c. q.d. vocauit me, & reuelauit filium suum, & cõtinuo prędicaui vt instructus a deo: & ideo non aliud tenendum q̃ prædico, nec hominibus credendum, sed deo qui me vocauit: & hoc est quod ait, Continuo non adquieui. &c. Vel mystice potest intelligi illud, Segregauit me de vtero matris meæ. Mater enim intelligitur synagoga: vterus matris & secretarii, sunt Pharisæi, de numero quorum segregatus est: & est. Cum autẽ placuit ei qui me segregauit de vtero matris meæ. i. de numero Pharisęorum, qui erant secretarii synagogę, Vt reuelaret filiũ suum in me, vocauit me per gratiam suam ad hoc, vt euangelizarem illũ in gentibus. hoc non mutatur. Et ego Cõtinuo nõ adquieui: non ait, non cõtinuo adquieui quasi non tunc, sed post E
adquieuerit: sed ait, Continuo nõ adquieui carni & sanguinis. i. vitiis: sed potius respui vitia. Vel per carnem & sanguinẽ accipit propinquos genere. s. Iudæos, quibus non consensit in legis obseruationem & Christianorũ persecutionem. Nec veni Hierosolymam ad antecessores meos apostolos. i. qui ante me crediderunt: & ita constat, quod non ab eis didici euangeliũ, cum ad eos non venerim, quia nõ erat opus electo a deo. Sed abii, prædicare euangeliũ In Arabiã, vbi nullus apostolorũ prędicauerat. Et iterũ reuersus sum Damascũ, vbi ipse adhuc rudis prædicauerat. Deinde post annos tres veni Hierosolymã videre Petrum, non discere aliquid ab eo, sed videre eum propter affectũ apostolatus, & vt Petrus sciret me fore sibi coapostolũ. Et apud eum diebus quindecim mãsi, receptus ab eo vt verax & coapostolus. Per hoc ostendit se nullo modo differrire ab aliis apostolis, vt susurrabãt sui ęmuli. Alium autem apostolorum neminem vidi: & ita constat, quod nec ab aliis didici.
Historia de tribus Mariis. Hierony. ad Heluidium Neminem vidi dico, Nisi Iacobũ fratrem domini. Hic est Iacobus minor, qui dictus est frater domini, ideo quia hic Iacobus filius fuit Ioseph, qui pater Iesu dictus est: sed non est hoc ratum, cum Ioseph virgo fuisse credatur. Alia ergo causa quęrẽda est, quare frater domini dictus sit, sicut Ioseph, & Simon, & Iudas. Vnde & in euãgelio dicitur: Ecce pater tuus & mater tua, & fratres tui. &c. Vt ergo liqueat quare fratres dicantur: Sciendũ quod Maria mater domini, Ioachim & Annæ filia fuit, quæ nupsit Ioseph: & ita Ioseph fuit putatiuus

A pater Christi. Mortuo autem Ioachim Cleophas frater Ioseph eandē Annam accepit vxo-
rem, & genuit ex ea filiam quam vocauit Mariam, quę nupsit Alphęo, qui genuit ex ea qua-
tuor filios. s. Iacobum, Ioseph, Simonem, Iudam. Mortuo autē Cleopha, quidam Salome eā-
dem Annam duxit, & generauit ex ea filiam, nomine Mariam, quę nupsit Zebedæo, & ha-
buit ex ea filios. s. Iacobum, qui dictus est maior, & Ioannē euāgelistā. Tres igitur viros An-
na habuit & tres filias. Nunc vidēdū est quare Iacobus Alphæi, & minor dictus sit, & frater
domini. Minor dictus est ad differentiā Iacobi Zebedæi, qui maior est dictus, non secundū
tēpus, sed quia prius secutus est dominū. Itaq; Iacobus Alphęi minor dictus est, quia eo po-
sterius Christo adhęsit. Frater vero domini dictus est, vt quibusdā placet, quia filius fuit ma
terterę Christi. Vel propter similitudinē sanctitatis, vel potius quia nepos fuit patrui Chri Beda.
sti. i. Cleophæ. Hebræi enim germana cōsanguinitate ex patre patrū coniūctos, fratres vo
cant. Vnde Hieronymus: Fratres domini dicit intelligi hūc Iacobū, & fratres eius, his ver Hierony. contra Maniche.
bis, Quidam sequentes deliramēta apocryphorum suspicātur fratres domini foris stantes
esse filios Ioseph de quadā mulie rcula: sed cōsobrinos fratris saluatoris hic intelligere de-
bemus. s. filios Alphęi & materterę eius matris Iacobi minoris, & Ioseph, & Iudę. Quatuor Hieron. ad Heluidium.
enim modis in scripturis diuinis fratres dicūtur. s. natura, gente, cognatione, affectu: natu-
ra, vt Esau & Iacob: gēte, vt oēs Iudæi fratres dicūtur inter se. Vnde in Deuteronomio,
Si enim is fratrem qui est Hebræus. &c. Et item, Constitue super te principem quem domi-
nus elegerit, eū qui sit de fratribus tuis. Porro cognatione fratres vocantur qui sunt de vna
familia, cū ex vna radice turba diffunditur: secūdū quod Abrahā in Genesi fratrē appella-
uerat Loth, dicens, Non sit rixa inter me & te, quia fratres sumus: & Iacob & Laban dicun-
B tur fratres. Affectu etiam fratres dicuntur, secundū quod omnes Christiani fratres vocanf:
vt ibi, Ecce q̄ bonū & q̄ iucundū habitare fratres in vnū. Et dñs ait, Vade, & dic fratrib⁹
meis. Porro in cōmune omnes homines fratres dicūtur: quia ab vno parente nati sunt. Illos
ergo fratres Christi appellatos intelligo cognationis priuilegio. Iacob⁹ frater domini, vel Augustinus
ex filiis Ioseph de alia vxore, vel ex cognatione Marię matris eius debet intelligi.

Quæ autē scribo vobis: ecce coram deo quia non mentior. Deinde veni in par
tes Syrię & Ciliciæ. Eram autē ignotus facie ecclesiis Iudęę, quę erāt in Christo.
Tantū autem auditū habebant, quoniam qui persequebatur nos aliquando, nunc
euangelizat fidem quam aliquādo expugnabat, & in me clarificabant deum.

Quę autem, nunc Scribo vobis, de me, Ecce, omnibus patet Quia nō mentior. & hoc Aug. super epist. apost.
dico Coram deo. i. teste deo. Iurat apostolus vt credatur quod dicit: quod proficit istis. ne-
cessitate compulsus iurat, quia nisi hoc faceret, non crederent ei, quibus non expedit vt nō Iacobi.
credant, immo expedit vt credant. Et video quia plus est hoc, q̄, est, est: non, non: sed hoc qđ
amplius est, a malo est: & si non a malo iurantis, a malo est non credentis. Ideoq; non ait, si
C quis amplius facit, malū est: sed quod amplius est, a malo est. Deinde veni, prædicare In
partes Syriæ, & Cilicię: eram autē ignotus facie. i. pręsentia corporis, Ecclesiis Iudęæ, quæ
erant in Christo. i. in fide Christi, per quod patet quod nec ecclesiæ Iudææ me docuerunt,
quę. s. erant per se, non ammixtę ecclesiis gentiū. Tantū autem habebāt auditum, de me. i.
qđ de me audierāt, memoriæ mandauerant, hoc. s. Quoniā qui persequebatur nos aliquan
do. s. dū infidelis erat, Nunc euangelizat fidem, Christi, quā aliquādo expugnabat. Et quia
de re difficili magna nascitur admiratio, subdit, Et in me. i. in mea conuersione Clari- Augustinus
ficabant: vel, Magnificabant dominū. i. magnificum prædicabant, qui gratia sua me con
uertit: vel Clarificabant deum in me. i. meo exēplo prædicantes, vel gratias agentes deo,
in quo eis profui.

CAPVT II.

Einde post annos quatuordecim iterum ascēdi Hierosolymam cum
Barnaba assumpto & Tito. Ascendi autem secundū reuelationem:
& contuli cum illis euāgelium quod prædico in gentibus. Seorsum
autem his qui videbātur aliquid esse, ne forte in vacuum currerem,
aut cucurrissem. Sed neq; Titus qui mecū erat, cum esset gētilis cō
pulsus est circumcidi: sed propter subintroductos falsos fratres qui subintroierūt

explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutē D
redigerent. Quibus neq; ad horam cessimus subiectioni.

Deinde post annos quatuordecim, a Christi passione, q̄ fuerūt post prædicationē Syrię & Ciliciæ, cū quęstio esset de lege, vtrū tenēda esset an non. Iterū ascendi Hirrosolymā, nō ait, iui: sed, Ascendi, pro situ terræ. Ascēdi, dico, Cū Barnaba, q̄ de Iudęis erat. Assumpto Tito, qui de gentib⁹. q.d. hinc inde testes habui, qb⁹ patet falsum esse, me aliud gētibus aliud Iudęis prædicare. Ascendi autē, nō solū mea dispositione, sed Secūdū reuelationem dei. & nō dico didici ab illis tanq̄ a maioribus: sed, Cōtuli cū eis, tanq̄ amicis & patibus Euāgeliū Christi, quod Prædico in gentib⁹: hic fecit pro assertione prædicationis, quia multis erat scrupul⁹ in doctrina ap̄li, perturbātib⁹ Iudęis. Per hoc ergo quod ait, Et cōtuli

Hierony. cū illis, ostēdit se nō habuisse securitatē euangelii, nisi auctoritate Petri esset & aliorū ro-

Augus. contra Faust. boratū. Apostolus enim Paulus post Christi ascensionē, de cęlo vocat⁹, si nō ap̄lis cōmunicaret, & cū eis euangeliū conferret, quo eiusdē societatis esse appareret, ecclesia illi oīno nō crederet: sed cū cognouissent eū hoc annūciantē quod illi, & in eorū cōmunione & vnitate

Augus. contra Faust. viuentē, accedētib⁹ etiā per eū talibus signis, qualia & illi operabātur, ita eum dño cōmen-

Aug. super Ioannem. dante auctoritatē meruit, vt verba illius sic audiātur in ecclesia, tanq̄ in illo Christo verissime loquutus audiatur: sicut ipse dixit, Non pro his, inquit, tm̄ rogo, i. p discipulis qui cum illo tūc erant, sed & p eis qui per verbū eorū credituri sunt in me: vbi omnes suos intelligi voluit, nō solū qui tūc erant, sed etiā q̄ futuri erāt: quotquot eñ postea crediderūt in eū, crediderūt per verbū eorū. s. ap̄lor. i. per euāgeliū. Quisquis eñ in Christū credit, euāgelio credit: quod dictū est, esse verbū eorū, quia ab eis est primitus ac pręcipue prædicatū. Iā enim ab ipsis prædicabat̄, quādo per reuelationē Christi ipsum vrbū eorū Paulus accepit, & per hoc verbū, & si nō per eos. Cū accepisset a deo illud, credidit Paulus: vnde & cōtulit cū illis E

Aug. in lib. quęst. euang. euangeliū, & dexteras accepit, quia illud verbū cū eis, & si nō p eos habuit. Ipsa enim collatio vnā doctrinæ speciem excussa omni lepræ varietate mōstrauit. Leprosi eñ quos dominus in euangelio curasse legitur, & misisse ad sacerdotes vt se eis ostenderēt, nō absurde intelligūtur, qui scientiā veræ fidei nō habētes, varias doctrinas profitētur erroris. Nulla porro falsa doctrina est, quæ non aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinate permixta in vna doctrina significant lepram, quæ vnius corporis colorē diuersis locis variat atq; maculat. Vt ergo apostoli prædicatio ab omni corruptionis lepra libera mōstraretur, cū aliis

Augus. contra Faust. ap̄lis cōtulit euāgeliū. Aliter eñ nō crederet ecclesia ei, qui nō fuerat cū dño. Seorsum aūt. q.d. Cōtuli cū illis euāgeliū. Sed seorsum, i. separatim cōtuli Cū his qui videbātur aliqd

Hierony. esse, i. alicuius auctoritatis, nō publice corā oīb⁹, ne fidelibus ex Iudæa, qui putabāt legē esse

Hierony.

Augustinus seruandā, fidei scandalū nasceretur. Seorsum etiā illis exposuit euāgeliū, cū iam exposuisset corā oībus: non ideo quod aliqua falsa dixerit, vt seorsum paucorib⁹ vera diceret: sed propter infirmos qui nō possunt omnia capere, qb⁹ aliqua tacuerat dicēda perfectis. Aliquādo F enim aliqd veri tacere licet. Ne forte, q.d. cōtuli cū eis, Ne forte in vacuum currerē aut cucurrissem. i. ne putarer prædicasse inutiliter. Prędicationis vero opus appellat cursum, p torrēti eloquio: sed Neq; q.d. nō solū in collatione pbatus sum, sed Etiā Titus qui mecū erat, cū esset gentilis, Neq; cōpulsus est, rationib⁹ eorū Circūcidi, i. nō potuit extorqueri a me vt circūcideret, sed suscept⁹ est ab ap̄lis in societatē incircūcisus. Cur ergo vult is vos Galatæ circūcidi? cur vltro a gratia recedētes ad legē transitis? Sed ppter. &c. q.d. Non solum Tit⁹ nō est cōpulsus circūcidi, Sed neq; ad horā, in aliquo, Cessimus, quasi cōuicti de

Augustinus lege, Subiectioni eorū, vt eis subiiceremur, qui legalia saluti necessaria pręd icabāt. Cū autem alibi cesserit, vt in circūcisione Timothæi: cur nō hic cessit? Respōdet & ait, Propter

Ambrosius falsos fratres, qui se fingūt amicos, Subintroductos. i. in locū vbi erāt ap̄li latēter introductos a Iudæis. Quod enim infideles p se nō poterāt, p falsos fratres moliebant̄: quos sub specie religionis immiserāt, vt explorarēt quæ libertas esset nobis in fide Christi. Vnde sub-

Ambrosius dit, Qui. s. falsi fratres Subītroierūt. i. vt sub habitu pacis & humilitatis introierūt: aliud quęrēdo, aliud fingendo. Explorare libertatē nostrā, vt. s. accusarent libertatem nostram, Quam habemus in Christo Iesu. i. in fide Christi: non vt eā tenerēt, sed Vt aliqua contentione ab ea Nos redigerēt in seruitutē legis. i. in carnales obseruātias, a quibus liberati sumus per fidem Christi; quod si esset, veritas euangelii apud gētes non maneret, sed omnes

A iudaizarent:& ideo hic vbi assertioné prædicationis suæ conferebat, nullatenus voluit cedere, vt veritas prædicationis monstraretur. Et nota quia in his omnibus & se cômendat, & legem non tenendam comprobat. Vnde subdit:

Vt veritas euangelii permaneat apud vos. Ab his autem qui videbantur esse aliquid, quales aliquando fuerint nihil mea interest. Deus enim personam hominis non accipit.

Vt veritas &c.q.d.ideo in nullo cessimus, Vt, ita Veritas euãgelii permaneret apud vos. Veritas enim euangelii, Christi est gratia. Ideo enim hic non cessit circuncidendo Titum, ne occasionem daret eis, qui sine illa circuncisione dicebant, credentes saluos esse non posse, & ad deceptionem gentiũ hoc etiam Paulum sentire iactabant. Ibi vero vbi non obfuit, circuncidit Timothęum pro scandalo Iudęorũ, ne Iudęis sic videretur circuncisionem detestari, sicut idololatria detestanda est: cum illam deus fieri pręceperit, hãc satanas persuaserit. Ideo ergo non fecit in Tito quod in Timotheo, vt ostenderet illa sacramenta nec tanq̃ necessaria debere appeti, nec tanq̃ sacrilega debere dãnari. Vel secundũ aliam literã. Quidam enim Latini codices nõ habent neq;, secundũ quod ita potest legi.q.d. Titus nõ est cõpulsus circũcidi, Sed, alibi, Ad horam cessimus subiectioni: vt in circuncisione Timothęi. Reddit autem causam quare compulsus est facere quod nolebat. s. pro scandalo Iu- Ambrosius
B dæorum, præuentens calumnias falsorũ fratrum, qui parati erant cõmouere seditionẽ, si illũ filium Iudææ incircuncisum ordinaret episcopũ: & hoc est quod ait, Cessimus, dico, Propter falsos fratres q̃ subintroierũt, in locũ vbi ego cum Timothæo & aliis eram, Qui introierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu. i. vt nos redigerẽt in seruitutem legis: quod cum facere nequirent, populũ contra nos excitare moliebãtur: & ideo cessimus subiectioni eorũ, circuncidendo Timothæum Ad horam cessimus, ita Vt Ambrosius veritas euangelii permaneret apud nos, quę habet quod neq; circũcisio aliquid cõfert, neq; præputium, sed fides: hoc enim erat apud Iudæos, quia credentes circũcidebant filios suos. Attende diligenter quod Ambrosius illam literam improbat, qua dicitur nec ad horam cessisse, cum dicat se cessisse, nec ad horam, ita dicens: Titum supra dixit, non esse compulsum circuncidi: & subiicit dicens, Sed propter subintroductos falsos fratres. &c. qui- Ambrosius bus verbis quid iam sonat nisi quia ad horam cessit propter illos? Si autem propter illos falsos fratres non cessit, sicut legitur in quibusdam codicibus, non voluntate non cessit: nam cessurum se significauit, si illi nõ essent: sed propter illos subintroductos falsos fratres non cessit. Si ergo cedendũ non fuit, quare falsi fratres dicuntur, quorũ beneficio non fecit quod faciendum non erat? Ergo si hoc est, beneficium præstiterunt apostolo, quia horũ causa non cessit, cũ ecclesiæ non deberet. Cur igitur exploratores dicti sunt, si hoc illum facere
C volebant quod facturus erat? sed propter istos non fecit. Sin autem non erat facturus, sine dubio propter istos fecit. Litera hic indicat quia cessit: & historia factum exclamat. Quomodo enim ad horam negaret se cessisse, cum probetur propter Iudæos Timothæum circũcidisse? Ille enim posset defendere se nec ad horã cessisse, qui nunq̃ inueniretur cessisse. Nec ad horam enim cessit qui nunq̃ cessit: quod si aliquando cessit, quomodo nec ad horam? Cur etiam dicit se cessisse propter falsos fratres, si per se facturus erat? aut enim cessurus propter falsos fratres nõ cessit, aut nõ cessurus propter falsos fratres cessit. Vnum enim ex his duobus restat intelligi. Cessit ergo inuitus, non sponte, propter illos faciens quod per se non faceret, humilians se legi circũciso Timothæo, vt dolus & scandalum Iudæorum cessaret: qui parati erant commouere tumultum & seditionẽ, si illum filium Iudęæ incircuncisum susciperet, & episcopũ ordinaret. De filiis autem Græcorũ non erat scandalum, quia epistola a- Ambrosius postolorum inde data erat, vbi dicebatur non oportere eos circuncidi. Sed Iudęi credentes circũcidebant filios suos, nec epistola apostolorum hoc vetabat, nec de his aliquid significauerat. Vnde nec Titus est cõpulsus circũcidi, qui de Grecis vel gentilibus erat: sed Timothæus filius Iudææ propter exploratores circuncisus est. Per hoc enim quod illum circuncidit, & non illum, ostenditur, quia illa legalia nec saluti necessaria sunt, nec sacrilega: ita vt veritas euangelii maneat. s. quia in Christo neq; præputium neq; circuncisio aliquid valet, sed fides quæ per dilectionẽ operatur. Ab his autem. q. d de collatione euangelii refero ad commendationem meam. Sed quales, i, q̃ idiotæ Fuerint, ad comparationem meam.

Aliquando.s.dum in lege erant,anteq̃ essent apostoli illi, Qui videbantur esse aliquid.i. D
alicuius auctoritatis:quia cum domino ambulauerũt, & transfigurationi eius interfuerũt.
Augustinus Videbantur dico, Ab his.s. Falsis,fratribus:quia qui videntur esse aliquid,carnalib⁹ ho
minib⁹ vidẽtur esse aliquid.Nam ipsi nõ sunt aliquid,& si boni ministri dei sunt, Christus
in illis est aliquid,non ipsi per se:nam si ipsi per se essent aliquid,semper fuissent aliquid.
Quales,autẽ, Aliquando fuerũt:quia ipsi & peccatores,& idiotę fuerũt, Nil mea inter-
est,referre.i.nil mihi prodest in hoc statu miserię,quia præterita nec ꝓsunt nec obsunt. In-
nuit tamẽ se præualuisse.Dicendo enim Quales aliquando fuerunt,indicat se in legalibus
pręualuisse illis:sed nil tamẽ iis ꝓfuisse, & ideo Galatis nõ sunt curãda legalia. Deus.&c.
q.d.Ideo nil mea interest,quia Deus non accipit personam hominis,magnã vel paruam.i.
Augustinus sine personarum acceptione omnes ad salutem vocat,non reputans illis delicta eorum.

Mihi enim qui videbantur esse aliquid,nihil contulerũt.Sed econtra cum vi-
dissent quod creditum est mihi euangelium præputii sicut & Petro circuncisio-
nis(qui enim operatus est Petro in apostolatũ circuncisionis, operatus est & mi-
hi inter gentes)& cum cognouissent gratiam quæ data est mihi, Iacobus & Ce-
phas & Ioannes qui videbãtur columnæ esse,dextras dederunt mihi & Barnabæ
societatis:vt nos in gentes,ipsi autem in circuncisionẽ: tantum vt pauperum me-
mores essemus. Quod etiam solicitus fui hoc ipsum facere. Cum autem venisset E
Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti,quia reprehensibilis erat. Prius enim q̃
venirent quidam a Iacobo,cum gẽtibus edebat. Cum autẽ venissent,subtrahebat
& segregabat se,timẽs eos qui ex circũcisione erãt.Et simulationi eius consense-
runt cęteri Iudæi:ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

Mihi enim,vel Autem.q.d.Ideo ad priora nõ recurro,quia ea quæ modo sunt,sufficiũt
mihi,ad commendationem.s.quia illi Qui videbãtur esse aliquid.s.Petrus & alii qui fue-
runt cum domino, nil contulerunt.i.addiderunt, Mihi,in quo patet quod non illis infe-
rior sum,qui a domino adeo perfectus sum, vt nil esset quod in collatione meæ perfectioni
Augustinus adderẽt. Qui eñ illis imperitis tribuit sensum,dedit & mihi.Vel ita cõtinua , Vere deus
non accipit personã hominis:quia si ita esset,ego Paulus,ante impius,cui tales nil cõferrẽt,
non fuissem:sed fui. Mihi enim.&c.Vel ita iũge:& legitur, Autem,q.d.illud nil mea in-
terest referre:sed hoc dicã, Quod qui videbantur esse aliquid,nihil cõtulerũt mihi. Sed
potius, Ecõtra,opinionẽ insidiantium, Cum vidissent quod euangelium præputii,a dño
Creditum est mihi,vt fideli,ita principaliter, Sicut & Petro,euangeliũ, Circuncisio-
Augustinus nis.Christus enim Paulo dedit vt ministraret gentibus,qui etiam Petro dederat vt mini-
Ambrosius straret Iudæis:ita tamen dispensatio distributa est illis,vt & Petrus gentibus prædicaret si
causa fecisset,& Paulus Iudæis. Qui enim.q.d.per hoc viderunt,quia Qui operatus est F
Petro.i.dedit quicq habet,eligẽdo eum In apostolatum circũcisionis.i. Iudæorũ, Ope-
ratus est & mihi.i.ad meum honorem, Inter gentes.Cum vidissent,inquam,& cum Co-
gnouissent gratiã quæ data est mihi,in gentes.s.quot miracula feceram, quot gentes cõuer
Augustinus terã, Cephas.i.Petrus, Et Iacobus & Ioannes,qui erant honoratiores in apostolis, quia
semper in secretis cum domino fuerunt, Qui videbantur columnæ esse.i. sustentatio to-
Augustinus tius ecclesię,quæ etiam ipsa columna & firmamentũ dicitur veritatis:quã etiam sapientia
ędificauit,& cõstituit in septem colũnis:quo numero vel vniuersitas prędicatorũ,quia solet
Augustinus poni pro vniuerso, vel septenaria operatio spiritus sancti insinuatur. Cũ hoc,inquã,vidis-
Augustinus sent & cognouissent, Dederũt mihi & Barnabæ dextras,in signum Societatis.i.consen-
serunt in societatem,& paruerunt voluntati domini:consentientes vt ego essem primus in
prædicatione gentiũ,sicut Petrus in circuncisione.Et sicut alii apl'i obedirẽt Petro,ita Bar
nabas Paulo.Non ergo inuenti sunt in aliquo dissentire ab illo,vt cũ ille perfectum euange
liũ se accepisse diceret,illi negarent,& aliquid vellent tanq̃ imperfecto addere. Vt nos.q.
d.dederunt nobis dextras:ad hoc vtiq,vt Nos,iremus In gentes:ipsi autem in circunci-
sionẽ:tantũ.hoc addiderunt, Vt pauperũ,qui erant in Hierusalẽ. Memores essemus,qui
rerum suarũ venditarũ precia ad pedes apostolorũ ponerẽt, Memores,dico,ad opus illorũ
faciendo collectas.Ecce per hoc patet quod nobis egebant. Quod etiã,q.d.Ipsi monuerũt

A[...]os hoc facere. Q[...],id est sed,ante admonitionem illorum ego Fui etiam sollicitus,i.studui hoc ipsum facere,non minus diligenter q̃ illi præceperũt.Eo tempore cum venisset Petrus Antiochiam,licet hoc in Actibus Apostolorum non legatur, in faciê ei restitir Paulus. Vnde subdit, Cum autem &c.q.d.ipsi mihi nihil contulerunt,sed ego contuli Petro: quia Cum venisset Cephas Antiochiam,qui locus Gẽtium erat, Ego restiti ei, tanq̃ par. Hoc enim non auderet facere nisi sciret se non imparem fore.restiti dico eũdo In faciem eius,scilicet quod non animaduertebat indicando:& non in occulto, sed coram omnibus quibus nocebat.Et non temere hoc feci,quia Reprehensibilis erat.i.dignus reprehensione,non pro se,sed pro aliis.Et vere,quia hoc modo. Prius enim q̃ venirent quidam,Iudæi ab Iacobo,ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopo, Edebat,Petrus cum gentibus,non habẽs discretionem in cibis.Illi qui a Iacobo venerant æmulatores legis erant,nomine Christiani,qui æquo iure Christum & legem venerabantur,quos timẽs non miscebatur Gẽtibus. qđ si solum esset,non esset reprehensibile,sicut & ipse Paulus pro scandalo aliquando cessit.Sed in hoc errabat quod gentes iudaizare cogebat suo exemplo,dum a Gentibus se diuidẽs Iudæis se adiungebat.Vnde subdit, Cum autem illi venissent,a Iudæa, Subtrahebat se Petrus,latenter per aliquas occasiones a cibis Gentiliũ. Et segregabat se,id est per se gregem cum Iudæis faciebat: Timẽs,non cibos,sed eos Qui ex circũcisione erant,id est de Iudęa Augustinus Augustinus Augustinus Ambrosius

B quia erant infirmi:vel etiam si firmi essent,ne pro more suo scandalizarent.Igitur ne scãdalizarentur,sed paulatim in fide nutrirentur,factus est Iudęis tanq̃ Iudęus,simulans cum infirmis idem sentire. Et simulationi eius cæteri Iudæi,qui erant Antiochię Consenserũt, tanq̃ discerneret cibos.ita. Vt & Barnabas,qui mecum erat doctor Gentium, Ab eis duceretur,Gentibus subtractus, In illam simulationem,iudaicę comestionis, vt quãuis recte crederet de legis in vtroq; populo abolitione:eadem tamen intentione qua Petrus,se a Gẽtibus subtraheret,& cum infirmis idem sentire se simularet.Hæc autem simulatio Gentibus inutilis erat,ideoq; Paulus Petrum redarguit.Vnde subdit,

Sed cum vidissem q; non recte ambularent ad veritatem euangelii, dixi Cephæ coram omnibus. Si tu cum Iudæus sis gentiliter viuis & non iudaice: quomodo gentes cogis iudaizare?

Sed cum vidissem,ego solus, Quod non recte ambularent,non quantum ad intentionẽ, sed Ad veritatem euãgelii,qa per hoc peribat veritas,vt Gentes iudaizarent, Dixi Cephæ coram omnibus,quia pro omnibus sanandis dictum est,vt omnes illius obiurgatione sanarẽtur.Non enim vtile erat errorem qui palam noceret,in secreto emendare. Huc etiã accedit,quod firmitas & charitas Petri cui ter a domino dictum est,Pasce oues meas:obiur Augustinus Augustinus

C gationem talem posterioris pastoris pro salute gregis libentissime sustinebat: valebatque hoc ad magnum humilitatis exemplum,vt in eo qui primus est, discant cæteri mites esse & humiles. Ipse enim Petrus quod a Paulo fiebat vtiliter libertate charitatis,sancte ac benigne pietate humilitatis accepit:atque ita exẽplum posteris præbuit,tanto sanctius quanto ad imitandum difficilius,quo non dedignarentur maiores sicubi forte recti tramitẽ reliquissent,etiam a posterioribus corrigi.Laus itaque iustę libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro eminuit. Dixi inquam, Si tu,o Petre Cum sis Iudæus,natione & genere, Gentiliter & non iudaice viuis,id est Gentium non Iudæorum ritu viuis,quia sciebat illam differentiationem ciborum nihil conferre.Ecce qui ante fuit in ritu Iudaico dimisit.Quid ergo debent facere qui non fuerunt vt Galatæ?non vtique debent recipere. Si inquã hoc est quomodo cogis Gẽtes,quæ omnia quę vident in te putãt esse necessaria salut, Iudaizare?cogebat quidem non docentis imperio,sed conuersationis exemplo, & de hoc obiurgatus est. Hinc discant Galatæ Petri authoritate non esse iudaizandum,qui in hoc reprehensus est. De hac autem reprehensione dissentire videntur Hieronymus, & Augustinus,sicut & de legalium post Christum obseruatione. Hieronymus enim ait Petrum non ideo obseruasse illa legalia, quod vellet ea post Christum seruari etiam a Iudæis, sicut vere nec debebant: sed inuitum fecisse & dispensatorie simulasse, ne Augusti.ad Hierony.

ſcilicet Iudęos amitteret:nec in hoc peccabat,quia bona intentione id agebat,& ſi illi pe[illegible] D
catent,qui eius quaſi exemplo iudaizabant,nec fuit reprehenſio vera,quia nil in eo repre-
henſibile erat,ſed diſpenſatoria,vt per hoc ſcirent Gentes non eſſe iudaizandum,videntes
tantum Apoſtolum in hoc reprehendi. Auguſtinus vero dicit Petrum ſeruaſſe illa legalia
non diſpenſatorie, ſed vere,quaſi eis ſubiectum,ſed non in eis ſpem ponentem,quę ab omi-
bus Iudæis erant ſeruanda.Et eum vere peccaſſe,non illa ſeruando,ſed alios ſuo exemplo iu
daizare cogendo: vt ſit reprehenſio vera non diſpenſatoria. Ait enim Hieron.Ex hoc loco
impius Porphyrius Petrum a Paulo reprehenſum nobis obiicit,volens & illi maculam er-
roris,& huic procacitatis inurere,& in commune ficti dogmatis accuſare mendaciũ, dũ
inter ſe eccleſiarum principes diſſiderent,quod vtrique facit non intelligens quo ſenſu Petr⁹
reprehenſibilis fuiſſe,vel ei Apoſtolus Paulus in faciem reſtitiſſe dicatur.Nam vterque recte
ſentit legem non eſſe tenendam,& in omni gẽte quicunque timet deum & operatur iuſtitiã,
acceptus eſt illi,ſed vterque cauta ſimulatione diſpenſat,ille ſubtractionem, iſte reprehẽſio-
nem,vt & Iudæis ſuperbia,& gentibus deſperatio tolleretur. Non igitur vel Paulo vel eis
Hierony. cum quibus ante edens ſe ab eis poſtea ſeparabat, Petrus vere reprehenſibilis erat:nec eis
ad Auguſt. Paulus procaciter reſiſtebat.Paulus enim in Petro hoc reprehendere non potuit, quod ipſe
fecit:nec arguere ſimulationem,cuius & ipſe reus erat:ſed fuit hæc reprehẽſio non vera,ſed
diſpenſatoria:nec Petrus peccauit,nec Paulus procaciter arguit.Petrus autem ſicut legitur
in Actibus Apoſtolorum author fuit huius decreti, Legem poſt euangelium non eſſe ſeruã E
dam, qui poſt viſionem lintei vbi erant diuerſi generis animalia, ad Cornelium intrauit,
& cum gentibus comedit:qui etiam quæſtionem de hac re ſoluit.Cum enim Paulus & Bar
nabas iam conuerſis multis gentibus veniſſent Antiochiam,quidam de Iudæa deſcenden-
tes dicebant,Sine lege Moyſi nemo poteſt ſaluari.Tunc vtrique ſcilicet Paulus & Barnabas
& illi Iudæi qui hoc dicebant,aſcenderunt Hieruſalem ad apoſtolos. Petrus vero ait,Dedit
deus ſpiritum illis ſicut & nobis, & nihil diſcreuit inter nos & illos,fide purificans corda
eorum. Quid ergo tentatis demũ imponere iugum,quod neque nos neque patres noſtri por-
tare potuimus?ſed per gratiam credimus ſaluari ſicut & illi.Petrus itaque bene ſenſit de abo
litione legis,ſed ſimulauit pro timore Iudæorum ne occaſione gentium a fide recederent,
& ſic perderet gregem ſuum. Simulauit autem Paulus pro ſimili metu, vt in circunci-
ſione Timothæi,& ipſe qui comam ex voto nutriuit vt Nazaręi, in Cẽchris ex lege caput
totõdit. Poſt multa etiã in Hieruſalem conſilio Iacobi & preſbyterorum purificatus ſecũ-
dum legem in templum intrauit,& hoſtiam obtulit.Ecce quomodo Iudæis Iudæus factus
eſt.Non ergo officioſo mendacio,ſed honeſta diſpenſatione & Petrum ſe a gentibus ſegre
gaſſe,& Paulum ei reſtitiſſe,ego immo alii ante me expoſuerunt,vt & Apoſtolorum prudẽ
tia demonſtraretur,& blaſphemantis Porphyrii imprudentia coerceretur. Auguſtinus ve-
ro dicit credentes de gentibus onere legis liberatos eſſe: de Iudæis vero credẽtes,legi ſub-
ditos eſſe,nec peccare ſi circuncidunt & ſacrificant,modo ſpem ſalutis in eis non conſtitu- F
ant,nec peccat Petrus ſi iudaizat, ſed quia cogit gẽtes iudaizare ſuo exemplo,in quo ſolo,
Paulus reprehendit eum vt doctor gentiũ,vt ſit reprehenſio vera,nec diſpenſatoria.Alio-
quin mentitus eſt Paulus.Si enĩ hoc fecit Petrus quod facere debuit,mẽtit⁹ eſt Paulus qui eũ
Auguſt. ad vidit non recte ambulantem ad veritatem euangelii.Quiſquis enim facit quod facere de-
Hierony. bet,recte vtique facit, & ideo falſum de illo dicit,qui dicit eum non recte feciſſe,quod no-
uit eum facere debuiſſe.Si autem verum ſcripſit Paulus,verum eſt quod Petrus nõ recte am
bulabat ad veritatem euangelii:ego quidem illud Petrum ſic egiſſe credo,vt Gentes coge
ret iudaizare.Hoc enim lego ſcripſiſſe Paulum quem mentitum eſſe non credo, & ideo nõ
recte agebat hic Petrus, quia erat contra euangelii veritatem,vt putarent qui credebant
in Chriſtum,ſe ſine illis legalibus ſaluos eſſe non poſſe.Hoc enim contendebãt Antiochiæ
qui ex circuncifione crediderant.Ipſum vero Paulũ credo non ita egiſſe quando Timothęũ
circũcidit,vel Cenchris votum perſoluit,vel Hieroſolymis a Iacobo monitus, legalia illa
ſuſcepit,vt putare videretur per illa legalia ſalutem poſſe dari,ſed ne illa quæ in vmbris fu
turorum Deus fieri iuſſerat, tanquam idololatriam Gentium damnare crederetur. Hoc
eſt enim quod illi Iacobus ait, Vides(inquit)frater quot milia ſunt in Iudæa qui credide-
runt in Chriſto, & hi omnes æmulatores legis ſunt, Audierunt enim de te quod diſciſſio-

A nem doceas à Moyse eorũ qui per gentes sunt Iudæorũ, dicens non debere circũcidere filios suos, neq; secũdum consuetudinem legis ingredi. Quid ergo est? Vtiq; oportet cõuenire multitudinem. Audierunt etenim superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sũt nobis viri quatuor, votum habentes super se: his assumptis, sanctificate cum ipsis, & scient oẽs falsa esse quæ de te audierant. Non vt opinor obscurum est, & Iacobum hoc ideo monuisse, vt scirent falsa esse quæ de illo audierant hi, qui cum ex Iudæis credidissent, tamen æmulatores erant legis, qui sic ea volebant obseruari, tanq̃ sine his in euangelio salus credentibus esse non possit. Hi senserant Paulum vehementissimum gratiæ prædicatorem, & intentioni eorum maxime aduersum. Ab æmulis enim nouæ legis qui non intelligebãt quo animo a Iudæis fidelibus illa tunc obseruari deberent, scilicet propter commendandam authoritatem diuinam & sacramentorum illorum propheticam sanctitatẽ non propter adipiscendam salutem, dicebatur Paulus gratiæ prædicator egregius damnare legem Moysi vt sacrilegam nec deo mandante scriptam, & ideo huius falsę criminationis inuidiam diluere volens ipse iudaizauit, ostendens non eam esse sacrilegam Iudæis, vt est idololatria gentibus, nec tamen esse necessariã saluti. Porro apostoli decreuerant Hierosolymis, ne quiŭ rũc Iudæos iudaizare prohiberet, quamuis etiam ipsos Christiana doctrina non cogeret. Itaq; si post hoc Apostolorum decretum Petrus habuit illam in Antiochia simulationem qua gentes cogeret iudaizare, non mirum si Paulus constringebat eum libere debere asserere,

Augustinus

Augus. ad Hierony.

B quod cum cæteris Apostolis se Hierosolymis decreuisse meminerat. Si autem hoc ante illũ Hierosolymitanum concilium Petrus fecit, nec sic mirum est, quod eum volebat Paulus nõ timide hoc subtegere, sed fidenter asserere, quod eum pariter sentire iam nouerat: vel quia cum eo contulerat euangelium, vel quia in Cornelii vocatione etiam diuinitus eum de hac re monitum acceperat, siue quia anteq̃ illi venissent Antiochiam quos timuerat, cum gentibus eum conuesci videtat. Nõ enim negamus Petrum in hac sententia fuisse in qua & Paulus fuit. Non igitur tunc eum quid in ea re verum esset docebat, sed eius simulationem qua gentes cogebat iudaizare, arguebat. quia sic illa omnia simulatorie gerebantur, quasi verũ esset quod dicebant quidam scilicet credentes sine lege non posse saluari, in cuius sentẽtiæ non consensionem sed simulationem timore Petrus inciderat, vt de illo vere Paulus scriberet, quod eum vidisset non recte ambulantem ad veritatem euangelii, eiq; verissime diceret quod gentes iudaizare cogebat, quod Paulus vtiq; non faciebat: ob hoc illa vetera veraciter vbi opus erat obseruans, vt damnanda non esse monstraret, prędicans tamen instanter non eis sed gratia fidei saluos fieri fideles, ne ea velut necessaria quisquam susciperet, post passionem & resurrectionem namq; dñi iam reuelata fide amiserant tanq̃ vitam officii sui. Verũtamen sicut defuncta corpora deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate sed religiose, non erant deserenda continuo, vel inimicorum obtrectationib⁹ tanq̃ canum morsibus projicienda. Ideo nunc quisquis Christianorum quamuis sit ex Iudęis ea

C celebrare voluerit, quasi sopitos cineres eruens non erit pius deductor vel baiulus corporis, sed impius sepulturæ violator. Nam processu temporis obseruationes illę ab omnibus chrĩstianis sunt deserẽdę. Item ipsum Apostolum Paulũ interrogãs, interpello & requiro in eo quod scripsit se vidisse Petrum non recte ambulare ad veritatem euangelii, eiq; ideo testitisse, quod illa simulatione gẽtes iudaizare cogebat: verũ verũ scripserit an non, nescio qua dispensatiua falsitate mentitus sit. Absit vt eum mendaciter fecisse credamus. Omnino eñ tenendum est in doctrina religionis nullo modo esse mentiendum, & a scriptoribus sanctarum scripturarum credendum est omnino abesse mendacium, ne dispensatores Christi sibi putent licere pro veritatis dispensatione mentiri. Fidelis igitur dispensator Paulus nobis exhibet proculdubio in scribendo fidem, quia veritatis dispensator erat, non falsitatis: & ideo verum scripsit, dicens se vidisse Petrum non recte ambulantem ad veritatem euangelii, eiq; in faciem restitisse, quod cogeret gentes iudaizare. Petri itaq; & Barnabę simulatio, merito reprehensa est & correpta, ne & tunc noceret, & ne posteris ad imitandum valeret. Cui Hieronymus ita respondet, Scribis in epistola quod Paulus cum iam esset Christi apostolus susceperit ea q̃ in lege pcipiunť celebrãda, vt doceret non esse perniciosa his qui ea vellent sicut a parentibus per legem acceperãt custodire, si tamen in eis nõ constituerent spem salutis. Estq; summa sententiæ tuę, credentes quidem de gentibus a legis onere liberos esse, sed credentes de Iudæis bene facere si sacrificant & circumcidunt, Sed si post euangelium

Augus. contra Iudam.

bene facit qui iudaizat in facrificiis & cæteris,in hæresim labimur Cherinthi & Ebionis, D
qui propter hoc sunt anathematizati quod euangelio miscuerunt cultum legis, qui dũ vo-
lunt Iudæi esse & Christiani,neutrum sunt: & si tales suscipimus vt in ecclesia dei faciant
quod fecerunt in synagoga Satanæ,non illi Christiani fient,sed nos Iudęos facient. Dicis
Hierony. legis cærimonias his qui ex Iudæis sunt non esse pestiferas, ego contra pronuncio ꝙ sunt
vtiq; cęrimoniæ Iudæorum omnibus mortiferæ fidelibus. Finis eñ legis Christus est.Itẽ,
Lex & prophetę vsq; ad Ioan.Item Hieremias,Cõsummabo testamentũ nouũ super domũ,
vľ domui Israel.Nõ dicit populo gentium sed Iudęis,vt non in vetustate literę viuãt sed
in nouitate spiritus,nec sunt illę cęrimoniæ res indifferẽtes inter bonum & malum: si ob
seruãdæ sunt,salutẽ afferũt:si vero salutẽ non afferũt, non sunt obseruãdæ. Eas obseruare
tu dicis bonũ,ego assero malũ,nõ mõ eis q ex gẽtili,sed etiã q ex Iudaico pplo crediderũt.

Nos natura Iudæi,& non ex gentibus peccatores. Scientes autem ꝙ non iu-
stificatur homo ex operibus legis,nisi per fidem Iesu Christi,& nos in Christo Ie
su credimus vt iustificemur ex fide Christi & nõ ex operibus legis.Propter quod
ex opibus legis nõ iustificabitur omnis caro. Quod si q̃rentes iustificari in Chri-
sto,inuenti sumus & ipsi peccatores:nũquid Christus peccati minister est? Absit.
Si enim quæ destruxi iterũ hæc reædifico,præuaricatorem me constituo.

Nos natura &c.Cõmẽdata authoritate sua iã rõnibus incipit agere, qđ carnales obser-
uãtiæ post Christũ nõ sunt obseruãdæ,ostẽdẽs iustitiã,nõ ex lege sed ex gratia fidei esse,pri E
mo,exẽplo sui & apľorũ,& Abrahę,q ex fide iustificati sunt:deinde scripturarũ attestatio-
ne:tãdẽ hũana cõsuetudine.De ĩprobatione itaq; legis ĩcipit hic plene agere.q.d.gẽtes nõ
debẽt iudaizare.Et vere,qa nos q valuim⁹ in lege,scim⁹ eã nõ iustificare,& ideo ea dimissa
ad Christũ cõfugimus.quod ita dicit, Nos.s.ego & alii apľi,sumus Natura Iudęi.i.non
proseliti,sed genere Iudæi sumus, Et non,sumus,peccatores ex gẽtibus.q.d.peccatores q-
• dem sumus,sed non vt gentes idololatræ & immundi. Attende quod sicut interest inter ir
Aug.in psal ridentes & irrisores,& inter scribentes & scriptores,& huiusmodi:ita scriptura peccatores
mo.c V. appellare cõsueuit valde iniquos,& grauib⁹ peccatorũ sarcinis oneratos,qđ nomẽ gentib⁹
Augustinus
Augustinus impofuerunt Iudæi ex vetusta superbia,tanq̃ ipsi iusti essent,cum essent & ipsi peccatores.
Hoc nomen non est in scripturis vsitatum de illis qui cum iuste & laudabiliter viuant,non
sunt sine peccato. Scientes autem.q.d.sumus natura Iudæi,& non peccatores ex gentibus,
sed tamen, Scimus quod homo,id est Iudæus quantumcunq; in lege sit, Non iustificaẗ ex
operibus legis,id est per opera legalia,quæ sũt de sacrificiis & de aliis figuratiuis.Nullo de-
niq; modo iustificaẗ, Nisi per fidem Christi Iesu,id est qua creditur in Christum. Et quia
hoc est:ergo Et nos Iudęi sicut & gentes, Credimus in Christo Iesu,vt iustificemur ex fi
de Christi.Non ideo dicit ex fide,quod opera bona frustrentur,cum deus reddat vnicuiq;
Augu*st.* ad secundũ opera sua:sed quia opera sunt ex gratia,non ex operibus gratia,quia fides per dile F
Paul.n.epis. ctionem operans,nihil operaretur, nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in nobis per spiritũ
sanctũ:nec ipsa fides esset in nobis;nisi deus eam daret.Ex fide ergo nos dicit iustificari,qa
Augustinus ipsa prima est,ex qua impetrantur cætera.Ex fide iustificemur dico, Et non ex operib⁹le-
ad Prosp.& gis,aliquo modo, siue ante fidẽ siue cum fide fiant Propter quod.s.quia Iudęus non est iu-
Hilarium. stus ex lege:patet quod Ex operibus legis non iustificatur omnis caro.i.gentilis, quia si ex
illis non iustificaẗ Iudæus:multo minus Caro.i.peccator ex gentibus. Qꝫ si.q.d.nos cre
dimus in Christum vt per fidem iustificemur. Quod.i.sed Si,& nos,ipsi Inuẽti sumus,
peccatores.ideo quia sumus, Quærentes iustificari in Christo.i.si dicitis,& si verũ est nos
peccasse eo quod legem dimisimus:& in Christo iustitiam quærimus,tunc qui hoc pręcipit
scilicet Christus, Est minister peccati.Nunquid Christus est peccati minister?q.d. Mirũ
est si quis hoc dicat. *Sed absit*,vt Christus peccauerit qui legem destruxit, & deseri ꝑcipit.
Si enim.quasi dicat,Vere Christus non peccauit hoc præcipiendo,quia nec ego peccaui
deserendo,& destruendo,quia *Si iterum hæc reædifico,quæ destruxi*, scilicet superbiã glo
riantem de operibus legis, præuaricatorem me esse constituo. Videtur forte ex his ver-
bis similiter posse obiici,quia si fidem Christi quam ante oppugnabat nunc ædificet, præ-
uaricatorem se constituat, sed illam non destruxit,quia destrui non potest.Hanc autem su
perbiam vere destruxerat, & destruebat, & ideo si reædificaret præuaricator fieret.

A Ille enim præuaricator est qui cũ destruxerit rẽ falsam quæ destrui põt, eã rursum ædificat. Augustinus
Ille vero nõ est, qui rem verã cũ conaret destruere: & postea verã esse ac destrui nõ posse co-
gnosceret, tenuit eã vt in ipsa ædificet. Vel ita, Quod si q̃.q.d. Dixi quod ex operibꝰ legis
non est iustitia. & vere. Quod.i. qa etiã nos ipsi qui in lege maiores Inuẽti sumus, nõ opi
nione habiti, sed ratione ꝓbati fuisse Peccatores, in ea.i. dum ei subiecti seruiebamus, qđ
inde apparet, qa sumꝰ Quærẽtes.i. q̃rimus, Iustificari in Christo, qa cur in Christo quę-
reremus iustificari, nisi qa in lege nõ eramꝰ iusti? Et si hoc est.i. si nos q in ea ꝑfecti eramꝰ
fuimꝰ ex ea pc̃tores: tũc lex vbicũq; post Christi passionẽ seruat, ministrat pc̃tm̃, & si lex mi
nistrat pc̃tm̃, tũc si Christꝰ legẽ mõ ministrat, & pc̃tm̃. Sed nũqd Christꝰ est minister pc̃ti?
Absit. Nõ em̃ minister est pc̃ti, ergo nec legis, qđ forte videret, qa eã adimpleuit. Sed absit ꝙ
ipse sit minister.i. quod eam ministrauerit, docẽs eã post suã passionẽ seruãdã. & si Christus
nõ est minister legis, cur vos Galatę eã seruaretis? Vel ita, Q; si.q.d. Vere ex operibꝰ legis
non est iustitia, Q;.i. quia nos ipsi quærẽtes iustitiã in Christo.i. re vera cognouimꝰ nos Berengar.
nõ posse iustificari, nisi trãseũtes ad Christũ, nos dico Inuenti pc̃tõres, in lege. & si hoc est
quod vtiq; est, Nunqd Christꝰ minister peccati.i. nunquid patit Christus & cõcedit nos re
labi ad id quod eramꝰ? quod si pateretur.i. cõcederet, ꝑfecto nobis esset minister peccati.i.
prioris status nostri sicut fuisset trãseũtibꝰ ad se minister iustitię, sed Absit. Si em̃.q.d. Ve
B re Christus nõ est minister peccati vel legis, ego enim sequax eius, Destruxi, legẽ rationa-
biliter viuẽdo & docẽdo. Et si, ego, Iterum reædifico hęc quæ destruxi, id est legem, Cõ
stituo me esse præuaricatorem.i. contra legem spiritualiter intellectam facio.

Ego enim per legem legi mortuus sum, vt deo viuam. Christo confixus sum
cruci. Viuo autem iam non ego: viuit vero in me Christus. Quod autem nunc vi
uo in carne, in fide viuo filii dei, q dilexit me & tradidit semetipsum pro me. Nõ
abiicio gratiam dei. Si enim per legem iustitia: ergo gratis Christus mortuus est.

Ego em̃ per legẽ, spiritualiter intellectã, Mortuus sum legi, ne carnaliter in ea viuã. Vel
Per legẽ.i. per authoritatẽ legis, ipsam dimisi, quasi ei mortuus, nullũ carnalẽ sensum eius Augustinus
habẽs: in qua scriptũ est, Prophetã suscitabit dñs de fratribꝰ vestris, ipsum rãq̃ me audie-
tis. Et itẽ, Cõsummabo testamentum nouum domui Israel. Et holocausta & pro.p. nõ post.
tũc dixi, ecce ve. & alia hmõi. Mortuꝰ sum legi dico, Vt viuã, nõ mihi sed Deo.i. ad ho
norẽ dei, quod etiã possum, qa Cũ Christo confixus su m cruci.i. crux Christi extinxit in
me ardorẽ pc̃ti, vt iã vltra ad id nõ extẽdat timore dei, quasi clauis hñs carnes affixas. Vñ,
Cõfige t.t.c.m. Viuo aũt.q.d. cũ Christo crucifixus sum cruci, sed ꝓpter hoc viuo virtuti Augustinus
bus.i. vigorẽ bñ operãdi habeo. Viuo dico Iam nõ ego, secũdũ carnẽ, qa iã nõ sum ille pec
cator q prius erã. Viuit vero in me Christꝰ.i. nouitas Christi apparet in me. Et est sensus, August. de
C nõ est in me iustitia mea, sed Christi. Ad qd ergo lex necessaria est? Quod aũt, illud qđ di- sermone in
xerat, & quod est, & qualiter est, & p quid, exponit.q.d. dico me viuere, Quod aũt nũc viuo.i. epist. Ioan.
bñ operari possum In carne, corruptibili in q̃ est incentiuũ vitiorũ.i. quod in igne nõ vror,
In fide viuo.i. p fidẽ est, nõ p laboriosa opa legis. Fide dico, Filii dei, cuiꝰ fides valere põt
cũ sit dei filiꝰ. Vt aũt ostẽderet nõ esse meriti sui, sed gratię Christi, quod in carne viuẽs vi
uit in fide, addit, Qui dilexit me, & p hoc fides habet efficaciã Et per dilectionẽ tradi-
dit ꝑ me, nõ aliud sacrificiũ, Sed semetipsum, solũ, qui tantus est. Attẽde quod filiꝰ se tra-
didit vt hic dicit, & pr̃ eũ tradidit vt alibi ait Apl's, Qui ꝓprio filio.s. nõ pepercit, sed ꝑ
nobis oĩbus tradidit illũ. Si pater tradidit filiũ, & filiꝰ tradidit seipsum, Iudas qd fecit? Fa-
cta est traditio a pr̃e, facta est traditio a filio, facta est traditio Iuda, vna res facta est. Quid
ergo discreuit patrẽ tradẽtẽ filiũ, & filiũ tradẽtẽ se, & Iudã tradẽtẽ magistrũ? Quia hoc fe-
cit pater & filius in charitate: Iudas autem fecit in proditione. Videris quia non quid fa-
ciat homo considerandum est, sed quo animo & voluntate faciat. In eodẽ facto inuenimus
deum, in quo inuenimus Iudam: deum benedicimus, Iudam detestamur: benedicimus cha-
ritatem, detestamur iniquitatẽ. Deus cogitauit salutẽ nostram, qua redempti sumus: Iudas
cogitauit precium quo vendidit dominum: Filius precium quod dedit ꝑ nobis. Diuersa
ergo intẽtio, diuersa facta facit. cũ tñ sit vna res, reparatio ex diuersis: eã si metiamur, vnũ co
nãdũ, alterũ dãnãdũ: vnũ glorificãdũ, alterũ detestãdũ inuenimꝰ. Nõ abiicio.q.d. qa Chri
stꝰ ex dilectiõe tradidit se & iustificauit me: ergo Non abiicio grãm dei.i. nõ recipio legẽ

Augustinus quod esset abiicere gratiam. Vel secūdū aliam literam, quæ est Nō sum ingratus gr̄æ dei, D
Ambrosius vt ei comparem aliud.i.legem, vt dicam per legem esse iustitiam, nec debeo: Si enim p le-gem.i.per opera legis quibus Iudæi cōfidebant, Iustitia est: ergo Christus mortuus est gra tis, id est frustra, sine causa.

CAPVT III.

Insensati Galatę: quis vos fascinauit nō obedire veritati? Ante quo rum oculos Iesus Christus proscriptus est, & in vobis crucifixus.
o Hoc solum a vobis volo discere, Ex operibus legis spiritum accepi stis, an ex auditu fidei?

Ambrosius O insensati Galatæ. Increpat eos, verba enim sunt irascentis, & increpā-tis, qui per increpationē cōmonet eos, vt rationes sequētes attētius audiant.q.d. nō ex lege sed ex fide iustitia est, & Christus ex dilectione se pro nobis tradidit. & cum hæc omnia cō
Ambrosius stent, & in his instructi fuistis, O, dolēdo dicit, vos Galatę, estis, Insensati, qa nec se circū uētos esse cognoscūt. Et cū pri⁹ recte instructi fueritis, Quis vos fascinauit.i.decepit, Ve-ritati non obedire? Veritas em̄ se ingerit vobis, & vos ei nō creditis. & Quis vos, ita Fa-scinauit? Per simile hoc dicit.q.d. vt quod ante oculos est non videatis, sicut magicis ludifi-
Hierony. cationibus aliter quædam oculis hominū ostendunt q̄ sint, & dicunt illę fascinationes. Di citur etiā fascinus siue fascinatio vulgo quod nocet infantibus. Dicuntur enim quorūdam oculi visu vrentes, & hic eorum actus fascinatio dicitur: & potest fieri vt huic peccato iset E uiant dęmones. Similiter inuidia tanq̄ fascinus vrit. Inuidus em̄ non modo sibi nocet cum aliena felicitate tabescit, sed etiam his in quibus aliqua bona esse incipiunt. Vnde in li-bro qui Sapiētia Salomonis inscribitur, Fascinatio malignitatis obscurat bona. Sic factū est vt inuidi tanq̄ fascinantes nocuerint Galatis nuper in Christo renatis, vt idē Galatę si dei stomacho nauseante cibum spiritus sancti euomuerint. Quid autem ex hac fascinatio
Ambrosius ne euenerit ostendit subdens, Ante quorū oculos &c.q.d. Vere fascinati estis Ante quo-
Ambrosius rum oculos.i.quorum reputatione Christus tantum Proscriptus est.i.damnatus. Et ī vo bis, & in vestris intellectib⁹ falsis Christus crucifixus est, vt purus homo sine salute vestra. In oculis & sensibus prudentiū Christus videtur damnasse mortē & diabolum, & infernū, secūdū illud Osee, Ero mors tua o mors &c. Hæc est virga Moysi quæ versa in serpentē de uorauit serpētes magorū. Hic est summus sacerdos in lege, in cuius morte qui sanguinē pro-ximi fuderant ignorāter, & ob id metuentes ad ciuitatē refugii se contulerant, absoluebā-tur, & securi fiebant, a metu. Ita Christi morte damnato superbo salus nostra procurata est, quod insinuabat ineffabile nomen domini, scriptum in lamina aurea summi pontificis, qđ erat tetragrammaton.i.quatuor literarum, quę sunt ioht. he. vau. eth.i.principium passiōis vitæ iste. ac si diceret, Ille cuius iste legalis sacerdos gerit psonā, est nobis per passionē au-thor, & reparator vitæ per Adam amissæ. Vnde qui ascendit super occasum dn̄s nomē il- F li. Occasum enim mortis Christus ascendit.i.triumphauit, diabolum & mortem damnan
Ambrosius do. Sed oculis stultorum videtur damnatus tantum, & in eorum sensu crucifixus vt homo, in quo nulla spes salutis sit. In illis ergo viuit Christ⁹, & in istis est mortuus. Vel ita, Ante quorū oculos Christus Iesus proscriptus est.i.proscriptio eius ita vobis nota fuit, quasi ante vos fuisset facta, Et in vobis est crucifixus.i.in intellectibus vestris fuit crucifixio, vt scire
Augustinus tis qualiter facta, & quid contulit. Vel ita, Vere fascinati estis, Ante quorum oc.i.in ve-stra præsentia vobis videntibus ille tantus Qui est Christus Iesus, & pro vobis, Crucifi-xus est, & pscriptus.i.exhęredat⁹. & hoc In vobis, in aliis non deberetis pati, vt regnum & hęreditatē suā amitteret, nedū in nobis, Sed in vobis etiā proscript⁹ est.i.hæreditatē suā
Berengar. amisit in vobis.i.i.vos ipsos. Quod ait, Crucifixus, pōdere pronūciationis indiget cum do-lore, quod addidit, vt hinc maxime moueret eos, cum cōsiderarēt quo precio emerit posses sionem quam in eis amittebat. Vel ita, Vere fascinati estis, Ante quorum oculos Christ⁹ Iesus proscriptus est.i.dum per legem Christū Iesum deseritis, Christus est a vobis proscri ptus, sicut a Pilato.i.ita peccatis, sicut peccauit Pilatus Iesus proscribēdo eum, & dū insuffi-cientem creditis, Crucifixus est in vobis.i.a crucifixoribus, peccati quantitate non differ-tis. Hoc solū volo. Postq̄ Galatas increpando commouit, cōmotis eis p increpationē p-bat quod lex non est obseruāda, quia non ex ea sed ex fide veniūt oīa necessaria.s.spiritus,

A iustitia,benedictio.q.d.Quãuis sitis fascinari & stulti,tñ Hoc volo a vobis discere,qa hoc adeo euidens est,vt & stulti docere queanr.& hoc Solũ,volo a vobis scire,qa si nihil aliđ esset,hoc solũ ad probandũ quod inrẽdo sufficeret. Quid est illud?Ecce cõstat quia Accepistis spiritum,sanctum inhabitantem.& cũ hoc cõstet quod spiritũ accepistis, An ex operibus legis,vbi labor est,quę nũq̃ habuistis accepistis eum, An ex auditu fidei?id est ex fide quę auditus facilitare venit?Ex fide vtiq;,non ex operibus legis.Ab apostolo em̃ prędicata est eis fides,in qua pdicatione aduenrũ & psentiã spũs sancti senserãt. sicut illo tempore in nouitate vocationis ad fidem,etiã sensibilibus miraculis psentia sancti spũs apparebat. sicut in Actibus Apostolorum legit.Hoc aũt factũ erat apud Galatas,anteq̃ isti ad eos peruertendos venissent. Hic ergo sensus est,Si in illis operibus legis esset salus vestra, non daret vobis spũs sanctus,nisi circũcisis:Sed fuit datus vobis anteq̃ opera legis haberetis. Et sciendũ q nũc de operib⁹ maxime tractat quæ sunt in sacramẽtis,quæ nõ sunt necessaria vbi iam gratia fidei est.Bipertita enim sunt opera legis. Nã partim in sacramẽtis,partim in moribus accipiunt.Ad sacramẽta ptinent circũcisio, sabbatum,neomeniæ,sacrificia,& huiusmodi innumerę obseruantię.Ad mores aũt,Non occides,non mœchaberis.& huiusmodi.In obseruantiis autẽ si nõ intelligant, seruitus sola est:qualis erat in populo Iudęorũ, & est vsq; adhuc. Si aũt obseruent illa & intelligant,non modo nihil obsunt,sed etiã prosunt si tempori congruant:sicut a Moyse & prophetis obseruata sunt cõgruentia illi populo,cui adhuc talis seruitus vtilis erat,vt sub timore custodiret. Nihil em̃ tã pręterret animum q̃ sacramentũ non intellectũ:intellectũ vero pium gaudiũ parit,& celebrat libere si opus est tempori.si vero non est opus,cũ suauitate spiritali tm̃ legitur,& tractat.Omne aũt sacramentũ cũ intelligit vel ad cõtẽplationẽ veritatis,vel ad bonos mores refert. Contẽplatio veritatis in solius dei dilectione & cognitiõe fundata est. Boni mores in dilectione dei & proximi.In quibus duobus tota lex pendet & prophetæ. Augustinus Augustinus Augustinus Augustinus

Sic stulti estis,vt cum spiritu cœperitis,nunc carne consummamini?Tanta passi estis sine causa:si tamen sine causa?Qui ergo tribuit vobis spiritum,& operatur virtutes in vobis:ex operibus legis an ex auditu fidei?Sicut scriptum est, Abraham credidit deo:& reputatum est illi ad iustitiam.Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt,hi sunt filii Abrahæ.Prouidens autẽ scriptura quia ex fide iustificat gẽtes deus,prænunciauit Abrahæ,quia benedicentur in te omnes gentes.Igitur q ex fide sunt:benedicentur cum fideli Abraham.Quicunq; enim ex operibus legis sunt,sub maledicto sunt.

Sic stulti.Item hic increpat eos.Quasi dicat,Et quia spiritus est ex fide:ergo vos Stulti C estis & sic,id est adeo, Vt cũ cœperitis,instrui, Spiritu,sancto,id est cũ initium habueritis a spiritu sancto,nunc cũ prouectiores estis Consummamini,id est quæritis consummari Carne,id est per carnales obseruantias,a quibus nec initium iustitiæ poterat haberi,& ita ordinem cõfunditis. Ordo enim est a carnalib⁹ ad spiritualia surgere,non a spiritualibus ad carnalia cadere,sicut vobis accidit:quia quod bonum non est,non est euãgeliũ cum hoc anunciatur. Tanta &c.Quasi dicat, Vos quæritis consummari carnalibus obseruantiis,sed non consummamini:immo habita perditis.& ideo tãta Passi estis sine causa,id est sine vtilitate?Vel hoc ideo dicit,quia multa iam pro fide tolerauerant, & in ipsis passionibus charitate timorem vicerant.sine causa ergo tanta passi erant, qui a charitate quæ in eis tanta sustinuerat,ad legem labi volebant. Si tamen,quasi dicat,Dico vos passos sine causa.non, Tamen affirmo,quia In vobis, id est in potestate vestra est, si vultis non erit sine causa,immo proderit. Sine causa enim factum dicitur superfluum, quod nec prodest,nec nocet.Hoc autem prodesse potest si resipuerint. Hoc dicit ne desperent. Qui ergo tribuit &c.Redit ad illam quam cœperat demonstrationem, ostẽdens q sicut illi per opera legis quæ nunquam habuerant, non acceperunt spiritum sanctum, sed per fidem:ita & ipse non per illa opera, sed per fidem habet potestatem dandi spiritum sanctum,& operandi miracula.Quasi dicat,quia vos non ex operibus legis quæ nunquam habuistis, accepistis spiritum,sed ex fide: Ergo qui tribuit vobis spiritum,sanctum,ministerio nõ authoritate, Et operatur virtutes,id est miracula In vobis, id est inter vos scilicet ego; facit Augustinus Augustinus Augustinus Ambrosius

Hoc ex operibus legis, an ex auditu fidei. Non vtiq; ex operibus legis,sed ex fide:& si mi D
hi qui ibi valui non prosunt,cur vos ea quęritis? Quod autem mihi non prosint per exēplū
vestri manifestat:per vos enī potestis videre,ꝙ ego qui habui opera legis,non tñ p ea sed p
fidem accepi potestatem dandi spiritum ministerio non authoritate, & operandi miracu-
Ambrosius la. De eo quod sub lege fuerat,posset dubitari,sed per similitudinem istorum liquet. Dein-
de adhibet exēplū patris Abrahā,cui ante circūcisionē fides reputata est ad iustitiā subdēs,
Sicut &c. Et ostendit hic iustitiam esse ex fide.q.d.ita spiritus est ex fide sicut & iustitia. Nā
scriptum est in Genesi, Abraham credidit deo,& ipsum credere, Reputatum est ei ad
iustitiam.i.sufficiens causa fuit iustitiæ Abrahæ,& est aliis. Et vocat hic iustitiā,peccatorꝫ
remissionem,& bonæ vitę obseruantiam. Cognoscite.q.d.quia Abrahā iustus est ex fide,
Cognoscite ergo quia illi qui sunt ex fide.i.quorū esse est ex fide.i.q ex fide credūt se iusti
ficari & saluari, Hi sunt filii Abrahæ,imitatione.i.iusti. Prouidens aūt. Ostendit supe-
rius ex fide esse spiritum & iustitiam.hic ostendit ex eadem fide esse benedictionem.q.d.nō
solum iustitia est ex fide,sed etiam benedictio,quia Scriptura,inducens deum loquentem
Abrahæ dicit,O Abraham Omnes gentes,non tantū Iudæi Benedicentur,ęterna bea
Augustinus titudine In te.i.quod est in fidei tuę conformitate,quia imitatione fidei eius qua iustifica
tus est etiam ante circuncisionem, Iudæi & gentes benedicētur. Vel in te.i.in tuo semine,
scilicet in Christo. Et ne alio.i.ad alium sensum vertas verba illa, dicit Moysen sic sensisse
addens. Prouidens &c.q.d. Scriptura,dicit,prouidēs.i.ostendens longe anteq̃ fieret p- E
uisum esse hoc.s.quia Deus iustificat, Ex fide, Gentes, non ex operibus legis. Et ideo
prænunciauit Abrahæ.i.ostendit prænunciatū esse Abrahæ quod ex fide est benedictio di
cens, Quia in te.i.tuę fidei imitatione Benedicentur,æterna beatitudine Omnes gen-
tes. Et quia authoritas scripturę hoc dicit Igitur qui ex fide sunt benedicentur cum fideli
Abraham.i.sicut Abraham per fidem benedictus est. Quicūq; enī.q.d.recte dico quod il
li qui ex fide sunt benedicentur. Ex operibus enim non benedicuntur,sed mali sunt : qđ ita
dicit, Quicūq; enī ex operibus legis sunt,sicut illi qui per ea putant se iustificari, Sub ma
ledicto,transgressionis, Sūt,vt nequeant euadere,& ideo illud quod dictū est Abrahę.s. In
te benedicentur omnes gentes,non est aliter intelligendū,q̃ supra exposuit. Non enim sic
intelligi debet,vt dicatur sicut Iudæi volunt, In te benedicētur omnes gentes.i.in tuorum
operum similitudine. Ex operibus enim legis non est benedictio,sed maledictio:quod intel
Augustinus ligendum est non de operibus quæ ad mores pertinent,sed quæ in illis obseruationibus fie
bant. Prodest enim lex scripta in tabulis,in qbus erāt tria mandata ptinētia ad dilectionē
dei:& septem ad dilectionem proximi:cætera vero sunt hominum. quod legis authorita-
te probat subdens,

Scriptū est enim,Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quę scri-
pta sunt in libro legis,vt faciat ea. Quoniam aūt in lege nemo iustificatur apud F
deum manifestū est,quia iustus ex fide viuit. Lex aūt nō est ex fide:sed qui fecerit
ea viuet in illis. Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis male-
dictum:quia scriptū est,Maledictus oīs qui pēdet in ligno:vt in gētibus bñdictio
Abrahæ fieret in Christo Iesu,vt pollicitationem spūs accipiamus per fidem.

Scriptum est enim.q.d. Illi qui qui ex operibus legis sunt maledicti sunt.& vere , quia sic
Scriptū est,in Deuteronomio, Maledictus est omnis qui non permanserit, non solum co
gnouerit:non in quibusdam tantum, Sed in omnib⁹,pceptis, Quæ scripta sunt in libro
legis. Permāserit dico,ita, Vt faciat ea.i.nō modo velit,sed ope īpleat,qđ nullus pōt face-
re. Vñ Petr⁹ ait,Quid tētatis imponere nobis iugū,quod neq; nos neq; patres nostri porta
re potuimus? Et est sensus. Quasi dicat,deus per Moysen multa qdē pcepit q̃ nullus imple-
re poterit,sed homini data sunt in onus ad eius domandā superbiā:qui dicebat, non deest
qui impleat,sed deest qui iubeat: & ideo maledicti erant oēs q sub lege erant,quia in omni-
bus erat reat⁹ transgressionis,a quo absoluti erant qui in gratia cōfidebāt,spūaliter saltem
legem implentes,in quo innuit desiderandū esse saluatorē,qui finē ponat his,& liberet non
solum ab aliis peccatis,sed etiam a maledicto legis. Cur ergo Galatæ transeunt a gratia ad
maledictionem? Quasi dicat,stulte faciunt. Quoniam autem.q.d.ex lege est maledictio,
ꝙ autem non sit ex ea iustitia,per authoritatem Abacuc ostēditur,& hoc est qđ dicit, Qm̄

A autē nemo iustificatur in lege.i.per opera legis, Apud deum,& si apud homines qui fallun tur. Manifestum est,ex verbis Abacuc.Ille iustificatur apud deum,qui eum gratis colit.s. non cupiditate appetendi aliquid ab eo praeter ipsum, vel timore amittendi. In ipso enim solo vera nostra beatitudo est.Manifestū est,dico,quod ait Abacuc,Iustus ex fide viuit. Iustus est,aliquis Ex fide,& per hoc Viuit,vita aeterna. Lex autem.q.d.Ex fide est iustitia & vita,sed lex nō est ex fide vt profuturis impleatur,sed timore.Posset em̄ videri quod opera legis ex fide fierēt,vt pro eis sperarēt aeterna:de quibus fides est,quod vtiq̧ nō faciebāt, sed ex timore poenę illa seruabant.Vnde subdit,sed Qui fecerit ea,viuet in illis.Non ait qui fecerit eā viuet in ea:cū praemisisset Lex non est ex fide,vt intelligas legē in hoc loco pro ipsis operibus quae in illis obseruationibus fiebant positā.Qui autē viuebant in his operibus,timebant vtiq̧,si ea non fecissent,lapidationē,vel crucē,vel aliquid huiusmodi pati. Ideo ait, Qui fecerit ea,viuet in illis,non apud deum,i.habebit pręmiū,ne ista morte puniatur,aliter em̄ plecteretur.Qui autem ex fide viuit,cum hinc exierit,tunc magis habebit praesentissimū pręmium.Non igitur ex fide viuit quisquis praesentia quae videntur,vel cupit,vel timet,quia fides dei ad inuisibilia pertinet. Vel, Lex non est ex fide.i.nil mandat credendum,sed faciendum.Alia non mutantur. Christus autē.q.d.Ex lege est maledictio nō iustitia:sed Christus redemit nos,Iudaeos De maledicto legis,sub quo eramus. Cur ergo

Augustinus

Augustinus

Augustinus

Augustinus

Ambrosius

Ambrosius

B vos Galatae ad idē tenditis? Factus,&c.q.d.redemit nos de maledicto legis.Ipse dico Factus.i.reputatus Pro nobis,non solū maledictus,sed Etiā maledictū:quo verbo secundum vsum loquēdi plus q̄ si diceret maledictus, intelligitur.i.valde peccator,dum vt reus occidi tur:& dum in eius contumelia dicitur cęco illuminato,Tu discipulus illius sis,nos discipuli Moysi erimus,Quia scriptum.q.d.Ideo reputatus est maledictū,quia suspensus est in cruce, Quia scriptum est,in Deuteronomio, Maledictus omnis qui pendet in ligno,pro suis videlicet sceleribꝰ. Nō enim ideo est maledictus,quia crucifixus est:sed quia in talē inciderit reatum vt meruerit crucifigi,quod non Christus.& ideo licet sit reputatꝰ,tamē non fuit maledictus maledictione culpę,& si maledictione poenę.Maledictio enim gemina est.s.culpę & poenę.Vnde & maledictū duobus modis dicitur.s.actiue & passiue.i.secūdum culpam & secundum poenā.Ostēso igitur qualiter hic locus accipi possit de maledicto culpae,& de maledicto poenę prosequamur. Factus est,&c.q.d.Christꝰ redemit nos a reatu praeuaricationis,qui propter hoc Factus est pro nobis,rei veritate, Maledictū.i.mortalis. Mortalitas autē ex peccato est,ideoq̧ & ipsa maledictio dicitur,& ex ea aliquid maledictū. Ne autem horreas quod dicit Christum esse maledictū , confirmat authoritate prophetę Moysi,subdens, Quia,&c.q.d.Vere factus est maledictum, Quia scriptū est, Maledictus est.i.vere mortuus.Et vere satis est miser, Omnis qui pendet in ligno. Ad literā hoc dixit Moyses de reis mortis,vt reo mortis hoc sufficeret si suspenderetur,quia haec poena caeteris abie-

Hierony.

C ctior & ignobilior erat.Ideo in Deuteronomio dictū est,Vt qui suspensus fuerit,in vespera deponatur,& ostendit quare, Quia maledictus omnis qui pēdet in ligno.q.d.satis est vel sit ei ad poenā quod suspensus moritur reus,& quod illic est vsq̧ ad vesperā,vt tunc deponatur & sepeliatur:ne si diutius ibi sit,maius sit opprobrium & macula generi eius. Ab hoc ergo maledicto poenę ostēditur Christus non fuisse immunis hac authoritate, Quia scriptum est,Maledictus omnis qui pendet in ligno. Maledictus.i. mortuus. Securus ergo ait Apostolus, Factus est pro nobis maledictū: Sicut non timuit de eodē dicere pro omnibus mortuus est.Hoc em̄ est maledictus quod mortuus est,quia mors ipsa ex maledicto est,& maledictum est omne peccatū , siue ipsum quod sit vt sequatur suppliciū,siue ipsum suppliciū: quod & vocatur peccatum,quia ex peccato fit.Suscepit autē Christus sine reatu supplicium nostrum,vt inde solueret reatū nostrū,& finiret etiā suppliciū nostrum.Vnde alibi apostolus ait,Misit deus filium suum in similitudinē carnis peccati,vt de peccato damnaret peccatum in carne.Quod enim dixerat similitudinē carnis peccati,hoc etiā appellat peccatum vbi ait vt de peccato,&c.Quia em̄ de peccato mors est,illa autē caro quāuis ex virgine, tamen mortalis fuit,eoipso quo mortalis erat similitudinē carnis peccati habebat. Cur ergo timeret Moyses dicere maledictum,quod Paulus non timuit dicere peccatum?Plane hoc propheta dicere debuit & praedicare:nec in hoc quod maledictus appellatus est qui pendet in ligno,contumelia in deo putanda est.Ex parte quippe mortali pependit in ligno. Mortalitas autē ex maledictione peccati primi hominis est. Si ergo diceret mors maledicta est,ne-

Ambrosius

Augus. contra Faust.

mo exhorresceret. Item, Si diceret peccatum maledictũ est, nemo miraretur. Quid autẽ pe- D
Augustinus pendit in ligno nisi caro mortalis, cuius mortalitas ex peccato veteris hominis erat? In ei⁹ peccati & mortis figura etiam Moyses exaltauit serpentem in eremo super lignum. In illa
Augus. contra Faust. enim figura mors domini pendebat in ligno. Nec in eo etiam maior inuidia est, quod addidit deo, vt diceret, Maledictus deo omnis qui pendet in ligno. In hebręis enim codicibus &
Hierony. nostris in Deuteronomio nunc habetur, maledictus est deo. In antiquis tamen Hebręorũ co
Hierony. dicibus non habetur nomẽ dei: & puto post passionẽ domini ab aliquo positum esse, vt nos
Augus. contra Faust. qui maledictum a deo credimus Christum, infamaret: sed non est hoc in contumeliã domini, qui ideo dicitur maledictus deo, quia odit deus peccatũ & mortẽ nostram, cum ad delendum eam misit filium suũ. Quid ergo mirum si maledictus dicitur deo qui in se habet quod deus odit. i. quod reprobat & delet? Addit proinde, Omnis, etiam Christus: ne futuri hęretici negent eius veram esse mortẽ. Prævidit enim Moyses hęreticos futuros, & verã domini mortẽ negaturos. & ideo volẽtes ab hoc maledicto Christum seiungere, vt a mortis etiã veritate seiungerẽt. Ergo contra longe futuros hęreticos de longe clamat Moyses, Sine causa tergiuersamini o hęretici, quibus displicet veritas mortis Christi. Maledictus enim omnis qui pẽdet in ligno, non ille aut ille, sed omnis omnino, etiam filius dei semper viuus in iustitia sua, mortuus autẽ propter delicta nostra, in carne suscepta ex pœna nostra. sic & semper
Augustinus benedict⁹ est in sua iustitia, maledictus autem in morte suscepta ex pœna nostra. Cũ enim ex homine & pro homine mortem suscepit, ex illo & pro illo etiam maledictum quod mortem comitatur suscipere non dedignatus est. Ideoq; additum est Omnis, ne Christus ad veram mortem non pertinere diceretur, si a maledicto penitus separaretur. Insipiens quidem honorificentia Christum a maledicto quod morti coniunctum est separat. & ita vere mortuum negat, dicens pependisse in ligno specie quadam falsę carnis, & non veram mortem in cruce soluisse. Contra quod propheta vere mortuum clamat, cum ait, Maledictus omnis E
Augustinus qui pẽdet in ligno. i. vere mortuus, pœna enim peccati, vel ex benedictione venit, vel ex maledictione. Sed si ex benedictione venit, optare debes semper esse in pœna peccati. Si autẽ cupis inde liberari, crede per diuinę sententiæ iustitiam ex maledictione venisse: qua dici-
Augustinus tur, Si tetigeritis, morte moriemini. Vt in gẽtibus. q. d. ita nos Iudæos redemit a maledicto legis, Vt, etiam, In gentibus, quæ non sub maledictione legis erant, Fieret benedictio Abrahæ, pmissa. Et hoc In Christo Iesu. i. per Christũ, fieret, dico, ita Vt, tãdem nos vtriq; s. Iudæi & gentes, Accipiamus pollicitationẽ spiritus sancti. i. beatitudinẽ æternã, quã spirit⁹ sanct⁹ in arram dat⁹ promittit. Accipiamus, dico, Per fidẽ, nõ per opera legis.

Fratres secundũ hominẽ dico, tamẽ hominis cõfirmatũ testamentũ nemo spernit aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dicit & seminibus quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo qui est Christus. Hoc autẽ dico testamẽtũ confirmatũ a deo, quæ post quadringẽtos & triginta annos facta est lex, non irritũ facit ad euacuandã promissionẽ. Nã si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abrahæ autẽ per promissionẽ donauit deus. F

Fratres secundũ hominẽ dico. Ostẽdit hucusq; iustitiã, nõ ex lege, sed ex fide esse, exẽplo sui & Abrahæ, & scripturarũ authoritate, nũc per humanã cõsuetudinẽ idẽ demõstrat. q. d. pbaui p rationes & auctoritates, qd p fidẽ nõ p legẽ dat spirit⁹ & iustitia, & beatitudo. Modo o Fratres dico. i. probo illud idẽ Secũdũ hominẽ. i. secũdũ humanã cõsuetudinẽ i qua quãuis sæpe nõ sit firmitas, Tamẽ testamẽtũ hois. i. ab hoĩe factũ, suis hęredib⁹ Firmum est, qa Nemo spernit, vt dicat nõ valere, nõ benefactũ esse Aut supordinat, vt aliter de reb⁹ illis disponat, sed est i auctoritate oĩm, maxime cũ Sit cõfirmatũ, testib⁹ & morte testatoris, sic Testamẽtũ. i. pmissionẽ dei, Lex nõ facit irritũ, qd subsequẽter dicit apls: qd si solũ subderet, facilis esset itelligẽtia i apatione similitudinis: sed ex eo aliquãtulũ obscurat, qa ãteq; illud iferat, pmittit cui factũ sit testamẽtũ a deo. i. pmissio. s. Abrahæ: qd ideo facit, vt ex dãtis & accipiẽtis dignitate videat incõmutabilis sponsio. Et hoc est qd ait, Abrahę. q. d. sicut testamẽtũ hoĩs firmũ est, sic pmissiões dei firmę sũt. & qsi qs diceret, Fuerũt ne ante legẽ aliquę pmissiões factę? Rñ. Fuerũt vtiq; qa Abrahę, quẽ nõ falleret de⁹, Dictę sũt pmissiones, a deo. Pluralr dicit pmissiões, qa frequẽter idẽ. i. ęterna btitudo pmissa est. Et semini ei⁹, Abrahę. i. Christo, non q; ad eũ fieret pmissio, sed ad eũ ptinebat, qa p eũ pmit-

A tebatur danda benedictio. Et quod semen illud Christus sit non alius, notat ex verbis scri-
pturę Genesis: quæ est, In semine tuo benedicētur omnes gētes. Non dicit scriptura, In
seminibus, quasi in multis. i. sicut faceret, si de multis vellet intelligi: Sed dicit in semine
tuo, quasi in vno. i. sicut quæ de vno vult intelligi, & illud vnum est Christus. Vnde subdit,
Qui est Christus. Dicit enim apostolus, Non potest alius inueniri qui omnes gētes bene-
dixerit. Hoc autē. q. d. hoc promisit deus Abrahę. Hoc autē testamētum confirmatum a
deo, per iuramenta, Dico, & affirmo, quod Lex non facit irritum. i. falsum, quod faceret si
per eam daretur benedictio. Promissio enim illa non dixit quod per legē esset benedictio,
sed per semen. quod si per legē benedictio est, frustra promisit semē, & frustra ipsum semē ve
nit. Non igitur per eam benedictio est, quia data est post multum tempus a promissione fa-
cta Abrahę. Si ergo de ea esset benedictio, homines illius tēporis. s. Abrahā, Isaac, & Iacob
nō habuissent eam. Et addit, Quæ, lex, Facta est. i. data, Post quadringētos &. xxx. an
nos, a promissione facta. Si ergo lex iustificat, non est iustificatus Abrahā, qui multum ante Augustinus
legē fuit. quod quia dicere non possunt, coguntur fateri non legis operibus iustificati homi
nem, sed fide, simul etiam nos cogit intelligere omnes antiquos qui iustificati sunt ex ipsa
fide iustificatos esse: ergo lex Non facit irritum. i. non infirmat lex promissionē, sed quod Ambrosius
futura: & quando futura significat. Ad euacuandam. q. d. lex non facit irritum quod iam
B valeret Ad euacuandam promissionē, quia falsa esset promissio, & Deus mendax. Nam
si. q. d. Vere euacuaretur. Nam si ex lege. i. ex operib⁹ legis datur Hęreditas. i. ęterna bea
titudo, tunc iam non est Ex promissione. i. ex eo quod promissio dixit, & ita promissio ex-
cluditur, & frustratur Abrahā: deinde destruxit consequēs dum subdit, Abrahæ autē. q. d.
si est ex lege non est ex promissione: sed est ex promissione, quod in parte ostēdit, quia De⁹
donauit Abrahæ, de quo non est dubium quin habeat, & constat quod sine lege fuit. Dona-
uit dico, per Repromissionē. i. per fidem Christi sæpe promissi.

Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius nō est, deus autem vnus est.

Quid igitur lex? Fit hic quæstio satis necessaria. Si enim fides iustificat, & priores sancti Augustinus
apud deum per eam iustificati sunt: quid opus erat legem dari? quod sic intulit interrogans
& dicēs, Quid igitur? Olim cum exponerem hoc capitulum, ita distinguendum putaui, vt Aug. in lib.
interrogatio esset, Quid igitur? ac deinde esset responsio, Lex propter transgressionem, retract.
&c. quod quidē nō abhorret a vero, sed melior mihi videtur ista distinctio, vt interrogatio
sit, Quid igitur lex? & inferatur respōsio, Propter transgressum, &c. q. d. quandoquidem
non est lex ad iustitiam, vel ad beatitudinē. Quid igitur lex? i. cur a deo data est lex? quæ est Augustinus
C eius vtilitas? Deinde ne frustra videatur data, cur data sit explanat, dicēs, Lex posita est, in Ambrosius
medio. s. inter promissionem & semē cui facta est promissio. i. inter Abraham & Christum,
Propter transgressionem, cohibendam. i. vt saltem timore cessarent homines transgredi,
& quandoque idem facerēt voluntate. Data est ergo vt populū dei erudiret sub timore dei, vt
dignus fieret excipere promissionē quæ est Christus. Vel posita est propter transgressio-
nem. i. vt homo superbe de suis viribus fidens acciperet præcepta, in quibus deficiens, & fa Aug. in lib.
ctus præuaricator, liberatorē saluatoremque requireret. Data ergo est lex, vt superborum cer- de profecti
uix quos faceret transgredi humiliaretur, vt medicus optaretur, qui sibi tantum tribuebāt, one iustitiæ
& voluntati suę tantum arrogabant, vt liberum arbitrium sibi putarent sufficere ad iusti- hominis.
tiam, dicētes, Nec deest qui impleat, sed deest qui iubeat. Data est ergo lex ad domandā eo- August. in
rum superbiam, illorumque prodendam infirmitatē. data est etiam duris in flagellum, data ser. de uerb.
est etiam in signum futurorum vt futura figuris attestaretur. Ecce habes quatuor datę legis apost.
causas breuiter distinctas, quæ in epistola ad Romanos plenius explicantur, vbi dicitur, Lex
subintrauit &c. Posita est, dico, vt staret, Donec veniret semen. i. Christus, & ideo iam lex
non est tenenda, Cui, semini, Promiserat deus. i. de quo promiserat quod per eum bene
dicerentur omnes gentes: contra quē facit qui legē reducit. Lex dico, Ordinata per ange-
los. i. per Moysen, & alios ministros dei: vel per angelos. i. ministerio angelorum hominibus Ambrosius
data. In quibus angelis erat vtique pater & filius & spiritus sanctus: & aliquādo pater, aliquā- Augustinus
do filius, aliquando spiritus sanctus: aliquando sine vlla distinctione personę deus per illos

figurabatur. Et nota quod non ait data, sed ordinata. q. d. ordinabiliter data. s. inter tẽpus D
naturalis legis, de qua cõuicti sunt quod iuuare nõ poterat, & tẽpus gratiæ ãte quã gratiã
conuincendi erant de lege. Magno vtiq; consilio dei factum est, vt post hominis casum illi-
co lex nõ daretur, vel dei filius mitteretur. Nisi enim hominis superbia prius vires suas ex-
petiretur, sui arbitrii libertati sufficiẽtiam arrogaret, & legẽ superflue datam, & Dei filium
frustra venisse iudicaret. Itẽ, Nisi lex scripta ei daretur, per quã quid posset probaret, Chri
sti aduẽtum superfluum iudicaret. Ne igitur detrahendi vel murmurandi occasionẽ habe-
ret, reliquit eum deus prius in libertate arbitrii in lege naturali, vt sic vires naturæ suæ co
gnosceret, vbi cum deficeret videns sibi liberum arbitrium non sufficere ad iustitiam, nec
tamẽ sic se humiliauit ad poscendam gratiam, sed superbe, legem scriptam legi naturæ ad-
iunctam sibi sufficere putans clamabat: non deest qui impleat, sed deest qui iubeat. Vt igi-
tur & de ipsa conuinceretur, anteq̃ filium mitteret, legẽ dedit, quæ peccati morbum detexit
non consumpsit: qua data inualuit morbus, aucta est infirmitas: non legis, sed naturæ vitio
& diaboli instantia, vt ita cognita vtriusq; legis insufficientia & sua infirmitate clamaret
ad medicũ, & quęreret gratiæ auxilium, & ita factum est. Multiplicatis enim infirmitati-
bus postea accelerauerunt ad medicum, qui veniens in forma serui sanauit vulnera homi-
nis languidi. Hic est Samaritanus ille qui ad vulneratum qui inciderat in latrones appro-
pinquauit, atq; vulnera eius alligauit, quẽ Sacerdos & Leuita immisericorditer. i. lex vetus
& sacerdotium, quia lex neminẽ ad perfectum duxit. Hic est etiã Heliseus ille qui misit ba- E
culum ad suscitandum filium Sunamitis, per quẽ cum ille resurgeret, tandem venit ipse He
liseus, & contraxit se atq; coaptauit puero mortuo, & resurrexit mortuus. Hic etiam est an-
gelus ille in cuius descensu mouebatur aqua, & sanabatur vnus. Hic est omnipotens sermo
qui a regalibus sedibus venit, dum medium silentium tenerent omnia. Primum silẽtiũ fuit
ante legẽ. Secundum sub lege. Tertium erit in gloria. Primum fuit ignorantia languoris.
Secundum desperatio curationis. Tertium adeptio sanitatis. Ante legem nãq; homo mor-
bum non agnoscebat suum, ideoq; silebat, nec quęrebat remedium. Vt autẽ lex subintrauit
& ostẽdit languidis vulnera sua, mox ruptum est silentium, & cœperunt ęgri poscere reme
dium: sed opera legis vbi non est salus sanari volẽtes, quod quęrebant inuenire nequibant.
Tandem igitur considerãs homo neminẽ per legem iustificari, quasi per diuturnos clamo-
res fatigatus, & desperans rursum loqui cessauit, & subsecutum est secundum silentium. Tũc
igitur õnipotẽs sermo patris a regalibus sedibus forma serui indutus in mundum venit.
Samaritanus ad vulneratum appropiauit. Angelus magni consilii in piscinam descendit.
Heliseus ad suscitandum mortuum accessit. i. summi regis filius, de concessu patris ad tole-
randam mortẽ passionis, de æqualitate maiestatis ad patibulum crucis, de sede regali ad of
ficinam peccati, de lumine cæli ad tenebras mundi vel inferni venit. Et veniens locutus est
pacẽ, dedit gratiam, proposuit misericordiam, promisit veniam, & ita rupto silentio cœpe
rũt ęgri pura fide ac vera cõfessione, quasi magnis clamoribus flagitare remediũ, & accelera F
re ad medicũ, per quẽ vulnera sanarent, morbus curatet. Recepta vero sanitate, & donata
vẽturę immortalitatis fœlicitate, nihil vltra restabit petendum: & tunc erit tertium beatũ
silentium. Ordinabiliter igitur & sapienti consilio lex data est, Per angelos, in quibus deus
loquebatur. Qui ergo nunc eam reducit, contra ordinem angelorum facit. Lex dico, posita
In manu mediatoris. i. potestate Christi, vt staret dum vellet, vel cessaret cum vellet: ergo
cõtra eum facit is qui eam destruxit. i. cõtra Christum, qui cum sit deus & homo, inter deũ
Aug. in psal & homines mediat, dum eos qui a deo recesserant per se reconciliat. Medius enim non est
mo. xc. nisi inter duos. Recesseramus a maiestate dei, & peccato nostro offenderamus eum, missus
est dei filius mediator, qui sanguine suo solueret peccata nosta quibus a deo separabamur, &
interpositus redimeret nos & reconciliaret ei, a quo auersi peccatis nostris & delictis tene-
bamur. Ipse est caput nostrum, ipse est deus ęqualis patri: sed deus, vt crearemur: homo, vt re
crearemur: deus vt faceret, homo vt reficeret. Mediator autẽ. q. d. lex quam habet media-
tor, Iudæorum tantum est: sed tamen ipse mediator non est vnius populi tantum. i. Iudæo-
rum qui legẽ habuerunt, sed etiam gentium. i. non solum Iudæos, sed etiam gentiles recon-
ciliat deo: & ideo nõ quęratis legẽ vt habeatis mediatorem. Deus autẽ. q. d. mediator nõ
est vnius, sed tamen est Vnus. i. sufficiẽs ad omnes reconciliandos deo, quia ipse est Deus,
Ambrosius & ideo aliud non adiungatis ei. Vel ita, Lex posita est in manu mediatoris. i. in potestate

A Christi qui est arbiter duorum populorũ,s.iudaici & gentilis. Mediator autẽ.q.d.lex quã habet mediator vnius populi est:sed ipse Non est,mediator. Vnius.i.nõ est arbiter vni⁹ populi,sed duorum inter se:quia duos populos discordes pacificauit in se lapide angulari. Hinc numerũ deorũ,& famulatũ elementorũ,inde ritus legis auferẽs,per quæ discordabãt, & sic facti sunt pacifici.Ipse enim est pax nostra qui fecit vtraq; vnum ,duos populos condens in se.Sed secundum istos,Christus non est arbiter duorum,qui inducti in legẽ de duo bus fecerunt vnum populum,& vnius populi nullus est mediator. Deus autẽ.q.d.Christus est mediator,nõ pater vel spiritus sanctus,sed Tamen vn⁹ deus est,non plures. Hoc dicit, ne prædicando Christum esse deum,qui secundum quod homo mediator est,vni deo contrarium prædicare videret,quia ipse homo iuxta quod deus est:cum pater vnus est deus,pa ter enim & filius vnus est deus.Deus eñ naturæ nomẽ est,& potestatis,quã in patre & filio indiuiduã manere ratio docet.Vel aliter dici potest, Lex posita est in manu mediatoris, mediator autẽ non est vnius,quasi inter aliquos vel aliqua medius est.Mediator autem esse non potest inter deum & deum,quia vnus est deus:sed inter deum & hominem,quasi inter duo extrema.Sed mediator est inquantum homo.Nam inquantum deus nõ mediator,sed æqualis patri est,hoc idem quod pater,cum patre vnus deus.Deus enim supra nos est,& nos infra illum,& multa interiacent spatia,maxime peccati interuallum longe nos distinguit

Ambrosius | Ambrosius | Ambrosius | Ambrosius | Aug.in ser. de natiuita. Ioan.

B atq; abiicit.In hac tanta distantia vt esset nobis via qua veniremus ad deum,accedit homo ad deum,& fit vna persona,vt non sit semideus,quasi parte dei,deus:& parte hominis, homo:sed totus deus,& totus homo.Et quia mediator est inter duo extrema, videretur,vel quod Christus non esset deus,vel quod duo dii essent.Ad quod respondet, Etsi mediator nõ est vnius,sed duarum extremitatum:tamen est deus & vnus cum deo patre per diuinam na turam,cui mediat per humanam. Nam si filius dei in naturali æqualitate patris maneret, nec se exinaniret formã serui accipiens,non esset mediator dei & hominũ,quia ipsa trinitas vnus deus est,eadem in tribus,s.in patre & filio & spiritu sancto deitatis æternitate,& æqualitate consistente.Si ergo Christus secundum vos o hęretici vnam tantum naturam habet,ostendite vnde sit medius inter nos & illam:vnde enim medius erit,si vtrãq; nõ ha buit?quia nisi talẽ dederis inter deum & homines,qui ita sit medius vt deus sit propter diui nitatis,& homo propter humanitatis naturã,quomodo humana recõcilientur diuinis,nõ ostẽdis.Nam ipse veniens,prius in seipso humana diuinis sociauit,per vtriusq; naturæ cõ munionẽ in vna eademq; persona.Deinde omnes fideles patri reconciliauit deo,dum sana ti sunt ab impietate superbię,quicunq; humilitatẽ Christi credendo dilexerunt,& diligẽdo imitati sunt.

Augustinus | Augustinus

Lex ergo aduersus promissa dei? Absit.Si enim data esset lex quæ posset viuificare , vere ex lege esset iustitia . Sed conclusit scriptura omnia sub peccato,
C vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.Prius autem quam veniret fides sub lege custodiebamur,conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat.Itaq; lex pædagogus noster fuit in Christo,vt ex fide iustificemur.

Lex ergo.q.d.quandoquidem lex est posita propter trãsgressionẽ.Est ergo lex Aduersus promissa dei?vt per eam impleatur aliter quã promissum est? Absit,non est inimica promissionis,sed confirmat eam.Si enim lex posset præstare vitã,& id quod repromissio spo ponderat exhibere,vere promissio per legem putaretur exclusa. Si enim.q.d. Vere nõ est contra promissa,quia ex lege non est vita.i.æterna beatitudo:quia si inde esset vita,tunc & iustitia,quod ita dicit, Si eñ data esset lex quæ posset viuificare.i.vitã conferre. Vere, non solum opinione Ex lege esset iustitia,sed non est ex ea iustitia,quia potius condemnat, & sub peccato cõcludit.Et hoc est quod dicit, Sed conclusit scriptura.i.lex ipsa. Omnia sub peccato.Lex dicitur scriptura,quia manens est,& scripta:vel ideo quia non dat spiritũ viuificantẽ,sed tantum est scriptura.Et hoc Conclusit omnia sub peccato.i.Iudęos omnino clausit sub peccati dominio. Victi eñ concupiscẽtia,& ipsius mandati trãsgressione rei facti sunt. Vel, Cõclusit omnia sub peccato,i.ostẽdit omnes homines clausos esse sub peccato.Non est eñ lex data vt peccatũ auferret,sed vt sub peccato omnia conclusa ostẽderet. Data est lex vt ęgrũ de morbo conuinceret,qui sibi sanus videbatur,vt peccata demonstrarentur,non vt auferrentur.Data est vt inueniret se homo,non vt morbus sanaretur,sed vt

Hierony. | Hierony. | Aug.in psal mo.xxxiii. | Augustinus | August.de uer.apo.

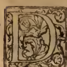
prævaricatione morbo crescente,medicus quæreretur.Qui ergo negat ęgritudinē suam,su- D
perfluum iudicat saluatorē.Ergo & in natura nostra creatorem laudemus:& propter vitiū
Augustinus quod nobis inflictum est,saluatorē quęramus.Et nota quod idem dicit hic,quod in epistola
Ambrosius ad Romanos conclusit deus,omnia in incredulitate vt omnium misereatur.Nostis enī pec
catis per legē conclusi sunt,vt se excusare non possint,sed quærant misericordiam.Et quasi
quis quæreret,replicans superiorē quæstionē,Cur ergo data est lex?Respon. Vt promissio
daretur credentibus ex fide Iesu Christi.q.d.ideo sic deus disposuit,vt homines vota sua &
August. de spū & lit. legis infirmitate accelerarent ad gratiā,& credendo promissa consequerentur.Lex ergo da
ta est vt gratia quæreretur,gratia data est vt lex impleretur.Nec enī suo vitio non impleba
tur lex,sed vitio prudentiæ carnis:quod vitium per legē demonstrandum,& per gratiā fuit
sanandum. Prius autē,vel, Enim,de Iudęis specialiter agit ostēdens quam vtilitatē exhi
buerit eis lex,q.d.lex conclusit omnia sub peccato,sed tamē fuit vtilis,quia Priusq̄ fides ve
niret,quasi spontanea,quam nullū meritum aduocauit. Custodiebamur,non liberi,sed ser
ui, Sub lege.i.sub onere legis.Vel, Custodiebamur sub lege,quasi inuiti.Custodiebamur
Augustinus dico, Conclusi,quasi in ergastulis seruire coacti.Conclusio eorū erat timor vnius dei & co
gnitio pręuaricationis,& quod prævaricatoores ipsius legis inuēti sunt,non ad perniciem,
sed ad vtilitatē valuit eis qui crediderunt.Cognitio enim maioris ægritudinis & desidera
ri medicū vehementius fecit,& diligi ardentius.Custodiebamur dico,vt sic assueti ducere-
mur In eam.s.tam bonam Fidem quæ,tēpore Christi Reuelanda erat,vbi multa aperta E
August. ad amanthum discipulum Manichei. sunt quæ prius obscura erant,quia occulta fuit fides in antiquis,quæ fides donum est dei,si-
cut & gratia.In quo enim nostrū prius erat fides,quam veniret gratia?Nemo pœnitus glo-
rietur se fidem ex proprio sensu genuisse,per quē posset credere deo,sed agnoscat per gratiā
a deo vnicuiq; reuelatā.Et si ante reuelationē fidei,hanc perscriptā vtilitatem lex tantum
Augustinus habuit,quid ergo vtilitatis post fidē habuit?Nihil. Itaq;.q.d.& quia lex custodiebat ad fi-
dem. Itaq; lex fuit pædagogus noster,nos quasi pueros ab illicitis comprimēs,& ad recta
Hierony. dirigens timore pœnarum.Pædagogus enim paruulis assignatur,vt lasciuiens refrenetur
ætas,& prona in vitia teneantur corda,dum tenera studiis eruditur infantia,& metu pœ-
nę coercita,præparatur ad maiora.Et hoc ipsum nomen pædagogi sonat compositum ab
eo quod pueros agat.i.ducat. Lex ergo populo lasciuienti ad instar pædagogi apposita est
vt custodiret eos,& futuræ fidei præpararet.Ecce honor legis,quia custodiuit vt pedago-
gus:sed hoc non est magnum,quia puerorum est non adultorum.Pædagogus fuit noster,di
co,Et hoc In Christo.i.in institutione Christi,qui ideo instituit,vt sic veniētes ad fidem
quasi pueri ad perfectionē,ex ipsa fide non ex lege iustificemur.Vel, Fuit pædagogus no-
ster in Christo.i.in exequendis præceptis Christi,vt sic Ex fide iustificemur.q.d.quādiu
fuimus rudes,lex erat nobis pædagogus:

At vbi venit fides,iam non sumus sub pædagogo. Omnes enim filii dei estis
per fidem,quæ est in Christo Iesu.Quicunq; enim in Christo baptizati estis,Chri F
stum induistis.Nō est Iudæus neq; Græcus,nō est seruus neq; liber,nō est mascu
lus neq; fœmina.Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu.Si autem vos Chri
sti,ergo Abrahæ semen estis,secundum promissionem hæredes.

At vbi venit fides.i.postquam reuelata est fides quæ prius occulta fuerat in antiquis. Iā
id est mox. Non sumus sub pædagogo.i.sub coactione quæ non est necessaria liberis.Vel,
Iam.i.in hac vita hoc bonū habemus,quod Non sumus sub pædagogo,& maius in futu
ro hobebimus. Omnes enim.q.d.ideo nos Iudæi tempore fidei pædagogum deseruimus,
quia Omnes,vos gentiles qui non habuistis legem, Estis filii dei.Quod ergo vestro exē-
plo deseruim⁹,vos accipitis.q.d.non debetis hoc facere,filii dei estis.Vos dico,entes, Per
fidem in Christo Iesu.i.vnū & idē cum deo,non vtriq; natura,sed charitatis copula. Qui-
cunq; enim.q.d.Vere per fidem estis in Christo. Nam quicunq;.i.cuiusq; conditionis vel
sexus Baptizati estis in Christo.i.institutione Christi ad similitudinē mortis eius, Chri
stum induistis.i.conformes ei facti estis,qd est vobis honor,& contra ęstus protectio.Quod
Hierony. autē Christus indumētum sit,alibi apostolus aperit,dicens,Induite vos dominum nostrū.i.
Aug. in lib. Christum.Induunt autē homines Christum,aliquando vsq; ad perceptionē sacramēti,ali-
de bap.par. quando etiam vsq; ad vitæ sanctificationē,Et illud primum bonis & malis est cōmune,hoc

A alterum vero proprium est bonorũ,in quo Christo.i.in cuius Christi fide, Non est Iudęus neq; Græcus,non est seruus neq; liber,non est masculus neq; fœmina.i.propter nihil horũ aliquis dignior est in fide Christi,& ideo nemo iudaizet,quasi per hoc fit dignior. Omnes enim.q.d.vere nihil horũ est per quod aliquis dignior fit in Christo,quia Omnes vos gẽtiles vnum estis.f.non differẽtes in aliquo. Vnum dico, In Christo Iesu.i.in fide Christi. Si autẽ.q.d.vos estis in Christo. Sed si vos Christi,estis:ergo Semẽ Abrahæ.i.iusti per fidem sicut fuit Abraham.Et si semen Abrahæ estis,quid ergo plus Iudæis est?Nihil. Dico ꝙ semen estis Abrahæ.Et ideo Estis hæredes,regni.Et hoc secundum Promissionẽ.i.secundum fidem Christi repromissi,non secundum carnales obseruantias.Nota quod supra semen Abrahæ dictus est Christus,vbi legitur ꝙ promissiones dictę sunt Abrahæ,& semini eius.Hic autẽ semen Abrahæ dicti sunt filii Christi.i.omnes credentes.verum quotiens Christus nominatur semen Abrahæ corporaliter sentiẽdum est,quod ex eius stirpe generetur:quotiens autẽ nos qui credimus in eum dicimur semen Abrahæ,tunc spiritualiter semen fidei accipere debemus. Hierony. Hierony.

CAPVT IIII.

B Ico autẽ,quanto tempore hæres paruulus est nihil differt a seruo, cum sit dominus omnium:sed sub tutoribus & actoribus est,vsq; ad præfinitum tempus a patre.Ita & nos cum essemus paruuli,sub elementis mundi huius eramus seruientes:At vbi venit plenitudo temporis,misit deus filium suum factum ex muliere,factum sub lege:vt eos qui sub lege erant redimeret,vt adoptionem filiorum reciperemus.

Dico autẽ,ꝙ lex debet cessare:Primũ ꝓbat humanę cõsuetudinis silitudine,deĩde ipsius legis auctoritate.q.d.modo nos gẽtiles & nos Iudęi sumus Christi & semẽ Abrahę & hęredes,sed olim nos Iudęi sub lege eram⁹ dũ paruuli fuim⁹,sicut hęres futur⁹,& a patre substitutus,dũ paruul⁹ est sub tutorib⁹ & actorib⁹ est nõ differẽs a seruo.Ecce iterũ quare lex non est tenẽda.Et hoc est qd ait, Dico autẽ.q.d.nõ solũ ꝓdictis modis ostẽdit lex nõ esse tenẽda, sed etiã hac silitudine.quã Dico.i.vobis ꝓpono.s.qd Quãto tẽpore hęres paruul⁹ est,ætate & sciẽtia. Nihil differt,a seruo,quia cogitur,& nullam habet potestatẽ rerum suarum. Cum.i.quãuis. Sit,futurus Dominus omnium,rerum suarum, Sed,potius, Sub tutoribus,qui eum contra hostes defendant, Et actoribus est,qui pro eo causas agant,& mores eius informent.Et hoc Vsq; ad tẽpus a patre præfinitum.i.determinatum,in quo libertas sui & suorum sibi datur.Postquam enim adultus est,libertatẽ sui & suorũ habet,alioquin iure exhęredatur. Verum est enim quia patres eius ordinauerunt,& vsq; ad quã ætatẽ C subiectus debeat esse,& in qua adultus emancipetur statuerunt:ita vt quãdiu paruulus est,libertate sua vti non valeat,nec dominari quasi hæres,sed similis prope seruis est in conditione procuratorum & actorum.Hoc exẽplo probat eos qui sub lege fuerunt paruulos fuisse circa meritum,nec libertatẽ habuisse causa peccati,vnde hanc illis comparationẽ adaptãs, subdit, Ita & nos.Iudæi, Cum essemus paruuli,cognitione dei,& viribus resistendi peccato, Eramus seruiẽtes,tum territi minis,tum blanditiis capti. Sub elemẽtis.i.sub lege quæ per elemẽta intelligitur,quia ipsa est prima institutio ad fidẽ & iustitiam,sicut ab elemẽtis principium discẽdi assumunt paruuli. Elemẽtis dico, Mundi, bene lex dicitur elemẽta mundi,quia lex non cęlestia & æterna,sed terrena promittebat,vel transitoria,vt est mundus. Vel in elemẽtis significantur neomenię.i.lunares dies & sabbatum,quæ Iudæi obseruabant.Si itaq; Iudæi sub elemẽtis mundi erant,quid differunt a Paganis? Pagani non sub elemẽtis seruiunt,sed ipsis elemẽtis. Colunt enim astra,solem,lunam,aquam,terram,& huiusmodi:Iudæi vero sub elemẽtis deo seruiebant,quia hæc ipse mandata dederat,vt obseruarent neomenias,& sabbata,& huiusmodi.In elemẽtis ergo neomenias.i.lunares dies significat & sabbata,quæ obseruabant Iudæi:non quod in elemẽtis sperarẽt vt Pagani,sed in his deum venerabantur dum paruuli erant,& ad tẽpus plenitudinis non peruenerãt.Sicut ergo paruulus sub pædagogo est & actore & tutore antequam sit adultus,ita Iudęis adhuc paruulis lex fuit pędagogus,quia timore compressit,& pręceptis dei seruire coegit.Fuit etiam tutor & actor Iudęis quos deus hęredes instituit,dum paruuli erant cognitione dei,

Ambrosius Hierony. Augustinus Aug. in lib. quęst.no.& uete.test. Ambrosius

& viribus resistẽdi peccatis: quo tẽpore erant etiam quasi serui, legalibus. s. pœnis a malis tet D
riti, & promissionibus tẽporaliũ ad bona incitati: nec sui dominabantur, sed viria: nec suo-
rum. i. hęreditatis æternę, cum essent horũ domini a deo instituti. His igitur fuit lex tutoris
loco, dum contra malignorũ spirituum impugnationes & gẽtiliũ persuasiones, qui ad idolo-
latriã traherẽt, illos defendebat ammonẽdo, increpando, aliquando puniẽdo, & sic æterna
bona illis conseruauit, quoniam ex illis Christus multos ab inferno liberauit. Fuit eis &
actor, quia causam eorũ apud deum bene egit, dum per sacrificia & expiationes deũ eis pla
cauit. & hoc vsq ad tẽpus præfinitum. i. vsq ad aduẽtum Christi, in quo constituit deus vt
perfecti & liberi fierẽt, & hæreditatẽ obtinerẽt: alioquin exhæredarentur. de quo tempore
subdit, At vbi venit. q. d. cum essem⁹ paruuli sub elemẽtis mundi seruiebam⁹: At vbi. i.
non fatali necessitate, sed sola dei voluntate Venit plenitudo tẽporis. i. postq̃ tẽpus pręce
Ambrosius dẽs adimpletum est. Plenitudo enĩ tẽporis est completũ tẽpus qđ præfinitũ fuit a deo patre
quãdo mitteret filium. Vel, Plenitudo tẽporis, dicitur tẽpus gratiæ, ideo quia in eo plene
danť dona spiritus sancti, & quæ prædicta fuerant de Christo implẽtur: vbi inquam venit
illud tẽpus, Misit de⁹ filium suum. i. visibilẽ fecit hominib⁹. Attẽde qđ ait, Vbi venit ple
nitudo tẽporis misit de⁹ filiũ suũ: cui simile est illud qđ Ioãnes euãgelista ait, Nemo misit in
Ambrosius illũ manus, quia nondum venit hora eius. hoc est, quia nolebat. Non enĩ dominus sub fato
super Ioan. natus est: hoc nec de te credẽdum est, nedum de illo per quẽ factus es. Non est enĩ hora eius
vel nostra, nisi volũtas ei⁹. Nõ ergo horã dixit qua cogereť mori, sed qua dignareť occidi. E
Tẽpus enĩ expectabat quo moreretť, qa tẽp⁹ expectauit quo nasceretť. Ideo multi dicũt, Qua-
re non ante venit Christ⁹? Quib⁹ respondẽdum est, quia nondũ venerat plenitudo tẽporis
moderãte illo, per quẽ facta sunt tẽpora. Sciebat enĩ quando venire deberet, vel etiam pati,
& cætera facere. Ante tamẽ longa series pręconũ præmittẽda erat. Nõ enĩ aliquis paru⁹ vẽ
turus erat, diu fuerat prædicẽdus, semper tenẽdus: quãto maior iudex veniebat, tanto pręco
num series longior pręcedere debebat. Ideo ait, Vbi venit plenitudo temporis misit deus,
pater Filium suum factum ex muliere. Nota q eum qui erat increatus factum dicit. Fecit
Aug. in ser. de trini. ergo eum pater ex muliere sub lege. Cũ igiť ait, Misit deus filiũ suũ factũ ex muliere, satis
ostẽdit eoipso missum filium quo fact⁹ est ex muliere. Quid est enĩ natiuitas filii de virgine
Maria? Certe assumptio formę serui. Nam quid est aliud nasci filio, q̃ accipere formã serui
in vtero virginis? Hoc autẽ fecit pater, fecit & filius: filius quidẽ nõ pater natus est de virgi
ne Maria, sed natiuitatẽ filii de Maria & pater & filius operatus est. Similiter non est pas-
sus pater, sed filius: passionẽ tamẽ filii & pater & filius operat⁹ est. Tradidit enĩ pater filium,
& tradidit filius seipsum. Passio hæc vni facta est, sed ab vtroq facta est. Sicut ergo natiui-
tatẽ, ita & passionẽ Christi, nec pater fecit sine filio, nec filius sine patre. Iudas autem quid fe
cit nisi peccatum? Veniamus ad resurrectionẽ: non resurrexit pater, sed filius: resurrectionẽ
tamẽ filii operatus est pater & filius. Ecce quid est missum esse filium. Sed quæritur vnde &
Aug. in lib. de trinit. quo missus est filius. Ego, inquit, exiui a patre, & veni in hunc mundum: hoc est mitti. De il- F
lo tamen euangelista dicit, In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mũdus eum non
cognouit. Deinde cõiungit, In ꝓpria venit. Illuc autẽ missus est quo venit, & si in hunc mun
dum missus est, quia exiuit a patre, & venit in hũc mundũ, & in hoc mundo erat, illuc ergo
missus est vbi erat. Vnde & illud in ꝓpheta dicit, Cælum & terrã ego ĩpleo. Qđ si de patre
dictũ accipiať, vbi potuit esse sine verbo suo, sine sapiẽtia sua, quæ pertẽdit a fine vsq ad fi-
nẽ for. & d. o. suauiter: sed neq sine spiritu suo vsq̃ esse potuit. Itaq si vbiq deus est, vbique
etiam est spiritus eius. Illuc ergo & spiritus sanctus missus est vbi erat. Quęrendum ergo est
diligẽter quomodo intelligatur ista missio siue filii siue spiritus sancti. Quod quia in episto
la ad Romanos pertractatum est iuxta humanæ capacitatis valitudinẽ, hic perstringimus
ad alia festinantes. Si tamẽ sobrie de dei filio quæ digna sunt opinemur, ideo missum intel
ligere debemus, quia ex illo incõprehẽsibili inenarrabiliq secreto maiestatis profundę, de-
dit se cõprehẽdendum mẽtibus nostris dei verbũ: non solũ cum se exinaniret, sed etiam cũ
habitaret in nobis: sicut scriptũ est, Quoniã inhabitabo in illis. Solẽt enĩ obtẽdere minorẽ
patre esse filium, quia missus est. Cõstat autẽ eo nõ minorẽ esse, quia missus est. Cõsidera enĩ,
quia dominus Christus in Isaia a spiritu sancto dicit se esse missum. Nunqd ergo spiritu mi
nor est fili⁹, quia a spiritu missus est? Habes enĩ scriptũ, q filius a patre & spiritu ei⁹ dicat se
esse missum. Vides ergo q simplicitas sermonis, nõ iniuria fit missionis. Misit ergo deus

A filiũ suũ factũ ex muliere,forte hoc mouet q̃d dicit ex muliere,nõ ait ex virgine,sed nõ mo Aug.in ser.
ueat. Vtrũq; em̃ de scriptura dicit,& ex virgine,& ex muliere. Ex virgine,vt ibi,Ecce vir- de trinit.
go cõcipiet,&c.Ex muliere autẽ,vt hic,q̃d nõ est cõtrariũ.Mulierẽ enim ꝑ fœmina posuit Augustinus
more locutionis Hebrœorũ.Vsus em̃ hebrœ locutionis mulieres dicit,non virginitate cor-
ruptas,sed fœminas:sicut in Genesi legit̃ de Eua,quãdo ipsa facta est,Formauit eã mulierẽ,
nec adhuc passa erat cõcubitũ viri.Irẽ,nõ te offendat q̃d ait, Factũ,cũ cõfiteamur natũ. Aug.in ser.
Factũ em̃ nõ cõfitemur nisi hominẽ.Deus autẽ semp faciẽs est,fieri nescit vt fit,sed fit vt ali de trini.
quid alicui fit:sicut dicit̃,Dñe refugiũ fact⁹ est nobis,quando factus est qui nunq̃ factus est.
Dominus autẽ Christus homo fact⁹ est vt esset homo.i.vt q creator semper erat,creatura
esset.Manẽs em̃ deus factus est homo,vt fieret quod non erat,nõ vt periret quod erat.Factũ Augustinus
ergo dicit ꝓpter susceptionẽ creaturæ.& addit, Factũ sub lege.Saluator fieri debebat sub Ambrosius
lege vt circũcisus appareat,quasi filius Abrahę cui promissus erat,signũ habẽs eius cui ꝓ-
missus fuerat,in quo impleta est circuncisio,& ideo iam signum cessat.Credidit em̃ Abra-
ham se habiturum filium in quo benedicẽtur omnes gẽtes,quod iam factum credim⁹. Fa-
ctum,ergo, Sub lege,dixit,quia & circuncisus est,& hostia legalis pro illo oblata.Nec mirũ
si & illa legis opera sustinuit ex quibus liberaret eos qui eis seruiliter tenebantur:qui etiam
mortem sustinuit,vt ex illa alios liberaret.Factus est ergo Sub lege.i.sub onere legis,sicut
B sub aliis pœnis.Vnde subdit, Vt eos qui sub lege erãt,pressi & rei, Redimeret,a diabo
lo,a perditione,a peccatis.Et nota quod duo proposuit.s.factum ex muliere,factũ sub lege, Aug.in psal
sed mutato ordine,illis alia duo respondet.Ad id enim quod dixit Factum sub lege,illud mo.xxxi.
retulit, Vt eos qui sub lege erant redimeret. Ad illud quod dixit Factũ ex muliere, hoc
aliud refert Vt adoptionem.q.d.ideo fact⁹ est de muliere Vt adoptionẽ filiorũ recipe
remus.i.bona quæ per gratiã dantur per quæ sunt filii.Vel, Reciperemus adoptionẽ filio
rum.i.participes essemus diuinæ gloriæ.Sicut em̃ participat nostra natura,ita ad suã vidẽ
dam nos adoptat.Hinc em̃ adoptionẽ recipimus,quod ille vnicus dei filius non dedignat⁹ Augustinus
est participationẽ naturæ nostræ factus ex muliere:vt non solum vnigenit⁹ dei esset vbi fra
tres nõ habet,sed etiã primogenitus in multis fratribus fieret.Adoptionẽ autẽ dicit,vt di- Augustinus
stincte intelligamus vnicũ dei filium:nos enim beneficio & dignatione filii dei sumus:ille
natura est filius q hoc est q̃d pater.Vnicũ em̃ filiũ deus habet quẽ genuit de sua substãtia, Augu.con
nos autẽ non de sua substãtia genuit.Creatura em̃ sumus quam nõ genuit,sed fecit:& ideo tra Faust.
vt fratres Christi secũdum nostrũ modum faceret,adoptauit.Iste itaq; modus quo nos deus
cum iam essemus ab ipso nõ nati sed conditi & instituti,verbo suo & gratia sua genuit,vt
filii eius essemus.Adoptio vocat̃:vnde,Dedit eis potestatẽ filios dei fieri,&c. Nec dixit ac- Augustinus
ciperem⁹,sed reciperemus,vt significaret hoc amisisse in Adam ex quo mortales sumus. Augustinus

C Quoniam autem estis filii dei,misit deus spiritum filii sui in corda vestra cla
mantem Abba pater.Itaq; iam non est seruus sed filius;q; si filius,& hæres per
deũ.Sed tunc quidem ignorantes deum his qui natura non sunt dii seruiebatis.

Quoniã autẽ.q.d.non solum nos Iudæi qui credimus,filii dei sum⁹:sed etiã vos Gentiles
Estis filii dei,quod ꝓbat effectus, Quoniã misit deus,pater Spiritũ filii sui,quẽ etiam fi
lius mittit In corda nostra,tam Iudæorum.s.q̃ gẽtium,qui spiritus ꝓbat nos esse filios.Vt Ambrosius
enim probaremur adoptati esse a deo in filios,spiritũ suum dedit nobis,qui signum patris
ostẽdat in filios,vt quia nos non hoc auderemus dicere.s.pro infirmitate & indignitate no
stra,suggerat vt audeamus dicere.Vnde subdit, Clamantẽ.q.d.spiritum,dico, Claman
tem.i.qui facit nos clamare:quod nunq̃ præsumeremus,nisi spiritus doceret. Quid? Abba Augustinus
quod est pater.Abba Hebraicũ est,idipsum significans quod & pater.& hanc consuetudinẽ Ambrosius
in plurib⁹ locis scriptura seruat,vt Hebraicũ cũ verbũ interpretatione sua ponat.Duo nãq; Augustinus
sunt verba quæ posuit,vt posteriore interpretaretur primum. Nam hoc est Abba quod pa-
ter.Elegãter autẽ intelligit̃ nõ frustra duarũ linguarũ verba posuisse idẽ significãtia ꝓpter
vniuersum populũ q de Iudęis & gẽtib⁹ in vnitatẽ fidei vocat⁹ est,vt Hebręum verbum ad
Iudęos,Gręcũ ad gẽtes ptineat.Vtriusq; autẽ verbi eadẽ significatio,ad eiusdẽ fidei spũsq;
vnitatẽ.Notãdũ q̃a clamor ĩ scripturis nõ magnę vocis emissio,sed sciẽriç intelligat̃ & in- Hierony.
tẽtionis magnitudo.Nos ergo clamam⁹:sed ille clamare dict⁹ est qui efficit vt clamemus. Augusti. de cor. & gra.

Misit ergo spiritum filii sui clamantē Aba pater:i.nos clamare faciētē. Et nota spiritum D
Aug. super Ioannem. etiam esse filii,& nota hic trinitatē. Sed aliquis forsan quærit, vtrum & a filio procedat spiritus sanctus. Filius enim solius est patris filius,& pater est solius filii pater. Spiritus autem sanctus non est vnius eorum spirit⁹,sed amborum. Vnde domin⁹ ait,Spūs patris vestri q lo quit in vobis. Et apostolus ait, Misit deus spiritum filii sui,& multa alia sunt testimonia,q- bus euidēter ostēdit & patris,& filii esse spiritum,qui in trinitate dicit spiritus sanct⁹. Nec ob aliud æstimo ipsum proprie vocari spiritum sanctum,cum etiā si de singulis interroge- mur,non possumus patrē & filium dicere,nisi spiritum,quoniā spūs est deus. Quod ergo cō- muniter vocanť & singuli,hoc ppriе vocari oportuit eum, qui non est vnius eorum,sed in quo cōmunitas apparet amborū. Cur ergo nō credamus quod etiam de filio pcedat spirit⁹ sanct⁹,cū filii quoq; ipse sit spūs? Si eñ ab eo nō pcederet,nō post resurrectionē se repręsen- tans discipulis insufflasset eis,dicēs, Accipite spiritū sanctum. Quid eñ aliud significauit illa insufflatio,nisi quod pcedat spiritus sanctus de ipso? Ad hoc etiam pertinet illud quod ait de muliere fluxum sanguinis patiēte, tetigit me aliquis. Ego eñ sensi virtutē de me exis se,nam virtutis nomine appellari spiritum sanctum,ex eo clarum est quod Marię angelus dixit, Spiritus sanctus superueniet in te,& virtus altissimi obumbrabit tibi. Et dominus eū pmittens discipulis,ait, Sedete in ciuitate,quousq; induamini virtute ex alto. Hæc est ergo virtus de qua dicit euangelista, Virtus de illo exibat,& sanabat omnes. Cum autē de patre E
Aug. in lib. iii. de trinit. & filio pcedat spūs sanct⁹,dicit tamē ipse fili⁹ illū a patre pcedere,qa ad eum solet referre, & quod ipsius est de quo etiam ipse est: sicut alibi ait, Mea doctrina non est mea,sed eius qui me misit. Si hic intelligit eius doctrina quam tamē dicit non suam esse,sed patris: quātoma gis illic intelligēdus est & de ipso pcedere spiritus sanctus,vbi dicit eum de patre pcedere? A quo eñ habet filius vt sit deus,est eñ de deo,deus ab illo habet vt etiā ab illo pcedat spūs sanct⁹. Christus dicēs,quē ego mittā vobis a patre:& alibi,quē mittet pater in noīe meo,nō dicēs a me, ostēdit φ toti⁹ diuinitatis,vel si meli⁹ dicit,deitatis principiū pater est. Itaq; q.d.qa spūs clamat in nobis pater. Itaq; iam.i.a tēpore gratię, Non est,aliqs nostrū qui credimus in Christū. Seruus.s.timore seruiēs. Sed filius.s.ex dilectione seruiēs. Quod si filius,est, Et hæres, erit in futuro.& hoc Per deum.i.per operationē & misericordiam dei. Vel hoc iuro Per deū. Sed tunc,&c.q.d. Modo estis filii,modo dicitis pater, Sed tūc qdē,qñ infideles eratis Ignorantes deū,& ita erit vobis aliqua excusatio. Seruiebatis eis
Ambrosius qui nō sunt dii ī natura,sui.sed opinione hoīm dicēdo, Qui ī natura nō sūt dii,vnū dei ve ri ostēdit esse naturā.s.pris,& filii,& spūs sācti. Quid autē est natura deū esse,nisi verū deū esse? Vñ alibi apľs ait, Cōuersi estis seruire deo viuo & vero. Natura eñ viu⁹ & ver⁹ est de⁹.
Aug. in lib. de trini. Ver⁹ ergo de⁹ est q naturalr de⁹ est. Veri ergo dii esse nō poterāt,quib⁹ hoc naturalr mini me suppetebat. Igit saluator ver⁹ de⁹ est,q secūdū essentiā de⁹ est. Sed dicūt heretici nō na-
Didimus in lib. de spiritu sancto. tura esse ī filiū,sed creatū. Quib⁹ rñdēdū,qa si natura de⁹ nō est fili⁹ sed creatura,nec colen dus est oīno,nec vt de⁹ adorād⁹:dicēte apľo, Coluerūt & seruierūt poti⁹ creaturę q̄ creatori, F Sed illi ad hęc replicabūt & dicēt, Quid est φ carnē eius quā creaturā esse nō negas simul cū diuinitate adoras,& ei nō min⁹ quā diuinitati deseruis? Ego dñicā carnē īmo pfectā ī Chri sto humanitatē, ideo adoroq; a diuinitate suscepta & deitati vnita est,vt nō aliū & aliū, sed vnū eūdēq; deū & hominē dei filiū esse cōfitear. Deniq; si hominē separaueris a deo, vt Fotin⁹ vel Paul⁹ Samosathen⁹,illi nūq̄ seruio nec credo,velut siqs purpurā vel diadema re gale iacēs inueniat,nunquid ea conabitur adorare? Cum vero ea rex fuerit indut⁹,periculū mortis incurrit,si ea cum rege adorare quis contempserit. Ita etiam in Christo domino hu manitatem nō solam vel nudam, sed diuinitati vnitam.s.vnum filium,deum verum,& ho minem verum,si quis adorare contempserit,æternaliter morietur.

Nunc autem cum cognoueritis deum,imo cog niti sitis a deo,quomodo con- uertimini iterū ad infirma & egena elementa,quibus denuo seruire vultis? Dies obseruatis,& menses,& tempora,& annos. Timeo vos ne forte sine causa labora- uerim in vobis. Estote sicut ego,quia & ego sicut vos. Fratres obsecro vos , nihil me lęsistis. Scitis autē quia per infirmitatē carnis euāgelizaui vobis iampridem, & tentationem vestram in carne mea non spreuistis neq; respuistis:sed sicut ange- lum dei accepistis me,sicut Christum Iesum. Vbi est ergo beatitudo vestra?

A Nunc autē.q.d.olim seruiebatis falsis diis cum ignorabatis verū deum. Sed & nunc,cū aperta est veritas Cū cognoueritis,vel, Cognoscitis deum,& ita grauius peccatis quam olim. Quomodo iterū,&c.hic est ordo literę,sed interponit, Immo cogniti,&c.q.d,dico,cognoueritis deum qđ non est a vobis,sed potius quia gratia dei approbati estis & amari.& hoc est Immo cogniti estis a deo.i.suo munere cognitores suos nos fecit.Hoc genere locutionis frequēter vtitř scriptura.Vnde in Psal.ait vir ꝓpheticus,Sic in sctō apparui tibi, vt viderē virtutē tuā.nō dixit,Apparui tibi vt videres,sed vt viderē. Simile est hoc qđ ait apostolus, Nūc autē cū cognoueritis deū,imo cogniti estis a deo.Correxit eñ qđ dixerat, cū ait, Immo cogniti estis a deo,vt per hoc intelligam⁹,nec hoc quidē nobis esse tribuendum ꝙ noscim⁹ deū,sed illi⁹ misericordiæ tribuam⁹.Cū dicit,Cognoscit nos de⁹,sic intelligēdum est,i.cognitionē sui nobis præstat.Nō eñ a nobis est ꝙ nouim⁹ eū,sed ab eo.Ab ęterno quidē nouit quos tūc apl's cognitos dicit:sed tūc cognoscere dicit,quādo vt cognoscat facit,sicut dicit quiescere cū ei⁹ munere requiescim⁹.Nō eñ tūc cognouerat eos de⁹ pręcognitos videlicet ante cōstitutionē mūdi,sed tūc ipsi eū illi⁹ munere nō sub merito vel sua facultate cognouerūt:& ideo maluit topice loqui,vt tūc ab illo cognitos diceret cum eis cognoscendū se pręstitit:& verbū corrigere,quasi hoc minus recte dixerit qđ ꝓprie dixerat:q̄ sinere vt hoc sibi attogarēt se potuisse qđ eis posse ille donauerat.cū inquam cognoueritis deum Quomodo cōuertimini,a fide, Ad elemēta.i.ad legē initialē,ad cultū dei.Elemēta dei Infirma & egena.Lex dicit infirma,quia perfecte nō iustificat egena:qa quātum iuuat,nō per se sed respectu gratiæ facit.Conuertimini dico, Iterū,vt ante conuersionē,sed nunquid ante cōuersionē Galatæ isti legē seruauerāt,nō vtiq̄ qa gētiles erāt,& superstitiosi idololatrię deseruierāt. Ideo dicit, Iterū, quia legis obseruātia cui tunc diditi erāt,erat peccatorum pœne par seruituti idolorum cui vacauerant ante conuersionem. Vnde subdit,

Aug. in psal. tho. lxxii. *August. de gra. no. t.* *August. de ciui. dei.* *Aug. super Genesim ad literam.*

B *Hierony.*

Quibus,&c.q.Quomodo conuertimini ad elementa quibus denuo seruire vultis?ideo dicit denuo,vt ostendat quod non distat modo lex post Christum ab antiqua idololatria. *Augustinus*

Dies,q.d.vultis seruire elementis.Et vere,quia Iam obseruatis dies,iudaico ritu,vt sabbata & decimam mensis primi vsq̄ ad quartādecimā qua agnus immolabatur,& a quartadecima vsq̄ ad vigesimāprimam eiusdem mensis,quando azyma comedebātur. Septē etiam septimanas quas ritu iudaico post azyma computant.Dies Israelitici Pentecostes seruant, necnon & clangorem tubarum,primo die mēsis septimi,decima etiam eiusdem mensis expiationem & ieiunium,& in quintadecima cœnophegiam. Et menses obseruatis,vt neomenias.Menses etiam custodiunt ,quia primum & septimum mensem obseruant. Et tempora,vt tempus egressionis de Aegypto.tēpora etiam colebant qui per annos singulos Hierosolymam veniebant,putantes se implere domini præceptum,dicentis,Tribus tēporibus anni,diem festum agetis mihi, & apparebit masculinum tuum in conspectu dei tui. Et annos,septimos.Puto equidem hoc de septimo remissionis anno dici,& de quinquagesimo qui ab illis Iubileus dicitur,quem Iudæi aliquando suo ordine seruare nequiuerunt captiuitate pressi,qua soluta pro eo septimum annum septimę decadis coluerunt,qui potest intelligi vel sexagesimus vnus annus quo indulta est eis a Cyro & Dario licentia redeundi de Babylonia,vnde completis annis septuaginta redierunt.Vel potius septuagesim⁹ vnus, quem reuersi in Hierusalem pro quinquagesimo qui Iubileus dicitur obseruarūt. Timeo,q.d.hoc iam facitis,peius autem Timeo.s.ne forte Laborauerim in vobis sine causa.i.inutiliter, quod est si legem plene suscipitis; ac si dicat,vestram leuitatem timeo,non aliud.Vel ita,

Hierony. *Hierony.*

C

Quomodo iterū,vt hoc de errore gētiliū intelligamus:in eo eñ qđ dicit, Cōuertimini iterum ad infirma & egena elemēta,nō circūcisis,sed gētibus loquit,quibus hāc scribit epistolā:nec ad circūcisionē vel legē dicit eos reuerti in qua nunq̄ fuerāt,sed ad infirma & egena elementa:quibus rursus vt antea seruire volunt:quod de gentibus intelligere cogimur. Vulgatissimus enim est error iste gentilium,vt vel in agendis rebus,vel in expectandis vitæ & negotiorum suorū ab Astrologis & Chaldęis notatos dies,& menses,& annos,& tempora obseruēt:quos redarguit,dicens, Nunc autem cum cognoueritis deū, quomodo iterū cōuertim.ad infirma & egena elementa quibus denuo vultis seruire,id est ad superstitiosas tēporū obseruationes.Manifestū est eñ volumina tēporū p elemēta hui⁹ mūdi,hoc est cælū & terrā,& mot⁹,atq̄ ordinē syderū amministrari:quæ infirma appellat,ex eo quod infirma *Augustinus*

& instabili specie variantur, egena vero, eo quod egēt summa & stabili specie creatoris vt D
Ambrosius possint esse quomodo sunt. Vel egena elemēta dicit, eo quod sui inuicē egēt ad regēdū mūdum. Dies, q.d. vere seruire vultis, quia Dies obseruatis & mēses, & tēpora, & annos. Dies obseruāt, vt q dicūt hoc die nō est aliquid incipiēdū. menses autē colūt, qui cursus lunę perscrutantes dicunt, tali luna nō est aliquid inchoandū. Tēpora vero cū dicūt, modo est initium veris. Annos autē cū dicūt, nou[9] ann[9] est. Calēdæ sunt Ianuarii, nō licet hoc vel illud
Ambrosius facere. Sed nulla debet esse suspicio harū rerū, qa pspere potest cedere quicquid simpliciter
Augustinus sub dei deuotione fit. Et nota qđ dupli'r erāt subuersi Galatæ, vt ad legē & ad pristinos errores cōuerterent: ergo eligat lector vtrā volet sentētiā, dūmodo intelligat ad tantū periculum animę ptinere supstitiosas tēporū obseruātias, vt huic loco subiecerit apostolus. Ti-
Augustinus meo, &c. q.d. hoc iam facitis, sed deteri[9] Timeo, s. Ne forte sine causa laborauerim in vo
in enchirid. bis. Sūt quędā q leuissima putarent nisi ī scripturis demōstrarent opinione grauiora. Quis em̄ dicētē fatue fratri suo, reū gehēnę putaret, nisi veritas hoc diceret! Sil'r dies obseruare & tēpora non putaret adeo graue, nisi apl's diceret, Timeo ne forte sine causa laborauerim ī vobis. Hæc autē obseruāt q certis dieb[9] vel mēsib[9] vel annis volūt vel nolūt aliqd inchoare, quasi fausta & infausta sint tēpora. Nō itaq; ista obseruem[9], ne ab aplo ista audiam[9],
Aug. in lib. Timeo, &c. Eos em̄ culpat qui cōstellatiōes sequunt dicētes, nō pficiscar, quia luna sic fert,
ad ianuariū vel pficiscat vt pspera cedāt, qa ita se habet positio sydex. Agā hoc mēse cōmerciū, qa ista E
stella agit mēsem: nō plātabo hoc anno vineā, quia bissext[9] est. Tales culpant, nō quia naturales elemētorū effect[9] in syderū ordinatissima cōuersione nouerūt, vt. s. tēpestate nō nauigēt, autūno seminent: de quib[9] cū conderent dictū est in Genesi, Et sint in signis, & tēporibus, & dieb[9], & mēsib[9]. Estote. q.d. Timeo ne sine causa laborauerim in vobis, sed Estote sicut ego, sum qui legem dimisi, & debetis esse, Quia ego fui, olim in lege, sicut vos modo
Ambrosius vultis esse, & dimisi nō sine ratione. Vel ita, Estote sicut ego, quia & ego sicut vos, homo sum qui de errore correct[9] sum, ita & vos potestis corrigi. Vel ita, Estote sicut & ego, quia
Augustinus ego qui legē habui, sum modo sine lege sicut vos. Cum enim Iudæus natus sim, iam illa carnalia spiritali diiudicatione contēno. Fratres, aspere correctos Galatas recreat apostol[9] p bene gesta, apponēs post aspera suauia more salutaris medici. q.d. & debetis esse sicut ego, quia o Fratres, ego Obsecro vos, dico, obsecro & secure obsecrare possum, vt quos merito diligo, quia nihil me lęsistis, & ita non penes vos inimicitiarū mearum est causa. Hoc dicē do excusar se, quia pseudo dixerant Paulum Galatis inimicum, nec voluisse eos docere quæ in aliis ecclesiis prędicabat. Hanc calūniam diluēs apostolus inimicitiæ causam submouet, cum ait, Nihil me lęsistis, scitis autem. q.d. non me lęsistis, sed potius honorifice me recepistis cum causam spernendi habuistis, & hoc est quod ait, Scitis autem quod per infirmitatem carnis meę, quia caro mea afflicta erat. Euangelizaui vobis iampridem, & pro tanto tempore non spreuistis me. Vnde subdit, Et non spreuistis tentationem vestram in carne F
Ambrosius mea, id est me tribulatum per quod vos diabolus tentabat, ne crederetis. Tētati enim sunt cum tribulationem secundum carnem pateretur apostolus, vtrum timore desererent eum, an charitate amplecterentur. Opportune ergo ac decenter facit eos recolere charitatem suam, ne tanquam inimicum illum deputent, dicens, Scitis autem quod per infirmitatem carnis, id est cum paterer persecutionem Euangelizaui vobis iampridem, & tentationem vestram in carne mea, id est tribulationem quam patior in carne, qua videtur quales estis.

Non spreuistis, tanquam inutilem vel vilem. Neque respuistis, vt non susciperetis communionē periculi. Distingue inter illa duo, Nō spreuistis, s. post conuersionē, vt inde vilior essem. Neq; respuistis, ante conuersionem, vt ob hoc conuerti abhorreretis. Sed excepistis sicut angelum dei. i. ac si angelus dei venisset, vel me angelum dei esse credidistis: immo plus dicam, Sicut Christum Iesum, ac si ipse Christus venisset qui in apostolo loquebatur,
Augustinus & ideo venerat ad illos. Vbi est ergo? Admirans opus eorum spirituale commendat vt hoc intuētes in timorē carnalē non decidant: & quia mutati erant in deterius increpat eos.
Aug. de pastoralibus. Et si enim receperunt eum sicut angelum, non ideo tamen parcit secare vel vrere: quia non quærit sua, sed quæ Christi sunt: non quærit lac & lanam de ouibus, id est commodum supplendę necessitatis & fauorem honoris, sed salutem ouium, quasi dicat, & quia ita tunc fecistis, Vbi est ergo beatitudo vestra, qua dicebamini beati bonis initiis, & quasi proficiendi gradibus feruentes, q.d. pudeat vos esse mutatos. Mirum est em̄ quod a bono decidistis.

A Teſtimoniũ enim perhibeo vobis,quia ſi fieri poſſet oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi.Ergo inimicus vobis factus ſum,verũ dicẽs vobis?Aemulant vos nõ bene:ſed excludere vos volũt,vt illos æmulemini.Bonũ autẽ æmulamini in bono ſemp,& nõ tãtũ cũ pſens ſum apud vos.Filioli mei quos iterũ parturio, donec formetur Chriſtus i vobis.Vellẽ autẽ eſſe apud vos modo,& mutare vocẽ meã,qm̃ cõfundor i vobis.Dicite mihi q ſub lege vultis eſſe,Legẽ nõ legiſtis?

Teſtimoniũ em̃.q.d.vere beati fuiſtis,vel ſicut angelũ,vel Chriſtũ me excepiſtis. Teſti-
moniũ em̃ phibeo de vobis,qa ſi poſſet fieri,ad vtilitatẽ eccleſię, Eruiſſetis oculos vſos,qđ
inter oĩa cariꝰ eſt vobis, Et dediſſetis mihi.ſ.ad vtilitatẽ meę prędicatiõis,& ideo plꝰ de
vobis dolẽdũ eſt.Nota ꝙ ait, Si fieri potuiſſet,nõne illud fieri potuiſſet qđ ait apl's,nõ põt Auguſ.con
fieri qđ iuſte nõ fit.ſic & Iob,Vtinã poſſem me occidere.& dñs ad Loth,Nõ poterã qcq̃ face tra epiſto.
re,donec illo introeas.Nõ poſſe ſe dixit qđ ſine dubio poterat p potẽtiã,ſed nõ poterat p iu Gaudentii.
ſtitiã. Ergo.q.d.& cũ hoc ſit. Eſt ergo credibile qđ factꝰ ſum inimicꝰ verũ dicẽs vobis? Auguſt. de
q.d.p hoc videor inimicꝰ,qa verũ dico,ſed ſi fallerẽ,putaret amicꝰ:qa nemo ſe argui vult et potentia
tãtẽ,ideo vobis inimicꝰ videor iuſte vos reprehẽdẽs. Aemulant.q.d.ego nõ ſum vobis ini dei.
micꝰ,ſed illi æmulant.i.diligũt Vos nõ bene.i.nõ vtil'r.Aemulant em̃ verbũ,qa nõ tã cu- Ambroſius
piũt eos eſſe meliores q̃ ipſos volũt facere peiores,& retrorſum trahere æmulatiõe pverſa.
B Vnde ſubdit, Sed volũt vos excludere,a fide ad legẽ,vel a dilectiõe mea, Vt illos æmule
mini.i.intuemini i legalibꝰ. Bonũ autẽ.q.d.illi volũt vt ipſos æmulemini, Sed vos ęmu
lamini.i.diligite & imitamini, Bonũ,hominẽ,me.ſ.& huiuſmodi.Et hoc In bono.i.p-
pter hoc diligite,qa i eo eſt virtꝰ & bona opatio,nõ p alia re.& hoc facite ſemp,vt pſeuerã Ambroſius
ti gradu ad finẽ boni opis pueniatis.Vult em̃ vt ſemp ipſum imitent.Vñ ſubdit, Et non Hierony.
tantũ.q.d.æmulamini bonũ.ſ.me,& huiuſmodi. Et nõ tãtũ cũ pſens ſum apud vos,ſed p-
ſeuerate i acceptis magis æmulãdo me cũ abſens ſũ. Filioli,hic iterũ icipit oſtẽdere ex ipſa
lege quare nõ ſit tenẽda.q.d.me imitamini,& debetis,qa vos eſtis Mei,nõ dico filii,ſed Fi
lioli,qa diminuti eſtis,& pfectiõis gradibꝰ idigetis. Quos iterũ,ſicut priꝰ, Parturio.i.cũ la
bore & dolore ad lucẽ fidei genero, Donec Chriſtꝰ,quẽ deformaſtis, Formet i vobis,vt
ſ.recipiatis ſilitudinẽ eiꝰ quã vſo vitio pdidiſtis,Perpaucorũ eſt pẽſare q labor ſit i pdicatiõi Hier. ſuper
bus patrũ,quãtiſve doloribꝰ aĩas i fide,& cõuerſatiõe recta parturiũt.Vñ apl's ex pſona ma Ezechielem
tris loquẽs ait, Quos iterũ parturio.primũ p fidẽ illos genuerat i baptiſmo,ſed poſtea de- Auguſt. in
formati ſũt p pſeudo & infirmi facti,nũc cũ dolore reformat eos.Vñ addit, Donec Chri moralibus.
ſtus i vobis reformet.Cõcipiẽtes em̃ fidẽ & ſenſum fidei nõ aduertẽtes,formatũ Chriſtũ in
animis ſuis nugant habere.Format em̃ Chriſtꝰ i corde credẽtiũ,cũ illis ſacramẽta gr̃ę pan
dunt,& ea q̃ obſcura videbant pſpicua ſiũt.Vel ita,Donec formet Chriſtꝰ i vobis.i.formo
ſus aliis p vos appareat.& hoc eſt grauiꝰ dictũ,q̃ ſi diceret eos reformari i Chriſto,qa neſcio
C quo pacto terribiliꝰ iſonat audiẽtiũ auribꝰ. Vellẽ autẽ.q.d.blãdis modo verbis vſus ſũ,di
cẽs fr̃es & filios,ſed Vellẽ eſſe apud vos modo,vt duplici gñe cõfũderent,& de errore ſuo,
& de rubore apl'i.Ideo ait, Vellẽ eſſe apud vos,& mutare vocẽ meã,i vitupatiõe,vt digna
vobis dicerẽ q̃ nolo ſcribere ne pmaneãt apud vos.ideo vellẽ mutare, Qm̃ cõfundor i vo
bis.i.apud alios erubeſco p vobis.Sciẽs apl's maiorẽ vim habere ſermonẽ q ad pſentes ſit,cu
pit vocẽ apl'icã,vocẽ lr̃is cõprehẽſam i pſentiã cõmutare.Scriptura em̃ diuĩa ędificat lecta,
ſed multo plꝰ pdeſt ſi de lr̃is mutat i vocẽ:magnã ſiqdẽ vim habet vox viua,vox de autho-
ris ſui ore reſonãs,quæ ea pnũtiatione pfertur & diſtinguit qua i hoĩs corde generata eſt.
Eſt itaq; ſenſus,quia confundor in vobis,vellem literarum vocem præſens de meo ore pro- Hierony.
ferre,vt vos ſolito ſeuerior ipſe corriperem:quia epiſtola non poteſt vocem obiurgantis ex-
primere,non valet iraſcentis reſonare clamorem,& dolorem pectoris apicibus explicare:
non habeo quippe fructus quos ſolent de diſcipulis habere doctores,& ſine cauſa ſemen ia
ctum eſt doctrinę:ita vt cum Hieremia dicã,Nec profui,nec profuit mihi quiſquam.Vt au Hierony.
tẽ non patiar vos perire & errare perpetuo,ex charitate vobis loquar. Dicite mihi,&c.Vel
aliter poteſt legi hæc litera eodem manente ſenſu. Filioli.q.d.non ſolũ ex ſupradictis pba
tur lex eſſe dimittenda,ſed etiã authoritas ipſius legis hoc oſtendit. O filioli mei dicite.i.
reſpondere mihi.Vſq; huc enim pendet ſententia,& interponitur illud Quos iterum par
turio,donec formet Chriſtꝰ i vobis, Vellẽ au.eſ.apđ vos mo.& mu.vo.me.q.cõ.i.vo.nõ mu

taĕ sensus hotũ verborũ. Vos inquam o filioli, Qui vultis, esse catnaliter Sub lege dicite D mihi, i. respõdete mihi. Legẽ legistis, an nõ? Quicquid eligãt, ꝓbanĕ stulti: si nõ legerũt, non debẽt recipere qđ nesciũt. si legerũt, ipsa ꝓbat se dimittẽdã. qđ si nõ intelligunt, stulti sunt. Ideo eos interrogat, dicẽs, Legẽ nõ legistis? q. d. legistis qdẽ, sed nõ intellexistis.

Scriptum est enim, Quoniam Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem. Quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta. Vnum quidem in monte Syna in seruitutẽ generans, quæ est Agar.

Scriptum est enim, quoniam Abrahã. q. d. Ideo quęro an legeritis legẽ, quia in ea quiddã scriptũ est: qđ si attenderitis, nunq̃ ad eam recurreretis. Scriptũ est eñ, in Genesi, Quoniam Abrahã habuit duos filios, Ismael, & Isaac, Vnũ de ancilla, Agar. s. Ismael, Et vnũ de libera, Sara. s. Isaac. Sed q de ancilla, fuit Secundum carnẽ natus est. i. per nullũ miraculum, sed lege naturæ natus est. Qui autẽ de libera per repromissionẽ. i. mirabiliter nat[9] est. Attẽde quod ait, Scriptũ est, quoniã Abrahã duos filios habuit, cum plures habuerit.

Augustinus

Post mortẽ eñ Sarę, de alia vxore. s. Cetura alios genuit, qui non pertinẽt ad hãc significationẽ, & ideo multi legẽtes apostolũ, librũ autẽ Geneseos ignorãtes putant solos duos filios habuisse Abrahã. Sed hos solos cõmemorat apostolus, q̃a de his duob[9] scriptura specialiter singula exequiĕ, innuens aliquid egregium ĩ his præfigurari. Itẽ attẽde quod subdit, Vnũ de ancilla, & vnũ de libera. Nõ eñ hoc frustra distinxit. Vterq; quidẽ de Abrahã nat[9] est, E sed diuersa operatione, quia q de ancilla secundũ carnis naturã natus est, quia iuuẽcula de sene solet cõcipere. Qui autẽ de libera nõ secundũ vim carnis vt vetula & sterilis de vetulo cõciperet, sed p operationẽ dei q ꝓmisit. Illũ ergo genuit demonstrãs cõsuetudo naturã. Illũ vero dedit ꝓmissio, significãs gratiã. Ibi human[9] vsus ostẽdiĕ, hic diuinũ beneficiũ cõmendatur. Natus est ergo Ismael sicut nascunĕ homines permixtione vtriusq; sexus vsitata lege naturæ, ideo dictũ est secundũ carnẽ, nõ quia ista beneficia dei non sint, aut nõ ista opereĕ deus cuius opifex sapiẽtia attingit: sicut scriptũ est, A fine vsq; ad finẽ for. & d. o. su. sed vbi significãdum fuerat dei donũ, q̃d indebitũ hoĩb[9] gratis gratia largireĕ. sic oportuit dari filiũ quẽadmodum naturæ non debebaĕ ex cursibus. Hæc autẽ q̃uis ad literam ita fuerint, tamen quia secundũ literã ad superiorẽ demonstrationẽ non valẽt, subdit, Quæ sunt dicta per allegoriã. i. per alium intellectum. Allegoria enim dicitur cum aliquid aliud videtur sonare in verbis, & aliud in intellectu significari, sicut hic. Abraham enim est deus pater, qui est pater multarum gentium. Sic enim interpretatur hoc nomen Abraham. Aba enim pater, Ham multarũ, subaudiĕ gẽtiũ, quo intelligiĕ de[9] pater. r. iterponiĕ causa euphonię. Inde diciĕ Abrahã quasi Abahã. i. pater multarũ gẽtiũ, quo intelligiĕ de[9] pater. Libera autem & ancilla significãt duo testamẽta. Vnde subdit, Hæc eñ. i. ancilla & libera Sunt. i. significant F Duo testamenta, Libera significat nouum testamentum dans omnibus per Christũ nouam gratiam. Agar, vetus testamentum. In vtroq; testamento genuit deus sibi filios qui seruirent. Sed in veteri testamento generati sunt Iudæi serui, quia timore pœnę & promissione temporalium seruiebant. & hoc est quod ait, Qui de ancilla, fuit, scilicet Iudæi & omnes serui peccati. Natus est secũdum carnem, quæ & pœnas abhorret, & dulcia amat, quia illi metu pœnę & amore temporalium seruiebant. Gratia vero noui testamenti parit liberos qui ex dilectione seruiant, non in carnis, sed opere dei. & hoc est quod ait, Qui autem de libera natus est, id est liber Christianus populus gratia noui testamenti generatus,

Aug. de ciui. dei.

Aug. in psalmo. cui.

Ambrosius

Ambrosius

Per repromissionem natus est, id est per virtutem & gratiam promittentis sub figura veritatem. Quis enim impossibilia secundum naturam crederet, & quæ suauia sunt in pręsenti contemneret, & non visa speraret nisi virtus dei hoc in eo operaretur? Taliter generantur Christiani quorum typus præcessit in Isaac. Ismael enim Iudæorum significat natiuitatem, vel eorum qui serui peccati sunt. Isaac vero Christianorum, quia in libertatem nascũtur. liber enim fit qui accipit remissionẽ peccatorum. Ecce expositum est euidenter quid significent illa verba legis, Vnde ostenditur lex non esse tenenda quæ in seruitutem generabar, sed noua quæ in libertatem parit. Vnde addit, Vnum quidem, quasi dicat, ancilla & libera signant duo testamenta. Et Vnum quidem, datum est In monte syna, quod interpretaĕ mãdatũ. q; in tali loco datũ est, i. in monte eminenti, significat q; Iudęi cõtra

Ambrosius

A alias gẽtes essent superbi de mandato, vel ipsi essent superbi & tumidi cõtra ipsum mandatum. Illud testamẽtũ, dico, Generãs, homines In seruitutẽ, quia p timore seruiebãt Iudęi, vel serui peccati erãt. qđ testamẽtũ Est Agar. i. significat per Agar. & recte. Agar em̃ interprætaf alienatio. qđ bene cõuenit, qa illđ testamẽtũ alienat hoies ab ęterna hęreditate. Ambrosius

Syna enim mons est in Arabia qui coniunctus est ei quæ nunc est Hierusalẽ, & seruit cum filiis suis. Illa autem quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Scriptum est enim, Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quia multi filii desertæ magis q̃ eius quæ habet virum. Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filii sumus. Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritũ, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura? Eiice ancillam & filium eius. Non enim hęres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaq; fratres non sumus ancillæ filii sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit.

Syna em̃. q. d. Vere testamẽtum vet⁹ generat in seruitutẽ, quia Syna mons. i. vetus testamẽtum datũ in monte Syna. Est in Arabia. i. in humilitate vel in afflictione, quia affligebat hoies sub carnalibus obseruationibus. Arabia em̃ interpretaf humilitas vel afflictio. B Et bene dicif vetus testamẽtum datum esse in Arabia, non in terra promissionis vbi Iudęi quasi filii fuerunt, sed in Arabia vbi quasi serui & alieni fuerunt, quia vet⁹ testamẽtũ nõ filios sed seruos & alienos pariebat, deinde vet⁹ testamẽtũ populo cui datũ est cõparat, dicẽs, Qui, mons per oĩa Cõiunctus est, & similis. i. vet⁹ testamẽtum in illo monte datum, per oĩa cõiunctũ est, & simile Ei Hierusalẽ quæ nũc est. i. Iudaico populo, qui nũc est. i. qui terrena diligit, & p tẽporalib⁹ Seruit. Vel, Seruit, sub peccato, Cũ filiis suis, Hęc est synagoga quæ sub peccato generat filios. tot⁹ quidẽ popul⁹ mater est, singuli autẽ sunt filii. vel filii sunt pseliti, qui omnes timore pœnę seruiũt. & ideo vet⁹ testamẽtũ dicif esse cõiunctum & sile illi populo, quia sicut vet⁹ testamẽtũ pœnas minabaf, & tẽporalia pmittebat: ita ille popul⁹ timore pœnę, & amore tẽporaliũ seruiebat. Ecce p hæc oĩa patet q̃ vet⁹ lex nõ est tenẽda, sed noua quę sursum est, quę libera est. i. ad supiora nos mittit, & liberos facit: quę data est ecclesiæ, quę sursum est, & libera. Vnde subdit, Illa autẽ. q. d. hæc. i. synagoga timore vel sub peccato seruit. Sed Illa Hierusalẽ quę sursum est. i. ecclesia de gẽtib⁹ cõgregata, quę cũ dño gaudet ĩ spe, libera est, quia diligit, & ex amore seruit. Quę est mater nr̃a. i. credẽriũ, qa singuli verbo ei⁹ & exẽplo instructi, ex charitate seruiunt. Q̃ autẽ libera sit & mater, authoritate Isaię pbat, subdẽs, Sciptũ est em̃. q. d. vere libera est & mater, qa Scriptũ est, in Isaia, Lętare sterilis q̃ nõ paris, erũpe & clama q̃ nõ parturis, qa mlti filii, &c. Ex his ver- Hierony.
C bis & libera monstraf & mater. Lętari em̃, & erũpere, & clamare pertinẽt ad libertatẽ: quia Multi filii, hoc ptinet ad matrẽ. Isaias aspiciẽs tẽp⁹ Christi, ecclesiã gẽtiũ ante sterilẽ nũc fœtosam alloquif, dicẽs, O ecclesia gẽtiũ Sterilis quę. tẽpore legis, Non, virtute miraculi Paris, quia illo tẽpore quasi nullos genuit. Quæ etiã nõ parturis, quia neq; tũc conatũ habuit. Lętare, ĩ corde, Erũpe. i. lætitiã mẽtis extra ostẽde, Et clama. i. gaudium tuũ aliis pdica, Quia magis multi. i. plures sunt, Filii, tui olim, Desertę, partu quidẽ nõ dilectione spõsi, Quã eius. i. synagogę, Quę habet virũ. i. legẽ, ad generãdũ. i. quæ carnalr̃ generat sub lege. Virũ quippe habuit synagoga. ſ. legẽ, & fœtosa quondã fuit in liberis. Sterilis vero ecclesia sine viro Christo, sine vllo sponsi sermonis alloquio, diu iacuit in deserto. sed postq̃ accepit illa librum repudii, & oĩa ornamẽta viri, in idoli vertit ornamẽta: tunc maritus priore cingulo putrescẽte, alium lumbis suis balteum, aliud de gentibus lumbare contexuit: quæ statim vt est viro cõiuncta, cõcepit & peperit. Vnde in Isaia dominus exclamat, Dilata locum tabernaculi tui, & ptẽde funiculos tuos, &c. Item, Si est gens nata simul. Synagoga ergo quæ habet virũ, id est legem, deserta vero & vaga, & sine vlla legis potestate viuens, gentium multitudo est, quæ & sterilis erat nullius legitimi verbi proferens germen. Sterilis enim erat in omnibus gẽtibus ecclesia, antequam iste fœtus quem cernimus orireť. hoc autẽ quidã iudaizantes ad antiquã Sarã referunt. hoc autẽ de antiqua Sara supflue diceret Isaias, q̃ multo ante tẽpore obierat. vel p Hierusalẽ ĩtelligif hic supna ciuitas cęlestis curia. Supna est em̃ sanctorũ ciuitas, licet ĩ quibusdã quos hic parit, adhuc peregrinaf, donec Hierony. Hierony. Auguft. ad ciui. dei.

regni eius tẽpus aduenĩat,quando congregatura eſt omnes in ſuis corporibꝰ reſurgẽtes. De D
hac ergo dicit, Illa autẽ Hieruſalẽ quæ ſurſum eſt.i.cum dño gaudet, Libera eſt,a pecca-
to & pœna peccati, Quæ eſt mater noſtra.Ciuitas cęleſtis,mater noſtra dicit̃,qa ad eã vo
camur,& ideo cæleſtis dicit̃,qa cęlũ ſedes eiꝰ eſt:& quos generat,ibi erũt cũ ea. Vere mater
Ambroſius eſt. Scriptũ eſt enĩ,Lętare ſterilis q̃ nõ paris,erũpe & clama q̃ nõ parturis.Cęleſtis Hieruſa
lẽ ſterilis dicit̃,qa nõ parit ſecũdũ carnẽ:nec parturit.i.nec dolores patit̃,ſed generat ſpũa-
liter ſine paſſione clamãs ĩ lętitia q̃ plures habet filios q̃ quę habet virum.i.ſynagoga q̃ car
nalr̃ generat. Vnde ſubdit,qa Magis multi ſunt filii,tui, Deſertę.A quo? Ab Adã q de-
ſerta vita ſecutꝰ eſt mortẽ, Quã eiꝰ q̃ habet virũ.i.ſynagoga.Multo enĩ plures ſunt Chri-
Auguſt. in quæſt. liiii. no.& ue.te. ſtiani Iudęis,qa Chriſtiani ſupgreſſi ſũt numerũ Iudęoꝝ.Sterilis ergo dicta eſt,qa virgo eſt
quę nõ carnalr̃ generat filios,ſed p ſolã fidẽ ſpũalr̃ q̃ nec parturire dicit̃.Quæ enĩ parturit,
dolores patit̃:hæc exclamat ĩ lętitia ſalutis humanę.Hieruſalẽ vero terrena ideo virũ ha-
buiſſe dicta eſt,qa carnaliter generabat.Parit autẽ ciues terrenę ciuitatis peccato vitiata na
tura:cæleſtis vero ciuitatis ciues parit a peccato naturã liberãs gratia.qđ ſignificatũ eſt in
duobꝰ filiis Abrahę,quorũ vnꝰ de ancilla ſecundũ carnẽ natꝰ eſt:alter de libera,nõ ſecũdũ
naturã,ſed p repromiſſionẽ.Negat enĩ natura filios tali cõmixtione q̃lis eſſe poterat Abra
hę & Sarę in illa ætate,etiã mulieris accedẽte ſterilitate,quę nec tũc parere potuit,quando
Auguſt.de ciui.dei. nõ ætas fœcũditati,ſed ætati fœcũditas defuit.Quod vero nec ſic affectę fructus poſterita
tis nõ debebat̃,ſignificat quod natura humani generis peccato vitiata,& ideo iure damna E
ta,nihil verę fœlicitatis in poſterũ merebat̃.Iſaac p repromiſſionẽ natꝰ nõ per generatio
nẽ,ſignificat filios grę,ciues ciuitatis liberę,ſocios pacis æternæ.Et qa hoc non p gñationẽ
ſed p regñationẽ futurũ erat,i.deo tũc ĩpetata eſt circũciſio qñ de Sara pmiſſꝰ eſt filiꝰ.Circũ
ciſio ĩgit̃ ſignificat naturã exuta vetuſtate nouatã.& ꝙ oẽs filios & ſeruos vernaculos & em-
ptitios circũcidi iubet,ad oẽs iſtã gratiã ptinere teſtat̃.Octauꝰ autẽ dies Chriſtũ ſignificat,
q poſt ſabbatũ reſurrexit,parẽtũ mutant̃ & noĩa.Oĩa reſonãt nouitatẽ,& ĩ veteri teſtamẽto
obũbrat̃ nouũ,& ĩ nouo reuelat̃ vetꝰ teſtamẽtũ. Nos autẽ.q.d.duo ſunt filii Abrahę,alter
ſecundũ carnẽ,alter p repromiſſionẽ natꝰ. Nos autẽ frẽs ſumꝰ filii pmiſſiõis.i.p gratiã ge
niti ſecundũ Iſaac.i.ad ſilr̃itudinẽ Iſaac.Iſaac iterpretat̃ riſus,quo ſignificant̃ illi q ĩ lętitia
ſeruiũt:nõ ex triſtitia vel ex neceſſitate. Sed qũo,q.d.nos ſumꝰ filii ſecũdũ Iſaac. Sed qũo
Aug. ſuper Ioannem. tũc is q ſecũdũ carnẽ natꝰ erat,pſequebat̃ eũ q ſecũdũ ſpiritũ,ſanctũ natꝰ erat.i.Iſmael pſe-
quebat̃ Iſaac,vel etiã Eſau Iacob. Ita & nũc.ſ.q ſecundũ carnẽ nati ſunt pſequunt̃ eos q ſe-
cundũ ſpiritũ nati ſunt.Qui ſunt ſecũdũ carnẽ nati? dilectores mũdi,amatores ſeculi.Qui
ſunt ſecundũ ſpiritũ nati? amatores regni cęlorũ,dilectores Chriſti,deſiderãtes vitã æter-
Orig. nã,gratis colẽtes deũ.Iudęi etiã ſunt ſecundũ carnẽ nati,q pſequunt̃ nos q ſumꝰ ſecũdũ ſpi
ritũ,qa legẽ ſecundũ ſpiritũ nõ ſecũdũ carnẽ cuſtodimꝰ.Per hoc ergo ꝙ patimur,pbamur
filii pmiſſionis.Sed qd dicit ſcriptura? q.d.patimur ab illis ſicut Iſaac ab Iſmaele, Sed,non F
Hierony. eſt curandũ. Quid enĩ dicit.i.refert Scriptura,dixiſſe Sarã.Ecce Eiice ancillã & filium
eius.Nõ puto nos inuenire poſſe vbi Iſmael pſecutꝰ fuerit Iſaac:ſed tantũ illud ꝙ cũ filius
Aug. ſuper Ioannem. Aegyptię luderet cũ Iſaac indignata ſit Sara,vidit pueros ſimul ludentes,Et dixit, Eiice,
&c.Quid eſt hoc? Quid enim mali fecerat Iſmael puero Iſaac,quia ludebat cum illo? Sed il-
la luſio illuſio erat,illa luſio deceptionem ſignificabat,illum luſum Sara intellexit, & apoſto
Aug.in ſer. de Agar & Iſmael. lus vocauit perſecutionẽ.Quia luſus maioris ad minorem illuſio eſt & deceptio,quia ſciẽs
ſe habere alia negotia quæ intẽdit,ſimulat quædam puero.i.infirmo,ludens cũ illo & frau-
Aug. ſuper Ioannem. des facit.Sic & modo plus perſequuntur qui nos illudendo ſeducunt.Et ſicut Sara intellexit
luſum illum,ita & eccleſia intelligit luſum iſtum perſecutionem.Sed quid dixit Sara? Eiice
ancillam & filium eius:ita qui pertinent ad Agar & Iſmael,id eſt lex & Iudæi eiecti ſunt
ab eccleſia & a gratia patris,necnon & hæretici & filii eorum. Omnes etiam qui in eccle-
Aug.in pſalmo.cxix. ſia terrenam fœlicitatẽ quęrũt a domino,adhuc ad Iſmaelẽ pertinẽt.Ipſi ſunt qui contradi-
cunt ſpiritalibus proficiẽtibus,& detrahunt illis,& habẽt labia iniqua,& linguas ſubdolas:
ergo Iſaac cum Iſmaele viuebat,id eſt qui pertinent ad Iſaac inter eos viuunt qui perti-
Auguſt.contra pelag. nent ad Iſmael. Iſti ſurſum nolunt aſcendere,illi deorſum volunt trahere. Iſti volare ad
Deum volunt,illi conantur pennas euellere. Et ſicut iſti pertinent ad Iſmael,& ad ve-
tus teſtamentũ:ita & antiqui veteris teſtamẽti miniſtri gratiam quęrentes,filii ſunt pro-
miſſionis pertinentes ad nouum teſt.ſed hoc quod dicit, Eiice,quando erit? hoc erit cum

A area cœperit ventilari. Vnde subdit, Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio libe-
ræ, id est mali cum bonis, Iudæi cum Christianis. Sicut enim nunc in cõuersatiõne sunt dis Augustinus
similes, ita erunt & in futura retributione. Itaq; q. d. qa patimur a Iudæis, & ab aliis malis,
sicut Isaac ab Ismaele, Itaq; fratres mei, non sumus filii ancillæ, quia non sumus serui pec Ambrosius
cati vel legis, Sed liberę, s. cælestis Hierusalem, qui est populus nouus regni cęlorum, & nõ Ambrosius
alio modo sumus filii liberę sed per eam libertatem Qua libertate, i. per quam libertatem
Christus nos liberauit, qui immunis a peccato, ex dilectione obediens fuit. Libertas ergo
qua liberati sumus a Christo, est remissio peccatorum, & fidei per dilectionem operantis iu
stificatio.

CAPVT V.

Tate, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus di
co vobis: quoniam si circũcidamini, Christus vobis nihil proderit.
Testificor autem rursus omni homini circuncidẽti se: quoniam de-
bitor est vniuersæ legis faciendæ. Euacuati estis a Christo, qui i le-
ge iustificamini, a gratia excidistis.

B Stare, ergo quod lex debet cessare hucusq; ostendit, & similitudine consuetudinis huma
næ, & legis ipsius authoritate, nunc Galatas hortat̃ ne se iugo legis velint subiicere, & ter-
ret periculi comminatione. q. d. Et quia per Christum liberi estis, Ergo state, in firma fide
fixo pede permanente in libertate. Et nolite contineri iugo seruitutis. i. lege quæ in serui-
tutem generat. & addit, Iterum, non quia prius Galatæ legem custodierint, sed dum circũ
cisionis & legalium obseruationum iugo se subiiciebant, quasi ad eosdem reuertebant̃ cul-
tus, quibus in idololatria ante seruiebant, quia non est leuior hæc legis seruitus, q̃ idolola-
triæ. Ecclesię. q. d. Nolite contineri iugo seruitutis, nec saltem circũcisione, quia Ecce ego
Paulus, qui sum notæ authoritatis, Dico vobis, quoniam si circuncidamini Christus
nihil vobis, proderit. Decepit ergo Timothęum, & fecit vt nihil ei prodesset Christus. August. ad
Eis itaq; dictum est hoc, qui ideo volebant circũcidi, quod aliter putabant in Christo se sa Hierony.
luari non posse. Hoc enim animo, hac voluntate, ista intentione quisquis tũc circuncide-
batur: Christus ei nihil proderat. Illos igitur arguit qui se in lege iustificari credebant, non
qui legitima illa in eius honorem a quo mandata sunt obseruabant, intelligentes & qua p̃-
nunciandę veritatis ratione sint mandata, & quousq; debeant perdurare. Illa enim quæ si-
gnificationis causa præcepta sunt, quæ gratiæ reuelatione latius innotescente necesse fue-
rat aboleri, iustificare neminem poterant: non ideo tamen fuerant tanq̃ diabolica gẽtium
sacrilegia fugienda, etiam cũ ipsa gratia iam cœperat reuelari quæ vmbris talibus fuerat
C prænunciata. Inde est quod Timothæum Iudęa matre & Græco patre natum circuncidit Augus. con
Apostolus, & ipse morem huiusmodi custodiuit, non simulatione fallaci, sed consilio prudẽ- tra Faust.
ti. Circuncisio enim & cætera legalia ita natis & institutis non erãt noxia, licet iam signi-
ficandis futuris necessaria non essent, magis noxium erat ea quasi noxia p̃hibere in his ho
minibus, vsq; ad quos durare debuerant. Gentiles vero ex diuerso veluti pariete ad eũdem
lapidem angularem venientes, non erant ad talia cogendi. Si qui vero his qui ex circunci
sione venerant talibus sacramentis adhuc dediti erant vltro vellent sicut Timothæus con
ferre congruentiam, non erant prohibendi: sed si in his confidebant, erant perditi sicut &
Iudæi. Vnde est illud Apostoli. Dico vobis, quia si circuncidamini, vt spem salutis in cir
cuncisione habeatis, Christ9 nihil proderit vobis. Licebat ergo his quos fides quæ reuela
ta est eis, iam imbutos inuenerat illa tenere, ne videantur improbata potius q̃ terminata.
Gentibus vero non sunt imponenda, ne videantur aut non causa promittendi Christi in-
stituta, aut adhuc promittere, sed cessando iã appareant signa futuri fuisse, quæ cũ honore
paulatim deserendo erant sepelienda, non vt sacrilegia Gentiũ fugienda. Postea vero tan August. ad
q̃ cum honore sepulta sint, a Christianis omnibus irreparabiliter deserenda. Hieronymus Hierony.
autem ista legalia post Christi passionem siue in eis spes ponatur siue non, obseruãtibus no-
xia esse dicit, nisi dispensatorie custodiantur: & secundum hoc ita hic locus exponitur. Si
circun. Christus nihil proderit vobis, quia circuncisio iam non solum non prodest, sed etiã
obest. Anteq̃ noua inciperet prædicatio, oportuit circuncidi: nũc autem lege fidei succedẽ-

te nihil proderit fideli addita circuncisio sed oberit,maius enim malum est ex libero fieri D
seruum,q̃ nasci. Testificor.q.d.Si circuncidamini nihil vobis proderit Christus,nec hoc
solum malum vobis erit,sed etiam Testificor rursum,sicut olim ante fidem Omni homi-
Ambrosius ni,Iudęo vel Gentili Circuncidenti se,pro habenda iustitia. Quoniam debitor est vni
uersæ legis faciendæ,id est ex debito omnia legalia debet implere,quod exigit circũcisio.
Vt enim baptismus suam,sic circuncisio suam exigit iustificationem. Hoc ideo ait,vt vel
terrore tam innumerabilium obseruationum quæ in lege scriptę sunt,ne om̃es implere co-
gerentur,quod nec ipsi Iudæi,nec patres eorũ implere potuerũt,sicut Petrus ait,abstinerent
ab his quibus eos aliqui subiicere cupiebant. Euacuati.q.d.Vere Christus nõ proderit vo
Ambrosius bis,quia vos qui gratia Christi prius eratis pleni, Euacuati estis a Christo, id est virtuti-
Augustinus bus Christi.Vos dico In lege iustificamini.i.creditis iustificari.Aliter enim non noceret
Ambrosius circũcisio.Euacuati estis dico, Et excidistis a gratia,futura,id est indigni estis beatitudi
ne æterna.Vel, Excidistis a gratia, iam habita.i.gratiam amisistis. Qui enim in lege
iustificari vult post fidem,amittit gratiam:quia ad hoc venit donum dei & gratia, vt ces-
sante onere legis iustificet credentes:quod qui reducit,hanc perdit.

Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Nam in Christo Iesu neq;
circuncisio aliquid valet ne,que præputium,sed fides quæ per charitatem opera-
tur.Currebatis bene.Quis vos impediuit veritati non obedire? Nemini consen-
seritis.Persuasio hæc non est ex eo qui vocauit vos.Modicum fermentum totam E
massam corrumpit.Ego confido in vobis in domino q; nihil aliud sapietis. Qui
autem conturbat vos,portabit iudicium quicunq; est ille.

Nos em̃.q.d.qui in lege confidit amittit gratiã, quod econtrario potest videri. Quia
August.de nos expectamus ex fide spem iustitiæ.i.iustitiã & spem.i.æternã beatitudinẽ. Vel, Spem
spũ & lit. iustitiæ.i.quam sperat iustitia.s.vitam æternam. Vel, Spem iustitiæ.i.qua speratur ipsa iu
Augustinus
Augustinus stitia.Fides enim esuriens & sitiens iustitiam,sperat in ea renouari & proficere. Vel, Spes
iustitiæ,Christus est,ex quo speratur ipsa iustitia.Expectamus dico,& hoc facimus Spiri-
Hierony. tu.i.per spiritum sanctum qui nõ fallit.Hoc dicit ne putaremur falli. Nam in Christo &c.
Hierony. q.d.Recte dico ex fide esse iustitiam,quia non est ex alio Nã,his qui sunt In Christo Ie-
su neq; circuncisio aliquid valet neq; præputium,æquatur præputio circuncisio.His em̃ qui
in Christo valunt viuere virtutes appetendæ sunt, & vitia fugiẽda: media vero,quę inter
Augustinus virtutes & vitia sunt,nec fugienda sunt,nec appetenda,vt circuncisio & præputium quę ni
super epist. hil volent in Christo, Sed fides,non vtiq; ociosa.Quia fides sine operibus mortua est.i.nõ
Ioan. saluat, Sed quæ operatur per charitatem,dei & proximi. Opus fidei,ipsa dilectio:sine di-
Augustinus
de uer. do. lectione inanis est fides,cum dilectione,Christiani est. Alia,id est fides sine dilectione,dæ-
monis.Nam & dæmones credunt & contremiscunt:qui autem non credunt, tardiores sũt
& peiores q̃ dæmones.Sed multum interest vtrum quis credat ipsum Christum esse,an cre F
dat in Christum.Nam ipsum esse Christum,dæmones crediderunt. Ille em̃ credit in Chri
stum,qui sperat in Christum,& diligit Christum. Currebatis. Hic laudat Galatas,& eos
per quos inducti sunt,vt iudaizare vellent,vituperat. & ne illis consentiant monet.q.d.Fi-
des operans per dilectionem valet,& hæc olim fuit in vobis,quia olim Currebatis, p ope-
ra fidei proficiendo,& hoc Bene,quia ex dilectione faciebatis. Ergo quis vos fascinauit
Ambrosius vel impediuit non obedire veritati,quæ vltro se ingerit.Exercitium illorum in opera fidei
Ambrosius bonum fuisse testatur,sed nequitia malorum impeditos ne cursum suum efficacia perseue-
Ambrosius rante consummarent. Vnde vt nulli eorum credant hortatur,subdens,sed vos Nemini il-
Ambrosius lorum,deinceps Consenseritis,saltem eos audiendo qui opera legis seruanda suadent,euã
gelicæ veritati obedire non sinentes. Persuasio enim.q.d.ideone consenseritis, quia per-
suasio hæc qua volũt vos mittere sub iugum legis, Nõ est ex eo.s.deo, Qui vocauit vos,
Augustinus ad vitam,sed ex diabolo.Ideo etiam ne conseritis,quia Modicũ fermentum.i.illi pauci &
acidi qui ad illos veniebant vt ista suaderent. Vel Modicum fermentum.i.hæc persuasio,
vel Modicum fermen.id est hæc circuncisio,& pauca legis Corrumpit totam massam.i.
congregationem fidelium vel virtutum.Sensus itaq; iste est,ne putetis paucorum hominũ
insidias contemnendas. Vt enim scintilla res parua est,& pene dum cernitur non videtur,
sed si fomitem comprehenderit, & nutrimẽta sui inuenerit,mœnia,vrbes latissimas,salt9,

A regioneſq; conſumit:& ſicut fermentum res modica videtur & nihili,ſed cũ farina cõſper-
ſum totam maſſam ſuo vigore corruperit,in illius vim tranſit omne quod mixtum eſt : ita
& doctrina peruerſa ab vno incipiens,vix duos aut tres,primũ in exordio reperit audito-
res,ſed paulatim vt cancer ſerpit in corpore,& iuxta vulgare prouerbiũ, Vni⁹ pecudis ſca
bies totum commaculat gregem.Igitur & ſcintilla cum apparuerit,extinguenda:& fermen
tum a maſſa vicina ſemouendum,& ſcabioſum animal a caulis ouium remouendum.Hæc
hortor vos. Et ego confido in vobis,quod olim boni fuiſtis,nec ſimpliciter dico in vobis
ſed addo In domino,deo ſcilicet operãte,cõfido inquã. Q; nihil aliud ſapietis,q̃ docui.
Ideo dicit ſe confidere de his,quia non ſponte,ſed circũuenti errabant,& ideo oſtenſa mo Auguſtinus
do vera via,facile credit eos reuerti. Qui autem.q.d.Confido in vobis,ſed ille Qui con
turbat vos.q.d.purũ fontem intellectus veſtri,vt.ſ.mutato ordine de ſpiritualibus ſitis car- Auguſtinus
nales, Portabit iudicium.i.ſuſtinebit damnationem. Quicunq; eſt ille,etiam ſi carne ſit Ambroſius
filius Abrahæ,pro nullo parcetur ei.Occulte inquiunt Petrum lacerat, cui ſupra in faciẽ ſe Hierony.
reſtitiſſe ſcripſit,quod non recto pede inceſſerit ad euãgelii veritatem:ſed nec Paulus tam
procaci maledicto de eccleſiæ principe loqueretur,nec Petrus dignus erat vt portaret iudi
cium eccleſiæ conturbatæ.ex quo arbitrandum eſt de aliquo dici,qui vel cum Apoſtolis fue
rat,vel de Iudæa venerat,vel ex Phariſæis crediderat, vel certe magnus ſit apud Galatas
B æſtimatus,vt portet iudicium eccleſiæ conturbatæ. Sicut enim qui errantem conuerti fa- Ambroſius
cit remunerandus eſt:ita & qui rectũ incedentẽ iter flectit in deuiũ,damnationẽ cõſequit.

Ego autem fratres ſi circunciſionem adhuc prædico: quid adhuc perſecutio-
nem patior?Ergo euacuatum eſt ſcandalum crucis. Vtinam & abſcindantur qui
vos conturbant. Vos enim in libertatem vocati eſtis fratres:tantum ne libertatẽ
in occaſionem detis carnis : ſed per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem. Omnis
enim lex in vno ſermone impletur,Diliges proximum tuum ſicut teipſum.Quod
ſi inuicem mordetis & comeditis,videte ne abinuicem cõſumamini.Dico autem
in Chriſto.Spiritu ambulate,& deſideria carnis non perficietis.

Ego autem.q.d.Ille portabit iudicium qui conturbat vos. Ego autem,non cõturbo vos
o Fratres,prædicando legalia,qa Si circunciſionẽ prædico adhuc,vt olim feci,& vt mi Auguſtinus
hi imponitur.Intelligendum eſt enim quod imponebatur ei a pſeudo iſtam ſeruitutẽ Ga-
latis perſuadere volentibus,quod alibi circunciſionem prædicaret,ſed non eis facile aperi-
re ſententiam ſuam vellet . Si inquam hoc ago, Quid adhuc perſecutiones patior? q.d.
nulla alia cauſa potior a Iudæis.Perſecutiões enim creberrimas ſuſtinuit a Iudæis,eo quod Ambroſius
doceret credentes de Gentibus non debere circuncidi. Et ſi eam prædico, Ergo euacua- Hierony.
C tum eſt ſcandalum crucis,non iraſcuntur Iudæi de cruce,ſi aſſero circunciſionem iuſtifica-
re.Scandalum erat Iudæis prædicatio crucis,quia ſabbatum & circunciſionem euacuabat,
ſi vero admitteret circunciſionẽ,non eſſe ſcandalum,& pacifici eſſent ei. Vtinam.q.d.ipſi
vos cõturbant. Et vtinã abſcidantur qui vos conturbant,hæc non tam furoris in aduerſa
rios,q̃ dilectionis in eccleſiam verba ſunt.Non enim tã maledixit eis q̃ orauit pro eis.Sub Hierony.
ſpecie nãq; maledictionis eleganti ambiguo vſus,bonum eis optat,cũ ait, Vtinã abſcin- Auguſtinus
dantur qui vos conturbant. Nõ tantum circuncidantur, Sed abſcidantur,vt ſint ſpado-
nes propter regnum cælorum,& deſinant carnalia ſeminare.Sunt enim quidam ſpadones
propter regnum cælorum. Vel ita,ipſi vos conturbant , ſed Vtinam qui vos conturbant
abſcindantur,nõ carnaliter ,ſed vim generandi perdãt,vt in vobis vel aliis nihil pficiãt,
non ſolum circunciſi ſed etiam abſciſi,vt nullam omnino potentiam generandi habeãt.&
merito hoc opto ne vos redigãt in ſeruitutem legis. Vos enim fratres vocati eſtis,a deo, Ambroſius
in libertatem,vt non timore ſed amore ſeruiatis,& qui prius peccatis obnoxii eratis, gra-
tiam dei accipientes liberi ſitis.& cum hoc ſit,hoc Tantum,neceſſarium eſt, Ne detis li Auguſtinus
bertatem in occaſionem carnis,id eſt ne libertate abutamini,vt quia liberi eſtis & met⁹ le-
gis vobis non incumbit,ideo deſideria carnis ſequamini:quia tũc eritis ſerui.Et eſt ſenſus,
Cauete ne audito nomine libertatis,impune vobis peccandũ eſſe arbitremini, Sed p cha
ritatem ſpiritus,id eſt quæ procedit de ſpiritu ſancto, Seruite inuicẽ, quia tunc liberi eri-
tis.Nota quiã non per affectũ carnis charitas eſt habenda,ſed per ſpiritum,vt ſubiecti ſint

inuicem. Omnis enim.q.d.Ideo charitas est habenda,quia Omnis lex impletur in vno D sermone,id est in vno præcepto charitatis,quia qui illud præceptum seruat,nec mala agit, & quantum potest bona facit,in quo præcepto impletur?in isto, Diliges proximum tuum Ambrosius sicut teipsum.Hoc scriptum est in Leuitico.In quo recte dicit impleri legem vniuersam,cū Augustinus tamen duo sint præcepta charitatis in quibus tota lex pēdet & prophetæ,quia dilectio dei Ambrosius in dilectione proximi continetur,& ideo in hoc præcepto perfectio salutis est,quia sine pro Augustinus ximo nō diligit deus.Qui enim nō diligit proximum suum quem videt,deum quem nō vi Ambrosius det quomodo potest diligere?Item,Diligere proximum,i.omnem hominem tanq̄ seipsum Augustinus quis potest nisi deum diligat,cuius præcepto & dono dilectionem proximi possit implere? Cum ergo vtrūq; præceptum ita sit,vt neutrum possit teneri sine altero:vnum eorum cō memorare sufficit. Et nota quod ait, Sicut teipsum. Sicut non potest proximum diligere,qui non diligit se.Se autem non diligit qui diligit iniquitatem.Qui enim diligit iniquitatem,odit animam suā.Nota etiam quod ait, Omnis lex.nam & illa quæ ad bonos mores pertinent,& illa quæ in sacramentis sunt,cum bene a liberis intelliguntur,nec carnaliter obseruantur a seruis,ad charitatem referantur necesse est. Q; si.q.d.in dilectione proximi lex impletur. Q; si inuicem mordetis.i.in aliquo detrahitis, Et comeditis.i.totū Ambrosius deuoratis omnia vituperando ex inuidia,Vel, Criminamini,crimina vobis impōnētes,

Videte ne ab inuicem consumamini,scissa Christianæ religionis per vanam gloriam va Ambrosius namq; victoriam vnitate.Occasione charitatis hoc vitium eorū tetigit,quia dissensio ini- E Ambrosius mica est dilectionis,hoc enim maxime vitio contentionis & inuidiæ, perniciosa inter eos iurgia nutriebantur,quibus consumitur societas & vita. Dico autem.Postq̄ a lege factorū eos prohibuit in qua sunt præcepta carnalia,nunc vt vitiis carnis se contineant,præcipit, & ostendit q̄ sufficiens est fides Christi sine lege,quia per eam vincunt carnem,& eius opera,& sequuntur spiritum,q.d.ne detis libertatem in occasionem carnis,sed per charitatem spiritus seruite. Hoc autem dico,posse esse vobis in Christo,id est per fidē Christi,& non q̄ aliter.In qua fide Ambulate,id est proficite bene operando.& hoc Spiritu,id est ratione vel potius spiritu sancto.Non enim hoc potest spiritus hominis per se. Et,tūc,desideria carnis.i.delectationes,quas caro suggerit,non Perficietis. non ait non feceritis, vel non habueritis,quia ea non habere non poterant: Sed non perficietis,id est nō opera eo- Augus. contra Iulian. rum consensu voluntatis implebitis.

Caro enim concupiscit aduersus spiritum,spiritus autem aduersus carnē.Hæc enim sibi inuicem aduersantur,vt non quæcunq; vultis illa faciatis. Quod si spiritu ducimini,non estis sub lege.Manifesta sunt autem opera carnis,quæ sunt fornicatio,immunditia,impudicitia,luxuria,idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ,contentiones,æmulationes,iræ,rixæ,dissensiones, sectę, inuidię,homicidia, F ebrietates,comessatiōes,& his similia,quę prędico vobis sicut prędixi:quoniam qui talia agunt,regnum dei non consequentur.

Caro enim,vel aūt.q.d.Dico non perficietis,sed hoc graue est,quia Caro concupiscit. Vel ita continua,ideo ita agite,quia grauis pugna est.Et hoc est quod ait, Caro eñ concupiscit.q.d.Semper noua in hoc existens, Aduersus spiritum,hoc in bonis manifestum est i quibus est spiritus dei. Spiritus autem.q.d.sed non est diffidēdum,quia Spiritus,id est ratio gratia dei adiuta concupiscit aduersus carnem.Videte quale bellum proposuit,qualem Augus. de uer. Apost. rixam,hoc intra teipsum sentis.Nec enim nullum est vitium,cum caro concupiscit aduersus Augustinus spiritum:cui vitio contraria virtus est,cum spiritus concupiscit aduersus carnem. Caro Augus. in ser. de cont. autem dicta est concupiscere,quia hoc secundum ipsam agit anima:sicut auris dicitur audire,& oculus videre,cum potius anima & per aurem audiat,& per oculū videat.Caro eñ nihil nisi per animam concupiscit,sed concupiscere dicitur,cum anima carnali concupiscē Aug. super Genesim tia spiritui reluctatur.Carnem igitur concupiscentem dicit carnalem delectationem,quā de carne & a carne spiritus habet,aduersus delectationem quam solus habet.Ipsius aūt carnalis concupiscentiæ causa nō est in anima sola,nec in carne sola. Ex vtroq; enim fit,quia sine vtroq; delectatio nulla sentitur. Hæc enim.q.d.Hæc contra se cōcupiscunt,quia vsq; adeo, Hæc sibi inuicem aduersantur,vt non quæcunq;,bona vel mala, Vultis illa facia-

A tis,id est facere permixtamini,& meliori in hac pugna concedendum est,id est spiritui,quo volumus bona,& si omnia non perficiamus. Volumus enim vt nullæ sint concupiscentiæ, sed hoc non perficimus. Q; si spiritu,q.d.Hæc duo pugnãt. Quòd si spiritu sancto gubernatore rectore spiritus vestri, Ducimini,hoc dicit ne desides sint in pugna, si inquam hoc est, Non estis sub lege,quæ errantibus,& male agentib⁹ posita est: qui autem ducẽ habet spiritũ sanctum, non errat. Attende quod ait, Si spiritu ducimini &c. Ex quo apparet eum spiritum sanctum non habere qui sub lege est non dispensariue,sed vere, vt tu intelligis. Magna mihi videtur quæstio quid sit esse sub lege,sic,quẽadmodum Apostolus culpat: hos damnabiliter dicit esse sub lege quos lex facit reos,non implentes legem, dum nescientes gratiã superba elatione de se præsumũt. Sub lege est qui timore supplicii quod lex minatur non amore iustitiæ,a malo opere cessat,reus voluntate,nondum liber nec alienus a voluntate peccandi:quia vellet si fieri posset nõ esse quod timeat,vt libere faceret quod occulte desiderat. Et est sensus, Si spiritu du.hoc commodi iam habetis, Quod non estis sub lege,quæ timorẽ incutit,non amorem tribuit,& ideo hæc pars iam eligenda est,qua liberamur a lege. Manifesta sunt. Opera carnis incipit enumerare,vt intelligant se si ad oprãdum ista desideriis carnis non consenserint,tunc duci carne non spiritu,q.d.hæc sibi aduersantur. Opera autem carnis manifesta sunt,id est per se apparent mala. Quæ sunt forni

Augustinus de uer.apo.

Ambrosius Hierony.

August. ad Hierony.

August. de nat. & gra

B catio,opus.s.luxuriæ, Immunditia,& si non opere impleatur:vel quę est contra naturam Impudicitia,non pudice viuere. Luxuria,quælibet superfluitas, Idolorum seruitus,veneficia,inimicitiæ,perseuerantes. Contentiones,in verbis, Aemulationes, quando duo tendunt ad idem. Ira,s.subita tempestas animi. Rixa,quando ex ira inuicem se percutiunt. Dissensiones,quando partes faciunt in ecclesia. Sectæ,quæ græce dicuntur hæreses. Inuidię,de alienis bonis, Homicidia,ebrietates,assiduę, Commessationes,supfluę, & his similia. Attende quod non hæc omnia quæ enumerata sunt in operibus carnis quæ manifesta esse dixit,ad voluptatem carnis pertinẽt:sed vitia sunt animi,vt inimicitię,irę. Credere etiam omnia mala accidere animæ ex carne,error est. Nõ enim oĩa virę iniquę vitia tribuenda sunt carni,ne ab his omnibus mundemus diabolum qui carnem nõ habet. Sed carnis nomine totum hominem significauit,qui viuendo secundum se.i.secundum carnẽ in hæc cadit. Non enim habendo carnem sed viuendo secundum se,id est secũdum hominem,factus est homo similis diabolo, quia & ille secundũ se viuere voluit,quando in veritate nõ stetit. Vt autẽ ab his pœnæ cõminatione deterreat,addit, Quæ nunc prædico vobis,ante iudicium dum licet pœnitere, Sicut prædixi,etiam ante hanc epistolam, Quoniam qui talia agunt,regnum dei non consequentur,vel possidebunt:non ait, qui hæc oĩa fecerint,aut simul habuerint:sed Qui talia agunt,quia etiam singula regnum dei tollunt. Hæc autem apostolica sententia falsa est,si tales post quantalibet tempora liberati, regnũ

August. de ciui. dei.

Augustinus de ciui. dei.

C dei possidebunt,sed quia falsa non est,profecto regnum dei non possidebunt. Et si in regno dei nunq̃ erunt,æterno supplicio tenebuntur,quia nullus medius locus est vbi non sit ĩ supplicio,qui illo non fuerit restitutus in regno.

Fructus autem spiritus est charitas,gaudium,pax,patientia,lõganimitas,bonitas,benignitas,mansuetudo,fides,modestia,continentia,castitas. Aduersus huiusmodi nõ est lex. Qui autem sunt Christi,carnem suam crucifixerũt cum vitiis & concupiscentiis. Si viuimus spiritu:spiritu & ambulemus. Nõ efficiamur inanis gloriæ cupidi,inuicem prouocantes:inuicem inuidentes.

Fructus autem.q.d.Hæc quæ enumeraui sunt opera carnis,sed ista sunt opera spiritus,q̃ sequuntur,quæ tamen non nominat opera sed fructus,qa propter se appetẽda sunt. Et hoc est quod ait, Fructus autem spiritus,id est spiritus sancti vel gratia rationis illuminare,

Est charitas,quæ de terra ad cælum euocat, Gaudium.s.puritas cõscientię & elatio animi super his quæ digna sunt exultantis. De quo legitur, Nõ est impiis gaudere dicit dominus. Pax,quando se non inquietant. Patientia,aduersariorum. Longanimitas,expectationis. Bonitas.i.dulcedo animi. Benignitas.i.largitas rerum. Mansuetudo,quod non intractabilis,sed potius tractabilis est quis. Fides,de inuisibilibus certitudo. Modestia, quod modum in dictis vel in factis seruat. Continentia, quod etiam a licitis se abstinet. Castitas,quando recte vtitur licito. Attende quod in enumeratione fructuũ spiritus,ca-

Hierony.

Hierony. put virtutum præmisit.i.charitatem.Quæ enim alia inter fructus spūs debuit tenere primatum nisi charitas,sine qua virtutes cęterę non reputabuntur esse virtutes,& ex qua nascuntur vniuersa bona?Deinde sequuntur membra ex isto capite exorta & religata,s.gaudium & pax &c.quæ sine ea non possunt prodesse. Non enim bene gaudet,qui non diligit bonum vnde gaudet:non habet pacem veram cum aliquo,nisi eum diligat:non est lōganimis perseueranter expectando,nisi ferueat diligendo:non est benignus,nisi diligat cui opitulatur:non est bonus,nisi diligendo:non est fidelis salubriter,nisi ea fide quæ per dilectionem operatur:non est mansuetus,cui dilectio non moderatur:non cōtinet se quis ab eo vnde turpatur,nisi diligat vnde honestatur. Merito igitur charitatem sic sæpe commendat quasi sola sit præcipienda, quæ non potest haberi sine cæteris quibus homo efficitur bonus. D

Aug.super Ioannem.

Aduersus huiusmodi.q.d.Quid per singula dicam? Lex,quæ iustis nō est posita,sed iniustis,non est Aduersus huiusmodi,sed contra mala. Qui aūt.q.d.contra malos posita est lex.bonis autem imposita est crux,quod ita ait, Qui aūt sunt Christi,quos necesse est sequi spiritum, Crucifixerunt, id est macerauerunt, Carnem suam, pugnantes, Cum vitiis, opetum, Et concupiscentiis,desideriorum.Congruit enim nostræ deuotioni,vt qui domini nostri crucifixi passionem celebramus,reprimendarum carnalium voluptatum crucē nobis faciamus.In hac quidem cruce semper in hac vita debet pendere Christianus,vt sit fixus clauis,id est præceptis iustitiæ,vt Christus in cruce clauis confixus fuit. Si viuim⁹ spiritu,spiritu & ambulem⁹. Quod communiter supradixit,ad istos quib⁹ scribit retorquet,& se eis connumerat:per hoc ostendens se non dicere eis,quod ipse non velit seruare. q.d.illi qui sunt Christi ita agunt vt dixi,& nos qui sumus Christi, Ambulemus spiritu,sancto duce & authore libertatis nostræ. Si,i.quia Spiritu viuimus,i.spiritu sancto ad hāc vitam gratiæ venimus.Quomodo autem spiritu ambulemus docet subdēs, Non efficiamur cupidi inanis.i.secularis Glorię.Inanis gloria est,velle vincere vbi præmiū non est:nos dico Inuicem prouocantes,alios ad contentionem,vel litem,& alia illicita, Et inuicem inuidentes,si non audemus prouocare.Hæc mala facit inanis gloria.Et sciēdū quod cum per omne vitiū antiqui hostis virus humano cordi infundatur,in zelo inuidiæ tota sua viscera serpens concutit,& in hac imprimenda malitia quasi pestem mouet.Zelus iste modū nō habet,pmanens iugiter sine fine,cū alia scelera finiant:quantoq; ille cui inuidetur successu meliore profecerit,tanto inuidus in maius incendium liuoris ignibus inardescit. Hinc est vultus minax,toruus aspectus,pallor in facie,in labiis tremor, stridor in dentibus, verba rabida,& effrenata conuitia,manus ad violētiam prompta,& si gladio interim vacua,odio tamen furiatę mentis est armata. E

August. in ser.de quadrag.

Cyprianus

CAPVT VI.

Fratres & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto,vos q spirituales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis,considerans teipsum ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi.Nam si quis existimat se aliquid esse cum nihil sit,ipse se seducit.Opus autem suum probet vnusquisq;, & sic in semetipso tantum gloriam habebit,& non in altero. F

Fratres & si pōccupat⁹ fuerit &c.Hactenus toti ecclesię Galatiæ immo & vniuersę ecclesię locut⁹ est improbādo legē,& cōmēdādo gratiā,modo ad plātos loquit̄ specialiter docēs quomodo tractēt subditos,s.leniter,qa fratres sunt,etsi sint superiores. Ideo hos alloquit̄ q firmiores erant,ne inflatione bonę vitę eū q peccato circūuēt⁹ est spernēdū putēt,& abiiciēdum.q.d.Nō hoc faciatis quod dixi,sed Et si aliqs præoccupat⁹ fuerit.i.imprudenter lapsus vt nequeat vitare.nec mirū,qa Est homo,s.infirmus, pōccupatus: dico nō in multis, sed In aliquo delicto,quasi nō vsu cotidiano peccās.si hoc inquā fuerit, Vos qui spiritales estis,nō ideo despiciatis eū. Sed instruite hmōi,nō p singula pctā diffluentē,& si aliqn labat̄, In spū lenitatis.i.rōnabiliter & leniter,ne si aliter feceritis,non patiat̄ se argui,sed defendere se incipiat ne turpis videat̄. Ideo leniter instruite,qa Fratres,estis,etsi supiores. Atrēde qd pprie dicat̄ delictū,& qd sit pōccupatio,qa dicit pōccupat⁹ in aliquo delicto,vt his intellectis intelligas fratri præoccupato in delicto fore indulgendū. Delictum igit̄ for-

Ambrosius

Augustinus

Aug.in lib. quest.Leui.

A taſſe eſt declinare a bono.Peccatum eſt facere malũ,vel ſicut in laudabili vita,aliud eſt de-
clinare a malo,aliud facere bonum,quod admonemur dicente ſcriptura,Declina a malo &
fac bonum,ita in damnabili aliud ſit declinare a bono,aliud facere malum:& illud delictũ,
hoc peccatum ſit.Peccatum ergo eſt perpetratio mali. Delictum deſertio boni,quod & ipm̃ Auguſtinus
nomen oſtendit.Quid enim aliud ſonat delictum niſi derelictum? & quid derelinquit qui
delinquit niſi bonum? Vel poteſt videri illud eſſe delictum quod ignoranter ſit: Peccatum Auguſtinus
quod a ſciente committitur,indifferenter tamen plerũq; ponuntur,vt & peccatum nomi-
ne delicti,& delictum nomine peccati appelletur.Præoccupatio autem eſt dum vel ad ho- Aug. in lib.
ram non videtur quid agendum ſit,vel qui viderint vincuntur,vt.ſ.malũ fiat cũ latet ve- contra men
ritas,vel cum compellit infirmitas. Conſiderans.q.d. Ita fac vt dixi tu quiſquis, Conſi- da.
derans teipſum,quod & tu fragilis es, Ne & tu tenteris,id eſt ne deo permittente in ſimi-
le cadas.Nihil enim ad miſericordiam ſic ĩclinat q̃ proprii periculi cogitatio , ita eos nec Auguſtinus
deeſſe voluit fratrum correctioni,nec ſtudere certamini. Ideoq; ne ſibi videatur quiſq; in- Auguſtinus
ſtruere etiam cum proterue exagitet,irrideatq; peccantem,aut ſuperbe tanq̃ inſanabilẽ de-
teſtatur, In ſpiritu,inquit,manſuetudinis inſtruite illũ Conſiderans teipſum,ne & tu tẽ-
teris.Alter.q.d.Dico leuiter inſtruite,& etiam Portate onera. Alter,portet Alterius,infir
mitatis, Onera.i.ſubuenite vobis inuicem orationibus,& aliis huiuſmodi, quaſi ſit ſarci-
B na veſtra. Et ſic adimplebitis legem Chriſti,id eſt charitatem.ex charitate enim Chriſt⁹ Auguſtinus
peccata noſtra tulit,qui etiam præcepit vt nos inuicem diligamus. Nam &c.q.d. Ita fa- Auguſtinus
cite vt dixi.nam ſiquis aliter fecerit ſeipſum ſeducit.Et hoc eſt quod dicit. Nam ſi qs exi-
ſtimat.i.in mente ſua ſuperbe iudicat, *Se eſſe aliquid,* magnum comparatione peccantis,
Cum tamen nihil ſit,ex ſe,vel nihil ſit cõparatione ſpiritualis qui totũ dat gratiæ, Ipſe Auguſtinus
ſe ſeducit,id eſt diuidit a veritate:non eum ſeducunt laudatores eius,ſed ipſe potius,qa cũ Auguſtinus
ipſe ſibi ſit præſentior q̃ illi,mauult ſe in illis quærere q̃ in ſeipſo. ideo ſubdit, Opus autẽ.
q.d.Non ita putet aliquis,ſed potius Vnuſquiſq; probet.i.diligẽter inſpiciat, Opus ſuũ,
non peccatum alterius:vt Phariſæus qui dicebat,Non ſum ſicut cæteri hominum,qui non Ambroſius
re ſed fallaciter iuſtus erat.Probet opus ſuum,dico. Et ſic.i.ſi actus ſuos conſideret,ſciens ſi Ambroſius
quid boni habet,ſe a deo accepiſſe:& ſi quid mali eſt,a ſe fore: Habebit gloriam in ſemet-
ipſo.i.gloriabitur in deo quem habet in ſe portans oleũ ſecũ, Et nõ in altero,ſic enim ſiet, Auguſtinus
vt deus qui eſt in eo ſit gloria eius,& nihil aliud. Vel, In ſeipſo.i.intus in conſcientia ſua ſuper Ioan.
pura, Habebit gloriam.i.gloriabitur & gaudebit. Et non in altero.i.in alterius laude.ſ. Auguſtinus
cum alter eum laudat.Qui enim conſciẽtiã boni operis habet,non debet de hoc apud aliũ Hierony.
gloriari,& laudem ſuã foras fundere,ſed in ſemetipſo humiliter gloriari. Vel ita, Et ſic.i.
ſi actus ſuos conſideret,ſciens neminem debere gloriari ſe mundum habere cor, In ſeipſo Ambroſius
habebit gloriam & non in altero,id eſt in ſui non in alterius conſideratione gloriabitur. Ambroſius
C Nulli enim ſe anteponit,nec quenq̃ iudicat vt vere ſit iuſtus.Qui enim vere iuſtus eſt,alte Ambroſius
rum ſibi præponit,quia plus ſua mala ſcit q̃ alterius,quorum cognitio ſibi gloria eſt. Gau-
det enim dum cognoſcit morbum ſuum quem ſanare deſiderat.

Vnuſquiſq; enim onus ſuum portabit. Communicet autem is qui catechi
zatur verbo,ei qui ſe catechizat in omnibus bonis.Nolite errare.Deus non irri-
detur.Quæ enim ſeminauerit homo:hæc & metet.Quoniam qui ſeminat in car
ne ſua,de carne & metet corruptionem : qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu
metet vitam æternam.

Vnuſquiſq;.q.d.Dico quod vnuſquiſq; probet opus ſuum,quod & debet.nam de ſuo iudi
cabitur. Vnuſquiſq; enim onus ſuum.i.peccatũ, Portabit,in pœna. Quod hic dicit̃,con
trarium videtur præcedentibus,vbi ait, Alter alterius onus ſuum portabit,quod non eſt,
quia nomen oneris diuerſis modis accipitur.Multa enim ſunt verba quæ diuerſis locis con- Auguſt. de
gruenter poſita varie intelliguntur,ſicut hic:niſi enim oneris nomen ſub diuerſis ſignifica conſ. euan.
tionibus acceperis,proculdubio putabis eundem ſibi in loquẽdo eſſe contrarium, & hoc tã
vicinę poſitis verbis:qui cũ pauloante diceret, Alterius onera portabit:hic dicit, Vnuſ-
quiſq; onus ſuum portabit.Sed alia ſunt onera participandæ infirmitatis, de quibus ſupra
egit:alia reddendę deo rationis de actibus noſtris,de quibus hic agit.Illa cũ fratribus ſuſtẽ Auguſt. de
tanda communicantur:Hæc propria ab vnoquoq; portantur.Hęc onera,peccata ſunt: Alia uer. Apoſt.

ergo ſunt in quibus quiſq; proprium portat, nec portat cum alio, nec proiicit in alterũ: Alia D
quæ cum aliis & pro aliis portantur. Item propter diuerſos homines hæc dicit, Contra eos
enim qui putant hominem alienis inquinari peccatis, dicit, Vnuſquiſq; onus ſuũ portabit.
Alieno quidem peccato nullus inquinatur, niſi conſentiendo vel imitando fecerit ſuũ. Itẽ,
contra negligentes qui nullum curant corrigere ſecuri quod alienis non cõtaminẽt pec-
catis, dicit, Inuicem onera portate. Onera infirmitatis inuicem portam⁹, dum lenitate irã
alterius ſuſtineamus, & dum ei qui læſit ſi petit indulgemus, & huiuſmodi. Vel per onus in-
Hierony. telligitur bonũ opus. In ſcripturis enim onus & in bonam & in malã partem accipitur. Et
eſt, Vnuſquiſq; onus ſuum portabit, id eſt offeret deo in die iudicii manipulos operum. Vn
de venientes autem ve. cum ex. p. m. ſuos. Et accipitur hoc de bonis tantum. Vel de bonis
& malis ita poteſt dici. Vnuſquiſq;, bonus vel malus, Portabit onus ſuum. i. mercedẽ ope-
rum ſuorum referet. Communicet autem. Superius ſpiritualibus p̃latis dixit qualiter de-
beant ſe habere erga ſubditos, hic ad ſubditos loquitur, docens quõ ſe debeãt habere erga
magiſtros, q. d. prælati ita ſe habeant vt dixi. Is autem qui catechizatur. i. inſtruitur, &
ſi ſolo Verbo, non exemplo, Communicet ei in omnibus bonis, quæ ille dicit, non in ma
lis ſi ea agit, vt lex ſit tibi dux non homo, id eſt qui verbum audiens eſt, communem ſe do-
ctori exhibeat recipiendo & opere implendo quæ ille dixerit. & neq; dicat, non debeo age-
re, niſi quod in illo video, ſubdit, Nolite errare, quia error eſt hoc dicere, & ſi inde vos ex- E
Ambroſius cuſatis apud homines, Deus, tamen, non irridetur, id eſt nõ poteſt falli. Certum eſt enim
deo impoſturam fieri non poſſe, ſed ab eo quiſq; capit quod meretur. Et vere nõ fallitur, q̃a
reddet ſingulis pro meritis. Quæ etiã ſeminauerit. Vel aliter poteſt dici vt moneat ſubdi
tos largiri temporalia prælatis a quibus accipiunt ſpiritualia. Diſcipulos igitur ad magi-
ſtrorum refrigeria hortatur dicens, Is autem qui catechizatur, id eſt inſtruitur, Verbo
comm. ei qui ſe catechizat in omnibus bonis ſuis, id eſt omnia bona ſua faciat ei cõmu-
nia. Viſitarum enim præceptum eſt, vt prædicatori verbi dei præbeat neceſſaria ille cui p̃di
Hierony. catur, quæ bona appellatione recte ſignificauit: ſicut & dominus in euangelio cum diſcipu-
lis loquens ait, Cum mali ſitis noſtis bona data dare filiis veſtris. His potiſſimum conſulen
dum eſt, qui pro locorum & temporum, vel quarũlibet rerum opportunitatibus cõſtrictius ti-
bi iunguntur. Præuidens autem quoſdam obtendere paupertatem, & præceptum velle elu-
dere, addit, Nolite errare, deus non irridetur. q. d. Nemo vane ſe excuſet, quia deus nõ po-
teſt falli. Scit enim corda noſtra, non ignorat facultates. Excuſatio veriſimilis hominẽ po-
Ambroſius teſt placare, deum non poteſt fallere. Et vere non; Quæ enim ſeminauerit homo, præſen-
Auguſtinus tis vitæ labore, Hæc & metet. i. horum mercedem recipiet. Et vere, Quoniam qui ſe-
Hierony. minat in carne ſua, vt de carne, id eſt qui ſeminat carnalia vitia & fouet, & qui omnia quæ
Ambroſius facit, & ſiqua bona videant, ideo facit vt carnaliter ei bene ſit. & qui de lege carnaliter ſen
Auguſtinus tit, De carne & metet, conuenientem meſſem. ſ. Corruptionem, nihil enim melius cõue F
Hierony. nit carni q̃ corruptio. Qui autem ſeminat in ſpiritu, id eſt qui ſpiritui dat aſſenſum ex fi-
Ambroſius
Auguſtinus de cum charitate ſeruiendo iuſtitiæ & legem ſpiritualiter intelligendo, De ſpiritu & me-
tet, conuenientem meſſem. ſ. Vitam æternam. Nota quod homo conſtat ex ſpiritu & car
ne. Ideo ſeminat in ſpiritu & carne. Porro homo etiã Chriſtianus ad comparationem ſpi-
ritus ſancti caro eſt. Illud etiam obſeruãdum, quod cum dicit, qui ſeminat in carne, addit,
Sua: cum vero dicit In ſpiritu, non addit ſuo: quia ſemen carnale ex homine eſt, ſemẽ ve
ro ſpirituale ex ſpiritu dei eſt. Meſſis vero hæc in fine promittitur. ideo quod in ſeminan-
do perſeuerantia opus eſt. Vnde addit,

Bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim ſuo metemus non defi
cientes. Ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes: maxime autẽ
ad domeſticos fidei. Videte qualibus literis ſcripſi vobis mea manu. Quicũq; enĩ
volunt placere in carne, hi cogunt vos circuncidi: tantum vt crucis Chriſti perſe-
cutionem non patiantur. Neq; enim qui circunciduntur legem cuſtodiunt, ſed vo
lunt vos circuncidi, vt in carne veſtra glorientur.

Bonum autem. q. d. Ita ſe habeãt prælati erga ſubditos, & ſubditi erga prælatos, vt dixi,
Vtriq; autem. ſ. prælati & ſubditi. Non deficiamus facientes bonũ, quia non debet defi
cere operando, qui non deficiet in metendo. Si homo non impoſuerit finem operi, nec deus

A imponet remunerationi:quantū perseuerauerimus in operibus,tantum metemus in fructꝰ: & quantum auiditas inquirentis se dilatauerit,tantum se aperiet ad pmiū manus retribuētis:quia sic recipiet quisq;,quomodo facit:quia qui fortis erit ad seminandum,fortis erit ad metendum. Vnde subdit, Tempore enim suo.i.conuenienti. Metemus non deficientes. Nota quod ait suo tempore,non vtiq; deus statim facit quicquid ad salutē oratur:nec ideo denegat quia differt,sed tempore suo.i.congruo præstat. Et quia metemus indeficiētes, Ergo dum habemus,in hac vita tempus seminandi, Operemur bonum. Tempus seminandi est pręsens vita qua currimus,in hac licet nobis quod volumꝰ seminare:cum vero trāsierit, operandi tempus auferetur.vnde operamini dum dies est,veniet nox quando iam nullꝰ poterit operari. Operemur bonū dico, Ad omēs,vt sit perfecta dilectio. Maxime autē ad domesticos fidei.i.ad eos qui sunt de familia nostra per fidē.i.ad Christianos.Omnibus enī pari dilectione vita æterna optanda est,& si non omnibꝰ eadem possint exhiberi dilectionis officia,quæ fratribus maxime exhibēda,quia faciliores & pponsiores in bono circa fratres esse debemus,quia sumus inuicem membra.Si enim in cunctos libertatis frena laxantur,maxime in domesticos.i.in Christianos,qui habent eundem patrem,eiusdemq; magistri appellatione censentur.Omnibus igitur impendēda est misericordia,in quo præponēdi sunt iusti qui sunt ex fide. Q; aūt omnibus etiam inimicis nostris q scelerati sunt,& persequentibus ecclesiam benefaciendū sit,testis est deꝰ qui dicit,Benefacite his qui od.vos.Diligite inimicos vestros. Vbi manifeste ostendit viscera misericordiæ peccatoribus non esse claudenda,nec etiā si aduersum nos hostilem animum gerant,quia & ipsi homines sunt, & hoc,exemplo dei patris astruitur,qui solē suū facit oriri super bonos & malos,& pluit super iustos & iniustos.Sunt tñ qui æstimant eleemosynas tm̄ iustis esse pbendas,peccatoribꝰ autem nihil dari oportere: ne contra deū conemur,si eis volumus subuenire quos ipse vult punire.Adhibent etiam testimonia sanctæ scripturę.Dicit enī scriptura,Da misericordiā,& ne suscipias peccatorem,& impiis & peccatoribus redde vindictam. Benefac humili & ne dederis impio,quia & altissimus odio habet peccatores,& impiis reddet vindictam. Hæc verba quomodo accipienda sint non intelligentes,detestabili crudelitate induuntur.vnde nos oportet hæc charitati vestræ explanare,qualiter intelligenda sint.Illa ergo ob hoc dicta sunt,ne cuiq̄ peccatori ideo benefacias quia peccator est:sed quia homo est, vt nō sis ad iudicandum remissus,nec ad subueniendum inhumanus. Ita vtrunq; præceptum tenebis, odias etiam in illo quod deus odit.i.quod malus est,& corripe & persequere, vt perimas qđ homo fecit,& cōserua quod homo est.Peccatū quippe homo fecit,hominē vero deus: & nō suscipias peccatorē,vt velis saluū esse in eo quod malus est,sed qa hō: vt nulli homini claudatur misericordia,nulli peccatori relaxet impunitas.Persequamur ergo in malis ppriam iniquitatē,misereamur in eisdem cōmunē conditionē. Videte &c.Postq̄ ad meliora opa hortatus est eos,redit ad illud vnde prius agebat,ne.f.legales obseruantiæ teneantur:neqs autem sub nomine eius fallat incautos cauet,finem epistolæ manus suæ adnotatione complēs.Ab hoc enim loco,manu sua vsq; ad finem scripsit.quasi dicat,vt firmius prædicta teneatis, Videte qualibus scripturis scripsi vobis mea manu,vt sciatis hāc epistolam a me missam,& per hoc magis obediatis. Quicunq; enim.q.d.opus fuit vt scriberem,quia pseudo instant.& hoc est, Quicunq; enim volunt placere,Iudæis infidelibus, In carne,id est in carnalibus obseruantiis, Hi cogunt vos circuncidi,improbitate non ratione ducunt.& id propter hoc Tantum,faciunt, Vt non patiantur,ab infidelibus Iudęis, Persecutionem Christi,id est quæ pro cruce Christi infertur.Isti erant pseudo qui sic Christum prędicabant,vt etiā legem seruandam docerent:crucem prædicabant,vt a fidelibus quęstū acciperent:legem,vt Iudæis placerent. Vel forte hoc ideo dicit, Quia Romani, scilicet Caius Cæsar,& Octauianus Augustus,leges promulgauerunt, vt Iudæi vbicunq; essent,proprio ritu viuerēt,& patriis cęrimoniis deseruirent.Quicūq; igit̄ circūcisus erat,licet in Christū crederet,quasi Iudæus habebatur in Gentibus: qui vero incircūcisus se non esse Iudęū ppūtio pferebat,psecutionibus tā Gētiliū q̄ Iudęorū fiebat obnoxius.Has igit̄ psecutiones hi q Galatas deprauauerant declinare cupientes,circūcisionem pro defensione discipulis persuadebant. Nam nec Iudæi persequi eos poterant nec Gentiles, quos videbant & proselitos circuncidere, & ipsos legalia obseruare. Neque enim qui circunciduntur.Quasi dicat, Vere ideo tantum faciunt, vt vitent persecutionem, non enim pro amore legis

Marginal notes: Hierony. (beside "Tempus seminandi"); Aug.in psal mo.cxi. (beside "præponēdi sunt"); B (beside "sequentibus ecclesiam"); Augustinus, Augustinus (beside "Videte &c."); C and Hierony. (beside "autem sub nomine"); Ambrosius (beside "prędicabant"); Hierony. (beside "Quia Romani").

x

Augustinus hoc faciunt. Neq; enim qui circunciduntur, legem custodiunt. Illam dicit custoditionē legis, scilicet non occidere, non mœchari, & alia huiusmodi, ad bonos mores pertinētia: quæ nisi charitate & spe æternorum bonorum quæ per fidem accipiuntur, impleri non possunt, vt iam dictum est, Sed volunt vos circuncidi vt in carne vestra, id est de carnali circuncisione in qua dolor est vobis. glorientur apud Iudæos, eo quod tam multos proselitos faciūt. D

Augustinus Ambrosius Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi per quē mihi mundus crucifixus est & ego mundo. In Christo enim Iesu neq; circuncisio aliquid valet neq; præputium: sed noua creatura. Et quicunq; hanc regulā secuti fuerint: pax super illos & misericordia & super Israel dei. De cætero nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata domini Iesu in corpore meo porto. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro fratres. Amen.

Mihi autem absit. Quasi dicat, Illi in carne gloriantur, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Ecce vbi mundi philosophus erubuit, ibi Apostolus thesaurum reperit: quod illi visum est stultitia, Apostolo factum est sapientia & gloria. Noli ergo erubescere de cruce Christi, recole frontem tuam, ne linguam expauescas alienam: de qua cruce vt non erubesceremus, eam in ipsa fronte, id est pudoris domicilio locauimus. Ideo enim crux in fronte credentium, vbi sedes est verecundiæ figitur, vt de nomine ei⁹ fides non erubescat, & magis dei gloriam q̄ hominum diligat. Signum veteris testamēti circuncisio in latenti carne, signum noui testamenti crux in libera frōte. Ibi enim occultatio, hic reuelatio est: ibi sub velamine, hic reuelata facie. Crucem autem vt in ea gloriemur dominus suo gestans humero, pro virga regni nobis commendauit, quod est grande ludibrium impiis, grande mysterium piis. Hic ergo opprobrium & deformitatem Christi nō erubescamus, sed veneremur. Deformitas enim Christi te format, nisi deformis ille esse voluisset, tu formam quam perdidisti non recepisses. Pendebat enim in cruce deformis, sed deformitas illius pulchritudo nostra erat. In hac ergo deformitate gloriemur, cuius signum in fronte portamus. De hac deformitate non erubescamus, sed gaudeamus cum Apostolo qui dicit se gloriari in Christi cruce. Poterat dicere in sapiētia, in potestate, in maiestate: & verum diceret. Sed est magnum in sapientia dei vel maiestate vel potestate dei gloriari, sed ī cruce. vnde impius insultat, irridetque philosophus. Et quasi quis diceret, Cur gloriaris in cruce? quid enim prodest? Ecce quid. Per quē, id est Christū crucifixum, Mihi mūdus crucifixus est, vt me non teneat. Et ego mundo, vt eum non teneam. Quia nec ego in mūdo aliquid cupio, nec ipse aliquid suū in me cognoscit: sicut dominus ait, Venit princeps mūdi huius, & in me non habet quicquam. Et est sensus, Per crucem Christi mundi concupiscētiæ non habent in me dominium, nec mundus iam se mihi ingerit, & ego contra eum sum fortis. Et nota quia non sine causa vtrunque dixit, scilicet & sibi mundum crucifixum & se mundo. Plerunq; enim contingit vt homo mundum mente non teneat, sed tamen mundus eum suis cupiditatibus vel occupationibus astringit. & mortuus est homo mundo, & mundus eum quasi viuus concupiscit, dum alio intentum in suis actibus rapere contendit. Sed nec Paulus mundum cupit nec mundus eum, vt in duobus mortuis neuter neutrum videt. Quia ergo nec Paulus mundi gloriam quærebat, nec a mundi gloria ipse quærebatur: ideo & se mundo, & sibi mundum crucifixum esse gloriabatur. In Christo enim, q.d. Ideo solum in Christo glorior, Quia in Christo Iesu neq; circuncisio aliquid valet, neq; præputium. q.d. æqualia sunt deo præputiū, & circūcisio. Sed noua creatura. i. regeneratio & noua vita. Nouam em̄ creaturā dicit nouā vitā per fidē Christi. Ego in cruce glorior, & qcūq; fuerint secuti hanc regulam. i. rectitudinē gloriandi, Pax. i. tranquillitas mentis, Et misericordia, de peccatis. i. peccatorum remissio, erit a deo, Super illos, gentiles: Et etiā Super Israel. i. Iudæos, nō vtiq; carnales, sed qui sunt Dei. i. spirituales. Duas enim partes hic significauit super quas manet pax & misericordia dei. s. Gentilium fidelium, & Iudæorum credentiū. Et de cætero. i. amodo. Vel De cętero, ita vt sint duę dictiones. i. de alio pręter fidem, scilicet de legalibus, Nemo sit mihi molestus, vt iterum cogar scribere de eodē. Vnde dicit Amb. Non vult per turbulentas contentiones tædium sibi fieri, de re, quæ tum satis erat exposita. Vel sicut in Græco legitur, De cætero nemo laborem mihi exhibeat, vel præstet, scilicet vt rursus in vobis necessitatem habeam laborandi. Laborē em̄

Marginal notes: August. de de uer. apo. — Augustinus — Aug. in ser. de passione Christi — Augustinus super Ioan — August. de uer. Apost. — Augustinus — Augustinus — Augustinus — Ambrosius

E

F

A præstat magistro qui aliter sentit q̃ docuit. Dico vt nemo sit molestus mihi, cui vtiq; nõ est facienda molestia. Ego enim porto in corpore meo, pro fidelibus Stigmata domini Iesu, id est signa militiæ Christi, quæ me comprobant esse militem, scilicet passiones, tribulationes &c. quod non pseudo faciunt. q.d. quod vos non attenditis. Stigmata ergo appellauit quasi notas pœnarum de persecutionibus quas patiebatur. Stigma enim dicitur punctum vel nota aliquo ferro facta. Et est sensus, Ideo non debet fieri mihi molestia, quia ego habeo alios conflictus, & certamina quæ in persecutionibus quas patior mecũ dimicant. Gratia. Ecce conclusio epistolę, quasi subscriptio, qua & in nonnullis aliis epistolis vtitur. q.d. vt p̃dicta teneatis, Gratia, non dissensio, non legis seruitus, non rixa, non iurgiũ, Sed gratia domini nostri Iesu Christi o fratres, sit Cũ spiritu vestro. i. cũ ratione vestra, vt veritatem semper intelligatis. Amen. Per hoc verbũ Hebręum vera esse q̃ locut⁹ est ostendit.

Augustinus

Augustinus

Augustinus

Hierony.

Argumentum in Epistolam ad Ephesios.

Ephesii sunt Asiani. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide. Hos collaudat Apostolus scribens a Roma de carcere per Tychicum diaconem.

B

CAPVT I.

AVLVS Apostolus Christi Iesu per voluntatẽ dei omnibus sanctis qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu: gratia vobis & pax a deo patre nostro, & dño Iesu Christo. Bñdict⁹ deus & pater dñi nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in oĩ benedictione spirituali in cælestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mũdi cõstitutionẽ, vt essemus sancti & imaculati in conspectu eius in charitate.

PAVlus apostolus, Hanc epistolam scribit Apostolus Ephesiis, Ephesii autem sunt Asiani: hi per Paulum non fundati, sed confirmati fuerant in fide. Eos enim non fundauit Apostolus in fide, sed confirmauit multa pro eis passus a perfidis, qui post confirmationem firmiter steterant in fide, & in bonis operibus. His scribit Apostolus a Roma de carcere per Tychicũ confortatoriã epistolam, cum vlterius non esset eos visurus: & sciens eos esse bonos, non arguit de culpa, sed ne telabantur timendum erat. Qui enim stat cadere potest, & quia nullus a deo perfectus est qui cre-

C scere non possit, eos ad vlteriora hortatur: & ne recedant a fide pro suis tribulationib⁹, scilicet Apostoli, teneantq; suas ordinationes, & præsertim ne perfectio erigat eos in tumorem. ostendit de quo statu ad quem dignum vocati sunt, dicens, Omnia beneficia eis vel Apostolis ipsis, vel toti humano generi per solam dei gratiam collata fore. Est igitur intentio Apostoli in hac epistola, Ephesios in bonis habitis confirmare, & ad vlteriora prouocare, nec non & ad humilitatem actionemq; gratiarum informare. Modus tractandi talis est. De more suo salutationem præmittit. Deinde gratias agit deo, exponens prius beneficia humano generi præscita, post ipsis Apostolis specialiter indulta. Deinde Ephesis ipsis ostẽdens, a quo, & ad quid vocati sint. Deinde Christi dignitatem & prelationẽ ostendit, postea ad patientiam, & charitatem eos inuitat: vnitatem fidei & ecclesiæ commendans, & dona gratiæ connumerans. Tandem ad certamen exhortans contra principes tenebrarum, militiæ Christianæ armaturã describit. Prius ergo salutãs, & se noto noĩe significãs, ait, Paulus Apostolus Christi Iesu, non meis meritis, sed Per voluntatem dei, ita & vos per eã habetis quicquid boni est vobis. Paulus inquam scribit vel mandat, vel ego Paulus scribo siue mando Omnibus qui sunt Ephesi sanctis, exercitio virtutũ, Et fidelib⁹, fide recta Quæ est in Christo Iesu. Recte illa duo posuit. Tũc eñ prodest ac credit bona vita, si fides est in Christo Iesu: tũc vere sancti sunt, si fideles sunt in Christo. Vel distingue inter sanctos & fideles, vt sanctos intelligas maiores & perfectiores, fideles minus perfectos. Scribit ergo

Sanctis.i.perfectis.& non solũ eis,sed Etiã fidelibus,qui si non sancti sunt, vel in fide sa- D
ni.& quod sancti sunt & fideles,hoc est In Christo Iesu.i.opere Christi nõ meritis suis. Et
in scribẽdo ante alia salutat dicẽs, Gratia,iustificationis, Et pax.i.tranquillitas mentis,
Ambrosius & reconciliatio ad deum,sit vobis, A deo patre nostro,per quẽ oĩa condita sunt & restau-
Aimo rata,& dño Iesu Christo sine quo nulla bona dant vobis. Benedictus, ꝓmissa salutatiõe in-
Ambrosius cipit a gratiarũ actione innuens esse a deo:quia aliter benedicit deus ab hoĩe,aliter homo
a deo:vnũ quidẽ benedictionis verbũ est,sed pro cõgruẽtia ꝑsonę varie debet intelligi:sicut
& facere dicit deus & hõ,sed deus nutu solo impossibiliter facit,homo vero conatu & labo
re:ita deus benedicit ab hoĩe cũ laudib9 dignis extollit,homo aũt a deo cũ deus ei gřę suę
dona impartit,non meritis eius sed misericordia sua. Ait ergo, Deus,sit,bñdictus,corde,
ore,opere,& a me & a vobis,& a bonis:Deus dico,qui est Pater,generatione, Dñi nostri
Iesu Christi,pro quo,nobis benefacit. Qui benedixit nos. Post actionẽ gratiarũ enumerat
beneficia quæ a deo per Christũ toti humano generi sunt data,& distinguit duas dei pꝛo-
dinationes,& earũ effectus,quarũ altera est de ꝑsenti ad iustitiã,altera de futuro ad coronã:
nec dicuntur duæ,quin vna dei sit prædestinatio quæ est ipse deus:sed qa de duobus est ipa
dei æterna præordinatio.s.de præsenti in iustitia,& de gloria in futuro. Deus enim añ mũ
di constitutionem,cum nullus quicq̃ meruerat pręordinauit,quod in tẽpore gratiæ aliquos
a perditis separaret,& iustos & immaculatos faceret:præordinauit etiã quod & illos iustos E
ad æternam beatitudinem perduceret. harum præordinationũ alteram hic implet.i. quia
iustos facit:alteram in futuro implebit,quæ erit omnium perfectio,a qua consumatione o-
mnium incipit,ostendens effectum eius.& vtens præterito pro futuro pro rei certitudine,
cum ait, Qui,deus, benedixit.i.benedicet, Nos,nostris meritis maledictos.i.in futuro
exaltabit,dando immortalitatem. Vnde subdit, In omni benedictione spirituali.i.exal-
Ambrosius tabit omnimoda exaltatione,& perfecta,quæ tota erit spiritualis etiã in corporibus q̃ tunc
habebunt naturam spiritus,quia erunt agilia & habilia,cibo non egentia,quæ spiritui na
turalia sunt. Benedictione dico habita In cælestibus,id est in cælo.& hoc fiet, In Chri-
sto.i.operante Christo. Sicut,posuit effectũ secundę pręordinationis.s.quę erit de futuro,
hic ponit primam pręordinationem quæ est de præsenti tãgens effectũ eius.q.d.benedicet
nos in futuro,quod & si videt ex meritis,ita tñ gratis erit,sicut & prima præordinatio gra
tuita est,quia merita q̃ pręcedunt futuram vitam ex gratia sunt,& dona dei sunt. Coronat
enim in nobis deus dona sua,non quæ ex nobis sint merito. Et hoc est quod ait, Ita gratis
hoc faciet,sicut gratis nos elegit,prædestinando.& hoc In ipso.i.ꝑ ipsum Christũ. Elegit
dico Ante mundi constitutionem.i.anteq̃ essemus. Ne quis ergo putet aĩas cum deo fuis-
se æternas,& tunc aliquid meruisse,iuxta errorem illorũ qui ante hæc visibilia dicũt fuis-
se quasdam animas sanctas,& ideo tunc fuisse electas:sed aperte ostendit hoc falsum esse di
August.de cens, Elegit nos ante constitutionem. Quomodo autem eligeret eos qui nondum erãt ni- F
prędest.san. si prædestinando? Elegit ergo prædestinans nos:& sicut non elegit eo quod tũc sancti esse-
mus,ita nec ideo quia sancti futuri essemus:sed potius elegit nos ad hoc, Vt,in tẽpore gra
tiæ Essemus sancti,ꝑ bona opera. Non ergo qa futuri eramus elegit,sed vt essem9 sancti.
Ideo quippe tales futuri eramus,quia elegit ipse prędestinans vt tales per gratiam eius esse-
mus. Sed Pelagianus veritati resultans ait, Præsciebat deus qui essent futuri sancti,& ima-
culati per liberę voluntatis arbitriũ,& ideo eos in sua præscientia quales futuros esse præ-
sciuit elegit. Elegit,inqt,anteq̃ essent ꝓdestinãs filios quos futuros sanctos ꝑsciuit:nec fecit,
nec se facturum,sed ipsos facturos esse prævidit. Quem cõfutat Apostolus dicens, Vt esse-
mus sancti,virtutibus, Et immaculati,a malis, A crimine,& hoc In conspectu eius,nõ
hominum,id est intus vbi ipse conspicit,non extra vbi homines vident. Vel, In cõspectu
eius,id est vt eum conspiciamus & hoc nõ fecit ipse meritis nostris, Sed in charitate sua.
Aimo Amor enim dei hoc fecit. Vel ita dico,vt essemus sancti & immaculati,& hoc In charita
Ambrosius te.i.per charitatẽ nostram qua diligimus Deum. Potest enim intelligi vel de charitate dei
qua diligit homines,vel de charitate ipsorum hominum qua diligunt deum.

Qui prędestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum:
secundum propositum voluntatis suę in laudem glorię gratię suę:in qua gratifica
uit nos in dilecto filio suo,in quo habemus redemptionem per sanguinem eius,re-

A missionem peccatorum secundum diuitias gratiæ eius, quę superabũdauit in nobis in omni sapientia & prudentia, vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suę secundum beneplacitum eius quod proposuit in eo in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo quę in cęlis & quę in terra sunt in ipso.

Qui pdestinauit. Posita pdestinatione q̃ pertinet ad iustitiã & sanctitatẽ vitæ psentis, ponit hic alia prædestinatio pertinens ad vitam æternam, cuius effectũ supra notauit. q. d. Elegit nos vt hic essemus sancti: ipse vtiq; Qui prędestinauit nos. i. gratia sola pelegit, id est voluntate gratuita In adoptionẽ filiorũ. i. ad bona quæ filii habituri sunt. Filii autẽ sunt credentes in eũ. & hoc est quod subdit, Per Iesum. q. d. quod ipsi filii sunt, hoc non est per merita, sed Per Iesum Christum. Prędestinauit nos dico venturos, In idipsum. i. eadẽ habituros cũ Christo. pdestinauit dico, nõ nr̃o placito, sed Secũdũ ppositũ volũtatis suę. i. secũdũ bonã voluntatem, longe anteq̃ impleretur in nobis prędestinatio, habitam, vel oĩbus palam propositam, & ostensam. Prædestinauit nos dico & sanctificauit. & hoc In laudem gloriæ gratię suę. i. vt laudemus gloriosam gratiã. q. d. gloria gratiatũ est ęterna adoptatio, In qua gratia gratificauit nos. i. gratos nos sibi fecit. Hic notaẽ effectus primę prę ordinationis q̃ pertinet ad iustitiam. Gratificauit dico, In dilecto filio suo, pro quo nos di

B ligit. Diligens enim suum vnigenitum, etiam illis quos diligit, & quib⁹ vult filius diuina dona largitur, In quo. Ecce hic ostendit per quem facti sumus grati, dicens, In quo, filio habemus redemptionem, vt possimus reuerti a captiuitate qua seruiebam⁹ diabolo venundati sub peccato: habemus, inquam, per sanguinem eius, qui nostræ redemptionis est precium.

Et habemus remissionem pec. In baptismo duplicem gratiam ostẽdit, quia & redemit, & peccata nostra non imputauit. & hoc præstitit nobis, Secundũ diuitias gratiæ eius. i. secũdum diuitem & copiosam gratiã suam, quia omnia dimittit, & totum ius inimici destruit.

Quæ superabũdauit, Hactenus egit de his quæ toti humano generi collata sunt, modo agit de his quæ singulariter Apostolis dedit. q. d. dico diuitias gratię, quæ gratia cũ omnibus abundasset fidelibus, In nobis, apostolis, Superabundauit. i. plusq̃ in aliis abundauit. vt verbi gratia in hoc. s. In omni sapientia. i. in oĩ de diuinis notitia. Et prudẽtia. i. prouidentia temporaliũ. In omni dico, ita Vt notũ faceret nobis sacramentum volũtatis suæ. Volũtatẽ suã secretã aliis. i. illud quod secreta voluntate facere volebat. & quid illud sit supponit. s. Instaurare omnia, & hoc non meritis nostris, sed Secũdũ bonũ placitum eius. i. secũdũ bonã voluntatẽ suã vt bona fieret subueniret. Quod, bonũ placitũ vel sacramentũ Proposuit. i. longe anteq̃ fieret posuit, vel oĩbus palam obtulit. illud dico implendũ, In eo, filio. s. non in alio. i. In Christo, & non in alio tempore implendũ, sed In dispensatiõe pleni. te. i. in plenitudine tẽporis dispẽsati a deo. i. in hoc tpe gratiæ, quo ĩplere q̃ *August. de predest. san.*

C cęteris tẽporib⁹ promissa & figurata sunt, diuina puidẽtia rationabiliter dispẽsauit. Si enĩ ignari penitus essent homines, non prædocti non reciperent Christum: & nisi prius de naturali & doctrinali lege essent conuicti, superbi paruipenderẽt Christi aduentum. Ne ergo quæratur cur in hoc tempore potius q̃ in alio voluerit implere secretum suæ voluntatis. s.

Instaurare, id est ad primum statum reducere, Omnia, per peccatum destructa. Et quę in cælis sunt. i. angelos, Et quæ in terris sunt. i. hoĩes: non q pro angelis mortu⁹ est Christus, sed ideo etiã pro angelis fit quicqd hominũ per ei⁹ mortẽ redimiẽ & liberaẽ a malo, qa cũ eis quodammodo rediẽ in gratiã post inimicitias quas inter homines & sanctos angelos peccata fecerunt: & ex ipsa hominum redemptione ruinæ illius angelicæ damnum reparatur: & vtiq; nouerũt angeli sancti docti de deo, cuius veritatis æterna contemplatiõe beati sunt, quanti numeri supplemẽtũ de gñe hũano integritas illius ciuitatis expectet. Instaurantur autem quæ in cælis sunt, cum id quod inde cecidit in angelis reddiẽ ex hominibus. Instaurantur etiam quæ in terris sunt, cum ipsi homines qui prædestinati sunt in æternam veritatem, a corruptionis vetustate renouãtur. Et est sensus, Voluit instaurare. i. supplere, Quæ in cælis sunt. i. numerũ angelorũ diminutum implere. Et quæ in terris sunt, id est hoĩes q per pctm̃ deprauati erant renouare. Vel, Quæ in cælis sunt. i. aĩas sanctoꝝ quæ iã in cælis, & Quę in ter. i. sanctos qui adhuc in terra sunt. & hoc In Christo. i. p ipm̃ Christũ. Christi enĩ aduẽtus salus est, & sãctis q iã cũ Christo sũt, & illis q adhuc futuri sũt. *August. in enchi.*

In quo etiã nos forte vocati sumus, prædestinati secundum propositum eius q D
operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ
eius nos qui ante sperauimus in Christo. In quo & vos cum audissetis verbũ ve-
ritatis euangelium salutis vestrę, in quo & credentes signati estis spiritu promis-
sionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ in redemptionẽ acquisitionis in
laudem gloriæ ipsius.

In quo &c. Ne apostoli in quibus supetabundat gratia viderentur meruisse aliis, ostendit
eos ita gratis vocatos non meritis sicut fuerũt alii, dicens, In quo Christo. i. per quẽ Chri-
stum Etiam nos, apostoli vt vos alii Sumus vocati, per interiorem gratiã: & hoc nõ me-
Aug. in psalmo. cxxx. ritis, Sed sorte. i. diuina electione. Sors enim dicitur dei gratia, qua salui facti sum⁹: quę
bene dicitur sors, quia hominis non est electio, sed voluntatis dei, qui nulla nostra merita
Augustinus inuenit, sed sorte volũtatis suæ nos ad salutem vocauit: quia voluit, non quia digni fuim⁹.
Augustinus Hęc est sors vnde illa tunica domini desupertexta, quæ charitatem significat, sorte sup eã
missa prouenit: quia dei gratia, charitas inspirať, non meritis vocati sum⁹. Nos dico Pri⁹
prędestinati. i. per gratiam pręparati, & electi: & hoc nõ secũdũ merita, Sed secũdũ ppo-
August. de predest. san. situm eius, qui etiam in apostolis, Operatur omnia, etiã velle bonum. Ipse ergo vt credere
incipiamus operať. Non eñ quia credimus sed vt credamus elegit nos & operatur omnia. E
& hoc secundum Consilium voluntatis suæ. i. secundum voluntatem suam, quæ est ex ra-
tione. q. d. quare nos magis elegit ad officium prædicationis & apostolatus nescim⁹, sed ta-
men consilio fecit non temere: & ad hoc vos elegit, Vt simus in laudem gloriæ eius. i. vt
Augustinus per nos alii laudent gloriam eius, vt exemplo nostro nemo iam glorietur in homine. Verũ
Ambrosius est enim quod ait, Nõ vos me elegistis, sed ego elegi vos. Laus aũt glorię dei est, cum multi
acqtũť ad fidẽ: sicut gloria medici est cũ multos curat. Sim⁹ inquã in laudẽ ei⁹ nos aposto-
li, Qui ante, omnes alios quibus Christus prædicauit, & qui per eũ cõuersi sunt, Spera-
uimus in Christo. & ideo tales esse debemus, per quos alii laudẽt. In quo &c. Expositis his
q̃ apostolis collata sunt, modo venit ad ea q̃ dedit Ephesiis. q. d. sperauimus in Christo. In
quo Christo. i. in cuius fide, Et vos, Ephesii estis, Cũ audiuissetis. i. per hoc qđ audiuistis:
& postq̃ audiuistis, nõ ante. Cũ enim & causam notat hic & tẽpus. Cũ audiuissetis dico ver
bum veritatis. s. Euangelium salutis vestrę, quod salutem annunciat, & ad salutem vocat.

In quo Christo. i. in cuius operatione, Et vos, credentes, Signati estis. i. diuisi a grege
Hierony. diaboli. Vel, Signati estis, imagine dei reformata in vobis. Vnde, Signatum est sup nos
lu. v. t. d. Et hoc Spiritu sancto promissionis, id est per spiritũ sanctum qui promissus erat,
Aug. in ser. de visione dei vel qui promisit hæreditatem, & est arra eius. Vnde subdit, Qui est pignus hæreditatis
nostræ. Diffusa est enim charitas ĩ corda nostra per spũm sanctũ. Quid est eñ si diffusa est
charitas! ecce iã ex quantulocũq; pignore deambulat deus in nobis, & sic pignus accepim⁹. F
Quidam tamen codices melius habent arram, eandem quippe rem interpretes dicere vo-
luerunt. Interest tamen aliquid in loquendi vsu inter arram & pignus. Pignus enim quan-
do dať, soluto eo p quo poniť, auferť: Arra vero est cũ de ipso dať aliqđ qđ nõ est auferẽdũ,
sed cõplẽdũ. Si ergo charitatẽ modo deus tanq̃ pignus dedit nobis p spũm, qui dat⁹ est re
promissa reddita, auferẽdũ est a nobis pignus! Absit, sed hoc quod dedit implebit. ideo me
lius habetur arra q̃ pignus. Dedit nobis spiritum, ad hoc vtiq;. s. In redemptionem acqsi
tionis, id est ad hoc vt sanguine eius redempti a iure inimici, & vltra nõ dominetur nobis
inimicus. Acquiramus deum, vel acquiramur a deo. Ad hoc eñ redemit vt habeat, nõ vt p-
dat nos. Et in laudem glorię ipsius. q. d. & ad hoc dedit nobis spũm, vt laudeť ipse deus.

Propterea & ego audiens fidem vestram quę est in Christo Iesu, & dilectionem
in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriã vestri faciẽs in ora-
tionibus meis, vt deus domini nostri Iesu Christi pater gloriæ det vobis spiri-
tum sapientiæ & reuelationis in agnitionem eius illuminatos oculos cordis
vestri, vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæredi-
tatis eius in sanctis, & quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in
nos qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus

A est in Christo suscitans illum a mortuis,& constituens ad dexteram suam in cæ lestibus supra omnem principatum & potestatem & virtutem & dominationé, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo,sed etiam in futuro, & oia subiecit sub pedibus eius,& ipsum dedit caput supra oém ecclesiá q̃ est corpus ipsius,& plenitudo eius qui omnia in omnibus adimpletur.

Propterea.Enumeratis beneficiis hũano generi vel Apostolis vel Ephesiis collatis,quid de beneficiis Ephesiis datis sentiat Apostolus subdit,scilicet quod gratias agit,& rogat su peraddi ne illi superbiant,sed vltra tendant.q.d.cum audiuissetis euangelium credidistis, Propterea ego audiens fidem vestram,quæ est in Christo Iesu, id est qua in Christũ cre ditis sine admixtione legis, Et dilectionem vestram,id est opera charitatis ostẽsa, In omnes sanctos,non cesso agens pro vobis gratias deo,q.d.bene noui quales estis,& inde non vos sed deum laudo qui hoc fecit.Ei enim qui fecit agũtur gratiæ: ideo ait, Nõ cesso pro vobis gratias agens.f.de habitis bonis:ego etiam Faciens memoriam vestri in orationibus meis,in quibus oro deum vlteriora vobis implorans,vnde congrue pro iam datis præmittitur gratiarum actio.Qui enim orandus est vt faciat,illi est gratiarum actio reddẽda cum fecerit.hoc autem in orationib⁹ meis peto,vt Deus domini nostri Iesu Christi & pa ter gloriæ,id est Christi, Det &c.Distingue,deus pater,& deus Christi est & pater:sed de⁹ Christi est secundum humanitatem,quia Christus est homo & natus ex fœmina. Vnde in psalmo dicit, De ventre matris meæ deus meus es tu. Ostendens patrem esse deum suum, quia homo factus est. homo enim de ventre matris natus,& secundum hominem de virgine natus est deus,vt non solum pater illi esset qui eum de seipso genuit,sed etiam eius deus esset quem de vẽtre matris hominem creauit. Qui ergo pater est filio ex vtero suo,de ventre matris deus eius est,non de suo. Vnde ipse dominus ait, Ascendo ad patrem meum & patrẽ vestrũ,deũ meũ & deũ vestrũ.Hoc igit̃ dico, Vt de⁹ Christi & pater det vobis,ea quæ sequuntur,q.d.ad impetrandum illa non obtẽdo merita,sed quod deus & pater Christi est,hoc inquam precor, Vt det vobis,& si iá sapiẽtes estis, Spũm sapientiæ & reuelationis in agnitione eius.i.spũm sanctum qui det vobis sapientiam de cælestibus pleni⁹ q̃ modo habeatis:ita vt non obscure,sed clare & sine velo eum agnoscatis.f. Det.i.faciat, Illuminatos oculos cordis vestri,id est rationis,quæ est imago dei,in qua renouatis in agnitione Dei. In imagine ergo sua cognosce authorem eius qui corporali sensu non attingitur. Ne ergo puteris corporeo sensu Deum attingi, sed oculis mentis ipsum cognoscite,& auribus mentis ipsum audite. In corpore enim diuersa membra sunt. Alibi audis, alibi vides: in corde autem tuo, vbi diuersa membra non inueniũtur, ibi audis vbi vides. Ad hoc illuminet oculos, Vt sciatis,plenius q̃ modo, Quæ,id est quãta sit Spes vocationis ei⁹, id est res sperata ad quã vocat credentes. Hoc dicit vt propensiores sint:quia cũ plene sciẽ rint quis fructus credentium,propensiores fient circa excolendam religionem. Deinde qd nomine spei intellexerit,aperit subdẽs, Et,sciatis, Quæ,sint, Diuitiæ &c.Hæc est spes. Spes enim accipit rem speratam. Vel ita vt spes propria accipitur &c. Vt sciatis quæ sit spes vocationis eius,id est quãtũ valet spes vitæ æternæ ad quã vocat:& sciatis q̃ sit adimpletio eius spei:quod ita ait,& Quæ sint, Diuitiæ gloriæ eius,hæreditatis,id est gloriosę hæreditatis,scilicet æternæ beatitudinis,quæ dicitur hæreditas, quia firmiter habebitur quæ erit In,omnibus,sanctis,communiter. Et,sciatis etiam Quæ sit supereminens magnitudo gloriæ,futuræ, In nos Apostolos,id est quod nos apostoli præ aliis habebimus gloriam,non vt stetis & habeatis,sed tendatis ad illud maius quod habebimus. Quoddam enim incrementum gloriæ habebũt summi doctores vltra illud quod cõmuniter oẽs habe bũt.Habebunt eñi oẽs eundẽ denariũ,sed differet stella a stella in claritate,& erunt diuersę mansiones in domo patris:& inter alios clarius fulgentes,Apostoli altius sedebunt. Vnde in tabernaculo dñi, super mensam facta est corona in terra simul alta digitis quatuor & operiens totam mensam,& super eam altera corona aureola.Per coronam altam digitis quatuor quæ mensam operiebat,gloria vitæ æternæ signatur, qua omnes electi fruentur, quæ in quatuor libris euangelii digito dei,id est spiritu sancto scriptis annunciatur:& erat in terra simul pro diuersitate meritorum.Corona aureola,super illam,est perfectio remune rationis eorum qui in doctoribus excellunt.Ideo Apostolus ait, Quę sit supereminẽs mag.

Augustinus ad Vitalem

Aimo.

August. contra Max.

Ambrosius

gloriæ in nos.quæ magnitudo est Virtutis eius.i.in virtute dei dandæ nobis. Qui credi D
dimus,de illa beatitudine, Secūdū operationē potentię virtutis ei⁹, quā opatus est ī Chri
sto.i.scd̄m quod potēter operatus est in Christo cui⁹ mēbra sum⁹,& ideo eadē cū illo nos ha
bituros credimus:operatus inquā in Christo,ita.s. Suscitās illū a mortuis,& cōstituēs illū
Auguſt.de agone Chri ſtianorum. ad dexterā suā.i.in æterna beatitudine.Non eos audiamus q̄ negant ad dexterā patris se
dere filiū,dicētes,Nunquid deus pater habet latus dexterū vel sinistrū,sicut corpora? Nec
nos hoc de deo sentimus.Nulla em̄ forma corporis deus finitur & cōcludit.Sed dextera dei
est beatitudo ęterna q̄ sanctis dat,sicut sinistra eius dicit miseria perpetua q̄ impiis datur.
Et est. Cōstituēs illū ad dexterā suā.i.ostēdēs hoīem Christū ęternalr̄ beatū In cęlestib⁹.i.
in cælo.Exēplū aūt glorię sanctorꝫ cōsistit in resurrectione Saluatoris,vt in ea cognoscant
fideles,quid eis promissum est. Simili em̄ modo extollent supra cælos cū Christo:sicut ipse
Idem in eodem. dicit,Pater volo vt vbi ego fuero,& hi mecū sint.Quia & corpus eius qd̄ est ecclesia in ipa
dextera.i.in ipsa beatitudine erit.Quāuis em̄ corpus nostrū non ibi sit,tn̄ spes nostra iam
ibi est.Ideo & dn̄s post resurrectionē iussit discipulis suis piscantibus vt in dexteram partē
mitterēt retia, qui etiā dixit agnos ad dexterā,hœdos ad sinistrā se positurū.Vel ita, Cō
stituēs.i.stabiliter statuēs, Illū,hominē Christū, Ad dexteram suam.i.in sede iudiciaria,
Ambroſius in potestate iudicandi.Quia enim omne iudiciū pater.d.si. ideo ad dexterā dei sedere di
citur quasi iudex.Vnde ait Iudæis,Amodo videbitis filiū hominis sedere ad dexterā dei E
&c. Et constituens illum in cælestibus, Et supra omnē principatū & potestatē & virtutē
& dn̄ationē.i.supra dignitatē horꝫ ordinū angelicorꝫ,& nō solū sup hos quatuor, sed etiā
super omne nomē quod notat nō solū in hoc seculo,sed etiā in futuro.i.sup omne noīabile
quod vel iam scit vel in futuro scief. Hoc dicit propter incarnationē filii dei,vt etiā hō fa
ctus sup oēs cælos esse dicat,& sup oēm creaturā,habens nomen dei p naturā nō p adoptio
nē. Et ne videret pręesse omi creaturę dignitate tantū,& nō potestate subdit, Et oīa.q.d.
nō solū pręest omnibus dignitate,sed & sub ea sunt. Et.i.quia,omnia subiecit, deus pater
sub pedibus eius,& subiecit ei plene,vt per pedes plena subiectio notet: quæ omnia merito
sunt ei subiecta,quia p eū facta sunt. Vel, Sub pedibus eius.i.sub humanitate eius,q̄ signi
ficat p pedes.Quia sicut pes est inferior pars corporis,ita in Christo inferior natura est hu
manitas,quā etiā angeli adorāt,& ipsi hoī Christo oīa subsunt. Et ipsum.Postq̄ cōmemo
rauit dignitatē Christi,redit ad nos,ostēdēs dignitatē ei⁹ ad nos ptinere.q.d.Ita exaltauit
deus Christū,& hęc ei⁹ exaltatio ad nos pertinet,qa ipse talis est caput,& nos corpus ei⁹.&
hoc est quod ait.q.d.Hoc quod dixi de Christo ad nos ptinet. Et.i.quia, Ipsum,qui adeo
altus est Dedit,deus,caput,ī quo sunt oēs spūales sensus ecclesię.s.dona gratię.Illū inquā
dedit esse caput Supra omnē ecclesiā,quę in cęlo,& q̄ in terra est, dū confitentur hūc esse p
quē facti sunt.Subiiciunt em̄ illi quasi capiti,ex quo trahunt originem.Ab ipso em̄ facti sūt
secundum deitatē,& ita secūdū deitatē caput est ecclesiæ,scd̄m quā dedit ei esse caput illū F
ante omnia gignēdo.Est etiā & proprie dicit caput secūdū humanitatē, scd̄m quā cōiūgi
tur ei ecclesia,& natura & gratia.Nā in eo plenitudo gratiæ fuit, de cuius plenitudine nos
Auguſt. in pſal.lxxxV. accepimus.Nullumq̄ maius donum præstare deus posset hominibus,q̄ vt verbū per qd̄ cō
didit omnia,faceret illis caput,& illos ei tanq̄ membra coaptaret:vt esset filius dei & filius
hominis,vnus deus cum patre,vnus homo cum hominibus. Quæ,ecclesia, est corpus il
lius.i.vnita ei gratia & natura. Et plenitudo eius,id est implens eum vt habeat membra
omnia.Et vere est plenitudo eius quia ipse est, Qui adimplet,per eos.Cū em̄ regressi ad cō
fessionē flectunt genu Christo adimplet,quia recedentibus euacuari videtur. Per eos adim
pletur dico,tamē ens Oīa in oīb⁹,hic vel in futuro,quia mēbra nihil ei cōferūt,sed ipse
oīa mēbris:q ideo dicit esse oīa in oīb⁹,qa oīa ab ipso sunt in eis,cui⁹ virtute sunt quod sūt.

CAPVT II.

T vos cōuiuificauit cum essetis mortui delictis & peccatis vestris,
in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mūdi huius,se
E cundum principem potestatis aeris huius:spiritus qui nunc operat
in filios diffidentiæ:in quibus & nos omnes aliquando conuersati
sumus in desideriis carnis nostræ facientes voluntatē carnis & cogi
tationum,& eramus natura filii iræ sicut cæteri.

A Et vos. Hic commemorat priora. s. quales fuerint ante fidē, & quid modo per gratiam fa-
cti sunt, vt in bonis quæ nunc habent humilientur. & certum sit quod si inimicis hæc data
sunt, magis amicis dabuntur ea quæ apostolꝰ optat eis. s. quod Christus est caput omnis ec-
clesiæ. Et, nostrū, quia nos Conuiuificauit cum. i. q̄uis, Esseris mortui delictis & pecca-
tis, &c. Vel ita cōtinua, vt a superiori sumas verbum quod subintelligitur. q. d. nos qui cre-
didimus habemus spem hæreditatis. Et vos. s. credidistis. Deus autē conuiuificauit nos
cum. i. q̄uis Prius essetis mortui. Vel ita continua, Deus suscitauit Iesum, Et vos. i. susci-
tabit. Cum. i. q̄uis Essetis, olim ante fidem mortui. s. nec etiā sentiētes mala nostra. Mor-
tui dico, Delictis. s. dimittēdo quæ iubētur, Et peccatis vestris. s. agendo prohibita, In
quibus, delictis & peccatis Aliquando. s. ante fidē, longo vsu, Ambulastis, de alio ad aliud Ambrosius
declinantes. Ambulastis dico, Secundum seculum. i. conuersationē & speciem, Huiꝰ mū
di, cuius species nos allicit. Et Secundum principē spiritus. i. spirituum. Ponitur eñ singu-
laris genitiuꝰ pro plurali. Ille est Beelzebub qui est princeps malignorum spirituum. Vel in
transitiue secundum aliam literā, quæ est secundum Principē spirituū, principē dico, Po
testatis aeris huius. i. qui habet potestatē in hoc aere caliginoso, non cum hominibus in
mūdo, qui ad ista caliginosa de apparatu supernorum angelorum cum angelis apostatis la-
psus est tanquam ad carcerem. Caliginosus enim aer infernꝰ est dæmonum vsq; ad iudiciū.
B Vnde in canonica epistola dicitur, Carceribus caliginis inferni terrosus in iudicio serua-
ref perimēdus. Spiritum ergo erroris dicit principē aeris, quia in hoc aere dominatur. Hāc Ambrosius
enim partē sibi vsurpauit ad exercēdam dominationē: & quia ita vicini sunt nobis, & spiri Ambrosius
tus inuisibiles sunt, magis sunt timēdi. Qui, principes, Nunc, etiam adhuc Operantur,
quantum deus sinit In filiis diffidentiæ. i. in eis qui diffidunt de æternis, vel de quorum sa
lute nos diffidimꝰ, & ideo erepti ei sint grati ereptori Christo. Qui intrauit in domum for August. ad
tis in suo dominatu genus humanum habētis, & prius ipsum alligauit. i. eius coercuit & co- uitalem.
hibuit potestatē, potestatis suæ fortioribus vinculis: & sic eripuit vasa eius quæcunq; prede-
stinauit eripere. Arbitrium eorum ab eius liberans potestate, vt illo non impediēte credant
in istum libera voluntate. Proinde hoc opus est gratiæ quam attulit secundus Adam, non
naturæ quam corrupit primus Adam. Filios autē diffidentiæ regit princeps iste. i. diabolus
ad arbitrium suum, quod nec ipsum habet liberum ad faciēdum, sed in maximam maleuolē
tiam suis sceleribus obduratum. Vnde nemo sanę fidei credit vel dicit hos apostatas ange
los ad pristinam pietatē correcta aliquādo voluntate cōuerti. Quid autē operatur hic prin
ceps in filios diffidentiæ nisi opera sua mala? & in primis maximeq; ipsam diffidentiam &
infidelitatē qua sint inimici fidei, per quam scit eos posse mundari? In quam ergo obstinatio Aug. in psal
nem cum deus plerunq; facere dicitur non instigando & inspirando, sed deserendo facit, mo. lxxVi.
vt illi. i. spiritus maligni operentur in filiis diffidentiæ, quod deus debite iusteq; permittit.
C In quibus, peccatis. Et nos omnes Iudęi. s. vt gentes Aliquando conuersati sumus, agē-
tes vitam nostram In desideriis carnis nostræ. i. in malis cōcupiscētiis quæ ex carne sunt.
& etiam Faciētes, actu Voluntates carnis. i. ea in quibꝰ caro delectaẽ, vt est luxuria, & hu
iusmodi. & voluntatē Cogitationum, vel, Mentium. i. ea in quibus caro non delectatur,
sed anima cogitat, vt sunt hęreticę prauitates, & alia huiusmodi. Et eramus, nos Iudæi,
Sicut & cæteri. i. gētiles. Filii irę. i. debitores ęternæ pœnę. & hoc Natura. i. per patres.
Adam. s. & Euam. i. per peccatum originale ab eis traductum. Cæcitas eñ in primo homi- Hier. super
ne per peccatum contigit, de quo omnes originē duximus, non solum mortis, sed etiā iniqui Ioan. de cæ
tatis. Ideo Apostolus ait, Eramus natura filii irę. i. filii vindictę, filii pœnę, filii gehennę. co nato.
quomodo natura? quia peccante primo homine vitium pro natura inoleuit. Tenebatur eñ August. in
iusta dānatione genus humanū, & erant omnes filii iræ. de qua ira dominus dicit, Qui nō enchi.
credit in filium, non habet vitam, sed ira dei manet super eum. Non ait venit, sed manet.
Cum hac quippe ira omnis homo nascitur. Ipsa est enim illa ira cum qua omnes nati sumꝰ, Aug. in psal
cui nascendo hęsimus, ita de propagine iniquitatis, de macula peccati. Et nota quod ipsa ve mo. ci.
re ac proprie natura hominis dicitur, qualis sine vitio primitus condita est. trāslatitio autē
verbo vtimur vt naturam dicamus etiam quali nascitur homo: secundum quam locutionē
dicitur hic, Eramus natura filii irę, sicut & cæteri. ac si dicat, Cum hæc prædicta fuerint
in nobis sicut in gētibus, non desperet gentilis quin par Iudæis fiat, quia nos sicut illi eramꝰ
filii iræ. In hac ita cum essent homines per originale peccatum, tanto grauius & pernicio-

fius,quanto maiora vel plura insuper addiderant,necessarius erat mediator,i.reconciliator D qui hanc iram singularis sacrificii oblatione placaret. Vnde subdit,

Deus autem qui diues est in misericordia propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos,& cum essemus mortui peccatis,conuiuificauit nos in Christo,cuius gratia estis saluati,& conresuscitauit & consedere fecit in cælestibus,in Christo Iesu,vt ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ suę in bonitate super nos in Christo Iesu.Gratia enim estis saluati per fidem,& hoc non ex vobis.Dei enim donum est,non ex operibus, vt ne quis glorietur. Ipsius eñ sumus factura,creati in Christo Iesu in operibus bonis,quæ pręparauit deus vt in illis ambulemus.

Deus autem.q.d.q̃uis essetis mortui,deus tamẽ Conuiuificauit nos,Deus autem,& non alius.& hoc est, Deus autẽ qui diues est in misericordia,qui actualia & originalia dimittit,ipse inquam non propter meritum,sed Propter nimiam charitatẽ,suam, Qua dilexit nos,i.Iudæos & gẽtes,non modo postq̃ iusti fuimus,sed etiã Cum essemus mortui peccatis conuiuificauit nos in Christo,i.a simili Christi,quia sicut Christum a vetustate poenę, ita & nos a vetustate culpę mundauit. Vel secundum aliam literam, Conuiuificauit nos.i. E
Augustinus Iudæos,& hoc in Christo,i.per gratiam Christi:& secundum hoc ita cũ superioribus iungit literam,ibi, Deus autẽ.q.d.Nos aliquando male conuersati sumus,sed Deus qui diues,&c.cõuiuificauit nos,Iudæos, In Christo,i.per gratiam Christi.& sicut nos similiter & vos gentiles conuiuificauit.& hoc est quod subdit, Cuius,Christi, Gratia,& vos gentiles Estis saluati,sicut nos Iudęi.& vtrosq; Conresuscitauit.i.cum Christo iam suscitauit.
Augus. contra Faust. Spe tanquam perfectum enuntiat quod futurum est,quia spe certa quod futurum est,iam tenem⁹:ideo iam velut perfectum esset,sic loquitur. Vnde etiam subdit, Et cõsedere fecit,vt iudices,nos & vos In cęlestibus,non inaniter sed fideliter iam computat factum quod futurum esse non dubitat.
Augustinus Certe eñ in cęlestibus Christus iam sedet,nondum autem nos,sed spe certa tenemus.Fecit dico,per hoc Quod sumus in Christo Iesu,i.in fide Christi, Vt,&c. q.d.Ita hæc in spe fecit,vt in re compleret in die iudicii:quod ita dicit Vt ostẽderet,in re In seculis superueniẽtibus,i.in die iudicii. Abundantes diuitias gratiæ suæ.i.abundantia
Ambrosius dona gratiæ.In futuro enim seculo apparebit donum dei in remuneratione credẽtiũ,quod oculus non vidit,nec auris audiuit.Et hæ sunt abundantes diuitiæ,non tantum quantum mens inuestigare non potest.Vel ita,vt de præsenti accipiatur,sic.q.d.ideo conuiuificauit nos prius mortuos Vt ostẽderet in seculis superueniẽtibus.i.posteris nostris, Abundantes diuitias gratiæ suæ,i.abundantia dona gratiæ quæ hic largitur.Deinde vtranq; sentẽtiam progrediente simul.q.d.diuitias,dico,datas vobis hic vel in futuro:non meritis nostris, sed In bonitate dei;diuitias dico,existẽtes Super nos.i.super intellectus nostros,quia plene capere nequim⁹.Datas dico, In Christo Iesu,i.per Christum.Et bene dixi in bonitate. F

Gratia enim,præeunte.i.gratuita dei voluntate, Saluati estis per fidem,quia cooperatur fides bona dei voluntate. Et hoc.i.fides, Non est ex vobis.i.ex vi naturę vestrę, Quia
Augustinus donum dei est,pure: Non,partim, Ex operibus,ita Vt nequis.i.nemo, Glorietur.i.extollatur de operibus.Non hoc ideo fecit quod opera bona pia cogitatione facta frustrentur, cum deus reddat cuiq; secundum opera eius,fitq; gloria operanti bonum;sed quia opera ex gratia,non ex operibus gratia.Bonum est igitur homini vt de viribus liberi arbitrii sui nõ præsumat,quia ille qui putauit sine eius adiutorio se posse custodire quod dedit,pfectus in longinquam,& viuens prodige cuncta consumpsit,& miseria attritus,& in se reuersus dixit, Surgam & ibo ad patrem meum.Quam cogitationẽ bonã nõ habet,nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissim⁹ inspirasset.ideo recte ait, Et hoc non ex vobis,sed dei donũ
Aug. in ser. de uer. apo. est:non ex operibus,ne forte dicas promerui,& ideo accepi.Non putes te promerendo accepisse qui non promereris,nisi accepisses.Gratia præcessit meritum tuum,non gratia ex merito,sed meritum ex gratia.nam si gratia ex merito emistis,non gratis accepistis,oĩa meri-
Augustinus ta præcedit gratia,vt dona dei consequantur merita mea.Et ne quis aliter intelligeret,propter arrogantes, & suam iustitiã constituere volentes, planius aperit subdens, Ipsius eñ, q.d.nemo debet de se gloriari,quia nos creati in Christo Iesu,i.in fide Christi,& In operi-

A bus bonis simus factura ipsius.i.opus dei. Vel ita, Nos sumus creati factura.i. per facturã Ipsius.i.per operationẽ dei, In Christo Iesu.i.in fide Christi,& In operibus bonis. Vel ita, Nos sumus factura ipsius. Nos dico, Creati in Christo Iesu.i.per Christũ Iesum, In operibus bonis. Non vtiq; illa creatura qua homines facti sumus,sed ea de qua ille dicebar, Aimo.
qui iam vtiq; homo erat, Cor mundũ crea in me deus,&c. Hac creatione formamur & crea Augus. de
mur, In operibus bonis,quæ deus Præparauit,antequam ad ea surgere possetis. Præpara gra. & li. ar.
uit dico,vt in illis Ambulemus,proficiendo:non vt confisi gratiæ,deinde ociosi simus. In Aimo
his verbis aperte monstrat apostolus ipsam dei prædestinationẽ,eiusdẽq; effectum.i.gratiã August. de
quæ apponitur. Ait em̃, Creati sumus in Christo & in operibus,hoc est gratia. Quod autẽ prædestina
sequitur, Quæ præparauit,hoc est prædestinatio,quia prædestinatio est gratiæ præparatione sanct.
tio. Gratia vero est ipsa donatio,quæ est ipsius prædestinationis effectus,quæ prædestinatio sine prçscientia nõ potest esse,potest autem esse sine prædestinatione prçsciẽtia. prædestinatione quippe deus ea prçsciuit quæ fuerat ipse facturus,prçscire autẽ potẽs est etiã quæ ipse non facit, sicut quçcunq; peccata: quia & si sint quçdam ita peccata vt sint etiã pœnç peccatorum: Vnde dictum est, Tradidit eos deus in reprobum sensum: Non ibi peccatũ dei est,sed iudicium. Prçdestinatio igitur dei in bono est,eiusq; effectus bonus est. Ille itaq; operatur hominẽ bonum & custodit qui incommutabiliter bonus est,semperq; ab illo fieri
B & perfici debemus ei inhçrentes.

Propter quod memores estote quod aliquando vos qui gentes eratis in carne qui dicebamini prçputium ab ea quæ dicitur circuncisio in carne manufacta,qui eratis illo in tempore sine Christo alienati a conuersatione Israel,& hospites testamentorum,promissionis spem non habentes,& sine deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longe,facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra,qui fecit vtraq; vnum,& medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua,legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat in semetipso,in vno nouo homine faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno tempore duo per crucem interficiens inimicitias in semetipso: & veniens euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis,& pacẽ his qui prope,quoniam per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem.

Propter quod. Contulerat supra Iudços & gẽtes,ostẽdens quod vtriq; essent sub peccato, nunc ostendit gẽtes fuisse indigniores,& improperia Iudçorum perpessas,vt modo æquales Iudçis magis sint obnoxii gratiç dei.q.d.prçdicta bona habetis a deo: Propter quod.i,q̃a hæc habetis,& vt sciatis oĩa esse a gratia dei, Memores estote, vt magis grati sitis Q̃
C vos,Ephesii Aliquando.i.ante cõuersionẽ, Eratis gẽtes.i.quales gentes.s.veteres peccatores Degẽtes in carne.i.in carnalibus, Qui dicebamini prçputium.i.immunditia.& hoc Ab ea,circuncisione quç non vere est,sed Dicitur circuncisio,quia facta est manu humana,non a deo In carne,non in spiritu.& memores estote Quod vos,qui nunc tales estis, Eratis illo tẽpore,malo.s.sine Christo.i.sine promissione Christi,quç tunc fiebat Iudæis.
Eratis Etiam alienati a conuersatione Israel:quibus gentibus.s.non coutebant Iudæi.& Ambrosius
si aliquãdo legem & prophetas accepistis, Dicebamini,vel eratis Hospites testamento- Aimo
rum.i.aduẽtitii. Hospes quasi hostii pes,eo quod cum suscipiebatur in domo ponebat domi
nus domus,& qui suscipiebatur pedem super hostium,& datis dextris,iurabat quod pacifi- Aimo
cus eius esset ingressus. Eratis Etiam non habẽtes spem promissionis,factç filiis Abrahæ,
vt de çterna hçreditate. Et sine deo.i.sine dei notitia eratis In hoc mundo,tam malo. Aimo
Nunc autem.s.in hoc tẽpore gratiæ vos qui Aliquando eratis longe,non loco sed meri-
to,& a deo,& ab Israel qualitate conuersationis,q̃uis essetis longe,tamen Facti estis pro- Aimo
pe,deo.& non carnalibus sed spiritualibus Iudçis.& hoc In Christo Iesu,i.per Christum. & non quoquo modo per Christum,sed In sanguine Christi.i.per sanguinẽ eius. In quibusdam codicibus reperitur esse scriptum. Qui,ibi. Vos qui gẽtes eratis,& secundum hoc suspẽsiue legit̃,vsq; ibi, Nunc autẽ.eodẽ tamẽ manente sensu,hoc modo, Memores estote quod vos qui ali.g.&c. Qui dicebamini qui eratis,&c. Nunc vos qui aliquãdo eratis,lõge facti estis prope,non per vos,sed In Christo Iesu.i.per Christũ,& per ipsum:nõ quoquo

modo,sed In sanguine Christi.& recte dico in Christo. Ipse em̃ est pax nostra,inter nos D ipsos.s.Iudęos & gẽtes,& ad deum qui & duos populos inter se pacificauit,& ideo reconciliauit. Vnde subdit, Qui fecit vtraq;.s.vtrũq; populum,vnum in fide & moribus.Ipse em̃ est lapis angularis,in quo duo populi tanquam parietes de diuerso angulo veniẽtes sibimet quasi in pacis osculo copulant̃,quos per hoc vniuit,quod sequitur, Et.i.quia est Soluẽs medium parietem macerię.i.obstaculum quod erat inter illos duos populos,hinc ex lege,inde ex idololatria soluit,remouens legẽ a Iudæis,& idololatriam a gentibus:qui paries dicitur macerię,quia non erat stabilis neq; robust⁹.Est enim maceria congeries lapidum sine cęmẽto,vt fit circa hortos.Paries vero macerię est qui facile destrueretur veniẽte gratia,quæ & legem amouit,& corda gentiũ ab idololatria conuertit.Medius autem erat vt neuter popul⁹ alteri concordaret.Stante autem hoc pariete erant inimicitiæ,ira,inuidiaq; inter eos,quæ abolitę sunt destructo pariete.Vnde subdit,Et per hoc est soluens Inimicitias in carne sua, assumpta vel immolata, Legem,Hic exponit parietem quantum ad partem Iudęorũ.q.d. Ipse dico, Euacuans legem mandatorum.i.euacuans legem veterem,quantum ad ea quæ mandabat.i.ad carnales obseruantias,non quantum ad veritatem quam præsignabat.Euacuans dico, Decretis.i.præceptis euãgelii quæ ex ratione sunt.ideo euacuauit vt Duos, populos prius diuisos per legem, Condat in semetipso.i.coniungat in fide eius.Ipse dico, Faciens pacem,destructis inimicitiis.Faciens dico, In vno nouo homine.i.in se solo a quo non aliunde est nouitas.& item ideo euacuat Vt reconciliet ambos deo,positos In E vno corpore,ecclesiæ.quasi dicat,sublata inimicitia,& lege euacuata,facit pacem inter ipsos,& ambos reconciliat deo patri.Per hoc autẽ reconciliat deo quod pro peccatis se obtulit,& per euangelium illuminauit:quæ duo consequenter ostendit,subdens,Ipse dico,interficiens In semetipso inimicitiam,quæ erat inter deum & homines,id est peccata dimisit,In se vero non aliter interfecit inimicitiam,quam Per crucem,id est per mortem. Omnibus enim profecit mors saluatoris. Et veniens, id est per assumptam humanitatem apparens Euangelizauit,& si non in sua persona,sed in Apostolis Vobis,gentilibus, Pacem,ad Deum fieri per se.Vobis dico, Qui longe fuistis,a Deo, quia idololatrę & sine lege erant.Non enim regione a deo longe est quisq;,sed affectu. Amas deum,prope es.Odisti deum,longe es. Et eandem pacem annunciauit His qui ꝓpe erant.i.Iudæis qui ynum deum colebant,& legem a deo acceperant.

Aug.in lib. retract.

Aimo.

Aimo

Ambrosius

Aimo

Ambrosius

Ambrosius

Ergo iam non estis hospites & aduenæ,sed estis ciues sanctorum & domestici dei,superædificati super fundamẽtum apostolorum & prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in domino.In quo & vos coędificamini in tabernaculum Dei in spiritu sancto. F

Ergo iam non estis,&c.quasi dicat,annunciauit pacem,& etiam fecit.& quod fecerit,effectus indicat. Quoniam ambo habemus accessum,id est facultatem accedendi Ad patrem,& hoc In vno spiritu,id est per eundem spiritum qui per Christum omnibus datur. & quia gentes accessum habent ad patrem:ergo o vos gentiles Iam,id est a tempore fidei Non estis hospites,id est indigniores in fide Iudæis,sicut olim recepti in lege, Et aduenæ,id est extranei a deo. Sed estis ciues sanctorum,non carnalis Israel, id est eiusdem iuris & dignitatis in domo dei cum sanctis, Et domestici,id est familiares Dei, quibus scilicet arcana reuelat,quasi de Babylonia translati estis ad Hierusalem.Duas quippe ciuitates in toto mundo faciunt duo amores, Hierusalem facit amor dei, Babylona amor seculi.Interroget ergo se quisque quid amet,& inueniet vnde sit ciuis.Nos dico, Superædificati,id est innixi,& de bono in melius prouecti. Super fundamentum apostolorũ & prophetarum,id est super Christum qui est fundamentum,præter quod nemo potest aliud ponere. Dicuntur tamen & Apostoli & prophetæ fundamentum. Vnde ait propheta in Psalmo lxxxvi,Fundamenta eius in montibus sanctis.Sed Christus est primum & maximũ fundamentum:qui sicut aperte dicitur sanctus sanctorum,sic figurate fundamentum fundamentorũ.Si ergo sacramẽta cogites,Christus est sanctus sanctorũ,si gregem subditum co

Aug.in lib. sententiarũ

Aimo

A gites,Christus est pastor pastorum.si fabricam cogites,Christus est fundamētum fundamē-torum.Vel, Super fundamētum.i.doctrinam, Apostolorum & prophetarum.i.super no uum testamētum.& vere,quia quod apostoli prædicauerunt,prophetę futurum prędixerūt. Et ne apostoli vel prophetæ in quibus fundata est ciuitas dei tenerēt se in se,subdit, Ipso summo angulari,existēte Christo Iesu.In Christo enim totū innititur primo fundamēto, in quo omnis ista compages incumbit,vt nusq̄ cadat:quod fundamentum in summo est & non in imo,vt fabricator potea:ergo fundamētum & lapis angularis Christ⁹ est.& ab imo surgens summitatē tenet,qui dicitur lapis propter firmitatē,quia firmitatē sustinet.& summus,quia consummat.& angularis,quia duos parietes de diuerso venientes,Iudęorum.s.& gentium compaginat.Vnde subdit, In quo,Christo.i.per quē Christum, Omnis ædificatio,tam de Iudæis,q̄ gentibus. Constructa,in fide, Crescit,per augmētum virtutum. Nemo enim tam perfectus est qui nō possit esse perfectior.Crescit dico, In tēplum.i.vsq; quo fit tēplum dei, Factum,remotiōne vitiorum, In domino.i.in operatione domini.in quo.i.per quē Christum.& vos Ephesii,vt alii. Coędificamini.i.ad similitudinē aliorū ędificamini, In tabernaculum dei,vt sitis habitaculum dei,& hoc in spiritu operante. Ambrosius Augustinus Augustinus

CAPVT III.

B HVius rei gratia ego Paulus vinctus Christi Iesu pro nobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiæ dei quæ data est mihi in vobis,quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum,sicut supra scripsi in breui prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio Christi,quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum,sicuti nunc reuelatū est sanctis apostolis eius & prophetis in spiritu,esse gentes cohæredes,& concorporales,& cōparticipes promissionis in Christo Iesu per euāgelium:cuius factus sum ego minister secundum donum gratiæ dei quæ data est mihi secundum operationē virtutis eius.Mihi enim omnium sanctorum minimo data est gratia hæc,in gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi,& illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in deo quæ omnia creauit,vt innotescat principatibus & potestatibus cęlestibus per ecclesiam multiformis sapientia dei, secundum præfinitionem seculorum quam fecit in Christo Iesu domino nostro,in quo habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius.

Huius rei gratia.Ostenso quod per Christum facta est pax & reconciliatio,hic ponit per C quem ipsi sint coędificati,quia deus.s.reuelauit Paulo salutē ad gētes pertinere,& misit prędicare,& facit pati pro eis vt magis sint deo grati.Ab vltimo autē incipit,dicens, Huius rei gratia.i.pro hac re mihi grata vt vos coędificemini,vel pro gratia dei implēda in hac re, Ego Paulus,qui tantus sum,sum modo Romæ. Vinctus Christi Iesu.i.pro Christo Iesu,& Pro vobis gētibus.s.quia gētibus prędicaui verbum salutis.Pro vobis dico, Si tamē audistis.i.intellexistis Dispēsationē gratiæ dei.q.d.mihi in vobis.i.apostolatū dispēsatū mihi a deo,qui scit quare me ad hoc officium elegit.Per hoc vult eos scire,quia dei iudicio a Christo missus est prædicare gētibus mysterium gratiæ dei.Vel, Si autē dispēsationem gratiæ quę data est mihi in vobis.i.apostolatum quem diuersis diuersa pensamus.q.d.pater me pro vobis vinctum esse,si scitis me esse apostolum nostrum quod nemo ignorat,& cū pro apostolatu vinctus sim,tamen.i.maxime pro vobis. Quoniam.q.d.data est mihi dispensatio in vos,quia mihi intimatum est diuinum occultum,& hoc est, Quoniam secundum reuelationem.i.non obscure,sed aperte Notum factum est mihi,a deo, Sacramentum.i. occultū dei, Sicut supra scripsi i breui.i.in breuitate,vbi dixit ipse est pax nostra.ibi nāq; mysteriorum sibi reuelatorum summam permodico sermone perstrinxit,non tam totum quod nouerat proferens,quam ostēdens ex modico quid taceret.Vnde subdit, Prout.q.d.& si breuiter scripsi,tamē aperte, Prout potestis,attēte Legētes intelligere.Quid.s. Prudētiam meam.i.scientiam, In,agnoscēdo Mysterio Christi.i.in cognoscēdo hoc occulto,quo gētes saluandę sunt per Christum, Quod,mysterium Non est agnitum,aliis ge neratio- Aimo Hierony.

nibus prҫteritis.ſ.quibuſlibet Filiis hominum.i.rationabiliũ:ita plene Sicuti nunc.Vel D
ita, Aliis generationibus.i.aliis temporibus Non eſt agnitum filiis hominum,ita plene
Sicuti.i.quam plene, Nunc,cum impleri videtur, Reuelatum eſt in ſpiritu.i.per ſpiri-
tum, Sanctis apoſtolis eius & prophetis,nouis qui interpretantur ſcripturas,qui explanãt
legem.Priores quidem prophetæ prҫſcierunt olim de gentibus quod vocandҫ eſſent & fu-
turæ participes dono dei.Hoc enim ſignificauerunt in multis ſcripturæ locis:ſed hoc latuit
eos quod ſine lege per fidem Chriſti eſſet illis.ſ.ſine circũciſione,& ſabbatis,& neomeniis,
& huiuſmodi.hoc eſt autẽ myſterium quod reuelatum eſt.ſ. Gentes eſſe cohæredes,in fu-
Aimo turo,in patria cælesti, Et concorporales,modo in eccleſia cum Iudҫis, Et comparticipes
promiſſionum eius,dei,quia ad eos pertinet vt ad Iudæos promiſſio a deo facta Abrahæ,
de hæreditate & concorporatione.& hoc totum factum eſt In Chriſto.i.per Chriſtum.i.
per incarnationẽ Chriſti,& Per euãgelium.i.per meam prædicationem.Non eñ prodeſt
incarnatio niſi prædicetur. Cuius,euangelii,ego ſum factus miniſter:non eñ eſt meum,
ſed dei.& ita mihi nullҫ gratiæ reddẽdæ,ſed deo.Factus ſum miniſter,dico,non meis meri
tis, Sed ſecundum donum gratiæ dei quæ data eſt mihi ſecundum opera vir.eius.Magna
enim virtus eius eſt,qua fecit quod perſecutor ſit apoſtolus.hoc enim eſt vt quodlibet mira
culum.Vel ita,hoc eſt occultum dei.ſ. Gentes eſſe cohҫredes,& concorporales,& compar-
ticipes promiſſionis eius.ſ.dei patris:quod donum deus dedit in gẽtibus, In Chriſto.i.per E
Chriſtum.& hoc Secundnm operationẽ virtutis eius.i.per hoc quod potenter operat[9] eſt
ſuſcitando Chriſtum a morte:quod cognitum eſt Per euangeliũ.i.poſt meam prædicatio
Ambroſius nem, Cuius factus ſum,&c.quæ non mutantur.Per prædicationẽ aſſerit cognitum eſſe do
Auguſtinus num dei quod deus dat gentibus,iuxta operationẽ virtutis.Operatio virtutis eius eſt,quia
ſuſcitauit Ieſum Chriſtum a mortuis deuicta morte,in quo omnes ſalui facti ſunt ſine ope
ribus legis.Huius autem gratiҫ magnitudinẽ cum ſua comparans paruitate reperit, Mi-
Ambroſius hi,inquam, Omnium ſanctorũ minimo,humiliat ſe cum ſe minimũ dicit,ſciẽs humilita-
tem profectũ habere.Non ergo de poteſtate minimũ dicit,ſed pro prioribus humilior eſt.
Ambroſius Nam tantam gratiam ſibi datã dicit,vt donũ præteritis ſeculis ignotũ afferat ſibi conceſ
ſum manifeſtare gẽtib[9]. Mihi,inquam, Minimo data eſt hæc.i.tam magna, Gratia.ſ.
In gẽtib[9].i.inter gẽtes Euãgelizare inueſtigabiles,vel, Inҫſtimabiles diuitias.i. multa
dona Chriſti quæ prorſus intelligi vel inueſtigari non poſſunt. Et illuminare,per prædi-
Aimo cationẽ & miracula,quaſi quadã declaratione Omnes,credere volẽtes de hac re.ſ.vt intel-
ligant, Quæ ſit diſpenſatio ſacramenti.i.ꝗ mirabilis,& ex quanta dilectione ſit facta ad-
impletio arcanҫ redemptionis.hæc ſunt diuitiæ inueſtigabiles.Idem eñ appellat ſacramẽ
tum quod ſupra diuitias.Sed quare ſi inueſtigabiles ſunt illҫ diuitiæ,quomodo apoſtolus eas
Aimo euangelizauit,nam inueſtigabilis res eſt quæ non poteſt cõprehendi.Ad quod dicitur,quia
in ſui natura inueſtigabiles ſunt:ſed per gratiam & reuelationẽ ſancti ſpiritus,inueſtigabi- F
les ſunt fidelibus.Myſterii dico, Abſconditi a ſeculis.i.celati ab omnium ſeculorũ creatu-
ris.& exiſtẽtis In deo.i.in ſola notitia dei. Qui omnia creauit vt innoteſcat.q.d.datum
eſt mihi euangelizare & illuminare.& videre quantũ hoc eſt,quia per hoc aliquid accreuit
angelis qui multa ſecreta in his didicerũt.Et hoc eſt quod ait,Euangelizare dico,ita Vt
multiformis ſapiẽtia dei,de reparatione hominum Innoteſcat per eccleſiã,quæ dona dei
recipit.i.per apoſtolos in eccleſia prædicantes. Principibus & poteſtatibus.i.diuerſis ordi
Aimo nibus angelorum,qui ſunt In cæleſtibus.i.in cælo,vbi & nos erimus.Dicit nãq; beat[9] Hie-
ronymus angelicas dignitates ſupramemoratum myſterium ad purum nõ intellexiſſe,do-
nec completa paſſio Chriſti,& apoſtolorum prædicatio per gentes dilatata.Vnde in Iſaia,
Angeli admirantes dixerunt,Qui eſt iſte qui venit de Edom?& in Pſalmo,Quis eſt iſte rex
Hierony. gloriҫ?Non ſolum ergo patriarchis & prophetis, Sed principatibus & poteſtatibus in cҫ-
leſtibus multiformis ſapiẽtia per eccleſiã,eſt reuelata.Quæ recte dicta eſt multiformis,& in
Aimo Græco multiuaria.ſ.non ſolum varia,ſed multa varietate diſtincta.Videamus quomodo
Hierony. ſit multiformis.Immẽſus eſt Chriſtus,ſed concipitur:vagit infans in præſepio,ſed ab ange
lis laudatur in cҫlo:Hҫrodes perſequitur,ſed Magi adorant:ignorãt Phariſҫi,ſed ſtella de-
monſtrat:baptizatur a ſeruo,ſed vox tonantis patris auditur:timet pati,ſed ſponte ad paſ
Hierony. ſionẽ venit: vult transferri calicẽ,ſed Petrum qui calicẽ timebat accuſat.Quid hac verita-
te diſtricti[9]?Multiformis ergo dicitur dei ſapiẽtia,quaſi multiplex multas ſpecies & formas

A habés, quam principes & potestates per ecclesiam agnouerunt. Vel ita, Quæ sit dispensa
tio sacramenti dei, hoc non mutatur. Sacramēti dico, Absconditi a seculis, nō in seculis,
sed In deo, qui omnia creauit. Habet enī deꝰ in seipso absconditas quorūdam factorū cau Aug. super
sas, quas rebus conditis non inseruit, easq; implet: non illo opere prouidētię quo natura sub- Genesim.
stituit vt sint, sed eo quo illas amministrat vbi voluerit, quas vt voluit condidit: ibi est &
gratia per quam salui facti sunt peccatores. Non enī per naturam vitio deprauatā, sed per
dei gratiā restauratur. Propterea mysterium gratiæ absconditum dixit, non in mundo in
quo absconditę sunt rationales causæ omnium rerū quæ naturaliter fiunt, sicut absconditꝰ
erat Leui in lumbis Abrahæ quādo decimatus est: sed in deo in quo absconditę sunt causæ
eorum quæ per gratiā fiunt, siue eorum quæ ad hæc significāda mirabiliter non naturaliter
fiunt. Vt quod de osse viri dormiētis mulier facta est, & in locū costę non costa, sed caro sup-
pleta est. Non habuit hoc prima rerum conditio vt fœmina ex eo sic fieret: sed tantū hoc
habuit, quia sic fieri posset, ne contra causas quas voluntate instituit, mutabili volūtare ali
quid faceret. Ideoq; absconditum erat in deo quod fieret. Sic causæ omniū quæ ad ipsiꝰ Chri Augustinus
sti aduētum prænuntiandū in rerum natura præter vsitatū naturę cursum, mirabiliter facta
sunt in deo quæ administrantibus angelis facta esse creduntur. Vnde subdit, Vt innotescat
dico, absconditi a seculis in deo, ita tamen Vt sapiētia dei innotescat, a seculis. s. a prin-
B cipio seculorum Principibus & potestatibꝰ, quæ sunt In cęlestibus. Non sane indiget deꝰ
nuntiis propter inferiorum sciētiam. s. vt hæc inferiora ab eis discat qui stabiliter & incō-
mutabiliter nouit omnia. Habet autē nuntios propter nos & propter ipsos, quia eis bonum
est deo assistere vt eum de inferioribus consulant, & iussis eius obediāt: non latuit eos my-
sterium regni cęlorum quod opportuno tēpore reuelatum est pro salute nostra, quo ex hac
peregrinatione liberati eorū cœtui coniungamur. sic ergo abscōditum fuit hoc a seculis in
deo, vt tamē Innotescat principaribus & potestatibus in cęlestibus & sapiētia dei, quia ibi
primitus ecclesia fuit: quo post resurrectionē & ista ecclesia congregāda est, vt simus æquales
angelis dei. Illis ergo a seculis innotuit, quia omnis creatura non ante secula, sed a seculis.
Ab ipsa enī exorta sunt secula, & ipsa a seculis, quia cum eis cœpit. Filius vero ante secula,
per quē facta sunt secula. Vnde in persona Sapiētię, Ante secula fundauit me. Addit. Per
ecclesiā multiformis, & est ordo verborū, Data est mihi, gratia. s. Illuminare, omnes Per
ecclesiā. i. in ecclesia, de hac re Quę sit dispēsatio sacramēti a seculis in deo, quod oīa crea-
uit. Absconditi dico, ita tamē Vt sapiētia dei innotescat principibus & potestatibus in cę
lestibus, quæ sapiētia est Multiformis, non in sui natura, sed Secundum præfinitionē se-
culorum. Quę enī in sui natura simplex est secundum ea quæ aguntur in seculo quę deꝰ prę-
finiuit. i. pręordinauit, est multiformis cum varientur multiformiter. Et ne videātur sibi cō
tradicere in prędictis sentētiis sacrę paginę doctores, ita potest determinari quod dictū est,
C vt illis qui maioris dignitatis sunt, & per quorū mysterium illa nuntiata sunt, cognita fue- Aimo
rint ex parte, vtpote familiaribus nuntiis: Illis vero qui minoris dignitatis sunt, incognita
essent, Quam, prędefinitionē Fecit deus, pater. i. pręordinauit complēdā In Christo, vel,
Fecit. i. compleuit, In Christo. i. domino nostro. i. per Christum. In quo, Christo cū per
eum pater impleuerit, Habemus fiduciam, contra tribulationes. Vel, Fiduciā. i. certitu-
dinem futurę hereditatis, Et accessum, in re ipsa ad patrem. & hoc In confidētia. i. meri-
to confidentię habitę Per fidem eius.

Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quę est glo
ria vestra. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Chri
sti, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur, vt det vobis secundum
diuitias gloriæ suæ virtutem corroborari per spiritum eius in interiori homine
Christum habitare per fidē in cordibus vestris in charitate radicati & fundati,
vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, & longitudo, &
sublimitas, & profundum. Scire etiam superemenentem scientiæ charitatē Chri
sti, vt impleamini in omnē plenitudinē dei. Ei autē q potēs est oīa facere superabū
danter quā petimus, aut intelligimus secundū virtutē quæ operatur in nobis, ipsi
gloria in ecclesia & in Christo Iesu in omnes generationes seculi seculorū, Amē.

Propter quod.i.quia habetis accessum & alia bona,quæ supradicta sunt, Peto ne deficia D
tis,a fide & bona operatione, In tribulationibus meis,i.propter tribulationes meas,quæ
sunt Pro vobis,pbādis, Quæ est gloria vestra,si vos statis in eis & non deficitis, Huius
Aug. in ser. rei gratia,q.d.vos peto vt non deficiatis,& ideo supplico deo patri vt gratia cooperetur no
de uer apo. bis,& hoc est quod ait, Hui⁹ rei gratia,s.ne deficiatis a fide, Flecto genua mea,&c. At-
Aimo tende quod dicēs,peto ne deficiatis,ostēdit eos habere propriç volūtatis arbitrium,sed ne
illud sufficere putent,addit, Huius rei gratia flecto genua mea,i.humilio sensum mentis
Ambrosius meæ.Vel exteriora corporis genua flecto Ad patrē domini nostri Iesu Christi,in Græco
habetur tantum Ad patrē.Q; autem in latinis codicibus additum est, Domini nostri
Aimo Iesu Christi,bene conuenit,quia orabat vt merito eius obtineamus,cui proprie & naturali-
ter est pater,nobis autē adoptiue. Ex quo,deo patre Omnis paternitas in cælis & in ter-
ra nominat.i.ex cui⁹ dispositione sunt nobis patres,& in cęlis angeli nobis puidētes,& in
terra prælati.Et nota quod non ait,est Paternitas,sed Nominatur,quia nec homo,nec
angelus vere est pater,vt deus qui est pater omnium creatione,& fidelium recreatione,quos
adoptauit in filios.Sicut em̄ deus qui solus vere est,& solus vere bonus essentię & bonitatis
suæ nomē cæteris impartit:vt ipsa quoq; esse & bona dicātur,ita & ipse qui solus pater est
omniū rerū creatione & fidelium regeneratione,paternitatis nomē cęteris dedit.Vel nomi
Aimo. natur.i.nominabilis est.Ab illo em̄ qui est pater omnium, & angeli in cęlo,& homines in E
terra acceperunt,vt patres aliorum vocentur.Et nota quod ipse etiā Christus dei vnige-
nitus per naturam,adoptionis beneficio patrem se significat,dicēs,Fili dimittūtur tibi pec
cata tua.Et itē,Filioli mei adhuc mod.vo.sum.Similiter & spiritus sanctus per quē iusti ado
ptantur in filios.Homo autē dicitur pater,vel natura,vel auctoritate exēpli,vel ratione be-
neficii.Ad patrem igitur Christi flecto genua mea, Vt det vobis secundum diuitias glo
riæ suæ.i.secundum copiam maiestatis suæ, Virtutē.i.constātiam.i.det vobis vt nō defi
ciatis.Inde enim.i.ex virtute erit non deficere.s. Det vobis Corroborari in interiori ho
mine.i.det vobis virtutē qua sitis roborati in interiori homine,qui ab hostibus non potest
contingi.& hoc Per spiritum eius.i.per spiritum sanctum.& prius det Christum per fidē
habitare in cordibus vestris,quod ad hoc proficit vt securi de auxilio eius sitis,dum per fi-
Aug. super dem habitat in vobis,vt cum fidem habem⁹ ipsum habere videamur.Fides enim in nobis,
Ioannem. Christus est in nobis,Fides tua de Christo,Christus est in corde tuo. Non sine causa cū di-
xerit, Det vobis virtutē,addit,& det Christum habitare in vobis.Sunt em̄ aliquādo for-
tes hæretici,in quibus Christus non habitat. In charitate.Ordo verborum talis est,Or o
etiā vt In charitate radicati.i.firmiter plantati,ad similitudinē arboris,quæ quāto plus
terrę figitur,tanto plus trahit humorē & crescit,& vberius fructum reddit. Et fundati,ad
similitudinē domus,quia in eis spiritus sanctus habitat. Possitis comprehēdere.i.perfe-
Auguſt. de cte intelligere, Cum omnibus sanctis.i.sicut omnes sancti.Hęc est communio diuinę cęle F
gra.no.t. stisq; reipublicę.hi non sua quęrunt,sed quæ Christi sunt.i.non commoda priuata sectātur,
sed in cōmune vbi salus omnium est cōsulitūr,Quid possitis comprehēdere? Quę sit.i.quā
ta esse debet Latitudo,charitatis,quæ debet vsq; ad inimicos extēdi,& cum hilaritate be
Auguſt. de ne operari:quia q tristis dat,perdit quod dat.Opus ergo est latitudine charitatis,ne pereat
uer.apoſt. quicquid boni facis:sed quia abundante iniquitate refrigescit charitas,opus est longitudi-
ne,Vnde subdit, Et,quę sit Longitudo,charitatis.Hęc est perseuerandi longanimitas,vbi
quodāmodo stando perseuerat.Vnde,Qui perseuerauerit vsq; in finē,saluꝰ erit. Et,quę sit
Augustinus Sublimitas,charitatis.Hęc est quę sursum cor dirigit,vt deus in prēmium expectetur.Nā
si bene operaris etiā ad inimicos & hilariter tribuis,habes latitudinem:& si in his vsq; in fi
nem perseueras,habes longitudinē.Sed si omnia hæc non propter mercedem superiorē vel
supernam facis,altitudinē non habes:& illa iam nec latitudo erit,nec longitudo.Nam alti
tudinē habere,est cogitare deum,amare deum,& gratis amare ipsum adiutorē,ipsum cona
torem:postremo ipsum prēmium deputare,nō aliud ab ipso quam ipsum expectare:si amas,
gratis ama:si vere amas,ipse sit merces quē amas. Et, quid sit Profundū,charitatis.i. pos
Augustinus sitis intelligere occultum iudicium dei esse,quare isti dat,illi non.De profundo em̄ iudicio-
rum dei quę perscrutari contēplariq; nequimus,procedit omne quod possumus.Quod pos-
sum video,vnde possum non video,nisi quia noui esse a deo:quare illi & nō illi det,multum
est a me:abyssꝰ,& profundū est.Nūc ergo ipsa charitas in bonis operibus exercetur ad sub-

A neniendú aliis,& vſq ad inimicos porrigiť:& hæc latitudo eſt.Núc lõganimitate aduerſa tolerat:& in eo quod veraciter tenuit,perſeuerat:& hæc longitudo eſt.Hoc autẽ totũ ꝓpter adipiſcẽdã vitã æternã,facit quæ illi ꝓmittiť in excelſo:& hæc altitudo eſt.Exiſtit vero ex occulto iſta charitas,& hoc eſt profundũ.Profundũ enĩ eſt volũtas dei,cuí cauſę nõ inueſtigant,cui⁹ gratia ſum⁹ ſalui facti,nõ ex operib⁹ iuſtitiæ q̃ fecim⁹ nos,ſed ſecũdũ ei⁹ miſericordiã.Volũtarie ꝗppe genuit nos verbo veritatis,& hæc volũtas eſt ĩ abdito,cui⁹ ſecreti ꝓfunditatẽ quodãmodo apoſtol⁹ expaueſcẽs clamat, O altitudo ſapiẽtiæ & ſciẽtiæ dei,hoc eſt profundũ.Altitudo enĩ cõmune nomen eſt excelſo & profundo:ſed cum in excelſo diciť ſublimitatis eminentia cõmendatur: cum autẽ in profundo,difficultas inueſtigationis & cognitionis.Et ſciẽdum quia in his verbis figura & myſterium crucis oſtẽditur. Qui enim quia voluit mortuus eſt,quomodo voluit mortuus eſt.Non fruſtra igitur mortis tale genus elegit,in quo latitudinis huius,& longitudinis,& altitudinis,& profunditatis magiſter tibi exiſteret.Qui dixit,Tolle crucẽ tuam,& ſequere me.Tollitur crux cum ſpiritu facta carnis mortificantur:quandiu autẽ euacuatur corpus peccati,quandiu exterior homo corrumpiť, vt interior renouetur de die in diẽ,tẽpus eſt crucis.In cuius ergo poteſtate erat mori vel nõ mori,& ſic vel ſic mori,nõ fruſtra crucẽ elegit,vbi te huic mundo crucifigeret. Nam latitudo eſt in cruce tranſuerſum lignũ,vbi figunť manus,quod ad bona opera pertinet,qa ibi extenduntur manus.Longitudo eſt in ea parte ligni quæ ab ipſo tranſuerſo ad terram tẽdit,

Auguſt. de gra.n.t.

Auguſt. ad Ianuarium

Aug.in ſer. quodam

B & ab ipſo ligno vſq ad terram conſpicua eſt:ibi corpus crucifigitur,& quodammodo ſtat, & ipſa ſtatio perſeuerantiam ſignificat.Altitudo autem in illo ligno eſt,quod ab eodẽ trãſuerſo ſurſum verſus ad caput eminet,per quod ſignificatur ſuperiorum expectatio.Profundum vero eſt in ea parte ligni,quæ non apparet quæ fixa terrę occultatur,vnde illud ſurgit, quod profunditatẽ ſignificat gratuitę gratiæ,in qua multorum ingenia conteruntur id veſtigare conantia.Hęc ergo verba apoſtoli ſic intelligere ſoleo,oro vt poſſitis intelligere quę ſit latitudo charitatis,longitudo,&c.i.quod ſit myſterium crucis. Sacramento enĩ crucis, horum verborum intellectus coaptatur:vt ſit ſenſus, Quæ ſit latitudo,in operibus charitatis,quæ extenditur vſq ad inimicos diligẽdos:ſicut Chriſtus fecit,qui orauit pro inimicis,quod oſtenſum in cruce ſua fuit,quæ in latum tenſa eſt a dextra in ſiniſtram,vbi manus fixæ per quas opera ſignantur,quæ in hilaritate decet eſſe,& Quę longitudo,charitatis.ſ. quod vſq in finem durare debet. Vnde dicitur de Chriſto,Cum dilexiſſet ſuos vſq in finẽ dilexit illos,quod ſignificatum eſt per longitudinẽ crucis,a ſurſum vſq deorſum.& Quæ ſublimitas,charitatis.i.quo tendat charitas.ſ.ad æternam beatitudinem,quæ notatur per partem crucis ſuperpoſitam, Et,quod Profundum,charitatis quod totum portat,vt pars crucis fixa in terra.ſ.in abſcondito,quod non videtur.i.miſericordia dei,quæ occulto dei iudicio prouenit,per quam charitas in nobis longa,lata eſt.ſ.& alta.Ex occulta enĩ dei volũtate vocatur homo ad participationem tantę gratię,alius ſic,alius autem ſic.Vel profun-

Auguſt. ad paulinum de uidendo deo

Aug.in eo.

C dum charitatis ſunt eccleſiaſtica ſacramẽta quæ ſunt profunda & inueſtigabilia,& ſunt fundamentum charitatis,ſine quibus non valet charitas.Intelligentes igitur per myſteriũ crucis mundo crucifigamur,extendẽtes manus in latitudine bonorũ operũ,& in longitudine vſq in finẽ perſeuerantes,atq habentes cor ſurſum vbi Chriſtus eſt:totumq hoc non nobis,ſed illius miſericordiæ tribuentes,cuius profunda iudicia omnem ſcrutatorem fatigãt.

Scire,q.d.oro vt poſſitis Etiam ſcire,ex parte vt imitemini Charitatem Chriſti,qua nos dilexit,quæ noſtram ſuperat. Supereminentem ſcientiæ humanę,i.quæ ſupereminet, & excedit ſcientiam humanam,quia plene ſciri non poteſt quanta charitate dilexerit. Vel ita Scire charitatem Chriſti,id eſt quæ habetur cum ſcientia Chriſtis eſſe ſupereminens intelligitur,ſcilicet alii charitati. Charitas enim ſcientiæ,id eſt quæ habetur cum plena ſcientia Supereminet alii charitati,quia quanto melius intelligitur deus,tanto plus diligitur:ideo oro vos ſcire iſta,vt per has ſcientias Impleamini,bono,eundo In omnem plenitudinem dei,vt hic virtutum,poſtea beatitudinis habeatis plenitudinem.Hanc plenitudinẽ dei quidã in his verbis ſic intellexerũt,vt putarẽt nos hoc idẽ futuros quod de⁹ eſt, dicẽtes,Si aliquid min⁹ q̃ de⁹ habebim⁹ & minores erim⁹,quomodo ĩplebimur ĩ omnẽ plenitudinẽ dei?Sed quoniã ĩplebimur,ꝑfecto erim⁹ deo æquales.Deteſtãdus eſt error iſte.Nõ enim ſic implebuntur vt ſint & ipſi plenus deus,ſed vt perfecti ſint pleni deo.Vel ita,oro,

Vt possitis cõprehẽdere quæ sit latitudo, longitudo, & sublimitas & profundũ dei.i.im- D
Ambrosius mẽsum & inęstimabilẽ cognoscere deũ, oĩa excedentem maiestate virtutis suę. Cũ autẽ hoc dicit significat, quod sicut in sphęra tãta longitudo quãta latitudo, & tãta altitudo quãtũ & pfundũ: ita & in deo oĩa æqualia sunt immẽsitate infinitatis, imo vnũ & idẽ protsus. Et est sensus, Quæ sit latitudo, &c.i. & quæ sit immẽsitas dei omnia excedẽs & implẽs, nõ in eis clausa, sed oĩa intra se habẽs, vt sol⁹ ineffabilis & infinit⁹ habeat. Scire, &c. post imẽsitatẽ patris vult eos scire charitatẽ Christi esse super sciẽtiã hoim. & hoc, vt possitis etiã Scire
Ambrosius charitatẽ Christi, esse Supereminẽtẽ sciẽtię, humanę. Nemo eñ potest charitatis eius magnitudinẽ colligere. s. quod de⁹ fact⁹ est homo, quod iustus p impiis, domin⁹ p seruis, creator p creatura morit, &c, huiusmodi: ideo volo vos scire ista, Vt impleamini in omnẽ plenitudinẽ dei.i. vt cõfessione & gratiarũ actione, sicut patri ita & filio honorẽ exhibeatis, vt sit plena diuinitatis pfessio in vobis, qa tũc nihil deest Christiano cũ patrẽ & filiũ sic cognoscit: aliter nõ est integra professio deitatis, quia fides, nec ĩ solo patre integra est, nec in solo filio pfecta. Ei autẽ.q.d. hoc oro vobis, ei autẽ sit gloria q potest facere. & hoc est qd ait,

Ei autẽ q potest oĩa facere.i. cõplere in vobis, Superabũdãter quam petim⁹ aut intelligĩ
Aimo mus.i. plusq̃ nos petere sciam⁹ aut psumam⁹. Ideo dicit, Petim⁹ aut intelligim⁹, qa pl⁹ intelligim⁹ quam petamus. potest hoc in nobis, dico, Secundũ virtutẽ q̃ operat ĩ nobis.i. ita potest hic ĩ vobis sicut iam fecit ĩ nobis aplis, Ei, inquam, Ipsi.i. soli, nõ homini q nihil E
ex se potest, Sit glĩa, p his q̃ fecit In ecclesia, & ĩ Christo Iesu.i. p his gloriosus appareat, nõ solũ in præsenti, sed etiã In oẽs gñationes seculi seculorũ. Vel ita lege literã, Ei autẽ qui potest oĩa, ista quę peto Facere.i. cõplere. Potẽs est, dico, secũdũ virtutẽ quę operat ĩ nobis, hoĩb⁹. Bona opat, dico, Superabũdãter quam petim⁹ aut intelligim⁹. Potẽs eñ est de⁹ hæc facere secũdũ virtutẽ q̃ operat, ĩ qua sunt qdã q̃ nemo peteret vel intelligeret, vt. s. de⁹ homo fieret, & p hoĩb⁹ moreret, & huiusmodi alia. Ei, inquam, ipsi sit glĩa ĩ ecclesiis & in Christo Iesu, hoc nõ mutatur. Sit gloria, dico, In omnes generationes seculi seculorum.i. seculi omnia continentis Amen.

CAPVT IIII.

OBsecro itaq; vos ego vinctus in domino, vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine, cũ patientia supportãtes inuicẽ in charitate. Solliciti seruare vnitatẽ spiritus in vinculo pacis. Vnũ corpus & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocatiõis vestrę. Vnus dominus, vna fides, vnũ baptisma. Vnus deus & pater omniũ, qui super omnes, & per oia, & in oibus nobis.

Obsecro itaq;. Hacten⁹ ostẽdit oĩa gratię dei tribuẽda: hinc de morib⁹ admonet, vsq; ad F
finẽ. & pri⁹ cõiter oẽs, post p singlos ordines. q.d. qa de⁹ potest oĩa facere, vel vt ei sit a vobis glĩa, Itaq; obsecro vos, ego Paul⁹ Vinct⁹, cui cõpatiẽdũ est. Vinct⁹, dico, In dño.i. pp̃ter dũm, Vt ambuletis, de bono ĩ meli⁹ pficiẽdo, Digne vocatione q̃ vocati estis.i. ita ambuletis vt cõueniat meę pdicationi ambulatio vr̃a, ita. s. cũ omni humilitate.i. interiori &
Aimo August. ad eudoxium. exteriori. Et cũ mãsuetudine, vt tractabiles sitis, & cũ Patiẽtia, aduersorũ, Supportãtes vos inuicẽ, si a fratre orit molestia: vel alter alteri⁹ onera portate. & hoc nõ ficte, nõ p terreno cõmodo, Sed ĩ charitate. Ipsa est eñ actio recti itineris, quę oculos semp ad deum habet. Talis actio nec frãgit negotio, nec frigida est, nec turbulẽta est: nec marcida, nec audax: nec fugax, nec pręceps, nec iacẽs. Ita ergo ambulate, & sitis Solliciti.i. studiosi, cauti, attẽti, seruare vt sacrosanctũ Vnitatẽ spirit⁹.i. vnitatẽ ecclesiasticã, quam facit spũs sanctus. s. vt vnum corpus sitis opere spiritus sancti. Vos, dico, degentes In vinculo pacis, id est pacem seruantes: quæ dicitur vinculum, quia pax ista est nutrimentũ spiritualis vnitatis. Hæc autẽ pax est, si bona nostra inuicem diligamus: si peccata quę sine damno tritici, aut cum spe salutis corrigendorum eradicari non possunt, vsq; ad messem vltimam toleramus: si etiam perfectionis opera quæ cum fieri & non fieri licet, ne infirmi scandalizentur, non facere dispensamus, & huiusmodi. Vnum, quasi dicat, debetis seruare vnitatem spiritus, ita vt sitis Vnum corpus, subueniendo proximo: Et vnus spiritus, cum Deo idem volendo.

A Vel, Vnus spiritus,cum fratribus cum quibus idem velle & idē nolle debetis.Vel ita,debetis seruare vnitatē spiritus,quia Vnū corpus,esse debetis,multorū adunatione mēbrorum: potestis,quia vnus spiritus.s.habitat in vobis,quo vnum corpus efficimur. Vnum corp⁹ eñi efficimur propter societatē quam facit spiritus sanctus,non sine patre & filio. Ecclesia vtiq; accepit hoc donū,vt in spiritu sancto fiat remissio peccatorū,quam remissionem cum trinitas faciat,propriè tamē ad spiritum sanctum intelligitur pertinere.Ipse est enim spirit⁹ adoptionis filiorum,ipse patris & filii amor & connexio.Ad ipsum ergo pertinet societas, qua efficimur vnum corpus vnici filii dei.Sicut eñi vnum corpus hominis ex multis constat mēbris,& vegetat omnia membra vna anima,faciens in oculo vt videat,in aure vt audiat,& sic in cæteris:ita spiritus sanctus mēbra corporis Christi quod est ecclesia,continet & vegetat.Et sicut humani corporis membrum præcisum formam quidem qua cognoscit, retinet,sed nequaquam spiritus sequitur quo præter vnitatē uiuat:sic quicunq; a prædictæ pacis vnitate diuisus est,sacramētum quidem tanquam formam retinet,sed spiritu præter vnitatē non viuit.Frustra ergo foris de forma gloriat,nisi intus spiritu vegetatur. Propter hanc societatē illi in quos primitus venit spiritus sanctus,linguis omnium gētium sunt locuti,quia per linguas consocietas humani generis constat:& sic per linguas gentium figura batur ista societas membrorum Christi futura in omnibus gentibus:vt quemadmodū tunc ille apparebat accepisse spiritum sanctum qui loquebatur linguis omnium gentium,ita nūc

B ille se cognoscat accepisse spiritum sanctum qui in vnitate ecclesiæ consistit,quæ linguis oīm loquit. Sicut voc.&c.q.d.ita debetis esse vnum corpus, Sicut vocati estis.addidit.s. In vnam spem vocationis vestræ.i.ad vnā rem speratā,quæ est effectus vocationis Vn⁹ dominus.q.d.debetis seruare vnitatē,quia vobis vnus domin⁹ nō tres ꝑ quorū diuersis voluntatib⁹ vos oporteat discordare, Et vna fides,de deo.recole quia fides dicit,& id quod credit,& id quo credit.Si ergo fides hic accipitur ꝑ eo quod credit, hic est sensus, Vna est fides.i.idē iubemini credere,& eodē modo operari,qa vnū & idē est quod credit a cūctis fidelib⁹:vnde fides catholica dicit vniuersalis. Vel accipit hic fides qua credit.Aliud enim sunt ea quę credunt,aliud fides qua credit.Illa quippe in reb⁹ sunt,quę vel esse,vel fuisse,vel futura esse credunt:hęc autē in animo credētis ei tantū cōspicua cui⁹ est,q̄uis sit & in aliis, non ipsa,sed similis.Vna est ergo fides,nō numero sed genere,quia similis in oīb⁹:quēadmodum duorum idem volentiū dicit volūtas vna,& duorū simillimorū facies vna. Et Vnū baptisma.i.æquale a quocūq; det,nec potest iterari.& vobis est Vn⁹ deus.i.creator Oīm & pater,procurando & gubernando:& ideo nemo potest se alteri pręferre,quia vnū habemus creatorē & recreatorē. Qui deus,est Super omnes creaturas.i.præcedit omnes creaturas.q.d.cuius dignitas vos inuitat. Et per omnia,diffusus,quia vbiq; est:& ideo timēdus cum nusq̄ possit euitari. Et in omnibus nobis,per gratiam qui vnitatem seruamus.Et nota nō singulariter de aliqua persona,sed cōmuniter de oīb⁹.i.de trinitate hæc accipi,iuxta

C illā quę pręcessit expositionē.Vel potest hoc legi ita vt fiat distinctio personarū. Qui,&c. q.d.vnus est deus & pater,cum sint tantum tres personæ,pater,& filius,& spiritus sanct⁹.& hoc est, Qui.s.pater est Super omnes,quia nulli debet quod est,& omnes creaturas excellit, Et,filius est Per omnia,per quē reparatorē oīa opera nostra sunt,& per ipsum omnia facta, Et,spiritus sanctus est In omnibus nobis,fidelibus per gratiam,& in omnib⁹ creaturis per essentiam. Vnde,Spiritus domini repleuit orbem terrarum.

Aimo

August. de blas.f.s.

Aug.in ser. de penteco ste

August. de blas.f.s.

Aug.in lib. de trinit.

Aimo.

Vnicuiq; autem nostrum data est gratia secundum mensurā donationis Christi.Propter quod dicit,Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatē,dedit dona hoibus.Quod autē ascēdit qd est,nisi quia & descēdit primū in inferiores partes terræ?Qui descēdit,ipse est & qui ascēdit super omnes cælos,vt adimpleret oīa.

Vnicuiq; autē.Monuit seruare vnitatē qua oēs dicimur vnū corp⁹,& ne vnitas tollat subiectionē,subdit diuersa esse dona ī hoīb⁹,qd nō est cōtrariū ꝑdictę vnitati.Q; eñi diuersa dona sunt in hoīb⁹ nō sicut vnitati,sed facit quasi vnū corp⁹ esse debemus. Vnicuiq; autē nostrū,diuersa Data est gr̄a.i.gratuitū donū, Secundū mēsu.don.Christi.i.secūdū qd dator Christ⁹ mēsurat:alii hoc,alii illud.Christ⁹,cui ad mēsurā nō dedit de⁹,qa gr̄a plen⁹ est, ad mēsurā dat hoibus.Mēsura est diuisio quædā diuinorū.Aliud eñi habet ille,aliud iste:& qd habet iste,nō habet ille. Propter qd.s.ad ꝓbādū q; Christ⁹ hō dat diuersa dona, Dicit

Ambrosius

Aug. in psalmo. lxxvii. spirit⁹ sanct⁹, in Psalmo, Ascẽdens.q.d. Vere Christ⁹ secundum hominẽ dat dona. Nam D
pphetа dicit, quod Christus ascendens in altũ loco & dignitate, Captiuã duxit captiuitatem, i. eos quos diabolus captiuauerat a paradiso, & pprios mundi & inferni fecerat: iterum captiuos fecit Christus dum ad cælum reducuntur. Ipsos itaq; homines appellauit captiuitatem, quia captiui tenebantur sub diabolo: sicut militia cum dicitur, intelliguntur qui militant. Eãdem captiuitatẽ a Christo captiuam dicit, vt sit captiuitas fœlix. Possunt eñ homines ad bonum capi. Vnde Petro dictum est, Ex hoc iam eris homines capiens. Captiuati ergo dicuntur, quia capti: & capti, quia subiugati, sub leue iugum missi, liberati a peccato,
Aug. in lib. xV. de trini. serui facti iustitiæ. Et dedit hominibus, rationalibus, Dona. i. spiritum sanctum. Notissimum est dominum Iesum cum post resurrectionem ascẽdisset in cælum, dedisse spiritũ sanctum, quo impleti credentes loquebantur omnibus linguis. In Psalmo tamen ita legit, Accepisti dona in hominibus. Sic eñ plures codices habẽt, & maxime Græci, & ex Hebræo sic in-
Augustinus terpretatum habemus. Dona autẽ dixit apostolus sicut propheta, non donum, sed cum propheta dixerit, accepisti in hominibus: Paulus apostolica auctoritate maluit dicere, Dedit hominib⁹, vt ex vtroq; verbo, vno ppheticо, altero apostolico, quia in vtroq; est diuini sermonis auctoritas, sensus plenissim⁹ redderet. Vtrũq; eñ verũ est, & qa dedit hominibus, & quia accepit in hominib⁹: dedit hoĩb⁹ tanq̃ caput mẽbris suis: accepit ĩ hominib⁹ idẽ ipse vtiq; ĩ mẽbris suis. Ipse ergo Christ⁹ & dedit de cęlo, & accepit in terra. dedit, quia de⁹ cũ E
patre, secundum quod ait: accepit, quia ipse in suis est in ecclesia, in qua accipit. hoc est ĩ hominibus accipere. Nec moueat quod ait dona non donũ, cui etiã cõcordat ppheta, pculdubio spiritus sanctus donũ dei est: de quo dominus ait Samaritanæ, Si scires donum dei, &c. Sed ideo pluraliter dona ambo dixerũt, qa per donũ quod est spiritussanc. multa dona quæ quibusq; sint ppria, diuidunt. Nõ eñ singuli quiq; habẽt oĩa, sed hi illa, alii alia, q̃uis ipsum donũ a quo vnicuiq; ppria diuident, idẽ habẽt. i. spiritum sanctũ. Vnde alibi. Omnia hęc, inquit, operat vnus & idẽ spiritus diui. sin. prout vult, vt vna aĩa in oĩbus membris agit oĩa.

Quod autẽ, psequit superiorẽ pbationẽ. s. quod Christus secundũ hominẽ dat, qa ppheta dicit quod ascẽdẽs dedit. Dixit ppheta ascẽdẽs, Sed qd est, hoc quod Ascẽdit. i. qđ ascendisse dicit, Nisi qa & primũ descẽdit, respectu cui⁹ dixit ascẽdit. Descẽdit dico, In infe-
Aimo riores partes terrę. i. ad inferos, cui⁹ pbatio præmissa, quia duxit captiuitatẽ quam inde tra-
Ambrosius xit. Ex sententia eñ tenebantur apud inferos, quæ sententia saluatorem tenere non potuit, quia sine peccato fuit. Et est ordo probationis talis, Propheta dicit quod ascendens *dedit*, & ascendere dixit respectu descensionis, & ita innuit quod & descendens dedit. Et constat
Aimo quod secundũ humanitatẽ Christ⁹ descẽdit & ascẽdit, ergo secundum humanitatẽ dedit. Secundum deitatẽ qui vbiq; est, non ascendit loco nec descendit, sed secũdum animam ad inferos descendit: secundum corpus & animam ad cælos ascẽdit, & ita secundum humanitatem dedit. Caue quomodo intelligas Christum secundum humanitatẽ dedisse, ne sit contrarium prædictæ auctoritati, vbi dicitur, quia secundum quod deus dat. Ita ergo distigue, F
Dat Christus secundũ humanitatẽ. i. homo ipse Christ⁹ dat: nõ tamẽ ex eo, quia homo, sed quia deus Qui descẽdit. q. d. & quia ita innuũt verba pphetę: ergo Ipse q descẽdit, est & q ascẽdit. i. idẽ est qui descẽdit ad inferos, & q ascẽdit super omnes cęlos. Vel ita ab illo loco.

Qꝫ autẽ. q. d. Christus ascendẽs, quod est secundum humanitatem, dedit dona. sed Quid est quod, humanitas Ascendit. i. quomodo humanitas ascendere poterat? Nisi quia, & deitas, Primum descendit in partes terræ, quæ sunt Inferiores, aere, vt humanę naturæ vniretur. Descẽdit quidem diuinitas non localiter, sed per inexanitionem: & quia dixerat humanitas ascendit, & deitas descendit, ne ideo viderentur duo: subdit, Qui descendit, id est deus: & qui ascendit Super omnes cęlos, id est homo, Ipse Christus est, id est vna &
Ambrosius eadem persona est. Vnde dominus, Nemo ascendit in cælum, nisi qui d. d. c. &c. Ascẽdit, di-
Aimo co, Vt adimpleret omnia, quæ de se in lege & pphetis erant prædicta. Vel implẽt omnia donis suis, & ita impleuit omnia.

Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas: alios vero euangelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorũ in opus ministerii in ædificationẽ corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatẽ fidei & agnitionis filii dei in virũ perfectũ, in mẽsurã ætatis plenitudinis

A Christi, vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circũferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circunuentionem erroris.

Et ipse dedit quosdam quidem apostolos.s.vicarios prædicationis suę, Quosdam prophetas, qui de futuris pphetarunt, vel potius scripturarum interpretes. In nouo enim testamento prophetæ dicuntur explanatores scripturarum, tamẽ fuerunt quidam primordio fidei futura prædicẽtes, sicut Agabus septẽq; filiæ Philippi. Alios vero euangelistas, vt fuerunt Marcus, & Lucas, & septem diaconi sub apostolis. Euangelistę eñ diaconi sunt, quia & si nõ sint sacerdotes, tamẽ euangelizare possunt. Alios autẽ pastores & doctores, vt episcopos, qui verbo etiam & exemplo docere debent, & ideo coniunxit: quos tanquam vnum aliquid duobus nominibus complexus est, vt intelligerent pastores ad officium suum pertinere doctrinam. Pastor enim non est nisi habeat doctrinã, qua pascat gregem. Ecce quomodo alii plus, alii minus dedit. Hominibus dat ad mẽsuram: ipse vero non ad mensuram accipit. Hos autem omnes dedit in opus ministerii.s.vt quisq; posset plene facere opus ministrationis sibi creditę. Si enim vnus omnia non perfecte ageret singula, & hoc ministerium erat necessariũ ad consummationẽ Sanctorũ.i.vt cõsummẽt qui iam sancti sunt. & in ædificationẽ Corporis Christi.i.vt ædificẽt eos in corpus Christi, q adhuc alieni sunt. Do-

Ambrosius — Aimo. — Aimo — Aimo. — August. ad paulinam

B nec omnes, &c.q.d.tã diu durabit ista p̃latio & ordinatio, donec ĩ die iudicii nos Omnes, qui sumꝰ In vnitate fidei.i.ĩ vna, & nõ discrepãti fide Et vnitate agnitionis filii dei.i. in vna & non differẽti agnitione filii dei. Vel, In vnitate agnitionis filii dei.i.virtutibus quibꝰ agnoscit filius dei esse in nobis, vel quibus agnoscemus eũ in futuro, Donec, inquam, nos Omnes occurramus, nobis inuicẽ de diuersis partibꝰ mũdi, vel ipsi capiti Christo. q.d. desiderio currẽtes ad gaudiũ. Et donec idẽ fiat, durabit prælatio, nõ post: & ideo nõ est grauiter ferẽda, Nos dico, proficiẽtes & crescentes In virũ perfectũ & in mẽsurã plenitudinis Christi.i.vestrã, crescẽtes, vt vnusquisq; sit perfectꝰ vir. Omnes autẽ dicit puehẽdos in virũ nõ sexu, sed perfectione virtutis. Hi eñ paruuli sunt viribꝰ corporis & animi. Et fit vnusquisq; habẽs Aetatẽ, eandẽ, in qua ætate Christus plenitudinẽ annorũ & corporis habuit, in qua de hoc mũdo exiuit, quæ est mẽsura & meta ætatis, vltra quam nec accrescit naturaliter aliqd homini. Omnes eñ in eadẽ ætate resurgẽt in qua Christꝰ mortuꝰ est, & resurrexit, cuiuscũq; ętatis mortui fuerit. Et noĩe viri cõprehẽdunt mulieres, cũ ait, In virũ perfectũ. Et qa in eadẽ ætate omnes resurgẽt qua Christꝰ mortuꝰ est: ideo cõueniẽter nõ ait In mẽsurã, corporis staturę, sed ętatis, quia vnusquisq; recipiet suam mẽsurã corporis, vel quam habuit in iuuẽtute etiam si senex obiit, vel habuit, vel fuerat habiturus, si ante fuerat mortuus. Aetas vero erit illa ad quam peruenit ipse Christus, id est iuuenis, vt circa. xxx. annos. Non est autem fas dicere quod in resurrectione accedat corpori magnitudo quam non ha-

Aimo — August. de de ciui. dei.

C buit, nec maiora corpora redigenda sunt ad modum dominici corporis. Periret enim multum de illis corporibꝰ cũ nec periturꝰ sit capillꝰ: sicut dominꝰ ait, Nec capillꝰ de capite vestro peribit. Nihil eñ detractũ quolibet modo de corpore humano periturũ est, ita eñ modificabit illa in vnoquoq; corpore materies, vt aliquid ex ea non pereat: & quod alicui defuerit, ille suppleat q de nihilo fecit quod voluit: & si quid in parte aliqua enormiter abũdauit, per totum spargetur. Indecorum quippe ibi nihil erit, sed quicquid futurum erit, hoc decebit. Resurgent sanctorum igitur corpora sine vllo vitio, sine vlla deformitate. neque illa terrena materies, quę discedente anima fit cadauer, ita resurrectione reparabitur, vt ea quæ dilabuntur, quamuis ad corpus redeant vnde dilapsa sunt, ad easdem quoq; corporis partes vbi fuerunt, redire necesse sit. Alioquin capillis & vnguibus immodata & indecens magnitudo redderetur. Vel ita potest intelligi, Virum perfectum appellat Christum cum omni corpore suo, quod non erit perfectum quousque omnes electi compleantur. Completo autem numero electorum fiet, quod hic dicitur, Donec occurramus, capiti Christo

August. in enchi.

In virum perfectum, id est ita quod nos omnes, scilicet, caput, & membra simus vnus perfectus vir cui nihil desit, & nihil plus addendum sit: ideo perfectus, quia tunc proficiemus In mensuram ętatis plenitudinis Christi.i. quia erit mẽsura & meta ætatis, mera, vt nihil prius addat numero vel viribꝰ: mẽsura, quia tũc erit plenius Christꝰ omnes habẽs quomodo per singulos omnes scit, & omnes in eo erunt immortales, & beati cum eo, & tunc non erit necessaria prælatio. Sed vsq; ad illud tempus hos prædictos ministros dedit: ad hoc

vtiꝗ, Vt iam,ſicut olim, Non ſimus paruuli,ſenſu:& Fluctuantes.i.titubantes veſtra D
debilitate,& non Circunferamur,alio vrgẽte Omni vento doctrinæ.i. praua doctrina.
Doctrina prauorum eſt quaſi ventus & tempeſtas.Doctrinæ dico,factę In nequitia homi
num,pro qua creati ſunt.Et factę In aſtutia.i.per homines malignos in ſe,& ad ſupplicum
Ambroſius deceptionẽ aſtutos,quorum doctrina fit ad circunuẽtionem erroris,vt ſub prætextu verita
tis magis decipiat trahens ad errorem.

Veritatem autem facientes in charitate creſcamus in illo per omnia qui eſt
caput Chriſtus,ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iun-
cturam ſumminiſtrationis ſecundum operationem in menſuram vniuſcuiuſꝗ mẽ
bri augmẽtum corporis facit, in ædificationem ſui in charitate . Hoc igitur di-
co & teſtificor in domino,vt iam non ambuletis ſicut & gentes ambulant in va-
nitate ſenſus ſui,tenebris obſcuratum habentes intellectũ,alienati a vita dei per
ignorantiam quæ eſt in illis propter cęcitatem cordis ipſorum,qui deſperantes
ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnis,in auari
tiam.Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum,ſi tamen illũ audiſtis,& in ipſo edo-
cti eſtis ſicut eſt veritas in Ieſu.Deponite vos ſecundum priſtinam conuerſationẽ
veterem hominem qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris. E

Veritatẽ autẽ.q.d.non tales ſimus,ſed potius faciẽtes actu, Veritatẽ.i.bona ſecundum
doctrinã.& hoc In charitate.i.nõ ficte,vel ex timore. Creſcam⁹,aſſertione fidei,per oĩa.i.
in omni ſpũali dono.& hoc In illo.i.illo operãte, Qui eſt caput noſtrũ.i.nobis prȩuidẽs,
Et Chriſtus.i.regere potẽs.Chriſtus enĩ dicit̃ vnctus,& in veteri teſtamẽto reges vngebã
tur.Dico,in illo,& bene. Ex quo.i.per quẽ, Totũ corpus.i.eccleſia,eſt Cõpactũ,per fidẽ,
Et cõnexũ,vinculo charitatis.Vnde ſubdit, Per omnẽ iuncturã.q.d.cõpactũ eſt & con-
nexum.& hoc Per omnẽ iuncturã ſubminiſtrationis.i.per fidẽ & charitatẽ quæ cõiungant
& faciãt ſibi inuicẽ mẽbra miniſtrare.Subminiſtrationis dico,exhibitæ,nõ ſolũ volũtate,
ſed etiã Secũdũ operationẽ,factę, In.i.iuxta Menſurã vniuſcuiuſꝗ mẽbri.ſ.quod vnũ-
quodꝗ mẽbrũ poteſt operari ꝑ gratiã ſibi datã.Et vere,per Chriſtũ corp⁹ eſt cõpactũ & cõ
nexũ:quia ipſe Facit augmẽtũ corporis.i.augmẽtat illos q iam ſunt corpus.Ipſe dico,tan-
tum domin⁹ In ædificationẽ ſui,quia illos qui nõ ſunt corp⁹,ædificat in ſuã ciuitatẽ vel ſo
cietatẽ.& hoc totũ facit In charitate.i.ex dilectione.quo peracto erit mẽſura ȩtatis. Hoc.
Hic admonet Epheſios vt caueant ſibi a conſuetudine antiquę gẽtilitatis.q.d.quia deus tot
auxilia dedit ad cuſtodiam vnitatis,& quia creſcere poteſtis & ei occurretis,ergo Dico,
non obſecro vt ſuperius,ſed dico, Et teſtificor in domino.i.pręcipio ſub teſtimonio domi
ni.Hoc.ſ. Vt iam.ſ.a tẽpore fidei, Nõ ambuletis.i.viuatis, Sicut gentes ambulant,quę F
ſcilicet ambulant In vanitate ſenſus ſui,quia tranſitoria amant:quæ ſenſualitas ſuggerit
Habẽtes intellectũ,naturalẽ Obſcuratũ a tenebris.i.non parum obſcurũ.& ideo minus
Aug.in pſalmo.lxi. mirum eſt ſi in vanitate ambulãt,ꝙ de vobis q eſtis illuminati,& ſpiritũ vitæ habetis. Oĩs
qui intelligit quadã luce interiore,illuſtrat̃.Eſt ergo quȩdã lux int⁹,quam nõ habẽt q nõ in-
telligunt.Gẽtiles,dico, Alienati a fide dei.i.ſine ſpe immortalitatis.Vel a vita dei.i.& a
Aug.in lib. ſentent. deo q eſt animę vita,qa de⁹ deſerit eos. Duę quippe ſunt vitæ,vna corporis,altera animę:
& ſicut vita corporis eſt aĩa,ſic animę vita eſt de⁹:& quomodo ſi aĩa deſerat,morit̃ corpus:
ſic aĩa morit̃ ſi deſerat de⁹.Aĩa recedẽs a luce iuſtitię quãto magis quȩrit qd inueniat cõtra
iuſtitiã,tãto pl⁹ repellit̃ a lumine veritatis,& in tenebroſa demergitur.Alienati dico, Per
Ambroſius ignorantiã.i.qa ignorant vitã dei,quę ignorantia eſt permanẽs In illis,ꝓpter cęcitatẽ vel
duritiã cordis ipſorũ,qa prædicationi oculos cordis clauſerũt,q etiã ꝑ ſua turpitudine de-
ſperantes de futura vita.Vel, Indolorii,alia litera quæ ex græco trahit̃.i.ex peccato non
dolẽtes ſemetipſos tradiderũt per volũtatẽ ad malitiã liberã. Impudicitiæ.i.fornicatio-
ni.& deinde tradiderũt ſe In operationẽ immũditiæ oĩs,vt nihil omnino quod immun-
Hierony. dum ſit,prætermiſerũt. & hoc In auaritia.i.vehemẽti & inſatiabili deſiderio,qa nunꝗ
luxuriãdo ſatiant̃,quorum voluptas termino caret,vt etiam vltra conceſſos nuptiatum fi-
nes turpitudinẽ operentur.Vel ſicut alii dicunt, Et auaritiæ,vel, In auaritia,& accipit̃
per ſe de alio vitio:vt ſit ſenſus, Tradiderunt ſemetipſos,in operationem Omnis immũ-

A diciæ,& tradiderũt ſe Auaritię. Vel ita, Ipſi dico degẽtes In auaritia. Vos autẽ.q.d.gẽtes
ita ambulant, Vos autẽ non didiciſtis Chriſtũ ita eſſe, imitandum: ſed Tamẽ illũ audi-
ſtis.i.eius prędicationẽ intellexiſtis, vel eũ interius loquẽtẽ audiſtis. Et in illo docti eſtis.i.
ſi illum ita audiſtis quod in illo veritatem edocti eſtis vel ſitis, ſicut veritas eſt in Ieſu. Hoc Ambroſius
ideo dicit, quia ſunt quidã in eccleſia qui ſub nomine Chriſti non ſequunť veritatẽ Chriſti
quam docuit.ſ. Hanc deponere.i.vt deponatis Vos,&c. Vel ſecundum aliam literã.q.d.
hæc eſt veritas quam docuit vt deponatis vos.& ideo Deponite vos, non ſecundũ ſubſtã-
tiam corporis vel animę, ſed Secundũ priſtinam cõuerſationẽ.ſ.deponite Veterẽ homi-
nem qui corrũpiť,& ſi delecteť. Corrũpiť, dico, Secundũ deſideria, nõ ſolũ ſecundũ opera.
& ideo deponite etiam deſideria quæ ſunt Erroris.i.ab errore veniũt, vel ad errorẽ ducũt.
Nõnulli putãt quod vetꝰ homo corpꝰ ſit,& nouus aĩa. ſed corpꝰ, exterior homo eſt: aĩa, inte-
rior: & interiori agitur hæc nouitas & vetuſtas. Cum ergo dicit, Deponite vos,&c. Non
hoc iubet vt corpꝰ deponať, ſed vt vita in meliꝰ cõmuteť. Homo itaq; ſi vitia priſtina ſequi Ambroſius
tur, vetus dicitur: ſi ante in nouitate vitæ ambulat alienꝰ a ſeculi errore, nouꝰ diciť: eo igiť
qui corrũpiť, veteteſcit. Ideo ait, deponite Veterẽ hominẽ.i.vetuſtatẽ, q̃a hoc interior ſit
vetꝰ & corrumpiť. Vnde addit, quia & ſi delecteť, tamen corrumpitur ſecundũ interiorem.
per Deſideria erroris, hæc eſt vetuſtas. Hanc igitur vetuſtatẽ quatenꝰ vobis dať deponite.

B Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ,& induite nouum hominem qui ſe-
cundum deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Propter quod deponẽ
tes mẽdacium loquimini veritatem vnuſquiſq; cum proximo ſuo, quoniam ſumus
inuicem membra. Iraſcimini & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracundiam
veſtram. Nolite locum dare diabolo.

Renouamini autẽ, quotidie Spiritu mẽtis veſtrę.i.per ſpiritum ſanctum qui ducit ad ra Aimo
tionẽ, Vel, Per ſpiritũ.i. Mente veſtra.i.in mente ſpirituali, Vel, Per ſpiritum mentis
veſtræ.i.ſpiritu qui eſt mens, vel ratio, vel intelligẽtia, vel ſi quo alio vocabulo commodius Aug. ſuper
appellatur. Imago dei eſt qua pręeſt homo cæteris animalibus, quæ creata in agnitione dei, Geneſim.
poſtq̃ peccato deſipuit in eadẽ renouať, vt incipiat illa imago ab illo reformari, a quo forma Auguſt. de
ta eſt. Non eñi reformare ſeipſam poteſt, ſicut potuit deformare: quæ in ipſa agnitione dei ciui.dei.
creata eſt anteq̃ delicto veteteſceret, ſed poſt lapſum peccati in eadem reformať. Satis ergo Aug. ſuper Geneſim
oſtẽdiť vbi homo ſit creatꝰ ad imaginẽ dei.ſ.nõ in corporis liniamẽtis, ſed forma quadam
intelligibili mẽtis illuminatę. Cum ergo dicit, Spiritu mẽtis veſtræ, nõ ibi duas res in- Auguſt. de
telligi voluit, quaſi aliud ſit mẽs, aliud ſpiritꝰ mẽtis, ſed quia mens ſpiritꝰ eſt. Simile dictum de trini.
eſt in expoliatione corporis carnis.i.carnis quæ corpꝰ eſt. Et induite, opere Nouum ho-
minẽ.i.aſſumite ſimilitudinẽ noui hominis.i.Chriſti, de quo alibi, Induimini Ieſum Chri- Aimo
C ſtum. Quo vere induitur quicunq; mentis informatione ei conformatur. Chriſto enim in- Ambroſius
duitur qui per fidem in Chriſto renaſcitur, vitæ ęmulus quam tradidit Chriſtus, Qui, no
uus homo, ſcilicet Chriſtus, Eſt creatus ſecundum deum, id eſt nõ humana natura, ſed dei
potentia. Conceptus enim in vtero virginali opere ſpiritus ſancti de ſemine mulieris, ſine Aimo
ſemine viri, hoc nouum fuit. Vnde Hieremias, Nouum faciet dominus ſuper terram, mu-
lier circundabit virum gremio vteri ſui. Creatus eſt, dico, In iuſtitia, ſcilicet in commu-
ni operatione, Et ſanctitate, perfecta, Veritatis, vt hypocriſis: ſed quia iuſtus eſt, commu Aimo
niter omnibus bona præſtanda. Et vere ſanctus vt ſit etiam ipſa ſanctitas, ſicut iuſtitia &
veritas. Vel ita, Qui ſecundũ deũ, quaſi dicat, Renouamini ſpiritu, qui ſpiritꝰ, Creatꝰ
eſt ſecundum deum, id eſt ad imaginem dei. In iuſtitia, ſcilicet, Et veritatis, ſed peccan
do iuſtitiam & ſanctitatem veritatis amiſit. Propter quod, hæc imago deformis & deco-
lor facta eſt, ſed formam recipit cum formatur & renouatur. Propter quod, exequitur per
partes veteris & no[illegible]ominis. Propter quod, quia ſcilicet vetus homo deponendus & no
uus induendus, vos Deponentes mendaciũ, quod eſt pars vetuſtatis, Loquimini veritatẽ, Auguſtinus
quę eſt pars nouitatis, Vnuſquiſq; cum proximo ſuo.i.cũ quouis hoĩe, etiã cũ gẽtili vel Iu
dęo: q̃a oĩs homo pxim[illegible]ditione primę natiuitatis, vel ſpe cõuerſionis oĩs homo anteq̃ ſit
Chriſtianus debet puta[illegible] ꝓximus. Si enim noſti qualis ſit futurus apud deũ, forte q̃ modo
Iudęꝰ eſt, vel paganꝰ, vel hęreticꝰ, ꝑ miſericordiã dei ita cõuerteť ad deũ, vt iter ſanctos re-

cumbat. Quoniam sumus,&c.q.d.decet loqui veritatē, Quoniā sumus mēbra,alter alte D
tius Inuicem,subseruiēdo.Deinde multas veteris hominis a quib⁹ dehortaẽ,& econtra-
rio multas noui ad quas hortaẽ,partes enumerat,dicens, Irascimini & nolite peccare.q.d.
inuitus tolero quod vitari non potest.s.de ira ne veniatis ad actū peccandi.Si ergo surgit
motus animi qui iam ꝑpter pœnā peccati nō est in potestate nostra,saltē ei nō cōsentiat ra
Aimo, tio.Permittit qdē ap̄ls irasci qđ est humana tētatio,sed ꝓhibet irā ad effectū deducere. Vel
ita, Irascimini,cōtra peccātes,qđ est naturalis mot⁹ animi q̄ solet ad ꝓfectū ꝑtinere delin
quētiū:ideo irascēdū esse dicit,ostēdēs hāc irā esse bonā,sed monet ne modū excedēdo pec-
cēt,subdēs, Nolite peccare,asperius arguēdo & onerādo peccātē. Vnde Salomon,Noli ni-
mis iustus esse,quia est qui perit in iustitia sua.Tēperāda est ergo iustitia vt imitemur deum
qui suffert iniquos,vt aliqui ex eis corrigātur.& Sol nō occidat super iracūdiam vestrā.i.
ipsa ita nō duret ad occasum solis.Intelligiẽ qdē simpliciter & secundum tempus,quia si ex
ipsa infirmitate quam portam⁹ subrepit ira Christiano,nō debet diu teneri & fieri pridia-
Ambrosius na:eiiciēda est de corde antequam occidat lux ista inuisibilis. Vult ergo apostol⁹ vt ira nō
duret,quia si durat,datur occasio diabolo.Irat⁹ eñ male cogitat,& sic diabolus se inserit vt
mala peragat. Vnde subdit, Nolite loc. Vel ita melius, Sol.i.splēdor rationis:vel,Chri
stus, Non occidat super iracundiā vestrā.i.non per irā,quasi per montē interpositū obscu
retur vobis.Noster sol iustitiæ & veritatis Christus est,cuius veritate anima illustratẽ cum E
in homine habitat per fidē.ideo ait, Sol non occidat super iracundiam vestrā.i.cauete ne
Christus qui est sol iustitiæ per iracundiā mentē vestrā deserat,qui cum ira nunq̄ habitat.
& si quis etiā vos irritat,quod est tētatio diaboli, Nolite locū date diabolo,perseuerādo in
Augustinus ira. Vel ita,vt & de bona ira intelligaẽ. Irascimini,vobismetipsis de præteritis peccatis
quod est pœnitētiæ, Et nolite peccare.i.vlteri⁹ peccare definite,q.d.volo vos irasci vt nō
peccetis,vt autē nō peccetis quib⁹ habetis irasci,nisi vobis?Quid est eñ homo pœnitēs,ni
si homo sibi vt accipiat veniā,de seipso exigit pœnā?& est sensus, Irascimini & nolite pec
care.i.indignamini vobisipsis tāta vehemētia vt peccare desistatis,quia super hāc iram nō
occidit sol iustitiæ,sed potius illi irradiat. Vnde subdit, Sol non occidat super iracundiā
vestrā.i.sol non occidet super iracūdiā vestrā.& Nolite locū,etiam intrādi ad vos, Da-
Aug.in psal te diabolo,per malā cupiditatē,vel timorē.Duæ eñ sunt portæ per quas diabolus intrat.s.
mo.clxi. cupiditas,& timor.Si cupis aliquid terrenū,hac intrat diabol⁹:Si times aliqđ terrenum,&
hac intrat.eisdē in cōtrario versis,deus intrat.Si eñ cupis regnū cęlorum,& times ignem
gehēnæ,aperis valuas Christo,& intrat Christus.Illi ergo sunt claudendę,isti aperiēdę.

Qui furabatur iam non furetur,magis autem laboret operando manibus suis
quod bonum est,vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti.Omnis sermo ma-
lus ex ore vestro non procedat:sed si quis bonus ad ædificationē fidei,vt det gra- F
tiam audientibus.Et nolite contristare spiritum sanctum dei,in quo signati estis
in die redemptionis.Omnis amaritudo,& ira,& indignatio,& clamor,& blasphe
mia tollatur a vobis,cum omni malitia. Estote autem inuicem benigni,miseri-
cordes,donantes inuicem,sicut & deus in Christo donauit vobis.

Qui furabatur,quod item pars est veteris hominis, Iam non furetur.i.non aliquo dolo
quid auferat. Magis autem laboret,vnusquisq;, Operando,non solum per seruos,sed etiā
Manibus suis.Operando dico,non praua opera lucri,sed Quod bonum est vt habeat,
non tantum vnde iuuet,sed etiam Vnde tribuat necessitatem patienti.Omnis sermo ma
lus non procedat de ore vestro,& si fuerit corde conceptus.In dei nanq; seruo omnia bona
debent videri,nec ex aliqua parte puritas eius debet maculari. Sed si quis,quasi dicat ma
lus sermo non debet procedere de ore,sed nec etiam sermo bonus inaniter dicendus est.&
hoc est quod ait, Sed si quis,sermo, Bonus est,valens Ad ædificationē fidei,ita optime
& circūspecte procedat Vt det gratiam,id est vt sit gratus auditoribus. Et nolite con
tristare ,per inobedientiam, Spiritum sanctum dei,id est præ[illegible] torem veritatis,quod
Aug. super est spiritum sanctum cōtristare quantū ad vos.Nam spirit⁹ sanc[illegible] substātia qua est quicquid
Genesim ipse est,nō potest cōtristari cum ipsa sit ęterna & incōmutabilis beatitudo:sed quodā locu-

A tionis tropo vsus est Apostolus,quo ea quę non accidunt deo tanq̃ illi accidant,loquimur,
figurantes eum facere vt nobis accidant.Non ergo tenendum est aliquid tale accidere spi-
ritui sancto,q in se immutabilis est:sed in sanctis habitat,vt eos impleat charitate,qua fa-
cit eos gaudere de profectibus aliorum,& contristari de lapsibus vel peccatis eorũ,de quoꝝ
fide & pietate gaudebant:quæ tristitia laudabilis,quia venit ex charitate, quam infundit
spiritus sanctus,& ideo dicitur contristari,quia hoc facit in suis, cuius dono tam boni sunt
vt eos mœstificent mali:& hi maxime quos bonos fuisse vel nouerunt,vel crediderũt. Hoc
locutionis modo dicitur deus scire,quando nos scire facit,& quiescere ab operibus,quæ val
de fecerat bona,quia nos facit requiescere cum bona fecerimus. Vel ita, Nolite contrista-
te spiritũ sanctum dei.i.a vobis per mala opera fugare. Cum bene agimus gaudet in no-
bis spiritus sanctus, dat⁹ nobis,vidẽs monita sua proficere vtilitatibus nostris. Gaudet er-
go.i.habitator manet in nobis,si de eo proficimus. Aliter tristatur.i.deserit nos. Nõ enim
sic tristatur vt patiatur,cum impassibilis sit:sed tristari dicitur,quia a nobis recedit. Sicut
contristatur homo cum de propria domo expellitur quã sibi ædificauit,ita spiritus sanctus
contristari dicitur cũ de homine quem sibi mũdauit in baptismo,per praua opera eiicitur.
In quo.q.d. Nolite contristare spiritũ sanctum,quod non debetis,quia ipse est In quo.q.
cuius gratia vos, Estis signati.q.d.cera in sigillo eius imagine vobis relicta.i.forma noui
B tatis impressa vobis. Vel, Estis signati.i.discreti a malis.& hoc In die redemptionis,id
est baptismi. Omnis,etiam, Amaritudo,in dictis vel in factis mordacibus. Et ira.i.subi Aimo
tus furor. Et indignatio,quæ est si minor sublimatur:hæc de ira venit. Et clamor.i.con- Ambrosius
tentio,quæ venit de indignatione,& est vox quasi insani. Et blasphemia,quæ fit in deum Aug. in lib.
vel in sanctos.Blasphemia est per quam de deo falsa dicuntur. Hæc,inquam,omnia Tollã contra men
tur a vobis,quia perniciem possunt præstare,nisi amoueantur. hæc etiam si fiant accidenti docium
bus causis,tamen temperãda sunt.Et quia illis pressis poterat malum in corde retineri,ad-
dit, Tollantur cũ omni malitia cordis. Estote. Item partem noui hominis hic ostendit.
q.d. Illa tollantur a vobis, Estote inuicem benigni.i.largi de facultatibus vestris. Et mi-
sericordes,affectu & compassione mentis. etsi non est quod detur. Et donantes inuicẽ, in
vos commissa.s.si alter in alterum peccet cõdonate:alioquin deus repetit remissa. Si enim
in his contẽptus fuerit, sine dubio reuocabit sententiã, per quam misericordiam dederat.
sicut in euangelio de nequã seruo legitur, qui in conseruum suum impius deprehẽsus est.

CAPVT V.

E Stote ergo imitatores dei sicut filii charissimi,& ambulate in dile-
ctione sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro no-
bis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis.Fornicatio au-
C tem & omnis immũditia aut auaritia nec nominetur in vobis,sicut
decet sanctos,aut turpitudo,aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ
ad rem non pertinet:sed magis gratiarum actio.Hoc enim scitote intelligentes,
ꝙ omnis fornicator,aut immundus,aut auarus, quod est idolorum seruitus, non
habet hæredttatem in regno Christi & dei. Nemo vos seducat inanibus verbis,
propter hæc enim venit ira dei in filios diffidentiæ.

Estote ergo,donantes inuicem dico, Sicut & deus in Christo.i.per Christum, Dona-
uit,nobis:& quia donauit, Estote igitur imitatores dei,inuicem vobis donando. & tunc
eritis Sicut filii charissimi.& non solum condonate,sed etiam Ambulate,operum exhi-
bitione, In dilectione,ponentes animas pro fratrib⁹ si opus est.& hoc ita syncere, Sicut
Christus dilexit nos,& tradidit semetipsum pro nobis oblationem deo,dum iniuriatus est
sputis,colaphis,& huiusmodi. Et hostiã,dum occisus est in cruce. Et illa hostia non figu-
raliter sicut legalia sacrificia,sed vere est Deo in odorem suauitatis. verbo legis alludit,qa
hic est de quo dicebatur in lege. Non enim propter se illæ hostię dicebãtur offerri in odo-
rem suauitatis,sed quia illum significabant,qui vere offertur in odorem suauitatis: qa pro Ambrosius
iustitia est occisus quã exequebatur,& vsq; ad mortẽ conseruauit.Sed si mors Christi Deo Ambrosius
fuit odor suauis,ergo mortem eius libenter accepit: non ergo peccauerunt qui illũ crucifi-
xerunt. Sed nõ est ita,quia iniuste iustum occiderunt,qui in patris & sua voluntate occisus

Aug.ſuper Ioannem. oblatus eſt:ſicut & Iudas quid habet niſi peccatũ in tradendo Chriſtum? niſi tamen ſe tra- D
deret Chriſtus, nec eũ traderet Iudas. Tradidit Iudas Chriſtum, tradidit ſe Chriſtus: ſed il-
le agebat negociũ ſuæ venditionis, iſte noſtrę redẽptionis. Ideo ille impie deliquit, hic mi
ſericorditer egit. Fornicatio aũt, quæ eſt cũ liberis a viro, Et omnis immũditia. ſ. incõ-
tinentia pertinens ad libidinem quocunq; modo fiat, Aut auaritia. i. immoderata cupidi
tas habendi. Nec nominetur in vobis. i. nec etiã ſuſpicio ſit de vobis probabilis, Sicut
decet ſanctos, aut turpitudo, vt in oſculis & in amplexibus. Aut ſtultiloquiũ, vt plana ver
ba. Aut ſcurrilitas, quæ a ſtultis curialitas dicitur. i. iocularitas quæ ſolet riſum mouere,
Quæ ad rem, id eſt ad vtilitatem, Non pertinet, q̃uis magno labore agatur. Sed ma-
gis, nominetur in vobis, Actio gratiarum. Nec debent illa nominari. Hoc enim ſcito-
te, mentis ratione, & etiam Intelligentes, quod ſcripturæ inde dicunt, ꝙ Omnis fornica
tor, aut immũdus, aut auarus nõ habet hęreditatẽ in regno Chriſti & dei. i. in regno cęlo-
rũ quod eſt patris & filii. Sed attẽde ꝙ dicẽs, Auarus, adiũxit, Quod eſt idoloꝝ ſeruitꝰ,
æquans auaritiã idololatrię: quia illũ auarũ ſignificat, cuius deus nũmus. Vel ideo auaritia
ęquata eſt idololatrię, quia ſicut idololatra Dei honorificentiã vſurpat & ſibi vendicat: ita
auarus res dei quas vult ſeruare indigentibus, vſurpat ſibi & recondit. Vel auarus hic acci
pitur adulter qui ſibi res alienas vſurpat. i. alienam vxorem. Nemo. q. d. Dico quod tales
non habebunt regnum dei, & contra hoc quod doceo. Nemo vos ſeducat, promittẽs im- E
punitatem ex miſericordia dei. Vel prædicãs naturalia. Seducat dico Inanibus verbis,
oẽs eorũ rõnes ſunt inania verba. Propter hoc, vel ꝓpter hęc. ſ. fornicationẽ & alia ꝓdicta
Aimo. vitia, Venit ira dei in filios diff. i. diaboli de qbꝰ diffidimꝰ. Vel q diffidit de vita ęterna.

Nolite ergo effici ꝑticipes eorũ. Eratis eñi aliqñ tenebrę, nũc aũt lux i dño. Vt
filii lucis ambulate. Fructus eñi lucis eſt in oi bonitate & iuſtitia & veritate. Pro-
Ambroſius bãtes qd ſit bñplacitũ deo. Et nolite cõicare opibꝰ infructuoſis tenebrarũ, magis
aũt redarguite. Quę eñ in occulto fiũt ab ipſis, turpe eſt & dicere. Oia aũt q̃ ar-
guunt, a lumine manifeſtãt. Oẽ eni qđ manifeſtat lumẽ eſt. Propter qđ dicit, Sur
ge q dormis & exurge a mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Videte itaq; fratres
quõ caute ãbuletis, nõ quaſi inſipiẽtes, ſed vt ſapiẽtes, redimẽtes tp̃s, quoniã dies
mali ſunt. Propterea nolite fieri iprudẽtes, ſed intelligẽtes quæ ſit volũtas dei.

Nolite ergo effici participes, id eſt, ſimiles eorum, ſcilicet imitando opera illorum, quia ſi
fueritis ſocii in opere, eritis & in pœna. Nec debetis eſſe. Eratis enim aliquando tenebrę
. i. per ignorantiã peccantes. Et filii diaboli, principis tenebrarum: & ideo non mirum,
ſi tunc in nobis hæc mala erant. Nunc autem eſtis lux. i. ex diſcretione bene operantes
Et iuſtificati, per fidem, & baptiſmũ. Et filii dei, per adoptionem, qui eſt lux vera. & hoc,
In domino, in vobis. Tenebræ quidẽ fuiſtis ĩ vobis, lux aũt eſtis in dño, qui illuminat o- F
mnẽ hominem venientẽ in hunc mundum. Ideo non addidit in dño, cũ ait fuiſtis tenebrę:
ſed cum ait, Nunc autem lux, & quia lux eſtis in dño, Ideo ambulate, bono operum greſ
ſu Vt filii lucis. i. viuite vt filii dei. ſ. ſancte & immaculate. Hic enim fructus lucis eſt. i.
hæc ſunt opera lucis. ſ. viuere, In omni bonitate, vt boni in vobis ſitis. Et iuſtitia, vt ꝓxi
mis quod iuſtum eſt faciatis. Et veritate, vt vera loquamini. Vel bonitatẽ per partes ex-
ponit. Iuſtitia enim & veritas ſunt partes bonitatis. Et eſt ſenſus, in omni bonitate, Et, ꝑ
idem, Iuſtitia & veritate. ſ. iuſte viuatis & vera loquamini. Probantes. q. d. Ambulate di
co Prius probantes, & ratione diſcernentes. Quod vel quid ſit beneplacitũ deo. q. d. Oĩa
opera veſtra ita ſint circunſpecta vt beneplaceant deo. Nolite. q. d. vt filii lucis ambula-
te, Et nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum. ſ. malorum hoĩm. i. a ma-
Auguſt. de uer. apo. lis corde ſemp diffũgamini. Ad tp̃s cauete, copulamini corpe, tolerare paleã in tritura, tole-
rate in area: qđ eñ toleretis ĩ horreo nõ habebitis. veniet vẽtilator q diuidet bonos a ma-
lis: eritq; corporalis ſeparatio, quã debet ſpũalis ꝓcedere. ideo ait, Nolite cõ. o. inf. i. malis
ve cũ bonis ſit pars maloꝝ, Magis aũt red. i. nõ ſitis negligẽtes in corrigẽdis veſtris, ad cu
rã. ſ. veſtrã, quoquomõ ꝑtinẽtibꝰ: tñ leni aĩo, vt ait alibi Ap̃lus, Hoc agite vt foris terribilẽ
ꝑſonet interꝑtatio, & intus lenitatis teneat dilectio. Attẽde ꝙ duo cõiũgit, vt. ſ. nõ cõicent
Auguſt. de uer. euan. conſentiendo, & redarguãt. His eñ duobus modis nõ te maculat malus. ſ. ſi non cõſenſeris
& redarguis, vtrũq; cõplexꝰ ap̃ls dicẽs, Nõ cõi. i. nolite cõſẽtire, laudare, & approbare. & ga

A parũ eſt non conſentire,addit, Magis autem redarguite.i. reprehendite,corripite,coer- cete.Et eſt ſenſus,Non ſitis conſentientes malis approbando,neq; negligentes non arguen do,neq; ſuperbientes inſultanter arrogando. Quę autem vel enim.q.d.Dico non commu nicate,neq; debetis, Autē.i.quia turpe eſt nõ ſolum facere,ſed etiam dicere. Quę ab eis fiunt in occulto,loco.i.non palam ſed occulte,& in hoc apparet quod turpia ſunt. Vel, In occulto.i.in cogitatione. Omnia autem vel enim.q.d.Turpe eſt dicere quę faciunt,ſed ta men redarguenda ſunt,quia ſic manifeſtantur ſępe per confeſſionem.& hoc eſt, Oĩa aũt q̃ arguuntur a lumine.i.a bonis & ſanctis hominibus qui ſunt filii lucis,ſæpe Manifeſtãtur, per confeſſionem & pœnitentiã,& ideo redarguendum eſt. Omne enim,malum quod ſic manifeſtatur.i.per cõfeſſionẽ & pœnitentiã, Lumen eſt.i.in lumen vertitur,quia bonum eſt vt peccatum per confeſſionem & pœnitentiam manifeſtetur.Vel, Lumen eſt.i.non eſt ambiguum,nec poteſt excuſari quod palam dictum eſt.Vel ita, Omnia enim.q.d.Ideo ar guite, Omnia enim quę arguuntur a ſanctis.i.illi mali cum arguũtur a ſanctis, Manife ſtantur,ſibiipſis qui mali ſunt.Tunc enim videntur ſibi & aliis peccatores cum obiurgant, & ideo arguendi ſunt,quia ſic incipiũt eſſe lumen.Vnde ſubdit, Omne autẽ vel enĩ,quod manifeſtatur.i.malus cum ſibi innoteſcat eſſe malus, Lumen eſt.i.per pœnitẽtiam incipit conuerti ad bonũ. Propter quod.ſ.quia ſit lumen,dicit ſpirit⁹ ſanctus per me,O tu, Qui

Ambroſius

Aimo

Ambroſius

B dormis.i.qui torpes in peccato iacendo,& neſcis te eſſe in peccatis oblitus dei, Surge,per confeſſionem, Et exurge,per ſatiſfactionem. A mortuis.i.a futura damnatione. Et il- luminabit tibi,hic per fidem & ſpem,& in futuro per ſpeciem, Chriſt⁹,qui eſt ſol iuſtitiæ. & quia prodeſt redarguere, Videte itaq; fratres quomodo.i.quodam modeſtamine, Cau te ambuletis,viuendo & redarguendo. Non quaſi inſipientes.i.indiſcreti:ſed Vt ſapiẽ- tes.ſ.omnibus prouidentes.vos dico Redimentes tempus.i. præparantes vobis opportu- nitatem ſeruiendi deo & vacãdi diuinis,quod neceſſe eſt,quia Dies mali ſunt,id eſt hodie ſunt mali homines.Dies mali dicuntur pro duab⁹ rebus.ſ.pro malitia & miſeria hominũ. Cæterũ dies iſti quantum pertinet ad ſpatia horarum ordinati ſunt. Ducunt enim vices, agunt tempora.Oritur enim ſol & occidit,tranſeunt tempora,cui moleſta ſunt tempora ſi homines ſibi non ſunt moleſtiæ.Dies ergo dicuntur mali,vt dixi,propter malitiam homi- num,& miſeriam:ſed miſeria hominis communis eſt,non debet malitia eſſe communis.Ex quo enim lapſus Adam de paradiſo expulſus,nunq̃ dies niſi mali:quod oſtendit puer q nã- ſcitur,quia a plorarũ incipit,nec ridere poteſt:ſtatim natus plorat,propheta.ſ.ſuæ calamita tis.lachrymæ enim teſtes ſunt miſeriæ:nondũ loquitur,& iam prophetizat.Quid?in labo re ſe futurũ,vel timere etiã ſi iuſtus fuerit,in mediis certe tribulationibus poſitus ſemper ti mebit.Redimamus ergo tempus.Quid eſt tempus redimere?Redimit ille tempus qui per- dit.i.dat de ſuo vt vacet deo non litibus,quaſi det nummũ pro vitio.Das enim nummum

Aimo
Auguſtinus

Aug.in ſer. de uer euan geli

C & emis panem vel vinum,vel aliquid aliud:das & accipis,aliquid amittis,& aliquid acqui- ris.Sicut ergo perdis nũmos vt emas tibi aliquid: ſic perdas de tuo, vt emas tibi quietem, hoc eſt tempus redimere.Vnde dominus ait,Si quis vult iudicio tecum contendere, & tu- nicam tollere , dimitte ei & pallium , vt habeas quietum cor , ne perdas tempus vacan- di deo tuo,a quo vult te auocare damno & litibus.Vel ita, Sitis redimentes tẽpus.i.quod minus feciſti in vno tempore,reſtituite in alio,dimidiãtes dies quos impii non dimidiãt. Alii enim dimidiant,alii implent dies,alii nec incipiunt.i.alii moriuntur in Aegypto,alii in terra ſancta,Nec mirũ ſi minus feciſtis, Quoniã dies mali ſunt.i.In hac vita multa oc currunt impedimenta,nec poſſunt agi pro libito. Propterea.ſ.quia mali ſunt dies, Noli- te fieri imprudentes.i.inconſiderãtes,ſed potius eſtote, Intelligentes quę ſit voluntas dei, id eſt quod deo placeat,quærite cui placet,vt oĩa prouide & cũ modeſtia agant,nihil per- turbate & cũ ſtrepitu.Et vos qui huic prudentię operam datis,

Et nolite inebriari vino in quo eſt luxuria,ſed implemini ſpiritu ſancto,loquẽ tes vobiſmetipſis in pſalmis,hymnis & canticis ſpiritalibus,cantantes & pſallẽ- tes in cordibus veſtris domino,gratias agẽtes ſemper pro omnibus in nomine do mini noſtri Ieſu Chriſti deo & patri.Subiecti inuicem in timore Chriſti.Mulie- res viris ſuis ſubditę ſint ſicut domino,quoniam vir caput eſt mulieris,ſicut Chri ſtus caput eſt eccleſiæ,ipſe ſaluator corporis eius . Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt

Christo,& mulieres viris suis in oîbus. Viri diligite vxores vestras sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquę in verbo vitę, vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam nõ habentem maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata. Ita & viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. D

Nolite inebriari vino, nihil enim est quo minus conueniat alios arguẽdi q̃ inebriari vino, In quo est luxuria, i. ex quo procedit malus motus, vnde tollitur authoritas arguendi. Ambrosius Sobrii enim possunt habere fiduciam arguendi, quia bona cõuersario terrorem incutit delinquenti: ideo temperandum est a vino in quo est luxuria, & ebrietas cauẽda, Quia venter Hierony. æstuans vino cito despumat in libidinem. Sed impleamini spiritu sancto, id est donis spiritus sancti. Loquentes. q. d. hoc modo poteritis impleri spiritu sancto, si vos estis loquentes, Vobismetipsis. i. si vos intelligitis, & si vos intus instruitis de his quę dicitis, In psalmis, qui ad bonam operationem commonent, Et hymnis, quæ de dei laudibus dicũt. Et canticis spiritualibus, quæ de æterno gaudio sunt. & ideo spiritualiter intelligenda sunt, quia spiritualia sunt quæ docent, & implenda sunt opere. Vnde subdit, Cantãtes. q. d. deberis loqui vobis. i. instruere vos de his, & post locutionem horum, estote ipso actu, Cantãtes. i. deum laudantes, & de æternis exultantes, sicut hymnus & canticum docent. Et psallentes, bono opere, vt Psalmus docet. & hoc, In cordibus vestris. i. spontanea voluntate. Et hoc totũ facite, Domino. i. ad honorem dñi. Et estote gratias, semper, Agentes pro omnibus, donis, vel pro omnibus. s. prosperis & aduersis Deo & patri. i. deo, quia de⁹ creãdo, & q̃a pater est Christi natura, nobis adoptionis gratia: & hoc, exultando in nomine domini nostri Iesu Christi. Per quem nos adoptauit. i. filius eius proprius, per quẽ cognouimus eum. Et estote subiecti inuicem, non solũ auditores prælatis: sed etiã prælati subditis, in charitate eis seruiendo, & humiliter curam gerendo. nam & si dignitas maior, administratoria tamen est. Vnde Apostolus, Omnium me seruum feci. Est ergo maiorũ salua tamen dignitate seruire, sicut minorum est obedire. Hæc autem tam minorũ q̃ maiorũ, Ordinata subiectio debet esse, In, casto Timore Christi, qui humilitatem mandauit. Mulieres, Hucusq; communiter de omnibus egit, nunc singulis ordinibus suadet. q. d. Hucusq; cõmuniter monui, & præter communia specialiter dico, Vt mulieres viris suis sint subditæ, sicut domino. i. ea simplicitate qua domino subiectæ sunt: sicut Sara subdita erat viro, quæ dominũ vocabat Abraham. Et bene vtiq; debent esse subiectæ, Quoniam vir caput mulieris. i. rector & actor, a quo mulier sumpsit initium: sicut Christus caput ecclesiæ, qui est rector & author ecclesiæ, quod plus est. Ipse, Christus etiã, Est saluator corporis eius Christi. i. ecclesiæ, quod non est vir mulieris. Sed vt. q. d. Christus est saluator ecclesiæ, quod nõ vir est mulieris: Sed tamen, Vt ecclesia subiecta est Christo: ita & mulieres, subiectæ sint, Viris suis in omnibus, quæ non sunt contra deũ: Vos autem Viri diligite vxores vestras, quarum caput estis, Sicut & Christus dilexit ecclesiam, cuius caput est: & adeo dilexit, quod Tradidit semetipsum pro ea, ita & vos pro vxoribus vestris facite si sit opus, ita didit dico Vt sanctificaret illam, iustitia bonæ vitæ, Prius mundans eam, a peccatis. & hoc, Lauacro aquæ, sanctificatę In verbo vitæ. i. quo datur vita: quo accedente ad elemẽtum, fit sacramentum: quo sanctificatus homo accipit vitam ęternã. quod vtiq; fecit Christus vt ipse per hoc Exhiberet sibi, in futuro, Ecclesiã gloriosam. i. in aĩo & corpore rutilantem gemina stola decoram, ecclesiam dico Non habentem, vel nunc vel tunc, Maculam. i. aliquod criminale peccatum. Neq; rugam. i. peccatum mortale intus latens sicut est dolus. Duplicitas enim ruga dicitur. & est sensus, Non habens maculam neq; rugam. i. mundam & simplicem. Vel, Non habens maculam neq; rugam, quia per actionem bonã munda est a macula, & per spem tensa ad superiora. Proinde vestis eius in monte tanq̃ nix dealbata, effulsit quæ significabat ecclesiam omni macula peccati mundatam, quæ p Christi in ligno crucis extensionem extensa est a ruga, & desiderio ad cælestia. Aut, non habẽtem, Aliquid huiusmodi. i. peccatum aliquod pro quo sit damnabilis. Sed vt. q. d. Dico exhiberet sibi ecclesiam non habentem maculam neq; rugam, Sed, poti⁹ tale, Vt sit sancta, hic per bona opera, Et immaculata. i. abstinentia mali. Vel de futuro, vt tunc sit san-

Ambrosius, Ambrosius, Aimo, Ambrosius, Aimo, Ambrosius (marginal sources); E, F (marginal letters)

A ctaper gloriam fruetur. Et immaculata,per corruptionis remotionem. Sicut ergo Chri-
stus fudit sanguinem vt lauaret maculam ecclesiæ,& extendit se in cruce,vt tolleret rugã,
sic & viri si opus est debẽt mori pro saluãdis vxoribus,& verbo vitę eas instruere,vt exhi-
beant eas deo.Item,Ita etiam debent viri diligere vxores suas,vt corpora sua.i.seipsos, qa
ambo vna caro sunt,& mulier portio corporis viri est. Bñ dixi vt diligãt vxores sicut sua
corpora,quia Qui diligit vxorem suam,diligit seipsum,quia vxor corpus viri est,& vir ca
put vxoris.

Nemo enim vnq̃ carnem suam odio habuit,sed nutrit & fouet eã sicut & Chri
stus ecclesiam,quia mẽbra sumus corporis eius de carne eius & de ossibus eius.
Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam,& adhærebit vxori suæ,&
erunt duo in carne vna.Sacramentum hoc magnum est.Ego autem dico,in Chri
sto & in ecclesia.Verũtamẽ & vos singuli vnusquisq; vxorem suam sicut seipsum
diligat:vxor autem timeat virum suum.

Nemo enim.q.d,Vere debet diligere vxorem suam quia caro sua est. Nemo enim vnq̃
carnem suam odio habuit,quia & si sanctus macerat carnem non eam odit, sed peccatum
quod in ea est. Qui ergo mauult esse sine corpore,non corpus sed corruptiones eius & pon- Augusti.de
B dus odit. Non itaq; nullum corpus,sed incorruptum & celeberrimum corpus vult habere. doct.Chri.
Qui ergo continentia quadam & laboribus persequitur corpus suum,non id agit vt non
habeat,sed subiugatũ & paratũ ad opera necessaria.Nemo odit carnem suam dico,sed nu-
trit eam cibo & potu, Et fouet,indumentis:ita & vxorem suam non debet vir odio habe- Ambrosius
re sed fouere quia caro eius est,& de corpore suo facta. Sicut.q.d.Ita diligat & nutriat vir
vxorem suam, Sicut & Christus nutrit & diligit ecclesiam,vt carnem suam. Et est sensus,
Ita debet vir facere de vxore quæ caro eius est,quia sic Christus nutrit ecclesiam vt carnẽ
suam cibo corporis sui:& fouet eam spiritualibus indumentis præceptorum, virtutum,bo-
norum operum.& bene Christus diligit & nutrit ecclesiam vt carnem suã,quia corpus eius
est, Et huius corporis sumus membra omẽs,fideles,& alii. De carne eius.i.infirmi qui in- Aimo
digent sustentari fortibus vt caro sustentatur ossibus,& alii. De ossibus eius.i.perfecti & Augustinus
fortes.In cuius rei figura Adam qui erat forma futuri,cum de costa suam factam mulierem
vidisset,in Genesi dixit,Hoc os de ossibus meis,& c.d.c.m. Sicut enim Eua ab Adam facta
traxit ab eo carnem & ossa,ita nos a Christo instituti,alii sumus vt ossa.s.robusti,alii vt ca
ro.s.infirmi.& ideo ait, Ex carne eius.i.infirmi sum⁹ a simili infirmitatis eius quã habuit
in homine. Propter hoc,ostendendum.s.quantum Christus dilexit ecclesiam,est scriptum
in Genesi, Relinquet Christus homo patrem,formam serui accipiendo.Non eñ ideo hæc Augustinus
dicit quia Christus deseruerit,& recesserit a patre:sed quia non in ea forma apparuit homi super Ioan.
C nibus in qua æqualis est patri. Et matrem suam.i.synagogam,de qua secundũ carnem na
tus est. Et adhęrebit vxori.i.sociabit se ecclesiæ. Et duo.s.Christus & ecclesia Erũt ĩ car
ne vna.i.in vna volũtate. Et vna vtiq; caro sunt Christus & ecclesia,quia qui deus erat a- Augus. con
pud patrem,a quo & facti sumus,fact⁹ est per carnem particeps nostri,vt illius capitis cor- tra Faust.
pus essemus.& vtiq; si caput est, habet corpus:corpus eius est sancta ecclesia q̃ cõiũx eius est, August. in
cui dicit Apostolus,Vos autem estis corpus Christi & membra.Totus itaq; Christus est ca ps.cxxxvui
put & corpus tãq̃ integer vir,quia & fœmina de viro facta est,& ad virũ pertinet, ita Chri Augustinus
stus vt essemus vnũ cum illo caput nostrum esse voluit accipiendo carnem ex nobis, in qua de uer.euan
moreretur pro nobis.Dormit Adam vt fiat Eua,moritur Christus vt fiat ecclesia,dormien gelii
do Adam fit Eua de latere,mortuo Christo lancea percutitur latus vt profluant sacramen- Aug. super
ta quibus formetur ecclesia.Reliquit ergo Christus patrem,quia non in eadem dignitate,ap Ioannem.
paruit hominibus in qua est apud patrem.Et sciendum quia hæc primi hominis fuisse scri- Augus. con
ptura Genesis testatur.Christus vero in euangelio dei verba declarat esse dicens, Num le- tra Manich.
gistis,quia qui fecit ab initio mas.& fœm.f.e.& dixit,propter hoc relinquet homo &c. Vt Aug. super
scias per extasim soporis qui præcessit in Adam,in qua angelice interfuit, ingressus in san Genesim
ctuarium dei vt intelligeret in nouissima,hoc eum diuinitus tanq̃ prophetã dicere potuis-
se.Et vt ostẽderet quid in his verbis quæreremus,vt non cõiecturis nostris aliquid ausi dice
re videamur,subdit & exponit, Sacramentum hoc magnum est.Et ne aliquis putaret in
viro esse & vxore secũdũ vtriusq; naturalis sexus copulationem,corporalemq; mixturã,ad-

Augustinus dit, Ego dico, In Christo & ecclesia. Secundũ hoc ergo quod in Christo & ecclesia accipit D
Augustinus quod dictũ est, nõ iã duo sed vna caro sunt: & quõ spõsus & spõsa dicunt, sic caput & corpus. Siue ergo dicã caput & corpus, siue spõsus & sponsa, vnũ intelligite. Fit ẽm ex duob⁹ quasi
Aug. in psal mo. xxx. vna q̃dã psona. s. ex capite & corpore, ex sponso & spõsa: quã vnitatẽ mirã & excellentẽ cõmendat Esaias, in quo Christus loquens ait, Sicut sponso alligauit mihi mitrã, & sicut sponsam ornauit me ornamẽto. Huius spiritualis vnitatis sacramentum fuit illud quod in Genesi de vnione coniugii, ad literam dicitur. Vnde & quod hic ad literam dicitur, ad literam
Aimo potest accipi, sic. q. d. quia diligit vir vxorem suam, Propter hoc. i. propter hanc dilectio-
Amo nem, Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Ita ad literam sæpe fit, Et erunt duo in carne vna. i. carnali commercio. s. quando simul miscentur carnali coniũctione. Hoc Moyses ad literam de vnione coniugii dixit quod est signũ magnæ rei. s. signũ coniunctionis Christi & ecclesiæ. vnde subdit, Sacramentum hoc magnum est, ego dico in Christo, & in ecclesia. i. coniugalis copula signum spiritualis vnitatis Christi & ecclesię.
Verũtamen. q. d. Etsi hoc non solum ad literam dicitur, sed est signum alterius rei, Verũtamen & vos singuli. s. vnusquisq; Vir, secundum literam, Diligat vxorẽ suam sicut seipsum, sequens moralitatem historiæ. Vxor autem, non solũ diligat, sed etiam Timeat virum, id est subdita sit viro.

CAPVT. VI. E

Filii obedite parentibus vestris in domino: hoc enim iustum est. Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis lõgæuus super terram. Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & correptiõe domini. Serui obedite dominis carnalib⁹ cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi facientes voluntatem dei ex animo cum bona voluntate, seruientes sicut domino & non hominibus: sciẽtes quoniam vnusquisq; quodcunq; fuerit bonum, hoc recipiet a domino siue seruus siue liber. Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas: scientes quia & illorum vester dominus est in cælis, & personarum acceptio non est apud deũ. De cætero fratres confortamini domino, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam dei, vt possitis state aduersus insidias diaboli: quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitię in cælestibus. Propterea accipite armaturam dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricã iustitiæ, & calciati pedes in præparationem euangelii pacis. F

Vos autem filii obedite, tanq̃ subiecti Parentibus vestris, carnalibus. & hoc, In domino. i. secundum fidẽ domini & iustitiam. & debetis hoc facere. Hoc enim iustũ est, quia pręceptũ legis est in qua dominus hoc pręcipit dicens, Honora patrem tuum, & matrem tuã. Honorare patrem est ei reuerẽtiam exhibere, & necessaria subministrare. Quod mandatum est primum, inter mandata quæ ad hominem pertinentia scripta sunt in secunda ta-
August. de decem cor. bula. Ad duo nanq; pcepta charitatis. s. dilectionis dei & proximi pertinet decalogus. Ad primum præceptum. s. dilectionis dei tres cordæ pertinent. i. tria mandata, quia deus trinitas est. Ad alterũ vero præceptum. s. proximi, septem cordæ. i. septem mandata, & illa tria mandata ad deũ pertinentia in prima, & alia septem ad proximũ, in secunda scripta erãt: inter quæ hoc merito primum est, quia sicut deus principaliter principium est hominis, sic pater secundario cuius mandati addit promissio, quod non est in aliis. Vnde subdit, & hoc mandatũ est In promissione, hac. s. vt in præsenti Bene sit tibi, in carnalibus & spiritualibus. Et sis longæuus, in vita æterna fundatus, Super terram, viuentium. Et vos patres nolite prouocare filios ad iracundiam, quia sic legem non custodiẽt. In ira ẽm nemo agno-

A scit quid sit vtile. Sed educate illos, dũ pueri sunt, ne legẽ cõtemnant. Vt disciplina, ver
borum, & correctione verberum, vt proficiant in rebus dñi. Vos, autẽ, Serui obedite dñis,
non solum spiritualibus & bonis, Sed etiam carnalib⁹. Seruitus cœpit ex peccato. prima
enim seruitutis causa peccatũ est, vt homo homini vinculis conditionis subderetur: quod
non fuit nisi deo iudicante, apud quẽ non est iniquitas: & nouit diuersas pœnas meritis dis
tribuere delinquentium. Obedire inquam, Cum timore, id est cũ reuerẽtia, quod faciũt fi
lii: Et tremore, quod seruorum. & hoc In simplicitate cordis vestri, vt sicut ostẽditis extra,
sic sit in volũtate vestra vt si non potestis a domino liberi fieri, libere seruiatis. liberam eñ Augu st. de
quodammodo facit seruitutem qui seruit non timore sub dolo, sed fideli dilectione: donec ciu. dei.
transeat iniquitas, & om̃is euacuetur potestas. Ita simpliciter obedite, Sicut, obedire debe
tis Christo, quia ipse hoc præcipit ad conseruationẽ humilitatis. obedite dico, Non ser
uientes ad oculum. s. dum videmini, Quasi hominibus placentes. sicut illi faciũt qui quæ
runt hominibus placere: Sed vt serui Christi. Cum enim Christo iubente seruis, nõ tan
tũ. s. homini seruis, sed Christo. Facientes voluntatem dei ex animo, ita scilicet vos di
co Cum bona voluntate, seruiẽtes dominis vestris, sicut Domino. i. ita vt in eo putetis
vos seruire deo & non hominibus. Tãtũ vos dico Sciẽtes quod vnusquisq;, quodcunq; bo
num fecerit, hoc percipiet a domino, siue liber sit, siue seruus. non enim minus recipiet ser
B uus, q̃ liber. Et vos dñi facite illis, seruis vestris, Eadẽ. i. similia in bona voluntate: Re
mittentes illis, siquando peccant, non solum verbera, sed etiam Minas, sciẽtes, Quod do
minus illorum & vester est in cælis: & quia Personarum acceptio non est apud deum, do
minus enim iustus iudex causas discernit, non personas: ideo in qua mensura quis mẽsura
uerit, remetietur illi. De cætero, Post specialia præcepta quib⁹ admonuit singulos ordines
in cõmuni admonet om̃es. q. d. Hucusq; iuui vos in verbo & opere: & iam De cætero. i. de
inceps in futuro, in reliquo tempore O fratres, in fide & dilectione, Confortamini, con Ambrosius
tra bellum diaboli, In domino. i. in auxilio domini, Et in potentia virtutis eius, quia
ipse dat potentem virtutem pugnare volentibus: & vtiq; ita debetis confortari. Induite
vos armaturã dei, id est virtutes, Vt possitis stare, firmi. Aduersus insidias diaboli, quia Aimo
ex occulto molitur mala. Et necesse est vt stetis, Quoniam est nobis colluctatio, quasi vici
num est bellum, & de prope. Et non est aduersus carnem & sanguinẽ tantum, id est nõ con
tra hostes qui visibiles sunt & fragiles, vel contra vitia tantum quæ sunt ex carne & sangui
ne: Sed aduersus principes. i. dæmones, qui principantur aliis. Et potestates, id est cõtra
eos, qui etiam super hos possunt, qui aliis præsunt. Certum est enim quia exitia famulis dei
a diabolo irrogantur, siue per se siue per ministros, cuius altitudo grandis est. Dico quod col
luctatio est vobis aduersus dæmones, qui itaq; timendi sunt, quia mundanos regunt. Vn
de exponendo quod dixerat, subdit. s. Aduersus rectores mundi, id est aduersus diabolum August. in
C & angelos eius quos rectores mundi dicit, quia ipsi regunt dilectores mundi. Non enim re psal. lxxvi.
gunt mundum qui constat ex cælo & terra, sed mũdũ peccatores dicit. de quo alibi, Et mun
dus eũ non cognouit. Talem mundum illi regunt contra quos habemus perpetuas inimici
tias, quia & qui patiuntur homines importunos, illi faciunt: instigant enim & inflamãt ho
mines, & tanq̃ vasa sua mouent, & velut organa tangunt: cõtra eos habemus occultã luctã,
ad quam nos armat Apostolus. Et ne putarentur hunc mundũ visibilem regere, subdit, quid
mundi nomine intellexit. s. Tenebrarũ rectores. i. peccatorum, Harũ. s. tam malarum. i.
rectores sunt eorũ quos præcipitant in tenebrosa opera. q. d. non dominantur dęmones mũ
do qui constat ex cælo & terra, sed peccatoribus. & adhuc specialius determinat. s. Contra
spiritualia nequitiæ, id est contra spirituales & nequam hostes. quare timendi sunt hostes,
contra quos bellum habemus, quia spirituales & inuisibiles: & quia nequam, & non pro par
ua re pugnant nobiscũ, Sed in cęlestibus, id est pro cælestibus. s. pro cælesti hęreditate tol
lenda. vel cælestia dicit virtutes in quibus pugnam patimur dæmonum. Et est, lucta est no
bis Contra nequam spiritus, quorum certamen patimur, In cælestibus, id est in virtuti
bus. vel cælestia dicit hunc caliginosum aerem. Et est sensus, Est nobis colluctatio contra
spiritus nequam, id est cõtra dęmones nequam, qui spiritus nequam Sunt in cælestibus, id
est in hoc inferiori aere. Vnde dicitur, Aues cæli. Aduersus tales nobis est lucta qui sunt re Augustinus
ctores, quia quomodo eos qui sunt lux Christus gubernat & regit, sic eos qui tenebræ sunt Ambrosius August. de
ad omne malum diabolus præcipitat & instigat. Hoc ergo nos hortatur Apostolus, vt non uer. apo.

contra hominem malum,immo pro illo,sed cōtra diabolum qui cum illo operatur:& in il- D
lo,oremus:& quicquid possumus faciam⁹,vt diabolus expellatur & angeli eius,& homines
liberentur.Ipsi ein dæmones quasi equites pugnant in suis equis,hominibus.Equites ergo
Aug.in psal mo.cxlvi. occidamus & equos possideamus,ergo bellum gerimus aduersus rectores tenebrarū, id est
infidelium.hoc,vnum prælium est.Alterum autem cuiq; in seipso est,& hoc graue bellum,
Aimo & molestius:in quo quisquis victor extiterit,illos quos videt inimicos,id est principes mun
Aimo di continuo superabit:& si illos vicerimus qui sunt principes malitiæ, & quorum instinctu
vitia carnis contra nos sæuiunt,tunc facile superare poterimus omnes ministros illorū. Su
perato enim principe exercitus facile fugatur:sicut ex libro Iudith ostenditur, vbi narratur
quod Oloferne principe militiæ interempto,multitudo exercituum in fugam versa,& a Iu
dæis facile superata. Vt autem vincere valeamus,spiritualis armatura assumēda est, Pro-
pterea &c.q.d.quia tales hostes habemus & de tanta re, Propterea accipite contra eos ar-
maturam dei,id est qua deus suos armat,& ideo accipite. Vt possitis resistere,malis & spi
ritualibus nequitiis. In die malo,id est in hac vita,vbi est tentatio. Aliter enim non pos-
setis resistere,nisi habita armatura virtutum, Et vt perfecti virtutibus,possitis stare In
omnibus,scilicet prosperis & aduersis.& quia armatura dei necessaria est, State, ergo vi-
riliter,quotiens prouocamini. Succincti lumbos vestros,id est carnales concupiscentias,
cingulo castitatis,succingentes vel frenantes,& hoc nō isimulatione, Sed in veritate,vt E
vere propter Christum luxuriam refrenetis,quæ in lumbis maxime viget. Vel, In charita
te,hoc facite,id est per charitatem. Et estote induti lorica iustitiæ,id est iustitia sit vobis
lorica cuiq; secundum ius faciendo,ne pateat locus hosti. Et estote calciati pedes,id est af
fectiones vestræ sint munitę virtutibus,ne a vitiis pungantur,& hoc, In pręparatiōe euā
gelii,vt sitis ita præparati ad prædicandum euangelium vel ad complendū præcepta euan
gelii. Euāgelii dico, Pacis,scilicet quod nunciat pacem inter deū & homines. Calciamē
ta hæc virtutum debent habere prædicatores,ne ille qui prædicat pede mentis terrā tan-
Augus.con sensu euan. gat,id est pro terrenis faciat. Hac significatione Marcus dicit,sandaliis vel soleis calciari,
vt neq; pes sit tectus neq; nudus ad terrā,i.nec occultetur euangelium,nec terrenis innitat.

In omnib⁹ sumentes scutum fidei in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere:& galeam salutis assumite,& gladium spiritus quod est verbum dei, per omnem orationem & obsecratiōē orantes omni tempore in spiritu,& in ipso vigilantes in omni instantia & obsecratione pro omnibus sanctis,& pro me vt detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere mysterium euangelii,pro quo legatione fungor in catena ista : ita vt in ipso audeam prout oportet me loqui. Vt autem & vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater & fidelis minister in domino, quem misi ad vos in hoc ipsum vt cognoscatis quæ circa nos sunt, & consoletur corda vestra. Pax fratribus,& charitas cum fide a deo patre nostro,& domino Iesu Christo. Gratia cum omnibus qui diligunt dominum nostrū Iesum Christū in incorruptione. Amen. F

Vos dico, In omnibus,præliis, Sumentes scutum fidei,id est fidem rerum,quas nō vi-
mus,quæ excipit inimicorum tela,& repellit tanq̄ scutū. Fides enim scutum est,sub qua vel
quo iustitia quæ interiora transfigi non finit,tuta est,sicut sub munimine omniū virtutum
quod protenditur ante oīa arma,quod prius impugnat diabolus. Vnde, Prima petit cā-
pum dubia sub sorte duelli,pugnaturo fides. Hanc igitur sumite vt scutum, In quo possi-
tis extinguere omnia tela,id est assultus Nequissimi,diaboli. Tela,dico, Ignea,quia de
vitio in vitium incendunt. Et assumite galeam salutis,spe supernæ salutis gaudētes. Ga-
lea enim est salus æterna,cuius memoria & species mentem obuoluit,ne deficiat,& talibus
armis splendidissimis,id est spiritualibus,& insuperabilibus armati,hosti non ceditis. Ad
August. in psal.cxix. ipsum enim hostem feriendum & fugandum assumite etiam Gladiū spiritus,id est quē dat
spiritus sanctus. Quod verbum dei est. Est enim verbū dei gladius bis acutus,docēs de tē
poralib⁹ & de æternis:illorum cōsolationem in veteri,istorum in nouo testamento promit

A tens. Quod enim temporaliter nobis promissum est, ad vnam partem gladii: quod vero in sempiternum, ad alteram partem gladii pertinet. Nam & ideo duo testamenta dicũtur, qa vetus terrena promittit, nouum æterna. De hoc gladio dominus ait, Non veni mittere pacem sed gladium. Iste gladius vere acutus est, quia eum quem ferit a mundo diuidit. Et quia armatura hæc non est nisi a gratia, subdit, Per omnem &c. q. d. State in bello, & in eo sitis orantes Per omnem orationem & obsecrationem, id est per omnia quę oranda sunt, sine adiuratione, & per omnia quæ cum adiuratione petenda sunt. orantes dico, nõ horarie, sed omni tempore, & non verbotenus. Sed in spiritu, id est in mente. In spiritu orat, q munda conscientia & integra fide orat. In carne enim orat, qui polluta mente precatur, iterum peccaturus non casu, non subreptione, sed de proposito. Et In ipso, spiritu sitis Vigilãtes, id est solliciti, & non remisse: Sed in omni instantia, vt scilicet omnibus virtutib⁹ instẽt, & sitis vigilantes In obsecratione facta pro omnibus sanctis & pro me: scilicet Vt detur mihi sermo, a deo, quem tribulatio non obtundat. detur, inquam In apertione oris mei, id est verbi mei. i. vt aperte valeam reserare mysterium euangelii, id est secreta incarnationis & passionis, ne pressura tribulationum ipsa formidine acumen doctrinæ obtũdat. ita, Vt cum fiducia, scilicet libere absq; impedimento possim Notum facere, illud mysteriũ euãgelii, pro quo, mysterio euãgelii, Fungor legatione, nũc Romæ etiã In catena, po- Ambrosius

B situs: qa nõ pro catenis cesso a legatiõe. Dico possim cũ fiducia notũ facere euãgeliũ, & cũ fiducia, vt in ipso euãgelio pdicãdo, Audeã loq, iter mala oĩa. Prout oportet me loq. Et ne auditis tribulationibus mouerent, dicit Tychicũ oĩa eis notificare, subdẽs, Vt autem & vos sciatis ea quæ circa me sunt, Hoc, quia multæ ei erant tribulat iões quæ quasi eum circundabant: vel ideo dicit Circa, quia interiora non tangebant: Vt inquam illa sciatis, & Quid agam, id est q̃ constans sim inter illa omnia. Omnia nota vobis, faciet Tychicus Frater meus in fide charissimus, vt libenter & bene audiãt verba Tychici hũc commendat. Vnde etiã subdit, Et est fidelis minister in dño, id est in his quæ sunt dñi, & ideo audite eum, quem misi ad vos, In hoc ipsum, id est propter hoc ipsum vt cognoscatis per eum, Quæ circa nos sunt, & consoletur corda vestra. Et vt prædicta sicut docui fiãt, Pax sit fratribus & charitas cum fide. Pacem optat eis quæ est ianua dilectionis, quia per pacem manebunt in charitate quæ est in fide, & hoc A deo patre nostro & domino Iesu Christo, & gratia sit, Vobis, cum omnibus, id est & omnibus, Qui diligunt dominũ nostrum, id est Christum. Diligunt dico, In incorruptione, id est in integritate fidei, ad similitudinem sponsæ quæ non admittit corruptorem. Vel, Gratia sit vobis in incor. i. in vita æterna, Cum, id est & omnibus. Qui diligunt dominum nostrum, i. Christum.

Argumentum in Epistolam ad Philippenses.

C P Hilippenses sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide: nec receperunt falsos apostolos. Hos collaudat apostolus, scribens eis a Roma de carcere per Epaphroditum.

CAPUT I.

AULUS & Timothæus serui Iesu Christi, omnibus sanctis in Christi Iesu, qui sunt Philippis cum episcopis & diaconib⁹. Gratia vobis & pax a deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias ago deo meo in omni memoria vestri semper in cũctis orationibus meis pro omnibus vobis cum gaudio deprecationem faciens super communicatione vestra in euangelio Christi a prima die vsq; nũc, confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsq; in diem Christi Iesu.

Paulus & Timothæus. Hanc epistolam scribit Apostolus Philippensibus. Philippenses autem sunt Ma

cedones, qui accepto verbo prædicationis ab Apostolo firmi in fide fuerūt, nec pseudoapo- D
Ambrosius stolos receperūt. Vnde eos laudat Apostolus. Hi Paulo per Epaphroditū aliquam substātiā Romam miserant, quem cū hac remisit epistola: in qua cū præsens non potest, munit eos cōtra duplex bellum. s. tribulatorum & pseudoprędicatorum, vt omnia aduersa pro Christo sustineant, & cum humilitate, sicut & Christus fecit: & legalia a pseudoapostolis nunq̄ recipiāt.
Ambrosius Is nec se Apostolū nominat, quia nunq̄ de eo minus vel contra eū sensērāt. Ideo ergo dignitatem supprimit, quia de eo recte sentiebāt. Et est intētio apostoli in hac epistola cohortari Philippenses ad patientiā contra tribulationes, & ad cōstantiā cōtra pseudopredicatores. Modus talis. More solito salutationē præmittit. Deinde gratias agit deo pro eis, implorās eis maiora bona, vt virtutibus crescentes ad perfectionē perueniant. Deinde ad patiētiam tribulationum monet exemplo suo & Christi, & postea vt sibi caueāt a versutiis pseudoapostolorū, tandē moralem admonitionē interserit, & prope finem de gratia quam sibi Romā per Epaphroditū miserāt gaudere se dicit. Præmittēs ergo salutationē ait, Paulus & Timothæus. Timotheum apponit, quia hunc erat ad eos missurus, per hoc eū quodammodo
Ambrosius commendans, vt eadem quæ scribit ab eo bene accipiant. Serui Iesu Christi. Nomen dignitatis tacet quod est Apostolus, quia nō erat opus authoritate cum de illo recta sentirēt.
Ambrosius Conditionem fatetur, quia casto timore Christo subditi vere liberi sunt. Sicut em̄ duo sunt
Aug. super Ioannem. timores qui faciunt duo genera timentiū: sic duæ seruitutes quæ faciunt duo genera seruorum. Est enim timor quem perfecta charitas foras mittit. Est etiā seruitus simul cum eo foras mittenda. & alius timor castus permanens in seculum seculi: cui adiuncta est alia seruitus, qua miro & ineffabili modo sed tamen vero sic serui sumus, vt liberi simus serui. s. timore casto, ad quē pertinet seruitus intrans in gaudiū dñi sui, non serui, timore foras mittēdo, ad quem pertinet seruitus, non manens in æternū in domo. Seruos igit̄ dixit, vt & ipsi quibus scribit pro domino ferant dura. Christi, vt contra pseudo stent. Scribit hanc epistolam Omnibus sanctis. i. in baptismate sanctificatis. Qui sunt Philippis, quæ est ciuitas Gręcię quā ædificauit Philippus pater Alexandri adoptiuus, vocās eam Philippis a nomine suo. Sāctis dico, In Christo Iesu. i. operante Christo Iesu. vel fundatis, In Christo. i. in fide Christi. s. qui credūt etiā hominē esse. Scribunt sanctis dico, Cū. &. Episcopis & diaconibus. Episcopos etiā presbyteros dicit. Nō em̄ plures epi in vna ciuitate essent: neq; presbyteros intermitteret, vt ad diaconos descēderet: & significat p̄ episcopos & diacones, maiores, per sanctos minores. Et est sensus. Scribūt Sanctis & episcopis, & diaconib⁹. i. minoribus & maioribus. quia præmittit minores, ad humilitatem inuitat: & quia hos subnectit, ostendit non esse aliquem a deo perfectū qui nō indigeat hac admonitiōe. Vel Paulus scribit & Timothæus, Omnibus sanctis, qui sunt Philippis. scribit dico, Cū episcopis & diaconibus, quia eorū bonum pariter optabant, & in scribendo præmittit salutatio, in hūc modum. Gratia. s. remissio peccatorū Sit vobis & pax. s. tranquillitas mentis & reconciliatio ad deū. A deo patre nostro & dño Iesu Christo. Gratia &c. Primū agit gratias deo cu- F ius nutu omnia bona omnibus accidunt. q. d. Agite quę agitis quia talia sunt. Vnde, Gratias ago deo omnium meo, priuato beneficio. i. inde laudo deum qui mihi facit quod in vobis volo. ago dico, In omni memoria vestri. i. quoties memor vestri fio. quod vtiq; sum, In omnibus orationibus meis, habitis Semper, congruis temporib⁹. gratias dico, Pro omnibus vobis. s. prælatis & subditis. & hoc cum gaudio, non tristis de culpa vera. ego dico, Faciens deprecationem. i. deprecans vt stetis. gaudio dico habito Super. i. de cōmunione vestra, quæ est In euangelio Christi. i. quia vos communicastis in fide & operibus euangelii. Vel vestra communia fecistis in euangelio exaltando, & hoc a Primo die, cōuersiōis vestræ, Vsq; nunc, & ideo amodo magis standū est, Confidens. q. d. deprecor vt stetis: & Sum confidens. i. confido Hoc ipsum fieri a vobis quod precor, & non aliud, videte ne frustra. Cōfido dico, non in vobis, sed in deo. Quia deus, operans, Cœpit in vobis opus bonum: cooperans, Perficiet. Cooperando enim. i. cū deus in nobis perficit, quod operādo incipit: quia ipse vt velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiēs. Vt ergo velimus, operat̄: cū inde volumus, & sic volumus vt faciamus, nobis cooperatur: tamen sine illo vel operāte vt velimus, vel cooperante eū volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. Perficiet dico, Vsq; in diē Christi Iesu, id est vsq; ad finem quo deus videbitur. Vel, Perficiet ī nobis, per successionē. Vsq; in diē Iesu Christi, id vsq; ad cōmunē iudicii diē.

A Sicut est mihi iustum hoc sentire pro omnibus vobis,eo q̄ habeam vos in cor-
de & in vinculis meis & defensione & confirmatione euangelii,socios gaudii mei
omnes vos esse. Testis enim mihi est deus quomodo cupiā omnes vos esse in visce
ribus Iesu Christi. Et hoc oro,vt charitas vestra magis ac magis abundet in omni
scientia,& in omni sensu,vt probetis potiora,vt sitis synceres & sine offensa in di
em Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum in gloriam & laudem dei.

Sicut &c.q.d.Ita gratias ago & deprecor,& cōfido de vobis. Sicut est mihi iustum hoc
sentire,pro omnibus vobis,id est sicut iustumest me ita velle de vobis. Aliud enim non de
bui sentire de tam bonis. & exponit causam, eo Quod habeam vos,non in solis labiis,
sed In corde,id est in intimo affectu charitatis,qua desidero Vos omnes,etiam minores.
in fututuro esse socios,id est vt in futuro sitis socii. Gaudii mei,id est remunerationis vi-
tæ æternę.Et hoc desidero,dum laboro, In vinculis meis,& in defensione euangelii,con-
tra impugnatores. Et confirmatione, infirmorum in doctrina Euangelii. Et est sensus,
Memor vestri sum,& bonum vobis desidero siue sum vinctus.sciens quoq; vos esse vinctos:
siue sim defendens euangelium,quod & vos facitis:siue confirmem infirmos in euangelio.
Testis enim mihi est deus &c.Ideo pro omnibus precor,quia cupio vos omnes esse In vi-
B sceribus Christi,scilicet vt a Christo diligamini quasi ei⁹ viscera.& inde testis est mihi de-
us.Et hoc est quod ait, Testis ēm mihi est deus quomodo,id est quanto affectu, Cupiam
vos omnes esse in visceribus Christi, id est in intimo Christi amore,vt ab eo perfecte dili-
gamini.Vel eo affectu diligatis deum & proximum quo Christus,qui animam suam p̄ fra
tribus posuit.Vel refertur ad illud quod supradixit,cum dixit se desiderare illos esse socios
gaudii sui,& determinat hic quomodo desiderat,scilicet non humana cupiditate,non car
nis affectu sed Christi amore.Et hoc est quod ait, Testis ēm mihi est deus quomodo vo-
lo vos oēs e.par.gaudii æterni.Cupiam,dico,non carnali affectu, Sed in visceribus Chri-
sti,id est in amore Christi,dicit se desiderare amore Christi non humano,vt eos participes
habeat in domino. Et hoc etiā oro,vt Charitas vestra magis ac magis abūdet.i.crescat.
& hoc In scientia & in omni sensu,scilicet vt sciant in quibus deum & proximum dilige-
re debeant,& cum scierint habeant sensum & memoriam & aduersionem in omnibus re-
bus:ita,vt Abundet,id est in tantū crescat charitas vestra in scientia, Vt probetis,id est
vt probare & discernere sciatis non solum quæ sunt bona & quæ mala,sed etiam inter bo-
na quæ sunt Potiora,vt post probationem & discretionem, Sitis synceres,in vobis.i.si-
ne operibus corruptionis:& quantū ad proximū, Sine offensa:& hoc perseueranter, Vsq;
in diem Christi,id est vsq; ad finem vitæ.& quia nō sufficit abstinere a malo nisi fiat quod
bonum est,addit, Repleti.quasi dicat,Non solum sitis sine malis,sed etiam sitis Repleti,
C fructu iustitiæ,id est bonis operibus quæ sunt fructus,quæ est habit⁹ animi.Repleti dico nō
viribus vestris, Sed per Iesum Christum.Vos dico per hoc transituri In gloriam & lau-
dem dei,id est gloriam æternam vnde lauderis deum.Vel ita, Repleti.quasi dicat,Oro vt
abundet charitas vestra & synceritas, vt per hæc sitis repleti hic & in futuro, Fructu, id
est mercede iustitiæ,& hoc Per Iesum Christum:& adeo sitis repleri vt sitis In gloriam &
laudem dei,id est vt sitis gloria & laus dei,vt pro vobis,scilicet dicatur, Mirabilis deus in
sanctis suis.

Scire autem volo vos fratres,quia quæ circa me sunt,magis ad profectum ve-
nerunt euangelii:ita vt vincula mea manifesta fierent in Christo in omni præto-
rio & in cæteris omnibus,vt plures e fratribus in domino confidentes in vincu-
lis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. Quidam qui-
dem & propter inuidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam
voluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate, scientes quoniam in
defensione euangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum
annunciant non syncere : existimantes pressuram se suscitare vinculis meis.

**Quid enim? Dum omnimodo siue per occasionem siue per veritatem Christus an D
nuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.**

Scire aũt. Hactenus cõmuniter locutus est ostẽdens suã erga illos charitatẽ, inde speciali-
Ambrosius ter ea, quę tolerant iã suadẽt. Et quia superius dixit se cupere hos fore participes gaudii sui,
ideo qd ꝓfecerit supędificatio eius insinuat eis quasi charis, & gratias agens, precatur hoc
Ambrosius eis, confidẽs. Vos aũt o fratres volo scire, quia dixi vos socios gaudii mei: hoc. s. quia Ea
quæ circa me sunt. i. exterior vndiq; me circũdãs abũdantia passionum. Vel ideo ait circa
me, quia nõ ad interiora pertingũt, Magis venerũt ad profectũ euangelii, q̃ ad detrimen
tũ vt mali intẽderũt ad ꝓfectũ. Venerũt dico Ita vt vĩcula mea fierẽt manifesta in Chri
sto. i. vtilitas vinculoꝝ appareret in Christo, q ꝓpter vincula plus annũciat. Vel, Vincu-
la mea fierent in Christo. i. manifestũ fieret quod vincula ipsa mihi essent In Christo. i. p
Aimo Christo. i. quod propter eũ vinctus essem nõ ꝓ aliquo crimine, qa nãq; pariẽter q̃libet mala
Hierony. sustineo, patet nõ esse scelus falsitatis, quod in me iusta vindicta ꝑcellat: sed quandã verita-
tem, quam sustinẽdi fortitudo magnificat. Manifesta fierẽt dico In oĩni ꝑtorio, quo ma-
iores cõueniũt: Et in cæteris oĩbus, locis. Cũ eñ Apostolus Romę vinctus retrusus esset in
carcere in domo imperatoris, & doceret euãgeliũ, & infirmos curaret, multaq; miracula pa
traret, & multi p eũ crederent, in tantũ vt domũ persecutoris ecclesiã faceret redẽptoris: &
tũc manifestũ est In prętorio & in oĩbus locis. i. ĩperatori & oĩbus cõsulibꝰ, & pricipibꝰ & E
minoribꝰ, ꝓpter Christũ talia sustinere. Ita ꝓ euãgelio ea sustineo Vt plures e fratribꝰ, nõ
in se, sed In dño, cõfidẽtes vinculis meis. i. in cõsideratione vinculoꝝ meoꝝ, Abũdãtiꝰ,
q̃ ante auderẽt, cõtra pugnãtes Loqui verbũ dei sine timore. q. d. meo exẽplo audẽt cõfidẽ
Ambrosius ter ꝑdicare ita dicẽtes, si vinctus loquiẽ, cur nõ potiꝰ nos? Cõstãtia eñ eiꝰ multos aĩauit, vt
nõ timerẽt euãgelizare. Alii aũt, Quidã, diuersi a priorībꝰ quia mali sunt ꝑdicãt, Qui-
dẽ Christũ, & hoc faciunt, Propter inuidiã, & cõtẽtionẽ. i. quia inuidẽt mei apl'atꝰ glorię,
& cõtẽdũt habere. Quidã aũt, ab his diuersi quia cũ boni sint ꝑdicãt Christũ, & hoc Pro
pter bonã voluntatẽ. s. vt alios saluẽt. i. pro dilectiõe dei & proximi, & Exẽplo, meæ bonæ
volũtatis. Quidã nõ diuersi ab his, qa & hi boni sunt Prædicãt Christũ, & hoc Ex cha
ritate priuata, ad apostolũ, vt vicem eius vincti supplerent: Scientes, quoniã positus sum,
in vinculis in defensione. i. pro defensione Euãgelii. Vel positꝰ. i. firmꝰ, & stabilis Sũ in
defensione euãgelii. Quidã aũt, ab his diuersi quia mali annũciant Christũ ex cõtẽtiõe. i.
ex priuato odio, qa aliq̃ñ mecũ cõtẽderũt & cõfutati sunt, & ne viderentur correcti, addit
Non syncęre. i. nõ puro aĩo, Sed existimantes suscitare pressuram vinculis meis. i. existi-
Ambrosius mantes hoc vt siquis de prædicatione eos accuset in me authorẽ eius vindicẽt. Astutia er
go simulationis isti Christũ annunciabant, vt possent seditiones excitare Apl'o quasi autho
ri, qui multos aggregauerat suo collegio. Ecce quatuor species doctorũ distinxit, duas bono
Augustinus rum, & duas maloꝝ, qui oẽs annunciant Christũ, sed nõ eodẽ aĩo. Mali aũt non simplici nec F
veraci aĩo Christũ annũciabãt, boni vero puro aĩo & fide syncęra: oẽs tñ euãgelio proficie-
bant. vñ malos tolerandos dicit, subdens, Quid eñ. q. d. Non solũ ego & alii veri docto-
res laboramꝰ ad ꝓfectũ euãgelii, sed etiã mali. Qui nõ bono aĩo prędicãt sunt ad ꝓfectũ, &
ideo tolerãdi. Quid eñ refert qua intẽtiõe ꝑdicẽt, dũ oĩmodo, Siue p occasionẽ, terrenã,
Siue p veritatẽ. i. vero aĩo vt boni faciũt. Christus. i. veritas Christi nõ falsitas, Annun
Aug. in psal ciet. Veritatẽ quippe annũciabãt quidã etiã si nõ veritate. i. nõ vero aĩo. Terrenis eñ cupi-
mo. xc. ditatibꝰ cõsulẽtes regẽ cęloꝝ annũciabãt, habẽtes in lingua veritatẽ, sed nõ in pectore casti
Augustinus tatẽ, qui sunt vtiles eis quos ĩstruit dñs. Vñ ait, Quę dicũt facite, q̃ aũt faciũt nolite facere.
de uer. euan Ex occasiõe eñ euãgelizãt quęrẽtes ab hoĩbꝰ sua cõmoda, vel pecuniarũ, vel honoris, vl' lau
dis humanę, quõlibet volẽtes accipe munera, nõ tã salutẽ eius q̃rẽtes cui annũciaẽ cõmodũ
suũ. Qui vero audit salutẽ, si in illũ crediderit quẽ illi annũciãt, q annũciat habebit detri-
mẽtũ, cui annũciaẽ habebit lucrũ, qa annũciat euãgeliũ. s. rectã fidẽ, sed nõ recte: & ideo nõ
est rectꝰ: quod annũciaẽ rectũ est, sed q annũciat nõ est rectus. Quare? qa aliud q̃rit in eccle
sia q̃ deum: si deũ quęreret, esset castus. Quisq; a deo præter deũ aliquid q̃rit, non caste deũ
quærit. Tres inuenimus personas, si verba euangelii diligenter inuestigamus, pastoris,
mercenarii, furis. Pastor veritate, veritatem annunciat. Mercenarius vero occasione ve-
ritatem annunciat, aliud quærens, & tamen ille Christum annunciat. Et ille fur & latro, ve
ritatem negat & tollit. Diligendus est ergo pastor, tolerandus est mercenarius, cauendus

A latro.Ideo Apoſtolus nõ prohibet mercenarios,ſed permittit,qa & ipſi vtiles ad aliqua. Et in hoc gaudeo,nũc quod Chriſtus annunciatur per occaſionẽ,nõ ſolũ p veritatem.i.de hoc nunc gaudeo quod veritas Chriſti prædicatur,quæcũq; ſit prædicantiũ intentio.Et non ſolũ nunc,ſed Et poſt gaudebo.ſ.in futuro.Vel ita,Supra dixit tribulationes ſuas eſſe ad profectũ euãgelii,hic dicit ſibi eſſe ad gaudiũ.q.d.nõ ſolũ aliis eſt profectus de malis,ſed & mihi eſt gaudiũ.Et hoc eſt quod ait, Et in hoc gaudeo.ſ.quod tribulationes ſuſtineo p Chriſto, Sed & gaudeo.ideo de malis meis gaudeo,vel pro profectu euangelii,quia inde mihi ſalus,& hoc eſt quod ait,

Scio enim quia hoc mihi proueniet ad ſalutem,per veſtram orationem & ſubminiſtrationem ſpiritus Ieſu Chriſti: ſecundum expectationem & ſpem meã,quia in nullo confundar:ſed in omni fiducia ſicut ſemper & nũc magnificabitur Chriſtus in corpore meo:ſiue per vitam ſiue per mortẽ. Mihi enim viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum.Quia ſi viuere in carne, hic mihi fruct⁹ operis eſt, & quid eligam ignoro,coartor autem, e duobus deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto multomagis me lius permanere autem in carne, neceſſarium propter vos.Et hoc confidens ſcio,quia manebo & permanebo omnibus vobis ad profectum veſtrum

B & gaudium fidei, vt gratulatio veſtra abundet in Chriſto Ieſu in me,per meum aduentum iterum ad vos.Tantumdigne euangelio Chriſti conuerſamini, vt ſiue cum venero & videro vos: ſiue abſens audiam de vobis, quia ſtatis in vno ſpiritu vnanimes,collaborantes fidei euangelii:& in nullo terreamini ab aduerſariis quę eſt illa cauſa perditionis, vobis autem ſalutis.Et hoc a deo.Quia vobis donatum eſt pro Chriſto non ſolum vt in eum credatis,ſed vt etiam pro illo patiamini, idẽ certamen habentes quale & vidiſtis in me,& nunc audiſtis de me.

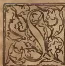
Scio enim quia hoc.ſ.pati pro Chriſto,vel euangelii ex mea prędicatiõe profectus, Veniet mihi,in futuro in ſalutẽ æternã,quod illi putant ad mortem.Proueniet dico nõ ſolum Meo merito, ſed etiam Per veſtram orationẽ.i.adiuuãte me veſtra oratiõe,& p Subminiſtrationem ſpũs Ieſu Chriſti.i. per ſpũm ſanctũ qui ſua me quaſi ruiturũ colũna fulcit.i.auxiliũ pbẽte & ſubminiſtrãte mihi ſpũ ſãcto. Proueniet mihi,dico, In ſal.q ſal⁹erit, *Ambroſius* *Aimo*
Secundũ expectationẽ & ſpem meam.i.erit tanta quantã ſalutẽ expecto,& in pſenti ſpero. Et hoc firmiter ſpero,qa In nullo,ſtatu.ſ.proſperis & aduerſis Cõfundar,vt aliquo modo cedã a pdicatione.In nullo dicit ſe confundi,qa & ſpes pmiſſionis magna eſt,& res vera & honeſta.Nõ confundar dico Sed in omni fiducia,quæ ſicut ſemper,a tempore cõuerſionis fuit, Ita & nunc eſt,dũ in vinculis laboro, Chriſtus.i.fama & gloria Chriſti, Man *Ambroſius*
C gnificabitur,apud gentes. Et in corpore meo,quod fragilius eſt,Magnificabitur dico, Siue per vitam,qua mihi cõceſſa eũ pdicabo. Siue per mortẽ,qua perſeuerãdi in eo,& pro eo moriẽdi famã dabo.Et eſt ſenſus,Magnificabo Chriſtũ ſi vixero,docẽdo:ſi moriar,exẽplũ relinquẽdo.Mihi eñ.q.d.recte p vitã magnificabo,quia Chriſtus eſt mihi viuere,quia cauſa eius viuo,vt eũ magnificẽ nõ ob aliud,per mortẽ meã magnificabitur:& recte, Quia mori eſt mihi lucrũ,quia Chriſtus mortis meę pmiũ eſt.Vel, Ipſum mori,eſt mihi Lucrũ, quia pmortẽ ab his miſeriis liberaſ,& ad beatitudinẽ tranſit,& p mortẽ multos lucraſ deo.
Quod ſi.q.d.Chriſt⁹ eſt mihi viuere vt eũ magnificẽ, Q2 ſi viuere hic mihi fructus operis.i.tam dignus fructus de meo opere.ſ.magnificare Chriſtũ,quod opus facio dũ mihi datur Viuere in carne:ſi inquã hoc eſt, Ecce ignoro.i.neſcio qd eligã nedũ appetã.ſ.mori an viuere.q.d.niſi hic fructus eſſet,non eſt dubium quin mori eligerẽ,niſi Chriſtũ haberem pmiũ,& ideo ne dubitetis Philippẽſes mori p Chriſto.Vl ita, Mihi viuere.q.d.merito magnifico Chriſtũ,ſiue vita ſiue morte,qa Chriſt⁹ eſt mihi viuere.i.eſt mihi vita hic & in futuro;hic p fidẽ & ſpem,i futuro p ſpeciẽ:p hac vita mortale corp⁹tradit,vt recipiat ipſm imortale inæternũ.Vñ ſubdit,Mori p Chriſto eſt mihi lucrũ. Q2 ſi.q.d.Chriſt⁹ eſt mihi vita hic & in futuro,quod vtrũq; eſt per bona opera. Q2,id eſt ſed Si viuere, id eſt bene operari In carne,quod mirum videtur,cum in carne non habiter niſi peccatum. Eſt mihi fructus operis,id eſt mihi tã fructuoſũ opus,per qd.ſ.Chriſt⁹ſit mihi vita hic & ĩ futuro,

Ecce igno.quid eligam mori.ſ.an viuere. Coarctor enim vel autẽ.q.non ſolum ignoto D
quid eligam de duobus,ſed etiã Coarctor de duobus,Vel ita iũ ge.Ideo ignoro,qa Coar
Auguſt. de ctor de duobus.i.ex deſiderio diſſoluendi & neceſſitate viuendi. Non enim ita diſtinguen
doct. Chri. dũ vt dicaᷓ, Coarctor,& poſtea ſequaᷓ,e duob⁹ deſideriũ habens.ſ.diſſoluendi,& in carne manendi,quia ex ipſo ſermonis textu diiudicaᷓ:qm̃ ſequitur diſſolui,& eſſe cũ Chriſto multo melius eſt.Apparet enim eum eius quod optimum eſt dicere ſe habere cõcupiſcentiam, vt cum e duobus compellaretur,alterius tantum hoc habeat cõcupiſcentiam,alterius neceſſitatem.Sic ergo diſtinguendũ eſt.Coarctor vel cõpellor e duobus. Deinde ſequiᷓ,ego dico,

Deſideriũ habẽs,vel concupiſcentiã diſſoluẽdi,ab his miſeriis,quibus quaſi cõpedib⁹ vinctus ſum,& cũ Chriſto eſſe pſentialiter.Et quaſi quis quæreret quare huius rei potius habeat concupiſcentiã?ſubdit, Quia multo melius eſt,quantũ ad me,& quaſi iterũ diceret,cur ergo e duob⁹ cõpelleris?ſubdit,quia eſt manẽdi neceſſitas,dicens,Permanere aũt in carne ne
Aug. ſuper ceſſariũ eſt propter vos,non propter me.q.d.illud eſt mihi meli⁹,hoc neceſſariũ vobis.ideo
Ioannem. illud cupio,hoc nõ recuſo.Sunt qdã hoĩes impfecti,q cũ patientia moriunᷓ: & ſunt qdã pfecti,q cũ patientia viuunt.Qui adhuc deſiderat vitã iſtã cũ illi venerit dies mortis,patiẽter tolerat mortẽ,luctaᷓ aduerſum ſe vt ſequaᷓ voluntatẽ dei,& hoc poti⁹ agit aĩo quod elegit deus,non quod elegit voluſtas hũana,& ex deſiderio vitę pſentis fit lucta cũ morte,& adhibet patiẽtiã & fortitudinẽ vt ęquo aĩo moriaᷓ,iſte patiẽter moriᷓ.Qui vero deſiderat ſicut Apl'us diſſolui & eſſe cũ Chriſto,nõ patiẽter moriᷓ ſed patiẽter viuit,delectabiliter moriᷓ. E
Vide Apoſtolũ patiẽter viuentẽ.i.cũ patientia:hic nõ amare vitã,ſed tolerare. Vnde ait,
Aug. in pſal Cupio diſſolui,& eſſe cũ Chriſto multo melius eſt. Tędiũ em̃ illi erat manere in carne, &
mo. xciii. ex duobus patiebaᷓ angorẽ. Alterũ optimũ ducebat,vnde paſſioni appropinquãs vehemẽtius,glorificabatur, dicens,Bonum certamẽ certaui,de reliquo repoſita eſt mihi corona &c. Vel ita poteſt diſtingui,Quid eligam ignoro. Coarctor enim deſiderium habens e duobus.i.diſſoluendi & in carne manendi,& hoc eſt habens deſideriũ &c.i.quia Deſideriũ & eſſe cũ Chriſto multo melius eſt,ſed manere in carne neceſſariũ eſt ppter vos. Et,ego Cõfidens in hoc.ſ.quia neceſſarium eſt me manere propter vos, Scio quod manebo &c. Ecce
Ambroſius ſciẽs meli⁹ eſſe & eſſe cũ Chriſto,ſed neceſſariũ eſſe vt maneret in carne ppter inſtructionẽ credentiũ,& profectũ fideliũ,non quod ſibi tutius eſt elegit,ſed quod multis expedit:oſtendens quantum affectũ habeat circa eos,hoc ſecutus quod proficeret per charitatẽ quam ante poſuit oĩbus. Vel ita, Et,ego, Scio,non dubie,ſed Confidens,in miſericordia dei,hoc ſcilicet quia Manebo. i.nõ parũ quidẽ ſed diu Permanebo omnib⁹,vobis minorib⁹& maioribus.ſ. Ad profectum veſtrũ vt creſcatis,per bona,& Ad gaudiũ fidei,vt.ſ.de fide veſtra gaudeamus,vel vt vos de fide gaudeatis in ea proficientes,quę nõ eſt niſi vbi mũda eſt
Aimo conſcientia,& ita gaudeatis vt proficiatis,vt Gratulatio veſtra abundet in Chriſto Ieſu. qui benefecit vobis,qui me vobis incolumẽ reddidit,& liberatũ a vinculis.i. vt abundãter agatis gratias Chriſto cum gaudio. In me.i.pro me liberato & ſeruato vobis.ſ. Per meũ F
aduentũ,iterũ futurũ, Ad vos,cõfirmandos,& veniã vtriq ad vos ſi tantũ modo digne cõuerſamini euangelio Chriſti.i.diſciplina dñica,quia ſecũdũ meritũ veſtrũ dabiᷓ mihi vita ad opus veſtrũ.& ita digne, Vt ſiue cũ venero & videro vos,ſiue cũ abſens fuero audiã de vobis,hoc.ſ. Quod ſtatis,in fide & deuotione cõtra aduerſarios,& hoc in vno ſpũ ſãcto, cui nõ hæret cõtrari⁹ ſpũs,& ſicut ipſe vnus ita & vos vnanimes eſſe debetis.Vnde ſubdit, Vos dico Vnanimes,voluntate, Et collaborantes,actu Fidei euangelii.i.totis viribus laborantes ad implenda ea quæ fides Chriſti exigit.Omnis em̃ pugna vnanimiter aggreſſa victoriam parit. Et poſt hæc,in nullo terreamini ab aduerſariis qui vos terrẽt p aſpera quæ eſt illis cauſa perditionis ęternę:vobis aũt Cauſa ſalutis æternæ,& hoc etiã quod patimini non a vobis eſt,ſed A deo,quia pro merito Chriſti q patri obediuit hęc inter alias gratias data eſt vobis.Vnde ſubdit,quia Donatũ eſt vobis quaſi premiũ,pro Chriſto quẽ diligitis.Quid?hoc.ſ.non ſolũ, Vt in eũ credatis,ſed pro illo patiamini. Vñ maior glo
Auguſt. de ria erit. Vtrũq ergo ad dei gratiã ptinet,& fides credentiũ & tolerãtia patiẽtiũ,qa vtrunq
gra. & li. ar. dixit eſſe donatũ.) Vos dico Habẽtes idẽ certamen,cõtra hoſtes quale & vidiſtis in me dũ apud vos præſens fui,qñ verberat⁹ ſum nudus pro muliere Phitoniſſa,a qua ſpũm malignũ excluſi quæ magnũ quæſtũ prębebat,vel ſtabat dñis ſuis. Quale nũc audiſtis de me,dũ abſens ſum vobis.q.non hortor vos ad id quod ipſe horream,ſed quod in me impleo.

A

CAPVT II.

I qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meũ, vt idem sapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes, idipsũ sentientes. Nihil per contentionem neq; per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes, nõ quæ sua sunt singuli considerantes sed ea quæ aliorum. Hoc eñ sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuẽtus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediẽs vsq; ad mortem, mortem autem crucis.

Si qua ergo. A prædictis infert. q. d. Et quia pati est donũ dei, & quia patior & quia vtile est vt supradictũ est, ergo qui iam me fecistis gaudere de communione vestra in euangelio Christi implete gaudiũ meũ addita sustinentia tribulationis & cæteris quæ sequuntur, & hoc est quod ait, *Si qua ergo consolatio*, est in vobis, *In Christo*. i. si vultis habere cõsolationẽ in rebus Christi. i. remissione peccatorũ, & in aliis donis. vel si consolari me vultis
B
si quod solatiũ *Charitatis*. i. si vultis vt charitas ecclesiarũ quæ orant & bona agũt ꝑ fratribus sit vobis solatiũ & confortatio in aduersitatibus vestris: & *Siqua societas spiritus*, sancti est vobis. i. si vultis habere vnionem quam facit spiritus sanctus: in omnibus fidelibus, propter hanc societatem illi in quos venit primitus spiritus sanctus linguis omniũ gẽtium loquebantur: & *Siqua viscera miserationis*, sunt in vobis. i. si pius affectus est in vobis de quo procedat miseratio, *Implete gaudium meũ*. Gauisus quidẽ de fide vestra, & implete gaudiũ vt constanter patiamini. Vel secundũ aliam literã, *Siqua ergo exhortatio est in Christo*, id est si vera exhortatio spei in Christo apud vos qua nos inuicẽ cõsolamur: & *Si quod solatium charitatis*, cõmunis est vobis: & *Siqua societas spũs san*. est vobis ꝑ quã iungimur in vno nouo corpore: & *Siqua sunt viscera miserationis*. i. affectus pietatis erga me. i. si in aĩo vestro sum, sicut vos in meo: *Implete gaudiũ*. Tunc illa vera sunt si hoc fit: hæc quæ supra numerauit, tũc vera probando significant, si ista quæ subter mandat fuerint seruata: in quibus non videntur probati, si non fit quod subdit. s. nõ impleant gaudiũ, & cætera seruent. Implete gaudiũ dico, ita vt nõ modo patiamini, sed *Vt idẽ sapiatis*, nõ diuersa in fide. *Habentes eãdem charitatẽ*, ad omnes, *Vnanimes*, vnius voluntatis *Idipsum sentientes*, vt mala cuiusq; sint omnium, *Nihil per contentionem*, agentes, vt alius alii contendant præponi. Nota quosdam cõtẽtiosos fuisse inter eos. Vel nihil per cõr. vt bona dicant, non contentiosis verbis loquantur: vt nihil agentes, *Per inanem gloriam*. i.
C
propter famam seculi quę inanis est. Sic eos constringit, vt si hęc non custodiant, nec in ꝑdictis probati videãtur: quia in illis nolent se improbatos videri, ista quoq; seruent vt perfecti sint. Sine dubio enim aliqui erant inter eos dissentientes, inquieti, inanis gloriæ causa contendentes, pacem ecclesię rũpentes. *Sed in humilitate*, sitis degentes, vt de vobis humilia sentiatis. *Et sint arbitrãtes*, id est in cordibus suis diiudicãtes alios, *Sibi, esse*, *Superiores*, id est digniores apud deum. & hoc, *Inuicem*, alter. s. alterum reputet digniorem. Non ita hoc debemus æstimare vt nos æstimare fingamus, sed vere existimemus posse aliquid esse occultum in alio, quo nobis superior sit, & si bonum nostrum quo illo videmur superiores esse non sit occultum. *Non quæ sua*. Hic docet quomodo vitent contentionẽ, & inanẽ gloriã, & quomodo arbitrentur alios superiores. s. si considerauerint non sua bona, *Sed aliorũ*. q. d. vt hęc ꝑdicta faciãt, *Non sint considerantes*, singuli q̃ sua sunt bona vel mala, Auguft. de blasp. sp. s. Ambrosius Auguft. de lxxxiii. quęs.

Sed quæ aliorũ sunt. Illa eñ ꝑdicta possunt illi facere qui non sua tantum attendunt, sed quæ aliorꝫ sunt, vt Christus qui pro aliis tanta tulit, neq; vlla res officiosum istud obsequiũ facit libenter impendi, nisi cum cogitamus quanta pro nobis tulerit dñs. Vñ admonẽs subdit. *Hoc eñ sentite in vobis*. q. d. Ad patiẽtiã & humilitatẽ vos inuito, & vt quætatis quę aliorum sunt non vestra, & vt hoc seruetis, exemplum Christi assumite. *Hoc eñ sentite in vobis*. i. debetis sentire in vobis *Quod & in Christo Iesu*, fuit, vt sicut Christ⁹ nõ attẽdit q̃ sua sunt, sed vestra, in eo quod carnẽ assumpsit, & sine pctõ cũ esset, pctã nr̃a suscepit, ita & nos ad ei⁹ imitationẽ inuicẽ onera nr̃a portem⁹. *Qui cũ in &c*, Hic ostẽdit ĩ quo Christũ Idem in eodem

imitari debemus.s.in humilitate:sed anteq̃ humilitatem Christi ostendat,præmittit alta D
de Christo,vt hi in quibus locus est abiectionis non dedignent̃ humiliari,cũ Christ⁹ adeo
altus tantũ sit humiliatus.cuius altitudinem ostendit dicens, Qui Christus cum,nõ dico
accepisset,sed Esset in forma dei patris.i.in plena essentia & æqualitate patris. Arbitra-
tus est,id est certissime sciuit, Se esse æqualẽ deo patri, Non faciens Rapinã,i.nõ vsur-
Aug. super Ioannem. pando quod nõ suũ esset vt diabolus fecit,& primus homo.Sed Christ⁹ nõ vsurpauit æqua-
litatẽ dei,quia vere erat æqualis per naturã.In ea erat æqualitate,in qua natus erat.Erat em̃
Aug. in psal mo. cxxx. Christus æqualis patri,natus,non factus.Ideo non erat illi rapina,quia natura erat illi æqua
lis a quo genitus est. Vel, Non est arbitratus esse se æqualẽ deo,sc̃dm humanitatẽ.s.qđ esset
facere Rapinã.i.nõ suũ p̃sumere. Sed semetipsum.Ostẽsa altitudine subdit de humilita-
te.q.d.æqualis erat deo patri, Sed,q̃uis esset in forma patris,manens vtrũq; quod erat Exi-
naniuit semetipsum:quõ?non substãtiã euacuãs,nõ formã deitatis mutãs, Sed formã serui
Aug. super Ioan. accipiẽs,nõ formã dei amittẽs.Forma serui accessit,nõ forma dei discessit.Exinaniuisse se
ergo ab inuisibilitatis suæ magnitudine se visibilẽ demõstrasse,p̃ formam serui susceptam,
quasi enim dignitate se exuit, dũ formã serui sibi vniuit forma dei. Et ne putares formam
serui in eo.s.Christo fieri immortalem addit. Factus est,secundũ formã serui,qui erat infe
ctus secũdũ formam dei.Factus inquã, In similitudinem ho.i.mortalis & passibilis vt alij
Augustinus in ser. quo. hoĩes.Per hoc ergo quod homo factus est,& in similitudinẽ hominum,se exinaniuit,ipse est
Augustinus de uer. euan geli Christus,& factor & factus.Vide factorẽ,Omnia p ipsum facta sunt.Vide factũ,in similitu E
dinẽ hominũ factus.Videmus ergo Christũ Iesum,& deũ & hominem,& factorẽ rerum,&
factũ in rebus:& creatorẽ hominis,& creatũ hominẽ.Deus Christus æqualis est patri,tãtus
est quãtus ille,talis est qualis ille:hoc est quod ille,nõ hic est qui ille:quia ille pater,hic filius:
sed hoc est quod ille,q̃a ille de⁹ & ille:ille oĩpotens & ille,ille ĩmutabilis & ille.Ideo non ra-
pina erat æqualis deo,quia natura erat nat⁹ & semp nat⁹,sicut est nat⁹ & semp nat⁹:& sicut
semp natus,ita semp æqualis.Non itaq; inæqualẽ genuit, vel æqualitatẽ iã nato addidit,sed
Augustinus de trini. gignẽdo eã dedit,q̃a æqualẽ nõ imparẽ genuit.Nõ igit̃ immerito scriptura vtrũq; dicit.s.&
æqualẽ patri filiũ,& patrẽ maiorẽ filio:illud propter formã dei,hoc propter formã serui:pro
pter quã nõ tantũ patre sed etiã seipso & spũ sancto minor fact⁹est, & etiã minorat⁹est pau
lominus ab ang.ergo & homo fact⁹est & p̃manẽs deus.Hõ em̃ assumpt⁹ est a deo,nõ ĩ hoĩe
cõsumptus est deus.ideo valde rõnabiliter,& patre minor est hõ Christ⁹,& patri æqualis est
Augusti. in enchi. idẽ ipse deus Christus.Christus em̃ dei filius & deus est & hõ:deus ab æterno,hõ in seculo:
deus,q̃a dei verbũ:hõ,q̃a ĩ vnitate p̃sonæ:accessit verbo,aĩa rõnalis & caro. Cũ em̃ esset vni
cus dei fili⁹ nõ gratia sed natura,vt esset etiã plen⁹ g̃ra fact⁹ est & hoĩs fili⁹,vnus dei fili⁹,
idẽq; hoĩs fili⁹:nõ duo filij dei,deus & hõ,sed vn⁹ dei filius:deus sine initio,hõ a certo ini-
tio.Sicut em̃ nõ auget̃ numerus p̃sonarũ cũ caro accedit aĩæ,vt sit vnus hõ:sic nõ auget̃ nu
merus p̃sonarũ cũ hõ accedit verbo vt sit vnus Christ⁹.Legit̃ itaq; deus hõ,vt intelligam⁹
Augustinus de trinit. huius p̃sonæ singularitatẽ,nõ vt suspicemur ĩ carnẽ mutatã diuinitatẽ.Nõ em̃ in illa susce F
ptione alterũ eoꝝ in alterũ cõuersum & mutatũ est:nec diuinitas q̃ppe in creaturam muta-
ta est,vt desisteret esse diuinitas, nec creatura in diuinitatem mutata est, vt desisteret esse
esse creatura. Et habitu.q.d.Factus est in similitudinem hominum,& etiã suo Habitu.i.
sua cõuersatiõe, Inuentus est,alicui volenti experiri, Vt,alius Homo,quia comedit,bi
bit,sedit,&c. Vel ita,Habitus in ea re dicitur,quæ vt habeatur accedit vel accidit. Verũta
men hoc interest,quia quædam eorum quæ accidunt vt habitum faciant non mutãtur,sed
ipsa mutant in se integra & inconcussa manentia,sicut sapientia accidens homini,nõ ipsa
mutatur,sed hominem mutat,quem de stulto sapientem facit.Quædã vero sic accidũt vt
mutent,& mutentur,vt cibus qui amittẽs suam speciẽ in corpus vertitur, & exilitatem atq;
languorem in robur atq; valentiam commutat.Tertium genus est cum ea quæ accidũt nec
mutant ea quibus accidunt,nec ab eis ipsa mutantur,sicut anulus in digito positus,quod ge
nus rarissime inuenitur.Quartum genus cum ea quæ accidunt mutantur non a sua natu-
ra sed quodammodo formantur,& aliam speciem & formam accipiunt,vt est vestis quæ de
iecta atq; deposita non habet eam formam quam sumit induta.Induta enim membris acci
pit formam quam non habet exuta.Quod genus congruit huic operationi.Deus em̃ filius
semetipsum exinaniuit nõ formam suam mutans,sed formam serui accipiens:neq; conuer
sus aut transmutatus in hominem , amissa incommutabili stabilitate, & in similitudinem

A hominum factus est ipse susceptor verum hominē suscipiēdo. Hic enim similitudo veritatē Aimo
exprimit, Et habitu inuentus vt homo. i. habēdo hominem: inuētus est vt homo eis qui-
bus in homine apparuit. Quod dicit vt homo, tale est, quale & illud, quasi vnigeniti a patre.
Veritatem enim exprimit. Habitus autem iste nō est ex primo genere. Non enim manens Augustinus
in se natura hominis, naturam dei mutauit, nec ex secundo. Non em̄ mutauit homo deum,
& mutatus est ab illo, nec ex tertio. Non em̄ sic assumptus est homo, vt nec ipse mutaret deū,
nec ab ipso mutaretur: sed potius ex quarto. Sic enim assumptus est, vt commutaretur inef-
fabiliter & excellētius atq; coniunctius, quam vestis cum ab homine induitur. Nomine er-
go habitus satis significauit qualiter dixit In similitudinē hominum factus, quia nō trans
migratione in hominem: sed habitu factus est, cum indutus est hominem, quem sibi vniens
quodammodo atq; conformans immortalitati æternitatiq; consociaret. Nō ergo oportet August. in
intelligi verbum mutatum esse susceptione hominis, sicut nec mēbra veste induta mutan- eodem.
tur, q̄uis susceptio illa ineffabiliter susceptum suscipienti copularet. Habitus ergo est susce-
ptio hominis, quasi vestis quæ non mutat, quod vestitur ad commēdationē maioris humili-
tatis. & ait, Et Humiliauit semetipsum, tam altum, Factus obediēs, patri, non solū susti-
nendo conuitia & opprobria, sed etiam Vsq; ad mortem. Quanta humilitas! humiliauit Aug. in ser.
se Christus vsq; ad incarnationē, vsq; ad mortalitatis humanę participationē, vsq; ad dia quodam
B boli tētationem, vsq; ad populi irrisionem, vsq; ad sputa, & vincula, & alapas, flagella, vsque
ad mortē. Et si parum est hoc, aliquid de genere mortis addendum est. Mortem autem, nō
quamlibet, Sed crucis, quæ ignominiosior est. Ecce habemus humilitatis exēplum, super- Augustinus
biç medicamētum. Quid ergo intumescis homo! O pellis morticina, quid tēderis! O sanies
fœtida, quid inflaris! Princeps tuus humilis, & tu superbus! Caput est humile, & membrū su-
perbum! Absit. Propter quod. Ostēdit humilitatem Christi quæ maxime in passione ap-
paruit, nūc incipit de claritate eius secundum hominē quę ab eius resurrectione sumpsit ex-
ordium. Vt em̄ Christus resurrectione clarificaretur, prius humiliatus est passione: humili-
tas, claritatis est meritum: claritas, humilitatis est pręmium. sed hoc totum factum est in for
ma serui. In forma em̄ dei semper fuit, & erit claritas. Quid ergo inquātum humilitas me- Ambrosius
reat, ostēdit hic vt magis hanc appeteremus calcata iactantia.

Propter quod & deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris.

Propter quod. s. quia tam humiliter Christus passus est moriendo, Et deus, pater Exal-
tauit illum, donando immortalitatē, impassibilitatem. Exaltauit ergo secundum humanā
C naturam quæ gloriosior facta est in resurrectione, in quo & natura diuina potest dici exal-
tata secundum ostēsionem, quia cœpit sciri quod erat: sicut in assumptione infirmitatis di-
citur exinanita, quia non apparuit quod erat. Et donauit, per gratiam Illi, homini Chri Augustinus
sto Nomē quod est super omne nomē. i. honorificentiam. s. quod vocatur deus. hoc & ante
resurrectionē habuit: sed post resurrectionē quod erat, in euidenti positum est vt scirent ho
mines & dæmones: & tunc res dicitur fieri quando innotescit. quod ergo a conceptione ac-
ceperat, dicitur ei donatū post resurrectionē propter manifestationē. Sed quęrit, cui dona- Quęst. aug.
uerit, vtrum homini, an deo. Homini donauit nomē quod est super omne nomen, non deo: contra Ma
neq; enim cum in forma dei esset, non excelsus erat: aut non ei genua flectebāt, cęlestia, ter- ximinum
rena, & inferna. Sed cum dicitur, Propter quod illum exaltauit, satis apparet propter quid
exaltauerit. i. propter obediētiā vsq; ad mortē crucis. In qua ergo forma Christus crucifixus
est, ipsa exaltata est: ipsi donatum est nomen quod est super omne nomē, vt cum ipsa forma
serui, nominetur vnigenitus dei filius. Hoc ergo illi datum est vt homini secundum quem fa
ctus est filius obediēs vsq; ad mortē, quod iam habebat idem ipse dei filius, deus de deo na-
tus æqualis patri. Nunquid em̄ antequam resurgeret, imo etiam antequam homo fieret, nō
erat altus dei filius, dei verbum, deus apud deum. Donauit ergo secundum hominē Chri- Augustinus
sto, secundum carnem mortuo, resurgēti, ascēdenti! Vt in nomine Iesu omne genu flecta-
tur, cælestium, terrestrium, & infernorum. i. vt imperio eius subiici fateantur Angeli, & ho-
mines, & dæmones. Sedet em̄ Christus ad dexteram patris post resurrectionem & ascensio-

nem. Factum est hoc iam, nec videmus, sed credimus, & legimus. Vnde & eo ipso quo erat D filius Dauid Christus, factus est dominus Dauid. Illud enim quod natum est ex Dauid, ita honoratũ est vt esset dominus Dauid: ergo in carne quam accepit in qua mortuus est, in qua & ascẽdit, & sedet ad dexteram patris: in eadem ipsa sic honorata, sic clarificata, & in cæleste habitum mutata: & filius est Dauid, & dominus Dauid, qui est domin⁹ cælestium, terrestrium, & infernorum. Vel ita quibusdam videtur, homini datum est nomem quod est su-
Ambrosius per omne nomẽ, quod nullo genere, nulla ratione conuenit. Hoc est enim donum patris. s. esse filium: & nomẽ eius super omne nomen, hoc est esse deum, quod non per solam appellationem, sed per naturam est super omne nomẽ: hoc nomen non est datum homini. Si enim secundum quod homo erat hoc accepit, tunc ipse dei filius deus sibi dedit hoc nomen. Quare ergo pater dicitur dedisse quod diuinitas filii poterat homini præstare? Sed forte dicetur quia a deo patre sunt omnia, ideo ipse dicitur dedisse. Si ergo a patre omnia, quare non dicatur cuncta filio suo per generationẽ dedisse, cum sibi æqualẽ genuit? Itẽ donatũ illi significat qui se exinaniuit, qui formam serui accepit. Sed nunquid poterat se exinanisse homo
Augustinus res infirma? Nunquid in forma dei erat ante incarnationẽ? Quod si non erat, non accepit formam serui, nec se exinaniuit: quia qui erat in forma dei, se exinaniuit formam serui accipiẽs: ergo homini non est donatum nomẽ dei, sed ei qui æqualis est patri qui se exinaniuit, cuius sunt omnia a patre. Illi donauit, deus pater, Nomen quod est super omne nomen. i. esse deum per naturam, quando ab eo plen⁹ deus natus est. Quomodo ergo dicit apostolus Propter quod exaltauit & donauit illi nomẽ, quia post crucẽ manifestatur quid a patre cum generaretur accepit. Cum autẽ a creatura cœpit sciri illius maiestas, illius diuinitas post crucẽ, passionẽ, & resurrectionẽ reuelata est hominibus. Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Hic aperit cui datum sit nomen dei. E
Cui oĩs creatura flectit genua. i. deo. Sed forte dicit quod homo adoptione deus esset, & sic Christus ex parte verus deus, & ex parte adoptiu⁹ erit. Adoptiuo autẽ deo non flectit genua creatura, sed deo vero causa creaturę. Constat autẽ Christum verum deum esse, cui flectitur genu non adoptiuum. Tandem in fine, Omnis lingua, bonorum & malorum confiteatur sponte vel inuite, Quia dominus noster Iesus Christus in gloria dei patris. i. æqualis pa-
Augustinus tri, quod hic quidam negant. Quomodo potest fieri vt homo sit in gloria dei patris, etiam si adoptiuus deus sit, homo in gloria dei patris nõ potest esse! Nam hoc ei competit qui natus est de deo: quia in gloria dei patris esse, est nihil differre ab eo, vt vna gloria sit patris & filii per naturam, per communẽ substantiam & virtutẽ. Caue qualiter intelligas virorum illustrium, Ambrosii & Augustini verba præmissa, ne sibi contraire putentur. Scito ergo quia est donatio naturalis, & est donatio gratuita. Naturali donatione dedit pater nomen quod est super omne nomẽ deo filio non homini. i. Christo, secundum quod deus, non secundum quod homo: nec fuit aliud dare, quam sibi æqualem generare. Gratuita vero donatione dedit homini Christo, non deo: quia Christus non inquantũ deus, sed inquãtũ homo per gratiam accepit nomẽ dei, nec per gratiam adoptionis, sed per gratiã vnionis, vt non sit adoptiuus deus, sed verus deus cui flectitur omne genu. F

Itaq; charissimi mei sicut semper obedistis, non in præsentia mea tantum, sed multomagis nunc in absentia mea cum metu & tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis, & velle & proficere pro bona voluntate. Omnia autẽ facite sine murmurationibus & hęsitationibus, vt sitis sine querela, & simplices filii dei sine reprehensione in medio nationis prauę & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes ad gloriã meam in die Christi, quia non in vacuum cucurri, neq; in vacuum laboraui. Sed & si æmulor supra sacrificium & obsequium fidei vestræ, gaudeo & congratulor omnibus vobis. Idipsum autem & vos gaudete, & congratulamini mihi.

Aimo Itaq;, &c. q. d. quia Christus humilis, ita per obedientiam exaltatus est. Itaq; fratres mei, in fide & dilectione, Sicut semper obedistis, domino & mihi, ita nunc obedite, Non in præsentia mea tantum, seruientes, Sed multo magis nunc in absentia mea, quia minus subuenio vobis, & Operamini. i. operibus mereamini, & Præparate vestram salutem. i. vi

A tam ęternam.& hoc Cum metu animi:& tremore corporis,i.magno & manifesto timore,
nō præsumptione. Vel cum metu,i.cum humilitate non superbe,quia qui timet semper hu
milis est ne cadat: Et tremore,manifesto.Deus em̄.q.d.ideo timēdum est,quia nō vos sed
deus operatur.& hoc, Deus enim est qui operatur in vobis , & velle bonum,& perficere bo
num quod vultis. & hoc Pro bona voluntate sua,non pro meritis nostris.Nos ergo vo- Aug.de bo
lumus,sed deus operatur in nobis & velle:nos operamur,sed deus in nobis operaẗ & opera no pericue.
ri:hoc nos expedit & credere & dicere,quia pium est & verum,vt sit humilis cōfessio,& to
tum detur deo.Per proprium enim arbitrium nisi dei gratia adiuuetur,nec ipsa bona volū Aug. ad Iu
tas in homine esse potest. Omnia autē.Adiungit hic patientiam humilitati,q.d.non so- lianum
lum cum metu operamini,sed etiam Omnia facite sine murmuratione,i.non negligēter
& indeuote. Et sine hęsitationibus,vt nō hęsitetis pati pro Christo,sed prompti sitis:ita
omnia facite Vt sitis sine querela,quantum ad proximum,vt.s.proximus de vobis nō pos
sit conqueri:& quantum ad vos,sitis Simplices,non duplices vt qui duobus dominis serui
re volunt.Contra quod dictum est,Non potestis deo seruire & mammonę.Simplices, dico,
sicut Filii dei.Sicut deus simplex est,ita & filii eius puro ac simplici animo debēt incedere: Aimo
& etiam quantum ad exteros estote Sine reprehēsione,vt non sit in vobis quod pateat re-
prehensioni.& hoc ideo hortor,quia estis In medio prauę nationis,per opera,& Peruersę,
B per diuersas sectas,i.malorum,qui rectum ordinē deprauant & peruertunt:qui dicuntur na
tio,quia non sunt renati ex aqua & spiritu sancto. Inter quas lucetis.i.lucere debetis do-
ctrina & vita.i.ad hoc estis constituti vt luceatis,& ideo decet vos esse sine reprehensione.
Lucetis,dico, Sicut luminaria,fixa in cęlo lucent In mundo,sic & vos sol mundi estis quos
illuminat lux vera.& hoc ideo quia estis Continentes verbum vitæ.i.quia estis vasa euan
gelii,sicut illa dicuntur continere rationem vitæ animalis.Luminaribus bene sanctos com
parat.Sicut em̄ stellas cęli non extinguit nox,sic mentes fidelium adhęrētes cęlo sacrę scri-
pturę non obscurat mūdana iniquitas.Et sicut illa quicquid agatur in terra etiam si qui mē Aug.ex lib.
tiantur de ipsis,suos tamē in cęlo cursus non obliquant nec tardāt:ita sancti quorum cōuer senten. pro
satio in cęlis est,propter mala mundi quæ despiciunt:vel falsa quæ confingātur in ipsos,lu speri,
cem verbi & vitæ exēplum nullo modo interpolant.Ita facite vt dixi,quod vtiq; erit Ad
gloriam meam,nedum vestram futuram In die Christi,i.quando videbitur Christus. Et
vere gloriā habeo, Quia nō in vanum.i.sine fructu, Cucurri,in facile conuersis: Neq;
in vanum laboraui,in difficile conuersis.& non solum tunc habebo gloriam, Sed etiā mo
do gaudebo int⁹,in mēte,quia certa me manet merces. Et congratulor.i.gratias ago Vo
bis omnibus,etiam Si immolor super sacrificium & obsequium fidei vestræ.q.d.iam obtu
li deo fidem & opera vestra,sed etiam si ipse pro vobis offeror, Gaudeo,ita & vos,si p̄ me
immolamini gaudete.& hoc est quod subdit, Propter idipsum autem & vos gaudete & cō
C gratulamini.i.gratias agite Mihi,sicut ego vobis si immolor pro vobis.

Spero autem in domino Iesu,Timotheum me cito mittere ad vos, vt & ego bono animo sim cognitis quæ circa vos sunt.Neminem enim habeo tam vnani-mem qui syncera affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim quæ sua sunt quęrunt , non quæ Iesu Christi.Experimentum autem eius cognoscite, quoniam sicut patri filius mecum seruiuit in euangelio.Hunc igitur spero me mittere ad vos,mox vt videro quæ circa me sunt.Confido autem in domino,quoniam & ipse veniam ad vos cito.Necessarium autem existimaui Epaphroditum fratrem & co-operatorem & commilitonem meum:vestrum autem apostolum,& ministrum ne cessitatis meę mittere ad vos,quoniā quidem omnes vos desiderabat , & mœstus erat,propterea quod audieratis illum infirmatum.Nam & infirmatus est vsq; ad mortem,sed deus misertus est eius.Non solum autem eius,verumetiam & mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Festinantius ergo misi illum,vt viso illo iterum gaudeatis,& ego sine tristitia sim.Excipite itaq; illum cum omni gaudio in dn̄o,& eiusmodi cū honore habetote,quoniā propter opus Christi vsq; ad mor tē accessit,tradēs animā suā,vt ipleret id qđ ex vobis deerat erga meū obsequiū.

Spero autē.q.d.nō solum literis hoc moneo,sed Etiam spero in domino Iesu.i.per misericordiam domini Iesu Timotheum me,mittere ad vos.& hoc Cito,adeo necessariū est vt veniat,& adeo arrētus est erga vos.Mittere,dico, Vt & ego bono animo sim,his cognitis quæ circa vos sunt:sicut vos eritis bono animo cognitis his quę circa me sunt,ideo illum & non alium volo mittere.Etenim.i.quia Neminē habeo,nunc, Tam vnanimem.i. qui ita concordet meę voluntati in hoc negotio, Qui,ita, Syncera affectione pro vobis sollicitus sit.hoc eñ tēpore multi cum apostolo merecnarii erant,filii vero vel pastores nulli nisi Timotheus.Et vere, Omnes enim quęrunt,in vobis Quę sua sunt,nō quæ sunt Iesu Christi.Negligētes eñ erant de disciplina & conuersatione fratrum.Non enim deuoto animo prædicabant,sed ꝑpter propria lucra.Hi sunt mercenarii q sunt tolerandi,quia eadem habēt in ore quæ & pastores,qui vtiꝙ sunt diligēdi.Fures vero & latrones qui occidūt, sunt cauēdi. Experimentum autē.q.d.hunc mittam ad vos,vos autē cognoscite in vita & doctrina. Experimētum eius.i.ipsum quē nos experti sumus & bonū cognouim⁹. Quoniam,ipse obediēs mihi Sicut filius patri mecum seruiuit,deo In euangelio,in quo potui experiri eum.Et quia expertus sum, Hunc igitur spero me mittere ad vos,mox vt videro, quē exitum sint habitura quæ circa me sunt. Confido autē in domino,quoniam & ipse cito veniā ad vos.Hæc manifesta sunt,aperta perstringam⁹ vt in obscuris īmoremur. Interim autem existimaui necessarium,fore Mittere ad vos Epaphroditum fratrē meum,in fide, Et cooperatorē,in prædicatione, Et commilitonē,in aduersis. Vestrū autē apostolum.i.doctorē, Et ministrū necessitatis meę,qui mihi necessaria ministrauit,& ideo mittere volui.Sunt etiā alię causę.s. Quoniam quidem desiderabat vos omnes videre & mœstus erat,nō de se,sed de vobis pro eo dolētibus.& hoc est quod subdit, Propterea quod audieratis eum infirmatū.i.verberatum ministratione,vnde dolebatis. Nam,&c.quasi quis diceret,cur mœstus erat,quia audierāt illū infirmatū.s.cum possent decipi.Respon.Quia non solum fama,sed etiam in ipsa re infirmatus est,& ita confirmaretur auditus eorum magis ac magis,& dolor augeret nisi cito ad eos veniret.& hoc est quod subdit, Nam & infirmatus est,nō vtiꝙ ex verberatione,sed ex ęgritudine.& hoc Vsꝙ ad mortē.i.ad mortis periculum. Sed deus misertus est eius,sanando eum. Non solum autē eius,verūetiam & mei,vel Nostri,quibus eum seruauit.In hoc misertus est mei Ne haberē tristitiam,de morte, Super tristitiam,de infirmitate,quę nocebat vobis.Et quia deus misertus est eius & nostri, Ergo festinantius,quam esset propositum, Misi illum,ad vos,vt viso illo iterū gaudeatis,pro cuius absentia tristari vos noui: Et ego sine tristitia sim,quam habebā de vobis tristibus.& quia misi eum, Itaꝙ excipite illum cum gratia,vt per bona opera ostendatis vos gaudere de eo.Gaudeo,dico,quod sit In domino.i.quod sit spirituale, Et,ga eiusmodi est, Cū omni honore habetote.Absoluta sunt hęc,nec egēt interpretatione. Et debetis, Quoniam propter opus Christi.i.vt faceret opus quod Christus docuit,& fecit q ve nit ministrare & non ministrari. Accessit vsꝙ ad mortē.i.periculo mortis:non coact⁹,sed ex voluntaria deliberatione. Tradens animam.i.vitam suam Vt impleret id quod ex vobis deerat erga meum officium:rem quippe dedistis,sed qui mihi ferret de vobis,nō erat.

Ambrosius

Aimo.

Ambrosius

D E F

CAPVT III.

De cętero fratres mei gaudete in domino,cadē vos scribere mihi quidem non pigrum,vobis autem necessarium. Videte canes,videte malos operarios,videte concisionem.Nos enim sumus circumcisio qui spiritu seruimus deo,& gloriamur in Christo Iesu & non in carne fiduciam habentes,quanquam & ego habeam confidentiam in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis circuncisus octaua die ex genere Israel de tribu beniamini,Hebręus ex Hebræis,secundum legem Pharisęus secundum ęmulationem persequens ecclesiam dei: secundum iustitiam que in lege est conuersatus sine querela.

De cætero, Hucusꝙ contra tribulationes maxime exhortatus est eos: deꝗtero contra pseudoapostolos monet ne legalia ab eis recipiant,sed fidē Christi solam sufficere credant. Et incipit hic agere de synceritate fidei quasi de tolerantia & quibusdam aliis, Hucusꝙ mo

A nui Decętero.i.deinceps, O fratres mei,in fide,dico, Gaudete in domino.i.gaudium
omnis boni habeatis In domino,non in carnalibus obseruantiis.Hoc quidem præsens di
xi vobis,sed Eadem scribere vobis,quæ præsens dixi.s.vt in domino tantum gaudeatis,
Mihi absenti quidem non est pigrũ,vobis autẽ necessarium est,cõtra instãtes pseudo:ideo
dicit necessarium scribere quæ præsens dixerat,quia scriptura diutius manet quam prola-
tio. Videte,& vt in domino gaudeatis, Videte.i.cognoscite illos esse canes,non ratio- August. de
ne,sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantes.Hæc est eñ canũ natura vt cum gra.n.t.
quibus habẽt consuetudinẽ siue boni.siue mali sint,non ad eos latrent:insolitorum autem
personis visis etiam innocẽtibus irritẽtur.Bene ergo comparat canib⁹,quia sicut canes ma
gis sequuntur cõsuetudinem quam rationem,ita pseudoapostoli consuetudinem legis tenẽt,
& contra veritatẽ irrationabiliter latrant,& mordent.Et Videte.i.cognoscite illos esse
Malos operarios.Mali operarii sunt qui zizania errorum superserũt generoso semini euã
gelii,quibus frumẽta enecant. Videte.i.cognoscite illos esse,non dico circuncisionem,sed
Cõcisionẽ,cõcisi sunt,qa a Christo cęsi sunt;& alios cędũt.i.separant. Nos eñ.q.d.bene
hos nomino concisionẽ & non circuncisionẽ, Nos eñ,fideles tantũ Sumus,vere circun-
cisio.Credentes eñ circũcidunt cor suũ,vt amputata erroris nebula aspiciãt & cognoscãt
deum creaturæ. Nos,inquam, Qui.s.ea seruiture quæ græce Latria dicitur, Seruimus
B deo,& hoc non in carne,sed Spiritu.i.ratione ab omnibus expedita,quia spiritus regit,ca
ro domatur.Carne eñ seruit deo,qui de rebus carnalibus sperat placere deo.Cum vero ca- Augustinus
ro ipsa ad bona opera spiritui subditur,spiritu seruimus deo qui carnem domamus vt spiri-
tus obtemperet deo.Spiritus eñ regit,caro regitur:nec spiritus bene regit,si non regatur.
In nõnullis codicibus inuenimus scriptum, Ita qui spiritui deo seruimus.Per hoc notat
spiritum sanctum esse cui latria exhibetur.s.seruitus soli creatori exhibẽda.Alia est serui-
tus qua per charitatem iubemur seruire inuicẽ,quę Græce dicitur Dulia.In pluribus etiam Augustinus
codicibus Latinis,in Gręcis vero omnibus vel pœne omnibus,reperitur ita scriptũ, Qui de trinit.
spiritui dei seruimus.Attẽde etiam cum non dixerit,nos habem⁹ circũcisionem,sed Nos Aug.in ser.
sumus circuncisio,sic accipi:hoc voluit significare apostolus,Nos sumus iustitia.Circũcisio quodam
eñ iustitia est.Magis autem commendat quod dicit,dicendo, Nos esse circuncisionem.i.
iustitiam,quam dicendo nos esse circuncisos.i.iustos:sic tamen vt cum iustitiam dicit esse,
iustos esse intelligamus. Et gloriamur in Christo Iesu,maxime,quia nostra gloria tantum
Christus est. Et non sumus habẽtes fiduciam.i.spem salutis, In carne.i.in carnali circũ- Aimo
cisione,vel in Genere.Respexit quosdam in carne fidentes,ipsi erant qui de circuncisione Augusti.in
carnis & aliis carnalibus obseruantiis,necnon etiã de genere gloriabantur.Et ne videat eodem.
apostolus non posse fidere in carne,& contemnere quod non habet,subdit, Quanquã ego
habeam.i.habere possim Confidentiam in carne, siqua esset.& vere possim,quia pl⁹aliis.
C & hoc est quod subdit, Si quis alius,a me qui vos decipit, Videt confidere in carne,quasi
inde iustus sit, Ego magis videor,debere confidere quam illi pseudo,quia Ego sum circũ
cisus octaua die,a natiuitate mea.q.d.nõ maior circũcisus sum,sed habeo circũcisionẽ octa
ua die,vt lex Moysi præcipit hominem.s.octaua die circũcidi cultello petrino.Innuẽs quod
post tempus.vii.dierum in octauo.i.in æterno die a Christo petra perfecte circuncidemur
ab omni corruptione pœnę & culpę:& sum Ex genere Israel.i.non proselitus,non aduena
ad populũ dei,sed a parẽtibus natus Iudæis:& sum non de minori tribu,sed De tribu Bẽ-
iamin,quæ non fuit de concubinis,quæ tribus adhæsit nõ recedẽs a templo quando facta
est separatio in seruo Salomonis.Tunc eñ tribus Iuda quæ erat regia,& tribus Beniamin,
& tribus Leui quę erat sacerdotalis remanserunt simul non recedentes a Hierusalem & a tẽ-
plo:& ego natus Ex Hebręis,parentibus,sum Hebręus.q.d.non deuiaui a gẽte mea.No- Augustinus
ta quod Hebręi dicuntur pro Abrahęi mutata litera ab Abraham,vnde origo trahitur,
non ab Eber.Hoc autem Augustinus retractat ita,dicens,Quod dixi ex Abraham cœpisse
gentem eorum:est quidem & hoc credibile,vt Hebręi velut Abrahęi dicti esse videantur.
Sed ex illo verius intelligantur appellati qui vocabatur Eber,tanquam Hebręi.Et sum Se-
cundum legem,in qua egregius fui. Pharisęus.i.non contemptibili plebi ammixtus,sed
nobilitate ab aliis segregatus atq; primarius.Primarii enim quidam,& quasi ad nobilitatẽ
iudaicam segregati erant,non contemptibili plebi mixti,qui dicebãtur Pharisæi.Nam di-
citur hoc verbum quasi segregationem interpretari:qui sicut latine egregius dicit,quasi a

grege separatus. & fui Secundum æmulationem.i.dilectionem legis, Persequens ecclesiã D
dei. Quicquid enim erat quod legi meæ aduersarium videretur impatienter ferebam, acri
ter insequebar. Hæc apud Iudęos erat nobilitas, sed apud Christum quęrit humilitas. Ideo
ibi iste Saulus dicebatur a Saule cuius erat procera statura: hic autem Paulus.i.modic⁹ di-
citur. & secundum Iustitiam, non veram, sed Quæ in lege est, quæ manus comprimit,
non animum: quæ timore, non amore seruire facit. Conuersatus sum sine querela.i. sine
Augustinus clamore de me facto. Nota quod dicit se secundum iustitiam legis conuersatum: idem ta-
men alibi ait, In quibus & nos ambulauimus aliquando in desideriis carnis, facientes volun
tatem carnis, & eramus natura filii irę. Talis iustus erat secundum legem. malum erat talẽ
Augustinus iustitiam sectari: quia quod in eo fuit sine querela, hoc de illo magnam faciebat querelam.

Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus propter Christum detrimenta. Veruntamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora vt Christum lucrifaciam, vt & inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Iesu, quæ ex deo est iustitia in fide ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectionis eius, & societatem pas- E
sionis illius, cõfiguratus morti eius, si quo modo occurram ad resurrectionem quę est ex mortuis, non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim.

Sed quæ mihi, &c. Hæc omnia prædicta habui. Sed quæ mihi fuerunt, ante Christum,
Lucra, vt signa veritatis. Hæc sum arbitratus, si post veritatem sequerer, Esse detri-
Ambrosius menta, scilicet quicquid boni est deterentia. & hoc Propter Christum, scilicet ne aduen-
tum Christi ostenderem, vel nondum factum esse, vel superfluum. Inania enim erant hæc
omnia & impedimenta ne accederetur ad gratiam. Veruntamen, quasi dicat non solum
propter Christum habendum, ita arbitratus sum, Veruntamen.i.sed etiam si ipsum non
possem assequi. Aestimo omnia detrimentum esse, propter hoc solum.s. Propter scientiã
domini nostri Iesu Christi, i. quam de Christo habemus, Eminentem, cæteris scientiis, vel
quæ eminet in eo plusq̃ in aliis. Vel ad eundem sensum potest hæc litera iungi, cum priori
versu, q.d. hæc omnia prædicta legis habeo. Verũtamẽ, i. sed tamẽ non partim, sed Oĩa
existimo esse detrimenta. & hoc Propter eminentẽ sciẽtiam.i. Christi domini, hoc non
mutatur. Propter quẽ, Christũ, honorandũ.i. propter Iesu Christi dilectionem & honorẽ,
Non solum æstimo ea detrimẽta, sed Etiam feci, docendo & spiritualiter viuendo, vt aliis
appareret Omnia, esse Detrimẽtum, & quod plus est Arbitror, illa legalia non tantum
esse detrimenta bonorum, sed etiam Vt stercora, quia inquinant iam obseruantem. & hoc p
ideo vt in futuro Christum lucrifacerem.i. Christum habeam pręmium. & hic Inueniar,
rationabiliter attẽdenti membrum In illo, capite.i. sim membrum illius ei charitate copu
latus: quod aliter nequit fieri, nisi illa existimẽ vt stercora. Quomodo autem potest in illo es-
se vt mẽbrũ, subdit, Inueniar, dico, Nõ habẽs meã iustitiã, quę ex lege est. Illa est iustitia
qua quis poenas timet, nõ amat iustitiã. Quisquis eñ timuerit, & suis virib⁹ legẽ implere pu
tauerit, & fecerit quod iubet lex nõ amãdo iustitiã, sed timẽdo poenã: fit quidẽ secũdũ iusti
tiã quæ ex lege est iust⁹, de qua iustitia alibi dicitur, Suã volẽtes iustitiã constituere, iustitiæ
dei.i. gratiæ nõ sunt subiecti. Sed si ex lege iustitia est, quomodo est tua? Nũquid tu tibi im-
Aimo posuisti legẽ? Deus legẽ dedit & imposuit, Deus te legi suę obtemperare pręcepit: sed & tua
Augustinus est, quia de lege præsumis tua voluntate te legem posse implere, existimans quia illa legalia
manibus operaris. Non habens meam, dico, Sed illam, iustitiam Quæ est ex fide Chri-
sti, quæ impetrat a deo, quæ tollit timorem & dat amorem, quam deus solus operatur in no
bis. Melius est enim iustum esse, quam hominem esse. Si ergo hominem te fecit deus, & iu-
stum te facit quod melius est: non tu te, sed sine te fecit te: non enim adhibuisti aliquem sen
sum vt te faceret. Qui ergo fecit te sine te, non te iustificat sine te: fecit te nescientem,
volentem iustificat: & cum iustitia vera sit ex fide, quid ergo opus est lege? Omni-
no tollenda est secundum verbum legalium figurarum. Quę iustitia ex fide est ex deo, nõ
est ex nobis: & si fides nostra sit & iustitia, hæc scilicet ens in fide. Sicut eñ ex fide nata est,

A ita existere non habet nisi in fide. Deinde subdit commendationem fidei per multa quę fa-
cit. Facit eñ & in alia vita cognoscere deum perfecte qui hic fide creditur: & habere resur-
rectionem, quæ nostra resurrectio est virtus & efficacia resurrectionis Christi: & in hac vi-
ta habere societatem Christi in patiẽdo: nisi eñ per fidem nemo tanta pateretur. & Con
figuratione mortis eius, vt. s. moriatur pro Christo si opus fuerit, sicut ipse pro nobis. & hoc
est quod ait, Fide, dico, valẽte ad cognoscẽdum illum, perfecte, in futuro. Hoc videtur dice-
re de fide non habẽte tempus operandi, quę tantum ad hoc valet, Et valẽte ad virtutem
resurrectionis eius. i. ad veram resurrectionis efficiẽtiam, quæ est virtus & effectus resurre-
ctionis Christi, & in hac vita Valet ad societatem passionum eius. i. ad hoc vt socii sim[9]
Christi in patiendo. Quæ, societas Est ex charitate, hoc dicit de fide habẽte tẽpus ope-
randi. Inueniar, dico, in illo: ego dico Configuratus morti eius, vt. s. moriar pro illo si opus
sit, imitator mortis eius & passionis. Vel ita, In fide, ad cognoscendum. q. d. qui in lege pu- Aimo
tat se iustificari, non agnoscit Christum: sed ego volo iustificari in iustitia quæ ex fide est,
quæ ex deo est, quæ est in fide. Ad quid? Ad cognoscẽdum illum. i. vt ego agnoscam illũ. s.
cur natus, cur passus. Et ad cognoscẽdum Virtutem resurrectionis eius. i. vt agnoscã quæ
est virtus resurrectionis suæ. s. iustificatio credentium. Ex illius eñ resurrectione iustifica-
mur, tanquam enim a petra circuncidamur. Resurrexit eñ, Christ[9], Propter iustificatio
B nem nostram. i. vt iustos nos faciat. Et agnoscam Socios passionis eius. i. fructum qui venit
ex societate passionum eius. Illam ergo bene noscit, qui per eam ad cæli gaudia peruenire
credit. Ego, dico, Configuratus mortis eius, hoc non mutatur. Si quomodo. q. d. quęro iu
stificari ex fide, & configurari morti eius Christi. Ego, dico, tẽtans Si quomodo. hoc ideo
dicit, quia difficile est. Occurram deo, retribuens ei quod mihi retribuit. s. calicem pas-
sionis. Vnde propheta, Quid retribuam domino pro omnibus, &c. Ego, dico, pro hoc Vẽ
turus ad resurrectionẽ, veram & gloriosam. Vel tẽtans, Si quomodo, &c. In aera Christo,
in iudicio quod tantum sanctorum est prius veniẽs Ad resurrectionem veram, Quæ est,
non inter mortuos, sed longe Ex mortuis. Qui autẽ licet omnes resurgant in die iudicii, Aimo
soli tamẽ iusti gloriose mutabuntur, & occurrent domino in aera deportati ab angelis. Im-
pii vero manebunt in terra, quousq; percipiant terribilem sententiam iudicis. Et ne videat
superfluum apostolum tot pati, cum fidem & alia bona habeat, subdit, Nõ quod. q. d. me-
rito iam pro illa gloria tantum laboro, quia non dico Quod iam acceperim, aliquid glo-
riæ: quia si aliquid gloriæ accepi, nihil est ad comparationẽ futurę, Aut si quid iam, acce-
pi de cognitione Christi: non dico quod in illa Iam perfectus sim. & si ita est de me, quid de
aliis? Hoc dicit de se, ne illi quos in hac epistola laudat, & in quorũ fide & deuotione se gau-
dere testatur, vt homines inflatione extollantur: sed laborent addere vt ipse facit, qui tant[9]
est. Si eñ ipse qui tanta præditus est dignitate adhuc deesse sibi ad perfectionem confitet,
C quanto magis hi elaborãdum esse sibi intelligere debent, vt iustificationum merita & per-
fectionis metam adipiscantur. Nemo ergo fidelium etsi profecerit, dicat, sufficit mihi. Aug ex lib.
Qui eñ hoc dixit, hęsit in, via ante finem, quẽ currẽs intuebatur apostolus, & de sua imper- senten. pro
fectione confitebatur, aliud in se intuẽs, aliud alibi quęrens. Per fidem eñ ambulat, non per speri.
speciem. Vel ita, q. d. ideo tẽto, Si quomodo occurram ad resurrectionẽ, quia non est verũ
quod Acceperim iam, virtutẽ resurrectionis, aut ꝙ iam Perfect[9] sim, in cognitione dei.

Sequor autem si quo modo comprehendam in quo & comprehensus sum a Christo Iesu. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. Vnum autem, quæ quidem retro sunt obliuiscens: ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum ad destinatum persequor ad brauium supernę vocationis dei in Christo Iesu.

Sequor autem. q. d. non accepi, nec perfectus sum, sed Sequor, non passibus corporis, sed mẽtis affectibus & vitæ moribus, vt possim esse perfectus iustitiæ possessor, qui recto itinere de die in diem spirituali renouatione proficiens iam perfectus sum factus eiusdem iustitiæ viator: perfectus eñ erat viator, sed nondum ipsius itineris perfectione perueniret. Ideo ait,

Sequor, proficiendo, tentans Si quomodo comprehendam. i. si aliquo modo potero perfecte cognoscere Christum qui est summa beatitudo. Ecce quanta est fides quæ tam grande petit. Comprehẽdam, dico, in eo modo cognitionis In quo deprehensus sum a Christo Ie-

su,vt.s.videam eum sicut est,sicut ipse me videt sicut sum. Vel ita,Comprehendam,dico, D
Ambrosius non merito meo,sed in eo In quo comprehēsus sum,a domino,i.per misericordiam dei per quam a præsciētia dei requisitus inuētus sum.Vel ita.q.d comprehendam,dico,in eo modo videndi, In quo,etiam nunc Comprehensus sum a domino Iesu,vt.s.videam eum in ea claritate in qua mihi apparuit in via quādo me cōprehēdit. Fratres,&c,Illud quod dixerat,euidētius aperit:& quid illud sit,quod nondum comprehēdit,sed sequitur vt comprehēdat,determinat:& quasi mirantibus illis,quid dicat cum ait,non accepi,nondum perfectus sum,ait, Fratres.q.d.recte dico,sequor vt comprehēdam,quia Ego,qui melius noui quam vos,vel alii, Non arbitror me comprehēdisse,quicquid alii putēt de me. Ego non arbi-
Augustinus tror de me comprehēdisse,vnum.s.Multa quidem habeo, Vnum autē nōdum habeo,hoc vnum.Vna etiam dicitur in Psalmo,Vnam petii a domino.& quasi diceretur, Quid ergo agis apostole!nondum apprehēdisti!nondum perfectus es!Quid ergo agis!Quid mihi imitandum proponis!inquit, Quæ quidem retro sunt.Vel ita, Non arbitror me comprehēdisse.Hic distingue,nō comprehēdi. Vnum autē,de me vobis assero,quod Ego obliuiscēs ea quidem quę retro sunt,ad ea vero quæ priora sunt me extēdens,&persequor,&c.Vel ita, ab illo loco Fratres.q.d.non comprehēdi.Et vere,quia o Fratres,nec arbitror me cōprehendisse,sed persequor:non vtiq; tria vel duo, Sed vnum,summum bonum:quod vere est vnum,in quo sunt omnia bona.Hoc est illud vnum de quo Philippus ait,Domine ostēde nobis patrē,& sufficit nobis.Persequor,dico,qualiter!hoc modo:obliuiscēs quidē .i.dans obliuioni, Quæ retro sunt.i.terrena quæ reliqui, Ad ea vero quæ sunt priora.i.ad cælestia E
Augustinus quæ terrenis priora sunt, Extēdens me,tota intētione & desiderio nōdum habitę rei. Extendebat eī se ad cælestia secundum intentionem,non secundum peruentionem, non secundum apprehensionem.sic & nos non relabamur vnde iam transiliuimus,nec remaneamus in illis in quę iam venimus,curramus,intēdamus.In via eī sumus,non respiciam⁹ re-
Augu. in lib.conf. tro:sed in anteriora extēdamus intentione & desiderio.Vita eī Christiani boni,secūdum desiderium est.Quod autem desideras,nondum vides:sed desiderando capax efficiaris,vt cum venerit quod desideras,implearis.Sicut eī si velles implere aliquē sinum,& nosti quam magnum est quod dabitur,extēdes sinum vel sacci,vel vtris,vel alicuius rei,& extēdendo facis capaciorem:sic deus differendo rem,extēdit desiderium:desiderando,extēdit animum: extēdendo,facit capacē.Desideremus ergo quia implēdi sumus.Hæc est vita nostra vt desiderando exerceamur:tantum autē nos exercet desiderium sanctum,quantum desideria nostra amputabimus ab amore seculi.Ideo dicit, Obliuiscens quę retro sunt.i.cuncta tēpo-
Aug.in psal mo.lxxx. ralia,& Extēdens meipsum ad ea quæ sunt priora,appetēs ęterna.Extēsio eī illa est appetitio terrenorum.Vel ita, Obliuiscens quæ retro sunt.i.merita iam præterita priora.s.
Ambrosius acta,non quia mala sint,sed quia parua ad meritum collocandum:sed ad potiora extensus est,vt semper proficiat in melius.Vnde subdit, Ad ea vero quæ sunt priora meipsum ex-
Augustinus tendens.i.priora mala. Ad ea vero quæ sunt priora meipsum extendens.i.ad promissa bona.Præterita eī mala post tergum oportet ponere,vt in ea quæ nobis promittuntur intendamus.Ergo nec ex præterita vita,nec ex præsenti delectari debemus:reuocandus est animus a recordandis cum quadam delectatione præteritis malis,& cum quadam cōcupiscentia fruendi ne redeamus corde in Aegyptum. Vitam igitur præteritam malam obliuiscere,si te delectauit aliquando vanitas,non modo te delectet.Persequor,dico,eousq; donec veniam Ad destinatum præmium.s. Ad brauium.i.ad præmium quod est mihi destinatum & promissum a deo,vel ad quod proposui me currere.Brauium,dico, Supernæ vocationis dei,in Christo Iesu.i.æternæ vitæ,ad quam in supernis dandam vocat me de⁹ per filium suum Iesum Christum,& ideo digna est res & certa. F

Quicunq; ergo perfecti sumus hoc sentiamus,& si quid aliter sapitis,& hoc vobis deus reuelabit. Veruntamen ad quod peruenimus,vt idem sapiamus,& in eadem permaneamus regula.

Quicunq; ergo.q.d.& quia ego ita curro,& ita de me sentio.s.quod adhuc perfectus sum: ergo & vos Philippenses hoc sentite,sed se eis enumerat,dicēs, Quicunq; ergo sum⁹ per-
Aug.in psal mo.cxxx. fecti,cursores,vel viatores,comparatione aliorum, Hoc sentiamus.q.d.non loquor imperfectis quibus non valeo loqui sapientiam,qui adhuc lacte potantur,non solido cibo pascū-

A tur:sed illis dico,qui iam dicuntur esse perfecti:qui manducant solidum cibum,quia intelli-
gunt æqualitatem verbi cum patre:sed non sic vidēt adhuc,quomodo vidēdum est facie ad
faciē.Certa ēm fides vtcunq; inchoat cognitionē.Cognitio ēm perfecta non perficitur,nisi Augustinus
post hāc vitam,cum videbimus facie ad faciem.Hoc ergo sapiamus vt nouerimꝰ tutiorem de trini.
esse affectum vera quęrēdi,quam incognita pro cognitis præsumēdi.Sic ergo quæramꝰ tā-
quam inuēturi,& sic inueniamus tanquam quęsituri.De credendis,nulla infidelitate dubite
mus:de intelligendis,nulla temeritate affirmemus.In illis authoritas tenēda est, in his ve-
ritas exquirenda.Et sciendum ,quod iustitia qua iustus ea fide viuit,nunc vera iustitia est.
Quæ licet non immerito in aliquibus iustis pro huius vitæ capacitate perfecta dicatur,ta- Aug.in lib.
men est parua ad illam magnam quam cepeşit æqualitas angelorum.quam qui nondū ha- senten. pro
bebat,& propter illam quæ iam inerat,perfectum:& propter istam quæ adhuc deerat,imper speri.
fectum se esse dicebat:minor ista iustitia facit meritum,maior illa,pręmium.Ideo qui istam
non sequitur,illam non assequitur.Vnde ait, Quicunq; perfecti sumus.i.perfecti currimꝰ. Augusti.de

Hoc sentite ,quod nondum perfecti sumus vt illic perficiamur , quo perfecte adhuc curri perfecta iu
mus:vt cūm venerit quod perfectum est,destruatur quod ex parte est.i.iam non ex parte sit, stitia homi
sed ex toto:qā fidei & spei res ipsa quæ videaţ succedet.Charitas vero quæ in his tribꝰ ma nis.
ior est non auferetur,sed augebitur & implebitur.In qua plenitudine,illud pręceptum cha-
ritatis implebitur,Diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo,& ex tota anima tua,&c.
B Nā cum est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ, non omnino ex tota anima diligitur
deus.Caro autē non dicitur cōcupiscere,nisi quia carnaliter anima concupiscit.Tunc vero
erit intus sine omni peccato,quia nulla lex erit in mēbris repugnans legi mētis.Tunc pror-
sus toto corde,tota anima,tota mente diliget deum,quod est summum præceptum.Cur er-
go non præcipitur homini ista perfectio,quanuis eam in hac vita nemo habeat? Non ēm
recte curritur,si quo currendum est nesciatur.Quomodo autem sciretur,si nullis præceptis
ostenderetur? Et siquid,quasi dicat,ita sentite sicut dixi:& si hoc feceritis,hoc vobis da-
bit deus. Quod si quid modo aliter sapitis quam sapiendum sit,in futuro,quia modo per
speculum videtis,& hoc Reuelabit vobis deus,quia clare faciet cognoscere , & se & alia
omnia quæ obscure modo videtis.Vel ita,quasi dicat,ita sentite vt dixi. Et siquid aliter
sapitis.i.imperfecte de deo & aliis. Et hoc,quod modo aliter sapitis,& de deo,& de omni-
bus,id est etiam hanc imperfectam cognitionem Vobis deus,per spiritum sanctum reue-
lauit.Vel ita,quasi dicat,ita sentite,vt dixi, Et siquid aliter sapitis,quam sapiendum sit,
vt paruuli sensu,id est si perfectam cognitionem de Christo vos habere putatis,si surrepit
vobis quod aliquid magni sitis:& hoc idem male vos sapere,per misericordiā suam Vo- Aug.in psal
bis reuelabit deus,similiter & de aliis erroribus.Probata vita vos liberabit,non statim ęter mo.cxxx.
num brauium dabit.Hoc,inquam,faciet,si humiliter sapietis, & de vobis senseritis. Qui
enim in pace catholica manet. Et siquid aliter sapitis quam oportet,deus humili reuela-
C bit.Si autem illud superbus defendit & pertinaciter astruit contra pacem ecclesię, deus abii
cit : quia superbis resistit deus,humilibus dat gratiam. Veruntamen,modo,quasi dicat,
imperfecti sumꝰ,aliter sapimus modo: Sed tamē,necesse est Vt,omnes de illo Idem sa-
piamus,credendo Ad quod peruenimus,fide & scientia,& etiam opere compleamus.Vn-
de subdit, Vt in eadem regula,id est rectitudine viuendi Permaneamus,& sic reuelabit
deus quod aliter sapimus. Vel ita,ab illo loco, Et siquid,quasi dicat,ita sentite,vt dixi.

Et siquid aliter sapitis,id est siquid melius ad cultum dei excogitaueritis, & hoc donum Ambrosius
dei esse sciatis:quia Hæc reuelabit deus vobis.sed ne qua præsumptio inde oriretur,sub-
dit, Veruntamen.q.d.& si aliter sapitis, Veruntamen.teneamus Id ad quod perueni-
mus,vt.s.idem sapiamus:& in eadem regula fidei,& doctrinę,& vitę Permaneamus. hoc
est,non extra regulam disciplinæ sapere,sed quod commune sit & modestum in euangelica
veritate:& in his.s.fide & regula viuendi.

Imitatores mei estote fratres,& obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis
formam nostram.Multi enim ambulant quos sæpe dicebam vobis : nunc autem
& flens dico inimicos crucis Christi,quorum finis interitus , quorum deus ven-
ter est,& gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt.Nostra autem con-
uersatio in cælis est.Vnde etiam saluatorem expectamus dominum nostrum Ie-

ſum Chriſtum,qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori D
claritatis ſuæ,ſecundum operationem virtutis ſuæ quæ etiam poſſit ſubiicere
ſibi omnia.

Aimo Eſtote imitatores,o Fratres,i fide & dilectione:vt ſicut ego credo,operor & doceo,ita & vos faciatis,& ſi me præſentem nõ habetis, Obſeruate,i.diligẽter inſpicite & imitamini eos Qui ita ambulãt ſicut habetis formam noſtrã,i.imaginẽ vitæ noſtræ,ſ.qui ita credũt,
Ambroſius viuunt,docẽt. Sicut ego,i.mihi ſimiles imitamini,Vult illos eſſe ſollicitos ne prauorũ hominum ſubtilitate capiãtur.Et notẽt quemcunq; qualiter conuerſetur & doceat,vt his iungantur in quibus ſenſus magiſtri ſui agnouerunt. Multi eñ,&c.q.d.dico vt eos obſeruetis qui ita ambulant. Multi eñ ſunt,qui aliter Ambulant,non ſentiẽtes nobiſcum de legis abolitione:ſed legem cum euangelio tenendam eſſe prædicantes. Quos ſæpe,dum præſens eram apud vos, Dicebam inimicos crucis Chriſti,Nunc autẽ idem dico,& flens,tum pro illorũ perditione,tum pro ſimplicium ſubuerſione.Illos inimicos crucis eſſe dicit,quia qui carnales obſeruãtias inducunt,crucem ſuperfluam aſſerunt, Quorum finis,eſt ætern⁹ Interitus,i.in fine eorum,erit eis æterna pœna, Quorum deus eſt ipſe vẽter eorũ.Quic-
Aug.in lib. ſenten. pro ſperi. Ambroſius quid faciunt,pro vẽtre faciunt,quaſi ipſum ventrem colẽtes,Hoc enim ab homine colitur, quod cæteris plus diligit.Vnde quia deus maior eſt in omnibus rebus & melior,plus omnibus diligẽdus eſt vt colatur,Illi autem ventrem deum faciunt,qui ita laborant de edendis, E
quaſi in eſca eis ſit ſalus:vel venter deus ſit. Et gloria,alia litera eſt, In pudẽdis ipſorũ.i. ipſi gloriantur in pudendis circuncisis. Qui tales ſapiunt.Hoc eſt eñ terrena ſapere.ſ.in talibus gloriari,Qui autem ſpiritualia ſapit,in fide,& ſpe,& charitate gloriatur. Vel ita, Quorum deus venter eſt,i.eſcas quæ ventri ſunt,deum faciunt,dum eas iuſtificare homines dicunt.& Gloria eorum eſt in confuſione ipſorum,i.in talibus,vnde confundi & erubeſcere poſſunt,dum per animalia ſe iuſtificari credunt. Vel, Gloria eorum,temporalis eſt In confuſione ipſorum,i.perducet eos ad confuſionem æternam, Qui terrena ſapiunt,
Aimo quia in terrenis nil niſi quod vident intelligunt legalia,non ſpiritualiter ſed terrene intelligentes. Noſtra autẽ cõuerſatio,quaſi dicat,illi ita praue ambulant:ſed Noſtra cõuerſa
Ambroſius tio,& ſi adhuc ſimus in terra, Eſt in cęlis,vbi eſt ſpes vera,i.viuendo & intelligendo ſimiles angelis:propter quod præter commoda quæ iam habemus,deum expectamus.& hoc eſt quod ſubdit, Vnde etiam dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſaluatorem,animarũ iam, & quandoq; corporum Expectamus,venturũ.Qui cum venerit, Reformabit,q.d.hoc de eo Expectamus,quod ſicut iam reformauit animas,ita reformabit corpus Humilitatis.i.
Aimo deiectionis Noſtræ,quod per mortem in puluerem & vermes humiliamur, Reformabit,dico,ita quod erit Configuratũ corpori claritati eius.i.aſſimilabit corpori ipſi⁹ in claritate quam habuit in transfiguratione,vel in reſurrectione.Quod vtrũq; facere poteſt Secundum F
operationem.i.potentiã operãdi Qua poſſit,non ſolum corpus reformare,ſed etiã Subiicere ſibi omnia.i.hoc poteſt facere ſecundum potentiam operandi,qua ſibi ſubiecit omnia, & quia reformabit corpus noſtrum,

CAPVT IIII.

Taq; fratres mei chariſſimi & deſiderãtiſſimi,gaudiũ meũ & corona mea,ſic ſtate in domino chariſſimi.Euchodiã rogo & Syntичen deprecor,idipſum ſapere in domino.Etiã rogo & te Germane compar,adiuua illas quæ mecum laborauerunt in euangelio cum Clemente,& cæteris adiutoribus meis,quorum nomina ſunt in libro vitę.Gaudete in domino ſemper,iterũ dico gaudete.Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus.Dominus enim ꝓpe eſt.Nihil ſolliciti ſitis, ſed in omni oratione & obſecratione cum gratiarũactione petitiones veſtrę innoteſcãt apud deum.Et pax dei quæ exuperat omnem ſenſum,cuſtodiat corda veſtra & intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu.

A Itaq; fratres mei chariſſimi & deſideratiſſimi,i.quos videre multũ deſidero. Vel, Deſideratis,i.qui me valde videre deſideratis:qui eſtis Gaudium meũ.ſ.de quorũ fide & opere gaudeo. Et corona mea,in futuro.i.per quos etiã in præſenti lætificor,& in futuro coronabor. Diſcipulus enim in agone victoribus,dignus erit corona magiſtri. Sic ſtate in domino,ſicut me & mihi ſimiles ſtare ſcitis:vel ſicut eſtis modo,& tũc eritis Chariſſimi. Euchodiam,&c.q.d.omnes moneo,ſed ſpecialiter Euchodiam rogo & Syntichen deprecor, quia plus de ea timeo. Sapere idipſum,quod dico non aliud:quia illud quod dico, Eſt in domino.i.ſecundum dominũ. Has etiam mulieres ſpecialiter rogat,quia hę religioſę prædicatores ſuſcipere ſolebant.& o Germane,proprium nomẽ qui es Compar.i.coadiutor meus in euangelio prædicando, Etiam te rogo adiuua, confortando illas pręmemoratas mulieres,ne deficiant. Quæ in euangelio mecum laborauerũt,mihi miniſtrando neceſſaria,& etiam Cum Clemente & cæteris coadiutoribus meis,laborauerunt miniſtrãdo etiã eis neceſſaria. Quorũ nomina.i.merita & pręmia qui veritatem tenent, Sunt ſcripta in libro vitæ,i.in prædeſtinatione dei:quia ſi diſcreti ſunt meritis,diuerſas manſiones habebunt in æterna domo pro diuerſitate meritorũ. Vnde in domo patris mei manſiones multæ ſunt. Liber vitę eſt prędeſtinatio dei,in quo omnes ſaluãdi præſcripti ſunt. Et eſt ſenſus, Nolite o Philippẽſes grauiter ferre quod omnes vos in epiſtola ſingularim non nominaui, quia etſi in ea non eſtis ſcripti,in libro tamẽ vitæ cõrinemini. Gaudete in domino ſemper. Lætatus in fide & in operibus eorum apoſtolus vt alacriores ſint,optat eos in hoc ſtudio proficientes,gaudere in domino ſemper.& ideo iterat vt ſe in eis vera affectione gaudere oſtendat.quaſi dicat,nomina eorum ſunt in libro vitæ.& vt idẽ eſſe vobis certiſſime credatur, Gaudete,non ad horam:ſed Semper:nõ in ſeculo,ſed In domino.i.omne, vnde gaudendum eſt,ſtatuite in domino,non extra. Sicut em̃ homo non poteſt duobus dominis ſeruire,ſic nemo poteſt in ſeculo gaudere & in domino. Amicus em̃ huius mundi,inimicus dei reputabitur. Multum inter ſe hæc duo genera differunt gaudiorum:ſuntq; omnino contraria,nec ſimul in eodẽ eſſe poſſunt. Vincat ergo gaudium in domino,donec finiatur gaudium in ſeculo. Illud ſemper augeatur,hoc ſemper minuatur,donec finiatur. Quid eſt ſeculi gaudiũ?breuiter dico, Seculi lętitia eſt impunita nequitia,ſ.luxuriari,in ſpectaculis nugari, ebrioſitate ingurgitari,turpitudine fœtere,nihil mali pati. Ecce gaudiũ ſeculi,nec caſtigari fame,vel belli timore,vel morbo,vel aliqua aduerſitate:ſed omnia in rerũ abũdantia,in pace carnis,in ſecuritate mẽtis malę agere. Ecce gaudium ſeculi. Magnę ergo miſericordię eſt,nequitiam impunitã non relinquere,ne gaudiũ ſit in ſeculo:& ne cogatur in extremo gehẽnę damnare,modo flagello dignaẽ caſtigare:bonum eſt nobis vt ſubueniat caſtigando. Ergo Gaudete in domino,non in ſeculo.i.in veritate,nõ iniquitate:in ſpe æternitatis,nõ in flore vanitatis.& hoc a deo nobis eſt neceſſarium,quod Iterũ dico,gaudete in domino, non vt quædam alia ſemel. Ideo hoc facite,quia hęc eſt Modeſtia,& rectus modꝰ vt in domino ſit omne gaudium.& hæc Modeſtia,ſit Veſtra,& per vos ſit Nota omnibus hominibus,vt per vos alii diſcant hoc. Vel ita, Gaudete,dico,& Veſtra modeſtia,morum,i. rationabilis cõuerſatio ſit oĩbus hominibus.ſ.fidelibus & infidelibus:fidelibus,vt imitentur: infidelibus,ne poſſint reprehendere & aliqui conuertantur. Exemplo eorum vult alios acquiri. Cum enim lucebunt opera illorum,non deerunt qui imitentur bonum illorum:& debetis facere quod monui,quia Dominus prope eſt.i.paratus dare quicquid opus eſt in ſpiritualibus vel temporalibus.& Ideo nihil,id eſt de nulla re Solliciti ſitis,id eſt timidi,id eſt ſe poſita mundi ſollicitudine promiſſa dei præ oculis habete. Sed in omni oratione & obſecratione,id eſt in prece quæ communiter ſit pro quibuſlibet hominibus,& de quibuſlibet rebus,vel ſimpliciter,vel cũ adiuratione. Petitiones veſtræ,de rebus neceſſariis quas vultis impetrare:facite Cum gratiarumactione. Qui enim vult aliquid impetrare,gratus debet eſſe de præteritis. Et ille,inquam,petitiones Innoteſcant apud deum.i.ita ſint vehementes,non tepidę,vt ad deum perueniant.i.compleantur. Diſtingue. Oratio & obſecratio communiter ſiunt ab aliquibus pro ſe vel aliis,& de quibuſlibet rebus. Petitio eſt de rebus nominatis neceſſariis. Vel ita, Petitiones veſtræ innoteſcant, vobis eſſe Apud deum, per tolerantiã.non apud homines per iactantiã. Non em̃ ſic eſt accipiendum tanquam deo innoteſcant eſſe apud deum. Hæc notitia ſit aſſiduitate orationis & vigiliæ. Vel, Innoteſcant,angelis qui ſunt Apud deũ,vt quodãmodo eas offerant deo,& de his cõſulãt,& quod

Ambroſius

Aimo

B

Auguſtinus

Auguſtinus de uer. euangeli

C

Ambroſius

Auguſt. ad probam in lib. de oran do deo.

A & audistis per vos Esse in me, hoc igitur agite, nō solum cogitare, sed actu implere. De⁹ dator pacis erit vobiscum, id est adiuuans vos hæc facere. Gauisus autem, hic commemorat quod sibi sæpe necessaria miserunt. Vnde alacritatem suam propensiorem factam ostendit, quia in quo negligentes facti fuerant adhibita solertia iterauerūt, vt memores facti apostoli sui fructus ei mitterent in horreo cælesti condendos. quasi dicat, Ad futura vos hortor. De præteritis autem Gauisus sum vehementer, & hoc in domino, non in dono propter donum. Vnde, Quoniam tandem post, scilicet post multa tempora. Aliquando, scilicet in aliquo tempore, quia non omni potuerant. Refloruistis, id est iterum sicut olim floruistis ministrando mihi necessaria: quæ ministratio dicit flos, quæ in fructus æter nę vitæ euenit. Vel, Repullulastis, a simili arborum, quia sterilitate aruerant, & quia mæ euerant. Refloruistis, dico, ita vt ostenderetis vos Sentire, misericordi compassione. quod pungebat me: Sicut & olim sentiebatis. Sentire, dico, Pro me, id est ad meam humilitatem, quia mihi prodest nostra compassio. Hæc commemorare valet ad incitationem. ne autem viderentur aliqua mala causa intermisisse, addit, Occupati autem. quasi dicat, modo refloruistis, sed Ante etatis occupati, id est impediti aliquibus aduersis. Quod autem gauisus sum, Non quasi dico propter penuriam, id est quasi pro rebus meam penuriam consolantibus, scilicet vt de penuria tristis, de ipsius gaudeam supplemento. Ostendit quod non sui causa in hoc opere eorum gaudet, sed propter profectum eorum. Nam de huiusmodi nec

B tristari solet, nec gaudere. Vnde subdit, Ego enim didici. i. in consuetudine habui, Sufficiens esse semper, id est contentus his In quibus sum, quia scio humiliari, quia inde non frangor: Et abundare, quia inde non erigor. Et institutus sum, a deo nō per me, qualiter debeam me habere. Vbiq;, id est in omni loco coram principibus, vel quibuslibet. Et in omnibus, id est in omni genere rerum, id est institutus Sum satiatus, ita vt non noceat satietas. Et esurire, ita ne deficiam. Et penuriam pati, quia nec de penuria contristor, nec de abundantia exulto: sciens quia abundantia frequenter extollit, & penuria tolerata diuitias cælestes acquirit. Omnia, &c. q. d. non solum scio ista, sed etiam possum exequi eo confortante qui me docuit. & hoc est quod ait, Omnia possum facere in eo. i. per ei⁹ auxilium, Qui me confortat. i. in Christo qui mihi possibilitatem tribuit. Veruntamen. q. d. pro rebus datis non gaudeo quibus carere possem. Veruntamen bene fecistis, quantū ad vos, quicquid iustum est facitis. & Communicantes, vestra bona Tribulationi meæ. Inde gaudet, inde pascitur, quia illi bene fecerunt: non quia eius angustia relaxata est. Ambrosius Aug. in lib. conf.

Scitis autem & vos Philippenses quod in principio euangelii quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi ecclesia communicauit in ratione dati & accepti, nisi vos soli: quia & Thessalonicā semel & bis in vsum mihi misistis. Non quia quęro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Habeo au

C tem omnia, & abundo. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis in odorem suauitatis, hostiam acceptam, placentem deo. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum secundum diuitias suas in gloria in Christo Iesu. Deo autem & patri nostro, gloria in secula seculorum amen. Salutate omnem sanctū in Christo Iesu. Salutant vos qui mecum sunt fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, Amen.

Scitis autem, vos mihi communicauistis, sed alii non. & hoc est quod ait, Scitis autē & vos Philippenses quod in principio euangelii quādo pfectus sum in Macedoniā nulla mihi ecclesia cōmunicauit tēporalia, nisi vos soli. Hæc memorat, vt talibus operibus quasi laude dignis magis studeant. Non communicauit, dico, In ratione dati & accepti, vt scilicet rationabiliter consideraret, quod deberēt dare carnalia qui accipiebant spiritualia. Nisi vos soli, dico, qui non solum quando vobis prædicaui mihi cōmunicauistis: Sed etiam Thessalonicā mihi semel & bis misistis necessaria in vsum, prçter quē nihil qurēdum est. Nō qa, q. d. dico vos bene fecisse, nō vt ego ipleat, sed vt vos inanes nō sitis. & hoc est qd ait, nō ideo dico hoc, Quia quęro datū. i. vt expleat datis reb⁹, Sed requiro fructū. i. bonā: & rectā voluntatem bonæ operationi adiunctam. Non enim tam gaudet subuentum esse suæ neces- Ambrosius Aug. de pastoribus

Auguſt. in lib.conf. ſitati, quam illorum gratulatur fœcunditati. Diſcerne inter datum & fructum: datum eſt, res ipſa quæ datur, vt nummus, potus, cibus, & huiuſmodi. Fructus autem, opera bona, & recta voluntas datoris. Vnde dominus in euangelio non ait ſimpliciter, Qui recipit iuſtum vel prophetam: ſed addit, in nomine iuſti vel prophetę: ſuſcipere prophetam vel iuſtum, datum eſt in nomine iuſti, vel prophetæ: hoc facere, fructus eſt. Heliam paviſſe leguntur coruus & vidua: ſed per coruum qui non in nomine iuſti, dato paſcebatur: per viduam fructu, quæ ſciebat quod hominem dei paſceret, & propter hoc paſceret. Non igitur quęro datum, ſed fructum donationis, abundantem in ratione veſtra: vt ſcilicet pro opere miſericordiæ, ratio veſtra habeat gratiam ſpiritus ſancti. Abundante, vero dicit, quia hoc eſt bonum, vnde bona proueniunt. Vel ita, Requiro fructum abundantem in ratione veſtra, id eſt vt fructus iuſtitiæ veſtræ abundans ſit, cum rationē deo redderetis de factis veſtris. Habeo autem, quaſi dicat, non quæro datum, ſed Tamen habeo omnia, quæ miſiſtis. Et abundo, non in vno vt alio egeam, ſed Repletus ſum acceptis ab Epaphrodito, muneribus, Quæ miſiſtis mihi in odorem ſuauitatis, quia iſta quæ miſiſtis placent deo, vt odor ſuauiſſimus. Comparatur enim orationi, quæ eſt incenſum dei. Vnde dicitur, Date eleemoſynam, & ipſa orabit pro vobis ad dominum. Miſiſtis illa, dico, ſcilicet Hoſtiam acceptam, placentem deo: quia hæc eſt hoſtia, qua datur vobis vincere hoſtes, quam acce- D

Ambroſius pit deus placide. Deus autem, quaſi dicat, vos me repleuiſtis: Deus autem meus impleat omne deſiderium veſtrum: quaſi dicat, vt mihi feciſtis, ita ſit vobis. Impleat, dico, Secundum diuitias ſuas, id eſt ſecundum quod diues eſt: & plus poteſt dare, quam quis mereatur. Impleat, dico, non in terrenis, ſed In gloria, æterna, & hoc In Chriſto Ieſu, per quem omnia. Vel ita, Impleat, dico, Quod eſt in gloria, quæ eſt In Chriſto Ieſu, id eſt in gloria Chriſti. Gloria enim Chriſti eſt implere deſideria ſuorum. Deo autem, quaſi dicat, deus impleat. Inde autem ei gratiæ agantur. & hoc eſt quod ait, Deo autem & patri noſtro, ſit Gloria, vſq; In ſecula ſeculorum, Amen. Salutate omnem ſanctum. Sanctum, dico, In Chriſto Ieſu. quaſi dicat, quod ſanctum eſt a Chriſto Ieſu. Salutant vos qui mecum ſunt fratres: Salutant omnes ſancti, maxime autē qui de domo Cæſaris ſunt. Omnes ſignificat propenſiorem affectum habere circa illos. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, ſit Cū ſpiritu veſtro. i. cum ratione veſtra, vt ſana ſit ſemper, & in ſpiritualibus abundet, Amen. E

Argumentum in Epiſtolam ad Coloſſenſes.

C Oloſſenſes, & hi ſicut Laodicenſes ſunt Aſiani, & ipſi præuenti erāt a pſeudoapoſtolis. Nec ad hos acceſſit ipſe apoſtolus, ſed & hos per epiſtolam corrigit. Audierant enim verbum ab Archippo, qui & miniſteriū in eos accepit. Ergo apoſtolus iam ligatus ſcribit eis ab Epheſo per Tychicum diaconem, & Oneſimum acolythum. F

CAPVT I.

AVLVS apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei, & Timothęus frater, his qui ſunt Coloſſis, ſanctis & fidelibus fratribus in Chriſto Ieſu: Gratia vobis & pax a deo patre noſtro. Gratias agimus deo & patri domini noſtri Ieſu Chriſti ſemper pro vobis orantes, audientes fidem veſtrā in Chriſto Ieſu, & dilectionem quam habetis in ſanctos omnes propter ſpem quæ repoſita eſt vobis in cælis, quam audiſtis in verbo veritatis euangelii quod peruenit ad vos ſicut & ī vniuerſo mūdo eſt: & fructificat & creſcit, ſicut in vobis ex ea die qua audiſtis & cognouiſtis gratiam dei in veritate, ſicut didiciſtis ab Epaphra chariſſimo conſeruo noſtro, qui eſt fidelis ꝓ vo

A bis minister Christi Iesu. Qui etiā manifestauit nobis dilectionē vestrā in spiritu.

PAulus apostolus. Hanc epistolam scribit apostolus Colossensibus. Colossenses autē sunt
Asiani, quibus non ipse apostolus prędicauit, sed eius discipuli Archippus, & Epaphtas.
Archippus vero in eos ministerium accepetat: Epaphras autem ab eis oriundus ab aposto-
lo instructus, doctrinam Archippi confirmauerat. Atchippo ergo ptædicanre, & prædica-
tionem eius Epaphra confirmante, gratiam Chtisti didicerant. Superuenerunr autē pseu- Ambrosius
doapostoli qui eos euertere nirebanrur, carnales obseruantias prędicantes, & philosophicis
disputationibus simplicitatem eorum irretire conantes. His igitur superuenientibus, & car
nales obseruantias prędicantibus, in dubium illis venetat, quibus potius credendum esset.
Vnde Paulus, cuius auctotitas celebris erar, quasi medius iudicat quæ potius sint tenenda,
scribens eis ab Epheso. Describit autem Christum & eius beneficia, ostēdens quomodo suf-
ficiēs est ad omnia. Carnalia vero prorsus improbar, vt deinceps syncere fidem Christi te-
neant. Instruit etiam illos moraliter, confirmans quicquid illi, scilicet Archippus & Epa-
phtas, docuerant. Et est intentio eius in hac epistola confirmare Colossenses in eadem
fide & doctrina, quam a discipulis eius acceperant, & non in aliquo ptæter Christum spem
ponendam esse docere. Modus tractandi talis est, Solito more salutationem præmittit: qua
præmissa, de bonis eorum gtatias agit: & fidem & dilectionem eorum commendans, orat
B vr perficiantur in Christo, cuius beneficia & primatum secundum vtranque naturam com-
mendat. Deinde sui ministerii dignitatem commemorans, monet ne per philosophiam vel
legis cętimonias seducti, a Christo recedant. Tandem & omnes simul & separatim secun-
dum ætates, & sexus & conditiones moraliter instruit. In fine, Archippum commonet, sol-
licitum fore suscepti ministerii. Præmittēs autem salutationē, ait, Paulus, Cognito omni-
bus nomine, Apostolus Iesu Christi: nota omnibus dignitate. Recte hic apostolum se no-
minat, quia eriam his apostolus erat, quibus per discipulos suos prædicauerat. Ecce auctori-
tas dicēdorum. Apostolus, dico, non per iram, sed Per voluntatē dei, quod nō pseudo sunr.
Et Timothæus frater, qui est vir magnæ authoritatis, hæc scripsit, His fratribus q sunt
Colossis, & sanctis, & fidelibus. i. & maioribus & minoribus. & quod ipsi sunt sancti & fide-
les, hoc est, In Christo Iesu. i. per gratiam Christi, nō vi legis. Er in scribēdo prius salutat,
hoc modo, Graria sit vobis. i. remissio peccatorū, Et pax, mētis & reconciliatio ad deū,
A deo patre nostro. Gratias, &c. Ostēdit bona esse quę receperūt dum gratias p eis agit,
dicēs, Grarias agimꝰ deo patti: quia enī deꝰ & pater est, & potest, & vult. Parri, dico, Do
mini nostti Iesu Chtisti, per quē nobis omnia bona præstantut. Nos, dico, etiā Sempet orā
tes pto vobis, vt ctescaris in meliꝰ. Audiētes. Ecce hic ostēdit vnde gratias agit. Et est or
do, Gratias agimus Audiētes fidem vestrā, esse In Chtisto Iesu, qua creditis Christū deū
& hominē esse: Et, audiētes Dilectionē quam habetis, non vtiq otiosam, sed operis exhi
C bitione ptouenientis ex ea ostensam: In omnes sanctos, & hoc non pto humana laude, vel
pro terreno emolumenro: sed Proprer spem. i. rem speratam, Quæ, ramen modo non ap-
patet, sed Reposita est vobis, ab ærerno reddēda In cælis. Et quasi quęreret, quomodo er-
go ram latens speratur? subdit, Quam, vt certam haberetis, In verbo audistis quod vtiq
tenēdum est: quia est verbum Veriratis euangelii. i. & plene verum, & bonum nūtium. Ne
ergo alibi illam spem quęratis, quam prius intellexistis: Quod, euangelium: non vos primi
habuistis, sed per alios Peruenir ad vos, nec soli habetis. Vnde subdit, Sicut, &c. q. d. per-
uenir ad vos, dico, ita pure & vere Sicut, per me & alios venit in vniuersum mundum. Er,
adhuc est manens In vniuerso mundo, quasi dicat non est vobis minus factum, quam aliis
ecclesiis. Et, cum sit in mundo euangelium, Fructificat ibi, id est homines fructificare fa
cir per bona opera. Et crescir. i. exctescere facit augmento scienrię, & numero fidelium. &
non id facit pet hoc quod alii plus habeant, quam vos: sed ita hoc facit Sicut est in vobis.
& ideo nil debetis superaddete. Est in vobis, dico, Ex ea die, qua primum per Archip-
pum Audistis, credendo: & Cognouistis, discernendo, quasi dicat, non supetuenientes,
scilicet pseudo audistis & cognouistis: sed pet ptimos, scilicet per Archippum & Epa-
phtam. Quid audistis? scilicet Gratiam dei in veritate, id est quod totum sir vere ex
deo. Sicut, &c. quasi dicat, ita a ptima die audistis veritatem ab Atchippo, Sicut, postea
Didicistis, veritatē esse ab Epaphra, prædicationē Archippi confirmante: vt in ore duorū

vel trium,&c.Epaphta,dico, Charissimo conseruo nostro,quia nobiscum prædicator est. D
Qui est fidelis minister Christi Iesu.i.a Christo electus,vel qui dona Christi ministrat,
vel Christo offert bonorum operum vestrorum sacrificia.& hoc non pro rebus vestris,sed
Pro vobis.i.pro salute vestra:quia salutē vestrā desiderans,cœpit adiuuare Archippum.
Qui etiam manifestauit nobis dilectionē vestrā,habitā ad deum & ad proximū,fundatam
esse In spiritu,non in carne,quia pro spiritualibus non pro carnalibus diligitis.

Ideo & nos ex qua die audiuimus,non cessamus pro vobis orantes,& postulātes vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni sapientia & intellectu spirituali,vt ambuletis digne deo per omnia placentes,in omni opere bono fructificantes & crescentes in scientia dei,in omni virtute confortati secundum potentiā claritatis eius,in omni patientia & longanimitate cum gaudio gratias agentes deo & patri,qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.

Ideo & nos.Supra dixit se orare pro illis.Ecce hic ostendit quid orat.q.d.quia tales estis,
Ideo & nos ex qua die audiuimus,hoc de vobis Non cessamus pro vobis orantes & postulantes,quasi pro meritis quæ pro vobis exhibemus, Vt impleamini in agnitione volūtatis eius.i.plene cognoscatis quid deus velit,& quid non,& hoc per partes exequitur.s.impleamini In omni sapiētia,rerum quæ sunt actiuę vitę, Et intellectu spirituali.i.cognitione spiritualium rerū quæ sunt contēplatiuę vitę.Et magnū est vtiq; plene scire quid de[9] velit in omnib[9] rebus actiuę vel contēplatiuę vitę.Impleamini,dico,ita Vt,postea Ambuletis bene operando.i.agatis opera bona, Digne deo.i.ita vt deceat deum.s.vt faciatis prout diuini honoris dignitas exigit.Vel, Digne deo.i.ita vt sitis digni eo pmio,ita.s. ambuletis Per omnia,negotia actiuę vitę & contēplatiuę. Placētes,deo,& In omni bono opere fructificantes,in maius:& per hanc vitę puritatē Crescētes in sciētia dei.i.in cognitione deitatis.Incremētum operum eorum cum scientia fieri vult vt non ignorēt fidei suæ spem.i.rem speratam quam crederēt. Tunc em̄ firmi & stabiles erunt,si aduertant quæ pro fide promissa sunt. In omni,&c.Oramus vt ita impleamini & promoueamini,& post hāc promotionē oram[9] ne relabamini.Vos,dico, Cōfortati,a deo In omni virtute.i.in castitate,& cæteris.Confortati,dico, Secundum potētiam claritatis eius.i.ab eo qui vos illuminare potuit.Vel ita,Confortati,dico, Secundum potētiam claritatis eius.i.secundum quod ille bene potest vos confortare qui est claritas patris.i.filius.vel secundum quod vobis clatam cognitionem dedit.Vos,dico,manentes In omni patiētia,contra aduersa habita, Et in lōganimitate,diutini laboris.& hoc Nō ex tristitia,vel ex necessitate,sed Cū gaudio gratias,&c.Hactenus dixit vnde gratias egit,& quid orat eis.Hic iam incipit ostendere quod lex non prodest,sed nocet:& Christus sufficit ad omnia bona:quod possunt scire ex eo,quia ipse & alii apostoli qui in legalibus fuerant,eis dimissis ad Christum confugerant.q.d.pro vobis oramus.Vos,dico, Gratias agētes deo & patri,qui solus potest tecreare,quia deus:& vult,quia pater.qui etiam vos,gentiles,sicut nos Iudeos Fecit dignos in partē sortis sanctorum.i.in participationē hæreditatis,quæ sorte datur sanctis.i.diuina voluntate. Voluntas em̄ dei in humano genere sors est,apud quē non est iniquitas,sed oia facit per iustitiam,& si occultā:per quam hęreditas æterna datur,quibus vult.Vnde & ipsa hæreditas sors dicitur,quæ non meritis sed electione diuina datur sanctis.s.patriarchis & prophetis,& ideo per gratiam non per legem quærenda est.Per gratiam enim dignatus est aduocare & inducere gentes in promissionē Iudæorum.Dico,quod nos fecit dignos:& hoc non in lege,sed In lumine.i.per eum qui est lumē de lumine,cui[9] gratia illuminant:quod lex non potuit præstare.Vel, Dignos nos fecit,ponendo nos In lumine,in clata cognitione,a qua deuians cadit in tenebras.

[Left margin notes: "Ambrosius" (beside "tione deitatis"); "August. in psal.xxx." (beside "voluntate"); "Ambrosius" (beside "prophetis"). Right margin letter "B" beside "pleamini"; "E" beside "fugerant".]

Qui eripuit nos de potestate tenebrarum,& transtulit in regnū filii dilectionis suę,in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum.Qui est imago dei inuisibilis,primogenitus omnis creaturæ:quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cælis,& in terra visibilia & inuisibilia.Siue throni,siue dominationes,siue principatus,siue potestates,omnia per ipsum & in ipso creata sunt.Et ipse

A est ante omnes,& omnia in ipso constant.Et ipse est caput corporis ecclesiæ: qui
est principium primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenē.
Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare,& per eum reconcilia
ri omnia in ipsum,pacificans per sanguinem crucis eius,siue quæ in terris,siue quę
in cœlis sunt.

Qui eripuit nos &c.q.d.Qui ita dignos nos fecit,quod in baptismo, Eripuit nos,simi-
liter & vos, De potestate tenebrarū.i.ignorantię peccatorum,dæmonū qui vere domina-
bantur nobis.Diabolus enim & angeli eius captiuauerant prædestinatos ad dei gloriam, a Augus.in psal.V.
redemptore autem nostro foras missi qui dominari infidelibus solebant intrinsecus,fideles
oppugnant extrinsecus, sed non expugnant. Et transtulit,nos de mundo, In regnū fi
lii.i.vt essemus regnū filii.De quo ipse dicit,Regnū meum non est de hoc mūdo.Nō ait nō Aug. super Ioannem.
est hic,sed nō est hinc,qa peregrinat quidē in mūdo: sed est in mūdo.Regno eñ suo dicit,
de mūdo nō estis,sed ego elegi vos de mūdo.Erāt de mūdo qñ ad mūdi pricipē pertinebāt.
Vel ita, Eripuit nos de potestate tenebrarū.i.de inferno in quo tenebamur a diabolo tā
ex proprio quam ex delicto Adæ. Et transtulit, nos, In regnū.s.quando attollens nos de
imo tartari, induxit in cælū cum vero filio suo.Iam enim credentes qui fixa mente deuoti
B sunt exeuntes de seculo,duce dextrę patris angelo,inducuntur in cælū.Filii dico, Dilectio
nis suæ,quo s.s.diligit.Ita & nos per eū diliget:sine eo odiosi erimus.Attende diligenter q Aug.in xV de ciui.dei.
dicit, Filii charitatis suæ.Si charitas qua pater diligit filiū,& patrem diligit filius,inef-
fabiliter communionem demonstrat amborum,quid conuenientius,q̃ vt ille proprie dica-
tur charitas,qui spiritus est cōmunis ambobus! Alioquin si in illa trinitate solus spirit⁹ est
charitas,profecto & filius non solius patris,sed etiam spiritus sancti filius inuenitur. Non
enim dixit filii sui,quod si diceret verissime diceret:sed ait, Filii charitatis suæ. Filius er-
go est etiam spiritus sancti,si non est in illa trinitate charitas dei,nisi spiritus sanctus:quod
cum sit absurdissimum,restat vt non solum ibi sit charitas spiritus sanctus,sed propter illa
de quibus satis disserui,proprie sic vocetur.Quod vero dictū est, Filii cha.suæ.nihil aliud
intelligatur q̃ filii sui dilecti,q̃ filii substantiæ suæ.Charitas enim patris eius natura atque
substantia est,vt sæpe diximus,& ideo filius charitatis eius,nullus est alius q̃ qui de substan
tia eius est genitus. In quo habemus &c.q.d.transtulit nos in regnum filii per quem & re-
demit nos.& hoc est quod ait, In quo,filio,nos Iudæi, Habemus redemptionem. Aliter
non iremus in cælum.Redemptio est destructa potestate diaboli,facultas libertatis,quæ vo
bis est data fuso illius sanguine qui nullum habuit peccatum. Vt quia diabolus illos merito Augustinus de trin.
tenebat quos peccati reos conditione mortis obstrinxit,hos per eū merito dimitteret, quē
nullius peccati reū immerito pœna mortis affecit.Hac iustitia victus, & hoc vinculo vin
C ctus est fortis,& ideo nō est opus aliis hostiis:quia per eum, Habemus redēptionē & remis-
sionem peccatorū.Cotidie si peccamus,& non est opus aliis.& bene hæc per eū fuit,qa ipse
est, Qui est imago,dei patris.i.plene similis patri,& de patre.Imago ergo patris est, qa de Augus.de decem cor.
ipso est,& nihil distat ab ipso.Non ita homo est imago dei.Homo enim est imago dñi imi
tando,sed non qualis imago est filius.Aliter enim est imago dei in filio, aliter in homine:
sicut aliter est imago regis in nūmo,aliter in filio.Nos sumus numm⁹,in quibus imago dei
est:Christus est filius,qui hoc est quod pater.Nulla imago dei coli debet,nisi illa quæ hoc est Augus. ad Ianuarium.
quod ille:nec illa pro illo,sed cum illo.Imago dei,dico, Inuisibilis.i. incōprehensibilis,nec
cœpit cum creatura,imo ipse Primogenitus omnis creaturæ.i.ipse solus,& ante omnem
creaturam est genitus. Alia sunt creatura ante quæ omnia ipse est genitus. Hic ostendi-
tur coęternus patri.Et vere genitus est ante omnem creaturam,quia In ipso.i.per ipsum,
Vniuersa condita sunt.Ecce hic ostenditur coomnipotens patri,& ita in nullo filius mi-
nor est patre. Vniuersa dico,quæ sunt In cęlis & in terra visibilia,vt sol & luna. Et inui-
sibilia,vt angeli & animæ. Siue throni,siue dominationes,siue principat⁹,siue potestates,
etiam hæc altissima,per eum facta sunt. Omnia,prorsus, Per eum creata sunt,quia etiā
elementa.vnde omnia. Et in ipso sunt.i.ipso authore viuūt. Vel, Omnia per ipsum crea
ta sunt,& ita per ipsum,quod ante erant vita in ipso. Vel ita, Per ipsum omnia creata sūt,
& omnia In ipso sunt.i.eum non excedūt,quia immensus est,& ideo extra substantiā eius
esse non possunt. Et ipse,non modo æternitate,& potentia,sed etiam dignitate, Est an-

te omnes, nullus est ei æqualis, etiam secundum quod homo est. Et sicut omnia creauit: ita D
Et ipso constant omnia. Qui omnibus secundũ diuinitatem infusus omnia sustinet & regit. Et cũ talis sit ipse secundũ etiam hominis naturam, Est caput corporis, sui. s. ecclesiæ quæ vnita est Christo gratia & natura vt capiti. Dum igitur dicitur caput corporis. i. ecclesiæ, quia ita se habet ad ecclesiam, sicut caput ad corpus. Prouidet enim ecclesiæ, & regit eã, & in ipso sunt omnes spirituales sensus ecclesiæ, vt in capite omnes sensus corporis. Sicut enim anima totũ corpus nostrũ animat & viuificat, sed in capite omnibus sensibus sentit, ideoq; capiti cũcta subiecta sunt ad operandũ: illud autem supra locatum est ad consulẽdũ, quia ipsius animæ quæ consulit corpori, quodammodo personã gerit caput: ibi enim omnis sensus apparet: Sic in vniuerso populo omnium sanctorũ, tanq̃ vni corpori, caput est homo Christus, quos omnes ab Abel vsq; ad vltimũ iustũ sapientia dei illuminat, quæ plenius fuit in Christo. Aliter enim cæteri sapientes sunt, aliter homo Christus, qui ipsius sapientiæ p quam fiũt sapientes quicunq; homines, non solum beneficiũ habet, sed etiam personã gerit, veritate ipsius & gratia plenus: & ideo omniũ qui de plenitudine eius accipiunt, caput est. Ex quo apparet, quod sapiẽtia dei. i. verbũ non sic assumpsit illum hominem vt cæteros, sed multo excellentius, multoq; sublimius, quomodo ipsum solum assumi oportuit, in quo sapientia hominibus appareret, sicut eam visibiliter decebat ostendi. De cæteris enim sapiẽtibus recte dici, quod habeãt in se verbum dei per quod facta sunt omnia: sed de nullo eorũ E recte dici potest, Verbum caro factum est. Homo ergo excellẽtius assumptus, quasi personã sapientiæ dei gerit, vt caput, in quo omnes sensus, personam animæ quæ totum corpus viuificat. Sed cum ecclesia ab Abel cœperit, quomodo homo Christus caput est eorum qui tũc fuerunt? Bene, quia ipse Qui est principium ecclesiæ, secundũ diuinitatem. i. fundator ecclesiæ, quia omnes iustos qui ab Abel vsq; ad vltimum iustum generantur virtute diuinitaris & misericordiæ suæ dono illuminauit. Secundũ humanitatem etiam potest dici principium ecclesiæ. Quia super fidẽ humanitatis eius fundata est. Et bene. Ipse est caput & principium. i. rector & fundator, quia ipse est Primogenitus ex mortuis. Primus mortuorũ ad immortalitatẽ resurgens. Sicut enim natus est ante omnia de deo, vt om̃ia crearet: sic iterum de virgine natus homo primus resurrexit, vt q̃ creauerat restauraret, vt semper sit primus & princeps. Vnde subdit, Vt, per hoc Sit ipse in omnib⁹, tam prioribus, q̃ sequentibus, Tenẽs primatum. i. dominiũ, quia potest alios suscitare. Et bene primatum habet, non solum quia primogenitus est, sed etiam quia Complacuit, trinitati, Omnem plenitudinem inhabitare, & per eũ reconciliari omnia. i. placuit trinitati, quod in ipso *om̃is plenitudo* scientiæ & virtutum non modo esset, sed habitaret. Et reconciliaret omnia. i. Iudæos & Gentes. Attende q; plenitudo recte dicitur in ipso esse & manere, quia om̃ia potest per se vt nihil exceptũ sit, quod per eum non possit præstari. Vnde ait, Sicut pater vitã habet in se, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Sicut enim suscitat mortuos & viuificat: sic & filius quos vult viuificat. & sic ostenditur perfectus deus esse. Omnia, dico, tendentia In ipsum, qui est lumen verum & æternum. i. æterna veritas. Vel, Reconciliari ĩ ipso, F oblato deo placuit per ipsum reconciliari omnia. Et ipse est, Pacificans. i. pacificauit non gratis, non per aliam hostiam, sed Per sanguinem crucis eius. i. per mortem crucis ei⁹, quæ est turpior mors. Pacificauit dico, Siue quæ in cælis, siue in terris sunt. i. cælestia & terrestria, quia patet homini introitus in cælum. Vel, Quæ in cælis sunt. i. sanctos, qui iam sunt in cælo, & Quæ in terris. i. sanctos, qui adhuc in ista vita sunt.

Auguft. de agone Christiano rum.

Ambrosius

Et vos cum essetis aliquando alienati, & inimici sensu in operibus malis, nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibete vos sanctos & immaculatos & irreprehensibiles coram ipso, si tamen permanetis in fide fundati & stabiles & immobiles a spe euangelii quod audistis, quod prædicatum est in vniuersa creatura quæ sub cælo est, cuius factus sum ego Paulus minister, qui nũc gaudeo in possessionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius quod est ecclesia. Cuius factus sum ego minister secundum dispẽsationem dei, quæ data est mihi in vobis, vt impleam verbum dei: mysterium quod absconditum fuit a seculis & generationibus, nunc autem ma-

A nifestatum est sanctis eius,quibus voluit deus notas facere diuitias glo:ię sacra
menti huius in gentibus,quod est Christus in vobis spes gloriæ,quem nos annũ
ciauimus corripientes omnem hominem,& docentes in omni sapiẽtia vt exhibea
mus omnem hominem perfectum in Christo Iesu:in quo laboro certando secũdũ
operationem eius,quam operatur in me in virtute.

Et vos cum &c.q.d.Et vt specialiter loquar, Et vos,o Colossenses, pacificauit & recon
ciliauit deo, Cum.i.q̃uis esseris, Aliquando alienati a deo.i.nihil cũ deo habentes, Et
inimici,contradicendo.& hoc, Sensu,quia putabatis bene agere. Vel secũdũ aliam literã
potest legi,quod idem valet. Cum essetis aliquando & inimici sensus.i.consilii eius,quia
non receperunt quæ per Moysen mandauit deus deuotis idolis suis. Vos,dico,degẽtes actu
In operibus malis.Nunc autem.q.d. Aliquando tales etatis: Nunc autem,& in hoc tem
pore gratiæ non in alio,reconciliauit vos remissione peccatorum, In corpore carnis eius,
id est fragilitatis eius.i.in corpore suo passibili & mortali.& hoc, Per mortem eius.Recõ
ciliauit dico, Exhibere vos,ad hoc.i.vt tandem exhibeat.i.repræsentet vos Sanctos,vir
tutibus, Et immaculatos,a peccatis. Et,vsq; adeo quod Irreprehensibiles,quia tunc ni
hil mali erat in eis.Irreprehensibiles dico, Coram ipso,qui omnia videt. Vel repræsentet,

B Coram ipso,quia tunc ei p̃sentes eritis,videntes eum sicut est facie ad faciem,de quo dif
fidendũ non est.Si enim mortalis & mortuus potest reconciliare,iam immortalis potest o
mnia facere. Si tamen &c.Hic monet quod in fide Christi & spe perseuerent. Ideo enim
tot & tanta dixerat de Christo,vt ponant spem in eo solo,in quo omnia bona sunt, nõ ali
cui elementorum,vel angelorum se subiiciendos putent.Hic enim solus colẽdus,& ad hũc
non est æstimandus quisq̃.q.d.Exhibeat vos dico, Tamen,hac conditione, Si permane
tis in fide fundati.i.firmi,non fluctuantes. Et stabiles,vt per vos non recedatis. Et imo
biles,alio impellente a spe Euangelii.i.si estis stabiles in spe pręmii,& ab ea immobiles,quę
promittitur in euangelio.Si hæc fecerint,exhibebunt eos deo. Aliter enim non prodest eis
Christus.Quod euãgelium tenere debetis,quia Audistis.i.intellexistis.& prius est teneri. Ambrosius
Melius est viam veritatis non agnoscere,q̃ post agnitam retroire. Quod,euangeliũ Prę
dicatum est,& manet, In vniuersa creatura quæ sub cælo est.i.in vniuersis hominibus qui
sunt noua creatura,quotquot vbicunq; sunt. Vel ita, Prædica. in vniuersa creatura noua, Ambrosius
hoc non mutatur. Quæ, tñ noua creatura modo Est sub cælo,adhuc peregrina, sed tã
dem perueniet ad gloriã. Cuius,euangelii prædicandi, Ego Paulus factus sum minister,
& ita potestis scire quod verũ est. Qui nũc,Ephesi positus in carcere pro euãgelio, Gau
deo in passionibus,quia non credentes proficiũt.Quas sustineo, Pro vobis,confirmandis
in veritate euãgelii. Et adimpleo ea passionũ Christi q̃ desunt.Suas passiões dicit esse Chri

C sti:q̃a nr̃ę passiões,q̃ sumus Christi mẽbra,Christi sunt.Quasi eñ vnus hõ vna p̃sona est,ca August.in psal.lxi.
put cũ corpore.i.saluator cũ saluãdis.Si ergo ĩ mẽbris Christi es,quicq̃d pateris ab eis q̃ nõ
sunt in membris Christi,deerat passionibus Christi.Ideo additur,quia deerat, mensuram
implens,non superfundens.Tantum pateris,quantum ex passionibus tuis inferendum erat
vniuersæ passioni Christi:qui passus est in capite nostro,& patitur in membris suis. Ad cõ
munem hanc quasi rẽpublicã nostrã quisq; pro modulo suo exoluit quod debet ,& pro pos
sessione vitium nostrarum quasi canonẽ passionũ inferimus paratoria plenaria nostra pas
sionum non erit,nisi cum seculum finitum erit. Vel, Ea pass. Christi.i.quæ Christus susti
nuit,vel quæ me sustinere præcepit.quæ adhuc, Desunt adimpleo.i.paratus sum pati. &
hoc non in meis, Sed in carne mea. Vel,desunt non in carne ipsius Christi, Sed in car
ne mea.Et hęc patior, Pro corpore eius,multiplicando,quod Est ecclesia.q.d.non de alio
corpore dico nisi de illo quod est ecclesia, Cuius,corporis, Ego factus sum minister,vt ei
ministrem spiritualia.Minister dico, Secundũ dispensationem dei,q̃ data est mihi in vo
bis,id est ad hoc factus sum minister,vt ei demũ dispensem actu per gratiã apostolatus mi
hi crediti a deo in vobis. Vel ita, Cuius,euangelii, Ego factus sum minister,secũdũ dis
pensationem dei.i.secundum gratiam apostolatus mihi a deo dispẽsati. Quę data est mi
hi in vobis.Tantum est enim quod a meis discipulis pręedicatum est vobis,quantum si a me
ipso.Ministrum euangelii inter Gentes,a deo per Christum factum se esse dicit. Ad q̃d au
tem:ostendit.s. Vt mysterium,a deo susceptum per idoneum seruitium, Impleatur,quod

ignotum cũ a seculis fuit.s.mysteriũ natiuitatis ex deo,& natiuitatis ex Maria,& saluatio- D
nis Gentium & totius operis Christi. Vnde subdit, Vt imple.q.d. Data est mihi dispen-
satio ad hoc, Vt imple.& impletũ ostendam, Verbũ.i.dispositionem vel ordinationem
Dei.i.quod deus præordinauit de vobis Gentibus,vos.s.per Christi incarnationẽ salua-
ri. Hoc dicit,ne videatur salus nõ esse promissa Gẽtibus.Quod verbum est Mysterium.i.
Aug.in lib. confes. occultum.Quia si erat notũ,in principio erat verbũ,nusq̃ erat lectũ,verbum caro factũ est
&c.quæ ad sacramentum incarnationis pertinent.Vnde, Abscõdisti hæc a sapientibus,&
reuelasti ea paruulis.Quosdam enim Platonicorum libros ex Græca lingua in Latinam ver
sos vidi,& ibi legi,non quidem his verbis,sed hæc quidem omnino multis & multiplicib⁹
suaderi rationibus,quod in principio erat verbum,& verbũ erat apud deum:sed quod ver
bum caro factum est,non legi.Indagaui quippe in libris varie dictum,quod filius sit in for-
ma patris:sed quod exinaniuit se,non habetur in illis.Recte ergo illud verbũ dicitur my-
sterium.i.occultum. Quod abscõditũ fuit a seculis.i.a principio seculorũ:& abscõditum
fuit, Generationibus,omnibus,non cuidã parti tantũ,nisi cui per spũm sanctũ reuelauit.
Nũc aũt.i.in tẽpore gratiæ, Manifestatũ est,nõ omnibus, Sed sanctis eius, humilitate
paruulis. Nec his omnib⁹ plene innotuit,sed his tãtũ, Quibus voluit deus,ex sola gratia,
Notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius.i copiosam gloriam tam digni sacramen
ti,in quo sunt multa,s.fides,remissio,iustitia,dona spiritus sancti,futura beatitudo: & ideo E
dicit diuitias,sacramenti dico,existentis, In Gentibus:quod,sacramentum, Est Christ⁹
in vobis,Gentibus.i.illud sacramentũ est Christi incarnatio per quã saluantur Gentes. Ita
est in vobis,vt Sit spes gloriæ.i.vt per eũ speretis gloriam sine lege. Quẽ.i.qualẽ Chri-
stũ, Nos,Apostoli Annũciamus,quod sine lege saluat Gẽtes.Nos dico, Corripientes.s.
arguentes,non solum vos, Sed omnem hominẽ,qui deuiat a veritate quã nouit. Et docẽ
tes omnem hominem.s.eos qui ignorãt veritatẽ.Vel contradicentes corripimus & conuin
cimus,& obedientes docemus.docentes dico, In omni sapientia,non sumus cęci vt pseu-
do:sed docemus, In omni sapientia.Vera sapientia est in disciplina dominica.s.cũ Chri
stus agnoscitur:quod Apostolus magna cum diligentia agere restat,vt erudiens hominem
in hac sapiẽtia,cõsũmatũ exhibeat eũ deo.Vnde subdit, Vt exhibeamus.i.offeram⁹ deo
in sacrificiũ, Omnem hominẽ,tam Iudęũ q̃ Gentilẽ. Perfectũ,nõ in lege, Sed in Chri-
sto Iesu.i.in intellectu mysterii Christi. In quo.i.in qua re.s.vt oĩs sit pfectus ĩ Christo. Et
laboro certando,contra rebelles. Secundũ operationẽ eius,quã operatur, In me virtute,
miraculorum.i.certo contra perfidos adiuuantibus me signis virtutũ,per quæ vita infide-
litatis comprimitur,vt qui verbis contradicunt, virtuti cedant.q.d. Labori meo adiungit
deus miracula ad confirmationem.

CAPVT II.

F

Olo eñ vos scire qualem sollicitudinem habeã pro vobis,& ꝑ his
qui sunt Laodicię,& quicunq; non viderunt faciem meam in car-
ne,vt consolentur corda ipsorum,instructi in charitate,& in omnes
diuitias plenitudinis intellectus in agnitione mysterii dei patris
& Christi Iesu,in quo sũt oẽs thesauri sapiẽtię & sciẽtię abscõditi.

Volo enim.q.d.Ideo hoc refero de me vobis,quia Volo vos scire qualẽ sollicitudinẽ ha
beam pro vobis,vt ea intellecta quæratis in Christo perfecti fieri.& recte ait, Pro vobis.
Non enim minus pro his quos non vidit sollicitus erat,q̃ pro his quibus præsens prædica-
uit:nec minori affectu diligebat quos non viderat,q̃ cæteros apud quos erat. Et non solum
pro vobis,sed etiam pro his, Qui sunt Laodicię,quia & hi a pseudoapostolis pręuẽti erãt.
& pro his adiacentibus vobis. Quicũq; non viderũt faciẽ meã in carne,& si sciẽtiã audie
runt.Et ad hoc intendo vt ipsi vobiscũ consolenẽ corda sua:ipsi dico, Instructi in chari-
tate,quam deus ad nos habuit,qui pro nobis filiũ tradidit.hoc si quis attendit,potest se in
hac miseria consolari, quia perpendit calcata superbia, per humilitatem,ad patriam pos-
August.de spiri.& lit. se reuerti. Viciorũ nãq; omniũ,supbia causa est.Ad hanc conuincendã atq; auferẽdã talis
medicina cęlit⁹ venit:ad elatũ hominem per superbiã Deus humilis descẽdit ꝑ misericor-
diam,gratiam clarã manifestamq; commendans in ipso homine. Quem tanta præ parti-

A cipibus suis charitate suscepit. Neq; enim ipse ita verbo dei cõiunctus, vt ipsa cõiunctio ne vnus filius dei, & idem ipse vnus filius hominis fieret, præcedentibus suæ volũtatis meritis fecit. Vnũ enim illũ esse oportebat: essent autem plures, si hoc fieri posset, non per dei propriũ donũ, sed per hominis liberũ arbitriũ. Hoc ergo præcipue ad humilitatẽ nobis cõmendatur. Et instructi in agnitione dei. instructi dico, per hoc tentando, In omnes diuitias plenitudinis & intellectus. i. in omẽs copias intellectus plenitudinis, vt perfecte de diuinis & humanis intellectũ habeant, vt de anima, & de supernis spiritibus. Aliter enim ad cognitionem dei nemo ascendit. Ideo dicit, Diuitias, vt de omnib⁹ intellectum plene habeat. Dico, Instructi, in agnitione dei, non dico quantum ad opera, sed in agnitione mysterii dei, vt sciatis. s. quod est secretũ & a paucis cognitũ, de essẽtia dei. Dei, dico, Patris Christi Iesu, vt sciatis. s. quod alia persona est pater a filio, q̃uis vnũ & idem sit in substãtia cũ illo. Ad quam cognitionem si tenditis, ad Christum tantum recurrite, quia ipse est In quo sunt omnes thesauri. i. omnes copiæ, Sapiẽtiæ, de diuinis. Et scientiæ, de humanis.

Sed absconditi, & ideo ne miremini si in Christo estis, & eas nondũ inuenistis, quia non omnibus patent nisi his qui petunt & pulsant. Vel aliis nõ mutatis, ita potest legi illud. Cõsolentur corda sua, dico, Instructi in charitate, & in omnibus diuitiis. Alia litera. Pleni. intellectus. Ad quid? Ad cognoscendũ Christi, quia est in Christo. Alia lit. i. verbũ caro fa

B ctum, per quod humiliatũ superbi redimuntur: & cum lego verbum caro factum est, in verbo intelligo verum dei filiũ, in carne agnosco verũ hominis filium, & vtrũq; simul deum & hominem vnam personam ineffabilis gratiæ largitate coniunctum: & ideo verbum caro factum, quod est Christus Iesus, habet thesauros sapientiæ & sciẽtiæ. Vnde subdit, In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hæc duo inter se ita distãt vt sapiẽtia de diuinis, scientia de humanis accipiatur. Vtrũq; in Christo agnosco. Et sapientiã in eo quod verbũ est apud deum, & sciẽtiam in eo quod nobiscum homo est. Omnia enim quę pro nobis verbum caro factum temporaliter fecit & pertulit, ad scientiã pertinent. Quæ autem verbum est sine tempore & loco, patri coæternum, & vbiq; totum, ad sapientiam refertur. Scientia ergo nostra Christus est: sapienria nostra, idẽ Christus est. Vnde, Plenum gratiæ & veritatis. Aliter totum secundũ aliam literam, quę est, Vt consolationem accipiant corda eorũ, cum fuerint instructi in charitate in omnes diuitias plenitudinis intellect⁹, ad agnitionem mysterii dei in Christo Iesu. In quo &c. Vult Apostolus animos eorũ fouere in charitate, & vt prompti fierent per epistolam agnitionem recipere sacramẽti dei, in Christo aduertentes has esse sapiẽtiæ & sciẽtiæ diuitias, si agnoscatur Christus, in deitatis suæ plenitudine adorandus. Et est ordo, Ad hoc tendo, Vt corda ipsorum con. ac. quod erit, cum fuerint Instructi in charitate, dei & proximi: & cum fuerint instructi, Ad cognitionem m. d. in Christo. i. in agnitionem Christi, in quo est omne mysterium. Omne enim mysteriũ sacramenti dei in Christo est, vt qui eũ cognoscit, omniũ notitiam etiam habere videatur. Vnde addit, Ipsi dico per hoc tendentes. In omnes diuitias plenitudinis intellectus. Diuitiæ enim sapientiæ & scientiæ sunt, si Christus agnoscatur, quia omnium potentiarum virtus in eo est. Ex eo eñ habent oẽs, quare & caput omnium dicitur, vt per ipsum omnes subsistere videantur. Vnde recte subditur, In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Omnis enim ratio scientiæ totius creaturæ supernæ vel terrenę in eo est qui est caput & author omnium cælestium & terrestriũ: vt qui hũc nouit, nihil vltra quęrat, nec sapientiam nec virtutem, quia agnouit eum in quo perfecta virtus est, perfectaq; sapientia. Quicquid alibi quæritur, hic perfecte inuenitur. Nam quid sapientius Salomone? quid prudentius Daniele? Quibus ideo præ cęteris deus sapientiam dedit, vt in Daniele & Salomone ostenderet infidelibus, se authorem esse sapientiæ totius. Quod infideles non putant, quia non legũt in euangeliis & prophetis astrologiam, geometriam, & alia huiusmodi. Quæ ideo despecta sunt a nostris, quia nihil ad salutem pertinent, sed magis mittunt in errorem, & a deo auocant, vt dum his student disputationũ ratiocinationibus curã animæ suæ non agant. Qui vero Christum nouit, thesaurum sapientiæ & scientiæ inuenit, quia id nouit quod vtile est.

(margin: Augustinus de trinit. August. de homine assumpto)

C (margin letter beside "sterium sacramenti")

Hoc autem dico, vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonum. Nã & si corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum gaudens & videns ordinem vestrum, &

firmamentum eius quæ in Christo est fidei vestræ. Sicut ergo accepistis Iesum D
Christum dominum nostrum, in ipso ambulate, radicati & superædificati in ipso,
& confirmati in fide sicut & didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione.
Videte ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam secundũ tra-
ditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.

Hoc autẽ &c. Cõmendata sui mysterii dignitate, monet eos ne malorũ colloquiis & astu-
tia iniquitatis sensus eorũ recederet a Christo. q. d. volo vt sitis instructi: hoc autẽ dico vt
non solum tendatis ad ea quæ nondũ habetis: *Sed vt nemo*, quantũcũq; sapiens vos deci-
piat, In sublimitate, vt videtur: quæ subtilitas vel sublimitas non est nisi *Sermonum*. i.
nisi in verbis. Quia sapientes mundi arte quadam, minutiis disputationũ irretire gestiunt
animas simpliciũ, vt traditione mundanarũ rerũ abstrahãt eos a spe quæ est in Christo. Nã
& si. q. d. Ne decipiat, dico, & recte: video eñ spiritu, quod apud vos geritur. Et hoc est quod
Ambrosius ait, *Nam & si, a vobis*, *Corpore absens sum, sed tamen*, *Vobiscum sum spiritu*. Sicut
& spiritus Helisei fuit cum Iezi in via euntis ad Naaman *Syrum*, vt acciperet sub nomi-
ne quæ ipse non mandauerat: quanto magis Apostolus ea quæ dixit poterat videre in spi-
ritu! Maior enim gratia fuit in Apostolis q̃ in prophetis. Ideo ait, *Spiritu vobiscum sum*.
Sanctis enim datum est in spiritu videre remota. Ergo sibi caueant illi quorum actus ma-
gistrum non latent. Vobiscũ sum, dico, *Gaudens & videns*. i. quia video, *Ordinem ve-* E
strũ. i. quõ vnusquisq; vestrũ secundũ ordinem suum viuit. Et, *Videns firmamentũ*. i. sta-
bilitatem *Eius fidei vestræ quæ in Christo*, est, non in lege. Per hoc promptiores eos facit
circa euangelium, quia gaudere se dicit in dispositione conuersationis illorum & fidei sta-
bilitate, vt scientes vnde placeatur deo, in eo fierent firmiores. Et quandoquidẽ bene sta-
tis, *Sicut ergo*, fidei fundamento, *Accepistis*, bona enim fuit acceptio. Accepistis inquã
Iesum Christum dominũ nostrũ, ita, *Ambulate*. i. proficite non extra eũ, *Sed in ipso*.
Ambulate, dico, vos minores. *Radicati*, in actiua vita vt arborum ad fructificandũ. Et,
vos maiores qui in contemplatione estis, *Super*, alios, *Aedificati*. & hoc, *In ipso*. i. in tẽ-
plo dei. vnde. s. aliis loquatur. & ambulate *In actione gratiarum cõfirmati in fide*, ambu-
late, dico, *Sicut & didicistis*. i. sicut accepistis, non aliter, & didicistis cognitione, & habe-
tis materiã gratiarum. Vos dico, *Abundãtes*, donis in illo, qui solus dat incremẽtũ: & in
Ambrosius hac ambulatione, *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam*, terrenam, per quam so-
lent seduci, qui cupiunt prudentes iudicari in mundo. & eandem significationem subdens,

Per inanem fallaciam. Terrena enim philosophia argutiis & subtilitate minutiarũ com-
ponitur, & decipit, dum verisimilibus causis & commentitiis rebus nil tam verum æstimatˢ
q̃ conspicitur, & intelligitur in elementis. quæ terrena philosophia. *Secundũ traditionẽ*
Aug. in ser. quodam *hominum*, agentium. *Secundum elementa mundi, & non secundum Christum*, in aliqua
parte. i. non est a deo ordinata, sed ab hominibus tradita. Tradiderũt eñ philosophi quos F
homines vocat, deum non posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel
mortuum reuiuere: cõsiderantes elementa. i. has creaturas visibiles, in quibus ex cõmixtiõe
seminis animalia generantur, & quod moritur non iterum viuit. Ideo monet traditionem
istam cauere velut inanẽ, & fallacem. Philosophiam dicit non a deo ordinatam, sed ab im-
becillitate ratiocinationis humanæ quę potentiam dei intra conscientiam suam coarctat
non aliter credens facere vel possę q̃ carnalis ratio suadet, quæ omnino cauenda est, q̃a mũ-
di cultrix est non dei, & a Christo retrahit in quo perfectio diuinitatis est, quia omnia ha-
bet quæ patet. Vel dum ait, *Secundum elementa*, illos tangit, qui quasi prudentius expo-
nunt idola dicentes. Iuno est aer. Neptunus est mare. Ideo cum diceret, *Secundum philo-
phiam, & inanem fallaciam*, addit, *Secundũ elementa mundi*, quasi admonens non qua-
lescũq; adoratores simulacrorũ, sed quasi doctiores interpretatores signorũ, cauendos esse.
Vel fallaciam appellat quod de lege dicũt pseudoprædicatores: & illa dicitur inanis, quia ĩ
hac falsitate nulla est vtilitas, quod solet esse aliquando in falsis. Philosophiam dicit ea qui-
bus hoc probare volunt, quod asserunt. Et est sensus, *Videte ne quis vos decipiat*, trahen-
do ad legis obseruantias, *Per prophetiam*, id est per rationes conquisitas ad probandum
vel improbandum, quod de lege dicitur. *Et per inanem fallaciam*. s. per illud quod proba-
tur. Ne quis decipiat dico, agẽs, *Secundum traditiones hominũ*. i. legalia. post exhibitam

A enim veritatem: lex non est traditio dei sed hominũ: & agens Secundum elementa mun-
di.i.secundum literalem sensum, qui & de mundanis est. Et non secundum Christum.

Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in il-
lo repleti qui est caput omnis principatus & potestatis. In quo & circuncisi estis
circuncisione non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circuncisione
Christi consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidẽ operationis dei
qui suscitauit illum a mortuis. Et vos cum mortui essetis in delictis & præputio
carnis vestræ conuiuificauit cum illo donans vobis omnia delicta, delens quod
aduersus nos erat chirographum decreti quod erat contrarium nobis.

Quia in ipso, Christo. Inhabitat plenitudo diuinitatis omnis.i.omnino inhabitandi,
vt etiam personaliter sit ei vnitus quod non est in aliqua creatura. Deus quidem vbiq; præ- August. ad
sens est, & vbiq; totus præsens, nec tamen vbiq; habitans, sed in templo suo tantum & capi Dardanum
tur habitãs ab aliis amplius ab aliis minus, sed de solo capite nostro dicitur. Quia in ipo
inhabitat plenitudo diuinitatis. & hoc, Corpotaliter, non hoc ideo dicit, quia corporeus
sit deus, sed verbo translato vsus est qa in templo manufacto olim non corporaliter, sed vm
B braliter habitauit.i.præfigurantibus signis. Oẽs eñ illę obseruantię vmbræ fuerunt futu
rorum. Non ergo quia diuinitas corpus sit, sed propter vmbrarum comparationẽ legalium, Aug. super
dixit. Corporaliter.i.completiue, quia in illo implentur omnia, vt quodãmodo sit corpus Genesim.
& impletio: vmbrarum legis.i.significationũ illarum ipse sit veritas. Sicut ergo ipsæ figurę
translatiue non proprie dictę sunt vmbrę: Ita cum ait plenitudinem diuinitatis in Christo
habitare corporaliter, translato verbo vsus est. Qui ergo dicit carnales obseruãtias neces-
sarias, dicit Christum non esse corpus vmbrarum, nec deum ad omnia sufficientẽ. Vel cer
te ideo dicit, Corporaliter, quia in Christi corpore quod sumpsit de virgine tanq̃ in tem- August. ad
plo habitat deus. Quid ergo interest inter caput & membra cætera, quæ etiã templum eius Dardanum
sunt? quia in capite nostro habitat omnis plenitudo diuinitatis, ita quod omni gratia ple-
nus est, sed non ita habitat in sanctis, sicut & in nostro corpore inest sensus singulis mẽbris,
sed non quantũ in capite. Ibi enim auditus, visus est, & olfactus, & gustus, & tactus. in cæte-
ris autem solus est tactus. Ita in Christo habitat omis plenitudo diuinitatis, quia ille est ca-
put, in quo sunt omnes sensus. in sanctis vero quasi solus tactus est, quibus datus spiritus ad
mensuram. Præterea est aliud quo intersit plane inter illud caput, & cuiuslibet membri ex-
cellẽtiam, quia singulari quadam susceptione hominis factus est homo ille vna persona cũ
verbo. De nullo enim sanctorum dici potuit vel potest, vel poterit, verbum caro factum est.
Nullus sanctorum qualibet præsentia gratiæ, vnigeniti nomen accepit. Vt quod est ipsum
C verbũ ante secula, hoc simul cũ assumpto homine diceretur, & est summa omnis intelligen
tiæ talis. In ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.i.veraciter & soli-
de. Et estis, q.d. In eo habitat diuinitatis plenitudo. Et in illo, q̃ ita plenus est. Vos estis
repleti, donis spiritus sancti, quod non sunt elementa. In credentibus enim spiritus san. ha
bitat, quod elementis concedi non potuit, quia indignum erat inuisibilem & incorporeum
habitare in substantia visibili & inuisibili. Audiant ergo & veniant cultores elementorum
& credant in Christum vt fiant maiores eorum quos nunc colunt. Ideo ait, In illo repleti
estis, qui creditis in Christo omnem plenitudinẽ habitare: quod negantes contra Christũ
sunt. Qui, Christus, Est caput, non modo hominũ, sed etiam Principatus & potestates,
angelicæ. Et vos ergo replere potest, qui supernos ciues replet. In quo. Monuit ne per pro-
phetiam a Christo recedant, nunc monet ne a pseudoapostolis seducti cęrimonias legis te
cipiant, quasi dicat, estis repleti in illo, In quo, non solum donis repleti estis, sed etiã Estis
circuncisi.i.purificati ab errore & mundo. Circũcisi, dico, Circuncisione nõ manufacta,
id est opere humano: vos dico manentes, In expoliatiõe corporis carnis.i.expoliati a cor
pore secundum quod erat carnis.i.carni subiectum, carnis seruiẽs desideriis: sed modo secũ
dũ q; spiritus, spiritale, spiritui seruiẽdo.i.in spiritu estis seruientes non in carne, a terrenis
ad cælestia, ab humanis ad diuina, ab errore ad diuinitatem conuersi. Vel ita, Estis circũ
cisi, circuncisione non manufacta, sicut fiebat legalis circũcisio.s.non facta, In expoliatio-
ne cutis. Alia litera, Carnis, quia ibi.s.in carnali circuncisione nihil fit nisi quod cutis au-

fertur. In eodē sensu pōt legi litera nostra sic, nō manufacta, In expoliatione corporis car- D
Augustinus de trinit. nis.i.corporis quod est caro. Non igitur duas res intelligi voluit, quasi aliud sit caro, aliud corpus carnis: sed qa corp⁹ multarū rerū nomē est, qarū nulla caro est, qa nō omē corpus caro est. Nō inquā tali circūcisiōe circūcisi estis, Sed ī circūcisione Iesu Christi.i.circūcisiōe spiritali, vbi oīa vitia āputata sūt, qa solus Christ⁹ facit. Cōsepulti. Itē, Hoc in Christo cō secuti estis, quia estis consepulti. In baptismo.i.ad similitudinem sepulturæ eius, baptizati scilicet vt iam non videantur quod fuerūt.f.veteres peccatores, sed noui iusti: sicut Christ⁹ in sepulcro positus non videbatur. In quo, Christo, Et resurrexistis, in nouitate vitę ambulando. & hoc non per aliud, Sed per fidem operatiōis dei.i.quam deus operatur in eis. Vel, Per fidem operationis dei.i.per fidem dei, de quo credunt quod exēplo Christi, suscitabit illos. Vnde subdit, Qui suscitauit illum.i.Christum. A mortuis, hoc pręmittit ad probandum quod resurgent illi etiam immortales. Vnde subdit, Et, per hoc, Vos etiam Gentiles iam certitudine spei, Conuiuificauit.i.secūdum corpus & animam viuificauit. Cum illo Christo.i.ad similitudinem eius. Conuiuificauit dico, Cum, id est quāuis prius. Essetis mortui in delictis, non sentientes mala vestra. Delicta dicit, quod reliquerunt legem naturæ. Et, mortui, In præputio carnis vestræ.i.in originali peccato, quod significat præputium, Vel præputium vocat delicta carnalia, & ponit præputium pro eo quod significat.i.delicta carnalia a quibus expoliādi sumus. Mortuos viuificauit dico, Cōdonās
Augustinus vobis, gratis, Omnia delicta, & originalia & superaddita, quod signū est quod & pœnam E tollet. Et non solum vobis Gentibus donauit delicta, sed etiam nobis Iudęis præuaricationem, quæ fuit ex lege, dimisit. & hoc est, ipse dico, Delens chirographum decreti.f.legis.i. memoriam transgressionis quæ erat ex decreto.i.ex lege, Quod, chirographū. Erat aduersum nos, & conscientia enim vestra, & diabolus ad accusandum nos erat memor transgressionis illius. & ita hæc memoria erat aduersum nos.f.nocens nobis, & nos cruciās. Sed & hoc in baptismo abluto & deleto, nec cōscientia nostra timet, nec diabolus quod obiiciat habet. & non solū chirographum decreti erat aduersum vos, sed etiam ipsum decretum.i. vetus lex. Vnde subdit, Quod erat.q.d.chirographum decreti, dico Quod, etiam decretū.i.lex. Erat contrarium, nobis, cum non adiuuaret sed amplius reos faceret.

Hierony. Et ipsum tulit de medio affigens illud cruci, & expolians principatus & potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in seipso. Nemo ergo vos iudicet in cibo aut in potu aut in parte diei festi aut neomeniæ, aut sabbatorū quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi.

Et ipsum, chirographum vel decretum, Tulit de medio, omniū.i.de communi, vt nullus credētium vel chirographum timeret, vel vltra legem obseruaret. Tulit dico, Affigēs F illud, decretum, Cruci, vt iam cesset cum omnia sacrificia legis carnalia in oblatione veri agni sunt adimpleta. Quis ergo illud restituit? q.d. nullus debet illud restituere, & sicut nos a lege & a legis præuaricatione liberauit: sic & patres antiquos ab inferno liberauit, neqs putet eos per legem saluatos. Et hoc est quod subdit, & ipse Expolians principatus, infernales. Et potestates, auferendo Abraham, Isaac, & cæteros iustos, Traduxit, suos.i.longe ab hoc regno ad cælos duxit: ipse dico, prius Confidenter.i.cum magna fiducia, cū spe victorię, vt deus homo sine peccato, Triumphans.i.expugnans Illos, in cruce.f.infernales principes, quod non est in abscondito, sed Palam. Si quis enim perfectionē ecclesiæ respicit, aperte videtur antiquus hostis victus. Triumphans dico, In semetipso, oblato, non
August. de trinitate. alio sacrificio. Morte sua quippe vno verissimo sacrificio pro nobis oblato, quicquid culparum, vnde nos principatus & potestates ad luenda supplicia iure detinebant, extinxit. Vnde ergo accepit diabolus exterius potestatē dominicæ carnis occidendæ, inde interior qua nos tenebat potestas eius occisa est. Vel ita, ab illo loco. Delens &c.q.d. vobis Gentibus condonauit omnia delicta. Ipse dico, Delens, etiam Chirographum decreti quod erat aduersus nos. Decretum dei fuit quod Adæ præcepit, scilicet de ligno scientiæ boni & mali ne comedas. Huius decreti violati chirographum.i.memoriam, deleuit deus quando peccatum primi parentis per sanguinem abluit, & illa memoria erat cōtraria nobis, sed ipsam tulit de medio Affigens cruci. Vel chirographum dicit peccatū Adæ, quod quasi cautio-

A nrm contra nos tenebat diabolus. Decretum est sententia omnibus hominib⁹ aduersa, qua scilicet dictum est, Morte moriemini, sed illud chirographū dñs tulit. & hoc est, Condonauit nobis omnia delicta. Ipse dico, Delens chir. qđ erat cōtra. nob. i. peccatum Adæ, cuius rei eramus. Chirographum dico, Decreti quod erat contrariū nobis. i. de quo data est sententia cunctis hominibus contraria. Et ipsum, chirographum, Tulit de medio affigens illud cruci, non solum alia. Nisi hoc & alia tolleret, nō liberaremur a morte, vel inferno. Dū innocens occiditur, peccatum crucifigitur. i. mortificatur. Crux enim non saluatoris mors est, sed peccati. Innocēs enim dum occiditur, reos illos facit a quibus occiditur: sed peccatū humani generis occidit, per qđ & principatus & potestates expoliat. Vnde subdit, Et expolians principatus & potestates animabus quas tenebant captiuas, quibus eos expoliauit illarū abluendo peccata. & expolians inquam, Traduxit, principatus & potestates. i. ab ecclesia exterminauit, ne fidelibus nocere possent, vt ante. Ipse dico post crucis triūphū, Cōfidenter & palam. s. cum angelicis legionibus ad inferna descendens. Et triūphans. i. vincens. Illos. s. princeps inferni. In semetipso. i. præsentia suæ maiestatis. Vel secundū literam. Exuens se. car. prin. & po. exemplauit fiducialiter triumphās eos in semetipso. Noīe carnis hoc loco mortalitas intelligitur, iuxta illud, Caro & sanguis non possidebunt regnū dei. Per hanc mortalitatem nobis inuidæ potestates dominabanť. Hac igitur mortalitate Christus in resurrectione se exuens, diabolicas potestates quæ per hanc mortalitatē dominabantur dicitur exemplasse, quia in seipso capite nostro præbuit exemplum, quod in toto corpore eius. i. ecclesia ex diaboli potestate liberanda, in vltima resurrectione complectitur. In ipso quoq; vincūtur inimicę nobis inuisibiles potestates, vbi vincuntur inuisibiles cupiditates. Fuso enim sanguine sine culpa, omnium culparum chirographa deleta sunt, quibus debitores qui in eū credunt a diabolo antea tenebantur. Vnde qui pro multis effundeť. Et quia hæc omnia in Christo nobis donata sunt, Ergo, deinceps, Nemo vos iudicet. i. dānabiles faciat In cibo aut in potu, sumpto vel nō sumpto ritu Iudæorū, Aut in parte diei festi, non celebrata cū lex præcipiat celebrari. i. nemo vos damnet, de hoc quod nullam partē diei festi obseruetis. Verbi gratia. s. Aut neomeniæ aut sabbatorum, quæ Omnia sunt, Vmbra futurorum. i. aliqua signa a re pendentia, quæ in figura futurorum tunc fiebāt, & erat peccatum non obseruare quæ præcipiebantur, & vnū solū non obseruatum tūc damnabat. Nunc aūt non est peccatum, quia tunc erant præcepta, nūc testimonia. Illud enim erat tempus significandi: hoc, manifestandi. Ergo ipa scriptura quæ tunc fuit exactrix operū significantium, nunc testis est rerū significatarum: & quę tūc obseruabatur ad prænunciationem, nunc recitatur ad cōfirmationem. ergo non manducare azymū per statutos. vii. dies, tempore illo peccatū fuit: tempore autem isto, non est peccatū: sic & de cæteris. Tunc eñ fuerunt ista pcepta, nūc aūt, testimonia & cōfirmatio veritatis. Hęc oīa fuerūt vmbra. Corpus autem. i. veritas huius vmbrę, Est Christi. i. ad Christum pertinet, quia per eum impleta. Vel ista oīa sunt Corpus Christi. i. significant corpus Christi, vel quod sumpsit de virgine, vel quod est ecclesia. Et quia sunt vmbra,

B Augustinus contra Fau. Augušt. de agone Christianorum. Augustinus baptis. par. C Augus. contra Faust.

Nemo vos seducat volens in humilitate & religione angelorum quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suę, & non tenens caput ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones subministratū & cōstructū crescit in augmētum dei. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viuentes mundo decernitis? Ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque contrectaueritis: quæ sunt omnia in interitu ipso vsu secundum præcepta & doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

Nemo vos seducat volens, id est amans suadere vobis ea, Quæ non vidit, id est quæ non intellexit, scilicet legis cærimonias, quarum ignorationem ignorat. Seducat dico, In humilitate & religione, angelorum: quia videntur quasi nuncii dei per speciem & hu-

militatem religionis. Et hęc sunt quibus possunt homines facile seduci. & ille qui hoc facit, D
est Ambulás frustra, quia quicquid agit perdit, quia sine Christo rectore est. ipse dico, Inflatus. i. superbus sensu non rationis, sed Carnis suę. i. sensualitatis, qa non intelligit aliud q̃ sensualitas capit. Vnde erubescendũ esset non tumendũ. Et, est, Non tenens Christũ veritate & gratia plenũ omniũ scripturarũ, Caput, contra quod dicunt qui legem prædicant. Ex quo, capite. i. de cuius plenitudine accipiendo, Totũ corpus. i. ecclesia. Per nexus, charitatis. Et, per, Coniunctiones, fidei, spei, & operũ, in quibus fideles cõifiĉti sunt, & similes, Subministratum, est. Et constructũ. Distingue, & redde singula singulis. Con structũ, in vnũ, Per coniũctiones. s. quia idẽ credũt, & eadẽ operant. Et subministratũ, in subseruiendo. Per nexus. i. per charitatẽ sine qua membra non cohęrent, nec inuicẽ ser uiunt nec viuunt. & sicut Crescit, virtutibus & membris. & hoc, In augmentũ dei. i. quã-
Ambrosius tũ deus prouidit. Vel, In augmentũ dei, dicit, quia quasi augetur deus, hominibus ab errore redeuntibus, sicut minuebatur deserentibus. Qui eñ per errorẽ deseruerant deum, minuebant copias diuitiarũ eius negãdo se esse eius. Cũ vero redeũt, incremẽtũ faciũt deo, qa ex perditis acquiruntur. Si ergo, vel aũt. Hactenus monuit stantes ne seducerentur a pseu do: nunc aggreditur illos qui aliqua de lege seruabant, sub increpationis forma dehortans eos a lege. q. d. vos stantes videte ne seducamini, sed vos alii qui legalia recepistis, dicite, quare legem seruatis? & hoc est quod ait, Si ante mortui estis, non misera a Christo sed fe E
lici morte, Ab elementis mũdi, id est separati a lege, q̃ est institutio puerorũ qui mũdana petunt. Mortui dico, per hoc quod estis Cum Christo, quid adhuc. s. veritate nota & recepta. Tanq̃ viuentes in mundo. i. vt Iudæi qui mundo viuũt, & non deo, Decernitis, seruanda legalia. decernitis dico, dicentes alii aliis, Ista ne tetigeritis &c. Vel ita, Si ergo. Elementa dicit creaturas huius mundi. q. d. quia Christus omnia delicta deleuit, Ergo, per hoc quod vos Estis cum Christo. i. quia fidẽ Christi accepistis, Mortui estis. i. ex toto separati a peccato. & Ab elementis mundi. i. ab omni superstitione & abstinentia creatura rum mundi. Vel ita potest accipi, Cum Christo. i. sicut Christus: vt sit sensus, Si, inquit, Mortui estis, a peccato, & Ab elementis cum Christo. i. sicut Christus, Quid adhuc rã- q̃ viuentes mundo decernitis, a quibusdam superstitiose abstinendũ? quia si prius dum eratis ignari hoc faciebatis, cur veritate propalata idem facitis? Decernitis dico, dicẽtes ista, Ne tetigeritis, vt cadauer, vel locũ ĩ quo sederit mulier mẽstruata. Neq; gustaueritis, vt
Ambrosius porcũ, vel pisces non habẽtes squamas. Neq; contrectaueritis, quodã studio, & delectatione. q. d. non debetis hoc decernere. Quæ omnia sunt, ducẽtia In interitũ. i. ducũt ĩ mortem, In ipso vsu. i. si quis vtat eis Iudaice, vt ab his abstineat, illis vtatur, credens inde iustificari. Ista dico iam existentia, Secũdum præcepta & doctrinas hominũ, non dei. Postq̃ enim veritas venit, iam non pręcipit deus hęc seruari, sed Pharisęi & authoritate hęc pręcipiunt, & rationibus docent. Non ergo ideo dicuntur esse in interitum, quod verum sit ea F
esse mala, secundum quod a deo præcepta sunt: sed ideo vsus illorum & cultura interimit, quia sunt præcepta & doctrinę hominum non dei, exhibita veritate. Quę sunt quid habẽ tia rationem. i. speciem, Sapientiæ, quia prætendunt superstitionem, & humilitatem. Vnde subdit, In superstitione. q. d. per hoc habent speciem sapientiæ, quia Sunt in superstitione. i. in religione quæ supramodũ est. Et, quia sunt In humilitate, quia humiles se ostẽ dunt, qui illa obseruant. Et, quia sunt, Non ad parcendum corpori, quia dicunt se non parcere corpori. & sunt Non in honore aliquo, quia dicunt se non curare de honore humano. & quia non sunt, Ad saturitatem carnis, quia multa sibi subtrahunt, alios gulosos di-
Hierony. cunt. Vel ita, Quæ sunt quidem habentia sapientiæ rationem. Hæc legalia habent ratio nem sapientiæ, non in veritate, sed In superstitione, id est in falsitate quæ est superabũdãs vbi nulla vtilitas est, scilicet per mundanam sapientiam. & sunt, In humilitate, non illa quæ virtus est, sed sicut ex Gręco intelligitur, quia mens sentit humilia, id est vilia & terrena, id est in dilectione animæ sunt. Et, sunt, Non ad parcendum corpori, quia & in illis obseruationibus multus labor est, qui est inanis. & non sunt In aliquo honore, dei sci licet, cuius consilium irritum dicitur: nec sanctorum: quorum fides destruitur. & non sunt Ad saturitatem carnis, quia multa eis subtrahunt. Vel ita, Quę sunt quidẽ hab. ra. sa. i. putãt se habere rationẽ sapiẽtię, q̃ illa tradũt, ideo qa illa traditiõe sunt In supstitione. i. simulata religione, quia traditioni humanæ nomen religionis applicant, vt religio ap-

A pelletur, cum sit sacrilegiũ: quia quod contra authorem est, sacrilega mente inuẽtum est. Simulata ergo ibi est religio vt videantur vera quæ falsa sunt. & illa traditio vel religio Est in humilitate, quia mentes in terra humiliat, ne erigãtur ad superna. Et, est Non ad parcendũ corpori.i.obest corpori, cuius caput est Christus.i.ecclesię.& Non est in honore aliquo, illis, quia truncati sunt a capite Christo, toto se dantes mũdo, & explentes sensum carnis. vnde subdit, & est Ad saturitatẽ carnis. Sagina enim carnalis sensus est, traditio humana, quæ hoc dicit sufficere quod carnis tradit prudentia.

CAPVT III.

Gitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt sapite, nõ quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo: cũ autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immũditiam, libidinẽ, concupiscentiã malã, & auaritiam, quæ est simulacrorũ seruitus.

Igitur &c.q.d.quia mortui estis ab elemẽtis, & quia hæc non valent. Igitur si, iam Cõ B surrexistis.i.animo & corpore resurrexistis: animo, in re, corpore, in spe. & hoc, Cum Christo.i.a simili Christi. Quęrite, & cogitate, non carnalia: quæ signanẽ per carnales obseruãtias Sed quę sursum sunt, nõ loco sed merito excellẽtię suę, ne in hui⁹ mũdi parte figamus animum, quo vniuerso nos exuere debemus, ideo dicit, Quęrite q̃ sursum sunt.s.spiritualia, quæ sunt, vel gloria ęterna, vel quę ad eã ducunt, quæ sursum sunt dico, Vbi Christus est sedens in dextera dei.i.regnans in ęqualitate patris, & ita, in summa est excellentia, & p hoc certum est, quod per eũ ad excelsa peruenire potestis. Quęrite dico, quę sursum sunt: inuenta aũt iocunda habete. Et hoc est quod subdit, Sapite, intelligentia & charitate quæ sursum sunt, Non quæ super terrã sunt.i.non quæ fundantur in terra, quia ab his mortui estis. Vnde subdit, Mortui enim.q.d.ideo quę sursum sunt quærite non quę sup terrã, quia Mortui estis, mundanis & caducis. Et vita vestra, modo, Abscondita est, omnib⁹ hic peregrinantibus, sed maxime carnalibus, atq; terrenis, & ideo quęrenda est. Abscondita est dico, Cũ Christo, qui est vita vestra: quæ vita est In deo, patre, cũ quo Christus idẽ est. Cũ aũt Christus, qui est Vita nostra apparuerit, i.reuelabiẽ vobis, vt eũdẽ cũ patre deũ videatis Tũc & vos, vobis & aliis. Apparebitis, entes, Cum ipso in gloria. Attende in his verbis apostoli explicari illa duo quę in euangelio dñs ait. Tempus amatorũ mundi, dicens, semper esse paratũ, tempus vero suũ & suorũ nondũ esse paratũ. Tempus enĩ glorię nostræ nondũ venit, quia nondũ venit ęstas.i.Christi aduentus, vbi discernanẽ arbores fru- C ctuosę a sterilibus: sed gloria amatorũ mundi semper est parata. Ideo Apostolus ait, Vita vestra abscondita est, hoc est tẽpus vestrũ nondũ aduenit, sed tempus terrena amãtiũ semper est paratum. Et addit, Cũ autẽ Christus apparuerit. Ac si diceret, hoc est tẽpus vestrũ. Cũ ergo nobis insultãt amatores seculi, dicamus, quod Christus dixit, quia propter nos & ipse dignatus est hoc dicere, Tempus vestrũ semper est paratũ, tẽpus meũ nondũ aduenit.

Augus. de quest. lxxxiii

Ambrosius

Aug. super Ioannem.

Mortificate. Post rõnes de plenitudine Christi ostẽsas, gñalis exhortatio ad oẽs de moribus subditur, vbi monet ne ad priorem consuetudinẽ redeãt.q.d.apparebitis cũ Christo in gloria. vt hoc fit, Ergo mortificate mẽbra vestra.i.partes veteris hominis.s.peccata. Omnia peccata simul sunt quasi vnũ corpus: singula, sunt membra. Vel, Membra.i.membrorum concupiscentias. Quæ sunt super terram, id est terrenis & carnalibus dominantur.s. Fornicationẽ &c. Describit delicta, quæ mẽbra appellat, vt post acceptam veritatis rationem bonæ vitæ operam darent. Multum enim obest scire rationem veri, & non eã factis exequi. Qui enim scit voluntatem domini sui, & non facit, vapulabit multis. Fornicatio est omnis concubitus præter legitimum connubium. Immunditiam, quæ est cõtra naturam. Libidinem, scilicet ardorem, per quaslibet turpitudines discurrentem. Concupiscentiam malam, de aliena vxore, vel de alia re. Et auaritiam, quæ si non corpus, tamen animam contaminat. Quæ est idolorum seruitus, id est tam fugienda sicut idololatria, cui simile & par vitium est, quia rebus etiam pro deo seruit. Sub vno autem

Ambrosius

Ambrosius

nomine duo pessima & impia vitia prohibet, idololatriam & auaritiam. & recte idololatriæ D comparat auaritiam, quæ non est dispar malitia, quia radix est omnium malorum, & pœne vno explentur opere: quia sicut idololatria vni deo nititur auferre gloriam, nec solus nomen deitatis habeat: ita auarus in dei res se extendit, vt solus vsurpet quæ deus omnibus fecit. Vtraq; igitur deo inimica sunt, quia negant deo quæ eius sunt.

Propter quę venit ira dei super filios incredulitatis in quibus ambulastis aliquando cum viueretis in illis. Nunc autem deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri inuicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit eum, vbi non est Gentilis & Iudæus, circuncisio & præputium, Barbarus et Scytha, seruus et liber, sed omnia et in omnibus Christus. Induite vos ergo sicut electi dei sancti et dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes inuicem et donantes vobismetipsis si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut et dominus donauit vobis, ita et vos. Super omnia autem hæc, charitatem habete quod est vinculum perfectionis, & pax Christi E exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in vno corpore, & grati estote. Verbũ Christi habitet in vobis abundanter: in omni sapientia docentes & cõmonentes vosmetipsos in psalmis & hymnis & canticis spiritualib9 in gratia cãtantes in cordibus vestris deo. Omne quodcunq; facitis in verbo aut in opere, oia in nomine domini nostri Iesu Christi, gratias agentes deo & patri per ipsum.

Propter quæ. s. prædicta mala. Venit ira dei in filios diffidẽtiæ. i. incredulitatis. Quid ergo erit de eis quos ignorantia non excusat. q. d. grauius puniẽtur. In quibus, vitiis. Et vos aliquando, vt alii Ambulastis, & ideo turpius est, si modo reditis ad eadem. Ambulastis dico, Cum viueretis, id est cũ vitam esse putaretis In illis. Hæc memorat vt se euasisse gaudeant, & decætero sibi caueant. Vnde subdit, Nunc autem. q. d. olim ambulastis in illis, Nunc autem, cum Christum recepistis. Et vos, vt omnes alii fideles, deponite non solum supradicta grãdia vitia, sed etiam Omnia, alia, scilicet, Iram, quæ est subitus animi motus. Post maiora, prohibet minora, ne videantur hæc non esse periculosa: addit, Indignationem, de alio sublimato: Malitiam, effectum iræ. s. indignationis. Malitia eñ est qua quis molitur damnum alicui: Blasphemiam, in fratrem vel deum: Turpem sermonẽ vel turpiloquiũ, deponite De ore vestro, & si in corde fit conceptus. Quid per singula? Nolite mentiri inuicem, scilicet alii aliis. Sunt qui non habent consuetudinem ebrietatis, q̃ tamen aliquando inebriantur: sicut sunt qui non habent consuetudinem mentiendi, & tamẽ F aliquando mentiuntur, sic & in aliis fit. Prohibet ergo aliquando mentiri, & præcipue mentiri assidue. Dico nolite mentiri: vos dico, Expoliantes vos veterem hominem, id est habitum peccatorum. Cum actibus suis, vt nec actus peccati interdũ assit. Homo enim vetus nihil est aliud q̃ vita vetus, quæ est in peccato, in quo secundum Adam viuitur. Et induentes, habitu virtutum qui non caret actibus Nouum hominem, id est rationalem mẽtem. Qui, nouus Homo renouatur in agnitione dei, magis & magis crescit, & acquirit cognitionem dei. & illa renouatio fit Secũdũ imaginem. i. in imagine Illius. i. in ratione quæ est imago dei. Qui creauit eũ. s. nouum hominem in agnitionem sui. Satis ostẽdit vbi homo sit creatus ad imaginem dei, quia non corporeis lineamentis, sed forma quadam intelligibilis mentis. Sicut enim post lapsum peccati homo in agnitionem dei renouatur secundum imaginem eius qui creauit eum: ita in ipsa agnitione creatus est, anteq̃ delicto veterasceret. vnde rursus in eadem agnitione renouatur. Vnde supra, Renouamini spiritu mentis vestræ. Si ergo spiritu mẽtis renouamur, & ipse est nouus homo qui renouatur in agnitione dei, nulli dubium est, non secundum corpus, nec secundum quamlibet partem animi, sed secundum rationalem mentem, vbi est agnitio dei, hominem esse imaginem dei, vel factum ad imaginem dei. Ista autem renouatio reformatioque mentis dicitur fieri, vel secundum deum, vel secundũ imaginẽ dei: sed ideo dicitur secundũ deũ, sicut in epi-

Ambrosius

Augus. contra Faust.

Aug. super Genesim.

A stola ad Ephesios legitur, ne secundum aliam creaturam putetur fieri, secundum imaginem dei, ideo, vt in ea te intelligatur fieri. Hæc renouatio vbi est imago dei. i. in mente nō quod sit alia imago secundum quā fit, alia q̄ renouatur, sed ipsa: sicut dicimus aliquem fidelē qui de corpore abscedit, mortuum esse secundum corpus non secundum spiritum, quia corpore vel in corpore mortuus est, nō anima vel in anima. Sic aliquis dicitur pulcher vel fortis secundum corpus, non secundum animam. Et nota quod alia est imago ista quæ renouatur in agnitionem dei, alia est imago illa, ad quam factus est primus homo non mulier. Vñ supra ad Corinthios, Vir est imago dei & gloria: mulier autē gloria viri. Illa imago. s. est, vt quomodo ex vno deo omnia, ita ex vno homine omnes homines essent. Hæc autem imago quam de agnitione dei dicit creari, & in fœmina est sicut in viro. Vel ita, Secundū imaginem. q. d. dico vt expolietis veterem hominē, & induatis nouū. & hoc quod dico, est Secundū imaginem eius, qui creauit eū. s. nouum hominem. i. secundum rationē quæ est imago dei. q. d. aliud non moneo vos nisi quod ratio vestra suadet. Hęc est imago ad quā deus creauit hominē. s. vt rationalis esset, & cęlestia semper diligeret. Vbi. s. in quo nouo homine. Non est mas & fœmina. i. discretio masculi & fœminę. Secūdū corpus em̄ sunt masculi, & fœminę, sed secūdū spūm mētis, non. in quo renouamur, secūdū imaginē creatoris. & Ideo, Non est Gētilis & Iudæus. i. exceptio vel acceptio Gētilis vel Iudęi. Nullus em̄ vt indi- Augustinus

B gnus excipitur, nec aliquibus officit vel p̄ficit apud deū, quod de his vel illis nati sunt. Neq; ibi est Circūcisio & pręputiū. i. nō aliqui ibi sunt digniores eo quod ipsi hęc habeāt, vel eo minus digni q͂a nō habēt: & ibi non est Barbarus & Scytha, seruus & liber. i. non propter ista aliq̄s ibi dignior est, vel minus dignus. Et est sensus, In nouo hoīe nulla exterior diuersitas alicui p̄iudicat. s. nec sexuū, nec nationū, nec obseruationū, nec līguarū, nec cōditionū: Sed Christus, est Omnia. i. omnes partes noui hoīs, sunt opera Christi. Et, ipse Christus est In omnibus, fidelibus, qui per eū noui sunt. Induite ergo. q. d. Et quia Christus est oīa & in omnibus. Vos ergo, o Colossenses qui estis Sicut. i. vere, Electi dei. s. quos deus ab æterno elegit. Et sancti, sacramentorum participatione, Et dilecti, a deo. i. quia iam sancti estis, & quia dilexit deus vos, Induite viscera misericordiæ. i. affectū pietatis erga oēs. Deinde subditur executio misericordię cū additur, Benignitatem, animi ad benefaciendum parati: Et humilitatem, vt sitis humiles corde & habitu: & Modestiam, vt in omnibus modū seruetis: & Patientia, in aduersis tolerandis. Supportantes inuicē, vt alter alterius onera portet. Et donantes vobismetipsis, si aduersus aliquem habet querelam. i. si alter alterum offendit, non solum non iudicet, sed & donet. Sicut & dn̄s donauit vobis, ita integre & pure. Et vos, condonate aliis. In cuius rei sacramento lauit Christus pedes discipulorum, & dixit, Exemplum dedi vobis vt & vos similiter faciatis. Inuicem itaq; nobis delicta donemus, & pro nostris delictis inuicem oremꝰ, atq; ita quodāmodo inuicem pedes Aug. super Ioannem.

C nostros lauemus. Et nota quia vt lucrum possint habere ad hæc eos facienda monet, q̄ meritum collocant apud deum. Ab illicitis abstinere facit timor: veretur enim ne mala faciēs pœnis subdatur. Hæc quæ nunc facienda monet ad profectum meritorum pertinēt, ex volūtate enim fiunt non ex necessitate. Qui ergo ab illicitis abstinet, laudem habet: qui vero a licitis se temperat, laudem habet & præmium. Super omnia autem. q. d. Hæc om nia seruate. Super omnia autem hæc charitatē habete, id est studiosius omnibus aliis perite charitatem. Magis enim est studendum ei virtuti, quæ maior omnibus est. Vel, Habete charitatem, quæ est Super omnia hæc. Ipsa est enim eminentior via quæ supereminet scientię & omnibus præceptis. Hæc est vestis domini incōsutilis desuper contexta. Inconsutilis, ne aliquando dissuatur quæ ad vnum peruenit, quia charitas, in vnū oēs colligit. Habete charitatem dico, Quod, donum scilicet charitas est, Vinculum perfectionis. Cætera rm̄ perfectum faciunt, charitas etiam omnia ligat, ne abeant. Et pax Christi, id est quam Christus habuit in se, & haberi præcepit, vel quam inter deum & hominem fecit, Exultet ī cordibus vestris, id est fit in cordibus vestris causa exultationis. quod vtiq; erit, si habeat charitas, quæ veram habet pacem, quam puro corde custodit. Pax enim dici potest, & si non habet charitatem. Charitas vero semper secū habet pacē, quam facit. In qua, pace. Vocati estis, per eā positi, In vno corpore, ecclesię. Pax em̄ necessaria est ad vnitatē corporis quam facit charitas. & de his omnibus, Grati estote deo docentes, & vos & alios quem ignoratis per vos. Et commonentes vosmetipsos, de scitis, vt doctrina fiat illis qui nesciunt: Ambrosius Ambrosius Aug. super Ioannem. Ambrosius

A Domino,dominantium.s. Christo seruite,in his quæ iubet. Qui eñ.q.d.ita est seruiẽdum vt dixi,non pro crudelitate dominorum dimittendum,quia Qui facit iniuriam,siue dominus sit siue seruus: Recipiet id quod inique gessit.& hoc ideo: Quia non est personarum acceptio apud deũ,nulli parcetur pro maioritate sua.

CAPVT IIII.

Omini quod iustum est & ęquum seruis præstate: scientes q̃ & vos dominum habetis in cælo.Orationi instate vigilantes in ea, in gratiarũ actione orantes simul & pro nobis,vt deus aperiat nobis ostiũ sermonis ad loquendum mysterium Christi: propter quod etiã vinctus sum,vt manifestẽ illud ita vt oportet me loqui.In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt tempus redimentes .Sermo vester semper in gratia sale sit conditus:vt sciatis quomodo oporteat vos vnicuiq; respondere.Quæ circa me sunt omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater,& fidelis minister, & conseruus in domino,quem misi ad vos ad hoc ipsum, vt cognoscat quæ circa vos sunt,& consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo & fideli fratre,qui

B ex vobis est,qui omnia quæ hic aguntur nota facient vobis.Salutat vos Aristarchus concaptiuus meus,& Marcus consobrinus Barnabæ,de quo accepistis mandata.Si venerit ad vos,suscipite illum.Et Iesus qui dicitur iustus,qui sunt ex circuncisione.Hi soli sunt adiutores mei in regno dei,qui mihi fuerunt solatio.Salutat vos Epaphras,qui ex vobis est seruus Iesu Christi,semper sollicitus pro vobis in orationibus,vt stetis perfecti & pleni in omni voluntate dei. Testimonium enim illi perhibeo q̃ habet multum laborem pro vobis,& pro his qui sunt Laodiciæ,& qui Hierapoli.Salutat vos Lucas medicus charissimus,& Demas. Salutate fratres qui sunt Laodiciæ & Nympham,& quæ in domo eius est ecclesiam. Et cum lecta fuerit apud vos epistola hæc,facite vt & in Laodicensium ecclesia legatur,& ea quæ Laodicensium est,vobis legatur.Et dicite Archippo, Vide ministeriũ quod accepisti in dño,vt illud impleas.Salutatio mea manu Pauli.Memores estote vinculorũ meorũ.Gratia dñi nostri Iesu Christi vobiscum.Amen.

Domini quod iustum &c.q.d.& vos Domini præstate seruis quod iustum est,pro seruitio. Et æquũ,per naturam,vt.s.homines reputetis. Sciẽtes quoniam & vos dominũ habetis in cælo,quasi non impotentem,& ideo talia exigite qualia vultis a vobis exigi,ita fa
C ciunt viri iusti.Boni enim ex fide viuentes,etiam adhuc ab illa ciuitate peregrinantes,qui Augustinus
imperãt,seruiũt eis,q̃bus videnẽ imperare,q̃a nõ cupiditate ĩperant dñandi,sed officio cõ de uer.euan
sulendi,& bñficia p̃uidẽdi. Orationi.q.d.singulatim diuersos monui.Cõiter autẽ oẽs vos gelii
moneo, Instate orõni vigilãtes ĩ ea.q.d.etiã nocte istare,vel Vigilãtes.i.nõ pigri. In ea,oratione facta de futuris.Vos dico manentes in actione gratiarum de pręteritis.instãte, dico , Orãtes simul & pro nobis , vt deus aperiat nobis ostiũ sermonis.i.os meum faciat aptũ,quod ad hoc datũ est vt inde p̃deat verbũ.Os aũt apertũ est q̃ñ multa & magna dicit.& ad quid velit sibi aperiri os,ostendit dicens.s. Ad loquendũ mysterium Christi, id est ad exponendum illud,quod est secretum de Christo,id est natiuitatem , passionẽ,&c.

Propter quod,opus,scilicet quia Christi secreta expono, Vinctus sum.Dico aperiat mihi os ad loquendũ mysterium,& ita loquendum Vt manifestẽ,aperte Illud,quod abscõditũ est infidelibus Ita,constanter & discrete, Vt oportet me,qui Apostolus sum, Loqui. Vos etiam ipsi, In sapientia,dei,quam habetis, Ambulate.i.proficite vsq; Ad eos,illuminandos. Qui sunt foris,id est extra ecclesiam.Caute conuersandum est inter perfidos ne scandalizentur,ne fiat eis occasio blasphemandi,& ne incitentur ad persequendum.Sapienter ambulare dico, Non impedientes sed redimentes tempus,id est aliquibus modis præparantes opportunitatem prædicandi eis:& habito tempore, Sermo vester semper sit in gratia, id est talis vt gratus sit auditoribus, Vel, In gratia,prædicanda,non in lege

& fit. Conditus sale,sapientiæ:ita, Vt sciatis quomodo oporteat vos respondere vni- D cuiq;,quia aliter idiotæ, aliter literato, & aliis personis aliter & aliter respondendum est. Omnia autem quæ circa me sunt,id est tribulationes quæ vndiq; sunt,vel quæ non pertingunt vsq; ad animam: Nota faciet,& ideo non fuerit opus scribi. Tychicus,per hunc creditur misisse epistolam, Charissimus frater,in fide. Et fidelis minister, in prædicatione. Et conseruus,in aduersis,& hoc, In domino.i.propter dominũ. Quæ,ego, Misi ad Ambrosius vos ad hoc ipsum,id est ad simile aliquid,scilicet Vt cognoscat quæ circa vos sunt.Cauete ergo vobis,magis sibi cauere debet q se videt cognosci.Misi dico, Cum Onesimo charissimo nostro & fideli fratre qui est ex vobis,qui,scilicet,& Tychicus, Omnia nota faciẽt vobis,quæ hic aguntur.Salutat vos Aristarchus cõcaptiuus meus.i.particeps,& socius laborum meorum. Et Marcus consobrinus Barnabę:de quo,Marco vel Barnaba, Accepistis mandata,ista.s.quod discessisset a me,& ideo non reciperetis illum:sed Si modo venerit ad vos,excipite illum.Vel, Accepistis mandata,scilicet quod rediit ad me.& ideo, Si venerit ad vos exc.illũ. Et Iesus,salutat vos, Qui dicit iustus.qui,scilicet isti prædicti, Sunt ex circuncisione,& idem tamen mecum afferunt de gratia. Hi soli, de Iudæis, Sunt modo adiutores mei in regno dei,prædicando. Qui mihi,posito in tribulatione, Sunt solatio,vicem meam supplẽdo. Salutat vos Epaphras qui ex vobis est seruus Christi Iesu,non legis. Semper sollicitus pro vobis in orationibus,in qbus pro vobis orat, Vt E stetis,id est perseueretis. Perfecti & pleni in omni voluntate dei,scilicet velitis omnia q̃ deus vult,& nihil adiungatis p̃ter ea quæ deus vult.Et vere sollicitus est pro vobis. Testimonium enim,illi Perhibeo,quod habet multũ laborem pro vobis,non solum orãdo,sed Ambrosius etiam aliis modis.Estote ergo & vos pro nobis solliciti,& non solum pro nobis, sed etiam Pro his q sunt Laodiciæ,& q sunt Hierapoli.Salutat vos Lucas,euãgelista, Medic⁹ charissimus,& Demas.Salutate fratres q sunt Laodiciæ,& specialiter, Nymphã,q̃ prædicatores recipit & sustentat. Et quæ in domo eius est ecclesiam,id est familiam. Et cum fuerit lecta apud vos hæc epistola, facite,vt & in Laodicensium ecclesia legatur,& vobis legatur ea,vel vos legatis eam q̃ Laod.i.quã ego illis misi,vel quã ipsi mihi miserũt,vt videatis hic esse responsum quæstionibus illis.Ex hoc loco intelligimus quod generales sunt instructiones apostoli,& ad hominum profectum scriptæ sunt epistolæ. Et,ipsi vos qui spiritu eestis olim, Dicite Archippo vide ministerium ,id est esto sollicitus circa ministerium. Quod accepisti in domino,id est in his rebus quæ sunt dñi. Vt illud impleas,vt sicut per inobedientiam istorum cessauit,ita per correctionem accingatur.Et nota quod præpositum eorum per eos ipsos commonet,vt qui regendam ecclesiam eorum accepit sit sollicitus de eis.& quia plebis causa scribitur epistola,ideo non ad rectorem destinatur,sed ad ecclesiam. Salutatio.q.d.vt sciatis a me missam epistolam. Salutatio mea manu Pauli,scripta est. Et anteq̃ salutationem ponat,præmittit exhortationem dicens, Memores estote F vinculorum meorum,id est in mente habete qua causa patiar,scilicet quia solam fidem p̃dico.Hoc dicit vt tales se præbeant,pro quibus nõ ęgre ferat se pati iniurias,vt simpliciter patiantur:vel vt pro eo orẽt, vt necessaria ministrent.Quæ autem sit salutatio,ostẽdit addens, Gratia domini Iesu sit vobiscum.Amen.

A Argumentum in epistolam ad Thessalonicenses primam.

THessalonicenses sunt Macedones, qui accepto verbo veritatis persliterunt in fide, etiam in persecutione ciuiū suorum. Præterea nec receperunt falsos apostolos, nec ea quæ a falsis apostolis dicebantur. Hos collaudat apostolus scribēs eis ab Athenis, per Tychicum diaconem, & Onesimum acolythum.

CAPVT I.

PAVLVS & Syluanus, & Timothæus, ecclesiæ Thessalonicensium in deo patre nostro & domino nostro Iesu Christo, gratia vobis & pax. Gratias agimus deo semper pro omnibus vobis, memoriā vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione: memores operis fidei vestræ, & laboris, & charitatis, & sustinentiæ spei domini nostri Iesu B Christi, ante deum & patrem nostrum.

Paulus & Syluanus, &c. Hanc epistolam scribit apostolus Thessalonicēsibus. Thessalonica metropolis est Macedoniæ, quæ est prouincia Græcorum. Thessalonicenses ergo sunt Macedones, qui facile ab apostolo cōuersi, nec per tribulationes, nec per pseudoprædicatores potuerunt moueri a fidei veritate. Hos collaudat apostolus, eo quod in accepta gratia permanentes ad profectum præmii virtutibus aucti sunt meliora sectando. Tantę enī fidei imbiberant spiritum, vt spe futurorum etiam a ciuibus suis non credentibus, pericula deuoto animo pro nomine Christi sustinerent. Erant tamen inter eos aliqui otiosi & curiosi: aliqui etiam de resurrectione minus sentientes, & ideo nimis temere de morte amicorum dolentes: aliqui etiam eorum erant fornicatores. Hos ergo in hac epistola corrigit apostolus, & perfectos monet non cedere aduersis pseudoapostolis, & vt alios corrigant. Scripsit autem ab Athenis. Et est intentio apostoli in hac epistola prauos & incorrectos corrigere, & bonos ad perseuerantiā aliorumq; correctionem cohortari. Modus talis est, De more suo salutationē præmittit: qua præmissa de bonis eorum gratias agit: commemorans non solum fidem & opera, sed etiam cōuersionis modum & malorum sustinentiam, & vt ad perseuerādum magis eos prouocet, de suis quoq; C laboribus, & euāgelii veritate, & prudēti inter eos cōuersatione, & quāto affectu eos desideret videre, interserit. Deinde prauos, vt a luxuria, & otio, & curiositate cōtineāt, obsecrat: & mortuos resurrecturos confirmat. Circa finē moralis est instructio. Præmittit autem salutationem, dicens. Paulus, & Syluanus, & Timothęus. Hi coadiutores fuerunt apostoli in illis instruēdis, & in profectu illorum pariter gaudebant, & ideo nominibus illorum præscribitur salutatio, sed sensus & verba epistolæ solius apostoli sunt. Hi, inquam, scribunt Ecclesiæ Thessalonicēsium, congregatę In deo patre & domino Iesu Christo. q. d. quod est ecclesia in vnitate fidei congregata, est deo patre operante, & Christo eius filio, & ante alia salutant in hūc modum. Gratia, sit Vobis & pax. Exposita, ne exponas, ne actum agas. Post salutationem primum confirmat bonos de profectu illorum, referēs gratias deo a quo sunt omnia bona, hoc modo, Gratias agimus deo semper pro omnibus vobis, quia sunt bona quæ in vobis sunt, & a deo sunt. Nos, dico, Facientes memoriam vestri in orationibus nostris, vt perstetis in bono. Orationibus, dico, habitis Sine intermissione, certarum horarum. Vnde autem gratias agat, ostendit, subdens. Nos, dico, Memores operis. i. confessionis Fidei vestræ. Proptium enī opus fidei est confessio, Et laboris, vestri, quē habuerunt pro se & pro proximis: Et charitatis, habitę in deum & proximum. Et sustinentię, habitę contra mala quæ sustinentia est Spei, quia eā facit spes gloriæ. Non enī tanta mala possent sustinere, nisi spes eos confirmaret quæ spes non frustratur, quia est Domini nostri Iesu Christi, qui bene potest & vult implere. Spei, dico, Existentis ante deum & patrem nostrum

Aimo

Ambrosius

Aimo

Ambrosius

ſtrum,quía ita certi eſtis,ac ſi iam videaris eũ,& ira eos animat. Vel, Ante deum,exiſtit, D
quia ei bene placet,non ad aſpectum hominum.& eo auctore eſt,

Scientes fratres dilecti a deo electionem veſtram,quía euangelium noſtrum non fuit ad vos in ſermone tantum:ſed & in virtute & ſpiritu ſancto,& in plenitudine multa,ſicut ſcitis quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores noſtri facti eſtis & domini,excipientes verbũ in tribulatione multa cum gaudio ſpiritusſancti, ita vt facti ſitis forma omnibus credentibus in Macedonia & in Achaia. A vobis enim diffamatus eſt ſermo domini,non ſolum in Macedonia & in Achaia,ſed & in omni loco fides veſtra quæ eſt ad deum profecta eſt,ita vt non ſit nobis neceſſe quicquam loqui. Ipſi enim de nobis annunciant qualem introitum habuerimus ad vos,& quomodo conuerſi eſtis ad deum a ſimulacris ſeruire deo viuo & vero,& expectare filium eius de cælis quem ſuſcitauit ex mortuis Ieſum,qui eripuit nos ab ira ventura.

Scienres,q.d.de his agimus gratias deo,quia ſcimus quod dilexit vos,& elegit ſola gratia.& hoc eſt quod air, Agimus gratias deo. Scientes,o Fratres dilecti a deo electionem E
veſtram.i.quod dilecti & electi eſtis a deo:quod per hoc ſcimus,quia euangelium noſtrum
Aimo non fuit ad vos in ſermone tantum.i.in oſtenſione verborum,ſed In virtute miraculorũ, quia multa fecit apud eos miracula,doctrinam eius confirmantia. Et in ſpiritu ſancto,quia per me recepiſtis dona ſpiritusſancti:& non parce,ſed In plenitudine multa. Hoc ideo dicit vt in nullo videantur ſibi minores eccleſiis Iudæorum,& gaudeant in dono dei qui participes illos facere dignatus eſt promiſſionis Abrahæ. Sicut,&c.q.d.ita iſtud diuinũ ſcimus.ſ.quod eſtis a deo electi, Sicut,vos Scitis,iſtud viſibile.ſ. Quales.i.q̃ afflicti Fuerimus in vobis.i.inter vos,& hoc Propter vos.i.pro veſtra ſalute.q.d.per hoc etiam quod nos paſſi ſumus:in exẽplum vobis paret quod deus & vos dilexit & elegit. Et vos.q.d.nos
Ambroſius paſſi ſumus in exemplum vobis, Et vos facti eſtis imitatores noſtri & domini,qui ſuſtinuit crucem. Probra enim & iniurias a ciuibus ſuis tolerarunt ſpe futurorum,vnde æmuli dicuntur apoſtolorum & ipſius domini,quia & dominus eadem a Iudæis paſſus eſt,& apoſtoli dominum ſequentes perſecutiones paſſi ſunt gaudentes,quia habiti ſunt digni pro nomine domini contumelias pati. Vos,dico, Excipientes verbum in tribulatione multa,no
Aimo ſtra.ſ.& veſtra,quia tribulatio non fecit vos dimittere verbum. Excipientes,dico, Cũ gaudio ſpiritusſancti,quod.ſ.fecit in vobis ſpiritus ſanct⁹. Imitatores noſtri facti eſtis, Ita vt ſitis facti forma.i.exemplum confeſſionis & doctrinæ Omnibus credentibus,qui ſunt In Macedonia & Achaia,qui exẽplo veſtro non timẽt confiteri. Et vere forma facti eſtis oĩb⁹. F
A vobis eñi diffamatus.i.diuulgatus eſt, Sermo domini.i.ab exemplo patientiæ veſtræ
Aimo hoc proceſſit,quod alii verbum dei aperte prædicant. Diuulgatus eſt,dico,quia non ſolum
Ambroſius In Macedonia & in Achaia,ſed in omni loco,adiacenti vobis & vicino,non ſolum ſermo, Sed fides veſtra,id eſt profectio fidei, Profecta eſt,id eſt proceſſit, Quæ,fides eſt, Ad deum,tantum,vt eſt in martyribus quod non eſt fides,eſt minus perfectorum qui & quæ mundi ſunt,cogitant. Proceſſit,dico, Ita vt non neceſſe ſit nobis quicquam loqui,de vobis,ad alios incitandos. Ipſi enim de vobis,id eſt omnes alii Annunciãt qualem introitum habuerimus ad vos,id eſt quam afflicti fuerimus quando venimus ad vos:& tamen Quomodo,id eſt quam vehementer Conuerſi eſtis,licet nos afflicti fuerimus,dico, Ad deum a ſimulacris,ad veritatem a ſimulatione,ad vnum a multis. Conuerſi eſtis,dico, Seruire deo viuo & vero,& ſeruiendo expectare filium eius venturum De cælis,id eſt a deo conuerſi eſtis vt ſeruiatis deo ita pure,vt conuenit ſeruire viuo & vero,qui in veritate eſt deus,& viuit æternaliter. Et in hac ſeruitute expectetis videre filium dei quando veniret, & non aliud deſideretis dari vobis quam videre Chriſtum ſecundum diuinitatem quẽ mali non videbunt. Vnde dicit ſcriptura, Tollatur impius, ne videat filium dei. Quem,filium Suſcitauit,pater Ex mortuis. Ipſum,dico,per hoc factum ſuis dominum Ieſum.i.regẽ & ſaluatorem ſuorum. Qui,filius Eripuit nos ab ira ventura,quia & in baptiſmo dimittit peccatum,& in futuro liberabit a pœna.

A

CAPVT II.

Am & ipsi scitis fratres introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit, sed ante passi multa & contumeliis affecti sicut scitis in Philippis, fiduciam habuimus in deo nostro loqui ad vos euangelium dei in multa sollicitudine. Exhortatio enim nostra non de errore, neq; de immunditia, neq; in dolo: sed sicut probati sumus a deo vt crederetur nobis euāgelium ita loquimur: non quasi hominibus placentes, sed deo qui probat corda nostra. Neq; enim aliquando fuimus in sermone adulationis sicut scitis, neq; in occasione auaritiæ, deus testis est: nec quærētes ab hominibus gloriam, neq; a vobis, neq; ab aliis cum possemus vobis oneri esse vt Christi apostoli. Sed facti sumus paruuli in medio vestrum tanquam si nutrix foueat filios suos: ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis, non solum euangelium dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis.

B Nam ipsi. Hic de laboribus suis commemorat. q.d. ideo dico qualem introitum habuerimus, & eius qualitatem non expono, quia non est necesse. Nam, vos Ipsi, o Fratres scitis introitum nostrum ad vos, hoc de illo scitis, quia Non fuit inanis. i. facilis. i. non fuit in prosperitate Seculari, quæ inanis est: sed fuit In multa sollicitudine, pro aduersis quæ sustinuimus. & propterea Habuimus fiduciam, non in aduersis qui fragiles sumus: sed In deo nostro loqui ad vos euangelium dei, sic & vos facite. Confidite. s. in deo non in vobis. Nos dico, Antequam, ad vos veniremus Passi, multa, Et contumeliis affecti in Philippis sicut scitis. Ecce antequam veniremus ad vos & post passi sumus, vt non liceret confidere in nobis, & ita esset labor noster inanis. Hāc pressuram quam nunc memorat passus est in Philippis propter spiritum phitonē quē a puella deiecerat. Vel ita. Hoc de introitu modo scitis, quia Non fuit inanis. i. propter nulla mala cessaui loqui verbum dei, quod est signū deuoti & fidelis prędicatoris. s. ne in pressura loqui verbum dei timeat. Inanis enim est ille qui terrore præsenti, formidinē pariter prædicandi. Non fuit inanis, dico, Sed, licet Ante, essemus Passi & contumeliis affecti in Philippis sicut scitis, & apud vos In multa sollicitudine. i. multum solliciti: nec tamen extimuimus, Sed habuimus fiduciam in deo nostro loqui ad vos euangelium dei. Per hæc de se relata, & per illorum bene cœpta monet illos permanere in patientia. Exhortatio em̄. Hic contra pseudoapostolos videtur incipere, commemorans de euangelii veritate. Deinde de sua inter eos prudenti conuersatione, q.d. merito habuimus fiduciam in domino, quia Exhortatio nostra. i. prædicatio qua exhortamur alios. Non, est De errore. i. de mēdacio, sed de veritate. Neq; de immunditia, sicut sunt carnales obseruantiæ post Christum, vel vsus mulierum, & quorūdam aliorum: quæ quidam prædicabant, Neq; in dolo. i. in fraude, & astuta hypocrisi: etiam veritas est quandoq; in dolo, quando. s. non amore veritatis & vtilitate auditorum prædicatur, sed vt gloria vel aliquod lucrum acquiratur. Non in dolo, dico, Sed, potius Ita, vere & pura intentione Loquimur sicut probati, & electi Sumus a deo, ad hoc Vt crederet nobis, sicut fidelib⁹, Euāgelium. Loquimur, dico, Non quasi hominibus placēres. i. placere quęrētes, quia nec speciē placentis habemus. Sed, placēres Deo, quod Probat corda nostra. i. probata facit, vt sibi non hominibus placeamus, quod nisi ipse operetur in nobis, vitare nequimus. Quas em̄ vires nocēdi haberet humanæ gloriæ amor nō sentit, nisi qui ei bellū indixerit: quia & si cuiq; facile est laudem non cupere dum negatur, difficile est tamē ea non delectari cum offertur. & vere non quęro hominibus placere. Nec em̄ aliquando fuimus in sermone adulationis, per quod alii placent hominibus, Sicut scitis. & vere non est in dolo prædicatio nostra, ga

Ambrosius

Ambrosius

C

Aimo

Aimo

Aug. in lib. senten. pro speci.

Neq; in occasione auari, non dico in auaritia: sed nec feci, nec dixi etiam in quo esset occasio auaritiæ. & inde Deus testis est, mihi qui nouit corda. hoc em̄ non ita patet. Auaritiam non sectamur, nec gloriā. & hoc est, Neq; etiam sumus quærentes gloriam ab hominibus, neq; a vobis, neq; ab aliis, sed a deo tantū. In hoc tangit pseudoapostolos, qui se poti⁹ quam doctrinam domini commendari volebant. Apostolus autem qui gloriam non ad præsens,

Ambrosius

ſed in futuro quærebat,ſe humilem faciebat,vt dei prędicatio exaltaretur. Cum poſſem⁹, D
q.d.dico quod nō in occaſione auaritiæ prædicauimus.Cum.i.quanuis poſſemus,quod non
pſeudo, Eſſe vobis oneri, vt nobis miniſtraretis neceſſaria.Poſſemus,dico, Vt Chriſti
Ambroſius apoſtoli.Intantum grauat pſeudo cauſam,vt ſe abnuere dicat cum liceret illi ſubſidia requi
rere,ad comprimendum illos,quibus non facultas erat,nec pudor poſcendi. Apoſtolicę au-
tem poteſtatis debitum vocat onus,propter pſeudoapoſtolos,qui illud indebite vſurpantes
importune a plebibus exigebant. Sed facti.q.d.nihil horum quærimus: Sed,potius Fa
cti ſumus paruuli.i.humiles, In medio veſtrum.i.communiter ad omnes vos.& hoc p bo-
Aimo no:& ita ſollicite fecimus Tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos,non alienos.Alienos enim
quandoq; nutrit mulier pro mercede,non ex amore:proprios vero ex dilectione.Ideo con-
grue ait, Tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos,in hoc em̄ notatur labor,& humiliatio,& di
lectio,quia non pro mercede fit.Hoc autem ad intelligendam charitatem ſuam erga eos ſe
dixiſſe ſignificat,dicēs, Ita,nos in toto labore noſtro deſiderantes,non veſtra,ſed Vos.i.
veſtram ſalutem Cupide volebamus tradere vobis,non ſolum euangelium dei,ſed & etiā
animas noſtras,pro aſſertione euangelii.& hoc ideo Quoniā chariſſimi nobis facti eſtis,
fidem dei recipiendo,& vos bene nobis applicando.& recte dico quod facti ſumus paruuli
ſicut nutrix.

Memores enim facti eſtis fratres laboris noſtri & fatigationis,nocte & die ope- E
rantes,ne quem veſtrum grauaremus,prædicauimus in vobis euangelium dei.
Vos teſtes eſtis & deus,quam ſancte & iuſte & ſine querela vobis qui crediḋiſtis
affuimus:ſicut ſcitis qualiter vnumquemq; veſtrum ſicut pater filios ſuos depre-
cantes vos & conſolantes,teſtificati ſumus vt ambularetis digne deo qui vocauit
vos in ſuum regnum & gloriam.Ideo & nos gratias agimus deo ſine intermiſſio-
ne,quoniam cum accepiſſetis a nobis verbum auditus dei:accepiſtis illud non vt
verbum hominum,ſed ſicut eſt vere verbum dei,qui operatur in vobis qui credi-
diſtis.Vos enim imitatores facti eſtis fratres eccleſiarum dei quæ ſunt in Iudæa
in Chriſto Ieſu,quia eadem paſſi eſtis,& vos a contribulibus veſtris,ſicut & ipſi a
Iudæis qui & dominum occiderunt Ieſum & prophetas,& nos perſecuti ſunt,&
deo non placēt,& omnibus hominibus aduerſantur,prohibētes nos gentibus lo-
qui vt ſalui fiant,vt impleant peccata ſua ſemper.Peruenit enim ira dei ſuper il-
los vſq; in finē.Nos autem fratres deſolati a vobis ad tempus horæ,aſpectu non
corde abundantius feſtinauimus faciē veſtram videre cum multo deſiderio,quo-
niam voluimus venire ad vos,ego quidem Paulus & ſemel & iterum,ſed impedi- F
uit nos Satanas.Quæ eſt enim noſtra ſpes,aut gaudiū,aut corona gloriæ? Non-
ne vos ante dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ęſtis in aduentu eius?Vos enim
eſtis gloria noſtra & gaudium.

Memores enim eſtis o fratres laboris noſtri & fatigationis.Hoc addidit,quia eſt labor ſi-
ne fatigatione.Et recte dixi fatigationis & laboris,quia Prædicauimus vobis euāgelium
dei operantes manibus noſtris nocte & die,ne quē veſtrum grauaremus,accipiendo aliquid
ab eo.hoc etiam faciebat vt pſeudo repelleret a prædicatione. Vos em̄,q.d.ita ante con-
uerſionem nos habuimus erga vos ſicut & poſt conuerſionem. Vos eſtis em̄,& teſtis eſt de⁹
quam ſancte,quantum ad vos: Et iuſte,quantum ad proximum,faciendo debita: Et ſine
querela.ſ.non faciendo indebita, Affuimus vobis qui crediḋiſtis,quando adhuc erant edu
candi.& ita hoc ſcitis Sicut ſcitis,hoc aliud.ſ. Qualiter vos deprecantes vnumquem-
que veſtrum. Deprecantes,dico, Tanquam pater filios ſuos,id eſt tanto affectu,quanto
pater filios. Et conſolantes vos,ſi quis veſtrum de peccato,vel de alio ſollicitus erat. Te-
ſtificati ſumus.i.ſub teſtimonio ipſorum ſanctorum adiurauimus, Vt ambularetis,profi-
ciendo, Digne deo,ſequentes in operibus voluntatem eius.quod vtiq; debetis,quia ipſe eſt
Auguſtinus Qui vocauit,vocatione quæ eſt ſecundum propoſitum. Vos,cum eſſetis aduerſi In ſuū
regnum & gloriam.ſ.vt eſſetis de regno ſuo quos hic regeret,& poſt in gloria coronaret.

A Ideo. Quia vocauit nos, Et nos,non solum vos Agimus gratias deo,quia hoc fecit de⁹. Agimus,dico, Sine intermissione. Vocauit,dico,quia vos cito & firmiter recepistis,quod ita ait, Quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus dei.i.cum accepissetis solo auditu verbum quod de deo est. Vel, Verbum auditus dei.i.quod audiuimus a deo loquente in nobis. Vel,in quo auditur deus:cum,inquam,accepissetis, Accepistis illud,non vt verbum hominum.s.quasi a sapientibus esset, Sed sicut verbum dei,vt vere est. Tanta enim deuotione susceperunt verbum vt probarent se intellexisse dei esse doctrinam. Qui,deus Ambrosius

Operatur in vobis,quotidie opera bona Qui credidistis, venturi per fidē In idipsum, quod credidistis. Vos em̄,Multa dixit contra pseudo:hic iam monet ne pro sua vel apostolorum tribulatione moueantur.q.d.in vobis operatur.&hoc effectus indicat. Vos em̄,o

Fratres facti estis imitatores ecclesiarum dei quæ sunt in Iudæa,ædificate In Christo Iesu.i.in fide & institutione ipsi⁹ Christi,imitatores facti estis,in hoc vtiq;, Quia eadē passi estis,& vos a contribulibus vestris,sicut & ipsi,qui in Iudæa sunt, Passi sunt a Iudæis,qui, Iudæi adeo asperi fuerunt, Quod & Christum dominum occiderunt,& prophetas,& nos, apostolos Christi persecuti sunt. Nos,dico,in quo putant se obsequi & placere deo, Et,tamen Deo non placent,&omnibus hominibus,i.saluti omnium hominum Aduersantur prohibētes nos loqui gentibus,vt salu, fiant. Ideo hoc faciunt Vt semper impleant peccata

B ta sua,i.vt in peccatis permanēdo ipsa peccata sua & patrum consumment:secundum illud,Qui in sordibus est,sordescat adhuc:& vindictam peccatis suis & patrum debitam in se prouocēt. Quadraginta quidem annos post passionem domini dedit deus Iudæis ad pœnitentiam. Illis transactis cum nollent credere,completa sunt peccata eorum. Vnde dixit eis dominus,Implete mensuram patrum vestrorum. Quando autem hæc dixit apostolus,Hierusalem necdum erāt impleta peccata,sed completa sunt venientibus Romanis. Vnde subdit, Peruenit em̄,q.d.quod impleuerunt peccata,effectus indicat,quia Peruenit ira dei,id est vindicta dei, Super illos.s.opprimēs illos Vsq; in finem. Ira dei est aduētus Romanorum quando perditi sunt gladio,fame,pestilētia,captiuitate,quę ira durat eis vsq; in finē seculi,quia semper erunt captiui. Vel sicut quidam codices habēt, Præuenit ira dei.i.vindicta dei ante venit in hoc seculo Super illos,quæ durabit Vsq; in finem,quæ ideo dicitur præuenire,quia vindictam futuri iudicii in qua illi æternaliter puniantur,pręuenit hęc temporalis pœna,& post sequitur æterna. Vel de vindicta interiori agit.qua deus puniuit eos excęcando.q.d.ideo Implent.i.consummant peccata,quia Peruenit ira.i.vindicta excæcatis Super illos,opprimēs illos vt excęcentur.& hoc Vsq; in finem.i.vsq; in æternā pœnam. Vel, Vsq; in finē seculi,quia in fine seculi conuertentur Iudæi,quando Abrahā reuertetur ad pueros expectantes cum asino. Nos autem. Hic commemorat quanto affectu eos videre desiderauerit.q.d.vos multa passi estis. Nos autē,o Fratres desolati a vo- Aimo Aimo

C bis.i.causa vestra,non nostra, Ad tempus.i.antequam sciremus constantiam vestrā. Nos, dico,remoti a vobis, Ore.i.sermone, Aspectu.i.præsentia corporis: Non corde.i.dilectionis affectu.q.d.os & aspectus cessant,quia vos alloqui non possum,nec videre:sed cordis affectus & sollicitudo nunquam cessat. Nos,dico,desolati Abundantius,quam si nihil pateremini: Festinauimus,& ideo state Videre faciem vestram,propter maiorem instructionem,vt plene vos instruam,in quo vobis mala fierēt. Festinauimus videre,dico, Cum multo desiderio,exhortandi vos. Et vere festinauimus, Quoniam quidē,nos omnes Voluim⁹ venire ad vos. Ego quidem Paulus,qui plus aliis curo, Et semel & iterum,volui venire, Sed Satanas,qui saluti aduersatur, Impediuit nos. Ideo magis cauere & timere,quod deus permisit apostolum impediri,ne veniret ad eos. Ad maiorem istorum est,si steterint eo absente. Quæ em̄.q.d.ideo venire volui,vel ideo Satanas impediuit,quia Quæ est spes nostra,hic in præsenti, Aut,in futuro quod erat Gaudium.s.præmium,quod erit cōmune omnium bonorum, Aut corona gloriæ.s.præmium quod tantum erit victoris. Nōne vos,si steteritis Ante dominum nostrum Iesum Christum.i.in beneplacito dei. Vel quia Aimo

Vos,estis Ante dominum nostrum,bene firmati. Nonne,inquam, Estis.i.eritis, Corona nostra in aduentu eius.i.quando dominus veniet.q.d.eritis. Manifestum em̄ est quod perfectio discipulorum gaudium & corona est magistrorum. Hi sunt enim qui labores fructuum suorum edituri sunt. Fructus enim magistri est obedientia discipuli,cuius bona conuersatio,coronam dat magistro iudice Christo. Et vere tunc eritis corona nostra. Enim.i. Ambrosius

quia & modo Vos estis gloria nostra, apud alias ecclesias. & estis Gaudium, nostrũ apud D nos. Et si modo gloria nobis estis, quid eritis nobis apud verum iudicem?

CAPVT III.

Propter quod nõ sustinẽtes amplius, placuit nobis remanere Athenis solis, & misimus Timothæum fratrem nostrum & ministrum dei in euangelio Christi, ad confirmandos vos & exhortandos pro fide vestra, vt nemo moueatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus. Nam & cum apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut & factum est, & scitis. Propterea & ego amplius non sustinens nisi ad cognoscendum fidem vestram, ne forte tentauerit vos is qui tentat, & inanis fiat labor noster. Nunc autem veniente Timothæo ad nos a vobis, & annunciante nobis fidem & charitatem vestram: & quia memoriam nostri habetis bonã, semper desiderantes nos videre, sicut & nos quoq; vos: ideo consolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra per fidem vestram, quoniam nũc viuimus, si vos statis in domino. Quam enim E gratiarũ actionẽ possumus deo retribuere pro vobis in omni gaudio quo gaudemus propter vos ante deum nostrum, nocte ac die abundantius orantes, vt videamus faciem vestram, & compleamus ea quæ desunt fidei vestræ. Ipse autẽ deus, & pater noster, & dominus Iesus Christus dirigat viam nostrã ad vos. Vos autẽ dominus multiplicet et abundare faciat charitatẽ vestram in inuicẽ et in omnes, quẽadmodum et nos in vobis ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante deum, et patrẽ nostrum in aduentu domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis eius, Amen.

Propter quod. s. quia estis gloria nostra, vel quia sumus desolati pro vobis, Non sustinẽtes amplius, ignorare statum vestrum, quia quasi pondus erat, dum nescirem de constantia vestra, Placuit nobis solis, s. mihi & Syluano Remanere Athenis, & misimus Timothæũ fratrem nostrum & ministrum dei in euangelio Christi, prædicando, Ad confirmandos vos, addendo siquid deerat vobis: Et exhortandos vos, vt in quibus eratis bonis, staretis. & hoc Pro fide vestra, defendenda, Vt nemo, vestrum Moueatur, ab integritate fidei In tribulationibus istis, transitoriis. Ipsi eñ. q. d. Nemo debet moueri propter tribulationes, quia ad hoc destinati sumus. quod ita ait, Ipsi eñ scitis quod in hoc. i. in ferendis tribulationibus Positi sumus, a Christo. i. destinati. Vel, In hoc. i. in tribulationibus Positi, F stabiles Sumus, & vere in hoc positi sumus. Nam cum apud vos essemus, prædicebamus vobis nos passuros tribulationes, sicut pater, & factum est & scitis. si nos præsciuimus & nõ fugimus, tunc & vos patimini qui hæc scitis. Propterea, s. quia & nos passi sumus, ne p nobis terreamini, non solum propter alia quæ supra dixi. Et ego amplius, non sustinẽs nescire quid ageretur apud vos, Misi Timothæum, creatum ab apostolo episcopũ Ad cognoscendum fidem vestram, ne forte is qui tentat. i. cuius officium est tẽtare. s. diabolus Tẽtet vos. i. deceperit: hoc de infirmis timendũ erat. Et ne inanis fiat labor vester. i. quicquid boni hucusq; fecistis. Nunc autẽ, q. d. misi Timothæum ad cognoscendum fidẽ vestrã. Nũc autem veniẽte Timothæo a vobis ad nos, & annunciante nobis fidẽ & charitatem vestrã, in aduersis. s. quod non pro vestris nec pro meis tribulationibus moti estis a fide & charitate dei. & quia Habetis bonam. i. vobis vtilem Memoriam nostri. s. quod pro tribulationibus non viluimus. Vos, dico, Semper desiderantes videre nos, pro exemplo, & vt de vobis gratularer, Sicut nos quoq; desideramus Videre vos, ideo. s. quia annunciauit hæc non pro præsentia eius: nos qui prius eramus desolati, Consolati sumus, i. consolationem accepimus. Fratres in vobis. i. pro vobis, In omni necessitate. i. penuria, Et tribulatione nostra. & quomodo dixerit pro vobis, exponit, subdens. s. per fidem vestram quam audiuimus firmam. Vel, Per fidem vestram, iuro. Consolati sumus, dico, & vere, Quoniã nũc, in hac miseria Viuimus, quasi in cælo essemus. Si vos statis, recti & firmi In domino. i.

Ambrosius

A in fide domini. Quam em.q.d.vere consolati sumus.nam adeo,quod non dignas gratēs agere possumus.& hoc est quod ait, Quam enim gratiarum actionem possum⁹ deo retribuere pro vobis?Nihil em est tam dignum quod sufficere possit ad compensationem acquisitę salutis gentium. Nos,dico,positi In omni gaudio quo gaudemus,q.d.quod non cito trāsit. Propter vos,stantes Ante deum nostrum,i.in beneplacito dei.Nos,dico, Nocte & die orantes,vt videamus faciem vestram,& compleamus ea quæ desunt fidei vestrę:quę olim nō potuim⁹ docere vos,quia etatis paruuli.Orantes,dico, Abundātius,quam antea, quia modo plus posset addere eis.Nos oramus videre vos: Ipse autem de⁹,qui potest, Et pater vester,qui vult bonum: Et dominus Iesus Christus,per quē omnia facit pater, Dirigat.i.faciat directam,& ab impedimētis liberam Viam nostram ad vos.Siue autē, venerimus siue non, Dominus multiplicet vos,in numero fidelium & virtutum, Et abundare faciat charitatem,vel veritatem Vestram inuicē,inter vos: Et in omnes,etiam inimicos: ita perfecte, Quemadmodum & nos in vobis,abundamus charitate.Dico vt faciat charitatē vestram abundare,ad hoc.s. Ad confirmādā corda vestra,ita vt sitis Sine querela,s.ne vos de malis conqueramini. Vel ita,innocentes sitis ne quis de vobis possit conqueri.& vt sitis In sanctitate.i.in virtutum consummatione.Per hoc existētes Ante deū & patrem nostrum.i.in beneplacito dei,non ad aspectum hominum. Vos,dico,positi mēte

B In aduentu domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis.i.sicut faciunt omnes sancti. Vel existentes Ante dominum nostrum.i.in beneplacito dei,vsq; In aduentu domini nostri Iesu Christi,qui erit Cum omnibus sanctis.i.cum quibus veniet ad iudicium. Amen, q.d.hoc vere erit.

CAPVT IIII.

De cętero ergo fratres rogamus vos & obsecramus in domino Iesu, vt quemadmodum accepistis a nobis quomodo oporteat vos ambulare & placere deo: sic & ambuletis, vt abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum Iesum. Hæc est enim voluntas dei sanctificatio vestra,vt abstineatis vos a fornicatione,vt sciat vnusquisq; vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore,non in passione desiderii,sicut & gentes quæ ignorant deum.Et ne quis supergrediatur neq; circunueniat in negotio fratrem suum,quoniam vindex est dominus de his omnibus sicut prædiximus vobis,& testificati sumus. Non enim vocauit nos deus in immunditiam,sed in sanctificationem.Itaq; qui hęc spernit,nō ho

C minē spernit:sed deum,qui etiam dedit spiritū suum sanctū in nobis.De charitate autem fraternitatis,non necesse habuimus scribere vobis. Ipsi enim vos a deo didicistis,vt diligatis inuicem.Etenim illud facitis in omnes fratres,in vniuersa Macedonia.Rogamus autem vos fratres vt abundetis magis,& operam detis vt quieti sitis,& vt vestrū negotium agatis,& operemini manibus vestris sicut pręcepimus vobis,& vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt,& nullius aliquid desideretis.

Decætero ergo.Hactenus patientiam perfectis in sua vel illorum tribulatione suasit,nūc de munditia minoribus suadet exhortans eos ad continentiam.q.d.quia abundamus charitate in vobis. Decætero ergo,o Fratres rogamus & obsecramus.Consuetudo est apostoli vt verba duplicet vel triplicet vnum habentia intellectum,sicut hic.Rogam⁹,dico, In domino Iesu.i.si eum amatis, Vt.s. Ambuletis,perseuerando in bono,vt etiam Abundetis magis.i.magis ac magis crescatis in fide & bonis operibus.Ambuletis,dico, Sic, vtiq;, Quemadmodum accepistis a nobis quomodo oporteat vos ambulare.i.viuere,& huius virę cursum perducere,in his sine quibus non est salus: Et placere deo,in his quæ consilio perfectionis adduntur.Ille enim placet deo qui fidem rectam,quam executione virtutum & perfectę operationis decorat. Vel secundum aliam literam quæ est, Sicut & ambulatis vt abundetis magis.Et est ordo, Rogamus,vt ambuletis.subaudi, Quemadmodum

Ambrosius

Aimo

Aimo

Ambrosius

Aimo

Aimo accepiſtis,audiendo & intelligendo, A nobis.i.a me,& a Syluano. Quomodo oporteat D
vos ambulare & placere deo,ſicut & ambulatis,recte conuerſando.& rogamus Vt abunde
tis magis.hoc non mutatur. Scitis enim.q.d.ideo moneo vos abundare & placere deo,
quia ſcitis Quæ præcepta.i.quam honeſta & quam vtilia Dederim vobis.Illa,dico,ho-
minibus oſtenſa Per dominũ Ieſum.Author ipſe commendat ea,& vere bona ſunt. Hęc
eſt enim voluntas dei,hoc eſt præceptum dei,hoc eſt quod deus vult,quia vobis prodeſt:nõ
ipſi.ſ. Sanctificatio veſtra.i.vt vos ſanctificetis bene operando:& Vt abſtineatis.q.d.lõ
ge remoti. Vos,qui Chriſti eſtis, A fornicatione,omni.ſ.carnali & ſpirituali. ita abſti-
neatis, Vt ſciat vnuſquiſq; veſtrum ſuum vas.ſ.corpus ſuum,quod eſt vas animæ, Poſſi-
dere,coercendo In ſanctificatione,virtutum, Et honore,ne inhonoretur aliqua turpitu-
dine:ſed ſicut ſtudet officiorum ſuorum vaſa munda ſeruare,ita membrorum ſuorum offi-
cinas ſtudeat per continentiam honorabiles exhibere.Vel ita, Vt ſciat.q.d.ita ab illici-
Aimo to abſtinere,vt nec licito abutamini: Sed ſciat vnuſquiſq; veſtrum poſſidere vas.i.vxorem
dominando ei.& hoc, In ſanctificatione.ſ.abſtinendo a coitu: Et honore.ſ.non turpiter
abutendo.Ea poſſideat in ſanctificatione,dico,& Non in paſſione deſiderii,vt nec ſaltem
deſiderium ſit quod eſt paſſio & lęſio animæ: Sicut & gentes,faciunt,quibus non debetis
eſſe ſimiles:quia ipſę ſunt Quę ignorant deum.Et hæc præcepta dedi Nequis,violentia
Supergrediatur,neq; dolo circumueniat fratrem ſuum in negotio,priuato vxoris.vel in E
quolibet negotio.Ideo abſtinere ab his, Quoniam vindex eſt dominus de his omnibus.i.
de fornicatione,deſiderio,adulterio, vel fraude. Vindex eſt,dico,ſicut prædiximus vobis.
Et teſtificati ſumus.i.ſub teſtimonio ſcripturarũ probauimus.Non enim.q.d.ideo ab iſtis
Aimo abſtinendum eſt,quia Non vocauit nos deus in immunditiam.ſ.vt immunditiæ ſeruia-
mus, Sed in ſanctificationem.i.vt ſancte viuamus.Et quia deus vocauit non in immun-
ditiam, Itaq; qui hæc ſpernit,quæ prædiximꝰ, Non hominem,ſolũ Spernit,ſed deum:
cuius præcepta ſunt,Qui loquitur per os meum,qui etiam ad hæc peragenda, Dedit ſpiri
Ambroſius tum ſuum ſanctum in nobis.Ne ergo tantum auditorem ſpernatis,qui in corpore ſubdito
peccatis non habitat.Vel, Dedit ſpiritum ſuum ſanctum in nobis,apoſtolis,vt maior eſ-
ſet nobis authoritas arguendi:cõtra cuius authoritatẽ agi,non eſt tutũ. De charitate au-
tem.q.d.de his prædictis fuit opus vt ſcriberem vobis:ſed De charitate fraternitatis,qua
fratres diligatis, Nõ habuimꝰ neceſſe ſcribere vobis,ideo nõ fuit neceſſe ſcribere. Eñ.i.
quia, Vos ipſi didiciſtis a deo.i.præcepto ipſius Chriſti,dicẽtis,Mandatum nouum do vo
bis, Vt diligatis inuicem.Vel, Didiciſtis a deo,per inſpirationẽ,vel per effectum,quia
ipſe miſertus eſt nobis. Et,ideo etiam nõ fuit neceſſe, Enim.i.quia vos Facitis illud.ſ.
opus dilectionis In omnes fratres,qui ſunt In vniuerſa Macedonia.Rogamꝰ autem.q.d.
facitis opus dilectionis,ſed tamen Rogamus vos,o Fratres vt magis abundetis,in cha-
ritate. Et operam detis vt quieti ſitis,a curioſitate.Et nota quod ait,Operam detis.q.d. F
difficile eſt dimittere conſuetudinem:ſed cogite vos etiam Vt veſtrum negotium agatis,
dimiſſis alienis,quod nobis vtile eſt in emendatione vitæ veſtræ. Et operemini manibus
veſtris,quod adiuuat vos quietos eſſe.Illud enim malum ex otio venit.& hæc faciatis ita,
Sicut pręcipimus vobis,& ideo operemini manibus, Vt honeſte ambuletis ad eos qui fo
ris ſunt:& nullius aliquid deſideretis.q.d.ideo opus eſt agendum non otiandum,quia & ho-
neſtum eſt,& quaſi lux ad infideles,Et non deſiderabitis rem alterius,nedum rogetis vel tol
latis aliquid.

Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus,vt non contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent.Si enim credimus quod Ieſus mortuus eſt & reſurrexit,ita & deus eos qui dormierunt per Ieſum adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini,quia nos qui viuimus,qui reſidui ſumus in aduentu domini non pręueniemus eos qui dormierunt.Quoniam ipſe dominus in iuſſu & in voce archangeli,& in tuba dei deſcendet de cælo,& mortui qui in Chriſto ſunt,reſurgent primi.Deinde nos qui viuimus,qui relinquimur,ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Chriſto in aera,& ſic ſemper cum domino erimus. Itaq; conſolamini inuicem in verbis iſtis.

A Nolumus autem vos,&c. Post exhortationem de continentia,& post correctionem a curiositate mortuos resurrecturos confirmat,& per Christi resurrectionem,& sua authoritate:quasi dicat,non solum hæc prædicta volumus vos scire,sed etiam nolumus vos ignorare,iam De dormientibus,id est de mortuis,quia resurrecturi sunt. Vnde & mortuos recte dormientes appellat,quia quasi dormientes integri, & cito de somno mortis resurgent. Aimo

Vt non contristemini,inconsolabiliter de morte amicorum, *Sicut & cæteri*,id est infideles, *Qui spem non habent*,resurrectionis & incorruptionis æternæ. Ammonet nos apostolus,vt de mortuis charissimis nostris non contristemur,sicut & cæteri qui spem non habent. Non ait tantum, Vt non contristemini,sed addidit, *Sicut & cæteri qui spem non habent*,id est resurrectionis. Necesse est enim vt contristeris,sed vbi contristaris,consoletur te spes:nam ideo & dormientes eos appellat scripturæ consuetudo verissima,vt cum dormientes audimus,euigilaturos minime desperemus. Est ergo de mortuis eis qui diliguntur quædam tristitia quodammodo naturalis. Mortem quippe horret natura,nec mors homini accideret,nisi ex culpa præcedenti. Hinc igitur necesse est vt tristes simus, quando nos morientes deserunt quos amamus. Quia & si in æternum nouimus eos non relinquere nos mansuros, sed aliquantulum præcedere sequuturos: tamen mors ipsa quam natura refugit cum occupat dilectum,contristat in nobis ipsius dilectionis affectum. Contri-

B stamur ergo in nostrorum mortibus necessitate amittendi, sed cum spe recipiendi. Inde angimur,hinc consolamur: inde infirmitas animum afficit,hinc fides reficit: inde dolet humana conditio,hinc sanat diuina promissio. Mouere autem potest quomodo dominus flebat mortuum, continuo eo iubente victurum: non mortuum flebat quem ipse suscitauit, sed mortem quam homo peccando contraxit. *Si enim peccatum non præcessisset, sine dubio mors non subsecuta fuisset. Secuta est ergo & mors corporis,quam præcessit mors animæ.* Mors animæ præcessit deserendo Deum, & mors corporis sequuta est deserente anima. Hac deseruit deum volens, hac coacta est deserere corpus nolens. Ac si illi diceretur, Recessisti ab eo quem diligere debuisti, recede ab eo quod dilexisti. Quis enim vult mori prorsus? Nemo,& ita nemo, vt Petro diceretur, Alius te cinget, & ducet quo tu non vis. *Si nulla esset mortis amaritudo, nulla esset martyrum fortitudo.* Ideo non ait tantum, Vt non contristemini, sed addidit, *Sicut & cæteri qui spem non habent.* Proinde pompa funeris,agmina exequiarum,sumptuosa diligentia sepulturæ,monumentorum opulenta constructio,viuorum sunt qualiacunque solatia,non adiutoria mortuorum. Orationibus vero sanctæ ecclesiæ, & sacrificio salutari, & eleemosynis quæ pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos iuuari, vt cum eis misericordius agatur a domino quam meruerunt eorum peccata. Hoc enim a patribus traditum vniuersa obseruat ecclesia, vt pro eis qui in oratione corporis & sanguinis domini de- De pompis exequiarū. De adiutorijs mortuorum.

C functi sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorentur, oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Cum vero eorum commendandorum causa opera misericordiæ celebrentur, quis eis dubitet suffragari, pro quibus orationes deo non inaniter erogantur? Non est ambigendum ista prodesse defunctis, sed talibus qui ita vixerunt ante mortem, vt possint eis hæc vtilia esse post mortem. Nam qui sine fide operante per dilectionem, eiusque sacramentis de corporibus exierunt, frustra illis a suis huiusmodi pietatis impenduntur officia, cuius dum hic essent fidei pignore caruerunt, non misericordiam sibi thesaurizantes, sed iram. Non ergo mortuis noua merita comparantur, cum pro eis boni aliquid operantur sui: sed eorum præcedentibus meritis consequentia ista redduntur. Non enim actum est nisi cum viuere hic destitissent: & ideo istam finiens quisque vitam, nisi quod meruerit in ipsa, non poterit habere post ipsam. Permittantur itaque pia corda de suorum charorum mortibus contristari dolore sanabili: & consolabiles lachrymas fundant conditione mortali, quas tamen reprimat fidei gaudium, qua creduntur fideles quando moriuntur, aliquando tandem a nobis abire, & ad meliora transire. Sit pro viribus cura sepeliendi & sepulcra construendi, quia hæc in scripturis inter opera bona deputata sunt: nec solum in corporibus patriarcharum & aliorum sanctorum, sed etiam in ipsi9 domini corpore laudati sunt qui ista fecerunt. Impleant igitur hæc homines erga suos officia postremi muneris, & sui humani lenimenta mœroris. Verum illa quæ ad- Quid pro sit qualiter profit defunctis.

iuuant spiritus defunctorum.¶oblationes,erogationes eleemosynarum multo pro eis ob- D
Aug. in lib. de bap. par. seruantius abundantiusq; impendant. Poterat enim deus hæc donare credentibus,vt nec istius experirentur corporis mortem:sed si hoc fecisset,carni quædam fœlicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo. Sic enim homines mortem istam timerent,vt non ob aliud fœlices dicerēt esse Christianos,nisi quod omnino mori non possunt.Ac per hoc nemo propter vitam futuram ad Christi gloriam festinaret,sed propter mortis molestiā remouendam,& sic delicate quodammodo crederetur in Christum.Plus ergo gratiæ præstitit fidelibus suis.Quid em̄ magnum esset videndo non mori eos qui crederēt,credere & se non moriturum?Quāto maius est,quāto fortius,quāto laudabilius ita credere vt se speret moriturum,quia sine fine victurum? Vnde & cari eius superstites consolari queunt in tristi
Aug. in ser. de uer. apo. tia mortis amici.Qui em̄ mirum si contristaris,vbi corpus quod viuit ex anima,fit exanime discedēte anima?Qui ambulabat,iacet:qui loquebatur,tacet:clausi oculi,lucem non capiunt:aures nulla voce patescunt:omnia membrorum officia conquieuerunt:non estq mo ueat gressus ad ambulandum,manus ad operandum,sensus ad percipiēdum.Nōne ista est domus quam nescio quis inuisibilis habitator ornabat?Discessit qui non videtur,remansit quod cum dolore videatur:ista est causa tristitiæ,sed huius tristitiæ fit consolatio,quod sequitur, Si em̄,&c.q.d.non inconsolabiliter deberis contristari. Enim.i.quia, Credimus quod Iesus mortuus est,hoc videtur obesse resurrectioni.sed attēde quod sequitur, Et resurrexit,& si hoc est,debemus credere quod sicut Christus mortuus est & resurrexit,ita Et E deus eos qui dormierunt,morte, Per Iesum adducet.i.in fide Iesu.Vel, Per Iesum,semper euntes.i.qui eum sequēdo venerunt ad somnum mortis.q.d.non solum illos qui viui inueniētur,sed etiam mortuos de quibus dubitatis:non solum suscitabit,sed etiam Adducet:& si incinerati sunt,tamē Adducet,vt sint Cum eo,immortales,& in eadem beatitu
Aimo dine.Miram rem ait apostolus,Christum enim qui iam viuit,& resurgēs a mortuis,iam nō moritur,dicit mortuum:& electos mortuos,dicit dormientes. Christum ergo appellat mortuum,vt dum audimus illū mortuum fuisse,& resurrexisse:nos quoq; speremus resurrecturos per virtutem diuinitatis eius.Electos autem ideo dicit dormiētes,quia nemo tam facile potest socium excitare a somno,quam facile omnes excitabuntur a somno mortis. Hoc em̄. q.d.& vere adducet.nam hoc ordine quod viui reperti,non præuenient mortuos,& si illos magis putaris cum Iesu adducendos.& hoc est quod ait, Hoc enim dicimus vobis in verbo domini,quia hoc deus nos docuit, Quia nos qui viuimus & qui residui sumus in aduētu domini non præueniemus,resurgendo, Eos qui dormierunt,longo tempore.i.illi de nobis qui viui inuenientur,& qui omnibus præcedentibus sanctis,vel qui erunt residui tormē tis Antichristi,vnde sunt dignissimi,non præuenient mortuos : adeo erit festinata resur-
Aimo. rectio mortuorum.Et nota quod ait,Nos qui viuimus. Sic enim videntur hæc verba apostoli sonare,quasi apostolus suo tempore demonstrauerit diem iudicii venturum.Quocirca & Thessalonicenses legentes hanc epistolam,putauerunt tempore apostoli diem iudicii vē F turum.Vnde & alia scribitur epistola,vbi hortatur eos ne terreantur,quasi instet dies domini.In persona ergo electorum loquitur qui viui in corpore,inueniendi sunt in aduētu domini:& se illis vltimis ideo commemorat,quia cum eis vnum corpus est,& apostoli illis vltimis similes sunt in passionibus.Et vere viui reperti non præuenient mortuos in resurrectione,quin potius Mortui qui in Christo sunt,id est qui in Christo iterum quiescūt, Primi resurgēt,quod poterit Christus facere, Quoniam ipse dominus est:& ipse Descēdet,

In propria persona De cælo,localiter.Vel, De cælo,id est de occulto.Descendet,dico, non humilis,vt prius:sed In iussu,id est imperio,id est iubens vt dominus: Et in voce, qua dicet,Surgite mortui.Voce,dico, Archangeli,scilicet suiipsius archangeli,vel angelorum,quæ faciet resurgere mortuos:de qua voce addit, Et in tuba,Tuba nanque erit ma-
Aimo. gna vox angelorum quæ dicitur tubę,quia manifesta erit:vel ideo in tuba dicitur descende re,quia manifeste veniet.Vnde,Videbit omnis caro salutare dei. Vel ideo ait, In tuba,
Ambrosius quia quasi ad bellum veniet sicut tuba in bellis sonat,quia tunc inimicos debellabit:& sicut tuba infestis sonat,sic amicos ad solennitatem æternæ gloriæ inuitabit. Vox ergo illa erit quasi tubę suos excitans,& malos terrens:quæ tuba erit Dei,id est Christi.Vel, Dei,erit, quia ei deus dabit efficaciam.Dico quod mortui resurgent primi, Deinde nos qui viuimus,& Qui relinquimur,id est illi qui de nobis viui erunt,& residui Antichristo. Rapie-

A mur,ab angelis, Simul cum illis,qui nos præcesserunt ad requiem, In nubibus,quia nubes suscipient eos,vel nos vt Christum in ascensione nubes suscepit. Vnde alius interpres dicit, Rapiemur baiulis nubibus.Rapiemur,dico, Obuiam Christo in aera,in ipso autem raptu mors erit eorum & resurrectio.Vt quasi anima per soporem egressa de corpore, eidem in momento reddatur. Videtur tamen apostolus quantum ad verba pertinet,asserere quosdam in fine seculi adueniente Christo cum futura est resurrectio mortuorum,non esse morituros,sed viuos repertos in immortalitatem repente mutandos:sed vellem de his verbis potius audire doctiores.Quæri enim solet vtrum illi quos viuos inueniet Christus, nunquam omnino morituri sint:an ipso temporis puncto quo rapientur obuiam Christo ad immortalitatem mira celeritate sint transituri.Non enim dicendum est fieri non posse vt super aera in sublime portentur in illo spatio,& moriantur & reuiuiscant. Ad hunc autem sensum quo æstimemus illos quos hic viuos inuenturus est dominus in ipso paruo spatio,& passuros mortem,& accepturos immortalitatem,Apostolus nos vrgere videtur, vbi dicit,In Christo omnes viuificabimur. Et alibi, Quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur.Cur autem nobis incredibile videatur illam multitudinem corporum in aere quodammodo seminare, atque ibi protinus immortaliter & incorruptibiliter reuiuiscere,cum credamus in ictu oculi futuram resurrectionem, & in membra sine fine victura tanta subtilitate,tanquam inæstimabili velocitate rediturum antiquissimorum cadauerum puluerem?Nec ab illa sententia illos arbitramur futuros immunes qua dictum est,Terra es,& in terram ibis,id est in hoc ibis amissa vita,quod eras antequam sumeres vitam.Hoc eris exanimatus,quod eras antequam esses animatus. Nos ergo electi, Rapiemur obuiam Christo in aera,& sic,id est immortales facti, Semper cum domino erimus.Quod enim ait,Et sic semper cum domino erimus,non ita accipiendum est,quasi in aere nos dixerit cum domino semper mansuros,quia nec ipse ibi manebit:sed ita, Et sic, id est habentes corpora sempiterna. Semper erimus cum domino,vbicunque cum illo fuerimus.Habent autem omnes animæ cum de seculo exierint diuersas receptiones,habent gaudium bonæ,tormenta malæ:sed cum facta fuerit resurrectio,& bonorum gaudium amplius erit,& malorum tormenta grauiora,quando cum corpore torquebuntur. Itaque.&c. quasi dicat,quia omnes resurgemus,& cum Christo erimus. Itaque consolamini,de morte amicorum, Inuicem,alter alterum, In verbis istis,tantæ spei.Pereat contristatio,vbi est tanta consolatio.Detergatur luctus ex animo,fides expellat dolorem.In tanta spe non decet esse triste templum dei,ibi habitat bonus consolator, ibi qui non fallit promissor. Quid enim mortuum diu plangimus?inquies:quia mors amara est,sed per illam transiuit & dominus.Consolemur ergo nos:sed dices,Potest non condolere cor humanum,defuncto charissimo?Imo melius cum dolet,sanatur cor humanum,quam non dolendo fit inhumanum; Maria enim dominum quærebat,& mortuum fratrem dolebat.

[Margin: Aimo. Ambrosius. Augustinus. August. de ciui. dei. Aug. in eo. (B) August. de ciui. dei. Aug. super Ioannem. Nota. (C)]

CAPVT V.

De temporibus autem & momentis,fratres non indigetis vt scribamus vobis.Ipsi enim diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in nocte ita veniet.Cum enim dixerint,pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient. Vos autem fratres non estis in tenebris,vt vos dies ille tanquam fur comprehendat.Omnes enim vos filii lucis estis,& filii diei.Non sumus noctis neque tenebrarum. Igitur non dormiamus sicut & cæteri, sed vigilemus & sobrii simus.Qui enim dormiunt,nocte dormiunt:& qui ebrii sunt,nocte ebrii sunt.Nos autem qui diei sumus,sobrii simus:induti loricam fidei & charitatis,& galeam spem salutis,quoniam non posuit nos deus in iram,sed in acquisitionem salutis per dominum nostrum Iesum Christum qui mortuus est pro nobis, vt siue vigilemus,siue dormiamus,simul cum illo viuamus.Propter quod consolamini inuicem,& ædificate alterutrum,sicut & facitis.

De tẽporibus autẽ.q.d.de resurrectione indiguistis vt scriberẽ vobis:sed De tẽporib⁹.i. D
Aimo aduentus domini.i.an æstate,vel hyeme:an die,vel nocte.& de Momẽtis.s.qua hora diei vel noctis venturus sit Christus. Non indigetis,o Fratres,vt Scribam vobis,quia nihil scriberẽ,nisi quod scitis.s.clam venturum.& hoc est quod ait,Vos Eñ ipsi diligẽter, inquirẽdo scripturas, Scitis quia dies domini.i.tẽpus aduẽtus domini,quod dicitur dies,nõ pro tẽpore diei,sed quia tunc oĩa apta erunt.& dicit Domini,quia hic est dies hominum pro libitu suo agẽtium,sed tunc erit dei in virtute iudicantis.Dies,inquam,ille ita improuisus Veniet,malis:tunc,quod etiam in obitu cuiusq; fit, Sicut fur,venit:non dico die,sed In nocte,cum latẽtius venit,& homines dormiunt:tunc omnia surripit,vt qui diuitem se putabat dormiẽs,euigilãs nihil inueniat.Ita multi bene securi,nihil boni se habere tunc inueniẽt:propter hoc cœpit agere de tẽporibus vt moneret cauere sibi ne ita deprehẽdant. Nõ
August.in epistola ad Isichium ergo post quantum tẽporis hoc futurum sit,sed quomodo futurum sit,opus est scire:vt curent filii lucis esse,& parato corde vigilare,qui nolunt ab illa hora sicut a nocturno fure comprehendi.Nam si ad cauẽdum hoc malum.i.ne hora domini tanquam fur inueniat imparatũ, opus esset nosse tẽporum spatia,non diceret apostol⁹ non esse opus vt hoc scriberet,sed hoc potius scribẽdum esse iudicaret.Nunc autẽ non illis esse opus monstrauit,quibus sufficiebat vt scirẽt imparatis atq; dormiẽtibus horam domini sicut furẽ esse venturam,atq; hoc sciendo vigilarẽt.Cum enim.q.d.vere sicut fur veniet,quia incautus veniet. & hoc est quod ait, E
Augustinus Cum enim.Carnales non arescentes pr̨ę timore & expectatione,sed madescentes pr̨ę libidine, Dixerint,pax est,nobis,nunc in præsenti. Et securitas,de futuro: Tunc repentinus eis superueniet interitus,id est subitanea perditio diei iudicii.Nam sicut in verbis prophet̨ę Danielis inuenitur,regnabit Antichristus & ministri eius tribus annis & dimidio, & interficientur ab illo Helias & Enoch,sicut in Apocalypsi habetur:tunc erit talis tribulatio,qualis ante non fuit,nec post erit:& postea interficietur Antichristus a Michaele,& maxima pars suorum.Post mortem vero Antichristi,quadraginta dies concedentur bonis ad pœnitentiam qui titubauerunt in persecutione illa.Ministri autem Antichristi gaudebunt illis diebus ducentes vxores,& conuiuia celebrantes,& ioca diuersi generis exercentes ac dicentes,licet princeps noster mortuus sit,modo habemus pacem & securitatem:& cum talia dixerint,superueniet eis interitus ita grauis & subitus, Sicut,est Dolor,mulieris,vel mulieri Habentis,vel habenti In vtero,quæ tamen euadit:sed illi non effugient pœnam æternam. Vos autem,quasi dicat,illis erit improuidus dies domini,sed vobis nõ,
Ambrosius Aimo quia Vos,ꝙ Fratres non estis in tenebris,ignorantiæ & infidelitatis, Vt vos dies illa tanquam fur comprehendat,ad mortem æternam.Et vere non estis in tenebris. Omnes enim vos estis filii lucis,id est fidei: Et filii dei,id est virtutum.Fides est lux quæ facit diẽ, id est habitum virtutum : contra,tenebræ sunt infidelitatis:nox,est habitus vitiorum. Vnde subdit, Et non estis,filii Noctis neq; tenebrarum.Hoc addidit,Ne quis putet partim F
Ambrosius posse esse diei,& partim noctis.Nemo eñ duobus dominis seruire potest. Igitur non dormiamus,&c.Commonet ne securi de nomine saluatoris negligenter agamus.Ideoq; tribus nos propugnaculis,id est fidei,& spei,& charitatis munit:quasi dicat,& quando non sumus filii mortis. Igitur non dormiamus,id est in præsentibus torpeamus, Sicut cæteri,carnalibus dediti: Sed vigilemus & sobrii simus,id est vigilet mens nostra attendens hęc caduca,& sobrie eis vtamur:non quasi bonis nostris,sed ad sustentationem datis. Qui eñ, quasi dicat,vere nos qui non sumus filii noctis,non debemus dormire:quia illi Qui dormiunt,carnis torpore, Nocte.i.per noctem, Dormiunt.i.vitia & peccata sua traxerunt eos ad hoc,vt obliti vitæ æternæ in istis quiescant: Et qui ebrii sunt,his temporib⁹ immoderate vtẽdo, Nocte ebrii sunt.i.ex nocte vitiorum hæc habẽt,illi per noctem hęc habẽt.

Nos autem qui diei sumus.i.virtutibus lucentes:non solum vigilemus,sed Sobrii simus, moderate his vtentes,& ad pugnam contra hostes parati.Per hoc simus sobrii,quia Sumus induti loricam fidei & charitatis,& galeam spem salutis. Recte loric̨ę fidem comparat & charitatem,& galęę spem. Sicut enim lorica munit vitalia,ita fides & charitas vos muniunt contra appetitum terrenorum. Si enim attendimus quod Christus pro nobis passus est,& resurrexit,& nobis vitam parauit,qui sunt quasi coherentes hami fidei,si & charitati insistimus,nunquam mentes nostras vincet temporalis appetitus: sed etiam spes æternæ salutis ad superna tendens vt galea mentem obuoluit,non læde-

A detur temporali appetitu. Quoniam non.q.d.vere per ſpem veniemus ad ſalutē, Quo-
niam non poſuit nos deus in iram,ſed in acquiſitionem ſalutis.i.non poſuit nos deus in fi-
de & ſpe,vt habeamus iram.i.pœnam æternam,ſed vt acquiramus ſalutem bene operādo.
Non eñ otioſis dabitē ſalus.& hoc Per dominū noſtrū Ieſum Chriſtū,ſine quo,nec ſpes,nec
ſalus,nec aliud nos iuuaret. Qui,Chriſt⁹, Mortuus eſt ꝑ nobis,vt ſi dormiam⁹.i.ſi mortui
fuerimus, Siue vigilemus,in carne viuam⁹, Simul cum illo.i.ad ſimilitudinē eius iuncti Aimo
viuam⁹. Propter quod.i.quia hæc ſpes eſt nobis. Cōſolamini,vos in hac miſeria Inui
cem,alii alios de morte ſuorum dolentes, Et ædificate,neſcientes, Alterutrū.ſ.ali⁹ aliom,
Sicut & facitis,vt non minus poſt,quam modo faciatis.

Rogamus autem vos fratres,vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præſunt vobis in dño, & monent vos,vt habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum,& pacem habete cum eis.Rogamus autem vos fratres,corripite inquietos,conſolamini puſillanimes,ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes.Videte nequis malum pro malo alicui reddat,ſed ſemper quod bonū eſt, ſectamini in inuicem,& in omnes.Semper gaudete,ſine intermiſſione orate,in oībus gratias agite.Hæc eſt enim voluntas dei in Chriſto Ieſu in omnibus vobis.
B Spiritū nolite extinguere,prophetias nolite ſpernere.Omnia autē probate, quod bonum eſt tenete,ab omni ſpecie mala abſtinete vos.

Rogamus autē.Hucuſq; communiter ad omnes locutus eſt,nunc ad ſubditos ſpecialiter,
moraliter eos inſtruens de honorificentia prælatis exhibenda.q.d.omnes hoc facite quod
dixi. Vos autem,minores Fratres,& ſi ſubditi ſitis, Rogamus vt noueritis.i.oſtenda-
tis vos noſſe Eos qui laborant inter vos.i.in regimine veſtro & doctrina, Et præſunt vo Aimo
bis,dignitate.& hoc In domino.i.ordinatione domini, Et,ſui officii debito, Monent
vos,vt pares ad recta ita noueritis eos: Vt habeatis illos in charitate abundantius cæ-
teris.Vult vt ex charitate honorent preſbyteros neceſſaria eis miniſtrando,& reuerētiam Aimo
dignitati exhibendo.Quid enim prodeſt honorem ſine fructu habere?Sicut diuitię negli- Ambroſius
gentiam pariunt ſalutis,ita egeſtas dum ſaturari quęrit,a iuſtitia declinat.Ideo in alia epi- Nota.
ſtola præcipit preſbyteros duplici honore eſſe honorandos, Et,ſi quandoq; grauiter in-
crepant,vel puniunt, Habete pacem cum eis propter opus illorum.i.ſcientes opus illorū
hoc exigere quod faciunt. Rogamus.Hic ammonet prælatos vt ſubiectorum improbita-
tem & impatientiam patienter ferant,dum in aliquo contra eos murmurant.q.d.hæc mi-
nores debent maioribus facere. Vos autem,prælatos & maiores tamē Fratres rogamus,
hoc Inquietos.i.curioſos,& girouagos, Corripite,a quo qui ceſſat ne perdat quod illi da-
C re ſolebant,mercenarius eſt. Et conſolamini puſillanimes,contra aduerſa,vel deſperantes
pro peccatis. Et infirmos,in fide Suſcipite,vt medici ad ſaluādum.& ſi in hoc officio ali-
quid vobis infertur, Patientes eſtote ad omnes,& non ſolum patiamini,ſed etiam Vi-
dete ne quis malū ꝑ malo alicui reddat.q.d.nec bonum pro malo ſubtrahatis,vt negligatis
corripere.Tunc enim malum pro malo redditur,ſi corripiendus non corripitur,ſed praua August. de
diſſimulatione negligitur: Sed ſemper.ſ.in proſperis & in aduerſis. Sectamini quod bo- cor. & gra.
num eſt , id eſt vtile . Sectamini , dico, Inter vos inuicem & in omnes,etiam non cre-
dentes:& non modo patiamini,ſed etiam Semper gaudete,quicquid fiat vobis.Vnde ali-
bi, In tribulatione gaudentes.vel hoc ad omnes generaliter dicit, Semper gaudete,ſpe.
& Sine intermiſſione,certarum horarum Orate,etiam pro perſequentibus.Vel, Sine
intermiſſione orate,id eſt ſemper iuſte viuite,& æterna deſiderate.Iuſtus enim nunquam Aimo
deſinit orare,niſi deſinat iuſtus eſſe.Semper orat,qui ſemper bene agit.Ipſum enim deſide- Aug.in pſal mo.xxxviii
rium bonum,oratio eſt:& ſi continuum eſt deſiderium,continua eſt & oratio.& In omni-
bus,etiam in aduerſis Gratias agite,deo. Hæc enim,omnia facete, Eſt voluntas dei,
id eſt placet deo.Voluntas,dico, Oſtenſa in Chriſto Ieſu,quia hoc docuit deus per Chri
ſtum.Vel In Chriſto eſt,oſtēſa,hæc Volūtas dei,quia hæc fuerūt in Chriſto Ieſu,in quo
nihil diſplicuit per Ieſum Chriſtum.Non tantum hic eſt oſtenſum,ſed etiā factū, In oībus
vobis.ſ.maiorib⁹ & minorib⁹,& qa volūtas dei eſt facere hæc oīa:ideo vos maiores qui per

ſpiritum ſanctũ habetis donum intelligẽtiæ. Nolite extinguere ſpiritum.i.donũ abſcon D
dere ſpirituſſ. quo merito & vos illud perderetis.Huic ſenſui concordat alia litera.ſ. Gra
tiam nolite celare,& vos ſubdiri Nolite ſpernere,illorũ Prophetias.Ecce quid dixit ſpi-
Ambroſius ritum.Vel, Spiritũ nolite extinguere.i.ſicut ſpiritus ſanctus ad horam quid reuelat,nolite
Aimo prohibere loqui quod ſentit.Quia deus qui os aſinę aperuit,reuelat ſæpe minori quod me-
Auguſtinus lius eſt.Vel, Spiritũ ſanctũ nolite extinguere.i.malis operibꝰ a vobis excludere.Nõ hoc
Auguſt. ad bonif. ideo dicit,quod ſpũs ſanctꝰ q vnius ſubſtãtiæ eſt cum patre & filio extingui poſſit:ſed quan
tum in ipſis eſt,extinctores eius merito vocantur qui ſic agunt vt extinctum velint. Spiri
tum ergo ſanctum qui datus eſt nobis,non quãtum in ſe eſt,ſed in nobis extinguimus,dum
Aimo peccãdo a nobis fugamus.& Propherias nolite ſpernere.i.ſiquis dicta prophetarum expla
nat,& ad ædificationẽ pręadicat,nolite eum deſpicere,neq; contẽnere,non tamẽ omnia in-
diſcrete recipiatis: Sed probare.i.ratione diſcutite Oĩa,probãda:ſed certa em̃ nõ egent
diſcuſſione,& Quod bonum eſt.i.quod bonum eſſe inuenitur. Tenete & abſtinete vos ab
omni ſpecie mala.i.ab omni re quæ ſpeciẽ mali prætẽdit,vt a praua expoſitione.q.d.ſiquis
Ambroſius ſpeciẽ mali prætẽdit:& ſi non ſit malum,nolite præcipitãter agere.Solet em̃ ſpiritꝰ mundi
fallaciter dicere bona,& inter hæc ſubinducere praua,vt per hæc quæ bona ſunt,accipiant
& mala:ideo monet omnia probare,& quicquid ſobrie & bene dictum fuerit retinere.

Ipſe autẽ deus pacis ſanctificet vos per omnia,vt integer ſpiritus veſter & ani- E
ma & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Fidelis
eſt qui vocauit vos,qui etiã faciet.Fratres orate ꝑ nobis.Salutate fratres omnes
in oſculo ſancto.Adiuro vos per dominum vt legatur epiſtola hæc omnibus ſan-
ctis fratribus.Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum,Amen.

Ipſe autẽ.q.d.ego prælatos & ſubditos ita moneo: Ipſe autẽ deꝰ,dator Pacis.q.d.q po-
teſt inquietudinẽ remouere, Sãctificet vos per oĩa,quę docui:ita.ſ. Vt ſpũs veſter,de quo
Aimo alibi,Renouamini ſpiritu mẽtis veſtræ,q.ſ.eſt mens quæ ſeruit legi dei. Seruet integer.i.
ratio veſtra Seruet integra, nõ cõſentiẽdo carni.& hoc vſq; In aduẽtum dñi noſtri Ieſu
Chriſti.i.vſq; ad finẽ vitæ veſtrę. Et aĩa.i.ſenſualitas ſeruet integra,ſeruiẽdo rationi. Et
Ambroſius corpus,ſeruet Sine querela,vt.ſ.nihil agatis eiꝰ miniſterio,vnde aliqs conqueratur.Hęc tria
ideo poſuit,vt totꝰ homo ſit perfectꝰ.Aliquãdo em̃ inquinatur anima per cogitationẽ malã,
& eſt mũdũ totũ corpꝰ:ideoq; ſpiritũ in hoĩe mundũ dicit eſſe debere.ſi autẽ mala vita vel
Aug in lib. de perfec. cogitatio intercedat,non erit integer ſpiritus.Et nota quod ait, Sine querela,nõ ſine pec-
cato.Aliud eſt em̃ eſſe ſine peccato,quod de ſolo in hac vita vnigenito dictũ eſt: Aliud eſſe
ſine querela,quod de multis iuſtis etiã in hac vita dici potuit,qa eſt qdã modꝰ bonę vitę,de
quo etiã in iſta conuerſatione iuſta querela eſſe nõ poſſit.Quis em̃ queritur iuſte de hoĩe q ne-
mini malũ vult,& qbꝰ fideliter cõſulit: nec cõtra cuiuſquã iniurias tenet libidinẽ vindican F
Aug.in ser. symboli. di:vt veraciter dicat,Dimitte nobis,ſicut & nos dimittimus debitoribꝰ noſtris.Et tamẽ eo
ipſo quod hic dicit,ſine peccato ſe nõ eſſe,declarat.In multis em̃ offendimꝰ omnes.Itẽ,nota
quod tria poſuit quibꝰ homo conſtat.i.ſpiritum,animã,& corpꝰ.ſ.illud quo intelligimus,&
Aimo illud quo viuimus,& illud quo viſibiles & contractabiles ſumus:quæ rurſus duo dicuntur,quia
ſæpe anima cum ſpiritu nominatur.Vel ſpiritus ponitur hic pro donis ſpirituſſancti.Et eſt ſen
ſus,Iſta ſanctificet vos, Vt ſpiritus veſter ſit integer.i.vt gratia ſpirituſſancti quæ data eſt
vobis in baptiſmo, Seruetur,integra & incorrupta,ne veſtro vitio & immunditia corrum-
Ambroſius patur,vel minuatur,vel fugetur.Nam dum agit homo quæ odit ſpiritus ſanctus,recedit ab
eo eius gratia penitus,vel minuitur. Et anima ſeruetur,munda, Et corpus ſine querela
vſq; in aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti fidelis.q.d.oro vt ſanctificet,& ſanctificatos
ſeruet:nec inde dubitandum eſt,quia deus eſt Fidelis.i.verus in promiſſis, Qui vocauit
vos,ad vitã, Qui etiam faciet,in vobis.i.perficiet opus gratiæ implendo promiſſa. Fra
tres orate pro nobis.Salutate,ex noſtra parte Fratres omnes in oſculo ſancto,non ſimula-
to,ſed Sancto,quod eſt ſignum dilectionis.Salutate,dico,& epiſtolã oſtẽdite.& inde Ad-
iuro vos per dominũ.ſ. Vt legatur epiſtola hæc omnibus fratribus ſanctis.i.in baptiſma
te ſanctificatis.Vel, Sanctis.i.perfectis,vt inde proficiãt,& vt in bonis operibus proficia-
tis. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti,ſit Vobiſcum,Amen.

A Argumentum in epistolam ad Thessalonicenses secundam.

AD Thessalonicenses secundam scribit epistolam apostolus, & notum facit eis de temporibus nouissimis, & de aduersarii deiectione. Scribit hanc epistolam ab Athenis per Titum diaconem & Onesimum acolythum.

CAPVT I.

AVLVS, & Syluanus, & Timothæus, ecclesiæ Thessalonicensium in deo patre nostro & domino Iesu Christo, gratia vobis & pax a deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias agere debemus semper deo pro vobis fratres ita vt dignum est, quoniā supercrescit fides vestra, & abundat charitas vniuscuiusq; vestrum in inuicem, ita vt & nos ipsi in vobis gloriemur in ecclesiis dei
B pro patiētia vestra, & fide, & in operib⁹, & persecutionibus vestris, & tribulationibus quas sustinetis in exemplum iusti iudicii dei, vt digne habeamini in regno dei pro quo & patimini: si tamen iustum est apud deum retribuere retributionem his qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini requiē nobiscum in reuelatione dñi Iesu de cęlo cū angelis virtutis eius in flāma ignis dātis vindictā his q nō nouerūt deū, & q nō obediūt euāgelio dñi nostri Iesu Christi. Qui pœnas dabūt in interitu ęternas a facie dñi, & a gloria virtutis eius: cū venerit glorificari in sanctis suis, & ammirabilis fieri in oibus q crediderūt, quia creditū est testimoniū nostrū super vos in die illo. In quo etiā oramus semper pro vobis vt dignetur vos vocatione sua deus, & impleat omnē voluntatē bonitatis suæ, & opus fidei i virtute, vt clarificetur nomē dñi nostri Iesu Christi in vobis, & vos in illo, secundum gratiam dei nostri & domini Iesu Christi.

PAulus & Syluanus, &c. Hanc epistolam item scribit apostolus Thessalonicēsib⁹. Orta enim apud Græcos grauiori tribulatione item monet eos ad patientiā, ostendēs iustū
C dei iudicium vt boni gloriam consequantur, & mali pœnā. Et quia in prima epistola quædam dixit de aduentu domini, de resurrectione mortuorum, vnde putabatur dies domini instare, nunc aliā scribit epistolā in qua idē significat licet obscure. Nec enim aperte potest de abolitione Romani regni, & de antichristi apparentia & damnatione, & de quorundam fratrum inquietudine. Scribit etiam nō instare diem domini, sicut occasione prioris epistolæ videbatur. Cum enim Thessalonicenses priorem epistolam legendo peruenissent ad illū locum, vbi dicit apostolus, Mortui in Christo in aduentu eius resurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui resuscitati sumus, simul rapiemur cum illis, conturbati sunt nimiumq; perterriti, putantes vicinū esse diem domini, & timentes ne damnarētur cum diabolo, eo quod tarde ad fidem venientes imperfecti essent. Ideoq; hoc comperto scripsit eis non imminere diem iudicii suo tempore, ne apostolus in hoc mentitus per omnia reprobaretur, vel ne diabolus hoc expectantibus aliqua fraude illuderet. Corrigit etiam asperius inquietos. Et est intentio apostoli in hac epistola bonos & quietos ad patientiam monere, & inquietos corrigere, & quæ obscure in pręcedenti epistola dixerat hic aliquatenus aperire. Modus talis, Primū salutat, deinde gratias agit de bonis eoꝝ, postea monet ad patiētiā & ad constātiā. Inde asserit qđ aduētum Christi antichrist⁹ præuenit, & aliqua aduēt⁹ Christi signa licet obscura denūtiat, agēs de abolitione Romani regni, & de interfectiōe antichristi: circa finē vero vt curiosos atq; otiosos corripiāt obsecrat. Præmittit autē salutationē, dicēs, Paul⁹, & Syl. & Timot. Isti tres sunt quoꝝ noīe scribit hęc & prima ep̄la, scribūt Eccl'ie Thessalonicēsiū,

Ambrosius

Aimo

Ambrosius

existēti In deo patre nostro & domino Iesu Christo.Et ante alia salutat more solito, Gratia,sit Vobis & pax a deo patre nostro & domino Iesu Christo.hæc supra exposita sunt. D
Augusti.de gra.& li.ar. Gratias,hic agit gratias deo de bonis eorū,ne forte de tanto bono eorū quod ex deo habebant,extollerētur, tanquam a seipsis habētes,q.d.quod tenetis tenete,quia bonum est,de quo debemus semper gratias agere deo,& nunquam soluere possum⁹ vt dignū est.& hoc est quod ait, Fratres,semper debemus pro vobis gratias agere deo,a quo hęc bona sunt,non a vobis.Agere,dico,ita Vt dignū est,quia pro magis bonis magnę gratię agēdę sunt.Inde debem⁹ gratias agere deo, Quoniam fides vestra supercrescit.i.super hoc quod olim fuit crescit magis ac magis,non decrescit in tribulationibus. Et charitas vniuscuiusq; vestrū abūdat in,vos Inuicē,vt.s.& qui diligitur diligat alios,& mutuis obsequiis charitatē ostēdat.Crescit,dico,& Ita.i.in tantum crescit, Vt nosipsi,apostoli qui non de paruo gloriaremur, In.i.de Vobis gloriemur in ecclesiis dei,quibus de vobis damus exēplum.Videte ne sitis exēpla defectus.De vobis gloriamur,dico,& maxime Pro patientia vestra & fide, seruata In omnibus persecutionibus,quæ sunt de loco ad locū: Et tribulationibus.i.tormētis. Quas,tribulationes & persecutiones Sustinetis in exēplū iusti iudicii dei.i.quę tribulationes ostēdunt,quid in iudicio futuro patiētibus & inferētibus sit dandum.Si eñ tam
August. contra Faust. seuere punit deus peccata in pœnitētibus,quid faciet induratis?Ideo dicit pressuras istorum exēplum esse iusti iudicii dei,vt intelligatur quod non parcet impiis tanquam sarmētis pręcisis ad combustionem,qui non parcit iustis propter perficiēdam purgationē. Vnde Petrus ait,Si initium a nobis,quis finis erit eis qui non credēt?Et si iustus vix saluabitur,peccator & impius vbi parebūt?Sustinetis,dico,ideo Vt digni habeamini.i.inter alios gloriosi In regno dei.i.æterna beatitudine,vel in ecclesia præsenti quam hic regit.& ideo dicitur regnum dei, Pro quo.s.vt digni sitis,non solum operamini bona,sed etiam Patimini,mala.Iusti iudicii,dico, Si tamē iustū est,&c.quod cōstat esse.Non eñ ponitur hic,Si ra E
Aimo
Ambrosius men pro dubitatione,sed pro affirmatione.q.d.quoniā iustum est. Vnde alius interpres ait, Siquidem iustū est.q.d.bene dico iusti iudicii, Siquidem iustum est apud deum.i.in simplici & pura natura iustitiæ dei.hoc.s. Retribuere tribulationem,his qui vos tribulant:&
Ambrosius vobis qui tribulamini cum nobis requiem.i.æqualem nobis.Quid enim iustius quam vt qui in seculo bonos deprimunt,& persecutionibus affligunt,in futuro patiantur eadem quæ faciunt?Illi autem sint in requie,qui magnam tribulationem passi sunt pro regno ęterno?Vel ita, Quas sustinetis,& agit de iudicio præsenti,quo sinit deus malos affligere bonos & prosperari : bonos vero facit aduersa pati.q.d.gloriamur pro patiētia tribulationū quas sustinetis In exemplum iusti iudicii dei.i.ideo gloriamur,quia sustinetis ita vt sitis exēplum & documentum aliis,quod iuste iudicat deus dum suos permittit affligi,& malos prosperari.Vident enim vos ex malis in melius proficere,illos ex prosperis deteriores esse: & ita estis eis exemplum ne fatigentur dum corripiuntur a deo qui flagellat o.f.quem re.apud
Ambrosius quem est iustum vt incipiat a domo eius iudicium. Vnde Petrus ait, Tempus est vt incipiat iudicium a domo dei,vt digni habeamini in regno dei pro quo & patimini.hoc non muratur. Si tamen,quasi dicat,iusti iudicii,dico,quod & respectu præsentium videri potest,dum boni meliores,mali deteriores efficiuntur:tamen hac conditione,dico,iusti iudicii, Si tamen iustum est apud deum retribuere tribulationem his qui vos tribulant,& vobis qui tribulamini requiem nobiscum,q.d.iustum apparet iudicium quo in præsenti iudicat deus,si attendatur iudicium futurum:vbi manifeste omnibus parer iustitia dei,dum reddet singulis secundum merita,per quod & præsentia iusta esse probātur finaliter.s.si iustum est dari his pœnam,vobis requiem.Si quis eñ finem hunc attendit,non iniustum dicit esse bonos purgari,malos sordescere,sicut vtriq; ex vita sua meruere.Simile huic dicit Dauid, Existimabam vt cog.hoc,labor est ante me do.in.in.s.d.& in.in.no.e.sed tamen ex præsentibus videri potest.Vnde subdit,Verumtamen propter dolos pa.e.de.e.dum al. In reuelatione. Hic incipit ostendere quam horribilis tribulatio illis,& quam iocunda requies istis futura sit.q.d.iustum est illis dare pœnam,vobis requiem:quod vtriq; fiet, In reue F
Aimo latione,id est in manifestatione Domini Iesu, venientis De cælo,ad iudicium Cum angelis virtutis eius,id est quorum ministerio virtus dei apparebit,dum bonos eligent, malos foras mittent: & tunc gloria his,& terror illis erit. Domini Iesu,dico, venientis, In flamma ignis, non quod sit flamma circundatus, sed per effectum : quia inimi

A eos exuret. Vel ideo dicit, In flamma ignis, quia ignis erit in mundo qui præcedet eũ tãtum spatii aeris occupans, quantum occupauit aqua in diluuio: qui ardebit terram & crassitudinem eius, & purgabit electos. Domini Iesu dico, Dantis, i. inferẽtis vindictam, His qui non nouerunt deum, i. qui fidem non receperunt, vt Pagani: & his Qui non obediunt euangelio: cui esset obediendum, quia Est domini nostri Iesu Christi, i. his qui non exequũtur quæ receperunt, vt hæretici, & falsi Christiani. Alii enim sunt qui nesciunt legem, alii q sciunt. Deinde aggrauat pœnas eorum, subdens, Qui, vtriq; s. scientes & nescientes, Dabunt pœnas, i. sustinebunt. Dare enim ponitur aliquãdo pro sustinere, ita & hoc, & cõgrue. Qui enim patitur dat ei quem offendit pœnas quasi gratas, Dabunt pœnas, dico, non corporis & animæ dissolutione terminabiles, Sed æternas in interitu, quia semper sentient pœnas, non tamen penitus deficient. ipsi dico tũc remoti, A facie domini & a gloria virtutis eius, ne. s. videant eum & gloriam: quam. s. virtus sua dabit sanctis. Et hæc pdicta fiet, Aimo Aimo. Aimo Ambrosius

Cum venerit Christus glorificari in sanctis suis, ita enim eos glorificabit quod gloriosus in eis apparebit. Ecce quæ est gloria sanctorũ. Et, cum venerit admirabilis. Fieri in oibus, etiam minoribus Qui crediderunt, etsi tempus operandi non habuerũt. Ipse eñ clarus & mirabilis videbitur in credentibus: seuerus aũt apparebit in incredulos, cum eos pœnis æternis coarctabit. Et est horum verborũ breuis sensus. Veniet punire malos, & glorificare bonos: quia Creditum, q. d. ideo vobis tribulatis dabit requiẽ nobiscum, quia Testimonium nostrum in die, i. de die illo, reuelationis dñi Creditum est, i. quicquid dixim⁹ credidistis de illo die iudicii, & gloria bonoꝝ, & pœna malorum. Vel, Testimonium nostrum creditum in die illo, i. propter illum diem, vt tunc liberemini. Creditum est dico, Sup vos, id quanuis super humanum sensum esset. Vel creditum est ita, quod erat Super vos. i. vobis dominans, non quærentibus rationem. In quo, etiam ordo verborũ talis est, In quo, die, Vt dignetur vos vocatiõe sua deus noster. i. vt dignos vos iudicet deus quos vocet ad regnum per gratiam. Oramus etiam semper pro vobis. Vel ita, In quo. i. pro cuius diei periculo vitando, etiam oramus Semper pro vobis, pro vitando enim periculo illius diei semper est orandum. & oramus, Vt dignetur vos vocatione sua deus noster, hoc non mutatur. Et, etiam oramus vt hic interim Impleat omnem voluntatem bonitatis, id est vt plene faciat vos velle omne bonum: & impleat in vobis Opus fidei. i. confessionem q̃ proprie est opus fidei. Impleat in vobis dico, & hoc In virtute, constantię, vt. s. det cõstantiã, qua habita a cõfessione nullo modo flecti possunt. Vel, Opus fidei, est omne bonum quod fides exigit. Et est, impleat Opus fidei. i. omnia bona sine quibus fides mortua est. & hoc, Ambrosius Ambrosius B Aimo

In virtute, perseuerantiæ, vt. s. det vobis perseuerantiam vsq; in finem. Ita impleatur, Vt clarificetur in vobis, in hac vita, Nomẽ domini Iesu Christi, celebri fama & honore: Et vos, in futuro clarificemini In illo, & hoc non secundum merita vestra, sed Secũdũ gratiam domini nostri Iesu Christi. i. plusq̃ digni: vel sicut homo Christus clarificatus.

C

CAPVT II.

Rogamus autem vos fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum, vt non cito moueamini a vestro sensu, neq; terreamini neq; per spiritum neq; per sermonem, neq; per epistolam tãq̃ per nos missam, quasi instet dies domini. Ne quis vos seducat vllo modo. Quoniam nisi venerit dissensio primum, & reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur: ita vt in templo dei sedeat, ostẽdens se tanq̃ sit deus. Non retinetis q; cum adhuc essem apud vos, hæc dicebã vobis.

Rogamus autem vos, Hucusq; dixit se pro eis gratias agere & orare: hic determinat de die iudicii, obsecrans eos ne leuiter & facile de aduentu domini quasi imminenti opinionẽ recipiant, vel terreantur. q. d. non solum pro vobis oramus, sed etiã Rogamus vos, Fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, ad iudicium. i. si vultis vt vobis prosit aduentus Christi venturus: Et per aduentum nostræ congregationis. s. omnium sanctorum, id est si vultis esse in nostra congregatione. Cõgregationis dico, venturæ vel tẽdentis In Ambrosius Aimo

idipſum,id eſt ad Chriſtum,vt ad corpus congregentur aquilæ. Vel, In idipſum.i.in idẽ D
titatem,vt mente & corpore vniamur qui modo in diuerſum tendimus. Quid rogamus?
Vt nõ cito moueamini a veſtro ſenſu.i.a puro intellectu.q.d.nec parũ etiã titubetis ſi eũ
moueamini cito eſt quia nihil vobis infertur quod diu duret,quia tẽpus prope eſt. Neq; ter-
reamini.q.d.pro vicino periculo.i.quaſi inſtet dies domini. Nõ terreamini dico, Neq; p
ſpiritum,malignũ.ſ.ſi malignus ſpiritus quaſi angelus lucis appatens in viſione,hoc vobis
Aimo perſuadeat. Vel ſiquis dicat ſe per ſpiritum ſanctum reuelantẽ hoc cognouiſſe quod dies iu-
dicii immineat,nolite credere,neq; terreamini, Per ſermonem,alicuius pſeudoapoſtoli q
hoc exponat de ſcripturis. Neq; per epiſtolã tanq̃ per nos miſſam.i.ſub nomine meo miſ
Ambroſius ſam. Solent enim tergiuerſatores,vt fallant,ſub nomine alicuius clari viri epiſtolam finge-
re,vt authoritas nominis poſſit commendare quod per ſeipſum recipi non poſſet. Quid p
ſingula? Nequis vos ſeducat vllo modo,alio,etiam a prædictis terrefaciẽs vos, quaſi In-
Auguſt.ad ſtet dies dñi. Non quin velit illos eſſe paratos vt habeant ſuccinctos lumbos,& lucernas ar
Heſichium. dentes in manibus,expectantes quãdo reuertatur dñs a nuptiis. In quo enim quæq; inuene-
rit ſuus nouiſſimus dies,in hoc eũ comprehendet mundi nouiſſimus dies:quia qualis in die
iſto quiſq; moritur,talis in die illo iudicabitur.& ideo vigilare debet oĩs Chriſtianus ne
imparatum eũ inueniat dñi aduentus. Imparatum autem inueniet dies ille,quem impata-
Ambroſius tum inueniet vitę huius dies vltimus.& ideo nõ ait,ne terreamini, vel ſeducemini:ſed ad-
dit, Quaſi inſtet dies domini,hoc dicit,ne ipſa perturbatione dum incauti inuenirentur E
currãt ad orandum diabolũ:qui hæc ideo agebat,vt ſub Chriſti nomine apparens,faceret
ſe adorari.quod vt non poſſit facere impudentiſſimus Satanas,tempus & ſigna aduent[9] do-
mini Apoſtolus reſcribit,quia non prius veniet dominus q̃ regni Romani defectio fiat, &
Auguſtinus appareat Antichriſtus. Et hoc eſt quod ſubdit. Quoniam vbi.q.d.quidam volunt vos ſe-
Aimo ducere quaſi inſtet dies domini,ſed non inſtat dies domini. Quoniã non veniet domi-
nus ad iudicium, Niſi primum venerit diſceſſio,id eſt niſi prius gens a Romano diſcedat
imperio:nõ quod ſtatim poſt veniat domin[9]. Occulte loquiẽ de deſtructione Romani impe
rii,ne forte ſi aperte hoc diceret,incitaret eos ad perſecutionem eccleſiæ. Vel hoc dicit de
ſpirituali imperio Romanæ eccleſiæ. Vel de diſceſſione a fide. Et eſt ſenſus, Nõ veniet do-
Auguſti.de minus ad iudiciũ niſi prius venerit diſceſſio eccleſiarũ a ſpirituali obedientia Romanę ec
de ciui.dei. cleſiæ,vel hominũ a fide. Quidã codices habẽt. Niſi venerit refuga primum, quod nulli
Aimo. dubium eſt de Antichriſto eũ dixiſſe quem refugam vocat vtiq; a dño deo. Si enim hoc de
Aimo oĩbus impiis merito dici poteſt,quanto magis de iſto, quẽ etiam deſcribens ſubdit, Et,
niſi Reuelatus.i.manifeſtatus, Fuerit, cuius ſpes iam præcedit Homo, non deus totus,
Peccati,ſeruus author & fons.i. Antichriſtus qui eſt Filius perditionis ,id eſt diaboli q
perdit homines,per quem perditio venit in mundum,cuius filius dicitur Antichriſtus:non
per naturam ſed per imitationem. Vel, Filius perditionis,dicitur quia ipſe perdendus eſt, F
& alios perdens. Qui aduerſatur, Chriſto & membris eius.vnde Antichriſtus dicitur,&
Extollitur.i.effert ſe, Super omne quod dicitur deus,vel falſa opinione,vt dii gẽtiũ: vel
beneficii gratia,vt ſancti. Aut quod colitur,vt Deus trinitas.extollitur dico:ita, Vt ſe
deat in templo dei.i.in eccleſia. Vel, In templo,a Romanis deſtructo,quod Iudæi tunc re-
ędificabunt. Naſcet quidem Antichriſtus in Babylone de tribu Dan,iuxta quod Iacob ait,
Fiat Dan coluber in via,& Ceraſtes in ſemita:& cum venerit Hieroſolymam, circumcidet
ſe dicens Iudæis,ego ſum Chriſtus promiſſus:tunc confluẽt,ad eũ omnes Iudæi,& reædifi-
cabũt tẽplũ a Romanis deſtructum,ſedebitq; ibi dicens ſe eſſe deum. Vel ita, Nonnulli nõ
ipſum principem tantum,ſed vniuerſum corpus eius.i.ad eum pertinentem hominũ multi
tudinem ſimul cum ipſo principe ſuo,hoc loco intelligi volũt:rectiuſq; dici putant,ſicut &
in Gręco eſt non in templo, Sed in templum dei ſedeat.i.quaſi ipſe cum ſuis ſit templum
dei quod eſt eccleſia:ſicut dicitur:ſedet in amicum.i.vt amicus. Sedeat dico, Oſtendẽs ſe
tanq̃,ipſe, Sit deus. Nã ſicut in Chriſto omnis plenitudo diuinitatis habitauit:ita in An
tichriſto plenitudo malitiæ & omnis iniquitas habitabit,quia in ipſo erit caput omnium
malorum.ſ.diabolus,qui eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.

Et nunc quid detineat ſcitis vt reueletur in ſuo tẽpore. Nã myſteriũ iã opera
tur iniquitatis,tantum vt qui tenet nunc teneat,donec de medio fiat,

A Nonne &c.q.d.ita debetis credere vt ſcribo vobis,quia olim vobis idẽ dixi: & hoc eſt qđ dicit ſub interrogatione, Nonne retinetis? quod hæc eadem quæ nunc vobis in epiſtola ſcribo, Cũ adhuc eſſem apud vos,præſenti ſermone, Dicebam vobis, de aduentu Antichriſti,& de die iudicii. Et quid.q.d.hæc retinetis, Et,etiam, Quid nũc detineat,Antichriſtũ.i.quid ſit in mora eius,quę ſit cauſa dilationis eius,quare nondũ veniat, Scitis, ſcilicet quia nondũ eſt diſceſſio.Detineat,dico,ita tamen Vt reueletur.i.vt manifeſt⁹ fiat
In tempore ſuo,id eſt ſibi congruo,& a deo diſpoſito.ſ.poſtq̃ facta fuerit diſceſſio,& ideo Aimo.
recte ait,ſuo tempore.Completa enim acceſſione ad Romanum imperium,& ad Romanæ Berenga.
eccleſiæ obedientiam aderit diſceſſio ab vtroq; imperio,qua impleta aderit iniquus.i.Antichriſtus.Similiter impleto tempore miſericordię,quo plenitudo gentium intrat ad fidẽ, reuelabitur diſceſſio a fide quando refrigeſcet charitas multorũ & abũdabit iniquitas, & tũc veniet Antichriſtus,& ſic inſtabit dies domini. Nam myſterium.q.d.vere reuelabitur in ſuo tempore,quia Iam,in non ſuo, Myſteriũ iniquitatis,id eſt ſecreta iniquitas Operatur.i.mali & ficti qui ſunt in eccleſia,q.d. iã in ipſis initiis acceſſiõis inuenitur iniquitas: Auguſtinus
ſed myſtica.i.pietatis nomine palliata,vt velint haberi miniſtri Chriſti,cum ſint pſeudo. Vel ita, Vere reuelabitur. Nam,diabolus iam operatur Myſteriũ iniquitatis. Myſteriũ
gręce latine dicitur occultũ & ſecretum.Myſteriũ ergo iniquitatis appellat interfectionem Aimo.
B ſanctorum & perſecutionẽ,quã inferebat Nero & princeps eius fidelib⁹ Chriſti,quorũ iam Auguſtinus
factum quaſi Antichriſti videbatur.quod ideo appellatur myſterium, quia iam tunc diabo Aimo. Ambroſius
lus occulte per Neronem & alios operabatur occidendo martyres,ſicut tunc aperte operaturus eſt per Antichriſtum interficiendo Heliam & Enoch alioſq; plurimos. Iſtud myſteriũ iniquitatis cœptum eſt a Nerone,qui inſtigante patre ſuo diabolo, zelo idolorum interfecit Apoſtolos.Et ſũt Nero & alii vmbra futuri.ſ.Antichriſti, ſicut Abel & Dauid fuerũt figura Chriſti. Tantũ vt qui tenet &c.Quia illos ſcire dixit quid detineat,aperte non ex- Auguſtinus
ponit:& ideo nos qui neſcimus quod illi ſciebant peruenire cum labore ad id quod ſenſerat de ciui.dei.
Apoſtolus,cupimus nec valemus præſertim,quia & illa q̃ addidit hũc ſenſum faciũt obſcuriorem.Quid enim eſt? Iam myſterium operatur iniquitatis tantum,vt qui tenet nũc teneat,donec de medio fiat.Ego prorſus quid dixerit me fateor ignorare,ſuſpiciones tñ hominũ quas legere vel audire potui non tacebo.Quidam ſuſpicantur hoc de imperio dictũ fuiſſe Romano,& ideo Apoſtolum non id aperte ſcribere voluiſſe,ne calumniam.ſ.incurreret quod Romano imperio male optauerit,cum ſperaretur ęternum:vt hoc quod dixit, Iã enim myſterium operatꝰ iniquitatis, Neronem voluit ĩtelligi,cuius iã facta velut Antichriſti videbantur.Vnde nonnulli ipſum reſurrecturũ & futurũ Antichriſtum ſuſpicãtur. Alii vero nec occiſum putant,ſed potius ſubtractũ,vt putaretur occiſus,& viuũ occultari,in vigore ipſius ætatis in qua fuit cũ crederetur extinctus,donec tempore ſuo reueletur & reſti-
C tuatur in regnum.Sed multum mira mihi eſt hęc opinantium tanta præſumptio.Illud tamen quod ait, Vt qui tenet &c.non abſurde de Romano imperio creditur dictum donec tollatur,vt ſit ſenſus, Tantum hoc reſtat anteq̃ reueletur iniquus ille, Vt qui tenet nunc Romanum imperium Teneat.i.qui modo imperat imperet. Donec de medio fiat,id eſt de medio mundi tollatur illa poteſtas,quia omnes vndiq; Romam quaſi ad caput confluebant.Vel ita, Tãtum,hoc reſtat, Vt qui tenet nũc,fidem, Teneat,donec,ipſa, De medio fiat,id eſt donec ipſa refrigeſcat.Vel ita, Tantũ ,hoc reſtat, Vt qui nunc tenet,id detinet illum,ſcilicet acceſſio ad fidem Teneat,id eſt detineat. Donec de medio fiat.i. donec ipſa tollatur de medio.Vel ita, Tantum,hoc reſtat, Vt qui tenet nunc.i.detinet illum,ſcilicet iniquitas quæ nũc occulta eſt, Teneat,id eſt detineat. Donec,iniquitas quę modo eſt myſtica Fiat de medio , id eſt aliquid de communibus , vt non erubeſcat homo adulterari , furari , & alia huiuſmodi facere : ſicut nec ambulare , nec loqui . Vel ita, Auguſt. de
Quidam putant hoc eſſe dictum de malis & fictis qui ſunt in eccleſia tandiu donec perue- ciui.dei.
niant ad tantum numerum qui Antichriſto magnum faciant populum.& hoc dictum eſſe myſterium iniquitatis,quia videtur occultum,& de hoc dictum eſſe, Quid detineat ſcitis &c.ait, Vt qui tenet non teneat. Dicunt Apoſtolum hortari fideles vt in fide quã tenent tenaciter perſeuerent,donec exeat de medio eccleſiæ myſterium iniquitatis,quod nũc occultum eſt.Et eſt ſenſus, Tantũ,hoc ſupereſt agendum, Vt qui tenet nunc,fidẽ, Teneat.i.firmiter in ea perſeueret: Donec myſt.iniquitatis. De medio fiat.i.donec qui mo

do in ecclesia ficti sunt ab eadem manifeste recedant, de qualibus Iesus ait, Ex nobis exie- D
runt, sed ex nobis non erant. Sicut ergo ante fidem exierunt multi hęretici de medio eccle-
siæ: ita nūc aperte inde exibūt omnes qui non ad Christū, sed ad illum Antichristum nouis-
simū pertinebunt. Vel ita, Tantum, hoc restat, Vt qui tenet nunc, i. detinet illum, scili-
cet discessio quæ nondum facta est. Teneat, i. detineat, donec ipsa discessio Fiat de me-
dio, id est manifeste appareat.

Et nunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, eum cuius est aduentus secundum operationem Satanæ in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis his qui pereunt: eo ꝙ charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent. Ideo mittet illis deus operationem erroris vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Nos autem debemus gratias agere deo semper pro vobis fratres dilecti a deo: ꝙ elegerit nos deus primitias in salutē in sanctificatione spiritus & in fide veritatis, in qua & vocauit vos per euangelium nostrum in acquisitione gloriæ domini nostri Iesu Christi. Itaq; fratres state, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Ipse autē dominus noster Iesus Christus & deus & pater noster qui dilexit nos, & dedit consolationem ęternam & spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra, & confirmet in omni opere & sermone bono. E

Et tunc. s. iam reuelata discessione a deo vero, & refrigerata multoꝝ charitate, ex abūdā
tia iniquitatis quasi parata sibi sede, Reuelabitur. i. manifestabitur, Ille iniquus. s. Anti-
christus qui nec modo nec tūc est timendus, quia sequitur. Quem dn̄s Iesus interficiet spi
ritu oris sui. i. virtute spiritus sancti qui dicitur spirit⁹ oris sui qa ab eo procedit. Vel, In-
ter. e. sp. o. s. id est præcepto & virtute. s. potentia iussionis suæ, siue per se occideret eum siue
Aimo per Michaelem. Occidetur autem vt doctores tradunt in monte Olíueti in papilione, & in
solio suo, in illo loco contra quem dominus ascendit ad cælos. illo autem interfecto nō sta-
tim veniet Christus, sed vt ex libro Danielis intelligitur, concedentur electis ad pœniten-
tiam dies. xlv. quantū dn̄s post futurus sit penitus ignoratur. Et quomodo tenebrę solis fu-
gantur præsentia: ita & dn̄s, Destruet, eū. s. Antichristum cū omnib⁹ membris suis dicēs,
Ite maledicti in ignem æternū. Destruet dico, Illustratione aduentus sui. i. in claro aduen
Aimo tu suo. Cuius, Antichristi aduentus est, Secūdū operationē Satanæ. Quia diabolo insti
gante & cooperante qui illum possidebit totum faciet, nō tamē sine sensu vt phręnetici qui
culpam non habent de malis: ita si vexaretur a diabolo tanq̄ phręneticus nō ei imputaret F
quicquid ageret. Et illius aduētus erit in omni virtute humanę potestatis & diuitiarū. Et
Aimo. signis, minoribus, Et prodigiis, maioribus, Sed mendacibus. Quia per magicam artem
non veram faciet illa, & per phātasiam deludet homines, sicut Simon Magus delusit illum
qui putans eū occidere arietem decollauit pro eo. Et ideo etiā mendacia dicuntur, quia mē
Augustinus dacia confirmant. s. illū esse deū. Ambigi ergo solet vtrū vel ideo dicta sint mēdacia, qa nō
de ciui. dei. vera vt videntur sed phantastica erunt. i. quia mortales sensus per phantasmata decepturus est: vt quod non facit, facere videatur. Vel ideo, quia & si vera sint dei pmissione, ad mē
Augustinus dacium trahent. Tunc enim soluetur Satanas, & per illum Antichristus in omi sua virtute
mirabiliter quidem sed mendaciter operabitur. Et, erit aduentus illius In omni seductio
ne iniquitatis his qui pereunt, quia minis, blanditiis, & omnib⁹ aliis modis seducet eos qui
perditioni dediti sunt. Eo. i. ideo, Quod non receperunt charitatem veritatis. i. Chri-
sti, in quo implentur promissa omnia. i. ideo quia non receperunt Christum, qui charitatem
Aimo omnibus ostendit, & veritatem impleuit. Non receperunt charitatem dico, Vt salui fie-
Augustinus rent. i. qua saluarentur recepta. Et ideo. s. quia non receperūt veritatem, Mittet illis de⁹,
id est permittet venire ad eos. Operationem erroris. i. eum qui est ipsa malitia, quia est pa
ter omnis malitiæ & iniquitatis, Vt credant mendacio. s. quod Antichristus sit deus,
Vt omnes qui non crediderunt veritati. i. Christo qui vere deus est, Sed consenserūt ini
quitati, Antichristi tandem aperte, Iudicentur, qui interim occulte iudicātur, Vnde ait,

A Mittet illis deus &c. Quia deus diabolū ista facere permittit, iusto ipse iudicio, quāuis faciat ille iniquo & maligno consilio: proinde iudicati seducentur, & seducti iudicabūtur: sed iudicati iudicio dei occulte iusto & iuste occulto, seducent. Seducti aūt iudicabuntur nouissimo manifestoq; iudicio per Christum iustissime iudicaturū & iustissime iudicatum. Nos autem, q. d. De illis ira fiet, vos aūt venietis ad salutē, quia recepistis veritatem. Vnde gratias agimus deo. Et hoc est quod ait, Nos aūt fratres dilecti a deo debem⁹ agere gratias deo semper pro vobis, eo Quod, ab æterno, Deus elegit nos, & vos, Primitias, fidei, vt scilicet non in periculoso tempore vltimo, sed in primitiua ecclesia crederemus in Christū atq; fidem confiteremur. Elegit dico, In salutē ęternā. Vel, Elegit nos, apostolos, Primitias, omniū credentium, quia apostoli primū crediderūt. & hoc, In salutē, omniū gētium. Nos & vos dico positos, In sanctificatiōe spiritus sancti, quia spiritus sanct⁹ in baptismo sanctificat. Et in fide veritatis. i. Christi. per quid autem ad fidem venerint, subdit dicēs, In quam, fidē: sicut gratis elegit nos ab æterno: ita Et, gratis, Vocauit, nos auersos, Per euāgeliū nostrū. Vocauit dico, In acquisitionem domini nostri Iesu Christi. i. vt per fidē acquiratis gloriam quā habet Christus. Vel, In acquisitionem domini nostri Iesu Christi. i. vt sitis acquisitio in qua Christus glorificetur. Itaq;. q. d. quia hæc bona sunt nobis, & non instat dies dñi, Itaq; fratres state, immobiles in fide. Et, vt stetis, Tenete traditiones quas, a nobis Didicistis, vsq; ad intellectum. Siue per sermonem præsentem, siue per epistolam nostram. Ipse aūt. q. d. Ego moneo vos. Sed ipse deus noster Iesus Christus & de⁹ pater, eius & Noster, qui dicitur deus, potentia qua creator est vniuersorum: & pater, affectu. i. dulcedine charitatis, Qui dilexit nos dando filium suum pro nobis. Vnde subdit, Et dedit consolationem æternam. i. Christum, qui est consolatio nobis contra miseriam huius seculi, & in futuro. Vel, Dedit consolationem æternam, promittendo regnū cælorum. Et dedit spem bonam. s. quod de isto exilio ad patriam veniemus. & hoc, In gratia, id est per gratiam, quam dedit, speramus. Vel hæc oīa dedit non merito nostro, sed In gratia, sua. Ipse inquam qui iam tot fecit, Exhortetur corda vestra. i. volūtates, Et affirmet, contra impugnatores, in omni opere bono & sermone bono.

Occultum iudicium quod merito unius peccati cadit in aliud. Augu.

B

CAPVT III.

De cætero fratres orate pro nobis vt sermo dei currat, & clarificetur sicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis & malis hominibus. Non enim omnium est fides. Fidelis autē dominus est, q cōfirmabit vos & custodiet a malo. Confidimus autem de vobis fratres in domino, quoniam quæcūq; præcipimus & facitis, & facietis. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate dei & patientia Christi. Denunciamus au:ē vobis fratres in noie dñi nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non secundum traditionem quam acceperunt a nobis. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam & cum essemus apud vos hoc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter vos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui eiusmodi sunt denunciamus & obsecramus in domino Iesu Christo, vt cum silentio operantes, suum panem manducent. Vos autem fratres nolite deficere benefacientes. Quod si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & nō commisceamini cum illo vt confundatur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite vt fratrem. Ipse autem deus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cū omnibus vobis. Salutatio mea manu Pau

C

li,quod est signum in omni epistola.Ita scribo.Gratia domini nostri Iesu Christi D cum omnibus vobis.Amen.

De cętero,o,fratres orate pro nobis,vt sermo dei,i,euangelium quod dedit deus nobis, vel quod de deo agit, Currat,sine impedimento ad omnes gentes vt multi velociter cõuer tantur, Et clarificetur,id est clarus & intelligibilis fiat hominibus.Currat dico, Sicut & apud vos,cucurrit.Orandum esse hortatur vt dignetur deus doctrinam suam infatigabili cursu dirigere & transfundere per ora apostolorum in aures audientiũ,& ab auribus in cor da vt compesceret & sedaret seditiones malorum hominũ.Vnde subdit, Et vt liberemur ab hominibus, scilicet a pseudo ne nos seducant,vel nobis insidias tendant. Importu nis.i.improbis in disputando. Et malis,quia falsa prædicant.Vel, Vt liberemur ab im portunis hominibus,id est infidelibus qui resistunt verbo veritatis,nec stant in portu quie tis. Et malis,scilicet qui persequuntur fideles.Ideo dico liberemur, Enim.i.quia Nõ o mnium est fides,i.nondũ acceperunt omnes fidem per me qui accepturi sunt. Vel ita,Vere importuni sunt & mali. Non enim omniũ,illorum est. Fides,id est omnes importuni nõ habent fidem,quia eorum nullus fidem habet,sed est error quod tenẽt,sed vos qui habetis fidem confirmabit deus.Vnde subdit, Fidelis autem.Vel ita, Non enim.q.d.Ideo hor tor vos orare vt sermo dei currat & clarificetur,quia Nec,etiã vobis orantibus, Omniũ E est fides.i.non omnes sunt credituri,sed tantũ prędordinati in vitã æternam,prędestinati i adoptionẽ filiorũ.Ideo autẽ deus per orationes credentiũ,nondũ credẽtes credere facit, vt ostendat quia ipse facit.Nemo est eñ tã imperitus,tam ingenio tardus,qui non videat deũ quod rogari se pręcipit,vt faciat.Et sciendũ quia posse habere fidem sicut posse habere cha ritatem natura est hominũ:habere autem fidem sicut charitatem,gratia est fideliũ: sed cũ voluntas credendi aliis præparatur a deo,discernendũ est quid veniat de misericordia ei⁹, & quid de iudicio.Vniuersę vię dicunt m.&.v.Inuestigabiles igit sunt,& misericordia,qua gratis liberat,& veritas,qua iuste iudicat. Fidelis autem.q.d.Orate vt liberemur. Deus autem qui fidelis est.i.verus in promissis. Confirmabit vos,ne importuni decipiant. Et a malo custodiet vos.Confidimus autem.q.d.Hæc omnia vobis diximus non puto frustra. Sed confidimus de vobis,o,fratres in domino,qui in vobis operabitur. Quoniam quæ cunq; præcipimus,vobis, Facitis & facietis.Vt aũt hoc sit, Dominus dirigat corda ve stra.i.voluntates.i.si quid torpitudinis in vobis est,auferat.Volũtates dico dirigat,vt exi stant In charitate dei.s.quam deus dat,vel vt deum diligatis. Et patientia Christi.s.vt patientes sitis sicut & Christus fuit. Denunciam⁹ autem. Incipit hic de curiosis & ociosis, monens bonos vt eos corripiant.q.d.quod præcipimus facietis,sed qui noluerit facere,ex communicetur.Et hoc est quod dicit, Denunciamus autẽ vobis,o fratres in nomine do mini nostri Iesu Christi.i.per Iesu Christi authoritatem præcipimus, vel in honore Chri F sti,quia honor Christi est si morbida ouis excludit. Vt subtrahatis vos ab oĩni fratre am bulante inordinate.i.non communicetis eis qui ambulant inordinate.i.aliter q̃ ordo natu ræ exigit. Et,ambulante Non secundum traditionem quam acceperunt a vobis.i.nõ se cundũ doctrinã qua tradidimus eis. Ipsi eñ.q.d.Ideo debetis vos subtrahere, quia Vos ipsi scitis quemadmodũ.i.in quibus Oporteat imitari nos,& cũ illi hęc nõ faciãt,debetis vitare eos.Et vere oportet imitari nos,quia boni sumus; quod ita ait, Qm̃ nõ ingeti fui mus inter vos.neq; gratis.i.sine labore proprio, Manducauimus panem,sumptũ, Ab ali quo.Vel ita, Ipsi eñ scitis.q.d. Vere non ambulant secũdũ traditionẽ nostrã. Ipsi eñ sci tis quemadmodũ oporteat imitari nos.i.quomodo me habui i quo imitãdus sum,quod in illis non videtis.q.d.non est vt exponã vobis eã traditionẽ,quia eam scitis.s. Quoniam.i. quod Non inquietus fui inter vos,vt illi qui aliena negocia curant vagantes hac & illac.

Nec gratis panẽ mand.sumptũ, Ab aliquo; sed fuimus In labore,cõtra gratis. Et fa tigatiõe.q.d.ille labor fuit vsq; ad fatigationẽ.Nos dico, Nocte & die operãtes,cõtra hoc qđ supradixit ab aliquo.Opantes dico, Ne quẽ vestrũ grauarem⁹.& ne qs diceret eũ ideo nõ accepisse,qa nõ haberet ptãtẽ,subdit, Nõ,ideo nõ accepim⁹, Quasi nõ habuim⁹ po testatem,accipiẽdi,cum isti multomagis debent viuere de labore suo qui non habent hanc potestatem. Nõ ideo inquam non accepimus, Sed,ideo, Vt daremus nosmetipsos for mam vobis ad imitandũ nos, id est vt imitaremini nos,& otiũ dimitteretis.Ecce pro alia

Ambrosius
Aimo.

August. ad Vitalem

Aug in lib. senten. pro speci.

A causa hic, quam apud Corinthios abstinuit. Hic enim pro exemplo dando abstinuit, ibi
pro repellendis pseudo. Et notandum quia non solum verbis docebat, sed hortabatur & Ambrosius
factis. Idonei enim magistri est ea quæ verbis docet operibus implere. Et si enim manifesta
vera esse non ignorentur quæ docentur, tamen si negligi cœperint a magistro, nõ facile p-
ficient audientibus. Magis enim opera suadent q̃ verba: ideoq; magnis præconiis remune-
randi sunt qui negligentibꝰ magistris de solis verbis proficiũt. Apostolus ergo forma erat
his qui tenues erant substantia in plebe, vt discerent libertatem suam non amittere. Vn-
de & Salomon, Raro, inquit, inferes pedem ad amicum tuum ne satiatus tui oderit te. Qui
enim frequenter ad alienam mensam conuenerit ocio deditus, aduletur necesse est pascen-
ti se, cũ religio nostra ad libertatem homines aduocet. Vnde subdit, Nã &c. q. d. Opera-
bar inter vos ad exemplum vestrum. Et vere, sic enim faciendum docebam. Et hoc est quod
ait, Nam & cum essemus apud vos, hæc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult August. de
operari non manducet. Dicũt quidam de operibus spiritualibus hoc Apostolum præcepis- ope. mona.
se. Alioquin si de corporali opere hoc diceret, in quo vel agricolę vel opifices laborant, vide
ret̃ sentire aduersus dominum qui in euangelio ait, Nolite solliciti esse quid manducetis,
sed superflue conantur & sibi & cæteris caliginem obducere, vt quod vtiliter charitas mo-
net, non solum facere nolint, sed nec intelligere: cum multis aliis locis epistolarum suarum
B quid hinc sentiat Apostolus apertissime doceat. Vult enim seruos dei corporaliter operari,
vnde viuant, vt non compellantur egestate necessaria petere, nec est contra illud quod præ-
dictum est, Nolite solliciti esse quid mand. Non enim hoc ideo dictum est vt ista non pro-
curent quantum necessitati sat est. Vnde honeste potuerint, sed vt non ista intueãtur, & nõ
propter ista faciant quicquid in euangelii præconio facere iubentur. Audiuimus em̃. Hic
ostenditur ratio, cur laboris sui mentionem fecerit. q. d. hoc ideo p̃cipio, quia Audiuimus
enim inter vos quosdam ambulantes inquiete, nihil operãtes: sed de alienis, Curiose agẽ Ambrosius
tes, hoc modo merentur pasci, quod factum abhorret disciplina dominica. Eorum em̃ deus
venter est qui fœda cura necessaria sibi prouident. His autem qui eiusmodi sunt denũcia
mus, & obsecramus in domino Iesu Christo, vt cum silentio, scilicet non rumorosi Operã Augustinus
tes manducent panem suum, id est proprii laboris: ne autem hac occasione ministrare ces-
sarent pauperibus, addidit, Vos autem fratres nolite deficere benefacientes pauperibus,
quia & si operentur, possunt tamen nõnullis indigere, & ideo monet ne illi qui habebãt vn-
de seruis dei necessaria præberent, hac occasione pigrescerent. Non enim in reprehensionẽ
venit qui humanus est in largiendo, sed hic qui cum possit laborem ferre, ociose vult vitam
agere. Quod si quis. q. d. Præcipimus vt operentur &c. Quod. i. sed, Siquis non obedie
rit, huic, Verbo nostro, mandato vobis, Per epistolam, hunc notate, id est qui sit mihi si-
gnificate. Vel, Notate. i. reprehẽdite. Vel ita, Si qs non obedierit verbo nostro per epi-
C stolam, vestram Hunc notate, nobis, & nos aspere increpabimus illum, Et nõ cõmiscea-
mini cum illo vt confundatur, id est erubescat abiectus ab omnibus, vt sic se subiiciat præce
ptis Apostoli. Et, tamen Nolite æstimare, eum, Quasi inimicum, vt odio habeatis eũ,
Sed, ex dilectione, Corripite, eum, Vt fratrem. Ipse autem deus pacis det vobis, hic &
in futuro, Pacem sempiternã in omni loco, scilicet & apud domesticos & apud extraneos.
& vt pacem habeatis, Deus sit cum omnibꝰ vobis. Salutatio mea manu Pauli, scripta est. Aimo
Quod est signũ in omni epistola. Ita scribo, quomodo! Gratia domini nostri Iesu Chri Ambrosius
sti, sit Cum omnibus vobis. Amen. Propter adulteratores scripturarum manu sua in fine
omnium epistolarum salutationem se subscribere testatur, vt sub nomine eiꝰ epistola nulla
accipiatur, quæ non fuerit manu eius subscripta.

Argumentum in epiſtolam ad Timothæum primam. D

Timothæum inſtruit & docet de ordinatione epiſcopatus & diaconii & omnis eccleſiaſticæ diſciplinæ:ſcribens ei a Laodicia per Tychicum diaconem.

CAPVT I.

PAVLVS Apoſtolus Ieſu Chriſti ſecundum imperium dei ſaluatoris noſtri & Chriſti Ieſu ſpei noſtræ, Timotheo dilecto filio in fide, gratia & miſericordia & pax a deo patre & Ieſu Chriſto domino noſtro. Sicut rogaui te vt remaneres Epheſi cum irem in Macedoniam, vt denunciares quibuſdam ne aliter docerent, neq; intenderent fabulis & genealogiis interminatis quæ quæſtiones præſtant magis q̃ ædificationem dei quæ eſt in fide. Finis autem præcepti eſt charitas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta. E

Hierony. PAVLVS &c, Hanc epiſtolã ſcribit Aplus Timothæo. Timotheus aũt iſte fuit filiꝰ mulieris fidelis, patre Gẽtili pcreatus: & cũ nõ eſſet circũciſus, & eẽt ipſe Gẽtilis, huic dabãt bonũ teſtimoniũ fratres qui erant Lyſtris & Iconii. Hũc voluit Paulus pficiſci ſecum, &
Aimo ideo circũcidit propter Iudæos qui erant in illis locis. Eratq; eruditus tam diuinis ſcriptu-
Ambroſius ris q̃ liberalibus artibus. Hunc Apoſtolus creauit epiſcopum, & ideo eum cõmonet vt ſollicitus ſit in eccleſiaſtica ordinatione. Timotheo enim in Aſia relicto epiſcopo ſcribit Paulus de epiſcopali officio. ſ. quomodo pſeudoapoſtolis reſiſtat, & quomodo eccleſiam inſtruat, quales preſbyteros & diacones ordinet, quales viduas honoret, quomodo in eccleſia ſe habeat, vel q̃uo eam regat. Et eſt intentio Apoſtoli in hac epiſtola inſtruere Timotheũ de epiſcopalis dignitatis officio. Modus talis. Primo ſalutat eũ, deĩde monet, vt pſeudoapoſtolis reſiſtat, poſtea ĩſtruit de epiſcopali officio docens quales debeat ordinare preſbyteros & diacones, & quales debeant eſſe mulieres eorũ: deinde quales viduas recipere debeat: poſtea de modo correctionis inſtruit eũ. In fine autem monet vt vitet prophanas nouitates, præmittit vero ſalutationem dicens, Paulus apoſtolus Chriſti Ieſu. Nomen dignitatis præponit, vt hac authoritate Timothæus munitus, reſiſtat pſeudoapoſtolis. Apoſtolus dico, Secun-
Aimo dum imperiũ. i. ſecundũ iuſſionem & volũtatẽ Dei, patris Saluatoris noſtri & Ieſu Chri-
Aimo ſti, & ſpei noſtræ. ſ. per quẽ ſperamus gloriã. qui ergo Apoſtolo reſiſtit, imperio dei patris qui ſaluat, & Chriſto ex quo eſt ſpes gloriæ, repugnat. Salutẽ autem refert ad patrẽ & ſpem noſtram ad Chriſtũ: ideo q̃a pater dedit nobis ſalutẽ per filiũ ſuũ, quẽ dignatus eſt mittere nobis, & p ſpũm ſanctũ quẽ nobis tribuit in baptiſmo & aliis ſacramẽtis. Per Chriſtũ vero habemus ſpem. i. expectationẽ futurorũ bonorũ: quia ſicut ille reſurrexit a mortuis, & aſcendit ad cælos: ita per ipſum ſperamus reſurrectionẽ, & ad gloriam æternæ beatitudinis aſcẽſionẽ. Paulus, inquã, ſcribit, Timotheo dilecto filio ſuo in fide, & ante alia ſalutat in hũc modũ. E

Gratia & miſericordia & pax, ſit tibi. A deo patre & Chriſto Ieſu dño noſtro. Attende quod in hac ſalutatione tria ponit q̃ ei optat, cũ in aliis tãtum duo poſuerit. Miſericordia hic accipit quod in aliis epiſtolis dicit gratia. i. remiſſio peccatorũ. Pax eſt tranquillitas animi & plibatio æternæ pacis. Hãc cõmuniter omnibꝰ optare ſolet. gratia vero quã hic addit epiſcopis optat. i. donatio ſpũs ſancti, quo miniſtri dei armant. Sicut rogaui te. Poſt ſalutationẽ prius de pſeudo repellendis incipit hic, legem adhuc tenendã docẽtibus. q. d. o Ti-
Ambroſius mothæe ita. ſ. fac Sicut rogaui te, quaſi cõparẽ, nõ dico pcepi quaſi minori: quod facit apoſtolus propter affectũ charitatis, & vt formã humilitatis illi oſtẽderet. Ita ergo & non minꝰ q̃ rogaui facito. Quid rogaui? Vt remaneres Epheſi, ad ordinãdã eccleſiã. Epheſus eſt ciui-
Aimo tas metropolis Aſiæ. Cũ irem in Macedoniã, ideo rogaui te ibi remanere, Vt denunciares quibuſdã, diſcretis a catholica fide, tã doctoribꝰ q̃ minoribꝰ Ne, doctores Aliter do-
Aimo cerent, q̃ nos: Neq;, ſubditi, Intenderẽt fabulis, Iudæorũ, qui dicunt duas mulieres fuiſſe

A primo homini, Euam: & alteram ex qua dicunt multos filios esse natos, quod nunq̃ sacra pagina narrat. Vel fabulas hic dicit doctrinam illorum qui legem cum gratia prædicant esse necessariam. Quod em̃ dicit de lege fabula est non res. Ideo episcopus coepiscopũ suũ obsecrat, ne pateretur Iudæos iudaizantes aliter docere populum q̃ ipse tradiderat: nec subditos, Intendere fabulis eorum & genealogiis, quibus narrãt se esse de genere Abrahę & Dauid, quasi eis salus debeatur. Vel quibus narrant Christum non esse de Dauid. Genealogiis dico, Interminatis.i.quæ sine termino sunt, vel prohibitis a deo. Hæreticus quidem inimicus legis & prophetarũ, existimat apostolum hoc loco diuina eloquia fabulas appellasse, sicut & alibi cum ait, prophanas & aniles fabulas deuita. Quis ita nisi hæreticus multũ cæcus erraret? Cur ergo ipse idem fecit, si hæc esse aniles fabulas indicauit? Cur dicit Abraham duos filios habuit, & alia huiusmodi. Sed melius dicitur quod Iudęi præter legitimas scripturas habent traditiones suas non scriptas, quas memoriter tenent, & alter in alterum loquendo transfundit, quas deuterosin vocant, vbi dicunt duas vxores deum primo homini creasse, ex quibus texunt genealogias infinitas, parientes infructuosissimas quæstiones. Illas autem dicit fabulas.i.fictiones & excogitationes, ad quas etiam pertinebant illa de quibus dñs ait, Irritũ fecistis præceptum dei, vt traditionem vestrã seruetis, vbi arguit Iudęos quod de parentibus non honorandis impietatem docerent filios suos. Moses aũt dicit, Honora patrem tuũ, & matrem tuã: Vos autẽ dicitis, Si dixerit homo patri vel matri corban, B quod est donum quodcũq; est ex me tibi profuerit: & vltra non dimittitis eum quicq̃ facere patri suo vel matri, rescindentes verbum dei per traditionem vestram, & huiusmodi multa facitis. Vbi euidenter Christus ostendit, & illam dei esse legem quam prophanus iste blasphemat, & Iudæos habere suas traditiões a libris propheticis & legitimis alienas, quas appellasse apostolum fabulas prophanas & genealogias interminatas nõ hęreticus sed catholicus lector intelligit. Quæ, fabulę, Magis parant quæstiones.i.lites: Quam ędificationẽ, iustitiæ, Dei.i.non ædificãt homines in iustitia dei, Quæ, ędificatio iustitię est, In fide. Finis autem. Vel, Enim.q.d. Vere est in fide ędificatio iustitię dei, qa ex fide est spes, & inde est charitas, quę est adimpletio legis. Et hoc est quod dicit, Finis em̃ &c. Vel ita, Finis autem.q.d. docent & intẽdũt fabulis & genealogiis, sed finis & adimpletio legis est charitas, quare non est opus aliis. Et hoc est quod dicit, Finis autem præcepti.i.impletio & consummatio Est charitas. Finis dicitur terminus. Finis etiam dicitur consumptio. Finis quoq; dicitur impletio & consummatio. Aliter enim dicitur, finitur panis, aliter finitur tunica, aliter finitur hic vel ibi ager: finitur panis manducando, finitur tunica texendo, & ibi sonat finis & illic: sed panis finitur vt consumatur, & tunica vt cõsummetur: panis finitur vt non sit, tunica vt perfecta sit. Sic ergo charitas est finis.i.perfectio præcepti.i.præceptorum omnium, quorum impletio est dilectio, & ea gemina est.s.dei & proximi. Totam C enim magnitudinem & amplitudinem diuinorum eloquiorũ secura possidet charitas, qua deũ proximumq; diligimus, quæ radix est omnium bonorum. Vnde in his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Si ergo non vacat omnes paginas sanctas perscrutari, omnia inuolucra sermonum euoluere, omnia scripturarum secreta penetrare, tene charitatem vbi pendent omnia, quia finis omnium est dilectio Dei & proximi, nullum rerum diligendarum genus in his duobus præceptis prætermissum est. Cum enim præcurrat dilectio Dei, & sequatur dilectio proximi, de dilectione tua nihil dictum videtur. Sed cum dictum est, Dilige proximum tuum sicut teipsum, simul & tui abs te dilectio prætermissa non est. Ille autem sancte & iuste viuit qui ordinatam habet dilectionem, ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat quod est diligendum: aut ęque diligat quod minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius diligat quod æque diligendum est. Omnis homo inquantum peccator est, non est diligendus: inquantum vero homo est, diligendus propter deum est. Deus vero propter seipsum, & deum quisque amplius debet diligere q̃ seipsum. Item amplius alius homo diligendus est q̃ corpus nostrum, quia propter deum omnia ista diligenda sunt: sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorum & temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur. Omnium igitur hæc summa est, vt intelligatur legis & omnium diuinarum scripturarum plenitudo, esse dilectio rei qua fruendum est, & rei quæ nobiscum ea re frui potest, id est dei & proximi.

D

Ambrosius

Augustinus

Aimo.

Augustinus

Aimo

Aimo

August. de doct. chris.

Præcipitur enim deus diligi & proximus. vt autem quisq; se diligat alio speciali præcepto D
Aug in psal mo.xxxi. non est opus. Charitas ista amor dei & proximi est. Amor hui⁹ seculi cupiditas dicitur, minuitur cupiditas charitate crescente. Cupiditas ergo refrenetur, charitas exciteretur. Quia charitas est finis præcepti, id est ad charitatem refertur omne præceptum, quod vero timore pœnæ, vel aliqua intentione carnali fit, vt non referatur ad charitatem, nôdum fit quemadmodum fieri oportet, quanuis fieri videatur. Tunc ergo & præcepta & consilia recte fiunt cum referuntur ad diligendum deum, & proximum propter deum. De corde &c. Hic diffinit charitatem & non alibi, vt nec vbiq; nec nusquam diffinita sit. q.d. charitas est finis præcepti. Qualis charitas? procedens De corde puro, id est de puro intellectu, vt nihil nisi deus diligatur. Et, de Conscientia, id est spe, Bona. Conscientia hic ponitur pro spe. ille enim se ad id quod diligit peruenturum esse desperat, cui malæ conscientiæ scrupulus
August. in psal.xxxi. inest. Ille enim sperat qui bonam conscientiã gerit, quem vero pungit mala consciẽtia retrahit se a spe. Addit. Et, de Fide non ficta. i. simulata, in qua. s. quis non sibi quælibet fingit, sed catholica. Vel, Fide nõ ficta. i. fictili & fragili, sed contra aduersa forti.

A quibus quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium volentes esse legis doctores, non intelligentes neq; quæ loquuntur, neq; de quibus affirmãt. Scimus autem quia bona est lex si quis ea legitime vtatur: scientes hoc quia lex iusto E non est posita, sed iniustis, & non subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis, patricidis & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, & periuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundum euangelium gloriæ beati dei quod creditum est mihi. Gratias ago ei qui me cõfortauit in Christo Iesu domino nostro, quia fidelem me existimauit ponens in ministerio. Qui prius blasphemus fui & persecutor & contumeliosus, sed mise ricordiam dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundauit autem gratia domini nostri cum fide & dilectione, quæ est in Christo Iesu. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorũ primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternã. Regi autem seculorum immortali inuisibili soli deo honor & gloria in secula seculorum. Amen.

A quibus. Improbat hic aduersarios qui legalia tradebant dicens, A quibus, scilicet fide, spe, & charitate. Quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium, de legalibus putãtes ea seruari debere post Christum, nescientes mysterium legis, & prophetarum, scilicet q; vsq; ad Christum seruari debent. Illi, dico, Volentes esse doctores, legis, quod deterius est. F
Non intelligentes neq; ea quæ loquuntur, id est quæ affirmant. Neq; ea De quibus, id
Aug. super Genesim. est per quæ, Affirmant, vt sint testimonia prophetarum. Vel econuerso. s. Non intelligentes neq; quæ loquuntur, ad probandũ quę intendũt. Neq; de quibus, ea affirmãt, id est quæ probare intendũt. Siquando eñ de praua & falsa opinione sua reprehendi & conuinci cœperint, ad defendendum id quod leuissima temeritate & apertissima falsitate dixerũt, de sanctis libris multa verba pronunciant volentes esse legis doctores, cum tamen non intelligant quæ loquuntur, vel de quibus. Et ne videretur legem incusare, addit, Scimus autem. q. d. illi non intelligunt: nos Autem, intelligimus. nam vt hoc in aliquo ostendatur.
Scimus quia lex bona est, secundum eos vero qui carnaliter tantum intelligũt non est bona: quia bona tantũ est, Si quis, iustus vel iniustus, Vtatur ea legitime, id est spũaliter si
Ambrosius cut ipsa docet, vt. s. per eam agnoscat morbũ, & quærat medicũ. Legitime etiã vtit, qui scit eam ad tempus datam, & sub Christo deseri. nam iustis per remissionem nõ est opus lege a qua liberi sũt p Christũ. Et ne iterũ videat eã inducere subdit inde, Sciẽtes, etiã Hoc, qđ non illi sciunt. s. Quod iusto non est lex posita. i. imposita, vt supra eum sit, vt ei dominet. In illa enim est potius q̃ sub ipsa & cũ ipsa, quia amicus iustitiæ est, cuius inimicus est q pœnę timore non peccat. Amicus vero q eius amore non peccat, & tunc vero timet peccare.

A Vel, Non est lex posita iusto, id est data pro iusto, quia non ex ea iustus est sed ex fide, & cũ iustus fit ex fide, quid ei est necessaria lex? sed ideo data est, vel vt reum puniret, vel peccare volentem coerceret: iustus tamen & si ea non egeret, vtitur, vt sic esset in authoritate aliis, & futura attestaretur factis. Quomodo autem bona est lex si non iusto est posita? Sed sciendum quia iam iustus non eget pędagogo, sed iniustus vt fiat iustus. & lege legitime vtendi multiplex est modus, vt secundum aliud iustus, & secũdum aliud iniustus recte dicatur legitime vti lege. Iniustus enĩ lege legitime vtitur cũ intelligẽs quare sit data, eius comminatio ne tanq̃ pędagogo perducitur ad gratiam per quam iustus fiat. Iustus vero etiam ea legitime vtitur, cum eam tenendo imponit iniustis, vt cum in ipsis cœpit inolitę concupiscẽtiæ morbus incentiuo prohibitionis, & cumulo prævaricationis augeri, confugiant ad iustificantem gratiam, & per eam suauitate iustitiæ delectati pœnam literæ minantis euadant. ita non sunt contraria nec inter se repugnant hæc duo, scilicet quod lex bona est eaq; legitime vtitur iustus, & tamen iusto posita non est, quia non ex ea iustificatus est, sed ex lege fidei. Lex non est imposita iusto, dico, Sed iniustis, qui contra legem naturæ agũt. Et non subditis, deo, cum bene monerentur a ratione. Qui autem sint iniusti & non subditi, per partes exponit dicens. s. Impiis, contra deum, Et peccatoribus, in se & in proximũ. Et sceleratis, quibus scelus per se placet. Et contaminatis, qui vel fauore aliquo vel timore consentiunt. Vel, Peccatoribus, in se: Sceleratis & contaminatis, in proximum: Parricidis & matricidis, quia lex naturæ in his obsoleuerat, literis est reformata eis coercendis: Et homicidis, & fornicariis, & masculorum concubitoribus, plagiariis, qui plagas cuiuslibet generis inferũt proximis: Mendacibus, periuris, & si quid aliud est, quod aduersatur sanæ doctrinę, scilicet morali & legi naturali. Quæ, sana doctrina est non cõtra, Sed secũdũ euãgelium. Omnis enim veritas concordat euangelio. Euangelium dico, Gloriæ beati dei. i. quod prædicat, vel dat gloriam. Quod, euangelium, Creditum est mihi, vt fideli. Gratias ago. Hic ostẽdit mala sibi fuisse in lege: bona vero ea dimissa, scilicet qd fidelis est, & positus est in ministerio. vnde fortis est. q. d. creditum est mihi euangelium. Vnde, Gratias ago ei qui me confortauit, id est qui mẽtẽ meam roborauit quæ prius impossibile putabat esse quod de domini potestate & gemina natiuitate & resurrectione & spe prædicabatur: sed corroborauit me adeo vt hæc credam, & vt nec mors nec vita separet me a Christo. Confortauit dico, In Christo Iesu domino nostro, inde gratias ago quia certa pscientia, Existimauit, id est præuidit, Me fidelem, in ipso, cũ sub lege fuissem infidelis. Ipse dico, Ponẽs me in ministerio, prædicandi euangelium. Sed vtrum hęc fuerunt mihi per legem? nõ, quia ego sum, Qui prius, scilicet dum essem sub lege, fui blasphemus in deum, Et persecutor, sanctorum, & Contumeliosus, comprehensis inferens contumeliam, Sed consecutus sum misericordiam dei, id est remissionem per dei misericordiam non per merita mea de eo. s.

C Quod ignorans feci, id est de peccato quod ignoranter commisi. Vel ita vt causa notetur. q. d. misericordiam consecutus sum, eo facilius quia Ignorans feci. Consequũtur misericordiam dei & qui scienter peccant vt Dauid, & qui ignoranter quod facilius ignoscitur. Ego dico degens, In incredulitate, dum sub lege eram. Sub lege enim ignorantia erat, & ideo incredulitas: modo contra, scilicet fides & cognitio veritatis. Ecce patet quia non ex leuitate dimisit priora. Superabundauit autem. q. d. non solum misericordiam remissionis consecutus sum, sed fidem & dilectionem & gratiam diuersorum donorum. Et hoc est quod dicit, Superabundauit autẽ gratia domini nostri Iesu Christi, qua dona diuersa dedit, Cum fide & dilectione, id est cum perfectione fidei & dilectionis. Non enim sine fide & dilectione misericordiam cõsecutus est, quia nulli datur remissio peccatorum sine fide & dilectione. Superabundauit autem dicit, quia maiora bona fuerunt q̃ olim mala. Vel ita, Superabundauit gratia domini nostri Iesu Christi, cum, id est In fide & dilectione quæ est in Christo Iesu, non in lege, id est quia non solum peccata dimisit, sed etiam fidem & dilectionem dedit de quibus nulli est ambiguum, quia Christus Iesus venit in hunc mundũ, tã miserum, quasi passibilis cum aliis. Ad quid? Saluos facere pecc. quoscunq;, etiam paruulos, quia etsi a baptizatis nati sunt, carne tamen nati sunt non spiritu, non eo quod renouantur. Nulla causa veniendi fuit Christo domino nisi peccatores saluos facere. tolle morbos, tolle vulnera, & nulla causa est medicinæ. Si venit de cælo magnus medicus, magnus p totum orbẽ terræ iacebat ęgrotus, Ipse ęgrotus genus humanũ est, quod totũ periret,

Augustinus de sp. & lit.

Aug. in psal mo. l.

August. de uer. apost.

ex quo peccauit vnus, in quo erat totũ: sed venit vnus sine peccato, qui saluos faceret a peccato. Venit em̃ fili⁹ hoĩs q̃rere & saluare qđ perierat. Venit p quod hõ erat. Nã p quod deus erat semper hic erat, qui dixit, Cælũ & terrã ego impleo. ergo & in mũdo erat & venit. Hic erat per diuinam maiestatem, venit per humanam infirmitatem. Quare venit? peccatores saluos facere. Nõ eum de cælo ad terram merita nostra, sed peccata traxerũt. Vnde, Et vocabis nomẽ eius Iesum. Quare? Audi. Ipse em̃ saluabit populũ suũ. Vnde? a peccatis eorum. Nunquid ad istum populum pertinent paruuli? pertinent plane. sic credite cum ista fide paruulos ad gratiam Christi portare. Quid mihi dicis? sanus est? non habet vitium, quare cum illo curris ad medicum, si non habet vitium? Si sanus esset non clamaret Iesus, Sinite paruulos venire ad me, qui venit peccatores saluare facere. Et sermo, iste est, Fidelis. i. ver⁹, Et dignus acceptione, id est acceptabilis, quia vtilis est: & non vna tantum, Sed omni, quia hic & in futuro saluat corpus & animam: sed corpus in futuro, animam hic & in futuro. Vel, Sermo, iste est Humanus. Alia litera, vt non dicam diuinus, quia si homo q hospi

Auguſt. de ner. apoſt. tio suscipit hominem humanus dicitur, quãto magis humanus est qui in seipso suscipit hominem: & ideo sacramenti huius sermo quanuis sit diuinus, recte tamen dicitur esse humanus. Fidelis (inquam) vel humanus sermo est iste, scilicet quia Iesus venit in hunc mundum tam miserum. Peccatores saluos facere. Quorum. i. inter quos, Ego, qui in lege fueram Sum primus, id est maximus, peior enim omnibus sum, quia persecutor quo non erat peior. Nemo enim acrior inter persecutores: ergo nemo peior inter peccatores. Primus ergo erat non ordine tẽporis, sed magnitudine iniquitatis. Sed ideo misericordiam consecutus sum vt Iesus ostenderet in me primo, id est maximo peccatore. Vel, Primum, id est maxime ostenderet in me. Vel, Primum, id est ante, Ostenderet in me, quam in aliis persecutoribus. Quid? Omnem, id est perfectam Patientiam, qua sustinuit tantum, & in posterum nullam reseruat iram, sicut in his quos diu patitur. Ostenderet dico, Ad informationem eorum qui credituri sunt illi, id est vt mei exempli forma præbita, nullus desperet de immanitate sceleris q credit illi. Quid em̃ faciet amico, q hoc fecit inimico? Credituri sunt dico, tendentes In vitam æternam, id est vt habeãt vitam æternam. Regi autẽ seculorum. q. d. prædicta fecit nobis deus, sed pro prædictis sit honor, a creaturis. Et gloria, in essentia. Cui? Regi sec. id est trinitati, Immortali, id est ĩmutabili, Inuisibili, id est

Auguſtinus contra Maximinum. incomprehensibili, Soli deo, id est qui solus est deus natura, & solus creat, quod de ipsa trinitate intelligitur non de solo patre, vt quidam volunt. quia non ait, soli patri sed soli deo. Vnus enim & solus deus nobis prædicatur, ipsa trinitas & vnigenitus: quippe secũdũ quod est deus apud deum, & spiritus sanctus in sua natura est immortalis & inuisibilis. Et nota q de solo deo qui est ipsa trinitas, non est dictum soli inuisibili, cum sint etiam quædam creaturę inuisibiles. Sed inuisibili soli deo, quia sunt dii falsi inuisibiles, & ideo dictum est inuisibili deo. Est enim quædam creatura inuisibilis, non tamen deus est nobis: & ideo dictum

Auguſt. de trinit. est, Inuisibili soli deo, vt sit ordo, sit Honor & gloria soli deo in. i. qui solus deus est inuisibilis, non qui solus est inuisibilis. Inuisibilis ab hominibus est deus in natura, secundum illud, Deum nemo vidit vnq̃: quod de ipsa substantia summa summeq; diuina & incommutabili vbi patet & filius & spiritus sanctus vnus & solus deus est, per sanam fidem intelligitur. Visiones autem illæ patribus exhibitæ per creaturam commutabilem Deo incommutabili subditam factæ sunt non propriæ sicut est, sed significatiuæ, sicut pro rerum causis & temporibus oportuit. Videtur enim deus cum vult & sicut vult non sicut est, sed quali specie vult apparere. In futuro autem videbunt eum sicut est, id est sanctam trinitatem quæ est vnus verusq; deus immortalis, inuisibilis in sua substantia. Pater igitur & filius & spiritus sanctus vnus deus est, & rex seculorum omnium, scilicet præteritorum præsentium & futurorum, homo vero assumpt⁹ a verbo ex eo tempore rex est futurorũ ex quo assumptus est a verbo. nam præteritorum seculorum non fuerat rex ille homo quia non erat. Sit Honor, inquam, Et gloria in secula seculorum. Amen.

Hoc præceptum commendo tibi fili Timothæe secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam habens fidem & bonam conscientiã Quam quidam repellentes circa fidem naufragauerũt, ex quibus est Hymenęus & Alexander, quos tradidi Satanæ vt discant non blasphemare.

A Hoc præceptum. Postq̃ demõstrauit quę & quanta sint beneficia dei patris & Christi erga peccatores, quomodo populum imbuat disciplina ecclesiastica ostendit. q.d. quia omnis salus est a Christo, non ex lege, ideo O Timothæe tibi, quasi ituro ad bellum, hoc Præceptum commendo, quasi non licet tibi dissimulare: cõmendo dico secundũ præcedẽtes In te prophetias, id est secundũ scientiam prophetarum quę in te fuit anteq̃ ordinatus episcopus esses. Vel secundũ quod spiritus sanctus ostendit mihi de te. Quid præcipio? Vt milites, actu, id est in Illis, prophetiis exponendis, & opere implendis, Bonam. i. vtilem multis, Militiam, id est consuetudinem docendo te & alios, & perficiendo opere quod prædicas ore, qui bene potes hoc facere. Tu dico, Habens fidem, rectam, Et bonam consciẽtiã, ne docens erubescat malę vitę conscius. Erubescibile enim est aliud agere, & aliud prędicare. Quam, conscientiam bonam, Quidam, flagitiis, Repellentes naufragauerũt, alios, & secum iungentes Circa fidem, scilicet prope, sed non intra, id est etiã fidem perdiderũt. Naufragium dicitur nauis fractio. & sicut ille substantiam suam perdit qui naufragium patitur, & insuper ipse perit: ita qui bonam conscientiam repellunt, fidei veritatem perdunt, & insuper pereunt æternaliter. Ex quibus, scilicet pseudo doctoribus qui fidem perdiderunt, est Hymenęus & Alexander, Nomina propria ponit vt ambiguum secet. Quos tradidi Satanæ, id est vtrunq; excommunicaui, sic & tu excommunica. Et nota quod ait tradidi Satanæ, quia illo ad corruptionem hominum vtebatur illa potestas apostolica. Præuaricatores enim angeli cum principe suo diabolo recte dicuntur procuratores vel actores diuinæ prouidentiæ. & diabolus magistratus huius mũdi dicitur, sed magistratus sub tanto imperatore non facit, nisi quantum illi permittitur: & procuratores actoresq; huius mundi nihil faciunt nisi quantum dominus sinit: ideo ait, Tradidi Satanæ vexandos, quia nihil potest Satanas, nisi permissus qui vexat sibi datos. Tantæ autem potestatis erat Apostolus, tãtamq; gratiam habebat, vt recedentes a fide solo verbo traderet diabolo. Traditio autem hæc est, qui a commotus Apostolus blasphemiis eorum sententiam protulit in eos. Diabolus autem qui ad hoc paratus est, vt auersos a deo accipiat in potestatem, audita sententia corripit eos, quod ideo fecit Apostolus, non vt pereant, sed vt Sic, correcti, Discant non blasphemare: & intelligant se ideo pœnis astringi, quia blasphemauerunt. Vnde in euãgelio dominus dicit inter cætera, Iam noli peccare ne deterius tibi contingat, ostendens causam peccati, aliquando infirmitates inferri corporibus, & quia ministro diabolo fiunt, declarauit dominus dicens inter multa, Hæc autem cum sit filia Abrahæ quam alligauit Satanas decem & octo annis, nonne oportuit solui a vinculo die sabbati? Ideo Apostolus ait, Quos tradidi Satanæ, vt, per hoc, Discant non blasphemare, vt hoc modo excludatur a Satana regnum Satanæ. Nulla enim creatura est, siue quæ in veritate manet dãs gloriam deo, siue quæ in veritate non stetit quærens gloriam suam, quæ velit nolit diuinæ prouidẽtiæ non seruiat: sed volens, facit cum ea quod bonum est: de illa vero quæ hoc non vult, fit quod iustum est, nec tamen ei rependitur quod de ipsa iuste fit, sed quo animo ipsa facit, quia neq; liberam voluntatem rationali creaturæ deus negauit, & tamen potestatem qua iniustos iuste ordinat, sibi retinuit.

B (margin letter beside "catores enim angeli")

Aimo. (margin beside "Naufragium dicitur")

Augustinus (margin beside "a Satana regnum Satanæ")

C

CAPVT. II.

O Bsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Obsecro igitur. Hactenus egit de pseudoapostolis, hic de orationibus atque Timothæo hæc verba dirigens in illo omni ecclesiæ formam tradidit, quomodo debeat missarum solennia celebrare, & pro omnibus supplicare. Quasi dicat, quia Christus venit saluare peccatores, & quia in hoc militare debes, Aimo

Ambrosius igitur doce orare vt impetretur quod faciendum est. Et hoc est quod ait, Obsecro igitur. D
Augustinus Vel, Exhortor primo omnium, id est ante omnia, Fieri obsecrationes, vel precationes,
Augustinus orationes, postulationes, vel interpellationes, gratiarum actiones. Ordo missæ hic ostenditur, quod est speciale genus orationis. Obsecrationes vel precationes sunt omnia illa quæ
Aimo. fiunt iuxta & ante consecrationem, id est quicquid præcedit in missarum solennitis vsque
August. ad ad illum locum vbi incipit sacerdos consecrare mysteria corporis & sanguinis domini.
paulinum. Obsecrationes igitur vel precationes accipimus quas facimus in celebratione sacramentorum, anteq̃ illud quod est in dñi mensa incipiat benedici. Orationes sunt quas fundit sacerdos in ipsa consecratione eucharistiæ, id est cum benedicitur & sanctificatur quod est in
Aimo. Augustinus domini mensa. Postulationes vel interpellationes sunt, cum populus benedicitur ab episcopo, qui super eũ inuocat nomen domini: quod tractum est ex veteri testamento. Per Moysen enim dicit dominus sacerdotibus, Inuocabitis nomẽ meum super filios Israel, & ego benedicam eis. Vel postulationes sunt, quãdo quasi debito aliquid postulatur, vt quod hic geritur in æterna vita perficiatur. Gratiarum actio est de peractis, quæ totum concludit quasi totum fit a deo, vt benedicamus domino. Vel obsecrationes sunt adiurationes pro rebus difficilibus, vt pro conuersione impii & pro remouendis malis. Orationes sunt, vt quando iam conuersis virtutes & bona orantur. Gratiarũ actiones sunt de omnibus. Hæc inquam fieri obsecro Pro omnibus hominibus, generaliter vt sequamur clementiam dei, qua vult .i. consulit, & hortatur omnes saluos fieri, & si secundum iustitiam quosdam reprobat. Vnde Hieronymus ait, In his qui pereunt ostendit iudiciũ, vt saluatis misericordiã. Vel, Pro omnibus hominibus, id est pro hominibus omnis generis: & specialiter pro Regibus, & si mali sint. Et, pro Omnibus qui constituti sunt in sublimitate, vt ducibus & comitibus, & si mali sint, quia ex omni genere hominũ colligenda est ecclesia, & de his qui fastu & supbia seculari a fide & humilitate videtur oberrare. Quare autem pro regibus & sublimib9 orare velit, reddit causam subdens, Vt quietatem. q. d. ideo pro principib9 etiam malis volo fieri orationes, qa hoc etiam nobis ꝓderit, ad hoc, Vt agam9 vitã quietã, a persecutiõe: E
Et tranquillam, id est sine inquietatione aliqua quod prodest teneris in ecclesia. Agamus dico, In omni pietate. i. in cultu & religione diuina: Et castitate. i. in integritate fidei.
Augustinus de ciui.dei. Ad hoc enim nobis necessaria est pax illorum. Vtimur & pace Babylonis q̃diu pmixtę sũt ambę ciuitates. s. Hierusalẽ & Babylonia, ex qua ira per fidẽ populus dei liberatur, vt apud eam interim peregrinetur. Ideo Apostolus admonuit ecclesiam orare pro regibus & omnibus sublimibus eodem spiritu sancto afflatus, quo & Hieremias qui misit epistolam Iudæis qui erant in Babylone vt orarent pro vita regis Nabugodonosor filiorũq; eius, & pro pa-
August. de catechizan dis rudibus ce ciuitatis, inquiens, quia in pace illorum erit pax vestra. Hoc autem figurate significabat ecclesiam in omnibus sanctis eius qui sunt ciues cælestis Hierusalem seruituram sub legib9 seculi huius, ideoq; Apostolus eam monet pro eis orare vt quietã vitam agant. In pace eñ
Nota. Augustinus principum quies & regimen seruatur ecclesiarum. Nam in bellis tranquillitas dissipat, tepescit pietas, districtio soluitur: qua soluta, infirmorum castitas violatur. In pace Babylonis F
Augustinus August. de ciui.dei. pax nostra est, vtriq; temporalis quæ bonis & malis communis est, dũ inter Babylonios tenemur captiui, quibus & seruire iubemur & tributa reddere, sicut filii Israel sub Babyloniæ regibus seruiebant. Pax autem nostra propria, & hoc est cũ deo per fidem, & in æternum erit cum illo per speciem. Et ne quis putaret hæc non esse facienda pro his per quos paritur ecclesia, addit.

Hoc enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo: qui om̃es homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. Cuius testimonium temporibus suis cõfirmatum est, in quo positus sum ego prædicator & Apostolus. Veritatem dico, nõ mẽtior, doctor gentium in fide & veritate. Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato, cũ verecũdia & sobrietate ornãtes se, & nõ in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste ꝓciosa, sed quod decet mulieres ꝓmittentes pietatẽ per opera bona.

A Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non per‑
mitto, neq; dominari in virum, sed esse in silētio. Adam enim primus format⁹ est,
deinde Eua, & Adam non est seductus: mulier autē seducta in prçuaricatione fuit.
Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide & dilectiōe
& sanctificatione cum sobrietate.

Hoc eñ bonũ est, &c. q. d. Ideo moneo orare pro illis omnibus, quia Hoc. s. pro omnibus
orare, Est bonum. i. vtile ecclesię, Et acceptũ. i. gratum, Coram deo, cũ membra Chri Augustinus
sti ex omni genere hominũ sint colligenda. & vt tolleret disputationē, addidit, Saluato‑ Augustinus
re nostro, qui vult oēs homines, sicut & nos, Saluos fieri, & venire ad agnitionē veritatis,
id est Christi qui est via, veritas, & vita. Si deus qui omnipotens dicitur omnes hoīes vult Ambrosius
saluos fieri, cur non impletur hæc eius voluntas? sed in hac locutione sensus & conditio la‑
tet. Vnde Petrus ait, Omnis scriptura indiget interpretatione. Vult ergo deus oēs saluos Ambrosius
fieri, si accedant ad eum. Non enim sic vult vt nolentes saluentur, sed vult eos saluari, si &
ipsi velint. Aliter non vllum excepit a salute & cognitione. Vel ita, Cũ legitur quod vult o‑ August. in
mnes homines saluos fieri, q̄uis certũ sit nobis nō oēs saluos fieri: non tñ ideo debem⁹ oīpo Enchirid.
tentissimę dei voluntati aliquid derogare. Nō est enim credendus omnipotens aliquid vo‑
luisse fieri quod factũ non sit, sed ita intelligere debemus quod scriptum est. Vult omnes
B homines saluos fieri. i. nullus sit saluus nisi quem vult, non quod nullus hominũ sit nisi quem
saluũ fieri velit, sed quod nullus saluus fiat nisi quē velit: & ideo rogandus vt velit, quia ne‑
cesse est fieri, si ipse voluerit. Sic etiā intelligim⁹ & illud, Qui illuminat omnes homines, nō
quod omnes illuminet, sed quia nullus illuminatur nisi a deo. Et illud similiter intelligitur,
Omnes in Christo viuificantur, quia sine eo nulli viuificantur. Vel ita, Qui vult oēs sal‑
uos fieri, non quod nullus hominum esset quē saluũ fieri nollet, qui virtutes miraculorũ fa‑
cere noluit, apud eos quos dicit acturos fuisse pœnitentiam si fecisset, sed vt oēs hoīes omē
genus hominũ intelligamus, per quascũq; differētias distributũ. Et est sensus. Vult oēs ho
mines saluos fieri. i. de omni genere hominũ, quia Iudæos, gētes, reges, priuatos, diuites, pau
peres, doctos, indoctos, & si quid aliud differētiarũ est in hominibus colligit ecclesia. Isto lo‑
cutionis modo dominus vsus est, vbi ait Pharisæis, Decimatis mētam, & rutam, & ane‑
tum & omne olus, id est omne olerum genus. Potest etiam sic intelligi. Vult omnes saluos August. de
fieri. i. facit omēs velle, & quocũq; alio modo intelligi potest, dũ modo credere nō cogamur cor. & gra.
aliquid omnipotentem voluisse fieri, factumq; non esse, quia omnipotens velle inaniter nō Augustinus
potest, quodcunq; voluerit essentiæ suæ voluntate. Vel ita, Vult, per misericordiam, id est in Ench.
cōsulit hortatur & iubet, Omnes homines saluos fieri, & si reprobet quosdam per iustitiā. August. ad
Et ne quis putaret bonā vitā & cultũ vnius dei esse salutem sine participatiōe corporis & paulinum
sanguinis Christi, Vnus (inquit) deus, vnus mediator &c. vt omnes homines saluari nũ
C q̄ fiat, nisi per mediatorem non deũ verbum quod semper erat, sed carnem factũ. Insiste li‑
teræ, & iunge sic. Vnus deus enim. q. d. Vere omnes homines vult saluos fieri, q̄a Vnus
est deus, creator omnium scilicet sancta trinitas, Et vnus est mediator dei & hominum. i.
ad componendam pacem quasi medius arbiter. s. Christus Iesus, pro omnib⁹ factus Ho‑
mo, vt sic esset mediator. Non enim aliter q̄ per hominem mediat. Hic est arbiter ille quē
Iob desiderat dicens, vtet esset nobis arbiter. Mediator autem inter deũ & homines opor‑ Aug. in lib.
tebat vt haberet aliquid simile deo, & aliquid simile hominibus, ne per omnia hominibus confes.
similis, longe esset a deo, aut per omnia deo similis longe esset ab hominibus, atq; ita media
tor non esset. Verax itaq; mediator Christus inter mortales peccatores & inmortalem in‑
stum apparuit mortalis cum hominibus, iustus cũ deo: & ideo Christus mediator dei & ho‑
minis dictus est, quia inter deum immortalem & hominem mortalem est deus homo recō‑
cilians hominem deo. intantum mediator inquantum homo est. inquantum autem ver‑
bum non medius est, quia æqualis deo, & deus apud deum, & similis vnus deus. Vnde dicit
Augustinus, Huius medii beata mortalitas interueniendo perducat, quem neq; non fie‑
ri mortalem oportebat neque permanere mortalem. Mortalis quippe factus est non infir‑
mata verbi diuinitate, sed carnis suscepta infirmitate. Boni autem angeli inter miseros
mortales & beatum immortalem medii esse non possunt, quia ita sunt ipsi beati & im‑
mortales cum deo, vt non sint mortales vel miseri cum hominibus. Mali aũt angeli quodā

modo medii sunt, quia immortales sunt cum deo, miseri cũ hominibus: sed non veri & bo- D in medii, qa ad hoc se interponit malus angelus medius immortalis & miser, vt ad beatam immortalitatẽ transire non sinat. cui cõtrarius est bonus mediator, qui & mortalis ad tempus esse voluit, & beatus in æternitate perfistere potuit, qui nõ se interposuit vt ad beatã im mortalitatem transire non sineret: sed ad hoc se interposuit mortalis & beatus, vt mortali tate transacta, ex mortuis immortales, & ex miseris beatos faceret. Alius est ergo medius malus qui separat amicos, alius bonus qui reconciliat inimicos. i. Christus. Qui dedit semetipsum redemptionem, in hoc indicatur omnes velle saluare. Dedit dico, Pro omnib⁹ nullũ excepit qui velit Cuius, rei, Testimoniũ temporibus suis confirmatũ est. i. hæc res testibus approbata est. s. angelis & apostolis. Vel ita, Cuius, rei, Te. tẽ. s. confit. i. cui⁹ rei & testes præcesserũt. s. Prophetæ, & cõgruo tẽpore totũ cõpletũ est, In quo. i. in qua re pdicãda, Positus sum ego, a deo, Prędicator & apłus, quod plus est. Prędicator eñ nomen est actus. Apostolus aũt nomẽ dignitatis. Et in his. s. quod Christ⁹ dedit se, & quod ego sum apostolus. Veritatẽ dico, Et nõ mentior, in aliqua parte cui credi oportet: quia sum Doctor gentium in fide & veritate, præceptorum dei, quia fidẽ docebat, & præcepta dei vera.

Aug. super Ioannem. Vel, In veritate, futura, quę est res & merces fidei. Quæris mercedem? fides præcedat. Credimus eñ vt cognoscamus, non cognoscimus vt credamus. Quid est enim fides nisi credere quod non vides? Fides ergo est quod non vides credere, veritas quod credidisti videre.

Volo. q. d. quia sum doctor gentium, vel quia bonum est orare. Ergo volo viros orare in E omni loco. s. vbicũq; sint non solũ in ecclesia nõ deprimẽtes ad terrena, Sed leuantes ad ęterna, Puras manus. i. bonũ affectũ cordis qui deũ amat. & hoc, Sine ira. i. odio alicuius. Et disceptatione. i. hęsitatione. Vbi est enim tempestas iræ vel hęsitatio, non placet Deo. Distingue, Ira est ad proximum: Disceptatio ad deum. Similiter & mulieres, volo vt orẽt & manus leuent sine ira & disceptatione existentes, In habitu ornato. s. religionẽ earũ or nante. Eas mulieres dico, Ornantes se, aliis virtutibus, Cum verecundia, vultus, vt non sint attritę frontis vt meretrices: Et sobrietate, mentis: Et non, ornates se, In crinibus tortis. i. crispis: & non ornãtes se. Aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa. Vel ita, non ornantes se, In crinibus tortis aut auro, aut margaritis, vt crinib⁹ hęc intorta sint. Vel nõ ornãtes se, Veste preciosa, vt his omnibus vltra personæ suę modulũ & mores, occasione mouendæ concupiscentię studeant. Sed, potius per omnia Bona opera, sint promittẽtes & indicantes extra, Pietatem, animi, Quod decet mulieres. Vel ita, Sed sint ornãtes

Ambrosius se per omnia bona quia decet mulieres, Promittẽtes pietatẽ. Quæ. n. vult audiri inclinare se debet amota a se pompa, vt misericordiam dei prouocet. Habitus eñ superbus nec impetrat, nec recta de se facit credi. Mulier &c. Orandi officium dixit cõuenire omnib⁹ & exposuit, & qualiter, & pro quibus, & quare, & quod vbiq; orandũ sit. nunc dicit ꝙ docẽdi officium solis viris conueniat, & quales ad illud debeant ordinari, determinat. q. d. Orare cum viris est cõmune mulieribus, sed nõ loqui: potius, Mulier in silentio. s. nil interrogãs Di- F scat, quod ignorat, Cum omni subiectione. i. non erecta. & huiusmodi. Docere autẽ, virũ in ecclesia. Mulierem non permitto, si enim loquitur magis irritat ad luxuriam, & irritatur. Neq; permitto mulieri, Dominari, aliqua prælatiõe spirituali In virũ, etsi in suo sexu, Sed esse in silentio, vt non confabuletur cum vicina. Ecce non solum habitum humilem & honestum habere mulierem docuit, verum etiam docendi authoritatem ei negauit, & subiiciẽdam viro præcepit vt tã habitu q̃ obsequiis sub potestate sit viri, ex quo trahit originem. Adã enim. Cur mulier subiecta sit causam reddit, quia scilicet posterior est facta, & prior fuit in culpa. quasi dicat, non permitto mulieri dominari in virum, sed præcipio subiici, & hoc ordo creationis ostendit, scilicet quod mulier viro subsit. Adam enim primum formatus est, deinde Eua & Adam non est seductus, prior scilicet & eo modo quo Eua

Mulier autem seducta, viro consensu fuit, In præuaricatione, id est fecit virum præuaricari actu: hæc si dominaretur, facilius seduceretur. Nota quod ait Adam non est sedu. cum

Aug. super Genesim. eum præuaricatorem Apostolus dicat in similitudinem præuaricationis Adæ, seductum tamen negat. Vnde & interrogatus non ait, mulier seduxit me, sed dedit mihi & comedi. Mulier vero ait, Serpens seduxit me. Hanc autem seductionem proprie appellauit Apostolus, per quam id quod suadebatur cum falsum esset verum putatum est, scilicet quod deus lignum illud ideo tangere prohibuerit, quod sciebat eos si tetigissent, sicut deos futuros,

A tanquam eis diuinitatem inuideret qui eos homines fecerat:ſed etiam ſi virum propter ali
quam mentis elationem quę deum internorum ſcrutatorem latere non poterat,ſollicitauit
aliqua experiẽdi cupiditas,cum mulierẽ videret accepta illa eſca non eſſe mortuã:non ta-
men eum arbitror ſi iam ſpirituali mẽte prædıtus erat,vllo modo credidiſſe quod diabolus
ſuggerebat.Ideo ait, *Adam non eſt ſeductus*, prior.ſ.nec in eo in quo mulier,vt.ſ.illud
crederet eſſe verum.Eritis ſicut dii,ſed putauit vtrunq; poſſe fieri,vt & vxori morẽ gereret,
& per pœnitẽtiam veniã haberet.Minus ergo peccauit qui de pœnitentia & miſericordia
dei cogitauit.Poſtq̃ em̃ mulier ſeducta manducauit,eiq; dedit vt ſimul ederẽt,noluit eã cõ-
triſtare,quam credebat ſine ſuo ſolatio contabeſcere,& a ſe alienatã omnino interire.Non
quidẽ carnali victus concupiſcẽtia quam nondum ſenſerat,ſed amicali quadam beneuolẽ-
tia,qua plerunq; fit vt offẽdatur deus,ne offendatur amicus:quod eum facere non debuiſſe
diuinę ſentẽtię iuſtus exitus indicauit:ergo alio quodammodo etiam ipſe deceptus eſt. In-
expertus em̃ diuinę ſeueritatis in eo falli potuit,vt veniale crederet eſſe commiſſum:ſed do
lo illo ſerpẽtino quo mulier ſeducta eſt,nullo modo illum arbitror potuiſſe ſeduci. *Salua-
bitur* autẽ,q.d.in eccleſia non debet mulier docere:ſed tamẽ *Saluabitur per filiorum gene
rationem,ſi permanſerint in fide*.i.augmẽtum ſalutis habet,ſi filios generat deo quotidie
inſtruendo,vt maneant *In fide & dilectione*,dei & proximi: *Et ſanctificatione*,quam in Aimo.
B baptiſmo perceperunt, *Cum ſobrietate*.i.tẽperãtia contra ęſtum vitiorum. Vel ita, *Sal-
uabitur* autẽ,q.d.& ſi mulier fuerit cauſa peccati,tamẽ *Saluabitur*,non ſolum virgo & con
tinẽs,ſed etiam nupta,& ſi nunquam ab opere nuptiarum ceſſans,ſed *Per generationẽ fi-
liorum*,incedẽs,ab hoc mundo exierit.Saluabitur,dico, *Si*,tamẽ *Permãſerit in fide & di-
lectione & ſanctificatione*,vt præter proprium virum alterũ non cognoſcat. *Cum ſobrie-* Aimo.
tate.i.temperantia,vt proprio viro etiam tẽperate vtatur. Vel ita, *Saluabitur autem*,&c.
Videtur autẽ ex his verbis obeſſe mulieri,ſi vel filios nõ habuerit:vel ſi quos habuerit,& in August. de
bonis moribus permanere voluerint:ſed alibi dicit apoſtolus,Beatior erit,ſiue virgo,ſiue vi ciui.dei.
dua ſi ſic permanſerit.Vnde poteſt intelligi,cum ait, *Saluabitur mulier per generationẽ* Aug. in eo.
filiorum,occulte rei myſterium figuraſſe:ſed filii mulieris ſunt opera carnis quæ maxime in
officiis miſericordiæ frequẽtari ſolẽt:opera vero miſericordiæ nihil proſunt,ſiue paganis,
ſiue Iudæis qui Chriſto non credunt , ſiue quibuſcunq; hæreticis vel ſchiſmaticis:vbi fides
& dilectio,& ſobria ſanctificatio non inuenitur,Et ideo addit, *Si permãſerint*. Alioquin
ſi ad literam accipiatur,quaſi inane eſt quod ait, *Saluabitur mulier per generationem fi-
liorum*.Nonne magis & continẽs? Nõne magis virgo dei? Sed mulier typus eſt carnis,Adã August. in
rationis,quæ pennis virtutum volat ad deum,vt paſſer ad domum. Vnde propheta,Paſſer pſal. xxxiiii.
inuenit ſibi domũ,& turtur nidũ,vbi rep.p.ſ.Paſſer eſt ratio,turtur eſt caro,quę generat fi Auguſtinus.
lios.i.opera bona,quæ tamẽ non proſunt paganis,& huiuſmodi,non tantum in fide & dile
C ctione.Hæc eſt turtur quæ pullos reponit in nido,non abiicit eos vbicunq;.i.opera bona fa
cit:ſed in nido.i.vnitate eccleſiæ in fide catholica.Hæc eſt quæ prima ſeducitur,& ſeducit
virum,quaſi per carnẽ ſeducitur ratio,ſicut per Euam ſeductus eſt Adam. *Sed*,tamẽ *Sal-
uabitur*,caro per ſpiritualem *Generationem filiorum*.i.bonorũ operum. *Si*,tamẽ, *Filii*.i.
opera *Permanſerint in fide,& dilectione,& ſanctificatione cum ſobrietate*.

CAPVT III.

FIdelis ſermo.Si quis epiſcopatum deſiderat,bonum opus deſiderat.
Oportet enim epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, vnius vxoris vi-
rum,ſobrium,ornatum,prudentem,pudicum, hoſpitalem , doctorẽ,
non vinolentum,non percuſſorem,ſed modeſtum,non litigioſum,nõ
cupidum:ſed ſuæ domui bene præpoſitum,filios habentem ſubditos
cum omni caſtitate.

Fidelis.i.verus, *Sermo*,eſt iſte quẽ dixi,& quem dicturus ſum.*Siquis*,&c.Dixit quod vir
poteſt pręeſſe & determinat quis.ſ.qui deſiderat operari & prodeſſe multis non ſuperbe do-
minari,ſed qui ſit irreprehenſibilis.Et hoc eſt quod ait, *Si quis deſiderat epiſcopatum,bo
num opus deſiderat*,opus vere,non dignitatem:laborem,non delitias:non creſcere faſtigio, Hierony.
ſed humilitate decreſcere:vt fiat ſeruus & miniſter hominum propter Chriſtum,vt etiam

intermiſſa Rachele decora facie: ſed non relicta cum Iacob intret ad Lyam, oculis lippam, D
& de monte cum Moyſe deſcendat ad campos, i. de otio contemplationis ad laborē actio-
Auguſt. de ciui. dei. nis. Non enī ſic eſſe debet quiſq; otioſus, vt in eodem otio vtilitatem non cogitet proximi:
nec ſic actuoſus, vt contemplationem non requirat dei. In otio non iners vacatio delectare
debet, ſed vel inquiſitio, vel inuētio veritatis, vt in ea quiſq; proficiat, & quod inuenerit alte
ri non inuideat. In actione vero non amandus eſt honor in hac vita ſiue potētia, quia oīa
vana ſunt ſub ſole, ſed opus ipſum quod per eundem honorem vel potentiam fit, ſi recte &
vtiliter fit. ſ. vt valeat ad ſalutē ſubditorum. Ideo ait, *Si quis epiſcopatum deſiderat, bonū*
Auguſt. in enchi. *opus deſiderat*. Exponere voluit quid ſit epiſcopatus, quia nomē eſt operis non honoris. Grę
cum enī eſt, & inde ductum vocabulum: quod ille qui pręficitur illis quibus pręficitur ſuper-
intēdit, curam eorum. ſ. gerēs. Scopos enī intētio eſt, inde epiſcopus latine ſuperintendēs di-
citur, vt intelligat ſe non eſſe epiſcopum qui pręeſſe dilexerit, non prodeſſe. Epiſcopatus enī
Aug. in eo. eſt ſuper ſuam & aliorum vitam intētio. Itaq; a ſtudio cognoſcēdę veritatis nemo prohibe
tur quod ad laudabile pertinet otium. Locus vero ſuperior ſine quo regi populus non poteſt,
& ſi ita teneatur & amminiſtretur vt decet, tamē indecēter appetitur. Ideo otium ſanctum
quęrit charitas veritatis, negotium iuſtum ſuſcipit neceſſitas charitatis, quā ſarcinā ſi nul
lus imponit, percipiēdę atq; intuēdę vacandum eſt veritati: ſi autem imponitur, ſuſcipien
da eſt propter charitatis neceſſitatē: ſed nec ſic deſerenda eſt delectatio veritatis, ne ſubtra E
Auguſtinus hatur ipſa ſuauitas, & opprimat iſta neceſſitas. Qualis autē epiſcopus debeat eſſe, deſcribit
ſubdens, *Oportet*. q. d. opus eſt quod quis in epiſcopatu deſiderat: vt autē bene operari poſ-
Hierony. ſit, *Oportet epiſcopum*. i. eum qui eligiť ordinandus, *Irreprehēſibilē eſſe*. Idē eſt quod ad
Titum dicit ſine crimine eſſe. Res pene contra naturam eſt, vt aliquis ſit ſine peccato: ſed
Hierony. hoc ita vult intelligi, *Irreprehēſibilē*. i. non obnoxium reprehēſioni, vt talis eligatur cui⁹
comparatione cęteri grex dicantur. *Vnius vxoris virum*. i. monogamum poſt baptiſmū,
ſi enim & ante baptiſmum coniugem habuit quæ obierit, non ei imputatur cui prorſus no-
Hierony. uo nec ſtupra, nec aliqua quæ ante fuerunt, obſunt. *Sobrium*. Nam & miniſtri templi pro-
hibentur vinum & ſiceram bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum. Et vt ſenſus vigeat
ſemper & tenuis ſit *Prudentem*, in omnibus agēdis. Hoc dicit contra eos qui ſub nomine
ſimplicitatis excuſant ſtultitiam ſacerdotum. *Ornatum*, virtutibus, vel motu, & inceſſu, &
habitu, & ſermone communi. *Pudicum*. i. verecundum. *Hoſpitalē*. ſ. qui in hoc ante con
ſueuit, *Doctorem*. ſ. qui habet gratiā docēdi, quia innocēs abſq; ſermone conuerſatio quā-
tum exemplo prodeſt, tantum ſilētio nocet, nam latratu canum & baculo lupi arcendi ſunt.
Hierony. Vnde, Maledictus canis non valens latrare. *Non vinolentum*, qui hoc frequēter agat, qa
venter ęſtuans mero cito deſpumat in libidinem. Noe ebrietate nudauit fœmora ſua, Loth
quem Sodoma non vicit, vina vicerunt. *Non percuſſorem*, id eſt ita iraſcibilem & pertur
bati ſenſus, vt percutiat qui debet eſſe patiens, vt eum ſequatur qui poſuit dorſum ad flagel- F
la. i. Chriſtū. *Sed modeſtum*, qui modum animi ſeruet. *Non litigioſum*. ſ. qui hoc ſoleat
Hierony. facere. Nihil enī impudentius eſt arrogantia ruſticorum, qui garrulitatem auctoritatē pu-
Aimo tant, & parati ad lites in ſubiectos tumide intonant. *Non cupidum*, vt apoſtoli qui præter
victum & veſtitum nihil quærebant. Morbo cupiditatis pœne omnes laborant, ideo præci
pit epiſcopum non eſſe cupidum, quia facile a iuſto deuiaret. *Domui ſuę*. i. familię. *Bene
præpoſitum*, non vt opes augeat, vel huiuſmodi alia faciat, ſed vt quod populis præcepturus
eſt: prius autem domeſticis exigat ſic. ſ. *Filios habētem ſubditos in omni caſtitate*, ne imi-
tentur filios Heli qui in veſtibulo templi cum mulieribus dormiebant, & religionem præ-
dam putantes quod in hoſtiis erat, in ſuas delitias conuertebant.

Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ dei diligentiam habebit? Non neophytum, ne in ſuperbiam elatus, in iudicium excidat diaboli. Oportet autem & illum teſtimonium habere bonum ab his qui foris ſunt, vt nō in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli. Diacones ſimiliter pudicos, nō bi- lingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectantes: habentes myſteriū fidei in conſcientia pura. Et hi autem probentur primum, & ſic miniſtrēt, nullum crimen habentes. Mulieres ſimiliter pudicas non detrahentes, ſobrias, fideles in

A omnibus. Diacones sint vnius vxoris viri, qui filiis suis bene præsint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide quæ est in Christo Iesu. Hęc tibi scribo fili Timothęe, sperans me ad te venire scito. Si autē tardauero, vt scias quomodo oporteat te in domo dei cōuersari, quę est ecclesia dei viui, columna & firmamentum veritatis. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu: apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

Siquis autem. q. d. oportet domui suæ esse bene præpositum. Siquis autem pręesse nescit
domui suæ, minori: de qua & familior cura sit, Quomodo habebit diligētiā ecclesiæ dei,
quæ maior est vbi tot & alieni sunt? nullo modo. Non neophytum. i. rudem nouiter rena- Aimo
tum, nouiter conuersum. hoc tam manifestum testimonium pauci custodiunt. Nam heri ca Hierony.
techuminus, hodie pontifex est: heri in theatro, hodie in ecclesia: vespere in circo, hodie in
altari: dudum fautor histrionum, nunc consecrator virginum. Quare autem non neophy-
tum, supponit. Ne elatus in superbiam, præ cæteris digniorem se putans nouitate potesta Ambrosius
B tis inflatus quasi eo indigeat religio: Incidat in iudicium diaboli. i. ruat per arrogantiam
sicut diabolus. Nescit em̄ momētaneus sacerdos humilitatem & modos personarum, vel se- Hierony.
ipsum cōtinere: non ieiunauit, non fleuit, non se correxit, non pauperibus erogauit. In arro
gantiam quæ est ruina diaboli incidunt, qui puncto horę necdum discipuli fiunt magistri.
Oportet autem illum testimonium habere, non solum a fidelibus, sed etiam Ab his qui Hierony.
foris sunt. i. ab infidelibus. Hæc clausula congruit principio. s. irreprehēsibilē eum esse opor
tet, non solum a domesticis, sed etiam ab alienis. s. Iudæis, Gentilibus, hęreticis, vt qui reli-
gioni detrahūt, eius vitæ detrahere non audeāt. Qualis ergo descriptus est oportet episco
pum esse, vt Non incidat in opprobrium. i. in cōtemptum apud infideles vel fideles. Et,
sic incidat in Laqueum diaboli. i. in odium, & in alios diaboli laqueos. Diacones, &c. Hic
describit quales debeant esse diacones, de presbyteris tacere videtur, sed nomine episcopi
eos comprehēdit. Nisi em̄ episcopos pro presbyteris acciperet, non de eis dimitteret, descē-
dens ad diacones, de quib⁹ ait, Diacones, oportet esse pudicos, Non bilingues, vt qui se- Aimo
minant discordias. Non multo vino deditos. i. ebriosos Non turpe lucrum sectantes, vt
qui frequētet hoc agunt. Turpe lucrum est emere, & pluris vēdere. Turpe est huic professio- Ambrosius
ni quęstibus studere: Habentes mysterium fidei. s. vt sciant quod de fide aliis est occultum.
Illos, dico, manentes In conscientia pura, & hi autem probentur primum: quia non sim-
pliciter ait hi, sed ait, & hi. in hoc innuit episcopos probandos esse. Et sic. i. tales inuen-
C ti. s. Nullum crimen habentes ministrent. Mulieres, loquens de diaconis interserit de mu-
lieribus ordinandorum, docens quales debeant esse. Ait ergo, Mulieres, ordinandorum,
Similiter, oportet esse Pudicas, mente & corpore Non detrahentes, vt sępe faciunt mu
lieres: Sobrias, fideles in omnibus, dictis & factis: quia si malę sunt, viri eis regendis neces
sarii non sunt tollendi. Et nota quod cum sanctum pręcipit creari episcopum & diaconum, Ambrosius
vtiq; plebē non vult disparē esse: iuxta id quod dominus ait, Sancti estote, quoniam ego san
ctus sum. Ideoq; etiam mulieres quæ in infimo gradu sunt, vult esse sine crimine vt munda
sit ecclesia. sed Cathaphrygę occasione horū verborū, quia. s. vbi de diaconis agit, de mulie
ribus loquitur, dicunt diaconas debere ordinari. quod contra authoritatem est. Diacones,
post interpositionē de mulieribus, iterum de diaconis dicit, Diacones sint viri vnius vxo Ambrosius
ris, quam deus decreuit homini cum qua benedicitur, non cum secunda. Qui bene pręsint
filiis suis, & domibus suis. i. familiis, quia tales bene ministrabunt in ecclesia, quod vtiq; ma
gnum est. Qui em̄ bene ministrauerint acquirent sibi gradum, excellentiorē. s. vt episco-
pi fiant. Bonum. s. vtilē sibi & aliis hominibus, Et multam fiduciam, æternæ gloriæ. &
hoc In fide. i. per fidem Quæ est in Christo Iesu. Hæc tibi scribo fili Timothęe, sperās me
cito venire ad te. tamē hæc quæ scribo adeo sunt necessaria. Si autē tardauero, scribo hęc,
Vt scias quomodo oporteat te conuersari, secundū diuersitates singulorū In domo dei,
Ideo caute in ea agendum est, quia domus dei est, Quę est ecclesia. s. multorum conuoca-
tio ad vnius dei cultum: tanto cautius in ea agendum est, quia ibi multi sunt. Ecclesia, di-

A Est em̃ cauterium vel cautere,ferrum, a cauādo dictum,quo corrumpitur & vritur cutis:& vt de multis mēdaciis quæ in hypocrisi loquuturi sunt,aliqua exēpli causa ponantur,subdit. Prohibētium.q.d.loquētium. Mēdacium,dico,vt hoc.s. Prohibētium nubere.i.nuptias celebrare,quas dicunt esse institutas a malo authore.& præcipientium Abstinere,a cibis, quasi immundis:non causa castigationis corporum,sed vt videantur abstinentes & boni. Quos,cibos,non vt illi mētiuntur principes tenebrarum cauere,sed Deus creauit,hæc doctrina dei est,illa dęmoniorum est.Creauit,dico, Ad percipiēdum cum gratiarū actione.i.vt homo propter quē omnia creata sunt,perciperet,& inde gratias ageret.Creauit ad percipiēdum,dico, Fidelibus,& his qui nouerunt veritatē.i.his qui bene credunt de cibis, & qui quod credunt intelligunt,quod non omnes.Veritatē,dico,hanc.s.quia Omnis creatura dei bona est,in sui natura. Et nihil reiiciēdum est quod percipitur.i.quod solet percipi, Cum actione gratiarum.Testamēto veteri vbi cibi quidam carnium prohibētur,nō est contraria ista senētia.Ibi em̃ quædam animalia dicta fuerunt immunda,non natura, sed significatione.Vt verbi gratia,si de porco & agno requiratur,vtrunque natura mundum est,quia omnis creatura dei bona est.Omnia quippe quæ naturalia sunt in ordine suo bona sunt:quadam tamē significatione agnus mundus,& porcus immūdus dicitur. Et vere nihil reiiciēdum est. Sanctificatur em̃,cibus,ne diabolus per eum noceat.i.sanctus fit cibus & salubris,non noxius animæ vel corpori Per verbum dei.i.per filium,per quē creauit pater, Et oratione.Verbum em̃ sanctificat,& oratio impetrat.Diabolus vero per cibum tētat. Augus. contra Faust.

B Hæc,quæ dixi de creaturis & de nuptiis, Præponēs.i.anteponēs.Vel, Præponēs.i.publice ponens. Fratribus bonus eris,re & opinione, Ministri Christi Iesu,qui bene potes hoc facere.Tu,dico,enutrit⁹ ab aliis Verbis fidei & bonæ doctrinę,in moribus, Quam, etiam tuo studio assecutus es ab infantia,hæc præpone. Ineptas autē fabulas,vbi nec aptitudo est: Et inanes.s.quæ sunt sine fructu,& si ibi videatur esse ratio vt in legalibus.Vel, Aniles.s.quas solent anus narrare iuuenculis, Deuita.Et quia non sufficit illa vitare nisi vera confirmet,addit, Exerce autem.q.d.illa præpone fratribus,sed Exerce teipsum ad pietatē.i.ad cultum & ad religionē omnipotētis,& ad opera misericordiæ. Nam,&c.q.d. ideo de pietate moneo,quia Corporalis exercitatio,in qua te fatigas,ieiunādo,vigilando, abstinēdo,quæ sunt frena carnis, Ad modicum est vtilis,nisi huic addatur pietas.Ad hoc em̃ tantum valet,vt quædam faciat vitari vitia,quibus vitatis careat pœna illis debita,sed nō omni.Pietas autē quæ operatur bona fratribus,valet ad promerēdum deum.Omnis em̃ summa disciplinæ Christianæ in pietate & misericordia est,quam aliquis sequens si lubricum carnis patitur,fine dubio vapulabit,sed nō tamē peribit.Siquis autē solum exercitium corporis habuerit,perēnas pœnas patietur.Nota quia ex his verbis datur intelligi quod vigiliis,ieiuniis,& operationibus,Timothæus exercebat se nō adeo intētus operibus misericordiæ. Aimo Ambrosius Ambrosius

C Pietas autē.q.d.exercitio corporis parum vtilis est,sed Pietas,qua.s.aliquis saluti omnium studet, Est vtilis ad omnia,in hoc.s.quē, Habēs.i.quia habet pietas, Promissionē vitæ quæ nunc est,vt hic bonis abundet spiritualibus,& tēporalium sufficiētiam habeat. Et futurę,vt in futuro vitā habeat æternā.Vnde dominus in euāgelio ait, Accipiēt in hoc seculo septies tantum.i.multiplicationē diuitiarum,& gloriæ,& in futuro seculo vitam æternam. Nō em̃ nos deserit etiā in tēporalibus necessariis:sicut ipse ait,Primū quęrite regnum dei,& hæc omnia adiiciētur vobis.Ideo ait, Habēs promissionē vitæ,quæ nūc est,& futuræ.s.habēs hic diuitias & gloriā,& in futuro vitā æternā.Vnde Salomon in Cāticis, Lęua eius sub capite meo,& dextera illius amplexabitur me.Vnde etiam alibi,de ipsa sapiētia idem ait,In dextera eius anni vitę,& in sinistra eius diuitię & honor. Aug.in psalmo.cxxxiij. Aug. in eo.

Fidelis sermo & omni acceptione dignus.In hoc enim laboramus & maledicimur,quia speramus in deum viuum qui est saluator omnium hominum, maxime fidelium.Præcipe hæc & doce.Nemo adolescentiam tuam cōtemnat:sed exēplum esto fidelium in verbo,in conuersatione,in charitate,in fide,in castitate.Dū venio attende lectioni,exhortationi,& doctrinæ.Noli negligere gratiam quæ in te est,quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii. Hæc meditare, in his esto,vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende

enim tibi & doctrinæ, insta in illis. Hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, D
& eos qui te audiunt.

Fidelis.q.d.pieras habet promissionem vitæ huius & futuræ.& iste Sermo,de pietate est
Fidelis.i.verax. Er omni acceptione dignus,quia vtilis est quod in me ostendo. In hoc
em̃.Vel, Autẽ,intendentes quod pietas habet promissionẽ viræ huius & futuræ, Labo-
ramus & maledicimur.i.opprobria patimur.s.quia speramus In deum viuum.i.sicut deus
promisit qui dat vitam, Qui est saluator omnium hominum.cum iumentis em̃ saluat car
nales corporali salute,qui solẽ suum facir oriri super bonos & malos.Saluator est omnium,
dico,& Maxime fidelium,quos saluar hic & in futuro secundum corpus & animã. Præci
pe.q.d.fabulas deuita,exerce te ad pietarẽ,& Præcipe,sciẽtibus, Hæc,eadem.s.vt fabu-
las vitẽt,& se exerceant. Et doce,nesciẽtes vt similiter faciant,& hæc ita matute fac,quod
nemo contemnat adolescẽtiam tuam,sed esto exẽplum fidelium,vt vidẽtes tuam conuersa-
tionẽ exẽplo tui proficiant.Esto exẽplum,dico, In verbo,vt tuo exẽplo caute loquantur.&
In conuersatione,honesta inter alios: In charitate,dei & proximi: In fide & castitate,
Ambrosius mẽtis & corporis.Monet eum vt profectus eius per omnia exẽplum esset aliis,vt in adolescẽ
re mirabilis videretur & grauis disciplina,vt actus eius excusarẽt ætatẽ,& non quasi iuue-
nis sed quasi senior haberetur:& erubescerẽt maiores natu,si non se exhiberẽt iuxta formã E
huius conuersatione & morib⁹ graues.Vt autẽ hæc possis seruare, Dum venio attẽde le-
ctioni,vt scripturas intelligas, Et,post lectionẽ attende Exhortationi,iam volẽtiũ, Et
doctrinæ,nesciẽtium,quod debes,quia ad hoc constitutus es,& Noli negligere grariam,
Aimo episcopatus, Quæ in te,quæ tibi data est per prophetiam.i.sanctorum electione,in qua
Ambrosius ex pręteritis videntur dicere qualis futurus sit.Prophetia ergo est qua eligitur quasi doctor
futurus idoneus:ne ergo facias eam irritam,ne inobediẽs sis his quib⁹ caput inclinasti.Vel
Aimo. prophetiam hic vocar inspirarionem spiritussancti,per quam pręsciebat quid de hoc & de
cæteris esset acturus.Ideo ait, Quæ data est tibi per prophetiam,quia propheriæ spiritu
reuelante cognouit apostolus Timothęum esse dignum episcopali honore.Dara est per pro-
phetiam,dico, Cum impositione manuum presbyterii,pro presbyterorum,singulare pro
plurali posuit,quia minus tribus esse non possunt,& vocat presbyterum episcopũ.Vel ideo
singulariter dicit presbyterii,quia vnus imponit manum cæteris assentientibus.Manus au
tem impositiones sunt quibus adduntur verba mystica,quibus confirmatur ad hoc opus ele
ctus authoritatem accipiens,teste conscientia sua,vt audeat vice domini sacrificia deo of-
ferre.Vel secundum aliam literam, Cum impositione manuum presbyterii,quia presby-
terium est causa cur manus imponant.Vel quia impositio manuum dat presbyterium or-
dinato.& Hæc,prædicta ad officium tuum pertinentia Meditare,quia ad hæc elect⁹ es.
In his esto.i.hæc exequere assiduo actu,ita.s. Vt profectus tuus manifestus sit omnib⁹.i. F
vt nullus ignoret te omnibus proficere:& vt proficias, Attende,non dico doctrinæ & ti-
bi, Sed tibi & doctrinæ,id est primum,qualiter viuas,& deinde qualiter doceas. Et in-
sta in illis,quæ tibi & aliis valent. Hæc enim faciens & teipsum saluum facies,& eos qui
te audiunt.

CAPVT V.

Eniorem ne increpaueris,sed obsecra vt patrem,iuuenes vt fratres, anus vt matres,iuuenculas vt sorores in omni castitate.Viduas honora,quæ verę viduę sunt.Siqua autem vidua filios aut nepotes habet,discat primo domum suam regere,& mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum est coram deo.Quæ autem vere vidua est & desolata speret in deum,& instet obsecrationibus & orationibus nocte & die.Nam quæ in delitiis est,viuens mortua est.Et hoc præcipe vt irreprehensibiles sint.Si quis autem suorum & maxime domesticorum curam non habet,fidem negauit,& est infideli deterior.Vidua eligatur non minus sexaginta annorũ, quæ fuerit vnius viri vxor:in operibus bonis testimonium habens,si filios educa-

A uit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta est.

Seniorem, q.d. & si instandum sit, tamen cum discretione. & qualiter seniorē, s. ætate vel moribus. Ne increpaueris, proprietatis honorē, ne indigne ferens se a iuniore correctum magis exasperetur, quam proficiat. Sed obsecra vt patrē, vt facilius suscipiat ammonitionem. Potest enim commonitus vereri, ne postea corripiatur, quod turpe est seniori. Senior tamen stultus, vt ait beatus Gregorius, vehementer est increpandus. Iuuenes, obsecra, Vt fratres, s. cum affectu dilectionis, vt videntes amoris causa se commoneri, facilius se corrigant. Anus vt matres, vt eum miti sermone doceantur, & sic honorifice proficiant, Iuuenculas, vt sorores, vt prompte possint bonę cōuersationis suscipere disciplinā. & hæc fac Ambrosius Aimo Ambrosius Ambrosius

In omni castitate, vt nec nutus contra eas fiat. In alloquio iuuenculorum recte iuuenis de castitate monetur. Viduas quæ, tamen Verę viduæ sunt, i. sicut a viro ita a mūdi amore destitutę. Honora, sumptibus ecclesiæ sustentando, & solatiis fouendo. Siqua autem, q.d. veras viduas honora: non tamen omnes veras, sed potius Siqua, vera Vidua habet filios aut nepotes, primum discat regere domum suam, in quo probabitur, vt tunc demum digna sit vidua ecclesiæ nuncupari. Præter enim debent merita, vt debitus honor tribui videatur.

B Et mutuam vicē reddere parentibus, qui eam aluerunt. ideo debet hoc facere. i. quia hoc. s. paruulos regere, non solum in ecclesia seruire acceptum est coram deo. Quæ autē, q.d. quę habet filios, eos regat. Quæ autē vera vidua est & desolata. i. non est habēs domū, Speret. i. sperare debet, In deo. i. recipi debet in ecclesia. Et instet. i. instare debet Obsecrationibus, quæ sunt pro remotione totius mali, Et orationibus, quæ sunt pro adeptione bonorum, Nocte ac die. Nam si aliter facit, mortua est. Vnde subdit, Nam, &c. & debet esse irreprehēsibilis tantum, & addidit, Et hoc præcipe, &c. Vel ita, Quæ autē, Viduā filios vel nepotes habentē non facile admittendam ad stipendia ecclesię docuit, quia & si pie & sollicite domū suam gubernauerit, iustum est & necesse vt propinqui sui ei necessaria ministrent. Si vero desolata est & vera vidua, suscipi debet in ecclesia. Quę autē vera vidua sit describit, & hæc est diffinitio verę viduæ. q.d. veram viduam recipe. hæc Autē, vera est, Ambrosius

Quæ vere vidua est & desolata sperat in deum, & instat obsecrationibus & orationibus nocte & die. Vere vidua & desolata, vel a suis contempta sperat in deo. Videns enim se ex nulla parte habere suffragium toto animo deuota deo, de quo solo sperat auxilium vitę & salutis. Nam, &c. q.d. illa quæ sperat & instat, vera vidua est, nā alia nō. & hoc est quod ait, Nam quæ in deliciis, huius mundi est, Viuens, communi vita, Mortua est, in anima. Viduam talem esse debere significat, vt ostendat se ideo secundas nuptias contempsisse vt instaret disciplinæ dominicę. si enī sub nomine viduę deliciis vel luxuriæ vacet, viuens Ambrosius

C mortua habenda est, quia genus imposturę est honorem viduæ habere velle, & non obsequi deo, & aliud agere, & aliud profiteri, cum profiteatur religionē. Et, his viduis, Præcipe, hoc vt non sint in deliciis, Et vt sint irreprehensibiles, quia non est eis occasio mundi tantam diligentiam actuum vel morum. Viduā vult habere, vt reprehēdi non possit. Amota enī a spe mundanę conuersationis & corporis curandi officio, ad deum se contulit, vt probabilem agat vitam. sublatis enī occasionibus mundi quæ aditus solēt aperire peccatis, potest bona conuersatio incolumis permanere. Siqs autē. q.d. Vera vidua, si domū habet, eā regat: si autē hoc negligit, infideli deterior est. & hoc est quod ait, Si qs autē nō habet curā suorum & maxime domesticorū, vt sunt patres, & fratres, & huiusmodi. Fidem denegauit operib9, & si nōverbis, quia proximū nō diligit: Et est deterior infideli, quia hic nondū veritatē nouit vel promisit. Et nota quod ait domesticorū, qui tam domestici cuiq; sunt vt parentes filiis, vel parentibus filii. Ideo ipse magister sanctorum insinuans quod a piis filiis cuta impendenda est parētibus, de seipso exemplum constituit, quando de cruce matrē Ioanni commēdauit, & alterum pro se quodammodo filium ei prouidit. Vidua, vt iam dictum est vera & desolata, Eligatur, quæ ecclesiæ pascatur alimoniis. & si huius ætatis sit. s. nō min9 quam Sexaginta annorum, in qua ętate extinctus est fomes libidinis, & Quæ fuerit vxor vnius viri, propter supradictum sacramentum, In operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, fideliter, Si hospitio recepit, pauperes, Si lauit pedes sanctorum, prædicatorum, quos tunc suscipere periculosum erat. Faciamus hoc inuicem humiles, quod humili- Ambrosius Aug. super Ioannem.

rer fecit excelsus. Magna est in hoc commendario humilitatis. & faciunt hoc sibi inuicem D
fratres etiam in ipso opere visibili: & qui manu non faciunt, corde faciunt. multo etiam melius est vt etiam manibus fiat, nec dedignetur quod fecit Christus facere Christianus. Qui
em̃ ad pedes fratrum inclinatur, ei in corde vel excitatur, vel si iam inerat confirmatur humilitatis affectus. & Si subministrauit patientibus tribulationẽ, in carcere, vel huiusmodi.
Quid per singula! Si omne opus bonum subsecuta est, humiliter.

Adolescentiores autem viduas deuita. Cum enim luxuriatę fuerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem & otiosæ discunt circuire domos: non solum otiosæ, sed & verbosæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo autęm iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro post Satanam. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, vt non grauetur ecclesia, vt his quæ verę viduæ sunt sufficiat. Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim scriptura, Non alligabis os boui trituranti. Et dignus est operarius mercede sua. E

Adolescentiores autem viduas, quarum sanguis feruet. Deuita, i. nota castitates earum,
Ambrosius non vsq; adeo cures vt eas ecclesiæ alimoniis sustẽtandas suscipias. Prohibet adolescẽtulas
viduas in hac suscipi professione: lubricę em̃ ętati facile credi non debet. Cum enim, q. d.
ideo deuita, quia hoc sæpe contingit, quod Cum luxuriatæ fuerint, i. cum post votum continẽtiæ luxuriosæ vixerint in cibis & in aliis, i. cum in deliciis egerint vitam In Christo,
Non, dico, nubunt, sed Nubere volũt, q. d. tunc non fit peccatum nubere, Ipse, dico, Ha
Augustinus bentes damnationem, pro fracta fide voti. Vnde subdit, quia Primam fidem, i. votum, vel
in voto violato baptismi fidem, s. quam in baptismo professę sunt, irritam fecerunt volẽdo
Augus. contra Iulianũ de sancta uiduitate. etiam nubere. In coniugali quippe vinculo, si pudicitia seruatur, damnatio non timetur:
sed in viduali continentia & virginali excellentia, virtus muneris amplioris expetitur: qua
expetita, & electa, & voto oblata, iam non solum capessere nuptias, sed etiam si non nubat,
nubere velle damnabile est. Vouẽtibus em̃ virginitatẽ vel viduitatẽ, non solum nubere sed
etiam velle damnabile est, quod vt demonstraret apostolus, non ait, Cum luxuriatæ fuerint, in Christo nubunt, sed nubere volunt. Habẽtes, inquit, Damnationem: & quare, subdit, quia Primam fidem irritam fecerunt, & si non nubendo, tamen volendo vt voluntatẽ
quæ a proposito cecidit appareat esse damnatam, siue sequãtur nuptiæ, siue desint. Damnatur em̃ propositi fraus, damnatur fracta voti fides: damnantur tales, quia continentiæ primam fidem irritam fecerunt, & omnis huiusmodi similes sunt vxori Loth, quæ retro aspexit. Simul autem, q. d. non solum retro respiciunt, sed Simul, cum prædictis malis, Et F
otiosæ discunt circuire domos, non solum otiosæ sed & verbosæ & curiosæ, loquentes quæ
non oportet, s. turpia, religioni nocentia. Ne ergo hæc mala contingant, Volo iuniores, viduas Nubere, quod bonum est: & Filios procreare, & hoc item bonum est: & Matresfa
Ambrosius milias esse, & hoc item bonum est: & quare hoc dixerit, pandit, subdens, & sic Nullã occasionem maledicti, i. maledicẽdi, Dare aduersario, i. infideli, quod est ei in Gratia, i. quod
aduersario gratum est. Ei em̃ gratum est de nobis male loqui, & non sine causa volo ita. Iã
August. ad Iulianum. em̃ quædam, tales post votum continentię, Conuersæ sunt retro post Satanam, i. ab excellenti illo vidualis vel virginalis castitatis proposito, in posteriora respiciẽdo ceciderunt, &
interierunt, & ideo huiusmodi non sunt recipiendæ, sed Si quis fidelis habet viduas, iuuenes In domo, sua, Subministret illis, quæ necessaria sunt: Vt non grauetur ecclesia, q. d.
si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperent in ecclesia. Non grauetur,
dico, ecclesia, Vt his qui verę viduæ sunt sufficiat illud quod habet ecclesia. Qui bene,
de honore presbyterorum hic agit, q. d. illud quod dixi de viduis, obserua. & hoc etiam pręcipere de presbyteris, vt Presbyteri qui bene præsunt, vita & doctrina Digni habeantur,
Ambrosius a subditis. Duplici honore, vt. s. spiritualiter eis obediãt, & exteriora ministrent. Boni em̃
dispensatores & fideles, non solum honore sublimi præueniri debent, sed & terreno: vt non
contristentur indigẽtia sumptuum, & gaudeant obediẽtia spiritualium. Instantior enim fit,

A si non humilietur inopia,& crescit in illo authoritas,cum videt se etiam in præsenti laboris
sui fructum percipere:non vt abundet,sed vt non deficiat. Tanta enim merces debet esse
euangelizanti regnum dei,vt non contristetur,nec extollatur.Necessitatis ergo est accipe-
re vnde viuitur,charitatis est præbere:non tamen venale est euangelium vt pro his prædi
cetur.Si em̃ sic vendunt,magnam rem vilipendunt.Accipiant ergo sustentationem necessi
tatis a populo,mercedem dispensationis a domino.Non enim a populo redditur quasi mer
ces illis qui sibi in charitate euangelii seruiunt,sed tanquam stipendium datur,quo vt pos-
sint laborare,pascantur,& ille duplex honor exhibendus est quidem omnibus presbyteris,
sed Maxime,his Qui laborant in verbo,id est in exhortatione scientium & doctrina
nescientium. Deinde de exteriori honore probat authoritate scripturæ,subdens, Dicit
enim scriptura, Non alligabis os,vel, Infrenabis boui trituranti.i.prædicatoribus,id est
prohibebis prædicatoribus sumere necessaria. Et,vt dominus in euangelio dicit, Dign9
est operarius mercede sua.Vnde vires reparet in labore.

Aduersus presbyterum accusationem noli recipere,nisi sub duobus aut tri-
bus testibus. Peccantes coram omnibus argue,vt & cęteri timorem habeant.
Testor coram deo & Christo Iesu & electis angelis,vt hæc custodias sine præiu-
B dicio,nihil faciens in alteram partem declinando.Manus cito nemini imposue-
ris,neq; communicaueris peccatis alienis.Teipsum castum custodi.Noli adhuc
aquam bibere,sed modico vino vtere propter stomachũ tuum,& frequentes tuas
infirmitates.Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iu-
dicium,quosdam autem subsequuntur.Similiter & facta bona manifesta sunt,&
quæ aliter se habent,abscondi non possunt.

Aduersus autem,quia solet qui corripit non amari,& ideo habita occasione facile accu-
satur:contra hoc monet,dicens, Aduersus,autem Presbyterum noli accipere accusatio-
nem,nisi Sub duobus aut tribus testibus. Duo sufficiunt,si a deo probata sunt.hoc ideo
dicit,quia non facile est accusanda persona tam alti ordinis,vt sit vice Christi. Peccantes
autẽ,id est hoc testimonio,scilicet duorum vel trium conuictos peccasse. Vel, Peccantes,
qui manifesti sunt, Argue coram omnibus vt cæteri,scilicet presbyteri vel subditi Ti-
morem habeant,Christum dominum,& Paulum seruum eius audiamus.Dominus dicit in Aug.in ser.
euangelio,Si peccauerit in te frater tuus,corripe illum inter te & ipsum solum. Aposto- euan.
lus dicit, Peccantes coram omnibus argue,controuersia hic videtur.Apostolo suo con-
trarium locutus esse videtur dominus,sed non est,quia & in illo ipse locutus est.Christus Aug.in eo.
C ergo vtrunque dixit,vnum ore suo,alterum ore sui præconis. Verum ergo est aliquando
illud esse faciendum,aliquando illud. Sed discernere debemus quando illud,& quando il-
lud.Aliquando enim debes corripere peccantem inter te & ipsum solum,vt dominus in
euangelio ait,Aliquando coram omnibus vt cæteri timeant illud,& si aliquando illud,ali
quando illud fecerimus concordiam scripturarum tenebimus,atque in faciendo non er-
rabimus.Sed dicit mihi aliquis,quando faciam illud,quando illud? Intendite & videte
quid quando facere debeamus,sed vtinam facere pigri non simus.quando in te peccaue-
rit,corripe eum inter te & ipsum solum.Quare?quia in te peccauit.Quid est in te pecca-
uit?Tu scis quod peccauit.Quando ergo in te peccauit,id est quando tu scis quod pecca-
uit,tunc secreto argue:ne si publice argueris,non sis corrector sed proditor:vt iustus Io-
seph de Maria fecit solus suspicans adulterium.Quando autem palam peccatur,palam
arguendum est,vt autem presbyter non accusetur. Testor coram deo,patre Et Christo
Ieso,qui iudicabit, Et angelis eius electis,ad hoc vt separent bonos a malis, Vt hæc
custodias,quæ præcepi,& quæ sequuntur:& Sine præiudicio,id est præ examinatione
Nihil facias,a iustitia Declinando in aliam partem.quasi dicat,antequam aliquid fa-
cias præexamina,& ab examinatione non declines in aliud quam examinatio inuenit.
& post hæc omnia Manus nemini cito imposueris.i.non cito ordines,sed sæpe proba.&
si sapiens,& si religiosus videatur,& si inconsiderate ordinas, Neque communica-

ueris,consensu, Peccatis alienis,quę post ordinationē facit. Firmissima veritas hoc habet D
quod nō nisi cōsensione intelligēda est cōmunio peccatorum quam vetat apostol⁹,qua qs pecca
tis communicat,si ea palpat,& cum possit corrigere & corripere negligit. Et Teipsum,qui
alios iudicas, Castū custodi. Noli,quia de castitate monuit hac occasione imoderatā absti
nētiam prohibet quam ipse inieerat.q.d.dico,vt te castū custodias,tamen Noli adhuc,si-
cut prius Aquam bibere,sed vtere modico vino,sic enim non nocet castitati. Vtere,dico,
Propter tuum stomachum,vbi sedes ęgritudinis: Et frequentes infirmitates.s.ipsos ac-
Ambrosius cessus. Nunc speciale ei consilium dat,vt eum salubri doctrina tegat. Prudenter enim deus
sibi seruiri vult,non vt nimietate debiles fiant,& post medicorum suffragia requirant. Tē-
perandum est enim,vt si fieri potest cœptum obsequium gradatim prouehatur,poti⁹ quam
per inconsideranriam minuatur. Quorundam hominum,quia dixerat,sine præiudicio
nihil facias,determinat vbi præiudicium sit necessarium,& vbi non,diuidens bona & ma
la,immanifesta & occulta.q.d.ideo opus est examinatione:quia sicut sunt quædam manife-
sta quæ non oportet examinari,ita quædam sunt occulta,de quibus sine præexaminatione
non potest fieri iudicium.& hoc est quod ait, Quorundam hominum,&c. Vel ita conti-
nua,ideo bibe vinum,quia & si non mox claruerit tua bona intentio,non tamen poterit
Aug.in lib. abscondi,sicut & in malis. Nam quorundam hominum peccata manifesta sunt. Mani-
de ser.dei festa dicit ea,de quibus clarum est quo animo fiant.& hæc Sunt pręcedentia ad iudicium, E
quia si ista sequitur,iudicium non est temerarium. Quorundam autem peccata, Et sub-
Augustinus sequuntur. Vel, Subsequūtur,ad iudicium. Subsequuntur illa quę occulta sunt,quia nec ipsa
latebunt suo tempore,sed palam fient in die iudicii,sic & de bonis factis intelligēdum est.
vnde subiungit. Similiter & facta bona,quædam Manifesta sunt,& non est opus proba-
ri, Et,illa bona Quæ aliter se habent.i.non sunt nota, Non possunt abscondi,suo tem
Augustinus pere. De manifestis ergo iudicem⁹. Occulta vero dei iudicio relinquam⁹,quia & ipsa abscō
di non possunt,siue bona,siue mala sint,cum tempus aduenerit quo manifestentur. Vel ita,
Et agit tantum de præsenti iudicio hominum quod dicitur discussio.q.d.ideo opus est exa
minatione,quia sicut quædam facta sunt manifesta,ita quædam occulta.& hoc est quod di
cit, Quorundam hominum peccata manifesta sunt,& hi non sunt probandi Præceden
tia ad iudicium,id est ante nota quam veniant ad discussionem. Quorūdam autem pec
cata,specie religionis tecta sunt. Et subsequuntur,iudicium,quia per discussionem appa-
rent. Similiter,autē, Et facta bona,quędā Manifesta sunt,& non est opus probari, Et,
illa bona Quæ aliter se habent.i.non sunt nota, Abscondi non possunt,in discussione.
& hæc probanda sunt.

CAPVT VI.

Q Vicunq; sunt sub iugo serui dominos suos omni honore dignos ar- F
bitrentur,ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Qui autem
fideles habent dominos,non contemnant,quia fratres sunt,sed ma-
gis seruiāt,quia fideles sunt & dilecti,quia beneficii participes sunt.
Hæc doce,& exhortare. Si quis aliter docet,& non acquiescit sanis
sermonibus domini nostri Iesu Christi,& ei quæ secundum pietatem est doctri-
næ:superbus est nihil sciens,sed languens circa quæstiones & pugnas verborum,
ex quibus oriuntur inuidiæ,contentiones,blasphemiæ,suspitiones malæ,confli-
ctationes hominum mente corruptorum,& qui veritate priuati sunt,existiman-
tium quæstum esse pietatem. Est autem quæstus magnus,pietas cum sufficientia.
Nihil enim intulimus in hunc mundum:haud dubium,quia nec auferre quid pos-
sumus. Habentes autem alimenta & quibus tegamur,his contenti simus. Nā qui
volu.t diuites fieri,incidunt in tentationem & in laqueū diaboli,& desideria mul
ta inutilia & nociua,quæ mergūt homines in interitū & perditionē. Radix enim
omnium malorum est cupiditas:quam quidā appetentes errauerunt a fide,& inse-
ruerunt se doloribus multis.

A Quicunq. Monet seruos non contẽnere, sed reuereri dominos suos, dicẽs, Et Quicũq; & si sint iusti, & si sapiẽtes sint, Serui sub iugo, infidelium, quibus videtur superiores. Arbitrentur dominos dignos omni honore, bene seruiendo eis. Sciendum est quosdam prædicasse communem omnibus in Christo esse libertatem, quod de spirituali libertate vtriq; verum est non de carnali, vt illi intelligebant: ideo contra eos loquitur hic apostolus iubẽs seruos dominis esse subditos. Non ergo exigant serui Christiani quod de Hebręis dicitur, Sex annis seruiant, & gratis dimittantur liberi, quod mysticum est, & quare hoc præcipiat apostolus, subdit, Ne blasphemetur nomẽ domini, quasi aliena inuadẽtis: Et doctrina, Christiana, quasi iniusta, & contra leges prædicet, sed potius per obsequia seruorum fidelium domini infideles conuertantur. Qui autẽ habẽt fideles dominos non contemnant eos, ideo quia Fratres sunt. i. in Christo pares. Sed magis seruiant, quia fideles sunt & dilecti deo, Qui, domini, Sunt participes, beneficii seruorum pręsentis vel futuri. Hæc, de seruis. Doce, nescientes: Et exhortare, scientes. Si quis autem aliter docet. s. vt omnes sint liberi, Et nõ acquiescit sanis sermonib⁹ domini nostri Iesu Christi, dum ei obiicit Christũ dixisse, Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris. Et item, Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Et non acquiescit ei doctrinæ, nostræ, Quæ est secundum pietatem. s. quæ non facit odiosam Christianitatem: iste talis est. Superbus, superbia non ratio ducit eum. & ideo elatus est non patiens se vinci, quippe cum ad fauorem quętendum in conflictum prorumpit, quod a mansuetis & bonis vitatur. Et est Nihil sciens, de his quæ veritas habet, & non est efficax: Sed languens circa quæstiones & pugnas verborum. i. inexpeditus ad soluendum, sed semper circa. Vnde rectè ait, Languens, non enim recusando fidem penitus moritur, nec ad veritatis scientiam conualescit, sed quasi tepentis accessionibus languet circa quæstiones & pugnas verborum. Quæstio enim erat an aliquis esset seruus, cum omnes ex eisdem parribus sint orti, & omnes Christus redemit. Item, verborum pugnę videbantur, quia dominus dicit, Si filius vos liberauit, vere liberi eritis. Hæc enim verba videntur repugnare verbis apostoli, sed sensus concordat. Ex quibus, scilicet pugnis & quæstionibus oriuntur Inuidiæ & contentiones, quia qui seruos habent, inuident & contendunt: & Blasphemiæ, in deum, quia aliena tollit sibi, & Suspitiones malę, quasi hanc libertatem finxerimus ad lucrum: & Conflictiones, pseudoprædicatorum contra alios, scilicet Hominum mente corruptorum, quorum, scilicet ratio corrupta est, Et qui priuati sunt a veritate, id est a vera rerum cognitione, & scripturarum intelligentia. Hominum, dico, Existimantium quæstum esse pietatem, id est qui ideo opus pietatis faciunt, id est prædicant vt lucrum temporale ab auditoribus accipiant, quia pro quæstu prædicant, non pro futuris. Est autem, quasi dicat, putant quod pietas sit quæstus, sed pietas est longe alius quæstus: quia Est quæstus magnus, scilicet æternus Pietas cum sufficientia, quam habet ille cui sua parua sufficiunt, quando homo plus non desiderat habere quam necesse C est, quod decet. Nihil enim, nascendo, Intulimus in hunc mundum, haud, id est nec Dubium est, quia Nec, moriendo Possumus auferre quid, id est aliquid de Mundo. Vnde Iob, Nudus exiui de vtero matris meæ, nudus reuertar &c. Habentes, quasi dicat, & si nihil intulerimus, vel ablaturi simus, non tamen omnino abiicienda sunt hæc temporalia: sed Habentes alimenta & indumenta quibus regamur his contenti simus, quia qui vltra tendit, malum inuenit. Vnde subdit, Nam qui volunt diuites fieri. Non, dico, qui sunt diuites, sed qui volunt esse, Incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, ipso actu. Non est enim genus mali quod non ex cupiditate aliquando proueniat, quia radix est omnium malorum. Et nota quod hoc dicitur his qui volunt diuites esse, & non sunt. Illis autem qui iam diuites sunt, aliud dicitur in sequenti. s. non superbe sapere, sed dare pauperibus. & addit, Et, incidunt In desideria multa, quæ diuitiæ nutriunt Inutilia & nociua, quod peius est. Et quomodo nocent ostendit, subdens, Quæ, desideria, Mergunt homines in interitum, corporum, Et perditionẽ, animarum. Radix eñ, generalis Omniũ malorũ est cupiditas, plus habẽdi quam oportet. Hac & diabolus cecidit, & primi homines. Aliqui libri habent, Radix omnium malorum est auaritia, quæ proprie est amor pecuniæ. Vnde & in Græco habetur philargia. Si ergo auaritia habetur in libro quæ proprie est pecuniæ amor, cum radix omnium malorum dicatur: species ponitur pro genere, quod est cupiditas. Et alibi dicit scriptura, Quod superbia est radix omnium malorum quæ non

Aug. in lib. quæst. exodi
Aimo
Ambrosius
Augustinus
Aug. in psal mo. cxxxvi
Aug. super Genesim.

videntur conuenire. Sciendum vero vtrunque vere dictum esse, si peccatorum genera attendanrur. Nullum enim genus peccari est quod aliquando non proueniat ex superbia, nullum quod aliquando non proueniat ex cupiditate. & est vtique aliquis homo qui ex cupiditate sit superbus, & aliquis est qui ex superbia sit cupidus. Est enim homo qui non esset amator pecuniæ, nisi per hoc putaret se excellentiorem esse: & est qui non amaret excellere, nisi putaret per hoc maiores diuitias habere. Quam, cupiditatem, Quidam appetentes. Qui enim pecuniam appetit, cupere appetit. Errauerunt a fide, omnino Christū deserentes. Et inseruerunt se doloribus multis. hoc constat in auaris qui rāto plures sollicitudinū cruciatus sustinent, quāto amplius desiderāt, vel quę habitu transeunt, vel quæ habere non possunt. D

Augustinus

Tu autem o homo dei hæc fuge. Sectare vero iustitiam, pietatem, fidē, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es & confessus bonam confessionem corā multis testibus. Præcipio tibi corā deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues mandatum sine macula, irreprehensibile vsque in aduentum domini nostri Iesu Christi, quem suis temporibus ostendet beatus & solus potens rex regum, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilē, quē nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Cui honor & imperium sempiternum, Amen. E

Ambrosius Tuam, o Timothęe, quia Homo es, id est rationalis: & quia Dei, es, Fuge hæc. Nihil enim tam asperum, tamq; perniriosum, quam si vir ecclesiasticus, maxime qui sublimem tenet locum, diuitiis huius seculi studeat, quia non solum sibiipsi, sed & cæteris obest, quibus contrariam dat formam. Sectare vero iustitiam, faciendo vnicuique quod ius exigit quod non cupidus facit. Pietatem, vt egeni condescendas, quod non cupidus. Fidem, veram. Qui veram fidem de deo habet, non cupit in miseriis fieri diues, nec pluris est ei mundus quam deus. Charitatem, dei & proximi qua penitus caret cupidus. Patientiam, mansuetudinem, quibus caret cupidus, quia nec patienter fert aduersa, nec alii est mā suetus. Certa, quasi dicat, hæc in te habe pro aliis, ante Certa certamen, quasi dicat, assidue certa. Certamen, dico, Bonum, scilicet quod prodest aliis, quasi dicat, certamen tale certa, vt prosit aliis cum discretione factum. Certamen, dico, Fidei, scilicet quod pro fide fit, & pro his omnibus. Apprehende vitam æternam, id est non quęras nisi vitam æternam, quod debes, quia in eam vocatus es, & non in aliud. & hoc est quod subdit. In quam, habendam, Vocatus es, &, etiam ideo debes, quia Confessus, es iam Coram multis testibus, vel in ordinatione, vel in prædicatione. Bonam confessionem, id est illud quod fides exigit, Præcipio tibi. Præcepta dat rectori ecclesiæ magna vigilantia atque prouidentia. In Timothæo enim omnibus successoribus prospector loquitur, quasi dicat, non solum exhortor, sed etiam Præcipio tibi coram deo, patre, Qui viuificauit omnia, in quibus vita est, ita & te, & coram Iesu Christo, vt eum imiteris. Qui, cum esset Sub Pontio Pilato reddidit testimonium, scilicet, Bonam confessionem, id est imminenre morte non negauit veritatem, sed quod dixerat affirmauit, scilicet se consilium dei, quæ fuit bona & honesta confessio. Præcipio, inquam, vt Serues mandatum, id est illud quod deus & ego tibi mandauimus. quod est Sine macula & irreprehensibile, quia lex domini est immaculata, nec etiam habilis est reprehendi. Serues, dico, Vsque in aduentum domini nostri Iesu Christi, id est donec tibi adueniat Christus in morte. Quem, aduentum Christi, Suis, id est congruis Temporibus ostendet, sanctis quibuscunque Beatus & solus potens, hoc non de patre tantum intelligendum est, sed de deo qui est ipsa trinitas, quæcunque pater facit hæc & filius, similiter facit & spiritus sanctus. Deus ergo trinus intelligitur, cum ait, Beatus & solus potens, solus enim ipse beatus est & potens in se, qui etiam suos faciet bonos & potentes, & reges sui & dominos imperiorum. Vnde subdit, Rex regum & dominus dominantium, qui solus per naturam habet Immortalitatem, id est immutabilitatem, & dabit suis per gratiam. Et habitat lucem. Per simile hoc di- F

Ambrosius

Aimo

Augustinus contra Maximinum.

A est, id est ipse est lux cuius sui participes erunt. Lucem, dico, Inaccessibilem, quia
nullus eam accedet ex se, sed cui datur dono eius: quod intelligebat propheta, di-
cens, Accedite ad eum & illuminabit, & ita inaccessibilis est lux illa, quia ipse est Quem
nemo hominum vidit, ex se, sed deus factus videt, cum de luce ageret: nunc de ipso deo lo-
quitur, quia idem est ipse & lux: sed nec videre potest homo in hac vita, post autem vide-
bit. Nihil hic dictum est quod non conueniat trinitati, quia secundum veritatem trinitas Augus. con
vnus deus est. Beatus & solus potens rex regum & dominus dominantium qui solus habet tra Maxim.
immortalitatem, quia solus per naturam est immutabilis, quia nec cuiusquam gratia, sed na
tura sua nec potuit, nec potest aliqua conuersione mutari, nec potuit, nec poterit aliqua mu
tatione peccare. Cuicunque vero creaturę rationali pręstatur vt peccare non possit, non est
hoc proprię naturę, sed dei gratię. Solus ergo deus habet immortalitatem, Et lucem habi Augus. de
tat inaccessibilē, quam nec homo videt, nec videre potest, nec inde separatum filium opor- trinit.
tet intelligi, quia filius vita æterna est cum patre. & ideo recte intelligitur quē secundū na- Augustinus
turam qua deus est nemo vidit, nec videre potest, sed poterit aliquādo si de illis est, de qui-
bus dicitur, Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Cui, deo, i. patri, & filio, &
spiritu sancto, est Honor, a creaturis, & Gloria, in se, Et imperium, quia omnia potest, &
hæc etiam suis dabit. & hoc in Sempiternum, Amen.

B

Diuitibus huius seculi præcipe non sublime sapere, neq; sperare in incerto diui
tiarum: sed in deo viuo qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere,
diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fun
damentum bonum in futurū, vt apprehendant verā vitā. O Timothæe depositum
custodi, deuitans prophanas vocū nouitates, & oppositiones falsi nominis sciētię:
quam quidā promittentes circa fidē exciderunt. Gratia tecū, Amen.

Diuitibus. Supra egit de his qui volunt diuites fieri, dicens eos incidere tentationē & la-
queum diaboli. Hic agit de his qui diuites sunt monens non sperare in diuitiis, & quia di-
xit mala venire ex cupiditate, & contra suasit, ne viderentur diuites omnino abiecti deter-
minat, quasi dicat, licet cupidi incidant in laqueum diaboli, tamen non sunt penitus abii-
ciendi diuites, sed potius præcipe Diuitibus huius seculi, quia sunt & spirituales diuites,
id est his qui in hoc seculo abundant pecunia. Quid? non diuites nō esse, sed Non sublime
sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, id est non inde superbire, & in eis spem non ha-
bere, quia incertę sunt, & ideo non est superbiendum inde, sed timendum. Nota quod non Aug. in ser.
expauit apostolus diuitias, sed morbum diuitiarum, id est superbiam quæ est vermis diui- de uerbis
C tum. Grandis animus est qui inter diuitias isto morbo non tentatur. magnus est qui non euan.
se ideo magnum putat, quia diues est. Qui autem ideo se magnum putat, superbus & ege-
nus est, in carne crepat, in corde mēdicat, inflatus est non plenus. Et ne se spem perdidisse
arbitrentur, quia dixerat, Neque sperare in incerto diuitiarum, adiecit, Sed, præcipe
sperare In deo, viuo, Qui præstat nobis omnia abunde, scilicet sine diminutione Ad
fruendum, in æternitate, non modo ad vtendum in hac vita. Temporalia enim dat ad Augustinus
vtendum, æterna ad fruendum: illa, vnde bona faciamus: ista, vnde boni efficiamur. Si vero
quid faciant de suis diuitiis, quærant, Præcipe, diuites, Bene agere, & Diuites fieri in
operibus bonis, id est præcipe illos bene operari, ita vt diuites sint in operibus. Et, præ-
cipe illis Tribuere, sua. & hoc Facile, etiam, vel ita, & ad hoc sint faciles. & præcipe il-
lis Communicare, id est communia putare quæ habent, & Thesaurizare sibi fundamen-
tum bonum, id est virtutes firmas, non tantum opera. & hoc In futurum, id est in opus,
non alicuius præsentis, sed futuri boni. ad quod diuitię præmittunt, non perduntur: ita hæc
præcipe facere. Vt. i. cum Apprehendant veram vitam, scilicet æternam quę non est fu
gitiua & vana, vt hæc vita. Quid plura? O Timothæe, per nomen ammonet proprium
reddens eum attentum. Custodi depositum, scilicet quod deus & ego tibi commendaui-
mus Deuitans, vt possis illud custodire Nouitates vocum, non omnes, sed Prophanas,
quæ sunt cōtra religionē, vt est hypostasis, quæ vox habet se ad personā & ad substātiā. Vñ
& hęretici sub hui⁹ vocis multiplicitate inducere volebāt tres esse substātias. Alię vero no-

Aug. super Ioannem. uitates non sunt vitandę. Sunt enim doctrinæ religionis congruentes verborum quędam D
nouitates, sicut ipsum nomē Christianū quod quādo dici cœperit scriptū est. In Antiochia
enim primum post Ascensionem domini appellati sunt Christiani: sicut legitur in Actibus
Aug. in eo. apostolorum. Aduersus etiam impietatem Arrianorum nouū nomen patres homousion cō
diderunt, sed non rem nouā tali noīe significauerunt. Hoc eñ vocatur homousion, quod est
vnius eiusdemq; substantiæ. Nam si omnis nouitas prophana esset, non a domino dicere-
tur, Mandatum nouum do vobis, vt testamentum appellaretur nouum, nec cantaret vniuer
sa ecclesia canticum nouum. Et, deuitans etiam Oppositiones scientiæ falsi nominis, i.
quæ falso nomine scientia dicitur. Quam, scientiam, Quidam promittentes, qui fidem
quasi imperitiam rident, Exciderunt, a fide, semper manētes circa fidem, & nunquam in-
Aug. in eo. tus. Nihil enim sic amant isti quam scientiam promittere: & fidem rerum verarum quam
paruuli credere præcipiuntur, velut imperitiam deridere. Et vt hæc custodias, Gratia
sit tecum, Amen.

Argumentum in epistolam secundam ad Timothęum.

I Tem Timothęo scribit de exhortatione martyrii, & omni regula ve- E
ritatis, & quid futurum sit temporibus nouissimis, & de sua passio-
ne, scribens ei ab vrbe Roma.

CAPVT I.

AVLVS apostolus Iesu Christi per volunta-
tem dei secundum promissionem vitæ quæ est in
Christo Iesu, Timothęo charissimo filio: gratia &
misericordia, & pax a deo patre nostro & Christo
Iesu domino nostro. Gratias ago deo meo cui ser-
uio a progenitoribus meis in cōscientia pura, quod
sine intermissione habeam tui memoriam in ora-
tionibus meis nocte ac die desiderās te videre, me-
mor lachrymarum tuarum vt gaudio implear: re-
cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non
ficta, quæ & habitauit primum in auia tua Loide, F
& matre tua Euticie: certus sum autē q; & in te.

Paulus apostolus. Paulus iam a mundo transiturus hanc secundam epistolām item scri-
bit a Roma de carcere Timothęo infirmitatibus & aduersitatibus iam fatigato, vt cō
stanter laboret in dei gratia sibi credita, exhortans eum ad martyrium multis modis, & vt
Aimo perseueret in officio rectę prædicationis & sancta operatione, & prædicens quod futurum
sit nouissimis temporibus, & de suo obitu. Et est intentio apostoli in hac epistola exhortari
Timothæum ad sui officii diligentem executionem, & ad palmam martyrii, & quædam
adhuc addere de episcopali officio. Modus talis, Primo salutat, deinde gratias agit de bo-
no quod habet, vbi suum videndi eum desiderium ostendit. Postea monet eum ad prædi-
candum, & ad patientiam martyrii, suo, & aliis modis. Inde dicit, quales futuri sunt in no-
uissimis diebus, tandem de tempore resolutionis suæ instanti. Præmittit autem salutatio-
nem, dicens, Paulus Apostolus Christi Iesu, cuius officii tu es particeps. Perfice ergo de-
bitum officii opus. Apostolus, dico, Per voluntatem dei, non meis meritis: quasi dicat, &
tu similiter gratis missus es, & ideo prædicandæ gratię magis es obnoxius. Apostolus sum,
dico, nec sine spe præmii, imo Secundum promissionem vitæ, non huius, sed quæ est In
Iesu, pro hac promissione legitime certo. Hanc meis sequacibus promitto. Paulus, inquam,

A scribit epistolam Timotheo charissimo filio,& ante alia salutat in hunc modũ, Gratia, scilicet donatio spiritus sancti qua ministri armantur: Et misericordia,scilicet remissio peccatorum: Et pax,scilicet tranquillitas mentis,& prælibatio æternæ vitæ,sit tibi A deo patre & Iesu Christo domino nostro.Gratias ago.Agit gratias de bono eius commendans fidei gratiã quæ in ipso est.Ait ergo ,. Gratias ago deo meo,de hoc Quod sine intermissione habeo memoriam tui,in orationibus meis.s.orans tibi maiora dona.i.de hoc gratias ago quod tã bonus fuisti cuius semper sim memor.Hęc est sapiẽs exhortatio ad vlteriora.Deo meo,dico, Cui seruio,quẽ & tu sequere.Seruio,dico,edoctus A progenitoribus meis.i.ab antiquis patribus.s.Abrahã,Isaac,& Iacob,& aliis qui vnum deum vera fide coluerunt,quia vna fides est vtrorũq.s.antiquorũ & modernorum iustorum.Seruio,dico, In cõscientia pura,sic sit & tua.Ego,dico, Nocte ac die desiderans videre te,quia meus visus esset tua cõfirmatio,& sicqui gaudeo de te bono,implerer gaudio de te perfecto.Vnde subdit, Vt gaudio,quasi dicat,ideo desidero te videre,vt Impleat gaudio,de tua perfectione,& ideo quia Memor sum lachrymarum tuarum.Fleuit enim Timothæus a Paulo dimissus paratus cum eo ire ad omnia pericula, quod ergo præsens habuit, absens teneat. Ego,dico, Accipiens,id est etiam habens Recordationem eius fidei quæ est in te non ficta,id est non inuenticia vel fragilis,quia etiam commoneat te,cum etiam in fœminis fuerit firma.Vnde sequitur, Quæ,fides, Et habitauit primum in auia tua Loide,& matre
B tua Euticie,parentum eius synceritatem fidei memorat,vt fortiorem homo faceret. Cert⁹ Ambrosius
sum autem quod & in te,habitat eadem fides,& ideo ferueat. Aimo

Propter quam causam admoneo te,vt resuscites gratiam dei quæ est in te,per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis deus spiritum timoris, sed virtutis,& dilectionis,& sobrietatis.Noli itaque erubescere testimonium domini nostri,neque me vinctum eius,sed collabora euangelio secundum virtutem dei qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta:non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam,quæ data est nobis in Christo Iesu ante temporalia secula. Manifestata est autem nunc per illuminationem saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem mortem,illuminauit autem vitam & incorruptionem per euangelium,in quo positus sum ego prædicator, & Apostolus,& magister gentium. Ob quam causam etiam hæc patior,sed non confundor.Scio enim cui credidi,& certus sum quia potens est depositum meum seruare in illum diem.Formam habe sanorum verborum quæ a me audisti in fide & dilectione in Christo Iesu.Bonum depositum custodi per spiritum sanctum,
C qui habitat in nobis. Scis enim hoc quod auersi sunt a me omnes qui in Asia sunt,ex quibus est Phyletus & Hermogenes. Det misericordiam dominus Onesiphori domui,quia sæpe me refrigerauit,& catenam meam non erubuit: sed cum Romam venisset sollicite me quæsiuit,& inuenit. Det illi dominus inuenire misericordiam a deo in illa die. Et quanta Ephesi ministrauit mihi,tu melius nosti.

Propter quam causam.Commendata fide illius ad eam sine timore & erubescentia prædicandam exhortatur.q.d. Propter quam causam,scilicet,quia fidem habes,& fuisti talis, & tam boni parentes tui fuerunt. Ammoneo te vt resuscites gratiam dei,scilicet gratiã episcopalem timore quasi sopitam a deo tibi collatam, Quę est in te per impositionem manuum mearum,quæ te mihi ammonet obedire. Non enim.q.d.moneo vt resuscites gratiam dei,quod vtiq potes.dedit enim nobis deus spiritum virtutis & dilectionis. & hoc est quod ait, Non enim dedit nobis, tibi vt mihi, Spiritum timoris,Quo turbatus, August. de
Petrus negauit Christum.Hunc enim potius auferri voluit a nobis,cum dixit,Nolite ti- gra.& li.ar.
mere eos qui occidunt corpus.Huius timoris non accepimus spiritum,sed illius de quo dñs ait,Eum timete qui potest corp⁹ & animã perdere in gehẽnã.Spũs eñ sanct⁹ dat timorẽ,nõ

mundi,sed dei qui potest perdere in gehennam.Non dedit,inquam, Spiritum timoris D sed virtutis.i.fortitudinis contra aduersa quæ timorē pellat,quæ venit ex dilectione dei & proximi:de qua addit, Et dilectionis,quam sobrietas præcedit,de qua subdit: Et sobrietatis.i.discretionis.Ecce a summo dono.i.a dilectione,ad vnum descendit.i.ad sobrietatem.

Noli itaq,prius monuit non timere,ad quod valet virtus.Hic monet non erubescere ad quod valet dilectio & discretio.q.d.quia dedit spiritum dilectionis & discretionis. Noli Ambrosius itaq erubescere testimonium domini nostri.i.non erubescas testari hominibus dominum esse crucifixum,quia surrexit.Constantiam habendam docet,nec erubescēdum esse in professione.Non est eñ vnde erubescatur in ea:quia si visus est homo Christus,gestis tamē apparuit deus:& si crucifixus est,resurrexit tamē a mortuis:& multis videntibus suscipiēte eū nube,in cælum ascendit.Vbi ergo putatur imbecillitas,ibi apparet potentia. Neq,eru-Ambrosius besças Me vinctum,pro prædicatione euangelii eius,quia nec in hoc rubor est, Sed con-Aimo labora,mihi in prædicando Euangelio,crucis.Vel, Conlabora,mecum Euangelio.i.ad Ambrosius honorē euangelii,quod potes Secundum virtutem dei,& debes:quia ipse Qui liberauit nos,precio sanguinis sui.Vicem ergo reddere liberanti conuenit,cuius beneficiis cū digne respondere non valeamus,vel legationē eius fideliter & instanter agamus. Et vocauit,nos

Vocatione,interiori, Sua.i.sibi soli conuenienti:& Sancta,quia ad sancta vocat.Vocauit,dico, Non secundum opera nostra,sed secundum propositum suum & gratiā.i.secundum quod per gratiā quidem preuidetat. Quæ,gratia, Data est nobis in Christo Iesu.i. E preuisa est dari nobis per Christū, Ante tēpora secularia.Manifestata est autē nūc,in com pletione Per illuminationē saluatoris nostri Iesu Christi.i.per prædicationē Christi illuminātem auditores.Quæ vero sit illa gratia aperit,subdēs, Qui,Christ⁹, Destruxit qdē mortem,vtrāq,animę & corporis.Hęc est illa gratia.s.destructio mortis,& ideo mors non est timenda pro fide Christi. Illuminauit autē.i.in luce posuit, Vitā & incorruptionē.i.vitam incorruptibilē.& hoc Per euāgeliū.i.per prędicationē euāgelii.Ecce quam necessariū Ambrosius est euāgeliū, In quo.s.euāgelio, Ego posit⁹ sum,quasi immobilis Prędicator,nomē actus,

Et apostolus,habēs potestatē apostolicā, Et magister gētium.s.quotidie docēs gētes. Ob Ambrosius quā causam.s.quia prędico,& Hęc patior, Quę modo Romę sustineo, Sed non confundor.i.deficio vel erubesco.Securus,quia pro tribulationibus magna ei promissa merces est, non confunditur sed gloriatur in pressuris.Quo autē hęc spectēt,ibi aperit, Formā habēs, Aimo. &c. Scio eñ.q.d.ideo non cōfundor,quia Scio,quod deus est ille, Cui credidi.Vel, Scio Augustinus cui credidi.i.cui mea commisi.s.Christo. Et certus sum quia potens est seruare depositum Ambrosius meum.i.salutē meā quam ei commēdaui.s.in spe & fide illius collocaui In illo die.s.iudicii. Spe & magnificentia saluatoris secutus est,quia quod commendat illi,in tuto est.Illi autem commendat salutem suam,vt hic pro illo patiens,salutem inueniat penes illum cum cœperit iudicare,vt puniens infideles istum dignum ęterna vita pronuntiet.Vel, Potens est seruare depositum meum.i.euangelium quod mihi commendauit,vel quod ei commisi seruandum vsq In illum diem,decessus mei. Formā.Hic ostendit quo de se prędicta spectēt.q.d. F ita laboro & insto officio mihi credito:similiter & tu Habēs formā sanorū verborū quæ a me,nō a quocūq Audisti.Habēs,dico, In fide & dilectione.i.habēs bona verba cū fide & dilectione,quę est In Christo Iesu.i.sicut Christ⁹ īstituit. Hęc,inquam,habēs per quę potes custodire, Custodi,diligēti executione, Bonū depositū.i.officiū tibi cōmissum,quod potes Per spiritū sanctū qui habitat in nobis.s.in te vt ī me.Quidā libri habēt, Formā ha-Aimo be,secundū hoc sic cōtinuo literā.q.d.conlabora euāgelio,quod vt recte facias, Habe formam sanorum verborum,&c.non mutatur sententia:& Custodi bonum depositum,nec hic Aimo mutetur sensus. Scis enim hoc.q.d.ideo opus est vt custodias, Quia,tu Scis hoc quod omnes illi qui auersi sunt a me.i.qui recesserunt a me, Modo sunt in Asia,ex quibus est Phy Ambrosius let⁹ & Hermogenes,a quibus tibi maxime cauēdum est.Hi quos memorat simulatione pleni erāt.simulate eñ fuerāt cū apostolo,vt addiscerēt vnde calūniā illi facerent,sed postq̄ viderunt se manifestatos,recesserunt ab eo. Det,&c.q.d.illi recesserūt a me,sed Det dominus misericordiam domui,id est familię, Onesiphori,Asiani,quia Sępe me refrigerauit,ministrando mihi necessaria.hunc imitare tu. Et catenam meam non erubuit,sicut hi qui recesserunt a me. Sed cum venisset Romā sollicite me quęsiuit,vt ei liceret ad me ingredi,&

Inuenit,me,& ideo Det illi deus,pater Inuenire misericordiam a domino,i.a filio, In

A illo die,iudicii:& non solum Romæ,sed Etiam Ephesi,multa ministrauit mihi:& quanta tu qui aderas, Nosti melius,aliis pluribus.Vel, Melius,q̃ hæc.

CAPVT II.

TV ergo fili mi confortare in gratia quæ est in Christo Iesu,& quæ audisti a me per multos testes,hæc commenda fidelibus hominib⁹, qui idonei erunt & alios docere. Labora sicut bonus miles Christi Iesu.Nemo militãs deo implicat se negotiis secularibus, vt ei placeat cui se probauit.Nam & qui certat in agone,nõ coronabitur nisi legitime certauerit. Laborantem agricolam oportet primũ de fructibus accipere.Intellige quę dico,dabit enim tibi dominus in omnibus intellectum.Memor esto dominum Iesum Christum resurrexisse a mortuis,ex semine Dauid,secundum euangelium meum in quo laboro vsq; ad vincula quasi male operãs,sed verbum dei non est alligatum.

Tu ergo.q.d.quia illi sunt auersi,& exẽplũ habes illius Onesophori, Tu ergo fili mi cõfortare,& magis exemplo Onesophori, In gratia,fidei & sapientiæ in te seruãda,& aliis
B annuncianda:quæ data est, In Christo Iesu,& etiam coadiutores constitue.vnde subdit,
& Quæ audisti,a me confirmata, Per multos testes.s.per prophetas, Hæc commenda hominibus fidelibus,id sanę fidei, Qui idonei erũt,vita & scientia & facũdia, Et alios docere.Illis enim debet committi prædicatio dei qui apti sunt illi officio.& tu ipse, Labora,in prædicando euangelio contra hostes fidei. Sicut bonus miles Christi.Si autem bonus miles esse vis non implices te secularibus negociis,quia Nemo,in spiritualibus, Militans deo,qui non potest diuidi duobus contrariis seruis,sicut nemo potest seruire duobus dominis, Implicat se secularibus negociis,quibuslibet.vel specialiter negociũ seculare appellat,vt quasi mercatum faciens quis de spiritualibus carnalia quærẽs,& est hęc diffinitio boni militis,vt ergo sit bonus miles non implicet se secularib⁹negociis.Hoc ideo dicit apostolus scribens Timothęo,ne forte cum indigeret Timothęus,& nollet victu cotidiano ab eis sustentari quibus euangelium ministrabat,nec in opere corporali laborare posset,aliqua negocia sibi quæreret quibus animi eius implicarẽtur. Nã & illa negocia sunt secularia cũ animus occupatur colligendæ cura pecuniæ sine labore corporis, vt faciunt negociatores, & huiusmodi.Cura enim non manibus operantur,ideoq; ipsum animum suũ occupant habendi sollicitudine,quod ne iste faceret,quia infirmus laborare non poterat,prohibet, dicens, Nemo militãs deo implicat se negotiis spiritualib⁹, vt placeat ei.s.deo. Cui se probauit.i.deuouit,& per præterita in electione probabilem ostendit. Nã & qui.q.d.Ideo la-
C bora sicut bonus miles,vel ideo nemo se implicet secularibus negotiis,quia aliter non datur corona nisi legitime militet,vt in agone fit. Nam & ille qui certat in agone, quolibet,

Ambrosius — *Aug.in lib. ope.mona.*

Non coronabitur nisi legitime certauerit,id est prout expetit lex agonis,quod nemo potest nisi ab omnibus quæ illum agonem impedire possunt abstineat.Et quasi ille quęreret,vnde ergo viuam cum fodere non possim,& mendicare confundar?subdit, Laborantẽ agricolam.q.d.& si non implices te negotiis,est tamen vnde potes viuere,quia Oportet laborãtem agricolam.Vel ita continua.dico labora,& quanuis ita moneam te laborare,nõ tamẽ viuas de opere tuo,quia infirmus es,& minus sufficiens verbo dei:quia Oportet laborãtẽ agricolam.s.prædicatorem qui in agro ecclesiæ ligone verbi dei excolit corda auditorum, Aimo
Primum percipere,id est sumere, De fructibus.i.necessaria ab auditoribus, quia dignus est operari⁹mer.sua.Vt agricola vel vinitor primos fruct⁹ laboris sui degustat,ita Apostol⁹, prius iubet eum sumere qui primus est,& sic ceteris distribuere.Primum enim debet ille suã necessitatem implere ex his quæ accipit,& post aliis de his quę supersunt ministrare.Castũ Ambrosius Aimo
itaq; euangelistam non ad hoc euangelizantem,vt euangelium vendat,securũ facit:& vult Auguſt. de
vt intelligat quod necessaria sibi sumere ab eis in quibus deo militat,& quos tãq̃ cultor vi ope.mona.
neam exercet,vel tanq̃ gregem pascit,non est mendicitas sed potestas. Timothæus autem tantæ abstinentiæ fuit,quod etiam a licitis se temperans volebat de labore manuũ viuere, cum dominus decreuerit,vt qui euangelium annunciat,de euangelio viuat. Intellige.q.d. dico vt accipias necessaria a subditis,& in hoc si videor contraria,& contra hoc quod ipse

ego facio, dicere, Intellige quæ dico.i.discerne quid quare dicitur. Ideo enim dico, vt acci D
pias, quia tu infirmus es, ideo ego abstineo quia mihi de acceptione scandalū est. Intellige dico quod potes. Dabit enim tibi deus in omnibus intellectum, non solum in his. Memor.q.d.certans legitime coronabitur, & vt legitime certes, Memor esto dominum nostrum Iesum Christum resurrexisse a mortuis, natum Ex semine Dauid.i.de progenie Dauid. Et hoc, Secūdū euangeliū meū.i.secūdū prędicationē meā, & si peruersi negēt. Hęc nō propter Timotheū memorat, sed propter hęreticos quos pręuidit futuros & ista negaturos, In quo, euangelio prædicando, Laboro vsq; ad vincula, sic & tu facias: ego dico habitus, Quasi male operās, hic contumeliam notat quę ei ingerebatur. Sed verbū dei nō est alligatum in me, & si corpus.i.licet ego sim alligatus corpore, tamen verbū dei non est alligatum, quia & sermone præsentes & literis absentes docere non cesso.

Aimo

Ambrosius

Ideo omnia sustineo propter electos, vt & ipsi salutem consequantur, quę est in Christo Iesu cum gloria cœlesti. Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinebimus, & conregnabimus: si negauerimus, & ille negabit nos: si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Hæc commone testificans coram deo. Noli contendere verbis, ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium. Sollicite autem cura teipsum probabilem exhibere deo operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Prophana autem & inaniloquia deuita. Multum enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum vt cancer serpit. Ex quibus est Hymenæus & Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse iam factam, & subuerterunt quorundā fidem. E

Et ideo.i.pro euangelio, vel quia memor sum Christū resurrexisse, Sustineo omnia, incommoda maxime Propter electos, & si omnibus nō prosim, Vt & ipsi mecū cōsequantur, hic Salutē animę quę est In Christo Iesu.i.per Christū parratur. & hoc, Cū gloria cęlesti, quæ post hanc vitam gloria dabitur.q.d.hic consequanť salutē iustificationis, & post hanc vitā gloriā cęlestē. Et fidelis.i.verus Sermo, est iste.s.quia consequētur electi salutē & gloriā, & vere: nā & mortui mundo sicut Christus veteri homini, & sustinentes.i.martyres consequenť salutē. Et hoc est quod ait, Nā si, nos, Sumus cōmortui.i.si nos sum⁹ mortui mūdo vel peccatis in baptismo, sicut Christus veteri homini, vtiq; Et cōuiuemus.i.cū illo viuemus in ęterna vita, Et si sustinemus, pro Christo tribulationes, & passiones, Et cōregnabim⁹, cū illo in ęterna beatitudine. Vel ita, Fidelis sermo, nam si: ita ordina literā, & continua, qa vt sustineas memor esto Christū resurrexisse, Nam si cōmortui sumus, Christo in ipsa morte, Et cōuiuemus, & si sustinem⁹, in ipsa passione, Et cōregnabim⁹, in gloria cū eo. Et iste sermo fidelis est, & si negauerimus, eū corā hominibus, Et ipse negabit F vos, corā patre dicēs, Nescio vos. hoc est cōtrariū illi quod ipse ait, Qui me cōfessus.f.c.h.c. & e.c.co.p.m. Et si, nos, Non credimus, quod puniat malos stulte cōfisi de misericordia eius. Ille, tñ.s.Christus, Permanet fidelis, in dictis suis & in eo etiā quod dixit, Qui non crediderit cōdemnabiť. Et vere fidelis est, quia nō pōt Negare seipsum, qui est veritas qđ faceret si dicta sua nō impleret. hoc aūt quod seipsum negare nō potest laus est diuinæ voluntatis, sic quod quidā nō possunt credere culpa est voluntatis humanę. Hæc aūt, prædicta.s.vt patiaris &c. Cōmoneo, te. Vel scđm aliā literā, Hęc cōmone, alios tibi cōmissos Testificās corā deo.i.teste deū inuocās. Noli.q.d.hoc fac. Sed noli cōtendere verbis. Ad nihil eñ vtile est nisi ad subuersionē audientiū, quia cōtētio nil pōt nisi subuertere audiētes, dū verbosus par vel superior videť catholico. Cōtētio min⁹ stabilitis sępe gñat scrupulū, solēt eñ ī cōtentione talia opponi elimato maliuolētię argumēto, vt moueāt aīos ī impietatē fratrū. Nec pōt esse qn cōtētio extorqueat aliqd qđ dicať cōtra cōsciētiā, vt intus in aio pdat, & foris victor accedat. Nemo eñ patiť se vinci, licet sciat vera esse q̄ audit. Collatio ergo inter dei seruos esse debet, nō altercatio. Sollicite aūt cura exhibere teipsum deo. hoc propter te, Probabilē.i.pbatū & laudabilē in cōspectu tuoꝝ, hoc ppter primū, Operariū, in opib⁹ vitę agēdis, Incōfusibilē.s.q nō erubescat euāgelium, vel non deficiat. recte Tractātē verbū veritatis.s.scđm cōpetētiā singuloꝝ, vt aliis spūalia, lac distribuat paruulis, Prophana, q̄ verba vt hę reses. Et inaniloqa.s.q̄ sine fructu sunt, & si non ita mala

Aug. super Ioannem.

A sint. Deuita,quia aliquib⁹nocent. Vnde subdit, Multum enim proficiūt.i.efficacia sunt,
Ad impietatem.i.contra cultum dei, Et sermo eorum.i.hæreticorum, Vt cancer ser- Aimo.
pit,id est a paruo vsq; ad maius paulatim tendit,quæ sana sunt corrumpendo,& ita ad im
pietatem trahēdo,ex quibus est, Hymenæus & Philetus,horum prodit nomina vt ab his
specialiter caueat:quos & prophanos & impios designat,& errantes a veritate. Vnde sub-
dit, Qui exciderunt a veritate,in qua olim fuerunt,ideo adhuc eis creditur.vnde etiā ma
gis noxii sunt,sed ab ea exciderunt, Dicentes resurrect. corporū Iam factam esse,vt nō
speretur alia:quod dicebant occasione verborum illorum quæ in euangelio continentur.s.
multa corpora sanctorū qui dormierant surrexerunt,& negabant resurrectionem genera-
lem quæ adhuc futura est. Vel ita,vt de resurrectiōe animæ accipiatur. Duæ enim sunt re-
surrectiones,prima est quæ fit in anima,q̄ per fidē & baptismū viuificatur. Vnde,Qui cre
diderit in me trāsibit de morte ad vitam. Altera erit corporum,quæ erit in die iudicii. De
illa resurrectione quæ fit in anima per fidem loquitur hic Apostolus cum ait, Dicētes re-
surr.mentium, Iam esse factam,in baptismo & fide,& nullam corporum resurrectionem fu
turam. Omnes enim sectę quæ aliquam religionem promittunt concedunt resurrectionem Aug. super
mentium in fide. Aliter enim non videntur audiēdi. Volētes ergo credi sibi,omnes etiam Ioannem.
qui instituerunt alicuius falsæ religionis sectam negare istam resurrectionem mentium non
B potuerunt,omnes de illa consenserunt:sed corporum resurrectionem multi negauerunt, si-
cut isti quos nominat Apostolus. Et subuerterunt fidem quorūdam,& ideo magis vitan-
di sunt.

Sed firmum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc, Cognouit domi-
nus qui sunt eius,& discedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen domini. In
magna autem domo non solum sunt vasa aurea & argentea,sed & lignea & ficti
lia,& quædam quidem in honorem,quædam autem in contumeliam.

Sed,ideo non pro eis desperādum est,quia Firmū stat fundamentum dei.i.illi quos ele-
git deus,& immobiliter in fide fundauit,qui periit,inde non erat. Fundamētum, dico, Ha
bens hoc signaculū.i.habens hoc in signū amicis & inimicis. Amicis,vt accedāt:inimicis,
vt territi fugiant. Vel, Habens hoc signaculum.i.hoc habet menti impressum.s. Quod
nouit dominus qui sunt eius,id est amat & defendit præscitos suos:in quo præscientia no-
tatur, qua quos præsciuit futuros esse conformes imaginis filii sui,prædestinauit,vocauit,
iustificauit,glorificauit. Numerus talium est hortus cōclusus,fons signatus,puteus aquę vi- August. de
uæ,paradisus cum pomorum fructibus. Ex hoc numero quidam spiritualiter viuunt, & su- baptismo.
per eminentem viam charitatis ingrediuntur. Quidā vero adhuc carnales suos prouectus
instanter exercēt:& vt ad cibos spiritualium fiant idonei,sanctorum mysticorum lacte nu-
C triuntur:& quæ in prauis moribus populari etiam iudicio manifesta sunt,in dei timore vi-
tant:& regulam fidei diligenter inquisitam firmiter tenent,& si ab ea deuient,cito authori
tate catholica corriguntur,quāuis in eius verbis pro sensu carnali variis adhuc phātasma
tum concursibus fluctuent. Sunt etiam ex eo numero quidam qui adhuc nequiter viuūt,aut
etiam in hæresibus vel in gentilium superstitionibus iacent,& tamen etiam illic nouit do
minus qui sunt eius. Nam in illa ineffabili præscientia dei multi qui foris videntur,intus
sunt,& multi qui intus videntur,foris sunt. Ex illis ergo omnibus qui,vt ita dicam,intrinse
cus & in occulto intus sunt.i.quos nouit dominus,nemo in æternam damnationem seduci August. de
tur:quia nouit deus, Qui sunt eius,nondum apparuit iudicium,sed iam factum est in no- ciui. dei.
titia dei. Nouit enim qui permaneant ad coronam,& qui ad flammam nouit triticū & pa-
leam. Deinde alteram partem signaculi ponit de libro Esaiæ subdens, Discedat ab iniqui
tate,& si non ab iniquis hominibus quibus admixtus est in corpore. Omnis,qui vere, No
minat vel inuocat nomen domini. Nota quod ait discedat. Esaias enim videns in homine
liberū arbitriū,ita admonet discedere ab iniquitate dicens, Discedat &c,& per hæc dico
scilicet quod homo libero arbitrio discedit ab iniquitate,& quod deus præscitum munit,ap
paret hostibus & amicis quod ipse sit Dei,hoc est signaculum. In magna autem.q.d.qui-
dā sunt subuersi,quidam sunt signati: & non mirum,quia In magna domo,id est in eccle
sia sunt simul modo, Non solū vasa aurea & argentea.s.boni dei dispensatores recipien-
tes, Sed & lignea & fictilia.i.mali:qui & si ad contumeliam sint,vtilia tamē sunt honestis

ad purgationem. Vnde subdit, Et quædam quidē sunt in honorem. s. boni qui purgātur D per malos. Quædam autem in contumeliam. i. mali qui sunt purgatorium bonorū. Sicut enim vasa lignea & fictilia valent, vt purgentur argentea & aurea; sic mali prosunt ad profectum bonorum. Magna ergo domus est ecclesia in quo sunt vasa aurea & argentea. i. boni & fideles & sancti dei serui vbiq; dispersi & spirituali vnitate deuincti in eadē cōmunione sacramentorū degentes & vasa lignea & fictilia. i. illi qui ita sunt in domo, vt non sint in compage domus, nec in societate pacifica, & tamen adhuc corpore simul sunt cū bonis. Nā ante tempus vltimæ separationis nullo modo propter cōmixtionē malorū recedēdū est ab vnitate ecclesiæ, vt ante ventilationem areę simul sint triticū & zizania, grana & palea, qa non concessit dominus apstolis zizania a tritico separare. Quis ergo hęc audeat! Ecce per vasa aurea & argentea boni & electi & ipsi idem sunt. Vasa in honorem, quia ad honorem, & ad gloriam patrię cælestis subleuantur per vasa lignea, & sic intelliguntur ficti & reprobi, & ipsi idē sunt, Vasa, in contumeliā, quia demerguntur in suppliciū damnationis. Vel per vasa aurea & argentea intelliguntur omnes boni, siue pseuerantes, per vasa lignea, & sic intelliguntur omnes mali, siue qui ad tempus mali sunt, siue pertinaces & de vtrisque,

Augusł. de baptismo.

Aimo

Aimo

Aimo

Quædam sunt in honorem, quia de bonis & malis quidā electi sunt ad gloriam, & similiter de vtrisq;, Quædam sunt in contumel. quia & de bonis & de malis quidam sunt reprobi.

E

Siquis ergo emundauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatū, & vtile domino ad omne opus bonum paratum. Iuuenilia autē desideria fuge, sectare vero iustitiam, fidem, spem, & charitatē, & pacē cū his qui inuocant dominū de corde puro. Stultas autē & sine disciplina quæstiones deuita, sciens quia generant lites. Seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cū modestia corripientē eos qui resistunt veritati: nequando deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.

Si quis ergo. q. d. Quædam sunt in honorem, quædam in contumeliam: & quia alterum horum est, Siquis ergo ab istis, qui sunt in contumeliam, Emundauit se, recedēdo ab iniquitate eorum, non ab eis. Erit vas in honorem sanctificatum, fide & operibus: vel, Sanctificatum. i. mundum, Et vtile, acquirendo alios. Domino, & ad omne opus bonum paratum. q. d. non perit propter hoc quod cum illis est corpore. Iuuenilia autem. q. d. Aliorū prophana & inaniloquia deuita, In te autem iuuenilia desideria fuge, luxuriam, & immūditiam, & alia huiusmodi, Sectare vero iustitiam, in iudicio: Fidem, veram: Charitatem, dei & proximi: vel, Castitatem, Pacē. i. quietem, Cum his qui inuocant dominū F de corde puro. i. cum fidelibus. Vel ita, Cum his. q. d. hæc omnia sectare, Cum his. i. sicut hi, Qui inuocant dominū de corde puro. i. pura conscientia. hæc sectare. Stultas autem quæstiones, id est inutiles, Et, quæ, Sine disciplina sunt. i. in quibus non est prouentus scientiæ, & si non stultę sint, Deuita. Non omnes quæstiones vitandæ sunt, sed inutiles. Et sine disciplina. Deuita dico, Sciens quia generant lites, non ædificationem. Seruum autem dñi non oportet litigare, id est tempus litibus expendere. Satis obstrepunt contradicentes. ne ergo seruus dei sibi obstrepat studio altercandi, & contendendi, ait, Seruū domini non oportet litigare, sed mansuetū esse, id est tractabilem ad omnes, etiam ad malos, vt attrahat eos. Docibilem. s. qui facile doceat vel doceatur si opus est in aliquo, patiētem quælibet aduersa, Cum modestia. i. mentis lenitate, Corripientem eos qui resistunt veritati, quia non est cessandū a correctione erroris alterius. Ecce patet quia nec deesse voluit nos factum correctioni, nec studere certamini. Multi enim homines cū a somno excitantur, litigare volunt, aut rursus dormire cum litigare prohibentur. Corripiētem dico, qa ad hoc correctio vtiq;, Nequando. i. vt aliquando, Det, &c. vel tūc valet correctio. Nequando. i. si aliquando, Deus det illis pœnitentiā, aliter nō prodest correctio, nisi supernus medicus respiciat, id est nisi faciat vt peccati sui quenq; pœniteat quæ: pœnitentia pudore & timore displicendi aliis interdū impeditur, dum plus delectat hominem aliorū existimatio q̄ iustitia, qua se quisq; humiliat pœnitendo, Ideoq; non solum cum agitur pœni-

Augusł. de ser. in mon.

Augusł. de cor. & gra.

A tentia,vetum etiam vt agatur,dei miſericotdia neceſſatia eſt:vt enim Pettus amate fleret,
reſpexit eũ dominus, & ideo Apoſtolus hic dicit, Det illis deus pœnitentiam ad cogno-
ſcendam veritatem,quam modo impugnanr, Et,ea cognita, Reſipiſeant a laqueis dia- Aimo
boli.i.recedant ab erroribus diaboli quibus illaqueati tenentur,& redeant ad bonum vt ſa- Aimo.
piant vetitatem.Nam reſipere eſt quaſi re ſapere. A quo.ſ.diabolo non modo ligant̃,ſed Auguſtinus
Etiam captiui tenentur,quaſi extra patriam ad ipſius Volunratem,exequendam.

CAPVT III.

HOc autem ſcito,quia in nouiſſimis diebus inſtabũt tempora pericu-
loſa,& erunt homines ſeipſos amãtes,cupidi,elati,ſuperbi,blaſphe
mi,parentibus non obedientes,ingrati,ſcelesti, ſine affectione , ſine
pace,criminatores,incontinentes,immites,ſine benignitate,prodi-
tores,proterui,tumidi,& voluptatum amatores magis q̃ dei,haben
tes ſpeciem quidem pietatis,virtutem autem eius abnegantes . Et hos deuita.Ex
his enim ſunt qui penetrant domos,& captiuas ducunt mulierculas oneratas pec
catis,quæ ducuntur variis deſideriis,ſemper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam
B veritatis peruenientes . Quemadmodum autem Iannes & Mambres reſtiterunt
Moyſi,ita & hi reſiſtunt veritati , homines corrupti mente , reprobi circa fidem,
ſed vltra non proficient.

Hoc autem.q.d.Dixi prophana & ſtulta deuita : ad ipſa autem vitanda, Scito quoniã
in nouiſſimis diebus inſtabant,ſanctis, Tempora periculoſa, vel ſęua.Hęc eſt autem cau-
ſa periculi, Et.i.quia, Erũt homines amantes ſeipſos,non deũ,vt Pettus qui ter intetro Auguſtinus
gatus a domino,ter confeſſus eſt ſe eumdiligere,dicens,Tu ſcis quia amo te,vnde & domi-
nus oues ei paſcendas tradidit,quia in paſcendis ouibus vera monſtratur dilectio,ſi qs ibi
non quærit ſua ſed quæ Ieſu Chriſti ſunt.Ex eo autem quod ſeipſos non deũ amanr quaſi ex Auguſtinus
radice hæc quæ ſequuntur mala oriuntur.ſ.quod erunt Cupidi,pecuniæ, Elati,ad domi Auguſtinus
nũ, Superbi,de honoribus ſibi impenſis a ſubditis. Blaſphemi,in deũ per hæreſes. Non Auguſtinus Aimo.
obedientes parentibus,carnalibus vel ſpiritualibus: Ingrati,de bonis vt qui corrigentibꝰ Aimo
mala pro bonis reddũt: Scelesti,in grauibus perpetrandis,vt q̃n modum peccandi trãſcẽ- Auguſtinus
dunt.ſ.ſuas vel aliorum animas interficientes: Sine affectione , ad aliquem ſine qua ſunt Aimo
non compatiendo infirmis: Sine pace.i.inquietantes alios: Criminatores, id eſt crimi- Auguſtinus Auguſtinus
na aliis imponentes , vel detractores famam ſanctorum maculare conantes: Incontinen
tes,gulæ vel libidinis,non refrenando malas cupiditates, Immites.i.crudeles exercẽdo li-
tes: Sine benignitate.i.largitate,dũ neſciunt ſubuenire aliis: Proditores,ſecretorum al-
C terius,dum indicant inimicis piorum quæ occultanda nouerũt: Proterui vel procaces,ha
bitu vel verbis pudorem non ſeruantes ſed humanam verecundiam inuerecunde agitan-
tes: Tumidi,inflato corde: Cęci,non intelligentes quę loquuntur,neq; de quibus agunt. Auguſ. contra Fauſt.
Voluptatum,quarũlibet Amatores magis q̃ dei,id eſt carnales lętitias ſpiritualibus prę-
ponentes: Habentes quidem ſpeciem pietatis.i.religionis,quia eadem ſacramenta habẽt
cum piis,& ideo periculoſi ſunt. Virtutem autem eius,pietatis.i.charitatem, Abnegan-
tes,factis.Virtus pietatis eſt charitas de corde puro,& conſcientia bona, & de fide non fi-
cta,hæc eſt virtus quam nihil vincit,nullus ignis,nulli fluctus ſeculi,nulla flumina tentatio
nis eam extingunt.de hac dicitur,Fortis eſt vt mors dilectio.Sicut enim mors quando ve Aug. in pſalmo.xlVi.
nit ei reſiſti nõ põt,ſic contra violentiam charitatis nihil poteſt mundus.Econtrario data
eſt ſimilitudo.Quomodo enim mors ad auferendũ violentiſſima eſt:ſic charitas ad ſaluan
dum violenta eſt.Vel ſecundum aliam literam, Veritatem aũt eius.i.rem pietatis, Ab-
negant,idem ſenſus, Et hos,tales, Deuita.Ecce quare incœpit de nouiſſimis temporibꝰ.

Ex his enim.q.d.benedico vt tales deuites,quia iam horum prænũcii quidam ſunt.plures
autem in fine futuri ſunt.Et hoc eſt quod ait, Ex his enim ſunt qui penetrant domos.Ad
literam.Ingrediebantur enim in domos mulierum,& decipiebant eas.Vnde ſubdit, Et ca Aimo
priuas ducunt,id eſt ſubdolis & verſutis verbis ſeducunt, Mulierculas,prius & per eas vi- Ambroſius
ros earum,vt diabolus prius Euã ſeduxit,& per eam Adam.Vel, Penetranr domos,id eſt Ambroſius
rimantur proprietatem cuiuſq;,& quos idoneos inueniunt ducunt captiuos. Vnde ſubdit,

Et mulierculas ducũt capt.i.viros seductiles, quasi mulieres seducũt. Mulierculas, dico, D Oneratas peccatis,& ideo erant dignæ seduci. Vnde subdit, Quæ seducuntur variis desideriis,quia semper noua desideriis sunt. Semperdiscentes & nunq̃ ad scientiam veritatis peruenientes:quia semper ambulant,& nunq̃ ad eam viam perueniunt. (Aug. super Ioannem.) Nos autẽ semper ambulemus in via donec eo veniam⁹ quo ducit via:nusq̃ in illa remaneam⁹,donec pducat vbi maneamus,atq; ita & quærendo tendimus,& inueniendo ad aliquid peruenimus.

Quemadmodũ autem.q.d.Tales seducũt:veritati autem semper resistũt.Et hoc est quod ait, Quemadmodum autem Iannes & Mambres restiterunt Moysi,ita & hi resistunt veritati.Iannes & Mambres duo fratres fuerunt magi Pharaonis,horum nomina non inuenit Apostolus in diuinis libris,sed in apocryphis de qbus hoc sumitur. Hi autem restiterũt Moysi vsq; ad tertium signum,in quo defecerũt dicẽtes,Digitus dei est hic.)Et sicut illi restiterunt Moysi, Ita & hi.s.hæretici, Restiterunt veritati:homines, Corrupti mente.i. corruptę rationis: Et reprobi,operibus semper existentes, Circa fidem, & nunq̃ in fide, Sed vltra,scilicet post hæc præsentia Non proficient, seducendo, quia in breui deficient superati a catholicis.

Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Tu autem assecutus es meam doctrinam:institutionem,propositum,fidem, longanimitatem,dilectionem,patientiam,persecutiones,passiones., qualia mihi facta sunt E Antiochiæ,Iconii,Lystris,quales persecutiões sustinui,& ex omnibus eripuit me dominus.Et omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu,persecutionem patientur.Mali autem homines & seductores proficient in peius: errantęs & in errorẽ mittentes. Tu vero permane in his quæ didicisti,& credita sunt tibi, sciẽs a quo didiceris:& quia ab infantia tua sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu.Omnis enim scriptura diuinitus inspirata,vtilis est ad docendum,ad arguendum,ad corripiendum, ad erudiendũ in iustitia,vt perfectus sit homo dei ad omne opus bonum instructus.

Insipientia enim eorum,quæ modo putatur sapientia. Omnibus erit manifesta,per bonos,præsertim per Ioannem apostolũ,per quem in Asia destruẽdos hæreticos prædicit hic. Manifesta erit dico, Sicut &,in pręsenti, Illorum,Magorum, Fuit,iniquitas manifesta per Moysen. (August. ad Ianuarium.) Nota quod animositas hæreticorum semper inquieta est,quos Magorum Pharaonis habere conatum declarat hic Apostolus cõparans eos magis Pharaonis. (Augus. contra Faust.) Quos Hieremias perdici insipienti auiculę comparat dicens,Clamauit perdix,congregauit quæ non reperit:fecit diuitias non cũ iudicio in medio dierum eius derelinquunt eam,& in nouissimis suis erit insipiens.Perdix contentiosum animal est:similiter & hæretici sunt contẽtiosi qui non amant disputare, sed quoquomodo superare impudentissima peruicacia.Et sicut E perdix clamat,& congregat quæ non peperit:ita & hæreticus Christianos iam per Christi euangelium natos inuenit,& illos diuitias suas facit:nõ sano cum iudicio, sed cum temeritate inconsiderata.Non enim intelligit ibi esse veram & salubrem & quodãmodo germanam atque radicalem Christianam societatem, vnde istos separauit quos ad suas diuitias congregauit:sed postea derelinquitur,& est insipiens,quia qui primo per pollicitationem & ostentationem excellentis sapientiæ seducebat: erit insipiens,id est apparebit insipiens.eis enim quibus primo sapiens erat, tunc erit insipiens, cum apparebit. quia dementia eius nota erit omnibus, vt hic dicitur. Sed vltra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus. Tu autem.q.d.Illi contradicunt veritati. Tu autem assecutus es meam doctrinam.i.habes scientiam per meam doctrinam,& ideo potes illis resistere. Et institutionem,bonorum operum. Et propositũ,meũ quia tendis quo ego: Et fidem,inuisibilium: Et longanimitatem,in expectatione promissorum: Et dilectionem,dei & proximi: Et patientiam,de aduersis: Et persecutionem,de loco ad locũ: Et passiones,tormẽtorum. Qualia.q.d.tales tibi illatę sunt passiones & persecutiones: Qualia,tormenta mihi facta sunt. Antiochię,Iconio,lystris, & quales persecutiões sustinui,& ex omnibus.q.d. Ego sustinui persecutiones & tribulatones, Et ex omnibus eripuit me dñs, sic & te eruet: Nec solus ego patior,sed Et omnes qui volunt pie,i,religiose ac iuste Viuere in Christo,

A qui venit pati, Patiēter,in corde vel corpore a diabolo,vel a malis hominibus vel a suis concupiscentiis,vel pro dolore peccantiū, Persecutionē,hoc semper fit,sed maxime primo tempore ecclesiæ:& sicut omnes qui pie volunt viuere persecutionem patiuntur,ita necesse est,& tibi si pie viuere vis.Pie viuit ille in Christo qui dicit,quis infirmatur, & ego nō infirmor?Quis scandalizatur,& ego non vror?Aliorū infirmitates & scandala sunt illi persecutiones.Quid enim sic persequitur vitam bonorum q̄ vita iniquorum? non modo eum cogit imitari quod displicet,sed etiam cū cogit dolere quod videt:quia coram pio viuens impie,& si non obligat consentientem,cruciat tamen sentientem.Vnde, Vidi præuaricātes & tab.Hæc est persecutio quam patiūtur omnes pii secūdum apostolicam sententiam. Augustinus Aimo. Aug in psal mo.luii. August. ad Sebastianū

Mali aūt homines.q.d.boni patiuntur, Sed homines mali,in se, Et seductores,aliorū, q.d.q huius officii sunt, Proficient in peius,ita.s.ipsi dico, Errantes a bono, Et,alios, In errorem mittentes,ipso actu.Quales sunt illi qui timentes hos lędere coram quib⁹ loquuntur,non solum non præparant se ad imminentes tentationes,sed etiam promittūt se licitatem huius seculi quam deus in seculo non promisit.ille prædicit labores super labores vsq; in finem venturos ipsi seculo,tu prospera:ille ad confortandum cor tuum venit pati, mori,sputis illini,spinis coronari,opprobria bibere,ligno configi. Omnia hæc ille tulit pro te,tu nihil pro illo:sed pro te ille confortans infirmum vt cum crediderit non speret prospera huius seculi,ait, Fili accedens ad seruitutem sta in iustitia & ti.& p̄para aīam tuam ad tentationem. Tu vero.q.d.mali errant & in errorem mittunt: Tu vero permane,firmus, In his quæ didicisti,a deo vel a me: Et credita sunt tibi,vt fideli dispensatori,vt aliis annuncies.permanens dico, Sciens,id est memoriter retinēs, A quo.i.a qua, Vero,doctore.s.a me Didiceris,& ideo nō debent tibi venire in dubium,& ideo etiam permane,qa Ab infantia,tua nosti sacras literas,legis & prophetaꝝ.Ecce facultas. Quę, literæ spiritualiter intellectæ possunt, Te instruere,ad salutem obtinendam, Per fidem, quam ipsę docent.quæ fides est, In Christo Iesu,multū significat prodesse veteris testamenti habere notitiam,vbi Christi persona & incarnatio insinuatur,quæ ad salutem hominū valet. Omnis enim.q.d.vere scripturæ valent ad salutem quia valent ad causas salutis, Omnis enim scriptura,cuius author deus est. Inspirata,alicui, Diuinitus.i.per spiritū sanctum, Vtilis est ad docendum,nescientes, Ad arguendum.i.ad conuincendū de malo negligentes: Ad corripiendum,id est ad increpandum durius in malo persistētes. Ad erudiendum dico.& hoc, Ad iustitiā vel in iustitia.i.vt iustū faciat:ita vt homo dei, Instructus ad omne bonum opus sit perfectus.Et quia sic potes, August. de pastoribus

B

CAPVT. IIII.

C T Estificor coram deo & Iesu Christo qui iudicaturus est viuos & mortuos,& per aduentum ipsius & regnum eius, prædica verbum, insta oportune importune:argue,obsecra,increpa in omni patientia & doctrina.Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebūt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus: & a veritate quidem auditum auertent:ad fabulas autem conuertentur. Tu vero vigila,in omnibus labora:opus fac euangelistæ: ministerium tuum imple : sobrius esto.Ego enim iam delibor,& tempus resolutionis meæ instat.

Testificor,id est adiuro Te coram deo.i.teste deo patre, Et Christo Iesu qui iudicaturus est viuos.i.illos qui viui reperientur qui residui erunt tormentis Antichristi: Et mortuos.s.eos qui mortui reperientur. Vel, Viuos,id est iustos, Et mortuos.i.malos: Et p ipsius aduentū,priorem cui debes grates agere,vel futurū qui timendus est. Et per regnū, eius æternum.i.vt tu cōregnes æternaliter, Prædica verbum & insta.i.instanter prędica ita.s. Oportune,quantū ad eos quibus placet, Et importune,nolentibus:tu oportune quidem agis sed importunus videris ei qui libenter non audit,quod tamen aliquando ei prodest.Tu ergo sciens hoc illi esse oportunum,quod ei videtur importunū,dilectionē curāq; sanitatis eius animo teneas mansueto & modesto.Multi enim quāuis perturbationes a me dico videntur abscedere paulatim tamen verbi vigore per medullas penetrāte sanati sunt: cum scriptura dicat,In multiloquio non effugies peccatum,non est dicendum istum multū Aug. super epist.ad Galatas Aimo August. de trinita.

esse locutum,& si Apostolus dicat insta oportune importune.In tãtiloquio enim nõ est mul- D
tum quod est necessarium. Et argue,de peccatis negligẽtes.Vel ita potest distingui. Ista oportune importune argue.Deinde cętera contexuntur, Obsecra.i.adiura volentes, Increpa,asperis verbis persistentes.& hoc, In omni patientia,repugnantium: Et doctrina, accipientiũ ita vt patienter sustineas repugnantes,& doceas accipiẽtes. Et nota quod huic
Aimo. acriori persuadet Apostolus patiẽtiam,Tito nimis patiẽti persuadet imperiũ. Erit eñ.q.d.modo est hoc necesse.s.vt prædices, Erit enim tempus , cum multi, Non sustinebunt sanam doctrinam,non ferent saltem audire quasi onus sit eis: Sed coaceruabunt,sibi mul-
Ambrosius tos, Magistros secundum desideria sua.i.qui ea doceant quæ volunt.Prophetia est Apostoli qui præscius futurorũ in doctrina pcipit esse instandũ: vt contra hoc quod futurũ erat prępararẽ ecclesia.Tales enim dicit futuros,qui pro desideriis suis doceri velint,vt a magistris constantibus & veracibus ad hos conuertantur qui illos doceant q̃ libenter audeãt: quia veritas illis aspera videbit,vt relicta vera doctrina fabulis vacent.Ipsi dico, Pruriẽtes auribus,desiderio audiendi non tamen bona. Et a veritate quidem,quę est eis aspera,
Ambrosius Auditum auertent,ad fabulas autem conuertentur,quas docent magistri quos sibi coacer-
Aug. super uant.Hos magistros Salomon vult intelligi per mulierem:de qua ait,Mulier insipiens & au
Ioannem. dax inops panis conuocat prætereuntes,dicens,Panes occultos libenter attingite,& aquæ furtiuę dulcedinem.Hæc enim mulier vanitas est impiorũ,quæ cũ sit inops panis promit- E
tit panes.i.cum sit ignara veritatis promittit scientiam veritatis, quam ipsa occultatione contendat,& quasi condit vt libentius audiatur cuius prohibitam furantur seducti audientiam.Hæc enim occultatio facit quasi pruritum in auribus spiritualiter fornicãtibus,sicut pruritu libidinis corrumpitur in carne integritas castitatis.Nefarii enim doctores ipsa occultatione condiunt sua venena curiosis,vt ideo existimẽt eos dicere aliquid magnum qa habent secretum & suauius hauriant insipientiam q̃ putant scientiam,dulciusq; audiunt quæ palam in ecclesia dici credũq; prohibentur. Mulier illa propter illicita atq; punienda secreta non solum insipiens,verum etiam audax nuncupatur.Sub Christiano enim vocabulo multas scelestes hæreses condidit,nefandas fabulas finxit,& vtinam tales quales in theatris cantantur,siue rhythmica scurrilitate ridenđ,& non tales quales aduersus deum fingere potuisse illam dolemus insipientiam,& miramur audaciam. Tu vero.q.d.ita futurũ est vt dixi. Tu vero,dum tẽpus habes, Vigila,in disciplina ecclesiastica in scripturis explanandis, Et in omnibus.i.in omnis modi hominibus docendis Labora,& opus fac euangelistæ.i.quod ore prædicas hoc opere testare,vt retorqueatur os turturis ad axellas,& sint mala punica & tintinnabula in extremis oris iacintinę tunicę. Opus fac dico in tantũ vt impleas ministrrium.vnde addit, Ministerium tuum,episcopatus scilicet Imple,sciẽtia, vita,& doctrina:& vt impleas, Sobrius esto,id est in omnibus modum serua per quod implere poteris,quia hæc virtus temperat omnes alias.Hęc ideo maxime dicit,ne se nimis af F
fligeret propter prædictum præceptum. Ego enim.q.d.vigila,labora,& sic te oportet fa-
Aimo cere,ideo quia ego iam delibor,id est incipio deo offerri,grata hostia. Libare dicim⁹ degu
Ambrosius stare,vel fundere,vel immolare.inde componitur delibare,quod hic ponitur pro ipsa immolatione.Passionem enim suam delibationem appellat. Deo enim immolatur qui pro iustitia eius patitur.Vnde subdit, Et tempus meæ resolutionis.i.mortis, Instat.i.prope est. Et quasi aliquis quæreret.Vnde hoc scis?Respon.Ecce quia gratia dei præueniente.

Bonũ certamen certaui, cursũ consũmaui: fidẽ seruaui.In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ,quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex.Non solum autem mihi,sed & his qui diligunt aduẽtum eius. Festina ad me venire cito. Demas enim me reliquit diligens hoc seculum,& abiit Thessalonicam, Crescẽs in Galatiam,Titus in Dalmatiam,Lucas est mecum solus.Marcũ assume & adduc tecum,est enim mihi vtilis in ministerio. Tychicum autẽ misi Ephesum. Penulam quam reliqui Troade apud Carpum veniens affer tecum,& libros: maxime autem membranas.

Bonum certamen certaui,hactenus.i.expleui quoddebui. Et cursum consummaui.i.firmiter locaui.Vel ita continua.q.d.in proximo sum migraturus, Sed bonum certamẽ cer-

A tauí,contra tebelles.q.d.hoc exemplum tibi relinquo. Et curſum,meę pdicationis qua cu-
curri,vbi facilis tranſitus erat. Cōſummaui,firmitet locata eccleſia,& in omnibꝰ aduerſis
Fidē,quę eſt caput Chriſtianę teligionis, Seruaui,quæ nō porrſt haberi niſi deo miſerā-
te,quia donū dei eſt.vnde alibi ait,Miſericordiam cōſecutus ſum:non qa fidelis erā, ſed vt
fidelis eſſem.Apoſtolum ergo inuenimus ſine vllis meritis bonis immo cū multis meritis Auguſt. de
malis dei gratiā conſecutum, reddentis bona pro malis qui ſua iam propinquante paſſio- gra.& li.ar.
ne bona merita ſua cōmemorat:poſt quæ conſequiť coronam,qui poſt mala merita conſecu
tus eſt gratiam:q̄ niſi prius gratuito donaretur,corona debita non redderetur.ergo nō me-
rita ipſius tanq̄ ipſius ſunt.i.ex ipſo ei comparata,ſed dona dei ſunt.Attēde quod ait, Cer
tamen certaui,curſum conſummaui,quomodo hoc dicere potuit cui adhuc reſtabat ipſius Auguſtinus
paſſionis quā ſibi impendere dixerat tā magna conflictatio,tā moleſtū certamen, ad cuius
conſummandū curſum,adhuc illud deerat vbi erat futurus acrior & crudelior inimicus.ſed
hoc dicit non re plena ſed ſpe firma,quia de victoria futuri certaminis,& curſus conſūma-
tione certū eum ſecurum q̄ iam fecerat,qui ſibi paſſionem iā imminere reuelauerat,& ideo
quod futurum eſſet præſumpſit,tanq̄ factum fuerit indicauit.Hoc igitur totū nos dicimus
tunc fuiſſe adhuc perficiendū,quia de dei promiſſione præſumens totum ita dicebat tan-
quam fuiſſet effectū.Vnde & de præmio ſecurus adiungit, Et in reliquo, id eſt in futuro,
B Corona iuſtitiæ repoſita eſt mihi,quam.ſ.nullus auferat,idem tibi ſperate potes. Quam Auguſt. in
reddet mihi dominꝰ in illa die,qa ipſe eſt Iuſtus iudex,vtiq; iuſtus retribuēdo bona p bo pſal.cxxxiii
nis,quia prius miſericors tetribuendo bona pro malis:& ipſa tamen iuſtitia qua retribuun- Aug. ſuper
tur bona pro bonis nō eſt ſine miſericordia.Et nota quod ait reddet. Si eñ fides gratia eſt Ioannem.
& vita æterna,quaſi merces eſt fidei. Videtur quidem deus vitam æternam tanq̄ debitam
reddere,cui debitam?fideli,quia promeruit illam per fidem,ſed quia fides gratia eſt & vita
æterna eſt gratia pro gratia.Reddet mihi dico, Non ſolum autem mihi,ſed & his qui di-
ligunt aduentum eius,mali timent aduentum eius,quia ibi damnandi ſunt, boni vero di-
ligunt,quia ibi ſaluandi ſunt. Feſtina,q.d.quia tēpus reſolutionis inſtat, Feſtina cito ve
nire ad me,& etiam ideo quia quos mecum habere ſolebam modo nō habeo. Demas eñ,
proprium nomen, Me dereliquit,tempore aduerſitatis: Diligens hoc ſeculum, & abiit,
Theſſalonicam,Creſcens,abiit In Dalmatiā,miſſus a me in miniſteriū. Et Titus,abiit,
In Dalmatiam,miſſus a me. Lucas eſt mecum ſolus,Marcum aſſume & adduc tecū. Eſt
enim mihi vtilis in miniſterium. Tychicum autem miſi Epheſum, penulam quam reliqui
Troade apud Carpum veniens affer tecum & libros,quos ibi dimiſi. Maxime autē mem
branas.vt ibi ſcribam epiſtolas meas.Hæc penula ſecundum Aimonē data fuit patri Pau-
li in inſigne a Romanis quando ſuſceptus eſt in ſocium & ciuem Romanum.Vnde & Pau-
C lus ſe ciuem Romanum appellat.Penula enim erat veſtis conſularis qua induebantur cōſu-
les Romani ingredientes in curiam:de qua ſi quæritur,vnde Apoſtolo acciderit,reſpondeo
Romanos hanc habuiſſe conſuetudinem quando monarchiam totius orbis ſibi acquire-
bant,vt quæcunq; gens cum pace & coronis eis occurriſſet,darent eis libertatem, intātum
vt fratres illorum dicerentur ciueſq; Romani appellarentur:dabantq; poteſtatem ædificā-
di curiam & habendi cōſules,ſicut & ipſi habebant.Patet igitur Pauli de Giſcalo oppido
Iudææ vbi natus fuerat tranſlatus in Tharſum Ciliciæ quodā tempore venientibus Ro-
manis per Ciliciam.occurrit eis ipſe cum aliis,Tharſenſibꝰ vtpote nobilis,exceperuntque
eos cum pace.Tunc Romani conceſſerunt eis prædicta,ibiq; pater Pauli penulam accepit,
poſt cuius mortem ob recordationem eius hanc veſtem ſibi Paulus retinuit.Vel penula hic
dicitur volumen legis.Vnde Hieronymus ait,Volumen Hebræorum replico,quod Paulus
iuxta quoſdam penulam vocat.

Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit.reddet illi dominus ſecundum
opera eius,quem & tu deuita. Valde enim reſtitit verbis noſtris.In prima mea
defenſione,nemo mihi affuit,ſed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur.
Dominus autem mihi aſtitit,& cōfortauit me,vt per me prædicatio impleatur,&
audiāt oēs gētes,qa liberatus ſū de ore leonis.Liberauit me dñs ab oi ope malo,
& ſaluū faciet in regnū ſuū cęleſte,cui gloria in ſecula ſeculorū.Amē.Saluta Pri

ſcillam & Aquilam,& Oneſiphori domum.Eraſtus remanſit Corinthi,Trophi- D
mum autem reliqui infirmum Mileti. Feſtina ante hyemem venire. Salutant te Eubolus & Pudens,& Linus,& Claudia,& fratres omnes. Dominus Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo.Gratia vobiſcum.Amen.

Alexander.q.d.illi reliquerũt me. Alexander aũt ęrarius,id eſt faber vel cuſtos ęrarii. Multa mala mihi oſtendit,id eſt fecit Athenis. Iſte Alexander quẽ ſupradixit reuerſum ad apoſtaſiam,qui fabricabat ędes Dianæ apud Athenas,& omnes contra Apoſtolum cõmouit.Vnde ſubdit, Reddet ei dominus ſecũdum opera eius,non ait reddat ſed reddet, quod verbum prænunciantis eſt,non imprecantis.Indicat enim non optat. Quem & tu deuita,valde enim reſtitit verbis meis,& in prima mea defenſione, id eſt quãdo primo cœpi defendere euangelium contra illũ nemo mihi affuit adiutor.Per hoc quod dicit, In prima,innuit ſe ſæpe congreſſum contra illum:vel preſſuram & tribulationem ſibi illatam defenſionem appellat. Tribulatio enim Chriſtianis defenſio eſt,quia defendit eos in die iudicii.Nemo mihi affuit dico, Sed oẽs mei dereliquerunt me,nõ illis imputetur,quia hominis eſt timere.Nota quod non orat pro Alexandro qui inuidentia fraternitatem impugnãdo peccauerat,ſed pro his qui non abruperant amorem,ſcilicet timore ſuccubuerant,orat vt eis ignoſcatur.Multum enim intereſt qui hoc modo,& eos qui illo modo peccant. Dominus autem aſtitit mihi,& confortauit me,quanto plus ab hominibus relictus ſum.Confortauit me dico, Vt per me prædicatio impleatur,& audiant omnes gentes quod liberatus ſum etiam de ore leonis,id eſt Neronis de cuius manibus liberatus eſt a domino,quando venit Romam,adductus ab his qui præerat Iudęę ob hoc quia Cæſarem appellauit. Nã cum veniſſet Romã duobus annis manſit in libera cuſtodia,& poſt etiam trãſiuit ad nationes quæ erãt in circuitu Romæ. Vel, De manu leonis,id eſt diaboli:qui ſicut ait Petrus tã q̃ leo rugiẽs circuit q̃rẽs quẽ deuoret:q cũ nõ põt a iuſtitia remouere Apoſtolũ,vel de vita vult tollere ne aliis prodeſſet;quod quia non,poteſt inſultat ei Apoſtolus,dicẽs, Liberauit me etiam dominus ab omni opere malo,& ſaluum me faciet,ducens, In regnum ſuũ cęleſte,idem tibi ſperare licet. Cui eſt gloria in ſecula ſeculorum,Amẽ.Saluta Priſcã & Aqlã, Aqla erat vir Priſcę:apud iſtos hoſpitabaẽ Apl'us. Et Oneſiphori domũ.i.familiã. Araſtus remanſit Corinthi: Trophimũ autẽ reliqui infirmũ Mileti.i.ideo hos nominat vt veniens per eos viſitet. Feſtina ante hyemem venire,propter hymbres & frigora commoner,vt autumno veniret. Salutant te Eubolus,& Pudens,& Linus,& Claudia,fratres oẽs. Poſt ſalutationem fratrum ipſe ſalutat, quaſi ſubſcribens hoc modo, Dominus Ieſus,ſit, Cum ſpiritu tuo,& caue ne admonitus iraſcaris,ſed potius, Gratia,ſit, Vobiſcum, id eſt maneat noſtra dilectio, Amen.i.fiat,vel vera ſunt quæ hactenus dixi.

Ambroſius

Auguſt. de ſer.in mon.

E

Aimo

Ambroſius

A Argumentum in epistolam ad Titum.

TITVM commonefacit & instruit de constitutione presbyterii, & de spiritua li conuersatione, & de hæreticis vitandis, qui traditionibus Iudaicis credũt, scribens ei a Nicopoli.

CAPVT I.

AVLVS seruus dei, Apostolus autem Iesu Christi secundum fidem electorum dei & agnitionẽ veritatis quæ secundũ pietatẽ est in spem vitę æternæ, quam promisit qui non mentitur deus ante tẽpora secularia: manifestauit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione quæ credita est mihi secundum præceptum saluatoris nostri Dei, Tito dilecto filio secundum com:muné fidẽ. Gratia & pax a deo patre & Christo Iesu saluatore nostro.

B PAVlus seruus Christi &c. Hanc epistolã scribit apostolus Tito, quẽ creauit episcopũ cõmonens eũ fore sollicitũ in ecclesiastica disciplina. Tito enim relicto Cretę epo ex humilitate & simplicitate nimis patiẽti. A Nicopoli scribit de episcopali officio imperiose & potestatiue tractãdo præscripta ei sua authoritate vtili. Debet eñi pontifex habere maternã pietatẽ & patris seueritatẽ, vt sit fortis superbis, & suauis modestis, vt non habens timoris angulũ nec elationis supercilium, vrat, & luceat: vnde in veste legalis pontificis erat coccus biscinus, qui habet speciem ignis. Ignis autem duo facit, vrit, & lucet: ita & pontifex gladio prædicationis scilicet ignito eloquio vrere debet mordaci increpatione & meruenda minatione, & lucere blandis fouendo, & delectabilia promittendo. Ideo de mãna dicitur quod indurabatur ad ignem, & liquescebat ad solẽ. Et baculus põtificalis ab inferiori pungit, & in summo in anteriora extendit, in se rediens, quia ecclesiasticus doctor gladio verbi pungere debet, i. aspere redarguere peccantes, quod est ex inferiori natura, & correctos in anteriora dirigere, ita tamen vt ad propriam conscientiam sui consideratione redeat, si forte in se habeat q̃ aliis annunciat. Est igitur intentio Apostoli instruere Titum de episcopali officio atq; monere vt id imperiose tractet, & hæreticos vitet. Modus talis, primo salutat, deinde instruit eum de episcopali officio docens eum quid agere debeat, & quales episcopos per ciuitates constituere. Deinde qualiter diuersos vel sexu vel ætate, vel conditione instituere debeat. postea C monet eum de vitandis hæreticis. Præmittit autem salutationem dicens, Paulus, nomine, Seruus, conditione, non tamen peccati misera seruitute, sed Dei, quadam nobilitate, qualiter Moyses & Dauid serui sunt appellati, & Maria ancilla. Apostolus autem Christi Iesu, q. d. Humilitas non tollit potestatem & dignitatem. Apostolus dico, Secundũ fidem electorum dei, tenens & prædicans fidem quam tenẽt, vel qua saluanẽ electi dei, & ideo pro ea laborandum est. Et secundum agnitionem, veritatis, Quæ, veritas est, Secũdũ pietatẽ. i. Christi religionẽ, hoc ideo dicit quia est veritas, & in liberalibus artibus, sed quæ nihil ptinet ad Christianã religionẽ. Aplus Christi sum dico, Et in hoc in spem vitę ęternę, id est p hoc sperãs vitã ęternã. hęc est res, hic est fructus aplici officii. p hoc cõmẽdat aplicũ officiũ, non tepidius esse agendũ. Quam, vitã ęternam? Deus ante tẽpora secularia, vel ęterna, quod idẽ est. i. ante oĩa tẽpora, Promisit, quõ, Promisit, cũ nõdũ essent hoĩes qb⁹ ꝓmitteret, q a in eius ęternitate, & in ipso verbo ei⁹ eidẽ coęterno iã ꝑdestinatiõe fixũ erat. Augustinus de ciui. dei.

Promisit, ergo, ante tpa, q a in se ęterno sic fixũ erat anteq̃ tp̃s esset q̃d cũ creaturis cœpit. Nõ ergo possum⁹ dicere fuisse aliq̃d tp̃s q̃n de⁹ nõdũ aliq̃d fecerat. Ideo ait, Quã pro. d. a. Auguſ. con tra Manich. t. s. q. d. non est recẽs ꝓmissio, sed ante tpa oĩm seculoꝝ, addit, Qui nõ mẽtit. i. q a verax est, p q̃d certa ostẽdit ꝓmissio vitę, q̃ quãto certior est tanto minister debet sollicitior esse.

Vt, ante certi⁹ sit, Manifestauit suis temporibus. i. cõgruis. s. Verbũ suũ. i. filiũ, hæc est vita ęterna. Manifestauit dico, nõ solũ rei effectu, sed etiã In ꝑdicatiõe q̃ ccedita est mihi

vt fideli cui tu o Tite comparticipas. Credita est mihi prędicatio dico, & hoc, Secũdũ pręceptum saluatoris nostri dei, cui in salute hominũ min⁹ obedim⁹, si quomodo remittimur. Paulus inquam scribit hanc epistolam, Tito dilecto filio suo secũdum cõmunem. i. catholicam, Fidem, non priuatam alicuius. Catholicon enĩ Gręce, Latine dicitur cõmune, vel vniuersale. Et in scribendo, primum salutat in hunc modũ, Gratia, sit, Tibi & pax a deo patre & Christo Iesu saluatore nostro. manifesta sunt hæc. D

Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros sicut & ego disposui tibi, si quis sine crimine est, vnius vxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse sicut dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidũ, sed hospitalem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere.

Huius rei, primo dicit q̃d agere debeat, & quales ordinare p̃sbyteros ita incipiens. Huius rei gratia reliqui te Cretę, cum inde recederem: Vt corrigas mala, in peccatibus, addendo bonis, Ea quæ desunt, ad perfectionem. Et nota quod dum hæc recolit Apostolus sicut ei disposuerat monet exequi. Et, ideo reliqui te, Vt constituas, per singulas Ciuitates presbyteros. i. episcopos, vt pastoralis curę onus facilius sustineatur per multos diuisum. Constituas dico, Sicut ego tibi disposui, id est quales constituendos docui. s. Si quis est, non dico sine peccato, Sed sine crimine, id est sine peccato criminali, vel infamia criminali. Si dixisset sine peccato, nullus in ecclesia recte posset ordinari minister. Multi enim baptizati fideles sunt, sine crimine. Sine peccato vero in hac vita neminem dixerim, non quia peccati aliquid remaneat quod in baptismate non dimittatur, sed quia in nobis in hui⁹ vitæ infirmitate manentibus cotidie fieri non quiescunt, quæ fideliter orantibus cotidie remittantur. Quãlibet valde iustũ discutias in hac vita, q̃uis iã sit dignus iusti vocabulo, non est tamen sine peccato. Vnde Ioannes, Si dixerimus, quia peccatũ non habemus nos ip. se. & ve. s. n. non est. Sed plane multi iusti dicti sunt sine querela, quod intelligitur sine crimine. Nulla enim querela iusta est de his qui non habent crimen. Crimen ergo est graue peccatum accusatione & damnatione dignissimum, vt homicidium adulterium, aliqua immũditia fornicationis, furtum, fraus, & cætera huiusmodi, quæ cũ cœperit homo non habere, incipit caput eius erigere in libertatẽ, sed ista inchoata est nõ perfecta libertas. Vni⁹ vxoris vir. Post baptismum, quando nouo homini nec stupra nec aliqua quę ante fuerant obsũt. E

Augus. ad Bonifac.

Aug. super Ioannem.

Huic sententiæ Augustinus contradicit his verbis, Acutius intelligunt qui nec eũ qui catechuminus vel paganus habuit alteram, ordinandũ esse censuerunt, quia de sacramento agitur non de peccato. nam in baptismo omnia peccata dimittunt. & q̃ dixit, Si nupserit virgo non peccat, satis declarauit nuptias non esse peccatum: propter sacramenti autẽ sanctitatem, sicut fœmina etiam si catechumina vitiata fuerit non potest post baptismum inter dei virgines consecrari: ita non absurde visum est bigamum non peccasse, sed formam quandam sacramenti amisisse, non ad vitæ bonæ meritum, sed ad ordinis ecclesiasticæ signaculum necessarium. Et sicut plures antiquorum patrum vxores significauerunt futuras ex omnibus gentibus ecclesias vni viro subditas, id est Christo, ita noster antistes, id est episcopus vnius vxoris vir significat ex omnibus gentibus vnitatem vni viro subditam, id est Christo. Itaq; sicut duobus pluribusve dominis seruire, sic ab vno viro in alterius transire connubium non licet, quia apostatare ab vno deo, & ire in alterius adulterinam superstitionem semper est malum. Et ideo ait, Vnius vxoris vir, in quo spes continentiæ est & sacramentum. Filios habens fideles, id est sanę fidei, Non in actione luxuriæ, aut non subditos, id est nec saltem de luxuria accusatos, vel sibi non subditos. Alioquin nec spes est in eo corrigendi alios, nec frontem habet ad alios, talium cohabitator, Oportet enim. quasi dicat, talis debet constitui episcopus. Oportet enim, id est necesse est ad tractationem officii, Episcopũ esse sine crimine, id est irrepréhẽsibilẽ, Sicut dei dispensatorem, cum dicit F

Hierony. August. de coniugali.

A episcopum,aperte ostendit presbyterorum nomine episcopos suprafuisse designatos. Nō superbum,non iracundum,non percussorem.i.non aliorum mentes aliter q̃ oportet loquendo percutientem. Vel ad literam,Non ferocem,non crudelem, Nō cupidū turpis lucri,id est secularis: Sed hospitalem,benignum, sobriū,iustū,proximo: Sanctum,deo, Continentem,se ab illicitis.i.ab ira,superbia,& cæteris. Amplectentē,amore, Eum sermonē qui est secundū doctrinā fidelem.i.veracē:ita hæc habeat, Vt potens,sit vita & sciētia. Exhortari,scientes, In doctrina sua,& redarguere eos qui contradicūt,veritati obloquendo, vel male viuendo.Contradicentes enim non vno modo intelligendi sunt.paucissimi quippe nobis contradicunt loquendo,sed multi male viuendo. Quis enim audet apertissime loquendo contradicere veritati?Non cōtradicūt multi lingua,sed vita,quos redarguere magnum opus est,grandis sarcina,cliuus arduus, August. de uer.apost.

Sunt enim multi etiam inobedientes,vaniloqui,& seductores: maxime qui de circuncisione sunt,quos oportet redargui:qui vniuersas domos subuertunt,docētes quæ non oportet turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius ipsorum propheta, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ: ventres pigri. Testimonium hoc verum est.Quam ob causam increpa illos dure vt sani sint in fide,nō
B intendentes Iudaicis fabulis & mandatis hominum auersantium se a veritate,Omnia munda mundis,coinquinatis autem & infidelibus nihil est mūdum, sed inquininatæ sunt eorum & mens & conscientia.Confitentur se nosse deū,factis aūt negant,cū sint abominati & incredibiles & ad omne opus bonum reprobi.

Sunt enim.Quasi dicat,Bene dixit eos qui contradicūt. Sunt enim,incerti, Multi & inobedientes,in se: Et vaniloqui,ad alios: Et seductores,circunuētionibus, & cuiuscūq generis fraudibus. Et maxime qui de circuncisione sunt,id est de Iudæis qui sub nomine Christi iudaizare docebant.Renati enim in Christo non puri erant Christiani, quia partim legem,partim Christum venerari volebant: de quibus subdit, Quos oportet redargui.ideo,quia ipsi sunt, Qui subuertunt vniuersas domos.id est totam familiam, Docētes quæ non oportet.& hoc faciunt, Gratia turpis lucri,scilicet terrenę rei, id est pro terrenis acquirendis.Vel, Gratia turpis lucri,id est vt proselitos faciāt: sicut dominus dicit Pharisæis & scribis,Circuitis mare & aridam vt faciatis vnum proselitum. Dixit,Quasi dicat,Vere tales sunt,sicut dixit, Quidā ex illis,q eos nouerat,Iste fuit Pigmenides Cretensis in cuius libris hoc inuenitur,qui homo inter prophetas dei non inuenitur,nec eius prophetia ad illa eloquia dei pertinet quæ Iudæis sunt credita.Et ideo nomen eius non cōmemorauit Apostolus,sicut solet commemorare prophetas dei,dicens,sicut & Dauid dicit, Augustinus
C vel Esaias:vel tacitis nominibꝰ illorum dicit,sicut scriptum est, & ea scriptura intelligitur in qua est authoritas dei.Homo autem ineruditus, canis rabiosus,ausus est dicere istum de prophetis Iudæorum fuisse,de quo ait Apostolus, Dixit quidam ex illis proprius,quia verum dixit,& si poeta esset.Propheta dico, Illorum,non dei, Et proprius,illorum,quia eorum naturā bene aperuit.Quod vtiq ad hoc dictum est,ne dei propheta putaretur. Non ergo Iudæorum sed Cretensiū proprius erat ꝓpheta,qui dixit, Cretēses semp,sunt Mendaces & malæ bestiæ,id est sanguinem sitientes: Et ventres pigri,id est gulosi,& ideo pigri. Et ne minus credas ei quia Gentilis erat,eius verba commendat Apostolus dicēs, Testimonium hoc verum est.Sciendum quod licet diuinæ authoritati vnde voluerit quod verum inuenerit testimonium sumere,sicut & Paulus,vt legitur in Actibus Apostolorum cum loqueretur Athenensibus ait de deo,In illo viuimus,mouemur,& sumus,sicut & quidam secundum vos dixerunt.Et de Atheniensis arę inscriptione ait,Inueni aram in qua subscriptum est,de ignoto deo.Ita diuina authoritas vndecunq sumit quod necessarium inuenit, sed non ideo omnia ibi quæ inscripta sunt, accipienda confirmat. Vnde in lege præceptum est Iudæis, vt si mancipium gentile emerent,eius pili raderentur, & vnguiū incrementa abscinderentur: deinde ad vsus domesticos assumeretur: ita vanis atque superfluis Gentilium superstitionum & poeticarum sententiis abrasis & decisis,quod putum repertum fuerit ad ministerium domus Dei assumendum est. Sequitur, Quam ob causam

docent.q.d.quod non oportet. Quam ob causam increpa illos,non vt soles mollirer, Sed dure,ideo vrsani, Sint in fide,id est vt recte credant. Non intendentes Iudaicis fabulis,literalis obseruantiæ,in qua nemo iustificatur apud deum. Et mandatis hominũ,quia mandata legis post manifestam veritatem,iam hominum,& non dei mandata sunt.hominum dico, Auersantium vel auertentium se a veritate,spiritualis intelligentiæ. Quicquid enim aduersus veritatem opponitur,humana intentio est.Ideo mandata hominum, & fabulas appellat quæ narrant,quia nescientes scripturarum & interiora verborum legũ, colorem sequuntur,non saporem.Putant enim nunquam recedendum esse ab his quæ Moyses tradidit,vt puta de escarũ differentia. Vñ subdit, Oĩa eñ.q.d. Vere auertũt se a veritate,quia Omnia,humanis vsibus concessa, Munda,sunt, Mundis,scilicet illis qui & de bona sumunt & iusti sunt:quod ipsi negant ideo,quia in lege quędam Moyses prohibuit, & ab immundis munda discernit.hoc autem non secundum naturas quas deus creauit intelligi voluit,sed secundum significationes.Omnia ergo munda sunt mundis secundũ naturã,in qua creata sunt.Vnde in Genesi,Vidit deus cũcta q̃ fecerat,& erãt val.bo.secũdũ significationes tñ quædam immunda sunt Iudæis,necomnia nobis apta sunt,vel propter salutẽ corpoꝶ,vel ꝑpter consuetudinẽ humanæ societatis. Cũ ergo sua cuiq; redduntur,& naturalem ordinem seruant. Omnia sunt munda mundis,contaminatis,autem per peccata: Et infidelibus,s.qui non credunt in deum vel deo, Nihil mundum,quia non sunt digni donis dei:sed Et mens,id est intellectus, Et conscientia eorum inquinatę sunt.q.d.nõ ex cibo est inquinatio eorum,sed ex malo intellectu & conscientia peccatorum.Et vere mẽs & conscientia eorum inquinatę sunt,quia Confitentur,quidem verbis, Se nosse deum,factis autem negãt.Vt enim Ioan.ait, Qui dicit se nosse deum,& mandata eius nõ custodit mendax est.Si negatio non rãtum lingua fit,sed & factis certe multos inuenimus Antichristos,qui ore confitentur Christũ,& moribus dissentiunt ab eo.Quisquis factis negat Christum,Antichristus est.Tales sunt omnes mali catholici,qui nõ verbis sed factis negãt.Nolite ergo esse tanq̃ de fide securi, adiungite fidei rectę vitam rectam,vt Christum cõfireamini,& verbis vera dicendo,& factis bene viuendo.nam & si confitemini verbis,& non factis ,fides talium morum,prope fides est dæmoniorum. Cum sint.q.d.confitentur se nosse deũ, Cum tamen, Sint abominales,id est deo odibiles: Et incredibiles,id est nec habiles credere: Ad omne opus bonum reprobi,id est a deo reprobati,vt nõ habeant gratiã ad bene operandum. Tu autem.q.d.illi docent quod non oportet.

Ambrosius

Augus. contra Faust.

Aug. super Ioannem.

D

E

CAPVT II.

TV autem loquere quæ decent sanam doctrinam.Senes vt sobrii sint, pudici,prudentes,sani in fide,in dilectione,in patientia.Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices: non multo vino seruientes: bene docentes vt prudentiam doceant. Adolescentulas,vt viros suos ament:filios suos diligant,prudentes,castas,sobrias, domus curã habentes,benignas,subditas viris suis,vt non blasphemetur verbum dei.Iuuenes similiter hortare vt sobrii sint.In omnibus teipsum præbe exemplum bonorũ operum, in doctrina,in integritate,in grauitate. Verbum sanum irreprehensibile, vt is qui ex aduerso est vereatur,nihil habens malum dicere de nobis. F

Tu autem loquere ea quæ decent sanam doctrinam,id est doctrinam sanę fidei.Hęc sunt quæ ad bonos mores pertinent.s.hortare, Senes,vt sobrii sint:pudici,ne luxuriẽt: Prudẽtes,prouidentes fidei necessaria: Sani in fide,scilicet vt habeãt integram fidem similiter, vt sint sani, In dilectione dei,& proximi, in ordine ipso charitatis. & sint sani, In patientia,tẽtationum & tribulationum,hortare etiam anus similiter,esse, In habitu sancto, vt.s.earum incessus,motus,vultus,sermo præferant sanctitatem. Nõ criminatrices.i.crimina aliis imponentes,quod solent facere adolescentulis. Non multo vino seruientes, solent eñ esse q̃dã q̃ corporis frigescente luxuria vino se pro libidine dederunt. Bene docẽ

A tes, non quidem publice viros sed priuate, Adolescentulas, ita tamen vt doceant ipsas adolescentulas, Prudentiam.s.vt ament viros suos. Vel ita distingue, Bene docẽtes,ita vt prudentiam doceant. Hic distingue. Deinde sequit. Adolescentulas,hortare, Vt viros suos,quos carnali affectu naturaliter diligunt, Ament,etiam pudica dilectione, vt.s. cum pudore viris debitum potius reddant q̃ exigant. Et filios,suos Diligãt non modo carnali,sed etiam spirituali amore.doceant etiam eas esse, Prudentes,mentis intelligentia: Castas,corporis continentia: Sobrias,in cibo & potu. Domus,suę, Curã habẽtes, Benignas subiectas viris suis,vt non diuitiis vel nobilitate perflarę,viris suis imperare desiderent. Subiectę sint viris suis dico,ita Vt verbum dei.i.doctrina euangelica, Non blasphemetur,si habent viros infideles quibus propensius propter timorem dei obseq debent,& congaudere,vt hoc videntes non blasphement nomen domini. Vel potest hoc referri ad senes & ad omnia superiora.q.d. Hortare senes & anus & adolescẽtulas,vt ita se habeant vt dixi quod debent facere.ideo vt non blasphemetur nomen domini:quod fit si male habeant. Iuuenes similiter hortare,vt sobrii sint,quia iuuẽtus solet modum egredi.immo promptior solet esse ad lapsum,ideo salubrius retinaculis contineri iubetur,vt infrenata diuinis legibus gubernetur:quod vt facilius fit,magistrum iubet esse, formam subdens, Hierony. Ambrosius

Et in omnibus imple teipsum exemplũ bonorum operum,vt.s.quod docet verbis,ostẽdat

B factis:vt hi qui prophani sunt & inimici dei,erubescant,videntes quia quæ docet vera esse probat factis. Aliter pastor occidit oues quantũ in se est,& si illę viuũt. Mali enim pastores non parcunt ouibus,qui non modo languentes & errantes non curãt,sed etiam fortes & pingues necant quantũ in ipsis est,& si illę viuunt,de misericordia dei viuunt,tamen quantum ad pastores malos pertinet,occidunt. Quomodo? male viuendo,malum exemplũ præbendo. Attendens enim ouis præpositum suum male viuentem, oculos a regulis dei declinantem & in hominem intendentem,incipit dicere apud se,Si prępositus meus sic viuit,ego qui sum qui non faciam quod ille facit? Omnis ergo qui male viuit in conspectu eorũ quibus præpositus est,quantum in ipso est occidit eos.ideo seruo dei eminenti in membris summi pastoris dictum est, In omnibus præbe teipsum exemplum bonorum operum.s.in doctrina,recta: In integritate,vitæ & corporis: In grauitate,ne leuis sis sed authenticus. Et verbum,tuum sit, Sanum & irreprehensibile,quod non valet reprehendi loco dictum & tempore: Vt is qui ex aduerso est.i.qui vobis contrarius, Vincatur vel vereatur nihil habens malum dicere de vobis. Ambrosius

Seruos dominis suis subditos esse in omnibus placentes, non contradicẽtes, non fraudãtes,sed in oĩbus fidem bonã ostẽdentes,vt doctrinã Saluatoris nostri

C dei ornent in oĩbus. Apparuit eñ gratia saluatoris dei nostri oĩbus hoĩbus, erudiens nos vt abnegãtes impietatẽ & secularia desideria sobrie & iuste & pie viuamus in hoc seculo,expectantes beatã spem & aduẽtũ glorię magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi, q dedit semetipsũ pro nobis vt nos redimeret ab omni iniquitate,& mũdaret sibi populũ acceptabilẽ,sectatorẽ bonorũ operũ. Hęc loquere & exhortare,& argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

Seruos,etiam hortare, Subditos esse dominis suis,quibuslibet tam bonis quam malis. Subditos dico, In omnibus,quæ non sunt contra deum, Et placentes. Vel ita distingue, In omnibus placentes non contradicentes,hoc modo poterũt placere, scilicet si nõ mussitauerint cum domini aliquid iusserint: Non fraudãtes aliquid,de debito seruitutis: Sed in omnibus,etiam in minimis, Fidem bonam ostendentes,vt doctrinam,hoc referũt ad omnia prædicta,scilicet ad senes,& anus,& seruos,&c. Quasi dicat, Hortare omnes prędictos,vt ita se habeant vt præscriptum est, Vt,ita Ornent in omnibus,actionibus suis. Doctrinam Saluatoris domini nostri,bonis operibus & fide doctrinam dicit ornari dominicam. Ornamentum enim doctoris vel pastoris est honesta vita discipuli. Apparuit eñ.q.d. Omnes monendi sunt,vt ornent,quia omnibus natus est Christus,nullũ excludit. Et hoc est quod ait, Apparuit eñ,per carnem, Gratia dei & Saluatoris nostri dei.i.deus & Sal.noster,s.dei filius etsi inuisibilis sit ĩ forma dei,tñ p grãm apparuit ĩ forma serui,& hoc,

Omnibus hominibus,i.ad vtilitatẽ omnis generis hominũ sine quo nõ profuisset nobis D nasci: Erudiens nos,exemplo vitæ & doctrina,in quo eum sequi debes.s.vt erudias. Erudiens nos dico ad hoc, Vt,nos, Abnegantes,i.fugientes Impietatem,vanę culturę & ignorantiam: Et desideria secularium,quę a mundi huius principe suggeruntur. Sobrie in nobis: Et iuste,ad proximũ: Et pie,ad deum. Viuamus in hoc sec.tam fragili. Nos dico, Expectantes,vt certi & solliciti, Beatam spem,i.gloriam æternam: Et aduentũ, Ambrosius vel manifestationẽ glorię magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi,qui non in infirmitate vt prius,sed in gloria & potestate veniet,præmia daturus secundũ merita,qui in primo aduentu adeo humilis fuit,quod non solum erudiuit, Sed dedit,i.tradidit morti, Semet Ambrosius ipsum pro nobis,per hoc securi sum⁹ de spe.Dedit dico, Ad hoc vt redimeret nos per sanguinem ab omni iniquitate tam originali quam actuali. Et mundaret,in baptismo a culpa & pœna, Populum sibi acceptabilem,vel peculiarem,i.proprium, Sectatorem bonorum omniũ.Ad hoc redemit nos Christus,vt puram vitam sectantes,& repleti operib⁹ bonis regni dei hæredes esse possimus. Hæc loquere,nescientibus: Et exhortare, scientes: Et argue,negligentes vel rebelles:& hoc, Cum omni imperio,i.potestate,quia iam non aspere hoc accipit,cũ pro salute fieri sciat ita cũ imperio, Vt nemo cõtemnat pro simplicitate.

CAPVT IIII. E

Dmone illos principibus & potestatibus subditos esse,dicto obedire,ad omne opus bonum paratos esse neminem blasphemare:nõ litigiosos esse,sed modestos,omnem ostendentes mansuetudinẽ ad omnes homines.Eramus enim aliquando & nos insipientes,increduli,errantes,seruientes desideriis & voluptatibus variis,in malitia,& inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem.Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri dei,non ex operibus iustitiæ quę fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit,per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti,quem effudit in nos abunde per Iesum Christũ saluatorem nostrum,vt iustificati gratia ipsius hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.Fidelis sermo est,Et de his volo te confirmare, vt curent bonis operibus præesse qui credunt deo.Hæc sunt bona & vtilia hominibus.Stultas autem quæstiones,& genealogias, & contentiones,& pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles & vanæ.Hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est qui eiusmodi est,& delinquit,cum sit proprio iudicio condemnatus.Cum misero ad te Artemam,aut Tychicum,festina ad me venire Nicopolim.Ibi enim statui hyemare.Zenam legisperitum,& Apollo sollicite pręmitte,vt nihil illis desit.Discant autẽ & vestri bonis operibus pręesse ad vsus necessarios,vt non sint infructuosi. Salutant te qui mecum sunt omnes.Saluta eos qui nos amant in fide.Gratia dei cum omnibus vobis.Amen. F

Admone,q.d.& si tu habes imperium spirituale,tamen Admone illos subditos esse prĩcipibus,s.regibus & ducibus, Et potestatibus,minoribus, Et obedire dicto,illorum non quidem ad malum,sed admone, Paratos esse ad omẽ opus bonũ,id est obedire illis in dño. Ambrosius Et admone neminem blasphemare, & si premuntur ab illis. q.d.Admone vt ad malum tardi sint & ad bonum parati,scientes quid singulis persolui oporteat,quia singulis paratue merces. Non litigiosos esse sed modestos,omnem mansuetudinẽ ostẽdentes ad omnes homines,bonos vel malos Christianos omnibus hominibus bonos vult videri.sic enim possũt Ambrosius perfidi ad futurã spem vocati. Eramus enĩ.q.d.hoc ideo debem⁹, quia & nos aliqñ fuim⁹ quod ipsi,sic & poterũt esse quod nos sum⁹ p eãdẽ gratiã.Et hoc est quod ait, Eram⁹ enĩ & nos aliqñ insipiẽtes,& si philosophi essent quidã vestrũ,vera tñ sapiẽtia carebant. Et eramus increduli errantes,per mala: Et seruientes desideriis,animi. Et voluptatibus,carnis Variis,agentes vitam nostram In malitia,id est in mala nocendi voluntate: Et inui-

A dia, de aliorũ successibus: & si nocere non licuit, Odibiles, deo, vel aliis hominib⁹: & Inuicem odientes, alios. Cum autẽ benignitas & humanitas saluatoris nostri dei, i. cum benignus & humanus deus saluator noster Apparuit, mundo per carnem, vel nobis per fidẽ.

Non ex operibus, &c. Vel ita, Cum benignitas & humanitas, i. larga misericordia & clementia Dei saluatoris nostri apparuit, i. illuxit hominibus. Saluos nos fecit, iam spe futurę salutis. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, quia nulla bona feceramus, Sed secundum suam magnam Misericordiam, ita forsitan & illis faciet qui adhuc increduli sunt. Saluos fecit, dico, Per lauacrum regenerationis, i. per baptismũ in quo deposito veteri homine, generatur nouus. Et renouationis spiritus sancti, quia quotidie magis ac magis renouamur per spiritum in baptismo datum. Quem, spiritum, s. Effudit in nos abunde, s. ad remissionẽ omnium peccatorum, & copiam virtutum, & hoc Per Iesum Christum saluatorem nostrum: ad hoc Vt iustificati gratia ipsius heredes simus, interim in pręsenti Vitæ æternæ, & hoc Secũdum spem, & si nondum secundũ rem. Et iste Sermo, s. quod Christus saluauit & hęredes fecit. Est fidelis, i. verax. Et de his, prædictis, Volo te cõfirmare alios vt curent in operibus bonis pręesse, aliis multis Qui credunt deo. Vel ita, Ambrosius Augustinus

Volo te confirmare, scilicet Eos qui credunt deo vt curent in operibus bonis præesse, aliis multis vel sibiipsis. Ideo volo te de prædictis confirmare alios, quia Hæc, prædicta sunt Bona, in se, Et vtilia, aliis Hominibus. Stultas autem, quasi dicat, de his

B confirma. Stultas autem quæstiones, vbi nec salus, nec vtilis scientia. Et genealogias, id est originum enumerationes: Et contentiones, quas de lege faciunt, vt de cibis quos alii asserunt discernendos, alii non: Et pugnas legis, vt quando in emẽdata scriptura de annis Marussalę, & de huiusmodi aliis contraria, vel impossibilia sentire videtur, deuita.

Sunt enĩ inutiles, i. sine fructu: Et vanę, i. falsę. Et non solum hæc deuita, sed etiam Hæreticum hominem post primam & secundam correctionẽ, i. postquam bis feceris correctionem. Deuita, hęreticisunt qui per verba legis legẽ impugnãt. Propriũ enĩ sensum astruũt verbis legum, vt prauitatẽ mẽtis suæ legis authoritate confirmẽt, qui vitandi sunt, quia frequẽtius correcti exercitatiores essent ad malum. Deuita, dico, Cur? Ecce, Sciẽs quia qui huiusmodi est, i. incorrigibilis, Subuersus est, i. perditus, Et delinquit, quia scienter peccat, Ambrosius

Proprio iudicio condemnatus. proprio iudicio se condemnat, qui errorẽ laudat, & veritatem vituperat. Cum misero ad te Artemam vel Tychicum, qui interim prouideat Cretẽsibus dum ad me veneris. Festina venire ad me Nicopolim, ibi enim statui hyemare. Ideo dicit vt festinet post epistolam datam venire, quia vult eum videre causa affectus, & vt plenius confirmet in ecclesiastica disciplina. Zenam legisperitum, ideo hoc dicit, non qa peritior sit Apollo, sed quia huius professionis fuerat in synagoga: Et Apollo, quia perfectus erat in scriptura. Sollicite præmitte, ita sollicite, vt nihil desit illis, i. vt quæ ad viaticum Ambrosius

C necessaria sunt eis, habeant apud suos, ne quęrant aliena. Et quasi quis quęreret, Vnde autem res erit illis? Vnde habet Titus quod eis ad viaticum largiatur? Respõdet, Discãt autem & vestri, i. Cretenses vt alii Præesse, sibiipsis in bonis operib⁹ dãdo ministris. Nõ dico ad quælibet, sed Ad vsus necessarios, & hoc ideo vt non sint Infructuosi, & iuxta parabolam arboris quæ non facit fructum bonum excidatur, & in ignem mittatur. Ideo iubet illis sumptus necessarios dari, quia dignum erat vt qui spiritulia tradebãt, non illis deessent carnalia. Apollo episcopus fuit Corinthiorum qui propter seditionem concitatam aduersum se a pseudoapostolis discesserat, cum Zena socio suo ad Titum Cretensem episcopum, sed Corinthiis iam sedatis per epistolas Pauli mandat Tito vt prinsquam veniat Nicopolim, præmittat eos ita sollicite vt nihil in viatico illis desit. Salutant te omnes qui mecũ sunt, propter compendium simul omnes cõsalutatores significat. Saluta eos qui nos amãt, non ficte, sed In fide, i. fideli affectu. Deinde generaliter omnes salutat, dicens, Gratia dei, sit Cum omnibus vobis, Amen. Ambrosius

F v

Argumentum in epistolam ad Philemonem. D

PHilemoni familiares literas facit pro Onesimo seruo eius, scribens ei ab vrbe Roma de carcere per suprascriptum Onesimum.

CAPVT I.

Ambrosius

PAVLVS vinctus Christi Iesu & Timothæus frater Philemoni dilecto adiutori nostro, & Appiæ sorori charissimæ, & Archippo commilitoni nostro, & ecclesiæ quæ in domo tua est: gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Gratias ago deo meo semper memoriã tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam & fidem quam habes in domino Iesu, & in omnes sanctos, vt communicatio fidei tuæ euidens fiat in agnitione omnis operis boni in Christo Iesu. E

PAulus vinctus, &c. Hanc epistolam scribit Apostolus Philemoni Colossensi, qui nulla ecclesiasticę ministrationis præditus erat dignitate, sed vir laudabilis in plebe, cui familiares literas mittit pro Onesimo seruo suo, qui cum damno eius fugerat: sed ab apostolo audito euangelio baptizatus est, cui & veniam deprecatur apostolus, scribens ei a Roma de carcere. Et est intentio apostoli implorare veniam Onesimo apud Philemonem. Modus talis, Prius salutat illum cum vxore & filio. Deinde agit gratias deo de bonis eorum commendans fidem & charitatem eorum. Postea Philemonem obsecrat, cum ei imperare posset, vt Onesimo parcat, & gratias deo agat: quia talem illum recipit vt non seruum ęstimet, sed dilectissimum fratrem. Deinde dicit, vt paret sibi hospitium speranti ad ipsum venire. Præmittit vero salutationem, dicens, Paulus vinctus Iesu Christi. i. pro Christo Iesu. Non dicit apostolus quod est nomen dignitatis, sed Vinctus, quod est nomen humilitatis, quia non imperat, sed orat. Est enĩ hic intercessio pro Onesimo, ideo quæ humilitatis sunt, commemorat incipiens ab iniuria sua vt dignitatem suæ epistolæ faceret. Sicut enim peccati causa vinciri opprobrium est, sic contra pro Christo custodię vincula sustinere maxima gloria est. Eo enim tempore in custodia erat, ideo ait, Paulus vinctus Iesu Christi, q.d. cuius debes misereri, non esse causa doloris: quod eris si immisericors filium cruciaueris. Et Timothæus frater, &c. Cuius etiam causa debes misereri, scribunt hanc epistolam Philemoni dilecto, prouentu virtutum. Vel sicut in Græco habetur, Diligibili, qui. s. diligi meretur: Et adiutori nostro, ministerio prædicationis, Et Appię vxori eius cui scribit vt hæc virum exoret Charissime sorori, in fide non ficta, Et Archippo, filio eius Colossensium ministro, vt & hic patrem exoret commilitoni nostro qui mecum laborat in eadem militia: Et ecclesiæ quæ in domo tua, vel, Eius est. i. toti familiæ eius, vt & hi orent eum. Et ãte alia salutat in hunc modum, Gratia, sit Vobis, id est remissio peccatorum, F

(Ambrosius, Hierony. in margin)

Et pax mentis, & reconciliatio ad deum A deo patre nostro & domino Iesu Christo. gratias, post salutationem gratias de bonis agit commendans fidem & charitatem eius: quæ ideo commemorat, vt memorata bonitas moueat eum ad veniam. Ait ergo, Gratias ago deo meo semper memoriam tui faciens in orationibus meis. Vnde autẽ gratias agat, aperit, subdens, Audiens charitatem tuam & fidem. i. commendationem fidei & charitatis tuæ. Quam, fidem & charitatem habes in domino Iesu: Et in omnes sanctos, vel In omnibus sanctis, quia in Christum credebat & eligebat, & sanctis credebat & diligebat, & per opera fidei & charitatis Christo seruiebat & sanctis, Vt communicatio. q.d. fidem habes & charitatem in Christo & in sanctis, ita Vt communicatio fidei tuæ euidens fiat. i. vt fides tua communicans fidei nostræ, vel quod aliis ex fide tua communicas euidens fit. & hoc in agnitione omnis boni in Christo Iesu, i. ita euidens fit vt hoc merito cognoscatur

A omne bonum eſſe in te per Chriſtum.i.omnium bonorum ſufficiẽtia. Vel ita, Memoriam faciens tui,& gratias ago in orationibus habitis de hoc,vt Omnes fidei tuæ.i.operario fidei qua ſeruis Chriſto & ſanctis,euidẽs fiat In agnitione omnis boni,quod eſt In Chriſto Ieſu.i.cum cognitione boni æterni,vt illud expeteretur in pręmium.Hoc eñ orat Apoſtolus vt operatio illius cum cognitione fiat bonitatis.i.vt tali mente operetur,vt in futurum expectet præmium ipſum Chriſtum non retributionem temporalium. Ambroſius

Gaudium enim magnum habui,& conſolationem in charitate tua,quia viſcera ſanctorum requieuerunt per te frater.Propter quod multam fidutiam habens in Chriſto Ieſu imperandi tibi quod ad rem pertinet:propter charitatem magis obſecro cum ſis talis vt Paulus ſenex,nunc autem & vinctus Ieſu Chriſti,obſecro te pro meo filio quem genui in vinculis Oneſimo,qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi vtilis,quem remiſi tibi.Tu autem illum vt mea viſcera ſuſcipe.Quem ego volueram mecum detinere,vt pro te mihi miniſtraret in vinculis euangelii.Sine conſilio autem tuo nihil volui facere,vti ne velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet,ſed voluntarium.Forſitan enim ideo diſceſſit ad horam a B te,vt in æternum illum reciperes:iam non vt ſeruum,ſed pro ſeruo chariſſimum fratrem maxime mihi.Quanto autem magis tibi & in carne,& in domino?Si ergo habes me ſocium,ſuſcipe illum ſicut me.Si autem aliquid nocuit tibi aut debet,hoc mihi imputa.Ego Paulus ſcripſi mea manu.Ego reddam,vt non dicam tibi quod & teipſum mihi debes.Ita frater ego te fruar i domino,refice viſcera mea in Chriſto. Confidens in obedientia tua ſcripſi tibi,ſciens quoniam & ſuper id quod dico facies.Simul autem para mihi hoſpitium:nam ſpero per orationes veſtras donari me vobis. Salutat te Epaphras concaptiuus meus in Chriſto Ieſu, Marcus,Ariſtarchus,Demas,& Lucas auditores mei.Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum ſpiritu veſtro,Amen. Ambroſius

Gaudium eñ.q.d.iam hoc oro,quia Gaudium magnum habui in corde, Et conſolationem,in aduerſis, In charitate tua,quę non ſolo virtutis habitu in corde viguit,ſed etiã extra in opere manifeſtata eſt:hac.ſ. Quia in ſancta ſanctorum.i.filii ſanctorum chariſſimi,vel erga te propenſi ſanctorum affectus interni.O Frater per te,digne illos recipientem a ſuis laboribus quodammodo reſpirantes Requieuerunt,quia ſanctorum neceſſitatibus vtenſilia miniſtrauit:& ita ſanctorum affectus erga illum propenſius eo conſolãte quieuit,& refrigeratus eſt. Propter quod.ſ.quia ſeruis aliis & ad benefaciendum promptus es, C multomagis mihi ſeruire debes.Ego Multam habens fiduciam,non dico poteſtatem In Chriſto Ieſu.i.per Chriſtum Ieſum. Imperandi tibi quod pertinet ad rem.i.ad tuam vtilitatem.Non dico contra licita.q.d.fiduciam habeo imperandi,quod eſt vtile tibi & mihi. Non dico me habere poteſtatẽ imperandi tibi contra hoc quod licet tibi.Habens,inquam, fiduciam imperandi Propter chariratem,meam,vel tuam. Magis obſecro cum ſis talis, vita & ætate, Vt ego Paulus qui ſenex ſum,& ideo non impero tibi,ſed obſecro vnde ſupra,ſeniorem ne increpaueris,ſed obſecra vt patrem. Nunc autẽ,q.d.ſenex ſum,dico.Non ſolum autem ſenex,ſed Et nunc vinctus Chriſti Ieſu,per quod magis debes moueri. Obſecro,inquam, Te de meo filio Oneſimo.Magnum eſt & laudabile,non de humili viro,ſed de ſublimi viro ſi ſe inclinat & obſecrat. Filio,meo, Quẽ genui,in fide cũ eſſem In vinculis,& ideo tenerius eum diligo Qui tibi aliquando,dum infidelis erat, Fuit inutilis, tua tollendo. Nunc autem,vtilis eſt, Et tibi,& mihi,ſeruiendo.ſ.mihi & per me tibi.cuius eſt quicquid tuus ſeruus mihi fecit, Quem remiſi tibi.Tu autem ſuſcipe.i.recipe illũ, Ambroſius

Vt mea viſcera, vt meum chariſſimum filium. Vel, Vt mea viſcera.i.meum in eo recipe affectum.Oneſimum profugum decurrentem ad diuinum auxilium cum eſſet in cuſtodia baptizauit apoſtolus videns in illo vtilitatis ſpem:quem ſic commendat v. ſuum animum in illo ſignificet recipi. Quem ego volueram mecum retinere,vt pro te mihi miniſtraret in vinculis euangelii,ſine conſilio autem.i.conſenſu Tuo nihil volui facere,vt bo-

num tuum.s.quod tuus mihi seruit. Ne.i.nō esset, Velut ex necessitate.i.cōtra velle tuū, D

Auguft. de perfect. iustitiæ hominis.

Sed voluntarium,vt tamen velit deus facit,qui operatur in nobis velle & operari pro bona voluntate. Forsitan em̄.q.d.ideo suscipe illum,quia vtilis fuit fuga eius. Forsitan em̄ ideo discessit ad horam a te,vt reciperes illum in æternum.s.hic,& in futuro.Dicendo forsitā,sentētiam tēperat. Hoc ideo dicit,quia omnia humana sunt dubia,& potuit alia causa esse,quare deus sic fieri disposuerit siue permiserit.Reciperes illum,dico, Iam,non tantum Vt seruum:sed pro seruo,quod ante erat, Fratrē charissimum.Vel secundum aliam literam,Reciperes illum,dico, Iam non,tantum Vt seruum,sed vt fratrem charissimū plus seruo.fratres em̄ plusq̄ serui chari sunt.Illum,dico, Maxime mihi,charum. Quanto autem magis,quam ante,vel quam mihi,tibi castus esse debet, Et in carne,s.quia seru⁹ tuus est: Et in domino,quia fidelis frater est. Vel ita frater est,& maxime mihi magistro tuo frater est.Onesimo enim offenso proprio domino cōfugit ad apostolum,ad hoc vt obliteratis peccatis vtilis reuerteretur,in tantum vt non domino suo æqualis fieret meritis,sed ipsi

Ambrosius magistro suo frater.Et ne Philemon,quia dominus erat contra seruum suum inflaretur,humiliat eum,dicens illum ei fratrem,& in carne,quia ex vno Adam sumus omnes:& in domino,per fidem.& hoc est quod subdit. Quāto autem magis,quam ante, Tibi,frater est.

Ambrosius Et in carne,per conditionem primę natiuitatis, Et in domino,per fidem quę omnem superbiam amputat.& quia ita est, Ergo.i.ideo, *Si* habes.i.si habere vis Me socium suscipe illum sicut me:si em̄ non suscipis,non es socius. *Si* autem aliquid nocuit tibi aut debet, E hoc mihi imputa.Nūc excusationem omnem conuellit,cum sibi imputandum esse dicit,si vel lęsit,vel debet aliquid.Et vt magis credatur quod dicit,addit, Ego Paulus scripsi manu mea,ego reddam,tibi,vel hic,vel in futuro.Reddam tibi,dico, Vt non dicā tibi quod, non modo tua,sed etiam Teipsum debes mihi,ad seruiendum.q.d.minus exigo a te quam debes.Deinde supponitur adiuratio,cum ait, Ita,o Frater ego fruar te in domino,i.gaudebo de te in regno dei si feceris quod rogo.Quid est illud?Ecce Refice viscera mea.i.filiū vel affectum meum In domino,i.propter dominum.Deinde blanditur ei,dicens,Ego Cō

Ambrosius fidens in obedientia tua scripsi sciens quod facies supra id quod dico.Prouocat eum sic blādiendo,vt amplius faciat quam postulatur ab eo.Solet enim fieri,vt qui de se videt bene

Ambrosius sentiri,meliorem se præbeat.Deinde vt sollicitiorem eum faciat,& ad obediendum promptiorem venturum se ad illum significat,subdens: *Simul autem & para mihi hospitium,* vel hoc potest eum mouere ad veniam.Ideo,dico,para. Nam spero per orationes vestras me donari vobis.Hoc dicit vt magis obediant.Solent enim absentes contemni. *Salutat te Epaphras & captiuus meus in Christo Iesu,& Marc⁹,& Aristarchus,Demas & Lucas adiutores.Gratia domini nostri Iesu Christi,sit Cum spiritu tuo,Amen.*

A Argumentum in Epistolam ad Hebræos.

N primis dicendum est, cur Apostolus Paul⁹ in hac epistola scribenda non seruauerit morem suum, vt vel vocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Hęc causa est, quod ad eos scribens qui ex circuncisione crediderant, quasi gentium Apostolus & non Hebræorum: sciens quoq; eorum superbiam, suamq; humilitatem ipse demonstrans, meritum officii sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Ioannes Apostolus propter humilitatem in epistola sua nomen suum eadem ratione non prætulit. Hanc ergo epistolam fertur Apostolus ad Hebræos conscriptam hebraica lingua misisse: cuius sensum & ordinem retinens Lucas euangelista post excessum Apostoli Pauli Græco sermone composuit.

CAPVT I.

B

VLTIFARIAM multisq; modis olim deus loquens patribus in prophetis: nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, quē constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula. Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis suę purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis: tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hęreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum, Filius me⁹ es tu, ego hodie genui te? Et rursum, Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ dicit, Et adorent eum omnes angeli dei. Et ad angelos quidem dicit, Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flāmam ignis.

C MVltifariam, vel Multifarie, &c. Paulus doctor egregius, gentium apostolus ministerium suum volens honorificare iuxta quod in epistola ad Romanos ait, quādiu sum Apostolus gentium honorificabo ministerium meum tentans si quomodo ad ęmulandum prouocem carnem meam. Hebræis hanc epistolam scripsit, agens de eminentia Christi secundum vtranq; naturam, & legis Mosaicę inutilitate, astruens multis modis fidem Iesu Christi absq; legalibus fieri ad iustitiam & salutē. Legalia vero post passionē non modo non proficere, verumetiam officere. Quorūdam Hebræorum superstitiosam traditionē excludens, qui Christum confitētes legales obseruantias tenendas putabant, & in hunc errorem quosdam etiā qui de gentilitate venerant ad Christū sua authoritate induxerāt. Ideo apostolus prouidens gentibus ne deinceps in hunc errorē Hebræorū authoritate trahantur. Iudæos quoq; ad ęmulandum prouocans, quod est honor ministerii sui, gratiam dei hic commendat per Christum verum pontificē, hoc tēpore fidelibus factam legē ostendens reprobatam. Ad vltimum etiam de moribus instruit. Præsentis igitur tēporis eminentiam ostē- Chrysosto.
dit, dicēs dominum vnigenitum suum nobis misisse, & in eo nobis locutum vt auditorū mētes erigeret. i. fidelium quibus scribit Iudæorum, ne quia multis malis quæ illis acciderant valde afflicti & contriti erant, putarent ex hoc se inferiores cæteris ac miseriores existere. Ideoq; vt eos consoletur atq; erigat, maiori gratia præditos in initio epistolę suæ declarat, quia antiquis quidem prophetæ missi sunt, nobis autē filius, & illis serui & conserui locuti sunt, nobis autē dominus. Quidam tamen veritatis calumniatores hanc epistolam nō esse

Pauli dicere ausi sunt,eo quod nomen eius in titulo non habeat,& longe splendidiore & D
facundiore stilo,quam aliç resplendeat:sed aut Barnabæ,aut Lucę,vel Clementis,vel Tertulliani,quibus in promptu nobis est respondere.Si enim ideo nō est dicenda Pauli,quia nomine eius prætitulata non est:ergo nec alicuius aliorum,imo nullius omnino,cum nulli⁹ nomen habeat in titulo.Ideo autem nomen suum huic epistolæ sicut & cæteris non præponit, quia Hebræis odiosus erat,quibus legum destructor videbatur.Quia ergo non eorum,sed gentium apostolus erat,nomen suum odiosum eis tacuit,ne præscripti nominis inuidia se-

Hierony. quentis vtilitatem excluderet lectionis.Sciens quoq; eorum superbiam,suamq; humilitatem ipse demonstrans sui ordinis dignitatem voluit antesesse nominando se apostolum, sed meritum sui officii tacens:superbis ipse humilis,non se Apostolum nominauit,ne superbi indignarentur.Quod vero hæc epistola maiore relucet facundia quam aliæ,sane mirandum non est,cum naturale sit vnicuique plus in sua,quam in aliena valere lingua. Cæ-

Hierony. teras enim epistolas Apostolus peregrino,id est Græco sermone composuit. Hanc autem scripsit Hebraica lingua,cuius sensum & ordinem retinens Lucas post excessum eius Græco sermone composuit.Non ergo est mirum si in hac tanto doctrinę fulget eloquio.Propul satis igitur calumniis aduersantium veritati,nullatenus ambigendum est,& hanc Pauli fo te epistolam,in qua intendit Christi eminentiam,& fidei sufficientiam,necnon legis insufficiētiā & inutilitatē ostēdere. Mod⁹ tractādi talis est,Primo proponit audiēda esse verba E
Christi,sicut pphetarū:& ampli⁹ cōferēdo eū pphetis,& præferēdo,qa in eo locut⁹ est de⁹, vt in pphetis,& maior,est in eis.Deinde cōmēdat eū alternatim secūdū vtrāq; naturā,humanā,s.& diuinam.postea comparat eum angelis & præfert,multa interserens de eius excellentia secundum vtranque naturam.Deinde comparat eum Moysi,& præfert: deinde multis rationibus & authoritatibus gratiam fidei vmbræ legis præferendam declarat,& sacerdotiū Christi Leuitico sacerdotio, & testamentum nouum veteri,eiusque sacrificium vnum multis illius sacrificiis præponendum ostendit:quia ibi vmbra,hic veritas:tandem ponit fidei descriptionem, eam multis testimoniis commendans. Circa finem vero moralem subdit instructionem.Primo igitur comparans eum prophetis,ait, Olim deus loquēs patribus in prophetis multifaria,vel multifarie,nouissime dieb⁹,istis locut⁹ est nobis in filio.Attende singula,& confer inuicem dicendo, Olim,ostendit quod non est nouum quod deus loquitur. Olim,ergo non nouiter Deus,qui est inuariabilis,& tunc & nunc

Loquens,iungit præsens cum præterito,quia quod tunc locutus est,& nunc loquitur, Patribus,antiquis qui in carne & cultu dei patres sunt nobis.& hoc In prophetis.Non enim ipsi ex se loquebantur,sed deus in eis.Non enim ex intellectu proprio loquebantur,nec humano ingenio reperiebant,dum ait, Patribus in prophetis,ostēdit eum locutū seruis per

Aug. super Ioannem. seruos.s.per prophetas tēpore promissionis.Tēpus enī constituit dominus promissis suis,& tēpus eis quæ promisit implēdis,promissionū tēpora habuerunt prophetas afflatos & im- F
pletos verbo dei vsq; ad Ioannem.ab illo autem vsque in finem,tempus est implendi quæ promissa sunt.Vnicus dei filius venturus erat ad homines assumpturus hominem,& per id futurus homo,moriturus,resurrecturus,ascensurus,sessurus ad dexteram patris,impleturus in gentibus promissa.Hoc ergo totum fuit prophetandum de illo,prænunciandum fuit eum venturum, vt non subito veniens horreretur,sed creditus expectaretur. Loquens,dico, Multifariam,id est multotiens,id est multis locutionibus,scilicet Abrahæ, Isaac,Iacob,& cæteris eisdem sæpe. Multisque modis,id est multis qualitatibus,quia modo per somnia,vt Danieli: modo aperta voce,vt Moysi: modo interiori inspiratione,vt Dauid.Vnde alibi dictū est,Ego visiones multiplicaui,& in manibus prophetarū assimilatus sum. Vel, Multifarie, id est multo & diuerso genere locutionis,vt per somnia vel per inspirationes,vel per apertas voces. Multisque modis,id est rerum diuersis mysteriis futura significans.Deus,inquam,loquens olim, Nouissime,i.in fine temporum. Vel, Nouissime,quia post hāc locutionē nō sequitur alia locutio In dieb⁹ istis,q.d.adhuc supersunt qui audierunt & viderunt. Locutus est,loquēs de præsenti vtitur præterito,quia idem ipse

Chrysosto. modo loquit qui olim locutus est.Itē attēde quod dicēdo Olim & nouissime. Aliud quiddā nobis insinuat,quoniam multo in medium tempore percurrente quando iam proximi eramus ad pœnam,quando omnia charismata quieuerant,tūc ampliores extitimus & digrio

A res,quod prudenter astruit,dicẽs, Nouissime locutus,deus, Nobis,filiis illorum patrum, ne aliud putetur nobis locutus quam illis quod poterat videri si alii loqueretur genti. Locutus est,inquam, In filio.i.per filium vnicum,qui maior est prophetis.Est em̃ domin⁹ prophetarum impletor & sanctificator prophetarum.Sicut em̃ propheta Christus est & dominus prophetarum,sic & angelus est & dominus angelorum.nam & dictus est magni consilii angelus,& Moysi dictũ est de deo.Suscitabo eum prophetã similẽ tui,si Christ⁹ nihil annunciaret,angelus non diceretur:si nihil prophetaret,propheta non diceretur.ex eo quod præsens annunciauit,angelus erat:ex eo quod futurum prædixit,propheta erat:ex eo quod verbum dei caro factum est,& angelorum,& prophetarum domin⁹,vnde & eum secundum vtrãq; naturam commendat,subdens, Quem constituit.Hic commendat eum secundũ humanam naturam,quia quãuis cum patre secundum diuinitatẽ omnia possideat,tamen secundum humanitatẽ recte dicitur hæres constitutus:secundum illud,Dabo tibi gẽtes hęreditatem tuam.& hoc est quod ait, Quem,Christum deus pater Constituit,iam immutabilem Hæredem vniuersorum.i.possessorẽ omnis creaturæ.Non iam portio domini tantum Iacob & pars eius Israel,sed omnes prorsus nationes mundi. Hæredis autẽ vtitur nomine,vt duo quædam per hoc astruat & ostẽdat.s.quod proprius sit filius,& quod donationis illi nulla contingat amissio.Dicendo ergo hæredem notat,quia filius est,& nunquam B perdit quicquam de omni dato patris,in hoc etiam quod dixit hæredem,humilitatis demonstrauit edictum.Deinde ad superiorẽ gradum altiorẽq; transcẽdit.subdens, Per quẽ, vt per verbum patri coęternum Fecit,non solum æterna.i.inuisibilia & immutabilia quæ minus nobis sunt nota:sed Etiam secula.i.visibilia & mutabilia. Attẽde qualiter hic duas rectas vias ingreditur,vna quidem reuocans nos a nefando errore Sabellii,alia ab Arrianicę impietatis errore,ne putetur pater vel vnicum non habere,vel extraneus a patre subsistere. Sunt enim quidam qui eum extraneum esse delirent , quod male visum est Arrio.alii qui non alterum patrem , alterum filium suppingere moliuntur : sed eundem aliquando patrẽ,aliquando filium.Integra ergo cõmonet ratione,& quia dei filius est,& quod non ab eo alienus existat. Qui cum sit splẽdor,hic secundum diuinam naturã cõmẽdat Christũ, ostendens eum coęternum & coęqualẽ patri,eiusdemq; cum eo substantiæ,sed alter in persona,hoc autẽ cum religiositate accipere debemus.& si quid absurdum forrasse occurrerit,ab acie mẽtis abigere,vbiq; siquidẽ religioso nobis opus est intellectu: maxime vero vbi de deo, vel loquimur aliquid,vel audimus,quia nec ad loquendum de igne,de deo,lingua sufficit, nec ad percipiendum præualet intellectus.Multa em̃ de deo intelligimus,quæ loqui penitus non valemus.Multa itẽ loquimur,quæ intelligere non sumus idonei. Verbi gratia.Quod vbiq; deus est,scimus & dicimus:quomodo autẽ vbiq; sit intellectu,non sapim⁹.Itẽ quod est incorporea quædam virtus quæ omnium est,causa bonorũ scimus:quomodo autem vel quæ C ista sit,penitus ignoramus.Sunt etiam quædam quæ dici non possunt quãuis mẽte capiantur,vt etiã ipsum Paulum videamus in quibusdam talibus quasi infirmari,& non integra proponentẽ exẽpla:sicut hic,cum ait, Qui cum sit splẽdor,&c.vtens in propriis nominibus,quia propria reperire non poterat,& rerum tẽporalium similitudine ad ostendendũ veritatẽ æternorum.i.patris & filii coæternitatẽ,quãuis tẽporalia integra collatione æternis comparari non possunt.In æternitate em̃ stabilitas est,in tẽpore autẽ varietas,in æternitate omnia stant,in tẽpore alia accedunt,alia succedunt.Quid em̃ possumus in creatura inuenire coæternum,cum in ea nihil inueniamus ęternum?Inuenis pattẽ ęternũ in creatura,& inuenio coęternũ filium:si autẽ inuenis æternum in creatura,sufficit ad similitudinẽ vt inueniam⁹ coęuum.Aliud est em̃ coęternũ,aliud coęuũ.Coęuos dicimus eos qui eandẽ habẽt mensurã tẽporũ,non alter ab altero tẽpore pręceditur,ambos tamẽ esse cœpisse dicimus.Et si poterimus in creaturis inuenire aliqua coęua,non tamẽ generãs & generatũ,sicut in trinitate generanti coęternũ vnigenitũ.In creaturis em̃ non ex eo tẽpore incipit generatum,ex quo generãs:in creatore vero non præcessit genitor genitum.Non possunt ergo comparari tẽporalia æternis integra collatione,sed tamẽ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coęua coęternis cõparari.Inueniamus itaq; coęua,nam de scripturis monemur ad has similitudines. Legimus enim scriptũde ipsa sapiẽtia,Cãdor est lucis æternæ.Itẽ,Speculũ est sine macula dei maiestatis.Ecce ipsa sapientia dicta est Candor lucis æternæ.i.imago patris & speculum.Hinc accipiamus similitudinem vt inueniamus coęua,ex quibus intelligamus co-

Aug. super Ioannem.

Chrysosto.

çterna,quia coçua in creaturis inueniri poterunt,vtens nominibus rerũ tẽporalium.Dixit, D
Candor est lucis æternæ,& hoc ait,Splendor gloriæ.Coçternus est em̃ patri filius,vt coçu⁹ est splendor igni:ex quo & est.Ignis em̃ lucẽ fundit,lux ab igne funditur.Quid em̃ a quo exi stat si quçramus.s.fulgor ab igne,vel ignis a fulgore,omnis anima mihi respondet.Voluit enim deus inseminare omni animæ initia intellectus,& sapiẽtiæ.Omnis ergo aĩa respon der,& nemo dubitat quod splẽdor de igne existit,non ignis de splẽdore.Ponam⁹ ergo ignẽ velut patrẽ,splendorẽ tanquam filium,quia iam prælocuti sumus nos coçua quærere in crea turis,per quæ coçterna in creatore astruamus.si lucernã accẽdere cupio:nõdum est ibi ignis nec splẽdor:mox autẽ vt accẽdero,simul cum igne & splẽdor existit.Da mihi ignẽ sine splẽ dore,& credo tibi patrem fuisse sine filio:dicta est a vobis vt potuit tanta res dici,illa tamẽ ineffabilia sint.Potest ergo semper esse generãs,& semper cum illo quod de illo est natum:er go filius dei secundum hoc dicitur, Splendor gloriæ,quod ei semper pater est,quod habet de quo sit:non secundum hoc quod prius esset pater,& postea filius:semper em̃ pater,semper filius de patre est:semper igitur filius natus,semper pater est,semper de illo imago.Ecce nõ potuisti coæterna inuenire in creaturis,& inuenisti coçua.quare proportione intelligis co æternum filiũ æterno gignẽti.quod em̃ est tẽporali coçuum,hoc est æterno coæternũ.Sed attẽde quod.s.cum in his.s.in igne & splẽdore sit coçuitas,nõ tamẽ est ibi omnimoda çqua litas,quia splẽdor qui funditur de igne,minus lucet,quam ipse ignis.Habẽt ergo ista simili tudinẽ,sed nõ omnimodam æqualitatẽ.Ideo dicit aliquis,talis est omnino filius ad patrẽ, E
qualis ad ignẽ splẽdor:nõ omnino,sed æqualitas omnimoda est hic.Ex aliorum em̃ propor tione temporalium quorum alterum est ex altero,& si nõ coçuum,tamẽ cõsubstãtiale filius patri cõsubstãtialis ostẽditur.Nascitur em̃ homo de homine,& equus de equo:nec est horũ alter alteri coçuus,quia natus ab eo de quo natus est tempore præceditur:sed tamẽ & ille ho
Aug.in eo. mo,& iste homo:& ille equus,& iste equus.i.eiusdẽ quç substãtiæ sunt,diuersa sunt tẽpore,nõ diuersa natura.Similiter & de deo patre,deus filius natus est.& cum sit ei coçternus,est etiã eiusdem naturæ:non minor eo,quia est deus de deo,vt homo ex homine natus,eiusdẽ sub stãtiæ est,& equus ex equo.Ecce aliud similitudinis genus est adductum,quid hic inuenit? quid laudatur?Certe æqualitas substãtiæ hic laudatur.Quid autem deesse? æqualitas tẽpo ris.In illo autẽ genere similitudinis quod dedimus de splẽdore ignis æqualitatẽ naturæ nõ inuenis,sed coçuitatẽ.Quid ibi laudas?Coçuitas.Quid deesse?æqualitas naturæ.Coniunge quæ laudas.In creaturis em̃ deesse aliquid quod laudas,in creatore nihil deesse potest: quia quod inuenis in creatura a creatore artifice pcessit.In primo genere similitudinis.i.in coç uis inuenis & laudas coçuitatẽ,pro coçuitate tribue deo coçternitatem,vt coçternus sit na tus ei a quo natus.De alio autẽ similitudinis genere tribue deo æqualitatem naturæ.i.çqua litatẽ naturæ quam laudas in homine,crede esse in eo qui fecit hominem,quod de homine natum est,homo est.& quod de deo natum est,non id erit quod ille de quo natum est? Totũ F
ergo quod laudabile est in creaturis quibus aliquid deesse simul est in creatore,cui nihil de esse:ibi tamen quæ inuenimus.i.homo & homo duo homines sunt.hic vero pater & filius vnus deus.Ideo Apostolus ait, Qui,filius est Splẽdor gloriç.s.patris.i.ex patre natus est ei coçternus,quia est lumẽ de lumine patrẽ reuelãs,& eiusdem est cum eo gloriç.i.essentiæ,
Ambrosius quia vnum & idem cum patre est,Pater em̃ est gloria,& filius idem cum eo: & eum notificãs homo factus,vt radius solẽ.Per splendorem em̃ & propinquitatẽ declarauit essentiç,& ostẽ dit quod nobis patrẽ insinuat,& quod animas nostras illuminat. Et,est Figura,vel chara
Chrysosto. cter substãtiç eius.s.patris.i.plena ostẽsio essentiç patris.i.consimilis per omnia cõsubstãtia lis,& in persona alius.per hoc em̃ quod dicit Figura substãtiç,aperte ostẽdit,quia fili⁹ per sonaliter,alter est quam pater,vt figura ab eo cuius est figura diuersa est:sed filius çqualis est patri,quia nec pater dissimilis:sicut ipse ait,Pater in me est,qui videt me,videt & patrem. Attẽde quod hçc nomina.s.lumẽ & gloria quandoq; ad diuinam naturam referuntur,quã doq; ad personã.& quando ad personam referuntur,modo ad patrem,modo ad filium refe runtur.Dicimus em̃,pater est lumen,filius est lumen : similiter pater est gloria,filius est glo ria.& hi duo vna gloria,vnum lumen,non duo:& dicitur filius gloria de gloria,sicut lumẽ de lumine,& principium de principio,& deus de deo:non tamẽ duo dii,sed vnus:non duo principia,sed vnum. Splẽdor,autem Et figura,sicut & imago proprie ad personam filii
Chrysosto. referuntur & relatiue dicuntur. Portansq;.Supra dictũ est,quia per ipsum fecit omnia,hic

A ei nunc summã authoritatis attribuit, ex eo quod cum authoritate cuncta gubernat. & continua. sicut enim ab eo creata sunt omnia, ita per eum immutabilem conseruantur. Creatoris autem omnipotentia causa est subsistendi omni creaturæ: quæ virtus si ab eis quæ condidit regẽdis aliquando cessaret, simul omnium rerum species & natura concideret. ideoq; dominus ait, Pater meus vsq; nunc operatur, & ego operor, per illud continuationem quandam operis eius qui simul omnia continet, atq; amministrat ostendens. In quo opere etiam sapientia ipsius perseuerat: de qua dicitur, Pertingit a fine vsq; ad finem for. & dis. o. sua. Deus ergo omnipotens incommutabili æternitate, veritate, voluntate, semper idem mouet per tẽpus creaturã spiritualẽ. mouet etiam per tempus & locum creaturam corporalem vt eo motu naturas quas condidit, amministret. Cum ergo aliquid tale agit, non debemus opinari eius substantiam quæ deus est tẽporibus locisq; mutabilẽ, siue per tẽpora & loca mobilẽ: cum sit ipse & interior omni re, quia in ipso sunt omnia: & exterior omni re, quia ipse est super omnia: & antiquior omnibus, quia ipse est ante omnia: & nouior omnibus, quia idẽ ipse est post omnia. s. post omnium initia. Ideoq; eius potestatẽ commẽdans apostolus ait, Et ipse filius est. Portans. i. continens & gubernans. Omnia verbo. i. solo imperio. Virtutis suæ. i. potentiæ & bonitatis suæ quæ non minor apparet gubernando quam creando. omnia enim continet bonitate, & maiestate sua. Et nota per simile dictum esse portans oĩa

Aug. in lib. senten. prosperi.

Aug. super Genesim.

Chrysosto.

B verbo, vbi. s. hoc enim dicendo facilitatem continendi voluit designare per metaphoram illorum, quæ sine vllo labore verbo vel digito mouent aliquid vel efficiunt: ita Christus molẽ creaturæ magnitudineq; sine labore continet & gubernat. Item, Attende quod cum hic dicat apostolus Christum omnia continere, supra dixit patrẽ per eum omnia fecisse, vbi ait, Per quẽ fecit, tanquam facere ipse non posset. si ẽm porrexisset pater dexteram, vel tanquam aliquod instrumentũ fuerit patris operantis: sed si ab eo gubernantur omnia, nonne ab ipso facta sunt? Non ergo vt tu hæretice suspicaris inaniter, tanquam aliquod instrumentum existit: neque per eum pater dicitur fecisse, tanquam ipse facere non posset: sed sicut dicitur pater iudicare per filium, quia iudicem genuit: sic etiam dicitur operari per filium, quia eum constat opificem genuisse. Si enim causa eius pater est, secundum quod pater est, multo amplius eorum causa est quæ per filium facta declarantur. Purgationem peccatorum! faciens, & cætera. Postquam ostendit eius excellentiam qua cuncta creauit & gubernat, humilitatis eius benignitatẽ hic commendat. Commonet enim nos crucis, mox & resurrectionis, & ascensionis, vbi ait, sedet, &c. hoc autem quod hic dicit iam ad nos pertinet quos a peccato purgat. q. d. Christus est splendor gloriæ & figura substantiæ, qui Cum, talis & tantus Sit, est etiam per humanitatem Faciens purgationem peccatorum, i. secundum humanitatem, crucis passionem & mortem pertulit, per quam a peccatis non Purgauit, &c. Sedet, postquam per naturam, & potestatem, & benignitatem Christum commen

Chrysosto.

C dauit, commendat eum per dignitatem. q. d. crucem sustinuit, vt nos a peccatis purgaret. & ipse qui ita humiliatus est, Sedet, id est quiescit & regnat sublimatus Ad dexteram maiestatis eius, id est ad æqualitatem patris: & locatus non in paradiso, vnde Adam excidit, Sed in excelsis, id est super omnia loco & dignitate. In excelsis enim dicens, non in loco concludit deum, sed ostendit hominem Christum omnibus altiorem & omnibus eminentiorem, sicut & per dexteram non dominum deformauit, sed similitudinem honoris demonstrauit. Consessus enim nihil demonstrat aliud, nisi honoris æqualitatem. Contemplare sapientiam Pauli, imo non sapientiam Pauli, sed spiritus sancti mirare gratiam. Non enim suam intelligentiam mente propria procreauit, sed spiritus sancti infudit. Attende ergo per quales apostolica sapientia eos subleuat gradus, & qualiter eos ad ipsum apicem pietatis adducit, vbi item antequam deficerent, & eos obscuritas occuparet, vide quomodo eos ad inferiora reuocauit. Quandoq; enim quæ sunt humilitatis eloquitur, quandoq; vero altiora insonat, nec semper in humilibus remanet, nec in excelsis perdurat: sed veluti quibusdã gradibus nũc ad altiora fastigia subleuatur, nunc ad inferiora declinatur. Sicut ẽm qui infantulum quempiam ad excellentiora vult paulatim sensimque subrigere, gradatim hoc facit ab inferioribus ad superiora conscendens: deinde cum sursum peruenerit, obscuritatibus ac defectionibus eum fatigari videns, post alta deponit eum ad inferiora quo respirare atque recreare animum valeat; post item cum refectus fuerit, ad alia alta sustol-

lit:ita circa Hebræos beatus facit Paulus,quos paulatim ad notitiam dei erigit,inter alta D
memorans humilia,vbiq; magistri sui vestigia sequẽs,nam & ipse sic faciebat. Aliquãdo q=
dem in altiora discipulos suos subleuabat,aliquãdo eos ad inferiora,ĩbecillitatis eorũ gra=
tia reuocabat, nequaquam eos prolixo tempore in altera parte permanere permittens:ita
in hac tota serie facit apostolus,prius em̃ alta commemorat,dicẽs, In filio,vbi propriꝰ in=
telligitur filius,qui est superior & excellẽtior vniuersis.deinde descẽdit ad humilia,subdẽs,
Quẽ constituit hęredem.Deinde ad alta redit,dicens, Per quẽ,postea ad altiorẽ omni=
bus gradum venit,dicẽs, Qui cum sit splẽdor.Deinde humilia loquitur, Purgationẽ pec
catorum faciens,inde ad alta narrando reuertitur. Sedet ad dexteram maiestatis. Tan=
to melior.Hic comparat Christũ angelis,& præfert eis.In Psalmo tamẽ ait,Paulo minꝰ mi
noratus est ab angelis.hic eisdẽ melior dicitur,& sicut illud secundũ humanã naturã,ita &
Chrysosto. hoc secũdũ diuinã dictũ esse posset intelligi,nisi adderet Effectꝰ,per quod aperit quod hic
loquit de eo secũdũ carnẽ.nã secũdũ hoc qđ patris substãtiæ cõsubstãtialis agnoscit,nõ est
factꝰ sed natꝰ.De eo ergo sermo versat secũdũ humanã naturã,secũdũ quã & minor fuit an
gelis passione,& maior ac melior etiã gratiæ plenitudine,de qua etiã ipsi angeli ad mensu
rã accipiũt.Ideo ait & ipse Christꝰ, Tãto melior.i.dignior Angelis,est Effectꝰ.i.euidẽ
ter secũdũ hominẽ factꝰ. Quãto differẽtius nomẽ.i.differentiorẽ honorificẽtiã q̃ ante.s.
Hęreditauit.i.firmiter habuit,quãdo resurrexit & ascẽdit.& qa hoc posset habere,& non E
præ illis.addit Præ illis.Nã dum mortalis fuit differẽs nomen habuit,qa angeli ministra=
Chrysosto. bant ei,postquam immortalis magis differẽs,qa honorabilior atq; pręclarior illis per om̃ia
extitit.ideoq; addit, Præ illis.vel, Hæreditauit.i.habuit Nomẽ differẽtiæ.& hoc Præ
illis.i.nomẽ valde differẽs a noĩe angelorũ,hoc est nomẽ qđ super omne nomẽ.s.deus,siue fi
Chrysos. lius dei.quod re vera dignius est illo quo illi dicunt angeli.i.nuncii.Filii em̃ nomẽ proprie=
tatem ostendit,non adoptionẽ:quia nisi esset proprius filius,non posset ex hoc apostolꝰ am=
plitudinem honoris asserere.proprius autem filius est de ipso patre genitus.si autẽ adoptio
nis gratia esset filius,non solum patre,sed etiam angelis minor esset. Cui em̃.q.d.vere præ
angelis nomen habuit. Cui em̃ angelorum,vtiq; nec etiam maioribus Dixit aliquando,
nec etiam postquam cõfirmati sunt quidam aliis cadẽtibꝰ.hoc.s. Filius,ecce nomẽ Meꝰ.i.
consubstãtialis non adoptiuus. Es tu,& vere,quia Ego hodie.i.æternaliter Genui te.ge
nui dicit ne nouum putetur.s.ne modo videretur incipere.Hodie dicit,ne præterita gene=
August. in ratio videretur quanquam enim possit etiam ille dies intelligi quo Christus secundum ho=
psal.ii. minẽ natus est,tamẽ quia hodie præsentiã significat,atq; in æternitate,nec pręteritũ quic=
quam quasi esse desierit,nec futurum quasi nondum sit,sed pręsens tantũ:quia quicquid ęter
num est,semper est.diuinꝰ accipit de sempiterna generatione sapiẽtiæ dei,quam fides syn
Chrysosto. certima & catholica pdicat.Ex his ergo verbis nihil aliud manifestat,nisi qa ex ipsa essen=
tia patris genitus est. Et rursus.De eodẽ Esaias ait ex psona patris, Ego ero illi.i.ad ho= F
norẽ illius in patrẽ. Et ipse erit mihi.i.ad honorẽ meum In filium.hoc & semper est.sed
ideo dicitur erit,quia ab omnibus id scietur in die iudicii.Quodam enim modo locutionis
Chrysosto. dicit scriptura rem esse vel fieri,cum innotescit.Potest tamen & secundum carnem hoc ac=
cipi dictum.Etenim caro communicat altioribus,sicut & diuinitas humilibus communica
Ambrosius re dignata est.De incarnatione igitur filii hoc dicitur quod ostenditur , ex eo quod dicit
Ero,significans futurum esse.Dicit ergo deus pater per prophetam, Ego ero illi.s.ho=
mini de virgine nascituro. In patrem:& ipse,qui nascetur Erit mihi in filium.Vnde an
gelus ad Mariam,Quod nascetur ex te sanctum,vocabitur filius dei. Et cum iterum in=
Chrysosto. troducit.Adhuc authoritate scripturæ aperit filium digniorẽ angelis.Et nota quod Chri=
stus aduentum suum carnalem exitum vocat,dicens.Exiit qui seminat,&c. Et item,Ego a
patre exiui,& veni in mundum. Paulus vero introitum vocat aduentum Christi , dicens,
Cum introducit.Assumptio ergo carnis,exitus & introitus appellatur,recte vtrique.Foris
em̃ eramus a deo,sicut qui sunt extra regales aulas in vinculis colligati,& qui habent apud
regem pro culpis aliquibus offensam.qui autem voluerit istis veniam impetrare,non primũ
ipsos in aulam regis inducit,sed ipse foras egreditur , ibique cum eis loquitur vsquedum
eos correctos reddat,& dignos efficiat, quo regis vultui præsentari mereantur , sic etiam
Christꝰ effecit.Egressus quippe ad nos.i.carnẽ sumẽs,& colloquutꝰ nobis cũ præcepta regis
innotuit.& sic nos a peccatis emũdãs,& ad deum cõuertẽs in aulam regalẽ velut mediator

A optimus introducit. Ideo exitus & introitus vocatur carnis suæ aduentus, de quo dicit, Et iterum introducit, scriptura, s. iterum introducẽdum dicit. Ideo ait, Iterum, quia sæpe di cit introducẽdum. Introducit, inquam, Primogenitũ, patris, i. ante omnes creaturas ge nitũ de patre secundũ deitatẽ In orbẽ terræ, quasi hęredẽ in possessionẽ, Et cũ introdu cit, dicit. Vel ita, & ipse pater. Iterũ introducit primogenitum in orbẽ terræ, i. visibilẽ car ne assumpta fecit apparere in mundo, qui ante inuisibilis erat in mundo, & ideo ait, Iterum quæ assumptio carnis dicitẽ exitus a patre, & introductio in hęreditatẽ vbi videtẽ adorari. Vnde addit, Et cum, introducit, Dicit & adorent. Vel ita, Et iterũ dicit, pater de eodẽ filio. Cum introducit primogenitũ in orbẽ terrę, i. cũ ostẽdit filiũ suũ. s. vsq; ad corda ho minũ ducẽdum per fidẽ, Quid dicit? Et adoreut eũ, Qui passus est & mortuus, Non enĩ de Chrysosto.
deo verbo ista dicuntur, sed de homine suscepto. Adorẽt, inquam, Omnes angeli dei, secũ dum humanitatẽ iubenẽ angeli adorare Christũ, ex quo eum tanto meliorẽ angelis demon strat, quãto seruis dominũ cõstat esse meliorẽ: ideo Christũ secundũ carnẽ iussit a cũctis an gelis adorari, dicẽs, Adorẽt eum omnes angeli dei, quod iussioni ei⁹ obtẽperãt. Et iterũ dicit, pater de filio, hoc Quidẽ ad angelos, pertinẽs. Qui, fili⁹, Facit spũs, cęlestes An gelos, i. legatos, Suos &, etiã Flãmã ignis, i. seraphin q sunt de ordine superiorum. Facit ministros suos. Quãuis enĩ nõ videam⁹ apparitionẽ angelorũ, abscõdita est enĩ ab oculis no Chrysosto.
B stris, & est in quadam republica magna imperatoris dei, tamẽ esse angelos nouimus ex fide, Augu. in psalmo.ciii.
& multis apparuisse legim⁹ & tenem⁹. Spirit⁹ autẽ sunt angeli, nec eo spirit⁹ sunt quo ange li cũ mittunẽ, fiũt angeli. Angel⁹ enĩ officii nomẽ est nõ naturę: nomẽ naturæ spirit⁹ est: ex eo quod est, spiritus est: ex eo quod agit, angel⁹ est: sic nomẽ naturæ est homo, nomẽ officii miles. Homo ergo fit miles, nõ miles homo: sic eos qui erãt spirit⁹ cõditi a creatore deo fa cit angelos mittẽdo nunciare quod iusserit. Et vtitẽ oĩb⁹ ad incõmutabile arbitriũ sentẽtiæ Aug. in lib.
suæ, siue bonis per eius gratiã, siue malis per propriam voluntatẽ. Ac per hoc voluntas dei de trinit.
est prima & summa causa omniũ corporaliũ specierũ atq; motionum. Nihil enĩ visibiliter fit & sensibiliter, quod non de interiore inuisibili atq; intelligibili aula summi imperatoris, aut iubeaẽ, aut pmittaẽ secũdũ ineffabilẽ iustitiã. Vel ita distingue, vt angeli dicanẽ quãdo Ambrosius
leuia nũciare mittanẽ: quãdo vero mittunẽ ad vindictã, dicunẽ ignis ardens, i. seraphin. & hoc est qđ ait, Facit spirit⁹ angelos suos, cũ lęta & lęuia nunciãt. Et ministros suos, sicut Flãmã ignis, dum ad exercitiũ vindictę mittit, vt in Sodoma, & in aliis plurib⁹ locis. Et sicut secundũ literã fit in creaturis, sic in ecclesia figuratę fit: vbi spirit⁹, i. spũales facit ange los suos, i. nuncios verbi sui, & ministros suos flãmã ignis, quia ministri ecclesiæ etiã ignis Ambrosius
sunt, dum spiritu feruent, & vitia nostra vrunt. Fœnũ etiã tuum incẽdunt, i. vitia tua curãt Augustin⁹
ministri dei qui prædicant verbum dei.

C Ad filium autẽ, Thronus tuus deus in seculũ seculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiã & odisti iniquitatem, ꝓpterea vnxit te deus deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Et tu in principio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes vt vestimentum veterascent. Et velut amictum mutabis eos & mutabuntur.

Ad filiũ autẽ. Hic p dignitatẽ simul & potestatẽ cõmẽdat Christũ, q. d. illud ptinẽs ad an gelos dixit. Hoc autẽ ptinẽs Ad filiũ, ait dñs p ꝓphetã, O De⁹, fili, Thron⁹ tu⁹, i. regnũ vel iudiciũ: de quo in euãgelio, Omne iudiciũ dedit pater filio, i. regia dignitas, vel iudicia ria sedes, Permanet in seculũ seculi, q̃a & semper regnabit, & nouissimũ iudiciũ semper sta Ambrosius
bit. Vnde in euangelio. Ibũt hi in ignẽ æternũ, & illi in vitã æternã, & merito permanet thronus tuus, Et, i. quia Virga regni tui, i. regimen & disciplina, qua bonos regis, & ma los percutis, vel conteris Cum virga ęquitatis, i. regula directa & inflexibili, quæ alibi di citur virga ferrea, per quam prauitate distortus si ei hęrere velit, dirigitur. Dilexisti, q. d. Itẽ ideo merito permanet thronus tuus, quia Dilexisti, ex amore, Iustitiã, i. omne bonum, Et, cõtra Odisti iniqtatẽ, i. oẽ malũ: nõ simul vtraq; tibi sint, sed alterũ diligis & ample cteris, alterũ vero odis & ꝑsequeris, & Propterea, s. vt hęc tibi esset, i. vt diligeres iustitiã & odires iniqtatẽ. Vnxit te, vel ꝓpterea, s. q̃a dilexisti iustitiã & odisti iniqtatem. Hoc præ

mium inde datum est.s. Deus,deus tuus.s.pater per se,non per ministros vnxit te secun- D
dum hominem,quia deitas nullo indiguit.Nota quod repetitur deus ex magna dilectione,
vel secundum August.Alter casus est vocatrix,alter nominatrix,vt sic dicatur,O Tu deus,
fili Vnxit te deus tuus.s.pater.in latino putatur idem casus nominis repetitus,sed in gr ę
co euidentissima distinctio est,qua alter nominatrix,alter vocatrix intelligitur.O tu Deus
vnxit te deus,vngitur deus a deo.Quis est ergo deus vnctus a deo?Christū intellige.Chri
stus em̄ dicitur a chrismate.Chrisma em̄ Gręce,Latine dicitur vnctio.Hoc nomē Christus
Ambrosius vnctionis est,nec vngebantur alibi reges & sacerdotes,nisi in illo regno Iudęorum.Per hoc
ergo quod dicit eum esse vnctum regē,& sacerdotē significat,vnctus ergo est deus a deo,&
ipse deus vt vngeretur,homo erat.Ita homo erat vt deus esset,ita de⁹ erat vt homo esse nō
Augustinus dedignaretur.Deus ergo vnctus est,quia homo deus.Sed quo oleo?non nisi spirituali.vnde
subdit.Vnxit,dico, Oleo lętitię,vel exultationis,quia immunis fuit a peccato.vnde & cō
Augustinus contra Maximinum. scientia hilaris fuit ei.Vnxit ergo eum deus pater,non visibili & corporali oleo,sed spiritu
sancto,quem scriptura nomine olei exultationis figurata,vt solet,locutione significat.Hac
vnctione filius qui sic homo factus est vt maneret deus,plenus erat spiritu sancto,vt in euan
gelio legitur.Iesus autē plen⁹ spū sctō reuersus est a Iordane.Ideo addit, Præ participib⁹.i.
Aug. super Ioannem. præ omnibus sanctis.Participes em̄ eius sunt omnes sancti,sed ille singulariter sanctus san
ctorum,singulariter vnctus,singulariter vnde omnes Christiani vnguntur. Et tu in prin- E
Ambrosius cipio,post humanitatis excellentiam iterum redit ad æternitatē filii ostendendam vtēs au-
thoritate prophetæ,qui de filio & ad filium ait.ita Et tu,o Domine,fili dei in principio
rerum.i.antequam res essent. Fundasti,terram ad literā.Ideo dicit in principio,quia crea
tor ante creaturam extitit sine vllo initio.q.d.noui æternitatem tuam qua præcedis omnia
quæ fecisti.qui dixisti,Ego sum qui sum,& Cæli,simul cum terra, Sunt opera manuū tua
rum.hoc ita dicit,quasi specialiter in eis operatus sit.Manus autem est virtus iussionis.i.po
tentia voluntatis,qua vt voluit facta sunt opera. Ipsi autem,cæli.s.aerei Peribunt,ab eo
quod sunt dum immutabuntur creaturæ in melius.Nouissimi em̄ cæli qui per diluuiū perie
runt:sicut Petrus ait,Igne peribunt.exercuit em̄ aqua,& totam istam capacitatē vbi aues vo
litant occupauit,ac sic vtiq; cæli perierunt,propinqui terris.De cælis ergo vnde dicit̄ aues
cæli,non est dubium quin diluuio perierint,& igne perituri sint.De superioribus autem cæ
lis cælorum,vtrum & ipsi perituri sint igne,quæstio est & disceptatio scrupulosior inter do
ctos,& erit incendium mundi non incendens sanctos dei.Quod em̄ fuit caminus ignis tri
bus pueris,hoc erit ardens mundus iustis in trinitate signatis. Tu autē,q.d.cæli mutabū-
Ambrosius tur. Tu autem permanebis,hoc dicit:vt sicut ætern⁹ esse ostēditur,quia est ante omnia:sic
ostendatur,quia permanet idem post mutata. Et omnes,siue cæli aerii,siue terra, Vete-
rascent vt vestimentum.i.sicut humana corpora longæuitate veterascūt.Corpus em̄ huma-
num,quasi vestimentum animæ est.Veterascere autem dicitur illud quod more vestis pau- F
latim consumitur,sicut caro humana quæ tamen in melius immutabitur,sic cæli meliorem
formam recipiēt. Et mutabis eos.s.cælos. Velut amictum,per hoc significat mutationē
Augustinus cæli.Vnde Ioānes in Apocalypsi,Vidi nouum cælum,& nouā terrā.Et recte cælos amictui
comparat,quia terrā cingunt.Tam facile em̄ mutat deus cælos,sicut amictus extenditur &
plicatur:& post mutationē,sic manebunt cæli.Vnde subdit, Et mutabunt̄.i.mutata sic per
manebūt,quia facta dei iam sub æternitate stabunt,nec ad corruptionē reuertentur.

Tu autem idem ipse es,& anni tui non deficient.Ad quem autem angelorum dixit aliquando,Sede a dextris meis:donec ponam inimicos tuos,scabellum pedum tuorū?Nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministeriū missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis?

Tu autē,o fili dei, Idē ipse es.i.immutabilis es,contra hoc quod supra dixit veterascūt.
Et anni tui non deficient.i.æternitas tua non deficiet.contra hoc quod dixit peribūt. Et
est sensus,Tu non mutaris nec deficis,quod ad filium dictum est,ac per hoc etiam deo filio
cōuenit dicere,Ego sum qui sum.Et item,Ego dominus & non mutor:quod tu hęretice,ideo
soli patri assignasti vt filius in substantia sua crederetur esse mutabilis,tanquam ita suscepe
rit hominem vt in hominem verteretur.Hanc tantam blasphemiā non emēdabis,nisi cre-
dideris in assumptione hominis accessisse filio quod non erat,& non decessisse vel defecisse

A quod erat. Vel mystice totum potest legi, & diriguntur verba ad patrem, vbi tamen & filius commendatur, q.d. vnxisti pater filium, & Tu, o Domine, pater a quo vnct⁹ est filius, In principio, i. per filium tuum qui est principium de principio: secundum quod ipse ait in euāgelio, Ego principium qui & loquor vobis. Fundasti terram, i. stabilisti ecclesiā populorū, s. minores in ecclesia, Et cæli, i. maiores vt apostoli. Sunt opera manuum tuarum, quia in eis quasi specialiter operatus est, plura eis conferendo, Et ipsi cæli peribūt, i. morte destruētur, & quicquid ex se destruetur. Tu autē, in illis Permanebis, i. iustitia tua, & quæ in eis operaris permanebunt. Et omnes, s. maiores & minores, Veterascent, i. paulatim corrūpentur. Sicut vestimentum, i. secundum vestimentum, i. secundum corpus quod animam quasi vestimentū circundat. Et mutabis eos velut amictū, i. secundum corpus quod mutabis immortalitate: non tale erit quale fuit, ita peribunt cęli & mutabuntur secundum corpora, & non tantum secundum corpus, sed etiam secundum animas mutabuntur quæ tunc gloriosiores erūt. Tu autē idem ipse es, in eis per filium tuum, i. immutabili specie eris in eis per hoc quod filio crediderunt. Et anni tui non deficient, in eis, i. æternitas tua. Ad quem autem, iterum de gloria humanitatis agit, q.d. non solū per præmissa ostendit Christus maior angelis: sed etiā per hoc, quia pater Dixit ei, sede, i. victor, quiesce & iudica, A dextris meis, i. in potioribus meis, & mihi secundum diuinitatē æqualis. Ecce victori filio confessus offertur a patre. Sede, dico, Quoadusq; inimicos tuos ponā, quod fit quotidie dū aliqui conuertuntur, hoc & si paulatim agit, indesinēter tamē agit, Scabellum pedum tuorum, i. plene tibi subiectos. Per hoc enī quod ait scabellum pedum plenā subiectionē significat. Vel per pedes intelligitur humanitas Christi quæ inferior natura est in illo. Et est sensus, Donec ponam inimicos tuos, scabellū pedū tuorū, i. sub humanitate tua vt ipsam reuereant, & super se sentiāt. Vel, Sede quoadusq; ponā, i. æternaliter, sicut æternaliter Ponam inimicos tuos, scabellū pedū tuorū, i. subiectos potētiæ diuinitatis. Per pedes enī stabilitas æterna significat, quę quasi vestigiis positis virtute omnipotētię cōsistit. Ad quē autē angelorū dixit hoc aliquādo, nulli hoc dixit, q a Oēs spūs sunt, ex officio Amministratorii, filii: missi actualiter, In ministeriū, quæcūq; placet filio, tamē semper assistūt ei q vbiq; est. Missi, dico, Propter eos qui capiēt hęreditatem salutis, i. propter homines quibus promittitur hęreditas ęternę vitę, quibus licet minoribus imperio Christi seruiunt. Et nonne ita est: est vtiq;. Intellige igitur quantus honor nobis existit, vt ad nos sicut ad amicos ministros angelos suos destinet deus. Quāuis enī multum intersit inter angelos & hoīes, propinquos tamen eos nobis fecit, quia nostræ saluti student, propter nos discurrunt, nobis suo funguntur officio. Hoc est opus angelicum angelicę functionis officium, vt omnia fiant pro salute proximorum, magis autem hoc est opus Christi, quia angelis nobis superioribus præcepit ad nostram salutem suum exhibere ministerium.

Augustinus

Ambrosius

B

Ambrosius

Chrysosto.

C

CAPVT II.

Ropterea abundantius oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est infirmus, & omnis pręuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem? Quæ cum initium accepisset enarrari per dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata est: contestante deo signis & portentis & variis virtutibus, & spiritus sancti distributionibus, secūdum suam voluntatem. Non enim angelis subiecit deus orbem terræ futurum, de quo loquimur.

Propterea, postq̄ locutus est de filio dei multa quæ ad eius commendationem valēt, hortatur eos quibus scribit vt diligenter animaduertant & custodiant ea quæ per illum annunciata sunt eis, & ad hoc tendunt omnia præmissa, q.d. quia Christus maior est prophetis & angelis, Propterea oportet nos abundāti⁹ obseruare ea quę audiuim⁹, a filio dicta in euangelio, quam quæ de lege, vel de aliis a prophetis, vel angelis dicta sunt qui ministri legum fuerunt. Nomē tamē legis obticuit, quia in astructione sua quam in prætoribus facit, mani-

Chrysosto.

feſtum hoc facit.& quaſi quis quęreret,quare magis oportet?ſubdit, Ne forte pereffluamus D
id eſt ęternaliter puniamur. Fluimus per pœnas mortalis naturæ,effluimus peccata adden-
do,pereffluimus in æternã damnationẽ.Hinc ſuadet verba Chriſti audiẽda per pœnã quæ
erit negligẽtibus. Si eñ,quod puniemur ſi non obſeruamus verba Chriſti,probat per mi-
nus.ſ.per verba quæ dicta ſunt ab angelis quæ ſunt minus digna quam verba Chriſti,q.d.
dico ne forte pereffluamus quod vtiq; erit. Eñ.i.quia, Sermo dei qui per angelos dictus
eſt,ad Moyſen,& ad cæteros. Factus eſt firmus.i.verus,vt lex per miracula & minis & pro-
miſſis cõfirmata eſt,in qua tamen non erat ſalus. Et omnis præuaricatio,quod eſt contra
vetita facere. Et inobedientia,quod eſt præcepta dimittere. Accepit iuſtam retributio-
nem.ſ.quantum meruit.i.ſecundum quod meruit, Mercedis,vt pro qualitate factorum ſit
qualitas pœnę. Attende ſingula verba, Omnis præuaricatio,dicit vt oſtẽdat quod pro ſin
gulis peccatis ſit reddenda pœna:ac ſi diceret,non ſolum omnis præuaricator punietur qui
multorum peccatorum reus eſt,ſed pro omni præuaricatione vel inobediẽtia ſuam recipiet
Chryſoſto. pœnam. Iuſtam,dicit ne putetur petire iuſtitia per miſericordiam.Quod vero ait, Re-
tributionẽ,hoc ad pœnæ quantitatẽ refertur ,quæ æqualis peccato erit:quia ſecundũ quod
maius vel min⁹ eſt peccatum,maior vel minor erit pœna,quod vero ait, Mercedis,hoc ad
qualitatẽ pœnę refertur,vt qui libidinis igne perierit,igne cruciertur. Quomodo,q.d.& ſi
ſermo angelorũ factus eſt firmus,& ſi omnis præuaricatio punit, Quomodo nos,quibus ſi E
lius dei ipſe gratia per quam ſalus eſt,locutus eſt, Effugiemus,gehẽnã. Si neglexerimus,
ſaltẽ quod minus eſt quam præuaricari. Tantã.i.indeficientẽ. Salutẽ, in euãgelio factã,
nõ rãta erat in veteri teſtamẽto.Ibi eñ ſermo,hic vero ſalus eſt Quæ cũ,&c.Oſtẽdit hic
inexcuſabiles eſſe illos qui contẽnunt ſalutẽ.i.Chriſti ſermonẽ qui eſt cauſa ſalutis.q.d.non
effugiemus ſi neglexerim⁹ ſalutẽ. Quæ,ſalus, Cũ accepiſſet initiũ,nõ cõſtitutionis,quia
ab æterno erat,ſed enarrandi.& hoc Per dominũ,angelorũ.ſ.Chriſtũ,vnde alia editio ſic
Chryſoſto. habet.ſ.per Chriſtũ,non longe poſt initium narrationis, Ab eis.ſ.apoſtolis, Qui audie-
runt,ab ipſo ore Chriſti, Cõfirmata eſt in nos.ſ.Iudæos.Quomodo? Deo cõteſtãte,au-
thoritati apoſtolorũ.per quæ Signis,minoribus,vt eſt morbos depellere,quod medici poſ
ſunt: Et portẽtis,maioribus quæ cõtra naturã fiunt: Et variis virtutibus,quæ non fiunt
præter naturã.Vel de virtutibus animi dicit.ſ.quod caſti ſunt & humiles illi qui prædicãt,
& cætera huiuſmodi habẽt. Et ſpiritus ſancti diſtributionibus,quia aliis genera linguarũ,
aliis alia dona dabat.Per hæc affluẽtiã ſignificat gratiarũ quæ nõ erat apud antiquos,neq;
tanta ſigna,neq; tam diuerſa prodigia.per quod oſtenditur quod nõ ſimpliciter eſt eis credi
tum,ſed per ſigna & prodigia.ideoq; dum credimus,non illis,ſed deo nos credere declarat.
Diſtributionibus,dico,factis,non ſecundũ meritũ hominũ,ſed Secundum ſuã,ipſius ſpiri-
tus ſancti, Voluntatẽ.i.ſecundum placitum ſuæ miſericordiæ.Vnde alibi,hęc oĩa opera-
tur vnus atq; idem ſpiritus diuidens ſingula prout vult. Non eñ,dixit negligẽtes dignos F
eſſe pœna qui contẽnunt gratiam per apoſtolos,& miracula,& dona confirmatam.hic di-
cit Chriſtum eſſe potentẽ vindicare,& ſuos per paſſionẽ mortis ſaluare,q.d.vere non effu-
giemus ſi neglexerimus ſalutẽ Chriſti,cum pro ſermone angelorum non obſeruato puniti
ſunt Iudæi. Quia,filios Subiecit deus orbẽ terrę,quod Non,fecit Angelis, quorũ mini
ſterio,& ſi multa fiunt in orbe,oĩa tamẽ ſpectãt ad imperium.ſed hoc.ſ.vt ſubiiciatur, Fu-
turum eſt ei de quo loquimur.i.Chriſto.& hoc eſt quod ait,Orbẽ,dico,futurum ſubiectũ ei
De quo loquimur,ſcilicet Chriſto. Vel ita, De⁹ ſubiecit,non angelis,ſed filio. Orbem
Chryſoſto. terræ futurum.ita hic dicit futurum,ſicut alibi dixit, Qui eſt forma futuri:de Adam &
Chriſto loquens , & reſpectu temporum Adę futurum ſecundum carnem Chriſtum dicit,
ſic etiam nunc futurum orbem dicit quantum ad Chriſtum . Futurus quippe erat orbis
quantum ad filium dei qui ſemper erat,& ne de altero orbe diſputare intelligeretur , ad-
dit, De quo,orbe Loquimur. Hoc addit ne mentem auditoris errare relinqueret , dum
alius quæreretur orbis.Hunc ergo orbem futurum non angelis,ſed Chriſto ſubditum di-
cit,quod comprobat authoritate Dauid,qui futura quaſi præterita refert:vtpote admiſ-
ſus diuinis conſiliis vbi omnia etiam futura ſunt facta: ſecundum illud Eſaiæ,Qui fecit
quæ futura ſunt:ſed præſtat vt de Chriſti humilitate ne per ea dubitetur de exaltatione:
& non tantum de humilitate Chriſti,verumetiam & totius generis humani:oſtendens ho
minem per ſe miſerum & abiectum,ſed per dei gratiam exaltatum. Vnde ſubdit.

A Testatus est autem in quodam loco quis dicens. Quid est homo quod memor
es eius? aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab
angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum
tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius. In eo enim quod omnia ei subiecit, ni-
hil dimisit non subiectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei.

Testatus est autẽ.q.d.nõ solum ego hoc dico,sed etiam hoc idem Testatus est quis.s.no
tus,egregius prophetarũ excellẽtissimus.s.Dauid. In quodam.s.noto nobis nõ abscõdito
Loco,scripturæ sacræ in Psalmo.s.viii. Dicẽs,Quid est homo,cum despectu legẽdũ est,
Quod memor es eius,aut filius hominis,&c.Distat inter hominẽ & filiũ hominis quod
innuit disiunctio.Oĩs eñ filius hominis homo,sed nõ oĩs homo filiꝰ hominis potest intel-
ligi.Adam eñ homo fuit,sed nõ filius hominis.sic homines dicuntur qui portant eius ima
ginẽ:qui autẽ portant imaginẽ Christi,filii hominũ potius appellant̃,& ille verꝰ homo di-
citur,& iste nouus.Homo igitur hoc loco terrenus est,filius autẽ hominis cælestis est,& ille
longe seiunctus est a deo,hic autẽ præsens est deo,& ideo illius memor est tanquam in lon-
ginquo positi.hunc visitat quẽ vultu suo.i.gratiæ suæ præsentia illustrat.Despectiue itaq;
Homo.s.peccator terrenus.Quid est,quantũ ad hoc Quod eiꝰ,quasi longe positi. Me- Augustinus
B mor es,tẽporalẽ præbendo salutẽ qua saluas homines cum iumẽtis: Aut filiꝰ hominis.i.ho
mo spiritualis,& cælestis. Quid est,quantũ ad hoc, Quoniã eum,quasi infirmum Visi
tas,præsentia gratiæ,& non solum homini filius indiguit visitari,sed etiam dei filius,quia
Minuisti.s.dei filium.Vel ita,vt per hominem intelligantur boni.præcipue qui ante ad-
uentum Christi fuerunt,per filium hominis Christus,& legitur itẽ cum despectu hoc mo-
do, Homo,bonus ac iustus. Quidẽ.q.d.despectꝰ,fragilis,peccator,quãtũ ad hoc Quod Ambrosius
memor eius es.Memor est deus hominis quando peccata dimittit, Aut filius hominis,iam
surgit.i.a mẽbris ad caput ascẽdit,cum ait, Filius hominis.i.Christus,qui non ex duobus
hominibus,sed de virgine natus est. Filius,inquam, Hominis,quid est quantum ad hoc,
Quoniã visitas eũ.i.hominẽ per ipsum filium hominis,quasi per medicũ infirmũ?Nota
verborũ proprietates supra dixit, Memor,vbi agit de iustis qui fuerũt ante Christi aduẽ-
tum,quorũ quasi memor fuit quãdo patriarchis de cælo misertus.Hic autẽ ponit, Visitas,
vbi agit de incarnatione,cum verbũ caro factũ est,cũ medicus ad infernos venit. Minui
sti.q.d.per filiũ hominis,i.Christũ,visitas hominẽ,& Eũ,tamẽ,i.Christũ, Minuisti. Vel
ita vt per hominẽ & filiũ hominis intelligat̃ Christꝰ homo,cuiꝰ fuit deꝰ memor in conce-
ptione donando immunitatẽ peccati,& visitauit in resurrectione dando gloriã immortali
tatis,& legit̃ ammiratiue hoc modo, Homo,Christus. Quidẽ.s.quã magnũ quid & di-
gnũ per hoc Quod memor es eius,faciẽdo eũ immunẽ a peccato. Aut.i.&, Filius homi-
C nis.s.idẽ ipse Christꝰ q est homo de homine,vt deꝰ de deo. Quid est.s.secũdũ quã excellẽ-
tissimũ.quid per hoc, Quoniã visitas eũ,resuscitãdo. Minuisti.q.d.visitasti Christũ ho-
minẽ,& p hoc indiguit visitari,quia tu Minuisti eũ,per passibilẽ naturã.Minoratꝰ eñ est
dum se exinaniuit formã serui accipiẽs:ergo propter ipsam infirmitatẽ carnis quam dei sa
piẽtia gestare dignata est.& passionis humilitatẽ recte dicit̃, Minuisti ab angelis,qa mor
talis & passibilis,sed Paulo minus, quia etsi passibilis,tamẽ imperabat angelis,& quia sine
peccato erat:sed post ad similitudinẽ triumphantis, Coronasti eum.i.vndiq; circundedi-
sti. Gloria,In resurrectione & ascensione. Et honore.i.in cõcessu patris.Vel, Gloria.i.
claritate immortalitatis. Et honore,quod sibi flectitur omne genu. Et constituisti eum,
vt stabilẽ. Super opera.sed addit, Manuũ tuarũ.i.super digniora etiã opera.i.super ho-
mines & angelos quæ per excellentiã dicuntur opera manuũ.& nõ solũ constitutus est super
opera vt dignior,sed etiã Oĩa subiecisti sub pedibꝰ eiꝰ.i.potestati eius & dominio vt ado
rẽt illũ & vereant̃.Posset eñ superior esse,& tamẽ oĩbus nõ dñari.Ideo ait, Subiecisti oĩa
sub pedibꝰ eiꝰ.nulla eñ creatura erit nõ subiecta,cui primates vt ita dicã spũs subiiciunt̃.
In eo eñ,vel autẽ,exponit sensum Dauid pphetę quẽ ĩ pdictis verbis habuit,q.d. Dauid
ait,Oĩa subiecisti. In eo autẽ,quod scriptura Subiecit ei oĩa.i.subiecta ei ostẽdit oĩa nihil
dimisit. Nõ subiectũ ei.i.nihil excepit de oĩbꝰ.dũ eñ dicit oĩa nec terrena excipit,nec cę
lestia.Vel ita cõtinua secũdũ literã q̃ habet Eñ.q.d,bene dico orbẽ terrę futurũ subiectũ
Christo,qa In eo,qđ scriptura dicit, Ei oĩa sub,i.dicit ei subiecta esse oĩa. Nihil dimi.nõ

ſubiectum,non mutatur ſentẽtia:quam eandem ſentẽtiam alia etiam litera confirmat quæ D
eſt, In eo em̃ quod dicit omnia ſubiecit,nihil dimiſit ei non ſubiectũ.Nunc autẽ.q.d.ſcriptura dicit,omnia ſubiecisti,ſed tamẽ nondum omnia ſubiecta ſunt ei,& ideo cõgrue ſupra dixit orbem futurum ſubiectum.& hoc eſt quod ait, Nunc autẽ.Et ſi ſcriptura dicat oĩa,
Tamẽ necdum videmus omnia ſubiecta ei,voluntate quæ ſubiicienda ſunt . quotidie em̃ aliqui ſubiiciuntur ei,ſed nõ omnes qui ſubiiciẽdi ſunt ſubiiciẽtur,donec in iudicio.Diſtingue cum ait, Nihil dimiſit non ſubiectum.hic vniuerſalẽ ſubiectionẽ.ſ.ſiue voluntariam, ſiue neceſſariam deſignat.Cum vero ait, Necdum videmus,&c.hic tantum voluntariam fideliter credentium in eum.

Eum autem qui modico quam angeli minoratus eſt,videmus Ieſum propter paſſionem mortis gloria & honore coronatum,vt gratia dei pro omnibus guſtaret mortem.Decebat enim eum propter quem omnia,& per quẽ omnia,qui multos filios in gloriam adduxerat,auctorem ſalutis eorum per paſſionem conſummari.Qui enim ſanctificat & qui ſanctificantur,ex vno omnes.

Eum autẽ,q.d.necdum videmus omnia ſubiecta ei,ſed tamẽ pars prophetiæ iam impleta eſt,quia Videmus eum,&c.in quo conſtat quod cõplebitur alia,& ideo nec doleatis de aduerſis. Eum,inquam, Qui modico minoratus eſt quam angeli,videmus,iam Ieſum.i. B
ſaluatorẽ,& Coronatũ gloria & honore.hoc vtiq; merito.ſ. Propter paſſionẽ,non qualibet,ſed Mortis.Hic iam incipit oſtẽdere,nõ ꝑ potẽtia tantum vel vltione verba Chriſti eſſe audiẽda,ſed ꝑ dilectione qua dilexit nos,vt ꝑ nobis moreret.Vnde addit, Vt gratia dei,&c.Vel ita lege, Videmꝰ eũ iam Ieſum,& coronatũ gloria & honore,q modico quam
Auguſtinus contra Maximinum. angeli minoratꝰ eſt,nõ ſecũdũ naturã humanę mẽtis,ſed Propter paſſionẽ mortis.Maiores qdẽ angeli poſſunt dici hoĩe,qa maiores ſunt hominis corpore,maiores ſunt & animo, ſed in eo tantũ quod peccati originalis merito corruptibile corpꝰ aggrauat ipſum animũ. Natura vero humanę mẽtis qualẽ Chriſtus aſſumpſit quæ nullo peccato potuit deprauari, ſolus maior eſt deus.Propter quid ergo modico quam angeli minoratus dicatur,aperuit cũ ait, Propter paſſionem mortis,Minor ergo angelis fuit,nõ propter naturam hominis,ſed propter paſſionẽ mortis.natura vero hominis quæ mẽte rationabili & intellectuali creaturas cęteras antecedit, deus ſolus eſt maior.Minor ergo angelis fuit corpore,nõ mẽte.Quod autem videtur tibi nihil magnum de deo patre dici,ſi forma ſerui maiorem qua maiores videntur angeli,non recte cogitas,nec attendis quem locum habeat in rebus humana natura quæ condita eſt ad imaginem dei,cui tamen iniuria facta non eſt.Cum Chriſtus dice-
Auguſtinus bat,Pater maior me eſt,qui non carni ſuę ſolum,ſed etiam mẽti quam gerebat humanę deũ patrem præferebat:quæ tota ſine dubio forma agnoſcitur ſerui,quoniam ſeruit tota creatura creatori. Vt gratia dei,q.d.minoratus eſt ab angelis,& hoc ideo Vt gratia dei,i.ipſe E
qui eſt gratia dei,quia gratis dat,vel quia gratis datus eſt nobis, Guſtaret mortẽ.Vel ita, vt ſit ablatiui caſus hoc modo, Vt gratia dei.i.per gratiã dei qua homo nõ meruit. Ipſe
Chryſoſto. guſtaret,ꝓprie dixit guſtaret,quia amara eſt mors,vel quia cito tranſiit.Breue nãq; interuallum in illa faciens confeſtim ſurrexit,ſicut qui guſtat breuiter experitur. Guſtaret,dico, Pro oĩbus.ſ.prædeſtinatis qui per eius mortẽ redempti ſunt & ſaluati.Vel Pro oĩbꝰ, hominibꝰ generaliter mortuꝰ eſt,qa oĩbꝰ preciũ ſuffecit.Ideo ꝓprie dixit Pro oĩbꝰ,qa non ꝑ fidelibꝰ tantũ,ſed ꝑ mũdo vniuerſo mortuꝰ eſt.& ſi em̃ oẽs nõ credũt,ipſe tamẽ qđ ſuũ eſt impleuit. Decebat em̃.q.d.minoratꝰ eſt Chriſtꝰ vt guſtaret mortẽ,quod cõueniẽtiſſimum erat. Decebat em̃ eũ.ſ.deũ patrẽ propter quẽ glorificãdum oĩa facta ſunt,& per quẽ authorẽ Oĩa,facta ſunt, Qui multos filios,adoptiuos Adduxerat.i.adducẽdos præuiderat In gloriã,æternã decebat Cõſummare.i.perficere in gl'ia beatitudinis,quod incepit in reſurrectione quãdo ĩmortalitatis gl'ia ſublimatꝰ eſt,& auctũ eſt in aſcẽſione quãdo aſcendit ad dexterã patris:& perficiet in iudicio quando ei oĩa ſubiicientur,& erit omnia in omnibꝰ. Decebat,inquam,eum conſummare Auctorẽ ſalutis eorũ,filiorũ.i.Chriſtũ qui eſt filiꝰ per
Chryſoſto. naturam,cuiꝰ cohæredes erimꝰ qui ſumꝰ adoptione filii.Vide quantũ eſt in medio noſtrũ, & ille filius eſt,& nos filii ſumus,ſed diſtat:quia ille ſaluat,nos ſaluamur:ille ſanctificat,nos ſanctificamur. Modo coniungit nos ſcriptura, modo diſiungit. Multos, inquit,filios hic coniunxit,auctorem ſalutis eorum hic diſcreuit.Conſummare,dico,& hoc Per paſſiones

A mortis, quæ mors sanandæ nostræ miseriæ conuenientissima fuit, ac valde necessaria; quia aliter nisi Christus moreretur, scilicet homo non redimeretur & non redemptus periret. quod si esset, frustra facta essent omnia. cætera enim homini seruiunt, homo deo, nec in aliquibus deus glorificaretur, cum ad hæc omnia facta sint, falsa esset etiam eius prędicatio, de filiis adducendis. Qui enim, probat quod pro nostra liberatione decuit Christum pati. videtur enim indecens quod author salutis pateretur, sed non dedecet, qa ex deo pendet, & idem ei subiectus vt alii homines, & ideo conuenit ei pati opus est, & quod opus fuerit postea dicit ibi, Quia ergo &c. q.d. decebat patrem consummare Christum per passionem, nec dedecebat Christum pati. Qui enim sanctificat, prædestinatos, id est Christ⁹ Chrysost.
Et sanctificantur per eum, id est nos Omnes, ęque ex vno deo pendent & sunt. Ecce iterum quomodo coniungit dicens esse ex vno, Item, Intuere quantum interest, ille quidē sanctificat, nos sanctificamur. Licet ergo ex vno simus verūtamen multum interest. Ille eñ est ex patre secundum deitatem vt proprius filius. i. ex eius essentia genitus. nos aūt adoptiui.

Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare dicens, Nunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Et iterum, Ego ero fidens in eum. Et iterum, Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi deus. Quia ergo
B pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit eisdem, vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, idest diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Vnde debuit per omnia fratribus similari, vt misericors fieret & fidelis pontifex ad deum, vt repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse & tentatus, potēs est & eis qui tentantur auxiliari.

Propter quam, probat quod ex vno sunt omnes dicens, Propter quam, causam, id est quia vterq; scilicet caput & membra sunt ex eodem, nō confunditur, vel erubescit Christus licet a peccato immunis. Vocare eos fratres, qui peccando facti sunt degeneres, dicens, in psalmo, O pater, Nunciabo, vel narrabo, post resurrectionem, Nomen tuum, id est famam & gloriam deitatis, Fratribus meis: & ego positus, In medio ecclesiæ, vt columna, Laudabo te, vel in medio ec. id est in toto orbe circunquaq;, Laudabo te. Attende quod cum dicit non erubescit fratres vocare, ostendit, quod non eius naturæ est fraternitas nostra sed misericordiæ & humilitatis. Quod aūt fratres simus probat per prophetam ne putetur nouum. Et iterū, Authoritate Esaiæ se ex deo esse & pendere ostendit, Ego, Christus vt verus homo, Ero fidens, secundum humanitatem, In eum. s. deum patrem, quod
C non faceret nisi a deo esset. Et iterum, eandem subiectionem ad deum & humanæ naturę communitatem nobiscū demonstrat dicens, Ecce ego, præsto sum seruire. Et pueri mei, scilicet apostoli & alii fideles quos mihi tanq̄ capiti membra in vnitate naturæ & gratiæ dedit dominus, & in hoc patet quod ex deo sunt, quia Ego & pueri communicauerunt carni & sanguini: & ipse similiter participauit eisdem, probauit quod decuerit Christū pati, si opus esset: quod autem opus fuerit hic demonstrat, quia pueri communicauerūt carni & sanguini. q.d. constat quod ex deo est ipse Christus sanctificans & sanctificati, & ita nō dedecet eum pati si sit opus, sed quid fuit opus pati? Ecce, quia Pueri commu. Et hoc est qđ ait, q.d. ex vno deo est ipse cum sanctificatis, & quia Pueri, qui sanctificandi erant, Communicauerunt carni & sanguini. i. animæ. i. homines erant corruptibiles constantes ex corpore & anima, quæ per sanguinē accipitur: Ergo. i. ideo & ipse Christus, Participauit eisdem, id est pueris, quia factus est puer constans ex anima & carne. vel, Participauit eisdē, id est carne & sanguine. s. aīa. & hoc, Similiter, id est ita quod fuit homo passibilis & mortalis vt posset mori. Ecce vera in Christo fraternitas, & non ficta humanitas, Vt per mortē, suam, Destrueret eum qui habebat mortis imperium. i. diabolum authorem mortis, qa August. de peccati. ex quo processit mors. Hoc enim testimonio satis monstratur etiam mortem istam bapt. paru. corporis principe atq; authore diabolo. i. ex peccato quod ille persuasit accidisse. Nec enim ob aliud potestatem habere mortis verissime diceret, vnde ille qui sine vllo peccato vel originali vel proprio moriebatur, dixit, Ecce venit princeps mundi huius, id est diabolus q ha

bet potestatem mortis,& in me nihil inueniet.s.peccati,propter quod homines mori fecit, D
nihil ergo inuenit diabolus in Christo vt moreretur,sed pro voluntate patris mori Chri
stus voluit,non habens mortis causam de peccato sub authore peccati,sed de obediētia &
iustitia factus obediens vsq; ad mortē,per quam nos redemit a seruitute diaboli. Incidera-
mus enim in principem huius seculi qui seduxit Adam & seruum fecit, & cœpit nos tanq̃
vernaculos possidere. Sed venit redemptor,& victus est deceptor. Et quid fecit redemptor
captiuatori nostro? Tetendit muscipulam,crucē suā posuit ibi quasi escā, sanguinē suum. Il-
le autē sanguinē fudit non debitoris,per quod iussus est reddere debitores. Fudit sanguinē
innocentis,& iussus est reddere a nocentibus. Ille quippe sanguinem suū fudit, vt peccata
nostra deleret. Vnde ergo diabolus nos tenebat deletū est sanguine redemptoris. Nō enim
tenebat nisi vinculis peccatorum nostrorum,istæ erant catenę captiuorum. Venit ille,alli-
gauit fortem vinculis passiōis,intrauit in domū eius.i.in corda eorum vbi ipse habitabat,
& vasa eius eripuit. Nos sumus,vasa ista impleuerat ille amaritudine sua,quam nostro re-
dēptori in felle propinauit. Saluator aūt noster eripiens vasa eius,& sua faciens,fudit ama-
ritudinē & impleuit dulcedine. Participauit ergo pueris.i.factus est homo passibilis & mor
talis vt sic vinceret diabolum. Nisi enim homo esset qui diabolū vinceret,non iuste sed vio
lenter homo ei tolli videretur,qui se illi sponte subiecit,sed si eum homo vincit,iure homi
nem perdit:& vt homo vincat,necesse est vt deus in eo sit,qui faciat eū sine peccatis esse. Si E
enim per se homo esset vel angelus in homine facile peccaret,cum vtrāq; naturā per se con
stet cecidisse. Factus est homo dei filius hominis filius passibilis & mortalis. Vt per mor-
tem destrueret diabolum,deletis peccatis,per quæ sub illo captiui eramus. Et, per eādem
mortē, Liberaret eos,qui timore mortis,corporalis, Per totam,hanc, Vitam erant ob-
noxii.i.subditi. Seruituti,diaboli & peccati. Hic quiddam mirabile demonstrat, quia per
quod potestatem habebat diabolus per hoc victus est,& quæ fuerant arma illi forti aduer-
sum mundū per ea illū Christus percussit,in quo magnitudinem virtutis eius & sollertię i-
sinuat. Mors enim erat arma per quæ vincebat diabolus,& per eā victus est a Christo. Vn-
de, Ero mors tua o mors,& per eam liberauit obnoxios seruituti. Intuere quantum bonum o-
peratur mors Christi.liberauit eos qui timore mortis obnoxii erant seruituti. Serui siquidē
erant qui mortem timebant,& omnia patiebantur ne morerentur,nunc aūt sancti p Chri-
stum ad regnum transituri irrident eam. Vnde Apostolus,Cupio,dissolui & esse cum Chri-
sto. Vnde & beatus Iob ait,Pellē pro pelle,& omnia quæ habet homo dabit pro anima sua.
Et est victoria fidei,quæ vtiq; defuisset si credentes immortalitas mox consecuta esset. Pote
rat quidem hoc deus dare credentibus vt nec istius experirētur corporis mortem,sed si hoc
fecisset carni quædam felicitas adderetur;minueretur autē fidei fortitudo. Sic em̄ homines
mortem istam timent,vt non ob aliud felices dicerent Christianos,nisi quod mori omnino
non possent,ac per hoc nemo propter illam beatam vitam quę futura est ad Christi gratiā F
festinaret,sed propter renouandam mortis molestiam delicatius crederetur in Christū, es-
setq; fides eneruis & debilis. Quid magnū esset credere videndo nō mori eos qui crederēt?
Credens em̄ omnino non moriturus. Quanto fortius ita credere, vt se speret moriturus si-
ne fine victurū. Exemplo Christi qui post mortē resurrexit in gloria, & beata sine fine vita
viuit. Desideremus ergo vitā Christi,quia tenemus pignus mortem Christi, quomodo non
dabit nobis bona sua qui passus est mala nostra? In terris istis,in seculo isto maligno qd abū
dat nisi nasci laborare & mori? hæc sunt mercimonia regionis nostræ:ad tales merces mer-
cator ille descendit,& quia om̄is mercator dat & accipit,dat quod habet & accipit qđ non
habet,etiā Christus in ista mercatura dedit & accepit. Sed quid accepit? Quid hic abunda
bat,nisi nasci,laborare & mori,& quid dedit? Renasci,resurgere & inęternū regnare. O bo
ne mercator gratias agimus,quia emisti nos,sanguinem tuū bibimus,euangelium legimus
instrumētū nostrū serui tui sumus,creatura tua sumus,fecisti nos,redemisti nos. Emere po-
test quis seruū suū,creare non potest:dn̄s autē Christus & seruos suos creauit vt essent,& re-
demit per mortē ne semp captiui essent:sicut & mortē gustauit,vt timorē mortis fideles vin
cerent. Vt em̄ medicus non habens necessitatē ex cibis qui ægroto præparātur gustare,sed
ille consulens ei vel consolans eum,primū de cibis illius degustat vt persuadeat ęgroto prō
ptius illos cibos accipere:sic etiam dn̄s cū oēs homines mortē timerent persuadens eis vt fi
ducialiter ad mortē accederēt,& ipse gustauit mortē,nullā mortis habens necessitatē. Vel

A ita, Et liberaret,& agit de timore pœnę quo Iudæi sub lege seruiebant,quos euacuata le-
ge per gratiam a legis onere & seruili timore liberauit.q.d.Factus est Christus homo,vt p
mortem destrueret diabolum,& per eãdẽ mortẽ legẽ euacuaret, & ea euacuata, Liberaret
eos.i.Iudæos liberos faceret per gratiam, Qui timore mortis, corporis vel animæ. Per
totam vitam obnoxii erant seruituti,legis.i.timore pœnarum serui erant legis,quia timo
re pœnarũ corporis vel animæ seruabant legẽ,quos Christus liberauit vel ab inferno vel a
iugo legis. Nũq̃ enim.q.d.participauit eis,vt homines sanctificaret & liberaret, & recte
hæc causa apponitur,quia si non esset eos liberaturus,non eis participaret quod in angelis
apparet,quia Nusquam apprehẽdit angelos.i.in nulla scriptura legitur apprehendisse an
gelicam naturam vt angelos redimeret. Sed,hoc legitur, Quod semen Abrahæ.i.car-
nem de Abraham vt filios eius saluaret. non dico assumpsit, Sed apprehendit.q.d.lõge Chrysost.
fugientem consequens in quo humanæ naturæ dignitas intelligi potest & misericordia &
gratia qua hoc facit:& cura quã de nobis habuit.fugientẽ quippe ante ipsum humanã na-
turam & longe fugientem,longe enim eramus,insecutus apprehendit.non angelicę naturę
data est hęc dignitas vt deus ei in vnã personam iũgeretur, & re vera magnũ & mirabile
& stupore plenũ est carnẽ nostrã sursum sedere & adorari ab angelis & archangelis.hoc er-
go sępius in mente versans excessum parior magna de genere humano imaginans. Vn-
B de.s.quia semen Abrahæ apprehendit, Debuit similari per omnia fratribus,vt.s.passibi-
lis vt mortalis esset.& cætera huiusmodi in quibus simulatus est fratribus.s.quod natus, q
educatus,quod creuit,quod passus est & mortuus,qui supra paternæ substantiæ figura dict9
est.debuit similari duo,ideo vt Fiet,actu miserendi, Misericors,quod erat in natura. Et
fidelis.s.nullũ fallẽs. Põtifex.i.mediator & pons, Ad deũ,seipsum offerẽs ei sacrificiũ vt
Repropitiaret.i.ppe vocat9 remoueret, Delicta populi, q bñ põt hoc facere. In eo eñ
i quo passus est ipse, id est in inferiori substãtia.s.in carne in q̃ passus est a Pilato. Et tẽtat9,
a diabolo.Vel expertus.Alia litera. Potens est & eis qui tentantur auxiliari.De incarna- Ambrosius
to hoc dicit qui in carne quam suscepit multa seua passus est,nouitq; per experimentũ quæ
est ista tribulatio & tentatio patientium, non sicut deus solum nouit passiones nostras sed
etiam sicut homo cognouit per experimentum ,per hoc.s.quod tentatus & passus multa no
uit compati.licet quidem impassibilis sit secundum quod deus.Et est sensus, Potens est eis
auxiliari qui tentantur.i.cum multa alacritate protendit manum ad compatiendum ten-
tatis,perfecteq; nouit id facere.Nota quod ait, Tentatus,tentat quidem deus,tentat ho-
mo,tentat diabolus.Tẽtat deus vt probet:diabolus vt decipiat:homo vt sciat quod nescit.

CAPVT III.

C V Nde fratres sancti,vocationis cælestis participes considerate apo
stolum & pontificem confessionis nostræ Iesum, qui fidelis est ei
qui fecit illum , sicut & Moyses in omni domo eius. Amplioris
enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus , quanto ampliorẽ
honorem habet domus,qui fabricauit illam.Omnis nanq; domus
fabricatur ab aliquo.Qui autem omnia creauit deus est.Et Moyses quidem fide-
lis erat in tota domo eius tanq̃ famulus in testimonium eorum quæ dicẽda erãt.
Christus vero tanq̃ filius in domo sua.Quæ domus sumus nos si fiduciam & glo-
riam spei vsq; ad finem firmam retineamus . Quapropter sicut dicit spiritus san-
ctus,hodie si vocem eius audieritis nolite obdurare corda vestra,sicut in exacer-
batione secundum diem tentationis in deserto: Vbi tentauerũt me patres vestri,
probauerunt & viderunt opera mea quadraginta annis.Propter quod infensus fui
generationi huic,& dixi,semper hi errant corde.Ipsi autem non cognouerũt vias
meas,quibus iuraui in ira mea si introibunt in requiem meam.

Vnde &c.ex omnibus superioribus infert,id est quia potens,& quia pro nobis passus,& qa
potest auxiliari. Vnde,o vos Fratres sancti participes vocationis cælestis,id est vocati
ad cælestia.i.ad cælestem hæreditatem habendam cum Christo, Considerate,diligẽdo,
& quæ præcipit operando, Iesum Christum.Alio enim non egemus Apostolum.s.quem

nobis deus misit, Et pontificem.s.per quem itur ad deum.Idem est enim pontifex qui me- D
diator.pontifex dico, Confessionis nostræ.s.quem nos confitemur. vel Cōfessionis,id est fidei.s.in quem credimus. Qui fidelis &c.Hic incipit comparare Christum Moysi,sicut su pra comparauit eū prophetis & angelis.Moysi vero ita cōparat,vt sit prę Moyse fidelis,qa non suam sed patris gloriam quæsiuit: non eius mandata abscondit.Moysi ergo eum conferens,ait, Qui,Christus, Fidelis, est secundum hominem, Ei.s.deo patri. Qui fecit eum,ex semine Dauid secūdū carnem:fidelis est dico, Sicut & Moyses,fidelis fuit. In omni.i.in tota Domo,Iudæorum.quæ domus est, Eius.s.patris vel Christi non Moysi,qa Moyses minister fuit non dominus. Vel ita, Qui,Christus Iesus. Fidelis est ei qui fecit illum.s.deo patri non tantum in quadam,sed In omni domo,Iudæorum.s.& Gentiū: sicut Et Moyses fidelis,fuit in vna.Et in oī domo dico, Eius.s.patris vel Christi. Amplioris enim.q.d.quia Christus fidelis fuit effectus indicat quia Iste,scilicet Christus, Habit[9] est dignus gloriæ,vt Moyses,quia etiam habitus est dignus, Amplioris,gloriæ, Prę Moyse, id est quam Moyses. Vel, Habit[9] est dignus amplioris,q̄ Moyses.Ipse dico ens, Prę Moyse,iu merendo quia plus meruit quam Moyses,& tanto amplioris gloriæ dignus est. Quāto habet ampliorem honorem domus.i.in domo vel de domo facta.ille Qui fabricauit illam,vt dominus quam qui dispensat in ea vt famulus.quod de spirituali domo intelligēdū est,scilicet non de templo vel tabernaculo sed de populo. Et nota quod non dixit quidem E
Moyses est seruus,Christus vero est dominus,sed latenter hoc significauit. Si enim domus erat populus,ipse autem erat de populo.igitur erat de domo: & nobis visus est dicere de seruo,ille est de domo illius. Omnia nāq.q.d.fabricauit dico.Et recte,per se enim nō potest fieri,sed ab aliquo. Omnis nanq domus fabricatur ab aliquo,an ideo a Christo?vere,quia deus est qui omnia creauit.Et si omnia,ergo & domum.Et hoc est quod ait. Qui autē.q.d. domus fit ab aliquo, Qui aūt,& domū, Et omnia creauit,deus est,vtriusq enī domus.s. quam rexit Moyses & Christus factor est deus quē constat præ omnib[9] esse:ita Christus qa deus est & creator prę Moyse est, Et Moyses,ostendit Christū dignum ampliori gloria q̄ Moyses,quia Christus fabricator est domus nō Moyses.Hic alia ratione idem ostēdit,quia Christus filius,Moyses famulus est qui & carnalia carnalibus tradebat.Christus vero spiritualia.q.d.ideo etiā amplioris glorię vel gratię dignus est, Et.i.quia Moyses quidem fidelis erat in tota domo,non sua:sed Eius.s.dei patris vel Christi, Tanq̄ famulus,qui nō adeo diligit domū sicut ille cuius est propria.& hoc non vt gratiā daret, Sed in testimoniū eorū quę dicenda erāt.i.vt testaret ea q̄ cōueniebant dici carnalib[9] q nōdū spūalia capere poterāt. Christus vero,fidelis est, Tanq̄ fili[9],qui hęres est, In domo, cū ipso patre, Quæ domus, Christi, Sumus nos,renati, Si fiduciā spei.i.spem cū fiducia.s.nō dubiā, Et gloriosam spem.s.quę est de cęlesti iucūditate, Retineamus firmā.i.pdurantē Vsq ad finē vitę,quando habebitur quod modo speratur. Quapropter,sicut supra cū prę ange F
lis & prophetis Christū cōmēdasset in multis,subintulit nos oportere seruare q̄ ab illo audiuimus,ita nūc cōmēdato etiā ipso prę Moyse. Hic incipit terrere ne sint increduli Christo per patrū similitudinē,& post ne amittāt requiē,blanditur etiā p opportunitatē tēporis. q.d.nos sumus domus dei. Quapropter.s.qa hoc modo sumus Christi. Videte fratres ne forte &c.Hucusq verborū ordo dirigit. Vel talis pōt esse verborum ordo. Quapropter.s. quia sumus Christi, Nolite obdurare corda vestra,& ita hoc dico, Sicut dicit spūs sanct[9], in Dauid. Hodie.i.in tēpore gratię,quod psens erat Dauid in spiritu, Si vocē eius.s.Christi p se loquētis, Audieritis,quod vere erit. Nolite ob.c.v. Aliqn̄ enī audistis vocē illi[9] p Moysen,& obdurastis corda vestra.p pcone locut[9] est,qn̄ obdurastis corda:p se nūc loquit. Mollescāt ergo corda vestra,q pcones ante se mittebat ipse venire dignat[9] est,ore suo hic loquit,qui loquebat p ora prophetarū.si ergo tūc duri fuistis,modo estote molles. Nolite obd. cor.v.dico,agentes sicut patres vestri fecerunt, In exacerbatiōe, facta secūdū diē.i.in die Tētationis,factę. In deserto.i.sicut patres,vestri obdurati sunt in die tētationis,hoc est vna die de exacerbationib[9],q̄ tētatio facta est in deserto,vbi magis eguerunt auxilio:ita & vos in deserto huius mūdi cauete ne tētetis deū,ne pereatis sicut illi in deserto q deū tētauerūt. Recolitis certe fratres q ille populus tētauerit deū, & acceperit disciplinā,& rect[9] sit in deserto tāquam ab optimo sessore frenis legum,& præceptorum nō desistēte etiā emēdationis virga qua percussi sunt pro amaricatione. Historia est satis nota de eo,quod miserunt exploratores videre terram, & cum audirent ex eis ibi esse inexpugnabiles,& gigan-

Aug.in psal mo. cxliii.

A tæ ftaturæ viros obliti virtutis dei totiens probatę,dixerunt,Redeamus in Aegyptũ ad ollas carniũ,vnde iurauit dominus quod non intrarent in terram promiſſionis quę eſſet eis requies laborum,& ſic omnes perierunt præter duos.ſ.Caleph & Iosue. Et ſciendũ quod in hac ſerie tres requies commemorat,duas ſignificantes,& tertiam ſignificatam, vnam ſabbati quo requieuit dominus.Secundã in Palęſtina,Tertiam veram quæ in cælo eſt, de qua hic dicit,loquens ad veros Iſraelitas dicens fidelibus qui Chriſtum loquentem erant audituri,nolite eſſe duri Chriſto loquenti ſicut ſpiritus præmonuit loquens in Dauid,ne ſimilia patribus veſtris patiamini,qui per Moyſen vocem dñi tũc audierunt.vos autem modo per ipſum Chriſtum.Et hoc eſt quod ait, Nolite obdurare corda veſtra ſicut in exacerbatione ſecundũ diem tentationis in deſerto,vbi.i.in quo deſerto, Tentauerunt me,ſpiritum ſanctum.ſ.qui in Dauid loquebatur, Patres veſtri,ſecundum carnem videte ne ſecũdũ ſpiritum:patres veſtri erant ſecundũ carnem:ſed ſi non imitati fueritis, patres veſtri ſecũdum ſpiritum non erunt. Et probauerunt,me.i.probabilem inuenerunt, Et.i.quia, Viderũt &c. Vel, Probauerunt.i.curioſitatis cauſa exquiſierunt an poſſem. Et viderunt,oculis, Opera mea,magnę virtutis. Quadraginta annis,in quib⁹ me omnia poſſe experti ſunt. Propter quod.ſ.quia tentauerunt, Fuit offenſus,vel inoff.i.valde & implacabiliter irat⁹. Vel, Proximus,adhibendo correctionis flagella, Generationi huic,tuam malę. Et di-

B xi,de illis, Semper errant corde.i.ex propria deliberatione quia ſerio peccãt, Ipſi vero. q.d.Ego ſic monebam per prophetam,ſed licet ſic monerem,tamen Ipſi non cognouerunt vias meas.i.noluerũt cognoſcere opera mea:& ideo, Si introibunt in requiem meam,ſcilicet terræ promiſſionis. Apoſiopeſis.i.non intrabũt.Hoc dico, Sicut iuraui.i.firmiter ſtatui, In ira mea,id eſt quando iratus fui.Iurat enim quandoq; non iratus,iraſci tamen dicitur per figuram quæ dicitur antropoſpatos.

Videte fratres,ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis diſcedendi a deo viuo.Sed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies donec hodie cognominatur,vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.Participes eñi Chriſti effecti ſumus,ſi tamen initium ſubſtantiæ eius vſq; ad finem firmum retineamus,dum dicitur,hodie ſi vocẽ eius audieritis nolite obdurare corda veſtra,quẽadmodum in illa exacerbatione.Quidam enim audientes exacerbauerunt, ſed nõ vniuerſi qui profecti ſunt ab Aegypto per Moyſen . Quibus autem infenſus eſt quadraginta annis?Nonne illis qui peccauerunt,quorum cadauera proſtrata ſũt in deſerto?Quibus autem iurauit non introire in requiem ipſius, niſi illis qui increduli fuerunt?Et videmus quia non potuerunt introire in requiem ipſius pro-

C pter incredulitatem.

Videte &c.q.d.quia propter incredulitatẽ patribus veſtris requies negata eſt:ergo videte o Fratres ne forte.q.d.quod facile poteſt cõtingere ſit: In aliquo veſtrum. In aliquo dicit quia de multis non dubitat quin perfecti ſint inter eos.ſit inquam, Cor incredulitatis .i.cor incredulũ vt putetis Chriſtũ non ſufficere ſine lege quod eſt Malum,quia ſic ruit homo in multa peccata.Infidelitas enim malignam vitam procreat,ſic anima in profundum malorũ veniens contemnit,nec hoc leue eſt,quia hoc eſt diſcedere a deo.& hoc eſt Chriſtũ tentare.Vnde ſubdit, Hoc eſt cor diſcedendi a deo viuo,q.d.a quo qui diſcedit vitã perdit,quia in eo ſolo vita eſt : contra, qui accedit vitam inuenit. Sed potius adhortamini, de incremento virtutum, Noſmetipſos, alii alios,vel vnuſquiſq; ſeipſum, Per ſingulos dies donec.i.quãdiu, Cognominatur hodie.i.tempus gratiæ de quo agebat propheta ſuperius in pſalmo,quia non minus modo patratur credentibus gratiæ ad ſalutem quã ipſo præſente Chriſto.Si quis enim peccat,vſquequo eſt hodie poteſt reuerti.Nemo ergo deſperet dum viuit.Adhortamini dico,vt Non obduretur quis ex vobis fallacia , diaboli ente cauſa Peccati.Sciatis enim quod diabolus fallit eum qui obduratur,vnde poſt cadit ĩ peccatum. Participes enim.q.d.debetis hortari vos & non eſſe duri,quia non eramus facti ſumus per gratiam.Et hoc eſt quod ait, Participes eñi Chriſti.i.habentes partem cum ipſo Chriſto in hæreditate, Effecti ſumus per gratiam,qua vniti ſumus ei vt membra capiti. Ipſe enim eſt caput noſtrum,& nos membra eius facti ſumus.participes dico, Tamen,hac

Chryſoſ

Ambroſius

conditione, Si,nos, Vſq; ad finē,vitę, Retineamus firmū,vt nunq̄ deſeramus, Initiū D
Remigius. ſubſtantiæ eius,id eſt fidem quæ eſt initiū bonorum per quam in nobis exiſtit deus per quā deificamur,& diuinæ ſubſtantiæ participamus. Retineam⁹ vſq; ad finem,dico, Dū.i.quā diu Dicitur nobis,hodie ſi vocem eius audieritis nolite obdurare corda veſtra quēadmodum ſua.ſ.obdurauerunt patres, In illa exacerbatione,hoc.ſ.de patribus addidit, vt per
Ambroſius patres eorum deterreat eos. Quidam em̄.q.d.Nolite obdurare vt patres in exacerbatione:& bene hoc dico quia quidam illorum, Audientes,vocem dei in deſerto de requie in terra Palęſtina futura, Exacerbauerunt,deum.i.increduli & duri fuerūt, & ideo perierūt. Hoc ideo dicit,nequis putet ſatis eſſe audire de requie,quia& illi omnes audierūt,ſed nō omnes peruenerunt,ſed quidam qui non exacerbauerunt:de quib⁹ ſubdit,ſed Nō vniuerſi.i. non omnes exacerbauerunt vt Caleph & Ioſue.& his ſimiles.Non omnes dico, Qui profecti ſunt ab Aegypto per Moyſen,ita vos a tenebris vitiorum & ignorantię profecti eſtis per Chriſtum. Quibus autem,horum ſupra dictorum,ſcilicet vel exacerbaneibus,vel non, infenſus eſt, Quadraginta annis,hunc numerum annorum iterum commemorat,qa hoc numero notatur tota vita noſtra.Quadragenarius enim indicat integritatem ſeculorum. Infenſus ergo,dicitur illis, Quadraginta annis, quia iraſcitur vitæ ſuæ vſq; in finem peccantibus. Deinde ſubdit reſpondens ſuæ interrogatiōi, Nōne infenſus eſt, illis Qui peccauerunt?q.d.non eſt dubium, Quorum cadauera,ſine ſepultura, Proſtrata ſunt,beſtiis & auibus, In deſerto.q.d.In hoc apparet ira dei,& ideo vobis impunitatem nō promittatis,ſi increduli fueritis. Quibus autem.q.d.nō ſolum proſtrauit incredulos ſed etiā iurauit quod non intrarent in requiem.Et hoc eſt quod dicit ſub interrogatione. Quib⁹ autem iurauit non introire,vel vt Non introirent in requiem ipſius æternam quæ ſignificabatur per terram promiſſionis, Niſi illis qui increduli fuerunt, domino promittenei,illis vtiq; & non aliis. Et videmus.q.d.iurauit dominus non introire in requiem, Et ita videmus,id eſt aperte ſcimus eueniſſe. Quia non potuerunt,illi, Introire,in requiē æternam,ſicut nec & in terram promiſſionis.& hoc, Propter incredulitatem.Et quia illi perdiderunt requiem propter incredulitatem? E

CAPVT. IIII.

Timeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introeūdi ne requiem eius,exiſtimetur aliquis ex nobis deeſſe. Etenim & nobis nunciatū eſt quemadmodum & illis,ſed non profuit illis ſermo auditus non admixtus fidei ex his quæ audiuerunt. Ingrediemur enim in requiē qui credidimus,quemadmodum dixit,Sicut iuraui in ira mea,ſi introibunt in requiem meam.Et quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis. Dixit enim in quodam loco de die ſeptima ſic, Et requieuit deus die ſeptima ab F omnibus operibus ſuis.Et in iſto rurſum,Si introibunt in requiem meam.

Timeamus ergo,q.d.ſi non amore vel timore hoc faciamus. Timeamus,inquam, Ne forte aliquis ex nobis exiſtimetur,vero iudicio & ſi impudenter præſumat deeſſe a requie, & hoc, Relicta pollicitatione introeundi in requiem eius,veram,quam terram promiſſionis ſignificauit,id eſt per hoc quod relinquatur & contemnatur promiſſio dei qua promiſit intrare in requiem cæleſtem,vel quam in baptiſmo deo facimus:quæ ſeruata facit nos intrare in requiem. Et enim.q.d.Dico timeamus & merito,quia non poſſumus nos excuſare,quaſi de nō dicta te. Et em̄ &c. Vel ita cōtinua.q.d.dico timeamus ne qs ex nobis quaſi ad nos pertineat,& recte.pertinet enim ad nos. Et enim & nobis,tēpore gratiæ, Nunciatum eſt,de æterna requie per filium, Quemadmodum,per famulum nunciatum eſt de de terra & cæleſti per figuram terræ promiſſionis,& ingrediemur credendo ſicut illi perdiderunt non credendo. Vnde ſubdit, Sed non &c.q.d.illis nunciatum eſt: Sed non profuit illis ſermo, promiſſus de requie, Auditus,tantum quia, Non,fuit, Admixtus fidei,id eſt quia non fuit creditus vt ſermo & fides ſimul iungerentur. Non fuit creditus dico, Ex his,id eſt propter hæc, Quæ audierūt,ab exploratoribus,id eſt propter hęc q̄ audierunt ab exploratoribus qui mala retulerunt non crediderunt. Egreſſi enim de Aegypto cum multā viā perambulaſſent,& multa iudicia virtutis dei accepiſſent in Aegypto,in ma

A tí rubro.In eremo conſiliũ fecerunt mandare ſpeculatores qui deberent inſpicere naturam terræ,illi vero cum perrexiſſent reuerſi ſunt,prouiciã quidẽ magnorũ fructuũ & virorũ inex pugnabilium & fortiũ procreatricem eſſe dicentes:quibus auditis obſtupuerũt, qui eos mi ſerant non credentes veram dei promiſſionem. Vel ita, Non profuit illis ſermo non ad mixtus fidei,ſumptę, Ex his quæ auditus,a domino per Moyſen promittentem eis terram promiſſionis. Ingrediemur enim.q.d.vobis annunciatum eſt de requie,& hoc indicat ef fectus.Ingrediemur enim. Vel ita continua, Vere illis qui non crediderunt non profuit ſer mo,quia nobis qui credimus prodeſt. Ingrediemur enim nos qui credidimus in requiẽ,ve ram. Nos qui credidimus ingrediemur, Quemadmodum,ex oppoſito, Dixit,ſpirit⁹ſan ctus in pſalmo,de incredulis per quod patet quod qui credũt intrabunt. Quid dixit?hoc.ſ. Si introibunt in requiem meam. Apoſiopeſis, id eſt non intrabunt. Sicut iurauit in irã. Illi enim nec Palęſtinam nec in verã requiẽ introierũt.nos autem introibimus in veram re quiem. Et quidem.Quia dixerat nunciatũ eſſe de requie dicit,quando.ſ.& ante legẽ poſt perfectionem operum.i.ſex dierum,per requiem ſabbati, & ſub lege quando per terrã pro miſſionis deſignabatur,& in tempore gratiæ ſpiritu ſancto dicente in Dauid. Hodie &c. q.d. nunciatũ eſt de requie illa, Et ſic quidem,in illi⁹ requiei deſignatione, Dixit,ſpirit⁹ ſanctus,quando nondũ erat completio illius verę requiei & ſignificatę,quia ea nullus adhuc

B potitus erat, In quodam.ſ.egregio, Loco,ſcripturæ, De die ſeptima,per quam ſignifi catur æterna requies. Et requieuit deus,a noua operatione ceſſando, Die ſeptima ab oĩ bus operibus ſuis,vt iam non noua crearet opera,ſecundum ſpeciem vel materiam,ſed de materia tũc facta & ad ſimilitudinem tunc factorum operaretur. Requieuit dico, Ope ribus perfectis,poſt quod poterat requieſcere quæ fecit inchoando, Ab inſtitutione mun di,id eſt ex quo mundus cœpit inſtitui quia ipſe omnia fecit. Notandum quod dicit opibus perfectis,quod fuit facto homine pro quo omnia facta ſunt,& ipſe ad deum glorificandũ fa ctus eſt. Requieuit deus die ſeptima.Sex enim diebus fecit deus omnia in materia vel ſi militudine vt poſtea nihil fieret niſi de materia ibi facta,vel ad ſimilitudinem factorum. Septima quieuit,quæ ſignificat veram requiem,ſic & vi,ætate homo Chriſtus natus eſt in mũdo ad laborem. Et ſexta die,& ſexta hora diei paſſus eſt.Septima vero die in ſepulcro quieuit,ſic & nos dum ſub operibus ſex dierum viuimus operamur, inde exeũtes quieſcem⁹. vel eodem verborum ſenſu manẽte ita poteſt legi, vt ſit ibi enim, Dixit enim,& ſubintel ligitur nunciatum eſt,hoc modo, Et quidem.q.d.nũciatũ eſt de illa requie, Dixit eñ,ſpi ritus ſanctus, In quodam loco de die ſeptima ſic & requieuit de die ſeptima ab oĩbus ope ribus ſuis,non mutantur hæc.Et attende quod hic agit de prima requie quæ ſignificat. Et in iſto.q.d.ibi tãgit ſpũs ſanctus de vera requie per ſignum & figuram. Septima die. Et in iſto rurſum loco,dicit ſpiritus ſanctus,de eadem vera requie per ſignũ & figurã requiei ter

C ræ promiſſionis. Si introibunt.i.non introibunt, In requiem meam.ſ.in terram promiſ ſionis,quæ ſignificat veram requiem quam Moyſes promiſerat ſub figura.Et nota quod hic agit de ſecunda requie quæ ſignificat. Quoniam ergo, Diligẽter attende prædicta & or dinem ſequentium.Ecce bis.ſ.per diem ſeptimam & per terram promiſſionis requies cæle ſtis ſignata eſt & promiſſa.& quia hoc eſt,ergo Iterum,vel rurſum,id eſt ſub eiuſdem requi deſignatione Terminat,ſpiritus ſanctus & diſtinguit, Diem quendam,quo prænuncia ta impleãtur,id eſt tempus gratiæ, Egregium.ſ.in aduentu Chriſti, Dicendo in Dauid, hodie,quia Dauid futuris tempore gratiæ repręſentat verba patrib⁹ dicta.& hoc poſt Tã tum temporis,ex quo illa patribus dicta ſunt, In deſerto,vnde patet non de terra promiſ ſionis agi,quæ iam dudum habebatur.In hoc enim patet quod hæc eſt alia requies de qua dicit Dauid, hodie,q̃ illa ad quam Ioſue duxit. Sicut iam &c.q.d.Quod terminat diem quandam dicendo hodie Sicut iam ſupradictum eſt hodie,i.tempore gratiæ. Si vocem eius audieritis,ſicut vere audietitis, Nolite obdurare corda veſtra, quemadmodum fece runt patres in illa acerbatione.Et nota quod dicendo, Diem quandam & hodie,agit de tertia requie ſignificata,& quando datur: quamuis obſcure quæ per Chriſtum credentibus promiſſa eſt dari,ideo terminat diem intrationis.

Quoniam ergo ſupereſt introire quoſdam in illam,& hi quibus prioribus an nunciatum eſt non introierunt propter incredulitatem,iterum terminat diẽ quẽ

dam hodie in Dauid dicendo post tantum temporis, sicut supra dictum est. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Iesus requiē præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die. Itaq; relinquitur sabbatismus populo dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & a suis deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Viuus enim est sermo dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsq; ad diuisionē animæ ac spiritus. D

Quoniam superest. i. restat post promissionem, Quosdam. s. egregios, Introire in illā, scilicet requiem æternam, quæ significatur per terram promissionis, & nisi videret intraturos quosdam non terminaret diem. Dauid nempe licet esset sub lege, mente tamen positus in tempore gratiæ dicens hodie, tertio nunciat requiem, illo tempore consummandam. & quasi aliquis quæreret quid opus erat illis dicere. Nolite obdurare corda vestra. Respond. subdens, valde opus erat. Et. i. quia Hi quibus prioribus nunciatum est, non introierūt in veram requiem quam terra promissionis designabat, ad quā etiā non peruenerunt. & hoc, Propter incredulitatem, suā. s. Vel alio verborum ordine potest legi hæc litera. Quoniā ergo. q. d. & hoc & illo modo promissa & signata requies cęlestis: ergo superest, Quosdā introire. Et quoniam, hoc est & quia hoc non sufficit ad inferendum quod illaturus est addit aliud. s. Et hi. &c. vt ex his duob[9] tertium necessario inferatur hoc modo. q. d. & quia hoc est. s. Quoniam superest quosdam intrare. & quia hi, Quibus prioribus nunciatū est non introierūt propter incredulitatem, ideo determinat diem quendā, quia necessariū erat. Dicendo, in Dauid hodie, Post tantum temporis, ex quo illa dicta sunt patribus & filii Israel in terram promissionis intrauerant, vnde patet, quod hæc est alia requies. Sicut &c. q̄ nō mutantur. Nam si. q. d. Vere hæc est alia requies quam illa ad quam duxit Iosue. Nam si illa esset, non loqueretur Dauid de alia, sed locutus est. ergo certum est esse aliam ad quā Christus duxit, quæ per illam in Palęstina signabatur. Et hoc est quod ait, Nam si eis &c. Vel ita continua. Vere superest quosdā introire, sicut Dauid terminat. Nā si eis. i. filiis Israel. Iesus. i. Iosue qui duxit in terrā promissionis, Præstitisset. i. si ipse præparans vt dux dedisset, Requiem, veram. Nunq̄, nullo tempore. Post hac. i. in p̄senti tempore, Loqueretur, spiritus san. in Dauid. De alia die. i. de tēpore gratię. q. d. quo deberet dari. Vel nūq̄ post, Loqueretur de alia. s. requie præter terram promissionis, dicendo, Hac die, q̄ supra dixit hodie, sed locutus est de alia. Itaq; relinquitur. i. reseruatur a deo promittēte, Populo dei, futuro. Sabbatismus. i. plenæ quietis feriatio & iocūditas significata per sabbatū quo requieuit dn̄s, & in lege obseruabatur. Tunc ergo enim perfecte vacabimus gratia maiore referti, & deo pleni. Et sciemus perfecte quia ipse est deus: ibi vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quid erit in fine fine fine, nā q̄s ali[9] noster est finis, nisi peruenire ad regnū cuius non est finis! & vere requies perfecta est quā dominus promittit, quæ & per requiem sabbati figurata est. Qui eñ ingressus est in requiē eius dei. i. quam deus promittit, & dat suis, Ipse requieuit ab operibus suis, q̄bus hic laborauit: ita perfecte, Sicut deus ab operibus suis. Et q̄a hoc, & vera req̄es: Festinemus ergo ingredi, per fidem & bona opera, In illam requiem vt neq̄s. i. vt nō aliq̄s nostrum, Incidat in idipsum exēplū incredul. i. in eādē incredulitatē in qua patres fuerūt, q̄ est vobis exēplū. vnde peius est nisi caueatis. Vel, Incidat in idipsum inc. exē. i. in pœnā talē qualē illi p̄ incredulitatem meruerunt. Exemplum aūt dicit vt mentē nostrā illic habeamus, ne similiter excidam[9]. Et vt magis terreat addit, Viuus enim est. q. d. debemus festinare in illā requiem & cauere nobis a pœna patrū īcredulorū, Quia sermo dei. i. filius dei q̄ a regalib[9] sedibus venit, Est viuus, quem infideles mortuū putant: sed vere viuus est, & ita in eo viuetis. i. qui illos iudicauit vobis iudex est. s. fili[9] dei: cui qui obedit, mortē nō videbit in æternū. Iste est efficax. i. potens omne quod vult facere saluando vel damnando: & cū sit potēs, est etiā sapiens. Et. i. quia est Penetrabilior. i. perspicacior, Omni gladio ancipiti. i. omni ingenio quod circūcipit carnalia & sp̄ualia. i. in omni ingenio carnali vel spirituali. & est Pertingens. i. ex tota consideratione perueniens. i. pertingit sermo dei cognitione insuperabili, E F

Augustin[9] 15 de ciui. dei.

A Vsq; ad diuisionem,id est separationem & discretionem animę.i.sensualitatis, Ac spi-
ritus.i.rationalitatis,quia cognoscit dei fili⁹ quomodo diuidatur sensualitas a ratione, &
ipsa eadem a se,dum plus dedita infimis rebus inferior est,& ab his reuocata dignior:sicut
etiam videt quomodo spūs a se diuidatur, dū vel in deum inhiat de diuina vsia cogitans
vel inferius cælestia considerat,vel in terra inferius de mundanis recte agendis pertractat,
vel etiam quomodo spiritus.i.ratio a sensualitate secernitur,dum quod in se.i.in ratione in-
ferius est,superat quod in illa alterius est.

Compagum quoq; ac medullarum, & discretor cogitationum & intētionum
cordis.Et non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius, omnia autem nuda
& aperta sunt oculis eius,ad quem nobis sermo. Habentes ergo pontificem ma-
gnum qui penetrauit cælos Iesum filium dei,teneamus spei nostræ confessionem.
Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris,tē-
tatum autem per omnia pro similitudine absq; peccato.Adeamus ergo cum fidu
tia ad thronum gratiæ eius,vt misericordiam consequamur, & gratiam inuenia-
mus in auxilio opportuno.

Compagum quoq;.q.d.& ipse est pertingens etiam vsq; ad discretionem. Compagum
B quoq; & medullarum.Compagesq; dicitur iunctura ipsius sensualitatis,& rationis,quam vi
det filius dei.s.quomodo inter se cohęreāt in aliquo,vel quomodo hæc & illa.i.ratio & sen-
sualitas in suis differentiis conueniant,dum superior differentia sensualitatis consentien-
do conuenit cum differētijs rationis quæ sunt tres vt iam ostensum est. Vel inferior diffe-
rentia rationis pressa & captiua aliquando consentit inferiori differentiæ sensualitatis.Me
dulla vero quæ interior est dicitur quicquid interius vel subtilius est in anima vel spiritu,
quod etiam videt filius dei. Et,vniuersaliter dico , non in parte , ipse est Discretor co-
gitationum & intentionum cordis,id est etiā discreuit cogitationes cordis,scilicet Quę,
diuersi diuersa cogitant.Discreuit etiam intentiones earum cogitationum,scilicet quo sin
gulæ tendant an ad bonum an ad malum, Et,vt amplius dicam, Non est vlla creatura,
terrena vel cælestis. Inuisibilis in conspectu eius,id est in præsentia deitatis. Vel ita ab il
lo loco, Et pertingens est sermo dei vsq; ad.di.a.ac.sp.id est ad discretionem carnalium
& spiritualium peccatorum.Anima enim viuimus cum bestiis,spiritu intelligimus cū an-
gelis:ideoq; per animam intelliguntur carnalia peccata,id est quę actu fiunt corporis,vt lu
xuria:per spiritum spiritualia,id est quæ mētis sunt vt superbia. Discernit sermo dei inter
carnalia peccata & spiritualia,id est discernit quid quis agit,& etiam quo animo. Vñ sub-
dit, Compagum quoq; & medullarum & discretor cogitationū &c. Vel ita,vt per animā
accipiantur carnales cogitationes,& malę:per spiritum,spirituales cogitationes,& bonæ.
C Et est sensus, Pertingens vsq; ad discretionem animæ ac spiritus,id est vsq; ad discretio-
nem carnalium & spiritualium cogitationum. Compagum quoq;.& est ordo verborū ta-
lis, Et,ipse est Discretor cogitationum & intent.quod ipse apertius dicit subdens,scili-
cet Cogitationum & intentionum cordis.Compages enim dicit cōiunctiones cogitatio
nū.i.cogitationes quæ sibi iunguntur,quando altera alteram sequitur. Medullas dicit sub-
tiles intentiones earum.si enim cogitatio cogitationi coniungitur,ipse nouit quæ sit secū-
dum deum,& quę secūdū seculū.Nouit quoq; quo se vergat intentio earum. Et nō est vl-
la creatura inuisibilis in cōsp.hoc nō mutat. Omnia autem.q.d.Dico q nulla creatura est
inuisibilis,sed potius Omnia.s.cęlestia & terrena, Sunt nuda.i.discooperta & reuela-
ta,& etiā Aperta.i.manifesta,q̄ ex oī parte plene visa Oculis.i.visioni Eius.s.filii dei.&
quasi aliquis diceret,quid ad vos de his omnibus?subdit, Ad quē,dei filiū, Nobis est ser
mo.i.cui oportet nos reddere rationē de opibus & cogitatiōib⁹ & intētionib⁹ vestris. Ha
bentes ergo.hic incipit agere de pontifice Christo,ostēdēs quō sit sufficiēs ad oīa,& quomo
do dignior veteri sacerdote quem & immutat,& legem quę sub illo est,per meliorem legem
suam,& quomodo necessarius nobis sit ad iustitiam & salutē.q.d.Quia talis sermo dei est,
Ergo teneamus confessionem.i.fidem cordis cū confessione oris,vt fides sit etiam in ore:
q̄fides & confessio est, Causa spei nostræ.i.futuræ beatitudinis quam speramus.& merito
tenere debem⁹,quia idē ipsę sunt:imo dei pōtifex nobis est q obtulit se secūdū quod homo,

& hoc est quod ait, Nos dico, Habentes pontificem magnum, s. qui est super omnes ponti- D
fices, Qui penetrauit, i. penitus intrauit vt sequi possimus, non dico sancta sanctorũ tem-
pli, sed Cęlos, quem, s. Iesum filiũ dei, q. d. qui est etiã saluator & filius dei. Non em̃, q. d.
Dico teneamus & tenere debemus, quia cum sit potens, est etiam misericors nostram exper-
tus infirmitatem: & hoc est quod ait tenere debemus, quia Non habemus pontificem qui
non possit, id est qui non nouit, Compati, id est condescendere, per simile hoc dicit, sicut
medicus infirmo. Infirmitatibus, i. fragilitatibus, Nostris. Hoc dicit ne pro prioribus
desperent quæ ad eius pertinent altitudinem. & si enim ita sit altus tamen potest compati.
hoc dicit ne ideo quia altus est, videatur eos abiicere. Tentatum autem, q. d. Non habe-
mus talem qui non possit compati, sed potius, Tentatum, a diabolo, & hominibus, quia ir-
risus & crucifixus fuit, & ideo potest compati. Tentatum dico per omnia genera tentatio-
num, & hoc, Pro similitudine, carnis peccati, i. quia similis adhuc erat hominibus secũdũ,
vel, pro Similis, i. vt exẽplũ daret aliis similia sustinẽdi, ens tamen Absq; peccato, & ideo
potest liberare. Ex eo enim quod tentatus est, scit compati: ex eo vero quod sine peccato est,
potens est liberare. Impossibile est enim scire afflictorũ afflictionem homini qui afflictionis
experimentum non habuit, & sensibiliter omnia non sustinuit. Christus vero scit nõ solum
per hoc quod deus secũdum quod omnia nouit, sed per hoc quod homo & similia sustinuit.

Adeamus ergo, & quia habemus pontificem qui potest compati nobis ergo adeamus fi- E
de, intentione, & opere. Cum fiducia, id est fiducialiter licet peccatores simus, quia compa
tiens est, non dico ad tribunal iudicii, sed Ad thronum gratiæ eius, id est Christum ĩ quo
Chrysosto. regnat gratia, Vt, per eum, consequamur misericordiam, i. remissionem peccatorũ prece-
dentiũ, Et, de reliquo, Inueniamus gratiam in auxilio opportuno, i. inueniamus gratiã
Chrysosto. per quam auxiliemur, ne recedamus vel recid. in hac vita. Nunc enim tempus auxilii, nunc
est tempus donorum, cum post baptismum peccantes per gratiam inuenire pœnitentiam
possunt. Cum autem thalamus fuerit clausus cũ intrauerit rex videre recũbentes, cũ ad si-
nũ patriarchæ venerint qui eo facti fuerint digni, tunc malis erit desperat iõis tẽpus, nũc
autem dum adhuc agon permanet, & palma pendet, non est desperandũ sed cũ fiducia, i. si-
ne dubitatione accedendum, vt per gratiam inueniatur auxilium opportunum. est enim au
xilium quod non congruit.

CAPVT. V.

Omnis nanq; pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus con
stituitur in his quæ ad deum, vt offerat dona & sacrificia pro pec-
catis. Qui cõdolere possit his qui ignorãt & errãt, qm̃ & ipse circũ
datus est infirmitate, & propterea debet queadmodũ ꝓ populo, ita
etiã & pro semetipso offerre ꝓ peccatis. Nec quisq̃ sumit sibi ho- F
nore: sed q vocat a deo tanq̃ Aaron: sic & Christus nõ semetipm̃ clarificauit vt põ
tifex fieret, sed q locutus est ad eũ. Filius meus est tu: ego hodie genui te. Queãd-
modũ & in alio loco dicit. Tu es sacerdos in ęternũ, secũdũ ordinẽ Melchisedech.
Qui in diebus carnis suæ ꝓces supplicationesq; ad eũ qui possit illũ saluũ facere
a morte, cũ clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerẽtia.

Chrysos. Oĩs nãq;. Vult ostẽdere iã Aplus quod multo melius test. no. q̃ vetus. Hoc aũt facit lõgi⁹
Ambrosius a superiorib⁹ instruẽs & ꝓseminãs quasdã ratiocinationes, & qa spũalia nõ sic introducunt
Ambrosius infirmos vt corporalia, ideo de his incipit agere, volẽs ostẽdere nouũ test. esse melius vete-
ri, & ponit q̃dã cõia Christo cũ sacerdotib⁹ veter. legis, q̃dã vero altiora ptinẽtia soli Chri
sto, q̃dã humiliora illis tantũ sacerdotibus conuenientia, quasi per eũ omnia possimus con
seq gratiã & misericordiã, quod a minori ostendit. Omnis nãq; pontifex, secũdũ legẽ, Ex
hoibus, i. ex numero hoĩm, assumpt⁹ ad aliqđ digni⁹ p qđ valet alios iuuare, Pro hoib⁹ cõ
stituit, vt p eũ ĩpetret a dño misericordiã. Cõstituit dico, In his q̃ sũt ad deũ offerẽdis, s.
in munerib⁹, hostiis, ꝓcib⁹, quę ducũt ad deũ, i. vt offerat deo Dona, s. primitias & hmõi.
Et sacrificia, de aĩalib⁹. Pro pctĩs, dimittẽdis. Qui cõdolere, q. d. ex hoib⁹ sumit, & ta-
lis, Qui possit cõsuera bõitate, Cõdolere his q ignorãt, i. ex ignorãtia peccãt. & his Qui
errãt, i. sciẽter peccãt. Et merito cõdolere debet, Qm̃ & ipse, vt illi, Circũdat⁹ est ĩfirmitate

A peccati,non ita Christus:& ideo plus potest iuuare q̃ legalis sacerdos,qui circũdatus est in firmitate. Et propterea.s.quia infirmus est,vt alii, Queadmodũ.i.qua necessitate. Et pro semetipso,similiter alius debet offerre.& quæ sit illa necessitas aperit subdens.s. Pro pec catis suis,& aliorũ.q.d.non solũ debet offerre,vt iustus teneretur,sed vt & ipse & alii peccatores reciperentur,hoc non conuenit Christo.Christus enim non nisi pro suis membris obtulit. Nec quisq̃.q.d.per hoc iterum potest ille pontifex prodesse,sic etiam & Christus:qa Quisq̃ non sumit sibi honorem,vt sibi imputandum sit,sed deo qui vocat:sed ille recte sit pontifex, Qui vocatur a deo,id est qui recte eligitur a deo vocatur, Tanq̃ Aaron,q in dicio virgę & incendio ęmulorum electus est,& monstratus placere deo.In his verbis percutit cupidos qui non vocantur sed ingerũt se: Ita & Christus,homo non Clarificauit, per suas virtutes, Semetipsum,vt sibi sumeret.i.sibi tribueret.Non clarificauit, dico, Ita vt pontifex fieret,sicut ipse ait,Ego non glorifico meipsum,sed ille clarificauit eum in baptismo & pontificẽ constituit. Qui alibi locutus est ad eum,dicens in psalmo, Filius meus es tu,quod idem dicturus erat ei in baptismo & in trãsfiguratione:& addit, Ego hodie genui te,mihi consubstantialem,quia idem est cum patre in substantia.Clarificatus est eñ filius a patre cum dixit,Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui,quæ clarificatio longe ante per prophetam prædicta in psalmo,vbi ait, Filius meus es tu , ego hodie Chrysosto. Ambrosius

B genui te,per quod videtur dignus esse Christus, in quo psalmo ostenditur rex & sacerdos. Quemadmodum,quasi dicat, sic illud locutus est pater de generosa Christi natiuitate, Quemadmodum in alio,loco de pōtificatu eius, Dicit,pater. Tu,tã dignus es Sacer dos,i.docens & orans,& offerens.& hoc, Ineternũ,non ad tempus vt Aaron:& hoc,Secũ dũ ordinem Melchisedech,id est secundum dignitatem & ritum ordinis, id est sacerdotii Melchisedech,qui non temporalis fuit,scriptura subiiciente initium,& finem vitæ ei⁹ in fi gura Christi qui caret initio & fine.Et sicut ille obtulit in pane & vino,& semel,sic & Christus sub specie panis & vini corpus & sanguinem suum discipulis tradidit. Sacerdos autẽ Christus est non secundum id quod natus est de patre deus apud deum,coæternus gignenti sed propter carnem assumptã,propter victimã quam pro nobis obtulit.Et quasi qs quæ rat quid egit pontifex:subdit,ecce, Qui,Christus, In diebus carnis,i.mortalitatis, Suę, obtulit Preces,supplicationesq;,ad eũ.s.deum. Qui posset saluum facere illum,qui precabatur, A morte.i.eum resuscitare,& quia hoc tempore mortalitatis fecit,quid ergo post fa ctet? multo magis.Has autem preces & supplicationes obtulit Christus imminente passiõe quando orauit prolixius,& totum fecit pro nobis non pro se:quia non timore mortis necessario,sed causa nostrę salutis orauit.Obtulit preces dico, Cum clamore valido,id est cum intentione efficacissima,vt quando prolixius orabat, Et lachrymis,hoc non in euangelio legitur,credẽdũ tñ est esse factum. Et ista offerens exauditus est,quia quod quæsiuit acce Aug.in psal mo.cix.

C pit in resurrectione & ascensione,& hoc, Pro sua reuerẽtia,id est sicut sua religio meruit, quia amplius omnibus deum reuerit⁹ est. Hoc ideo dicit vt certi simus nos cõsecuturos misericordiam per eum.per hoc enim patet quod per eum possumus consequi misericordiam cum sit iam ad dexteram patris. Vel preces & supplicationes Christi dicit actionem & vitam Christi,cuius omnis actio fidelium institutio & ad deum oratio.Quicquid enim egit Christus preces supplicationesq; fuerunt pro hominibus sanguinis effusio:clamor fuit validus,in quo auditus est pro reuerentia eiusdem passionis.Reuerentia eius quod sine peccato passus est pro sola charitate.Per hoc ergo illum curam de nobis habere asserit,& excellẽtiam charitatis eius ostendit.

Et quidem cũ esset filius dei didicit ex his q̃ passus est obediẽtiã, & cõsummatus factus est oibus obtẽperãtibus sibi causa salutis ęternę,appellatus a deo pōtifex iuxta ordinẽ Melchisedech.De quo nobis grandis sermo & interpretabilis ad dicẽdũ,qm̃ imbecilles facti estis ad audiẽdũ.Etenĩ cũ deberetis magistri esse propter tẽpus,rursum indigetis vt vos doceamini quæ sint elemẽta exordii sermonũ dei,& facti estis quibus lacte opus sit,non solido cibo.Omnis enim qui lactis est particeps,expers est sermonis iustitiæ.Paruulus enĩ est.Perfectorũ aũt est solidus cib⁹,eorũ q ꝑ ipsa cõsuetudic exercitatos hñt sensus,ad discretionẽ boni ac mali.

Et quidem.q.d.Exauditus est,& merito quidem,quia Cum.i.quanuis, Esset filius dei, D
natura deitatis vnus deus cũ patre,tamen secundum quod homo. Didicit.i.expertus est,
Obedientiã ex eis.i.per ea quæ passus est.Vel, Didicit.i. volũtarie suscepit obed. Ex,
id est in his. Quæ passus est,vsq ad mortem.q.d.nõ solum preces & supplicationes obtu
lit,sed etiam obediuit patri vsq ad mortem:& quia obediuit exaudit⁹,quod notat subdẽs,
Et ideo consummatus est,id est ad perfectionem ductus quando in dextera dei collocat⁹
est:& ipse qui consummatus est per obedientiam passionis, Factus est,sufficiens, Causa
salutis æternæ.i.gloriæ, Aeternæ omnibus obtemperantibus sibi,tantum enim valet ei⁹
passio quod omnibus sufficit ad salutem:quæ salus bene potest per eum esse,quia Ipse appel
latus est a deo,qui taliter hoc ostendit non mentitur. Pontifex iuxta ordinem Melchise
dech.De quo.i.de qua re.s.quomodo secundum ordinem Melchisedech sit sacerdos,& non
secundum ordinem Aaron faciendus est, Sermo grandis.i.profundus & subtilis, Et in-
terpretabilis,id est non habilis ad interpretandum. Ad dicendum.i.ad exponendum vo
bis,sermo enim de incarnato filio difficilis ad interpretãdũ.Vel, Interpretabilis,qa mul
ta sunt in eo sacramẽta exponẽda de personę.s.dignitate & ęternitate,& de ritus & etiam
tribus mutatione,& de sacrificii eius & testamenti excellentia & nouitate,& de legis atque
sacrificiorum illius temporis reprobatione, Et de aliis multis,de quib⁹,vt dictũ est nobis,
grandis est sermo & ininterpretabilis ad dicendum.i.non habilis ad interpretandum vo E
bis. Nõ ideo hoc dico quin ego hoc possim interpretari,sed Quoniã,vos facti, Estis im
becilles.i.debiles sensu ad audiendum.i.ad intelligendum profunda mysteria.Vel ita con-
tinua,iam dico grandis, Quoniam vos imbecilles facti estis ad audiendũ.i.ad intelligẽ-
dum. Et enim,interserit hic increpationẽ de infirmitate eorũ,vt alta de Christo laborẽt
intelligere.q.d. Vere imbecilles facti estis. Et enim.i.quia Cum deberetis esse magistri,
aliorum, Propter tempus,quia prius vobis annunciatũ est de Christo,& qa exercitati estis
in lege & prophetis ab antiquo, Indigetis rursus.s.vt a principio catechizationis vestræ,
Vt vos doceamini,sicut pueri quibus prima elementa literarũ dantur ad legendũ, Quę
sunt elementa exordii sermonũ dei.Exordium sermonum dei est simplex doctrina.i.symbo
lum fidei,elementa eius sunt materia quam continet,vt natiuitas,passio, Et facti estis.i.
ad hoc redacti, Quibus opus sit lacte,ad similitudinem infantiũ.i.humili sermone, Nõ
etiam solido cibo, qui consumat cor.i.doctrina quę de est arcanis dei. Omnis enim.q.d.
Ideo non est vobis opus solido cibo quia estis participes lactis,id est simplicis doctrinæ.Oĩs
enim qui est particeps lactis,quod estis vos,id est cuius pars est lac,id est qui lacte nutritur,
Expers est sermonis iustitiæ,id est illius qui iustis & perfectis conuenit.& hoc ideo, Eñ,
id est quia, Paruulis est,vt vos in fide tenelli estis,& est apta comparatio.Vt enim paruu-
lus non discernit cibos, & perit sumendo noxio,sic indoctus qui nec etiam minorum ne-
dum maiorum valet apprehendere rationem.qui enim non capit,verbum caro factum est: F
quomodo capiet In principio erat verbum?Mente adhuc paruulis & lacte nutriendis perci
pere talia non valentibus,omnis de hac re sermo quo agitur,vt non solum credatur verum
etiam intelligatur,sciatur quod dicitur, onerosus est:facilius illos premit ,quam pascit . ex
quo fit vt spirituales ista carnalibus non omnino taceant,propter catholicam fidem,quę o-
mnibus est prædicanda:nec tamen sic differant,vt valentes eam perducere ad intelligen-
tiam non capacem,facilius fastidiri,faciant in veritate sermonem quam in sermone perci
pi veritatem. Perfectorum.Quasi dicat,Paruulus est particeps lactis,sed Perfectorũ,sen-
su,& opere est, Solidus cibus,de quo alibi ait, Sapientiam loquimur inter perfectos,quos
Aug. super Ioannem. autem perfectos hic intelligi velit,declarat,subdens,scilicet eorum, Qui habẽt sensus ,id
est intellectus non modo naturaliter acutos,sed etiã Exercitatos pro cõsuetudine.i.qa cõ
sueti sunt studio & lectione scripturarũ exercitatos, Ad discretionẽ boni ac mali,iter se.
vel, Boni,a minus bono, Et mali,a minus malo.Ecce hic ostẽdit quid sit solidus cibus,i.
separare bonũ a malo quod perfectorũ est,q habẽt sensus exercitatos.Qui autẽ inualida & ĩ
exercitata mẽte hoc nõ possunt pfecto nisi fidei quodã lacte teneant,vt & inuisibilia q nõ
vidẽt & intelligibilia q nõdũ intelligũt,credãt,facile ad vanas & sacrilegas fabulas pmissio
ne sciẽtię seducunt,vt etiã bonũ & malũ nõ nisi corporalib⁹ imaginibus cogitẽt,& ipsum
deũ non nisi corpus aliquod esse existimẽt,& malum nisi substãtiã putare nõ possint, cũ sit
potius ab immutabili substantia mutabiliũ substantiarũ qdã defectus, quas fecit ex nihilo

A ipſa immutabilis & ſumma ſubſtantia quæ eſt deus:quod profecto quiſquis non ſolum cre-
dit verum etiã exercitatis in exterioribus animi ſenſibus intelligit,percipit,nouit,nõ eſt iã
metuẽdũ ne ſeducatur ab eis qui malũ putãdo eſſe ſubſtantiam quam non fecit deus,mu-
tabilem ſubſtantiam faciũt ipſum deum,ſicut Manichæi,vel ſiquę alię peſtes ita decipiũt.

CAPVT VI.

QVapropter intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem,ad per-
fectionem feramur non rurſum iacientes fundamentum pœniten-
tiæ ab operibus mortuis, & fidei ad deum,baptiſmatum doctrinę,
impoſitionis quoq; manuum,ac reſurrectionis mortuorum, & iudi
cii æterni.Et hoc faciemus,ſi quidem permiſerit deus.

Quapropter,duriter eis increpatis & culpatis eo quod velit ſemper eadẽ ipſa diſcere iterũ Chryſoſto.
blanditur ſeipſum eis connumerando, hortans eos ad perfectionem. Quapropter.ſ.quia
perfectorum eſt ſolidus cibus,nos a modo Intermittentes, vel remittentes.i.dimittentes
cum iam aliquid ſumus & ſi nondum perfecti, Sermonem inchoationis Chriſti,id eſt quo
Chriſtus inchoat eſſe ĩ nobis,ſcilicet de initio fidei, quo rudes catechizãdi ſunt, vt eſt ſym
bolum fidei,& dominica oratio.feramur,nos docendo,vos audiẽdo,ideo dico feramur , mę
B vobis annumerando,quia veſtrum portari mecum reputo.Feramur dico, Ad perfectionẽ,
Chriſti,ſecundum intelligentiam & opera bona. Non rurſum iacientes &c. q.d.feramur
ad perfectionem. Iacientes fundamẽtum,Quod prius dixit ſermonem inchoationis,hic
appellat fundamentum:eo quod ad religionẽ Chriſtianam venientibus prius proponitur
& ſuper hoc quod perfectionis eſt ædificatur.hoc autem fundamentum diuidit in ſex , quæ
ſunt inchoatio,ſcilicet pœnitentia,fides,baptiſmũ doctrina,& impoſitio manuũ,& reſurre
ctio,& iudicium.q.d.Vos dico,Iacientes fundamentum pœnitentiæ.i.iacientes pœniten-
tiam,q.d.lapidem in fundamento quæ pœnitentia, Ab.i.de Operibus mortuis.i.de pec
catis,vel de hoc quia priora bona opera peccando fecerũt irrita. Mortua enim opera dicit
peccata,quia occidunt animas.vnde in lege prohibebatur tangere mortuũ.Tãgit eñi mor
tuum qui facit peccatũ,vel priora bona perſequẽs malum,mortua. Pœnitere autem ab his
eſt fundamentum quo nihil boni ædificabitur.Quid eſt autem a mortuis operibus pœnite August. de
re niſi ab his quæ oportet mortificari vt viuamus? Et iacientes fundamentũ fidei,quę ſit, fide & ope.
Ad deũ,vt.ſ.omnes partes fidei habeant,& non aliunde putent eſſe iuſtitiam.Cõtra hãc
fecerũt qui in lege iuſtitiã quęrunt,& fundamẽtũ, Etiã doctrinę baptiſmatũ,pluraliter di
cit,quia eſt baptiſmus in aqua,in pœnitentia,in ſanguine,quia ſic mundatur homo a pec-
catis p pœnitẽtiã vel ſanguinis effuſionẽ ſicut p lauacrũ baptiſmi.Vnũ tñ dicit eſſe baptiſ-
ma,quia vna forma nec iterari põt:vna eñi eſt triũ pſonarũ operatio.Non ergo ideo dicitur
C baptiſmus fieri in pœnitẽtia vel in ſanguine:quod ſacramentũ baptiſmi celebratur niſi in
aqua accedente verbo:ſed quia vicẽ baptiſmi ſupplet effuſio ſanguinis,pro nomine Chriſti,
etiam fides & pœnitentia ibi dũtaxat vbi articulus neceſſitatis non cõtemptus religionis
ſacramentũ baptiſmi excludit.Ideoq; ſic intelligendum illud eſt,Niſi quis renatus fuerit ex
aqua & ſpiritu ſan.non intrabit in regnũ cælorũ.i.q non fuerit renatus ea regeneratione
qua renaſcuntur illi qui renaſcuntur ex aqua & ſpiritu ſancto non ſaluabitur. Ea vero rena
ſcuntur homines diuerſis modis.Alii per pœnitentiã,alii per effuſionẽ ſanguinis,alii p ba-
ptiſmum,ideo pluraliter dixit baptiſmatũ.Fundamentũ quoq;, Impoſitionis manuũ,quia
niſi quis credat quod per manus impoſitionem detur ſpiritus ſanct.ad remiſſionẽ & corro-
borationem non eſt fundatus,ac fundamentũ, Etiã reſurrectionis mortuorũ,quia niſi quis
credat quod reſurrectio Chriſti facit reſurrectionẽ mortuorum nõ habet, quod ſuper ædifi-
cet.& fundamentum Iudicii æterni,quia quicquid ibi ſtatuẽt in ęternũ durabit, quod iu
diciũ qui non credit nõ habet fundamẽtũ,hæc illi quos ſupra arguit Apoſtolus nõ integre
credebant.Si eñi ſcirent oĩa in baptiſmate dimitti,& per impoſitionẽ manuũ ſpũm ſanctũ
dari,lex ſuperflueret nec præter Chriſtũ aliquid quęrerent, ſi ſcirent per eum reſurrecturos
mortuos & viuificandos & iudicandos.Et nota hæc ſex recte dici fundamentum , Sicut eñi
eum qui ad doctrinam literarum inducitur elementa oportet primum audire:ſic Chriſtia
num hæc ſcire integre, & nil dubitare de iſtis ſine quibus vita non aderit integra. Ideo-
que quicunque aliquos ad fidem conuertit , prius facit pœnitere,in deum credere,bapti-

zari in remissionem peccatorum, confirmari per impositionem manuum, ac resurrectionem D & diem iudicii præstolari. Hæc igitur omnia pertinent ad initia neophytorũ. Hæc omnia nisi præcesserint in fundamento, nemo potest bene operari. Et quia hæc omnia illis necessaria sunt: dicit feramur ad perfectionem. Iacientes dico, Non rursus, id est non sicut olim, id est non ita negligéter vt olim, vt sicut prius ceciderũt sic iterũ cadant. Vel ita, Feramur ad perfectionem. Non rursus, i. non amplius nisi modo, Iacientes fundamentum pœnitentiæ &c. id est ita modo iaciamus, vt amplius iacere non sit opus. Ecce in istis non solum vitam, sed etiam aliud culpat veluti commotis & opus habentibus fundamentum cõstituere, cætera non mutantur. Et hoc, q. d. Feramur dico ad perfectionem, & hoc, Faciamus, id est ad perfectionem feramur. Siquidem promiserit deus, id est si in hac vita spatiũ pœnitendi dederit. Ne vero quis existimet secũdum vel tertium baptismum post peccatũ posse fieri, & lapsos post perceptionem sacramentorum posse per baptismum renouari, subdit,

August. de fide & opere

Remigius.

Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt spiritus sancti: gustauerunt nihilominus bonum dei verbum virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt: rursus renouari ad pœnitentiam, rursum crucifigentes semetipsis filium dei, & ostentui habentes. Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, & germinans herbam opportunam illis E a quibus colitur, accipit benedictionem a deo, proferẽs autem spinas ac tribulos reproba est, & maledicto proxima: cuius consummatio in combustione. Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora & viciniora saluti: tametsi ita loquimur. Non enim iniustus deus qui obliuiscatur operis vestri & dilectionis quã ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis & ministratis. Cupimus autem vnumquenq; vestrum eandem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei vsque in finem, vt non segnes efficiamini, verum imitatores eorum qui fide & patientia hæreditabunt promissiones. Abrahæ nanq; promittens deus quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem: iurauit per semetipsum dicens, nisi benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te. & sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem.

Impossibile est, q. d. Dico feramur ad perfectionem, sed nemo putet post lapsum peccati p baptismum secundo vel tertio posse renouari. Impossibile est enim, non tantum difficile nequis in hoc diffideret, Impossibile est, inquam eos qui semel sunt, Illuminati, per fidem & baptismũ & per spiritum sanctum. Et, per ipsam fidem, Gustauerunt, id est quasi F suauẽ gustum & iocundum perceperunt, Donum cæleste. i. remissionem peccatorum ĩ baptismo, Et, qui etiam, Participes facti sunt spiritus sancti, habentes genera linguarũ & alia dona, Et gustauerunt bonum dei verbum. i. diuinitatem Christi vel euangelicam doctrinam nihilominus, q̃ vos. vel, Nihilominus q̃ facti sunt, participes spiritus sanct. virtutesq; seculi futuri. s. gustauerunt. i. qui impassibilitatem & immortalitatem futurã spe gustauerunt: & post hæc omnia, Prolapsi sunt. i. grauiter peccando lapsi sunt: eos inquam q etiã hæc bona habuerunt nedũ penitus malos impossibile est, Rursus, iustitia recuperata, Renouari, per baptismũ motos. s. Ad pœnitentiã. Negat hic Apostolus iterationẽ baptismi sed non excludit pœnitentiam. Et est sensus, Impossibile est eos motos ad pœnitentiã qui hoc acceperunt semel: rursus renouari. i. baptizari, id est vt baptizentur post pœnitẽtiam. Renouari enim est nouũ fieri. Nouum autem facere lauacri est. Vnde, Renouabitur sicut aqla iu. t. hoc fit in baptismo, cuius virtus in cruce Christi cõstat. Vnde subdit, Rursus crucifigentes, q. d. illos dico si rebaptizent, Rursus crucifigentes filium dei, & ostentui habẽtes. i. irrisioni. & hoc, Sibimetipsis. i. quantum ad seipsos. Non enim in re crucifigũt Christum, sed similes sunt irrisoribus & crucifixoribus: quia vna mors Christi vnum baptisma consecrauit, quod sufficit contra omnia peccata etiam sequentia, si pœnitentia de eis agatur: sicut illa mors sufficit ad omnia peccata tollenda. Qui vero iterat baptismum quasi illa vna mors, & vnum ex ea baptisma non sufficiat: iterat & mortem, & vt ex ea iterata fiat

Remigius.

Hierony.

A iterata remissio quod impossibile est. Sicut enim impossibile est secundo crucifigere Christum: ita secundo per baptismum mori peccatis. Facti enim sumus per baptismũ conformes similitudini mortis eius, & consepulti ei sumus per baptismũ. Proinde quia in baptismo sumus conformes morti eius & sepulturæ, qui putat secundo baptizari, secundo quantũ ad se, Christum crucifigit, quod est eum habere ostentui. Vt enim semel mortuus est in carne ita nos in baptismo semel peccatis morimur, non secũdo vel tertio. Baptismus em̃ nihil aliud est q̃ interitus eius qui baptizatur & resurrectio. Vel ita, Rursus cruci. & refertur ad hoc quod prædixit, Prolapsi sunt. q. d. impossibile est eos qui post baptismũ grauiter lapsi sunt rebaptizari propter quod debẽt sibi cauere ne prolabant. & in peccatis iacẽtes sunt, Rursus crucifigentes & ostẽ. habentes fi. dei, cuius gratia cõtemnitur. & hoc, sibimet ipsis, id est quantum ad se. In se enim crucifigunt filium dei, & contumeliæ habent qui gratiam ei⁹ vilipendentes in peccatis iacent, & ostenditur hic ratio cur non debeant prima fide relicta in peccatum cadere. non enim vltra possunt rebaptizari in remissionem peccatorum, & insuper contemnunt & ostentui habent dei filiũ. Terra enim. q. d. Impossibile est post lapsum aliquem rebaptizari, quia imbrẽ bibere põt. i. Christi doctrinam qua per pœnitẽtiam rãrũ fructificet. & hoc est quod ait, Terra enim &c. Potest etiã aliter hoc capitulũ intelligi, vt dicatur impossibile fore eos qui peccauerunt per pœnitẽtiam renouari post hanc vitã. q. d. B dico quod feremur ad perfe. si deus dederit nobis spatiũ pœnitendi in hac vita, & hoc recte dixi, nam in alia impossibile est per pœnitentiam renouari. Et hoc est quod ait, Impossibile enim eos qui semel illuminati, & hęc quę sequunt̃ bona habuerunt, & post hæc omnia, Prolapsi sunt, rursus. s. post hanc vitam, Renouari, ad. i. Per pœnit. quia licet hic, nõ ibi, ideo impossibile est eos renouari in alia vita per pœniten. quia impossibile est eos, Rursus esse crucifig. semet ip. fi. & osten. haben. i. quia non possunt efficere vt valeat sibi iterũ crucifixio Christi, si carnẽ suã crucifigerẽt cũ vitiis & concupiscentiis, quod hic licet non ibi: neq; possunt habere Christũ ostensioni vt eũ imitentur in nouitate vitę. Terra enim. q. d. Vere in alia vita impossibile est renouari, quia hic tantũ vbi bibit imbrẽ. Terra em̃. Vel ita continua. Dixerat supra. Fera. ad perfect. subdens, & hoc faciemus, nũc addit, & iustum est hoc facere: quia Terra, i. mens auditorũ. s. proficiens anima: Bibens, a simili aridæ terrę, Imbrẽ, i. doctrinã sanctã, rorẽ cęlorũ, quod sitienti terrę, Pluunt cęli, i. p̃dicatores verbi veritatis, Imbrẽ dico, Superuenientẽ, a deo, Super se, sæpe venit: quia si rara, est nõ sufficit: si assidua, vilescit, Et imbre irrigata, Generans herbam. s. fidem & bona opera, Opportunam, i. congruã, non solum facientibus, sed etiam Illis quibus colitur, i. prædicatoribus illorũ qui glorificabunt̃ inde qui sunt cultores terrę, quia vomere spirituali arbuta criminis conscindũt, & falce verbi dei noxia p̃cidũt. Vel illis, A quibus coli, i. ipsis eisdem q̃ se colũt in bonis operibus imitãdo maiores: secũdũ illud, Et fecerũt fructũ natiuitatis, quia C patres suos qui ipsos in fide genuerunt imitantur. Terra, in qua Bibens imbrem & generans herbam accipit benedictionem a deo, hic augmentum virtutum & in futuro prẽmiũ, aliter nisi benedictionem a deo perciperet non generaret lętum fructum. Et nota quia ĩ his verbis significat illos Apostolus quibus scribit sępe bibisse per legem & prophetas verbũ cælestis doctrinæ, & nec sic fuerunt prompti germina fidei proferre. Proferens autẽ. q. d. terra bona accipit benedictionem. Terra autem Proferens, in apertũ vt videantur, Spinas, id est peccata quę pũgũt, Ac tribulos, i. grauiora peccata quę acurius pũgũt, i. mens vitio suo ad mala fœcũda, Reproba, i. reprobata est a deo, Maledicto, id est dãnationi, Proxima, nondũ incidit in maledictionem sed etiã proxima est & adhuc licet reuerti. Cuius consummatio, i. finis si p̃seuerat, in combustione, æterni iudicii vel incendii. Cõfidimus autem, quasi dicat, Duriter vos increpui, & terrui, Sed o dilectissimi cõfidimus de vobis, quia talis affectionis estis, Meliora, quam combustionem, Et viciniora, saluti quam sint spinæ & tribuli, Tametsi ita loquamur, dure terrendo & increpando, quasi non dicimus hæc putando vos esse tales, scilicet spinis plenos, sed timendo ne tales sitis, terreo verbis ne ipsa re doleatis. Et nota quod ait, Confidimus de vobis, quia enim de pręsenti non habet vnde laudet de spe futurorum eos attollit, ad quam per præterita allicit, & recreat animos eorum, & confortat antiqua eis in mentem reuocans: & facit eos non existimare deum oblitum bonorum quæ fecerunt. Vnde subdit, Non enim. Quasi dicat, Ideo de vobis confidimus quia olim multa bona operati esti, pro quibus si

pœniretis, de malis benefaciet deus vobis. Sicut enim priora bona persequentia mala mor D tua fuerunt, & irrita facta: ita ipsa eadem per pœnitentiā, & alia bona sequentia mala re uiuiscent, & hoc est quod ait, Non em iniust⁹ est deus, vt obliuiscat̄ vestri operis, boni. & Dilectionis quam ostendistis. s. ex qua bona opera illa fecistis. Et hæc omnia fecistis, In

Chrysosto. nomine ipsius. i. ad honorem dei. Et recte dixi operis, quia Ministrastis, olim, adhuc Mi nistratis sanctis, hoc est opus quod dixi magna testificatus est. Tria enim bona commēdat in eis. s. quod omnia sua fecerunt communia sanctis, ecce opus: & hoc ex dilectione fecerūt quæ informat actiones, ecce alacritas: & hoc ad gloriā dei, ecce recta & pura intentio. Ecce triplex bonum, Cupimus autem. q. d. per præterita vos laudo. De futuro autem bonum vobis cupio. Et hoc est, Cupimus autem vnūquenq; vestrum ostentare, id est frequēter ostē dere. Vsq; in finem vitæ vestræ eandem Sollicitudinē, ministrandi sanctis, & hoc, Ad expletionem, spei. i. vt in futuro compleatur in vobis quod modo speratis. Multam dilectionem erga illos ostendit, & eandem circa singulos curam demonstrat, & maiorum enim & minorum curam similiter gerit, & omnes diligit: ita cupimus vos ostentare sollicitudinem.

Vt non segnes efficiamini, in hac sollicitudine: verum imitatores eorum, scilicet sanctorum, Qui, non per genus sed per Fidē & patientiā, id est merito fidei & patientiæ, Hæ reditabunt. i. hæreditate possidebunt, Promissiones. i. promissam sæpe beatitudinem. & quasi aliquis quæreret, An sunt factæ promissiones? Respon. & factas esse, & quæ sint, dicēs; E

Abrahæ nanq; &c. Sciebat placere Iudæis promissiones patrum memorari. vnde modo his laudibus extollit eos quos supra obduratorum exemplo terruit. in hoc maxime Abrahā

Hierony. elegit, cuius filii sunt si credunt. q. d. Et vere facta est promissio. Abrahæ nanq; promittēs deus iurauit per semetipsum, ideo per se, Quoniam neminem habuit maiorem se per quē iuraret. Iurauit inquam dicens, o Abraham, nisi hic Benedicens benedicam te, incremento virtutum. Et multiplicans multiplicabo te, in futura beatitudine magnitudine gloriȩ, Aposiopesis est hic, defectio. q. d. si hoc non fecero non mihi credat̄ de aliquo. Vel ita distingue, Benedicens benedicam te, scilicet assidue in his qui sunt stellæ. Et multiplicās multiplicabo te, sine fine, in his qui sunt arena. Et sic, Abraham certus, Longanimiter ferēs, id est inter multa aduersa diu patienter expectans, tandem Adeptus est repromissionem, id est sæpe promissam benedictionem, id est æternam beatitudinem. Ecce hic tria dicūt̄. s. promissio facta Abrahæ, & per iuramentum firmata, & in Abraham iam impleta.

Homines enim per maiorem sui iurant, & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. In quo abundantius volens deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit iusiurandū, vt per duas res immobiles quibus impossibile est mentiri deum, fortissimum solatium habeamus qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram F habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem vsq; ad interiora velaminis, vbi præcursor pro nobis introiit Iesus secundum ordinem Melchisedech: pontifex factus in æternum.

Homines enim. q. d. Ideo iurauit deus, quia Homines iurant, iurando em̄ humanæ cōdescendit infirmitati, & ideo per se cum maiorem non habuit, quia homines per maiorem iurant. Et hoc est quod ait, Ideo iurauit dominus per se, quia homines iurant, Per maiores sui, id est per deum qui solus verax est ex se. Et finis omnis controuersiæ, id est altercationis eorum est iuramentum, valens, Ad confirmationem, alterius partis. Si autem homini qui mendax est per iuramentum creditur, quanto magis deo credendū est qui mentiri non potest? In quo, id est propter quod scilicet quia sic inter homines est, Deus volens ostendere abundantius hæredibus pollicitationis suæ, id est his qui liberaturi erant quod promittebatur, Immobilitatem consilii sui, quod erat de saluandis per gratiam suā electis, quod recte dicitur consilium dei, quia vix aliquis nouit per fidem Christi saluari homines: volens inquam, Hoc interposuit, inter promissionem & impletionem, Iusiurandum, condescendens consuetudini hominum vt certos faceret. Et nota quod ait, Abundantius, Abundanter enim ostendit per promissionem, Immobilitatem con-

A filii sui, scilicet abundantius per iuramentum interposuit. Iuramentum, dico, Vt per duas res immobiles.i. per promissionem & iuramentum in Quibus impossibile est deum mentiri habeamus,in procellis tẽtationum Fortissimum solatium.s.quod in omni aduersitate nos faciat fortes,volentes ad horam pati vt in æternũ regnemus.qui in aduersis confugimus Ad tenendam spem,non pro aduersis deferẽdam.Fugit ille ad spem,qui spe beatitudinis tribulationes spernit.Spem,dico,iam Propositam,nobis in Abraham & impletam.Vel, Proprio.i.omnibus oblatam, Quam spem habemus sicut anchoram animæ. Sicut eñ anchora nauẽ,sic spes tenet animã:non emergatur in salo huius mundi consentiendo iniquitati.Si ergo videris fluctuare in mari isto,noli abrũpi ab anchora,antequam intres in portum:fluctuat nauis in anchoris,sed non longe a terra proiicitur:nec in æternum fluctuabit,& si ad tempus fluctuet.Anchora ergo animæ,spes est.Vnde ait, Quam habemus sicut anchoram animæ tutã,quæ tribulationum impulsu non destruatur, Ac firmam,quæ nec etiam titubet. Et incedentẽ.i.nos incedere facientẽ,quia introducit nos in rem.i. Vsq; ad interiora velaminis.i.ad interiorẽ & velatam beatitudinẽ quam nemo vidit sicut est in hac vita. Vbi.i.in quæ inretiora Præcursor Iesus introiuit,pro nobis introducẽdis.& ita patet nos posse sequi.Ad hoc eñ ipse præcurrit vt nos sequamur qui bene dicitur cursor,quia nulla culpa eum impediuit:secundum illud,Exultauit vt gigas ad currẽ

B dam viam.Et alibi,In via peccatorum non stetit.Et præcursor,quia ante nos,& pro nobis cucurrit.Ipse,dico,factus pontifex in æternũ, Secundum ordinẽ Melchisedech,non secũdum ordinẽ Aaron.Vnde oportet Christianos quorum est pontifex superiores esse Iudæis, quantum distat inter Christum & Aaron,& melius sacrificium habere.s.rationabile obsequium quod ducit in cælum,non pecudes,vel boues non sanguinem & adipem,quæ secundum carnẽ offeruntur:sed pro eis introducendum est rationabile obsequium.Quid autẽ est rationale obsequium?quod per animã & spiritũ offertur,vt sunt virtutes. Spiritus eñ deus est,& eos qui adorant eum in spiritu & veritate adorare oportet.ecce qualiter sacrificiis placatur deus,hæc igitur offeramus:illa quidem diuitiarũ sunt & diuitum,hæc autẽ virtutes:illa extrinsecus,ista intrinsecus:illa quilibet operari potest,hæc autẽ pauci:quanto eñ melior est pecore homo,tãto hoc sacrificium illis.Ibi eñ animam tuam in sacrificium offers,ibi pecora offerebantur.

CAPVT VII.

Ic enim Melchisedech rex Salem sacerdos dei summi,qui obuiauit Abrahæ regresso a cæde regum,& benedixit ei: cui & decimas omnium diuisit Abraham. Primum quidem qui interpretatur rex iustitiæ,deinde autem & rex Salem,quod est rex pacis:sine patre,sine

C matre,sine genealogia,neq; initium dierum,neq; finem vitæ habens:assimilatus autem filio dei,manet sacerdos in perpetuum.

Hic eñ,&c.Interpositis multis de correctione eorum illum grandem sermonẽ de sacrificio Christi quẽ superius tetigit,iam hic incipit exequi,ostendens quomodo Iesus sacerdos sit secundum ordinem Melchisedech,vsq; ibi, Assimilatus autẽ filio.q.d.bene dico quod Christus est sacerdos secundum ordinẽ Melchisedech, Hic eñ Melchisedech,fuit Rex Salẽ & sacerdos dei summi.s.qui non per hominẽ,sed per deum constitutus est qui obuiauit Abrahæ. Regresso a cæde regum. Sicut in Genesi legitur quatuor reges aduersus quinq; pugnauerunt,eosq; vicerunt:sub quinq; deuictis degebat Loth,& captus a quatuor. Quod cum audisset Abraham cum ccc.& viii.vernaculis persecutus est eos atq; percussit,reduxit Loth,& omnẽ substantiã quam ceperant.Huic igitur Abrahæ redeunti occurrit Melchisedech, Et benedixit ei,Abrahæ. Cui,Melchisedech,& Abrahã Decimas.Omniũ,non dico,dedit,sed diuisit,quia de præcipuis donauit.Tradunt Hebræi istum Melchisedech fuisse Sem filium Noe,& quando Abrahã natus est.ccc.nonaginta annos habuisse,& Abrahæ vt nepoti obuiasse,& panẽ in refectionẽ eius,& suorũ protulisse,& vt sacerdotẽ dei decimas accepisse.Salẽ pleriq; dicunt fuisse Hierusalẽ,sed fuit oppidum regionis Sichẽ,quod & hodie Salẽ dicitur,vbi ex magnitudine ruinarũ palatium Melchisedech ostenditur.Vnde in euangelio,Erat Ioãnes baptizãs in Ennon,iuxta Salẽ.Et iste Quidẽ primũ,dict9 est Mel-

Hierony.

chiſedech, Quod interpretatur rex iuſtitiæ.Melchos em̃,vel Melchi,dicitur rex Sedech, D
iuſtus vel iuſtitia,inde Melchiſedech.i.rex iuſtitiæ. Deinde autẽ,dictus eſt Rex Salem,
quod eſt rex pacis.Salẽ em̃ interpretatur pax.Ipſe,dico, Ens ſine patre,& ſine matre:non
quod nõ habuit,ſed quia ſcriptura prouide non memorat in figura Chriſti. Sine genea-
Chryſoſto. logia.i.non habẽs prolem, Neq̨ habẽs initium dierum,quod ſcriptura dicat, Neq̨ finẽ
vitæ,ſcriptura in figura Chriſti ſubticente.Ideo ergo hoc dicitur non habere,quia non eſt
ſcriptum illa habuiſſe.In omnibus autẽ his præmiſſis Aſſimilatus eſt filio dei,& quomo-
Remigius. do attẽdamus.Dictus eſt Melchiſedech,Melchiſedech dicitur rex iuſtitiæ.hic eſt Chriſtus
qui filios per iuſtitiam regit inter procellas ſeculi:ſimiliter rex Salẽ.i.pacis Chriſtus eſt,quia
quos hic in iuſtitia regit,in pace æterna regere nõ deſinit.Ipſe etiam eſt ſacerdos dei ſum-
mi qui ſe in ara crucis obtulit.ipſe etiã obuiauit Abrahæ regreſſo a cęde regũ.i.obuiat & oc
currit dando gratiam cuiq̨ fideli,poſt cędem quatuor principalium vitiorum quatuor vir-
tutibus oppoſitorum,quæ per quinq̨ ſenſus ſubintrant & dominantur,ſicut quatuor reges
per quinq̨ victos vinctum Loth tenebant,& benedicit ei.ſ.fideli dando incrementum fidei
& boni operis.Dat etiam panẽ & vinum.i.corpus & ſanguinem ſuum quo paſti a præteri-
tis mundantur,& in futurũ confortantur.Cui Abrahã.i.fidelis dat decimas. Omnium.i.
omnem perfectionẽ ſuã ei attribuit.Item diligẽter attende quæ ſequuntur quomodo Chri-
Chryſoſto. ſto conueniant. Primum,quidem dictus eſt Melchiſedech.i. Rex iuſtitiæ.hoc vere Chri E
ſtus qui iuſtos facit & regit.Deinde autẽ rex Salẽ.i.rex pacis.& hoc vere Chriſtus qui paci-
ficauit quæ in cælo & quæ in terra ſunt.Quis homo eſt rex iuſtitiæ & pacis niſi Chriſtus?
Nullus.Itẽ,nota prius dicturus rex iuſtitiæ,poſt rex pacis,quia Chriſtus regit prius ſuos hic
in iuſtitia,poſt in futuro reget eos in pace æterna.Ipſe eſt etiã ſine patre ſecundum carnem,
& ſine matre ſecundum deitatẽ:& ſine genealogia,quia filios carnis non habuit,neq̨ habẽs
Chryſoſto. initium,neq̨ finẽ:& in his omnibus ſimilitudo eſt huius & illius:& ſi ergo omnes patriar-
Ambroſius chę & prophetę fuerunt figura Chriſti,Melchiſedech tamen ſpecialius,quia non de genere
Iudæorũ,vt quidam dicũt,præceſſit in typum ſacerdotii Chriſti,q dicit̃ ſacerdos ſecundum
ordinẽ Melchiſedech multis modis,quia ſol⁹ rex & ſacerdos fuit,& ante circũciſionẽ funct⁹
ſacerdotio,vt non gentes a Iudæis,ſed Iudæi a gẽtibus ſacerdotium acciperẽt.& non fuit
vnctus oleo viſibili vt Moyſes inſtituit,ſed oleo exultationis & puritate fidei,nec anima-
lia immolauit,ſed pane & vino Chriſti ſacerdotium dedicauit.non vere ſine patre & ma-
tre cum Chriſtus ſecundum duas naturas,& patrem habuit & matrẽ,ſed quia in Geneſi in-
ducitur ſubito occurriſſe Abrahę,& nec ante nec poſt genealogia eius inuenitur vel nomẽ:
huius autem exemplo affirmat apoſtolus quod ſacerdotiũ Aaron & principium habuit & fi
nem:ſed eccleſiæ ſacerdotium,& in prętеritũ,& in futurum ſit æternum,quia nec ali⁹ præ-
ceſſit ante Melchiſedech,nec poſt Chriſtum ſuccedet,vel poſt Chriſtum,nec olim ſucceſſit,
nec in futuro ſuccedet alius.In omnib⁹ autem Aſſimilatus eſt filio dei,manet ſacerdos in F
æternum,vel in perpetuum,quia ſcriptura obticet quod alius ei ſucceſſiſſet. Vel myſtice per
eum loquitur de ſacerdotio Chriſti. Manet ergo ſacerdos in æternũ,nõ in ſe,ſed in Chri-
ſto.i.ſacerdotium eius in Chriſto & in eccleſia durat in æternum,quia non alius ei ſuccedit
vt Leuitico.

Intuemini autem quantus ſit hic,cui & decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha.Et quidem de filiis Leui ſacerdotium accipientes,mandatum habent decimas ſumere a populo ſecundum legem,id eſt a fratribus ſuis,q̃q̃ & ipſi exie-rint de lumbis Abrahę.Cuius autem generatio non annumeratur in eis,decimas ſumpſit ab Abrahã:& hũc q habebat repromiſſiones,benedixit.Sine vlla autẽ cõ tradictione,qđ min⁹ eſt a meliore benedicit̃.Et hic qđẽ decimas moriẽtes hoĩes ac cipiũt:ibi autẽ cõteſtat̃,q͂a viuit.Et vt ita dictũ ſit p̄ Abrahã & Leui q decimas ac cepit,decimat⁹ eſt.Adhuc em̃ in lũbis patris erat,qñ obuiauit ei Melchiſedech.

Intuemini aũt.Cõmemoratis q̃buſdã q̃b⁹ aſſimilat̃ Melchiſedech dei filio.i.Chriſto ad-
huc immorat̃ in cõmẽdanda dignitate ipſi⁹ & excellẽtia ſacerdotii ei⁹ præferens eum ipſi
Abrahæ patri omniũ & omnibus leuitis.q.d.talis fuit Melchiſedech.Intuemini autẽ,etiam
ex factis Quant⁹ ſit hic.i.Melch,cui Abrahã patriarcha.i princeps patrũ nr̃orũ Deci-

A mas dedit,tanquam minor maiori. & hoc De præcipuis suis, hoc est propter quod supe-
rius dixit diuisit.Ecce hic Melchisedech præfertur Abrahæ quē Iudæi extollūt,de quo glo Ambrosius
rianeur quē Christo Iudęi præponere voluerunt,dicētes,Nunquid tu maior es p.n.Ab.&c.
& quidem hic præfert eum leuitis.q.d.hoc modo intuemini quantus sit. Et.i.quia,aliqui
Quidē de filiis Leui accipientes sacerdotium.Aliter em̄ non auderēt sumere:non dico su-
munt decimas,sed Habēt mandatum,in lege,sine cuius authoritate nunquam præsumerēt
Sumere decimas,non ab aliquo summo viro vel alieno,sed A populo,humili,& sibi car-
nis coniunctione coniuncto.i. A fratribus suis,in quibus melius licet confidere.Sumere,
dico,nec absoluta licentia,sed Secundum legē.i.non aliter quam præcipit lex.Hic autem
secundum nullā legē accepit a patriarcha cum esset alienigena,& in hoc dignior. Quan-
quam.q.d.in hoc quod sumunt decimas præsunt. Quāquam & ipsi exierūt de lūbis Abra
hæ.i.pares sint in genere.Tanta est quippe sacerdotii excellētia,vt etiā similes genere & eū Chrysosto.
dem habentes progenitorē,multo amplius digniores sint fratribus suis.Vnde Abrahā pa-
triarcha incircunciso alienigenę decimas non dedisset,nisi excellentior esset.in quo & isti
Leuitici sacerdotes decimas non dedisset soluere,quia decimati sunt in eo. Cuius autem.
q.d.filii Leui a fratribus accipiunt,sed Mechisedech, Cuius generatio non annumeratur
in eis.i.in Iudæis.q.d.qui erat alienigena absq; mandato sua authoritate, Sumpsit deci-
B mas,quasi excellētior Ab Abrahā,patriarcha, Et benedixit hunc.s.Abrahā tam magnū
Qui habebat.i.cui factę sunt Repromissiones,gentiū in suo semine benedicendarū.q.d.
benedixit eū etiā tēpore maioris dignitatis.Benedixit,dico, Sine vlla iam contradictio-
ne,quod minus est benedicitur a maiori.Proinde typus Christi melior est promissiones ha
bēte,quia hoc videtur minus quod benedicitꝰ ab aliquo ex communi omnium iudicio,& si-
ne vlla contradictione.Et si ergo in acceptione decimarum contradicitur,quod non ideo
sit maior quia filii Leui accipiunt a fratribus,hic tamē non potest contradici. Et hic.q.d.
hoc etiam modo intuemini dignitatē in Melchisedech. Et.i.quia. Hic quidē.i.in sacer-
dotio Leuitico Homines morientes accipiunt decimas.Ibi autem,vbi agitur de Melchise
dech, Scriptura contestatur.i.mecum testatur. Vel, Contestatur.i.idem in multis locis
testatur.s. Quia viuit,quia de morte eius nihil dicit in figura Christi.Gerebat em̄ typum Chrysosto.
pontificis nostri cuius excellentia potestatis per illius similitudinem ostenditur.Per Melchi
sedech em̄ in quo rei futuræ figura præcessit decernitur sacerdotium Christi a sacerdotio Aug. super
Leui.in cuius Christi figura dicitur,quod Melchisedech viuit. Vnde dicitꝰ Christus,Sacer- Ioannem.
dos in æternum secundum ordinē Melchisedech qui seipsum obtulit,non ex aliqua necessi Ambrosius
tate sed ex volūtate proprię potestatis. Et vt ita.q.d.hoc etiā modo dignior est Melchise
dech,q̄ Leui. Etiam.i.quia. Leui.i.Leuiticus ordo,qui a fratribus Decimas accipit deci-
matꝰ est.i.decimas dedit Melchisedech.& hoc per Abrahā,quasi per materialem causam,
C Vt ita dictū sit,per quēdam.s.tropum.i.figuram loquendi,non em̄ proprie in sua perso-
na Leui decimas dedit.s.circuncisus sacerdos incircunciso. Adhuc em̄.q.d.bene dixi per
Abraham. Adhuc em̄.s.quando Abraham decimas dedit, Erat Leui in lumbis patris.s.
Abrahæ, Quando Melchisedech occurrit,vel obuiauit ei.s.patri Leui.i.Abrahæ,& ideo
in eo decimatus.Sicut em̄ Adam peccante qui in lumbis eius erant decimati sunt:sed hoc
non sequitur in Christo,licet in lumbis Adę & Abrahæ fuerit,quia non secundum concu-
piscentiam carnis inde descēdit.Cum ergo Leui & Christus secundum carnem essent in lū
bis Abrahæ quando decimatus est,ideo pariter decimati nō sunt,quia secundum aliquem
modum non erat ibi Christus quo erat ibi Leui:secundum rationē quippe illam seminalem
ibi fuit Leui,qua ratione per concubitum venturus erat in matrem secūdum quam rationē
non ibi erat corpus Christi,quāuis secundum ipsam ibi fuerit Marię caro,Leui secundū cō-
cupiscētiam carnalē,Christus autē secundum substātiam corporalē inde vēturus erat. Cum
em̄ sit in semine,& visibilis corpulētia,& insensibilis ratio vtrunq; cucurrit ex Abrahā,vel
etiam ex ipso Adam vsq; ad corpus Mariæ,quia & ipsum eo modo conceptum est & exortū
est:Christus autē visibilē carnis substātiam de carne virginis sumpsit.Ratio vero cōceptio-
nis eius nō a semine virili,sed longe aliter ac desuper venit.Proinde secūdum hoc quod de
matre accepit,etiam in lumbis Abrahæ fuit.Ille est ergo decimatus in Abrahā qui sic fuit
in lumbis eius,sicut in lumbis sui patris etiam ipse Abraham fuit.i.qui sic est natus de pa-
tre Abraham,sicut de suo patre natus est Abraham per legem.s.in mēbris repugnantē le-

gí mentís & inuiſibilẽ concupiſcẽtiam,quãuis eam caſta & bona íura nuptiarum non ſinãt valere,niſi quãtum ex ea poſſunt generi ſubſtituẽdo proſpicere. Ille autem nõ ibi decimatus eſt cuius caro inde nõ feruorem vulneris,ſed materiam medicaminis traxit.Nam cum ipſa decimatio ad præſignandam medicinam pertinuerit,illud in Abrahæ carne decimabitur, quod curabatur,non illud vnde curabatur.Eadem eñi caro Abrahæ vel ipſius primi hominis ſimul habebat,& vulnus præuaricationis,& medicamentum vulneris. Vulnus præuaricationis in lege membrorum repugnãte legi mẽtis quæ per omnem inde propagatam carnem ſeminali ratione quaſi tranſcribitur.Medicamẽtum autem vulneris in eo quod inde ſine opere concupiſcẽtiali in ſola materia corporali per diuinam conceptionis,fornicationiſq; rationem de virgine aſſumptus eſt. D

Si ergo cõſummatio per ſacerdotium Leuiticum erat(populus enim ſub ipſo legem accepit)quid adhuc neceſſarium fuit ſecundum ordinem Melchiſedech alium ſurgere ſacerdotem,& non ſecũdum ordinem Aaron dici?Translato enim ſacerdotio,neceſſe eſt vt & legis translatio fiat.In quo enim hęc dicuntur de alia tribu eſt,de qua nullus altario præſto fuit.Manifeſtum eſt enim quod ex Iuda ortus ſit dominus noſter,in qua tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes locutus eſt.Et amplius adhuc manifeſtum eſt,ſi ſecundum ſimilitudinem Melchiſedech exurgat alius ſacerdos,qui non ſecundum legem mandati carnalis factus eſt,ſed ſecũdum virtutem vitæ inſolubilis.Conteſtatur enim,quoniam tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. E

Si ergo,&c. Prætulit hactenus ſacerdotium Chriſti quod eſt ſecundum ordinem Melchiſedech,Leuitico nũc addit.ſ.quod ſacerdotium Chriſti Leuiticum deſtruit, quo deſtructo neceſſario etiam deſtruitur lex,quia ſub illo data eſt.q.d.quia Chriſtus eſt ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech.& hoc ſacerdotium præeſt Leuitico. Ergo,ſi potes o Iudęe ſolue hoc *Si conſummatio*.i.perfectio Erat per ſacerdotium Leuiticum,quia Aaron de Leui fuit. Quid adhuc,poſtquam conſummaret Neceſſarium,fuit dici a Dauid propheta Alium,ſecundum ritum,& ſecundum tribum Sacerdotem,qui a peccato liberaret,quod non iſti, *Surgere ſecundum ordinem Melchiſedech*,hoc non diceretur ſi illud melius eſſet, & Non dici ſecundũ ordinem Aaron,in aliquo?hoc addidit ne vtrunq; tenere putes.q.d. ſi Leuiticum ſacerdotium conſummabit,fruſtra ſurgeret alius ſecundum ordinem Melchiſedech,ſed ſurgit alius quod ibi notatur. Translato enim ſacerdotio,& quod alius ſurgat ſubſequenter probat,& per tribum,& per ritum:per tribum,ibi, In quo enim hæc dicũtur, per ritum ibi,& amplius, Adhuc manifeſtum eſt,& ſic conſtat alium ſurgere:ergo illud nõ conſummabat.Inſiſte literæ, Tranſlato.q.d.ſi Leuiticum ſacerdotium conſummaret,fruſtra alius ſurgeret ſacerdos,ſed ſurgit alius.transfertur eñ ſacerdotium,& Tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat,quia eñ ſimul ab eodem,& ſub eadem ſpõſione vtraq; data ſunt,quod de vno dicitur,neceſſe vt de altero intelligatur,& merito tranſlato ſacerdotio transfertur lex. Populus eñ accepit legem ſub ipſo ſacerdotio,quia in manu ſacerdotis eſt lex,& per eum impletur lex quæ dicitur conſummare,Vel ita poteſt legi. *Si ergo*.

Chryſoſ. De Melchiſedech oſtendit quanto melior eſſet Abraham,& multam differentiam prędicauit.

Ambroſius hic iam incipit veteris & noui teſtamenti differentias dare,quia illud imperfectũ

Chryſoſto. eſt,hoc autem perfectum & recta via progreditur,oſtẽdens quia melius eſt ſacerdotium ſecundum ordinem Melchiſedech Leuitico,q.d.quia Chriſtus eſt ſecundum ordinẽ Melchiſedech:ergo reſponde o Iudęe, *Si conſummatio*.i.perfectio,eſt Per ſacerdotium Leuiticum,quod vtiq; deberet eſſe. Populus eñ ſub ipſo accepit legem quidem adhuc neceſſarium fuit,dici a propheta Alium ſurgere ſecundum ordinem Melchiſedech,& non ſecun-

Ambroſius dum ordinem Aaron?q.d.non fuit neceſſarium. Tranſlato eñ,q.d.dico quod popul⁹ ſub

Chryſoſto. ſacerdotio legem accepit.Si ergo tranſlatio eſt ſacerdotii neceſſario legis,nõ poteſt eñ ſacerdos ſine teſtamento,& lege,& præceptis eſſe,tranſeundum ergo eſt a lege ad euangelium,& hoc eſt quod ait, Trãſlato eñ.q.d.ideo dico legem ſub ſacerdotio datam,quia ſic noto,quod Translato ſacerdotio.i.deſtructo, Neceſſe eſt vt & legis fiat trãſlatio.i.vt lex

Hierony. deſtruatur,quæ non niſi ſub eo,Hæc translatio ſacerdotii præfigurata fuit in Samuele,qui

A cum non esset de tribu Leuitica, sed de tribu Effraim electus est sacerdos a domino reprobatis filiis Heli domino dicente, Qui honorauerit me, honorabo eum: & qui me inhonorauerit, inhonorus erit. In quo enim, &c.q.d. Vere transfertur sacerdotium surgit alius, quod idem est dicere, quia & per ritum & per tribum. Primũ de tribu ostendit, postea de ritu.q.d. vere secundum ritum alius surgit. Christus eñ in quo.i.in cuius consideratione Hæc dicuntur.s. Tu es sacerdos in æternum, &c. De alia tribu est, nõ de tribu Leui. De qua, alia Nullus præsto fuit altario.i.accessit ad ministerium altaris.& vere de alia Manifestum est eñ quod dominus noster.s.Christus Ortus sit ex Iuda, de tribu ad tribum. translatũ est sacerdotium de sacerdotali ad regalẽ, vt eadem sit sacerdotalis & regalis, vt fuit Melchisedech rex & sacerdos.& intuere mysterium. Primũ fuit regalis, postea sacerdotalis facta est: sic Christus rex erat semper. Sacerdos autem factus est quando carnem suscepit, quando sacrificium obtulit. In qua tribu, Nihil de sacerdotibus Moyses locutus est, vt de ea aliquis esset sacerdos. Et amplius, quam per tribum Adhuc manifestatum est, quod trãsfertur sacerdotium, & surgit alius. Hæc est eñ firmior probatio per ritum, quia si tribus in Samuele mutata erat, non tamẽ ritus.& vere manifestum est, Si.i.quia, Alius sacerdos exurgit secundum similitudinem.i.ritum Melchisedech, vt eñ ille panẽ & vinum obtulit Abrahæ, ita hic discipulis in eisdem speciebus carnẽ & sanguinẽ dedit. Exurgit alius, dico, Qui, Chrysosto.

B alius, Non est factus, sacerdos Secundum legem carnalis mandati.i.secundum præcepti legis, quæ lex solummodo mandabat, & promittebat carnalia: Sed secundum virtutem vitæ insolubilis.i.secundum deitatẽ quæ in eo est per quam dat vitam æternam suis, sicut placuit deitati. Vel ita, Non est factus, sacerdos Secundum legem carnalis mandati.i.secũdum carnalẽ intellectum legis vt faceret secundum carnales obseruantias, Sed secundum virtutem vitæ insolubilis.i.secundum spiritualem intellectum ipsius legis, quę exequẽtes vitam habent æternam. Ecce distat inter sacerdotium & sacerdotium: illud carnale, hoc spirituale: illud temporale, hoc æternum. Contestatur autem, quod secundum ordinem Melchisedech sit sacerdos, probat anthoritas. Contestatur eñ, Dauid mecum, vel cum aliis multis scripturis quod Christus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech. sed fidelius ponit ipsa verba Dauid, dicens, Quoniam tu es.q.d. vere contestatur. Quoniam, dicit tu es sacerdos in ęternum secundum ordinem Melchisedech. Vel ita, Bene dixi secundum virtutem vitæ insolubilis. Contestatur enim, deus pater iureiurando de filio, Quoniam, dicit de eo, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Chrysosto. Chrysosto. Ambrosius Ambrosius

Reprobatio quidem fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei per quam proximamus ad deum: & quantum est, non sine iureiurando. Alii qui-

C dem sine iureiurando sacerdotes facti sunt: hic autem cum iureiurando per eum qui dixit ad illum. Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum. Intantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes: idcirco quod morte prohiberentur permanere: hic autẽ eo quod maneat in æternum sempiternum habet sacerdotium. Vnde & saluare in perpetuum potest accedens per semetipsum ad deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat vt nobis esset pontifex: sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cælis factus. Qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel se offerendo.

Reprobo quidem. Ostendit sacerdotium esse translatum ex tribu & ritu, pro quo constat legem quoq; esse translatam, sed quia forte ad transferendæ legis demonstrationem sacerdotii translatio sufficere non videretur, supponit hic causam, quæ omnium hominum animis satisfacit si causam alicuius rei cognouerint. Ostendit eñ quare vetus testamẽtum sic destructum, cum deus illud dederit, & nouum substitutum: quia.s.tẽpore sui status, illud fuit infirmum, & nunc prorsus inutile. Hoc autẽ perficit quod valet ad laudem noui sacerdotis. Ait itaq; sic, Reprobatio quidem fit, vt fit locus gratiæ. Præcedentis mandati.i.veteris

legis.Et bene ait Precedentis,quia aliud debet sequi.Reprobatio fit,dico,& non dico pro- D
pter malignitatem eius,nec propter maliriam,sicut heretici insurgentes mihi imponunt:
sed Propter infirmitatem eius,quam habuit dum sterit,quia etsi aliquid tunc fecit,nō ple
ne iustificauit, Et inutilitatē,quam modo habet,non solum em̄ infirma,sed etiam dānata
Augustin⁹ est,nec si tenetur:quia post aduentum Christi inutile erat fieri ea quæ olim fiebant,vt hæc
August. in prædicerent. Circuncisio em̄,&c.huiusmodi priori populo per testamentum vetus diuini
epistola ad tus data sunt ad significationem futurorum quę per Christum oportebat impleri,quib⁹ ad-
Hierony. uenientibus remanserūt illa Christianis tātū legenda ad intelligētiā præmissę prophetię,nō
autē necessario faciēda.q.d.adhuc expectandū esset vt veniret reuelatio dei quę his signifi
cabat̄ esse ventura.Proinde nunc quisquis Christianorum similiter ea celebrare voluerit,quasi
sopitos cineres eruens,non erit pius deductor,vel baiulus corporis,sed impius sepulturę vio
lator, Nihil em̄.q.d.vere infirmata fuit lex, Tunc nihil em̄ ad perfectum adduxit lex.i.
neminem in iustificatione perfecit.& si em̄ tunc aliqui perfecti fuerunt,non tamē ex ea,vel
per eam sed per fidem venturi. Introductio vero.q.d.illa reprobatur. Introductio vero
fit,per prædictum pontificē. Melioris spei.i.melioris legis per quam speratur gloria æter-
na.Ibi enim sperabantur temporalia,hic cęlum. Per quam,spem Proximamus ad deum,
& quantum est hoc?pertinet ad commendationē noui sacerdotis,decus ordinationis quali
tate hic agitur.q.d.per multa eum commēdauimus.& adhuc aliud dico, Et quantum est, E
hoc.s.quod non sine Iureiurando,Iesus factus est sacerdos? Alii quidem.i.Leuitici.q.d.
quandoque iurandi, Sine iurando facti sunt sacerdotes.Hic autem.i.Iesus factus est sacer-
dos, Cum iureiurando,facto Per eum.s.per deum patrem, Qui dixit ad illum.s.Iesum.
hoc.s.dixit, Tu es sacerdos in æternum,& quod in æternum Iurauit dominus,hoc dixit
propheta.i.inconcussa veritate firmauit. Et non pœnitebit eum.& hoc itē dixit.i.non mu
tabit factum. Intātum,&c.Ex laude sacerdotis infert commendationem legis,dicens, In-
tantum.i.per hæc quæ tanta sunt.s.quod cum iurando factus est sacerdos,& quod per eum
approximamus ad deum.certum est quod Iesus factus est sponsor.i.assertor Melioris testa
menti,quam sit vetus.Vt em̄ sacerdotium Christi præest Leuitico,ita & lex eius præest ve-
teri.Melius est ergo nouum testamentum quam vetus,quia meliora.i.æterna promittit ve-
tus tēporalia. Et alii,hoc iterum modo dignior est Iesus. Et.i.quia. Alii quidem.i.Leui
tici, Plures facti sunt sacerdotes secūdum legem idcirco quod morte phiberent̄ permane
re,in vita. Hic autē.i.Iesus, Eo quod permaneat in æternum sempiternum habet sacer-
Ambrosius dotium:& sicut ille permanet,ita & lex quam attulit,in qua est vera remissio & perpetua gra
tia.quod quia vetus lex non potuit,exclusa est:quod autem permanet in æternum,ostendit
ex pontifice:quia vnus est quod non esset,nisi esset immortalis:sicut in lege multi erant,qa
mortales. Vnde.s.quia manens sempiternum habet sacerdotium. Et saluare in perpe-
tuum potest accedens,vel accedentes.Ostenso quod per sacerdotium Christi,vetus sacerdo F
tium destruitur & lex,commendat actum ipsius deprimendo per contrariam operationem
veteris sacrificii.q.d.saluare potest in perpetuum. Ipse,dico, Accedens ad deum,non per
alium pontificem,nec per alienas hostias,sed Per semetipsum,sacerdotem & hostiam.Ie-
Chrysosto. sus ipse accedit ad deum per se viuam hostiam.Vel secundum aliam literam,potest saluare
quos? Accedentes ad deum,non per alium,sed Per semetipsum,secundum quod ipse ait,
Nemo venit ad patrem,nisi per me:ideo potest saluare,quia est Semper viuens,quod non
alii ad interpellandum pro nobis repręsentatione sui.Ex ea natura qua pontifex est.i.huma
na quam cælis intulit,interpellat pro nobis. Talis enim.q.d.dico quod per se est accedens
ad deum,& merito. Est enim sanctus,interius positione virtutum & mente. Innocens,
manibus quantum ad proximum,& Impollutus,corpore per remotionem malorum,& nō
modo est impollutus,sed etiam segregatus A peccatoribus.i.immunis ab omni peccato,
quia semper sine peccato.Vel Segregatus a peccatoribus.i.a prioribus sacerdotibus,qui-
bus dissimilis est, Et factus est excelsior cælis.i.omni cælesti creatura,quia eum omnes an
geli adorāt,& Decebat vt talis pontifex esset nobis,filiis:serui alios pontifices habuerūt:
Qui,cum talis sit non habet Quotidie necessitatem,non quod aliquando egeat,sed hoc
dicit vt remoueat,quod legalibus sacerdotibus conuenit.Non habet necessitatē,dico,prius
pro suis Delictis hostias offerre,deinde pro populi: quēadmodum facit Leuitici qui tātum
istius figura fuerunt,qui non hanc habuit necessitatem sacerdos incōmutabilis. Hoc em̄.

A q.d. vete non habet necessitatem hanc. Hoc enim.i.offerre Fecit, offerendo seipsum non pro suis, sed pto populi delictis, & Hoc semel, quia sufficit omnibus vna oblatio, & non est opus iterari. Adeo enim magnum est sacrificium, quod licet vnum & semel oblatum sit, tamen sufficit ad æternitatem. Ambrosius

CAPVT VIII.

LEx enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem iurisiurandi qui post legem est, filium in æternum perfectum. Capitulum autem super ea quę dicuntur. Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cælis, sanctorum minister, & tabernaculi veri: quod fixit de9 & nō homo. Omnis enim pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur. Vnde necesse est & hunc habere aliquid quod offerat. Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari & vmbræ deseruiunt cælestium, sicut responsum est Moysi cum consummaret tabernaculum. Vide (inquit) omnia facito secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte.
B Nunc autem melius sortitus est ministerium quanto & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non vtiq; secundi locus inquireretur.

Lex em̄.q.d. Leuirici sacerdotes habēt necessitatē quoridie & non Christus. Et recte, quia illi infirmi, hic autem semel sufficit, quia filius perfectus, & hoc est, Lex enim cōstituit homines saeerdotes habentes infirmitatem, peccandi & moriendi, & ideo pro se offerebant.

Sermo autem iurisiurandi qui post legem, dictus est. pet Dauid, constituit sacerdotem duraturum In æternum, ipsum Filium, gratia & veritate perfectum. Capitulum. Com pauca dixisset de huius pontificis dignitate breuiter complectitur dignitatē eius supra quam prius dixit. Capitulum est breuis multorum complexio sic dicta, eo quod breuiter totā summam capiat. q.d. Multa de eo dixi, sed modo facio Capitulum super ea quæ dicuntut, i. dignius laudem Christi continens quam prædicta. Talem. Ecce hic incipit capitulū, & finit ibi, Deus & non homo. Faciens ergo eapitulum ait, Talem habemus pontificē, qui, non dico sedit, sed Consedit, quia deus est qui homo gigas geminę substantiæ in quo duę naturæ vnitę sunt. Consedit. q.d. iam diu est quod quiescit & regnat secundum naturam diuinitatis in dextera Sedis magnitudinis.i. in æqualitate sedentis deitatis.s. dei patris qui quiescit & iudicat, & Secūdū humanā naturā, locatus In cælis.s. vel super materiales C cęlos, vel super thronos & dominationes, & ibi est Minister sanctorū, qa sanctis ministrat ibi vitam æternam, & his qui sunt hic alia bona inde ministrat. Sanctorum, dico, Et, p id est, Tabernaculi veri. q.d. non est minister vmbrarilium sanctorū, sed Tabernaculi veri, quod est animæ sanctotum quibus dat gaudia æterna in cælo, & hic gratiæ munera. minister ergo est sanctotum hic vel in futuro. Quod, tabernaculum.i. cælestē ecclesiā & præsentem Fixit deus & non homo. Et nota quod ait, In dextera sedis magnitudinis. Hoc em̄ potestatis & maiestatis diuinæ indicium est. Item nota quod ait, Minister sanctorum, hoc misericordiæ multæ & amoris quē nobis impendit. Per hæc ergo duo, & potens, & misericots ostendit. Vel ita, Consedit in dextera sedis magnitudinis, hoc nō mutat. Ipse, dico, existens in cælis Minister sanctorum, quia ibi ministrat gloriā per sancta sanctorū significatam, Et minister veri tabernaculi.i. veritatis quam tabernaculum præsignabat.s. iustitiam in præsenti ecclesia, & gloriam in futura, quæ vtraq; est verū dei tabernaculū. Quod, verum tabernaculum Fixit deus, vt in æternum permaneat. Vmbratile vero erat nō fixū, sed portabile. Et non homo. hoc addidit, qa & vetus posuit deus, sed per ministrū hominē.

Omnis em̄ pontifex construitur ad offerēda munera, vt panes, & thus, & huiusmodi. Et hostias, de animalibus. Vnde.s. quia omnis constituitur ad offerendum, Necesse est & hūc.s. Christū, Habere aliquid quod offetar.s. carnē ex nobis quam prius non habuit. Si ergo, &c. Huius capituli litera minus continens est & decisa, ideoq; caliginē ingerit. q.d. dico quod necesse est Christū aliquid habere quod offerat, & cum necesse sit eū habere aliquid

ad offerēdum. Ergo,illud,vel erit ſuper terrā vel cęleſte.ſuper terrā eſt quicquid in carna- D
libus,vel pro carnalibus offertur,ſed non eſt ſuper terrā:quia ſi hoc eſſet,i.ſi eſſet ſuper ter-
rā quod Ieſus offerret,i.carnale aliquid, Nec eſſet,Chriſtus Sacerdos,nedum pontifex,
Non eſſet ſacerdos,dico, Cum eſſent,multi Qui offerrent munera ſecundum legē,i.ſu-
per terrā:& ita ſuperflue carnalia offerret Chriſtus:ſed ne videretur Ieſus eadem digni9 of
ferre,addit, Qui deſeruiunt exēplari & imbre cæleſti,i.plene omnia implent,ſicut dictum
eſt Moyſi,& ita fruſtra hoc ſacerdotium aſſumeret Ieſus quo carnale aliquid offerret,ergo
Auguſtinus de triuit. cæleſte eſt quod offert.Quid eñ tam congruenter pro hominibus offertur,quam humana
caro?Et quid tam aptum immolationi,quam caro mortalis?Et quid tam mundum pro mun
dandis vitiis mortalium,quam ſine vlla contagione carnalis concupiſcentiæ caro nata in
vtero,& ex vtero virginali?Et quid tam grate offerri & ſuſcipi poſſet,quam caro ſacrificii
veſtri?Vt quia quatuor conſiderantur in omni ſacrificio.ſ.cui offeraſ,a quo offeratur,quid
offeratur,pro quibus offeratur:idem ipſe vnus veruſq; mediator per ſacrificium pacis recō-
Lanfrancus ciliauit nos deo,vnum cum illo maneret cui offerebat,& quod offerebat.Vel ita, Si ergo.
q.d.& quia omnis ſacerdos offert:ergo ſi eſſet Aliquis ſuper terrā.i.ſi eſſet aliquis terrenus
ſacerdos qui poſſet mundare humanum genus, Nec eſſet aliquis ſacerdos ſecundum ordi
nem Melchiſedech.Cum,ſatis Eſſent qui offerrent munus ſecundum legem.i.qui offerrēt
legalia.Sed quia illi mortales erant & peccatores,& ideo mundare humanum genus nō va E
lentes,venit Chriſtus qui ſufficeret.Vel ita, Si ergo,q.d.& quia Chriſtus conſtituitur ad
offerendum:ergo vel eſt terrenus,vel cæleſtis ſacerdos:ſed terrenus non,quia ſi eſſet Super
terrā.i.ſi terren9 eſſet pontifex vt Aaron, Nec eſſet,vtiq; ſacerdos in ęternū ſecundū ordi
nē Melchiſedech,nec neceſſe foret. Cū eſſet,&c.ſed Chriſt9 eſt ſacerdos ī æternū,nō Aarō.
Aaron eñ quia mortuus eſt,non eſt ſacerdos.Chriſtus vero qui viuit,ſempiternus eſt ſacer-
dos,non talis quales ſunt vmbratile ſacerdotium gerentes.Vel ita, Si ergo,ratio hic oſtē
ditur cur Chriſtus ſe obtulerit.q.d.neceſſe eſt Chriſtum aliquid offerre,ergo ſeipſum.& ve-
re neceſſe eſt vt offerat:qa & Si eſſet ſuper terrā,quod pro peccato toti9 mūdi digne poſſet
offerri, Non eſſet,tamen Sacerdos,offerre dignus. Cum.i.quāuis Eſſent qui offerrent
munera,&c.Ideo mundus ſe obtulit mundum.hoc verum eñ ſacrificium non rite poſſet of-
Auguſt. de trinitate ferri,niſi per iuſtum & ſanctum.Quis autē tam iuſtus & ſanctus ſacerdos,quam vnicus dei fi
lius?qui non opus haberet per ſacrificium ſua purgare peccata,nec originalia,nec ſuperad-
dita? Vel ita, Si ergo.q.d.& quia omnis ſacerdos conſtituitur ad offerendum: Ergo,&
Chriſtus obtulit,cuius rei merito & in cęlum aſcendit,& ſic oportebat fieri:quia Si eſſet ſu
per terrā.i.ſi nōdum introiſſet in ſancta ſanctorum.i.interiora cæli,nec Eſſet ſacerdos.i.
ſui ſacerdotii ritus non celebraretur cum adhuc ſupereſſet ſacerdos ſecundum Aaron.Vn-
Lanfrancus de ſubdit, Cum eſſent qui offerrent munera ſecundum legē.Reſtat ergo vt ipſe ſe offerat,
& ſic introeat in interiora cæli. Qui,&c.eſſent qui offerrent munera,dico,quid tales De- F
ſeruiunt.i.plene ſeruiunt, Exēplari.i.figuræ. Et,pro id eſt. Vmbræ cæleſtium,myſterio
rum.Cæleſtia dicit eccleſiam,cuius pars in cælis regnans,pars ſecutura peregrinatur in ter
ris.Exēplar autē & vmbras dicit figuras quæ exēplar ſunt,& exēplū reſpectu diuerſarum te-
Remigius. rum.Exēplar eſt ad cuius ſimilitudinē aliquid fit:Exēplum quod inde trahitur.De9 in mon
te veritatē Moyſi oſtēdit.i.ordinē cæleſtis curię,quomodo.ſ.angeli deo obediant,laudēt,&
diligant,ſeq; inuicem & nos diligant,noſtriſq; profectibus ſtudeant,& alia huiuſmodi: in
quibus a nobis imitandi ſunt.Sed quia carnalis propter veritatem capere non poſſet,præ-
cepit deus Moyſi vt figuris eam imaginaretur,in quibus puerilis populus enutritus aliquan-
do veniret ad veritatem:& ita res prius oſtenſa,dicitur exemplar figurarum iuxta ſe facta-
rum.Itē figuræ dicuntur exemplar veritatis,quæ poſtea implerę ſunt,ſicut illæ figuræ præſi
gnauerunt:ſecundum hoc dicit, Deſeruiunt exemplari.i.figuris veritatem futuram præſi
gnantibus,& quoniam exemplar aliquando eſt veritas non figura,addit, Et vmbræ,quia
illa non erant niſi vmbra veritatis leuiter abitura veniente.Deſeruiunt,dico,ſicut reſpon-
ſum eſt Moyſi a domino, Cum conſummaret tabernaculum,non cum inciperet,ſed Cū
conſummaſſet,quia iam multa figuris expreſſerat:ſed cum per ſe non poſſet conſummare,
conſuluit dominum,qui & de figuris ſicut de veritate eum docuit.Quid eſt ei reſponſum?
Ecce. Vide,inquit,dominus, Facito omnia.Omnia dicit & de conſtructione tabernacu
li,& de ſacrificiis quæ in eo oblaturi eſſent.Facito,inquam,ſecundum hoc Exemplar,i.ve-

A ritatem Quod tibi ostensum est in monte, quia ostendit ei deus visu in monte quid esset
facturus. Nunc autem, quasi dicat, illi deseruiunt exemplari & vmbræ, sed Iesus melius ha-
bet ministerium, quia & in spiritualibus ministrat, & spiritualia dat. Quod nūc patet, quasi
dicat, cum ostensum sit non offerre super terram. & hoc est quod ait, Nunc autem, scilicet
in hac nouissima ætate Iesus sortitus est melius ministerium, sacerdotii quam fuit in vete
ri lege. & tanto vtiq; melius, quanto est melior lex eius veteri. & hoc est quod dicit, tanto
melius ministerium, Quanto & melioris testamenti, quia æterna promittit. Mediator,
id est dator medius inter deum & hominem. Ecce iam a sacerdotio & sacrificio transit ad Chrysosto.
differentiam testamentorum veteri præferens nouū. Quod, testamentum nouum San-
ctum est, id est confirmatum est vt duret In melioribus repromissionib9, quam essent pro-
missiones veteris testamenti. Si enim discernimus duo testamenta, vetus & nouum, non August. in
sunt eadem sacramenta in vtroq;, nec eadem promissa, eadem tamen pleraq; pręcepta: dis- psal. lxxxii.
cussa enim præcepta omnia fere eadem inueniuntur in euangelio, moralia vtiq; eadem, vt
non occides, & cætera huiusmodi. Cęrimonialia vero non eadem: sacramenta non eadem,
quia illa pmittebāt, hæc dant salutē. similiter promissa non eadem ibi promittebātur ter- Remigius.
rena, hic cælestia. Nam si, &c. Probat quod testamentum Christi melius est veteri, quia il-
lud non vacat culpa, hoc vacat. si enim illud vacasset a culpa, non daretur secundum: sed da
B tur, & ita apparet illud fuisse imperfectum, hoc perfectum. & hoc est quod ait, Nam si il-
lud prius, testamentum Vacasset a culpa, id est perfecte mandaret hominem, id est si in-
culpabiles essent eius obseruatores. Non vtiq; secundi locus, id est opportunitas Inqui-
reretur, a deo qui prius paulatim instruxit per legem, & ædificauit per prophetas, vt post
daret perfectum testamentum quod consummaret. Et nota quod ait, Si vacasset a culpa.
Ita enim hoc dicit quasi ipsum habeat culpam quod videtur, dum præcipit sine gratia &
præuaricatores constituit. Si quæratur a nobis cur non eo ritu colamus deum quo colue- August. con
runt eum Hebræi patres. Respondemus, Aliud deum nobis præcepisse per patres noui testa tra Faust.
menti. neq; hoc contra vetus testamentum est, cum & in illo idem sit ante prædictum, sic Aug. in eo.
enim prænunciatum est per prophetam Hieremiam. Vnde sequitur.

Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient dicit dominus, & consummabo
super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundum
testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehēdi manum eorum vt
educerem illos de te terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamen
to meo, & ego neglexi eos dicit dominus. Quia hoc est testamentum quod dispo-
nam domui Israel post dies illos dicit dominus, dando leges meas in mente eo-
C rum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in deum, & ipsi erunt mi-
hi in populum.

Vituperans enim. quasi dicat, Si illud vacasset a culpa, non inquireretur locus secundi;
sed inquiritur. Hierem. Enim vituperans eos, qui in lege erant, Dicit, ecce dies veniūt,
id est paulatim appropinquant. tempus Christi dies vocat, quia pulsis tenebris lux quæ il-
luminat omnem hominem venientem in hunc mundum, mundo apparuit. Dicit domi-
nus, & consummabo, id est consummans, dabo & implebo Testamentum nouum, in quo
fiet quod promissum est Abrahæ. Consummabo, inquam, Super domum Israel, & su-
per domum Iuda, id est super Iudæos qui in duo regna diuisi fuerunt post Salomonem, su-
per quos dicit se consummaturum nouū testamentū, scilicet vt dominetur eis, & ipsi ei obe
diant. Non secundum, quasi dicat, consummabo testamentum nouum, dico, quod Non,
sit Secundum testamentum quod fecit patribus eorum, id est quod non sit de terrenis, si- Remigius.
cut illud vetus, scilicet lex data in monte Syna: & quia quibusdam patrum spirituale testa
mentum fecerat vt Abraham, determinat, dicens, In die quando apprehendi illorum
manum, quasi dicat, per se de lecto surgere non valentium, vel quasi nutrix paruulo-
rum, Vt educerem eos de terra Aegypti, id est non erit secundum legem quæ post
exitum de Aegypto data est. Quod enim ante legem Abrahæ dixit, scilicet in semine
tuo benedicentur omnes gentes, illud compleuit in euangelio. Illa enim spiritualis promis-

Auguſ. contra Fauſt. ſio fuit pertinens ad gratiam.Ecce hic prophetatur non perſeueraturum vetus teſtamentum,ſed futurum nouum.Cũq; multis locis hoc idem ſignificetur & prænuncietur,non ita D
Auguſt. de bap.par. tamen ipſum nouum legitur expreſſum.Nempe in veteribus libris,aut nuſquam,aut difficile præter hunc propheticum locum legitur facta commemoratio teſtamenti noui vt ipſo nomine appellaretur.Conſidera igitur diligenter differentiã inter duo teſtamenta.i.vetus & nouum. Ibi eſt litera quæ ſola occidit:hic eſt ſpiritus qui viuificat.illud vetus,quia a ve-
Auguſ. contra Fauſt. tuſtate peccati non liberat:hoc nouum,quia innouat.Si autem a nobis fuerit quæſitum,cur illius teſtamenti authoritatem teneamus, cuius ritum non obſeruamus. Ad hoc reſpondemus,quod eam legi & accipi oportet ne prophetias extinguamus, quia in vmbra facta ſunt omnia illa futurorũ:ſicut ait apoſtolus,Hęc in figura contingebant illis,&c.Cur ergo aliquid tale legitur in inſtrumento veteris teſtamẽti quale a nobis obſeruari,vel iuſſum nõ eſt in nouo teſtamento,vel etiam prohibitum:quid ſignificet quęrendum eſt,non reprehendendum:quia eo ipſo quo iam non obſeruatur non damnatur,ſed impletum probatur.Sed Quoniã.q.d.Apprehendi manum eorum quaſi paruulorum.Sed Quoniam ipſi nõ permãſerunt in teſtamento,in eo.i.in lege data in ſynagoga,quia fecerunt vitulum in Oreb, & ad.ſcu.Ecce quomodo vituperauerunt eos:ideo,inquam,quia non permãſerunt, Et ego
Auguſt. de bap.par. neglexi eos.Et ne indignemini ſi dico vos neglectos,quia Dominus dicit,in me.Patenter vitio eorum deputat quod non permãſerunt in teſtamẽto dei,ne lex quam tunc acceperunt culpãda iudicetur.Ipſa eñ eſt quam non venit Chriſtus ſoluere ſed implere,nõ tamẽ ea iuſtificat ſed gratia.Hoc quippe agit viuificans ſpiritus,ſine quo litera occidit.Vnde igitur E
illud vetus teſtamentũ,hoc nouum dicitur?cum lex impleatur per teſtamentum nouum pro veteris hominis noxa,quæ per literã iubẽtem & minãtem non ſaluatur.Dicit illud vetus, hoc autẽ dicitur nouum propter nouitatẽ ſpiritus qui hominẽ ſanat a vitio vetuſtatis.quod euidenter aperit,ſubdens, Quia hoc eſt.q.d.vere teſtamẽtũ nouũ dabo,& non ſecundum illud.ſ.vetus,quia hoc eſt teſtamẽtum Quod diſponam.i.ordinabiliter Domui Iſrael.i. omnium videntium deum:non vtique,ſed Poſt dies illos,a me præfinitos:& credite hoc, quia Dominus dicit,per ſpiritum ſanctum in me loquẽtem, Dando,vel dabo.q.d.hoc eſt teſtamẽtum quod conſummabo.ſ. Dabo,per ſpiritum ſanctum Leges meas.Ecce teſtamẽtum.Vel ita ſecundum aliã literã,Diſponã teſtamẽtum,dico,ita.ſ. Dãdo leges meas.Ecce teſtamẽtum. In mẽtes.i.intelligẽtias illorum.Non in tabulis lapideis ſicut vetus in lapide ſcriptum fuit. Et,etiã In corda eorum.i.in voluntates,quia intelligẽt,& voluntate ſeruabunt. Superſcribã eas.Scribã,vt.ſ.in æternum maneant. Super.q.d.quod ſupereſſe debet
Auguſt. de ſpũ & lit. eiſq; dominari.Iſtã hic commẽdat diſtãriã quod leges ſuas daturus eſſet deus in mẽtes eorum quæ pertinẽt ad nouum teſtamẽtum,& in eorum cordibus eas ſcripturas nõ vtiq; atra-
Auguſt. de bap.par. mẽto,vt alibi ait apoſtolus:ſed ſpiritu dei viui.i.ipſa præſentia ſancti ſpiritus qui eſt digit⁹ dei,quo pręſente diffunditur charitas in cordibus quæ eſt plenitudo legis & finis præcepti. nã quia promiſſa veteris teſtamẽti terrena ſunt,nunc ipſius cordis bonum promittit.ſ.mẽtis bonum,ſpiritus bonum.i.intelligibile bonum,cum dicitur, Dabo leges meas in mẽtem illorũ,& in corda eorum ſuperſcribã eas,per quos ſignificauit eos non forinſecus terrẽtem legem formidaturos:ſed intrinſecus habitãtem ipſam legis iuſtitiã dilecturos,vnde & hæc merces addit. Et ero.q.d.ſcribã legẽ meã in mẽtibus eorum. Et,ſic Ero illis in deum,& F
Aug.in eo. ipſi erunt mihi in populum:quia dicetur,vere deus in iſtis eſt,& iſti ſunt populus dei,hoc eſt viuent ex me & mihi,& hoc quidem in hoc mundo.

Et non docebit vnuſquiſq; proximum ſuum,& vnuſquiſq; fratrem ſuum,dicẽs cognoſce dominum,quoniam omnes ſcient me a minore vſq; ad maiorem eorũ, quia propitius ero iniquitatibus eorum,& peccatorum eorum iam non memorabor.Dicendo autem nouum,veterauit prius.Quod autem antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt.

Et,in futuro Non docebit vnuſquiſq; proximum ſuum,quem amat. Et vnuſquiſq; fratrem ſuum,quẽ plus diligit, Dicens ita, Cognoſce dominum.Ideo alter alterum non docebit,quia Omnes,in futuro, Scient,id eſt videbunt Me,ſicut ſum quod eſt perfectio,vt

A alter, f. alterum non doceat. Scient, dico, A minore vsq; ad maiorem eorum. Non interest Aug. de spiritu & li tera.
si dicatur econuerso, scilicet a maiore vsq; ad minorem, sicut dictum est, A minore vsq; ad
maiorem, quod intelligi diuersis modis potest, vt maiores dicantur, vel tempore, vel digni-
tate, id est tempore priores, vel intelligentia digniores. Maiores ergo intelliguntur, vel prio
res qui nos posteriores expectauerunt in denario accipiendo, vel sciētia, vel virtute. qui sci-
licet intelligere valuerunt lumen incorporeum atq; incommutabile quantum in hac vita
potest quod minores tantummodo credere potuerunt. Cum ergo venerit quod perfectum
est & euacuatum fuerit quod ex parte est: tūc qui assumpta carne carni apparuit, ostēdet se
ipsum dilectoribus, tunc omnes scient eum a minore vsq; ad maiorem, quia etiam minim9
tunc perfecte scier eum per se non a maiore instructus. Hæc est ergo distantia veteris & no Augustin.
ui testamenti, quod illud in lapide scriptum est, hoc in corde: ibi merces terra, hic visio dei.
Vel ita ab illo loco præcedentibus non mutatis, Et non docebit, quasi dicat, Ego ero illis
deus, & ipsi mihi populus. Et istud nouum factum existet quod in veteri testamento non le- Chrysosto.
gitur factum, scilicet, Non docebit vnusquisq; proximum suum, & vnusquisq; fratrem suū,
quia quod latebat in litera, & discebat populus per traditiones magistrorum, hoc spiritus
adueniens repente docuit apostolos. & hoc est quod propheta dicit, Non docebit vnus-
quisq; proximum suum, & vnusquisq; fratrem suum, dicens, cognosce dominum. Quare nō?
B quia omnes scient a minore vsq; ad maiorem eorum, sicut in euangelio legitur, Tunc ape-
ruit illis sensum, vt intelligerent scripturas. & ideo hæc omnia in vtraq; vita faciam eis,
quia propicius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum illorum iam nō memorabor, ad pœ
nam æternam, Distingue, Iniquitates dicit peccata quæ faciunt homines contra proximos,
& peccata quæ in seipsis. Vel idem est, id est pro eodem accipitur hic iniquitas & peccatū:
sed distinguitur inter propicius ero, & memorabor, quia propicius est dum hic non punit, &
in futuro iam non memorabit quando non puniet. Sciendum vero quod in quibusdam li-
bris vbi scribimus Peccatorum, inuenitur scriptum peccatum, & tunc de originali accipi
tur. Quare autem hanc de Hieremia authoritatem adduxerit, aperit, subdens, Dicēdo au
tem. q. d. propheta dixit nouum. Dicendo autē nouum veterauit. i. vetus ostēdit Prius.
Vel Veterauit. i. vetus factum est prius testamentū. & si vetus, ergo finiendum. vnde sub-
dit, Quod autē antiquatur, vt est in inanimatis, Et senescit, quod fit in animatis. Pro-
pe interitum est, antiquatio enim & senectus sunt prænuncii mortis.

CAPVT IX.

C Abuit quidem & prius iustificationes culturę, & sanctum seculare.
Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra,
& mensa, & propositio panum quæ dicitur sancta.

Habuit quidem. Hucusq; differentiam testamentorum ostēdit, & quod ve
teri nouum supereminet, & illud immutat. Nunc idē ostendit ex ipso tabernaculi schemate, Chrysosto.
quasi dicat, vetus testamentum est prope interitum, tamen Habuit, olim Quidem prius,
testamentum Iustificationes, non veras & spirituales, sed pro modo Culturæ, carnales, &
habuit Sanctū, non spirituale, sed Seculare, id est mutabile & putatiuum quod putabatur
ab hominibus sanctum. & vere habuit sanctum seculare, quia tabernaculum primum & se-
cundum. Tabernaculum factum est primum, &c. vsq; ibi, Quæ parabola est instantis, tē-
poris, quia de tabernaculo loquendi locus se obtulit de eo quædam sub compendio viden-
da sunt. Sciendum est igitur tabernaculum triginta cubitos habuisse in longitudine, & de-
cem in latitudine, totidem in altitudine. Velum autem habebat ex quatuor preciosis colo Aug. in lib. quæst.
ribus contextum, & quatuor deauratis columnis appēsum quod separabat in viginti & de-
cem cubitos, id est inter sancta quæ forinsecus erant, & sancta sanctorum interius posi-
ta. Habebat enim sanctum exterius viginti cubitos longitudinis, & sanctum interius, i. san-
ctum sancti. x. & vocat apostolus illud primū tabernaculū, hoc autē secundū tabernaculū.
In primo autē tabernaculo erat candelabrum aureum: sed apostol9 dicit cādelabra plurali-
ter, quia licet vnum esset, septem habebat brachia, Erat enim in medio hastile per quatuor

loca,cyphos,ſpheras,& lilia.a quo procedebãt brachia,tria a dextera parte,& tria a ſiniſtra D
habentia per tria loca cyphos,ſpheras,& lilia.In eodem etiã erat menſa quadrata,vt alta-
re:& habebat quatuor pedes,& erat poſt introitum tabernaculi quę erat de lignis Cethym,
& inaurata auro puriſſimo,quæ habebat labium aureum per circuitum,ac deſuper coronã
auream interraſilem altam digitis quatuor:& ſuper illam alteram coronam aureolam,ha-
bebat etiam per ſingulos angelos circulos aureos,quibus immittebãtur vectes vt poſſet por
tari,qui erãt de lignis cethym,& auro circundari:& ſuper mẽſam erãt duodecim panes deo
propoſiti qui erant de ſimila,& ſingulis ſabbatis omnes mutabãtur.Si vero ante ſabbatum
aliquis erat neceſſarius non poterat ſumi,niſi alius ſtatim loco eius ſubſtitueretur.Et ſuper
panes erat patena aurea,& pugillus lucidiſſimi thuris. In eodem quoq; tabernaculo erat al-
tare incenſi,vbi.ſ.adolebatur incenſum ſuper cineres calentes,qui illuc deferebãtur ab alta-
tari ſacrificiorum,quod erat extra tabernaculum in atrio ſub diuo,& erat quadratũ quinq;
cubitis latum,& totidem longum.Primum tabernaculum dicitur ſancta pro veneratione
illius temporis,& quia ſignificat præſentem eccleſiã quæ eſt ſancta.Secundũ vero dicit̃ ſan
cta ſanctorum,quia in maiori veneratione habebatur,& quia ſignificat ſupercæleſtem ec-
cleſiam,vbi nihil peccati eſt.In quo erat thuribulum aureum,& arca teſtamenti intus & fo-
ris auro operta:in qua erant tria.ſ.vrna aurea habens manna & virga Aaron,quę frondue
rat,& tabulæ in quibus lex ſcripta fuit:& ſuper arcam erat propiciatorium.ſ.tabula eiuſdẽ E
longitudinis & latitudinis cuius arca.& erat tabula de puriſſimo auro quæ dicebatur pro-
piciatorium ſiue oraculum,quia ibi angelus dei Moyſi apparuit,loquens quando propicia-
turus erat deus filiis Iſrael:& ſuper propiciatorium erant duo cherubin ſiue ſeraphin.i.ima
gines glorioſiſſime decorata,ac ſeſe contuentia verſis vultibus in propiciatorium.Arca au
tem erat de lignis Cethym habens cubitos duos,& dimidium in longitudine,vnum & di-
midium in latitudine tantundem in altitudine:& in vnoquoq; angelo aureũ anulum,duos
a dextris,& duos a ſiniſtris,in quibus aſſidue erant ad portandum vectes de lignis Ce-
thym auro puriſſimo deaurati: propiciatorium erat tabula ſuper arcam eiuſdem longitudi
Aug. in lib. nis & latitudinis,ſuper quam ſtabant cherubin in quem ſemper aſpiciebant.Ad hoc ſan-
quęſ. Exodi ctum ſanctorum niſi ſummo ſacerdoti non licebat intrare cum ſanguine ſemel in anno.&
ſi forte aliquãdo exigebat neceſſitas pro peccato ſacerdotis vel vniuerſę ſynagogę:in prio
ri autem tabernaculo quotidie intrabant ſacerdotes ritum ſacrificiorum explentes. Hoc
autem totum parabola eſt & vmbra cæleſtium.Primum enim tabernaculum præſens eccle-
ſia eſt,quæ recte dicitur tabernaculum,quia in ea militatur deo antequam veniatur ad cæ-
lum.Tabernaculum nanq; proprie belligerantium eſt,in qua eſt candelabrum aureum,id eſt
Chriſtus fulgens virtute & ſapientia in medio fidelium,quia & ipſi candelabra aurea ſunt,
quia ſapientia lucent.Aurum enim ſapientiam ſignificat,ipſe Chriſtus ſtipes eſt qui portat
tria brachia a dextris,& tria a ſiniſtris:quia ipſe eſt vitis vera,in qua fundati ſunt tres or- F
dines palmitum,id eſt fidelium.Illi qui tempore gratiæ ſunt,dextri ſunt,id eſt digniores:
qui vero ante gratiam quaſi ſiniſtri fuerũt,hi tres ordines fideliũ ſignificati ſunt in tribus
viris quos Ezechiel ſaluandos vidit,ſcilicet Noe,Daniel,& Iob,id eſt rectores, continen-
tes,coniugati.Iſti etiam ſunt qui ſecundum euangelium dicuntur eſſe,& in agro,& in le-
cto,& in mola. Legitur enim ibi, Et erunt duo in agro,vnus aſſumet̃,& alter relinquet̃:&
duo in lecto,vnus aſſumetur,& alter relinquet̃:& duo molentes in mola,vnus aſſumetur,&
alter relinquetur. Per illos qui ſunt in agro,ſignificantur rectores,ſicut & per Noe : Per il-
los q ſunt ĩ lecto,cõtinẽtes ſicut & p Daniel:Per eos vero q ſunt in mola cõiugati,ſicut & p
Iob.Prima pars haſtilium erat quaſi calami aurei,poſt erant cyphi,inde ſpherulæ aureę,tã-
dem lilia.Calami ſunt ſancti qui in humidis diuini fontis nutriti ſunt,& ſunt concaui ad
recipiendum & ad transfundendum liquorem gratiæ aliis:ipſi ſunt etiam cyphi dum aliis
propinant quod biberunt,ſapientiam,ſcilicet & ſcientiam dei:inde ſpherulæ.i.rotundi , &
perfecti,& volubiles contra aduerſa & proſpera,per quos nihil detineat,donec veniant ad
lilia æternæ iocunditatis qui non habent timoris angulum,nec elationis ſupercilium.Su-
per his ponebantur ſeptem lucernæ.i.ſeptem dona ſancti ſpiritus quæ in Chriſto pleniſſi-
me mãſerunt,& fidelibus ſecundũ voluntatẽ eius diſtributa ſunt.Menſa ad hoſtiũ diuina
ſcriptura eſt,quæ pmanet,quęq; intrãtibus pponit̃.Quæ dũ æterna gaudia,& quomodo ad
Beda ipſa perueniatur,oſtẽdit,cibum vitę ſuggerit.In ea panes mundi erant,i.duodecim apoſto-

A li & eorum vicarii q thus orationis deo offerunt: quorum ſi quis moritur, ſtatim loco eius alius ſubſtituẽdus eſt, ſed in ſeptima ætate omnes auferentur. Secundum poſt velum eſt eccleſia cæleſtis quę velatur quãdiu hic viuimus. Thuribulum Chriſtus igne charitatis plenꝰ interpellans ſemper pro nobis. Arca Chriſtus in quo omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ ex omni parte aurea, quia in cogitatione, & ſermone, & opere eius nõ niſi pura veritas. Longitudo perſeuerãtia doctrinæ quæ per cubitum vnum, & operationis quæ per cubitum alterum deſignatur, ad cuius perfectionẽ humanus intellectus imperfectus eſt quod ſignat dimidius. Latitudo perfectio charitatis, altitudo perfectio ſpei, ad quam nos dimidii.i. imperfecti ſumus quatuor anuli. Quatuor euãgeliſtæ perfecti, per quos Chriſtus portatur per quatuor mundi partes, quibus ſemper adherẽt vectes aurei.i. prædicatores ſapientia fulgentes ſemper parati contra hoſtes. In arca vrna habẽs mãna.i. aĩa Chriſti cõtinẽs plenã ſapiẽtiã qua reficiunt & angeli. Virga ſacerdotalẽ poteſtatẽ Chriſti ſignificat. Tabulæ, quod ipſe eſt dator legis. Propiciatorium Chriſtus qui propiciatur nobis. Duo cherubin omnes ordines cæli q in eo cõſiſtũt, qui inuicẽ dilectione cõnexi ſunt: q etſi ſapiẽtes, tamẽ eum obumbrant quãtum in ſe eſt. In primo autẽ tabernaculo quotidie introibant ſacerdotes ſacrificium intus cõſummãtes, quia in præſenti eccleſia quotidie debẽt ſe offerre fideles carnẽ ſuam cum vitiis & cõcupiſcẽtiis mortificãtes. In ſecũdo autẽ introibat ſummus pontifex cum ſanguine ſemel in anno, benignitatis effuſo ſanguine in remiſſionẽ peccatorum: in interiora cæli

B introiuit ianuã paradiſi ante clauſam fidelibus patulã faciẽs. His decurſis inſiſte literę. Tabernaculum eñ. Oſtẽdit quam neceſſarius erat Chriſtus, cum per omnia illa legalia nullus introiret in cælum. q.d. prius teſt. habebat ſanctum ſeculare, & vere quia tabernaculum primum & ſecundum. Factum eſt enim primum tabernaculum.i. ſanctum quod extrinſecus erat, quod intus habuit altare incẽſi ante fores ſub diuo altare holocauſtorum quod dicitur tabernaculum, quia ad tempus durauit quod fuit factum in figura huius ſeculi.i. eccleſiæ pręſentis, in qua quotidie miniſtrant ſacerdotes accẽdentes lumen doctrinæ, & paſcentes populum pane dei qui ſuper mẽſam eſt ſacræ ſcripturæ, a ſabbato ſpei vſq ad ſabbatum ſpei, in quo erãt Candelabra & mẽſa, & propoſitio panum quod dicitur ſancta, pro veneratione illius temporis, & maxime quia ſignificabat præſentem eccleſiam in qua ſunt candelabra.i. Chriſtus & eius fideles: luce virtutis & ſapientiæ fulgentes, & menſa ſacræ ſcripturæ cui ſtudio inhęrent duodecim apoſtoli eorumq vicarii, vel candelabra ſunt dona ſancti ſpiritus quæ in eccleſia lucent. Panis ſuper menſam.i. verbum ſacræ ſcripturæ præſto eſt ſabbato ſpei, vbi in Chriſto a turbine ſeculi tuti ſumus vſq ad ſabbatum plenę quietis vbi ſpes implebitur. Hierony.

Poſt velamentum autem ſecundum tabernaculum quod dicitur ſancta ſancto

C rum aureum habens thuribulum, & arcam teſtamenti circuntectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea habens manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti: ſuper quæ erant cherubin gloriæ obumbrantia propitiatorium de quibus non eſt modo dicendum per ſingula. His vero ita compoſitis, in priori quidem tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes, in ſecundo autem ſemel in anno ſolus pontifex non ſine ſanguine quem offerret pro ſua & populi ignorantia: hoc ſignificãte ſpiritu ſancto, nondum propalatam eſſe ſanctorum viam adhuc priore tabernaculo habente ſtatum.

Poſt velamentum autem erat ſecundum tabernaculum, quia velo interpoſito diuiditur primũ a ſecundo. Tabernaculũ vero ſecundũ ſignificat cælũ, intra quod Chriſtꝰ ſacerdos noſter intrauit non ſine ſanguine, vel tabernaculum quod foris erat ſignificauit vetus teſtamentũ, & eſt figura figuræ, qa figura eſt veteris teſtamẽti. Tabernaculũ vero quod intꝰ erat ſignificabat nouũ teſtamẽtũ, & erat figura veritatis, quia noui teſtamenti. Hãc autẽ allegoriã nõ pſequimur ſecũdũ ſeriẽ literæ, ſed præcedentẽ. Quod dicit ſancta ſanctorũ, p maiori veneratione illiꝰ tẽporis, vel qa ſignificat cęleſtẽ eccleſiã. Habẽs thuribulũ aureũ, quod ſignificat Chriſtꝰ igne charitatis plenꝰ, i quo offerunt orones ſctõrũ. Et arcã teſtamẽti.i. q cõtinebat teſtamẽtũ. Circũtectã auro ex oĩ parte.i. i circuitu, nõ extra tãtũ, ſed etiã intꝰ, Aug. in lib. queſ. exodi

A Quæ parabola eſt temporis inſtantis,iuxta quam munera & hoſtiæ offeruntur,quæ non poſſunt iuxta conſcientiam perfectum facere ſeruientem,ſolummodo in cibis,& in potibus,& in variis baptiſmatibus,& iuſtitiis carnis,vſq; ad tempus correctionis impoſitis. Chriſtus autem aſſiſtens pontifex futurorum bonorum peramplius & perfectius tabernaculum non manufactum,id eſt non huius creationis,neq; per ſanguinem hircorum aut vitulorum: ſed per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta,æterna redemptione inuenta. Si enim ſanguis hircorum & taurorum,& cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis:quanto magis ſanguis Chriſti qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo,emundauit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum deo viuenti?

Quæ eſt parabola.i.myſtica ſimilitudo. Inſtantis tēporis.i.tēporis gratiæ quod nunc eſt, Iuxta quam,parabolam, Munera & hoſtiæ offeruntur,a ſacerdotibus figuratiuis.Diſtingue inter hoſtias & munera. hoſtiæ ſunt de animalibus,munera de aliis.ſ.de thure,de
B ſimila,de panibus,& hæc iuxta parabolā offeruntur,quia & hæc aliquid deſignant in inſtanti tempore. Quæ.ſ.munera & hoſtiæ non poſſunt facere Seruiētem,deo Perfectum.i. plene mundatum,& hoc Iuxta conſcientiam.i.in conſciētia intus,& ſi ad viſus hominum extra.Vel, Iuxta conſcientiā.i.teſte conſcientia.Seruientē deo,dico, Solummodo in cibis & in potibus,diſcernēdis. Et variis baptiſmatibus.i.ablutionibus. Et,in aliis Iuſtitiis carnis,non ſpiritus.His omnibus,dico, Impoſitis,quaſi in onus ad refrenandas tranſgreſſiones, Vſq; ad tēpus correctionis.i.vſq; ad tempus gratiæ quo in melius corrigendi erant,qui vſq; huc ſub pædagogo fuerunt,& ideo nō poterāt illa perfectum facere.Nō tamen eo tempore debebant ceſſare. Chriſtus autem,de ſufficientia vnius & veri ſacrificii noui teſtamenti plene hic tractat,per quod & remiſſionē peccatorum,quam in verbis Hieremiæ ſupra tetigit,præſtari dicit,& ſalutem.q.d.hæc prædicta legalia non poſſunt facere perfectum,ſed Chriſtus aſſiſtens pontifex,patri,ad interpellandum pro nobis,vel fidelibus ad auxiliandum dator. Bonorum,non præſentium,vel carnalium,ſed Futurorū.i.præſentis iuſtitiæ,& æternæ beatitudinis,quæ tempore legis futura erant.Chriſtus,inquam, Introiuit tabernaculum,id eſt cælum.nomine nempe ſignificātis,id eſt tabernaculi:deſignat ſignificatum,id eſt cælum. Peramplius,quia plures capit quam illud terrenum. Et perfectius,quia ibi eſt æterna beatitudo. Tabernaculum non manufactum,non dico non factum operatione dei,ſed hominis:vnde exponendo ſubditur, Id eſt non huius creatio-
C nis,cuius fuit illud in eremo,id eſt humanę,ſicut fuit illud vetus quod fixit homo,ſed longe aliter a deo factum eſt.Introiuit,dico, Neq; per ſanguinem taurorum,hircorum,aut vitulorum,effuſum,vt in veteri teſtamento fiebat: *Sed* per proprium ſanguinem introiuit in ſancta.i.in cæleſte tabernaculum.ſ.in ſancta ſanctorum.i.cæleſtia. Introiuit,dico, *Semel* per ſanguinem,dico fuſum *Semel*,quia non eſt opus iterari,quia perfectum eſt.Vel ita,vt per tabernaculum accipiatur Chriſti caro quam pro nobis obtulit,in qua & diabolum expugnauit.Eſt enī Chriſtus rex & ſacerdos:rex pugnauit pro nobis,ſacerdos obtulit ſe pro no- Aug. ſuper
bis:quando pro nobis pugnauit,quaſi victus eſt,imo vero tunc vicit:crucifixus eſt enī,& de Exodum
cruce in qua erat fixus,diabolum occidit:& inde rex noſter.Sacerdos autem quid pro nobis obtulit?nihil mundū inuenit in hominibus quod offerret,pro eis ſeipſum obtulit. Ecce munda,& fœlix,& vera victima.Carnem vero de vtero virginis accepit vt mundam offerret pro immundis.Hanc vocat tabernaculum,dicens, Chriſtus pontifex,dator Futurorum bonorū introiuit ſemel in ſancta,neq; per ſanguinē taurorū hircorū aut vitulorū,ſed per proprium ſanguinē.Ipſe,dico, Perfectius tabernaculū & perāpli⁹ nō manufactum,id eſt non huius carnis.i.per carnē quæ plura bona confert & perficit,quæ & ſine ſemine viri concepta eſt & formata. Aſſiſtens,patri,ad interpellandū.Dico quod introiuit in ſancta per ꝓpriū ſanguinē:ꝑ hoc Inuēta,a nobis,vel a Chriſto nobis Aeterna redēptione,ꝗa redēpti ſunt æterni,quę redēptio nō potuit inueniri in illis legalibus ſacrificiis. *Si* enī,quod per Chriſtū potuerit eſſe redēptio,a minori probat:quia per illa legalia fiebat mundatio corporalis.

q.d. vete pet Christum potest esse redemptio. Em.i.quia. Sanguis hircorũ & taurorũ,& D
Augustinus cinis vitulę aspersus,qui significat memoriam passionis Christi, Inquinatos,cõtactu mortuorũ. Sanctificat.i.a peccato mundat.i.a pœna. Vnde subdit, Valens ad emũdationẽ,
Augustinus non animæ,sed Carnis,q a pœna legis liberat. Oĩs eñ anima hominis q mortuũ tetigerat,immunda erat septẽ dieb⁹:purificabat autẽ die tertio & die septimo,& mundus erat.& hic nihil aliud intelligẽdũ video esse ignarionẽ,nisi contactũ mortui hoĩs. Vel, Sãctificat ingnatos.s.a corporali macula leprę Valẽs ad emundationẽ carnis.i.vt caro emũdata sit propter legis præceptũ,sed in Christo est perfectio. Vnde subdit, Quanto magis.q.d. Etsi,hoc est, Quanto magis sanguis Christi qui obtulit deo semetipsum immaculatum, alius sanguis non est immaculatus. Obtulit,dico, Per spiritum sanctum,omnia ei dictantem. Vel immaculatum,dico, Per spiritum sanctũ,de quo conceptus & immunis a peccato fuit. Emundabit,non carnem tantum,sed etiam interiorẽ Conscientiã nostrã ab operibus mortuis.i.a peccatis,quæ qui tangit consentiẽdo inquinatur,sicut qui tangebat mortuum coinquinabat,nec intrat iste in cælum,sicut nec ille in tẽplũ emũdabit a peccatis. Dico, Ad seruiẽdũ,deinceps per iustitiã Deo viuẽti:q.d.multo magis. Et nota quod duo efficit sanguis Christi a peccato.s.mũdat,& restituta libertate facit seruire deo qui dat viuere,qui est vita ex se viuẽs:nemo ergo potest ei seruire qui mortua opera habet,vel facit.hoc merito Christ⁹ præstat,in cuius figura illa legalia præcesserũt. Hic⁹ cm̃ significat Christũ E
pter similitudinẽ carnis peccati; & taurus q a duorũ testamẽtorũ cornib⁹ vẽtilat inimicos. De iuueca autẽ rufa cuius cinerẽ ad aquã aspersionis eorũq; mundationẽ q mortuum
Aug. in lib. quęst. Num. tetigerũt pficere lex mãdauit,nõ est tacẽdũ. Euidẽtissimũ eñ in ea signũ noui testamenti præfigurat. De hac legit in libro Numeri dominus dixisse Moysi, Loquere filiis Israel,& accipiant a te iuuencã rufam sine vitio,quæ nec habet in se vitium,& non est impositũ super eam iugum,& dabis eam ad Eleazar sacerdotẽ,& eiicient eam extra castra in locum mundum,& occident eam in cõspectu eius,& accipiet Eleazar sanguinẽ eius,& asperget contra faciẽ testimonii septies,& cremabunt in conspectu eius,& eius pellis cum carne,& sanguis cum stercore eius comburetur,& accipiet sacerdos lignum cedrinũ,& hysopum,& coccinũ, & mittet in medium combustionis iuuencę.& congregabit homo mundus cinerẽ iuuencę, & ponet extra castra in locũ mundũ,& erit filiis Israel,& Proselitis legitimũ sempiternum. ex isto cinere fiebat aqua aspersionis, vnde mundabantur a contactu mortuorum. Ait eñ, Omnis eñ anima hominis qui tetigerit mortuum,immunda erit septem diebus,hic purificabitur die tertio & septimo,& mundus erit:si vero non purificatus fuit,non erit mundus. Omnis qui tetigerit mortuum,& mortu⁹ fuerit non purificatus,tabernaculum domini polluit,& exercetur anima illa ex Israel. Item ait, Et accipiens hysopum tinget in aqua vir mũ
Augustin. in Exodum dus,& asperget super domũ,& super vasa,& super animas. Vitula rufa,est caro Christi infirma. Fœmineus eñ sexus positus est propter infirmitatẽ carnalem. Rufa est,quia passione F
caro Christi cruentata est. Hanc accipiunt a Moyse qui est figura legis,quia secundum legem sibi visi sunt occidere Christum,qui secundum ipsos sabbatum soluebat,& obseruationes legitimas prophanabat. Sine vitio est iuuenca,quia immunis a peccato caro Christi. Ad confirmationem autem repetit,dicens,quæ non habet in se vitium,vel ad determinationem.s.quod & si in aliis qui sunt membra eius habeat vitium,in se tamen non habet,& non est positum super eam iugum,quia non est subiugata iniquitati,imo ei subiugatos inueniens liberauit,& eorum vincula dirupit,& potestatem ponendi animam,& iterum sumendi habuit. Non ad Aaron,sed ad Eleazar data dicitur:quia non ad tempus quod tũc erat, sed ad posteros illius sacerdotii domini passio erat prouentura. Eiecta est extra castra,sic & dominus extra ciuitatem eiectus est,& eiecta est in locum mundum,quia dominus non habuit causam malam. Occisa est in conspectu Eleazar,sic occisa est caro Christi in conspectu eorum qui futuri in nouo testamento domini sacerdotes. Eius sanguinem aspersit contra faciem testimonii septies,quia Christus secundum scripturas fudit sanguinẽ in remissionem peccatorũ:ideo contra faciẽ testimonii,q a nõ aliter declaratũ est,quam fuerat diuino testimonio prænunciatũ:ideo septies,q a ipse numer⁹ ad mũditiã ptinet spiritualẽ. Extra castra iussa est cremari,puto,quia continuatio signum est resurrectionis. Natura enim ignis vt in superna moueat,& in eum conuertit quod cremat,& ipsum verbũ cremare de Greco ĩ Latinũ ductũ,secũdũ Græcũ a suspẽsione dicit. In cõspectu Eleazar cremata dicit,q a illis appa-

A ruit resurrectio Christi,qui futuri erant regale sacerdotiū.Pellis eius cū carne & sang.cōst,
combusta dicuntur,quia non solum substantia mortalis corporis Christi,quæ pelle, carni-
bus,& sanguine intimata est,sed etiā cōtumelia & abiectio plebis, quæ nomine stercoris si-
gnificatur conuersa est in gloriam,quam combustionis flamma significat.In mediū combu
stionis mittit sacerdos lignū cedrinum,hysopū,& coccinū.Lignum cedrinum est spes quæ
in supernis firmiter habitat:hysopus fides,quæ cū sit humilis radicib⁹ hæret in petra.Coc-
cinum est charitas quia feruorem spiritus igneo colore testatur. Hæc tria debent mitti in
medium combustionis,id est in resurrectionem Christi,vt cū illo abscōdita sit vita vestra.
Cinis autem.i.reliquię combustionis & interfectionis fama est quæ secuta est post passionē,
& resurrectionem Christi.Hunc cinerem homo mundus congregabat, & in locū mundum
extra castra reponebant,quia hæc fama apud eos maxime claruit,qui non erant de consor-
tio Iudæorum,& erant mundi ab interfectione Christi,& extra celebrationem Iudaicę con
suetudinis.Ex isto cinere fiebat aqua aspersionis per quam significatur baptismus qua mū-
dabantur homines a contactu mortuorum,quia ab inigrate huius moribūdę vel morticinę
vitę per baptismum Christi mundamur.Illa aqua tam proseliti quam Iudęi mundabantur,
quia baptismus Iudæis & Gentibus prodest.Hysopo quæ fidem significat aqua illa asperge-
batur,quia fide mundantur corda,& sine fide non prodest baptismus.A viro mūdo hoc fie
B bat quia vere mundi debent esse ministri ecclesiæ,qui personam domini portant.

Et ideo noui testamenti mediator est,vt morte intercedente in redemptionem
earum præuaricationum quæ erant sub priori testamento repromissionem acci-
piant qui vocati sunt æternæ hæreditatis. Vbi eni testamentū,mors necesse est
intercedat testatoris.Testamentum enim in mortuis confirmatū. Alioquin non-
dum valet,dum viuit qui testatus est. Vnde nec primū quidem sine sanguine de-
dicatum est.Lecto enim omni mandato legis a Moyse vniuerso populo,accipiēs
sanguinem vitulorum & hircorum cum aqua,& lana coccinea & hysopo , ipsum
quoq; librum,& omnem populum aspersit dicens,Hic sanguis testamenti , quod
mandauit ad vos deus.Etiam tabernaculum,& omnia vasa ministerii , sanguine
similiter aspersit.Et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur, & sine
sanguinis effusione non fit remissio.

Et ideo,quasi obtulit Christus semetipsum, Et mediator est.i.medius inter deum & ho
mines dator est, No.test.q.d.pōtifex nobis est & dator nouæ legis,sine q̄ nec sciremus quæ
deus vellet nos operari,nec quæ speraremus . Noui testa.dator est dico, Ideo vt qui,a deo,
Vocati sunt.i.ab æterno electi, Accipiant repromissionem æternæ hæred.i.hęredita-
C tem æternā frequēter promissam.& hoc, Morte Christi,sine qua lex non iuuaret, Inter-
cedente.i.interueniente inter dispositionem & completionem quæ mors erat necessaria.
In redemptionē,non modo Gentiliū,sed etiam earū, Præuaricationum quæ erant sub
priori test.i.quas faciebat lex non soluebat.tātū vtriq; fuit peccatū nostrū vt saluati nō pos-
semus vbi vnigenitus dei pro nobis moreretur debitoribus mortis:sed sic dignos nos fecit
testamenti & promissę hęreditatis,& ita testamētū factū firmū sicut subsequēter ostēditur.
Ecce patens inter testamenta diuersitas.Inter vetus enim test.& no.in quibus non solū sa- Aug.in lib.
cramenta sunt diuersa sed & promissa , distinctio est passio Christi in cuius morte constat desacrificio
non terrena sed æterna promitti.In morte em̄ vnigeniti necesse est magna sperari. Vbi uespertino
enim dixit quod Christus est dator no.test.morte intercedēte,nūc quod per confirmationē
eiusdē oportuerit eū mori,probat consuetudinē humanę legis.Poterant em̄ infirmi ex eo φ
Christus mortuus est non credere promissiones,& ideo hoc probat humana consuetudine.
q.d.recte dixi morte intercedente,quia Vbicunq; est testamentū,necesse est vt mors, Te-
statoris intercedat.i.interueniat ante confirmationem.& vere, Testamentum enim sem-
per confirmatū est in mortuis,per mortem testatoris,sic & nouū test.i.promissio æternę vi
tę & doctrina euangelica.Vtrūq; em̄ nouum test.dicitur,Christi morte confirmatū est.Si-
cut ergo test.morte testatoris confirmatur, sic & tempus in assertione eorum quæ testaba-
tur se daturum voluit mori,nequis de eis dubitaret,nec aliter poterat nobis esse vita.mor-
te etiam euangelium in nobis confirmauit,vt quia pro nobis mortuus est,præcepta eius di-

ligamus & in authoritate habeamus,& per mortem gratiam nobis impetrauit qua comple D
re possimus.Alioquin.q.d.morte confirmatur test. Dum.i.q̃diu, Viuit,ille, Qui testa-
tus est,potest enim mutare si vult. Vnde.s.quia test.morte firmatur, Nec primũ quidẽ,
testamentum, Dedicatum est.i.firmatũ,roboratum, Sine sanguine,& hoc in figura futu
ri,quod sanguine Christi confirmatũ est,& vere non sine sanguine vetus testamen.cõfirma
tum est. Lecto eñ prius a Moyse vniuerso populo omni mandato,legis vt totum cõfirma
ret.Lecto inquã, Accipiens,ipse Moyses, Sanguinem hircorũ & vitulorũ,mixtum, Cũ
aqua,quæ significat mũdationem futurorũ per aquam baptismi.Simul enim aquam & san-
Chrysosto. guinem accepit,quia nostrũ baptisma ibi figuratum est,& passio Christi quæ simul sunt,al-
terum enim sine altero non valet.Accipiens inquam cum aqua, Et cũ lana coccinea,& cũ
hysopo de quibus aspersoriũ fecit.ipsum quoq; legis. Et omnem populum aspersit dicens,
Hic est sanguis,confirmator, Testamenti.i.fusus ad confirmandũ test. Quod mandauit
ad nos deus.Ecce quam proprie prædixit Moyses verba quibus postea Christus vsus est in
cœna quando corpus & sanguinẽ suũ discipulis suis tradidit, Et etiã tabernaculũ,sicut li-
brũ, Et omnia vasa ministerii.i.quæ pertinebant ad ministerium tabernaculi, Sangui-
ne similiter aspersit.ideo sanguine, Et.i.quia: Secũdum legem omnia pene mundantur
in sanguine.Pene dicit,quia quædam vasa sola aqua baptizabãtur,sed in nobis sine sangui
ne Christi nihil mundatur interius,& quicquid de aliis sit, Remissio peccati non fit,in ve E
teri lege sine effusione sanguinis,facta in sacrificio aliquo.Hęc determinatio ideo apponi-
tur quia per aquam aspersionis quæ fiebat de cinere vitulę rufę fiebat remissio peccatorum
aliquando,quando non effundabatur sanguis,sed tamen effusus erat in immolatione vitu-
Augus. con læ.In illis autem sacrificiis quanuis magis ea peruerso populo fuerint congruenter imposi-
tra Faust. ta quam deo desideranti oblata,figuræ tamen veritatis fuerunt quæ Christus est,cuius san
guine redempti,& mundati sumus,quia nostra emundatio & dei propitiatio nobis sine san
guine nulla est.Sicut ergo Moyses sanguinem prædictorum animalium accepit,vt eo asper
geret & mundaret prædicta:sic videt Moyses.s.Christus data noua lege suum sanguinem,
qui vitulus dictus est propter virtutẽ crucis,cuius cornibus impios ventilauit,& hyrcus pro
similitudine carnis peccati,& quia hostia pro peccato est,congressum cum aqua de suo late-
re,ad hoc opus accepit per aquam.s.baptismũ significans precio sanguinis nos redimens.
lana coccinea quæ ignei coloris est significat ignẽ dilectionis Christi. Charitas eñ Chri-
sti nobis est lana de qua vestem faciamus.i.qua induamus. Hysopus qui valet contra tumo
rem pulmonis humilitatem Christi significat,qui per feruorem dilectionis & humilitatem
pro nostra redemptione sanguinem suum fudit,eo sanguine librum.i.euangelium sanctifi-
uit.i.cõfirmauit,& populũ fideliũ abluit dicens,Hic est sang.n.test.cõfirmator, quod mãda
uit ad vos deus.aspersit tabernaculum.i.ecclesiam de qua dicit Apostolus, Templũ dei san
ctum est quod e.v.& aspersit o.va.ministerii,id est habentes officia in ecclesia.Quia omnes F
doctiores ecclesiæ in quibus continentur mysteria sua & sanguine redemit,& redemptis sa
pientiæ,& scientię spiritum tribuit,& omnia mundantur per sanguinem Christi,& sine eo
nullius fit peccati remissio.Potest etiã per prędicta populus dei significari.Ipse est eñ liber
& tabernaculum & vasa pro quo effusus est sanguis preciosus.Inquit enim, Qui pro multis
effundetur,hi sunt populus dei.i.electi qui spiritualiter mundantur fuso sanguine in remis-
sionem peccatorum.alia non mutantur.

Necesse est ergo exemplaria quidem cælestium his mundari,ipsa autem cęle-
stia melioribus hostiis q̃ istis.Non enim in manu facta sancta Iesus introiuit exẽ
plaria verorum,sed in ipsum cælum,vt appareat nunc vultui dei pro nobis.Neq;
vt sæpe offerat semetipsum,quemadmodum pontifex intrat in sancta per singu-
los annos in sanguine alieno. Alioquin oportebat eum frequẽter pati ab origine
mundi.Nunc autem semel in consummatione seculorum, ad destitutionem pec-
cati per hostiam suam apparuit.Et quemadmodum statutum est hominibus semel
mori,post hoc autem iudicium,sic & Christus semel oblat⁹ est,ad multorum ex-
haurienda peccata,secundo sine peccato apparebit omnibus expectantibus se in
salutem.

A Neceſſe eſt.q.d.quandoquidẽ Moyſes ita fecit,& lex ita præcipit, Ergo neceſſe eſt exẽ-
plaria quidem.i.figuras, Cæleſtiũ.i.eccleſiæ quę ad cælũ ducitur.i.ſanctorũ de quibus di-
citur, Veſtra conuerſatio in cælis eſt: Mũdari,corporaliter his prædictis. Ipſa aũt cæle-
ſtia.i.ſignificata per illa.ſ.eccleſiam quæ licet ſit in terra tamẽ cæleſtis eſt, Neceſſe eſt mũ
dari melioribꝰ hoſtiis quam iſtis.i.hoſtia Chriſti.pluraliter tamẽ dicit Hoſtiis,quia Chri
ſtus eſt omnes illę hoſtię,quia in omnibus ſignificatus eſt,Chriſtus ergo qui in illis ſignifi- Hierony.
catus eſt,non indiguit mundari,ſed omnes ſui,ſed tñ ſigna eius quia in tabernaculo vſum
miniſtrationis præſtabant,ſanguine mũdata ſunt. Non enim.Probat quod Chriſtus mũ- Remigius.
dauit cæleſtia.i.homines ſuo ſanguine mundatos fecit cæleſtes.i.cæleſtium participes. nã
ipſe per hoſtiã ſuam, Introiuit in cælum. Non enim introiuit Ieſus in manufactis ſan-
ctis,vel ſanctorũ,cur non?quia illa non ſunt vera ſancta ſed tantum, Sunt exemplaria.i.fi
guræ verorum ſanctorũ:& verus ſacerdos non in vmbratilia,ſed in vera intrare debuit.vn
de addit, Sed,introiuit, In ipſum cælum,per illa ſignificatũ,ad quid?vt nunc.ſ.poſt con
ſũmationẽ Appareat vultui.i.pręſentiæ Dei pro nobis.i.vt pro nobis interpellat,ibi,vt
præſentia dei videatur ſicut eſt,& poſt ſe trahat nos ad eãdem videndam.Ecce aperte ĩ his
verbis exponit Apoſtolus meliores hoſtias quæ eſt vna.i.Chriſtus,& nota quia vſus loquen
di ſic vellet & approbaret ſcriptũ eſſe hic.ſ.in manufactis ſanctis exemplaribus verorũ,vel
B in manufacta ſancta exemplaria verorum qualiter & in codicibꝰ Græcis reperitur, Neq;
vt ſæpe,probauit,quia Chriſtus per hoſtiam ſuã cæleſtia mundauit,modo probat quod me-
lioribus hoſtiis.i.quod ſua hoſtia fuerit dignior & efficacior omnibus aliis,quia illæ hoſtię
ſæpe iteratæ ſunt,ſine conſummatione,hæc ſemel oblata ad patriam reducit,quaſi nũc ap-
paret vultui dei. Neq; vero ita vt ſæpe offerat ſemetipſum.i.ſæpe patiatur in cruce,qa ſuf
ficit omnibꝰ ſemel oblatus,& non eſt opus per ſingulas generationes iterari,quod ſi his non
ſufficeret,neq; antiquis qui ſimiliter erant redimendi quod ſubſequenter oſtendit, Quẽ-
admodũ.q.d.non apparet vt ſępe ſe offerat. Quẽadmodũ pontifex legis intra ſancta ſan-
ctorũ per ſingulos annos in ſanguine alieno.Chriſtus autem ſemel in cælo in ſanguine ſuo.
Intuere quantæ differẽtiæ ſunt inter vetus et nouum teſt.pro exemplari.ſ.templo quod ibi
erat,eſt hic cælum.Differt etiam magnus ſacerdos quia conſiſtit vultui dei ſemper viuꝰ ad
interpellandũ pro nobis.Ibi ſæpe offerebat,hic ſemel:ibi in ſãguine alieno, hic in proprio.
Idem ergo eſt ſacerdos & hoſtia. Alioquin.q.d.Non ſæpe offert dico, Alioquin,id eſt ſi
oporteret eum ſæpe ſe offerre. Oportebat eum frequenter pati,incipiendo, Ab origine
mundi,quod vtiq; non fuit opus,quia ſuffecit vna eius oblatio.Si enim ſemel oblatus non Ambroſius
ſufficeret omnium credentium in ſe peccata exhaurire, oportuiſſet eum pati ſæpius ab ori
gine mundi,quod ne fieret ſemel paſſus eſt in cõſummationẽ ſeculorũ.Vnde ſubdit, Nũc
autem,per inconueniens prædictum conſtat Quod apparuit,patri,per hoſtiam ſuam,nõ
C ſæpe, Sed ſemel,oblatam ad deſtructionem Peccati.ſ.vt reatus dimittatur,vt vitium iã
non dominetur in nobis quod nulla alia hoſtia facere potuit. In conſummationem ſecu-
lorum,in vltima ætate ſeculi in qua ſunt omnia adimpleta quæ ante erant imperfecta, &
ideo non opus fuit vt inciperet pati ab origine mundi. Et quemadmodum.Item per hoc
probatur quod niſi ſemel pati debuit,quia lex naturę hoc omnibus hominibus ſtatuit.q.d.
lex etiam naturalis oſtendit quod per inconueniens probatum eſt. Etiam,id eſt qa Quẽ-
admodũ ſtatutum eſt,hominibus lege naturę, Semel mori,poſt hoc autẽ.i.poſt ſemel mo-
ri reſtat Iudicium,in quo accipient ſecundum quod meruerunt,id eſt vt iudicentur ſecun-
dum merita,non reſtat vt iterum ſurgant,& iterum moriantur,ſit & Chriſtus eadem neceſ
ſitate & iure naturæ, Oblatus eſt,non ſemel ſed ſæpe,aliter eſſet miſerabilior omnibꝰ ho-
minibus.non eſt intelligẽdũ,quod aliqua peccati ſui neceſſitate oblatus ſit,etiã ſemel immo
ſola voluntate.Verũ vt homo ſemel moritur neceſſitate & iure naturæ amplius non mori-
tur,ſic & Chriſtus eodem iure ſemel oblatus non poteſt amplius mori,ſed nec indigemus,
quia illa vna oblatio ſufficit, Ad exhaurienda pec.Non dico omnium, Sed multorũ, qa
non omnes credũt. Secundo,autem aduentu veniens ad iudicium, Apparebit expectã
tibus ſe in ſalutem eorum,quia non neceſſitate ſed voluntate pro peccatis mortuus eſt. Ap
parebit dico, Sine peccato.ſ.ſine ſimilitudine carnis peccati, ſed potius in carne glorio-
ſa.Vel, Apparebit ſ.pec.i.ita quod tunc non erit hoſtia pro peccato ſed iuſtitia in remu-
nerãdo vel damnando,& ſi nec in die irę hoſtia erit multo minus in aliis temporibus.

CAPVT X. D

VMbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum, per ſingulos annos eiſdem ipſis hoſtiis quas offerunt indeſinenter, nunq̃ poteſt accedẽtes perfectos facere. Alioquin ceſſaſſent offerri, ideo ꝙ nullam haberent vltra conſcientiam peccati cultores ſemel mundati. Sed in ipſis commemoratio peccatorum per ſingulos annos fit. Impoſſibile enim eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit. Hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi. Holocauſtomata & pro peccato non tibi placuerũt.

Vmbram eñ. Probauit quod ſemel mortuus eſt Chriſtus: ſed quare vel ſemel, quia lex nõ poterat perfectos facere ideo agnus ſine macula erat offerendus. q. d. oblatus eſt Chriſtꝰ ad exhauriẽda peccata, & ita opus erat: quia Lex habens vmbrã futurorũ bonorũ. i. extraneã

Chryſoſto. ſimilitudinem eorum bonorũ quæ futura erant, Non ipſam imaginem rerum, quæ melius exprimit rem quam vmbra. i. non ipſam veritatem, vt in pictura vſquequo ponat quis colores, vmbra quædam eſt. ſubtractio eñ vmbra quædam non imago, cũ vero flores ipſos colorum quis impoſuerit, tunc imago efficitur. Lex ergo vmbram habens non imaginem, E

Nunq̃ poteſt facere perfectos virtutibus, & beatos pontifices accedentes, Per ſingulos annos, in ſancta ſanctorum, Cum iiſdẽ hoſtiis, quas lex pręcipit, Quas offerunt indeficienter. i. licet indeſinenter offerrent & ſemper facerẽt. Alioquin. i. ſi perfecti fierẽt. Ceſſaſſent, illæ hoſtiæ, Offerri. ideo vtiꝗ, Quod cultores ſemel. i. perfecte vna hoſtia mũdari, Nullam conſcientiam peccati, ſed illis ſemper oblatis ſemper habent. Vna autẽ hoſtia Chriſti perfectos facit, etiam ſi milies peccant, non indigent alia quia ſufficit ad oĩa & omnem conſcientiam a peccato lauat, quod non vetus. Si enim hoc faceret vetus non eſſet opus iterari. Sicut medicamentũ cũ fuerit forte, & ſalutis efficax, & valens cunctam valitudinem replere ſemel impoſitum totum operatur: ſi vero ſemper apponitur manifeſtum iudiciũ eſt non contuliſſe: ſic, quia illis ſacrificiis nemo curabatur frequenter offerebantur, quia enim prima hoſtia nil valebat, ideo etiã ſecundo offerebatur, quę quia nil proficiebat, offerebatur & alia. erat enim hoſtiarum frequentatio non culparum conſumptio. Sed potius in ipſis, hoſtiis, Per ſingulos annos, oblatis, Fit commemoratio peccatorum, ꝗa pro eis offeruntur, & ita conſtat habere peccatũ offerentes illas hoſtias in quibus Eſt cõmemoratio peccatorũ, non abſolutio infirmitatis: accuſatio non virtutis oſtenſio, propter infirmitatem ergo oſtendendã, & vt memoria peccatorũ fieret, imperauit deus illa ſemper offerri, Quid ergo nos! Nonne per ſingulos dies offerimus! offerimus quidem. Cæterũ & ſi nos

Chryſoſto. Ambroſius cotidie offeramus ad recordationem mortis eius faciamus, & vna hęc hoſtia eſt non multæ, F quia ſemel tantum oblata eſt: Hoc autem ſacrificiũ exemplũ eſt illius, in idipſum ſemper offerimus, nec a multis hominibus multi Chriſti offeruntur, ſed vnus vbiꝗ eſt Chriſtus, & hic plenus exiſtens, & illic plenus. vbiꝗ vnum eſt corpus quod offertur, ita & vnũ ſacrificiũ nõ multa, pontifex noſter hoſtiam mundantem, nos obtulit: ipſam nos offerimus, & nunc & tũc oblata nunquam conſumi poteſt. quod nos agimus, recordatio ſacrificii eſt, nec cauſa ſuæ infirmitatis repetitur, quia perficit hominẽ ſed noſtræ, quia cotidie peccamus. In legalibus ergo hoſtiis erat commemoratio non abolitio. hic autem peccatorũ deletio & virtutis conſummatio, & infirmitatis noſtræ oſtenſio: & celebratur duabus de cauſis. ſ. & pro noſtra infirmitate, vt dictũ eſt, & vt maior Chriſti dilectio noſtris infigatur mentibus cũ recolimus quanta pro nobis geſſit. Impoſſibile eſt, q. d. in ipſis commemoramus nos eſſe in peccato

Nam impoſſibile ſanguine taurorum & hircorũ auferri, peccata. Ideo &c. q. d. ꝗa Chriſti hoſtia ſufficit, & vetus reſt. perfectum non facit. Ideo, ad confirmandũ nos, Deus ingrediens mundum. i. homo factus per quod viſibilis in mundo apparuit, Dicit, verbis vel rebus loquens patri ſic, o pater, Hoſtiam, de animalibus, Et oblationem, de aliis, Noluiſti, a tempore paſſionis, Corpus autem, quod præ omnibus ſacrificiis eſt. Aptaſti mihi. i. aptũ & idoneũ corpus mihi dediſti, quia ſine peccato, & paſſibile & mortale quod valeat offerri in redemptionẽ omnium. Ablata ergo ſunt ſigna quia exhibita eſt veritas tunc cum tempus fuit, vt illa auferrẽtur, & veritas veniret, nec vnq̃ in odoribus illis delectatꝰ eſt

A dominus nisi in fide & desiderio offerentis, præcepit tamen hæc sibi offerri potius q̃ offerrentur idolis, imposuitq; in seruitutem nec in iustificationem. & vt figura essent futuri, de quorũ reprobatiõe adhuc addit, dicẽs, Holocaustomata, q̃ aliis sacrificiis digniora videbantur quæ tota comburebantur, Et pro peccato, fiebant. quædam enim non pro peccato fiebant. Illa inquam quæ cæteris erant digniora, Non tibi placuerunt, ex quo veritas venit. A tempore eñ passionis in qua consummatio omniũ hostiarũ cœperunt illa displicere: ante nunq̃ ea destruxit, sed illis subditus fuit, dũ in tẽplo cũ hostiis fuit præsentatus. In figuris illis veritas prænũciabatur. celebrabant figuras futuræ rei, multi sciẽtes, sed plures ignorantes: quæ cessare debebant re exhibita. vnde subdit, Hierony. Aug. in psal mo. xxx:

Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt faciam deus voluntatem tuam. Superius dicẽs, quia hostias & oblationes & holocaustomata & pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, Ecce venio, vt faciã deus voluntatẽ tuã: aufert primum vt sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Iesu Christi semel. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias quæ non possunt auferre peccata.
B Hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera dei, de cætero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & spiritus sanctus. Postquã enim dixit, hoc autem testamentum quod testabor ad illos, post dies illos dicit dominus, dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum iam non recordabor amplius.

Tunc. s. quando vidi omnia illa tibi displicere tibi, & corpus idoneũ ad hoc mihi datũ, Dixi ecce, sine aliqua retardatione venio ad me offerendũ ipse offerẽs, ipse oblatio est: cuius rei sacramentum cotidianũ voluit esse ecclesiæ sacrificiũ: huius veri sacrificii multiplicia variaq; signa erant sacrificia prisca. Per illa multa sacrificia hoc vnum significabatur, quasi multis verbis vna res diceretur vt sine fastidio multum commẽdaretur, huic summo veroq; sacrificio cuncta sacrificia cesserunt, vt in ipso sacerdote ac sacrificio fieret peccatorũ remissio. i. per hominẽ Christũ. Vñ ait, Venio, ad me offerẽdũ, Vt faciã, & cõpleã, Voluntatem tuam. s. vt quod lex nõ potuit per me cõpleatur: quia tu es deus meus, inquantum homo sum. ideo venio ad implendã voluntatem tuam. Quia ita scriptum est. i. præfinitum, De me in capite libri, id est consilio deitatis quæ est meum caput, qui sum liber humani generis in quo legant omnia sibi necessaria, & ideo non est opus lege. Vel scriptũ est
C in ca. li. i. in primo psal. Beatus vir qui caput psalterii dicitur. Superius dicens, quid sentiat de illa scriptura Apostolus aperit hic. q. d. non solum notat veteres hostias hæc authoritas non fecisse perfectos, sed solã hostiã Christi etiã abolitionẽ vet. test. & cõstitutionem noui, si diligenter notanẽ verba, qa superius ꝓpheta, Dicẽs oblatiões & holocausta, & pro peccato iã Noluisti, & si prius, Nec placita sũt, tibi. Quæ tñ offerenẽ secũdũ legẽ, hoc dicit ne viderenẽ ideo displicere, qa non secũdũ legẽ offerentur. hæc inquam dicẽs addit, Tunc dixi, Ecce venio vt faciam deus voluntatem tuam. & hęc dicens, Aufert. primũ sacrificiũ & cũ eo vetus test. quod per Moysen datũ est, vt statuat q̃si stabile, Sequens. i. nouũ sacrificiũ, & cum eo no. test. i. euangelium. In qua voluntate. i. in sui oblatione secundũ voluntatem dei facta, Sanctificati sumus. i. peccatorum purgatione facta reconciliati deo. s. Per oblationem corporis Iesu Christi, semel factam, & ideo hoc statuto primum cadit quia hoc non potuit præstare. Et omnis. Amplius exponit virtutẽ huius hostiæ. & ne videretur sanguis per pontifices semel in anno oblatus minus profuisse, Et sacrificia cotidie, facta per sacerdotes perfectos facere, hoc addit. q. d. Pontifex per singulos annos offerens non peruenit ad consummationem: sicut etiam Omnis quidem sacerdos, legis, præsto est vt spõtaneus, Cotidie ministrãs, oratiões & munera multa, & easdẽ hostias de animalibus, Sæpe offerens, quia non integre mundant. Vnde subdit, Quæ nunq̃. i. nullo tẽpore quantũcũq; fiant, Possunt auferre peccata, a conscientia. Nota quod ministrare est fa-

mulorū,ſedere eſt dominorum.ideo illos famulos oſtendit Apoſtolus,Chriſtum vero domi D
nū quem ſubſequenter dicit ſedere.ſubdens, Hic autem.ſ.Chriſt⁹,cuius hoſtia ſufficiens
eſt, Pro peccatis,omnium offerens, Vnam hoſtiam,quæ ſaluare poteſt peracta obedien
tia, Sedet.i.quieſcit & regnat, In ſempiternum in dextera dei.i.in potioribus bonis.nō
enim iterum laborare,& iterum offerre eget.Bene ergo poteſt conſummare qui ſic meruit
exaltari.Sedet dico, De cętero.i.de eo quod reſtat.i.de gloria bonorum & pœna malorū,
Expectans,non ira vt aliquid pro ſua vel ſuorū imperfectione patiatur,ſed ſine ſui paſſio-
ne differt & tolerat, Donec ponantur inimici eius ſcabellū pedum eius.i.plene ſubiiciant
& appareant,ſubiecti ei.hoc & modo poteſt facere,ſed patitur vſq; ad commune iudicium,
niſi inimici vere ſcabellum eius erūt,quia & ſi modo repugnant ei,& non videantur ſubii-
ci tunc omnibus apparebunt ei ſubiecti cuius imperio iuberūt pœnis. Vna eñ,ideo vnā
tantum obtulit hoſtiam, Quia vna oblatio eſt,& a peccato ſanctificauit electos: Et ſan
ctificatos,in omnibus virtutibus, Conſummauit.& hoc, In ſempiternū.ſ.quādiu dura-
bit hoc ſeculū. Conteſtať aūt.q.d.Nō ſolū ego hoc affirmo, Sed etiam ſanctus ſpiritus
conteſtať nobis.i.verba noſtra confirmat de ſanctificatione.Poſtq̄ enim.q.d.Vere teſtatur,
vera enim quæ promittit,& non niſi iuſta præcipit.i.no.teſt.poſtq̄ dixit ſpūs ſan.in Hiere
mia. Hoc aūt eſt teſt.no.ſ.quod teſtabor ad illos poſt dies illos,mihi pręnūciatos, Dicit
dñs,addidit, Dando.q.d.poſtq̄ illud dixit.ſ.quod nō valet ad probarionē noſtrā, adiecit E
hæc alia quæ corroborāt vtrūq; quod diximus.ſ. Dando leges meas,quod pertinet ad cō-
ſummationē.Et iterū, Peccatorū eorū iam non record.amplius,quod pertinet ad ſanctifi
cationē,& ita per authoritatem Hieremię,cōfirmat vtrūq; quod dixerat.literam ſic proſe-
quere,teſtabor dico, Dando leges meas,non ſicut patribus dedi in tabulis lapideis,ſed in
cordibus.i.intellectibus illorū, Et in mentibus.i.in voluntatibus, Eorū ſuperſcribā eas,
ſcilicet præcepta mea.non dicit ſcribā ſed ſupſcribā,quia leges illę ſup vires hoīs ſunt ī qua
rū.ſ.cōpletione nullus ſufficeret niſi ope gratiæ.Ecce in his dicitť quod cōſummat virtuti-
bus,deinde ſubdit de ſanctificatione dicens, Et peccatorū,quę in ſe, Et iniquitatū eorū,
q̄ cōtra proximū fiūt. Iā.i.poſt tēpus gratię, Non recordabor,ad ęternam pœnā, Am-
plius.ſ.nec in futuro.Ecce hic dicitur quod ſanctificat.Vel ita diſtingue literā eadē manen
te ſententia. Poſtq̄ dixit hoc eſt teſt.quod te.ad il.poſt di.il.dicit do.Teſtabor dico, Da-
bo leges meas in cordibus eorum,& in mentibus eorum ſuperſcribā eas,ſubintulit, Et pec
catorū & iniquitatū eorum iam nō recordabor am.& ideo iā nō eſt neceſſaria hoſtia.quod
aperit ſubdens,

Vbi autē horū remiſſio,iam nō eſt oblatio pro peccato.Habētes itaq; fratres
fiduciā in introitu ſanctorū in ſanguine Chriſti,quam initiauit nobis viam nouā
& viuentē per velamē.i.carnē ſuā,& ſacerdotē magnū ſuper domū dei, accedam⁹ F
cū vero corde in plenitudine fidei aſperſi corda a cōſciētia mala, & abluti corpus
aqua munda,teneamus ſpei noſtrę confeſſionem indeclinabilem.Fidelis enim eſt
qui repromiſit.Et cōſideremus inuicem in prouocationē charitatis & bonorū ope
rum,non deſerētes collectionē noſtrā,ſicut conſuetudinis eſt quibuſdā,ſed conſo
lantes,& tanto magis,quanto videritis appropinquantē diē. Voluntarie eñ pec
cantibus nobis,poſt acceptam notitiam veritatis,iam non relinquitur pro pecca
tis hoſtia,terribilis autem quædā expectatio iudicii,& ignis æmulatio, quæ con
ſumptura eſt aduerſarios.Irritā quis faciēs legē Moyſi,ſine vlla miſeratione duo
bus vel tribus teſtibus moritur,quāto magis putatis deteriora mereri ſupplicia,
qui filiū dei conculcauerit,& ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſan
ctificatus eſt,& ſpiritui gratię cōtumeliam fecerit? Scimus enim qui dixit,Mihi
vindictam,& ego retribuam.Et iterum,Quia iudicabit dominus populum ſuum.
Horrendū eſt incidere in manus dei viuentis.Rememoramini aūt priſtinos dies,
in quibus illuminati,magnum certamē ſuſtinuiſtis paſſionum,& in altero quidē
opprobriis & tribulationibus ſpectaculum facti,in altera autem ſocii taliter cō-
uerſantium effecti.

A Vbi autem. Hic ostendit quod non solū ex hac authoritate videri potest, quod Iesus san-
ctificat & consummat, sed etiā quod oblatio iam post tēpus gratiæ non est facienda pro pec
cato, quia facta est remissio. q.d. Ecce hic dicitur remissio peccatorum facta. Vbi aūt ho-
rū iam remissio non est facienda. Oblatio pro peccato. i. cessat oblatio legalis. Habētes
itaq;. Finito grandi sermone de pontifice magno eiusq; noua lege & sacrificio, quæ veteri-
bus prætulit, subditur moralis instructio, in qua eos hortatur ad multa sed maxime ad fidē,
patientiam, pacem, munditiā, & fraternitatis charitatē, & infert ex omnibus superioribus.
q.d. quia vna hostia consūmat, & quia nobis est. s. or. m. & quia ostensa est tanta distantia, Chrysosto.
quod illa minora hæc maiora sunt: itaq;, O fratres, habemus, Fiduciā in introitum san
ctorū in sanguinem Christi. i. certi sumus quod intrabimus in sancta sanctorū cælestia per
sanguinē Christi, Quam viam. i. quem introitum, Nūciauit, nobis Christ⁹, qui primus
ascendit, & per hoc certi sumus de nobis. Viam, dico, Nouā, quia nullus ante illū intra-
uit, Et viuentē. i. permanētē, peruiam, quia postea nulli fidelium clausa fuit, & illam viam
aperuit, & per viam conseruauit. Per velamen. i. per carnē suam quæ dicitur velamē, quia
ipsa caro velabat, & celabat deitatē. Vel ideo dicitur velamen, quia sub velamine fidei su-
mitur a fidelibus. q.d. per hoc permanet via illa peruia, quia sumunt fideles, vt viaticū car-
nem Christi velatā omni sensui. Videtur enim panis, & tamē vere est caro Christi: quod fit
B vt augeatur fidei meritū, quia nō habet fides meritū cui humana ratio. i. humanus sensus
præbet experimentū. Per velamen ergo. i. carnē quæ velata sumitur, permanet via peruia,
& per hoc quod ille sacerdos semper interpellat pro nobis. Vnde subdit, Et per sacerdotē,
scilicet Christū præ omnibus, Magnum super domū. i. populum Dei, & hanc, Habētes,
fiduciam, Accedamus. Vel ita, Et sacerdotem magnum, quasi dicat, Habemus hanc fidu
ciam, & hanc habentes, & habentes sacerdotem magnum super do. dei. s. qui semper viuit
ad interpellandū pro nobis, Accedamus, ad introitum sanctorum, Cū vero corde. i. cū
vero intellectu & non simulato, & si hoc non potest esse, saltē accedam⁹ in plenitudine fidei
id est in plena fide. Quia nihil horū iam est visibile, nec sacerdos, nec hostia, quod & debe-
mus, & possumus, quia sumus Aspersi corda. i. spirituali aspersione habemus corda mūda-
ta, A cōsciētia mala. i. a cōsciētia prauitatis. Illi vero corpora tantū hñt abluta, Et ablu-
ti sumus corpus aqua munda. i. peccatū corporale. s. originale, quod per carnis concupiscen
tiam trahitur ablutum est aqua baptismi. per hoc ostenditur quod non fides sola, sed bona
vita cum virtutibus quæritur. inde hortatur ad ea quæ conueniunt fidei, subdens, Tenea-
mus. q.d. & quicquid occurrerit, Teneamus indeclinabilem, vt non ad terrena declinem⁹,
Confessionē spei nostræ, quæ est de æternis. i. teneamus confessionem & spem quæ est cau- Ambrosius
sa eius, quæ spes non est vacua non confundit. Fidelis enim est. i. verax in promissis deus
qui repromisit ea quæ speramus: & sicut deus fidelis est in promissis: ita nos sibi vult fideles
C esse in promissis nostris. Teneamus dico, Et consideremus, inuicem. alter. s. alterū, non vt
inuideat & insidietur, sed In prouocatione charitatis, quæ in animo est: Et bonorū ope-
rum. s. vt alter alterius exemplo prouocetur ad dilectionem, & bene operandum. Et est sen-
sus, Fidem & confessionem habeamus quantū ad nos, & cōsideremus inuicem. s. perfecti mi-
nores eos hortando & minores perfectos imitando eos. Cōsideremus nos inuicē dico, Nō
deserentes, tempore persecutionis, Collectionem nostram. i. collectos in fide nobiscū, sicut
est Consuetudinis quibusdam vestrū, qui vel timore persecutionis cedunt, vel propria præ
sumptione a peccatoribus vel imperfectis, vt iusti videantur recedunt. Culpat ergo scindē-
tes vnitatem charitatis, quasi inter alios non possent habitare causa sanctitatis suæ qui po
tius suo exemplo debuerunt consolari alios. Vnde subdit, sed potius Consolantes eos, con
solatur laborantem qui pariter in labore consistit, quia subleuatio laboris est visio collaborā
tis, vt in itinere fit: & tāto magis consolemur, Quanto, magis, Videritis, diē retributio
nis per passionem, Appropinquantē. q.d. quo propiores estis fini & præmio retributionis,
aut tanto magis instate, ne quis culpa vestra, desit. Voluntarie enim. q.d. charitas vtiq;
tenenda est, & a malis cessandum, Voluntarie enim peccātibus nobis, id est nobis in vo-
luntate peccandi manētibus: Non relinquitur hostia, pro peccatis, id est nō prodest Chri
stus qui est hostia pro peccatis, non relinquitur dico iam. s. in hoc præsenti, per quod cōstat
quod nec in futuro, non relinquitur iam dico, Post acceptam notitiam veritatis. i. postq̄
venissemus ad fidem per quam quidam securi sunt, quasi nunq̄ perituri sint. Et attēde quod

non ait volentibus peccare, Sed voluntarie peccantibus,quia volūtarius est qui in aliquo D
assiduus est,volens qui ad tempus.per hoc ergo significat perseuerantes vsq; in finem. Vel
Chrysosto. ita, Iam non relinquitur hostia pro peccatis.i.nō iterū immolabitur Christus qui est hostia pro peccatis.i.non relinquitur locus secūdæ hostiæ,sicut in veteri lege datum est sæpius offerri hostias pro peccato.Non enim Christus iterū immolandus est pro peccato quod semel factum est,& secundo non est opus,sed magis opus est manere in fide & veritate. quod si non facis,iudicium damnationis te expectat,nisi per pœnitentiā renouaris. & ideo subdit, Terribilis autē.Sed sciendū quod hic quidam exurgunt horū verborū occasione pœnitentiam auferentes,quasi per pœnitentiam non valet peccator post lapsum surgere secūdo & tertio,& deinceps. Verū in hoc pœnitentiam non excludit,nec propitiationem quæ fit per pœnitentiā.Non enim inimicus est ita salutis nostræ,sed secūdū excludit baptismū. nō enī dicit,nō est vltra pœnitentia vel remissio,sed hostia,i.crux secunda quæ vna sufficit,volens ne vltra hoc expectemus sed pœniteamus. Terribilis autem.q.d.non relinquitur h.pro pec.sed relinquitur quædam terribilis Expectatio iudicii, hæc pœna interim est. Et ignis æmulatio.i.infestatio.i.ignis infestans, Quæ consumptura est aduersarios Christi,quod probat per minus.nam quis, Faciens irritā.i.præuaricans legē Moysi, Duobus vel trib⁹ testibus,cōuictus, Sine vlla miseratione morit̄,morte quam lex pcipit.Quid
Hierony. ergo illi facient contra quos perhibebunt angeli testimoniū & sancti & propria consciētia? E
q.d.multo grauius punientur.Vnde subdit, Quanto,ergo magis, Illum putaris deteriora mereri supplicia qui filium dei conculcauerit.i.vilipenderit si non sufficere credat ad salutem,sed animalia, Et sanguinem Christi,confirmatorem no.test. Pollutum duxerit.i. peccatum purgare non valentē! In quo tamen sanctificatus est.i.remissionē accepit, & ita contra eum grauiter peccat. Pollutum enim sanguinem Christi ducit,qui per carnales obseruantias credit peccata dimitti,a quibus retrahit nos sanguis Christi:ita pollutus est, & nos polluit,si ab eo vnde est remissio nos retrahit. Et spiritui gratiæ.i.spiritui sancto gratis dato,vel q dat gratiā, Cōtumeliā facit,spūi cōtumeliā facit,qui remissionē quam ipse spūs facit ascribit carnalib⁹ obseruātiis,vel q eū male viuēdo a se abiicit. Vel cōculcat ille Christum, qui libere peccat absq; timore & pœnitētia,& qui eo indigne participat,sanguinem pollutum ducit,si ab eo mūdatus ad vomitum redit & pœnitere negligit. Spiritui est iniurius qui eius beneficium grate non suscipit. Scimus enim.quasi dicat, Vere talis punietur, Scimus enim illum,id est quam verus & potens est ille, Qui dixit mihi,seruare, Vindictam, iniuriarum vestrarum, & ego Reddam.Si alienas vindicat iniurias, Et suas,iterum scriptura dicit, quia dominus iudicabit purgando,separando a malis, Populum suū,quanto magis puniet inimicos, Horrendum.quasi dicat,Dominus puniet inimicos & nō leniter, Et ideo horrendum est incidere in manus Dei,id est,Incidit ille qui non prouidet,sed subito deprehēditur. Dei dico, Viuentis,scilicet qui semper est efficax F
& potens facere quod vult. Rememoramini,sicut optimi medicorum cum alios secuerit, & per incisionem doloris augmentum fecerint,solatium mitioribus medicaminibus afferunt & remedium:illi loco vbi dolor inest & perturbatam refouent animam: sic Apostolus facit postquam concussit animas eorum & terruit,refouet eos per laudem priorum,scilicet rememorando priora eorum bona,vt facilius excitet ad cætera.quasi dicat, vt autem non incidatis in man⁹ dei, Rememoramini pristinos dies.q.d.diu est quod credidistis,& ideo magis assueti estis, In qbus,diebus vos, Illuminati,fide pro qua venit tribulatio, Sustinuistis magnum certamen passionum,Passiones enim quasi contra eos certabant vt patiētiam & fidem extorquerent.Si autem rudes sustinuerunt,turpe est si modo deficiunt. passiones autem erant eis,tum ex propriis doloribus tum ex doloribus aliorum quibus compatiebantur.vnde subdit, Et in altero,quasi dicat, sustinuistis magnum certamen & ita magnum certamen, Et,id est quia, In altero quidem,id est in altera parte certaminis, scilicet In opprobriis & tribulationibus propriis, vos ipsi patientes,facti estis, Spectaculum omnibus,quod grauissimum est.Graue enim est opprobrium,sed grauius est cū spectaculum omnibus fit,& nō secreto exprobratur, In altero autem,id est in altera parte certaminis,scilicet in dolore quem habetis pro aliis,estis effecti Socii taliter conuersantiū,id est assidue patientium,quo exemplo pati debetis,id est compassi estis Apostolis & aliis huiusmodi.Et est sensus,Certamen passionis sustinetis,& in propriis passionibus & in cōpas

A sionibus aliorum,& hæ sunt duæ partes certantium contra vos passionum,& vere socii facti estis.

Nam & vinctis compassi estis,& rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis,cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam. Nolite itaq; amittere confidentiam vestram,quæ magnam habet remunerationem.Patientia enim vobis necessaria est, vt voluntatem dei facientes reportetis promissionem. Adhuc enim modicum aliquantulumq; qui venturus est veniet & nõ tardabit:iustus autem meus ex fide viuit.Quod si subtraxerit se,nõ placebit animæ meæ.Nos autem non sumus subtractionis filii in perditionem,sed fidei in acquisitionem animæ.

Nam & vinctis,qui non poterant sibi necessaria quærere, Compassi estis,subministrãdo necessaria,pro qua causa vestris vobis ablatis compassi estis.Et hoc est quod subdit, Et rapinam bonorum vestrorum suscepistis,q.d.donum dei.& hoc, Cum gaudio,quia sperastis meliora,scilicet æterna.vnde subdit,vos dico, Cognoscentes,vos habere meliorem, Et manentem substantiam,id est vitam æternam. Nolite,q.d.quia sic passi estis & confisi de substantia meliori & manente,Nolite dico, Amittere,per impatientiam, Confi-
B dentiam vestram,quæ non modo in futuro habebit sed etiam iam, Habet, dum sperat, Magnam remunerationem,& ideo non est leuis eius amissio.Ad hoc autem vt nõ amittatis hoc vnũ vobis opus est,scilicet patientia. Patientia eñ nobis est necessaria.hic ostẽdit quomodo iam non amittatur,confidentia.s.si patientia habeatur.In patientia eñ(inquit)dñs.po.a.v.Ideo ait, Patientia nobis necessaria est,ideo vt per eam Volũtatẽ Dei facientes reportetis in futuro,qui hic seminatis, Promissionem,id est vitam promissam. Adhuc enim,q.d.tenenda est patientia,nam nec longa est.tribulatio vero vehemens.& hoc est quod ait, Adhuc enim modicum.i.paruo tempore, Et aliquantulum.i.non vehementer patiendum est & mox, Qui venturus est, quandoq;, Veniet,retributor, & non tar. quia in martyribus post mortem statim gloria datur in quibus nihil purgandũ est per quod differantur a gloria. Iustus autem.Hic dicit quod per solam fidẽ si patiendi necessitas non ingruat,salus datur ad quod cõfirmandũ inducit verba dei loquẽtis per prophetã Abacuc. q.d.non solum ille qui patitur sed etiam qui solam fidem habet si non imminet passio saluabitur.quia ita dicit dominus per prophetam, Iustus meꝰ,id est apud me est aliquis, Ex fide,per hoc, Viuit,id est viuet in futuro vita æterna quam meretur fide, Ecce quantum valet fides quæ sola saluat,& quod ex fide viuat per contrarium ostendit, quia si subtrahit se a fide nõ viuit. Vnde subdit, Quod si se subtraxerit. Vel ita, Iustus autem.q.d.Veniet
C dominus & non tardabit.interim autem dicit dominus, Iustus meus,scilicet qui per me est iustus,non per carnales obseruãtias, Venit ex fide,nõ per speciẽ,& ideo hęc ne quærat coronam sed ferat laborem. Quod si.q.d.Vere ex fide est vita,quia acquisitio est animæ, & vere, Quod,id est quia Si subtraxerit se,aliquis, Non placebit animæ meæ,id est voluntati dei. Nos autem.q.d.ille qui subtrahit se a fide viuet. Nos autem non sumus filii subtractionis in perditionem,id est apostasię,per quam perditur anima,quia nõdum prorsus apostatauerant,sed fide geniti erant. Vnde subdit, *Sed sumꝰ* filii fidei,quæ valet, In acquisitionem,& ideo nunc non debẽt se subtrahere a fide.vel, Non sumus filii subtract. in per.i.paganorum infidelium qui perdendi sunt, *Sed fidei* in acquisitionem animæ,id est filii prophetarum fidelium quorum fides est in acquisitione animæ.

CAPVT XI.

E St autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.

Est autem fides,quia de fide cœpit agere eius dignitatem & vsum ipsius fidei assignatione & plurima exemplorum luce ostendit,& est hic laus & commendatio fidei cuius descriptionem ponit in qua tria notat,scilicet quid efficiat in nobis,& quod fundamẽtum est omnium bonorum,& quod de non apparentibus est de qua in epistola ad Romanos plene

dixeramus,& ideo hoc breuiter perstringamus,q.d.Iustus ex fi.viuit. Est autem fides sub- D
stantia rerum sperãdarum,i.causa quæ res sperandas faciet quandoq; subsistere in nobis,
quod est dicere,faciet nos consequi futura bona.& proprie dicitur fides substantia quia spe
randis substat,& facit ea esse in credente in alia vita.& quia fundamentum est omniũ bo-
norum quod nemo mutare potest sine quo non est bona ædificatio.Vel, Fides est substan-
tia rerum sperandarum,id est speranda iam etiam in hac vita facit esse in corde credentis.
Chrysosto. per eam enim futura bona quasi iam sunt in nobis,quia facit subsistere in anima nostra ea
quæ non videntur de quibus proprie fides est.De visis enim nõ est fides sed agnitio.hæc est
laus fidei,si quod creditur nõ videtur.Nã & Thomas cui dictũ est,quia vidisti credidisti;
non hoc credidit quod vidit,sed aliud vidit & aliud credidit.Vidit enim hominem,cre-
didit deum.cernebat quippe & tangebat carnem viuere quam viderat morientem,& crede
bat deũ ipsa carne latentem.Credebat ergo mente quod non videbat,per hoc quod sensi-
bus corporis apparebat.Si autem dicuntur credi quæ videntur,sicut dicit vnusquisq; oculis
suis credidisse,non ipsa est quæ in nobis ædificatur fides,sed ex rebus quæ videntur agitur
in nobis,vt ea credantur quæ non videntur. Et est argumentum vel conuinctio nõ appa
Chrysosto. rentium.i.præmonstratio & certitudo & probatio rerum quæ non apparent,quia siquis de
eis dubitat per fidem probantur,vt adhuc probatur futura resurrectio,quia ita credi derũt
patriarchæ,apostoli,& alii sancti.Probatio ergo rerum quæ nondũ sunt fides est,quia siqs E
consideret Abraham & alios quid merito fidei acceperunt,idem de se põt credere & spare.

In hac enim testimonium consecuti sunt senes.Fide intelligimus aptata esse se
cula verbo dei,vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Fide plurimam hostiam Abel
quam Cain obtulit deo, per quam testimonium consecutus est esse iustus: testi-
monium perhibente muneribus eius deo, & per illam defunctus adhuc loqui-
tur.

In hac enim.q.d.Vere fides est causa rerum sperandarum,quia est causa iustitiæ per quã
sunt speranda,& hoc est quod ait, In hac enim,id est propter hanc fidem, Senes.i.antiqui
patres, Sunt consecuti,a deo vel ab hominibus, Testimonium,iustitiæ,quia propter fi-
dem deus testatus est esse iustos.Senes dicit non quia senes essent ætate,sed quia antecesso-
res horum,& sic constat fidem non esse nouam cũ antiqui tenuerunt eam. Fide intelligi-
mus.Exemplis vtitur ad commendationem,& ad ostendendũ quod non de apparentibus
sit fides,q.d.Fides est argumentum non apparẽt.i.credere debemus quæ non apparẽt. Si-
cut fide tantum intelligimus secula esse aptata,id est sapienter disposita, Verbo dei,id est
præcepto dei:ita vtiq;,vt Ex inuisibilibus.i.ex informibus elementis, Visibilia forma-
ta fierent.Ante enim quam deus rerum omnium formas locis,& sedibus suis ordinata dis- F
tinctione disponeret,tenebrę erant,& erant inuisibilia elementa,sed in eorum separatio-
ne nata est lux. Prima ergo materia facta est confusa & informis,vnde omnia fierent quæ
Augus. contra Manic. distincta & formata sunt quam credo a Gręcis chaos appellari,& ideo recte Deus creditur
omnia de nihilo fecisse,quia etiam si omnia formata de ista materia facta sunt,hæc ipsa ta
men materia de nihilo facta est quam Moyses significauit dicens,In principio fecit deus cę
lum & terram &c.Informem enim materiam & confusam quæ chaos dicta est,vnde oĩa
facta sunt,nominibus cæli & ter. q̃ inde futura erant significauit,id est nominibus visibiliũ
rerum propter infirmitatem paruulorum qui minus idonei sunt inuisibilia apprehendere,
& sic erant tenebrę,id est lucis absentia.Non enim tenebræ aliquid sunt,sed ipsa lucis ab-
sentia,sicut silentium non aliqua res est,sicut in corpore vbi tegumentũ non est,nuditas di-
citur,sicut & inanitas non est aliquid sed locus vbi corpus non est,inanis dicitur. Hæc ea-
dem informis materia etiam terra inuisibilis & incomposita appellata est:terra ideo,qa in
ter omnia elementa mundi terra minus speciosa est quam cætera:inuisibilis autem,propter
obscuritatem:eadem materia informis etiam aqua dicta super quam ferebatur spiritus do-
mini,sicut superfertur fabricandis rebus voluntas artificis.Ideo vero aqua dicta illa mate-
ria,quia omnia quæ in terra nascuntur siue animalia siue arbores vel hærbę & similia ab hu
more incipiunt formari atque nutriri. Eadem etiam materia dicta est abyssus,quia confu-
sa erat & cõmixta specie carens.Hæc ergo omnia cælum & terra:terra inuisibilis & incom

A posita & abyssus cũ tenebris & aqua super quam ferebatur spũs, illa informis materia vocata est, vt res ignota notis vocabulis infirmaretur imperitioribus & non vno. Nã si in vno, hoc esse putaretur quod consueuerant homines in illo vocabulo intelligere. Sub his ergo omnibus nominibus significata est materia illa inuisa, & informisq; quæ nulla specie cerni atque tractari poterat de qua deus cõdidit mundum quem significat Apostolus dicens, Visibilia ipsa vero informem naturam significat dicens, Ex inuisibilibus, vel per inuisibilia significatur mundus inuisibilis qui erat in dei sapientia, ad cuius similitudinem factus est hic visibilis mundus. hæc vtique visibilia antequam fierent non erant. Quomodo ergo deo nota erant quæ non erant? Et rursus quomodo ea faceret quæ sibi nota non erant? Non enim quicquam fecit ignorans. Nota ergo fecit, non facta cognouit. Proinde anteq̃ fierent & erant & non erant. Erant in dei scientia, non erãt in sua natura. Ipsi autem deo non audeo dicere alio modo innotuisse cũ ea fecisset quã illo quo ea nouerat vt faceret, apud quem non est transm. nec vi. ob. ideo ait, vt Ex inuisibilibus. i. ex intelligibili mundo qui erat in sapientia dei, hæc est dei dispositio qua disposuit oñia, Visibilia, ista Fierent. i. iuxta inuisibile exemplar quod erat in mente dei, fierent hęc. Fidem plurimã, vel plurima, quia patres antiqui per fidem sint consecuti testimoniũ iustitiæ ostendit, ponens aliud exemplũ ad cõmendationẽ fidei. q. d. senes per fidẽ consecuti sunt testimonium iustitiæ sicut apparet in hoc, Abel fide. i. per fidem inuisibilium, Obtulit deo hostiã plu- B riniam. i. acceptabiliorem & pluris precii q̃ Cain. Vel, Abel obtulit deo hostiam plurima fide. i. per plurimam fidẽ quam Cain, quia Abel per fidẽ iustus erat. Vnde subdit, Per quã, fidem meruit, Esse iustus, & huius rei cõsecutus est testimoniũ. Vnde etiã ipse Iesus ait, A sanguine Abel iusti &c. Consecutus est dico deo, Etiam perhibente testimoniũ muneribus eius, quia ea recepit. i. approbauit quod apparuit cũ ea cælesti igne consumpsit, & per Illã, fidem, Defunctus loquitur adhuc, id est materia est nobis loquendi, vt de eius fide exẽplũ demus. Non enim mors extinxit famam fidei tanta fuit fides quod eam mors non extinxit. Ex fide & patientia præcedentium patrum consolatur istas, ideo dicit quod Abel adhuc loquitur, quia alios suo exemplo admonet, vt iusti sint. interemit eum quidem mors, sed non cum eo interemit eius gloriam & memoriam.

Fide Enoch translatus est, ne videret mortem, & nõ inueniebatur, quia transtulit illum dominus. Ante translationem enim, testimonium habuit placuisse deo. Sine fide autem impossibile est placere deo. Credere enim oportet accedentem ad deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Fide Noe responso accepto de his quæ adhuc non videbantur, metuens aptauit arcam in salutem do- C mus suæ, per quam damnauit mundum, & iustitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus. Fide qui vocatur Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, & exiit nesciens quo iret. Fide demoratus est in terra repromissionis tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac & Iacob cohæredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem: cuius artifex & conditor deus. Fide & ipsa Sara sterilis, virtutem in conceptione seminis accepit etiam præter tempus ætatis, quoniam fidelem credidit esse eum qui repromiserat. Propter quod & ab vno orti sunt, & hoc emortuo, tanq̃ sidera cæli in multitudinem, & sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis.

Fide, hic ponit aliud exemplũ ad commendationem fidei dicens, Fide. i. fidei merito, Enoch translatus est in paradisum, vnde eiectus est Adam, Ne videret, non dico ne sentiret, sed nec etiam quasi de longe videret in aliis, Mortem & non inueniebatur, vsq̃ hoc dicit ne putaretur esse in aliqua parte mundi ideo non inueniebatur, quia Transtulit illũ deus, qui ab omnium aspectu poterat eum abscondere. Ante &c. q. d. Vere per fidem trãslatus est, quia per fidem iustus fuit, & vere q̃a per fidẽ placuit deo. & hoc est quod ait, Ante translationem enim habuit testimoniũ. i. iusti testabantur eũ, Placuisse deo, & vere per fidem placuit deo, Sine fide enim impossibile, est aliquẽ Placere deo, a deo est fides necessaria

Aug. super Genesim.

ſaria quod ſine ea quiſq̃ non placet Deo.& vere ſine fide aliquis nõ poteſt placere, quia nec D
poteſt accedere. Credere enim oportet,quẽlibet, Accedentem ad deũ,hoc.ſ.oportet cre-
dere. Quia,deus vnus Eſt,eſſe proprie deo conuenit quia immutabiliter eſt, Et,ꝙ re-
munerator ſit inquirentibus ſe.Quid ergo ei lex?Et notandum ꝙ ſine hac fide nemo vnq̃
potuit ſaluari.Hæc tamen fides non ſufficit ad ſalutem. Fide.Aliud exemplu m ponit de
Noe ad commendationem fidei dicẽs, Noe reſponſo accepto,a deo, De his quæ adhuc
non videbantur,metuens aptauit arcam in ſalutẽ domus ſuæ,& hoc, Fide.i.per fidem:qa
credidit deo dicenti,Finis eſt omnis carnis, & ſi nulla ſigna videret diluuii. Adeo eñ cre-
debat quod non videbat,quod metuens fabricauit arcam . per Quam.ſ.fidem vel arcam,
Damnauit.i.damnabilem oſtendit, Mundũ,quia dum videret eam fabricari,non credi
dit. Et,ipſe Noe, Eſt inſtitutus hęres iuſtitię,quæ per fidẽ eſt.i.fuit iuſtus ex fide ſicut pa-
tres ſui,niſi enim iuſtus eſſet hoc ei dominus non præcepiſſet. Fide &c.Hic ad patres Iu-
dæorum deſcendit,oſtendens in eis,& in prioribus omnem iuſtitiam ex fide habuiſſe ori-
ginem,& ponit exemplum de Abraham dicẽs ita,fide.i.per fidem ille, Qui vocatur,nũc,
Abraham,cum prius vocaretur Abram, Obediuit exire in locũ,quem accepturus erat
Auguſtinus in hæreditatem & exiit neſciens quo iret. Adeo credebat deo cui obediuit dicenti,Exi de
ter.& de cognatione &c.Hoc autem iam fecerat. Hoc enim dictum ei iam egreſſo de ter-
ra Chaldæorum , & iam conſtituto in Meſopotamia. Non autem dominus ait , vt cor- E
pus eiiceret a terra ſua,ſed vt animum euelleret ne velit reuerti.Non enim exierat in ani-
mo,ſi redeundi tenebatur deſiderio:quod deſiderium deo iubente ac iuuante & illo obediẽ
te fuerant amputandum. Fide,melioris terræ,id eſt vitæ æternæ, Demoratus eſt,Abra-
ham, In terra promiſſionis,& in ea quanq̃ ſibi promiſſa erat, Tanquam in aliena, & in
caſulis. vnde ſubdit demoratus eſt dico in caſulis habitando cum Iſaac & Iacob cohæredi
bus eiuſdem, Repromiſſionis, id eſt ſicut Iſaac & Iacob habitauerunt ibi. Non enim
eodem tempore cohabitauerũt. Expectabat enim.quaſi d:cat,cur ita habitauit ibi Abra-
ham,quia Expectabat ciuitatem, cæleſtem habentem, Fundamenta quia ſtabilis eſt,&
firma. Cuius,ciuitatis, Artifex & conditor deus eſt. Fide,id eſt per fidem,& ipſa Sara
ſterilis,in propria perſona non in vicaria, Accepit virtutem,id eſt fœcundirarẽ, In con
ceptione ſeminis,etiã cum eſſet præter Tempus ætatis.ſ.cum eſſet ſterilis & in ſenio,hac
vtiq; fide. Quoniam credidit eum eſſe fidelem qui repromiſerat,prius quidem riſit,& ſi
ex gaudio non tamen plena fide,ſed poſt verbis angeli in fide ſolidata eſt:riſerat aũt Abra
ham quando ei promiſſus eſt,ſed riſus ille admirationis fuit & gaudii non dubitationis,
Propter quod.ſ.quia fidelem credidit deũ, Orti ſunt ab vno,vtero Saræ. vel, Ab vno,
patre Abraham.& hoc.ſ.vtero vel Abraham, Emortuo,emortuũ dicit ad opus concipiẽ
di Saræ vterum quantũ ad virum ſeniorem. Vel ipſum Abraham ad opus generãdi emor-
tuum dicit quantum ad ſeniorem fœminam. Ambo enim ſeniores erant,ſed illa etiam ſte- F
rilis erat,& cruore menſtrui iam deſtituta: propter quod iam parere nõ poſſet,etiam ſi ſteri
lis non fuiſſet.Senior enim fœmina etiam ſi adhuc fluant illi ſolita mulierum de ſeniore pa
rere non poteſt,de iuuene poteſt.Senior vero gignere poteſt,ſed de adoleſcẽtula,ſicut Abra
ham poſt mortẽ Sarę de Cethura q̃ iuuenis erat potuit generare,quia viuidam inuenit eius
ætatem.Ad hoc ergo dicit Abrahæ fuiſſe iam corpus emortuũ,quia non ex omni fœmina
cui adhuc eſſet tempus pariendi generare ipſum in illa ætate adhuc poſſet. Ad aliqd er-
go erat emortuum corpus eius,& non ad omnia. Ab vno inquã tot orti ſunt,qui ſunt Tã-
q̃ ſidera cæli in multitudine.hoc dicit quantum ad bonos qui luce virtutum & multitudi
ne comparantur ſideribus, Et ſicut arena innumerabilis quæ eſt ad oram,id eſt litus. Ma
ris,hoc dicit quantum ad malos,qui inſtabilitate & numero comparãtur harenę.Mare,eſt
gẽtilitas:ora maris, ritus gẽtilitatis:tibi propinqui facti ſunt aliqui Iudæi,non tamẽ in gẽ
tilitate omnino fuerunt.

Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti,non acceptis repromiſſionibus,ſed a lõ-
ge eas aſpicientes & ſalutantes,& confitentes quia peregrini & hoſpites ſunt ſu-
per terram.Qui eñ hoc dicunt,ſignificant ſe patriã inquirere . Et ſi quidẽ ipſius
meminiſſent de qua exierunt,habebant vtiq; tempus reuertendi.Nunc autẽ me-
liorem appetunt,id eſt cæleſtẽ.Ideo non cõfunditur deus,vocari deus eorũ, Para

A uit enim illis ciuitatem. Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur, & vnige-
nitum offerebat, in quo susceperat repromissiones, ad quem dictum est, quia in
Isaac vocabitur tibi semen, arbitrans quia & a mortuis suscitare potens est deus.
Vnde eum & in parabolam accepit. Fide & de futuris benedixit Isaac, Iacob, &
Esau.

Iuxta fidem. quasi dicat, Quorūdam proposui exempla ad commendationem fidei. & re
ctè vtiq;. nam Omnes isti, præter Enoch trāslatum, Defuncti sunt iuxta fidem, id est ad-
hærentes fidei non Acceptis, plenarie in hac vita, Repromissionibus. Vel ita, Omnes
isti sunt defuncti non acceptis, in terra Repromissionibus, & hoc iuxta fidem illorum. spe-
rabant enim promitti sibi cælestia, non terrena, non acceperunt hic. repromissionibus di-
co, Sed, potius erant aspicientes eos, A longe, implendas, scilicet post mortem in aduē-
tu Christi, Et salutantes eas, id est promissionibus applaudentes, licet essent remotę. Vti-
tur verbo translato a nauigantibus qui longe prospiciunt desideratas ciuitates, quas anteq̄
ingrediantur salutatione præueniunt, ex metaphora namq; nauigantium dicit, Et salu-
tantes eas, id est gaudentes & desiderantes eas, vt faciunt nautę longe visis ciuitatib⁹, Et,
ideo erant Confitentes, id est confitebantur, quia Peregrini & hospites sunt, morantes,
Super terram, peregrini sunt qui in aliena patria nihil habent. Hospites qui de patria
B non sunt. & isti confitebantur se non esse de hoc mundo, neq; aliquid se habere in mundo.
ideo confitebantur. Qui enim dicuntur hoc scilicet quia peregrini sunt, & hospites, si-
gnificant se inquirere patriam, id est dant intelligi, quod aliam quęrunt patriam quod ipsi
significare valebant. & ne putaret quis quod illam quærerent de qua exierāt, subdit, Et si-
quidem meminissent illius patriæ de qua exierunt habebant vtiq; tempus reuertendi. Nūc
autem, patet per hoc quod nolebant reuerti. Quod meliorem appetunt, id est cælestem pa
triam, & quia hanc petunt, Ideo non cōfunduntur, id est non erubescit, Deus vocari deus
eorum, scilicet Abraham, Isaac, & Iacob, qui dicitur deus angelorum. In istis honoratur si- Augus. contra Iustin.
cut per malos blasphematur, & ideo deus eorum dici voluit tanquam illorum solorum es-
set deus, qui est deus [illegible]. non frustra Vtique tantum eis tribuit honorem, sed
quia in eis nouit syncenram & præcipuam charitatem, & quia in eis tribus patribus con-
summauit magnum & mirabile sacramentum futuri populi sui. per liberas enim genuerūt
& in libertatem, vt Abraham per Saram, Isaac per Rebeccam, Iacob per Lyam & Rachel:
& in seruitutem, sicut ab Isaac per Rebeccam genitus est Esau, cui dictum est, seruus eris fra-
tris tui, & per ancillas genuerunt non solum in seruitutem, vt Abraham per Agar Ismae-
lem, sed etiam in libertatem, vt Iacob, per Balaan genuit Dan, & Neptalim, & per Zelphā
Gad, & Aser. Ita & in populo Dei per spirituales & bonos nascuntur boni & liberi, sicut
C per Paulum illi quibus ipse dicit, Imitatores mei estote sicut & ego Christi: & mali serui,
vt per Philippum Simon Magus natus est, & per carnales seruos nascuntur non solum ma-
li in damnabilem seruitutem qui eos imitantur: sed etiam in laudabilem libertatem quib⁹
dicitur, quæ dicunt facite, quæ autem faciunt nolite facere. hoc autem sacramentum quis-
quis in populo dei prudenter agnoscit, vnitatem spiritus & vinculo pacis vsq; in finem qui-
busdā cohęrendo quosdā tolerando custodit. Parauit enim. q. d. non frustra appetunt cæ-
lum, vel merito non erubescit vocari deus eorū, quia Parauit illis ciuitatem, in qua erunt
sui conciues, Fide, etiā inuisibiliū, Obtulit Abraham, non ita sed voluntate, Isaac cum
tentauerunt, a deo, id est cum deus ostenderet qualis esset ad exemplū aliorū. non eñ renta
uit deus Abraham quasi qui fidem eius ignoraret, sed vt ipse Abrahā & mundus fidei eius
vnitatem & firmitatem cognosceret, & vnigenitum offerebat, Qui susceperat. i. in quo
factę erant, Ei repromissiones ad quem dictū est quia in Isaac vocabitur tibi semen, quasi
aliquis quæreret, Quomodo ergo deū veracē credebant subdit, Arbitrans quia potens est
deus & a mortuis suscitare illū, sicut & de nihilo facere. Non trepidauit Abraham credere
quando promittebatur; non trepidauit offerre quando exigebatur eius dextera: erigitur ad Ambrosius
sacrificiū, vt moreretur cuius cor erectū est ad fidem, vt nasceretur. nec fuit religio creden-
tis contraria deuotioni obtēperantis. Promissionē enim pius pater fideliter tenens quam
per hunc oportebat impleri quem deus iubebat occidi, non hæsitauit quod sibi reddi pote-
rat immolatus, qui dari potuit non speratus: non sibi fecit quæstionem quasi de contrariis,

& ſibi aduerſantibus verbis dei promittentis filium naſciturum, & poſtea dicentis, occide D mihi filium tuum, ſed erat in corde eius fides inconcuſſa & non deficiens qua credidit Auguſtinus deum, qui dedit, vt ille de ſenibus naſceretur poſſe etiam de morte reparare. Vnde, ſcilicet quia tantam habuit fidem, Et accepit eum in parabolam, id eſt non ſolũ in re ſed etiã in ſignificatione. Intellexit enim Chriſtum ſignificari cuius deitas nõ moritur, ſed aries hęrens cornibus inter vepres, id eſt caro Chriſti laborans inter Iudæos in cornibus crucis potuit deo offerri ſpinis Iudaicis ante coronationẽ. Fide & de futuris, q̃ non videbant habita, Benedixit Iſaac, Iacob, & Eſau. Iſaac enim fidem habuit qua credidit, non ſolum quod benedictus eſſet melior, ſed etiam quod Chriſtianus populus ſupplantaret benedictionem Iudæis.

Fide Iacob moriens ſingulos filiorum Ioſeph benedixit, & adorauit faſtigium virgæ eius. Fide Ioſeph moriens de profectione filiorum Iſrael memoratus eſt, & de oſſibus ſuis mandauit. Fide Moyſes natus, occultatus eſt menſibus tribus a parentibus ſuis, eo ꝙ vidiſſent elegantem infantem, & non timuerunt regis edictũ. Fide Moyſes grandis factus, negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligẽs affligi cum populo dei, q̃ temporalis peccati habere iocunditatem, maiores diuitias æſtimans theſauro Aegyptiorum improperium Chriſti. Aſpiciebat enim B in remunerationem. Fide reliquit Aegyptum, non veritus animoſitatem regis. Inuiſibilem enim tanquam videns ſuſtinuit. Fide celebrauit paſcha & ſanguinis effuſionem, ne qui vaſtabat primitiua tangeret eos. Fide tranſierũt mare rubrum tanquam per aridam terrã, quod experti Aegyptii deuorati ſunt. Fide muri Hiericho corruerunt circuitu dierum ſeptem. Fide Raab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

Item, Iacob moriens fide, habita de his quæ non videbantur. Benedixit ſingulos filiorum Ioſeph, ſcilicet Ephraim & Manaſſe, quia ſingulis cãcellatis manibus propriam benedictionem dedit: & dextera ſuper Effraim poſita, læua autem ſuper Manaſſem minorẽ maiori prępoſuit. Et adorauit faſtigium, vel ſuper faſtigium virgæ eius. Quid eſt quod adorauit ſuper cacumen virgę Ioſeph, forte tulerat a filio virgam quando ei idem filius iurabat, & dum eam tenet poſt verba iurantis nondum illa reddita mox adorauit deum. Non enim pudebat eum ferre tantiſper inſigne poteſtatis filii ſui, vbi virga magnæ rei futuræ præſignabatur, id eſt regni Chriſti futuri in Gentibus. Et eſt ſenſus, Et adorauit deum. ſ. erectus & incumbens. Super faſtigium. i. cacumen, Virgæ eius. Vel myſtice ſine ſuper, E Adorauit faſtigium eius. i. Chriſtum per quem in Aegypto dominium & diſciplinæ virgam habuit. vel, Adorauit ſuper faſtigium virgæ eius, id eſt ſuper regnum Chriſti, id eſt pro regno Chriſti futuro in Gentibus, quem in illo ſignificabatur, orauit. Item Ioſeph moriens fide, habita de futuris, Memoratus eſt de profectione filiorũ Iſrael, de Aegypto vbi ſignificabatur fidelium redemptio a peccatis, & fide futuræ reſurrectionis. De oſſib9 ſuis mandauit, adiurans filios Iſrael, vt aſportarent ea in terram promiſſionis & reconderent ea in ſepulcro patrũ ſuorum, ſcilicet in ſpelũca duplici, in qua ſepulti ſunt Abraham, Iſaac, & Iacob, & cæteri patres, vbi Adam & Eua quieſcebant, quod ideo voluerunt, quia in ea terra præuiderunt naſciturum Chriſtum, vt cum eo reſurgerent. Item Moyſes, ex quo, Natus eſt, occultus eſt a parentibus ſuis menſibus tribus, & hoc, Fide, id per fidem ipſorum parentum qui credebant deum eſſe futurum aliquid magnum per eum cum eſſet adeo elegantis formæ. Vnde ſubdit, Eo quod vidiſſent eum elegantem infantem, quia ab ortu fuit illi infuſa magna gratia venuſtatis, nõ natura ſed dono dei, Et, propter hoc, Nõ timuerunt, parentes eius. Edictum regis, qui omnes maſculos Hebræorũ filios necari præceperat. Item Moyſes grandis factus fide, id eſt per fidem inuiſibilium, Negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis: magis eligens affligi cum populo dei, quam habere iocunditatem, carnalem, Temporalis, id eſt tranſitorii peccati. Peccatum enim eſſe putauit, ſe lętari i aula regis, dum fratres ſui affligerentur. maximę vero fidei eſt, ſpernere iocũditatẽ. Ipſi dico,

A æſtimans improperium Chriſti eſſe maiores diuitias theſauro Aegyptiorum.i.maius æſtimauit eſſe ferre Improperium Chriſti,quam affluere diuitiis Aegyptiorum.Improperium Chriſti dicit,vel illud quod pateretur pro Chriſto,vel quod ſignificabat in ꝑpria Chriſti figura:vel qđ Moyſes ſuſtinuit a ſuis fratrib⁹ quos liberare volebat,ſicut Chriſtus a ſuis quos Chryſoſto. redimere venerat.Illi eñ dixerunt Chriſto,dæmonium habes.Iſti Moyſi,vis nos interficere,ſicut interfeciſti Aegyptium?quod tamẽ patienter ſuſtinuit,ſicut Chriſtus. Aſpiciebat enim,in æternum patiẽter ſuſtinentium Remunerationem,vel remuneratorem,ad quam ibat Fide,etiam Moyſes reliquit Aegyptum educens filios Iſrael non veritus animoſitatem regis.cui contrarium videtur,quod mortuo Aegyptio diſceſſit inde in terram Madian.ſed quod prius fugit in terram Madian, non fuit metus ſed fides ,quia credebat ſe a deo liberari. noluit ibi manere ne eſſet cauſa iactantiæ ſi in apertum periculum ſe præcipitaret,& ſic deum tentaret,quod diabolicum eſt.Sancti enim quandiu habent quid faciant,non debent deum tentare ſed cedere,vt & dominus locũ dedit,qui etiam ſuis præcepit,dicens,Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate,fugite in aliam. Inuiſibilem enim, quaſi dicat,ideo non fuit veritus,quia Inuiſibilem,id eſt deum quem non videbat, Tanquam videns,id eſt,ac ſi videret Suſtinuit,& in eo confidit expectans,quod Promiſerat, & ideo non.Item Moyſes, Fide,id eſt per fidem Celebrauit Paſca,quod cauſa tranſitus B fuit.Hac vtiꝗ fide,quia ſic credidit populum ſaluandum,ſcilicet,& illos a Pharaone,& nos a diabolo. Et,celebrauit Effuſionẽ ſanguinis,quo linierunt vtroſꝗ poſtes,& ſuperliminare dom⁹, Ne,angelus percutiẽs Qui vaſtaret primitiua,vel primogenita,Aegyptiorum tangeret eos,ſanguine exterritus,quod vtiꝗ factum eſt in figura liberãdorum per ſanguinem Chriſti.Item, Fide,id eſt per fidem qua credebant deo promittenti. Tranſierũt per mare rubrum tãquam per aridam terram,& ne videretur hoc caſu factum eſſe,non fide,vel ne videretur fantaſia fuiſſe,addit, Quod experti Aegyptii deuorati ſunt,ſic & per baptiſmum fideles tranſierunt remiſſis peccatis,tanquam Aegyptiis cum diabolo principe tenebrarum ſubmerſis. Fide,etiam quam filii Iſrael habebant, Muri Hierico corruerunt,completo a Leuitis arcam domini portantibus,& æneis tubis clangentibus, Circuitu ſeptem dierum,ſicut huius mundi obſtacula cadunt ad voces prędicantium,dum in hoc tempore eccleſia nouatur,vel mouetur Chriſto duce tanquam Ioſue circuiens orbem terrarum.Item, Raab,licet eſſet Meretrix non periit cum incredulis.& hoc Fide,id eſt per fidem hanc,ſcilicet,quia credidit terram a deo Iudæis tradendam,& ideo excepit exploratores eorum.Vnde ſubdit, Excipiens exploratores cum pace.Quid ergo vos facere debetis qui prophetas & Chriſtum audiſtis? Vtiꝗ debetis duo teſtamẽta per apoſtolos tanquam exploratores a Chriſto miſſos credendo excipere,& ita cum infidelibus non peribitis.

C Et quid adhuc dicam?Deficiet enim me tempus enarrãtem de Gedeon,Baruch, Sampſon,Iepte,Dauid,Samuel,& prophetis,qui per fidem vicerunt regna,operati ſunt iuſtitiam,adepti ſunt repromiſſiones.Obturauerunt ora leonum,extinxerunt impetum ignis.Effugarunt aciem gladii,conualuerunt de infirmitate,fortes facti ſunt in bello.Caſtra verterunt exterorum,acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos.

Et quid,quaſi dicat,Multa fidei facta dixi,& plura credentium exempla poſui. Et quid adhuc dicam?Si volo ſingula proſequi quæ fide facta ſunt,quaſi dicat infinita ſunt. Deficiet enim me tempus,epiſtolę huius.vel, Tempus,vitæ, Enarrantem de Gedeon,qualiter accepto ſigno velleris a domino iuit contra Madianitas cum.ccc.viris,expugnauitꝗ eos noctu.& De Baruch,de quo in libro Iudicum legitur,quod Iabin rege Canaan affligente filios Iſrael de Bora propheriſſa quæ iudicabat Iſrael tempore illo.præcepit Baruch filio Abynoen vt aſſumeret decem milia pugnatorum:fecit:& iret contra Siſaram principem exercitus Iabin,qui dixit ſe ire ſi ipſa cum eo iret,itaꝗ & iuit cum ipſa eo.Dominus autem exterruit exercitum Iabin quem congregauerat Siſara ad torrentem Ciſon.Fugitꝗ Siſara ad tentoria Iabel vxoris Abercinei,vbi cum abſconditus dormiſſet Iabel clauum tabernaculi percuſſum cum malleo defixit in cerebrum eius vſꝗ ad terram,& mortuus eſt. Et ecce

Baruch sequens Sisaram veniebat,egressaq; Iabel in occursum eius,dixit ei,Veni & osten D dam tibi virum quem quæris.Qui cum introisset,vidit Sisaram iacentem mortuum.Humi liauit ergo deus die illo Iabin regem Canaan coram filiis Israel.Er De Sampson,qui vt le gitur in libro Iudicum afflixit vehementer Philisteos.Er De Iepte,qui cum iret ad pugnã contra hostes vouit domino,quoniam si triumphum de hostibus daret,vel assequeretur,re/diens quod primo occurreret offerret domino,occurritq; ei filia quam immolauit.nec lau/datur Iepte quod filiam occidit,sed q; per fidẽ deo iuuante hostes superauit.Abraham ve/ro nõ solum nõ culpatur crudelitatis crimine,verumetiam laudatur pietatis nomine quod filium non scelerate,sed obedienter voluit occidere.& merito quæritur,vtrum pro iussu dei sit habendum quod Iepte filiam sibi occurrentem occidit,cum id se vouisset deo immola/turum quod ei redeunti de prælio victori primitus occurrisset.Nec Sampson aliter excusa/tur quod ipsum cum hostibus ruina domus oppressit,nisi quia spiritus latenter hoc iusserat, qui per illum mirabilia faciebat.Er de Dauid,& de Samuel,& de Aliis prophetis qui per fidem deuicerunt regna,& operati sunt iustitiam,id est æquum iudicium.Et si recusabat dicere quæ singulis fecerunt,dicit tamen quæ quidam fide operati sunt.Sapienter historia rum commemorationem vitat,ne sermonem suum protelet,breuiter quædam tangens:nec enim omnino tacuit,nec dicẽs molestus effectus est.fugit densitatem,longitudinẽ,ne fati/garet auditorem.Et Adepti sunt,fide, Repromissiones,id est ea quæ repromittebantur, E vt victoriam & alia.Promissiones multæ factæ sunt,vt Dauid,Abrahæ,& aliis. Obtura/uerunt,quasi dicat,non tantum homines vicerunt,sed etiam bestias: quia Obturauerunt ora leonum,vt Daniel.pluralem numerum pro singulari,sicut in sequẽti,vbi ait,Secti sunt. Solus enim Daniel significatur ora leonum clausisse,& solus Isaias sectus est,sicut & in Psal/mo etiam pluralis numer⁹ pro singulari ponitur,vbi dicitur,Astiterunt reges terræ,& prin cipes conuenerunt in vnum.Nam reges dixit pro Herode,& principes pro Pilato. Extin xerunt impetum ignis,vt tres pueri missi a Nabuchodonosor in fornacem ignis.& Effu/garũt aciem gladii,id est exercitum accinctum gladio,vt Iosue,Dauid,& alii multi.& Cõ ualuerunt de infirmitate,vt Ezechias,& Iob.& Fortes facti sunt in bello,id est in prælio, vt Iosue,& Iudas Machabeus,& alii.Et Castra exterorum,id est inimicorum sæpe Verte runt,in fugam. Mulieres etiam acceperunt Mortuos suos,venientes De resurrectione, id est resuscitatos,vt per Heliam,& per Heliseum factum est.Attendẽdũ est quod in veteri testamento sæpe patribus in his quæ dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis fœlicitas monstratur exhibita in nouo testamento,non est tempus talium rerum; ante dedit deus talia ad veterem hominem pertinentia,vt præter eum non intelligatur alius largitor etiã terrenæ fœlicitatis quæ ad veterem hominẽ pertinet.In Christo autem nouo homine no/uis noua promittit,id est æterna.Vnde & ipse in conspectu inimicorum voluit pati,& irri sus mori tanquam derelictus a deo,vt gratia noui testamenti commendaretur,qua discere/ F mus aliam quærere fœlicitatem pro æterna contemnere,vsq; ad mortem pertulit persequẽ tes ac sæuientes,& quasi victo & oppresso superbo illudentes.quod vero carnem suam resusci tauit,& discipulorum aspectibus & contactibus reddidit,eisq; videntibus in cælum ascen/dit,ipsos edificauit,& quod expectare deberẽt,& prædicare euidentissima veritate monstra uit.Vnde & Iacobus veteris & noui testamenti diuidens sustinentiam,inquit,Iob audistis, & finem Christi vidistis.quasi dicat,mala temporalia patiamini,vt Iob.sed pro hac sustinẽ tia non temporalia bona sperate quæ illi aucta redierunt,sed æterna potius quæ in Christo præcesserunt.

Augustin⁹ de ciui.dei.

Chrysosto.

Aug.in lib. de gra.n.t.

Alii autem distenti sunt non suscipientes redemptionem,vt meliorem inueni/rent resurrectionem.Alii vero ludibria & verbera experti insuper,& vincula,& & carceres,lapidati sunt,secti sunt,tentati sunt,in occisione gladii mortui sunt. Circumierunt in melotis,in pellibus caprinis,egentes,angustiati,afflicti,quibus dignus non erat mundus,in solitudinibus errantes,in montibus,& speluncis,& in cauernis terræ.Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissio nem,deo pro nobis melius aliquid prouidẽte,vt non sine nobis consummarẽtur.

Alii autem,Ecce supradictum est quanta per fidem fecerunt,modo dicit quanta pro fide

A passi sunt,quasi dicat,prædicta per fidem operati sunt.Hæc Autem,pro fide passi sunt. Alii,scilicet Distenti sunt,in equuleo,& aliis tormentis non Suscipientes redemptionem,id est euasionem præsentem de manu inimicorum, Vt inuenirent resurrectionem, id est vitam æternam. Meliorem,illa redemptione,id est liberatione.Vel, Inuenirent resurrectionem,tanto Meliorem,quanto magis patiebantur.Quanto magis enim quis patitur,tanto gloriosius coronabitur. Alii vero ludibria & verba experti sunt,insuper & vincula & carceres,per hoc quod dicit Insuper,notat hæc in eisdem personis fuisse. Lapidati sunt,vt Hieremias in Aegypto,Ezechiel in Babylone. Secti sunt, vt Isaias. Tentati sunt,promissionibus in occisione gladii,id est gladio facta. Mortui sunt,vt Vrias,Iosias. Ecce per hoc patet quod in illis patribus veteris testamenti quãuis rara fuerunt:tamẽ etiã vsque ad mortem exempla patientiæ a sanguine Abel,vsque ad sanguinem Zachariæ:quorum sanguinem dicit dominus ab eis exigendum qui in patrum suorum a quib[9] illi occisi sunt iniquitate persisterent,& in nouo testamento,nec defuit,nec deest bonorum fidelium multitudo qui in ista temporali fœlicitate præpollẽt,& in ea largitoris dei bonitatem miseri cordiamque experiantur.Deinde adhuc etiam subdit alia antiquorum patientiæ exempla, dicens, Circuierunt,multa mundi loca In melotis.Melota vestis est de pilis camelorum, vel melotus est animal,quod & taxus dicitur,cuius pellis melota dicitur,& est valde hispida.Et In pellibus caprinis,vt Helias,& alii. Egentes,necessariis. Angustiati,cura animi. Afflicti,laboribus. Quibus,id est quorum conuersatione. Dignus non est mundus, id est amatores mundi,& ideo ne viles habeantur isti pro tribulationibus.Vel, Quibus dignus non mundus,id est adeo viles erant hominibus,quasi dicat,non erant digni habitare inter eos. In solitudinibus errantes,vt Mathathias,& sequaces eius.& ante eum,Helias & filii prophetarum sub Iesabel.& In montibus,& in speluncis, & in cauernis terræ. Distingue,Speluncæ sunt quæ naturales sunt,Cauernæ quæ aliquo casu fiunt. Et hi,quasi dicat,tanta per fidem antiqui fideles operati sunt,vel passi pro fide. Et,tamẽ Hi omnes probati testimonio fidei,id est quod fides de his perhibuit. Non,adhuc Acceperunt repromissionem,id est plenam corporis,& animæ beatitudinem,id est duas stolas etsi singulas Deo aliquid pro nobis melius prouidente,vt Non consummarentur,id est perficerentur, Sine nobis,id est in communi gaudio omnium,vt maius fieret singulorum.& si enim singulas acceperunt,non tamen geminam stolam habebunt vsque ad communem resurrectionem,vt omnium consummatio fidelium simul fiat.Vel illi priores Non acceperunt, statim Repromissionem,id est permissam vitam vsque ad Christum.cur non? Deo prouidente aliquid melius,scilicet vt naturam nostram assumeret,& gloriosius eos nobiscũ exaltaret.vnde addit, Vt non fine nobis consummarentur,id est requie & visione dei fruerentur.& si illi tenuerunt fidem qui tamdiu expectauerunt requiem,multo magis nos teneamus qui statim accipimus.

Chrysosto.

Aug. in lib. de gra.n.t.

B

C

CAPVT XII.

Deoque & nos tantam habentes impositam nubem testium,deponentes omne pondus,& circunstans nos peccatum per patientiam curramus ad propositum nobis certamen:aspicientes in authorem fidei,& consummatorem Iesum qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contẽpta,atque in dextera sedis dei sedet. Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus aduersum semetipsum contradictionẽ,vt ne fatigemini animis vestris deficientes. Nõdum enim vsque ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes,& obliti estis consolationis,quæ vobis tanquam filiis loquitur,dicens,Fili mi noli negligere disciplinam domini,neque fatigeris dum ab eo argueris.Quem enim diligit dominus castigat:flagellat autem omnem filium quem recipit.In disciplina perseuerate.Tanquam filiis vobis offert se deus.

Ideoq; & nos,post fidei commendationem ad illud quod cœperat redit exhortans eos ad D patriam pluribus modis,& præcipue ipsius Christi exemplo,quasi dicat,quia alii sustinuerunt.Ideoq;,quasi dicat,propter hanc causam,sicut & propter alias. Et nos habemus tantam nubem testium,id est tantam multitudinem sanctorum,qui sunt testes fidei,qui vt nubes exemplo suo in æstu tribulationum nos refrigerant,& doctrinis compluunt. Impositã, nobis in exemplum fidei & operum. Deponentes prius omne pondus,peccatorum quod est iam, Et peccatum circunstans nos,id est peccatum quod circunstat & imminet nobis, & si nondum insit. Vel, Deponentes pondus,tædium quod fit per tribulationes,vt scilicet iam non tædeat pati. Et peccatum circunstans nobis,id est renunciantes peccatis quę vndiq; circunueniunt. Per patientiam,succincti atq; expediti. Cur minus,sine dubitatione

Ad certamen,martyrii:quia propositum nobis.Curramus,dico, Aspicientes in authorem fidei,in præsenti. Et in Iesum consummatorem,nostri in futuro,quasi dicat,quia tantus est dator fidei currere debemus,& quia idem consummat plena beatitudine,& quia idẽ passus est.Vnde subdit, Qui,æterno Gaudio,ad quod per passionem itur. Sibi proposito sustinuit crucem confusione contempta,id est neglecta verecundia humana,sic & nos æterno gaudio proposito nobis posthabita confusione debemus currere. Vel, Proposito sibi gaudio,temporalis regni. Potius sustinuit crucem confusione contempta,quia volue-

Aug. in lib. de cathecis zan. rudib. runt turbę eum rapere vt facerẽt regem quod noluit,quia ipse erat via humilitatis.Omnia E enim bona terrena contempsit homo Christ⁹,vt contemnẽda monstraret:& omnia terrena mala sustinuit quæ sustinenda præcipiebat,vt nec in illis quæreretur fœlicitas, nec in istis timeretur infœlicitas.Natus est de matre quæ quãuis a viro intacta conceperit,semperq; intacta permanserit,fabro tamen desponsata erat,omnem carnalis nobilitatis tumorem extinxit.Natus & in ciuitate Bethleem,quæ inter omnes ciuitates Iudęę erat exigua, noluit quẽq; de terrenę ciuitatis sublimitate gloriari.Pauper etiã fons est cui⁹ sunt omnia, ne de terrenis diuitiis quisquam extolleretur,noluit rex ab hominibus fieri,quia humilitatis viã ostendit miseris.Esuriuit qui omnes pascit,sitiuit qui est fons sitientium, fatigat⁹ est ex itinere,qui viam nobis fecit in cęlum:obmutuit,& obsurduit,per quem mutus locut⁹ est, & surdus audiuit,vinctus est qui infirmantium vincula soluit,mortuus est qui mortuos susci-

Aug. in eo. tauit,amore itaq; eius similia patiamur.Tunc enim impletur lex dum non cupiditate rerũ temporalium,sed charitate illi⁹ qui præcepit,fiunt quæcunq; præcepit. Recogitate enim, q.d.quod Iesus sustinuit crucem debet nos animare,quia hoc etiã minus,scilicet quod Cõtradictionem,quasi dicat aspicite Iesum qui sustinuit crucem. Recogitate enim,vt sequamini eum. Qui sustinuit,non dico in membris,sed Aduersus semetipsum,id est in sua propria persona. Talem,id est tam vehementem Contradictionem,in omnibus aduersis,& hoc A peccatoribus,quod valde indignum est,Recogitate,dico,vt hæc attendentes

Non fatigemini,quibuslibet aduersis. Deficientes vestris animis,quasi dicat,& si corpus F deficit,animus stet.Deficere est tribulationis timore fidem negare. Nondum enim,quasi dicat,& non debetis deficere. Nondum enim restitistis vsq; ad sanguinem, id est vsq; ad

Auguft. de uer. apost. effusionem sanguinis,& si vestra amisistis.Perfectior in hac vita dilectio nulla est ea ad quã sancti martyres peruenerunt,qui contra peccata vsq; ad sanguinem certauerunt.Ideoq; iniuria est in ecclesia pro martyre orare cuius debemus orationibus commẽdari,pro aliis autem defunctis oratur.Vos,dico, Aduersus peccatum,id est infidelitatem,vel alia quęlibet peccata Repugnantes,quod bonum est.& item ideo non debetis deficere,sed adhuc facere idem. Et,id est quia. Estis,vos Obliti consolationis,id est Christi in scriptura consolantis:quasi dicat,non debetis obliuisci. Quæ,consolatio,id est Christus consolator, Loquitur vobis tanquam filiis eius,id est Christi a quo fit consolatio.Loquitur,inquam, Dicens,Fili mi,hæc sunt verba Christi in Prouerbiis Salomonis. Noli negligere disciplinã domini , id est tribulationes quibus erudiris a domino: Neq; fatigeris,vsq; ad defectum.

Dum argueris ab eo,qui purgat peccata.& non debes fatigari dum argueris, Qui enim diligit dominus,vt coronet, Castigat,id est castum facit corripiendo. Flagellat autem, quolibet modo. Filium quem recipit,id est quem recepturus est in hæreditatem ęternam.

Auguft. de pastoribus addit, Omnem,etiam innocentem qui sine omni peccato.si ergo except⁹ est a passione flagellorum,exceptus es a numero filiorum.Vnicus ille de patris substantia natus,æqualis patri in forma dei,verbum quo facta sunt non habebat vnde flagellaretur.Ad hoc autẽ car-

A ne indutus est,vt sine flagello non esset.Qui ergo flagellat,vnicum sine peccato relinquit adoptatũ qui est cũ peccato.Vnicus sine peccato,non tamen sine flagello.exemplum nobis proposuit in passionibus suis.Non ergo conturbari debemus cum aliquis sanctus grauia & indigna perpetitur,si obliti sumus quæ pertulerit iustus sanctusq; sanctorum. Et attẽde hic iustitiam & misericordiam dei:iustitia est in eo quod flagellat,misericordia in eo quod recipit.Attende etiam quod non ait,omnis qui flagellatur filius est,sed omnis filius flagellatur.Aliter enim nullus recipitur,& quia flagellat omnem filium. Ideo Perseuerate,vsq; in finem. In disciplina,patienter ferendo,& debetis:quia in hoc quod disciplinã dat, Offert se tanquam filiis,id est patrem se esse ostendit.quod probat per similitudinem humanam,subdens, August. in psal.lxxx.

Quis enim filius quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis,cuius participes facti sunt omnes:ergo adulteri & nõ filii estis. Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus,& reuerebamur eos.Num multo magis obtemperabimus patri spirituum,& viuemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum,secundum voluntatem suam erudiebant nos: hic autem ad id quod
B vtile est,in recipiendo sanctificationem eius.Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii,sed mœroris:postea autem fructum pacatissimũ exercitatis per eam reddet iustitię.Propter quod remissas manus & soluta genua erigite,& gressus rectos facite pedibus vestris,vt non claudicans quis erret,magis autem sanetur.Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam,sine qua nemo videbit deum.

Quis enim filius,est Quem non corripit pater? id est cui non det disciplinam vt non auferat misericordiam.cędit contumacem vt reddat hereditatem,si promissa patris bene audisti vel agnouisti,non timeas flagellari,sed exhæredari.Curre sub manu patris flagellantis,quia dum flagellat,erudit ad hęreditatem.Noli esse iniquo sensu & puerili,vt dicas,Plus amat pater meus fratrẽ meum cui permittit facere quicquid vult,quam me:quia si me mouero contra iussionem eius flagella inuenio.Potius gaude sub flagellis,quia tibi seruatur hęreditas.illis ad tempus parcit quos & in æternum damnabit. Quod si extra,quasi dicat, vos filii state in disciplina. Quod si extra disciplinam estis,cuius,disciplinæ Participes facti sunt omnes,filii dei. Ergo estis adulteri.i.adulterini filii,& non legitimi.Vel, Adulteri,id est diaboli possessio, Et non filii dei.Nota non iure vocari patrem qui ex adulterio genuerit,quia ab eo geniti non dicuntur filii legitimi. Deinde.Item inde hic ostenditur quare debent esse in disciplina,quasi dicat,ex præmissis patet quod in disciplina debe- August. in psal.lxxxix.
C ris perseuerare. Deinde,id est ex his quoq; sequẽtibus idem potest intelligi,scilicet,quod Habuimus quidem patres carnis nostræ,non animæ eruditores. Et reuereamur eos.Reuereri est cum timore honorem impendere. Nonne ergo multo magis obtemperabimus patri spirituum,id est animarum quæ non sunt de materia vt corpora ex patribus. Et viuemus,quasi dicat, Itẽ ideo debemus obtemperare,quia per eum viuemus in æternum.contra. Et illi.Item alia ratio hic ostenditur quare obtemperandum est deo. Et,id est quia, Illi quidem,scilicet patres carnis,& In tempore paucorum dierum erudiebãt nos. & hoc Secundum voluntatem suam,id est in his quæ volebant,scilicet in vanis. Hic autẽ,scilicet pater spirituum erudit nos Ad id quod vtile est,id est ad fidem & bonam vitam.Erudit,dico,si sumus In recipiendo sanctificationem,id est si recipimus disciplinam eius quæ nos sanctificat.Vel ita erudit Ad id quod vtile est,scilicet, In recipiẽdo,id est vt recipiamus Sanctificationem eius,id est, Munditiam eius.Omnis autem.Hic dicit quod potetant obiicere vt soluat,quasi dicat,state in disciplina.sed verum est quod Omnis disciplina,non vtiq; illa quę a discendo nomen accepit,& dici potest scientia,sed illa quæ pro peccatis est correctio.Disciplina enĩ quæ Græce dicitur pędia est eruditio per molestias quando pro peccatis suis mala quis patitur vt corrigatur quæ hic intelligitur.Est enim disciplina quæ a discendo nomen accepit,quæ scientia dici potest, & dicitur Græce epistemene. Omnis,inquam,disciplina, In præsenti quidem non videtur esse gaudii sed mœroris,sed Chrysosto. Augustinus August. de trinita.

non est ita.si quis modo cogitat futura. Postea autem,id est in alia vita, Exercitatis per eam,disciplinam, Reddet deus fructum iustitiæ,id est qua iustitiā meretur. Fructus,dico, qui non erit sicut fructus huius mundi qui nunquam in tranquillitate est. Sed pacatissimum,id est in omni quiete possidendum,id est pacem qua maior non est. Propter quod,scilicet vt habeatis talem fructum. Man⁹,id est affectum charitatis quo deum olim complectebamini modo, Remissas,id est pigras ad eleemosynas. Et genua soluta,id est fortitudinem qua firmiter statur in genibus quæ soluta est refrigidata charitate. Erigite,sursum ad deum,vt nec otio torpeatis,nec debilitate hęsitetis. Et facite pedib⁹ vestris, id est fidei vestræ Rectos gressus,vt scilicet fides vestra recte incidat,confitēdo quod credit.& si opus est patiendo,quæ fides recte dicitur pes,quia totum portat. ita rectos facite D

Vt nequis,id est non aliquis Erret a via rectitudinis, id est vt non aliquis deuiet a vera vita fidei,sicut & illę qui carnales obseruantias recipit.quod est errare.Et non sit Claudicans,id est non claudicet,vt qui timore passionis titubat. Magis autem sanetur,si errauerit vel timuit.Vel recti gressus sunt pedib⁹,recta intentio in operibus.Et est, Facite rectos gressus pedibus vestris,id est habere rectam intentionem in operibus. Vt non claudicans,quis in bono opere erret a via rectitudinis,id est rectę intentionis. Magis autem sanetur,a peccatis bona intentione operando,& Sequimini pacem cum omnibus,quasi dicat,vsq; adeo patiamini,vt pacem etiam cum tribulatoribus vestris habeatis,quæ est dilectio & concordia.Et sequimini Sanctimoniam,id est perfectionem in operibus,quia fides sola non sufficit.Vel, Sanctimoniam,id est castitatē mentis & corporis.Vnde,Beati mū do corde,quoniam ipsi deum videbunt. Sine qua,scilicet pace & sanctimonia. Nemo videbit deum,adeo necessaria,contundendo enim oculum extinguimus.Ecce quomodo exterruit amatorem boni,non formidatorē mali.Ait, Sine qua nemo videbit deum,ex eo ipso quod desideras te terret.Aliud est timere pœnam,aliud est amare iustitiam.si timore gehēnę non facis malum est quidem vitę fides,quia credis futurum dei iudiciū.gaudeo fidei tuę, sed adhuc timeo malitiæ tuæ.Sit ergo in te pax & sanctimonia,sine qua non videbit deus. Nam vnde videamus deum,non habebimus si contundendo in nobis ipsum oculum extinxerimus:simus pacifici,vt agnoscamur filii:simus mundi corde,vt videam⁹ deum.Beati eñi pacifici,quoniam filii dei vocabuntur.Beati mundo corde,&c. E

Aimo

Aug.in ser. quodam de visione dei.

Aug. in eo.

Contemplantes ne quis desit gratię dei,nequa radix amaritudinis,sursum germinans impediat,& per illam inquinentur multi.Nequis fornicator aut prophanus,vt Esau qui propter vnam escam vēdidit primitiua sua.Scitote enim quoniā & postea cupiens hæreditare benedictionem reprobatus est. Non enim inuenit pœnitentiæ locum,quanquam cum lachrymis inquisisset eam.Non enim accessistis ad tractabilem,& accessibilem ignem,& turbinem,& caliginem,& procellam,& tubæ sonum,& vocem verborum. F

Contemplantes,quasi dicat,Hortor vos ad pacem & patientiā,& ne dubitetis posse esse tam patientes,quia gratia dei præsto est,sed cauete ne desitis ei.& hoc est,Sequimini pacē. Vos,dico, Contemplantes,attentione multa. Nequis,non solum vos Desit gratię dei, quasi dicat non solum de vobis,verumetiam de aliis sit cura vobis. Diligenter attendite & considerate nequis vestrum desit gratiæ,quam humanę prauitatis meritum sæpe repellit. hoc autem modo potestis retinere gratiam,Cauete, Nequa radix,scilicet mala cogitatio.

Amaritudinis,id est noxię delectationis,ex qua puenit amaritudo, Sursum germināns, id est ad consensum & operationem veniens, Impediat,illam gratiam. Et per illā,amaritudinem,non solum ille in quo est,sed etiam eius exemplo. Inquinentur multi,alii.& ideo graue est.Radix amaritudinis mala cogitatio est,quia sicut radix amara dulces fructus non proferr:sed sui similes,id est amaros & fons sulphureus aquas non habiles ad bibendum,ita mala cogitatio non dulces fruct⁹,id est dilectionem & operationē:sed amaros generat,quibus impeditur iter ad cælum.Deinde quomodo contemplari debeant nequa radix amaritudinis germinet.ostendit per partes in quibus aliquos de illis notat,subdens, Nequis,&c. q.d. Estote contemplantes, Nequis,vestrum sit Fornicator,vt cum fide teneat carnales

Aimo

A obseruantias,quasi concubinam quæ est spiritualis fornicatio. Aut prophanus,id est pror
sus fidem negligens,& alienus a deo. Prophanus enim dicitur,quasi porro,id est longe a Aimo
phano,id est templo dei,id est penitus irreligiosus. Vt Esau, Vel ad literam, Nequis sit
fornicator aut prophanus vt Esau.Erant enim inter Iudæos aliqui sectatores Esau in for-
nicatione etiam in gastrimargia.Esau dicitur fornicator,quia contra voluntatem patris
& matris vxores alienigenas duxit. Prophanus dicitur,quia gastrimargus,id est ventris Aimo
seruus extitit,& gulosus.vnde vẽdidit primogenita pro lenticula rufa.vnde subdit, Qui
propter vnam escam vendidit primitiua, vel primogenita sua,id est dignitatem primo- Chrysosto.
genitorum.Primogenita enim hic appellat honorem & dignitatem sacerdotii, quia ante
sacerdotium Aaron omnes primogeniti sacerdotes erant sicut fuit Sem.& hæc erat di-
gnitas,quia & de substantia & hæreditate paterna maiorem portionem sumebat, vesti-
umque ornatu locupletior splendebat, eique benedictio dabatur.Ecce quam procul a reli-
gione fuit Esau.pro ventre dedit benedictionem,cuius factum iam commemorat vt de-
hortetur ab illius similitudine. Scitote enim, ne sitis vt Esau, quia ipse reprobatus est.
Scitote enim quoniam & postea cupiens hæreditare benedictionem,reprobat⁹ est a deo,
Isaac confirmante benedictionem quod fecerat Iacob.Ita cauendum est istis,ne cum post
mortem deberent accipere benedictionem reprobentur,& pœnitentia eis non valeat:tunc
B enim infructuosa erit pœnitentia,in cuius rei figura nec Esau profuit. Vnde subdit, Nõ Aimo
enim,quasi dicat,vere caruit benedictione. Non enim inuenit locum pœnitentiæ,id est Chrysosto.
veniç,& locum benedictionis per pœnitentiam:non quod non pœniteret,sed quia non pœ
nituit vt debuit,dicens, Venient dies luctus patris mei Isaac,& occidam fratrem meum
Iacob.Non inuenit,dico, Quanquam inquisisset eam,benedictionem Cum lachrymis,
non cum veris.Lachrymę enim illę potius fuerunt ex indignatione contra deum,& ex dolo Aimo
re amissi honoris,quam ex humilitate veraque pœnitentia. Non enim,dixerat & monue-
rat nequis desit gratiæ,his modis quos subdidit:nec debet aliquis deesse, parata est enim
gratia.& hoc est quod hic ostẽdit, Non enim accessistis,ad asperitatem legis quam descri
bit,vt econtrario intelligatur suauitas gratiæ.Mos enim comparantium rem rei est,vt al-
teram deprimant,& alteram extenuent,vt sic alterius eminentia clarescat.sic apostolus ex cõ
paratione illorum quæ fuerunt in veteri testamento,nostra maiora declarat & meliora. Il-
lorum ergo asperitatem describens ait, Non enim accessistis ad ignem tractabilem,id est
palpabilem. Et accessibilem,quo scilicet motu corporis acceditur,sed ad spiritum sanctũ
qui est ignis consumens peccata,ad quem non motu corporis sed spiritu mentis itur. Et,
non accessistis Ad turbinem.Turbo est vis ventorum cum grandine & pluuia.hæc ad li-
teram in datione legis facta sunt.Turbo autem significat impetum vitiorum quę per legem
magis dominata sunt,modo autem venitur ad serenitatem virtutum per gratiam. Vel tur Aimo.
C bo significat comminationem ipsius legis.si quis hoc vel illud fecerit,moriatur. Et caligi-
nem.Caligo est tenebrositas ignis & fumi qua significatur,quia obscura erat lex. Caligo Aimo
enim mentis obscuritatem significat,modo vero clara intelligentia est. Et procellam,quę
maior est quam turbo,id est tempestas quæ quocunque modo propellit.hæc est seruitus pecca
ti secundum operationem quæ per legem trahebat homines,modo autem requies est a vi-
tiis imperfectis.Vel procella significat ipsam vindictam legis. Et tubæ sonum,quæ est si- Chrysosto.
gnum monitionis ad bellum,quo significatur motus delectionis,qui non per legem,sed per
gratiam extinguuntur.Vel sonus tubæ significat præsentiam & aduentum dei omnipoten Aimo
tis.Vnde etiam idem apostolus alias dicit,loquens de aduentu Christi ad iudicium. In tu-
ba dei descendet, descendet de cęlo,id est in voce angelorum.Hæc ad literam in datione Idem
legis facta sunt,vt corda Iudæorum prona ad peccandum conuerterentur,ne auderent legẽ
transgredi.Non hic terror est in euangelio, Et vocem verborum. Vox verborum intelli- Idem
gitur,non ipsius dei,sed angelorum.Per subiectam enim creaturam,id est per angelum lo-
quebatur deus Moysi.

Quam qui audierunt excusauerunt se, ne eis fieret verbum. Non enim por-
tabant quod dicebatur, & si bestia tetigerit montem lapidabitur. Et ita terri-
bile erat quod videbatur. Moyses dixit, Exterritus sum & tremebundus. Sed

accessistis ad Syon montem, & ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cælestem, D
& multorum milium angelorum frequentiam, & ecclesiam primitiuorum, qui
conscripti sunt in cælis, & iudicem omnium deum, & spiritus iustorum perfecto
rum, & testamenti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem, melius
loquentem q̄ Abel.

Quam, vocem tubarum & angelorum illi, Qui audierunt excusauerunt se ne eis fie-
ret verbum, id est ne eis loqueretur, dicentes Moysi, Loquere tu nobis, non loquatur nobis
dominus deus, ne forte moriamur, nimio timore fuerunt percussi. Non enim portabant
quod dicebatur, id est non poterant ferre vocem angeli præ timore videntes totum mon-
tem Synai fumare, procellas quoque & tonitrua, & voces tubarum audientes, Et, diceba-
tur eis, longe state a monte, quia Si bestia etiam tetigerit montem lapidabitur, grandi-
ne, sicut præceperat dominus dicens, longe faciant filii Israel a monte, quia si homo vel be
stia tetigerit montem lapidibus grandinis interficietur. & ita, Erat terribile quod vide-
batur, vt nec audire auderent nec accedere ad mõtem, Nam etiam Moyses dixit exter-
Aimo ritus sum, & tremebundus. Multum fuit terribile quod Moysen terruit, & si Moyses est ter-
ritus. Quid ergo alii? vtique multo magis territi sunt. Sciendum quod voce illa verbo-
rum significatur legis præceptio & comminatio, quam populus grauem putauit & intole- E
rabilem, quia sola præceptio erat sine gratia adiuuante. Non enim portabant quod di-
cebatur, quia sine gratia insufficientes erant, ad obseruanda legis præcepta. & dicebatur,
Si bestia tetigerit montem lapidabitur. Mons est diuinitas, bestia defectus rationis, quod
est quando verbum blasphemiæ profertur in deum: tãgere, est offendere. Tangit ergo mõ
tem vt bestia qui offendit deum blasphemia: quem præcipit lex sine misericordia lapidari:
sed si in ecclesia vult reuerti misericorditer recipitur. Moyses ibi territus est, quia tanta
erit legis asperitas, vt imperfecti terrerentur, quia non erat ibi adiutrix gratia. modo au-
tem nec imperfectis est grauis præceptio. coniugum suaue est & onus leue, per charitatem
infusam in cordibus per spiritum sanctum. Vide ergo distantiam, ibi post pascha quod
August. de uer. apost. agni immolatione celebratum erat primo die descendit deus in Syna in igne, sed plebẽ lõ-
ge stantem territans, & digito suo scribens in lapide non in corde, hic vero spiritus sanct9
qui est digitus Dei venit vbi congregati erant fideles in vnum in igneis linguis, non de
longinquo territans immo sedit supra singulos eorum, de cælo quidem factus est subi-
to sonus, quasi ferreretur flatus vehemens sonuit, sed nullus expauit. Ibi ignis & fumus, hic
Aimo autem ignis serenus. Sed accessistis. Ex superioribus ista pendent, vbi dicit ad quæ acces
serint, post remotionem illorum superiorum, scilicet non ponit contraria eorum quæ ex op
posito intelliguntur sicut supra assignatũ est sed præmium quod ex eis sequitur, vt per hoc
magis suadeat tenendam esse gratiam. quasi dicat, non accessistis ad tam aspera, Sed ac- F
cessistis ad Syon montem, id est ad eos qui in alto deum speculãtur, quem speculari magnũ
est præmium, Et, pro, id est Ad ciuitatem dei viuentis, id est ciuibus suis vitam æternã
dantis, quia in eis deus habitat, qui eos viuificat, scilicet ad Hierusalem cælestem, id est ad
visionem cælestis panis. Et, ad, frequentiam multorum milium angelorum, quorum socii
futuri estis, multorum dicit, quia cum pluribus maior erit beatitudo. Et ad ecclesiam pri-
mitiuorum, id est apostolorum qui primi crediderunt, quorum fidei illi adiũcti sunt. Qui,
apostoli, Conscripti sunt in cęlis, a simili, hoc dicit, vt olim dicebantur patres cõscripti,
quia eorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Ac si diceret, Ne dubitetis ad angelos perue
nire, quia vestri antecessores peruenerunt. Et hoc est quod ait, Qui conscripti sunt in cę
lis, id est cum eis qui sunt in cælis scripti sunt, id est in eorũ ordine scripti sunt, deinde sub-
dit aliud præmium dicens, Et ad deum iudicem omnium, id est Christum, cui pater dedit
omne iudicium, ita & vos iudicabitis cum eo. Et spiritus, vel spirituum, vel spiritum, di-
uersæ literæ, sed ita prosequere, Et, ad deum, Spirituum iustorum perfectorum, id est ad
deum qui erit possessio spirituum iustorum perfectorum cum erit omnia in omnibus: erit
quidem & aliorum, sed magis perfectorum, & per hoc suadet ad perfectionem. Vel, Ac-
Aimo. cessistis ad spiritus, id est ad animas, Iustorum perfectorum, quibus socii in fide & opere
fuerant, vel ad Spiritum iustorum perfectorum, id est ad spiritum qui facit perfectos iu-

A ſtos,per quem autem hæc omnia habent,ſubdit dicens, Et,acceſſiſtis, Ad Ieſum noui
teſtamenti mediatorem,id eſt datorem medium inter deum & homines per quē fieri poſ-
ſunt ſocii angelorū,quia incredibile videbatur quod promittebat deus,ſcilicet ex hac mor
talitate,corruptione,abiectione,informitate,puluere futuros homines æquales angelis dei,
non ſolum ſcripturam fecit hominibus,vt crederent,ſed etiam fidei ſuæ ponit mediatorē
non quēlibet principem vel angelum,ſed vnicum filium,vt qua nos via perducturus eſſet
ad illam ineffabilem immortalitatem & cū angelis æqualitatem,per ipſum filium oſtende
ret & præberet. Parum enim erat deo facere filium ſuum demonſtratorem viæ:ideo fecit il-
lum viam,vt per illum iremus.Miſſus eſt ergo medicus,quem tamen non cognouit ægrotus,
ideoq; eum occidit:ſed Aſperſus ſanguis medici valuit ad medicamentum ægroti. Ve-
nit,vt viſitaret:occiſus eſt,vt ſanaret,ideo addidit, Et,acceſſiſtis Ad aſperſionē ſangui-
nis Chriſti,id eſt ad ſanguinis Chriſti emundationem.quaſi dicat,Hæc omnia habent per Chryſoſto.
Ieſum qui dedit teſtamentum nouum,& per ſanguinem Chriſti, Melius loquentem quam
loquitur,ſanguis Abel, quia iſte veniam,ille vindictam:iſte ſalutem,ille damnationē cla-
mat.Iſte etiam perſecutoribus vitam & indulgentiam implorat, domino dicente, Pater
ignoſce illis,quia neſciunt quid faciunt. Et nota quod Abel qui fuit primus iniuſte occiſus,
poſuit pro omnibus aliis quorum ſanguis nullam remiſſionem facere potuit,tunc multomi
B nus ſanguis animalium,ſed ſanguis Chriſti fecit,& ideo dicitur melius loqui:vel certe me-
lius loquitur,id eſt melius nos loquentes facit,ſcilicet quod Chriſtus eſt filius dei a quo redē-
pti ſumus,quam ſanguis Abel qui facit nos loqui Abel fuiſſe virū iuſtum,& in figura Chri-
ſti immolatum.

Videte ne recuſetis loquentem.Si enim illi non effugerunt recuſantes eum
qui ſuper terram loquebatur,multo magis nos qui de cælis loquētem nobis auer
timus,cuius vox mouit terram tunc,nunc autem repromittit,dicens,Adhuc ſe-
mel,& ego mouebo non ſolum terram,ſed & cælum.Quod autem adhuc ſemel
dicit,declarat mobilium tranſlationem tanquam factorum,vt maneant ea quæ
ſunt immobilia.Itaq; regnum immobile ſuſcipientes habemus gratiā per quam
ſeruiamus placentes deo cum metu & reuerentia.Etenim deus noſter ignis con-
ſumens eſt.

Videte,quaſi dicat,quia ad deum acceſſiſtis,cuius ſanguis melius loquitur quam Abel.er
go Videte ne recuſetis,id eſt contemnatis Loquentem Chriſtum,per euangelium,quia Aimo
carnalia prohibet,ſpiritualia præcipit. Si enim illi,ſcilicet patres veſtri non effugerunt,
C id eſt non euaſerunt pœnam, Recuſantes eum,id eſt Chriſtum Qui loquebatur,eis Su
per terram,id eſt qui terrena,ſcilicet carnales obſeruantias mandabat,per Moyſen & ter-
rena promittebat.Vel, Recuſetis eum,ſcilicet Moyſen,vel angelum. Qui loquitur ſuper
terram,id eſt terrena. Multo magis,nos non effugiemus, Qui auertimus,Chriſtum,
Loquentem nobis de cælo,id eſt loquentem nobis ſpiritualia,& promittentem æterna,
nec debemus recuſare,quia ipſe idem, Cuius vox tunc,ſcilicet cum de terra loquebatur,
cum legem dabat in monte Syna, Mouit terram,vt comminaretur ne recuſarent. Nunc, Aimo.
non dico minatur, Sed repromittit.& ideo multo minus debetis recuſare.Promittit,in-
quam,dicens, Adhuc ego ſemel mouebo.In Aggeo hoc legitur. Non ſolum terram,ſed
Etiam Cælum,quod inferius eſt,ſcilicet aereum.vnde dicitur aues cæli,ſcilicet totus,aut
pœne totus aer iſte ventoſus quem cælum vel cælos ſcriptura vocat.iſtos vtiq; imos,non il
los ſummos,vbi ſol,& luna,& ſidera conſtituta ſunt.Dicit hic ſcriptura mouendos & alibi
perituros propter quandam magnam ſui commutationem.huius autem authoritatis Ag-
gei ſenſum exponit,dicens. Quod autem dixit adhuc,addens Semel,per adhuc Decla
rat traſlationem mobilium,quaſi dicat,iam fuerunt mota:ſed adhuc mouebo quod poteſt,
quia fecit.Vnde ſubdit, Tanquam factorum,quaſi dicat poteſt ea mouere tanquam ſua fa
cta.per ſemel vero quod addit,notat ſe illa ſic mouere, Vt maneant,poſtea æternaliter
Immobilia,ſecundum Ea quæ,ipſa Sunt,id eſt ſecundum id quod ſunt:quia quicquid

erunt,vel in principalibus essentiis,vel in formis extrinsecus sumptis,secundum id immobilia erunt.Per semel ergo notat quod vlterius non sunt mouenda:per adhuc,notat ea mouenda. Itaq;quasi dicat,quia cælum & terram immobilem promittit deus, Itaq;patet quod nos suscipientes,nunc in spe,postea vero in re, Regnũ immobile habemus gratiã.i. fidem,spem,& charitatem cum sancta operatione,sine qua non possemus ad illud promissum peruenire:sed per eam suscipimus illud regnum immobile,& ideo nullus desit gratiæ. Vel secundum aliã literã.s. Habeamus,q.d.quia immobilia promittit. Itaq;nos Suscipientes regnum immobile habemus gratiã.i.agamus deo gratias de omnibus non murmurantes in aliquo,quia sic bene seruitur deo.vnde subdit, Per quam,gratiã Seruiam⁹ placentes deo,& hoc Cum metu,quia deus est.i.timentes eum vt deum,& iudicem omnium. D

Aimo

Aimo

Et,cum Reuerẽtia.i.cum amore honoris,quia pater est.i.diligẽtes eũ vt patrẽ. Etenim, q.d.vere per gratiã possumus placere illi. Etenim.i.quia. Deus.i.spiritussanct⁹ qui est gratia & donum factus, Noster,quia gratis nobis datus est. Ignis,quia est amor patris & filii Consumens omnia peccata.Spiritus enim dicitur ignis consumens,quia rubiginẽ peccatorum consumit,& ad charitatem ascendit corda hominum,& per hoc quod purgat nos & facit seruire in virtutibus,placemus deo.

E

CAPVT XIIII.

Haritas fraternitatis maneat in vobis,& hospitalitatẽ nolite obliuisci.Per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis. Mementote vinctorum tanquam simul vincti,& laborantium tanquam & ipsi in corpore morantes.Honorabile connubium in omnibus,& thorus immaculatus.Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus.Sint mores sine auaritia,contenti præsentibus.Ipse enim dixit, Non te deseram neq; derelinquam:ita vt cõfidenter dicamus,Dominus mihi adiutor est, non timebo quid faciat mihi homo.

Charitas.Ab hoc loco moraliter instruit eos apostolus,q.d.& quia charitas est habenda. ergo Charitas fraternitatis maneat in vobis.i.charitas sit inter vos,quia fratres estis vt vos inuicem tãquam fratres diligatis. Et hospitalitatem nolite obliuisci.Obliuisci dicit, quia hanc habuerunt antequam expoliarentur suis rebus.Merito,dico,vt non obliuiscamini. Per hanc enim placuerunt quidam deo angelis receptis hospitio,vt Loth recepit eos nesciens esse angelos,sciens tamen quod in eis esset deus,vnde alia translatio habet. Per hanc enim quidem nescientes hospitio receperunt angelos,vt Abraham,& Loth nescientes esse angelos,sed arbitrantes esse homines in quibus deus esset & loqueretur. Abraham enim humanitatis officia præbens quæ necessaria nisi infirmę carni esse non possent,mirũ est nisi homines esse arbitratus est,sed in quibus deum loqui intellexit,quibusdam dicm maiestatis existentibus & apparentibus signis,sicut in hominibus dei sæpe apparuisse scriptura testatur,postea vero angelos esse cognouit,cum se vidente in cælos irent.sic & Loth qui occurrit angelis,& adorauit in faciem.videtur intellexisse quod angeli essent.sed rursus cum ad refectionem corporis inuitat quæ mortalib⁹ necessaria est,videtur putasse quod homines essent.Ergo potest hic dici sicut dictum est de tribus qui venerunt ad Abraham.s. apparebat quibusdam sign sdiuinitus esse missos,qui tamen homines esse crederentur.Exhibuit itaq; hospitalitatem vt sanctis hominibus dei quia deum esse cognouit cum eis, sicut ipse Abraham angelos esse nesciret.& Abraham in tribus,& Loth in duobus deum esse nouerunt.cui cum per singularem numerum loquebantur eos homines esse arbitrabantur,cum eis tanquam indigentibus humanam refectionem ministrabant. Memẽtote,hic monet eos ad aliud bonum,scilicet vt vinctis subueniant ministrando,quasi dicat præter hospites. Mementote,etiam bene faciendo Vinctorum.pro fide Christi ira eis compatientes. Tanquam,scilicet Vincti,essetis,& ita compatiamini,& subuenite eis,quasi cum

Aimo
Aug. in lib. quęst.
F
Aug. in eo.

A eis vincti essetis.& mementote Laborantium,eorum,quibus imminet labor, Tanquam
& ipsi in corpore commorantes,per quod experti estis quid necesse est laborantibus. Et est Aimo
sensus,Subuenite vinctis & laborantibus,sicut velletis subueniri vinctis,& laborãtibus vo-
bis. Honorabile etiam connubium,non meretricale sit: In omnibus,vt scilicet amore fi Aimo.
liorum vxor ducatur legitima temporibus,quia certis ab ea abstineatur. Et thorus imma
culatus,non adulterium,id est sine macula fornicationis sit in vobis. Fornicatores enim Augustinus
& adulteros iudicabit deus,id est æternaliter condemnabit.& si aliter quidam putent dicẽ-
tes peccata carnis deum non curare, Sint mores,id est vita. Sine auaritia,id est largien
di tenacitate,monet vt non sint tenaces in habitis.& sint Contenti præsentibus,per hoc
monet vt non sint cupidi non habitorum. Auarus est qui tenax est in largiẽdo,cupidus in Chrysosto.
accipiendo.hoc ideo dicit,quia isti fortassis postquam perdiderant propriã facultatem vo-
lebant congregare iterum diuitias quod prohibet hic,sed ne forte dicerent quid facturi
erimus si suffragia necessaria nobis defecerint.protinus subdit consolationem adhibens
testimonium de libro Iesu Naue. Ipse enim,dominus omnipotẽs, Dixit,ad Iesum Naue,
Non te deseram,quin dem necessaria: Neq; derelinquam,derelinqueretur ille qui fame
periret,sed quia hoc non est non sit homo cupidus.Hoc post mortem Moysi dixit dominus Aimo
Iosue,ita sicut fui cum Moyse,ita ero tecum.Confortare & esto robustus,non te deserã neq;
B derelinquam.Hoc autem dicit,omni speranti in se sicut Iosue.Hoc enim nobis promittit si
in illo spem nostram ponimus.Nõ tenacibus,non cupidis fit ista promissio,sed sperantibus
in deo.Vnde subdit, Ita,scilicet est nobiscum vt confidenter dicamus, Dominus mihi
adiutor est,supplendo necessaria.& ideo Non timebo quid faciat mihi homo,etiam si au-
ferat mea,hominis nomine intelligitur omnis aduersarius etiam diabolus,quia homo ap
pellatur ab officio suo quod hominem decipiat:& quia longum est de singulis dicere,mo-
net sequi magistros,dicens,

Memẽtote præpositorum vestrorum,qui vobis loquuti sunt verbum dei,quo-
rum intuentes exitum conuersationis,imitamini fidem.Iesus Christus heri & ho
die,ipse & in secula. Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci.Optimum est
enim gratia stabilire cor,non escis,quæ non profuerunt ambulantibus in eis.Ha
bemus altare,de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt.
Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per põtificem,
horum corpora cremantur extra castra.Propter quod & Iesus,vt sanctificaret per
suum sanguinem populum,extra portam passus est.Exeamus igitur ad eum extra
castra improperium eius portantes.Non enim habemus hic manẽtem ciuitatem,
C sed futuram inquirimus.

Mementote,vt imitemini, Præpositorum vestrorum,quia boni erant,scilicet Apostoli
& eorum successores,ideo mementote,quia ipsi sunt Qui nobis loquuti sunt verbum dei
quorum intuentes exitum,vt eos morte imitemini,si opus est moriendo pro Christo,vt il-
li Conuersationis eorum imitamini fidem,id est imitemini eos in conuersatione bonæ
vitæ,& in fide perfecta. Iesus Christus,hoc pertinet ad superiorem sententiam vbi testa Aimo
tus est deum dixisse,non te deseram neq; derelinquam.Poterat enim illis videri quod hæc
promissio ad Iosue tantũ pertineret.Ad quod Apostolus respondet,dicẽs,quod & hos iuua-
bit,sicut iuuit illũ.q.d.non est dubitandũ de promissione,quia Iesus Christus qui heri.i.in
præterito adiuuit Iosue, Ipse hodie.i.in præsenti adiuuat vos & alios fideles,& adiuuabit
in futuro. In secula.i.sine fine. Doctrinis,qa per gratiã licitũ est oib9 cibis vti,prædicabãt Hierony.
aliqui non esse peccatum escis affluere,sed bonum esse.Alii vero superstitiose dicebant absti
nendum esse a quibusdam cibis quos lex prohibet,quosdam concedens qui escarum differen
tia & obseruatione multos seducebant,contra quos omnes apostolus agit hic,dicens, Do-
ctrinis variis,scilicet quę varię sunt a vestris,id est diuersę. Et peregrinis,id est extraneis,
Nolite abduci,a veritate,hi non absurde comparantur leprosis,qui scientiam verę fidei

non habentes varias doctrinas profitentur erroris.Non enim abſcondunt imperitiā ſuam, D
ſed pro ſumma peritia produnt in lucem,& iactantiam ſermonis oſtentant.nulla porro fal-
ſa doctrina eſt quæ non aliqua vera intermiſceat.Vera ergo falſis inordinate permixta in
vna diſputatione vel narratione,velut in vnius coloris corpore apparentia,lepræ compa-
rantur humana corpora diuerſis coloribus varianti atq; maculanti.tales vitandi ſunt ſicut
hic docet apoſtolus.Nolite abduci,dico, Optimum enim eſt ſtabilire cor gratia,ſcilicet vt
habeatis fidem perfectam,credentes omnia eſſe munda mundis,nec eſcarum abūdantię,va
rietati,& differētiæ eſſe ſtudendum.Vnde ſubdit,& Non eſcis,id eſt non differentiis,vel
in affluentia ciborum. Quæ non profuerunt ambulantibus in eis,id eſt obſeruatoribus ac
diſcernentibus cibos,& ſtudentibus ciborum afflūtię.Et eſt ſenſus,Gratia quæ omnia per-
mittit ſoluendo a lege confirmare cor debetis,& non ſtudere obſeruationi vel affluentiæ
eſcarum quæ non profuerunt ad ſalutem ambulantibus:non dico ſe ſuſtentantibus,ſed qui
perſeueranter ſe ſtudent in eis,vel diſcernendo,vel nimis affluendo. Abſtinentia quidem
Chryſoſto. qua abſtinetur a peccato prodeſt.ciborum vero illa cuſtodia nihil profuit,ſed fides.ſimili-
ter abundare gratiarum donis prodeſt.ventrem vero obruere eſcarum mole nocet. Habe
mus enim.Item hic oſtendit non eſſe ſtudendum in differentiis ciborum,vel affluentiis ci-
borum,.quaſi dicat,vere non eſt ſtudendum in differentiis ciborum. Habemus enim alta
re de quo non habent poteſtatem edere qui deſeruiunt tabernaculo,id eſt obſeruantiis le- E
gis,vt qui cibos diſcernunt,& alia huiuſmodi legalia ſeruant,quæ nomine tabernaculi ſi-
gnificat,quia ad tempus ſunt poſita.Vel ita,Ideo non eſt ſtudendum eſcarum affluentiæ,
quia Habem⁹ altare,id eſt corpus Chriſti,fide cui⁹ preces & oblationes ſunt acceptę,quod
in altari conſecratur atq; ſumitur. De quo non habent poteſtatem,id eſt licentiam. Ede
re qui deſeruiunt,id eſt ex toto ſeruiunt Tabernaculo,id eſt corporum voluptati,& cibo-
rum affluentiæ.Corpus autem dicitur recte tabernaculum,quia ad tempus in eo manen-
Aimo dum eſt,& ideo non ei ſeruiendum in deſideriis.Refert autem hic apoſtolus legis conſuetu-
dinem ac myſterium ſpiritualemq; ſenſum,legis ſiquidem præceptum fuit vt decima die
ſeptimi menſis a feſtiuitate Paſchali,in feſtiuitate videlicet propiciationis acciperent vitu-
lum & hircum,& immolarent intra caſtra quorum ſanguinem ferret ſolus pontifex in ſan-
cta ſanctorum oraturus pro populo.carnes vero illorum portarentur extra caſtra,ibiq; cre-
marētur,nec eſſet alicui tabernaculo deſeruienti licitum ex illis comedere.Spiritualiter au-
tem illa duo animalia,vitulus videlicet & hircus figurā tenēt domini ſaluatoris.Ipſe enim
eſt vitulus quem pius pater in regreſſione filii prodigi immolauit.Ipſe eſt hircus qui pro pec
catoribus oblatus.Pontifex etiam ille qui cum ſanguine illorum animalium intrabat in ſan
cta ſanctorum oraturus pro populo,typum gerebat Chriſti,qui cum ſanguine paſſionis ſuæ
interiora patrię cæleſtis intrauit oraturus pro fidelibus.Immolabantur illa animalia intra
caſtra,ſed carnes extra caſtra comburebantur,& redemptor noſter in Hieruſalem quaſi in- F
tra caſtra immolatus vocibus,& iudicio Iudæorum,ſed carnes illius extra Hieruſalē in cru-
ce combuſtę ſunt igne paſſionis.Quando enim adiudicatus eſt morti,clamantibus Iudæis
crucifige,quodammodo quantum ad illos pertinet immolatus eſt.Vnde Marcus dicit eum
crucifixum hora tertia.Nam hora ſexta in cruce leuatus eſt. Altare autem vbi extra caſtra
carnes cremabantur,altare eccleſiæ eſt, vbi quotidie conſecratur corpus Chriſti. Habe-
mus,ergo Altare,eccleſiæ vbi conſecratur corpus dominicū, De quo non habent poteſta
tem edere qui tabernaculo,id eſt corpori ſeruiunt.ſ.fornicatores,adulteri,ebrioſi,omneſq;
qui voluptatibus & deſideriis carnis ſuę deſeruiunt.Qui enim manducat & bibit indigne,
ſibi iudicium manducat & bibit.hęc quomodo ad dominū pertineāt,ſatis vt reor dictū eſt.
Sed quia ipſe eſt caput omnium electorum,per carnes illorum animalium poſſunt intelligi
omnes electi.ſicut ergo Chriſtus,ſic & ſui extra caſtra,id eſt extra conuerſationē ſecularium
carnaliumq; hominum.feruore ſpiritusſancti accenſi conſumunt quicquid carnale eſt in eis
atque fluidum & libidinoſum macerando ſe & mortificando corpora ſua cum vitiis & cō-
cupiſcentiis,vel etiam martyrium pro Chriſti nomine ſuſtinēdo. Infertur ſanguis illorum
in ſancta per pontificem,id eſt vita illorum laudabilis præſentatur patri deo per Chriſtū
verum ſacerdotem qui eſt aduocatus noſter interpellans pro nobis. Vel ſanguis illorū in-
fertur in ſancta,dum illorum animę cum triumpho paſſionis in cælum feritur.bene quoq;

A in altati consumuntur,quia omnes sancti martyres in altari fidei offeruntur deo.Ista omia
adimplentes per fidem qua credunt se a deo remunerari,ad quos non audent accedere car-
nales seculũ amantes.q.d.rabernaculo seruienres propter quod mysterium adimplendum,
Iesus extra castra passus est,sicur postea dicirur:sed prius quod ad eandem legalem consue-
tudinem spectat,addit referens ad spiritualem intelligẽtiam,dicens, Quorum enim.Per
duplicem allegoriam vnã ve.aliam no.test.id est per allegoriam surgenrem de duplici hi-
storia,scilicet vetus & nouum testamentum probat corpus Christi non esse edendũ ab his
qui tabernaculo,id est corpori deseruiunt.Ad hoc enim significandum & corpora anima-
lium olim extra castra cremabantur,& propterea extra Christus passus est, vt nos qui cor-
pore & sanguine eius a peccato mundari volumus improperia & angustias passuri, taber-
naculi delitias & voluptates deseram⁹.Et prius probat per allegoriam veteris historię hoc
modo,quasi dicat,Vere qui deseruiunt voluptatibus non possunt communicare corpori &
sanguini Christi,quia his tantum qui sunt Extra castra,id est extra delitias & voluptates
corporis. Corpora cremantur horum animalium,id est memoriale,& proficuum est cor-
pus Christi,& sanguis significarur per corpora horum animaliũ, Quorũ sanguis infer-
tur pro peccato in sancta per pontificem,ita & sanguis Christi per se pontificem, id est ipse
Christus oblatus parri qui non tantum per vitulum & hircum,sed etiam per alia anima-
B lia quæ secundum legem offerebantur significatur.Et recte Christus per illa carnalia signi-
ficatur.Est enim agnus secundum mansuetudinem & innocentiam. Hircus pro similitudi-
ne carnis peccati,quia caro eius passibilis & mortalis.Aries qui vitia propulit gemino cor
nu chatitatis.Taurus fortitudine resurrectionis,quod crematur,cinis efficitur. Per cinerẽ,
memoria rei prętetitę accipitur,extra castra esse est voluptates carnis exire. His ergo qui
sunt Extra castra,id est extra corporis delitias, Cremantur corpora,id est memoriale ef
ficitur corpus Christi,significatũ per corpora illorum animalium quæ cremebantur. Si qs
enim voluptuose viuit non habet efficacem memoriam Christi.Sanguis autem eius signi-
ficatus per sanguinem illorum animalium qui illatus est in sancta sanctorum per pontifi-
cẽ,quia per se põtificẽ Christ⁹ oblat⁹ est patri,vt sic introiremus in sancta cælestia. Vel ita
põt legi litera eodẽ pene sensu manẽte.q.d. Vere seruiẽtes tabernaculo nõ possunt cõicare
corpori & sanguini Christi,quia Corpora horũ,sanctorũ, Cremãtur.i.ieiuniis & aliis la
borib⁹ affligunt. Extra castra.i.extra voluptates carnis, Quorũ est sanguis aĩaliũ qui in-
fert pro peccato in sancta per põtificẽ.i.quo est sanguis Christi per sanguinẽ illorũ anima
lium significatus,quia horum tantum sanguis Christi quibus scilicet prodest per quem in-
trant in sancta cælestia,quod totum est dicere,illis tantum prodest sanguis Christi qui vo-
luptates deserunt & corpus affligũt.Deinde per allegoriam nouũ test.idem probat subdẽs,
Propter quod,id est propter illud idem designandum,scilicet vt extra carnales concupi-
C scentias viuamus,& Iesus Extra portam passus est.Ad hoc vtiq. Vt sanctificaret popu-
lum,suum:non propter sua merita,sed Per suum sanguinẽ,porta ciuitatis est corporis sen
sus,in quorum nullo peccauit Christus,& ideo extra carnis voluptates passus est,& nos eius
exemplo hostium sensuum vitiis clauso extra carnis desideria patiamur.Et quia pro nobis
Christus passus,hortatur nos Apostolus vt imitemur illum dicens, Exeamus igitur. q.d.
quia ipse extra castra passus est,vt nos sanctificaret. Igitur exeam⁹,fide & chatitate. Ex-
tra castra,corporum mortificantes membra cum vitiis & concupiscentiis. Ad eum imi-
tandum.Nos dico, Portantes,patienter vt ipse Improperium eius,id est passionem cru-
cis quæ videtur esse improperium infidelibus,nobis autem sanctificatio & redemptio. Et
debemus exire extra castra. Non enim habemus hic manentem ciuitatem ; id est in hoc
statu manens corpus. Sed futura inquirimus,scilicet secundum futurum statum corpus,vt
ergo futuram ciuitatem consequamur,& improperium portemus.

Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper deo,id est fructum labiorũ
confitentium nomini eius.Beneficentiæ autem & communionis nolite obliuisci.
Talibus enim hostiis promeretur deus. Obedite præpositis vestris,& subiacete
eis.Ipsi enim peruigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri,vt cum
gaudio hoc faciant & non gementes,Hoc enim non expedit vobis. Orate pro no

bis. Confidimus enim quia bonam conſcientiam habemus, in omnibus bene volen D
tes conuerſari, Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius reſtituar
vobis.

Per ipſum, id eſt per Chriſtum qui eſt nobis via a quo ſumus exemplū ad martyriū. Of-
feramus deo ſemper hoſtias laudis, quæ per propriora ſignificatur. i. Fructum labiorū cō
fitentium nomini eius, id eſt confiteamur nomini eius, quod eſt laus Dei, & hoſtia fructus
quia alii per hoc ad fidem trahuntur. Ergo qui timetis deum laudate eum, vt libere colatis
eum. amare diſcite quem timetis, & poteritis laudare quem amatis. Timentes enim eū ho-
mines vetus teſtamentum propter literam terrentem, & occidentem, non habentes ſpiri-
tum viuificantem, currebant cū ſacrificiis ad templum, & in figura ſanguinis Chriſti quo
redempti ſumus, quāuis neſcientes quid præfiguraretur, cruentas victimas immolabāt: nūc
vero in gratia no. teſt. ſpeciale ſacrificium laudis offertur, quo deus honorificatur, cuiꝰ in-
uiſibilis ſacrificii illud viſibile ſacrum ſignum erat. Beneficentiæ autem. Euacuata ſentē
tia prauorum de gula, redit ad bonos mores perſuadēdos. q. d. non modo prædicta faciatis,
ſed etiam nolite obliuiſci, Beneficentiæ, id eſt largitatis in alios. Beneficus enim dicitur
largus & eleemoſynę diſtributor inde beneficentia dicitur largitas eleemoſynarū, Et cō
munionis, id eſt charitatis, qua oīa putantur communia, q. d. & ſi veſtra ſubſtantia ſit abla-
ta, tamen ex his quæ habetis, eleemoſynas dare, hóc eſt quod ſupradixit, non deſerentes col B
lectionem veſtram. Talibus enim. quaſi dicat, Ideo nolite obliuiſci, quia Talibus hoſtiis,
ſcilicet muneribus eleemoſynarum, Promeretur deus, non illis antiquis legalibus, quia p
eleemoſynas hoſtes vincuntur & peccata extinguntur, vita acquiritur. Vnde dominus per
prophetam dicit, miſericordiam volo & nō ſacrificium. Item, Obedite præpoſitis veſtris,
quantum ad præcepta vt ſcilicet faciatis quæ præcepit per eos eccleſia. Et ſubiacere eis,
vt reuerentiam exhibeatis. Obediendum vtiq; eſt prælatis & prædicatoribus inquantū do
ctrina & mores illorū, & pietas exiſtāt. ſi autem a via rectitudinis deuiauerint, nō faciamus
qualia agunt, ſed qualia dicunt: niſi forte & in doctri.. aberrent. Vnde dominus, Quæ di-
cunt facite, quæ autem faciunt nolite facere. habent quidē dignitatem licet vitæ ſint perdi
tę, & ideo non ad vitam eorum ſed ad ſermonem intendite. Ipſi enim. q. dicat, Ideo uebe-
tis obedire, quia ipſi Peruigilant, id eſt pro vobis ſolliciti ſunt prædicando, bonum exem
plum dando, exteriora prouidendo. q. d. Pro animabus veſtris rationē reddituri, ideo obe
dite, Vt cum gaudio & cum lętitia & hilaritate mentis, quia vident proficere. Faciant
hæc, id eſt vigilent & curam veſtri agant. Et non gementes, id cum murmure & triſtitia,
Ambroſius facimus vtiq; iſta cū gaudio qn̄ oēs videmꝰ proficere, in verbis dei, tūc em̄ cū gaudio labo
rat operatius in agro qn̄ attēdit arborē, & fructū videt: qn̄ legetē attēdit & videt vbertatē,
tūc intelligit quod nō ſine cauſa laborauit, nō ſine cauſa dorſum curuauit, nō ſine cauſa ma F
nus attriuit: nō ſine cauſa frigus ęſtuſq; tolerauit. Ideo ait, Vt cū gaudio hoc faciāt & nō
gemētes. Hoc em̄. ſ. vt gemētes, Nō expedit vobis, quia tūc nō proderit vobis cura eorū ſi
de vobis triſtes ingemuerint, eo quod non proficiatis. Et nota quod ait non expedit vobis:
non dico non expedit, illis quibus prodeſt reſtari de vobis: nam illi præpoſiti quando triſtā
tur de malis veſtris, expedit illis illa triſtitia, & prodeſt illis, ſed nō expedit vobis. Simul er
go in dominico agro bonū operemur p̄lati & ſubditi, vt ſimul de mercede gaudeamꝰ. Vel
Ambroſius ita, Vt cū. ideo obedire debetis illis, vt in die iudicii, Faciant hæc, id eſt reddant pro vo
Chryſoſto. bis rationem deo cum Gaudio, id eſt ſecuri de præmio vero, Et non gementes, id eſt nō
anxii vel hęſitantes de noſtra damnatione, Hoc enim, vt gementes pro vobis rationem
reddant, Non expedit vobis. Orate pro nobis. Superbam elationem mentis quorun-
dam pontificum percutit, qui dedignantur deprecari ſuos ſubiectos quatenus pro eis ora-
tiones fundant. Orate dico, Confidimus enim, de vobis, quia Habemus bonam cōſciē-
tiam, id eſt bonam voluntatem de præteritis In omnibus, non ſolum in Gentilibus, Vo
lentes, etiam in futuro, Bene conuerſari, tam Iudæos q̄ Gentiles. hoc ideo dicit quia cul-
pabatur Apoſtolus a quibuſdā quod ſua negligeret: ſed oſtendit ſe affectum bonum habere
ad omnes, ſcilicet Iudæos & Gentiles, de quorum præteritis bonis gaudet, eiſq; in futuro
meliora optat. Vnde ait, Conſcientiam habemus bonam. quaſi dicat, Conſcientia noſtra

A in nullo nos accusat, nec nobis conscii sumus quod vobis insidias fecerimus, nihil cum fi ctione protulimus, vel negociationis gratia fecimus. Ne ergo sinistre quid arbitremini de nobis, fortasse enim in talibus accusabatur. Amplius autem, quasi dicat, Dico vt oretis p me. Amplius autem deprecor vos hoc facere, scilicet orare pro me. Quo celeri⁹ restituar vobis, q. d. non solum mea causa sed magis pro vestra humilitate rogo vos hoc facere, s. orare pro me.

Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium in sanguine testamenti aeterni dominum nostrum Iesum Christum, aptet vos in omni bono vt faciatis eius voluntatem, faciens in vobis quod placeat corã se per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum. Amen. Rogo autem vos fratres vt sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis scripsi vobis. Cognoscite fratrem nostrũ Timothaeum dimissum, cum quo si celerius venerit videbo vos. Salutate omnes praepositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Deus autem, q. d. Ego suadeo vos ad bonum. Deus autem, qui aptare potest, quia dator est pacis vt scilicet vitia non inquietent, Qui eduxit de mortuis, id est resuscitauit de sepulcro, qui locus proprie mortuorũ est. Eduxit nostrũ Iesum Christum magnum pastorem ouium, id est humilium qui pastor est effectus, In sanguine testamenti aeterni, id est per effusionem sanguinis sui, qui confirmauit testamentum nouum, quod dicitur aeternum, quod aliud ei non succedet. Ipse inquam qui hoc fecit, Aptet vos, id est aptos vos faciat, In omni bono, vt velitis, Et, vt etiam opere, Faciatis voluntatem eius, i. ea quae ipse vult. Aptet vos dico, Faciens in vobis quod placeat coram se, quia non est ex vobis bonum: sed ipse facit. nihil enim boni habere potestis nisi illo praeueniente & subsequenti. Faciat bonũ in vobis dico. & hoc, Per Iesum Christum, non per carnales obseruantias, Cui, Christo vna cum patre & spiritu sancto non carnalibus obseruãtiis, Sit, vel est gloria in secula seculorum, id est sine fine. Amen, confirmatio, q. d. Ita fiet, vel ita verum est, vt dixi. Rogo autem vos fratres vt suffe, ratis, patienter, Verbum solatii, id est hanc epistolam quae est cõsolatio & adortatio, ne dicam admonitio quae est quasi pigrorum: Consolatio vero illorum qui pusillanimes sunt. Et debetis patienter ferre. Etenim perpaucis scripsi, timens vobis oneri esse, q. d. non potest quisquam longitudinem sermonis abnuere. hoc quippe erat quod aduersarii faciebant, & ideo latenter hoc tangit. Cognoscite, etiam seruiendo & honorãdo, Fratrem vestrum Timothęum, scilicet coapostolum & coadiutorem in praedicatione a me Dimissum, in iter quod volebat, vel ad praedicãdum directum. vel forsitan, Dimissum, a carcere in quo ante detentus fuerat, Cum quo celerius, id est celeriter, Venerit videbo vos, in hoc reddit attentos, & mansuetiores. Salutate omnes praepositos vestros & omnes, subiectos, Sanctos, id est sanctificatos in baptismo. Sicut generaliter omnibus scribit, ita generaliter omnibus scilicet prelatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare. Salutant vos omnes fratres de Italia. Per hoc nota eum a Roma scripsisse. Gratia, id est purgatio peccatorum, & alia dei munera sint Cum omnibus vobis, Amen.

(Marginal notes: B; C; Aimo; Aimo. Chrysosto.; Aimo. Chrysosto.; Aimo. Chrysosto.)

FINIS Collectaneorum Petri Longobardi, Parisiensis Episcopi, & Sententiarum Magistri, in omnes D. Pauli Apostoli Epistolas.

Sub prelo Ascensiano, M.D.XXXV.
Mense Octobri.

